ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA''
ȘI INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPENE

Izvoare orientale privind istoria României

II

CRONICI TURCEȘTI PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE

Extrase

VOL. II

Sec. XVII — începutul sec. XVIII

Volum întocmit de
MIHAIL GUBOGLU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREȘTI
1974

CRONICI TURCEȘTI PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE

Extrase

VOL. II

Sec. XVII — începutul sec. XVIII

ABREVIERI

E. I. = *Encyclopédie de l'Islam* ..., tome I — IV, Leiden-Paris, 1908—1934 + 5 fasc., 1937—1938.
G.A.L. — C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar-Berlin, 1898—1902, 5 vol.
G.O.D. = Joseph von Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, Pest, 1936, 4 vol.
G.O.W. = Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* ..., Leipzig, 1927.
I.A. = *Islam Ansiklopedisi* ..., Istanbul, 1941—1972, 15 vol.
O.M. = Bursali Mehmed Tahir, *Osmanli mü'ellifleri* ..., Istanbul, 1338 — 1343 (1919—1924), 3 vol. (Are şi o ediţie nouă).
S.A.O. = *Studia et Acta Orientalia*, Bucarest, 1958—1972, 8 vol.
S.O. = Mehmed Süreia, *Sigill-i 'Osmani* ..., Istanbul, 1308—1315 (1890 — 1897), 4 vol.
T.O.E.M. = „Tarih-i 'Osmani Enğümeni Meğmuasi", Istanbul, 1910—1927.
T.T.E.M. = „Türk Tarih Enğümeni Meğmuasi" — „Revue Historique publiée par l'Institut d'Histoire Ottomane", Istanbul — Constantinople (1910—1930).
T.K.S.M. = Topkapi Sarayi Müzesi, Istanbul.

a. = arab.
pr. = persan.
tc. = turc.
H. = Hegira.
Evl. = evail — prima decadă.
Evt. = evasit — a doua decadă (mijloc).
Evr. = evahîr — a treia decadă (sfîrşit).

INTRODUCERE*

Reluînd unele probleme ale istoriografiei otomane din veacul al XVII-lea şi începutul celui următor, reamintim că vechea activitate cronicărească [1], în proză şi în versuri, redată de obicei într-o turcească greoaie şi stîngace, adesea fără o legătură cauzală în succesiunea evenimentelor istorice, a fost destul de săracă pînă la domnia sultanului Mehmed al II-lea (1451—1481) şi chiar a urmaşului său Baiazid al II-lea (1481—1512) [2]. În timp ce istoriografia otomană abia se năştea, cea bizantină era la apogeul dezvoltării sale [3]. Spre deosebire de vechile cronici turceşti din sec. al XV-lea, cele bizantine, ale lui Laonic Chalcocondil [4], M. Ducas [5], Critobul de Imbros [6] şi Georgios Sphrantzes [7], se prezintă ca nişte creaţii artistice de o reală valoare, avînd la bază tradiţia unei vechi şcoli istorice. Din acest punct de vedere, cronicile bizantine constituie un izvor important nu numai pentru trecutul statului turco-selgiucid înainte de 1300, ci şi pentru istoria Imperiului otoman în primele două veacuri ale dezvoltării sale [8].

---

* Vezi şi *Introducerea* la vol. I a *Cronicilor turceşti* ..., Bucureşti, 1966, p. 7—13, faţă de care aducem în unele probleme completări, precizări şi rectificări.

[1] Despre această activitate, vezi F. Babinger, *Originea şi fazele dezvoltării istoriografiei otomane*, în „Revista Fundaţiilor", 4 aprilie 1938, 16 p. (extras); Mihail Guboglu, *L'historiographie ottomane des XVe — XVIIIe siècles. Bref aperçu*, în „Revue des études sud-est européennes", III, 1965, 1—2, p. 81—92; Şehabettin Tekindağ, *Osmanlı tarih yazıcılığı* (Istoriografia otomană), în „Belleten", XXV, 140 (Ankara, 1971), p. 655—663.

[2] Au fost desigur şi cîteva excepţii, ca Tursun Beg (cf. *Cronici turceşti* ...,I, p. 65—82), M. Neşri *(ibidem*, p. 107—134) şi Idris Bitlisi *(ibidem*, p. 149 — 179). Din acesta din urmă în volumul citat lipseşte partea originală, de după 1444. În acelaşi timp, precizăm că traducerea s-a făcut după o versiune turcă din 1733 (1146 H.) şi nu după manuscrisul original, persan (Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Hazine, nr. 1655, 668 f.), microfilmat mai tîrziu pentru Arh. stat. Buc.

[3] Cf. Akdes Nimet Kurat, *Bizansın son ve Osmanlıların ilk tarihçileri* (Ultimii istoriografi bizantini şi primii cronicari turci), în „Türkiyat Mecmuasi", 3, 1926 — 1933, Istanbul, Devlet Matbaasi, 1933.

[4] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creşterea puterii turceşti. Căderea împărăţiei bizantine*. În româneşte de Vasile Grecu, Bucureşti, Edit. Acad., 1958, VIII + 355 p. („Scriptores Byzantini", II).

[5] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341 — 1462)*. Ediţie critică de Vasile Grecu, Bucureşti, Edit. Acad., 1958, 503 p. + facs. („Scriptores Byzantini", I).

[6] Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomet al II-lea. Anii 1451 — 1467*. Ediţie de Vasile Grecu, Bucureşti, Edit. Acad., 1963, 380 p. („Scriptores Byzantini", IV). Cf. şi versiunile turceşti : în caractere arabe : Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sani*, supliment la T.O.E.M., Istanbul, fasc. 1—13, 1326 H. (1910), 1328 H. (1912), 1328 — 1330 H. (1912 — 1914); în caractere latine : Muzaffer Gokman, *Istanbul fethi* (Cucerirea Constantinopolului) *Kritovulos*, Istanbul, Akşam Kitap Kulubu, 1967, XIV — 252/255 (vezi recenzia noastră în „Revista de referate şi recenzii. Istorie-arheologie", VIII, 1971, 5, p. 680—694).

[7] Georgios Sphrantzes, *Memorii (1401—1477). Cronica 1258— 1481*. Ediţie critică de Vasile Grecu, Bucureşti, Edit. Acad., 1966, XVII + 618 p. („Scriptores Byzantini", V).

[8] Începînd din a doua jumătate a secolului al VI-lea, sub împăratul Iustin al II-lea, cronicile bizantine vorbesc despre hanatul turc din Asia Centrală. Solia lui Zemarchos, din 568 e.n., este cunoscută.

Dacă pînă la începutul veacului al XVI-lea izvoarele istorice otomane sînt ca număr abia satisfăcătoare, abundenţa cronicarilor şi istoriografilor din epoca ulterioară ne încurcă. Odată cu Soliman I (1520—1566), zis în istoriografia otomană „Legislatorul" *(Kanunî)* [9], activitatea cronicărească a luat o mare dezvoltare, în frunte cu Gelalzade Mustafa [10], Ferdi [11], Nasuh Matrakci [12] şi alţii. Spre sfîrşitul veacului al XVI-lea, apar figuri şi mai proeminente, ca Sadeddin Hogea efendi [13], Mustafa Ali [14] şi Mustafa Selaniki (m. 1599) [15], cel mai bun statistician al imperiului. În acelaşi timp, începe să se observe tendinţa spre reflecţii istorico-filozofice, ca la bosniacul Hasan al-Kiafi Akhisarî [16] şi la Veysi [17] din Skoplje. Aceste începuturi au dus, spre mijlocul veacului al XVII-lea, la diverse opere didactice şi la tratate politice relative la cauzele măreţiei şi decăderii puterii turceşti. Tratatul cel mai cunoscut *(Risale)* aparţine lui Koci bei (m. 1650), din Koriţa (Macedonia), numit „Montesquieu al osmanilor" [18].

O fază caracteristică a istoriografiei otomane de la finele secolului al XVI-lea şi începutul celui de-al XVII-lea o constituie apariţia poeţilor de curte *(şahnameci)*, ale căror opere, cu toată latura lor artistică şi valoare pentru miniaturistică, nu au o importanţă deosebită pentru cercetările istorice. Din această pleiadă merită să fie reţinută figura lui Talikzade Mehmed (m. 1599/1008 H), care, în cronica sa rimată *Şahname-i al-i 'Osman* (Cartea împăraţilor otomani) [19], descrie expediţia turcilor, din 1595 (1003 H.), împotriva Ţării Româneşti, avînd unele ştiri şi pentru domnia lui Ştefan Răzvan *(Ridvan)* din Moldova, dar se ocupă mai mult cu cucerirea Agriei de către sultanul Mehmed al III-lea (1597). O altă

---

[9] Cf. Prof. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, Istanbul, 1967, 57 p. (extras din *Islâm Ansıklopedisi)*.

[10] Traducerea fragmentelor inserate în vol. I al *Cronicilor turceşti*. . .(p. 259—278) s-a făcut după ediţia defectuoasă a lui S. Tokdemir (1937), deoarece manuscrisul original păstrat la Bibl. T.K.S.M., fd. Emanet Hazinesi, 1427, 427 f., a putut fi microfilmat pentru Arh. stat. Buc. abia ulterior.

[11] Pseudonimul lui Mustafa (m. 1555), fiul lui Soliman Magnificul; este autorul cronicii *Suleimanname*, biografia tatălui său (ms. la Bibl. Naţ. Viena, Hist. Osm. 42 A). Despre Ferdi, cf. F. Babinger, *G.O.W.*, p. 83 şi Hüseyin Yurdayin, *Ferdî'nın Süleymannamesının yeni bir nüshası* (O nouă copie a cronicii *Suleımanname* a lui Ferdi), în „Ankara Üniversıtesi Dil ve Tarih Cografya Fakültesi Dergisi", 8, 1—2, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1950.

[12] Vezi *Cronici turceşti* . . ., I, p. 219—232.

[13] *Ibidem*, p. 297—332.

[14] *Ibidem*, p. 332—356.

[15] *Ibidem*, p. 358—398. Între timp a apărut o nouă ediţie a cronicii *Tarih-i Selâniki* (Breslau, 1970), dar tot incompletă (pînă în 1592).

[16] Despre Akhisarî, vezi *G.O.W.*, p. 144. Opera sa, intitulată *Usul al-hikam fi Nizam al-alam* (Bazele guvernării şi rînduiala lumii), a fost editată la Istanbul în 1861 (1278 H.), 1868 (1285 H.) şi 1870 (1287 H.), (40 p.). Are şi o traducere franceză: *Principes de sages, touchant l'art de gouverner*, par H. Garcin de Tassy, în „Journal Asiatique", IV (Paris, 1824). Un manuscris se găseşte în Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.S.R., fd. T. Cipariu, Ms. or. 258, 79 p., din 1597 (1005 H.).

[17] Vezi *G.O.W.*, p. 152—153.

[18] Despre Koci bei vezi *G.O.W.*, p. 184 — 185 (*Qoci Beg)* şi *I. A.*, fasc. 64 (1955), p 832—835; un manuscris frumos din *Risale-i Koci bei* se găseşte în colecţia de manuscrise orientale a Bibliotecii Academiei (cf. Mihail Guboglu, *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei*, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliografie", 1967, 2 — 3, p. 283 + facs. (fig. 3 şi 4).

[19] Bibl. Turk ve Islâm Eserleri Muzesi, Istanbul, ms. turc. nr. 1963, 120 f. cu miniaturi splendide; despre autor şi opera sa, cf. *G.O.W.*, p. 167—168 („ . . . und des walachischen Kriegszuges" — 1003 H./1595); vezi şi Arh. stat. Buc., mf., rola 25, cadre 415—542.

excepţie o constituie opera lui Seid Lokman (1601/1010 H.) [20], îndeosebi partea numită *Oguzname* sau *Selciukname*, devenită mai accesibilă prin traducerea turcologului J. J. v. Lagus [21], în care este vorba de colonizarea Dobrogei cu tătari şi turci din Anatolia, de-ai lui Sarî Saltuk Dede *(Baba)*.

Dacă în primul volum din această colecţie am renunţat uşor la opera lui Seid Lokman, trebuie să regretăm că nu am putut insera cronica selgiucidă *Tarih-i al-i Selçuk*, scrisă pe la 1424 de Iazîgizade Ali (1421—1451) [22], care conţine fragmente interesante pentru prima colonizare a Dobrogei cu turci selgiucizi de-ai lui Izzeddin Kaykaus (›*gagaus*), pe la 1263—1264 (662 H.), şi alte ştiri privind Moldova şi Ţara Românească.

În ceea ce priveşte adunarea şi valorificarea materialelor arhivistice, un urmaş demn al lui Ruksanzade Ahmed Feridun (m. 1583/991 H.) în a doua jumătate a secolului al XVII-lea este Sarı Abdullah (m. 1661/1071 H.) [23]. Acesta, în calitatea sa de reis efendi, a adunat o preţioasă colecţie de 150 de firmane şi alte hrisoave împărăteşti, vizirale, în limbile turcă, persană şi arabă, pe care a intitulat-o *Düstur-ül-inşa* [24], unele firmane fiind privitoare la ţările române.

Pe baza tradiţiei acumulate şi a unei evoluţii rapide, istoriografia otomană din veacul al XVII-lea, îndeosebi din a doua jumătate, şi cea de la începutul secolului următor a înregistrat un număr surprinzător de mare de cronicari sau istoriografi turci, de o valoare inegală [25]. Mulţi dintre ei nu prezintă o importanţă deosebită pentru cercetările istorice. Din mulţimea lor, ies însă în relief o serie de figuri excepţionale, care fac cinste istoriografiei otomane din această perioadă. Spaţiul nu ne-a permis să încadrăm în acest volum decît un număr de opt cronicari sau istoriografi mai reprezentativi.

La loc de frunte — primul cu care începem volumul de faţă — este Kiatip Celebi (1609—1657), cunoscut sub denumirea de Hagi Kalfa (tc. *Khalife*). El a fost cel mai mare „polihistor" al turcilor osmanlîi, avînd 23 de lucrări, unele de o mare importanţă pentru cercetările istorice, lingvistice, bibliografice, etnografice şi geografice sud-est europene. Într-o măsură mai mare decît contemporanul său Ibrahim Pecevi sau Peceli (1574—1650) [26], Kiatip Celebi a folosit în mod critic izvoare turceşti (materiale arhivistice) şi europene pentru fundamentarea ştiinţifică a operelor sale. În acest scop învăţase latina medievală, greaca şi franceza, lucru foarte rar printre turcii de atunci. În bogata sa operă a reuşit să asimileze şi să sintetizeze cunoştinţele istorico-geografice aparţinînd celor două mari culturi de atunci : musulmană (turcă-arabă-persană) şi greco-latină. În 1957, cu ocazia comemorării la Istanbul a 300 de ani de la moartea lui Kiatip Celebi, secolul al XVII-lea a fost numit „veacul lui

---

[20] Despre Seid Lokman şi opera sa, cf. *G.O.W.*, p. 164—167.

[21] *Seid Locmani ex libro Turcico qui Oghuzname inscribitur excerpta* (Helsingfors — 1854), cu text în latina medievală şi turcă, la Bibl. Naţ. Viena, nr. 1001, f. 109—117 r. (Hist. Osm. 17 B) ; cf. şi articolul *Sarı Saltık Dede*, în *E.I.*, IV (1934), p. 177—178 (Franz Babinger).

[22] Ms. turc., Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fd. Revan, nr. 1390 (288 f.), nr. 1391 (455 f.) şi 1392 (304 f.) (apud F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Kutuphanesi Farsça Yazmaları Kataloğu* ..., I, Istanbul, 1961, p. 201—202) ; Arh. stat. Buc., mf. rola 31.

[23] Despre acest istoriograf, cf. *G.O.W.*, p. 206—207.

[24] Ms. la Bibl. Naţ. Viena, nr. 316 (cf. Flugel, *Katalog*, I, p. 286).

[25] În *G.O.W.*, p. 132—209, sînt citaţi pentru această perioadă 125 de cronicari cunoscuţi lui F. Babinger, dar în ultimele decenii numărul celor cunoscuţi s-a ridicat la 150.

[26] Despre I. Pecevi, cf. *Cronici turceşti* ..., I, p. 469—525.

Hagi Kalfa". În cinstea acestui eveniment s-a publicat şi un volum consacrat vieţii, personalităţii şi operelor lui Kiatip Celebi [27], de care am ţinut seama. Unul dintre iniţiatorii acestei acţiuni culturale, colaborator şi la volum, a fost profesorul Tayyib Gökbilgin [28] de la Universitatea din Istanbul. În anii din urmă, un alt colaborator, Orhan Şaik Gokyay [29], a publicat o serie de bucăţi alese, adică o *antologie* sau *crestomaţie*, din operele lui Kiatip Celebi, în frunte cu cele istorice. Dintre fragmentele incluse, semnalăm pe cele privind *asedierea şi cucerirea cetăţii Agria* (1596) [36], *asedierea cetăţii Hotin* [31], *răscoala lui Abaza paşa* [32], care a avut relaţii strînse cu domnii noştri pe cînd era sangeacbei de Silistra, şi îndeosebi dramatica bătălie navală şi înfrîngerea cazacilor (1626) de către amiralul otoman Regep paşa pe Marea Neagră şi la gurile Dunării, lîngă localitatea Karaharman (azi comuna Vadu, Dobrogea) [33]. Valoarea ştiinţifică a lui Kiatip Celebi, îndeosebi contribuţia sa la cartografia şi geografia istorică, cu care turcii pătrund în ştiinţa europeană, a fost cercetată mai îndeaproape de învăţatul turc A. Adnan Adıvar [34], autorul unor studii preţioase.

Cinci dintre operele istorice şi geografice ale lui Kiatip Celebi care interesează direct şi trecutul ţărilor române sînt puse în fruntea acestui volum. În primul rînd este vorba de *Cronica* sau *Istoria sinoptică* (*Fezleke-i tarih*), în două volume, în care se tratează cronologic, pe ani, evenimentele Imperiului otoman între anii 1591 şi 1654 (1000—1064 H.). Este un izvor de bază pentru lupta ţărilor române, sub conducerea lui Mihai Viteazul, împotriva dominaţiei otomane. Acelaşi interes prezintă şi alte fragmente : pentru domnia Movileştilor în Moldova, răzvrătirea (1620) lui Gaspar Graţiani, voievodul Moldovei, împotriva turcilor, relaţiile încordate dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu, precum şi pentru evenimentele din Transilvania, din prima jumătate a secolului al XVII-lea, a căror descriere este axată mai mult pe politica filootomană a lui Ştefan Bocskay (1604—1606 dec.), Sigismund Rákóczy (1606—1608) şi Gabriel Bethlen (1613—1629). În acelaşi timp, se insistă asupra politicii hazardate a principelui Gabriel Báthori (1608—1613), numit în cronicile turceşti *Deli Kıral*, adică „principele cel nebun" [35], care de fapt reluase într-o altă formă ideea lui Mihai

---

[27] Kâtip Çelebi, *Hayatı ve eserleri hakkında incelemeler*, Ankara, T. T. K. Basımevı, 1957, 225 p.

[28] Prof. Tayyıb Gokbılgin, *Kâtip Çelebının kronolojık eserı : Takvımmuttevarih, loc.cıt.*, p. 101—120.

[29] *Kâtıp Çelebi'den seçmeler*. Hazırlayan Orhan Şaik Gokyay. Devlet kitapları, Istanbul, 1968, II + 580 p.

[30] *Eğrı Muhasarası, op. cit.*, p. 48—49.

[31] *Tenbıh ... Hotin muhasarasında, Ikıncı sultan Osman faciası, op. cıt.*, p. 60—66.

[32] *Abaza paşa ısyanı, op. cıt.*, p. 72—73.

[33] *Karaharman Cenginde Kazakların bozguna uğradıkları sefer, op. cıt.*, p. 105—106.

[34] Adıvar (dr. Abdulhak Adnan : 1882 — 1955), *Osmanlı Turklerınde ılım* (Stiınţa la turcii osınanlii), Istanbul, Remzi Kıtabevı, 1970, 220 p. Unul dın capitolele (V) acestei opere merıtuoase este intıtulat : *XVII — XVIII. Yuzyllar ve Kâtıp Çelebı* (Secolele XVII — XVIII şi Kiatıp Celebi) (p. 110—141).

[35] Despre evenimentele din Transilvania de pe la începutul veacului al XVII-lea, cf. Tayyib Gokbilgın, *XVII. asır başlarında Erdel hadıseleri ve Bethlen Gabor'ın Beylığe ıntıhabi* (Evenımentele dın Transılvania la începutul secolului al XVII-lea şi alegerea luı Gabrıel Bethlen), în „Tarıh dergısi", I, Istanbul, 1949, p. 1—28 ; Mıhail Guboglu, *Şapte documente turceştı dın arhıvele Braşovuluı prıvind relaţııle Transılvanıei cu Poarta otomană la începutul secoluluı al XVII-lea*, în „Revista arhivelor", VIII, 1965, 1, p. 212—253 + facs., etc.

Viteazul *de unire a celor trei țări române*. Nu se pot trece cu vederea nici informațiile cu privire la domnia lui Gheorghe Rákóczy I (1630—1648) și a fiului său Gheorghe Rákóczy al II-lea (1648—1660), care duc o politică de independență față de Poarta otomană. Toate aceste fragmente din cronică prezintă un interes deosebit pentru istoria relațiilor româno-turce, fiind scrise de un contemporan și martor ocular al multor evenimente. Cel care vrea să studieze istoria medievală a României din ultimul deceniu al veacului al XVI-lea și pînă la începutul celei de-a doua jumătăți a veacului următor nu poate trece cu vederea *Istoria sinoptică* a lui Kiatip Celebi.

A doua operă istorică a acestui istoriograf inserată în acest volum este *Cronologia universală* sau *Calendarul istoriilor* (*Takvim et-tevarih*), o istorie cronologică generală, cuprinzînd știri răzlețe și pentru țările române. În această lucrare se prezintă simultan un număr de evenimente istorice din Asia, Europa și Africa. Este de reținut faptul că istoria țărilor române este introdusă într-o cronologie universală, scrisă de un mare învățat turc.

A treia operă a lui Kiatip Celebi, avînd unele fragmente care ne interesează direct, este măreața sa *Cosmografie universală* (*Cihannüma)*, din care un manuscris important, poate chiar originalul, se păstrează în colecția de manuscrise orientale a Bibliotecii Academiei (inv. nr. 265, pe care l-am mai semnalat în altă parte [36]. Numai cîteva fragmente din această operă sînt consacrate țărilor române, și anume acelor părți care au fost sub administrația directă a turcilor: Dobrogea, Brăila *(Ibrail)*, Giurgiu și orașele sau cetățile bănățene, în frunte cu Timișoara, Ineu și Lipova. Este de reținut că în colecția de manuscrise a Bibliotecii Topkapi Sarayı din Istanbul se găsește un fragment din această operă care privește numai Rumelia [37], adică Peninsula Balcanică, avînd și o interesantă hartă a Dobrogei (fig. 5). Acest manuscris, avînd în plus față de *Gihannüma* o serie de știri din domeniul geografiei istorice, completează extrasele din această operă.

De fapt literatura geografică otomană, care prezintă interes și pentru țările române, nu se reduce la *Gihannüma* a lui Kiatip Celebi și la *Cartea călătoriilor (Seyahatname)* a lui Evliya Celebi. Înainte și mai ales după veacul al XVII-lea există o bogată literatură din domeniul geografiei istorice [38]. Este îndeajuns să amintim descrierea Țării Româ-

---

[36] Cf. Mihail Guboglu, *Manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei, loc. cit.*, p. 284. Prima ediție turcă a acestei opere, datorată clujeanului Ibrahim Muteferrika, datează din 1732 — 1733 : *Kâtip Celebi Mustafa bin Abdullah, Cihannuma*, Istanbul, 1145 (1732), 698 p.

[37] *Cihannuma'nin Rumeliye aid kısmı*, ms. turc., Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1651, 67 f. (19 × 29 cm.), cu 18 hărți (cf. F.E. Karatay, *Kataloğu* .. , I, p. 452, nr. 1362), Arh. stat. Buc., rola 27, c. 762—828. După manuscrisul păstrat la Biblioteca Națională din Viena, J. v. Hammer a publicat o traducere germană : *Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa ben Abdulla Hadschi Chalfa*, Wien, 1812.

[38] Franz Taeschner, *Die geographische Literatur der Osmanen*, în „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft", Neue Folge, Bd. 2(77), Leipzig, 1923, p. 32, 64—70 ; idem, *Osmanlılarda Cografya* (Geografia la otomani), trad. turcă de Cemal Koprülu, în „Türkiyat Mecmuası", II, Istanbul, 1928, p. 309 și urm ; Cengiz Orhonlu, *XVIII. Yuz yılda Osmanlılarda cografya ve Bartinli Ibrahim Hamdı'nın Atlası* (Geografia la osmanlîi în secolul al XVIII-lea și atlasul lui Ibrahim Hamdı), în „Tarih dergisi", XIV, 19, Istanbul, 1964, p. 115—140 ; Cevdet Turkay, *Osmanlı Turklerinde Coğrafya* (Geografia la turcii otomani), Istanbul, 1959, II+52 p.

neşti şi a Moldovei înainte de 1740 de un anonim [39]. Un interes şi mai mare prezintă descrierea Ţării Româneşti, pe la 1759—1760, de cretanul Ahmed Resmi [40], nu numai sub raport geografic, ci şi economic, statistic, instituţional, istoric etc.

O operă mai mică a lui Kiatip Celebi este *Irşadü'l Hayara ila tarihi'l-Yunan ve'n Nasara* (Căile norocoase din istoria grecilor şi creştinilor) [41]. Este de reţinut un mic fragment despre campania sultanului Soliman I în Moldova (1538/945 H.) şi ultimele pagini cuprinzînd o descriere succintă a ţărilor române. Aceste fragmente mici încheie extrasele din operele marelui cărturar otoman prezentate în volumul de faţă.

În fine, marele său *Lexicon bibliographicum et encyclopedicum (Keşt al-zunun'an asami' l-kutub wa' l-funun)* [42] are o valoare universală. Aici Kiatip Celebi, în articolul său despre *Cronicile dinastiei osmane (Tevarih-i al-i Osman)*, semnalează, printre altele, şi o *Cronică a expediţiei la Hotin (Tarih Sefer-i Hotin)* de pe timpul sultanului Osman al II-lea (1621/1030 H.), pe care o atribuie lui Mehmed Kilari. Pînă acum nu se cunoaşte nici un manuscris al acestei opere.

Se poate spune că Kiatip Celebi este primul învăţat turc de renume mondial. Trăind la răspîntia culturilor orientale şi occidentale, Kiatip Celebi a reuşit să dea în vasta sa operă o sinteză originală a marilor curente care se întîlneau la intersecţia celor două lumi din Asia şi Europa, în capitala Imperiului otoman. Din acest punct de vedere, se poate spune că Kiatip Celebi a fost un predecesor al marelui învăţat şi domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir (1673—1723).

O cronică succintă, dar pentru o perioadă istorică mult mai întinsă a scris Mehmed Solakzade (m. 1658), contemporanul lui Kiatip Celebi. Cunoscută mai mult sub numele de *Solakzade tarihi*, cuprinde descrierea evenimentelor din Imperiul otoman începînd cu secolul al XIII-lea pînă pe la 1657. Faptul că această cronică, inserată în volumul de faţă, a fost editată în Turcia de trei ori [43], arată că datorită clarităţii expunerii ea a fost apreciată mai mult decît alte cronici mai importante, dar redate într-o formă greoaie. Privită în ansamblu, lucrarea oferă un material

---

[39] Tradusă şi publicată pentru prima oară de C.M. Ottokar Freiherr v. Schlechta-Wssehrd., *Walachei, Moldau, Bessarabien, die Krim, Taman und Asow*, în „Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien", Wien, 1862, p. 550—593; vezi şi Mihail Guboglu, *Turetkii istocinikĭ 1740 g.o Valahii, Moldavii i Ukraine* (rez.: *Une source historique turque de 1740 concernant la Valachie, la Moldavie et l'Ukraine)*, in *Vostocinie istocinikĭ po istorii narodov iugo-vostocinoi i ţentral'noi Evropî — Fontes orientales ad historiam populorum ...*, Moscova, Izd. „Nauka", 1964, p. 131 — 161.

[40] Diplomat, om politic şi istoriograf otoman (1700 — 1783); vezi *G.O.W.*, p. 309—312. Opera *Risale-i Eflakeyn*, cuprinzînd o descriere a celor „Două Valahii", nu este menţionată de F. Babinger. Un manuscris se păstrează în Bibl. „V. A. Urechia" din Galaţi (nr. II 60/105 cr), altul (copie) în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 445 (58 f.) (vezi F. E. Karatay, *Kataloğu* .., I, p. 459); vezi şi Arh. stat. Buc., mf. rola 6, cadre 511—567 (Turcia, 1966).

[41] Probabil necunoscută lui F. Babinger, căci în *G.O.W.* nu este semnalată. Un manuscris în Bibl. Koyunoğlu Izzet din Konya, mf. la Bibl. Naţ. Ankara (cf. Orhan Şaik Gokyay, *op. cit.*, p. 16, nr. 8).

[42] Editat de G. Flügel, Leipzig, 1835—1858 (un exemplar în colecţia T. Cipariu, Filiala din Cluj a Academiei R.S.R. şi altul în Bibl. Inst. de istorie „N. Iorga", Bucureşti); există şi alte ediţii, dintre care una turcă, în două volume (Istanbul, 1941—1943).

[43] Dar nu după cele mai bune manuscrise. Un manuscris, necunoscut probabil lui F. Babinger, se păstrează în Biblioteca Muzeului Topkapı Saray din Istanbul, fd. Bagdad, nr. 199 (382 f.); vezi Arh. stat. Buc., mf. rola 26, cadre 1—385 (Turcia, 1968).

bogat pentru istoria relaţiilor româno-turce, începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă dincolo de mijlocul secolului al XVII-lea. Unele afirmaţii pentru epoci mai vechi, ca participarea Ţării Româneşti în lupta de la Cirmen, de pe Mariţa (1371), trebuie privite cu mari rezerve, fiind interpolări ulterioare. Cronicile veacului al XV-lea, deşi mult mai apropiate de aceste evenimente, nu au astfel de ştiri. Pînă la sfîrşitul veacului al XVI-lea, opera lui Solakzade este mai mult o sinteză, dacă nu chiar o compilaţie, pe baza cronicilor lui M. Neşri, Idris Bitlisi, Sadeddin, Hasan Beyzade ş.a., pe care le citează destul de des, arătînd uneori şi diferenţele dintre ele. Mult mai originală este partea privind secolul al XVII-lea, cînd trăieşte Solakzade.

În istoriografia otomană din veacul al XVII-lea s-a încetăţenit tot mai mult obiceiul consemnării evenimentelor contemporane sau foarte apropiate de viaţa autorului (30—40 de ani), pe care cronicarul respectiv le putea cunoaşte mai bine. În această serie se încadrează şi *Cronica* lui Hasan Vegihi *(Tarih-i Vecihi)*, inclusă în acest volum. Autorul, un tătar din Bağce-Saray, capitala hanatului din Crimeea, descrie istoria Imperiului otoman între anii 1637 şi 1660 (1047—1070 H.). Este o cronică interesantă, în care se tratează amănunţit marile evenimente istorice dintr-o perioadă scurtă, făcînd legătura între sfîrşitul cronicilor lui Kiatip Celebi şi Naima şi începutul cronicilor lui Silahdar Fındıklılı Mehmed aga şi Mehmed Raşid. Din acest punct de vedere, *Cronica* lui Vegihi umple un gol în istoriografia otomană. Fragmentele care privesc istoria ţărilor române sînt destul de întinse şi conţin o serie de ştiri noi. În general, se referă la relaţiile dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu, la expediţia lui Gheorghe Rákóczy al II-lea pentru ocuparea tronului polon (1657), mazilirea şi înlocuirea domnilor din Ţara Românească şi din Moldova — Constatin Şerban şi Gheorghe Ştefan — din cauza sprijinului acordat principelui Transilvaniei (1657—1658); cucerirea cetăţii Ineu de către marele vizir Köprülü Mehmed paşa (1658); expediţia turcilor în Moldova pentru întronarea lui Ştefăniţă Lupu şi alungarea lui Constantin Şerban Cîrnul *(Burunsuz)*, instalat la Iaşi cu sprijinul lui Gheorghe Rákóczy al II-lea (1659); se redă destul de amănunţit răzvrătirea lui Radu al III-lea Mihnea din Ţara Românească şi înăbuşirea acesteia de către forţele expediţionare turco-tătare (1659—1660); în fine, expediţia turcilor şi tătarilor în Transilvania, încheiată cu asedierea dramatică şi ocuparea cetăţii Oradea (1660). Toate aceste evenimente sînt descrise într-o formă mai pompoasă, cu unele naivităţi şi multe exagerări, şi de vestitul călător turc Evliya Celebi (1612—1682/83) [44]. Cronica lui H. Vegihi este însă mult mai temeinică şi mai sobră. În ediţia noastră am ţinut seama şi de traducerea fragmentară a lui N. Iorga (1899) [45], făcută după versiunea italiană a dragomanului veneţian Giacomo Tarsia (1679), tălmaciul ambasadorului Morosini de pe lîngă Sublima Poartă.

---

[44] Andrei Antalffy, *Călătoria lui Evlia Celebi prin Moldova în 1659*, în „Buletinul Comisiei istorice a României", XII (Bucureşti, 1932), p. 5—56; Gh. Zerva, *Călătoria lui Evlia Celebi efendi în Ţara Românească*, *ibidem*, XVI (Bucureşti, 1937 — 1938), p. 247 — 281; cf. şi articolele noastre în: „Studia et acta orientalia", IV (1962), p. 153—196; V—VI (1967), p. 3—47; VII (1968), p. 35—75; „Apulum", V (1964), p. 347—374; „Studii de istorie a Banatului", II (Timişoara, 1970), p. 23—60; etc.

[45] În *Manuscripte din bibliotecile străine relative la istoria românilor*, Bucureşti, 1899, p. 53—62.

În această serie de cronici mai mici, tratînd o perioadă scurtă sau numai un anumit aspect, se încadrează şi opera istorică intitulată *Cronica pajului (Tarih-i gılmani)* a lui Mehmed Halifa, care repetă într-o altă formă, completează şi continuă cronica lui H. Vegihi, tratînd perioada dintre 1632 (1042 H.) şi 1665 (1075 H). Printre evenimentele descrise amintim, de pildă, răscoala lui Gheorghe Rákóczy I, expediţia nereuşită a lui Kenan paşa din Buda şi înfrîngerea lui Hüsein paşa în Transilvania (1635—1636). În descrierea altor evenimente istorice care ne privesc, deşi este mult mai succint decît H. Vegihi, conţine amănunte în plus. Unele ştiri, de pildă cu privire la cucerirea Oradiei, completează pe cele ale lui H. Vegihi. Ultimele fragmente privitoare la ţările române privesc participarea domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei, cu o oaste de 30 000 de călăreţi şi pedestraşi, înarmaţi cu puşti, arcuri şi săbii, la asedierea cetăţii Uivar, în august 1664 (muharrem 1075 H).

În cursul celei de-a doua jumătăţi a veacului al XVII-lea şi la începutul celui următor, în istoriografia otomană se observă tot mai mult tendinţa spre istoria universală, depăşindu-se sfera popoarelor islamice. Printre lucrările de acest gen pe care le-am inserat în volumul de faţă amintim, în primul rînd, opera istorică a lui Ahmed Müneğğimbaşî (m. 1702), *Sahaif ül-ahbar* (Pagini informative). Am dat traduceri, în extrase, din cele trei volume, dar în special din vol. III, care se ocupă de tătari şi osmani, de la începuturile lor istorice şi pînă la cucerirea cetăţii Cameniţa de către turci (1672/1083 H.). Se ştie că această dată a fost considerată şi de Dimitrie Cantemir ca ultima mare cucerire a turcilor, după care începe „descreşterea puterii otomane"[46]. Expunerea este cît se poate de clară şi autorul redă relaţiile româno-turce începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă în cel de-al treilea sfert al secolului al XVII-lea. Müneğğimbaşî, dealtfel ca şi Solakzade, are consideraţii interesante cu privire la politica înţeleaptă a lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, socotit drept „om chibzuit şi cu minte".

O altă figură excepţională a istoriografiei otomane din a doua jumătate a secolului al XVII-lea este, desigur, Hüsein Hezarfenn (m. 1691/ 1103 H.)[47], originar din insula Kos (tc. *Istanköy*), autorul unei istorii universale: *Tenkih-i tevarih-i muluk*. Spre deosebire de Müneğğimbaşî şi de alţi cronicari, H. Hezarfenn se ocupă în opera sa şi de Grecia antică, Roma şi Bizanţ. În ce priveşte istoria Imperiului otoman, merge pînă la cucerirea Cameniţei (1672). Pentru istoria ţărilor noastre, nu conţine ştiri noi[48], dar se bucură de aprecierea elogioasă a lui Dimitrie Cantemir[49], care îl foloseşte ca izvor istoric.

După cum pe la finele secolului al XVI-lea, poeţii de curte, zişi şahnamegi, au imprimat istoriografiei otomane un caracter specific, tot aşa, de pe la mijlocul jumătăţii a doua a veacului al XVII-lea, această istoriografie este reprezentată de istorici oficiali — „aulici" —, aşa-zişii

---

[46] *Istoria Imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui* .. de Demetrius Cantemir, trad. de dr. Iosif Hodoş, Bucureşti, 1876—1878, 2 părţi (Acad. Rom).

[47] Despre viaţa şi opera sa, cf. F. Babinger, *G.O.W.*, p. 228—229.

[48] Cele două manuscrise pe care le-am parcurs, unul la Institutul de studii orientale din Leningrad (B. 719 Tyr.) şi altul la Istanbul (Bibl. T.K.S.M., fd. Revan, nr. 1180, 220 f.), ne-au lăsat această impresie.

[49] Cf. *Istoria Imperiului otoman* ..., I, p. 13, 62 şi 297 : „un istoriograf turc foarte drept şi cinstit ...".

analişti ai imperiului, cunoscuţi sub denumirea de *vak'anüvis* [50], termen folosit şi de Ienăchiţă Văcărescu. În stadiul actual al cercetărilor istorice se consideră că primul care a ocupat postul instituţiei *Vak'anüvis* a fost Abdurrahman Abdi paşa (m. 1692/1104 H.) [51], autorul unei cronici care tratează istoria Imperiului otoman sub sultanul Mehmed al IV-lea (1648—1685) şi conţine unele fragmente şi ştiri răzleţe privitoare la ţările române. Mai tîrziu, istoriograful Silahdar Fındıklılı Mehmed aga mărturiseşte că îndată după întronarea sultanului Mustafa al II-lea (6 febr. 1695) a primit însărcinarea de a scrie o cronică amănunţită, numită *Nusretname* (Cartea victoriilor) [52], asupra căreia vom reveni. Odată cu începutul secolului al XVIII-lea, Mustafa Naima (m. 1716) şi urmaşul său Mehmed Raşid (m. 1735) au întărit, prin calităţile lor deosebite, instituţia istoriografilor aulici : *Vak'anüvis*.

Nu numai în secolul al XVII-lea, ci încă de la începuturile istoriografiei otomane exista obiceiul de a se scrie cronici minore cu ocazia anumitor evenimente istorice : expediţii, cuceriri de cetăţi, oraşe, ţări etc. [53]. O succintă trecere în revistă a acestor *Fetihname* (Carte sau scrisoare de cucerire), *Gazavatname* (Cronica expediţiei), *Cihadname* (Cartea războiului), *Nusretname* (Cartea victoriilor), *Sefername* (Cronica campaniei), *Zafername* (Cronica victoriei) etc. a fost făcută, sub forma unui catalog, de Agâh Sırrı Levend [54]. Printre acestea amintim *Cronica* sau *scrisoarea de cucerire* (*Fetihname*) din 1416 (818 H.) în care sultanul Mehmed I Celebi descrie, în limba persană, expediţia sa împotriva Ţării Româneşti *(Karaboğdan)* [55] şi *Cuceriri plăcute şi întîmplări ciudate (Futuhat-i camila ve havadis-i gariba)* [56], tot în limba persană, în care se povesteşte asedierea şi cucerirea dramatică a Timişoarei şi a altor cetăţi şi pălănci bănăţene (1552/959 H.). În veacurile XV şi XVI au mai fost scrise cîteva cronici minore care privesc direct istoria ţărilor române. Cele mai cunoscute sînt : cronica lui Ebu Ishak privitoare la expediţia sultanului Baiazid al II-lea

[50] Despre această instituţie otomană, cf. Mıdhat Sertoğlu, *Vakanüvis*, în *Resımlı Osmanlı Tarıh Ansıklopedısi* (Encıclopedıa ılustrată a ıstorıeı otomane), Istanbul Matbaası, 1958, p. 332.

[51] Despre acest istorıograf, vezı *G.O.W.*, p. 227—228. Un manuscrıs în stare bună a cronıcıı sale intitulate *Vakayı'name-i Abdi paşa* se găseşte în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazıne, nr. 1363 (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 269, nr. 835) ; vezı Arh. stat. Buc., mf. rola 29, cadre 334—538.

[52] Ms. la Bıbl. Baiazid, Istanbul, fd. Velıyüddın, nr. 2369, f. 203 r. — 326 v.

[53] Prof. dr. Kopruluzade Mehmet Fuat, în studiul său *Bızans Musseselerının Osmanlı Muesseselerıne tesirı hakkında bâzı mulâhazalar* (Remarques sur l'ınfluence des ınstıtutıons byzantınes sur les institutions ottomanes (în *Turk Hukuk ve Iktısat Tarıhı Mecmuası*, Istanbul, Evkaf Matbaasi, 1931, I, p. 272—273), îşi exprımă părerea că osmanlîii au moştenit obıceıul de a scrıe fetihnamele de la turcıı selgıucizi şi nu de la bızantini.

[54] Agâhı Sırrı Levend, *Ğazavāt-Nāmeler ve Mıhaloğlu Ali Bey'in Ğazavāt-Namesı* (Cronıci de expedıţıi şı cronıca campanıılor luı Mıhaloğlu Ali Bey), Ankara, T. T. K. Basımevi, 1956. p. 15—177. În acest volum este semnalată cea mai veche cronică mınoră intıtulată *Gazavāt-nāme* sau *Gazavāt-i Sultan Murād Han* (în curs de publıcare de prof. dr. Halil Inalcık-Mevlat Oğuz), în care se descrıu expedıţiile sultanului Murad al II-lea (1421—1451), în specıal luptele de la Zlatiţa *(Izladi)* şı Varna. (Despre opera luı A. S. Levend, *Gazavāt Nāmeler* ..., vezı *Cronıcı turceştı* ...., vol. I, p. 141—147).

[55] Topkapı Sarayi Arşıvi, Istanbul, E. 9510 (34 ×257, 50 cm) ; vezi Arh. stat. Buc.

[56] Bibl. T. K. S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 1592, 31 f. (22,4 × 33 cm), scrıs *ta'lik* cu mınıaturi (vezı F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 61—62, nr. 161) ; Arh. stat. Buc. mf. rola 19, cadre 404—435.

împotriva Moldovei (1484) [57] și îndeosebi cea a lui Nasuh Matrakci intitulată *Fetihname-i Kara Boğdan* (Cronica cuceririi Moldovei) [58], din 1538 (945 H.), privind campania sultanului Soliman I Magnificul împotriva Moldovei, după care aceasta își pierde independența pentru trei veacuri și mai bine.

Din secolul al XVII-lea, pe lîngă *Şahname-i Nadiri* (Cartea șahului Nadiri) [59], împodobită cu miniaturi, consacrată expediției sultanului Osman al II-lea (1621/1030 H.) împotriva polonilor la Hotin, s-au păstrat două manuscrise privind cucerirea cetății Oradea *(Varad)* [60] în anul 1660 (1070 H.), de Kose Ali. Unul din ele este o cronică rimată, în 648 de versuri „mesnevi", intitulată *Zafername*, scrisă de Güfti Ali din Adrianopol *(Edirneli)* [61]. De pe la sfîrșitul aceluiași secol s-a păstrat în cîteva variante în bibliotecile din Istanbul [62], iar un exemplar la Biblioteca Națională din Izmir, manuscrisul intitulat *Feth-i Lipova ve muharebe-i Lugoş* (Cucerirea Lipovei și lupta de la Lugoj) [63], în care se descrie prima campanie, din 1695 (1106 H.), a sultanului Mustafa al II-lea împotriva austriecilor în Banat și înfrîngerea generalului Veterani în lupta de la Lugoj, precum și moartea sa în drum spre cetatea Sebeș, ucis de un grănicer otoman.

Odată cu secolul al XVIII-lea, numărul acestei categorii de cronici crește. Expediția din 1711 (1123 H.) a marelui vizir și serdar Baltagi Mehmed pașa, înfrîngerea rușilor la Stănilești pe Prut, cu participarea lui Dimitrie Cantemir, și încheierea păcii la Vadul Huși *(Huş-Ghecidi)* au ocazionat, pe lîngă o condică *(defter)* [64] de porunci vizirale *(buyuruldu)*, și o cronică intitulată *Tarih-i Moskov sene-i 1122* (Cronica Rusiei în anul 1711) [65], atribuită lui Hasan Kurdi, care credem însă că este copistul,

---

[57] Intitulată : *Münş'at-i fetihname-i Kara Boğdan.* Autorul, Ebu Ishak, este numit uneori și „Kogıa Cihan" (vezi *G.O.W.*, p. 60, n. 1), dar acesta este de fapt epitetul lui Baiazid al II-lea, însemnînd „stăpînul lumii" (cf. și dr. Andrei Antalffy, *Două documente din Biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetății-Albe în 1484*, în „Revista istorică", XX, 1—3 (București, 1934), p. 33—42, și mai cu seamă Nicoară Beldiceanu (Paris), *La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea -Albă par Bayezid II*, Sonderdruck aus Sud-Ost Forschungen, XXIII (Munchen, 1964), p, 36—90 (Etudes ottomano-roumaines); idem, *La Moldavie Ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle*, în „Revue des Etudes Islamiques", Année 1969/2, Paris, 1969, p. 239 — 266 + facs.

[58] Bibl. T. K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1284, f. 106—122 (după *Selimname* a lui Suğdi); cf. și *Cronici turcești* ..., I, p. 33—42.

[59] Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, nr. 1124, 77 f. (24 × 41 cm), scris *nesih* (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu* ... , II, p. 138, nr. 2377, și Filiz Öğutmen, *XII — XVIII. Yüzyllar arasında Minyatyur Sanatında Örnekler* (Modele de artă miniaturistică în secolele XII—XVIII), Istanbul, 1966, 48 p.,; cf. recenzia în „Studia et acta orientalia", V — VI (1967), p. 437—438; de asemenea, Arh. stat. Buc., mf. rola 72, cadre 209—249).

[60] Într-un manuscris miscelaneu *(Kanunname)* din Bibl. Türk Tarih Kurumu, Ankara, T. Y., nr. 34 (Arh. stat. Buc., mf. rola 10, cadre 1—339).

[61] În colecția personală a lui Agâh Sırrı Levend *(op. cit.*, p. 117).

[62] Vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 131—133.

[63] Izmir Millî Kütüphanesi, nr. 35/110 ; alte cinci manuscrise în bibliotecile din Istanbul (vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 132—133).

[64] Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Bagdad, nr. 221, 27 f. (cf. F.E. Karatay, *Kataloğu* ..., I, p. 276, nr. 859).

[65] L. V. Dmitrieva, A. M. Muginov, S. N. Muratov, *Opisanie türskih rukopisei Instituta Narodov Azii*, I, *Istoria*, sub red. A. N. Kononov, Moscova, Izd. „Nauka", 1965, p. 189—190, nr. 179; recenzie în „Studia et acta orientalia", V—VI (Bucarest, 1967), p. 444—448 (Mihai Maxim).

nu autorul. Într-un alt manuscris, intitulat *Vak'ayi-i Eflak* (Întîmplare din Ţara Românească)[66], un anonim (probabil Abdul Baki Sadi efendi, pe atunci defterdar de Hotin) descrie lupta din 1716—1717 (1129 H.) a lui Mihail Racoviţă, domnul Moldovei, ajutat de 9 000 de tătari bugeceni şi 700 de turci din Hotin, împotriva austriecilor din Transilvania, conduşi de Ferentz *(Ferenč)*, căpetenia podghiazului. Există şi o versiune greacă, a lui N. Chiparissa, *Cronica Moldovei (1716—1717)*, publicată de E. Legrand (Paris, 1888), tradusă în româneşte de C. Erbiceanu (Buc., 1888) şi Al. Şuţu (Iaşi, 1889—1890).

O altă serie de cronici de acest fel, cîteva aparţinînd lui Münif Mustafa din Antakya *(Antakyali)*, intitulate *Zafername-i Münif* sau *Fetihname-i Belgrad* (Cartea victoriei lui Münif sau cronica cuceririi Belgradului)[67], altele lui Musaffa Mustafa, avînd ca titlu *Belgrad ve Adakale sefer ve zaferi* (Expediţia şi victoria de la Adakale şi Belgrad), tratează despre expediţia turcilor împotriva insulei Adakale, condusă de Ivaz paşa, despre cea din Banat şi cea asupra cetăţii Belgrad (1737—1739). Un fost cadiu, Ibrahim Naim ed-Din din Timişoara *(Tamaşvarlı)*, într-o cronică intitulată *Hadikatü'ş-şüheda-i es-serhad* (Grădina martirilor eroi la hotare)[68], face o istorie a Banatului, în general, şi a Timişoarei, în special, între anii 1682 şi 1755. Cîteva manuscrise: *Osmanlı-Rus tarihçesi* (Istorioară osmano-rusă)[69], *Tarih-i gedid-i Silistre* (Cronica nouă a Silistrei) de Mahmud Sabit[70], *Rusya seferi* (Expediţia împotriva Rusiei)[71] privesc războiul ruso-turc din 1768—1774 care s-a desfăşurat în Moldova, Ţara Românească şi Dobrogea, încheindu-se prin tratatul de pace de la Küciuk-Kainargi (21 iulie 1774). Din această serie face parte şi opera lui Kiridi Resmi Ahmed, *Hülâset ül-itibar* (Sinteza consideraţiilor)[72], care a participat la tratativele de la Küciuk-Kainargi ca prim împuternicit al Porţii.

Războiul ruso-turco-austriac din 1787—1791, care s-a purtat tot pe teritoriul ţărilor române, a prilejuit o altă serie de cronici: *Vakayi-i sefer-i Moskov* (Eveniment privind expediţia împotriva Rusiei), *Sefername-i serdar ekrem Yusuf paşa* (Expediţia ilustrului serdar Iusuf paşa)

---

[66] Acest titlu apare pe copertă cu o altă cerneală şi cu alt tip de scris, ceea ce ne face să bănuim că a fost adăugat ulterior. Titlul corect ar fi fost *Yak 'ayi-i Boğdan*, fiind vorba de evenimentele din Moldova. Ms. în Bibl. Millet, Istanbul, fd. Emiri, *Tarih*, nr. 80, 20 f. (Arh. stat. Buc., rola 10, cadre 340—360). Vezi ed. rom. Demostene Russo, în „Revista istorică română", 3, Buc. 1933; vezi şi *Studii istorice greco-române*, II, p. 463—465.

[67] Vezi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 143—147.

[68] Două manuscrise în Turcia la Bibl. Turk Tarih Kurumu, Ankara, Y., nr. 40 şi Bibl. Millet, Istanbul, fd. Ali Emiri, nr. 273, 117 f. (Arh. stat. Buc., mf. rola 8, cadre 243—467), altul la Bibl. Naţ. Viena, nr. 1113. Amănunte la A. S. Levend, *op. cit.*, p. 149—151. Despre I. Naim ed-Din, vezi *G.O.W.*, p. 279—280.

[69] Ms. Bibl. Millet, Istanbul, fd. Reşit efendi, nr. 625, 67 f. (cf. A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155) (Arh. stat. Buc., mf. rola 14, cadre 403—471).

[70] Despre autor vezi *G.O.W.*, p. 308—309; ms. la Bibl. Naţ. Viena, nr. 1121/2 (cf. Flugel, *Katalog* ..., vol. II, p. 302).

[71] Ms. la Bibl. Naţ. Viena, nr. 1115, 26 f. (cf. Flugel, *Katalog* ..., II, p. 298—299 şi A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155).

[72] Are o traducere germană datorată lui H. F. v. Diez, *Wesentliche Betrachtungen* ..., Halle şi Berlin, 1813, 307 p.; ed. turcă Istanbul, 1282 H. (1866), 92 p.

de Resmi Ahmed, *Gazavat-i Yusuf paşa* (Expediţiile lui Iusuf paşa) de Ciziedarzade Ahmed Baha ed-Din, *Vak'ayi-i Hamidiye* (Evenimentele domniei lui Hamidi) de Zaimzade Mehmed Sadık şi *Nemçe seferi* (Expediţia împotria Austriei) de scribul *(divan efendisi)* lui Abdi paşa [73] etc.

În afară de aceste cronici mărunte, din care am semnalat pe cele mai reprezentative, mai sînt încă numeroase altele privind diverse evenimente istorice din Imperiul otoman şi avînd părţi şi fragmente întinse cu privire la ţările române. Este îndeajuns să amintim cele două cronici despre cucerirea Cameniţei : *Kamaniçe seferine dair tarihce* (Istorioară privitoare la expediţia împotriva Cameniţei) de Hagi Ali [74] şi *Fetihname-i Kamaniçe* (Cronica cuceririi Cameniţei) de Yusuf Nabi [75], în care se descrie expediţia din 1672 (1083 H.) a turcilor prin Dobrogea şi Moldova, împotriva Poloniei. Fragmentele care ne privesc din aceste două surse narative sînt traduse în acest volum. Îndeosebi cronica lui Hagi Ali, inedită, cuprinde ştiri preţioase nu numai sub raport politic-militar şi administrativ, ca mazilirea lui Gheorghe Duca (august 1672) şi înlocuirea lui cu Ştefan Petriceicu, căftănirea domnilor români etc., ci şi multe date economice, ca aprovizionarea oştii cu zaherea şi alte produse, atît în Dobrogea, cît şi în Moldova, indicîndu-se şi preţurile pe ocale şi chile. Această cronică cuprinde cea mai veche menţiune despre Hotarul lui Halil paşa [76], măr de discordie între Moldova şi tatarlîcul din Bugeac, care a preocupat pe geografii şi istoricii români [77]. Nu se poate trece cu vederea importanţa acestor cronici pentru toponimia istorică medievală a Dobrogei şi chiar a Moldovei, deşi unele toponime nu se pot identifica.

Cu ocazia editării primului volum din această colecţie nu ne-au fost accesibile nu numai cronicile inedite în manuscrise unice sau rare din bibliotecile străine, ca ale lui Idris Bitlisi (1502) [78], Ferdi (m. 1553), Gelalzade Mustafa (m. 1567) [79], Hasan Beyzade (m. 1636) [80], Abdul Kadir

---

[73] Despre toate acestea vezi amănunte la A. S. Levend, *op. cit.*, p. 155—158 ; unele din ele, ca cea a lui Mehmet Sadık Zaimzade, *Vak'ayi-i Hamidiye* (*1787 Rus-Avusturya-Osmanlı Seferi hak.*), Istanbul, 1289, 125 p., sînt publicate.

[74] Vezi schiţa bio-bibliografică de la p. 203—204 a prezentului volum.

[75] Vezi schiţa bio-bilbliografică de la p. 276—277 a prezentului volum.

[76] *Halil-paşa yurdu*, o porţiune de teren între Moldova şi Bugeacul tătăresc, afectat nogailor ; cele mai vechi ştiri în cronica lui Kuçiuk Celebizade Ismail Asîm efendi (*Tarih*, p. 470), din 1727 (1139 H.) ; din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea avem un mănunchi de documente turceşti privitoare la această problemă (cf. Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti* ..., II, nr. 1064, 1119, 1344, 1398, 1410).

[77] Gheorghe Năstase, *Hotarul lui Halil paşa şi cele două ceasuri (Schiţarea unei probleme de geografie politică şi istorică moldovenească)*, Bucureşti, 1932.

[78] În loc de manuscrisul original din Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Hazine, 1655, 668 f. (22,5 × 35 cm),cu miniaturi splendide (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu*, p. 57,nr. 149),a fost folosită o traducere turcească din secolul al XVIII-lea, defectuoasă şi incompletă, aparţinînd lui Abdulbaki Sadı (m. 1748) (cf. *Cronici turceşti* ... , I, p. 149—151). Azi există un microfilm după manuscrisul persan şi anexa lui (*zeyl*) la Arh. stat. Buc., rola 27, cadre 270—338 şi 31, cadre 1—668.

[79] În *Cronici turceşti* ..., I, p. 257—278, a fost folosită ediţia defectuoasă a lui S. Tokdemir (Istanbul, 1937), în loc de manuscrisele din Bibl. T. K. S. M., Istanbul, fd. E. Hazine, nr. 1427, 427 f. sau fd. Bagdad, nr. 298 şi 299, 431 f. (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu* ... , p. 220—221, nr. 674 şi 675), microfilmate ulterior (Arh. stat. Buc., mf. rola 5, cadre 379—824 ; rola 6, cadre 1—79 şi rola 68, cadre 578—1011).

[80] Ms. Bibl. T. K.S.M., Istanbul, fd. Bagdad, nr. 207, 405 f. (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 245—246, nr. 745 (Arh. stat. Buc., rola 6, cadre 80—478) ; un manuscris mult mai bun în Bibl. Nuru Osmaniyye, nr. 2 661 (Arh. stat. Buc., mf. rola 73, cadre 1—612).

efendi (m. 1645) [81], Mehmed Defterdarî (m. 1717) [82] etc., dar nici chiar unele cronici edite. Din acest punct de vedere, dacă se poate renunţa uşor la colecţia de *Cronici otomane* [83] din secolul al XV-lea, editate de Çiftçioğlu, în afară doar de *Tevarih es-Selatin ul-Osmanie* a lui Karamanlı Nişanci Mehmed paşa (editată de Konyalı Ibrahim Hakkı), cu unele ştiri pentru noi, precum şi de cronica mai veche a lui Ahmed Da'i (1412) [84], nu se poate spune acelaşi lucru despre cronicile lui Beşir Celebi [85] şi Kıvami [86], din a doua jumătate a secolului al XV-lea, care conţin fragmente mici dar interesante cu privire la ţările române. Tot aici se încadrează şi o *Cronică otomană rimată (Manzum Osmanlı tarihi)*, editată de Abdullah Sabri ibn Ali (Istanbul, 1311 H. (1894), I, 120 p.).

Desigur, cercetătorul istoric trebuie să ţină seama şi de cronicile otomane scrise în alte tipuri de scris şi în alte limbi decît cea turcă. O astfel de cronică a fost semnalată de Franz Babinger: *Eine altosmanische anonyme Chronik in hebräischer Umschrift* (Mit zwei Abbildungen), Praha, 1932 (în „Archiv orientální", IV, 1), iar dr. Mayer A. Halevy a publicat fragmentar *Les guerres d'Étienne le Grand et de Uzun Hassan contre Mahommet II, d'après la „Chronique de la Turquie" du candiote Elie Capsali (1523)*, în anuarul *S.A.O.*, I (Bucarest, 1958), p. 189—198. În fine, de cronicile otomane în limba greacă s-a ocupat bizantinologul turc dr. Şerif Baştav, care după *Ordo Portae (1451), Description graeque de la Porte* ... Budapest, 1947, a publicat un articol intitulat: *XVI. asırda yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı tarihine göre Istanbulun muhasarası ve zaptı* (Asedierea şi cucerirea Istanbulului după o cronică anonimă, scrisă în greceşte în secolul al XVI-lea) [87] etc.

Amintim că ultimul istoriograf otoman de mare valoare prezentat de noi este Silahdar Fındıklılı Mehmed aga (m. 1723), un demn continuator al operei lui Kiatip Celebi. Prima parte a operei sale a fost intitulată chiar *Zeyl-i Fezleke-i tevarih* (Anexă la Cronica sinoptică) şi tratează amănunţit evenimentele istorice din Imperiul otoman începînd din 1655 (1065 H.) pînă la 1694 (1106 H.). Cel care studiază istoria ţărilor române în perioada respectivă nu poate trece cu vederea acest izvor preţios. Bazat

---

[81] Manuscris original, cu începutul lipsă, în Bibl. Suleymaniye, Istanbul, fd. Esad efendi, nr. 2151, 320 f.; copie din 1685 (1096 H.) la Bibl. Naţ., Viena, Cod. Mixt 130, 540 f. O fotocopie se află şi în Biblioteca Institutului de turcologie *(Turkiyat Enstitusu)* a Universităţii din Istanbul, alta la Arh. stat. Buc., mf. rola 3 (Austria) şi rola 10, cadre 362—692 (Turcia, 1966).

[82] Despre Damad Mehmed paşa vezi *G.O.W.*, p. 247—249. Opera sa, intitulată *Zubda-ı vakayı'at* (Esenţa evenimentelor), tratează perioada 1655—1703 (1066—1115 H.). Ms. Bibl. Suleymaniye, Istanbul, fd. Hamidiyye, nr. 949 (Arh. stat. Buc., mf. rola 12, cadre 1—533).

[83] *Osmanlı Tarihleri*, I, 5, Kitap Birarada: 1, *Dastan ve Tevarih-ı Al-ı Osman* (Ahmedi) (p. 3—35), 2, *Behcetuttevarîh* (Şükrullah) (p. 37—76); 3, *Tevarih-ı Al-i Osman* (Aşıkpaşaoğlu Aşîkî)(p.77—319); 4,*Osmanlı sultanları Tarihi*(Karamanlı Nişanci Mehmed paşa) (p. 322—369); 5, *Cam-i Cem-Ayîn* (Bayatlı Mahmudoğlu Hasan) (p. 371—403), Istanbul, Turkiye Basımevi, 1949, 406 p.

[84] *Ahmed-ı Da-ı Hayatı ve eserleri*, Hazirliyan Ismail Hikmet Ertaylan, Istanbul, 1952, 121 + 429 p.

[85] Beşir Celebi, *Tevarih-i Al-i Osman*, ed. Ismail Hikmet Ertaylan, Istanbul, Ayaydin Basımevi, 1946, III + 189 p. (Turk Edebıyati Örnekleri IV), după ms. Bibl. Izzet Koyunoğlu, Konya (Arh. stat., Buc., rola 34, cadre 352—442).

[86] *Fetihname-i Sultan Mehmed*, Muellifi Kıvamî, ed. Franz Babinger, Istanbul, Maarif Basımevi, 1955, VIII + 322 p.

[87] În „Belleten", XVIII, 69 (1954), p. 51—82; idem, *Grekçe Anonim Osmanl Tarihi'nin Kaynakları (1374—1421)—Les sources d'une Histoire de l'Empire Ottomane rédigée par un auteur anonyme grèc (1374—1421)*, ibidem, XXI, 81 (1957), p. 149—160, 161—172.

pe ultima parte a cronicii lui H. Vegihi (m. 1661/1071 H.) descrie expediția lui Gheorghe Rákóczy al II-lea în Polonia, mazilirea voievozilor români, înăbușirea răzvrătirilor împotriva turcilor în cele trei țări române (1658—1659) și pacificarea Transilvaniei prin numirea lui Acațiu Barcsai, care plătește Porții un tribut anual de 40 000 galbeni, în loc de 15 000. Urmează știri bogate pentru domnia lui Mihail Apafi în Transilvania, participarea domnilor români cu oștile lor la diversele expediții turcești împotriva Austriei, Poloniei și Rusiei, aliată cu cazacii hatmanului Petru Doroșenko (la Ujvar (1664), Camenița (1672), Cehrin (1677), Viena (1683) etc.), unde sînt folosiți mai mult pentru construiri de poduri, desfundări de drumuri și alte corvezi. Odată fiind îndemnați să participe și la luptă, domnii români ripostează: „Nu ajunge că plătim haraci ... !".

După cronica de mai sus, se dau în continuare părțile care ne privesc și dintr-o altă operă a lui Silahdar Fındıklılı Mehmed aga, intitulată *Nusretname* (Cartea victoriilor), scrisă foarte amănunțit sub formă de jurnal *(ruzname)*, la cererea sultanului Mustafa al II-lea (1695—1703). Ea continuă de fapt prima sa lucrare, *Zeyl-i fezleke*, și merge pînă în anul 1721 (1133 H.). În prima parte se tratează foarte amănunțit, zi cu zi, expedițiile sultanului Mustafa al II-lea, din anii 1695 și 1696 (1106—1107 H.), împotriva austriecilor în Banat. Există o foarte amplă descriere a luptelor de la Bocșa *(Pofça)*, Lipova, Lugoj și Sebeș, cînd austriecii sînt înfrînți. Sfîrșitul generalului Veterani din Sibiu, confirmat și de o scrisoare a lui Constantin Brîncoveanu către sultan, este redat zguduitor. Autorul, care l-a însoțit pe sultan în această expediție, descrie foarte amănunțit Timișoara, împreună cu toate cetățile și pălăncile bănățene. Celor două victorii le urmează campania din 1697, care se încheie cu dezastrul de la Zenta și retragerea sultanului la Timișoara, devenită un fel de capitală a împărăției. Urmează descrierea unor evenimente care au precedat pacea de la Carlowitz (ian. 1699), unde austriecii cîștigă Transilvania și unde suferă unele rectificări hotarele țărilor române. A doua parte din *Nusretname*, scrisă după 1703, cînd autorul este îndepărtat de la palat, deși mult mai succintă din lipsă de informații directe, are unele fragmente interesante: *ceremonialul investiturii lui Dimitrie Cantemir la palatul împărătesc Topkapı* (25 noiembrie 1710), chiar în zilele de bairam, împotriva obiceiului, dar pentru a fi pe placul hanului tătar Devlet Ghirai (1708—1713), care îl recomandase călduros la Poartă, pîrîndu-l în schimb la sultan pe domnul precedent, Nicolae Mavrocordat. Marele vizir — spune autorul — luase mită *(rușvet)* de la beizadeaua moldovenească. Mai sînt și alte cîteva fragmente care privesc ceremonialul primirii și căftănirii domnilor români la Poartă, cu acordarea insignelor respective. Moartea tragică a lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, și a urmașului său la domnie, Ștefan Cantacuzino, sînt copleșitor redate. Multe știri privesc acțiunea haiducilor, nesiguranța drumurilor, împilarea și suferințele maselor populare, numite *raia*. Atît pentru prima parte a acestei cronici, cît și pentru a doua, am luat ca bază manuscrisul original, autograf, din prețioasa colecție de manuscrise a fondului *Veliyüddin*, nr. 2369 (326 fol.) (Bibl. Beyazid, Istanbul) [88]. Pentru unele comparații am

[88] Despre bogăția acestei biblioteci cf. Mujgân Cunbur, *Şeyh ül islam Veliyuddin efendi Vakıfları ve Kutuphanesi* (Fundațiile și biblioteca marelui muftiu Veliyüddin efendi), Necati Lugal Armağandan ayrı baskı, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1969, p. 166—189 + facs.

parcurs două copii păstrate în Turcia, una la Istanbul [89] şi alta la Manisa[90]. Am ţinut, de asemenea, seama atît de ediţia primei părţi, în caractere arabe, întocmită de (Altinay) Ahmed Refik (Istanbul, 1928, 2 vol.) [91], cît şi de ediţia părţii a doua *(Nusretname)*, în caractere latine, pe care o datorăm lui Ismet Parmaksızoğlu (Istanbul, 1962—1969, 2 vol.), deşi nici una din ele, dar mai ales a doua, nu corespund întru totul exigenţelor unor ediţii ştiinţifice [92].

De fapt, una din dificultăţile întîmpinate în alcătuirea colecţiei noastre a fost cu foarte rare excepţii lipsa unor ediţii bune, critice a cronicilor turceşti. Atît vechile ediţii (în caractere arabe), inaugurate de renegatul clujean Ibrahim Muteferrika [93], fondatorul tipografiei otomane, cît şi cele noi (în caractere latine), n-au fost totdeauna întocmite după principiile criticii moderne a textelor. În acelaşi timp, n-au fost editate pe baza celor mai bune manuscrise păstrate. Azi, în Turcia numărul cunoscătorilor vechiului scris otoman (arab) fiind în dispariţie, cronicile otomane se editează tot mai mult în transcriere latină şi cu anumite adaptări la turca modernă, căci altfel n-ar fi înţelese de cititori. Cronicile lui I. Pecevi[94], M. Naima[95], Aşîk Paşazade[96], Tursun Bey etc., editate în ultimii ani în caractere latine, au mai mult un caracter de popularizare, avîndu-şi rostul lor pentru cultura turcă. Ediţii ştiinţifice au întocmit Faik Reşit Unat şi dr. Mehmed Koymen pentru opera lui M. Neşri (1949) [97], ca şi profesorul Şerafettin Turan pentru cronica lui Ibn Kemal. În volumul I (p. 191—218) al acestei colecţii am folosit unele fragmente din Cartea a VII-a a ultimei cronici. În anii din urmă Ş. Turan, reluînd publicarea ei sistematică, a scos o ediţie critică a primelor volume, pînă la domnia lui Baiazid I Fulgerul [98]. Avînd în vedere importanţa acestei cronici (ms. Bibl. Nuru Osmaniye, nr. 3078 ş.a.) pentru cercetările istorice, am microfilmat-o integral pentru Arhivele statului din Bucureşti, căci, spre deosebire

---

[89] Bibl. T.K.S.M., fd. Hazıne, nr. 1336, 443 f. (F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 282, nr. 879) şi *Istanbul Ktp. Tarıh-Cogr. Yazm. Kat.* (Catalogul manuscriselor ıstorıco-geografice dın bıblıotecıle oraşuluı Istanbul), Istanbul, 1944.

[90] Ismet Parmaksızoğlu, *Manisa Genel Kutuphanesi Tarıh-Coğrafya Yazmaları Kataloğu* (Catalogul manuscrıselor ıstorico-geografıce din biblioteca generală a oraşuluı Manisa), Istanbul, 1952, I, p. 3.

[91] A cărei traducere a fost începută de Seit Abdullah Abdurrahman Muratcea la Institutul de istorıe „N. Iorga” al Academıeı (1952).

[92] Vezı recenzia noastră în „Revista de referate şi recenzii. Istorıe-Arheologıe”, IX, 1972, 3, p. 408—436.

[93] O listă a editiilor lui I. Muteferrika publicate din 1729 pînă în 1743, la Selim Nuzhet Gerçek, *Turk Matbaacılığı I. Müteferrika Matbaası* (Imprimerıa turcă ...), Istanbul, 1939, p. 84—85.

[94] *Pecevi Tarıhi*, ed. Murat Uraz, Istanbul, 1968 — 1969, 2 vol.

[95] *Naıma Tarıhi*, ed. Zuhuri Danişman, Istanbul, 1967 — 1969, 6 vol., recenzat de noi în „Revista de referate şi recenzii, Istorie-Arheologie”, VIII, 1971, 3, p. 264—280; pînă în 1656 cronica este a luı Şarih ul-Menaroğlu Ahmed, după cum mărturiseşte însuşı Naima (vezi ms. Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, 1169, 673 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 26, cadre 386—1059).

[96] *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, ed. Atsız, Devlet Kitapları, Istanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1970, V + 234 p. Cu prefaţă de dr. Orhan Oğuz; recenzat, de asemenea, de noi (ibidem, X, 1972, 6, p. 807—818).

[97] Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-numa* (*Neşri tarihi*) ..., I, Ankara, 1949, XVI + 419 p. şi II, Ankara 1957, VIII + 421 — 843 p.

[98] Ibn-i Kemal, *Tevarih-i Ali Osman I.* Defter. Yayina hazırlıyan Şerafettin Turan, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1970, 45 + 245 p. (Türk tarih yayinlarından XVIII. Seri — Sa. 2).

de alte cronici, Ibn Kemal are unele ştiri şi precizări în plus privind expediţia lui Baiazid I împotriva Ţării Româneşti: lupta crîncenă în şanţuri *(hendek)* cu „ghiaurii" lui Mircea, retragerea turcilor cu mari pierderi, încheierea păcii cu plata unui tribut anual (f. 82 r. — 83 v.). Este, poate, singurul izvor, care prin folosirea termenului *hendek*, va ajuta la precizarea locului mult discutatei bătălii de la Rovine [99], toponimic care în vechea slavă însemna tot „şanţ".

Volumul al II-lea din colecţia de faţă cuprinde 13 opere istorice ale unui număr de opt cronicari şi istoriografi otomani din secolul al XVII-lea şi începutul celui următor. Operele incluse sînt aranjate în ordinea cronologică a autorilor şi nu a perioadei tratate. Unii dintre ei au fost contemporani, martori oculari şi participanţi la evenimentele istorice descrise, ceea ce face ca valoarea acestor lucrări să crească. Astfel, Solakzade mărturiseşte că a participat la asedierea Oradiei (1597), Hagi Ali la cucerirea Cameniţei (1672), Fındıklılı Mehmed la asedierea Vienei (1683) etc. Pentru evenimentele anterioare vieţii lor, unii din ei (Solakzade şi Müneǧǧimbaşi) au folosit izvoare istorice mai vechi, unele cunoscute, altele pierdute sau încă nedescoperite.

Pe baza materialului din acest volum, cercetătorul român poate urmări raporturile româno-turce pe o întinsă perioadă istorică, începînd din a doua jumătate a veacului al XIV-lea pînă la capătul celui de-al doilea deceniu din secolul al XVIII-lea. Bineînţeles că aceste raporturi sînt oglindite în funcţie de natura relaţiilor de moment dintre ţările române şi Poartă. Unele calificative negative date domnilor români ca, de pildă, Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, Iancu de Hunedoara, apar ca urmare a relaţiilor încordate din perioada respectivă. Cronicile conţin ştiri bogate şi pentru legăturile noastre cu alte popoare din sud-estul şi centrul Europei, îndeosebi cu austriecii, polonezii, cazacii, ruşii, ungurii şi tătarii.

Ca şi volumul I, după cum am arătat mai sus, şi acesta s-ar putea completa cu o serie de cronici importante, ca *Mi'racü'z-zafer* (Scara victoriei) de Hüsein Behceti (m. 1683/1094 H.) [100], în care se descriu expediţiile vizirilor Koprülü Mehmed şi Fazıl Ahmed asupra cetăţii Ineu (1658), asupra Cameniţei (1672), a Cehrinului (1677) din Ucraina etc., la care participă şi domnii români, *Tarih-i veka-i* (Cronica evenimentelor) de Damad Mehmed Defterdari (m. 1717/1129 H.) şi multe altele. Cu ocazia cercetărilor noastre din ultimii ani (1966—1973), am găsit numai în bibliotecile din Turcia peste 200 de manuscrise istorice [101], majoritatea cronici turceşti, care ar putea să completeze această colecţie, iniţiată în trei volume, cu cel puţin încă zece. Un manuscris cu miniaturi splendide

---

[99] Constantin C. Giurescu, *Căutind pe hartă Posada, Rovine şi Vicina*, în „Magazin istoric". V, 1971, 1, p. 52—56.

[100] Despre cronicar şi viaţa sa, cf. *G.O.W.*, p. 219; A. S. Levend, *op. cit.*, p. 128 — 130, mai citează cîteva manuscrise: *Tarih-i sülale-i Koprulü* (Istanbul, nr. 212), *Cehrin seferi* (Bibl. Nat. Paris. nr. 927, f. 12) etc. (Arh. stat. Buc., mf. rola 11, cadre 336—522).

[101] Pentru materialele documentare din Turcia, microfilmate pentru Arhivele statului Bucureşti, cf. Mihail Guboglu, *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia şi importanţa lor pentru istoria ţărilor române*, în „Revista arhivelor", IX, 2/1966, p. 174—194 + facs.; idem, *Două călătorii în Turcia pentru cercetarea arhivelor Imperiului otoman*, în „Revista arhivelor", 2/1969, p. 221—236 + facs.; idem, *O călătorie în Turcia*, în „Revista arhivelor", 1 (1972), p. 158—169. Pentru unele materiale documentare, printre care şi cronici turceşti, microfilmate de noi în Turcia, vezi Aurel Decei, *Sursele turceşti privind stăpînirea otomană asupra Banatului*. în „Studii de istorie a Banatului", II, Timişoara, 1970, p. 9—21 (Universitatea din Timişoara)

Fig. 1. — Miniatură în culori (ms. *Hünername*, I, Bibl. TKSM, Istanbul, fd. Hazine, nr. 1523, f. 121a), reprezentînd un episod din expediția lui Mehmed I Celebi împotriva Țării Românești (1416).

este *Hünnername* (vol. I—II) de Arifi, Hazani și S. Lokman din sec. al XVI-lea (Bibl. TKSM, Istanbul, Hazine 1523 și 1524). Din vol. I am dat o miniatură în culori, în vol. II se păstrează o miniatură privind campania lui Soliman I în Moldova la 1538/945 H. (f. 264 a) și alta înfățișînd primirea Isabellei, regina Transilvaniei, cu copilul în brațe, de către Soliman I în 1540 (f. 266 a).

Dar toate aceste materiale conțin relatări privind mai mult aspecte politice, militare și administrative; știrile de natură social-economice sînt răzlețe. Golurile din acest domeniu pot fi completate cu date păstrate în izvoarele diplomatice, cu care sînt pline diversele condici din arhivele turcești, în frunte cu *Mühimme defterleri* (Condicile afacerilor importante), *Ahkâm defterleri* (Condicile pentru porunci), *Maliye defterleri* (Registrele financiare), *Teșrifat kalemi defterleri* (Condicile de ceremonial), *Romanya defterleri* (Condicile României) etc., conservate în marea Arhivă a Președinției Consiliului de Miniștri *(Bașbakanlık Arșivi)* din Istanbul[102].

Trebuie să recunoaștem din capul locului că și în acest volum am avut unele dificultăți în delimitarea părților care ne privesc din izvoarele narative prezentate. Redarea lor exclusivă este uneori aproape cu neputință, deoarece evenimentele istorice adesea se împletesc și o fragmentare excesivă ar îngreuna înțelegerea textului. De aceea, unele părți sau fragmente care nu ne privesc direct, dar sînt necesare în vederea legăturii dintre fapte și idei, au fost rezumate și puse în paranteze ascuțite.

Se știe că traducerea vechilor texte otomane narative, diplomatice, epigrafice sau de altă natură prezintă, în general, dificultăți atît în ce privește terminologia, vechile instituții otomane neavînd corespondente în limba română, cît și limba și stilul. De aceea, traducerea este uneori greoaie, dar s-a căutat să exprime pe cît se poate sensul adevărat, căci o traducere liberă, mai frumoasă ca stil, mai curgătoare, risca să denatureze sensul frazelor, uneori destul de încîlcite și chiar confuze, ale cronicarilor. Căci nu numai edițiile, dar chiar și manuscrisele păstrate au numeroase scăpări, impreciziuni, greșeli și pasaje obscure.

Pentru redarea scrierii arabe s-a adoptat sistemul de transcriere turcă, avînd la bază alfabetul turc modern în caractere latine (folosit în Republica Turcia încă din 1928)[103]. De fapt, așa cum se recunoaște, acesta nu este altceva decît adoptarea alfabetului românesc[104] cu cîteva modificări : c se pronunță ge, gi (dj, ğ); ç — ce, ci (č); ğ după vocalele a, o, u ca o prelungire a lor; ı—î; î ca dublu i; ö — o moale; ü — u moale și y — i scurt. În paranteze rotunde s-a dat totdeauna forma în transcrierea turcă modernă. Alte turcisme din text sînt redate așa cum s-au încetățenit în limba română.

Cele mai mari dificultăți le-am întîmpinat, desigur, la identificarea toponimelor, de multe ori traduse corupt de turci sau dispărute fără a lăsa urme în alte categorii de izvoare istorice. O serie de localități de pe

---

[102] Pentru toate acestea, cf. Midhat Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arșivi* (Arhiva Consiliului de Miniștri din punct de vedere al conținutului), Ankara, T.T.K. Basımevi, 1955, XV + 90 p.

[103] *Yeni Imlâ Kılavuzu* (Noua călăuză ortografică), Ankara, T.T.K. Basımevi, 1965, XXI + 288 p.

[104] Vezi art. *Turks* în *E.I.*, IV (1934), p. 968 *(J.H.Kramers)*.

itinerarul spre Camenița, citate în cronica lui Hagi Ali, ca și în cea a lui Silahdar aga, cu toate încercările noastre, au rămas neidentificate. Cîteva elemente toponomastice greu de identificat sînt și în cronica lui Kiatip Celebi. De pildă : *Kamudi* sau *Kamudai*, sat ruinat la 1595, situat între Dunăre și cîmpia Călugăreni *(Cronici turcești*, I, p. 53) ; cîteva toponime de sate dobrogene din cronica lui Hagi Ali : *Musa-Bei*, sat situat la nord de Bazargic *(Hagioğlu Pazarî)* ; *Belyi* sau *Benli* (f. 15) ; *Kurnalî-Deresi* (f. 15) ; *Deli Ali Vasüla Yayla* (f. 16 r.) ; *Uzum Ali Çairi* (f. 16 r.) ; *Hagi-Kîșlaki*, îndată după Babadag (f. 17 r.). Aceeași situație se întîlnește și pe itinerarul din Moldova.

Pentru identificarea unor localități din țară am folosit și *Județele României Socialiste* [105].

Greutățile sînt mai mari pentru localitățile de dincolo de raza țărilor române. Toate aceste localități (identificate și neidentificate) își au importanța lor pentru cunoașterea toponimei istorice.

Deformări greu de identificat se observă și la unele elemente onomastice sau denumiri de instituții străine. Este îndeajuns să amintim, de pildă, formele *Aromadi* sau *Erdemedi* pentru denumirea unui sfetnic al principelui ardelean Ștefan Bocskay (Kiatip Celebi, I, p. 279), sau *fiküreș*, care după sens ar desemna călăreți austrieci (Kiatip Celebi, II, p. 98) etc.

În această privință am resimțit lipsa instrumentelor de lucru. Învechitele dicționare geografice și istorico-geografice ale lui G. Mostras [106] și Samy Bey Fraschery [107] pentru Imperiul otoman nu ne-au fost de prea mare folos. Se simte tot mai mult necesitatea unor dicționare istorice ale localităților din Țara Românească, Moldova și Dobrogea, în genul celor întocmite de Nicolae Drăganu [108] și îndeosebi de regretatul Coriolan Suciu pentru Transilvania [109]

În schimb, pentru explicarea terminologiei turcești, în general, și a vechilor instituții otomane, în special, ne-au fost de un real folos, pe lîngă cunoscuta *Enciclopedie islamică* [110], îndeosebi ediția turcă [111], *Enciclopedia ilustrată a istoriei otomane* de Midhat Sertoğlu [112] și mai ales *Dicționarul termenilor și expresiilor istoriei otomane* de M. Z. Pakalın [113] etc.

În ce privește transformarea datelor Hegirei în ale erei noastre, ne-am bazat atît pe *Tabelele* noastre *sincronice* [114], cît și pe cele ale lui Faik Reșit Unat [115]. Numeroase liste de sultani, demnitari și dregători otomani, întocmite de noi, cu ani în urmă [116], precum și listele de suverani,

---

105 Edit. politică, ed. a II-a, București, 1972.

106 *Dictionaire géographique de l'Empire Ottoman*, Moscova, 1871.

107 *Kamus ul-'Alam (Dictionaire de la Géographie et d'Histoire Universelle)*, Istanbul, 1898—1899, 6 vol.

108 *Românii în veacurile IX — XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933 (Academia Română ..., XXI).

109 *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Edit. Acad., 1967 — 1968, 2 vol.

110 *Encyclopédie de l'Islam* ..., t. I — IV, Leyden, 1908 — 1936 + supl. (1940).

111 *Islâm Ansiklopedisi*, Istanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1950—1973 (ajuns la litera V).

112 *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* ..., Istanbul, 1958, 356 p.

113 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sozlüğü*, Istanbul, 1946—1954, 3 vol. (are și o ediție nouă, din 1971—1972).

114 Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre*, București, 1955, LXIII + 330 p. (Direcția Arhivelor Statului).

115 *Hicrî tarihleri Milâdi tarihine çevirme kılavuzu* ..., Ankara, T.T.K. Basımevi, 1959, XVI + 175 p.

116 Vezi Mihail Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul”, VII (București, 1947), p. 49—136 ; idem, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1958, p. 95—116.

de domni români etc. publicate de Aurelian Sacerdoţeanu [117], apoi de Ion Ionaşcu şi Francisc Pall [118] ne-au servit în cea mai mare măsură.

Deşi conştienţi de faptul că o metodă cu adevărat ştiinţifică a publicării izvoarelor otomane presupune însoţirea traducerii, oricît ar fi ea de fidelă, de reproducerea în caractere arabe a textului original şi chiar de facsimile pentru fragmentele mai importante [119], aşa cum au procedat încă Kraelitz şi Fekete, scopul pe care îl urmăreşte această colecţie — de a pune la îndemîna istoricilor români o informaţie cît mai bogată din surse încă aproape neexplorate —, cît şi anumite greutăţi de editare ne determină să publicăm, aşa cum am arătat de la început, numai o traducere fragmentară.

În ce priveşte un vocabular de turcisme şi îndeosebi un indice, atît de utile pentru o mai bună înţelegere a unor termeni şi expresii, mai ales a instituţiilor turceşti, ca şi pentru folosirea rapidă a acestei colecţii, ne propunem să le întocmim ca pe o anexă a volumului al III-lea.

Ajunşi la capătul acestor rînduri, ţinem să mulţumim, înainte de toate, turcologilor-istorici : Nicoară Beldiceanu (Paris) [120], H. J. Kornrumpf (Hamburg) [121], dr. Hasan Kaleshi (Priştina) [122], Sherman D. Spector [123] etc., care au făcut recenzii pentru volumul I al acestei serii, aducînd nu numai laude, ci şi observaţii critice utile, de care în limita posibilităţilor am ţinut seama. Pentru acelaşi lucru, exprim un cuvînt de mulţumire istoricilor şi cercetătorilor noştri Ion Matei [124], Constantin C. Şerban [125], I. Caproşu [126], Ştefan Sorin Gorovei [127] şi scriitorului Paul Anghel [128].

Nu putem încheia această introducere fără să aducem un cuvînt de mulţumire celor care ne-au ajutat cu referate ştiinţifice : Mariana

---

[117] *Liste de suverani. Imperiul oriental — Imperiul otoman* ..., Bucureşti, 1941, 56 p. (extras din „Hrisovul", I, 1941).

[118] Vezi *Documente privind istoria României. Introducere,* Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 485 şi urm.

[119] Pentru astfel de ediţii vezi : Fr. Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts* ..., Wien, 1921 ; Fekete, *L'édition des chartes turques et ses problèmes,* în „KCsA", Budapest, 1939, I ; vezi şi versiunea turcă în trad. Tayyib Gokbılgin, *Turk vesikalarinin neşri ve bu işin arzettiği meseleler,* în „Belleten", V, 20, Ankara, octombrie 1941, p. 607—616 ; *Turski izvori za Bălgarskata istoria (Fontes Turcici historiae Bulgaricae),* seria XV — XVI, I, ed. Bistra A. Cvetkova, Vera Mutafcieva, Sofia, 1964 ; II, ed. Nicola Todorov şi Boris Nedkov, Sofia, 1966 (Bălgarskata Akademia Naukite ...) ; cf. şi recenzia noastră în „Revista arhivelor", XLVII (1970), XXXI, 1, p. 320—324 ; *Lufta Shqiptaro-Turke në Shekullin XV — Burime Osmane — përgatitur per shtypnga Selami Pulaha,* Tirane, 1968, 496 p. ; vezi şi recenzia din „Revista de referate şi recenzii. Istorie-Arheologie", X, 1973, 1, p. 112—125 (D. Polena şi Marcel D. Ciucă). Pentru istoria tiparului arab în ţările române, vezi Dan Simonescu, *Impression de livres arabes et karamanlis en Valachie et en Moldavie au XVIII siècle,* în „Studia et acta orientalia", V — VI (Bucarest, 1967), p. 49—75. În Rusia introducerea tiparului arab s-a datorat lui Dimitrie Cantemir (1722).

[120] Cf. „Revue des études islamiques", XXXVI/2, Paris, 1968, p. 343—345.

[121] Cf. „Der Islam" ..., Berlin, März, 1970, 46, p. 183—185.

[122] Cf. „Iugoslavenski istorijski Časopis", 1—2 (Beograd, 1969), p. 243—245 (Sirpska Akademia Nauka. Organ istoriskog Instituta S.A.N.).

[123] Cf. „Canadian slavic studies", Montreal, Canada, 1970, IV, p. 132 şi urm.

[124] În „Studia et acta orientalia", V — VI (Bucarest, 1967), p. 458 — 460.

[125] În „Revista de istorie", 20 (1967), 6, p. 1261—1263 (la rubrica „Bibliografie, arhivistică şi muzeografie").

[126] În „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie—Iaşi", III (Iaşi, 1966), p. 256—257.

[127] Cf. art. *Instrumentele de lucru ale istoricului,* în „Contemporanul" din 21 ian. 1972, p. 1, col. III.

[128] *Arhiva politică. Civilităţi turco-române,* în „România literară", anul II, nr. 13 (25), joi 27 martie 1969, p. 1,4.

Vlasiu, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, colegilor noştri Ion Matei şi Mustafa Ali Mehmet pentru unele verificări.

Cu publicarea acestui al doilea volum din cronicile turceşti nu epuizăm, după cum am arătat şi mai sus, sursele narative otomane cu privire la trecutul patriei noastre, ci abia începem scoaterea lor la lumină. Numărul mare de manuscrise istorice turceşti din bibliotecile Turciei, Austriei, Franţei, României, U.R.S.S. etc., depistate şi microfilmate de subsemnatul în cursul anilor trecuţi, unele semnalate şi în această introducere, şi pentru care pregătesc un *catalog*, va deschide perspective pentru publicarea întregului material turcesc în condiţii mai bune.

Cu această ocazie, îmi exprim gratitudinea direcţiei celor două institute ale Academiei, sub auspiciile cărora apare această colecţie de izvoare orientale turceşti. De asemenea, mulţumesc Editurii Academiei R. S. România, redacţiei ei de istorie, care s-a străduit să publice în condiţii bune o lucrare cu dificultăţi numeroase reclamînd mari eforturi.

Autorul

KIATIP CELEBI

Kiatip Celebi, pe numele său adevărat Mustafa bin Abdullah, s-a născut la Istanbul în februarie 1609 (zilkade 1017). În copilărie a primit o educaţie mai mult religioasă, iar la vîrsta de 14 ani (1623) a fost înrolat în corpul cavaleriştilor, numiţi silihdari, unde slujise şi tatăl său (m. aug. 1625). În acelaşi timp, începe să funcţioneze ca ucenic în calemurile contabilităţii din Anatolia *(Anadolu muhasebe kalemi)*. În această calitate, din 1624 (1033 H.) şi pînă la 1635 (1045 H.) a însoţit expediţiile armatei otomane duse la frontierele de est ale Anatoliei, fie împotriva rebelilor (numiţi *gelalîi*), fie asupra perşilor schizmatici *(şiiţi)*. Astfel, între 1624 şi sfîrşitul anului 1628 (1038 H.), participă mai întîi la expediţia împotriva lui Abaza paşa, care se revoltase împotriva Porţii (oct. 1624), la bătălia de la Cezareea şi la cea contra perşilor, cînd a avut loc asediul Bagdadului (1624—1625). În cursul anilor următori a luat parte la a doua şi a treia expediţie împotriva lui Abaza paşa, inclusiv la asedierea cetăţii Erzerum, luptele de la Alep, Diarbekir etc. În decembrie 1628 se întoarce la Istanbul. Între timp, a primit un post la calemul de control al trupelor de cavalerie *(suvari baş mukabele kalemi)*. Începînd de pe la finele lunii mai 1629, a însoţit iarăşi trupele marelui vizir Hüsrev paşa în Orient, de unde s-a întors la Poartă la sfîrşitul anului 1630. În fine, între 1633 şi 1635, a participat la campania împotriva perşilor, sub comanda sultanului Murad al IV-lea. În timp ce armata staţiona la Alep (1634), a întreprins un pelerinaj la Mekka, de unde i se trage şi numele de Hagi *(el-Hacc)*. La întoarcerea sa la Istanbul (dec. 1635), moştenind o avere considerabilă de la tatăl său şi de la o rudă — negustor bogat —, demisionează din postul său şi se dedică studiilor pentru care avea o deosebită pasiune. În acest scop, cumpără un mare număr de cărţi rare. În 1648 (1058 H.) este din nou reintegrat cu gradul de *khalifa* (secretar adjunct) [1], numindu-se de atunci *Hagi Khalfa*. Moare la Istanbul în ziua de 6 oct. 1657 (17 zilhicce 1067). În ultima parte a vieţii sale a învăţat latina medievală — limba internaţională a timpului — şi franceza, spre a-şi însuşi operele învăţaţilor europeni, pe care le-a folosit în vasta sa operă.

Kiatip Celebi a fost printre puţinii învăţaţi turci care au acordat o deosebită atenţie şi ştiinţelor pozitive, depăşind limitele gîndirii musulmane. Studiind încă din tinereţe, timp îndelungat, operele cele mai reprezentative ale culturii Orientului, avea cunoştinţe temeinice în domeniul istoriei, geografiei, matematicii, astronomiei, ştiinţelor naturale etc., lucru destul de rar printre turci. Mai tîrziu asimilează şi cultura greco-latină. Scrie o serie de lucrări ştiinţifice, unele de mari proporţii, care au

[1] În turceşte: *khalife* — scrib, secretar.

fost traduse şi în cîteva limbi europene. În întreaga sa operă se observă numai tendinţe progresiste.

Kiatip Celebi a rămas cunoscut în cultura şi istoriografia otomană printr-o operă vastă. Din autobiografia sa rezultă că a scris circa 23 de lucrări, în turcă şi arabă. Mai importante, în ordine cronologică, sînt următoarele :

1. *Fazleka-at-tavarih*, cuprinzînd istoria sinoptică a vreo 150 de dinastii, întocmită după opera lui al-Cenabi (m. 1000/999 H.), pe care a completat-o. Lucrarea a fost scrisă în arabă, pe la 1642/1051 H., apoi tradusă în turcă (ms. Bibl. Suleymanie din Istanbul, fd. Es'ad efendi, nr. 2109, şi Nuruosmaniye, nr. 3153) ; o unică copie în arabă se păstrează la Biblioteca Beyazit (nr. 10318/436) din Istanbul. Are două volume, dintre care unul tratează evenimentele istoriei otomane de la 1591 la 1639, iar cealaltă pînă la 1642. Merge, deci, paralel cu o altă operă a sa, *Fezleke-i tarih*. Din ea ne interesează mai mult părţile care privesc raporturile turco-române [2], dar care sînt foarte succinte, reducîndu-se uneori la ştiri răzleţe [3].

2. *Takvim et-tevarih*, adică *Calendarul sau cronologia istorică*, scrisă la 1648/1058 H., în turcă şi persană, cuprinzînd evenimentele istorice de la „începutul lumii" pînă pe timpul său. Are ştiri răzleţe şi pentru ţările române, pe care le-am tradus după o ediţie tipărită [4], păstrată în Biblioteca Academiei. Desigur, am ţinut seama şi de un manuscris din Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1199, 157 f., după care am făcut un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (rola 33, cadrele 574—726).

3. *Sullam al-wasul ila tabakat al-fuhul*, în arabă, reprezentînd un dicţionar biografic al oamenilor iluştri, un fel de *De virus ilustribus*. Descriind vieţile unor sultani otomani, arată totodată şi relaţiile lor cu ţările române.

4. *Kaşf al-zunun 'an asami al-kutub wa'l-funun*, în arabă, mare enciclopedie a cărţilor şi ştiinţelor, fiind considerată opera principală a autorului, la care a lucrat 20 de ani ; are o traducere latină (ed. Flügel, Leipzig, 1835—1858), sub titlul *Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum*. Unele indicaţii bibliografice ne arată existenţa unor vechi cronici turceşti *(Tevarih-i al-i Osman)* privitoare la ţările române.

5. *Tühfetu'l-kiabir fi esfar al-bihar*, terminată în noiembrie 1656 (safer 1067), tratează luptele navale şi istoria flotei otomane. O traducere în limba engleză a apărut în 1831. Amintim, printre altele, descrierea bătăliei de la Caraharman (1626) din nordul Dobrogei.

6. *Gihannuma* (Cosmografia universală) [5], prima redacţie, începută în 1648/1058 H., a fost dedicată sultanului Mehmed al IV-lea. Din versiunea

[2] O prezentare mai bună a acestei opere istorice, intitulată şi *Fazlaka akval al-ahiar fi'ilm al-tarih va'l-ahbar*, ne-a dat-o Orhan Şaik Gokyay, *Kâtip Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri* (Viaţa, personalitatea şi operele lui Kâtip Celebi), în vol. *Kâtip Çelebi* (Ankara, 1957), p. 40—43.

[3] Această impresie mi-a lăsat-o lectura fugitivă a celor două manuscrise din Bibl. Beyazit, Istanbul.

[4] Despre această operă vezi prof. M. Tayyib Gokbilgin, *Kâtip Çelebi'nin kronolojik eseri* (Opera cronologică a lui Kiatip Celebi) : *Takvimuttevârih*, în *op. cit.*, p. 101—120.

[5] Primul care a tradus din această operă partea privind Turcia europeană : *Rumelia şi Bosnia* a fost J. v. Hammer, *Rumeli und Bosna, geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa* (Wien, 1812), bazîndu-se pe manuscrisul nr. 1282 din Bibl. Naţ. din Viena.

în turcă a acestei opere, un manuscris se găseşte şi la Biblioteca Academiei (ms. orientale, inv. nr. 265). Pentru întocmirea ei, Kiatip Celebi nu s-a mulţumit cu operele geografilor arabi, ci a studiat temeinic şi lucrările geografilor şi cartografilor europeni (Ortelius, Gerard Mercator, Cluverius etc.). La început conţine ştiri vagi şi răzleţe cu privire la ţările române. Partea finală a acestui manuscris cuprinde o succintă descriere geografică a vilaietурilor otomane din sud-estul Europei *(Rumeli)*, în general, şi din Peninsula Balcanică, în special. Are o sumară descriere a Dobrogei, Giurgiului *(Yerkökü)* şi a Banatului, în frunte cu cetatea Timişoara, deci ale unor ţinuturi româneşti care au fost administrate direct de turci.

Din această interesantă operă geografică s-au păstrat cîteva manuscrise în bibliotecile din Istanbul, Paris şi Viena (vezi Hamit Sadi Selen, *Cihannüma*, în vol. *Kâtip Celebi...*, Ankara, 1957, p. 125), precum şi unul în Biblioteca Academiei (ms. orientale, inv. nr. 265, 556 p.), care, judecînd după miniatura de la început şi după alte elemente interne şi externe, ar putea fi original. Un manuscris intitulat *Cihannüma'nın Rumeliye aid kısmı*[6], aflat în Biblioteca Topkapı Sarayi din Istanbul, fd. Revan, 1651, 67 f., cuprinde o parte din această lucrare şi a fost microfilmat pentru Arh. stat Buc. (rola 27, cadrele 762—828). Deşi este un mic fragment din ultima parte a operei, are totuşi o serie de ştiri în plus, în special pentru Dobrogea, Brăila şi Giurgiu. De asemenea, cuprinde unele informaţii privitoare la Ţara Românească, cu oraşul Bucureşti şi Moldova, cu Iaşii, care lipsesc în *Cihannüma*. Acest fapt ne-a determinat să dăm extrase în traducere şi din această operă geografică cu unele elemente istorice.

7. O operă a lui Kiatip Celebi mai puţin cunoscută, cel puţin judecînd după faptul că n-a fost semnalată nici în *G.O.W.* şi nici în *E.I.*, este cea cu titlul *Irşad-ül-hayāra ilâ tarih el-Yunan ve'n'nasara* (Căi norocoase din istoria grecilor şi creştinilor). Nu este exclus să fie traducerea turcească a cronicii „frînce" („fränkischen Chronik") a istoriografului bizantin Laonikos Chalcocondil (*G.O.W.*, p. 200, nr. 8). Dar în timp ce cronica acestuia atinge abia anul 1463, *Irşad-ül-hayara...* are cîteva fragmente privitoare la situaţia ţărilor române în secolul al XVI-lea. Manuscrisul acestei opere l-am găsit în 1969 în Turcia (Bibl. Türk Tarih Kurumu, Ankara, ms. nr. 19, 32 f.) şi l-am microfilmat pentru Arh. stat. Buc. (rola 35, cadre 351—388). Aceasta este ultima operă a lui Kiatip Celebi din care am tradus fragmentele care ne privesc.

8. Dintre operele istorice ale lui Kiatip Celebi, cea care prezintă cel mai mare interes, atît pentru trecutul ţărilor române, cît şi pentru alte ţări sud-est europene, este desigur *Fezleke-i tarih* (Istoria sinoptică). Concepută în arabă şi scrisă în turca osmană, este destul de încîlcită în expunerea evenimentelor istorice, neavînd claritatea expunerii lui Solakzade şi a altor istoriografi otomani. De fapt este o continuare a cronicii *Fazlaka* (nr. 1), tratînd amănunţit, cronologic, pe ani, evenimentele istoriei otomane, începînd de pe la anul Hegirei 1000 (1591) pînă la 1065 H. (1655). Metoda expunerii, caracteristică aproape tuturor istoriografilor din ultimii ani ai domniei sultanului Murad al III-lea şi pînă la Mehmed al IV-lea, este, desigur, cea biografică. Este unul din izvoarele de bază pentru situaţia ţărilor române de la sfîrşitul veacului al XVI-lea pînă la mijlocul celui

[6] O descriere succintă la F. E. Karatay, *Kataloğu...*, vol. I, p. 452, nr. 1362.

următor. Prezintă un interes deosebit nu numai pentru istoria țărilor române sub Mihai Viteazul, ci și pentru domnia Movileștilor, timpurile lui Matei Basarab și Vasile Lupu, cu care a fost contemporan. Această cronică a fost continuată de istoriograful Silahdar Fındıklılı Mehmed aga, care și-a intitulat chiar opera *Zeyl-i fezleke* (Anexă la cronica sinoptică). Extrasele pe care le prezentăm au fost traduse după ediția din Istanbul, 1286—1287 H. (1869—1870), 2 vol., 412 p. (I) și 398 p. (II). Deoarece această ediție nu este bazată decît pe cel mult un manuscris, am ținut seama și de alte cîteva manuscrise din bibliotecile din Istanbul [7], în frunte cu manuscrisul de la Muzeul Topkapı Sarayi, avînd cota Hazine, 1341, 321 f., microfilmat pentru Arh. stat. Buc. (rola 25, cadrele 37—369).

O bună prezentare a acestei opere a dat-o istoricul turc Orhan Şaik Gökyay [8], care ne arată că Hagi Khalfa a folosit ca izvor cronicile lui Hasan Beyzade, I. Pecevi, Topciular Kiatibi Abdul-Kadır Gerrahzade, Pirî Paşazade Fahri etc.

B i b l i o g r a f i e : *S.'O.*, IV, p. 395 ; *O.M.*, III, p. 127 și urm.; J. v. Hammer, *G.O.R.*, VI, p. 36 ; G. Flugel, *Verzeichniss der Handschriften der Wiener Hofbibl.* I, p. 49 ; F. Wustenfeld, *Die Geschichtsschreiber der Araber*..., nr. 570 ; C. Brockelman, *Geschichte der arab. Litt.*, II, p. 428 ; *E.I.*, II, p. 217—218 (J. H. Mordtmann) ; *G.O.W.*, p. 195—203 ; Orhan Şaık Gokyay, *Kâtip Çelebi*, în *I.A.*, VI (Istanbul, 1955), p. 632—638 ; Bursalı Mehmed Tahir bin Rıf'at, *Kâtıp Çelebi*, Istanbul, 1331 H. (1913), 30 p. ; *Kâtıp Çelebi. Hayatı ve eserleri hakkında incelemeler* (Kıatıp Celebi. Cercetări privind viața și operele sale), Ankara, Turk Tarih Kurumu Basımevi, 1957, 225 p. ; Vasfi Mahir Kocaturk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Istoria literaturii turcești), Ankara, Edebiyat Yaynevi, 1970, p. 482—485 ; idem, *Turk Edebiyatı Antolojisi. Başlangictan bugune kadar* (Antologia literaturii turcești), Ankara, 1967, p. 169—173 ; Altınay, Ahmet Refik, *Kâtip Çelebi*, Istanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1932, 63 p. (Millî Kutuphanesi Tarıh Serisi : 1). O antologie prețioasă din operele lui Hagi Khalfa a publicat Orhan Şaik Gokyay, *Kâtip Çelebi'den Seçmeler* (Bucăți alese din Kiatip Celebi), Istanbul, Devlet Kitapları, 1968, II + 580 p.

[7] *Fezleke* are numeroase manuscrise. Pentru cele din bibliotecile din Europa, cf. F. Babinger, *G.O.W.*, p. 201, iar pentru cele din bibliotecile din Istanbul, cf. *Türk Tarih Yazmaları Kataloğu* (Catalogul manuscriselor istorice turcești), fasc. 2 (Istanbul, 1944), p. 161 și urm. și F. E. Karatay, *Kataloğu*..., I, p. 254—255, nr. 776—781.

[8] O descriere succintă la F. E. Karatay, *Kataloğu*..., I, p. 452, nr. 1362.

FEZLEKE-I TARIH

(ed. Istanbul, 1869—1870/1286—1287 H., 2 vol.)

Volumul I

<După ce dă corespondenţa anului creştin 1590 în diferite cronologii, autorul notează unele schimbări în ierarhia Porţii: mazilirea marelui vizir Ferhad paşa şi viziratul lui Sıyavuş paşa, destituirea marelui muftiu Bostanzade şi numirea lui Zekeriya efendi>. 1—4

APARIŢIA UNOR TULBURĂRI LA GRANIŢA BOSNIEI, UNGARIEI ŞI ACŢIUNEA DUŞMANILOR... DESCRIEREA LUPTEI ŞI ÎNFRÎNGEREA DUŞMANULUI 4

În anul mai sus arătat 1000, gemazi ül-evvel [1], cînd era început de primăvară <după mari pregătiri de luptă şi după plecarea lui Hasan paşa, beilerbei de Bosnia, în ţinutul croat *(Hırvat)*>, beii renumiţi ai acelei margini şi stăpînii de cetăţi, banul de Transilvania *(Erdel banı)* [2] şi generalul din Croaţia, adunîndu-se la un loc, l-au întîmpinat cu oaste mare pe Hasan paşa. După ce au luptat cîtva timp, oastea islamică a obţinut victorie asupra armatei duşmane, care a fost învinsă.

<Capturarea multor muniţii, tunuri *kolanborna*, a numeroşi prizonieri etc., fugărirea duşmanilor austrieci>. 5

ŞEIHUL MEHMED AL-BUHARI [3] 8

<Preocupările sale la Buhara, unde a înfiinţat o sectă monahală>.

În zilele norocoase ale domniei lui Murad [4], a venit în oraşul Constantinopol. Apoi, fiind surghiunit, a locuit un timp la Silistra şi pe la sfîrşitul anului o mie [5] a murit. A fost îngropat într-un mausoleu *(türbe)* special, din centru...

ANUL UNA MIE UNU [6] VIZIRATUL LUI SINAN PAŞA ŞI MAZILIREA LUI SIAVUŞ PAŞA: MOARTEA LUI HASAN PAŞA LA HOTARUL BOSNIEI 10

În acest timp, Sinan paşa [7], fiind supărat pe mai sus-arătatul Kirli [8] Hasan paşa, l-a mutat pe acesta din Rumelia la Timişoara, în ziua de două-

---

[1] 14 februarie — 14 martie 1592.

[2] Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei: 1581—1597 (întîia oară); 1598—1599 (a doua oară).

[3] Din oraşul Buhara (U.R.S.S.), pe atunci în Imperiul timurid.

[4] Murad al III-lea (1574—1595).

[5] August — octombrie 1592.

[6] 8 octombrie 1592 — 26 septembrie 1593.

[7] De cinci ori mare vizir.

[8] Hasan cel murdar.

Fig. 2. — Kiatip Celebi, *Fezleke-i tarih*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, 1341, f. 1v. cu miniatură în culori. Arh. stat. Buc., Mf. (Turcia), rola 25, c. 38.

zeci şi trei a lui ramazan [9], cu rangul de vizir, iar locul lui l-a dat fiului său, Mehmed paşa...

UNA MIE UNU, REBI ÜL-EVVEL 17[10]

<Intrarea turcilor în Belgrad, descinderea lor la seraiul Hanbei şi trimiterea lui Ridvan aga cu scrisori de cucerire la Poartă>. 17

În timp ce cetei de spahii i s-a dat un firman să ierneze la Nicopole şi Vidin împreună cu silihdarii [11]..., cinci sute de ostaşi pedestraşi, recrutaţi mai înainte, cărora li s-au dat ca binefacere cîte patru aspri *(akçe)* pentru *gebegilik* [12], au fost trimişi cu o ceată de ieniceri la Timişoara.

ATACUL OŞTII DUŞMANILOR ASUPRA CETĂŢII ÜSTÜNÎ-I BELGRAD[13] ŞI A ALTOR „ORAŞE ISLAMICE" 18—24

<Descrierea luptelor dintre turci şi austrieci în Ungaria>.

ASEDIEREA STRIGONIULUI[14] 25—26

...În a şaptea zi a lui ramazan [15] venind cu oaste Apardî bei [16] 27
din partea marelui serdar [17], iar în a opta zi paşa de Timişoara, Hasan paşa, şi în a noua zi paşa de Bosnia, au intrat în Buda şi s-au aşezat în partea Pestei *(Peşte)*. De aici se auzea bubuitul tunurilor de la Strigoniu, dar serdarul nu ţinea seama de aceasta.

RĂSCOALA POPULAŢIEI DIN TIMIŞOARA 28

În acest timp, pe cînd beilerbeiul de Timişoara, care venise în ajutor, stătea în faţa Pestei, a sosit ştirea că populaţia unei pălănci *(palanga)* din eialetul său, spunînd că-i prilejul, s-a răsculat şi a ocupat palanca. Mai sus-arătatul paşă, luîndu-şi oastea în grabă, s-a îndreptat în acea parte. Ajungînd acolo, i-a supus şi i-a pedepsit cu lovituri de săbii pe răzvrătiţi...

DESCRIEREA LUPTELOR DINTRE TURCI ŞI AUSTRIECI ÎN UNGARIA 29

În acest timp, venind aga, unul dintre agalele lui Gazi Ghirai han [18], 30
a adus scrisori de la acesta şi i-a anunţat sosirea. În scrisoarea sa hanul făcea cunoscut că în fruntea unei oşti numeroase, pornind din Crimeea şi

---

[9] 23 iunie 1593.
[10] 21 ianuarie 1593.
[11] Trupe de cavalerie.
[12] Înarmare, armuri.
[13] Istolni—Belgrad, Stuhlweissenburg, azi Székesfehérvár (Ungaria).
[14] Estergon, Gran; cetate cucerită de Soliman Magnificul. Azi Esztergom (Ungaria).
[15] 7 iunie 1593.
[16] Nume deformat; să fie *Erdel beyi*, adică principele Transilvaniei?
[17] Sinan paşa.
[18] Gazi Ghirai al II-lea, hanul Crimeei (1588—1594 şi 1596—1608).

trecînd apa Özü[19], apoi prin Bender[20], Chilia *(Kili)* şi Cetatea Albă *(Akkerman)*[21], precum şi prin vilaieturile Moldova şi Ţara Românească, şi traversînd apoi Timişoara şi rîul Mureş, e pe cale de a ajunge, prin Seghedin, la Buda *(Budun)*.

34 Gazi Ghirai, hanul Crimeei, participînd cu oastea sa la expediţie, a pornit din Crimeea şi, ca să nu calce oastea tătărească ţările islamice, a găsit de cuviinţă să treacă prin hotarul vilaietului leşesc *(Leh)* şi prin hotarul Transilvaniei.

Trecînd peste fluviu şi mergînd pe marginea apei Nistru *(Turla)*, el a străbătut ţinuturile leşeşti. După ce a trecut şi hotarul Transilvaniei, a ajuns la cunoscuta şi anevoioasa trecătoare *(derbend)* numită Balkan[22], iar la intrarea în trecătoarea mai sus-amintită se afla fortăreaţa numită Hust, care era una dintre cetăţile Transilvaniei[23]. Voievodul ei sfătuindu-i pe zabiţii cetăţii, aceştia au adunat multe mii de duşmani dintre pedestraşi, călăreţi şi raiale, care, aducînd din munţi grinzi mari şi pietre, au astupat locurile de trecere, iar puşcaşii duşmani s-au aşezat în locuri adăpostite. Astfel, trecerea n-a fost cu putinţă în nici un chip. Atunci, după ce au ţinut sfat, gloriosul han cu oastea ginghizidă[24] au devenit pedestraşi şi fără să aştepte, luîndu-şi în mîini arcurile şi săgeţile, au dat atac asupra acelei populaţii nenorocite. Unii dintre vitejii tătari trecînd pe apă, iar alţii înaintînd prin locuri părăsite, i-au risipit pe duşmani şi pe cei mai mulţi dintre ei i-au trecut prin foc şi sabie. În felul acesta, cu ajutorul preaînaltului Allah, trecînd prin acea strîmtoare foarte periculoasă, s-au aşezat în faţa cetăţii mai sus-arătate. De aici, trecînd rîul numit Tisa, au intrat în Ţara Ungurească *(Macaristan)*...

35

DESCRIEREA ÎNCEPUTULUI RĂSCOALEI LUI MIHAI *(MIHAL)*[25], VOIEVODUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

Voievozii Ţării Româneşti dădeau cai pentru transportul tunurilor necesare expediţiilor împărăteşti. Mai înainte, în timpul expediţiei împotriva cetăţii Vesprem *(Pesprim)*[26], el <Mihai> trimisese două-trei sute de cai, dar sosind din partea marelui vizir oameni din Belgrad spre a-i cere iarăşi alţi cai şi spre a aduna banii vistieriei, Mihai nu s-a îngrijit ca banii şi caii să ajungă cît timp vizirul se afla încă la Belgrad, fapt pentru care a meritat mustrare. Pe cînd turcii se aflau în şesul Ianîk[27], au sosit oameni cu vreo patru sute de cai, cu vistierie şi cu unele daruri, dar pentru că nu sosiseră la timp, omul său a fost mustrat şi dus la locul de execuţie. Atunci fiul serdarului[28], fiind de faţă, a mijlocit şi l-a scăpat de la moarte. Darurile sale nefiind primite, i s-a spus : „îndată după aceasta, cu ajuto-

---

[19] Lîngă cetatea Oceakov *(Özu)*; în izvoarele moldoveneşti apare sub forma *Vozia*.
[20] Tighina (U.R.S.S.).
[21] Bielogorod-Dnestrovski (U.R.S.S.).
[22] Este vorba de Munţii Carpaţi.
[23] De fapt mai la nord, în U.R.S.S.
[24] Adică a lui Ginghis han.
[25] Mihai Viteazul, domnul Ţării Româneşti (1593—1601).
[26] Wesprim, Agram.
[27] Raab, azi Gyor (Ungaria).
[28] Mehmed paşa, fiul *(oğlu)* lui Sinan paşa.

rul lui Allah, expediţia noastră va porni împotriva Ţării Româneşti. La ce bun ca ţara padişahului să fie dată unor duşmani nepăsători?". Oamenii care veniseră au fost închişi, iar la întoarcere i-au eliberat din Belgrad şi i-au trimis lui Mihai <Viteazul> cu o poruncă straşnică în sensul de mai sus.

Rătăcitul de Mihai, fiind un nenorocit de duşman, cu poftă de răscoală, în anul următor s-a răzvrătit deodată şi felul în care s-a desfăşurat răscoala va fi istorisit mai departe.

ANUL UNA MIE TREI [29], CUCERIREA CU EFORTURI A CETĂŢII IANÎK 38

<Cucerirea cetăţii Papa de către Gazi Ghirai, asedierea cetăţii Comran>. 39—40

POVESTIREA STĂRILOR DE LA FRONTIERA MOLDOVEI ŞI ÎNTOARCEREA TURCILOR 41

...Fiind lipsă de zaherea şi lemne şi furaje şi alte lucruri necesare, la Buda sărăcia a atins culmea. De asemenea, la aceste lipsuri adăugîndu-se şi faptele duşmanilor, situaţia de la frontieră a devenit jalnică. Dar ivindu-se nenorocirea din Ţara Românească [30], aceasta a făcut să fie uitată răzvrătirea ungurilor.

MĂSURILE NENOROCITE ALE SERDARULUI ŞI ÎNRĂUTĂŢIREA CUSURURILOR

O altă greşeală a serdarului era aceea că, nearătînd prietenie prefăcută faţă de voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei, i-a făcut pe aceştia să se răscoale.

Faptul că expediţiile se prelungeau şi duşmanii erau mereu victorioşi, precum şi că pacea nu s-a încheiat potrivit cu demnitatea islamică, toate au fost urmări ale măsurilor sale <nechibzuite>.

RĂSCOALA VOIEVODULUI MOLDOVEI [31] ŞI MOARTEA LUI MUSTAFA PAŞA

Începînd expediţiile ungureşti, cezarul [32] a trimis scrisori tuturor
emirilor duşmani. De asemenea, papa invitînd cetele de creştini la atac 42
împotriva musulmanilor, Ardealul şi Ţara Românească şi Moldova, unindu-se în acelaşi scop, au hotărît să se răscoale şi au început să atace şi să devasteze tîrgurile şi satele care se găseau la ţărmul Dunării. În acea vreme, caimacamul Ferhad paşa, cerînd mazilirea voievodului Moldovei [33], pus de Sinan paşa, a acordat locul său unui tînăr cunoscut sub numele de beizadea moldovenească [34]. Despre acel tînăr, care se întreţinea din averea

---

[29] 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.
[30] Ridicarea lui Mihai Viteazul împotriva turcilor.
[31] Aron Tiranul (1592—1595).
[32] Împăratul Rudolf al II-lea (1572—1608).
[33] Aron Tiranul.
[34] *Bogdan beizadesi*: „beizadeaua Moldovei"; Ştefan Răzvan.

sa proprie *(hazine)*, se spune că ar fi îmbrăţişat islamismul. Potrivit obiceiului, Ferhad a trimis cu el un capugibaşî, ataşîndu-i şi un ceauş de înscăunare *(iskemle-çauşu)*. Dar predecesorul său <voievodul Moldovei>, răsculîndu-se, i-a întors înapoi. Cînd aceştia au cerut ajutorul Porţii, a fost numit, cu o ceată de ostaşi, Mustafa paşa, care fusese mazilit din Maraş [35], unde era beilerbei din vremea lui Sinan paşa. El <Sinan paşa> a trimis împreună cu două mii de ieniceri şi pe agalele sale posesoare de feude mari *(zeamet)*, pentru a le scăpa de dările la care erau impuse potrivit unui firman. La sosire, găsind Dunărea îngheţată, s-au aşezat în şesul Rusciukului şi tocmai cînd au început să treacă tunurile spre partea Giurgiului *(Yerkökü)*, oastea duşmană trecînd pe neaşteptate la Rusciuk a atacat ordia turcească. Atît pe serascherul Mustafa paşa, cît şi pe unii ostaşi din jurul său i-a ucis, iar pe alţii i-a făcut prizonieri. Apoi răscoala moldovenească s-a întărit din zi în zi.

VESTEA RĂSCOALEI LUI MIHAI *(MIHAL)*, VOIEVODUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

În Bucureşti *(Bükreş)*, care era capitala mai sus-arătatului voievod, acesta avea peste patru mii de creditori.

Cei mai mulţi dintre cămătari erau ieniceri şi supuşi bogătaşi *(ekiabir)*. Aceştia, răzvrătindu-se în fiecare zi, în semn de revoltă aruncau cu pietre în palatul lui şi, luînd în mîini <diferite> obiecte, îi băteau şi-i răneau pe oamenii care se găseau la poarta palatului. Mai sus-arătatul voievod, necăjindu-se, i-a chemat într-o zi pe aceşti creditori şi, dîndu-le unele sfaturi, arătînd curaj în faţa lor, le-a spus : „Dacă mă omorîţi, vă veţi pierde în întregime avuţiile. Ascultaţi ce vă spun : mergeţi cu oamenii numiţi pentru strîngerea avuţiilor în Ţara Românească şi aduceţi de acolo veniturile şi luaţi-vă apoi din ele banii voştri". Într-adevăr, după multă ezitare şi îndîrjire, aceştia au consimţit şi, despărţindu-se, vreo cinci sute dintre ei au plecat. Peste cîteva zile, cînd bunurile au fost aduse, acestea nu le ajungeau creditorilor. Fiind necesară o împărţire proporţională, au invitat pe cadiul din Giurgiu să facă socoteala. Acesta fiind bolnav, a plecat ajutorul său *(naib)* Ali-Gian efendi, care a făcut împărţirea cuvenită. Aşa, de exemplu, vine cineva şi prezintă o chitanţă *(temessük)* pentru o datorie de şaizeci de poveri *(yük)* de aspri [36], spunînd : „este adevărat că dovada este a mea, dar în schimb ce-mi dai ? Spune ce fel de obiecte şi
43 fixează-le preţurile". După multă insistenţă, omul se mulţumea cu ceea ce i se spunea. Bunăoară, zece poveri de bani, un hanger împodobit cu pietre preţioase, de douăzeci de poveri, un harnaşament *(raht)* cu franjuri, de cinci poveri, şi aşa mai departe..., toate la un loc se ridică la şaizeci de poveri. Deci omul spune : „musulmane, fiecare lucru pe care l-ai dat valorează de trei sau de patru ori mai puţin decît costul lui. Ceea ce mi-ai dat cu douăzeci de poveri, eu ţi-l dau cu cinci poveri". După multe discuţii şi gîlcevi, el <Mihai> făcea ca 60 de poveri să fie reduse la 30. Apoi îl punea pe cadiu să scrie şi să sigileze. De asemenea, îi punea şi pe scribii săi să scrie. Ceea ce valora mai puţin de 10 poveri nici nu punea la soco-

[35] Oraş în Asia Mică.
[36] 60 yuk = 6 000 000 de aspri *(akce)*.

tealǎ, spunînd cǎ e o sumǎ foarte micǎ. În felul acesta datoria se ridica la şapte mii de poveri de aspri [37]. Mai sus-arǎtatul cadiu povesteşte urmǎtoarele : „După ce am ieşit afară, apropiindu-se de mine o raia [38] prietenă, mi-a spus : « Ali Gian Hogea, de cîţi ani mîncăm împreună pîine şi sare ? ». Îndată ce i-am răspuns că trebuie să fie vreo douăzeci, mi-a spus că « acum răsplătind pîinea şi sarea pe care le-am mîncat împreună, îţi voi spune o vorbă pe care s-o asculţi şi s-o ţii în taină ». L-am rugat să-mi spună de îndată şi el mi-a zis : « Să nu mai rămîi aici pînă la chindie şi să nu te opreşti nici la Giurgiu, ci să faci tot posibilul ca să ajungi la Rusciuk cu un ceas mai devreme ». L-am întrebat care e pricina, dar el a refuzat să-mi răspundă, zicîndu-mi : « în astfel de momente mă copleşeşte mărinimia şi spun cîteodată aiureli. Ia seama la ceea ce ţi-am spus ! ». Văzînd în oraş o zarvă neobişnuită şi o mulţime tumultuoasă, am pornit de acolo, urcîndu-mă într-o trăsură *(koci)* în mare grabă. Cînd am sosit la Giurgiu, în timp ce povesteam cadiului despre starea de lucruri, afurisiţii aceia i-au ucis pe toţi musulmanii care se găseau acolo <în Bucureşti> şi apoi, venind alaiuri după alaiuri, au atacat Giurgiul. Negăsind o altă posibilitate, m-am dezbrăcat şi, fiind un foarte bun înotător, am trecut înot în partea cealaltă a Dunării. A mai trecut, înotînd, încă un om. Dintre locuitorii Giurgiului am scăpat numai noi doi. Din vreo trei sau patru mii de suflete, bărbaţi şi femei, unii au fost ucişi, iar alţii au fost luaţi prizonieri, după care Giurgiul a fost incendiat".

Acest eveniment s-a întîmplat în luna ğemazi ül-evvel [39]. Cei care se găseau în ţinuturile Moldovei, fugind în părţile Chiliei, Akkermanului şi Hîrşovei *(Karşova)* şi apoi trimiţînd, din Rusciuk, oameni cu mahzaruri la Poartă, au făcut cunoscută această situaţie. În vremea aceea fiind timp de iarnă, nu a fost cu putinţă să se pregătească de îndată oaste. Populaţia Rusciukului, ridicîndu-se, s-a împrăştiat prin munţi şi prin împrejurimi.

ACORDAREA MARELUI VIZIRAT LUI FERHAD PAŞA LA 6 ĞEMAZI ÜL-AHÎR 1003 [40]... 46

ATACUL LOCUITORILOR DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA

Înainte de a ataca Brăila şi Akkermanul, voievodul Moldovei [41] s-a năpustit asupra cetăţii Bender. Beiul Ahmed, bei de Bender, adunîndu-i
pe gaziii vilaietului şi aşezîndu-se cu spatele la fortăreaţă, a dat o luptă 47
crîncenă... Locuitorii Moldovei *(Boğdan)* fiind înfrînţi, au fost urmăriţi pînă la graniţa vilaietului lor. Apoi, cel mai sus-arătat <voievodul Moldovei>, venind din nou prin spatele Chiliei şi Akkermanului, a asediat Akkermanul. El a adus şi tunuri cu care a bătut <Akkermanul> cu înverşunare. În acest timp, populaţia vilaietului ceruse ajutor de la hanul Gazi Ghirai [42]. Acesta, la rîndul său, trimiţîndu-l pe Adil Ghirai [43] cu o ceată

[37] 7 000 de poveri = 700 000 000 de aspri.
[38] *Raia*, supus nemusulman dintr-un stat musulman ; creştin ; aici este vorba de un român.
[39] 12–21 ianuarie 1595.
[40] 16 februarie 1595.
[41] Ştefan Răzvan.
[42] Gazi Ghirai al II-lea, hanul Crimeei.
[43] Moştenitorul tronului, zis *kalgai sultan*.

de ostaşi, aceştia au ajuns în mare grabă tocmai cînd populaţia cetăţii slăbise rezistenţa. În momentul cînd tătarii au atacat, duşmanii au fugit, neaşteptînd să rămînă pe loc. Unii din ei au fost făcuţi prizonieri, alţii au fost nimiciţi. Făcînd o incursiune în vilaieturile lor <în Moldova>, oastea tătărească a luat o pradă bogată. În felul acesta, Akkermanul a fost salvat. Apoi, Mihai trimiţînd împotriva Brăilei pe seraskerul său, numit Mihalcea [44], populaţia a aflat aceasta şi a intrat în cetate. După ce duşmanii au devastat oraşul, aceştia l-au şi incendiat. Apoi, aşezînd tabăra, pe cînd îl asediau, cei din provincie *(vilaiet)* au trimis scrisoare lui Musa ceauş din Dobrogea cerîndu-i ajutor. Atunci acesta, strîngînd 3 000—4 000 de ostaşi, a trecut Dunărea pe ghiaţă. În clipa cînd i-au atacat pe duşmani, aceştia dezorganizîndu-se, tabăra lor a fost distrusă împreună cu peste 1 000 de duşmani. Mihalcea a fugit întorcîndu-se teafăr şi sănătos şi s-a dus la Mihai voievod. Acesta dîndu-i vreo 20 000 de ostaşi maghiari şi ardeleni, precum şi dintre rebelii români, l-a trimis iarăşi cu tunuri să asedieze Brăila. De asemenea, Dunărea dezgheţîndu-se, se îngreuiase trimiterea de ajutoare. La sosirea lor <a românilor>, au fost întîmpinaţi de locuitorii Brăilei, care s-au luptat un timp cu ei. Duşmanii fiind mulţi, ei <turcii> s-au închis în cetate şi au stat în poziţie de apărare cu tunuri şi cu puşti. De asemenea, necredincioşii, construind adăposturi *(meteres)* şi săpînd subterane *(lagım)* în trei locuri, au bătut cetatea cu mare violenţă timp de 16 zile şi 16 nopţi. Cînd locuitorii şi-au pierdut speranţa de a mai salva cetatea, sfătuindu-se între ei, s-au văzut nevoiţi s-o predea prin capitulare *(vire)*. Mai sus-numitul Mihalcea era din Brăila. El insista, zicînd : „Fraţilor, să vă luaţi familiile voastre, iar uneltele şi proviziile să rămînă pe loc". Kara Ceauş Mehmed bei şi Mustafa Ceauş, intrînd în tratative cu beii maghiari, aceştia <ungurii> au jurat pe legea lor că nimeni nu va suferi pagube. După ce au lăsat pe loc vreo mie de poveri cu diferite obiecte, ei <turcii> au ieşit din cetate, ţipînd şi suspinînd să fie trecuţi cu vasele în partea cealaltă. Oastea duşmană, împresurîndu-i pe aceştia <pe turci> după ce i-a trădat, pe cei mai de seamă dintre ei i-a făcut prizonieri, iar pe unii i-a ucis. Cînd Kara Ceauş le-a spus : „Bre, mincinoşilor, unde-i cuvîntul vostru? Se poate aşa ceva la o naţie?", atunci beii maghiari, împiedicîndu-i cu săbiile pe necredincioşi, i-au ucis pe cîţiva dintre ei, apoi i-au trimis pe locuitori peste Dunăre.

SERDARUL FERHAD PAŞA ÎN PĂRŢILE ŢĂRII ROMÂNEŞTI

Mai înainte [45], Giurgiul fiind înstrăinat, sosise la Poarta împărăţiei
48 o scrisoare de disperare *(feriadname)* cerîndu-se ajutor. Populaţia din Rusciuk s-a împrăştiat prin părţile Provadiei *(Pervadi)* şi în Munţii Balcani. Pe la începutul iernii, rebelii Ţării Româneşti, împreună cu rătăcitul de Mihai, trecînd Dunărea pe ghiaţă, au incendiat oraşele numite Rusciuk şi Turtucaia *(Tutrakan)* şi Şiştov *(Ziştovi)* şi Rahova şi Silistra şi Hîrşova. Din această cauză, venind din nou strigătorii de ajutor *(feriadci)* la Poartă, sangeacul Silistra a fost acordat fostului ceauş Mustafa aga. Dîndu-i-se sub comandă o mie de ieniceri şi opt tunuri împărăteşti *(şahi)*

---

[44] Banul Mihalcea.
[45] Adică după luarea Giurgiului de către Mihai Viteazul.

și cuirasieri *(cebecii)*, el a ajuns serasker, dar neputînd să facă față, vilaietурile acelea au fost devastate în întregime. Unii dintre locuitori au fost uciși, iar alții duși în robie, iar cei bogați *(maldar)* au fost puși în lanțuri. Cînd toate acestea au fost înfățișate la scara împărătească, marele vizir Ferhad pașa a devenit serdar, fiind însărcinat să plece în primăvara aceea într-acolo <în Țara Românească>.

PLECAREA LUI FERHAD PAȘA ÎN PĂRȚILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI 49

La sosirea primăverii, în a 17-a zi a lui ramazan din anul cel mai sus-arătat [46], într-o zi de joi, marele serdar, pornind în expediție împotriva Țării Românești, a ieșit cu alai din capitala sultanatului și a descins la Davud-Pașa. Ibrahim pașă, fiind pe atunci al doilea vizir, a fost numit în postul de caimacam. De astă dată agaua de ieniceri, Iemișci, rămînînd la Poartă, în locul său a fost numit zagarği bași [47], cu 10 000 de neferi. Ulufegiii [48] de stînga, împreună cu bulucurile de dreapta, rămase la Poartă, au scos cortul <în luna șaban> și l-au întins în afara orașului. Pregătindu-se mai întîi o flotă compusă dintr-un număr de zece galere *(kadırga)* cu tunuri și alte unelte, a fost trimisă de la Varna la Rusciuk, pe Dunăre. Apoi, străbătînd un mare număr de menziluri, s-a ajuns în apropiere de Hezargrad [49].

<Se arată mai departe pregătirea unui complot împotriva lui Ferhad pașa de către demnitarii din Istanbul>.

Aceștia, fiind partizanii lui Sinan pașa, s-au unit cu toții, și au înce- 50
put să spună cu acest prilej că <Ferhad pașa> nu dorește să meargă în Țara Românească ca să lupte cu dușmanul. Și au mai spus că faptul va influența treptat mersul expediției. Pe de altă parte, Ferhad pașa în 21 al lui șaban [50], pornind din Davud-Pașa, a ajuns la Ciorlu [51].

<Se descrie mai departe înaintarea oștii, recrutarea de noi trupe și acordarea agalîcului de ieniceri unui oarecare Husein bei>.

CEARTA DINTRE TUNARI ȘI OSATȘII VETERANI LA ADRIANOPOL

<Ciocnirea dintre pușcașii ieniceri și plîngerea lor în fața serdarului>.

...În acest timp, în a cincea zi a lui ramazan [52], vilaietурile Țării Românești și Moldovei fiind transformate în eialeturi [53], Moldova a fost acordată lui Ğafer pașa, fost beilerbei de Șirvan [54], Țara Românească a fost dată lui Saturgi Mehmed pașa, iar pentru impunerea la contribuții a întregii țări, defterdarlîcul a fost dat beiului Muharrem din Yeni-Șehir [55].

[46] 26 mai 1595.
[47] Comandantul companiei a 64-a.
[48] Lefegii, mercenari.
[49] Azi Razgrad (Bulgaria).
[50] 1 mai 1595.
[51] Localitate în Turcia europeană, lîngă Adrianopol.
[52] 14 mai 1595.
[53] Provincii turcești sub administrație otomană.
[54] Oraș în Anatolia.
[55] „Orașul Nou” în Asia Mică.

De asemenea s-a dat firman pentru adunarea unui număr de douăsprezece mii de ostaşi din oastea permanentă.

SOSIREA SERDARULUI LA DUNĂRE

Hasan paşa [56], beilerbei de Rumelia, pregătind vase *(tonbaz)* pentru pod, pe cînd Rahova era schelă, Mihai cel rău şi-a pus în gînd să pricinuiască pagube corăbiilor de acolo. În acest scop, trecînd cu cîteva mii de duşmani, au intrat într-o ascunzătoare de pe lîngă Nicopole şi au pornit a doua zi, dis-de-dimineaţă, pe cînd oastea rumeliotă şi secbanbaşî [57]
51 păzeau corăbiile. În acel loc prinzîndu-se o limbă *(dil)* [58], aceasta a dat de ştire asupra situaţiei duşmanului. Oastea a intrat îndată într-un ascunziş şi dimineaţa alaiul duşmanilor a atacat prin surprindere dinspre ţărm, apoi a fugit înfrînt. Pe la sfîrşitul lunii şevval [59], sosind marele vizir, cînd a intrat în Rusciuk, cheresteaua pentru pod era pregătită. De asemenea, sosiseră din Nicopole şi corăbiile pentru pod şi în prima zi a lunii zilkade[60] s-a început construirea podului.

Din partea lui Mihai s-a prins o iscoadă care a dat de ştire că acum la Bucureşti are loc o mare adunare, unde vin ajutoare ardelene şi maghiare, şi că oastea se ridică la vreo 70 000 de neferi. În a treia zi a lui zilkade [61], Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, sosind cu vreo cinci sute de prinşi români şi ostaşi unguri şi încă vreo patru mii de capete tăiate, a intrat cu mare alai şi cu mare pompă în ordie. Secbanbaşî fiind numit pentru paza podului, unii dintre beii din Rumelia i-au fost daţi în serviciul de caraulă. Marele vizir, de asemenea, stînd sub un cort *(sayvan)* susţinut de opt coloane, privea starea podului şi a oştii şi era atent şi prezent tot timpul. În faţa Rusciukului se găsea o insulă cu suprafaţa ca un şes, acoperită cu sălcii. În vreo cinci sau şase zile, podul fiind legat de insulă, au fost întinse corturile, iar în partea cealaltă se întindea pînă la cetatea Giurgiului. Abia cu cinci sute de vase plutitoare *(tonbaz)* putea fi completat. Dar în apropiere de cetate fiind un loc mai puţin adînc, au fost numiţi sangeacbei spre a tăia stîlpi mari.

Saturgi paşa fiind invitat la oaste, i s-a acordat Ţara Românească pentru a fi transformată într-un beilerbeilic [62]. Acesta, la rîndul său, sosind în a 17-a zi a lui zilkade 1003 [63], a intrat în ordia împărătească.

Pe cînd se construia podul în acest scop, fostul defterdar Ibrahim paşa stătea la Belgrad cu ostaşii celor patru bulucuri, împărţindu-le soldele. Beilerbeiul Anatoliei, chehaiaua de ieniceri, a fost însărcinat cu paza Budei.

...Marele vizir îşi pusese în gînd ca, după înlăturarea lui Mihai din Ţara Românească, să plece la Belgrad.

[56] Fiul lui Mehmed Sokollu paşa (m. 1579).
[57] Căpetenia trupelor numite seimeni.
[58] Adică o iscoadă.
[59] 28 iunie 1595.
[60] 8 iulie 1595.
[61] 10 iulie 1595.
[62] Adică paşalîc sau provincie otomană.
[63] 24 iulie 1595.

MAZILIREA LUI FERHAD PAŞA ŞI NUMIREA LUI SINAN PAŞA

În urma uneltirilor lui Sinan paşa şi ale partizanilor săi, Ferhad paşa a fost mazilit la 29 şevval 1003 [64], pe baza unei sentinţe *(fetva)* a lui Bostanzade [65].

Informat prin oamenii săi, Ferhad paşa predă comanda armatei 52
lui Saturgi Mehmed paşa şi se întoarce cu suita sa la Istanbul. Pe cînd Sinan paşa se găsea încă la Istanbul sosiră şi ostaşii din Siria *(Şam)* pentru expediţia împotriva Ţării Româneşti.

Sinan paşa trimite gonaci pentru omorîrea lui Ferhad, dar nu reuşeşte şi, în timp ce Ridvan, aga de silahdari, era ocupat cu prada, Ferhad scapă în munţi, se adăposteşte un timp la ciflicul său de lîngă Istanbul, apoi este ucis la Yedikule [66].

PLECAREA LUI SINAN PAŞA SPRE ŢARA ROMÂNEASCĂ

Serdarul mai sus-amintit a rămas cîteva zile la divan, după care a ieşit cu alai din Istanbul şi a ajuns la Davud-Paşa. Apoi, în a unsprezecea
zi a lui zilkade [67], plecînd din această localitate s-a îndreptat spre Rusciuk. 53
Ibrahim paşa s-a îndreptat din nou spre Rusciuk. Ibrahim paşa a devenit din nou caimacam la Poartă. Cînd Sinan a ajuns la Adrianopol, au sosit şi ostaşii siriaci. În douăzeci şi unu ale lui zilkade [68], plecînd din Adrianopol, s-au îndreptat spre Karînabad [69]. De asemenea, în a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate [70], venind şi chehaiaua de capugii în acel menzil, a fost predat sigiliul *(mühür)* şi i-a făcut cunoscut plecarea lui Ferhad paşa la Poartă. Sinan paşa, trimiţînd *telhis*-uri [71] la Poartă, a cerut omorîrea acestuia, apoi trecînd prin defileul Cialik-Kavak, prin Şumla şi Hezargrad, pe la sfîrşitul lui zilkade [72] a ajuns la ordie, unde oastea i-a ieşit în întîmpinare.

Mai înainte de aceasta, venind duşmanii asupra lui Hasan paşa, aceştia au fost înfrînţi. Iscoadele şi căpeteniile lor au fost aduse înaintea serdarului.

De asemenea, construirea podului se apropiase de fortăreaţa Giurgiului, iar serdarul trecînd la Giurgiu a vizitat cetatea.

La terminarea podului, în a paisprezecea zi a lui zilhiğğe [73], au trecut marele vizir şi oastea sa. Beilerbeiul de Rumelia, Hasan paşa, a fost numit cerhagi [74]. Mehmed Saturgi *(Satırcı)* a fost numit cu ostaşii din

---

[64] 7 iulie 1595.

[65] Bostanzade Mehmed efendi era pe atunci şeih ül-islam sau mare muftiu al musulmanilor.

[66] Fortăreaţa celor şapte turnuri (cf. art. lui Mihail Guboglu, în „Magazin istoric", nr. 3/1968, p. 18–21).

[67] 18 iulie 1595.

[68] 28 iulie 1595.

[69] În Bulgaria.

[70] 29 iulie 1595.

[71] Raport scris al marelui vizir către sultan.

[72] 28 iulie – 6 august 1595.

[73] 20 august 1595.

[74] Oaste de avangardă, cercetaş.

Siria la aripa dreaptă. Beiul de Salonic *(Selânik)* şi cel de Nicopole au rămas pentru paza podului. De asemenea, cele şapte galere sosite de la Poartă şi numite la paza podului au tras la Rusciuk cu unelte şi muniţii *(cebehane)*. În a şaptesprezecea zi a lui zilhiğğe [75], pornind de acolo, s-au aşezat într-un sat ruinat din faţa Kamudaiei [76]. De aici se întinde valea spre Bucureşti şi la patru mile depărtare se află Bucureştii. În a optsprezecea zi a lui zilhiğğe [77] au descins caraulele la Călugăreni *(Kalukeran)*, mergînd spre valea Bucureştilor. În timp ce toţi se odihneau, s-a ivit un nor de praf dinspre valea Bucureştilor şi au apărut alaiurile duşmane. Păzitorii de cai *(at-oğlanları)* [78], speriindu-se, au venit la corturi.

Ostaşii încălecînd pe cai şi beilerbeiul de Rumelia înaintînd cu şapte tunuri mari împărăteşti *(şahi)* dinspre aripa dreaptă, au mers în întîmpinarea duşmanului. Marele vizir şi-a aşezat rîndurile gărzii sale în spatele tunurilor. Au pus în grabă scînduri şi copaci peste mlaştina care se afla în faţa lor.

Căpetenia de seimeni *(segbanbaşı)*, stînd cu ienicerii în pădurícea de stejari, a urcat sus, pe vîrful dealului, un număr de zece tunuri împărăteşti şi a bătut cu tunurile alaiurile duşmane.

Apoi, oastea islamică mergînd pe drumul de mijloc a respins pe duşmani. Cînd au găsit o clipă de răgaz, duşmanii au aşezat pe pedestraşi în pădurea de stejari şi au înşirat tunurile în faţa lor. Arătînd că sînt victorioşi, s-au întors înapoi şi au plecat spre valea Bucureştilor. Oastea islamică, atacînd, a nimicit un număr de duşmani. Era pe la chindie. După ce au ieşit împrăştiaţi din vale, duşmanii au stat pe loc.

Marele vizir, la rîndul său, s-a aşezat la capătul de dincoace a văii Călugăreni. Întreaga oaste păzea la lumina torţelor toate împrejurimile. De asemenea şi oastea ghiaurilor, aprinzînd focuri în valea care duce spre Bucureşti, făcea mare zgomot şi mişcare, iar noaptea trimitea cu steagul cîte o ceată *(alay)* de iscoade.

54 În cronica *Netige-üt-tevarih* [79] este scris că în apropiere de podul Călugăreni se află un loc mlăştinos şi păduros. Odată cu sosirea în acel loc, ivindu-se un alai al duşmanilor, au început să se lupte, aşezînd tunuri şi puşti, care la intrarea în pădure au pricinuit oştirii o zăpăceală totală. În acest timp, Saturgi Mehmed paşa şi Hüsein paşa şi Aias paşaoğlu Mustafa paşa şi oastea siriacă şi o ceată de ieniceri, trecînd podul, i-au întîmpinat pe duşmani. De dimineaţă şi pînă la rugăciunea de chindie s-a dat o luptă crîncenă. Luîndu-se douăsprezece tunuri ale duşmanului, turcii au cîştigat victoria şi duşmanul a fost respins. Dar locul acela fiind mlăştinos şi păduros, paşa mai sus-pomenit [80], pe cînd fugea, a fost rănit, iar beilerbeiul de Sivas, Haidar paşa, şi Aias Paşaoğlu ‹Mustafa› şi Hüsein paşa, viceguvernatorul *(mutesarrıf)* de Nicopole, şi-au găsit moartea de martiri,

---

[75] 23 august 1595.

[76] *Kamudaı (Kamudı)*, probabil forma coruptă a localităţii Daia din apropiere de Giurgiu. La Al. Atanasiu, *Bătălia de la Călugăreni*, Buc., 1928, p. 52, n. 2, apare sub forma *Kamuri*, localitate necunoscută, dar presupusă a fi fost în apropiere de Şerpăteşti.

[77] 24 august 1595.

[78] Are şi sens de „rîndaşi"; pe lîngă aceasta poate însemna şi „mînji".

[79] Grafiat greşit. Corect: *Nuhbet-ut-tevarih ve'l ahbar* (Cronică selectivă şi informativă) de cronicarul Mehmed bin Mehmed (vezi *Cronici turceşti*..., vol. I, p. 418, n. 104. La M. Naima *Tarih*..., vol. I, fasc. 2, ed. Z. Danişman, p. 129) *Behcet-ut-tevarih*.

[80] Saturgi Mehmed paşa.

înfundîndu-se în mlaştini. Însuşi serdarul Sinan paşa, împotmolindu-se într-o mlaştină, a căzut de pe calul său. Rămînînd pe jos, cînd se ridica, cînd se aşeza. Atunci unul dintre vitejii Rumeliei, numit Deli Hasan, un viteaz puternic, luîndu-l în spate, l-a scos din mlaştină [81].

ÎNFRÎNGEREA ŞI FUGA DUŞMANULUI [82]

În noaptea aceea, din întîmplare, un ienicer, stînd pe unul dintre tunuri *(darbzen)*, a atins cu fitilul traista cu pulbere, care s-a aprins. Întinzîndu-se apoi focul la praful de puşcă din apropiere, s-a produs un mare zgomot şi a apărut fum. Zgomotul răspîndindu-se în oaste, strigăte repetate de chemare la luptă sfîntă *(gülbank)* au cuprins văzduhul şi spunîndu-se că oastea duşmană a dat un atac peste noapte, turcii au fugit pe la miezul nopţii, învălmăşindu-se între ei.

Mihai cel răufăcător, ajungînd în mare grabă la Bucureşti *(Bükreş)*, o parte a oştii sale s-a dus spre Moldova. Apoi, ridicîndu-şi oştile, s-a aşezat la Bucureşti.

În ziua luptei, din lipsă de timp, nu a fost cu putinţă să se meargă pînă la şesul din capătul celălalt al pădurii şi din această pricină turcii s-au întors şi au rămas în acel loc timp de două zile. Dimineaţa oastea islamică, văzînd că nu este nici o mişcare din partea duşmanului, s-a întors în tabăra sa, găsind aici nişte lucruri de îmbrăcăminte uşoară şi cîteva tunuri. După aceea, vitejii repezindu-se au prins o limbă din tabăra duşmană şi aceasta le-a explicat toată situaţia oştii lui Mihai.

În a 18-a zi a lunii zilhiğğe [83], Hasan paşa, trecînd valea cu oastea, s-a aşezat în cîmpie. Acîngiii [84] şi dobrogenii, fiind trimişi să devasteze Bucureştiul, s-au întors la oaste aducînd de prin comune prizonieri, zaherele şi animale.

De asemenea, Mihai, evacuînd Bucureştiul, a plecat cu suita la Tîrgovişte [85]. Neputînd să rămînă nici acolo, s-a întărit în munţii prăpăstioşi de la graniţa Transilvaniei.

La douăzeci ale lunii zilhiğğe [86], marele vizir, trecînd cu oastea prin valea Călugăreni, s-a aşezat pe cîmpia satului numit Copăceni [87] de pe partea de dincoace a rîului Argeş *(Arhış)*, iar la douăzeci şi două <ale lui zilhiğğe> [88] a ajuns cu alai la Bucureşti. Aşezîndu-se în cîmpia Bucureştiului, în marile sale biserici s-au citit *ezanuri* [89]. De asemenea au fost distruse globurile strălucitoare şi crucile aşezate deasupra cupolelor, iar
chipurile din interiorul lor au fost stricate. În biserica cea mare, făcîndu-se 55
mihrab [90] şi *mimber* [91], în douăzeci şi cinci ale lunii mai sus-arătate [92] s-a

---

[81] M. Naima adaugă: „Mai sus-zisul şi-a cîştigat porecla de » mlăştinarul « Deli Hasan, devenind apoi delibaşiul lui Kogea Murad paşa".

[82] La M. Naima: „fuga ghiaurilor".

[83] 24 august 1595.

[84] Veche cavalerie turcă neregulată, comandată de renegaţii greci Mihaloglii.

[85] În text grafiat greşit: *Bîragosta* în loc de *Tîrgovişte*.

[86] 26 august 1595.

[87] În text: *Kopağan*.

[88] 28 august 1595.

[89] Chemarea la slujbă a musulmanilor.

[90] Locul de unde imamul oficiază rugăciunea.

[91] Locul de unde se predică în timpul slujbei de vineri.

[92] 31 august 1595.

citit rugăciunea de vineri. De astă dată, împreună cu serdarul, în expediţia împotriva ghiaurilor veniseră şeihul Mustafa paşa şi Hasan efendi. Acesta a adus laude unicului Allah.

SFATUL SERDARULUI[93] ŞI CONSTRUIREA UNEI FORTĂREŢE

După ziua de vineri, a avut loc o adunare a demnitarilor[94] în cortul marelui vizir. S-a spus că vilaieturile Ţara Românească şi Moldova nu trebuie predate duşmanilor, ci desfiinţîndu-le de îndată şi cu totul să fie transformate de azi înainte în eialet, construindu-se şi o cetate puternică. De asemenea şi la trecătoarea Tîrgoviştei *(Bergosta)* să fie zidită o cetate. Cei de faţă, considerînd că această părere este bună, s-a hotărît potrivit acesteia. Scriindu-se telhisuri, au fost trimise la Poartă, iar eialetul Ţării Româneşti a fost dat lui Saturgi Mehmed paşa.

Apoi marele vizir şi ceilalţi notabili, mergînd în oraşul Bucureşti, au poruncit ca biserica din mănăstirea voievodului Alexandru[95], care se afla la locul vechii cetăţi, să fie transformată în geamie, iar celelalte să fie transformate în cetăţi interioare şi arhitecţii să măsoare fortăreţele exterioare şi interioare. S-a dat în grijă beilerbeilor şi ostaşilor de Poartă *(kapu-kulu)*, precum şi restului oştii, să pregătească stîlpi şi cherestea şi împletituri.

În douăzeci şi şase ale lui zilhiğğe[96], începîndu-se construirea cetăţii, aceasta a fost dusă la bun sfîrşit în douăsprezece zile. Completarea acestei povestiri se va face în cursul tratării evenimentelor privind anul următor.

DESCRIEREA SITUAŢIEI DE LA SERHATUL UNGURESC MEHMED PAŞA, FIUL LUI SINAN PAŞA, SERDAR ÎN UNGARIA

El a ţinut sfat la vechea Budă <în şevval 1003>[97] cu Mehmed paşa, beilerbei de Anatolia, precum şi cu beii de Bosnia, de Karaman, de Sivas, de Buda, de Timişoara, de Alep şi de Sighetvar[98].

56 PLECAREA OŞTII ISLAMICE SPRE STRIGONIU (*ESTERGON*) ŞI ÎNFRÎNGEREA TURCILOR

În prima zi a lui zilhiğğe[99], serdarul mai sus-arătat, Mehmed paşa, şi Sofu Sinan paşa, beilerbei de Buda, şi Tiriyaki Hasan paşa, beilerbei de Timişoara, şi Mahmud paşa, beilerbei de Alep *(Haleb)*, şi Osman paşa, beilerbei de Ianîk, înaintînd cu vreo zece mii de ostaşi spre Strigoniu, s-au aşezat în faţa duşmanului...

---

[93] Sinan paşa.
[94] *Ekrıan-i devlet*: „coloanele împărăţiei".
[95] Probabil Alexandru al II-lea, nepotul lui Mircea Ciobanul. Este vorba de biserica numită astăzi „Radu Vodă".
[96] 1 septembrie 1595.
[97] 9 iunie — 7 iulie 1595.
[98] Szigetvar (Ungaria).
[99] 7 august 1595.

DESPRE FUGA TURCILOR

...Tiriyaki Hasan paşa din Timişoara fiind la aripa stîngă cu oastea 57
de Sighetvar, îndată ce a văzut fuga acestora <a turcilor>, venind la ordie le-a stricat corturile...

ANUL UNA MIE ŞI PATRU[100]. OCUPAREA FORTĂREŢELOR BUCUREŞTI 59
ŞI TÎRGOVIŞTE DE CĂTRE MIHAI

Marele vizir Sinan paşa, împreună cu oastea islamică, construind la Bucureşti o cetate de lemn, a pus într-însa tunuri care aruncă pînă la paisprezece ocale[101], o cantitate suficientă de praf de puşcă, precum şi muniţii şi zaherele.

După ce a numit o mie de neferi ieniceri şi o mie de kuloglîi[102] pentru 60
paza Bucureştiului, ridicîndu-se în a opta zi a lui muharrem[103] a descins în cîmpia Tîrgoviştei. Oraşul mai sus-arătat era într-un vilaiet înfloritor de la graniţa Transilvaniei. Deoarece populaţia sa fugise mai înainte, a fost găsit pustiu. Ca şi la Bucureşti, s-a început şi aici construirea unei cetăţi de lemn.

Făcîndu-se eforturi mari, palanca a fost terminată în răstimp de treizeci de zile. În jurul cetăţii s-au săpat două rînduri de şanţuri adînci, aşezîndu-se apoi în ea două *bedevaşka*[104], patru *filanburna*[105], precum şi tunuri împărăteşti *(şahi)*, ca şi o cantitate îndestulătoare de muniţii şi zaherele. Apoi, acordîndu-i-se lui Haidar paşa oglu Ali bei, bei de Ciorüm, beilerbeilicul de Trapezunt, a fost numit pentru paza cetăţii cu un număr de cinci sute de ostaşi voluntari *(gönüllü)*, din oastea de Poartă *(kapukulu)* şi dintre alţi ostaşi. De asemenea, împreună cu el, a fost însărcinat şi Koğa bei, beiul de Amasia. Dîndu-li-se apoi soldele, în a douăsprezecea zi a expediţiei a avut loc întoarcerea.

Cînd s-a ajuns la primul menzil, Mihai cel rău, ieşind cu oastea sa din pădure, s-a năpustit asupra Tîrgoviştei. Aşezîndu-şi în grabă tunurile, a început s-o bată. Bubuitul tunurilor se auzea atunci pînă la ordie. Luînd-o în trei zile cu lovituri <de tun> şi violenţă, el a înfipt suliţa în Ali paşa, în Koğa bei şi în alţi aiani care rămăseseră în cetate şi apoi i-a fript. Restul oştirii a fost luat în robie, iar cetatea, după ce a fost incendiată, a fost prefăcută în ruină. Venind olacii în ziua aceea, au adus serdarului ştirea asedierii Tîrgoviştei şi i-au cerut ajutor. Pe cînd ostaşii stăteau îngrijoraţi la menzilul din pădurea în care se aşezaseră, au apărut vreo trei sute de ghiauri. Ostaşii rumelioţi, ieşindu-le în cale, s-au întors cu toţii răniţi şi înfrînţi. Temîndu-se că va fi urmărită, toată oastea a fost cuprinsă de spaimă, de groază. Ţinîndu-se sfat, cînd erau gata să se întoarcă iarăşi la cetate, în a patra zi a lui safer[106] a venit ştirea că Tîrgoviştea a fost luată de ghiauri.

---

100 6 septembrie 1595 — 24 august 1596.
101 În text *okıye*: oca, veche greutate turcească de 400 dirhem = 1,285 kg.
102 Recrut ienicerese; categorie de ieniceri căsătoriţi.
103 13 septembrie 1595.
104 *Bedevaşka (badaluşka* sau *bacaluşka)*: tun uşor folosit de turci.
105 *Filanburna* sau *kolomborna* (provenind din it. *colivrina*): o altă categorie de tun.
106 9 octombrie 1595.

Neavînd nici o posibilitate de a se pregăti, în cele din urmă au venit la Bucureşti în două popasuri. Făcîndu-se strigări că e un popas de 15 zile, au pus oameni la pod pentru ca oastea şi restul negustorilor să nu treacă podul, deoarece şi oastea şi negustorii se grăbeau să-l treacă care de care mai înainte. Aceştia <păzitorii> au primit porunci straşnice. Din pricina zăpăcelii şi a necazului au făcut iarăşi controlul oştii. Dar îndată ce s-a văzut că oboseala şi nerăbdarea oştii e într-o continuă creştere, au fost retrase, în mare grabă, tunurile care se găseau în Bucureşti, iar muniţiile au fost încărcate în harabale. Apoi, după evacuare, au incendiat fortăreaţa pe care o construiseră. De azi înainte, neavînd putere să mai rămînă acolo, au pornit pe la miezul nopţii, plecînd în mare grabă spre podul de peste Dunăre.

Hasan paşa rămînînd în urmă cu oastea rumeliotă, marele vizir a trecut prin valea Călugăreni în paisprezece ore şi s-a aşezat acolo; în douăzeci şi patru de ore au venit tunurile şi muniţiile.

Apoi, ajungînd în grabă la Giurgiu, s-a anunţat prin strigări să se
61 facă un popas de trei zile. Din pricina zăpăcelii s-a luat măsura nechibzuită de a se încasa *pengik* [107] de la vreo zece mii de harabale ce erau înşirate, deoarece mai înainte, cînd ostaşii islamici, făcînd incursiune *(akın)* în ţinuturile Ţării Româneşti, ajunseseră pînă la graniţa Ardealului şi luaseră multe mii de robi şi animale, le vînduseră cu un preţ de nimic în ordie. Cînd neguţătorii, luînd multe turme de oi, le treceau cu celelalte lucruri peste pod, emeniul şi scribul, stînd la capătul podului, luau, potrivit legii, vamă şi a cincea parte *(pengik)*, adunînd astfel bogăţii. În acest timp, s-a primit ştirea că a sosit pe neaşteptate oastea duşmană a lui Mihai cel rău. Atunci s-a renunţat la acea dare şi noaptea oastea a fost lăsată să treacă. Pînă dimineaţa au trecut spre partea Rusciukului cortul vizirului, ordia şi ienicerii. De asemenea au trecut tunuri şi o parte a muniţiilor, dar restul poverilor *(ağırlık)* au rămas, fiind părăsite. Cînd din cauza învălmăşelii ca din ziua Apocalipsului oamenii nu ştiau unii de alţii şi erau uluiţi de ceea ce se întîmpla, s-au ivit spre chindie alaiurile duşmane care şi-au aşezat tabăra în şesul Giurgiului. Apoi, dînd un atac asupra lucrurilor părăsite de turci, au început să le prade şi să le devasteze. O ceată a înaintat cu tunuri spre ţărmul Dunării. Patru alaiuri cu pedestraşii lor, împroşcînd din puştile aruncătoare de foc [108], au mers asupra podului. Stricînd podul cu tunurile, oastea şi bagajele care se aflau pe el au căzut în Dunăre; unii din oaste ducîndu-se pe apa Dunării strigau pe pod „ajută-ne Allah". Copiii suspinau şi ţipau şi lumea se văita; mulţi oameni au pierit, murind în acel loc. Cea mai mare parte din muniţii şi tunuri fiind luate de duşmani, oraşul Giurgiu de asemenea, în văzul tuturor, a fost incendiat şi în acelaşi timp ghiaurii au început să bată cetatea, pricinuind atîtea nenorociri şi pagube, încît o astfel de înfrîngere nu se mai întîmplase în nici un secol. În acel timp punîndu-se capăt zilelor cetelor de acîngii, sosise ziua decăderii lor.

Nerămînînd nimeni lîngă Hasan paşa, acesta trecuse mai înainte pe insulă şi, împreună cu Mehmed Saturgi, instalînd aci tunurile, a început să-l bată pe duşmanul din tabără. Dar toate acestea au fost în zadar.

---

[107] Dare — datînd din 1361 — în favoarea padişahului, care consta din a cincea parte din prada, robii şi prizonierii luaţi.

[108] În text: *pyron*, gr. „foc".

OCUPAREA UNEI FORTĂREȚE DE CĂTRE DUȘMANI

În timpul acela, un număr oarecare de oameni din rîndurile oștirii, intrînd în cetatea Giurgiului, s-a închis acolo. Atunci dușmanii, așezînd tunuri mari și bătînd-o continuu timp de trei zile și de trei nopți, cei care erau într-însa au rămas fără puteri și în cele din urmă, în a zecea zi a lui safer[109], cetatea fiind cucerită prin *iureș*, toți cei care se aflau în ea au fost uciși. Apoi, îndreptîndu-și tunurile, au tras spre ordie.

SUPUNEREA MOLDOVEI DE CĂTRE HANUL TĂTĂRESC[110]

În acest timp, sosind scrisoarea *(name)* și agalele hanului tătăresc Gazi Ghirai han, se arăta că oastea tătară și hanul au intrat în Moldova. Totodată, ei cereau să supună și să aducă la ascultare raiaua moldovenească și s-au oferit să pună mîna pe răufăcătorul Mihai, precum și pe renegatul Răzvan, care erau cauza răutăților. De asemenea, în scrisoare se mai cerea ca de azi înainte să fie numit stăpîn asupra lor <moldovenilor>
unul dintre emirii tătarilor. Agalele sale <ale hanului> au întărit toate 62
acestea și prin viu grai. Dar sultanul, neconsimțind la aceasta, a trecut-o cu vederea.

ÎNTOARCEREA LUI MIHAI ÎN CAPITALA SA

Cînd a sosit știrea că Gazi Ghirai han a intrat în Moldova, Mihai cel rău, terminîndu-și treburile și oastea sa fiind cuprinsă de spaimă, a fugit spre București. Pe cînd mergeau, din pricina neglijenței și a zăpăcelii, o mică parte din prizonierii musulmani a scăpat și a venit la ordie. La Rusciuk Sinan pașa, controlînd oastea, a numit secbanbașî pe Iahia aga, iar pe Saturgi Mehmed pașa la paza Vidinului. De asemenea i-a atașat un număr de *kuloglîi*, împreună cu agaua lor, Küçük Osman. În cetățile de pe țărmul Dunării a fost pus un mare număr de ostași, iar el, Sinan pașa, pornind cu ordia în ziua de *Ruz-i Kasım*[111], s-a întors la Hezargrad. Acolo l-a pus pe Hasan pașa ca serasker, împreună cu unele sangeacuri din oastea rumeliotă, lăsîndu-l și pe zagargibașî cu muniții și cu tunuri. Apoi a dat un firman ca agalele sale să ierneze la *Șumni*[112]. El însuși s-a pregătit să meargă la Belgrad...

<Se descrie situația jalnică din Ungaria după pierderea cetății Strigoniu de către 63—66
Mehmed pașa, fiul lui Sinan pașa>.

OCUPAREA TRANSILVANIEI ȘI A TIMIȘOAREI

Sinan pașa, după ce a intrat în ținuturile Țării Românești, a trimis o scrisoare printr-un ceauș umilului ardelean[113]. În această scrisoare se spunea: „Mihai cel rău[114] și renegatul numit Răzvan[115], care sînt capii

[109] 15 octombrie 1595.
[110] Gazi Ghirai al II-lea.
[111] 26 octombrie.
[112] Șumla (Bulgaria).
[113] Sigismund Báthory.
[114] Mihai Viteazul.
[115] Ștefan Răzvan, ucis în august 1595.

populației răzvrătite, au intrat, din pricina atacului oștii islamice, în vilaieturile Transilvaniei. Dacă ești supus și devotat padișahului cel măreț, atunci să-i trimiți pe cei mai sus-amintiți, ferecați în lanțuri, la ordia împărătească". Mai sus-amintitul însă, dîndu-și pe față răzvrătirea, a spus tot felul de cuvinte și după ce l-a întors pe ceauș cu răspuns de jale, și-a trimis oastea pentru a asedia Timișoara.

Împotriva ardelenilor a fost trimis Hadîm Ğiafer pașa.

La începutul expediției, Hadîm Ğiafer pașa, plecînd din Istanbul, venise la Belgrad, fiind numit serdar la serhatul Budei. Fiind numit serdar peste oastea din acel ținut, a fost trimis în partea aceea cu oamenii săi. Îndată ce s-a îndreptat într-acolo, afurisiții ardeleni, fără să mai aștepte, au renunțat la cetate și, ridicîndu-și tunurile, au plecat în vilaieturile lor.

MAZILIREA LUI SINAN PAȘA ȘI NUMIREA LUI LALA MEHMED PAȘA

67 Padișahul ocrotitor al lumii, fiind înștiințat despre măsurile rele ale serdarului Sinan pașa în părțile Țării Românești și despre victoria obținută de ghiauri asupra fortăreței Strigoniului, l-a mazilit duminică, în a 16-a zi a lui rebi ül-evvel <1004>[116]. Postul său a fost dat lui Lala Mehmed pașa, care era cu slujba în sangeacuri. Chehaiaua de capugii a luat sigiliul împărătesc de la Sinan pașa și potrivit cu înaltul firman împărătesc l-a dus la Malgara...

VIZIRATUL LUI SINAN PAȘA A CINCEA OARĂ

<Descrierea supărării padișahului pe Ibrahim pașa, care îl îndemnase să-l omoare fără vină pe Ferhad>.

68 <La cererea partizanilor lui Sinan pașa, acesta este numit mare vizir, pentru a cincea oară, după moartea lui Lala Mehmed pașa, pe la sfîrșitul lunii rebi I 1004[117]>.

Mai sus-numitul Ğafer pașa, în rebi ül-ahîr[118], intrînd în Belgrad, a trimis la Timișoara pe beii de Alagea-Hisar[119] și Velcerin[120] și de Semendria, împreună cu zaimii lor, pentru a izgoni pe dușmanii maghiari care atacaseră cetățile Lipova, Ineu *(Yanova)* și Cenad din apropiere de Timișoara. De astă dată Sinan pașa, trimițînd poruncă lui Mehmed pașa, beilerbei de Anatolia, i-a încredințat acestuia paza și conducerea treburilor de la graniță, iar Ğafer pașa a fost însărcinat cu paza ținutului Timișoarei.

69 MOARTEA LUI SINAN PAȘA ȘI VIZIRATUL LUI IBRAHIM PAȘA

70 <Cearta dintre Ibrahim pașa și Sinan pașa. Îndreptarea padișahului asupra cetății
71 Agria. Sfatul marilor demnitari ai împărăției privitor la expediție. Oastea otomană trece rîul Sava și ajunge la menzilul Islan-Kemen. Gigalazade înaintează asupra cetății Komorn>.

Ceilalți viziri și aiani au preferat să plece cu măria sa padișahul asupra cetății Agria *(Egri)*[121] de la hotarul Ardealului. Ei au crezut că prin luarea

[116] 19 noiembrie 1595.
[117] 25 noiembrie — 3 decembrie 1595.
[118] 4 decembrie 1595 — 1 ianuarie 1596.
[119] Krušavać (Iugoslavia).
[120] Vučitrn, localitate la vreo 27 km de Cossovo (Iugoslavia).
[121] Eger (Ungaria).

Agriei vor intra în stăpînirea unor mine de metale. În cronica *Nuhbet et-tevarih* [122] se menţionează că la Belgrad, ţinîndu-se un sfat, cînd s-a discutat pe care dintre podurile construite pe Dunăre şi pe Sava să se facă trecerea şi apoi în ce direcţie să se pornească, cei mai mulţi dintre aiani au spus : „Principele Ardealului *(Erdeloğlu)* era tributar de multă vreme, dar a devenit hain de cîţiva ani încoace şi de acea este important să se meargă împotriva lui şi să fie devastată ţara sa”. Unii oameni, bine informaţi, au spus că aşa este bine, dar că drumurile Ardealului fiind locuri cu bălţi mlăştinoase şi cu stufărie, nu este pe unde să înainteze o oaste numeroasă. Cînd au auzit acestea, au şovăit dacă să mai aleagă această cale.

<Sosirea ştirii despre asedierea Hatvanului. Turcii trec rîul Sava spre Agria în 22 zilhiğğe 1004 [123]>.

Hîzîr paşa, beilerbeiul de Karaman, trecînd mai înainte de cealaltă parte a rîului, a fost trimis cu oastea sa lîngă Ğafer paşa, care era la paza Timişoarei...

Lui Ğafer paşa i s-a trimis poruncă să vină la Seghedin împreună cu beilerbeii de Sivas, de Karaman, de Roka, de Maraş şi de Diarbekir, care se găseau lîngă el. I s-a mai spus să facă în aşa fel ca vasele flotei şi muniţiile trimise pe Tisa să ajungă la fortăreaţa Solnoc.

CEARTA DINTRE HOĞA EFENDI SAADEDDIN [124] ŞI ŞEIHUL BOSTANZADE

În cronica lui Hasan Beizade [125] se povesteşte că a treia zi după ce Damad Ibrahim paşa [126] a ajuns mare vizir, toţi marii demnitari ai devletului s-au prezentat pentru felicitări într-o zi de vineri. Cu acest prilej, venind şi Mevlana Hoğa Saadeddin, precum şi mai marele omenirii muftiul Bostanzade, pe cînd discutau despre treburile împărăţiei şi ale credinţei, 72
au sosit arzuri şi mahzaruri din partea lui Hasan paşa, care se afla la paza Dunării, precum şi din partea voievodului Ţării Româneşti, Mihai cel rău, şi din partea boierilor Ţării Româneşti. După ce Hoğa efendi a început să citească scrisorile şi după ce s-au lămurit pe deplin asupra lor, Saadeddin a dat răspunsul următor : „Deoarece Mihai şi boierii Ţării Româneşti au cerut iertare pentru vina şi răutăţile lor, se cuvine ca să nu li se dea răspuns supărător şi pentru a se vedea dacă pocăinţa lor este sinceră să fie cerut ca ostatec fiul lui Mihai [127] şi să i se trimită scrisori în acest sens”. Dar muftiul timpului, considerînd nepotrivită părerea lui Hoğa <Saadeddin>, s-a ridicat împotriva acestuia, spunînd că de azi înainte nu trebuie acceptat nici legămîntul *(akd)* lui Mihai şi nici salutul său. Au urmat apoi întrebări şi răspunsuri care, repetîndu-se, au mărit cearta şi gîlceava dintre ei. În sfîrşit, înţelegerea fiind cu neputinţă şi socotind că gîlceava va continua şi va duce la supărare, muftiul s-a ridicat de la locul lui şi întorcîndu-se către vizir <...> i-a spus : „Noi am venit pentru felicitare şi nu

[122] A cronicarului Mehmed bin Mehmed (cf. ed. Istanbul, 1860/1276).
[123] 10 august 1595.
[124] Istoriograf otoman şi mare muftiu (m. 1599).
[125] Cronicar otoman (m. 1636).
[126] Ginerele sultanului, mare vizir în 1596–1597.
[127] Nicolae Pătraşcu (1599–1600).

pentru ceartă. Prea înaltul Allah să binecuvînteze demnitatea şi postul Dv". Apoi a pornit spre locuinţa sa. Hoğa efendi, neliniştindu-se, a grăit: „Eu nu m-am ferit să îndeplinesc slujba de reis ül-küttab [128] şi am citit arzurile care au sosit. Oare se cuvine ca reprezentantul şeih-ul islamatului să ni se opună în acest fel şi să plece, părăsind sfatul?". Spunînd în felul acesta multe vorbe aspre, l-a pus în cele din urmă, prin propria sa hotărîre, pe reis ül-küttab să scrie scrisoarea şi s-o trimită. Mevlana cel mai sus-arătat <Saadeddin> care călătorea cot la cot, pe aceleaşi drumuri, cu padişahul, ocrotitorul lumii, hotăra în treburile împărăţiei lumeşti.

76 FERHAD PAŞA DE ORIGINE ALBANEZĂ

În anul una mie trei, în ğemazi ül-ahîr [129] a devenit pentru a doua oară mare vizir. Mergînd în expediţia împotriva Ţării Româneşti, în timp ce construiau podul <Rusciuk—Giurgiu>, a fost mazilit prin viclenia unor perfizi şi în 1004, în a cincea zi a lui safer [130], a fost ucis.

77 ANUL UNA MIE CINCI [131]

ÎNDREPTAREA PADIŞAHULUI SPRE FORTĂREAŢA EGRI

Înaintarea oştii turceşti dinspre Varadin spre şesul Tisei.

OCUPAREA FORTĂREŢEI HATVAN DE CĂTRE DUŞMANI

Gigalazade Sinan paşa a fost trimis cu 10 000 de ostaşi în acea parte.

Se emisese firman ca şi Ğafer paşa, care era la paza ţinuturilor Timişoarei, şi beilerbeiul din Karaman, Hîzîr paşa, să meargă cu oastea aflată lîngă ei la Hatvan. Ajungînd acolo, Gigalazade s-a întîlnit cu Sinan paşa în apropiere de Solnoc. Dar duşmanul, venind înaintea lor, ocupase cetatea şi apoi plecase incendiind-o.

<Urmează întoarcerea lui Ğafer la ordia din Solnoc>.

De asemenea, Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, venind cu oastea provinciei sale de la paza Vidinului în menzilul Seghedin, intrase, mai înainte, cu oastea în ordie.

Fiind nemulţumiţi, ostaşii, feudalii şi diferite cete de răzvrătiţi
78 au atacat cu pietre pe defterdar, cerîndu-i soldele. După cîteva menziluri ajungîndu-se în şesul Solnoc, a venit de asemenea Fetih Ghirai, fratele lui Gazi Ghirai han, cu mai multe mii de tătari şi a fost primit cu mari onoruri de suita împărătească.

<Popas la Solnoc, după care urmează asediul Agriei [132] de către turci>.

---

128 Reis efendi, mare cancelar, mai tîrziu (sec. XVII) ministru de externe (pînă la Tanzimat — 1839).

129 1 februarie — 1 martie 1595.

130 10 octombrie 1595.

131 25 august 1596 — 13 august 1597.

132 Început la 28/29 muharrem 1005 H. = 22 septembrie 1596.

...În a treisprezecea zi de asediere a Agriei, limbile prinse au dat de ştire că principele Ardealului (Erdeloğlu) împreună cu Maximilian[133], serdarul ghiaurilor, se pregătesc să pună în cetate oşti puternice. Din această pricină, au fost numite caraule în toate părţile. 80

CUCERIREA FORTĂREŢEI INTERIOARE A AGRIEI

Beiul de Solnoc, numit Bektaş bei, a fost trimis ca ostatec în cetate.

<Urmează încheierea păcii şi înveselirea oştii>.

Iscoadele prinse de Fetih Ghirai au anunţat următoarele: „Toţi craii şi ducii, precum şi vecinii lor şi episcopii au dat ajutor cezarului[134], din porunca papei".

De asemenea, venind şi Sigismund, craiul Ardealului, au pregătit cu toţii un număr de o sută cincizeci de tunuri şi peste o sută de mii de ostaşi, cu scopul de a distruge oastea islamică sau de a fi nimiciţi de către musulmani.

<La 4 rebi ül-evvel 1005[135], vineri, padişahul ia poziţie de luptă la Agria. Înfrîngerea austriecilor şi cucerirea cetăţii>. 86—93

<Marele vizir Cigalazade Sinan paşa ia măsuri drastice împotriva fugarilor de la bătălia de la Keresztes. Astfel, au fost confiscate feudele mari şi mici *(timar* şi *zeamet)* ale unui număr de 30 000 de oameni. Au loc diverse răscoale şi răzbunări de tot felul>. 94

<Nemulţumiţii şi acei care erau pedepsiţi pe nedrept au mărit numărul gelalîilor>[136].

...Cele nouăzeci şi şapte de tunuri luate din tabăra duşmană şi tîrîte în cetatea Solnoc au fost distribuite beilerbeilor, sangeacbeilor şi altor ostaşi.

ANUL UNA MIE ŞASE[137] 98
EXPEDIŢIA SERDARULUI MUSULMAN SATURGI MEHMED PAŞA ÎMPREUNĂ CU TĂTARII

...În a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătate <rebi ül-evvel>[138] a venit Hasan paşa. În acest timp a sosit ştirea despre asedierea cetăţii Timişoara de către principele de Ardeal[139]. S-au trimis porunci lui Mahmud paşa, beilerbei de Sivas, Ali paşa, beilerbei de Roka, şi Ramazanzade Mehmed paşa, principe (hakim) de Adana, care încă nu intraseră în ordie, să meargă cu oştile lor în ajutorul Timişoarei. 100

<Înaintarea armatei otomane spre Vacs *(Vağ)*>

Ceata tătărească a luat (la 18 rebi I 1006) un număr de douăzeci de limbi *(dil)* din tabăra duşmană. De asemenea, au dat de ştire despre sosirea în ajutor a principelui de Ardeal. Apoi, plecînd mai departe, în a douăzeci şi una zi a lunii sus-numite[140], au sosit în apropiere de Vacs.

---

[133] Împăratul Austriei (1563—1572), comandantul armatei austriece.
[134] Împăratului Austriei.
[135] 26 octombrie 1596.
[136] Rebeli care au provocat mari tulburări în Imperiul otoman pe la începutul veacului al XVII-lea.
[137] 14 august 1597 — 3 august 1598.
[138] 23 octombrie 1597.
[139] Sigismund Báthory.
[140] 1 noiembrie 1597.

101 <Pe la 26 rebi I[141], turcii s-au așezat la *Deghermenler* din șesul *Koiun*>.

Sosind feriadcii în acea localitate au anunțat că de vreme îndelungată principele Ardealului asediază Timișoara. Atunci s-au luat măsuri ca să fie trimisă oastea bosniacă și cîțiva emiri din Rumelia, sub comanda
102 lui Mahmud pașa, beilerbei de Sivas. În a doua zi a lui rebi ül-ahîr [142], mai sus-numitul Mahmud pașa a pornit la drum, iar ostașii s-au răzvrătit pentru soldă. Între timp s-a aflat că asediatorii ei <Timișoarei>, ardelenii, s-au împrăștiat.

105 ÎNCEPUTUL EXPEDIȚIEI ÎMPOTRIVA ORADIEI *(VARAD)*

<Pregătirile și plecarea lui Saturgi Mehmed pașa din Belgrad împotriva Transilvaniei. Au participat și tătarii>.

În cursul anului trecut, turcii suferiseră pagube mari, pierzînd și cetatea Ianîk.

De astă dată au trimise oaste și vistierie *(hazine)* îndeajuns. Avînd loc un sfat la Poarta împărătească, cei cunoscători [143] ai treburilor de serhat au spus : „la serhatul Timișoarei principele de Ardeal, întinzînd mîna, a luat cetățile Lipova, Ineul, Oradea *(Varad)* și Cenadul. Așa încît, dacă de astă dată nu se va face expediție în acea parte, și Timișoara poate să ne scape din mînă”.

De asemenea, venind mahzaruri de la serhatul Timișoarei, au adus serdarului telhisuri în acest sens. Ğerrah Mehmed pașa a spus : „E mai bine ca acele părți să fie date pe seama serdarului. În timp ce dușmanii au tabere în ținuturile Strigoniului și în Ianîk, este importantă paza acelor părți”. Acestea fiind zise, s-au înțeles ca, după ce se vor acorda cetăților ajutoare suficiente în zaherea și oaste, să se întreprindă în acest an o expediție împotriva Ardealului. S-a mai spus : „În același timp, Țara Românească și Moldova nu pot fi stăpînite atîta timp cît vilaietul Ardealului nu va fi prădat și devastat”. După ce au înaintat un telhis sultanului, s-a emis în acest sens un hatt-i șerif...

<Se poruncește hanului să se întîlnească cu serdarul pentru expediție. Ajutoarele primite și componența oștii serdarului>.

106 Hotărîndu-se expediția în vilaietul Ardeal, în a noua zi a lui zilhiğğe [144] s-a început construirea unui pod pe fluviul Dunărea, în localitatea numită Taș-Burun [145]. Cu mari sforțări, în a optsprezecea zi, terminîndu-se podul lung de vreo mie opt sute și cincizeci de arșini [146] *(zira)*, oastea islamică a început să treacă în ținutul Ardeal. Tot în aceeași zi, prezentîndu-se un om din partea hanului tătăresc, a înștiințat sosirea acestuia la Rusciuk. Oastea eialetului de Karaman și Maraș, însărcinată pentru paza Budei, ieșind din Belgrad, după „sărbătoarea sacrificiilor” [147], a plecat în partea aceea <în Transilvania>.

---

[141] 6 noiembrie 1597.
[142] 12 noiembrie 1597.
[143] *Ehl-i vukuf* : cei care cunoșteau situația de la frontieră.
[144] 13 iunie 1598.
[145] „Promontoriul de piatră”, localitate în apropiere de Belgrad.
[146] Unitate de măsură egală cu 0,65—0,75 m ; cot.
[147] În text : *Iyd adha* (a.), *kurban bayramı* (tc.), sărbătoare care dura patru zile la încheierea lunii ramazan.

Pe la sfîrşitul lui zilhiğğe [148], serdarul islamului, de asemenea trecînd podul, a descins în şesul Panciova [149]. 107

Continuarea desfăşurării acestei expediţii se va povesti la evenimentele anului care vine...

ANUL UNA MIE ŞAPTE [150]
CONTINUAREA DESCRIERII EXPEDIŢIEI DIN ANUL TRECUT ASUPRA ORADIEI *(VARAD)*

Trimiţîndu-se un hatt-i humaiun [151] lui Saturgi Mehmed paşa, serdar renumit la serhatul unguresc, se spunea : „În acest an, intrînd în ţinutul Ardeal şi neţinînd seama de nici o fortăreaţă, să-l devastezi şi să-l pustieşti, incendiind şi ruinînd totul şi provocînd pagube, astfel să-l aduci la ascultare şi supunere pe voievodul său, care este Sigismund *(Zidmun)* [152] blestematul.

Mehmed Saturgi, fiind însărcinat astfel, a trecut Dunărea pe podul 109
din apropierea Belgradului şi a descins, pe la sfîrşitul anului trecut, în şesul Panciova pentru a-şi aduna oastea.

<Descrierea drumului de la Belgrad spre Oradea>.

SOSIREA LUI GAZI GHIRAI HAN

<30 000—40 000 de tătari vin în ajutorul serdarului ; primirea fastuoasă a hanului în muharrem 1007[153]>.

După rugăciune, în vederea ţinerii unui sfat în ceea ce priveşte îndeplinirea cuprinsului scrisorii imperiale, au ieşit în faţă bătrînii din serhat şi oamenii bine informaţi asupra situaţiei de acolo. Cînd au fost întrebaţi pe ce drum este mai potrivit să se meargă în ţara Transilvaniei, toţi au răspuns într-un glas că „afară de Oradea nu mai este alt drum prin care oastea islamică să poată pătrunde în Ardeal”.

Hanul, iarăşi, adresîndu-se acestora, i-a întrebat : „Oare oastea duşmană, fiind în număr mare în cetatea Oradea, nu va pricinui pagube oştii islamice la ducere şi întoarcere? Oare nu este mai bine să cucerim mai întîi această cetate şi apoi să mergem mai departe? Dacă cetatea este puternică atunci nu trebuie mai multe zile pentru asediere?”. S-a răspuns : „Cucerirea şi supunerea ei va fi posibilă în timp de trei sau patru zile, în urma cîtorva lovituri de tun. Şi sîntem de părere să fie cucerită mai întîi cetatea şi pe urmă să se pornească incursiunea *(akîn)*”.

Luîndu-se în consideraţie această părere, s-a hotărît plecarea în partea aceea. Dîndu-i-se defterdarului Etmekcizade cele necesare, s-au pregătit şi muniţii spre a intra în cetate.

Dar de la ieşirea din Belgrad şi pînă la sosirea hanului trecuseră vreo două luni şi între timp vremea de expediţie se apropiase de jumătate. Apoi,

---

148 25 iulie — 3 august 1596.
149 O localitate cu acest nume există şi în Banat.
150 4 august 1598 — 23 iulie 1599.
151 „Autograf imperial”, diplomă.
152 Sigismund Báthory, principele Transilvaniei.
153 4 august — 2 septembrie 1598.

după un popas de cincizeci de zile la Becicherec, au descins de acolo în
110 a şasea zi a lui safer [154], în apropiere de Cenad, care a fost asediat. După cîteva lovituri de tun, rebelii *(eşkia)* asediaţi, părăsind cetatea, au fugit să se ascundă în pădurile *(cenkülistan)* din împrejurimi. Oastea tătărească i-a prins pe cei mai mulţi; pe unii i-a ucis, iar pe alţii i-a luat în robie. După ce au fost ucişi o sută cincizeci de duşmani în faţa cortului, sangeacul Cenad a fost acordat lui Şakşakî Ibrahim paşa, care pe atunci era *nazîr* [155] al Belgradului.

<Urmează o epigramă pentru Şakşakî>.

Apoi, aşezîndu-se în şesul cetăţii Oradea, au luat-o în stăpînire găsind-o părăsită.

Şi venind un sol *(elçi)* din partea principelui de Ardeal *(Erdeloğlu)*, acesta a prezentat scrisorile în care se spunea: „Măria sa hanul să ne împace cu majestatea sa padişahul".

În această vreme, căzînd ploi mari, oastea obosise. Încă în a noua zi a lunii mai sus-arătate [156], venind Mustafa paşa, beilerbei de Erzerum, cu oastea eialetului său, a intrat în ordie. În a unsprezecea zi [157], oastea islamică a trecut rîul Mureş cu mii de greutăţi; după ce au mers cîteva conace pe malul acestei ape, au descins la capătul unui pod în apropiere de o palancă ruinată numită Ererkik. Acolo au fost întîmpinaţi de serdarul oştii din Gyula şi au fost procurate din Gyula două tunuri *bedluşa* şi încă unul din Timişoara.

În douăzeci şi patru [158] şi în douăzeci şi cinci [159] ale lunii mai sus-arătate, trecîndu-se cu mare greutate peste cîteva rîuri şi mlaştini mari, s-a ajuns în şesul Oradiei. În acel loc a sosit şi Yusuf paşa, beilerbei de Van [160], şi a intrat în oaste.

Pornind din Cenad pe alt drum, hanul mergea devastînd ţara duşmană. Ajuns în apropiere de Oradea, s-a alăturat oştii otomane.

În a douăzeci şi noua zi a lunii mai sus-arătate [161] au ajuns la Oradea. Fortăreaţa mai sus-arătată, aflată între Ardeal şi Austria *(Nemçe)*, era o cetate puternică, înconjurată de un oraş *(varoş)* înfloritor şi bogat.

Mai înainte de aceasta, intrînd aici cîteva mii de ostaşi austrieci *(nemçe)*, timp de cîţiva ani au stat în satele şi tîrgurile <. . .> năpăstuindu-le.

RĂZBOIUL ŞI ASEDIEREA ORADIEI

Cînd a sosit mai întîi oastea tătărească şi s-a apropiat de duşmani, aceştia, ieşind afară, s-au bătut o zi şi o noapte.

În sfîrşit, gaziii tătari incendiind oraşul, duşmanii au început să fugă în alte părţi, ducîndu-şi în căruţe familiile. Ceata mai sus-arătată, ajungîndu-i din urmă, i-a ucis pe cei mari, iar pe cei mici i-a luat în

[154] 8 septembrie 1598.
[155] Intendent, administrator, supraveghetor.
[156] 11 septembrie 1598.
[157] 13 septembrie 1598.
[158] 26 septembrie 1598.
[159] 27 septembrie 1598.
[160] Provincie în Anatolia răsăriteană.
[161] 1 octombrie 1598.

robie. Cu acest prilej, au luat şi prăzi nenumărate. Hanul tătăresc, ţinînd sfat cu demnitarii oştii serdarului, a pus întrebarea dacă este necesar să se depună eforturi pentru supunerea Oradiei. Toţi fiind de aceeaşi părere, au spus : „Oradea este o cetate atît de puternică în apropierea Imperiului otoman, încît este cheia Ardealului şi a Austriei, alcătuind o barieră la trecerea afurisiţilor. De aceea nu se cuvine să fie lăsată". S-a constatat 111
că acest loc este potrivit pentru a fi atacat. Era o zi de vineri, prima zi a lui rebi ül-evvel[162]. Datorită celor trei tunuri aflate în oaste nu a fost nevoie să se sape şanţuri *(metres)*. De asemenea, n-a fost nevoie de metereze datorită caselor puternice ale oraşului, acestea fiind construite din cărămidă împodobită.

Cetatea mai sus-arătată a fost găsită puternic întărită şi nu aşa cum fuseseră ştirile despre ea. Cele trei tunuri n-au fost suficiente. De aceea trimiţîndu-se firman către Sofu Sinan paşa, beilerbei de Agria, căruia i se acordase mai înainte eialetul Anatoliei, i s-a dat următoarea poruncă : „Să vii la ordie cu cele trebuincioase, aducînd şi un număr de zece tunuri dintre acelea care se găsesc la Agria". Bair-tilkisioğlu[163] Ahmed bei, care era capuchehaia sa <a lui Sofu Sinan paşa>, ori de cîte ori era întrebat răspundea că „tunurile au fost încărcate în harabale" sau că „sînt pregătiţi bivolii care să le tragă". Mai sus-arătatul Ahmed bei, prezentînd scrisori false şi spunînd minciuni fără ruşine, îl amăgea pe serdar şi pe cei din oaste. Din cînd în cînd se isprăveau praful de puşcă sau ghiulelele. Atunci ostaşii aduceau o oarecare cantitate fie din Gyula, fie din Ineu. Aşteptînd sosirea tunurilor de la Agria, ei au săpat subterane, care însă n-au fost de nici un folos. Plouînd necontenit mai mult de o lună, iar în împrejurimile cetăţii fiind un pămînt argilos şi în multe locuri formîndu-se mlaştini, <astfel încît> oastea islamică a fost cuprinsă de uimire, întăriturile ienicerilor au fost inundate, apa pătrunzînd în cele mai multe corturi. Greutăţile zabiţilor[164] au fost destul de mari. Rîul care curgea prin oraş se revărsa zilnic, nepermiţînd trecerea peste el. Ostaşii nu puteau merge de la un cort la altul, dar corturile fiind prinse cu ţăruşe zdravene nu erau ridicate de vînturile puternice. Animalele se înfundau în noroi pînă la pîntece. În cele din urmă, ostaşii s-au îmbogăţit în cîteva zile cu carne de vacă şi de berbec, luînd o oaie pe unul sau doi aşpri. Cea mai mare parte din oi fuseseră aduse din raiaua Solnocului, iar o parte aparţinea raialei din regiunile de luptă. Şesul Oradiei se umpluse cu turme. Principele Ardealului se întărise, intrînd în munţii greu de pătruns. După şapte zile de asediu, venind din Buda strigători după ajutoare, au dat de ştire că vreo 80 000 de duşmani asediază cetatea Buda. Ei au mai spus că dacă ajutoarele nu vor sosi la timp, cu siguranţă se va pierde şi Buda. Odată cu prezentarea arzurilor şi mahzarurilor, hanul şi serdarul parcă şi-au pierdut minţile, deoarece ştiau că dacă s-ar trimite oaste în ajutor, în afară de faptul că distanţa era prea mare, mai era nevoie şi de trecerea ei peste cele două ape : Dunărea şi Tisa, care seamănă cu nişte mări. De aceea, ţinîndu-se sfat cu Gazi Ghirai han şi cu ceilalţi notabili, s-a hotărît ca pentru moment măria sa hanul să trimită în grabă cîteva mii de tătari care să apară din partea Pestei şi să strige că vin serdarul şi hanul, pentru

[162] 2 octombrie 1598.
[163] „Fiul vulpoiului de la munte".
[164] Comandant, ofiţer.

ca cei asediaţi să prindă puteri. După această poruncă, oastea tătărească a pornit în grabă spre acele părţi. În timp ce oastea era în aşteptarea tunurilor de la Agria, Sofu Sinan paşa, apărînd cu mîna goală, a spus că nu s-au găsit bivoli pentru transportul tunurilor. La un astfel de răspuns
112 şi în urma nenorocirilor care au urmat unele după altele, oastea islamică şi-a pierdut orice speranţă în tot ceea ce aştepta. În douăzeci de zile nerămînînd nici provizii în împrejurimile Oradiei, tătarii au fost nevoiţi să le procure de la distanţe mari. O chilă [165] de orz se vindea cu 3—5 galbeni. La început, cînd hanul cerea ca oastea tătărească să plece într-o incursiune, serdarul spunea: „dacă Allah va voi, peste o zi sau două vom merge împreună". Cu această speranţă a trecut timpul, aşa că nu s-a făcut nici o incursiune după cum s-a dorit şi nici cetatea nu a fost luată, iar din pricina gerului mare nu mai rezistau nici mîinile, nici picioarele ostaşilor.

ÎNTOARCEREA OŞTII ISLAMICE LA BELGRAD

Neputînd fi cucerită repede cetatea <Oradea>, ei s-au ridicat din Oradea şi s-au îndreptat spre Solnoc sub pretextul că pleacă spre Pesta pentru salvarea Budei. Pe drum, din pricina abundenţei ploilor, torentele păreau ca marea de Oman. Încă de la plecare, lui Ismail paşa, paşă de Timişoara, i se recomandase să repare podurile. Acesta însă nu le-a pregătit şi nici un pod nu a fost gata. În drum spre Oradea trecuseră doar trei rîuri şi numai unul din ele avea pod. De astă dată, au fost nevoiţi să treacă cu plutele peste douăsprezece rîuri mari. Peste fiecare din ele s-a trecut cu mii de necazuri şi greutăţi. Animalele celor mai mulţi au pierit şi ei înşişi s-au îmbolnăvit din cauza gerului mare. Din pricina lipsei de zaherele mîncînd numai grîu, cei mai mulţi dintre ostaşi au căpătat „boala de zaherea" [166] *(zahire marazı)* şi mulţi s-au risipit pe drumuri. Tunurile au fost trecute peste apele mai sus-arătate, fiind trase cu sîrme. În această expediţie, Koca Murad paşa, beilerbei de Alep, a tras tunurile înhămîndu-se la ele. La ducere, de la Gyula la Oradea s-a mers trei zile. De astă dată, aceeaşi distanţă a fost parcursă în douăsprezece zile cu mii de necazuri şi greutăţi. Din pricina frigului şi a foametei, între un conac şi altul rămîneau în mlaştini sute de oameni.

113 <Urmează descrierea sosirii la Solnoc şi răscoala ienicerilor înşelaţi de comandanţi>.

Această expediţie, întreprinsă cu multe greutăţi, nu numai că nu a avut un sfîrşit bun, ci după cum s-a văzut a pricinuit numai pagube şi pierderi...

NĂPUSTIREA DUŞMANILOR ASUPRA CETĂŢILOR VESPREM ŞI PALOTA ŞI ÎNCEPUTUL ASEDIERII BUDEI

Cînd s-a hotărît plecarea gaziilor islamului în vilaietul Ardealului, Maximilian, serdarul duşmanilor, a venit cu cinci mii de ostaşi, jefuitori, primind şi ajutoare încă din anul trecut de la frînci <europeni>. De asemenea fratele său, herţogul Mateiaş [167], a venit cu oşti austriece *(nemçe)*

[165] 1 *kile* = 22 ocale de Istanbul.
[166] Pelagră sau scorbut.
[167] Arhiducele Matias (1557—1619), viitorul împărat romano-german.

şi germane *(alman)* şi maghiare şi cu alte oşti. Fratele său avea mai mult de 60 000 de pedestraşi şi călăreţi. Ei s-au strîns la un loc şi s-au pregătit cu toţii în apropierea cetăţii Ianîk. Era cu neputinţă să fie ajutat principele Ardealului *(Erdeloğlu)*[168], care se întărise în munţii prăpăstioşi. Marginile Budei rămînînd pustii, ei au zis că e timpul şi prilejul să asedieze cetatea Buda, şi au spus: „Ori, obţinînd victorie, o vom lua, ori dacă nu, atunci cu această acţiune poate fi salvată cel puţin Oradea".

<Asedierea Budei de către austrieci şi rezistenţa turcilor>.

...Gaziii musulmani, deşi erau asediaţi, totuşi stăteau la locul lor de apărare potrivit cu porunca pentru apărare. Ei trimiteau una după alta scrisori de disperare pentru ajutor serdarului şi hanului, <care zăboveau> lîngă Oradea. Astfel, ei arătau că dacă nu vor ajunge în persoană, cetatea <Buda> va fi pierdută. Dar unii dintre tătari şi alţi ostaşi fiind la asedierea <Oradiei> şi alţii fiind împrăştiaţi, nu a fost cu putinţă să meargă <în ajutorul Budei>...

Pe cînd <turcii> stăteau fără speranţe, beiul Kulaksîz Osman, bei 114
de Solnoc, care arătase mai înainte multă bravură la Porţile de Fier *(Demir-Kapu)*, a sosit într-o după-amiază, tocmai la timp, cu gaziii serhatului Solnoc şi a spulberat gîndurile rele ale altor comandanţi care susţineau că nu pot apăra în acelaşi timp Buda şi Pesta.

ÎNFRÎNGEREA LUI HAFÎZ AHMED PAŞA LA NICOPOLE 115

Hafîz Ahmed paşa, beilerbei la Bosnia, fiind însărcinat mai înainte cu paza ţărmurilor Dunării, plecase la serhatul Vidin.

În rebi ül-evvel al acestui an[169], Ramazan-zade, stăpînul Adanei, care era numit lîngă el în slujba apărării, a pornit din Vidin cu cîţiva sangeacbei, îndreptîndu-se spre părţile Rusciukului şi ale Silistrei pentru pază. Pe drum, au descins într-un loc cunoscut sub numele de şesul Senadin[170], în apropiere de Nicopole. În acest timp, adică la ivirea în Ardeal a expediţiei lui Mihai cel rău, acesta ascunzîndu-şi duşmănia s-a prefăcut că se căieşte de răscoala sa. Dar aflînd despre situaţia oştii <turceşti> din Oradea, s-a ridicat cu 20 000 de ostaşi, a trecut pe neaşteptate pe ţărmul de dincoace al Dunării şi a dat un atac asupra paşei cel mai sus-arătat, Ahmed paşa. Lîngă paşă se aflau numai trei mii de ostaşi, care la rîndul lor erau nestatornici. De aceea, după o scurtă luptă, ei au ales fuga. Paşa, la rîndul său, fiind înfrînt, a pornit spre părţile Tîrnovei. Adunînd lîngă el o mulţime de ostaşi din populaţia Dobrogei şi a Zagrei[171], l-a atacat pe Mihai cel rău pentru a-l alunga şi a-l îndepărta, deoarece, după victorie, el asediase cetatea Nicopole. După o luptă de douăzeci de zile cu populaţia cetăţii Nicopole, văzînd şi atacul din afară, el <Mihai Viteazul> a renunţat la asediu şi, trecînd Dunărea, s-a întors la Bucureşti. Se povesteşte că el a devastat tot avutul lui Hafîz Ahmed paşa. Hainele pe care le îmbrăca, precum şi turbanul acestuia intraseră în mîinile lui Mihai cel afurisit,

---

168 Sigismund Báthory.
169 26–31 octombrie 1598.
170 Toponimic azi dispărut.
171 Zagora, localitate în nord-estul Bulgariei.

care, vrînd să-şi bată joc, a îmbrăcat o femeie uşuratică cu anteriul şi cu turbanul paşei şi apoi, arătînd-o ostaşilor, rîdea de bucurie şi spunea: „Vedeţi, l-am prins pe serdar. Nu este nici o deosebire între el şi această <femeie>”.

După aceea, mai sus-arătatul paşă, venind la Nicopole, a reparat părţile distruse ale cetăţii. De aici, mergînd la Hezargrad, tocmai cînd lua măsuri pentru a-şi petrece iarna acolo, paza malului Dunării a fost acordată de către Poarta împărăţiei lui Mahmud paşa, care era al patrulea vizir. Hafîz Ahmed paşa a sosit la Istanbul pe la mijlocul lunii gemazi ül-ahîr II [172], aici a fost numit al patrulea vizir <în locul lui Mahmud paşa>.

122 <Jaful tătarilor în ţinuturile Uivarului *(Ujvar)* [173] şi Somborului>.

La invitaţia lui Saturgi Mehmed paşa, şeihul Ali Dede, plecînd în expediţia împotriva Oradiei, îşi îndeplinea slujbele sale religioase în războiul sfînt şi ţinea predici şi încuraja vitejia ostaşilor...

123 ANUL UNA MIE OPT [174]. PLECAREA MARELUI SERDAR IBRAHIM PAŞA SPRE UIVAR

<Înaintarea oştii turceşti spre Uivar. Supărarea hanului Gazi Ghirai pentru moartea lui Saturgi Mehmed paşa la Sombor. Insistenţa turcilor de a-l convinge pe han să rămînă în expediţie>.

După un popas de vreo săptămînă, în a şaptea zi a lui safer [175] ajungîndu-se la Bratuşek, a venit acolo Mustafa Ceauş Balîkcizade [176] cu solul Ardealului. În a unsprezecea zi [177], cînd au descins pe malul unui lac de lîngă Dunăre, s-a făcut cunoscut, printr-o scrisoare a hanului tătăresc, că el a fost rugat pentru pace printr-un om trimis de inamic.

La sosirea flotei pe Dunăre, au avut loc petreceri şi veselii. În răstimpul unui popas de patru zile, a sosit hanul, care s-a odihnit la marginea Clujului [178]. Generosul serdar, mergînd cu un caic, s-a întîlnit cu hanul.

124 <Asedierea cetăţii Istuni-Belgrad şi a altor cetăţi. Devastarea regiunii Uivar de către tătari>.

125 În a doua zi a lunii rebi ül-ahîr [179], trecîndu-se apa Oradiei [180] şi rîul Ampoiul [181], în a cincea zi [182] au ajuns la Uivar; aici a sosit vestea despre sosirea duşmanilor la Comorn *(Komran)*.

Kehaiaua de capugii, sosit de la Poartă, anunţă moartea şeih ül-islamului Sadeddin efendi. Popas lîngă rîul Agria. În acest timp, s-a răspîndit vestea despre ocuparea Ardealului de către Mihai <Viteazul>. În douăzeci şi nouă ale lunii rebi ül-ahîr [183], cînd s-a ajuns la Sombor [184], sosind un sol [185]

---

[172] 9—18 ianuarie 1599.
[173] Ujvár (Ungaria).
[174] 24 iulie 1599 — 12 iulie 1600.
[175] 29 august 1599.
[176] „Fiul pescarului”.
[177] 1 septembrie 1599.
[178] În text: *Kuluş*.
[179] 22 octombrie 1599.
[180] Crişul Repede.
[181] În text: *Anpul*.
[182] 25 octombrie 1599.
[183] 17 noiembrie 1599.
[184] În text: *Sonborn*.
[185] În text: *adam:* „om”; este vorba de solul lui Mihai Viteazul, Dimo.

cu o scrisoare din partea lui Mihai cel mai sus-arătat, acesta a făcut cunoscută *(ilam)* cucerirea vilaietului Ardeal, precum şi statornicia sa în supunere, ca mai înainte. 126

În a treia zi a lui ğemazi ül-evvel [186], trecîndu-se podul de la Varadin, s-a descins în apropierea acestuia.

DESCRIEREA ŞI LAUDA CALITĂŢILOR SERDARULUI <IBRAHIM PAŞA>

...Astfel, mulţi flăcăi puternici şi supuşi musulmani şi nemusulmani, 127
capabili de luptă, care se aflau în sangeacul Semendire şi în ţinutul <Timişoara>, prezentîndu-se la el <la serdar>, au luat steaguri şi toate cetele s-au unit pentru înlăturarea rebelilor. Ca semn de binefacere şi favoare, li s-a dat cîte o pîslă *(keçe)* de Salonic, cu un desen în formă de leu, cu care ei se mîndreau mergînd pe drum printre raiale.

De asemenea, în acest timp, nemusulmanii, abuzînd de încredere, au ucis, printr-un atac, pe cadiul de Posega *(Pujga)*. Dar serdarul, atribuind această pierdere entuziasmului lor leonin, le-a dat în mînă o dovadă *(temessuk)*, spunînd că el a permis omorul. Celor care se opuneau, el le răspundea: „Fiind prea aspri cu raialele de serhat nu-i determinăm să fugă în ţara duşmană?". Mai tîrziu, s-a văzut rezultatul frumos al acestei măsuri.

Înainte de toate, vilaietul a devenit mai înfloritor, deoarece au nimicit din rădăcini cetele de haiduci, care mai bine de treizeci de ani erau o pacoste sangeacurilor de dincolo de Drava.

<Despre haiducii din regiunea Kanizsa *(Kanija)*. Începutul marii răscoale a gelalilor 128
în Anatolia, conduşi de Kara Iaziği şi Deli Hasan>.

ANUL UNA MIE NOUĂ [187]...

135

<Cucerirea Kanizsei şi înaintarea turcilor spre ţinutul *Bobofça*>.

...În acest timp, după trecerea podului, venind solul lui Mihai [188]
cel răufăcător, numit Dimo [189], a adus daruri şi scrisoare pentru a fi trimis 136
la Poarta împărăţiei, împreună cu reisul [190] Hamza efendi, în a şaisprezecea zi a lui safer [191].

ÎNFRÎNGEREA OŞTII DUŞMANE A LUI MIHAI

144

De mulţi ani încoace răsculîndu-se mult de tot în toate părţile Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei, răufăcătorul de Mihai luase, prin şiretenie, acele vilaieturi în stăpînirea sa şi prelungise tulburările şi răzvrătirea.

---

[186] 21 noiembrie 1599.

[187] 13 iulie 1600 — 1 iulie 1601.

[188] Mihai Viteazul.

[189] La cronicarul otoman Peçevi: „kapukehaia Dimu".

[190] Reis-efendi (1603—1604).

[191] 27 august 1600.

Atunci serdarul-vizir Mahmud paşa care, mai înainte, fusese trimis în acele părţi, mergînd acolo cu oastea de sub conducerea sa şi cu flota de pe Dunăre, pe baza unui firman emis mai înainte pentru repararea, construirea şi întărirea cetăţii Giurgiu, a început să construiască un pod peste Dunăre şi să repare aşa cum trebuie cetatea. În acest timp, gaziii purtători de victorie au făcut incursiuni, din toate părţile, în vilaietul Ţării Româneşti.

Oastea islamică ajungînd în oraşele numite Bucureşti şi Tîrgovişte, Mihai cel răufăcător a trimis împotriva armatei purtătoare de victorie pe sfetnicul *(vizir)* şi căpetenia oştii sale Kara Iani, numit afurisitul ban Kalita[192], cu multă oaste. Cînd s-a dat lupta, oastea islamică devenind cu ajutorul lui Allah victorioasă, cei mai mulţi afurisiţi au fost măcelăriţi cu săbiile, iar serdarul lor, intrînd de asemenea în mîinile noastre, a devenit oaspetele nostru. Luîndu-le steagurile cu vîrfuri aurite, precum şi tobele şi ţimbalele lor, oastea islamică a venit la Divanul împărătesc.

Mihai afurisitul, de asemenea, a fost de două ori învins în luptă şi norocul s-a întors de tot de la el. Cei mai mulţi dintre blestemaţii din jurul lui fiind nimiciţi, i s-au luat toate tunurile şi praful de puşcă, iar el şi-a pierdut speranţa în viaţă. Atunci, Ibrahim Ceauş a fost trimis cu o scrisoare de cucerire *(fetihname)* la şahul Persiei *(Agem)*.

173—174 <Înfrîngerea rebelilor lui Kara Iazîğı de către serdarul Hasan paşa la 13 safer 1010[193]. Din 3 000 de rebeli, vreo mie sînt ucişi. Restul se refugiază în munţi>.

În locul cunoscutului rebel Kara Iazîği, mort în ğemazi ül-ahîr 1010[194], urmează fratele său Deli Hasan. Hafîz Ahmed paşa, al treilea vizir, este numit pentru apărarea Anatoliei. La 20 zilkade 1010[195] are loc o răscoală *(zorba)* a ienicerilor pe drumul spre Belgrad.

175—176 <Împuşcarea lui Hasan paşa de către rebeli la finele lui şevval 1010 H.[196] şi dominaţia rebelilor timp de şapte-opt ani în Anatolia sub conducerea lui Deli Hasan>.

178 ANUL UNA MIE UNSPREZECE[197]

<Plecarea serdarului Iemişci Hasan paşa pentru cucerirea cetăţii Üstuni-Belgrad (Alba Regală)>.

179 DESCRIEREA PLECĂRII SERDARULUI ÎN PĂRŢILE TRANSILVANIEI

Voievodul Transilvaniei, ca de obicei, intrînd cu forţă şi violenţă în cetatea beiului numit Seikel Mozes[198], care era unul dintre beii independenţi ai ţării Ardealului, a luat din vistierie şi din depozitele de muniţii ale acestuia atît cît a dorit, ucigîndu-i oamenii. Atunci, mai sus-numitul <Moise Secuiul>, fugind pe vreme de iarnă, s-a refugiat la serdar şi i-a cerut ajutor, obligîndu-se totodată să recucerească Ardealul. Serdarul,

---

192 Calotă Buzoianu, spătar şi mare ban, care într-adevăr a căzut în lupta de la Argeş cu turcii în 1600; după cronicarul M. Naima s-a dat o luptă şi la *Karaciova*.

193 13 august 1601.

194 Noiembrie — decembrie 1691.

195 12 mai 1602.

196 Aprilie 1602.

197 21 iunie 1602 — 10 iunie 1603.

198 Moise Secuiul, principe al Transilvaniei între mai şi 17 iulie 1603.

luînd în consideraţie cuvîntul său, se hotărî să plece cu el, însă cucerirea Istuni-Belgradului fiind mai importantă, a dat întîietate acesteia. Cu ajutorul lui Allah reuşind să cucerească cetatea, nu i-a mai rămas în gînd nici o altă grijă. De aceea, sosind la Buda cu gîndul supunerii Ardealului, a trecut peste pod în şesul Pesta, spre Ardeal. Tabăra duşmană era la Geyerdilem, în faţa Estergonului. În fiecare seară se auzeau ţipetele de 180
„Allah, Allah" ale oştii musulmane...

<Beilerbeiul Kadizade Ali paşa şi Habıl efendi, cadiu de Buda, îl sfătuiesc să nu plece spre Transilvania, deoarece în apropiere se auzea bubuitul tunurilor austriece>.

Atunci Hasan paşa le-a răspuns : „Cu toate că şi noi auzim tunurile duşmane austriece, totuşi, pentru că principele Ardealului, luînd multe cetăţi în eialetul Timişoarei, a cucerit Lipova şi Ineul, nu se cuvine să fie pedepsit pentru aceasta?... Ei, austriecii, fac vicleşuguri şi şiretlicuri, deşi în tabără sînt numai şase sau şapte mii de duşmani. Ei fac aceasta numai ca musulmanii să nu plece în Ardeal". Apoi el i-a consolat, spunîndu-le să fie fără grijă pentru că duşmanul nu are putere să vină în aceste locuri. Atunci Ali paşa i-a răspuns : „În noaptea asta mi-a sosit iscoada şi mi-a dat de ştire că « în tabăra duşmană se află mai mult de optzeci de mii de duşmani, cu patruzeci de tunuri. Scopul lor este să asedieze Buda. Habil efendi să înregistreze această afirmaţie şi dacă va fi altfel să mi se vină de hac »".

Iemişci Hasan paşa era un arnăut îndărătnic şi, nerenunţînd la vorba sa, a spus : „Vicleşugul duşmanului a devenit ceva obişnuit. Dorinţa lui cea mai arzătoare este ca această oaste să nu plece în Ardeal. El nu are putere nici pentru asediu, nici pentru luptă".

<Părerea lui Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, este de a face o incursiune, dar i se refuză>.

În ziua următoare, ridicînd tabăra, au plecat spre Solnoc. În prima zi a lui rebi ül-evvel [199], traversînd patru menziluri, au intrat în Solnoc cu cinci tunuri şi cu un număr de o sută de tunuri împărăteşti *(şahi)*. În patru zile au trecut podul de peste Tisa. În a paisprezecea zi a lunii mai sus-arătate [200] s-au aşezat la palanca Sarvaş [201]. Venind de asemenea şi oastea din Gyula şi Timişoara, s-a ataşat la ordie. Tocmai cînd se pregăteau să ţină sfat, sosind feriadciii de la Buda, au şi plecat în partea aceea.

SOSIREA LUI GAZI GHIRAI CU OASTEA TĂTĂREASCĂ 183

Cînd marele vizir Hasan paşa, trecînd podul de la Oradea (*Varad*)[202], a ajuns în şesul Zemun[203], a apărut un ostaş care a anunţat sosirea hanului Gazi Ghirai.

<Descrierea evenimentelor din Orientul persan>. 202—217

[199] 19 august 1602.
[200] 2 septembrie 1602.
[201] Probabil Szarvas (Ungaria).
[202] Greşeală de grafie; corect *Varadın*.
[203] Semlin (Iugoslavia).

218 MOARTEA SULTANULUI MEHMED (III) HAN... ȘI URCAREA PE TRON A SULTANULUI AHMED HAN (I) MARII VIZIRI <VIAȚA>

219 ...Sinan pașa, pe cînd venea la Poartă, a fost trimis la Malgara, iar Ferhad pașa a devenit pentru a doua oară mare vizir și serdar. Mergînd în expediția împotriva Țării Românești, <Ferhad pașa> a fost mazilit în timp ce construia podul pe Dunăre și apoi a fost ucis în una mie patru [204].

220 Sinan pașa, în anul una mie și trei [205], într-o zi de miercuri (a patra zi), a fost numit mare vizir. Pornind în grabă în expediție, a căzut, în lupta cu Mihai, într-o băltoacă și s-a întors la Rusciuk dezonorat și rușinat. În anul una mie patru [206], Lala Mehmed pașa a devenit mare vizir în locul lui Sinan pașa, dar murind în a zecea zi, Sinan pașa a fost numit pentru a cincea oară mare vizir.

226 POVESTIREA ÎNTÎMPLĂRILOR LUI DELI HASAN ÎN BOSNIA

<În 1603 (1012 H.) Deli Hasan a primit provincia Bosnia>.

În ceea ce privește schimbarea postului, Ruznameği Mehmed efendi a intervenit ca Deli Hasan să fie mutat în eialetul Timișoarei.

Arătîndu-se bunăvoință, Deli Hasan a fost mutat din Bosnia la beilerbeilicul de Timișoara. Mai sus-arătatul, la rîndul său, fără să dea pe la Belgrad, a ajuns la Timișoara, trecînd prin Panciova. Rămînînd acolo doi ani, a fost ucis.

242 ANUL UNA MIE TREISPREZECE [207]

248 <Discuția dintre Sanullah efendi și Hasan pașa despre începutul răscoalei lui Ștefan Bocskay>.

RĂSCOALA LUI BOCIKAI ISTVAN [208], UNUL DINTRE EMIRII TRANSILVANIEI

249 ...Împărăția Austriei *(Nemçe)* aparținea dinastiei *(taife)* austriece și ungare *(Hunkar)*. Cu timpul, această dinastie s-a întărit astfel încît după ce a pus stăpînire pe toate cetățile ardelene și maghiare, a supus toate posesiunile, oastea și spahiii și toate popoarele slave care se găseau și dincolo de Dunăre.

Afară de acestea, ei <austriecii> persecutau și atacau și pricinuiau diferite chinuri, necazuri și suferințe locuitorilor, precum și familiilor lor, de neam ardelenesc și unguresc.

Pentru că n-aveau suficientă putere pentru a se apăra, aceștia și-au plecat capul în fața dinastiei austriece, dar în inimile lor clocoteau de mînie.

---

[204] Strangulat la Yedikule în iulie 1595.
[205] 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.
[206] 6 septembrie 1595 — 24 august 1596.
[207] 30 mai 1604 — 18 mai 1605.
[208] Ștefan Bocskay, principele Transilvaniei (1604—1606).

Unul dintre beizadelele maghiare de atunci, numit Bocskay, un dușman viteaz, adunîndu-i pe notabilii *(aian)* de neamul său, le-a vorbit în felul următor: „Pînă cînd vom suporta noi batjocura și nedreptățile acestui neam ‹austriac›? Învinși, sub stăpînirea tronului, pînă cînd vom sta nenorociți, cu onoarea și cu cinstea călcate? Domnul fie lăudat, padișahii familiei osmănești sînt din vechime marii noștri binefăcători. Craiul Ianoș [209] s-a refugiat la Poarta sultanului Suleiman han [210], locul său să fie în rai, și țara sa a fost fericită și a rămas mai departe în mîinile fiilor și nepoților săi care au murit. Eu, la rîndul meu, urmînd exemplul strămoșilor noștri și bazîndu-mă pe acest act *(senet)* puternic, pun următoarea întrebare: nu este mai bine să ne răzbunăm pe dușmanii noștri și să luptăm pentru cauza noastră dreaptă?". Atunci demnitarii, considerînd juste aceste vorbe ale lui Bocskay, au înțeles că e potrivit să intre sub ocrotirea sultanului pentru apărarea situației, avuțiilor și familiilor lor. De aceea, unindu-se între ei, aianii au trimis scrisori pe la mijlocul anului mai sus-arătat către mai sus-menționatul Mehmed pașa, spre a-l alege crai și serdar al lor pe Bocskay. Tot în scrisoare ei mai spuneau: „Vom fi prieteni cu prietenii padișahului și dușmani cu dușmanii săi. Primim supunere față de Poarta fericirii și intrînd sub aripa ocrotitoare a tronului ei, scoatem sabia împotriva dușmanului austriac, care este vechiul nostru dușman și sub stăpînirea căruia ne găsim astăzi cu forța, și ne angajăm cu trup și suflet în slujba voastră. Pentru a ajunge la adevărata stare de libertate, rugăm să se aprobe cererea noastră față de Poarta fericirii".

Cînd această situație a fost prezentată la Înalta Poartă, cererea de sprijinire a fost aprobată de sultan, iar serdarul a primit poruncă să procedeze așa cum se cuvine. De asemenea, mai sus-arătatul serdar, după dorința inimii sale, a trimis răspuns favorabil lui Bocskay, îndîrjind dușmănia lor împotriva austriacului...

LUPTA DINTRE AUSTRIECI ȘI MAGHIARI

În a douăzeci și șaptea zi a lui ğemazi ül-evvel, în anul mai sus-arătat [211], cei doi dușmani ‹austriecii și maghiarii› s-au întîlnit și s-au luptat crîncen. După ce Bocskay și-a făcut apariția cu oastea islamică, obținînd victorie asupra nemților, el a trimis cu oamenii săi la oastea împărătească mai mult de 10 000 de capete dușmane tăiate, numeroși prinși *(dil)*, precum și cîteva steaguri. Atunci serdarul, la rîndul său, ca să-l mulțumească, i-a trimis lui Bocskay o sabie și un caftan *(kaftan)*. Bocskay, la rîndul său, 250
prinzînd curaj, a luat prin asediu cetatea Oradea, care mai înainte era una din vechile cetăți ale Ardealului și pe care austriecii o uzurpaseră și pe care o asediase Saturgi Mehmed pașa. Bocskay, afară de faptul că i-a ucis pe toți nemții care se găseau înlăuntrul ei, a distrus și un pîlc de-al lor ‹austriecilor›, omorînd după aceea acolo mai mulți nemți. Trimițînd scrisori către serdar, Bocskay făcea cunoscut că a cucerit renumitele cetăți și că a luat în mîinile sale, ca robi, multe beizadele împreună cu cetatea Faș [212], precum și o bună parte din ținuturile lor. El mai arăta că cea mai

[209] Ioan Zápolya, voievod al Transilvaniei, rege al Ungariei (1526—1540).
[210] Soliman I Magnificul (1520—1566).
[211] 20 noiembrie 1604.
[212] Recte *Kașa*: Cașovia (Kassau, Kasova). Azi Košice (Cehoslovacia).

mare parte a Ungariei a fost anexată şi că de azi înainte, dacă i se vor da ajutoare, vor fi cucerite, cu siguranţă, şi multe alte ţinuturi de-ale austriecilor. Pentru aceasta, el cerea ajutor. Vestitul serdar, la rîndul său, i-a acordat cinste şi onoruri, trimiţîndu-l pe beilerbeiul de Buda, Bektaş paşa [213], cu o ceată de ostaşi din ordia de la Poartă, precum şi un număr de 4 000 de tătari de-ai lui Tohtamîş Mîrza, fiul lui Gazi Ghirai <al II-lea> [214], sub căpetenia nepotului lui Tohtamîş. Bektaş paşa a fost onorat cu comanda acestor ajutoare. Din partea Porţii i s-a trimis principelui Transilvaniei diploma *(menşur)* de crăie a Ardealului, împreună cu un *hilat* şi un steag.

ALTĂ POVESTIRE DESPRE RĂSCOALA LUI BOCSKAY

Pecevili [215] spune că fostul emir, care se distinsese printr-o apropiere faţă de Bocskay, devenind rob la duşmani, căzuse în mîinile lui Bocskay. Într-o zi, pe cînd Bocskay îşi îngrijea grădina, a început să-i vorbească despre slăbiciunea lor în faţa austriecilor. Atunci emirul i-a spus : „Trimite-mă la serdar ca să aduc toată armata musulmană în ajutorul tău şi totodată să garantez numirea ta ca principe în Ardeal”. Atunci Bocskay, căzînd pe gînduri i-a zis celui mai sus-amintit : „Există deja posibilitatea de răzvrătire”. Cînd i se făcuse cunoscută cezarului această situaţie, el <Bocskay> fusese pus în închisoare, dar negăsindu-se dovezi sigure împotriva lui, fusese eliberat. El a mai spus emirului : „Toată populaţia Ardealului este de neam creştin şi nu se va închina turcilor. Altfel ne-am supune”. Atunci emirul zise : „Pe vremea sultanului Suleiman, supunîndu-se, ei <ardelenii> au fost mulţumiţi şi au trăit bine. Acum de ce n-ar putea să fie la fel?”. După multe vorbe şi discuţii, Bocskay l-a trimis pe emir la serdar. Pe vremea aceea, Kain Mehmed paşa era tălmaciul lui Bektaş paşa. Acesta prezentîndu-l pe emir în faţa vizirului, toţi trei s-au sfătuit timp de două zile numai între ei şi apoi l-au trimis pe emir. Acesta ducîndu-se şi întorcîndu-se de vreo trei sau patru ori, au încheiat o înţelegere temeinică, după care <Bocskay> s-a răsculat. Luînd în stăpînirea sa cetăţile din ambele părţi ale rîului Tisa, care se aflau sub autoritatea cezarului, el a cerut ajutor de la musulmani. Cînd cezarul s-a convins de răzvrătirea celui mai sus-arătat, a trimis împotriva acestuia pe serdarul său, numit
251 Gheorghe Basta [216], împreună cu oastea austriacă. În ciocnirea care a avut loc, oastea austriacă a fost distrusă. Atunci, marele vizir a trimis în ajutorul său <al lui Bocskay> o ceată de tătari, precum şi oastea din Timişoara. Bocskay, prinzînd putere, a devastat împrejurimile şi satele supuse împăratului şi a cinstit oastea islamică cu nenumărate prăzi, a ospătat-o şi i-a făcut tot felul de favoruri. Vizirul s-a angajat pentru numirea celui mai sus-arătat ca rege *(kıral)* peste toată ţara ungurească, dîndu-i coroană. El şi-a îndeplinit acest angajament cînd a ajuns la Poartă, aşa cum se va
252–260 descrie mai departe.

<Schimbări de ierarhie la Poartă şi luptele turco-austriece în Ungaria>.

---

[213] Muhafîz de Buda.

[214] Han al Crimeei din 1588 pînă în 1608 (cu o întrerupere în 1596).

[215] Ibrahim Pecevi, cronicar otoman (vezi *Cronici turceşti*..., vol. I, p. 510–515).

[216] În text : *Paştai Iorghin*; general al lui Rudolf al II-lea (1572–1612).

ATACUL LUI BOCSKAY ASUPRA CETĂȚII UIVAR 261

Sprijinit de oastea marii împărăţii, Bocskay s-a îndreptat în toate părţile, repurtînd victorii. Pe la mijlocul lui rebi ül-ahîr 1014 [217], pe cînd marele vizir asedia Strigoniul, Bocskay a cerut ajutor de la oastea islamică pentru a cuceri cetatea Uivar. Pentru a o anexa, au fost trimişi Sinan paşa, beilerbei de Agria, şi beii de Sirmium [218] şi de Semendria şi de Cruşavăţ [219], precum şi beiul de Tîrhala, Cerchez Cil Aga bei, cu o ceată de tătari şi de cerchezi. Pe duşmanul numit Hommonai [220], care era unul dintre beii maghiari, l-a numit serdar peste oastea sa şi mai sus-arătatul Bektaş paşa, mergînd la el, au plecat cu toţii şi au asediat cetatea Uivar. După cucerirea Strigoniului, dînd lui Husrev paşa, beilerbei de Bosnia, o mie de neferi ieniceri, împreună cu zagargibaşî, precum şi oastea cîtorva san-
geacuri, l-a numit serdar pe mai sus-arătatul şi asupra oştii islamice din 262
Uivar. Cînd au ajuns acolo, nemţii din cetate au închis mai întîi porţile şi apoi au început lupta. După aceea, plecîndu-şi capul în faţa lui Bocskay, au predat maghiarilor cetatea, cerînd iertare. Bocskay s-a rugat ca cetatea Uivar să fie dată în stăpînirea sa personală şi a cerut din partea serdarului un om special, în vederea încheierii unei înţelegeri. Deşi s-ar fi putut numi acolo un bei, totuşi, aprobîndu-se cererea lui Bocskay, a fost trimis Kose Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, împreună cu Vildanzade, cadiu de Avlonya [221], pentru a se înţelege cu el <Bocskay>. Aceştia, la rîndul lor, mergînd acolo, au predat lui Bocskay cetatea mai sus-arătată <Uivar>, potrivit poruncii serdarului. După aceea, au venit cu oastea islamică şi s-au aşezat la ordie.

<Ocuparea cetăţilor Palota şi Vesprem de către Hasan paşa>.

În acest timp, a fost mazilit beilerbeiul de Buda, Boşnak Mustafa paşa [222], iar lui Kadîzade Ali paşa, care a fost numit vice-guvernator *(mutasarrîf)*, i s-a dat ca feudă *(arpalık)* sangeacul Silistra.

Sangeac<beii> de Semendria şi de Nicopole şi de Silistra şi de Cirmen [223] şi de Vize [224] au fost numiţi pentru paza Budei. După repararea cetăţilor, serdarul cel victorios s-a îndreptat spre Belgrad.

VENIREA LUI BOCSKAY LA SERDAR

În cursul anului trecut, cînd marele vizir plecase la Poartă, prezentase în faţa împărăţiei <padişahului> [225] situaţia pactului încheiat cu Bocskay. El adusese şi o coroană preţioasă lucrată artistic, valorînd vreo trei mii de galbeni, deoarece avea şi pietre preţioase. De această dată, curţile şi corturile împodobite au fost întinse în partea Pestei; oastea islamului, înarmată, după ce şi-a aşezat rîndurile împodobite, a rămas în aştep-

[217] 26 august — 3 septembrie 1605.
[218] În text: *Serem.*
[219] În text: *Alağahisar.*
[220] În text *Humnai*; Hommonai Balint.
[221] Vlore (Valonia), oraş în Albania, provincia Ianina.
[222] Muhafîz de Buda.
[223] Cernomen, pe rîul Mariţa, în Bulgaria.
[224] Oraş în Turcia, în apropiere de Adrianopol.
[225] Sultanul Ahmet I (1603—1617).

tare. Tronul *(sandalı)* şi scaunele *(terpeze)* fiind rînduite potrivit obiceiului lor, a avut loc un ospăţ *(ziyafet)*; apoi au venit cu zece mii de ostaşi maghiari şi cu beii lor renumiţi, s-au întîlnit cu serdarul cel glorios... Acesta, la rîndul său, aşezîndu-i pe cap coroana promisă mai înainte, l-a încins cu o sabie artistic lucrată şi i-a predat din partea padişahului steagul împărătesc care i-a fost încredinţat. Apoi, întreţinîndu-se şi discutînd acolo unele situaţii, au întărit pactul şi legămîntul. S-a tras din tunuri şi după ce au avut loc mari petreceri şi ospăţuri, s-a ridicat şi a plecat [226]. Şi după aceasta a adus servicii mari credinţei islamice. Duşmanii austrieci rămînînd neputincioşi, nu le-a rămas decît speranţa răzbunării...

263 <Descrierea încoronării lui Bocskay şi laudele ce-i sînt aduse pentru serviciile îndeplinite. Urmează relatarea lăsării lui Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, la paza acestor ţinuturi şi plecarea serdarului la Belgrad>.

ÎNCEPEREA TRATATIVELOR DE PACE CU AUSTRIECII *(NEMÇE)*

Bocskay pricinuia multe pagube şi pierderi austriecilor, iar fratele împăratului austriac, ducele de Ungaria, stătea în oraşul Viena *(Beç)*. Herţogul *(hersek)* Mateiaş, care se războia şi ducea lupte cu mahomedanii, văzuse puterea oştii islamice şi împotrivirea lui Bocskay. Ardealul era tocmai sprijinul oştii sale. Cunoscînd slăbiciunea serdarului la, scris, el <Mateiaş> a trimis oameni la serdarul cel mai sus-amintit, propunîndu-i să se facă pace. Afară de aceasta, el a trimis scrisoare şi fratelui său din oraşul Praga, din ţinutul Boemiei, adică Cehia, şi i-a făcut cunoscute următoarele: „Dacă în aceste zile nu se va putea încheia o pace cu musulmanii, atunci cu siguranţă ţara noastră ne va scăpa din mînă, puţin cîte puţin, o parte intrînd în stăpînirea ţărilor islamice, iar o parte fiind călcată de copitele cailor ardeleanului".

<Descrierea condiţiilor preliminare ale păcii de la Szitvatorok, 1606. Matias, indiferent de părerea Papei şi a fratelui său, nu mai vrea să dea înapoi de la tratativele începute. Zicînd că va lupta împotriva fratelui său, se aliază cu maghiarii şi cu oastea care venise în ajutorul Transilvaniei şi apoi se îndreaptă spre Praga cu o oaste mare.

264 Moartea împăratului de la Viena şi problema succesiunii la tron. Pacea de la Szitvatorok din 11 noiembrie 1606 a fost încheiată de Murat paşa pentru a se putea duce cu succes lupta împotriva răsculaţilor din Anatolia>.

227 LUPTA LUI SARHOŞ IBRAHIM PAŞA CU CROAŢII

Pe cînd Bocskay ajuta oastea islamică, marele vizir Mehmed paşa, după cucerirea Strigoniului, l-a trimis în anul mai sus-arătat pe energicul Sarhoş Ibrahim paşa, beilerbei de Kanizsa, pentru devastarea ţinuturilor duşmane. Iar din partea lui Bocskay a pornit căpetenia oştii sale, cu numele de Lami Iorgi [227].

---

[226] Despre ceremonia încoronării principelui Transilvaniei, Ştefan Bocskay, vezi dr. Faruk Sumer, *Kırallara tac gıydıren Osmanlı sadr'azamı* (Marele vizir otoman care a încoronat regi), în „Resimli Tarih mecumasi", vol. 3, nr. 28, aprilie, Istanbul, 1952,

[227] De fapt Némcti Jorgi (cf. I. Karácson, *Torok tortenmirok* (Istoriografi turci), vol. II (Budapesta, 1914), p. 360, nota 1).

De asemenea, a mai plecat şi un număr oarecare de ostaşi tătari şi maghiari, precum şi devastatorii de la serhatul Bosniei, formînd cu toţii vreo douăzeci de mii de ostaşi.

<Luptele cu croaţii şi înfrîngerea lor la hotarele Croaţiei>. 268

OMORÎREA LUI DELI HASAN LA TIMIŞOARA 272

Mai înainte, pentru liniştirea situaţiei, lui Deli Hasan, fratele rebelului Kara-Iazîgi, i se dăduse eialetul Bosnia. El fusese mutat de acolo la Timişoara, unde stătuse ca guvernator *(vali)* timp de aproape doi ani. Purtarea lui nepotrivită cerea totuşi ca el să fie suprimat. De aceea, după cucerirea Strigoniului, serdarul suprem Mehmed paşa a făcut semn către populaţia Timişoarei. Răzbunătorii pîndeau ivirea unui prilej. Ei l-au atacat într-o zi, pe cînd acesta, ieşind din cetate, mergea la vînătoare, ucigînd pe cei din suita sa. Deli Hasan a fugit la Belgrad şi acolo s-a dus la conacul caimacamului serdarului, care era Tiriyakii Hasan paşa. Acesta l-a închis în cetate şi cînd a făcut cunoscut la Poartă, s-a trimis, potrivit legii şeriatului, o *fetva* şi o poruncă pentru omorîrea lui. Împreună cu el <Deli Hasan paşa> a fost ucis şi nepotul său Küciük bei. Se povesteşte că mai sus-numitul <Deli Hasan>, pe cînd era în Bosnia, începuse o mare răutate. Trimiţînd scrisoare către veneţieni şi către Papă [228], el le spusese :
„Voi să veniţi cu flotele voastre şi să forţaţi cetatea Resne [229] şi să vă apro- 273
piaţi de Nova [230], pentru ca eu să vă predau cetatea mai sus-arătată. Apoi să iau şi alte cetăţi de pe ţărmurile Mării Mediterane şi să vi le predau. Dar voi să-mi daţi acum, în faţa cetăţii Resne, o sută de mii de florini". Deoarece nu venise răspuns pe cînd el se afla încă în Bosnia, a trimis din nou din Timişoara un blănar, dîndu-i o sută de galbeni. Mai sus-numitul blănar [231], la rîndul său, mergînd la serdarul Murad paşa, i-a făcut cunoscută situaţia şi i-a arătat scrisoarea...

⟨Urmează descrierea descoperirii complotiştilor şi pedepsirea lor⟩.

ANUL UNA MIE CINCISPREZECE [232] 275

<Discuţia dintre vizirul Derviş Mehmed paşa şi Nasuh paşa cu privire la hotarele 276
ungureşti>.

Nasuh paşa spune : „Eu să trec în Moreea, iar Bosckay să meargă la Pojata [233] şi dacă cele două oşti s-ar întîlni lîngă Viena, nu ar mai rămîne nimic din ţara austriacă". El s-a plîns zicînd că „acum teama mea cea mai mare este aceea că <turcii> nu vor arăta prietenie faţă de neamul maghiar şi-l vor face să se răscoale din nou şi în felul acesta va fi irosită o muncă de doisprezece ani".

<Pregătiri în vederea încheierii tratatului de la Szidvatorok>. 279

---

[228] Paul al V-lea (Camillo Borghese) (1605—1621).
[229] Fortăreaţa dalmaţiană Resen (?).
[230] Castelnuovo, tot în Dalmaţia.
[231] Zuhuri Danişman, editorul cronicii lui M. Naima, citind *kürekci* în loc de *kurkçu*, i-a dat sens de „vîslaş" (vezi *Naima tarihi*, vol. I, fasc. 4, martie 1968, Istanbul, p. 459). Acelaşi cuvînt se poate citi şi *gevrekçi*, însemnînd „covrigar".
[232] 9 mai 1606 — 27 aprilie 1607.
[233] În text : *Pojati*; la M. Naima (*ed. cit.*, p. 463) Pojon.

Tratatul care s-a încheiat era de fapt pacea care urma să intre în vigoare de la această dată <1 regeb 1015 H. [234]>.

Populaţia ungurească, care se înţelesese cu Bocskay şi cu Mehmed paşa, va intra în întregime sub stăpînirea lui Bocskay.

Cetăţile Fülek şi Ianîk, unde se citise odată rugăciunea mahomedană, precum şi alte cetăţi, urmau să fie predate. Hotărîndu-se în felul acesta, aşa se încheiase armistiţiul de atunci...

După moartea lui Mehmed paşa, Bocskay nu a mai putut să depună singur eforturi în acest sens. Murat paşa încheiase o pace convenabilă, potrivit cu dorinţele tratatului de pace.

280 *Clauza a VI-a.* ... Cetăţile care au fost predate principelui Bocskay să rămînă acestuia, după cum s-a hotărît la Viena.

Clauza a VIII-a. În serhaturile Timişoarei şi Bosniei, Agriei şi Kanizsei, dacă se iveşte ceva care să prejudicieze pacea, atunci să se facă cunoscut *(arz)* comandanţilor acestor cetăţi şi dacă nu se va face după dreptate, atunci se va apela la beilerbeiul de Buda, care va fi numit comandant asupra tuturor, spre a face dreptate...

283 La moartea lui Bocskay *(Pogifai)*, Petrus, episcopul *(papa)* de Caşovia *(Faşa)*..., precum şi Erdemidi [235], sfetnicul craiului, trimiţînd scrisoare la Poartă au făcut cunoscut : „Craiul Bocskay a murit în a cincea zi a lui ramazan din anul mai sus-arătat" [236]. Ei au mai scris că Bocskay, invitînd la el pe cei mai sus-arătaţi, le-a cerut ca după el să fie crai ginerele sorei sale, numit Hemun [237], care era unul dintre sfetnicii viteji ai emirilor maghiari, deoarece s-a scris încă mai înainte că după el acesta va fi crai. Numindu-se crai în locul său, s-a dat poruncă împărătească beilor şi căpitanilor maghiari şi împreună cu aceasta s-a trimis şi noului crai, cel mai sus-arătat, un caftan *(hilat)* şi un buzdugan de seamă, precum şi un steag dintre acelea cu semne de noroc.

Mai sus-arătatul *Humun Batorî* [238] era unul dintre urmaşii vechilor crai ai vilaietului Ardeal şi stătea retras într-un colţ, l-au dorit şi l-au ales pe acesta.

284 Astfel, cu timpul, acea familie *(taife)* a domnit avînd independenţă din partea sultanului.

289 ANUL O MIE ŞAISPREZECE [239]

PLECAREA MARELUI VIZIR MURAD PAŞA LA POARTĂ ŞI DE AICI ÎN ANATOLIA PENTRU ÎNĂBUŞIREA RĂSCOALELOR

DESCRIEREA CETELOR DE REBELI

Mai înainte, pe vremea răposatului sultan Mehmed han, din cauza duşmanilor din Ţara Românească şi din Ungaria, cu toate eforturile depuse pentru îndepărtarea intrigilor şi răutăţilor, nenorocirile războiului n-au

[234] 2 noiembrie 1606.

[235] Sau Eradomidi, Aradomadi (?).

[236] 5 ianuarie 1607 ; după sursele europene la 29 decembrie 1606.

[237] Hommonai Balint.

[238] De fapt ~~Báthory~~ a fost înlocuit cu Sigismund Rákóczy (1606—1608). Diploma lui de numire, păstrată în Arhiva Bisericii Negre din Braşov, a fost publicată de mine în „Revista arhivelor", 1965, p. 232—237 + facsimil.

[239] 28 aprilie 1607 — 16 aprilie 1609.

putut fi înlăturate din pricina neglijenţei şi a cusururilor comandanţilor. De aceea, răscoalele rebelilor au continuat şi s-au întărit mereu aproape timp de cincizeci de ani.

<Se motivează răscoala gelalîilor din Anatolia sub Kara-Iazîgi şi Deli Hasan>.

De asemenea, unul era Deli-Hasan, fratele sus-numitului Iazîgi, 290
care, devenind caimacam [240] în locul fratelui său, a continuat răutăţile rebeliunii. Acesta, venind de la Timişoara la Belgrad, a fost ucis aşa cum s-a văzut mai înainte.

<Descrierea vieţii rebelilor lui Kalenderoğlu>. 298

REFUGIEREA LUI ĞANPULADZADE LA POARTĂ ŞI DEVASTAREA BRUSEI DE CĂTRE FIUL LUI KALENDER

<Lupta cu rebelii zişi gelalîi în Anatolia>.

În această vreme, cînd beiul de Silistra, Dalgîci Ahmed paşa, a fost
însărcinat cu levenţii [241] din Dobrogea, el a trecut prin Galipole cu spe- 299
ranţa de a se uni cu oastea otomană şi a venit în apropiere de Mihalici [242].

<Lupta lui Kalenderoğlu cu Ahmed paşa şi fuga celui dintîi. Confiscarea averii rebelilor Ğanpuladzade şi ibn Kalender>.

Apoi Mustafa paşa, nepotul lui Ğanpulad, a fost trimis la serhat cu 300
titlul de beilerbei de Timişoara. Dar după un an de şedere, a început să persecute ceata de ostaşi, spunînd că e trimis în locul gîndit de sultan. Atunci aceştia, atacîndu-l, au încercat să-l omoare, dar el a fugit la Belgrad. Kadizade Ali paşa, spre a-l păzi pe mai sus-numitul de cei din Timişoara, l-a adăpostit în cetate.

<Moartea lui Kalenderoğlu şi a lui Mustafa paşa>.

DESCRIEREA ALTOR EVENIMENTE ALE ANULUI LA POARTĂ

Gazi Ghirai moare în 16 zilkade [243], marţi, şi Tohtamîş, fiul său, se urcă pe tron fără avizul Porţii. La 19 zilhiğğe 1016 [244] Poarta numeşte ca han în Crimeea pe Seleamet Ghirai, iar pe Mehmed Ghirai îl numeşte kalga sultan [245].

De asemenea, pe cînd Tohtamîş venea la Poartă, pe uscat, împreună cu Ğanbek, a fost atacat pe neaşteptate în apropiere de Akkerman de către Mehmed Ghirai, care i-a ucis pe amîndoi. Apoi, mergînd în Crimeea, s-a aşezat ca han în locul lui...

---

[240] *Kaim-mekan*: locţiitor, urmaş; locotenent.

[241] Trupe de marină şi de uscat în vechea armată otomană; vezi Mustafa Cezar, *Osmanlı tarihinde Levendler* (Levenţii în istoria otomană), Istanbul, „Celikcilt Matbaası", 1965, IX + 552 p.

[242] Localitate lîngă or. Brusa din Asia Mică.

[243] 3 martie 1608.

[244] 5 aprilie 1608.

[245] Moştenitor al tronului tătăresc.

301 PREZENTĂRI LA POARTĂ ÎN VEDEREA REÎNNOIRII PĂCII

<Sosirea unui sol polon la Poartă. Clauzele tratatului de pace în care, printre altele, se precizează că dacă se va face vreo expediţie, hanul tătăresc să nu treacă prin Polonia şi să-l ajute pe craiul leşesc dacă va fi atacat. Cetele din Moldova şi din Ţara Românească să nu atace vilaietul leşesc. Beii din Silistra şi Akkerman, precum şi emirii şi vameşii de schelă să nu permită nimănui să intre în vilaietul leşesc, afară de cei trimişi de către cei doi purtători de coroană. Robii care se găsesc în mîinile celor ce călătoresc dintr-o parte în alta să fie luaţi de autorităţi>.

310 <Luptele marelui serdar cu rebelii gelalîi din Anatolia în 1608 [246]. Mulţi dintre rebeli au înfiinţat emirate independente în Anatolia şi Karaman. Capul răscoalei era Ğanpuladoğlu,
320 care a pretins ca în numele său să fie citită predica *(hutbe)*, să se bată monede ş.a.>.
321 <Atacul flotei spaniole asupra cetăţii Nova din Dalmaţia>.

... Beiul sangeacului de Nova fiind plecat în expediţia din Ardeal *(Erdel)*, a venit defterdarul de Bosnia şi, intrînd în cetate, a tras salve de tunuri, după care s-a întors şi a plecat.

351 ANUL UNA MIE DOUĂZECI ŞI DOI [247]
352 OCUPAREA UNOR CETĂŢI DE SERHAT ŞI NIMICIREA DUŞMANILOR

Mai înainte, Ketengi [248] Ömer paşa, mergînd în Ţara Românească şi în Moldova, i-a înscăunat pe voievozii numiţi de împărăţie. El a pus ordine în acele locuri unde, de la vremea lui Mihai [249] încoace, nu lipseau stările de răscoală.

Din această pricină ardeleanul, de asemenea, ocupase unele cetăţi ale ţinutului Timişoara. Cînd marele padişah a sosit la Adrianopol, ardeleanul, speriindu-se, a părăsit Lipova şi Ineul. Mergînd apoi emirii de serhat [250], au luat în stăpînire acele cetăţi. După aceea, cînd s-a aflat că el a atacat tabăra duşmană a Moldovei, a fost trimis Deli Ibrahim paşa, valiul de Silistra, care a distrus această tabără duşmană şi i-a nimicit pe ghiauri.

<Răscoală în Iemen şi înăbuşirea ei>.

355 ANUL O MIE DOUĂZECI ŞI TREI [251]

358 În regeb 1023 [252], cetele căzăceşti, după ce au atacat tot ţărmul Dunării şi Mării Negre, au pătruns în oraşul Sinope. Ele au luat robi şi bogăţii şi au fost alungate de paşă [253], care încercase să ascundă ocuparea oraşului Sinope de şăicile căzăceşti.

DESCRIEREA CONSTRUIRII CETĂŢII DE PE RÎUL OCEAKOV *(ÖZÜ)*

În acest timp <1614>, Ahmed paşa, beilerbei de Rumelia, trecînd
359 Dunărea cu oastea eialetului său şi mergînd prin Moldova, a primit firman să construiască cetăţi pe ambele părţi ale rîului Bug *(Aksu)*, care era locul de trecere a cazacilor rebeli.

---

246 1017 H.
247 21 februarie 1613 — 10 februarie 1614.
248 „Vînzător de in, cînepă"; în alte izvoare *kitapci*.
249 Mihai Viteazul.
250 Bei de margine, un fel de margrafi.
251 11 februarie 1614 — 30 ianuarie 1615.
252 August — septembrie 1614.
253 Nasuh paşa, mare vizir (1611—1614).

Din pricina întîrzierii şi a lipsei de cherestea, s-a renunţat la construirea cetăţilor.

DESCRIEREA SITUAŢIEI LUI GABRIEL BETHLEN[254] 363

Mai sus-arătatul Bethlen Gabor era unul dintre emirii Ardealului din familia Báthorylor. Báthory Gabor [255], care a fost craiul Ardealului înaintea lui, era cunoscut sub porecla de „craiul cel nebun" *(Deli Kiral)*. Fiind un nebun cu apucături cîineşti *(kelb)*, el ataca avuţiile şi familiile beilor şi notabililor din Ardeal. Pe unii dintre cei care i se opuneau îi ucidea, pe alţii îi exila. Unii reuşeau să fugă de persecuţiile lui. Bethlen Gabor, la rîndul său, fugise pe vremea lui Iemişci [256] la Belgrad, unde Iemişci îi dăduse o soldă specială de 120 de aspri. Rămînînd în iarna aceea la Semendria, Gabriel Bethlen a plecat iarăşi în Ardeal. În anul 1021 [257], temîndu-se din nou de mai sus-numitul <Báthory>, el s-a refugiat din nou la Poarta împărăţiei.

<Sosirea solului austriac Andreas Negroni [258] şi acordarea ţinutului Kanizsa lui Iskender paşa>.

În timpul acela, mai sus-arătatul Bethlen, prin mijlocirea lui Isken- 364
der paşa mergînd la Nasuh paşa, a obţinut încrederea înaltei curţi şi a povestit starea <în care se afla> craiul cel nebun, care era duşmanul său. Atunci, vechilii împărăţiei au spus că trebuie să se treacă la înlăturarea totală a uneltirilor celui nărăvaş. De aceea s-au trimis porunci emirilor de serhat, spunîndu-li-se că este nevoie de multă oaste, deoarece unele locuri ale cetăţii Buda necesită reparaţii radicale. Atunci Iskender paşa, mergînd pe şesul Serem, a strîns oaste. Apoi, ridicîndu-se de acolo, a plecat la Timişoara. El a intrat cu oastea în vilaietul Ardeal prin părţile Porţilor de Fier. Nasuh paşa a fost numit de Poarta împărătească serascher asupra oştii din acele părţi. Au mai fost însărcinaţi [259] şi Ketengi Ömer paşa şi Şahin Ghirai [260], precum şi domnii *(bey)* Ţării Româneşti [261] şi Moldova [262]. Trecînd prin Ţara Românească ei au intrat în Ardeal. Pe de altă parte, Deli Kîral <Gabriel Báthory> s-a întărit în cetatea Oradea. [Iskender paşa, mergînd acolo <în Transilvania>, l-a înscăunat pe Bethlen Gabor în

---

[254] Principele Transilvaniei (1613—1629).

[255] Gabriel Báthory, principele Transilvaniei (1608—1613).

[256] Hasan paşa.

[257] 1612—1613.

[258] În text *Nekron*. A fost în solie şi pe la 1609, fiind bun cunoscător al limbilor arabă şi turcă.

[259] Izvoarele narative otomane îl omit de obicei pe Magiaroğlu Ali paşa, de la care s-a păstrat un mănunchi de documente româneşti şi turceşti, privind această expediţie, adresate juzilor din Braşov (Mihail Guboglu, *Şapte documente turceşti din Arhivele Braşovului privind relaţiile Transilvaniei cu Poarta Otomană, la începutul secolului al XVII-lea*, în „Revista Arhivelor", VIII, 1 (1965), p. 212—253 + fasc., vezi şi M. Tayyib Gokbilgin, *XVII. Asır başlarında Erdel hâdiseleri ve Bethlen Gábor'ın beyliğe intihabi* (Evenimentele din Transilvania pe la începutul veacului al XVII-lea şi alegerea lui Gabriel Bethlen ca principe), în „Tarih Dergisi", I, 1 (Istanbul, 1949), p. 1—28.

[260] Şahin Ghirai era *kalga-i sultan*, han fiind Ğanibek Ghirai (prima oară: 1610—1623; a doua oară: 1624; a treia oară: 1627—1635).

[261] Radu Mihnea (1611—1616).

[262] Ştefan Tomşa (1611—1615).

Belgradul din Ardeal *(Erdel Belgrad)* [263]. Dar cît timp trăia acel afurisit, era greu ca această hotărîre să fie menţinută. Prin mijlocirea lui Bethlen, Iskender paşa a atras cu nenumărate promisiuni cîţiva voievozi de încredere ai Transilvaniei. În felul acesta, a cîştigat o parte a populaţiei de acolo. După ce însă Iskender paşa, luîndu-şi oastea, a plecat din Transilvania, Deli Kîral, ieşind din Oradea, a început să facă pregătiri împotriva lui Bethlen. În acest timp, unul dintre voievozi, punînd cîţiva puşcaşi la trecătoare, aceştia l-au omorît pe Deli Kîral în timp ce trecea pe acolo. Apoi Bethlen, trecînd la crăiie, i-a trimis lui Iskender paşa această ştire. Cînd a sosit această ştire îmbucurătoare, el <Iskender paşa> se afla încă la Porţile de Fier. Bethlen, devenind crai independent, a luat cetăţile şi ţinuturile Hust şi Kovar şi Szatmar <*Sakar)* şi Tokaj şi altele, care erau supuse Ardealului [264], anexîndu-le din nou principatului Transilvania.

TRATATUL *(AHIDNAME)* CU TRANSILVANIA

Bethlen Gabor, care slujise cu sinceritate împărăţia *(devlet)*, era totdeauna prieten cu prietenii şi duşman cu duşmanii Porţii. Avînd în vedere că, în afară de ataşamentul arătat prin propria sa scrisoare, el a dat dovadă şi de o purtare devotată, Bethlen s-a rugat pentru <reînnoirea> tratatului care fusese încheiat pe vremea răposatului sultan Suleiman han. De aceea, în a douăzeci şi treia zi a lui ğemazi ül-evvel din anul sus-arătat [265], a fost scris tratatul *(ahidname)* pe care îl solicitase. Clauzele acestuia sînt următoarele : ,,Odată cu moartea principelui din Ardeal, sau datorită unei alte situaţii, dacă va fi nevoie ca principele să fie reînnoit, atunci potrivit înaltului firman va fi numit de către sultanat unul dintre cei mari, dintre transilvani, care va fi dorit şi acceptat de către toţi beii Transilvaniei şi de către notabilii celor trei neamuri. Nu se va da crăiia fără consimţămîntul notabililor şi al raielei, dacă o vor solicita cei care nu au dreptul, precum nici celor care vor încerca să ia puterea prin
365 uzurpare. Atîta timp cît principele, emirii şi notabilii, precum şi raiaua vor arăta asucultare, beii care sînt în vecinătate, precum şi ostaşii din împrejurimi nu vor ataca nici unul hotarele vilaietului Ardeal. Prizonierii vor fi înapoiaţi dacă vor fi găsiţi nevinovaţi. Satele şi oraşele de la hotarele cetăţilor : Solnoc şi Gyula, şi Ineu, Lipova şi Timişoara, care au dat odată haraci celor din Solnoc şi Gyula, şi Ianova şi Lipova şi Timişoara, de asemenea şi oraşul Dioszeg *(Dirsek)*, dependent de Solnoc, care a dat haraciul [266] şi s-a supus în partea aceasta <la turci> pînă la răscoala de dinainte, care izbucnise în Transilvania, fiind anexate părţii acesteia <Imperiului otoman> pînă la răscoala lui Sigismund Báthory, să-şi dea dările lor obişnuite. Transilvanul să nu se amestece în nici un fel şi să nu provoace gîlceavă şi de asemenea să nu intervină în nici un fel . . . Dacă se află raiale care plecînd din Imperiul otoman s-au dus în Ardeal, să fie trimise înapoi. Ca şi mai înainte, Ardealul să-şi trimită în mod sigur haraciul, după cum s-a angajat în trecut, iar cu voievozii Ţării Româneşti

[263] Alba-Iulia. Mai există Belgradul sîrbesc, cel unguresc (Istolni- Belgrad) şi un Belgrad în Albania.

[264] Au fost uzurpate de austrieci.

[265] 1 iulie 1614.

[266] Aici mai mult în sens de dări.

şi Moldovei să trăiască în unire şi înţelegere, respectînd condiţiile de bună vecinătate şi atunci cînd se va ivi duşmanul să ajute după cum va fi nevoie la înlăturarea lui. De asemenea, dacă la hotarele Imperiului otoman, beii de aici vor cere, în caz de nevoie, serviciul său <al principelui Transilvaniei>, să îndeplinească această slujbă şi să dea ajutor cu sinceritate. Să nu fie atacate şi călcate hotarele Transilvaniei care au fost prevăzute din timpuri mai vechi în tratatele şi înţelegerile dintre principii din Transilvania şi Viena. Nici unul dintre emirii maghiari care sînt supuşii principelui din Transilvania să nu fie persecutat de cineva.

ALT TRATAT (*AHIDNAME*)

Beii Ungariei superioare, care mai înainte, încă de pe vremea sultanului Suleiman han, se supuseseră părţii noastre, arătaseră mai tîrziu, de nevoie, supunere faţă de împăratul Austriei. În cursul anilor precedenţi, în timp ce i se supuneau acestuia, apăruse şi craiul Bocskay, care, împreună cu toţi beii Ungariei superioare, îşi întorsese chipul de la austrieci şi arătase supunere faţă de împărăţia otomană. De aceea, mai sus-numitului Bocskay i se acordase, împreună cu actul de crăiie, şi o coroană şi un steag împărătesc. În felul acesta, ei au salvat cetăţile care se aflau în mîinile craiului Austriei.

În timp ce se supuneau cu sinceritate Porţii şi erau în duşmănie cu austriecii, a murit craiul lor, Bocskay, şi între ei au început neînţelegerile. De aceea, s-au supus din nou craiului nemţesc. Acesta s-a purtat fără milă faţă de cei mai sus-arătaţi, rîvnind totodată şi la cetăţile care se aflau în mîinile lor <ale transilvanilor>. De asemenea, au depus eforturi ca să-i convertească cu forţa <pe transilvani> la credinţa lor. Din această pricină transilvanii au arătat duşmănie faţă de austrieci, dorind să se supună, de azi înainte, faţă de Înalta Poartă, aşa cum se supuseseră în trecut. 366
Pentru aceasta, Balazy Sigmond [267], care era una dintre căpeteniile lor vestite, l-a trimis pe Bethlen Gabor, care este acum crai al Transilvaniei, să se roage pentru reînnoirea tratatului. Atunci s-a scris un tratat, cuprinzînd unele clauze, şi a fost trimis la data de mai sus. Condiţiile acestui tratat *(ahidname)* sînt următoarele: Întrucît beii maghiari şi capudanii lor, precum şi ceilalţi notabili, supunîndu-se din toată inima <faţă de Poartă>, vor fi prieteni cu prietenii şi duşmani cu duşmanii noştri şi vor fi uniţi între ei şi se vor înţelege între ei, precum şi cu Bethlen Gabor, şi vor depune eforturi pentru înlăturarea duşmanului care s-ar ivi, pentru a dovedi supunerea lor, să trimită la Poartă, cu consimţămîntul şi cu aprobarea tuturor, peşcheşurile ţării lor pînă la acest an, potrivit roadelor ţării lor. Cînd va fi nevoie de orice fel de ajuor şi sprijin, să li se dea. Nimeni să nu atace cetăţile şi ţinuturile care se află în mîinile lor şi în felul acesta ei să fie liniştiţi. Din vilaietul mai sus-arătat să nu se ceară dare *(virgü)* mai mult decît în trecut. Dacă cineva din parte domnilor *(kıral)* şi principilor din Ţara Românească şi Moldova ar dori să cumpere fortăreţe dintre cetăţile Ardealului, să li se dea permisiune. Dacă vreunul dintre voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei, răzvrătindu-se, va pleca în

[267] Sigismund Rákóczy sau Gabriel Báthory?

Ardeal, şi dacă de acolo va încerca să plece în alte părţi, să fie trimis la Poartă fără nici un fel de întîrziere. Robii să fie eliberaţi, luîndu-li-se asprii. Cînd foştii principi ai Transilvaniei vor fi reînnoiţi, atunci să li se dea de la Poartă steag şi buzdugan şi *hilat*, ca şi mai înainte. Acestea fiind scrise, au fost trimise în taină . . .

370 ÎNCHEIEREA TRATATULUI DE PACE CU ÎMPĂRATUL AUSTRIEI [268]

374 ANUL O MIE DOUĂZECI ŞI CINCI [269]. PLECAREA MARELUI VIZIR SPRE REVAN

378 . . . SERDARIATUL LUI ISKENDER PAŞA ÎN PĂRŢILE CĂZĂCEŞTI ŞI TRIMITEREA UNEI SCRISORI ÎN ARDEAL

Iskender paşa, din Bosnia, este însărcinat cu oastea rumeliotă pentru urmărirea cazacilor care veneau pe Marea Neagră.

În această vreme, sosind solul Ardealului [270], acesta a făcut cunoscut că : „Mai înainte de aceasta, beii cu numele de Hommonai şi Sehbat [271] din partea austriacului devastaseră graniţele noastre, dar ei au fost aspru pedepsiţi. După ce au plecat ruşinaţi şi disperaţi în cetăţile lor, ei s-au întors însă din nou la serhat cu cetele lor''. De asemenea, el a mai făcut cunoscut că ei <transilvanii> au plecat la graniţă cu o ceată de ostaşi în vederea apărării ţării <Transilvania>. Atunci s-a scris o scrisoare cu următorul cuprins : „Unul din cele douăsprezece articole ale tratatului încheiat mai înainte cu împăratul [272] era în legătură cu atacarea vilaietului Transilvania. De aceea nu e cu putinţă să se intre pe acolo <în Transilvania>. Ambasadorii celui mai sus-arătat se află la Poarta împărăţiei şi fiind întrebaţi de atacul lor <al austriecilor> asupra graniţei Transilvaniei, au răspuns că în această privinţă cezarul lor nu are nici o ştire.
379 În astfel de timpuri, plecarea ta <a principelui Transilvaniei>, cu oaste mare şi cu tunuri, la serhat ar aprinde focul războiului. De aceea, în această privinţă nu se dă permisiunea împărătească. Iskender paşa este numit serascher împotriva cazacilor şi el se va îndrepta în acele părţi. De aceea, să vă ataşaţi lui în grabă cu un număr de 15 000 de puşcaşi pedestri şi călări adunaţi din ţara noastră şi să fie conduşi personal de tine sau de un serascher care să fie de o seamă cu tine. În felul acesta să depuneţi eforturi pentru predarea cetăţii Ineu.

<Înapoierea solului în Transilvania cu această scrisoare>.

În cronica lui Tahvil [273] se povesteşte că soţia duşmanului numit Eremie [274], fost mai înainte voievod al Moldovei [275], care se chema Doamna

---

[268] În text : *Ğasar-i Roma.*

[269] 20 ianuarie — 9 decembrie 1615.

[270] Vezi Vencel Bíró, *Erdely Kovetei a Portán* (Solii Transilvaniei la Poartă), Cluj, Edit. „Minerva'', 1921.

[271] La M. Naima (ed. cit., II, p. 148) : *Humta bei* şi *Sahbat bei* ; în ed. Z. Danişman, fasc. 6 (mai 1968), p. 691 : „nişte bei'' *(bazı beyler).*

[272] Matias al II-lea (1612—1619).

[273] Nu cunosc un cronicar cu numele de Tahvil („cel lung'') ; s-ar putea să fie o greşeală de grafie, în loc de Pecevi, citat de M. Naima.

[274] Ieremia Movilă, voievodul Moldovei (1595 aug. — 1600 mai ; 1600 sept. — 1606 iunie).

[275] În text grafiat greşit : *Bagdad.*

(Romna) [276], avea un ginere *(leah)* care căuta să pună mîna cu forţa pe vilaietul Moldovei pentru fiul mai mic al lui Ieremia [277]. De aceea, ridicînd numai de la rebelii ruşi vreo douăzeci de mii de oameni şi tot atîţia ostaşi de la poloni, el a venit să ocupe cu forţa vilaietul Moldovei pentru fiul mai mic al lui Ieremia. Ocupînd-o cu 20 000 de neferi de la ruşi şi de la leşi, l-a alungat pe Ştefan [278], numit din partea împărăţiei *(sultanat)*. Pentru a lua din nou în stăpînire această ţară au fost trimişi : stăpînul sangeacului de Silistra, Saroş Ibrahim paşa, beii de Bender şi Akkerman, precum şi oastea tătărească. Mergînd acolo, aceştia la rîndul lor, s-au înapoiat înfrînţi. Pe vremea aceea, Iskender paşa se afla la Poartă, ca slujbaş, fiind mazilit de la Agria. Gürgi Mehmed paşa, caimacamul marelui vizir, a acordat celui mai sus-arătat eialetul Bosnia şi dîndu-i oastea din Bosnia şi Sirmium şi din Semendria şi din Cruşevăţ, precum şi oastea ... Silistrei l-a trimis în partea aceea ‹în Moldova›, împreună cu Ibrahim paşa. Mai sus-amintitul paşa Iskender, mergînd cu oastea purtătoare de victorie, s-a ciocnit cu oastea Doamnei mai sus-arătate în apropiere de oraşul numit Ştefăneşti *(Istefaneşti)*, care era unul din oraşele Moldovei. Prin graţia lui Allah obţinînd victorie şi distrugînd oastea ghiaură, ei au pus mîna pe Doamna, împreună cu cei doi fii [279] ai ei şi cu ginerele numit Koreţki *(Korska)* [280].

După aceea, ei au pornit cu noroc spre Poarta fericirii avînd şi un număr de cinci sute de puşcaşi cazaci rebeli, ferecaţi în lanţuri. În ultima vreme nu mai fuseseră prezentaţi la Divanul împărătesc atîţia duşmani vii. Sosind această ştire, populaţia a aprobat şi a admirat lupta sfîntă a lui Iskender paşa împotriva ghiaurilor. Moldova a fost acordată din nou voievodului Radu [281], care a fost înscăunat fiind adus în persoană. Fiica Doamnei, care era soţia lui Koreţki, era o femeie foarte frumoasă. În timpul luptei ea a căzut în mîinile tătarilor şi nu a putut fi găsită. Mai tîrziu, ea a apărut cu preţul a treizeci de mii de guruşi şi, venind însărcinată de la tătari, a născut două fetiţe. Povestea ei a circulat mult timp în ţara leşească.

ANUL UNA MIE DOUĂZECI ŞI ŞASE [282]... 383

ÎNCHEIEREA PĂCII CU POLONII DE CĂTRE ISKENDER PAŞA 384

Pentru alungarea cetelor de cazaci care pricinuiau pagube la ţărmurile Mării Negre a fost însărcinat mai întîi Iskender paşa, serdarul oştii victorioase din eialeturile Rumelia şi Buda şi Kanizsa. Apoi, ridicîndu-se cu o astfel de oaste din Bosnia, i s-au alăturat cu oşti principele *(hakim)* Ardealului, Gabriel Bethlen, şi domnul Moldovei, Radul voievod, precum şi domnul Ţării Româneşti, Alexandru [283], şi au descins în faţa unei pă-

---

276 În text greşeală de grafie : *Romna* în loc de *Doamna* : doamna Elisabeta, soţia lui Ieremia Movilă.

277 Alexandru Movilă domneşte în Moldova de la 22 noiembrie 1615 pînă la 2 august 1616.

278 Ştefan Tomşa.

279 Alexandru şi Bogdan.

280 Samuil, fiul lui Ioachim, prinţ de Korecki, descendent din voievozii Voliniei, soţul Ecaterinei Movilă

281 Radu Mihnea.

282 9 ianuarie 1617 — 28 decembrie 1617.

283 Alexandru Iliaş (1616—1618).

lănci, numite Beveili [284], care se afla pe malul apei Nistrul *(Turla)*, din vilaietul Moldovei.

Esnanislar-Jilgoz [285], serdarul şi vechilul oştii craiului leşesc, precum şi hatmanul eialetului leşesc, Sigismund *(Jidmun)*, pătrunseseră în localitatea numită *Bazarğa* [286]. Tocmai cînd era să se dea lupta, s-a făcut un schimb de solii între cele două părţi <turci şi polonezi>. S-a vorbit despre situaţia cazacilor, s-a arătat că pricina stricării păcii sînt cetele de tătari şi rebelii cazaci şi că de aceea este necesară îndepărtarea şi alungarea lor. Mai sus-numitul hatman, de asemenea, potrivit păcii încheiate mai înainte, a garantat că cetele căzăceşti nu vor mai coborî la Marea Neagră pe apa Özü şi raiaua va fi liniştită. De asemenea, vilaieturile
285 Transilvaniei şi Moldovei şi Ţării Româneşti nu vor fi atacate şi călcate. Dacă Hutalioğlu [287] şi Şeiran [288] şi alţii vor încerca să vină asupra acestor trei ţări cu dorinţa de stăpînire, nu li se va da permisiune să treacă prin vilaietul leşesc. Dîndu-se peşcheşurile care se acordă hanului tătăresc, se va trimite solie mare la Poartă. Hatmanul mai sus-arătat, scriind astfel două acte *(temesük)*, unul în limba turcească şi altul în limba leşească, şi întărindu-le cu sigiliul său propriu, precum şi cu sigiliile beilor din tabără, s-a rugat pentru pace ca mai înainte. Mai sus-arătatul Iskender paşa, la rîndul său, scriind o scrisoare de pace *(sulhname)*, la data de douăzeci şi şase ale lui ramazan din anul mai sus-arătat [289], a dat un act *(temessük)* în condiţiile mai sus-arătate. El a mai garantat că de azi înainte nu se vor mai pricinui pagube şi stricăciuni în vilaietul său <Polonia> de către ceata tătărească, iar neguţătorii vor putea trece dintr-o parte în alta.

389 DURMUŞ DEDE

Pe cînd stareţul Durmuş *(Durmuş dede)* umbla singuratic în părţile *Akkermanului*, a fost luat de nişte corăbieri care l-au lăsat în una din fortăreţele Rumeliei, într-o mănăstire *(tekke)* a bektaşiilor [290] . . .

390 ANUL O MIE DOUĂZECI ŞI ŞAPTE [291] ...

394 <Sosirea solului polon *Gargarofce (Gragragi)* [292] la Poartă şi trimiterea unei scrisori lui Ğanbek Ghirai de către marele vizir Halıl paşa ca să nu mai atace vilaietul leşesc, călcînd condiţiile păcii>.

398 VENIREA ŞI ÎNTOARCEREA LUI BETHLEN

Anul trecut, Gabriel Bethlen, năvălind în ţinutul Ardealului, l-a ocupat. Apoi, pe cînd Iskender paşa, făcînd pregătiri de luptă împotriva ghiaurilor leşi, se afla la Akkerman, a trimis ştire lui Bethlen, invitîndu-l

---

284 Bivolari (?) în jud. Iaşi.
285 Stanislav Jilkovski.
286 Probabil Bosnaci, în jud. Suceava.
287 Probabil greşeală de grafie în loc de *hatmanoğlu* (Hommonai).
288 *Sehbat* (?).
289 27 septembrie 1617.
290 Sectă ortodoxă islamică.
291 29 decembrie 1617 — 18 decembrie 1618.
292 Grzegorz Fery.

să vină la el. Atunci Bethlen, la rîndul său, pornind împreună cu vreo treisprezece mii de pedestraşi şi cu vreo douăsprezece mii de călăreţi, a venit sub zidurile cetăţii numită Sadorafta [293]. Dar în urma sosirii solului leşesc, încheindu-se pace, Bethlen s-a întors şi a plecat în vilaietul său.

ANUL O MIE DOUĂZECI ŞI NOUĂ [294]...
...ÎNFRÎNGEREA TABEREI LEŞEŞTI ÎN LUPTA CU ISKENDER PAŞA 399

Cauza acestei lupte împotriva ghiaurilor a fost următoarea: un frînc [295], cu numele de Gaşpar [296], care se ocupa cu negoţul de cumpărare şi eliberare a prizonierilor musulmani care se găseau în ... Europa, fiind socotit ‹om› de ispravă, a fost trimis de cîteva ori la nemţi, cu permisiunea lui Iskender paşa. Ca răsplată pentru serviciile aduse în slujba de solie, i se acordase în arendă *(iltizam)* ducatul insulei Nanos *(Nakşa)*. Apoi, dorind domnia Moldovei, a luat-o cheltuind averi. Iskender paşa, beilerbei de Oceakov, a fost chezaş că mai sus-pomenitul Gaşpar va sluji cu credinţă. Apoi, după ce a stăpînit-o timp de aproape doi ani, domnia Moldovei fiind acordată altuia, el a ridicat steagul răscoalei la îndemnurile unor rebeli. Cu ajutorul leşilor, a strîns o mulţime de ostaşi şi s-a aşezat în localitatea numită *Ţuţora (Çuçoda)* [297] din faţa tîrgului Iaşi, care era capitala Moldovei.

Gaşpar alesese această localitate considerînd-o norocoasă, căci Gazi Ghirai han, pe cînd mergea în expediţie împotriva cetăţii Ianîk, îl surprinsese acolo pe renumitul serdar al ţării leşeşti, cu numele de Kapçalad [298], care după ce dăduse multe lupte cu Gazi Ghirai han încheie pace acceptînd să dea hanului, anual, cîte zece mii de galbeni şi *şirmahi* [299] şi samur.

Cînd Iskender paşa a aflat, în ramazan [200], despre răscoala acelor 400
cete, avea pe lîngă el peste o mie de oameni. A pornit asupra lor ‹a cazacilor› după ce i-a ridicat şi i-a adunat pe tătari lîngă Akkerman, precum şi oastea a cinci sangeacuri şi pe fratele hanului şi pe Devlet Ghirai, calgaua sa, cu un mare număr de oaste tătărească. Mergînd în localitatea mai sus-arătată şi purtîndu-se neîncetat lupte mari timp de peste treizeci de zile, în cele din urmă oastea islamică a cîştigat victoria. Duşmanii fiind înfrînţi şi despărţindu-se de tabără, au rupt-o la fugă. Dar ei s-au gîndit să plece astfel: înşirînd în jurul lor cîte trei rînduri de harabale, vreo douăzeci de mii de puşcaşi şi vreo treizeci de mii de călăreţi duşmani, care descălecaţi de pe cai au devenit pedeştri. Şi aşa au făcut din harabale întărituri *(metereze)*, şi pe cînd mergeau trăgînd cu puştile în toate părţile, oastea tătărească nu a ţinut seama de puştile duşmanului, ci l-a atacat şi l-a împrăştiat. Ei ‹tătarii› s-au săturat de pradă luînd o sută douăzeci de tunuri şi atîtea mii de harabale încărcate şi alte zaherele, precum şi tot felul de lucruri *(emtia)* în număr aşa de mare încît nu se poate închipui.

---

[293] Soroca (U.R.S.S.).
[294] 8 decembrie 1619 — 29 noiembrie 1620.
[295] *Firenk*: italian, venețian, prin extindere european.
[296] Gaspar Grațiani, domnul Moldovei (1619—1620).
[297] Greşeală de grafie; corect *Çuçora*.
[298] *Kîpčalad*: Stanislav Koniecpolski, hatman.
[299] *„Blană de leu"* (?).
[300] 31 iulie — 29 august 1620.

În această ceată se aflau peste o sută de bei renumiţi şi de-ai neamului leşesc. Zilkoski [301], care era primul *(baş)* serdar, a fost ucis şi al doilea serdar Koniposki [302], fiind luat prizonier, a fost trimis la scara împărătească ferecat în lanţuri. El era hotărît să dea ca preţ <de răscumpărare> o sută de mii de guruşi...

PLECAREA FLOTEI PENTRU PUSTIIREA *MAZDONIEI*

În acest an, marele amiral *(kapudan)* Halil paşa, ieşind cu 40 de galere *(kadirga)* în Marea Mediterană, după ce şi-au uns corăbiile la Avarin <?> *(Avadin)*, a luat două corăbii moldoveneşti *(iki Boğdan gemisi)* pe limanul *Mermezkona (Marmazkona)* din Durazzo *(Drac)*. Căpeteniile lor *(reisleri)* au putut să treacă seara pe ţărmul duşman. Pe timpul rugăciunii de dimineaţă, ei au ajuns la *Iardina (Bardina?)*, în apropiere de cetatea Mazdoniei.

<Luarea fortăreţei, incendierea şi jefuirea ei, luarea de prizonieri>.

402 ### ANUL O MIE TREIZECI [303]

<Îngheţarea Cornului de Aur.>

403 ### ÎNCEPUTUL EXPEDIŢIEI LA HOTIN ŞI VIZIRATUL LUI HÜSEIN PAŞA

<La cererea marelui vizir Alı paşa, se fac pregătiri mari pentru o expediţie împotriva leşilor şi cazacilor de prin părţile Hotinului. Ali paşa murind la 15 rebi I 1030 [304], viziratul a fost acordat lui Hüsein paşa>.

404 ### PLECAREA PADIŞAHULUI ISLAMIC ÎN EXPEDIŢIE ÎMPOTRIVA NECREDINCIOŞILOR DE LA HOTIN

<Expediţia porneşte din Istanbul la 7 ğemazi II (30 martie 1621), iar la 10 regeb (31 mai) este la Adrianopol>.

S-a anunţat că adunarea va avea loc pe podul de peste Dunăre, la 20 regeb [305]. De asemenea a sosit ştirea că hanul tătăresc a pornit în incursiune cu oastea sa. S-a prins o limbă, care i-a înştiinţat despre marea adunare a duşmanului.

<La 1 şaban 1030 (21 iunie 1621) 60 de bărci căzăceşti se adună sub *Mesivri* şi apoi devastează şi incendiază oraşul Ahioli din Bulgaria>.

[301] Zolkiewski, hatman polon.
[302] Koniecpolski.
[303] 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.
[304] 7 februarie 1621.
[305] 9 iunie 1621.

NĂVALA CAZACILOR LA AHIOLI. ADUCEREA UNUI PRINS (*DIL*) DIN PARTEA LUI HAGIKI PAŞA

<Culegerea unor ştiri de la prinşi de către Abdul-Kerim paşa>.

La 8 şaban [306] padişahul primeşte informaţii asupra situaţiei duşma- 405
nului şi porneşte o expediţie împotriva lui, trecînd peste Munţii Balcani.

ACORDAREA DE DARURI OŞTII LA ISACCEA *(ISAKGI)* DE CĂTRE PADIŞAHUL ISLAMULUI

În douăzeci şi două a lui şaban [307] s-a descins la Isaccea, locul unde se construia un pod. Pînă la terminarea podului au staţionat la menzilul mai sus-arătat.

<Ceremonia acordării de daruri şi solde oştii la 26 şaban [308]. Padişahul trece de vreo două ori podul, beilerbeiul de Anatolia îşi prezintă alaiul. Se anunţă din partea lui Husein paşa, beilerbei de Oceakov, înfrîngerea a opt bărci căzăceşti>.

În prima zi a lui ramazan [309], venind o iscoadă, a făcut cunoscut că fiul craiului [310], trecînd în a douăzeci şi opta zi a lui şaban [311] cu vreo patruzeci de mii de ostaşi în partea de dincoace a Nistrului [312], s-a aşezat la hotarul Moldovei şi împreună cu oastea şi-a întins tabăra pe marginea
acestei ape. În a treia zi, podul fiind gata, s-a dat firman pentru trecerea 406
lui. Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, şi cu chehaiaua Nasuh paşa, Tayar bei de Urfa, fiul vizirului Mustafa paşa, şi-au prezentat alaiurile, trecînd dincolo.

... Apoi, trecînd şi ceilalţi beilerbei cu multe cete de ostaşi, s-au aşezat dincolo, în cîmpia Moldovei *(Boğdan sahrasına)*.

<Distrugerea a cinci caice căzăceşti în Marea Neagră, la 5 ramazan [313], de către capudanul flotei otomane Halil paşa>.

SOSIREA UNOR VEŞTI DE LA HANUL CRIMEEI

<La 13 ramazan[314] el cere lămuriri unde anume să-şi aşeze tabăra pentru această expediţie>.

SOSIREA LUI DILAVER PAŞA ŞI A OŞTII ŢĂRII ROMÂNEŞTI

În a douăzecea zi a lui ramazan [315], cînd au descins la menzilul numit Tătărani [316], venind Dilaver paşa, beilerbei de Diar-Bekir, a prezentat un mare alai. Cei mai mulţi dintre călăreţii săi erau înarmaţi şi împodobiţi.

---

[306] 28 iunie 1621.
[307] 12 iulie 1621.
[308] 16 iulie 1621.
[309] 20 iulie 1621.
[310] Pe atunci domnea Sigismund al III-lea Wasa (1587—1632).
[311] 18 iulie 1621.
[312] În text: *Turla*.
[313] 25 iulie 1621.
[314] 1 august 1621.
[315] 8 august 1621.
[316] În text: *Tataran*.

De asemenea și beiul Țării Românești [317] și-a prezentat alaiul de vreo șase mii de ghiauri înarmați.

407 În douăzeci și patru ramazan [318], fiind aduși cîțiva prinși, cînd au fost întrebați, aceștia au spus : „dușmanii construind fortificații și adăposturi în fața cetății numite Hotin, au pus acolo vreo cincizeci-șaizeci de mii de pușcași. De asemenea este pe cale de a veni acolo și fiul craiului și o ceată de cazaci au fost trimiși împotriva cetății Oceakov". Îndată ce au spus acestea, a fost trimis în acele părți Hagiki Abdul Kerim cu o ceată de ostași.

ÎNFRÎNGEREA AUSTRIECILOR ÎN LUPTA CU BETHLEN

În această vreme, sosind o scrisoare de la principele Ardealului, Gabriel Bethlen, acesta făcea cunoscut că cezarul austriac a trimis în ascuns o ceată de dușmani pentru ajutorarea craiului leșesc și că, aflînd despre aceasta, ajungîndu-i din urmă, i-a nimicit trecîndu-i prin sabie. Mai spunea că a trimis acum steagurile și capetele luate. Oamenii săi, împreună cu steagurile *(sancak)* și cu capetele mai sus-arătate, au fost prezentați la picioarele prea fericitului tron.

Pecevili spune că în acest an mai sus-arătatul Bethlen, ridicîndu-se cu oaste mare și luînd pe lîngă dînsul pe musulmanii de la serhat, a pornit asupra Budei și a asediat-o. Așezînd tunurile, el a bătut-o, iar oastea, făcînd incursiune în împrejurimi, a devastat și a incendiat totul. Venind asupra lor tabăra nemțească, au făcut mare război. Bethlen, obținînd victorie, a trimis pe serascherul său Bizgia Gherghi [319] la hotarul Kanizsei. Bekianoğlu [320] și toată oastea maghiară a acelei regiuni, întorcîndu-se la el, a devastat satele nemțești și croate. Apoi, mergînd în fața Vienei, au pustiit împrejurimile acesteia, luînd pradă fără număr. Ei s-au întors pustiind partea de sus <nord> a Vienei.

S-a arătat mai înainte dorința oștii tătărești de a face incursiune în țara dușmanului. Sosind sărbătoarea *(ıyd)*, a doua zi, la menzilul numit satul Degirmen [321], a venit vizirul hanului, Mîrza bek, care a cerut învoire pentru incursiune *(akın)*. Părerea hanului fiind potrivită dorinței împărătești, acesta a fost trimis înapoi cu *hilat* și scrisoare de învoire. Beilerbeiul de Ahiska [322] și Hagiki pașa, beilerbei de Silistra, precum și voievodul Moldovei [323], venind, și-au prezentat alaiurile.

INSPECTAREA IENICERILOR

În a șasea zi a lui șevval [324], cînd s-au așezat în menzilul numit Bogdănești [325], răspîndindu-se zvonul că „nu a rămas nici jumătate din

[317] Radu Mihnea (1620—1625).

[318] 12 august 1621.

[319] La M. Naima (ed. cit., fasc. 6, 1968, p. 744) : Hamș Yorki, adică Hamoș Gheorghe (?). Nu este exclus să fie vorba de Gheorghe Basta.

[320] În text grafiat greșit : *Banaoğlu*.

[321] *Değırmen* : „moară". Localitate în Moldova ?

[322] *Ahaska* (în Asia Mică).

[323] Alexandru Iliaș (1620—1621).

[324] 24 august 1621.

[325] Localitate în jud. Suceava.

ieniceri", din această pricină li s-a dat cîte o jumătate de guruş ca dar şi au trecut unul cîte unul prin faţa padişahului.

SCHIMBAREA VOIEVODULUI MOLDOVEI

S-a răspîndit zvonul că beiul Moldovei arăta neglijenţă atît la curăţirea drumurilor şi trecătorilor, repararea podurilor şi procurarea de zaherele, cît şi la întîmpinarea sultanului. De asemenea, s-a răspîndit vestea că el trimisese ajutor în partea leahului. Pentru toate acestea el a fost pus în închisoare, iar locul său a fost acordat creştinului numit Ştefan *(Istefan)* [326].

LUPTA TĂTARULUI ÎN TABĂRA CĂZĂCEASCĂ 408

În a opta zi a lui şevval [327], în menzilul numit Konğğan [328], venind un om de la hanul tătăresc, a făcut cunoscute următoarele: „Cazacul trecînd apa cu numele Turla [329], şi venind două conacuri încoace, a fost atacat în timpul nopţii de oastea tătărească. O parte din cazaci au fost ucişi şi harabalele lor au fost devastate. Nemaiavînd încotro, ei au făcut tabără pe cîmpul de bătaie, iar călăreţii lor au ieşit în faţă. În ziua aceea s-a dat o mare luptă în care au fost ucişi vreo mie de cazaci".

Cerînd cîteva tunuri, a fost trimis Nogai paşa cu oastea siriacă, şi Hasan paşa din Elbasan [330], şi beiul de Aidin, cu un număr de 25 de tunuri. Dar duşmanul, prinzînd de veste, a fugit prin părţile unde se afla tabăra cea mare. Vreo sută de duşmani, jefuind zaherelele din Moldova, în timp ce se întorceau au fost atacaţi de Hagi paşa. El a luat vreo şaizeci de limbi [331] şi a tăiat capetele celorlalţi, aducîndu-le, în zece ale lunii mai sus-arătate [332], în faţa sultanului.

ÎNFRÎNGEREA DUŞMANILOR ŞI LUPTA CARE S-A DAT ÎNTR-O PEŞTERĂ

Voievodul Moldovei [333] făcuse cunoscut mai înainte de aceasta că un număr de vreo cinci mii de duşmani se îndrepta pentru devastarea Moldovei. De aceea, fuseseră trimişi îndată, cu oaste nenumărată, cîţiva sangeacbei şi Cerchez Hüsein paşa şi voievodul Ţării Româneşti [334]. Aceştia au plecat cu toţii şi cînd au ajuns acolo au dat o mare bătălie, în timpul căreia duşmanii au fost nimiciţi. Cei mai mulţi fiind trecuţi prin sabie, capetele tăiate şi limbile luate au fost prezentate sultanului. În

---

[326] Ştefan al II-lea Tomşa (1621—1623).
[327] 26 august 1621.
[328] Probabil Conceşti, jud. Botoşani; la M. Naima (ed. cit., p. 745): *Kolcian.*
[329] Nistru.
[330] În text: *Elbesai* (localitate în Albania).
[331] Adică iscoade.
[332] 28 august 1621.
[333] Ştefan al II-lea Tomşa.
[334] Radu Mihnea (1620—1623).

a 11-a zi a lui şevval [335], descinzîndu-se în valea unde avusese loc lupta, au văzut că pe drum, într-o stîncă, se află o peşteră întortochiată şi că vreo optzeci sau nouăzeci de duşmani, aşezîndu-se cu puştile în grota aceea, au început să se lupte cu oastea care venea asupra lor. Măria sa sultanul a pornit numaidecît într-acolo şi s-a aşezat, întinzîndu-şi cortul şi poruncind să se afume peştera aceea. Într-adevăr, împrăştiindu-se în împrejurimi foc şi fum şi pulbere, cei care ieşeau afară din grotă au fost ucişi. În menzilul mai sus-arătat, un număr de vreo două sute de cazaci se întărise într-o pădurice de stejari, dincolo de Prut [336]. S-a tras cu tunurile asupra lor din partea de dincoace. Lupta a durat pînă seara. Dar duşmanul făcînd întărituri în păduricea de stejar, tunurile şi puştile nu ajutau la nimic. Atunci a trecut pe partea cealaltă o ceată de seimeni, care a dat un atac. Măria sa marele padişah, aşezîndu-şi cortul într-un loc bun lîngă rîul mai sus-arătat, răsplătea pe cei care aduceau capete tăiate şi prizonieri. Hüsein paşa, plecînd cu o barcă în partea cealaltă, a continuat lupta ceva mai încolo. La căderea nopţii, ei s-au împărţit în două grupuri, dintre care unul a luat-o la fugă în sus, iar celălalt în jos. O parte din ei a scăpat, iar ceilalţi au fost nimiciţi cu săbiile. În ziua următoare s-a pornit de acolo şi în a douăsprezecea zi au fost aduse, din partea hanului tătăresc, două sute de capete tăiate şi două sute de duşmani vii, care au fost ucişi. De asemenea, din partea lui Hüsein paşa au fost aduşi 30 sau 40 de captivi, precum şi numeroase capete *(kelle)*.

409 SOSIREA OŞTII ISLAMICE LA HOTIN [337]

În a cincisprezecea zi a lui şevval [338] au descins într-un loc stîncos, în apropierea cetăţii Hotin. Lîngă cetate se găsea o palancă. Lîngă zidul cetăţii stătea aşezată tabăra leşească, iar în partea de jos, lîngă apa Nistrului, se afla tabăra căzăcească. Ceata căzăcească nu intrase încă în tabără şi se afla pe locurile deluroase mai sus-arătate. Oastea siriacă a dat pe neaşteptate un atac asupra lor şi i-a respins pînă în apropierea taberei. Măria sa sultanul, pornind din menzilul mai sus-arătat la răsăritul soarelui, şi-a aşezat cortul într-un loc înaintat, de unde se vedea tabăra, apropiindu-se astfel de locul bătăliei. În ziua aceea, hărţuitorii dînd o mare bătălie, au luat vreo patruzeci sau cincizeci de iscoade. Spre seară duşmanii, îngrămădindu-şi oastea lor pedestră, au dat multe lupte. Vitejii musulmani, dînd atacuri, au adus luptători ghiauri şi capete tăiate, precum şi iscoade, pentru care au fost răsplătiţi. Duşmanii aşezaseră pe harabalele lor steaguri, pentru ca oastea văzîndu-le să le recunoască.

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC

<Ğanbek Ghirai a venit la Hotin, unde a primit diferite daruri din partea sultanului şi a marelui vizir>.

[335] 29 august 1621.
[336] În text: *Berut.*
[337] În text: *Hotun.*
[338] 2 septembrie 1621.

ASEDIEREA TABEREI

În a șaisprezecea zi a lui șevval [339], pornind din menzilul mai sus-arătat, Hotin, au ajuns într-un loc apropiat de tabăra dușmană. Respingîndu-l 410
pe dușman de la locul de luptă spre tabără, ei <turcii> au găsit un teren unde s-au aranjat pentru luptă în felul următor: ... Mai departe de acești *muteferrika* [340] și scribi se afla beiul Țării Românești [341], iar mai încolo, la marginea pădurii, se așezase hanul tătăresc. În această ordine ei au pornit la luptă. Căzînd seara, ambele părți s-au despărțit una de alta și dușmanii nu au ieșit afară în ziua aceea, ci au tras cu puștile dinăuntru, omorînd mulți oameni. Beilerbeiul de Bosnia, fiind lovit de un glonte la gură, a căzut.

INTRAREA ÎN ÎNTĂRITURI ȘI BĂTĂLIA

În a șaptesprezecea zi a lui șevval [342] au pornit iarăși la luptă. Din loc în loc au fost așezate tunuri și ienicerii au intrat în întărituri. Dușmanii, la rîndul lor, ieșind pentru a-i întîmpina, s-a produs o mare încăierare. În momentul acela, sultanul, dînd poruncă pentru a se așeza în cortul împărătesc, privea desfășurarea luptei. Vitejii au adus opt capete și patru limbi. Fiecare dintre ei fiind onorat cu favoruri, sultanul s-a îndreptat apoi spre cort, iar spre seară s-a întors și oastea. În timp ce duceau celelalte tunuri la locul lor, s-a lăsat noaptea și ienicerii au pornit din întărituri spre corturi. În timp ce mergeau, dușmanii, ieșind din tabără și dînd un atac împotriva lor, au luat numeroși cai. În acel moment, cetele de ostași din *bolukhalkı* [343], ajungînd mai înainte, pe cînd se luptau, s-au prefăcut că fug și i-au despărțit în felul acesta pe dușmani de tabăra lor. Apoi, întorcîndu-se deodată, au zdrobit vreo șapte-opt <sute de> cazaci și au tăiat cinci sau șase sute de capete și <au luat> prizonieri, precum și steagurile a trei alaiuri, iar ceilalți au fugit la tabără. În ziua mai sus-arătată, pe cînd se transportau cîteva tunuri mari la oastea aflată pe drumul de mai sus, dușmanul a dat un atac asupra lor, dar ajungînd acolo marele vizir Husein pașa, precum și cei din Siria, i-au trecut prin sabie pe cei mai mulți dintre dușmani. În acest timp, unul dintre pagii lui Dilaver pașa, renunțînd la islamism, a fugit la dușmani. În a nouăsprezecea zi a lui șevval [344], recrutîndu-se ostași de sacrificiu *(serdengeçiti)*, s-a dat firman pentru construirea unui pod peste Nistru. Voievodul Țării Românești a luat asupra sa îndeplinirea acestui serviciu. Apoi s-a făcut strigare, spunîndu-se că „mîine va fi un iureș".

ATACUL OȘTII ISLAMICE ASUPRA TABEREI

În a 21-a zi a lui șevval [345], dis-de-dimineață, fiind pregătiți cu toții, s-a dat firman ca silahdarul și steagul alb să-i însoțească pe ieniceri, iar

[339] 3 septembrie 1621.
[340] Unități de cavalerie otomană.
[341] Radu Mihnea.
[342] 4 septembrie 1621.
[343] *Boluk bolukler-halkî*, categorie de ostași în organizarea armatei otomane.
[344] 6 septembrie 1621.
[345] 8 septembrie 1621.

beilerbeii să meargă în faţă. Recrutîndu-se vreo mie de ieniceri şi înaintînd şi restul oştii, au dat cu toţii un atac asupra ghiaurilor. Spre amiază, cînd s-a înteţit focul luptei, s-au tras cu tunurile din ambele părţi şi s-a răspîndit fumul şi focul puştilor. La sosirea serii s-au liniştit din nou şi tabăra duşmană, fiind asediată în întregime cu foc şi sabie, duşmanul nu putea înainta în nici un fel. În sfîrşit, trezindu-se zelul vitejilor musulmani, au înaintat spre seară dinspre aripa oştii din Rumelia. Duşmanii care veniseră de la nemţi se aflau în faţa lor. Luînd un rînd de fortificaţii ale taberei, ei au nimicit cîteva sute de duşmani. Au adus un număr de douăsprezece tunuri şi o sută treizeci de steaguri, precum şi două drapele mari de la leşi şi nemţi. Dar, în acel loc, beii ocupîndu-se cu procurarea de prăzi, duşmanul a înaintat iarăşi şi i-a respins. Ienicerii, de asemenea, au dat iureş
411 din partea porţii de jos [346]. În momentul cînd urma să fie adus steagul, socotind că a trecut timpul şi că a sosit seara, ienicerii s-au întors.

Cînd prinşii au fost întrebaţi asupra luptei de mai sus, aceştia au răspuns : „dacă aţi fi depus efort ceva mai mare şi dacă nu v-aţi fi ocupat cu prada, cu siguranţă lăsam cu toţii tabăra şi fugeam în munţi". În această luptă au fost ucişi cu săbiile vreo mie de duşmani. În ziua următoare tunurile au bătut tabăra, dar duşmanii nu s-au arătat. Neavînd încotro, ei au făcut încă o tabără aproape de aceasta şi s-au întărit acolo.

ACORDAREA ŢINUTULUI OCEAKOV LUI KANTEMIR MÎRZA

<Incursiunile lui Kantemir Mîrza cu cîteva mii de tătari în ţara duşmană şi răsplătirea lui de către sultan cu ţinutul Oceakov>.

În ziua următoare, trecînd apa Nistrului *(Turla)*, el a plecat să devasteze ţara duşmană. Luînd un mare număr de robi şi de vite, el a tăiat drumurile de zaherele ale duşmanului.

CEL DE-AL DOILEA IUREŞ

În douăzeci şi două şevval [347], strigîndu-se din nou că va fi iureş, toată oastea, atît pedestraşii, cît şi călăreţii, a aşteptat prilejul, mergînd spre partea taberei. După amiază, s-au străduit să dea un atac, dar speriindu-se de focul deschis de duşmani, ori de cîte ori încercau să înainteze, tunurile şi puştile îi întorceau pe ostaşi. Aceasta nu a folosit la nimic.

AL TREILEA IUREŞ

În douăzeci şi patru şevval [348], cînd s-a dat iarăşi firman de atac asupra taberei, din aripa superioară oastea a înaintat în valuri. S-au înşirat astfel : mai întîi s-au aşezat pe malul Nistrului cei din Diar-Bekir, apoi au urmat cei din Anatolia şi Karaman şi Sivas ; mai sus de aceştia erau

---

[346] În text : *Aşaği kapu*.
[347] 9 septembrie 1621.
[348] 11 septembrie 1621.

ienicerii, iar în spatele lor erau gloatele [349], mai sus de aceştia se aflau cei din Siria şi Alep şi oastea de *muteferrika* şi beiul Țării Româneşti [350]. Mai încolo, aproape de pădure, se aşezase hanul tătăresc.

Duşmanii, fiind înştiinţaţi asupra atacului din partea de sus, aşezaseră oastea lor cea mai bună în partea aceea. Spre amiază, războinicii intrînd în cîmpul de luptă, pe cînd se luptau, steagul din aripa lui Dilaver paşa a înaintat mult spre vale şi a avut loc o mare luptă. Pe la chindie, steagul spahiilor şi silahdarilor înaintînd curajos, s-au dat multe lupte. Din partea cealaltă a Nistrului, Doğangi-Ali [351] paşa a tras de asemenea mult din tunuri, dar nu a avut succes. Sosind seara, s-au întors cu toţii şi au intrat în corturi.

DEVASTAREA ZAHERELELOR DUŞMANE DE CĂTRE TĂTARI 412

Un mîrzac [352] din partea hanului, mergînd asupra Cameniţei şi atacînd vreo sută de harabale cu zaherele, a adus şi un mare număr de robi.

Duşmanul fiind împresurat şi drumurile lui de aprovizionare fiind tăiate, a suferit din cauza foamei. Iscoadele care veneau din tabăra duşmană spuneau că au fugit din cauza foametei.

În a douăzeci şi cincea ‹zi› a lui şevval [353], aga de ieniceri fiind mazilit pe drept, în locul lui a fost numit Ali aga, ginerele său.

AL PATRULEA IUREŞ ŞI MOARTEA DE MARTIR A LUI KARAKAŞ PAŞA

În douăzeci şi şapte ale lui şevval [354], venind beilerbeiul de Buda, Karakaş Mehmed paşa, s-a aşezat în faţa taberei; cu el era şi beiul de Zvornik *(Izvornik)* [355].

În ziua următoare s-a dat poruncă pentru cucerirea, cu orice preţ, a taberei. Toată oastea norocoasă s-a aşezat în rînduri, pregătindu-se. În toiul luptei se împrăştiau foc şi flăcări. S-a dat firman pentru înaintarea lui Karakaş paşa din aripa oştii de Rumelia. Acesta înaintînd din partea de sus, s-a luptat şi a intrat în tabără, depunînd eforturile cele mai mari. Oamenii săi înfingînd steagul, pe cînd erau pe punctul de a cuceri tabăra, el şi-a găsit o moarte de martir, fiind lovit cu puşca în piept în două locuri. Suita sa, luîndu-i capul, l-a scos cu greu. Restul oştii întorcîndu-se, duşmanii au început să scoată strigăte de „hai, hai”.

De asemenea, el [356] s-a întors la cort cu mare tristeţe şi necaz.

După aceasta, în ultima zi a lunii [357], căpeteniile duşmanului, dînd atac, au prădat zahereaua; şi venind puţini duşmani, în timp ce fugeau, Cerchez Hüsein paşa şi Kantemir, fiind în partea cealaltă, i-au distrus pe toţi...

---

349 În text: *bolukhalkı*.
350 Radu Mihnea.
351 *Doğangi*: „şoimar”.
352 În text: *mîrza*, provenind din *mir* + *zade* (pr.): „fiu de emir”.
353 12 septembrie 1621.
354 14 septembrie 1621.
355 Localitate în Iugoslavia.
356 Osman al II-lea (1618–1622).
357 16 septembrie 1621.

Şi în timp ce soseau în ajutorul taberei, vreo mie de ostaşi cu o sută de harabale, fiind atacaţi de Kantemir cu gaziii săi, o parte a fost distrusă, iar restul duşmanilor a intrat într-o palancă din apropiere. Cerîndu-se ajutor pentru cucerirea acesteia, au fost trimişi cu şapte sau opt tunuri Hüsein paşa şi oastea de Siria şi Hagiki paşa.

Volumul al II-lea

2 MAZILIREA LUI HÜSEIN PAŞA ŞI VIZIRATUL LUI DILAVER PAŞA

... A treia zi (zilkade) [358] Hüsein paşa, fiind invitat în faţa împăratului, a fost numit, cu titlul de al doilea vizir, serdar asupra oştii care se găsea în partea cealaltă a rîului Nistru. În faţa lui au ieşit vreo cinci sute de ostaşi [359] duşmani, dar tătarii, ajungîndu-i din urmă, au ucis vreo sută de blestemaţi.

În această vreme, un renegat a atacat cu vreo patru mii de duşmani o parte a ordiei, spre a o devasta. Pe cînd ei înaintau asupra oştii de Karaman şi Sivas, beiul de Kaiseri, fiind neglijent în slujba de caraulă, şi-a găsit moartea de martir. Devastînd cortul beilerbeiului de Karaman, ei au venit la aripa Rumeliei. Aceştia fiind găsiţi în veghe, s-au întors şi au plecat.

ATAC DAT PESTE NOAPTE DE DUŞMANI

În a cincea zi a lui zilkade [360], terminîndu-se construirea podului, Hüsein paşa a trecut în partea cealaltă şi totodată au fost trecute şi vreo treizeci de tunuri, cu care el a început să bată tabăra duşmană.

În ziua a şasea [361], ghiaurii, lăsînd tabăra care se găsea pe ţărmul
3 Nistrului, s-au întărit mai sus, săpînd un şanţ adînc în pădure.

În a şaptea zi [362], cînd vizirul Hüsein paşa şi Cerchez Hüsein paşa şi Doğangi Ali paşa, cel mazilit din Erzerum, erau ocupaţi cu asediul pe malul celălalt al Nistrului, ieşind vreo opt sute de ghiauri din partea inferioară a fluviului şi venind la al cincilea ceas din noapte [363], au atacat pe întuneric; dîndu-se, timp de trei ore, o mare luptă din ambele părţi, Doğangi Ali paşa şi-a găsit moartea de martir, iar beiul de Bolu [364] a fost rănit. Sosind gaziii musulmani, au luat cîteva tobe mari şi darabane şi cinci necredincioşi vii. Hüsein paşa a fugit, sărind pe un cal care avea pătură.

Voievodul Ţării Româneşti aflîndu-se pe pod, lui nu i-au putut pricinui pagube.

AL CINCILEA IUREŞ

În a opta zi a lui zilkade [365], dîndu-se iarăşi firman pentru iureş, pedestraşii şi călăreţii s-au dus în faţa taberei şi au stat acolo pînă la

[358] 19 septembrie 1621.
[359] În text: *oğlan*.
[360] 21 septembrie 1621.
[361] 22 septembrie 1621.
[362] 23 septembrie 1621.
[363] Aproximativ orele 23.
[364] Oraş în nord-vestul Anatoliei.
[365] 24 septembrie 1621.

chindie. Din aripa oștii de Rumelia, a venit hanul și dîndu-se lupte mari, cucerirea s-a apropiat în două rînduri de tabără...

Dar în momentul atacului, ienicerii s-au lenevit și de asemenea noaptea i-a împedicat să atace. De aceea s-au întors, și în ziua următoare [366], venind, hanul a îmbrăcat *hilat*...

AL ȘASELEA IUREȘ

În a unsprezecea zi a lunii mai sus-arătate [367], dîndu-se firman să se depună eforturi pentru cucerirea taberei, toată oastea s-a așezat în rînduri și a început lupta. Oastea de sacrificiu [368] și voluntarii [369], înaintînd spre tabără, a avut loc o luptă mare. Oastea dușmană, ieșind afară și fiind învinsă, a fugit în tabără. În oastea hanului, luîndu-se vreo patruzeci sau cincizeci de dușmani vii, o parte din ei au pierit de mîna lui, iar cei mai mulți s-au înecat. Dîndu-se lupte mari pînă seara, în cele din urmă s-au întors, văzînd că nu vor avea rezultate. În această luptă au căzut mulți oameni și cai. De asemenea, o mare parte <din ei> au fost răniți.

<Sfatul dintre sultan și viziri, unde aceștia își exprimau părerea de a se retrage din fața cetății, sau de a ierna în acele părți. Trei zile de popas>.

Nureddin sultan [370], mergînd în incursiune și devastînd mult vilaietul dușman, a luat vreo sută de robi. În oaste robii se vindeau foarte ieftin.

INTERVENȚIA DUȘMANILOR PENTRU PACE

Dușmanii care erau în tabără, din cauză că țara lor a fost pustiită în întregime, iar ei înșiși constrînși de foame, au fost obligați să țină sfat și să intervină pentru încheierea unei păci. Astfel, în treisprezece ale lunii 4
mai sus-arătate [371], au venit vreo sută de dușmani cu un steag la voievodul Țării Românești [372] și cu aceasta s-a răspîndit zvon de pace. În a paisprezecea zi [373], transportîndu-se un număr de treizeci de tunuri peste Nistru, i-au fost trimise lui Kantemir. El se ocupa cu asedierea pălăncii din apropiere de locul unde mai înainte incendiase harabalele cu zaherea ale ghiaurilor. De asemenea, mergînd și Hüsein pașa și incendiind și devastînd orașul pălăncii, s-au întors la oaste. În a douăzecea zi a lui zilkade [374], venind cîțiva soli dintre cei mai renumiți, s-au rugat pentru următoarele: „Primim firmanul preafericitului padișah. El să ierte vina și greșeala noastră, precum și răzvrătirea noastră". Măria sa împăratul, la rîndul său, urmînd drumul milei și al iertării, a consimțit la încheierea păcii potrivit condițiilor și clauzelor tratatului de pe vremea preailustrului și gloriosului său strămoș, sultanul Suleiman han...

[366] 25 septembrie 1621.
[367] 27 septembrie 1621.
[368] În text: *serdengeçiti*.
[369] În text: *gonullu*.
[370] Primul sfetnic sau vizirul hanului tătăresc. Sub Ğanbek Ghirai (1610—1623) se cunoștea ca nureddin un oarecare Sahib Ghirai.
[371] 29 septembrie 1621.
[372] Radu Mihnea.
[373] 30 septembrie 1621.
[374] 5 octombrie 1621.

ÎNCHEIEREA PĂCII ŞI ÎNTOARCEREA...

Voievodul Moldovei, Radu [375], era unul dintre beizadelele renumite ale emirilor Moldovei. Prin mijlocirea lui, a avut loc un schimb de solii din ambele părţi. Cetatea Hotin, care era o fortăreaţă mică, se afla la hotarul Moldovei din vremuri vechi. La răzvrătirea populaţiei, fusese dată craiului leşesc, care pusese înlăuntrul ei, din partea leahului, vreo două sute de oameni.

Cetatea mai sus-arătată fiind dată din nou Moldovei, s-a încheiat pace cu condiţia ca ceata căzăcească să nu mai pricinuiască stricăciuni Imperiului otoman. Pînă la trimiterea dărilor, trebuiau să vină, ca ostateci, cîţiva oameni de-ai lor, dintre cei renumiţi.

Sosind vreme de iarnă, au plecat din localitatea mai sus-arătată în a douăzeci şi treia zi a lui zilkade [376] şi s-au întors în capitala sultanatului [377].

<Asediul a durat 34 de zile; cetatea n-a fost luată. Convorbirea dintre sultan, marele vizir Hüsein paşa, Suleiman aga şi Dibağ Mehmed paşa, cunoscători ai situaţiei duşmane de la graniţă>.

5 MOARTEA LUI MOLLA ALI <DIN> AKKERMAN
6 EL-MOLLA KEMAL EFENDI

... El plecase cu împăratul în expediţie la Hotin. Cînd au ajuns la graniţa ţării Moldovei, îmbolnăvindu-se, a demisionat din postul său şi s-a întors la Istanbul.

El a murit în a patra zi a lui şevval <1030> [378], cînd a sosit la podul de peste Dunăre, de lîngă localitatea numită Isaccea.

8 KARAKAŞ MEHMED PAŞA

Venind cu multă oaste la Hotin şi ataşîndu-se cu forţele sale marelui vizir şi nimerind peste invidioşi răi, a intrat cu grabă în tabăra duşmană. Fiind lovit din două locuri de gloanţe în piept, şi-a găsit moartea de martir...

ISKENDER PAŞA

Apoi el fusese numit ca serdar împotriva fiului unei muieri *(avretoğlu)* [379] care se răsculase în Moldova. Mergînd cu oaste în acele locuri, i-a nimicit pe rebeli şi a numit voievod din partea sultanatului.

Dîndu-i-se eialetul Oceakov în anul o mie douăzeci şi nouă [380], l-a zdrobit pe voievodul Gaşpar [381], care se răzvrătise şi se unise cu tabăra

---

[375] Radu Mihnea (1623—1626).
[376] 8 octombrie 1621.
[377] Istanbul.
[378] 4 august 1621.
[379] Este vorba de doamna Elisabeta, soţia lui Ieremia Movilă.
[380] 8 decembrie 1619 -- 25 noiembrie 1620.
[381] În text *Gaşar*: Gaspar Graţiani.

leşească. El a murit în anul o mie treizeci [382], pe cînd era beilerbei de Oceakov, cu rang de vizir. Locul său a fost acordat lui Hasan paşa...

ANUL O MIE TREIZECI ŞI UNU [383]

<Despre întoarcerea sultanului de la Hotin şi sosirea la Istanbul, la 12 rebi ul-ahir [384]>. 9

ACORDAREA ÎNALTELOR DEMNITĂŢI 19

... După întronarea sultanului Osman, lui Davud paşa i s-a dat Rumelia şi apoi eialetul Silistra, pe cînd era al patrulea vizir, precum şi o feudă [385] la Küstendil...

ANUL O MIE TREIZECI ŞI DOI [386]

<Sosirea unui sol polon şi a unuia de la Moscova şi cearta dintre ei în faţa marelui 31
vizir. Scopul urmărit de solul rusesc era de a încheia înţelegere cu turcii împotriva polonilor, iar al solului polon împotriva Moscovei>.

VICTORIA LUI KANTEMIR [387] ASUPRA LEAHULUI 32

Mai înainte de aceasta, neamul leşesc trimisese vreo douăzeci de mii de ostaşi pentru pustiirea Ţării Româneşti şi a Moldovei. Voievozii acestora cerînd ajutor de la Kantemir, paşa de Silistra, acesta a sosit cu oastea tătărească şi, după ce i-a nimicit pe duşmani, a făcut o incursiune în vilaietul leşesc. El s-a întors teafăr, luînd robi şi prăzi fără număr. Din această pricină, leahul, la rîndul său, trimiţînd sol la Poartă, s-a rugat pentru înlăturarea şi schimbarea lui Kantemir paşa din Silistra. Marele vizir, deşi a arătat bunăvoinţă faţă de sol, nu a dat totuşi ascultare vorbelor sale, deoarece a adus puţine lucruri ca peşcheş şi nu a adus haraciul la care s-a angajat prin tratatul de pace.

DAVUD PAŞA 46

În expediţia de la Hotin, i s-a dat din nou eialetul Rumelia, apoi i s-a acordat sangeacul Küstendil din Rumelia.

ANUL O MIE TREIZECI ŞI TREI [388]

COPIA SCRISORII LUI ABAZA PAŞA REFERITOARE LA ÎNTOARCEREA DE LA HOTIN ÎN 1621, PE TIMPUL SULTANULUI OSMAN AL II-LEA 53—54

NUMIREA LUI REGEB PAŞA ŞI ĞANBEK MEHMED GHIRAI 57

<Trecerea unor ostaşi tătari prin Akkerman, în număr de două sau cinci mii>.

<Incursiunea cazacilor pînă la strîmtoarea Bosfor *(Bogaz)* şi îndepărtarea lor de către 61
bostangibaşi şi sekbanbaşi>.

---

[382] 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.
[383] 16 noiembrie 1621 — 4 noiembrie 1622.
[384] 24 februarie 1622.
[385] În text: *arpalık*.
[386] 5 noiembrie 1622 — 24 octombrie 1623.
[387] Kantemir Mîrza, căpetenia tătarilor din Bugeac.
[388] 25 octombrie 1623 — 13 octombrie 1624.

SITUAȚIA DE LA HOTARUL CU AUSTRIA

În acest an sosind scrisoare de la Bethlen Gabor, acesta făcea cunoscut că craii de Flandra [389], Danemarca *(Dania)* și Suedia *(Isveğ)* i-au trimis oameni, rugîndu-l să mijlocească pentru prietenia cu înaltul sultanat.

Fiecăruia dintre ei i s-a scris cîte o scrisoare. Apoi s-au dat și porunci și s-au trimis scrisori vizirului și serdarului Sofu Mehmed pașa, beilerbei de Buda, prin care i se cerea să dea firmanul care urma să fie actul de garanție în problema reînnoirii prieteniei cu partea cealaltă, prin mijlocirea lui Gabriel Bethlen.

MEHMED PAȘA

65 La plecarea în expediția asupra Hotinului, fiind bostangi-bași, el rămăsese pentru paza capitalei sultanatului.

72 ANUL O MIE TREIZECI ȘI CINCI [390]
ÎNFRÎNGEREA CAZACULUI ÎN LUPTA DE LA KARA-HARMAN [391]

Mai înainte, capudanul *(kapudan)* Regep pașa, ieșind cu 43 de galere *(kadirga)* și cu *kalite* în Marea Neagră, ajunse la Varna de sărbătoarea sacrificiilor *(yıd ıdha)*. Aici, fiind ceartă între ieniceri și gebegii, leagănele lor [392] s-au stricat. A doua zi, avînd loc un divan, au fost spînzurați doi gebegii. De acolo, mergînd [393], au ajuns în fața ‹localității› Kîl-Burun. Cînd au întrebat populația despre situația șăicilor ‹căzăcești›, ea a răspuns : „noi am văzut peste 300 de șăici care umblau pe aceste țărmuri, dar am auzit că au plecat spre Trapezunt... Timp de o lună și jumă-
73 tate, stînd în fața Oceakovului, s-au ridicat ca să umble și pe țărmul Rumeliei. Sosind în fața Kara-Harmanului și pe cînd plecaseră la 7—8 mile în largul mării, georgianul *(gürgi)* care era la capătul corăbiei amiralului a dat de știre că s-au văzut vase *(köse)*. În limba lor „köseler" fiind șăici încărcate cu cazaci, gloata ridicîndu-se în picioare s-a pregătit ‹pentru luptă›. Dar din 43 de galere, se găseau în jurul amiralului numai 21 și vîslașii rămași în urmă erau slabi. Vîntul nu sufla, rămașii în urmă abia au ajuns. Afurisiții ‹de cazaci›, văzînd corăbiile ‹turcești› împrăștiate, au spus : „vîntul nu suflă, să nu pierdem ocazia" și au înaintat ; „dacă este vînt, atunci o sută de șăici nu pot face față unei galere. Însă pe timp liniștit, fără vînt, o șaică poate lupta cu o galeră". Dintr-un număr de 23 de galere, numai nouă erau vase de ieniceri. Cazacul, îngîmfîndu-se, a lansat pentru fiecare galeră cîte 20—30 de șăici. În fiecare se găseau cîte 50 de pușcași ghiauri. Au înaintat și s-au apărat de galere. Au renun-

---

[389] În text : *Kilandra* în loc de *Filandra*, dintr-o greșeală de grafie.

[390] 3 octombrie 1625 — 21 septembrie 1626.

[391] „Harmanul Negru", în Dobrogea, jud. Constanța, azi com. Vadu (vezi Tudor Mateescu, *Une ville disparue de la Dobroudja — Karaharman*, în „Tarih Enstitusü Dergisi", Istanbul, 1971, p. 297—313).

[392] În text : *salangaç*.

[393] „Prin Caliacra *(Kelgra)*, Balcic, Mangalia, Kara-Harman, Sulina *(Sulna)*, Chilia și strîmtoarea Akkerman..." (vezi M. Naima, ed. cit., fasc. 7, p. 917).

ţat la viaţă şi tare s-au luptat, dar turcii nu mai puteau să reziste. Între timp însă, suflînd un vînt prielnic, făcu ca flota turcă să fie aşa de victorioasă încît şi îngerii din cer s-au mirat de furia războiului.

<Descrierea vitejiei şi a măsurilor luate de marele amiral>.

În sfîrşit, din 350 de şăici căzăceşti, au scăpat cu fuga abia vreo 30, 74
celelalte au fost scufundate. Au murit mulţi dintre cazaci şi mulţi au fost răniţi. Au fost capturate 172 de vase căzăceşti, multe fiind scufundate; de asemenea, au fost luaţi 781 de prizonieri vii; socoteala morţilor şi răniţilor nu se ştia. O astfel de victorie mare n-a mai fost pe Marea Neagră. Apoi, cînd au venit la Balcic, a suflat un vînt potrivnic şi s-au distrus patru vase. Restul <flotei>, întorcîndu-se cu sănătate, în luna safer <1035> [294] a intrat la arsenalul amiralităţii. Prizonierii şi şăicile fiind prezentate suitei împărăteşti, fiecare a fost cinstit după rangul său, fiind căftănit.

<La sosirea lui Zulfikar aga, imbrohorul hanului din Crimeea, Mehmed Ghirai cere 91
construirea a două cetăţi pe apa Oceakovului spre a stăvili năvala cazacilor>.

... Spre a construi, de asemenea, încă una, să fie însărcinat să meargă 92
într-acolo cu flota. Şi mergînd în acea primăvară, înainte de *Ruz-i Hîzîr* <23 aprilie>, se apucă să construiască. De asemenea, s-au trimis porunci voievozilor Ţării Româneşti şi Moldovei să procure materialele necesare şi ei înşişi, mergînd, să slujească acolo.

<Desfiinţarea defterdariatului Dunării şi înfiinţarea celui de Oceakov, în interesul apărării imperiului>.

SITUAŢIA DE LA HOTARUL CU AUSTRIA

Gabriel Bethlen, mergînd cu oastea maghiară la minele din partea de sus a localităţii *Deghirmenlik*, a luat bogăţii mari.

<Asedierea cetăţii Novigrad de către Murtaza paşa>.

Oastea lui Murtaza paşa, fugind, a venit la Buda. Acolo au fost ucişi agaua lui Bethlen, Ahmed paşa, beilerbei de Agria, şi Nasr ed-Din zade din Buda şi cîţiva dintre zaimii fortăreţei Alağa [395] şi timarioţii populaţiei din Buda.

Dar Bethlen, luînd multe bogăţii, s-a întors cu ele spre Ardeal. Sforţarea celui mai sus-arătat nu era pentru ajutorarea şi slujirea mahomedanilor, ci pentru interesele sale personale. Pecevili vorbeşte astfel: „de multe ori l-am auzit spunînd că ajutorul meu pentru mahomedani nu este nici pentru ei şi nici pentru credinţa lor, ci pentru interesele mele personale”. Ghiaurii nu pot fi din suflet şi inimă prieteni ai mahomedanilor. La momentul oportun ei îşi manifestă duşmănia...

[394] 2—30 noiembrie 1625.

[395] *Alağa Hısar*: Kruşavăţ.

93 SITUAŢIA DE LA HOTARUL LEŞESC

<Sosirea unui sol polon cu o scrisoare la Poartă, arătînd prietenie faţă de turci. Victoria asupra cazacilor>.

El a mai spus : „Atunci cînd ceilalţi cazaci, ieşind pe Marea Neagră, vor ataca vilaietul leşesc împreună cu tătarii lui Kantemir, aşezaţi în ţinuturile tătăreşti şi în Chilia şi Akkerman, ei <tătarii> să fie ridicaţi...

<La cererea solului leşesc, sultanul l-a ridicat pe Kantemir Mîrza şi pe tătarii din Bugeac şi i-a trimis în Crimeea. Solul polon cere încheierea unui act pentru supunerea totală a cazacilor>.

94 O MIE TREIZECI ŞI ŞASE [396]

98 SITUAŢIA DE LA HOTARUL NEMŢESC

Gabriel Bethlen, principele Ardealului, trimiţînd o scrisoare caimacamului, ar fi scris următoarele : „În acest an au venit de la nemţi, înarmaţi, vreo cincizeci de mii de ostaşi aleşi, din care treizeci de mii erau pedestraşi puşcaşi şi douăzeci de mii erau călăreţi nemţi, numiţi „fikureş” [397] <?>. Au mai venit şi cîteva mii de ostaşi maghiari şi croaţi. Pornind şi cu treizeci de tunuri, ei au iernat în sangeacurile Hatvan şi Solnoc, Seghedin şi Pesta, din Imperiul otoman. În primăvara aceea, apropiindu-se cu tabăra lor pînă la o milă de cetatea Strigoniei, cu gînd de mare răutate, au atacat satele şi oraşele padişahului, făcîndu-i robi pe locuitorii acestora. Murtaza paşa, de asemenea, şi-a adunat oastea sa islamică în şesul Pestei. A venit acolo în mare grabă şi Bethlen. După ce şi-au unit oştile, mergînd în faţa taberei <duşmane> ei au dat bătălie. După nimicirea mai multor mii de nemţi, turcii au împresurat tabăra cu metereze. Apoi, asediindu-i şi atacîndu-i din afară, au pierit dintre ei vreo douăzeci de mii, de foame şi sete, de molimă şi de sabie. Din partea cealaltă au murit o sută de oameni.

<Urmează descrierea cererii de pace a austriecilor>.

STAREA PĂCII

Se fac pregătiri de pace din ambele părţi şi Murtaza paşa se întoarce la Buda. De asemenea şi Gabriel Bethlen, în anul o mie treizeci şi şase,
99 rebi-ül evvel [398], după ce a scris şi a trimis o scrisoare din localitatea mai sus-arătată, a plecat la reşedinţa sa. Şi oastea austriacă care venise de astă dată nu fusese văzută de vreo şapte-opt ani încoace. După ce a ajuns în vilaietul său, Gabriel Bethlen, trimiţînd pe kapuchehaiaua [399] sa cu o scrisoare, cerea ca, neavînd nici un fiu, principatul Ardealului să fie acordat

[396] 22 septembrie 1626 — 11 septembrie 1627.

[397] *Kiküreş* = *fegyveres* (?), unitate de cavalerie austriacă.

[398] 20 noiembrie — 19 decembrie 1626.

[399] Agentul diplomatic Mico Ferenz, despre care ambasadorul englez Sir Thomas Ros nu vorbeşte prea favorabil.

după moartea sa, prin înţelegerea celor trei neamuri, soţiei sale Katherina de Brandenburg [400]. Potrivit dorinţei sale, în a opta zi a lui regeb al anului mai sus arătat [401], a fost scris şi expediat tratatul respectiv *(ahidname)*.

ANUL O MIE TREIZECI ŞI ŞAPTE [402]... 100

<Descrierea evenimentelor din Orient, mazilırea lui Halil paşa>. 103

TRIMITEREA UNEI SCRISORI DIN PARTEA LEŞEASCĂ

În această vreme, venind solul craiului nemţesc, numit Kravuğighi [403], i s-a dat ca răspuns următoarea scrisoare : „Mai înainte, beii de Oceakov şi de Akkerman şi de Bender şi de Silistra şi de Nicopol şi beii de acîngii şi tătarii din Bugeac, primind porunci, fuseseră sfătuiţi să nu facă nici o incursiune în vilaietul leşesc...".

<Regele Poloniei fiind în război cu suedezii, cazacii pricinuiesc pagube la ţărmul Mării Negre. Ajutorul polon pentru Şahin Ghirai [404] împotriva cazacilor>.

... Beii de margine au făcut cunoscut că, din cînd în cînd, cazacii vin prin ţinuturile Oceakovului. Atunci, a fost trimis Kenan paşa, cu paisprezece bei de sangeacuri şi cu oştile lor, cu akîngiii, cu oastea de Dobrogea, precum şi cu alte oşti pentru paza Oceakovului. El a fost sfătuit să nu pricinuiască pagube vilaietului leşesc. Spre a nu călca tratatul, s-a trimis <regelui polon> scrisoare că „cei care au fugit cu Şahin Ghirai, dacă vin în partea aceea, să fie prinşi, puşi în lanţuri şi trimişi la Poarta împărăţiei ; cazacii care vor merge cu el să fie omorîţi. Şi aşa, oastea tătărească, cu Kantemir *(Khantemur)* paşa şi stăpînii de hotare, vor merge acolo unde va pleca Şahin Ghirai, deci pe urmele sale. Dar ce se va întîmpla după aceasta, nu puteţi şti de la noi".

STAREA FLOTEI

<Expediţia capudanului Hasan paşa pe Marea Neagră şi descrierea luptelor cu ruşii pe apa Oceakov, în care aceştia au fost învinşi cu ajutorul caicelor aduse de la Dunăre de chehaiaua Piale>.

... SITUAŢIA DE LA SERHATUL CU AUSTRIA 104

În cuprinsul unei scrisori sosite mai înainte din partea lui Bethlen, principele Transilvaniei, se spunea că „de şapte-opt ani încoace, s-au dat de multe ori lupte cu oastea austriacă. Anul trecut, ei au venit cu cincizeci sau şaizeci de mii de ostaşi, cu gîndul de a provoca mari pagube. Prin grija preaînaltului Allah, gîndurile lor nu s-au îndeplinit. Victoria fiind de partea aceasta, ei au cerut pace...".

<Mai departe se vorbeşte de încheierea păcii dintre Austria şi Imperiul otoman, din partea turcilor fiind delegat Murtaza paşa>.

---

[400] În text : *Katerina Bratburhi*.
[401] 25 martie 1627.
[402] 12 septembrie 1627 — 30 august 1628.
[403] Korycki (1629) (vezi A. Zajaczkowski şi J. Reychman, *Zarys dyplomatyki Osmansko-Tureckiej*, Warsawa, 1955, p. 117).
[404] Pe atunci calgai sultan, adică moştenitorul tronului.

ÎNCHEIEREA PĂCII ÎN ŞESUL SZON[405] ŞI SURETUL TRATATULUI

În urma unui înalt firman, împuterniciţii *(vekil)* însărcinaţi din partea lui Ferdinand, împăratul de la Viena, precum şi ai vizirului şi serdarului Murtaza paşa, Mehmed paşa, beilerbei de Agria, Isa efendi, muftiu de Buda, Ahmed bei, sangeacbei de Strigoniu, Muharrem, bei de Solnoc, Ğihan, agaua azapilor din Buda, şi Mihail Toldalaghi, omul principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, precum şi cei din partea împăratului, vechilii palatinului maghiar şi episcopul de Vağ, au ţinut un sfat şi apoi cel de-al doilea general şi mulţi alţii s-au adunat cu toţii în şesul Szon, pe cealaltă parte a Dunării şi a Jintei[406].

<La 1 muharrem 1037[407] se încheie pace pe douăzeci şi cinci de ani. Urmează textul tratatului, avînd 11 articole>.

105 CUPRINSUL SCRISORII LUI GABRIEL BETHLEN

În luna ramazan a anului mai sus-arătat[408], sus-numitul Gabriel Bethlen, în timp ce stătea în capitala sa, în cetatea Belgradului ardelenesc[409], a trimis o scrisoare la Poarta împărăţiei. El spunea următoarele : „Împăratul nemţesc, în scrisoarea sa de capitulare, nu este mulţumit de cererile prea mari ale padişahului, ocrotitorul lumii. De aceea, el a refuzat actele <trimisului turc>". El mai arată că pacea a fost încheiată prin eforturile depuse de el personal. Dar pentru că reprezentanţii împără-
106 ţiei nu erau în cunoştinţă de cauză, el a trimis motivările sale, presupunînd că se va face vreo plîngere împotriva actului de pace încheiat de el, care a fost scris şi sigilat de însuşi craiul nemţesc şi de croatul[410] numit Lazăr, unul dintre oamenii săi vestiţi. El mai propunea ca <tratatul> să fie tradus, pentru ca să poată lua cunoştinţă de cuprinsul lui. El cerea totodată ca diacul care face traducerea să fie un bun cunoscător de limba „diacă"[411]. În continuare, el scria că este zdrobit sufleteşte datorită faptului că din cauza neglijenţei şi a greşelilor sale, demnitarii împărăţiei <otomane> l-au pîrît padişahului şi luîndu-i coroana ungurească, au dat-o înapoi austriacului. De asemenea, mai arată că ţinutul Herţegovinei, care în timp de pace dădea în fiecare an roade în valoare de o sută de mii de guruşi, acum trebuie să le dea austriacului. Totodată şi craiul austriac, care dădea pînă acum anual principelui Transilvaniei cîte cincizeci de mii de guruşi, urmează să nu-i mai dea de acum încolo...

În ţara ungurească se aflau şapte comitate dependente de ţinutul Caşoviei *(Kaşa)* şi erau supuse Transilvaniei... El socotea că este necesar

---

405 În text : *Son* (Szonyi).
406 Zenta, localitate pe Tisa, în Ungaria.
407 12 septembrie 1627.
408 5 mai — 3 iunie 1628.
409 În text : *Erdel Belgradı*. Este vorba de Alba-Iulia.
410 Termenul *Hîrvat* nu este la M. Naima (ed. Z. Danişman, fasc. 8, p. 995).
411 În text *zıak*, în loc de *dıyak lisanında*, în sens de „limba latină", pe atunci de cancelarie (vezi F. M. Meninski, *Lexicon arabico-persico-turcicum*, II, p. 791 : *dijak* (gr.)..., *dijakcelatinge* (latina). Editorul Z. Danişman (fasc. 8, p. 995) omite acest termen, care apare şi la M. Naima.

să se încheie o înţelegere şi oastea acelui ţinut să nu scoată sabia împotriva austriacului.

<Bethlen îşi arăta nemulţumirea faţă de cei din Istanbul, care au luat măsuri nechibzuite, fără să cunoască situaţia de la hotare, atunci cînd se dădeau lupte între austrieci şi turci, ducînd în felul acesta la starea mai sus-arătată>.

ANUL O MIE TREIZECI ŞI NOUĂ[412] 114

Hoğa Ömer efendi... plecase împreună cu padişahul gazi în expe- 126
diţia de la Hotin şi... apoi, pe la sfîrşitul anului una mie treizeci şi 127
unu[413], devenise şerif la Sfînta Meca.

ANUL O MIE PATRUZECI ŞI DOI[414] 150

Şi vilaietul Oceakovului fiind acordat lui Abaza paşa, acesta a făcut cunoscut că raialele Ţării Româneşti se plîng de beiul lor[415]. Atunci, pentru cercetare şi pentru aflarea adevărului, a fost trimis un capugibaşa. După aceea a fost numit şi trimis voievodul dorit de raia[416]... <rebi I şi II 1042>[417].

Ğerrah şeih Ibrahim efendi... plecase cu răposatul sultan Osman 153
han în expediţia împotriva Hotinului. Cîştigîndu-şi un renume prin citirea scrisorilor, el a devenit celebru...

ANUL O MIE PATRUZECI ŞI TREI[418]
ANUL O MIE PATRUZECI ŞI PATRU[419] 162
SERDARUL MURTAZA PAŞA 163

<Plecarea lui Murtaza paşa în război împotriva Poloniei, cu oştile din Rumelia>.

Iar Mahmud efendi, devenind defterdar al ordiei, a început să pregătească podul pe Dunăre şi zahereaua, precum şi alte unelte necesare... În anul mai sus-arătat, pornind cu oastea strînsă în părţile graniţei leşeşti, el a trecut prin mai multe localităţi şi, mergînd la Rusciuk, a descins pe malul Dunării, unde era construit podul. Cînd trecea pe şesul Giurgiului, s-a prezentat beiul Ţării Româneşti[420] şi a îmbrăcat caftan *(hilat)*. Apoi, sosind iarăşi scrisori de la Şahin aga, acesta a arătat că supunerea leşilor este sigură şi de aceea cerea să se zăbovească cîteva zile; rămînînd pe loc, s-au odihnit acolo.

<Reînnoirea tratatului de pace cu Polonia>. 164

---

[412] 31 august 1629 — 20 august 1630.
[413] august — septembrie 1622.
[414] 19 iulie 1632 — 7 iulie 1633.
[415] Radu Iliaş (1632).
[416] Matei Basarab (1632—1654).
[417] septembrie — octombrie 1632.
[418] 8 iulie 1633 — 26 iunie 1634.
[419] 27 iunie 1634 — 16 iunie 1635.
[420] Matei Basarab.

189 SITUAȚIA DIN TRANSILVANIA

La începutul acestui an, Kogia[421] Bethlen, fratele lui Gabriel Bethlen, fostul crai al Transilvaniei, fugind din Transilvania, a venit la Agria cu vreo două sute de oameni. După ce a stat acolo vreo zece zile, a plecat apoi la Buda. Petrecînd un timp oarecare la Pesta, el a urmărit să ia crăiia Transilvaniei din mîna lui Rákóczy[422], fapt pentru care l-a ațîțat pe Nasuh pașazade împotriva acestuia, dar nu a reușit...

ÎNFRÎNGEREA DE LA SALONTA

Nasuh pașa zade, beilerbei de Buda, împreună cu cîțiva demnitari de seamă, potrivit înaltului firman, a hotărît să strîngă spahii și să pornească la drum împotriva principelui de Ardeal, Rákóczyoğlu, și pentru a numi în locul său pe fiul lui Gabriel Bethlen[423]. Adunîndu-se oastea în apropiere de cetatea Gyula, a fost numit ca serdar Bekir pașa, beilerbei de Timișoara, și trimis în acea parte cu cîteva mii de ostași aleși.

În localitatea numită Salonta, oastea ghiaură ieșindu-le în față, rîndurile lor s-au ciocnit și s-a aprins focul luptei, căzînd pe cîmpul de bătaie aproape două mii de dușmani. Spre seară amîndouă oștirile s-au retras. Oastea islamică s-a așezat cu bucurie. Cînd se părea că dușmanul este pe cale de a fugi, deodată s-a întors. Atunci au pornit care încotro pentru a-și salva viața. Locurile din împrejurimi fiind mlăștinoase, era greu de ieșit fără călăuză. De frica atacului dușman și din pricina dezordinii provocate de fugă, groaza umplînd cu putere noaptea întunecoasă, oastea împărătească s-a înfundat în mlaștini și puțini au găsit drumul salvării. Restul au devenit robi și captivi în mîinile ghiaurilor. Apoi, acei care erau bogați au scăpat cu timpul din robie, cheltuind avuții...

190 <La 10 muharrem 1047[424] este numit han Bahadîr Ghirai[425], fiul lui Inaiet Ghirai. Lui Kantemir i se acordă sangeacul Kara-Hisar și apoi este ucis la Üskudar la 11 safer[426]>.

ATACUL DUȘMANILOR ASUPRA AZOVULUI

Husam Ghirai[427], invitînd mai înainte la expediție pe tătarii nogai, care locuiau în împrejurimile cetății Azov *(Azak)*, s-a dus în ținutul Akkerman. Împrejurimile Azovului rămînînd pustii, din această pricină pîlcul căzăcesc, ridicîndu-se cu ajutorul craiului moscovit, a ocupat Azovul...

191 SITUAȚIA DE LA POARTĂ

Mai înainte, pe vremea izbucnirii răscoalei hanului, Kenan pașa fusese trimis pentru paza ținutului Oceakov. După sosirea lui Mehmed

421 Koğa : „mare, bătrîn".
422 Gheorghe Rákóczy, principele Transilvaniei (1630—1648).
423 De fapt pe una din rudele lui Gabriel Bethlen.
424 4 iunie 1637.
425 1637—1641.
426 5 iulie 1637.
427 La începutul veacului al XVII-lea este cunoscut sub numele de Nureddin sultan.

paşa <la Oceakov>, <Kenan paşa> s-a întors cu Nasuh paşazade la Poartă şi a stat la Divan. Matei[428], voievodul Ţării Româneşti, dînd dovezi de nesupunere, s-a dat firman pentru prinderea şi uciderea lui. Mehmed paşa, stînd la Tulcea[429], cînd l-a invitat <pe Matei Basarab>, acesta deşi se apropiase pînă la un menzil, totuşi, din cauza unor certuri s-a întors şi a plecat în vilaietul său. Cînd <paşa> a văzut că nu-l poate mazili, i-a dat un act de întărire <în domnie>, trimiţîndu-i o scrisoare, spre a-l atrage.

Mehmed paşa, de asemenea, mergînd la Silistra, a iernat <acolo>.

<1047, regeb>[430]. 192

... Musa paşa, beilerbei de Buda, fiind însărcinat cu paza capitalei sultanatului, locul său a fost acordat lui Mehmed paşa, care se afla la paza cetăţii Oceakov, iar Silistra a fost acordată lui Nasuh paşazade.

RUZNAMEGI IBRAHIM EFENDI... 213

În expediţia de la Hotin[431] era secretar al spahiilor, iar în 1032[432] era scrib pentru verificarea copiilor de pe acte *(mukabelegi)*.

ANUL UNA MIE PATRUZECI ŞI NOUĂ[433]... 214
EXPEDIŢIA LUI PIALE KETHUDA[434] 215

<Pleacă în Marea Neagră şi repară cetatea Oceakov, întorcîndu-se la Poartă cu zece şăici căzăceşti, la 26 octombrie>.

Mai înainte, pe cînd paşa, cel mai sus-arătat, se găsea la Oceakov, din pricina lipsei sale de experienţă şi a lăcomiei, dorise să acorde voievodatul Ţării Româneşti fiului voievodului Moldovei[435], dar nu fusese în 216
stare. Ajungînd caimacam, el s-a străduit să-şi realizeze acest gînd şi într-un fel a reuşit să-l cîştige pentru planul său şi pe însuşi padişahul. Pentru instalarea noului voievod la locul său, el a pus să fie numit micul imbrohor Siavuş aga, care l-a dus cu oastea Moldovei pe noul voievod în Ţara Românească.

Voievodul mazilit, speriindu-se foarte mult şi neavînd încotro, a pornit să se împotrivească. Atacînd într-o noapte oastea moldovenească, după ce a împrăştiat-o, l-a trimis cu cinste şi respect pe imbrohor aga la Poarta împărăţiei ca să se roage pentru rămînerea sa, mai departe, ca voievod. Padişahul, nelininştindu-se din pricina situaţiei nou create, în a douăzecea zi a lui şaban[436], l-a trimis pe mai sus-numitul paşă la închisoarea Yedicule, unde a fost ucis. Timp de 20 de zile Hüsein paşa a fost caimacam.

---

[428] Matei Basarab; în text: *Masei.*
[429] În text: *Tulğa, Tolça.*
[430] 19 noiembrie — 18 decembrie 1637.
[431] În text: *Gotin,* greşeală de grafie.
[432] 1622—1623.
[433] 4 mai 1639 — 22 aprilie 1640.
[434] Chehaia, intendent.
[435] Ioan, fiul lui Vasile Lupu.
[436] 16 octombrie 1639.

217 ÎNTOARCEREA OȘTII ISLAMICE

218 ... După trei menziluri, a venit la ordie cu vestea cuceririi *muteferrika başî*[437] al marelui vizir, care plecase în Țara Românească și Moldova. El a fost ucis, deoarece se auzise că pe drum făcuse multe abuzuri.

<Descrierea evenimentelor din Orient>.

221 ALTE EVENIMENTE

... În zilkade[438], dîndu-se vilaietul Buda lui Musa pașa, Silahdar pașa a fost transferat la Timișoara. Isa efendi și Civizade fiind maziliți, Rumelia a fost acordată lui Ebu-Said efendi și Anatolia lui Muid Ahmed efendi, cunoscut sub numele de *Tabanî Büyük*. Lui Mehmed pașa, după ce a stat trei luni în închisoarea din Sîrcea-Serai, i s-a dat vilaietul Silistra și apoi vilaietul Buda.

După cucerirea Moldovei a devenit caimacam. Fiind vinovat în pricina beiului Țării Românești, a fost ucis la Yedikule în douăzeci și șapte ale lui șaban[439]. Avea aproape cincizeci de ani...

222 ANUL O MIE CINCIZECI[440]

223 REFORMA MONETARĂ

<Noi echivalări monetare între ducat, guruș, aspri și parale egiptene>[441].

... Venind solul principelui ardelean[442], a adus cincisprezece mii de galbeni, haraciul Ardealului. El a fost trimis înapoi de la Poarta împărăției, împreună cu Muteferrika Ismail aga, cu o scrisoare de răspuns.

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI UNU[443]

Hüsein pașa, care se găsea la paza cetății Oceakov, devenind în muharrem[444] serascher pentru cucerirea Azovului *(Azak)*, s-a dat firman
224 ca și hanul și capudanul să plece împreună cu el în expediție...

ANUL O MIE CINCIZECI ȘI DOI[445]

În cincisprezece ale lunii muharrem[446] s-a născut prințul Suleiman. Bostangibașî din Adrianopole, fiind trimis la Silahdar pașa, beilerbei de Timișoara, acesta a fost ucis.

---

[437] Căpitan de *muteferrika*, unități de cavalerie.

[438] 23 februarie — 23 martie 1640.

[439] 23 decembrie 1639.

[440] 23 aprilie 1640 — 11 aprilie 1641.

[441] 1 guruș = 80 aspri; 1 galben = 120 aspri; 1 para egipteană = 2 aspri; față de 1 guruș = = 120 aspri; 1 galben = 2 guruși (240 aspri), cum erau mai înainte.

[442] Gheorghe Rákóczy.

[443] 12 aprilie 1641 — 31 martie 1642.

[444] 12 aprilie — 11 mai 1641.

[445] 1 aprilie 1642 — 21 martie 1643.

[446] 15 aprilie 1642.

SITUAȚIA DE LA SERHATUL NEMȚESC 230

<Şevval 1053[447]. Sosirea unui sol nemţesc care cere discutarea tratatului de la Szon>.

... Într-un articol prezentat de sol se vorbea de duşmănia lui 231
Gheorghe Rákóczy, voievodul Transilvaniei, faţă de împăratul creştin *(caezar)*. De asemenea el se rugase ca cetăţile luate de la neamţ să fie înapoiate, iar Rákóczy să fie înlăturat de la acel vilaiet.

<Sosind o scrisoare de la Mihail Fedorovici[448], acesta se plîngea de atacurile tătarilor şi ale oştii de Caffa şi de părăsirea Azovului de către cazaci>.

Sosind o scrisoare şi de la craiul leşesc şi fiind tradusă, s-a văzut că se plîngea în cîteva locuri de hanul tătăresc şi cerea înlăturarea tătarilor bugeceni din Moldova.

În scrisoarea lui Gheorghe Rákóczy, care a fost prinsă în luna şevval[449], erau cîteva paragrafe, unul fiind acesta : „Sosindu-i celui mai sus-arătat o scrisoare din partea Franţei şi a Suediei, acestea îi propuneau să ceară voie de la sultan de a ridica oaste din Ardeal şi a porni la expediţie împotriva lui Ferdinand, împăratul Romei <Austriei>, promiţîndu-i că îi vor acorda ajutor. Mergînd împotriva Ungariei de sus, neamţul a venit şi a făcut cunoscut cu scrisoare la Poarta împărăţiei această situaţie...".

ANUL O MIE CINCIZECI ŞI PATRU[450] 233
CEARTA DINTRE TRANSILVANIA ŞI AUSTRIA 235

Mai înainte, împăratul i-a dat lui Gabriel Bethlen şapte comitate *(nahie)*, dintre acelea ale stăpînirii nemţeşti, care se aflau la hotarul transilvan, zicînd : „cît va fi în viaţă să fie stăpînite de el, apoi să fie restituite beilor nemţi".

Trecînd aceasta ca o clauză în tratatul său *(ahidname)*, după moartea lui Bethlen, Gheorghe Rákóczy şi-a întins mîna asupra acelor ţinuturi. Dar împăratul nu i-a dat permisiunea. Acesta <Gheorghe Rákóczy>, la rîndul său, a intrat în corespondenţă cu oastea suedeză şi a trimis, unul după altul, oameni şi scrisori la Poarta împărăţiei, cerînd următoarele : „Este momentul potrivit să vină din partea cealaltă suedezul cu oastea, cu un număr de şaptezeci de tunuri, care între *Tirbor* şi *Barsakumi* au distrus oastea bavareză a austriecilor. Pe de altă parte, palatinul *(Baltimuş)* bei, care era serdar asupra ţinutului transilvan, era una din cele şapte căpetenii. Deşi venise cu o oaste mare, totuşi a fost nevoit să se întoarcă. Oastea din Transilvania, pornind pe urmele lui, l-a alungat şi l-a distrus. Dacă s-ar fi dat un ajutor oarecare de ostaşi, succesul ar fi fost foarte mare.

Împăratul, la rîndul său, trimiţînd scrisoare la Poarta împărăţiei, s-a plîns de Gheorghe Rákóczy şi a mai făcut cunoscut că „este gata să trimită iarăşi sol pentru reînnoirea păcii". Sosind din nou scrisori de la

---

447 13 decembrie 1643 — 10 ianuarie 1644.
448 În text : *Mihanlu Kudorovik* ; Mihail Fedorovici Romanov, ţarul Rusiei (1613—1645).
449 13 decembrie 1643 — 10 ianuarie 1644.
450 10 martie 1644 — 26 februarie 1645.

Rákóczy, acesta spunea că cezarul în zadar dorește pacea. Serdarul său din această parte venise odată cu trei mii de pușcași și cu șapte mii de călăreți pînă la fortăreața Semendriei, una dintre cetățile celor șapte comitate. Dar cînd transilvanii s-au adunat pe malul Tisei *(Nis)* în număr de vreo zece mii de pedestrași și călăreți, fiul său, Palatinus, ridicîndu-se de acolo a plecat la Ak-Iailak[451], deoarece oastea suedeză, nimicindu-i pe nemți, a rămas în vilaietul acestuia. El, suedezul, de asemenea va trimite scrisoare la Poarta împărăției. Prin urmare împăratul a cerut pace din această pricină. Deoarece i s-a dat un ajutor de vreo zece mii de ostași călăreți din oastea de hotar, în luna de mijloc a toamnei transilvanii s-au întîlnit cu nemții. Din oastea nemțească au căzut o mulțime de oameni renumiți. Ei s-au dus aruncînd pe drum toate poverile lor. Deși palatinul
236 trimisese oști în cetatea cu numele Nige[452], una dintre fortărețele Transilvaniei, și deși o asediase, totuși Rákóczy, ajungînd acolo, a salvat-o.

Serdarul suedez Dorozendol[453], mergînd cu nouă mii de pușcași și cu o mie opt sute de călăreți, împăratul și-a ridicat familia din cetatea Viena și a intrat iarăși în cetatea numită Linz[454] de pe Dunăre. De asemenea suedezul înaintînd adînc în țara nemțească, Rákóczy în scrisoarea sa spune: „Să nu se accepte dorința cezarului, ci să se arate nepăsare. Să vedem ce se va întîmpla. Poate se va încheia o pace victorioasă". Astfel a așteptat el. Dar în partea aceasta, din cauza certurilor, nu a fost posibilă o înțelegere. Palatinul de Ser-Pice[455], din cele șapte comitate, i-a ucis pe ceilalți cu opt mii de oameni ai săi.

În acest timp, sosind scrisoare din Ungaria de mijloc, se spuneau următoarele: „Sub acest pretext Rákóczy vrea să se răzvrătească. El a distrus un număr de vreo șaizeci sau șaptezeci de cetăți aflate la hotar". Plîngerea aceasta a fost de folos cezarului. În sfîrșit, oastea nemțească a intrat și s-a întărit în cetatea numită Liva, care era înconjurată din trei părți de un șanț mare și de mlaștini și numai o parte era fortăreață. Oastea transilvană, neputînd obține victoria, s-a întors.

Cezarul, de asemenea, punînd mijlocitor pe craiul leșesc Uladüs *(Ladis)*[456], a cerut pace cu Transilvania. Voievodul Rusiei[457], trecînd prin partea leșească în Transilvania, s-a hotărît ca cele șapte comitate să rămînă iarăși Transilvaniei. Oastea suedeză, după ce a nimicit oastea austriacă, numită Imar *(Eimar)*[458], a luat orașul Tiriburg și a pus acolo oaste.

<Descrierea luptelor dintre austrieci și suedezi, ajutați de francezi>.

SOSIREA UNUI SOL AUSTRIAC

În cursul acestui an a venit în grabă un sol de la neamț, care s-a
237 închinat la Poarta împărătească rugînd să se hotărească încheierea unei

[451] „Pășunatul alb" (?); tabără de vară (?).
[452] Ianige (?); la M. Naima: *Pecena* (?).
[453] Sau *Drozenthal*, probabil deformare din Torstenson, care într-adevăr era comandantul armatei suedeze în acea vreme; la M. Naima: *Drughendal*.
[454] În text: *Linge*; la Naima: *Longea*.
[455] *Ser-Peice* (?).
[456] Vladislav al VII-lea (1632–1648).
[457] Mihail Feodorovici Romanov.
[458] Weimar (?).

păci ca mai înainte. În scrisoarea sa *(name)* se arată că Rákóczy, principele Transilvaniei, nemulţumîndu-se cu cele şapte comitate care îi fuseseră acordate, pătrundea pe pămîntul nemţesc, persecutînd populaţia de acolo. El s-a rugat ca, pentru încetarea atacurilor acestuia, să fie trimis un om cu o poruncă împărătească specială. Cererea a fost primită.

<Scrisoarea regelui polon către Poartă, în care se plînge de tătari şi roagă ca din Bugeac să fie mutaţi din nou tătarii, care se întorseseră din Crimeea unde fuseseră duşi mai înainte. Aminteşte şi de înfrîngerea cazacilor>.

HARACIUL TRANSILVANIEI *(HARAC-I ERDEL)*

Mai înainte sultanul Suleiman han[459] fixase vilaietului Ardeal un haraci de zece mii de galbeni. Pe vremea sultanului Selim[460], se luase vreo doi ani cîte cincisprezece mii. Cînd s-au cerut din nou cincisprezece mii de galbeni, Rákóczy a trimis, cu privire la această chestiune, o scrisoare de umilinţă *(zaraetname)* în care se spunea: „Deşi un an sau doi s-au dat cîte cincisprezece mii de ducaţi, totuşi cînd era principe Gabriel Bethlen se iertaseră, ca semn de binefacere, cinci mii". S-a rugat să dea tot zece mii de galbeni, hotărîndu-se să rămînă iarăşi această sumă.

SURETUL SCRISORII SUEDEZE

Aceasta este traducerea scrisorii pe care a trimis-o serdarul suedez lui Rákóczy, principele Transilvaniei. Acela la rîndul său a expediat-o la Poartă.

Se face cunoscut principelui Transilvaniei că „Galasia[461], serdarul împăratului nemţesc, care plecase cu toată oastea sa, în a cincea zi a ultimei luni de toamnă s-a aşezat lîngă oraşul Magdeburg[462].

<Despre victoria suedezilor asupra Austriei în apropiere de Magdeburg, pe la 1645/1646, iernarea oştilor în Saxonia şi în satele cehe>.

DESCRIEREA SITUAŢIEI DE LA HOTARUL UNGURESC 270

<Cearta dintre Franţa şi Austria începînd din 1630/1040>.

Instigat de suedezi, Rákóczy, voievodul Transilvaniei, punîndu-se în mişcare, nu înceta atacurile şi persecuţiile asupra ţinuturilor nemţeşti. La începutul anului mai sus-arătat 1055[463], principele Ardealului, nefiind mulţumit cu cele şapte comitate care îi fuseseră lăsate prin pacea cu Austria, încheiată în apropierea Agriei şi acum reînnoită, a pătruns pe

[459] Soliman Magnificul.
[460] Selim al II-lea (1566–1574).
[461] În text: *Galasi* şi *Galaş* (cf. şi I. Karacson, *op. cit.*, p. 385, nota 1).
[462] În text: *Mardi-Burgum.*
[463] 1645/1646.

pămîntul nemţesc. Poarta împărătească nefiind de acord cu aceasta, l-a trimis pe beizadeaua ceauş cu scrisori, din partea marelui vizir, pentru a i se face observaţii şi pentru a-l avertiza pe Rákóczy. În optsprezece ale lui rebi ül-evvel[464], sus-uumitul ceauş, mergînd la Buda, Hüsein paşa i-a dat un om şi l-a trimis cu scrisoarea la Agria. Rákóczy, după ruinarea cetăţii şi oraşului Semendria, pe care le asediase mai înainte, a plecat de acolo şi a pornit spre cetatea austriacă Fülek, cu gîndul de a o asedia.

De asemenea, el a dat foc acestui oraş şi l-a dărîmat. În apropiere de cetatea numită Rima Sombot[465], care se găseşte la o distanţă de două mile de localitatea numită Fülek *(Filek)*, ceauşul mai sus-amintit l-a întîlnit pe Rákóczy. Cînd i-a predat scrisoarea de interzicere şi cînd i-a comunicat firmanul în această privinţă, acesta s-a scuzat născocind diferite pretexte şi a spus : „Între noi şi suedezi fiind unire şi alianţă şi multe angajamente reciproce, mă duc să mă întîlnesc cu ei''.

Atunci, pornind imediat de acolo, s-a dus în localitatea numită Seğan[466], aflată la vreo cinci mile depărtare de Buda. De acolo trecînd peste Gyarmaty[467] şi Lova[468] s-a dus la Uivar. Din partea cealaltă, de asemenea, venind şi oastea suedeză, erau tocmai pe punctul de a se întîlni.

<Se arată că în cazul întîlnirii acestor două oşti, localităţile din împrejurimi vor suferi
271 pagube, aşa cum au şi suferit, după afirmaţiile autorului>.

DESCRIEREA SITUAŢIEI NEAMŢULUI

<Solia lui Iusuf paşa la Ferdinand. Împăratul se plînge de atacul suedezilor asupra Bremenului>.

De asemenea, oastea lui Rákóczy trece şi persecută părţile de dincolo de Ak-Iailak ale ţării craiului vienez. De aceea, locuitorii satelor au fugit. Împăratul, fiind foarte îngrijorat de acţiunile lui Rákóczy, a săpat şanţuri mari în jurul cetăţii Viena, a făcut din nou porţi şi a ridicat ziduri în jurul cetăţii.

Acestea erau plîngerile împăratului în faţa solului turcesc.

<Pregătirile austriecilor în faţa pericolului din partea lui Rákóczy>.

Dacă oastea lui Rákóczy nu va pleca din ţinuturile lor, ei <austriecii> vor merge asupra cetăţii acestuia. Atunci Rákóczy, după ce a stat două zile lîngă cetatea Nora[469], s-a îndreptat apoi spre localitatea numită Szependik, care este un ţinut cu minereuri.

<Liniştirea oştii austriece>.

De asemenea, adepţii *(inoş)* lui Rákóczy, trecînd în Moravia, care se afla dincolo de Ak-Iailak, s-au întîlnit cu vreo două mii de ostaşi suedezi şi au venit la cetatea numită Tatra.

[464] 14 mai 1645.
[465] Szombothely (cf. J. Thury, *op. cit.*, II, p. 205, nota 2).
[466] *Sığan.*
[467] În text : *Kermat.*
[468] Se mai poate citi *Luva* sau *Love* (?).
[469] Recte *Nova*, vezi şi la Karacson, *op. cit.*, p. 387, nota 3.

Rákóczy, nedînd nici o consideraţie poruncilor trimise de la Poarta împărăţiei, nu a încetat oprimarea austriecilor.

<Pornirea oştii austriece asupra cetăţii Fulek>.

În gemazi ül-ahîr [470], comandantul austriac, groful Buhai [471], trimi- 272
ţînd o scrisoare lui Hüsein paşa, îi făcea cunoscute acţiunile lui Rákóczy, potrivnice păcii, precum şi faptul că el nu era numit comandant pentru apărarea ţării. I s-a făcut cunoscut să nu mai aibă grijă de acestea. În sfîrşit, din partea lui Hüsein paşa, beilerbei de Buda, mergînd oameni cu scrisori la mai sus-arătatul <austriac> şi la Rákóczy, le-au dat sfaturi şi i-au îndemnat să ajungă la bună înţelegere. În urma acestui fapt, în luna regeb [472], odată cu întoarcerea lui Rákóczy la Caşovia [473], groful de asemenea plecînd, s-a întors la Viena [474].

<Schimbări în ierarhia Porţii otomane>.

MOARTEA LUI MEHMED PAŞA 292

<Mama sa fiind din familia sultanului şi din aceea a marelui vizir Rustem paşa, a fost crescut în haremul împărătesc, unde ca tînăr a fost camerier împărătesc *(hass-oda)*, iar pe timpul expediţiei împotriva Hotinului a fost înălţat la rangul de capugibaşî>.

ANUL O MIE CINCIZECI ŞI ŞAPTE [475] 294

<Descrierea evenimentelor din Creta şi Candia, situaţia de la hotarele Bosniei etc.>

OCUPAREA DE CĂTRE DUŞMANI A CETĂŢII KILIS 307

Veneţienii, strîngînd opt mii de croaţi şi alţi ostaşi înarmaţi, recrutaţi cu o soldă de un dinar pe zi, în a cincea zi a lunii safer [476], s-au adunat lîngă Zara [477]. Halil bei, mergînd asupra lor cu oastea sangeacului de Karafa [478] şi cu <Gheorghe> Rákóczy, după o mare luptă, <veneţienii> n-au mai putut să reziste şi el a luat cetatea.

<Urmează descrierea asediului şi a ocupării cetăţii Klis de către ghiauri, precum şi 308
a cetăţii Novograd>.

ANUL O MIE CINCIZECI ŞI OPT [479]... 312

... În prima zi a lunii rebi ül-ahîr [480], venind un om din partea hanu- 324
lui din Crimeea [481], a arătat că mai înainte cetele căzăceşti care locuiau

[470] 15 iulie — 13 august 1646.
[471] De fapt Puchaim (cf. Hammer, *op. cit.*, X, p. 63).
[472] 23 august — 21 septembrie 1645.
[473] În text: *Kaşa.*
[474] În text: *Beč.*
[475] 6 februarie 1647 — 26 ianuarie 1648.
[476] 12 martie 1647.
[477] În text: *Zadra*; cetate în Dalmaţia.
[478] Nu credem să fie vorba de Caffa.
[479] 27 ianuarie 1648 — 14 ianuarie 1649.
[480] 25 aprilie 1648.
[481] Islam Ghirai al III-lea (1644—1645).

în ţinuturile numite Sarî-Kamîş [482] au plecat de aici cu şeicile lor pe Bug [483], căreia îi spun apa Özi, şi mergînd pe Marea Neagră jefuiesc şi provoacă
325 pagube ţărmurilor. Pînă acum, neamul căzăcesc era supus regelui polon, dar de un an sau doi sînt ajutaţi şi de veneţieni... şi în a doua zi a lui rebi ül-ahîr [484], dîndu-se eialetul Bosnia mutesarrîfului de Silistra, Derviş Mehmed paşa, i s-a dat firman ca să ajungă în mare grabă la hotarul Bosniei, iar Silistra a fost acordată lui Ibrahim paşa, care era mutesarrîf de Bosnia...

341 ANUL O MIE CINCIZECI ŞI NOUĂ [485]

343 SITUAŢIA FLOTEI

Lui Derviş Mehmed paşa, care mai înainte fusese mutat la Poartă, acordîndu-i-se în această vreme eialetul Silistra, a fost însărcinat să treacă flota la strîmtori... la 23 ale lunii gemazi II [486].

357 ANUL O MIE ŞAIZECI [487]. CONSTRUIREA UNEI CETĂŢI NOI (*KALE-I CEDID*)

361 ÎNCETAREA SLUJBEI LUI MURAD PAŞA DE LA MARELE VIZIRAT ŞI VIZIRATUL LUI MELEK AHMED PAŞA [488]

362 ... Pe la începutul lunii ramazan [489], a sosit ştirea că hanul Crimeei [490] a trimis pe fratele său să devasteze Moldova. Căpetenia cetăţilor căzăceşti supuse tătarului, care se numise hatman [491], trimiţînd pe fratele său la Poarta împărăţiei, a prezentat arz de supunere...

367 ANUL O MIE ŞAIZECI ŞI UNU [492]

376 ÎNFRÎNGEREA IENICERILOR DE LA POARTĂ

<Începutul răscoalei ienicerilor>.

Pe vremea chindiei, agalîcul a fost acordat lui Kara Hasan Agazade, care făcea parte din *oğak*, iar eialetul Timişoara a fost acordat predecesorului său <Kara Mustafa>.

380 ANUL O MIE ŞAIZECI ŞI DOI [493]

381 MAZILIREA MARELUI VIZIR GÜRĞÜ MEHMED PAŞA

Sigiliul imperial a fost luat de la Gürğü Mehmed paşa <în 13 rebi 1062> [494]. Lui Gürğü Mehmed paşa, care fusese închis la Yedikule, după

[482] „Stuf Galben", în apropiere de Don.
[483] În text: *Ak-Su* („Apa Albă").
[484] 26 aprilie 1648.
[485] 15 ianuarie 1649 — 3 ianuarie 1650.
[486] 3 iulie 1649.
[487] 4 ianuarie — 24 decembrie 1650.
[488] Mare vizir (1650—1651).
[489] 28 august — 6 septembrie 1650.
[490] Islam Ghirai al III-lea.
[491] Hatmanul Bogdan Hmelniţki (?).
[492] 25 decembrie 1650 — 14 decembrie 1651.
[493] 15 decembrie 1651 — 1 decembrie 1652.
[494] 20 iunie 1652.

ce a zăcut acolo mai multe zile, i s-a dat sangeacul Ohrida *(Ohri)* şi apoi eialetul Timişoara.

<Schimbări în ierarhia Porţii>. 385

În şaptesprezece ale lui ğemazi ül-evvel[495], ajutorul de defterdar[496] Mustafa devenind defterdar, predecesorul său, Böruzen, a fost transferat în eialetul Timişoara, iar înaintaşul acestuia, Seid Mustafa paşa, a fost mutat în eialetul Kanizsa...

SITUAŢIA ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI A MOLDOVEI 386

Voievodul Ţării Româneşti şi voievodul Moldovei[497], fiind în duşmănie, voievodul Moldovei îşi dăduse una dintre fete[498] cazacului de Oceakov[499], iar pe alta o dăduse unuia dintre beii leahului şi se baza pe aceştia. Matei, de asemenea, făcînd înţelegere cu Transilvania şi zicînd că atunci cînd între leşi şi cazaci este duşmănie se poate obţine victoria asupra celui mai sus-arătat <Lupul>, a pornit cu oastea sa asupra Moldovei. De asemenea, serdarul Moldovei[500], înţelegîndu-se pe ascuns cu sus-numitul <Matei>, acela i-a promis că, înlăturîndu-l pe voievod, îl va numi pe el în locul său. Serdarul, la rîndul său, din pricina neînţelegerii cu mai sus-arătatul voievod, făcuse înţelegere cu el <Matei>, dar pe cînd mergea împotriva acestuia, scrisoarea pe care Matei o scrisese celui mai sus-arătat a intrat în mîna lui Lupul[501]. Odată cu aflarea adevărului, acesta, fără a acorda aman, l-a ucis pe serdar[502] şi socotind că „oastea sosită în aceste ţinuturi este mare şi că lupta ar fi nechibzuită", şi-a ridicat toată vistieria şi avuţia sa, împreună cu toată suita sa, şi s-a îndreptat spre vilaietul leşesc. Cînd a ajuns la Hotin, a venit şi Matei, care, căindu-se, a numit 387
ca voievod pe acel duşman[503] care mai înainte îl scăpase de la moarte, apoi s-a întors şi a plecat[504].

CEREREA CAZACULUI

Cazacul leşesc, supus mai înainte hanului <tătăresc>, devasta de cîţiva ani încoace vilaieturile poloneze.

În acest timp, venind de la hatman un cazac renumit cu douăzeci de neferi, s-a rugat pentru steag *(sanğak)* din partea sultanului, spre a fi numit voievod ca şi cei din Ţara Românească şi Moldova. Avînd loc un sfat şi capuchehaia hanului considerînd această <cerere> nepotrivită, el

495 26 aprilie 1652.
496 În text: *başibaki kul* (recte: *kuli*), substitut de defterdar.
497 Matei Basarab şi Vasile Lupu.
498 Ruxandra.
499 Lui Timuş Hmelniţchi, fiul lui Bogdan Hmelniţchi.
500 Comandantul oştii moldoveneşti. — De fapt G. Ştefan
501 În text: *Lupun*.
502 De fapt pe complicii lui Gheorghe Ştefan, care erau: Costin Ciogolea (logofăt), Pătraşcu Ciogolea (spătar) şi Ştefan (serdar).
503 La M. Naima: „scrib".
504 La M. Naima: „De asemenea şi Aga Matei a venit cu oastea sa şi aflînd de plecarea domnului <Vasile Lupu>, s-a întors cu întristare, după ce a numit domn <în Moldova> pe acel scrib care vîrîse zîzanie între ei" (*Tarih*, ed. a IV-a, vol. V, p. 352).

<solul> a fost trimis la Siavuş paşa, valiu de Silistra, <urmînd ca acesta să rezolve cererea>.

OCUPAREA ŢĂRII POLONE DE TĂTARI

<Descrierea relaţiilor dintre tătari, poloni şi cazaci. Sosirea lui Osman aga de la oastea
388 hatmanului, ca şi a hatmanului căzăcesc>.

Aducîndu-l împreună şi pe Lupu, fostul voievod al Moldovei, care a fost mazilit, au sosit la oastea sa <a hanului>.

<Urmează descrierea incursiunii tătăreşti în vilaietul polon, pînă la Bar, şi fuga polonilor. Trimiterea lui Osman aga cu 400—500 de tătari în urmărirea lor>.

Prinzîndu-i pe oamenii care duceau scrisoarea lui Matei <Basarab> pentru oamenii săi, care se aflau la Eliar-Varşar [505], cînd au fost întrebaţi, ei au spus următoarele:

„Dorinţa craiului [506] era de a intra în interiorul vilaietului înfloritor de unde aţi venit voi şi de a-şi hrăni caii şi de a se aproviziona cu zaherele. În această iarnă, cazacii voiau să intre acolo să ierneze şi apoi să meargă asupra oştii tătăreşti. Dar pe cînd mergeau fără să ştie ceva, au auzit deodată de sosirea tătarilor şi pierzîndu-şi minţile, s-au întors şi s-au adăpostit într-o palancă numită Zwaniec *(Izvanğa)*, în apropiere de cetatea Hotin, de pe malul fluviului Nistru [507]. Ei nu au zaharele şi caii lor sînt slabi...

389 <Închiderea drumurilor de aprovizionare a polonilor de către tătari şi cererea lor de capitulare>.

ÎNCHEIEREA PĂCII DINTRE LEAH ŞI TĂTAR...
396 ALTE EVENIMENTE

<1064 zilkade 15 [508]. Schimbări în ierarhia Porţii>.

... La moartea sa, Matei, voievodul Ţării Româneşti, recomandase în locul său pe unul din suita sa. Acesta [509], trimiţînd la Poarta împărăţiei o mie de pungi *(kise)* [510] de aspri *(akce)*, a trecut în locul său.

DERVIŞ PAŞA

397 <Descriindu-se viaţa lui Dervîş Mehmed paşa, se aminteşte că a fost, printre altele, şi guvernator de Bosnia şi de Silistra>.

ANUL O MIE ŞAIZECI ŞI CINCI [511]...

[505] Varşovia (?).

[506] Ioan al II-lea Cazimir (1648—1668), regele Poloniei.

[507] În text apare greşit *Tuna* (Dunărea) în loc de *Turla* (Nistru).

[508] 27 septembrie 1654.

[509] Constantin Şerban (1654—1658).

[510] La M. Naima (ed. a IV-a, vol. V, p. 415): 700 pungi (= 70 000 000 de aspri) pentru vistierie.

[511] 11 noiembrie 1654 — 30 octombrie 1655. De fapt, Hagi Kalfa îşi încheie cronica cu ultimele luni ale anului 1654, descriind succint evenimentele din Egipt şi răzvrătirea lui Ebşir paşa. M. Naima continuă descrierea pînă la 1659/1070, avînd în plus relatarea spînzurării patriarhului grec pentru relaţiile sale tainice cu voievodul Ţării Româneşti; lupta hanului tătăresc cu Transilvania; înlocuirea domnilor români (octombrie 1657); expediţia turco-tătară în Transilvania (1658—1659); situaţia din Moldova şi Ţara Românească unde se răsculase Mihnea al III-lea Radu, precum şi înlăturarea lui Gheorghe Rákóczy al II-lea (1660).

TAKVIM ET-TEVARIH

(ed. Istanbul, 1733/1146 H., 12 + 247 p.)

<După descrierea luptei de la Cossovo (1389), se dă cronologia evenimentelor domniei 98
lui Baiazid I Fulgerul>.

În anul 793 [1] a fost înfrîngerea dinastiei Karamania [2] de către hanul
Fulger *(Ildırım)*, în lupta de la Ak-Čay [3]. Apoi, a urmat ocuparea
Ankarei *(Engüri)*, prinderea lui Timurtaş paşa şi expediţia sultanului
Ildırım <Baiazid> în Ţara Românească *(bediyar-i Eflak)*[4]; înfrîngerea
lui Tohtamîş[5] într-o luptă cu Timur [6] din Samarcand[7] şi împrăştierea
populaţiei din cîmpie *(deşt)* [8] în părţile Mării Negre şi a Dunării
(Kara-Deniz ve Tuna). Impunîndu-se aşezarea lor aici, s-au convertit la
creştinism. Aceştia sînt cei din Moldova *(Kara Boğdan)* [9].

Povestindu-se lupta dintre fiii lui Baiazid, după bătălia de la An- 101
kara la 809 [10] ... ,Isa era la Niceia *(Iznik)* ,emirul Suleiman în ţara Rume-
lia, apoi urmează plecarea lui Musa Celebi în Ţara Românească *(bediyar-i
Eflak)* ...

Anul 819 [11] ... 102

Expediţia sultanului Mehmed în părţile Ţării Româneşti *(beğanib-i
Eflak)*, construirea Giurgiului *(Yerkökü)* din porunca sa şi supunerea
Ţării Româneşti şi înfrîngerea lui Bîkra în lupta cu Şah-Rukh [12] ...

Anul 827 [13] — invazia lui Firuz bei oğlu Mehmed în Ţara Românească, 103
apoi răscoala şi moartea lui Seid Nimetullah, unul din marii şeici din Ker-
man [14] ...

Anul 844 [15] — terminarea geamiei vechi din Adrianopol, înfrîngerea 105
lui Mezid bei şi Kula-Şahin [16] în lupta din Ţara Românească [17] şi invadarea
ţării Georgiei *(Gürcistan)*, în 845 [18].

---

[1] 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.

[2] *Karaman*, principat în Anatolia cu capitala la Konya, sub dinastia Karamanoglîilor; anexat Imperiului otoman de Mehmed al II-lea, la 1467 (972 H.).

[3] „Pîrîul alb", în Anatolia, lîngă Ankara.

[4] Aceeaşi dată şi la cronicarii turci din sec. al XV-lea, deşi campania lui Baiazid I împotriva lui Mircea a fost în 1394. Nu este exclus să fi fost mai multe expediţii la Dunăre, după cum afirmă şi Evliya Celebi.

[5] Han al Hoardei de Aur (1379—1395).

[6] Timur-Lenk; zdrobeşte oastea lui Baiazid în lupta de la Ankara, la 28 iulie 1402.

[7] *Samarcand* (U.R.S.S.), vechea capitală a timurizilor.

[8] Recte: *Deşt-i Kipceak*, „stepele kipceacilor", în nordul Mării Negre.

[9] Astfel de afirmări neîntemeiate ne dă şi cronicarul Mehmed Khalifa.

[10] 18 iunie 1406 — 26 mai 1407.

[11] 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

[12] Şah-Rukh Mîrza, primul suveran timurid (1405—1447), fiul lui Timurlenk şi tatăl astronomului Ulug-beg.

[13] 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

[14] Sau *Ghermiyan*, provincie în Anatolia.

[15] 2 iunie 1440 — 21 mai 1441.

[16] De fapt a fost ucis în luptă; amîndoi au fost beilerbei de Rumelia, cu reşedinţa la Filipopol *(Filibe)*.

[17] De către Ioan de Hunedoara.

[18] 22 mai 1441 — 11 mai 1442.

حمد و ثنا و شکر بی انتها اول مبدأ اول جل و علایه
که فهرس غرایب کاینات و فذلکهٔ عجایب واقعات اولان
ادوار فی ایتمار نوادر بحر مرور ادوار و تبدل اوضاع و اطوار
ایله تقویم اصحاب تنجیم گبی منسوخ العمل قلمیوب دائما
کارگاه دین و دولته دستور ابدی و تدبیر امور جمهوره ممد
سرمدی قلدیغیچون و صلوة و سلام اول نبی کریم جناب
فخیمنه که نقل لاریب لا یعلم الغیب ایله بر مقتضای مخایل
واهیه امور آتیه یه اطلاع بابنی سد و احوال ماضیه دن
حدیث اولان حرج نه غضب موروث القرجی ایله فن اخباری
منصور و مؤید و حکم مؤبدی ارکانینی مشید ایلدی و آل
و اصحاب فخامتنه که اخبار معجز آثار نبوتدن ما کان
و ما سیکون دهر بوقلمونی روایت حکم نافذ ازلیدن واجب
الدرایه اولان وقایعی نقل و حکایت ایلدیلر و بعد
چون فن جلیل القدر تاریخ ده فضل و شرف مقرر و مفصلات
وقایعی ضبط و احاطه غیر متصور در بر وفق ما لا یدرک
کله استقصا ر معظم اخبار و ضبط اجمال حوادث
ادوار ایچون بو فهرس قویم اسلوب نسق بمده

Fig. 3. — Kiatip Celebi, *Takvim et-Tevarih*, ms. Bibl. TKSM. Istanbul, R. 1199, f. 1v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 33, c. 575 I.

Anul 866 [19] — campania lui ‹Mehmed al II-lea› Cuceritorul *(Fatih)* în Ţara Românească şi împrăştierea ghiaurilor, plecarea flotei pe mare şi cucerirea insulei Mitilene *(Midellü)* [20] după asediu şi luptă . . .

Anul 880 [21] — cucerirea cetăţilor Mangup *(Mengüb)*, Caffa *(Kefe)* 109
şi Azov *(Azak)* de mîna lui Kedük Ahmed paşa [22] şi supunerea lui Mengli Ghirai han [23] de către dinastia otomană; înfrîngerea ghiaurilor din Sirmium *(Serem)* în lupta cu Bali bei, fiul *(ibn)* lui Malkoči, şi zdrobirea lui Suleiman paşa în lupta din Moldova, la aceeaşi dată cu cucerirea Caffei . . .

Anul 881 [24] — în ce fel sultanul Mehmed al II-lea Cuceritorul a învins cu forţa Moldova şi s-a întors după o luptă mare [25] şi după pustiirea acestei ţări . . .

Anul 882 [26] . . . înfrîngerea lui Ali, fiul *(ben)* lui Mihail [27], într-o luptă din Ţara Românească şi moartea cadiului Velli ed-Din . . .

Anul 889 [28] — expediţia sultanului Baiazid al II-lea, pe mare şi pe uscat, împotriva Moldovei şi întoarcerea sa, după cucerirea Chiliei *(Kili)* şi Cetăţii-Albe *(Akkerman)*, şi construirea unei ilustre geamii la Adrianopol.

Anul 890 [29] — năvălirea lui Mihaloğlu Ali paşa, valiu de Rumelia, în ţara Moldovei *(Boğdan)*, ruinarea şi pustiirea ei . . .

Anul 933 [30] — invazia lui Ioan *(Janos)* ‹Zápolya›, craiul Transilvaniei *(Erdel)* . . .

Anul 945 [31] — a opta expediţie a sultanului Suleiman asupra Mol- 119
dovei, în iunie-iulie *(safer)* şi descinderea la Suceava *(Besüca)*. Urmează expediţiile navale şi succesele lui Hair ed-Din paşa Barbaros . . .

Anul 958 [32] — invazia craiului Ferdinand în Cehia *(Ceh)* şi în Transilvania *(Erdel)* şi, în fine, plecarea în ajutorul lui Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia; cucerirea Becicherecului şi Cenadului şi Lipovei dintre cetăţile transilvane. Plecarea lui Ahmed paşa [33] cu oastea din partea sultanului . . .

Anul 959 [34] — cucerirea fortăreţei Timişoara *(Tamşuar)* şi ocuparea Solnocului şi a altor cetăţi ale lui Ştefan *(Istefan)* [33], principele Transilvaniei, de către mîna lui Ahmed paşa, precum şi asedierea cetăţii Agria *(Egri, Eger)* . . . .

---

[19] 6 octombrie 1461 — 25 septembrie 1462.
[20] Lesbos.
[21] 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.
[22] Mare vizir otoman.
[23] Han al Crimeei (1467—1517).
[24] 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.
[25] La Valea Albă sau Războieni.
[26] 25 aprilie 1477 — 3 aprilie 1478.
[27] Mihaloğlu Ali bei.
[28] 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.
[29] 18 ianuarie 1485 — 6 ianuarie 1486.
[30] 8 octombrie 1526 — 26 septembrie 1527.
[31] 30 mai 1538 — 18 mai 1539.
[32] 9 ianuarie — 28 decembrie 1551.
[33] Mare vizir şi beilerbei al Rumeliei.
[34] 29 decembrie 1551 — 17 decembrie 1552.
[35] Denumirea dată de turci lui Ioan Sigismund Zápolya.

128 Anul 1003 [36] — victoria oştii islamice asupra taberei *(tabur)* duşmane, înfrîngerea ghiaurilor şi cucerirea fortăreţei ... Ianîk.

Răscoala *(isiyan)* lui Mihai *(Mihal)*, domnul *(hakim)* Ţării Româneşti, şi victoria asupra lui Sinan paşa, serdarul oştii islamice, la podul spre Rusciuk; moartea sultanului Murad al III-lea şi urcarea pe tron a sultanului Mehmed al III-lea ...

Anul 1007 [37] — înfrîngerea lui Hafîz Ahmed paşa de către Mihai *(Mihal)*, voievodul Ţării Româneşti, pe ţărmul Dunării şi plecarea serdarului Ibrahim paşa în expediţie la Uivar ...

Anul 1019 [38] — ... înfrîngerea ghiaurilor poloni *(leh)* de către Ali paşa [39], valiu de Oceakov *(Ozü)*, într-o luptă în Moldova şi moartea şeihului Hasan efendi ...

Anul 1020 [40] — întoarcerea şi sosirea lui Mehmed Ghirai şi închiderea acestuia la Yedikule, precum şi plecarea lui Ömer paşa [41] pentru ocuparea Ţării Româneşti ...

Anul 1022 [42] — năvălirea în Transilvania şi ‹ocuparea› fortăreţelor Lipova şi Ineu *(Yanova)*, din împrejurimile Timişoarei, şi înfrîngerea taberei ghiaurilor de către Deli Ibrahim paşa, într-o luptă în Moldova ...

Anul 1023 [43] — plecarea craiului Bethlen Gabor în Transilvania cu porunca sultanului lumii [44]; expediţiile lui Iskender paşa ‹de Bosnia› şi plecarea lui Şakşaki [45] paşa pentru nimicirea cazacilor rebeli la fluviul Dunărea şi decapitarea lui Nasuh paşa [46] ...

Anul 1029 [47] — plecarea lui Iskender paşa, valiu de Oceakov, şi a lui Ǧanibek Ghirai în părţile leşeşti şi în Moldova, din pricina unor intrigi şi răzvrătiri; înfrîngerea ghiaurilor într-o luptă ...

Anul 1030 [48] — îngheţarea Cornului de Aur *(Halic-i Kostantiniye)* din pricina unui ger aspru şi campania sultanului Osman al II-lea împotriva Hotinului *(Hotun)* din ţările leşeşti [49], în luna aprilie; moartea lui Ali Akermani [50], unul dintre muftiii Rumeliei.

Anul 1059 [51] — răzvrătirea Georgiei *(ihrac-i Gürcistan)* ... şi teribila pustiire a ţării Moldovei de către tătari; agresiunea, răscoala şi înfrîngerea ghiaurilor de către musulmani într-o luptă.

---

[36] septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.
[37] 4 august 1598 — 23 iulie 1599.
[38] 26 martie 1610 — 15 martie 1611.
[39] Mağaroğlu Ali paşa, conducătorul unei expediţii în Transilvania (1613).
[40] 16 martie 1611 — 3 martie 1612.
[41] Kitapci sau Ketenği Ömer paşa.
[42] 21 februarie 1613 — 10 februarie 1614.
[43] 11 februarie 1614 — 30 ianuarie 1615.
[44] Ahmed I.
[45] *Sakşaki*: „rebel".
[46] A fost mare vizir otoman.
[47] 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620.
[48] 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.
[49] La data de mai sus, Hotinul se găsea sub stăpînirea Poloniei.
[50] Originar din Akkerman.
[51] 15 ianuarie 1649 — 3 ianuarie 1650.

Anul 1067 [52] — lupta hanului tătăresc în Transilvania. Schimbarea voievozilor Țării Românești și Moldovei [53] ... în luna octombrie—noiembrie *(zilhicce)* și cucerirea Ineului *(Yanova)* prin chibzuința marelui vizir Köprülü Mehmed pașa ...

<Urmează completări ulterioare>.

Anul 1123 [54] — expediția marelui vizir și serascher Baltagi Mehmed pașa împotriva rușilor *(Moskov)* în Moldova, la Prut. Cererea de iertare din partea ghiaurilor celor umili ... și încheierea păcii la Vadul Hușilor ...

<Înșirînd biografiile unor demnitari, spune că locțiitorul *(kaimakam)* Mehmed pașa a murit la cetatea Hotin în 1621>.

Anul 1128 [55] — în mai-iunie *(cemazi ül-ahır)* marele vizir și serdar Damad Ali pașa a pornit în expediție împotriva austriecilor în Ungaria și a căzut în lupta cu austriecii în iulie-august *(șaban)*.

<A urmat invazia ghiaurilor austrieci în cetatea Timișoara>.

1146 [56] — sultanul Mahmud Han I și mazilirea voievodului Moldovei, Mihail Racoviță; numirea lui Iskerletzade Ligor [57] ...

<Urmează descrierea evenimentelor pînă la 18 zilhiğğe 1146, corespunzînd cu 22 mai 1734>.

<Cronologia lui Hagi Kalfa se încheie cu o serie de liste de sultani (p. 169—173), mari viziri (p. 173—181), șeihi ul-islami (p. 182—187) și kadıaskeri (p. 187—195)>.

GIHANNÜMA

(ms. orient. nr. 265, Bibl. Acad. R.S.R., 278 f.)

<Miniatură aurie cu motive florale albastre, galbene și trandafirii>. 1

<Indice alfabetic cuprinzînd unele nume geografice printre care: Ardeal *(Erdel)*, Moldova *(Boğdan)*, Țara Românească *(Eflak)*, Măcin, Timișoara, Oradea *(Varad)*, Silistra etc.>. 22 v.—22 r.*

Fluviul Dunărea [1]. Fluviul acesta este, după Nil, unul dintre fluviile mari. El izvorăște de prin părțile nordice, din munții Germaniei [2] 226 r.

[52] 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.

[53] Gheorghe Ștefan (1653—1658) și Constantin Șerban (1654—1658), maziliți pentru că au sprijinit expediția lui Gheorghe Rákóczy al II-lea în Polonia (1657). Au fost înlocuiți cu Gheorghe Ghica în Moldova (1658—1659) și Mihnea al III-lea Radu în Țara Românească (1658—1659).

[54] 19 februarie 1711 — 8 februarie 1712.

[55] 27 decembrie 1715 — 15 decembrie 1716.

[56] 14 iunie 1733 — 2 iunie 1734.

[57] Grigore al II-lea Ghica.

* Numerotarea filelor a fost inversată.

[1] În text: *Nehir-i Tuna.*

[2] În text: *Alaman.*

și trece prin orașul Viena [3] (care este reședința craiului austriac [4]). De asemenea, străbate multe alte cetăți și ținuturi. Trecînd apoi prin Strigoniu [5], între Buda și Pesta *(Pește)*, prin Istuni-Belgrad, prin Varadin, prin Ulug, coboară la Belgrad. După aceea, traversînd Semendria și Cladova *(Fethislam)* și Vidinul, trece prin fața Nicopolului și Rusciukului și Silistrei și, mergînd spre Isaccea *(Isakci)*, se împarte acolo în două brațe, din care cel dinspre nord merge înspre trecătoarea Ismail, iar cel dinspre sud la Tulcea, vărsîndu-se apoi în Marea Neagră dinspre nord-vest spre sud-est. Toate orașele amintite rămîn în partea lui de sud. În nordul lui fiind puține ținuturi musulmane, cele mai multe sînt ținuturi ghiaure <românești>. Acesta este un fluviu ciudat. El străbate o distanță de trei sute șaizeci și patru de *fersahe* [6] și multe alte rîuri mari se varsă în el. Cu toate acestea, în fața Isaccei el se vede cam tot atît cît este și în fața Vienei.

Dintre rîurile care curg din partea de nord spre sud <în Dunăre>, cel mai mare este rîul Tisa, care, venind din vilaieturile leșești și din Ardeal, trece pe la Solnoc, Seghedin, Gyula și Ineu *(Yanova)* și se varsă în Dunăre la răsărit de Titel și în fața Slankemenului *(Islankama)* [7]. Acest rîu își are izvorul lîngă apele Özü și Akkerman. De asemenea, mai sînt și multe alte rîuri, a căror descriere amănunțită fiind cu neputință, s-a socotit de cuviință să se renunțe la ele.

235 r.—244 v. <Descrierea orașului Constantinopol *(Kostantiniyye)* sub raport geografic, istoric>.

Rîul Oceakov (Özü). Acesta este un rîu mare. El izvorăște de prin părțile nord-estice, dintr-un lac ... După ce se varsă în el multe rîuri din nordul Dunării și de la izvoarele apelor Tisa și Akkerman, trece prin vilaieturile leșești și curge spre sud pe o distanță totală de două sute treizeci de fersahe, după care se varsă în Marea Neagră în fața Oceakovului.

244 v. *Despre ținuturile Rumeliei (Zikr-i memalik-i Rumeli)*. Ținuturile Rumeliei încep de la Constantinopol și merg spre Adrianopol împărțindu-se în trei părți : partea dreaptă, partea stîngă ... și partea de mijloc. Partea dreaptă se întinde spre Silistra, pe malurile Dunării. Partea stîngă se întinde spre Salonic și Moreea, spre marea grecească, iar partea de mijloc cuprinde vilaieturile aflate pe drumul Budei și Bosniei ... Cel care se
244 r. îndreaptă spre Silistra iese din Constantinopol și, trecînd prin sangeacurile Vize și Kîrk-Kilise, pășește apoi la hotarul Silistrei ...

245 v. *Ținutul Silistrei (Memleket-i Silistre)*. Constă dintr-un oraș mare și un cadiat *(kaza)*, așezat pe un loc drept pe malul fluviului Dunărea. <Silistra> este unul dintre orașele renumite de pe <malul> fluviului Dunărea care străbate vilaieturile ghiaure ca Țara Românească *(Eflak)* și Moldova *(Boğdan)* ..., precum și ținuturile Rumeliei. De aceea, el este socotit ca locul de reședință al acelor țări.

---

[3] În text : *Beç*.

[4] În text : *Nemçe*.

[5] În text : *Estergon*.

[6] *Fersah* : unitate de măsură pentru distanțe la vechii perși, echivalentă cu o oră de mers călare la pas obișnuit.

[7] Localitate pe malul Dunării, lîngă Petrovaradin, în Iugoslavia.

Fig. 4. — Kiatip Celebi, *Gihannuma*, Bibl. Acad. Rom., Buc., ms. orig., f. 274 v.

Beilerbeiul sangeacurilor din împrejurimi stă acolo [8], păzeşte ţinuturile musulmane. Silistra are o cetate mică de piatră, cinci geamii şi două băi publice *(hamam)*. Are şi multe vii şi grădini. Cînd în anul şapte sute şaptezeci [9] sultanul Murad gaziul a luat cetatea Nicopol, stăpînul <Silistrei> a predat cetatea fără împotrivire. Fortăreaţa ei de lemn este într-o măsură oarecare ruinată. În împrejurimile ei se află cadiatele Rusciuk şi Tîrnovo şi Hîrşova [10]. De la Istanbul se ajunge acolo în unsprezece zile. Fuseseră descrise mai înainte cadiatele de la Istanbul pînă la ţinutul Kîrk-Kilise [11]. De la Kîrk-Kilise se străbat Munţii Balcani şi apoi se intră în ţinutul Silistra şi în Dobrogea ...

... *Balcicul* se află la o distanţă de un menzil dincolo de Varna şi este o schelă şi un cadiat renumit în Dobrogea. În jurul lui se află Mangalia [12] şi Ekrene. Vestitul loc cu numele de Kelgra [13] este la o distanţă de două ceasuri de Balcic. Acolo se află o cetate mică şi locul de pelerinaj zis Sarî-Saltîk [14]. Ekrene se află la ţărm şi este legat de Hagioğlu-Bazarî [15] <aflat> între Varna şi Balcic.

<Descrierea Mesevriei>.

245 r. *Mangalia* este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea, lîngă ţărmul Mării Negre. De la Istanbul se ajunge acolo în douăsprezece zile. De la Balcic este o zi de mers. În jurul ei se află cadiatele Babadag şi Techirghiol [16].

Pe ţărm, de la Mangalia la Constanţa [17] se ajunge într-o zi. De la Constanţa la Kara-Harman [18] este o cale de un menzil şi acolo Hasan paşa a construit o cetate. De la Kara-Harman la orăşelul de ţărm, zis Babadag, este cale de o zi. Şi în jurul acestuia se află păduri vestite. De la Istanbul se ajunge acolo în treisprezece zile. În jurul lui se află cadiatele Isaccea, Tulcea şi Techirghiol.

Tulcea (Tolça) ... este un orăşel şi un cadiat din Dobrogea, aşezat acolo unde braţul mic, de sud, al apei Dunărea se varsă în Marea Neagră. Ea se află la cale de o zi de mers dincolo de Baba<dag>. De la Istanbul se ajunge acolo în paisprezece zile. În jurul ei se află cadiatele Isaccea şi Babadag. De aici, ţărmul Dunării coteşte şi ea poate fi trecută cu corăbii *(gemi)*, iar la o distanţă de o zi, de locul unde braţul mare de est al Dunării se varsă în mare, se află orăşelul şi cadiatul numit Trecătoarea Ismail [19]. Peste apă se trece cu vasele şi apoi se descinde în orăşel. Are şi o cetate. De la Istanbul se ajunge acolo în cincisprezece zile. Cei mai mulţi dintre locuitori sînt creştini şi cele aproape opt mii de familii formează un tîrg destul de mare ... Oraşul mai sus-amintit este un fel de Silistra la capătul celălalt. Dincolo de el se află ţinuturile Chiliei *(Kili)* şi Akkermanului şi Oceakovului, care vor fi descrise cu ajutorul preaînaltului

[8] La Silistra.
[9] 16 august 1368 — 4 august 1369.
[10] În text: *Harsova*.
[11] Oraş în Tracia orientală, la 35 km est de Adrianopol.
[12] În text: *Mankalya*.
[13] Este vorba de capul Caliacra.
[14] Ascet musulman (sec. XIII) care şi-a avut reşedinţa la Babadag.
[15] *Pazargic*, azi Tolbuhin (Bulgaria).
[16] În text: *Tekfur-Golü* („Lacul suveranului").
[17] În text: *Kostenge*.
[18] Com. Vadu (jud. Constanţa).
[19] În text: *Ismail ghecidi*.

Allah ... De la Provadia [20], se află în împrejurimi Hagioğlu-Bazarî, Şumla *(Şumni)* şi Karînabad la o distanţă de cîte o zi de mers. Hagioğlu-Bazarî este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea. De acolo, marea se află la o depărtare de un menzil, iar Dunărea la o cale de două zile de mers. În jurul ei sînt cadiatele Kara-Harman şi Mangalia. De la Istanbul se ajunge acolo în zece zile. Techirghiolul se află lîngă un cadiat şi de la Istanbul se ajunge acolo în unsprezece zile. În jurul lui se află cadiatele Ceartac *(Çardak)* şi Babadag. Ceartac este, de asemenea, un cadiat în Dobrogea şi se află pe malul Dunării. De la Istanbul se ajunge acolo în treisprezece zile. În împrejurimile lui se află cadiatele Isaccea *(Isakci)*, Tulcea şi Babadag. De la Babadagul cel mai sus-amintit, drumul împărătesc *(şahrah)* merge la Silistra şi la Isaccea, iar Tulcea rămîne în partea dreaptă.

Isaccea (Isakci) ... este un loc de trecere vestit, pe malul Dunării. Suprimîndu-l pe *elif*, se spune pe scurt şi *Sacci* [21]. Este un orăşel şi un cadiat în Dobrogea, spre Moldova, aşezat în partea de dincoace a Dunării, pe partea Savei. De la Istanbul se ajunge acolo în paisprezece zile. Sultanul Osman a trecut pe acolo cu prilejul expediţiei din 1029 [22] împotriva Poloniei şi a construit o cetate, o geamie şi o baie publică. De atunci şi pînă acum fiind în prosperitate, în împrejurimile ei s-au sădit vii şi s-au făcut grădini. Acest loc fiind mai uşor de trecut decît celelalte trecători ale Dunării, ea a fost din vechime schela vilaieturilor moldoveneşti *(Boğdan)* şi tătăreşti şi ruseşti şi ale Ţării Româneşti *(Eflak)* şi bulgăreşti. Şi fluviul cel mai sus-amintit, împărţindu-se mai jos de ea în cîteva braţe, se varsă în mare, după cum s-a descris mai înainte. Cel care merge în Moldova trece apa, iar cel care călătoreşte pe ţărmurile Dunării se întoarce spre nord şi, mergînd pe ţărm contra cursului apei, ajunge la Silistra în patru zile. Între ele ‹Isaccea şi Silistra› se află două tîrguri : Măcin şi Hîrşova. Măcinul este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea, pe malul Dunării. De la Isaccea se ajunge acolo într-o zi. El are o geamie şi o baie publică şi cîteva vii.

Hîrşova. Este un tîrg şi un cadiat din Dobrogea, situat pe malul 246 v. Dunării, într-un loc drept şi larg. De la Măcin se ajunge acolo într-o zi. Are geamie, baie publică şi cetate. Viile ei se află pe malul Dunării. Mergînd pe malul Dunării, Silistra se află la o distanţă de douăzeci de ceasuri. În faţa Măcinului, pe malul Dunării este oraşul Ţării Româneşti numit Brăila [23] şi cadiii de acolo, avînd cîte o sută cincizeci de aspri ‹lunar›, depind de Silistra ... De acolo [24], Hîrşova de pe ţărmul Dunării se află la o distanţă de o zi de mers, iar Silistra la o cale de două conace scurte. Acestea sînt ţinuturile Silistrei. A fost cucerită de sultanul Murad Gazi pe la 770 [25]. De la Istanbul e o cale de opt zile; are geamie, baie. Apoi, în împrejurimile Şumlei sînt două comune. Una este ţinutul Deliorman cu multe sate, iar în împrejurimi se afă Şumla, Silistra şi Razgrad [26]. În aceste sate *(Kariyet)* din Deliorman nu sînt vii, nici grădini ...

[20] În text : *Pırovadı*, în nord-estul Bulgariei.

[21] *Sakci*.

[22] 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620 ; de fapt în 1621.

[23] În text : *Ibraıl*.

[24] De la Kara-Ağaci, de lîngă Şumla.

[25] 16 august 1368—4 august 1369.

[26] În text : *Hezargrad*.

Vilaietul Dobrogea se compune din împrejurimile Silistrei şi cuprinde oraşele dintre Marea Neagră şi Dunăre, de la Silistra pînă la Aidos. Cadiatele ei sînt : Umur-Fakih, Aidos, Babadag, Techirghiol, Ceartak, Provadia, Şumla, Bazargic, Kara-Ağaci, Isaccea, Măcin, Hîrşova, iar mai sus de Silistra, sangeacurile Nicopol şi Vidin de pe malul Dunării se numără printre cele din partea dreaptă ...

Ţinutul Nicopol (Nikboli) este la o distanţă de trei zile de Silistra. Este un tîrg mare, cu case de scînduri, aşezat pe un deal, avînd în faţă
246 r. Ţara Românească *(Eflak memleketi)*. Rusciuk este la o depărtare de o zi de la Silistra, aşezat pe malul Dunării. În jurul acestui orăşel se află cadiatele Şiştov [27] şi Giurgiu şi Silistra, precum şi cele de şes.

247 v. *Giurgiu* (*Yerkökü*). Este un tîrg şi un cadiat situat în partea dinspre Ţara Românească şi fluviul Dunărea, în faţa Rusciukului, ceva mai jos. Cetatea lui este înconjurată dintr-o parte de Dunăre, iar din altă parte de un alt rîu. Mahalalele lui se află pe marginea acelui rîu, la care se ajunge trecînd peste un pod. În el se află geamie şi baie publică. De la Istanbul se ajunge acolo în douăsprezece zile. În împrejurimile lui se află vilaieturile Rusciuk şi Ţara Românească ...

<În continuare se descriu Plevna, Lofcea, Vraţa, Hotalnici>.

... *Turtucaia* [28]. Este un orăşel mic ca un sat, aşezat pe deal, înspre Dunăre, între Rusciuk şi Şiştov. Are şi o cetate mică din piatră ...

<Descrierea Rahovei şi a ţinutului Vidin, avînd în faţă vilaietul Ţării Româneşti, între Cladova şi Rahova>.

247 r. *Güvercinlik* [29], mai sus cu o leghe de Fethislam, pe malul Dunării, are un tîrg şi un cadiat în apropiere de *Demir-Kapî* [30].

251 v. <Descrierea oraşului Kara-Fenia *(Verıa)* din Macedonia>.

264 v. Nova Berda nefiind puternică, în anul nouă sute patruzeci şi cinci [31], cînd sultanul Suleiman <Magnificul> se afla în expediţie împotriva Moldovei [32], flota spaniolă şi veneţiană, care scăpase de ghiarele lui Haireddin paşa [33], a atacat această cetate şi a luat-o.

<Se arată mai departe că în anul următor turcii au recucerit-o>.

<Descrierea ţinutului Vlahul Vechi *(Istar-i Eflak)*. Este un cadiat între Brodnik şi Ciacika *(Çaçka)*. De la Istanbul se ajunge aici în 22 de zile>.

275 v. *Ţinutul Timişoarei*. Este o fortăreaţă renumită şi o cetate întărită a unui eialet de la hotarele Ardealului, în partea de nord a Dunării din faţa Semendriei şi Belgradului. Într-o vale se află o insulă. În împrejurimile ei se află un stufăriş şi mlaştini şi este situată într-un loc greu de trecut. Acesta era un oraş model fiind plin de biserici mari şi clădiri înalte. Cînd a fost cucerită Buda, lui Ianoşoğlu [34] i se dăduse sangeacul Timişoarei şi, cu timpul, cucerirea ei fiind importantă, plecase şi o

[27] În text: *Zistovi*.
[28] În text: *Tutrakan*.
[29] Înainte de ocupaţia turcească: *Golubać* („porumbişte"), în Iugoslavia.
[30] Porţile de Fier.
[31] 1538 (iunie-octombrie).
[32] În text: *Kara Bagdad* în loc de *Kara Boğdan*.
[33] Mare amiral otoman sub Suleiman Magnificul.
[34] Fiul lui Ioan Zápolya, adică Ioan Sigismund.

asediase Mehmed paşa, pe vremea sultanului Suleiman Magnificul. Pentru că se apropiase iarna, el plecase de acolo şi atunci ghiaurii se îngrijiră să întărească cetatea făcînd ziduri şi turnuri din pămînt <bătut> cu muşchi.

În anul nouă sute cincizeci şi nouă [35], s-a dus de la Poartă vizirul al doilea Ahmed paşa şi a asediat-o din nou. Dat fiind că în ea fuseseră puşi ostaşi din toate neamurile, s-au dat lupte mari timp de douăzeci şi cinci de zile, iar la întîi şaban [36] oastea musulmană, şi anume cei din aripa oştii rumeliote, făcînd iureş, a reuşit, de dimineaţă pînă la chindie *(beyn-es-salatein)*, să pătrundă în varoşul ei.

Comandantul spaniolilor fiind omorît, iar ceilalţi înfrînţi şi zdrobiţi, cetatea a fost cucerită cu împrejurimile şi sangeacurile ei. Eialetul respectiv a fost acordat lui Kasîm paşa. După aceea, ghiaurii au asediat-o de repetate ori, dar, cu ajutorul lui Allah cel preaînalt, fără izbîndă. Şesul oraşului mai sus-amintit este întins şi se ajunge acolo în trei zile, trecîndu-se Dunărea pe la Belgrad şi Semendria. Între ele peste tot este şes. Lîngă <Timişoara> curge un rîu cu numele de Timiş, care se varsă în Dunăre. În împrejurimile ei se află cadiatele Panciova şi Becicherec, Ceacova şi Lipova. De ea depind următoarele :

Vîrşîge [37]. Este o cetate şi un cadiat la hotarul Ardealului. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi trei de zile. În jurul ei se află Ceacova şi Timişoara. Ceacova ... este un cadiat între cadiatele Panciova şi Vîrşîge. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi şase de zile. 275 r.

Lipova ... este un cadiat la hotarul Ardealului şi de la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi cinci de zile. În jurul lui se află cadiatele Timişoara şi Ineu [38]. Oraşul mai sus amintit fiind un oraş mare şi o fortăreaţă puternică dintre oraşele însemnate ale Ardealului din apropiere de Mureş, cînd a venit acolo <Sokollu> Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, a făcut ca ghiaurii să fugă şi în felul acesta l-a ocupat. De la Timişoara se ajunge acolo în trei zile.

Ineu ... este un cadiat dependent de Timişoara.

Panciova ... se află în faţa Belgradului, dincolo de Dunăre, şi este un cadiat dependent de eialetul Timişoarei. Ea se află într-un loc deschis. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi una de zile. În jurul ei se află Becicherec şi Ceacova.

Gyula ... este o cetate şi un cadiat dependent de eialetul Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi cinci de zile. În jurul ei se află cadiatele Lipova şi Timişoara şi Cenad. Ea a fost asediată şi cucerită împreună cu fortăreţele Ferbendebake <?> şi Lugoj *(Lagoş)* în nouă sute şaptezeci şi patru [39], de către al doilea vizir Pertev paşa, în timpul expediţiei „sfinte" la Szigetvár.

Modova ... este un cadiat şi un sangeac mai jos de Semendria, pe malul Dunării, în partea Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în optsprezece zile. În jurul ei se află cadiatele Hram, Semendria şi Passarowitz *(Pojorofça)* şi Columbaci *(Güverginlik)*.

---

[35] 1552.
[36] 23 iulie (1552).
[37] Vîrşeţ.
[38] În text : *Yanova*.
[39] 19 iulie 1566 — 7 iulie 1567.

Orşova ... este un cadiat şi un sangeac dependent de sangeacul Modova şi se află în partea dinspre Timişoara, la Dunăre. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci de zile. În jurul ei se află şesurile Moraviei şi Timişoarei.

Becicherec ... este un cadiat şi un sangeac care se vede din Belgrad. Dacă cineva trece Dunărea şi merge spre Timişoara, soseşte <la Becicherec> într-o singură zi. De la Istanbul şi pînă acolo sînt douăzeci şi una de zile de mers. În trecut avea ziduri puternice, dar în anul nouă sute cincizeci şi opt [40] s-a dus acolo beilerbeiul de Rumelia, Mehmed paşa, şi asediindu-l, l-a luat prin capitulare condiţionată. Acum fortăreaţa lui se află în ruină.

Cenad ... este un sangeac independent din eialetul Timişoarei. De la Istanbul se ajunge acolo în douăzeci şi patru de zile. În jurul lui se află cadiatele Timişoara şi Ineu şi Becicherec. În trecut, fortăreaţa lui fusese luată cu aman din mîna ardeleanului [41] de către Mehmed paşa [42]. Apoi a intrat în mîinile ghiaurilor şi în anul o mie şapte [43], în timp ce Saturgi Mehmet paşa mergea la Oradea, ei l-au evacuat şi au fugit.

276 v. <Descrierea localităţilor Seghedin, Titel, Bač, Solnoc, Agria etc.>.
276 r. <Descrierea ţinutului Hatvan>.

GIHANNÜMA'NIN RUMELI KISMI

(ms. Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan, nr. 1651, 67 f. + hărţi; Arh. stat Buc., mf. rola 27, cadre 762—828)

1—9 <Descrierea climei Rumeliei *(Aklim-i Rumeli)*, a oraşului Istanbul şi a „ţării ruşilor",
(C. 763) aşezată la nord>.
10—11 <Descrierea oraşului Istanbul, a Cornului de Aur *(Halıç-i Kostantiniyye)*, a cetăţii Galata,
(C. 771—772) a cartierului Beşiktaş ş.a.>.
17 v.—18 v. <Hartă reprezentînd un fragment din Turcia europeană cu Marea Neagră, Marea de
(C. 779) Marmara, cadiatele Vize şi Rodosto *(Tekfurdağ)*, Haireboli, Baba-Atık, Hatun-ili, Çatalca etc.; descrierea localităţilor Vize, Kîrk-Kilise, Burgaz, indicîndu-se şi veniturile lor în aspri>.

19 r. Tîrgul Aidos şi ţinutul Kîrk-Kilise au fost cucerite de sultanul
(C. 780) Murad I Gazi în anul 790 [1]. Se mărgineşte cu Adrianopolul *(Edirne)*, Baba-Atik, Pînarhisar, Ahioli ..., întinzîndu-se pînă la hotarul Silistrei.

<Indicarea menzilurilor şi a etapelor pînă la Silistra>.

19 v. <Harta ţinutului Silistra *(resm-i memleket-i Silistra)* reprezentînd întreaga Dobroge,
(C. 781) mărginită la nord de fluviul Dunărea *(nehr-i Tuna)*>.

... Începînd de la Silistra are în faţă Ţara Românească *(Deyar-i Eflak)*. Pe malul drept <al Dunării> se află Cernavoda *(Boğazköy)*, Hîrşova, satul Daia *(Taia)* şi Măcin, iar în partea din faţă, dincolo de Dunăre,

---

[40] 1551.
[41] Principele Transilvaniei.
[42] Beilerbei de Rumelia.
[43] 4 august 1598 — 23 iulie 1599.
[1] 11 ianuarie — 30 decembrie 1388.

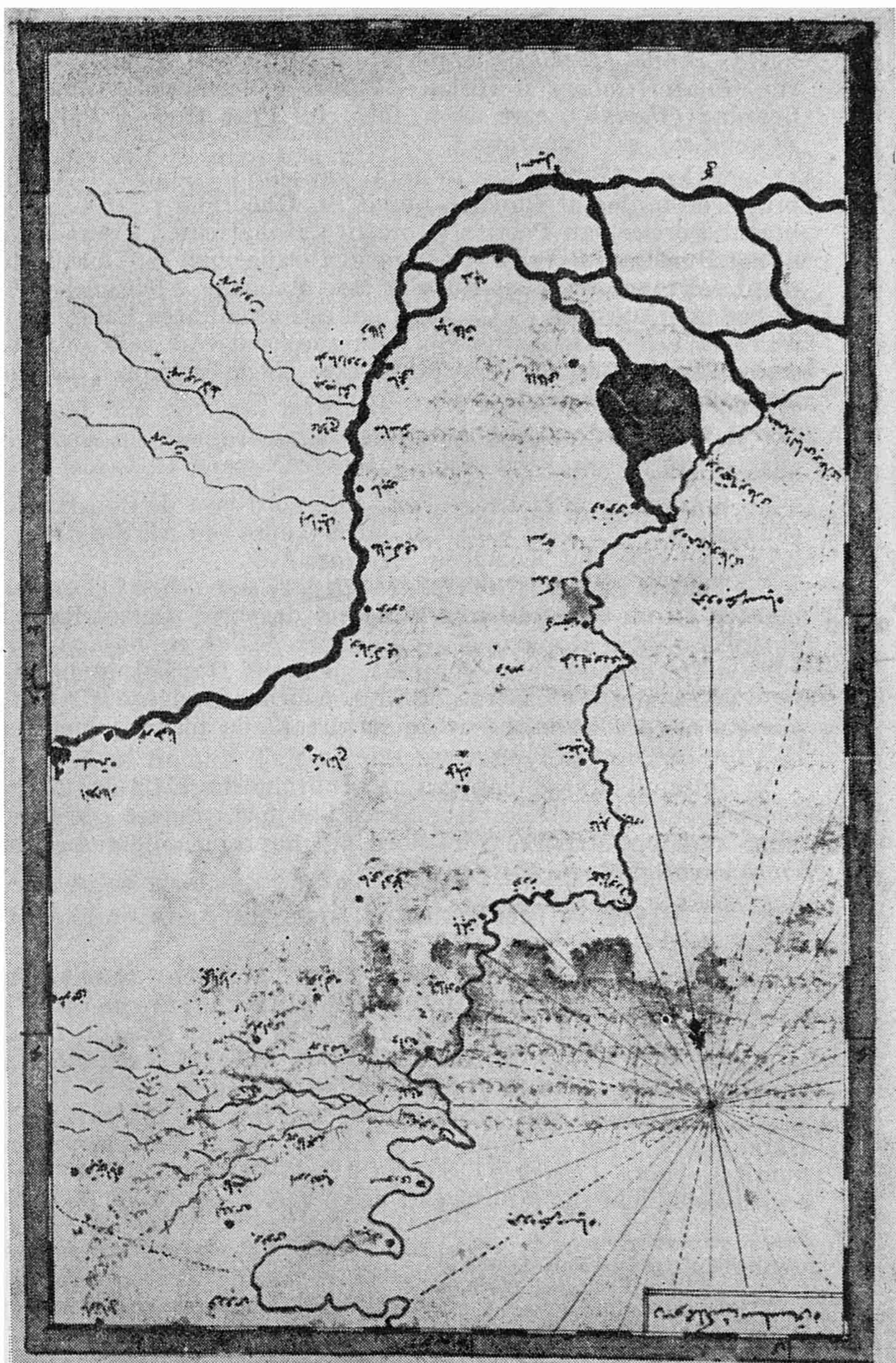

Fig. 5. — Kiatıp Celebi, *Rumelia*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, R.1651, f. 19 v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 27, c. 781 I. Harta Dobrogei.

<este> Brăila *(Ibrail)* şi o parte din rîul Siret. Manastîr are în faţă rîurile Galaţi *(Galaç)* şi Bîrlad *(Purbat)*; <urmează> Isaccea *(Sakci)* şi Ceardac *(Cavtak)*, care au în faţă rîul Prut *(nehr-i Purut)*. Giugiuşler *(Cucuşlar)* şi Tumarova [2].

Tulcea *(Tolça)* are în faţă <orăşelul> Ismail ... Apoi <urmează> braţul de mijloc al Dunării, numit Sf. Gheorghe *(Hızır-i Elıyas bogazı)*, braţul Bortice sau Portiţa şi braţul Caraharman *(Karaharman)* şi lacul numit Burniţa *(Burnice)*; pe braţul Caraharman este localitatea Caraharman[3]. Aproape de lacul Burniţa este Babadag *(Babadağı)*. Spre sud de Babadag şi sud-vest de Caraharman este localitatea Ester[4]. Spre sud-vest de Ester este <lacul> Süt-Göl, iar spre sud-vest este Constanţa *(Köstence)*. La sud-est de Constanţa este Tuzla-Burunu[5], iar mai spre sud Mangalia *(Mankalia)*.

<Urmează descrierea localităţilor sud-dobrogene: Şabla, promontoriul Caliacra *(Bel'gara—Burunu)*, Kurna, Balcic *(Balçık)*, Batova şi Varna>.

Spre mijlocul Dobrogei, mai spre nord-vest de Constanţa, Yenipînar şi de capul Tuzla, este Konaklu, iar mai spre sud Ali Bei şi spre vest Kara-Ağaç, iar spre sud Kozlugea *(Kozluca)* ...

20 r. Ţinutul Silistra *(Memleket-i Silistre)* este o *liva*[6] şi un cadiat *(kaza)*
(C. 781 II) mare şi cu un oraş pe Dunăre. Acesta desparte ţinutul Rumeliei de ţara ghiaurilor Ţării Româneşti şi Moldovei *(Eflak ve Boğdan)* şi a leahului *(Leh)*. Tîrgurile <sale> sînt aşezate pe malul Dunării, unde este şi <oraşul său> de reşedinţă <Silistra>. Emir al emirilor[7] sangeacurilor sale, de acolo păzeşte oraşele islamice; are o fortăreaţă de piatră, cinci geamii, două băi, multe vii şi grădini.

Sultanul Murad han gaziul a obţinut în 777[8] aceste fortăreţe <a Nicopolei şi Silistrei>, care la cerere i-au fost predate <de ţarul Ioan Şişman> fără împotrivire. Spre nord are împrejurimile cadiatului Hîrşova.

SATE ÎN ÎMPREJURIMILE SILISTREI ŞI ÎN DOBROGEA

Primul <său> menzil este tîrgul *(kasaba)* numit Umur-Fakih. De la Istanbul se ajunge <aici> în şase-şapte zile; are un cadiu <şi aiani>... Silistra se află la al şaptelea menzil de la Marea Neagră, fiind un cadiat la rangul de 150 de aspri. În anul 769[9], sultanul Murad <I> a luat-o cu pace ... are două drumuri care duc în Dobrogea.

20 v. ... Balcicul este cu un menzil mai departe de Varna; Mangalia şi
(C. 782 v) Ekrene sînt ţinuturi importante din Dobrogea. Cunoscutul promontoriu numit Caliacra *(Kelgara)* este la o cale de două ore de Balcic. Lîngă aceasta sînt mai sus o fortăreaţă mică *(sigır)* şi un loc de pelerinaj şi de

[2] Reni (R. S. S. Moldovenească).
[3] Azi com. Vadu, jud. Constanţa.
[4] Pentru identificare vezi T. Mateescu, *Un oraş dobrogean dispărut — Ester*, în „Pontice", 2, Constanţa (f.a.), p. 416—426.
[5] Promontoriul sau capul Tuzla.
[6] Unitate administrativă numită şi sangeac, mai mică decît un vilaiet.
[7] De fapt *mirliva*, denumirea veche a sangeacbeilor, viceguvernatorilor.
[8] 2 iunie 1375 — 20 mai 1376.
[9] 28 august 1367 — 15 august 1368.

vizitat, numit Sarî-Saltuk[10]. Între Varna şi Balcic se află Hagioğlu-Pazarî.

Mangalia este un tîrg şi un cadiat în Dobrogea. De la Istanbul se ajunge acolo în 12 zile şi este o cale de o zi *(merhale)* de la Balcic. Împrejurul <Mangaliei> sînt cadiatele Babadağî şi Techirghiol *(Tekfurgölü)*. De la Mangalia pînă la Constanţa pe ţărmul <mării> este un menzil şi de aici pînă la Caraharman este tot un menzil. Acolo, Hasan paşa zidise o fortăreaţă ... De la Caraharman, pe ţărmul mării, pînă la tîrgul şi cadiatul Babadag este o milă. Are în împrejurimi munţi vestiţi. Din Istanbul se ajunge la Babadag în 13 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Isaccea, Tulcea şi Techirghiol. Tulcea ... este în partea de sud a Dunării şi în apropiere de Marea Neagră, fiind un tîrg mic şi cadiat în Dobrogea *(Dobrice)*. Fiind mai departe, la o cale de o zi de Babadag, se ajunge acolo <de la Istanbul> în 14 zile. Împrejurul său se găsesc cadiatele Isaccei şi Babadagul. Din acest loc, unde ţărmurile <Dunării> se rotesc, se poate trece cu corabia *(gemi)* pe malul celălalt şi cîrmind la răsărit, spre mare, se ajunge la Ismail, care este un orăşel şi un cadiat ... avînd şi o fortăreaţă.

<Note marginale referindu-se la cuprins şi unele etape dintre localităţi>.

Kurna 8, Mangalia 8, Constanţa 5, Kara-Harman 5, Babadağî 7 şi Tulcea. Despre drumul de la Caraharman la Babadag şi Tulcea. Distanţa de la Babadağî la Saccia şi de la Saccia la marele sat Manastîr este o cale de patru ore şi de acolo alte patru ore <pînă> la Măcin ... şi de acolo pînă la sus-numita Tulcea este o cale de şase-şapte ore. Spre nord şi vest de Babadag pînă la numita Tulcea, sînt şase-şapte ore; spre nord-vest de Tulcea, la o cale de opt ore, este Isaccea ...

<După unele ştiri despre Rusciuk, Pravadia, Şumla şi Yeni-Pazar, urmează o succintă 21 r.
descriere a localităţii Ismail>.

De la Istanbul se ajunge <la Ismail> în 15 zile. Cei mai mulţi dintre locuitorii săi sînt supuşi creştini *(zimmi)*. Este un tîrg mare, avînd pînă la 8 000 de familii ...

<Despre cele două căi prin satul Selve şi unele ştiri despre Chilia, Akkerman şi Oceakov; (C. 782 II)
descrierea tîrgului şi cadiatului Hagioğlu-Pazarî din Dobrogea. În împrejurimile sale sînt cadiatele Kara-Su, Mangalia şi Silistra. De la Istanbul se ajunge la Hagioğlu-Pazarî în zece zile>.

În vecinătatea sa are cadiatul Techirghiol; se ajunge acolo <de la Istanbul> în 11 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Mangalia, Ceardac *(Çardak)* şi Babadağî. Ceardacul este, de asemenea, unul din cadiatele Dobrogei, care se întinde pe ţărmul Dunării. Din Istanbul se ajunge acolo în 13 zile. În împrejurimile sale sînt cadiatele Isaccea, Tulcea şi Babadag. Din sus-numitul Babadag, marele drum *(şahrah)* merge spre Silistra şi Isaccea.

Tulcea, la dreapta de Isaccea *(Sakci)*, este o trecătoare cunoscută, pe malul Dunării. Este un tîrg şi un cadiat al Dobrogei, în faţa Moldovei, fiind în partea de dincoace a apei Dunărea, pe un deal muntos. De la Istanbul se ajunge aici în 14 zile. Răposatul sultan Osman han, în 1029[11], ca să treacă din acel loc în expediţie împotriva Poloniei, a zidit acolo o fortăreaţă, o geamie şi o baie.

[10] De fapt Babadag.
[11] 8 decembrie 1619 — 26 noiembrie 1620; de fapt în 1621.

21 v. (C. 783 II) <Însemnări marginale referitoare la cuprins şi la unele distanţe dintre localităţile dobrogene de mai sus şi Hagioğlu-Pazarî>.

... De la Techirghiol sau Kara-Su şi pînă la satul Ester este o cale de şase ore ..., Isaccea 4, Manastîr 4, Măcin ... Mai sus-numitul Manastîr este pe malul Dunării.

<Trei însemnări marginale indicînd distanţele şi etapele>.

... De la Hîrşova la Techirghiol sau Kara-Su sînt şase ore şi apoi de la Hîrşova la Caraharman este <o cale> de 12 ore, iar de la Hîrşova la Constanţa sînt 10 ore.

Fluviul Dunărea trece de la Galaţi în sus şi de acolo în două ore se ajunge la Brăila. De la Brăila pînă în faţa Silistrei este o cale de 30 de ore.

<După descrierea unor localităţi dobrogene urmează> :

De atunci înflorirea a crescut şi în jurul ei au fost sădite vii şi grădini. Aici este uşor de trecut, apa Dunării are <aici> un loc bun de trecut *(geçit)* din timpuri vechi, de aceea este loc de schelă pentru vilaieturile Moldovei, Tatariei, Ţării Româneşti şi Bulgariei. Fiind mai jos la cîteva despărţituri *(bölük)*, fluviul de mai sus, după cum s-a mai explicat, se varsă prin Dunăre în Marea Neagră. Cei care pleacă în vilaieturile Moldovei sau fac expediţii trec apa Dunării. Apoi, întorcîndu-se spre sud şi vest şi mergînd spre ţărm împotriva cursului <apei>, a patra zi sosesc la Silistra. Pe această distanţă sînt două tîrguri, numite Măcin şi Hîrşova. Măcinul, aşezat pe malul Dunării, este unul din tîrgurile mai mici şi are un cadiat în Dobrogea. De la Isaccea se ajunge într-o zi <la Măcin>, care are o geamie, baie şi fortăreaţă. Hîrşova, de asemenea, aşezată pe malul Dunării pe un loc neted şi necultivat *(kırac)*, este un tîrg şi cadiat în Dobrogea. De la Măcin se ajunge <aici> într-o singură zi. Are o geamie, baie şi fortăreaţă. Viile sale sînt lîngă Dunăre. Şi din Hîrşova la Silistra pe malul Dunării este o cale de 20 de ore.

În faţa Măcinului, pe malul Dunării <se află> oraşul numit Brăila, al Ţării Româneşti *(Kasaba-i Eflak)*, care este un cadiat la rangul de 150 aspri, depinzînd de Silistra.

<Descrierea unor localităţi : Karnabad, la zece ore de Iampol, Provadia, Aidos, Hairiboli etc.>.

... Sînt tîrguri ... cucerite pe cale paşnică de vizirul sultanului Murad I <*Candarlızade*> Ali paşa la 789[12]. De aici la Silistra este o cale de două zile.

<După descrierea unor tîrguri şi localităţi bulgăreşti, ca Şumni, Hezargrad, Kara-Agaç şi Eski-Giuma, urmează> :

22 r. De la Kara-Ağaç la Silistra sînt cinci ore. Kara-Su[13] este un mic rîu mlăştinos. De la Istanbul se ajunge aici în nouă zile. De aici pe malul Dunării pînă la Hîrşova este o cale de o zi *(merhale)* şi Silistra este la o apropiere de două conace. Acestea sînt împrejurimile Silistrei .... Deci, acestea sînt tîrgurile mai jos de Silistra, de pe Dunăre : Umur-Fakih, Aidos, Babadag, Techirghiol, Ceardac, Pravadi, Şumni, Hacioğlu-Pazarî,

---

[12] 22 ianuarie 1387 — 10 ianuarie 1388.

[13] „Apa Neagră", numită şi Techirghiol *(Tekfurgolu)*.

Kara-Ağaç, Isaccea, Măcin, Hîrşova. Mai jos, pe malul Dunării, sînt sangeacurile Nicopol şi Vidin, aşezate pe partea dreaptă.

<Harta ţinutului *(Resm-i memleket)* Nicopol... pînă la Rusciuk>. 22 v. (C. 784)

... Iar în faţă, aşezat pe stînga Dunării, este Giurgiul *(Yerkökü)*. 23 v.
Nicopol este un oraş mare şi cadiat, aşezat la o cale de trei ore de Silistra. De la Istanbul se ajunge aici în zece zile. În faţa sa este Ţara Românească. Cucerirea Nicopolului a fost o dată la 777 [14] şi altă dată la 789 [15], cînd regele său [16] s-a răsculat şi a fost impus la tribut *(haracgüzar)* ...

În 790 [17], răsculîndu-se din nou, i s-a luat din mînă <ţinutul> Deliorman [18], din apropierea Dobrogei *(Dobrice)*. Este în zona climatului *(iklim)* al şaptelea ... lîngă Ţara Românească ...

<Istoricul şi descrierea unor instituţii din Nicopol şi Rusciuk, care, după cucerire, au devenit înfloritoare>. 24 r. (C. 785 II)

În jurul acestui tîrg sînt cazalele Şiştov *(Ziştovi)*, Giurgiu, Hezargrad şi Silistra ...

Giurgiul <aşezat> pe Dunăre, în partea Ţării Româneşti, puţin mai jos decît Rusciukul, este tîrg şi cadiat. Fortăreaţa sa este înconjurată de o parte de fluviul Dunărea şi de alta de uscat ... locurile sale de pe uscat sînt în apropiere de fluviu şi se trece pe un pod. Are o geamie şi baie. Din Istanbul se ajunge < la Giurgiu> în 11 zile; împrejurimile sale sînt vilaietul Ţării Româneşti şi Rusciukul <trei note marginale legate de cuprins> ... a doua : de la sus-numitul Giurgiu pînă la Bucureşti *(Bükreş)* ..., capitala Ţării Româneşti, sînt 12 ore şi de la sus-numitul Bucureşti pînă la Iaşi, capitala Moldovei, este cale de şapte zile ... <note marginale>.

<Harta ţinutului Vidin şi Filordin *(Lerin)* cu Dunărea. În faţă se găseşte vilaietul Ţării Româneşti>. 25 r. (C. 786 II)

<Harta ţării *(Resm-i memleket)* Cernomen *(Çırmen)* şi Sofia>. 25 v. (C. 787)

<Harta ţinutului Galipol *(Gelibolu)* şi a sangeacului *(liva)* Paşei, adică Adrianopol *(Edirne)*>. 27 v.

În această regiune curge rîul Kara-Su ...

<Descrierea şi harta ţinutului Salonic *(Selanik)* şi Kostendil; descrierea regiunii Timur-Hisar şi harta ţinutului Scoplje *(Üskup)* din Iugoslavia>. 32 r.

<Harta ţinutului Tîrhala din Albania; harta insulei Euboia *(Agriboz)*; harta ţinuturilor Lepanto *(Inebaht)* şi Karlı-ili; hărţile ţinuturilor Dilvina, Avlonia, Elbassan, Ohrida şi Prizren> 41 r. 43 r.

<Hărţile şi descrierea ţinuturilor Herţegovina *(Hersek)*, Bosnia, Klis şi Izwornik>. (C 821—822)

<Descrierea şi hărţile ţinuturilor Akça-Hisar, Semendria ş.a.>. 62 r.

<După Semendria este indicat *Istar-i Eflak*>. (C 823 II) (C. 825)

---

[14] 2 iunie 1375 — 20 mai 1376.

[15] 22 ianuarie 1387 — 10 ianuarie 1388.

[16] Ţarul Ivan Alexandru Şişman.

[17] 11 ianuarie — 30 decembrie 1388.

[18] „Pădurea nebună", adică deasă, este o prelungire a Teleormanului din Ţara Românească (cf. T. Kowalski, *Delıorman*, în „I.A.", I, 1, vol. III, fasc. 26 (1945).

IRȘADÜ'L HAYARA ILA TARIHI EL-YUNAN VE'N NASARA (1654)

(ms. Bibl. Türk Țarih Kurumu, Ankara, nr. 19, 32 f.; mf. Millî Kutüphane, Ankara, nr. 1702; Arh. stat. Buc., mf. rola 35, cadre 351—388)

1—26 C. 360—375 <Descrierea situației unor țări din Europa sub raport istoric-geografic; sînt semnalate trei ducate: țara Moscovei, un ducat numit Komnios, un altul Kanlarios; raporturi dintre împricinați *(davaci)* greci *(Rum)*, ruși *(Moskov)* și francezi. Lista cronologică a dinaștilor greci: Fılikos II, Zosimos ș.a. Liste de papi: Petrus devine papă în 636, Istefanos II, Paskalis, papă în 829; Romanos, papă în 902; Martinus V etc. Lista împăraților romani și a regilor Angliei. Semnalarea unor răscoale în Anglia și Franța>.

27 C. 380 II ... CAPITOL PRIVIND SITUAȚIA TRANSILVANIEI *(ERDEL)*

... Hotarele *(hudat)* acestei țări, la apus și nord, sînt Ungaria *(Hunkaria)* și Boemia; în partea de sud este fluviul Dunărea și vilaietul Țara Românească *(Eflak)*, iar la răsărit Moldova *(Boğdan)*. Capitala acestei țări este Belgradul ardelenesc *(Erdel Belgradi)*[1]. S-a hotărît pacea <cu turcii> prin trimiterea an de an, prin sol, a cîte zece mii de galbeni
28 *(altın)* la Poarta împărăției[2].

C. 381 <Descrierea situației localităților din Ungaria și a capitalei ei, Buda, ocuparea lor de către sultanul Suleiman I Magnificul, după bătălia de la Mohaci (1526) și expediția împotriva Vienei (1629)>.

... Ioan *(Yanoș)*[3], mai înainte de aceasta, pe cînd era ban de Ardeal, s-a refugiat la sultanul Suleiman și deoarece se supusese după bătălia de la Mohaci, a fost numit rege al tronului unguresc. De aceea, Ferdinandus[4], împăratul Austriei, venind asupra acestuia, l-a atacat și Ioan <Zápolya> n-a avut putere să reziste. El s-a retras din Buda, în care a intrat oastea nemțească <austriacă>. Sultanul Suleiman, pe cînd mergea în expediție asupra Vienei *(Beç)* <1529>, luînd-o cu cererea de iertare *(aman)*, a dat <Buda> iarăși lui Ioan <Zápolya>.

La întoarcere, Ferdinandus a atacat-o din nou. Ioan văzuse de cele necesare cetății și plecase în altă parte. Beii de serhat, ajungînd acolo, au eliberat fortăreața *(hisar)* <Budei>. Apoi, Ioan a murit în 1538 <sic>[5]; soția acestuia[6] era fiica regelui polon[7]; i-a rămas un fiu foarte mic[8]. De data aceasta Ferdinandus a venit iarăși cu oastea Spaniei și a Austriei *(Nemçe)*, dar pe cînd asedia cetatea, sultanul Suleiman han a trimis pe beilerbeiul Rumeliei, Mehmed pașa, iar în urmă a înaintat el însuși. La sosirea avangărzilor oștii islamice, ghiaurii fiind învinși au rupt-o la fugă. De această dată, mai sus-numitului Ștefan *(Istefan)* i s-a acordat ca sangeac vilaietul Ardeal, în loc de a fi rege la Buda în locul tatălui său.

---

[1] Adică Alba-Iulia.
[2] După 1540, cînd Transilvania devine principat sub suzeranitatea Porții.
[3] Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei.
[4] Ferdinand I de Austria (1526—1564).
[5] De fapt în 1540.
[6] Isabella.
[7] Sigismund I cel Bătrîn (m. 1548).
[8] Ioan Sigismund Zápolya (1540—1571).

În a patra zi a lui gemazi-ül evvel din 948 [9], a fost numit beilerbeiul său [10] şi ţinutul Budei a fost adăugat ţărilor bine păzite [11].

<Situaţia Veneţiei, cu lista dogilor>. C. 381 II

CAPITOL PRIVIND SITUAŢIA EMIRILOR DIN MOLDOVA 31 v.

<Descriindu-se situaţia unor neamuri din Europa orientală, se spune>: C. 385 II

Acestui neam i se spune Kara-Boğdan [12] şi ei sînt mongoli de origine creştină <sic !>. Ei <moldovenii>, venind din ţările răsăritene, s-au aşezat aici. Tribul este numeros.

Hotarele <Moldovei>. La răsărit se întinde pînă la... marginile ţinutului Deşt-i Kipceac şi ţărmurile <nordice> ale Mării Negre. La nord <sînt> marginile stăpînirii moscovite şi capetele vilaietului leşesc. La apus se mărgineşte <cu Transilvania> şi vilaietul Ţării Româneşti şi la sud cu fluviul Dunărea şi cu partea ţărilor bine păzite, vilaieturile ţărmurilor. Este o ţară care are o lărgime de aproape zece conace şi se compune din 1 500 de sate.

<După cucerirea oraşelor din Rumelia şi a cetăţii Istanbul> aceste ţări, spre a fi ocupate, au fost aduse sub ascultare cu sabia. Sultanul Baiazid 32 r.
han a cucerit Chilia şi Akkermanul; a numit un voievod al Moldovei <sic> şi i-a dat <ca insigne> burcă roşie *(kızıl bürk)* şi bonetă aurie, tobă *(davul)* şi ţambal. Capitala Moldovei şi a voievozilor moldoveni este oraşul numit Suceava *(Şüğa)*. Cu timpul a devenit capitala Moldovei şi tîrgul Iaşi, este un oraş mare, are monumente vechi, palate (seray) şi biserici mari. An de an trimite haraci la Poarta fericirii <de 56 × 100 000 aspri *(akce)*>.

De asemenea, în afară de suma de mai sus, plătea dări *(virgü)* către viziri, către beilerbeiul de Rumelia, hanul tătar şi demnitarii împărăţiei. Ca mari notabili *(aian)* în acest vilaiet erau boierii, logofeţii... şi oameni de vază *(bellü-başlı)* şi la Poarta împărăţiei avea <ca reprezentant diplomatic> un capuchehaia *(kapıkethuda)*, <care> primea o leafă fixă de la Poartă. La numirea lor, după lege *(kanun)*, li se dădea mai tîrziu tui şi steag *(sancak)*, iar pe cap punîndu-li-se cuca de ciorbagii de pîslă roşie *(kızıl keçe)*... mergeau în ţara lor şi nimeni dintre negustorii Porţii, de sub oblăduirea lor, nu erau atacaţi <privitor> la viaţa şi marfa lor... Negustorii care mureau acolo transmiteau moştenirea celor care se găseau acasă, dacă nu, fiecare se trecea în catastif *(defter)* cu numele său şi se trimitea la Poartă. Aceasta se explica în brevetul *(berat)* său.

Petrus <Rareş> răsculîndu-se, sultanul Suleiman han a pornit o expediţie împotriva acestuia şi a adus populaţia <Moldovei> sub ascultare, iar <pe domn> l-a alungat. Avînd duşmănie cu leahul, <Petru Rareş> a mers de multe ori asupra sa şi s-a războit cu acesta. Apoi, cînd sultanul Suleiman han l-a ajuns, s-a ascuns. A fost numit <domn> la 1535 <sic>

---

[9] 26 august 1541.
[10] Tuygun paşa.
[11] Imperiul otoman.
[12] Adică moldoveni. Cronicarul face o evidentă confuzie cu tătarii.

Cetinus [13], fiul lui Ştefan *(Getinus ibn Istefanos)*. Cînd sultanul Suleiman han le-a acordat iertare boierilor *(ümera)* Moldovei, iar Petru s-a ascuns, aceştia au cerut, în anul 1538 (945) rebi ül-ahîr [14], pentru voievodat pe
32 v. fiul acestuia Ştefan [15], unul dintre foştii voievozi, şi i s-a dat voievodatul
C. 386 II <Moldovei>, spre a fi posesor de ţară *(liva)* din partea Înaltei Porţi. El <domnul> s-a angajat să dea dare şi tribut *(bac ve harac)* şi spre a curma atacurile şi certurile vechi ale raialei pentru hotarele Chiliei şi Akkermanului, s-a despărţit o bucată din pămîntul Moldovei. S-a hotărît ca această întindere să fie de pe malul rîului Prut şi din părţile Akkermanului pînă la rîul Tuzla, din faţa localităţii numită Fălciu. Şi ceea ce a rămas în partea de dincoace [16], s-a adăugat ţărilor bine păzite, cu condiţia să se zidească două mari fortăreţe [17] pe ambele părţi, voievodul de mai sus şi toţi notabilii *(aian)* Moldovei să nu se răscoale de azi înainte şi la doi ani o dată domnul însuşi să se prezinte cu haraciul la Poartă <spre a-l preda>. Hotărîrea s-a luat în divan şi s-a jurat pe evanghelie *(incil)* şi cruce. Apoi, potrivit cu vechiul obicei, a fost îmbrăcat cu bonetă *(cuca)* şi caftan *(hilat)*. Cu tobe şi ţimbale a fost aşezat la Suceava... Apoi a fost numit <voievod> Radul [18]. La 1026 [19], Iskender paşa <din Bosnia> a fost însărcinat cu expediţia împotriva cazacilor. Atunci s-a cerut ca raiaua să nu fie supărată, nici atacată. Lui Alexandru, care fusese mai înainte voievodul Moldovei, după mazilire i s-a dat poruncă să vie la Poarta fericirii şi a fost numit un beizade care să nu supere raiaua.

---

[13] Ştefan Lăcustă (1538–1540).
[14] 27 august – 24 septembrie 1538.
[15] De fapt fiul lui Alexandru, nepotul lui Ştefan cel Mare.
[16] Adică Bugeacul *(Bucak)*.
[17] Tighina *(Bender)* şi *Çopluce*, în alte izvoare Fălciu.
[18] Probabil Radu Mihnea (1611–1616 în Ţara Românească; 1616–1619 în Moldova).
[19] 9 ianuarie – 28 decembrie 1617.

SOLAKZADE MEHMED HEMDEMI

Cunoscut în istoriografia otomană mai mult sub numele de *Solakzade*, adică „fiu de solak" [1], Mehmed mai poartă şi porecla de Hemdemi [2] Celebi. Este originar din Istanbul şi s-a născut pe la mijlocul jumătăţii a doua a secolului al XVI-lea [3]. Nu se cunosc prea multe amănunte din viaţa sa. Se crede că a avut o carieră de funcţionar, fiind un timp şi exilat. A murit pe la anul Hegirei 1068 (1657—1658). Se spune că îl pasiona şi muzica.

Solakzade Mehmed a rămas cunoscut prin cronica intitulată iniţial *Fihrist-i Şahan* (Călăuza şahilor) şi apoi *Tarih-i Solakzade* (Cronica lui Solakzade), în care tratează istoria osmanliilor de la început (sec. XIII) şi pînă la domnia sultanului Murad al IV-lea [4] inclusiv.

Fiind o cronică sinoptică şi expusă într-o formă clară şi concisă, uşor de înţeles, a fost foarte răspîndită în Imperiul otoman şi a rămas populară pînă în zilele noastre. Utilizînd izvoare importante, ca operele lui Mehmed Neşri şi Idris Bitlisi *(Heşt bihişt)* pentru veacurile al XIV-lea şi al XV-lea şi mai cu seamă cronica lui Mustafa Gelalzade pentru veacul al XVI-lea, precum şi pe Hasan Beizade pentru începutul secolului al XVII-lea, cronica lui M. Solakzade nu este originală, cel puţin pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Cu toate acestea, se pot desprinde şi unele ştiri noi, ceea ce înseamnă că a utilizat şi alte surse, dintre care unele nu se cunosc încă, iar altele sînt probabil pierdute. Dar chiar cronici ca cele ale lui Idris Bitlisi, Hasan Beizade etc., deşi sînt cunoscute, nefiind încă editate nu sînt accesibile.

Din cronica lui Solakzade s-au păstrat, în diverse biblioteci din Turcia [5] şi din alte ţări [6], cam o duzină de manuscrise. Cele mai cunoscute tratează evenimentele din Imperiul otoman pînă la anul Hegirei 1054 sau 1055, corespunzînd cu 1644—1645. Au fost semnalate şi manuscrise care duc povestirea pînă la începutul domniei sultanului Mehmed al IV-lea (1648—1687) sau şi mai departe, pînă pe la anul 1657 (1068 H.), an în care moare autorul. Un manuscris splendid, cu miniaturi şi diverse motive

[1] *Solak*: tc. „stîngaci", ienicer din garda sultanului, arcaş care trăgea cu mîna stîngă; în organizarea armatei otomane erau patru regimente de solaci: nr. 60—63.

[2] În turceşte: „prieten foarte bun".

[3] Potrivit afirmaţiilor sale, la 1598 a participat la expediţia împotriva Oradiei, însoţind pe serdarul Saturgi Mehmed paşa.

[4] 10 septembrie 1623 — 8 februarie 1640.

[5] *Istanbul Kutuphaneleri Tarih Cografya Yazmaları Kataloğları* (Catalogul manuscriselor istorice şi geografice din bibliotecile Istanbulului), Istanbul, 1944—1953, 10 fasc.

[6] Vezi F. Babinger, *G.O.W.*, p. 204.

ornamentale, dar care se oprește la începutul secolului al XVII-lea, se păstrează în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayi din Istanbul [7].

Partea mai originală a acestei cronici începe abia pe la finele veacului al XVI-lea, cînd autorul începe să semnaleze și participarea sa la unele expediții. Astfel, relatează participarea la asedierea cetății Oradea de către turci, sub comanda serdarului Saturgi Mehmed pașa (1597). După F. Babinger, cronica lui Solakzade a fost continuată, tot într-o limbă populară, de Sîrrî efendi (m. 1729/1142 H.) și de Münif pașa.

Prima ediție, litografiată, a apărut în fragmente. Prima fasciculă, *Tarih-i al-i Osman be Solakzade* (Cronica dinastiei osmane de Solakzade), Istanbul, 1271 H. (1854—1855), 83 p., 8°, cuprinde evenimentele pînă la moartea lui Baiazid Fulgerul (1403) ; al doilea a apărut sub titlul *Solakzade tarih* (Cronica lui Solakzade), Istanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1297 H. (1880), 12 + 773 p., 8° ; iar ultimul, fragmentar ca și primul, este *Fihrist-i Şahan* (Călăuza șahilor), Istanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1298 H. (1881) [8].

Nici ultima ediție, din 1880 (1297 H.), deși este socotită completă, nu corespunde cerințelor științifice, neavînd la bază toate manuscrisele existente, ci un singur manuscris care duce povestirea evenimentelor pînă la 1643 (1053 H.) și nu pînă la 1657.

Cîteva manuscrise ale lui Solakzade au fost cunoscute și folosite de istoricul Josef v. Hammer (*Geschichte des osmanischen Reiches*, *III*, 424 : *Hemdemi*). Primele traduceri în extrase din această cronică le datorăm turcologului rus Vasile Dmitrievici Smirnov (m. 1922), care publică extrase în *Crestomația* sa : *Obrazćovyja Osmanskoi Literaturi* (St. Petersburg, 1903, p. 38—39).

Traducerea fragmentelor care ne privesc s-a făcut după ediția din 1880, ținîndu-se seama și de manuscrisul de la Muzeul Topkapı Sarayi din Istanbul, fd. Bagdad, 199, 382 f. ; microfilmat pentru Arh. stat. Buc. (rola 26, cadrele 1—386).

Bibliografie: *S.O.*, IV, p. 171 ; *O.M.*, III, p. 80 ; *G.O.W.*, p. 203—204 ; *E.I.*, t. IV (1934), p. 503 (F. Babinger) și mai ales *I.A.*, vol. X (Istanbul, 1972), p. 748—750.

TARIH

(ed. Istanbul, 1880/1297 H., 12 + 773 p.)

25 <După cucerirea Galipolei, Malgarei și a altor localități din Rumelia (Tracia), pe la anii 1358—1360 (759—760 H.), însoțitorii lui Suleiman pașa, Gazi bei și Evrenos bei și Hagi bei și Ağa bei și Fazıl bei, făcînd incursiuni în țările din jur, acesta — renumitul fiu de șah (*şehzade*) [1] — a cîștigat mare faimă în țările dușmane>.

[7] Fond Bagdad, nr. 199 (vezi E. Karatay, *Kataloğu...*, vol. I, p. 255, nr. 782 ; cf. și ms. nr. 783 (fd. Revan 1102) și 784 (a. 3078).

[8] La F. Babinger sînt semnalate numai două ediții. (Despre aceste ediții cf. Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliografyası 1729—1955* (Bibliografia publicațiilor istorice din Turcia 1729—1955), 2. Basim., Istanbul, 1959, Maarif Basımevi, p. 140, nr. 1262, 1263, 1264).

[1] Suleiman pașa, fiul lui Orhan.

Fig. 6. — Solakzade, *Fihrist-i şahan*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, B. 199, f. 1 v., cu miniatură. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 26 I, c. 2.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلق الخلق وهداهم الى الصراط المستقيم والصلوة والسلام
على اشرف الانبياء محمد صاحب الدين القويم وعلى اله واصحابه ذوي الفضل
العميم والفوز العظيم اما بعد بو فقير قليل البضاعة وعديم الاستطاعة
معارف وكمالاتدن ... المشتهير بصولاق زاده نظم تا ازلدن اهل حالك
بجرمي بنده هادي محمد همدمي نشر عالم صبا وقتدن برو تتبع كتب تواريخ
ايدوب هر نه محلدن سؤال اولنسه على قدر الامكان بيلدوكم مرتبه بيان ايدردم
باخصوص سلاطين آل عثمانك زمان ميمنت نشانلرنده اولان وقايع غريبه ونوادر
عجيبه بالفعل ياد داشتم اولوب هر دمده خاطره خطور ايدردكه قلمه كتوروب
جمع ايدم وبنده على كل حال عالمده بر اثر قويام كيدم نظم آدمك ذاتي فنا
انجامدر حشره دك باقي قلان بر نامدر نثر نهايت بو عبد ناتوان تقلب احوال
روزكار ايله بر زمان پريشان بولنمغله اهمال اولنوب قالمش ايدي برذات ملك
صفات كه حالا سراي خانه خاصه در نامي حسن وخلقي حسن هر وجهله مستحسن
حقا كه مدبر امور سلطنت وخيرخواه دين ودولتدر اول كريم الشمائل
واول عزيز اهل عرفانك دفعاتله مظهر احسانلري وشب وروز ثناخوانلري
اولمش ايدم ... دائما اولوب غفور ... اول مقامدن ...

Atunci duşmanii din ţările învecinate, adică Bogdanul [2] şi valahul şi bulgarul şi stăpînitorul *(hakim)* vilaietului unguresc, precum şi alţi duşmani, văzînd că se apropie sus-numitul fiu de şah, inimile lor au fost cuprinse de spaimă. De aceea ei au început să adune cu grijă oaste, înţelegîndu-se între ei, şi au trimis ştire şi împăratului *(tekfur)* din Constantinopol [3] spre a se uni cu ei împotriva turcilor.

31 <După cucerirea cetăţilor Adrianopol *(Edırne)*, Fılipopol *(Fılıbe)* şı Zagra de către Lala Şahın [4], în anul şapte sute şaizeci şi şase [5] comandantul *(tekfur)* de Fılıpopol, părăsındu-şı patria, a plecat lîngă despotul care era stăpînul Serbıeı [6]. Plîngîndu-se de Lala-Şahın şi povestindu-şi păţania, a cerut ajutor de la sus-numitul despot pentru a se răzbuna>.

Despotul mai sus-arătat, pentru a alunga pe musulmani din Rumelia, făcînd înţelegere cu craii Bosniei şi Ungariei şi Ţării Româneşti *(Eflak)*, a înaintat cu oaste nenumărată asupra Adrianopolului. Lala-Şahin, fiind informat despre atacul duşmanilor, a trimis ceauşi la padişahul ocrotitor al lumii, făcîndu-i cunoscut că nu va putea rezista numai cu oastea rumeliotă.

<Urmează descrierea luptei de pe malul Mariţei *(Meriç)* şı înfrîngerea alıaţılor creştıni. Otrăvirea lui Hağı Ilbekı de către Lala-Şahin>.

33 <În primăvara anului 1368 (769 H.), după ce turcii au pus stăpînire pe cetatea Aidos, au făcut expediţie spre *Karîn-Ova* [7], după luarea căreia au mers împotrıva localıtăţii Haıreboli>.

36 ... Şi iarăşi în primăvara aceea binecuvîntată [8], cînd turcii au trecut din Galipole, pentru a cuceri vilaietul Nicopole şi Silistra, Şişman *(Susmanus)* [9], stăpînul Silistrei, fiind informat despre aceasta, a ieşit în întîmpinarea turcilor cu daruri frumoase. Închizîndu-se în faţa scării împărăteşti şi preferînd să devină tributar *(haracgüzar)*, a fost primit la curtea ocrotitoare a lumii. Cînd au sosit cu noroc la Adrianopol, i-au dat beilerbeilicul Rumeliei lui Timurtaş [10] ...

<Cucerırea Sofiei de către Balaban bey, pe la 1386/788 H.>.

41 ... Şişman, văzînd iarăşi atacul oştii islamice, s-a închis în cetatea Nicopol, de pe malul Dunării *(Tuna)*, deoarece era foarte puternică şi bine apărată ...

<Cucerırea cetăţii de către Ali paşa şi iertarea lui Şışman de către Murad al II-lea>.

42 Vina lui Şişman fiind iertată, s-a hotărît ca el să-şi păstreze ţinutul Nicopol şi s-a angajat să dea turcilor tribut *(harac)* în fiecare an, cu condiţia, însă, ca cetatea Silistra să fie predată gloriosului sultan. Şişman, la rîndul său, a consimţit la aceasta ...

Fiind asediat de turci din cauza refuzului de a preda cetatea Silistra,
43 Şişman a ieşit din cetatea Nicopol cu familia sa şi, cerînd iertare, a căzut

[2] *Boğdan* sau *Kara-Boğdan*: Moldova; *Kara-Eflak*: „Valahia Neagră", Oltenia
[3] În text: *Istanbul*, denumire care apare după 1453. Pe atunci domnea în Bizanţ Ioan al V-lea (1341—1376)
[4] Comandant turc care a participat la primele cuceriri otomane din Peninsula Balcanică. A fost beilerbei de Rumelia.
[5] 28 septembrie 1364 — 17 septembrie 1365.
[6] Ştefan Uroş al IV-lea (1355—1371).
[7] Karîn-Abad, în nord-estul Bulgariei.
[8] A anului 777 H. (2 iunie 1375 — 20 mai 1376).
[9] Ioan Şişman (1365—1393).
[10] Comandant turc care a participat la primele cuceriri turceşti în Balcani.

din nou la picioarele lui Ali paşa vizirul şi, cu rugă şi cu umilinţă, i s-a închinat pînă la pămînt, predînd cheile Nicopolului, Silistrei şi ale altor cetăţi. Ali paşa, la rîndul său, făcînd arz la Poarta fericirii, s-a dat permisiune împărătească spre a-i lăsa avutul şi a-i dărui viaţa, atît lui, cît şi familiei sale. Avîndu-se în vedere greşelile sale mai vechi, s-a hotărît ca toate cetăţile care erau sub stăpînirea sa să fie anexate Imperiului otoman . . .

<Vorbindu-se despre începuturile ostilităţilor dintre sultanul Murad şi Lazăr, despotul Serbiei, se mai spune> :

În sfîrşit, înţelegîndu-se cu arnăutul [11] şi cu cehul şi cu moldoveanul *(Boğdan)* şi cu valahul şi cu Lazăr *(Lasoğlu)*, au încheiat un tratat şi au făcut alianţă ca în primăvara aceea să se întîlnească la Cossovo. Recrutînd 200 000 [12] de duşmani, ei au hotărît să-i alunge pe musulmani pentru totdeauna din Rumelia.

<În legătură cu ordinea de bătaie a ambelor armate la Cossovo, se spune> : 47

Fiecare bei din oastea duşmană s-a aşezat într-un loc anume. Astfel, numitul Argon [13] neastîmpăratul şi Lasoğlu au stat în centrul oştii ; Vîlkoğlu [14], nepot de soră al lui Lazăr, s-a aşezat în aripa dreaptă şi craiul de Bosnia, împreună cu Levendoğlu [15], au stat pe aripa stîngă, iar ostaşii unguri şi valahi *(Eflak)* [16] şi bulgari şi arnăuţi şi cehi şi leşi au devenit însoţitorii tuturor.

<Descrierea armatei otomane şi a bătăliei de la Cossovo (1389/792 H.), întronarea lui Baiazid I, după moartea pe cîmpul de luptă a fratelui său Yakub Celebi>. 51

De asemenea, Firuz bei, ridicîndu-se din Vidin şi trecînd apa Dunării, 53
a făcut o incursiune *(akın)* în Ţara Românească şi atîta pradă a încăput în mîinile lor <ale turcilor> încît sameşii n-au putut să o numere. Acesta, la rîndul său, întorcîndu-se la curtea împărătească, cînd s-au închinat toţi trei <Firuz, Timurtaş şi Ighit paşa>, au prezentat <sultanului Baiazid> pradă bogată. Toate acestea au fost folosite pentru construirea unor clădiri de binefacere [17] . . .

<Întoarcerea sultanului Baiazid la Brusa din expediţia împotriva Karamaniei>. 55

S-a arătat mai înainte că principii de Menteşe, de Aidîn şi Saruhan [18], mergînd la Kötürüm Baiazid [19], urzeau continuu intrigi pentru a putea pune mîna pe ţinuturile moştenite. Acel bătrîn *(Kötürüm Baiazid)*, la rîndul său, cu planuri nechibzuite a aţîţat pe duşmanii valahi de prin părţile Rumeliei, punîndu-i să devasteze tîrgurile islamice. El însuşi a început să persecute ţinuturile osmăneşti.

---

[11] În text : *arnabut* ; albanez.

[12] Cifră evident exagerată.

[13] Argon *(Arhon)* : Ştefan Tvarko, regele Bosniei.

[14] „Fiul lui Vîlku" : Vuk Brankovici.

[15] „Fiul leventului" ; *levent* : aici, în sens de oaste de mercenari.

[16] În cronicile mai vechi (din sec. XV) nu apare această ştire.

[17] Toate vechile cronici, în afară de Enveri, încep cu acest fragment.

[18] Emirate turceşti în Asia Mică.

[19] Baiazid cel Şchiop, principe de Kastamuni, cu reşedinţa la *Sinope* : 1371 (?)—1385 (773? — 787 H.). Atunci domnea de fapt fiul său, Isfendiar.

EXPEDIŢIA SULTANULUI <BAIAZID FULGERUL> ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI SUPUNEREA ACESTEIA

În anul şapte sute nouăzeci şi trei [20] domnul *(hakim)* Ţării Româneşti [21], făcînd înţelegere cu intriganţii [22], a devastat unele oraşe şi sate de la ţărmurile Dunării. Acestea ajungînd la urechile împăratului lumii [23], a plecat îndată la Adrianopol şi după ce a adunat oştile Rumeliei şi Anatoliei în faţa oraşului mai sus-pomenit, a ajuns apoi la malul Dunării. Trecînd în partea cealaltă, au devastat şi au jefuit vilaietul Ţării Româneşti. Domnul Ţării Româneşti, văzînd acest hal şi neavînd putere să reziste, s-a oprit în spatele unui munte *(dağ)* [24] şi a început să facă pregătiri de luptă ...

Sultanul Ildîrîm han, cînd a ajuns în acel loc, cu iuţeala unui fulger strălucitor a împrăştiat, de la primul atac, ceata duşmanilor şi cei mai mulţi dintre aceştia, fiind prinşi, au fost făcuţi prizonieri. Serdarul lor, Mihu [25] voievod, fugind, s-a căit apoi de vina sa, cerînd iertare pentru păcatele sale şi, renunţînd la astfel de fapte, a restituit robii şi prada luată mai înainte din ţara islamică şi s-a obligat să dea în fiecare an mai mult tribut *(cizye)*. S-a obligat să slujească în orice serviciu al turcilor ca şi ceilalţi slujitori ai Porţii şi a făcut cunoscut că pricina răutăţilor pe care le-a făcut este Kötürüm Baiazid.

Padişahul, azilul generozităţii, la rîndul său, iertînd crima acestuia, a venit cu noroc şi bucurie la Adrianopol.

În acel timp s-a făcut cunoscut *(arz)* la curtea padişahului, ocrotitorul lumii, despre noua răzvrătire a lui Karamanoğlu [26], care, uitînd de angajamentele luate, s-a răsculat pe faţă. Atunci Baiazid a pornit în grabă spre Brusa. Pe cînd sultanul orizonturilor a întreprins expediţia
56 în Ţara Românească, el <Karamanoğlu>, călcînd tratatul şi înţelegerea făcută, a atacat prin surprindere pe Timurtaş paşa, însărcinat cu paza Ankarei *(Engurie)*. Omorînd pe cei din jurul său, pe el însuşi <pe Timurtaş> îl făcu prizonier.

58 <Descrierea luptelor cu Karamanoğlu>.

EXPEDIŢIA SULTANULUI ÎN ŢARA LUI BAIAZID KÖTÜRÜM SURPRINS DE MOARTE ŞI CUCERIREA ŢĂRII ACESTUI BLESTEMAT RĂUFĂCĂTOR

Kötürüm Baiazid, stăpînitor de Kastamuni, aţîţînd mai înainte pe voievodul Ţării Româneşti, Mircea, fusese cauza devastării ţărilor islamice. Din pricina acţiunii sale nechibzuite, expediţia împărătească

[20] 9 decembrie 1390 —28 noiembrie 1391.

[21] Mircea cel Bătrîn (1386—1418).

[22] *Ehl-i nifak;* este vorba probabil de înţelegerea lui Mircea cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg.

[23] Sultanul Baiazid Fulgerul.

[24] Munţii Lotrului şi Făgăraşului.

[25] În loc de Mircea; trebuie să fie o greşeală de tipar.

[26] Muhamed b. Ala-ed-Din.

a pornit de la Brusa direct la Kastamuni spre cel care merita pedeapsă, dar pe drum a sosit ştirea morţii lui Baiazid Kötürüm [27], cel mai sus-arătat.

<Înţelegerea dintre Mehmed şi Musa Celebi, fiii lui Baiazid, pentru ca Musa să ocupe posesiunile fratelui lor Suleiman din Rumelia>.

El <Mehmed> a dat scrisori, după cum a dorit Musa, emirului Is- 105
fendiar şi împăratului din Istanbul [28], precum şi voievozilor Ţării Româneşti [29] şi Moldovei [30].

Istorioară. Musa Celebi luîndu-şi rămas bun de la fratele său <Mehmed> a pornit direct spre ţara lui Isfendiar. Cînd s-a apropiat de Kastamuni, Isfendiar s-a grăbit să-l întîmpine. De aici, după cîteva zile, a pornit la curtea lui Karamanoğlu.

Karamanoğlu, la rîndul său, respectînd pactul şi înţelegerea pe care
le încheiase cu marele sultan, în ciuda emirului Suleiman, nu a întîrziat
nici un minut de a-l cinsti şi a-l onora pe Musa Celebi. Pe cînd se pregătea
să-l trimită pe Musa în părţile Rumeliei de la hotarul uneia dintre ţările
apropiate de ţărmul mării, domnul Ţării Româneşti, luînd ştire despre
îndreptarea lui Musa Celebi spre acele părţi, a scris de îndată o scrisoare
lui Isfendiar. Plîngîndu-se mult din pricina persecuţiilor vechililor emi- 106
rului Suleiman, <Mircea> s-a rugat şi a cerut ca mai sus-pomenitul fiu de şah să treacă cu cinste în partea Rumeliei, promiţîndu-i multe favoruri. Cînd scrisoarea lui Mircea a ajuns la Isfendiar, acesta, ruşinîndu-se de neglijenţa pe care o arătase mai întîi faţă de el <Musa>, l-a invitat din nou cu o scrisoare de scuză pe Musa Celebi, din Karamania, şi prezentînd <lui Musa> scrisoarea sosită, l-a înştiinţat asupra întregii situaţii. Fiind informat despre cuprinsul scrisorii, Musa Celebi, bucurîndu-se, a trecut în mare grabă cu corăbiile din schela Sinope în ţinutul Rumeliei.

Mai sus-pomenitul Mircea voievod, domnul Ţării Româneşti, cînd a fost înştiinţat despre sosirea fiului de şah, i-a ieşit înainte cu mare cinste şi onoruri. După ce a fost cinstit cu sărutarea mîinii, l-a oprit într-un menzil minunat şi dîndu-i tot felul de daruri, i-a prezentat omagiul său de supunere şi credinţă. Făcînd mari petreceri *(ziyafet)*, l-a călăuzit spre serhatul ţărilor osmăneşti.

Beii Rumeliei erau scîrbiţi de setea de vin a emirului Suleiman, precum şi de neglijenţa faţă de treburile ţării. Cînd au fost înştiinţaţi despre trecerea lui Musa Celebi în părţile Silistrei, s-au grăbit să vină în jurul acestuia cu cete numeroase şi să prezinte omagiile lor de supunere şi devotament în faţa norocosului fiu de şah <Musa>.

<Urmează descrierea luptei dintre emirul Suleiman şi fratele său Musa pentru Rumelia; 124
luptele dintre Musa şi Mehmed pentru Rumelia şi moartea primului, în 1413>.

Emirul Suleiman avea un fiu [31] pe care îl dăduse ca ostatec pe lîngă 126
împăratul din Istanbul. Într-o istorioară se spune că în zilele morţii tatălui său, fugind, el se stabilise pe lîngă împăratul din Istanbul. Pe cînd sultanul Mehmed han era ocupat cu înlăturarea lui Musa Celebi, împăratul de mai sus, potrivit păcii şi tratatului încheiat cu stăpînul lumii

---

[27] De fapt murise de cîţiva ani.
[28] Manuel al II-lea Paleologul (1391—1425).
[29] Mircea cel Bătrîn (1386 — 1418).
[30] Alexandru cel Bun (1400—1432).
[31] După unele izvoare îl chema Orhan Celebi.

<Mehmed>, lăsîndu-l liber pe fiul de şah, l-a alungat de lîngă dînsul. Fiul de şah, la rîndul său, ieşind din Istanbul cu o suită de cîţiva slujitori şi profitînd de prilejul că sultanul este ocupat cu Musa, a mers la *Karîn-Ova* ca să iasă de acolo în Ţara Românească. Rebelii *(eşkia)* din Karîn-Ova, adunîndu-se în jurul fiului de şah, au găsit potrivit ca el să se îndrepte spre Ianboli.

<Prinderea şi scoaterea ochilor acestui prinţ otoman, trimis apoi la Brusa de unchiul său Mehmed I Celebi>.

130 RĂZVRĂTIREA VOIEVODULUI ŢĂRII ROMÂNEŞTI [32] ŞI PLATA TRIBUTULUI [33] DE CĂTRE MIRCEA ŞI PACEA CU CRAIUL UNGURESC [34]

Sultanul [35], după ce a reuşit să-l pedepsească pe Karamanoğlu [36], slobozind oastea, s-a întors la Brusa. Odihnindu-se cîteva zile în acel minunat oraş, tocmai cînd era liniştit, a ajuns vestea la picioarele tronului împărătesc despre răscoala voievodului Ţării Româneşti. Fiind obligat să facă pregătiri şi să depună sforţări pentru a pleca în acele părţi, s-a ocupat iarăşi cu adunarea oştii. Trimiţîndu-se o ilustră poruncă beiului Isfendiar, i s-a cerut ca în această expediţie să participe el însuşi sau fiul său. Isfendiar bei, la rîndul său, a trimis pe fiul său Kasîm bei [37] cu cîteva mii de ostaşi aleşi. Trimiţîndu-se oşti purtătoare de victorie la curtea fericirii cea ocrotitoare şi luînd sfîrşit pregătirile necesare pentru expediţie, în anul opt sute nouăsprezece [38] s-a trecut pe coasta rumeliotă. Ducîndu-se mai întîi la Adrianopol şi ajungînd apoi pe malul Dunării, spahiii cei purtători de victorie au trecut din porunca sultanului în Ţara Românească.

Pe malul sus-numitului fluviu construindu-se o cetate cu numele de Giurgiu *(Yerkökü)*, după terminarea acesteia s-au reparat cetăţile Isaccea *(Isakci)* şi Yeni-Sale *(Sala)* [39].

În acest timp, akîngiii scoţînd robi fără de sfîrşit din ţinuturile Ţării Româneşti, la întoarcere au prezentat la curtea sultanului — cea puternică ca şi cerul — tot felul de prăzi, fără număr.

Domnul Ţării Româneşti, căindu-se de faptele nereuşite pe care le-a săvîrşit, a trimis la curtea cea ocrotitoare a sultanului pe Minnet [40] bei, dintre emirii lui Musa Celebi, care mai înainte fugise în Ţara Românească, cu propunerea de a plăti haraciul pe timp de trei ani. Cerînd iertare pentru păcatele sale, Mircea a prezentat mii de scuze. Luînd asupra sa plata haraciului în fiecare an, urma ca atîta timp cît sultanul cel puternic ca cerul va domni cu noroc şi fericire să nu se opună niciodată şi să nu facă vreo aventură şi nici să mai meargă de azi înainte pe calea răzvrătirii şi a răscoalei. Generosului sultan fiindu-i, ca de obicei, din nou milă de acel răufăcător, i-a iertat păcatele sale.

---

[32] Mircea cel Bătrîn.
[33] În text: *giziye (cizye)*, darea „per capita", nu haraci, care era global sau funciar.
[34] Sigismund de Luxemburg (1387—1437).
[35] Mehmed I (1413—1421).
[36] Mehmed al II-lea, principe de Karamania (m. 826—827 H./1423).
[37] A rămas în serviciul turcilor şi sub Murad al II-lea, înrudindu-se cu familia otomană.
[38] 1 martie 1416— 17 februarie 1417.
[39] Azi Enisala, în Dobrogea, lîngă Babadag.
[40] În alte cronici *Izzet* bei, de fapt Azeb-bei; apare şi sub forma *Garıb* bei.

De acolo <din Țara Românească> mergîndu-se în vilaietul unguresc, au cucerit cetatea Severin. Locuitorii unguri fiind disperați din pricina lipsei de apărare, au trimis trei beizadele renumite, cu daruri împărătești, la Poarta fericirii, pentru pace. Cererea lor fiind primită, turcii s-au întors cu noroc și glorie spre Adrianopol.

<Rănirea sultanului Mehmed I într-un accident de călărie>.

RĂSCOALA LUI BEDR ED-DIN[41], FIUL CADIULUI DIN 134
SIMAVNA, ŞI A SUPUŞILOR SĂI, ŞI OMORÎREA LUI

Bedr ed-Din, auzind despre răscoala discipolului său Börüklüge Mustafa cu 3 000 de oameni în ținutul Aidîn[42], a fugit într-o noapte pe ascuns din cetatea Iznik[43] în țara lui Isfendiar[44]. Fiind apropiatul lui Musa Celebi, el era cunoscut de voievodul Țării Românești. De aceea a trecut cu o navă din Sinope în partea lui Rumeliei, ajungînd în Țara Românească. Domnul Țării Românești, la rîndul său, întîmpinîndu-l pe șeih, s-a bucurat de sosirea acestuia și făcîndu-i multe onoruri i-a pus la dispoziție toate cele necesare pentru îndestulare. În vremea aceasta, sultanul lumii, Mehmed, pornise în partea Rumeliei, cu gîndul de a cuceri Salonicul *(Selanik)*. . .

<Nimicirea răzvrătirului Torlak[45] Kemal la Manisa *(Anatolia)* cu vreo 2 000 de răzvrătiți. Expediția pentru înăbușirea răscoalei lui Borukluğe Mustafa și Torlak Kemal a fost condusă de vizirul Baiazid pașa și de prințul Murad. Descrierea luptelor de la Kara-Burun, Stylarios și pedepsirea lui Borukluğe Mustafa>.

În acest timp, șeihul Bedr ed-Din, la rîndul său, și-a adunat prietenii în părțile Rumeliei. Pe mulți dintre ei îi ajutase și îi cinstise cu posturi, pe cînd era cadiasker[46]. Din această cauză se adunase în jurul său multă lume și șeihul, fiind cuprins de o dorință deșartă, a venit la Silistra. În unele istorioare se scrie că avea înțelegere cu Börüklüge <Mustafa>.

<Răscoala lui Bedr ed-Din în Deliorman și omorîrea acestuia din porunca lui Mehmed I 135
Celebi, la Serres. Moartea sultanului Mehmed I>.

. . . În această parte, monarhul Murad al II-lea, atotputernicia demnității, numind pe Evrenosoğlu în înalta funcție de valiu[47] pentru paza serhaturilor Rumeliei, de asemenea și pe Firuz Beioğlu Mehmed la serhatul Țării Românești, fără să se oprească, a plecat în grabă cu spahiii victorioși spre Anatolia . . . Anul 826[48].

. . . Pe cînd sultanul puternic ca cerul avea de gînd să cucerească 150
țara lui Isfendiar, făcîndu-se arz la picioarele înaltului tron, s-a făcut arz despre trecerea lui Dracula[49], voievodul Țării Românești, pe la Silistra, atacînd țările islamice. S-a dat firman ca Firuz Beioğlu <Mehmed bei>

[41] Șeih Bedr ed-Din Mahmud, fiul cadiului din Simavna *(Samauna)*, mare învățat al timpului, autor a 33 de lucrări.
[42] În izvoarele bizantine, la Stilarios *(Kara Burun)* în fața insulei Chios, lîngă orașele Efes și Izmir.
[43] Niceea.
[44] Adică în Kastamonu.
[45] *Torlak, turlak*: „leneș", „tembel".
[46] Judecător, magistrat militar între 1410 și 1413, sub Musa Celebi.
[47] *Vali*: guvernator beilerbei *(mirimiran)*.
[48] 1423.
[49] Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1436 — 1442).

cu emirii din acele împrejurimi, făcînd o incursiune în Țara Românească,
151 să pedepsească faptele nedemne ale lui Dracula. Potrivit poruncii împărătești, mergîndu-se în grabă în Țara Românească, au devastat-o și au jefuit-o în așa hal, încît mai sus-numitul Dracula s-a uimit și, cuprins de teamă, i s-au împăienjenit ochii. Cînd Dracula a fost înștiințat că suveranul Murad, vînătorul de dușmani, va sosi în grabă la Adrianopol, pregătind, vrînd-nevrînd, peșcheșuri mari, a plecat împreună cu cei doi fii ai săi [50] spre curtea împărătească cea ocrotitoare. La Adrianopol, fiind cinstit cu sărutarea mîinii padișahului și predînd haraciul pe doi ani, prin mijlocirea înalților demnitari [51] crimele sale au fost iertate.

Dracula, lăsînd pe cei doi fii ai săi pentru a sluji la Poarta fericirii, s-a întors în țara sa cu firman împărătesc.

În acest an norocos era anul Hegirei opt sute douăzeci și șapte [52].

<Răscoala din Albania și expediția lui Isa bei Evrenosoğlu>.

167 PLECAREA SULTANULUI CEL FĂRĂ DE SEAMĂN ÎN UNGARIA

Sultanul cuceritor de țări, după ce a numit serdar pe Evrenosoğlu Ali bei, l-a trimis înainte în vederea supunerii țării ungurești. Ali bei, la rîndul său, potrivit firmanului împărătesc, în anul opt sute patruzeci [53], trecînd peste Dunăre cu luptători islamici din Rumelia, a ajuns dincolo de Timișoara *(Tamașvar)* și a trimis *bulucuri* să facă incursiuni în toate părțile. Devastînd țara ungurească timp de patruzeci de zile, s-a întors cu pradă mare. La întoarcere, Ali bei, povestind sultanului despre bogățiile Ungariei, se hotărăște o expediție împotriva acesteia.

În primăvara anului opt sute patruzeci și unu [54], după începerea construirii unei geamii, s-a întreprins o expediție împărătească cu oaste nenumărată în vilaietul unguresc.

Mai înainte sosiseră porunci ilustre lui Vîlkoğlu [55], despotul Serbiei *(Las-hakimi)*, și lui Dracula, domnul Țării Românești, în care se spunea : „În această expediție călăuzită de victorie să fiți împreună". De asemenea, pregătindu-se amîndoi, prin călăuzirea despotului sîrbesc au trecut apa Dunării pe la Vidin. Au luat un număr de cetăți din țara ungurească și au rămas în acel vilaiet timp de două luni fără să dea de urma dușmanului, care se întărise în locuri de nestrăbătut și în văi prăpăstioase. Ostașii islamici s-au îmbogățit cu pradă ungurească, dar sosirea iernii a împiedicat șederea lor acolo. De aceea, ei s-au îndreptat spre capitala sultanatului. În timpul întoarcerii, șahul lumii, sultanul Murad al II-lea, trecînd prin Țara Românească, voievodul Dracula a dat zaiafete bogate, aducînd și peșcheșuri minunate. Apoi, cu noroc și fericire, a trecut în orașul Adrianopol.

168 <Versuri. Răscoala lui Iskender bei în Albania și expediția beilor turci în această țară>.

[50] Vlad (Țepeș) și Radu (cel Frumos).

[51] *Erkian-i devlet* : vizirii, muftiul, cadiaskerul, nișangiii.

[52] 5 decembrie 1423 — 22 noiembrie 1424.

[53] 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.

[54] 5 iulie 1437 — 23 iunie 1438.

[55] Gheorghe Brancovici-Vucovici (1427 — 1456).

CIRCUMCIZIA SULTANULUI MEHMED HAN ŞI CUCERIREA SEMENDREI[56] ŞI A ŢĂRII LUI LAZ<ĂR> 169

Ishak bei propune sultanului Murad să cucerească Semendria care să deschidă drumul spre Ungaria, dar fiind vreme de iarnă, au iernat atunci la Adrianopol. Odată cu apropierea zilelor de primăvară, măria sa sultanul *(hudavendekiar)* a emis firmane pentru a strînge oşti purtătoare de victorie.

Mai înainte au invitat la Poarta devletului pe Vîlkoğlu şi pe Dracula, domnul Ţării Româneşti. Vîlkoğlu, potrivit zicalei „hainul este fricos", temîndu-se, nu a venit personal, ci a trimis pe cei doi fii ai săi[57]. Dracula, neputîndu-se opune, a venit de nevoie împreună cu cei doi fii ai săi[58] şi din înaltă poruncă împărătească a fost închis de îndată la Galipole, iar fiii săi în cetatea Eğri-Göz[59].

Fiii lui Vîlkoğlu, la rîndul lor, au fost trimişi la cetatea Tokat spre a fi închişi. Apoi, cu oastea călăuzită de victorii, au plecat spre părţile Semendriei.

<Cucerirea Serbiei şi acordarea Semendriei lui Turhan bei>.

Dracula, domnul Ţării Româneşti, fiind închis şi Ţara Românească 170
rămînînd fără stăpîn, craiul unguresc[60] a numit din nou pe unul[61] dintre moştenitorii domnilor Ţării Româneşti şi pe cînd norocosul pahişah era ocupat cu asedierea cetăţii Semendria, craiul unguresc, trecînd Dunărea, şi-a întins mîna asupra ţărilor islamice.

După cucerirea Semendriei, cînd s-a întors cu cinste la Adrianopol, numind serdar pe Mezid bei, l-a trimis cu akîngiii acelui ţinut în Ţara Românească, pentru nimicirea duşmanului. Dar, pe cînd oastea islamică se deda la prădăciuni, iar Mezid bei îşi vedea de treburile sale, au fost înconjuraţi pe neaşteptate de o oaste ungurească şi de voievodul Ţării Româneşti. În jurul lui Mezid bei nu erau mulţi oameni, dar cei mai mulţi din cîţi erau au fost ucişi. În sfîrşit, el însuşi <Mezid bei> şi-a găsit o moarte de erou martir[62]. Restul spahiilor, împrăştiaţi prin împrejurimi după pradă, cînd au aflat de moartea lui Mezid bei, au fugit cîţi au putut şi trecînd Dunărea cu mii de suferinţe au sosit pe ţărmul salvării.

Padişahul islamului, auzind de moartea de martir a lui Mezid bei şi de înfrîngerea oştii sale, pentru a-l răzbuna, l-a trimis pe Kula Şahin paşa[63], beilerbei de Rumelia, numindu-l iarăşi serdar peste oaste. De asemenea, au fost trimişi împreună cu Kula Şahin şase sangeacbei renumiţi dintre emirii Anatoliei, cu spahiii lor. Paşa de mai sus era renumit prin îngîmfarea, egoismul şi aroganţa sa. Cu toate că intrase în Ţara 171
Românească, totuşi nu luase nici o măsură de precauţie. Într-o zi, sosind ştirea despre venirea neaşteptată a oştii ungureşti şi despre atacul ei asu-

---

[56] Smederevo, cetate şi oraş lîngă Belgrad.

[57] Grigore şi Gherman; primul a fost orbit (m. 1459), al doilea călugărit la mănăstirea Hilandar.

[58] Vlad şi Radu.

[59] Cetate în Asia Mică, la vreo 70 km vest de Kütahia (vilaietul Kermian).

[60] Albert de Habsburg (1438—1439) sau Vladislav I Iagelo (1440—1444).

[61] Mircea, fiul lui Vlad Dracul, sau Basarab al II-lea (1442—1443).

[62] În lupta cu Ioan de Hunedoara.

[63] În alte izvoare turceşti: Şehab ed-Din. Inscripţia sa funerară din geamia or. Plovdiv a fost publicată de Ibrahim Tatarlî (Sofia).

pra oştii islamice, braţele şi aripile lui Kula Şahin s-au frînt şi fără să mai stea pe gînduri a luat-o la fugă. Beii au spus : „este o ruşine pentru acei care înainte de luptă spuneau că sînt viteji şi acum fug". Neavînd însă încotro, el şi-a vîndut pe nimic cinstea şi onoarea şi, fugind zi şi noapte, a trecut Dunărea.

Restul spahiilor fiind slabi, mulţi dintre ei s-au împrăştiat cu sufletul înfricoşat şi mulţi dintre viteji, luptînd, au dispărut din viaţă ca martiri pe cîmpul de luptă.

<Expediţia sultanului Murad al II-lea împotriva Karamaniei>.

173 <Abdicarea şi retragerea sultanului Murad al II-lea la Manisa>.

174 ALIANŢA OŞTILOR DUŞMANE ŞI REÎNTOARCEREA LA TRON A SULTANULUI MURAD AL II-LEA

<Abdicarea sultanului Murad al II-lea a fost un prilej de pactizare a statelor învecinate cu Imperiul otoman>.

Îndeosebi Karamanoğlu [64] a trimis craiului unguresc [65] următoarea ştire : „În capul lui Osmanoğlu [66] intrînd gustul de petreceri, a lăsat ca urmaş în locul său un ţînc de nimic, care n-a văzut încă războiul, şi care încă nu şi-a mînat calul în locuri stîncoase. Prin urmare un astfel de prilej nu trebuie scăpat din mîini şi de va fi trecut cu vederea, regretul nu ne va folosi la nimic". < 2 versuri>. Cînd au sosit astfel de ştiri absurde din partea zăpăcitului de ibn Karaman [67], la duşmanul umil, craiul unguresc cel rătăcit, trimiţînd scrisori în toate părţile, în scurtă vreme s-au adunat mulţi la un loc.

Oastea ungurească şi cea germană *(alaman)* şi cea bosniacă şi herţegovină şi cea moldovenească *(Kara-Boğdan)* [68] şi valahă [69] şi cea frîncă [70], făcînd sforţări spre a ridica toate gloatele, şi-au adunat dintr-un cuvînt vreo 80 000 de duşmani. Agitîndu-se ca o mare, s-au îndreptat împotriva ţărilor islamice. Trecînd prin Belgrad, au ruinat şi au dărîmat toate împrejurimile pînă la Nicopol. Scopul final al craiului răufăcător era acela ca, trecînd prin Varna, să meargă la Istanbul ... Emirii de serhat, cînd au fost informaţi despre această situaţie, au făcut-o cunoscută, cu mare grabă, la Poarta împărăţiei.

<Sultanul Murad al II-lea este convins de beii săi să-şi reia domnia, din pricina situaţiei critice>.

Apoi, lăsîndu-l pe sultanul Mehmed han pe tronul de la Adrianopol, el însuşi <Murad>, cu o oaste călăuzită de victorie, a apucat drumul <Varnei>, cu gîndul de a se apăra de duşmani.

---

[64] Ibrahim bei (1424 — 1463).

[65] Vladislav I Iagello (1440 — 1444).

[66] Adică : urmaşii emirului Osman I.

[67] Forma arabă pentru *Karamanoğlu* : „fiul lui Karaman".

[68] Moldova n-a participat la bătălia de la Varna. Inserare ulterioară, greşită, privind de fapt oastea *burgundă*.

[69] Oastea Ţării Româneşti, condusă de Vlad Dracul.

[70] *Firenk* : veneţian, genovez ; aici în sens de : *burgundă*, a cărei flotă a venit cu întîrziere.

În aceste zile, duşmanul cel umil, la rîndul său, trecînd prin Ţara Românească, venise la Varna. Oastea islamică, îndată ce a luat ştire despre aceasta, mergînd în grabă în acele părţi a pornit la luptă cu duşmanul <versuri>.

<Urmează descrierea luptei de la Varna pe baza relatărilor cronicarului Idris Bitlisi [71]>. 175

Proză *(nesir)*. <În timp ce oastea otomană era respinsă de aliaţi 176
şi sultanul Murad al II-lea se închina lui Allah implorînd victoria>, regele [72] cel răufăcător, care era în acel loc, a văzut slăbiciunea oştii islamice. Potrivindu-se vorbelor lui Iancu [73], îmbătat de ele şi-a luat în mîini sabia strălucitoare şi a repezit calul asupra sultanului lumii, ca să-l nimicească.

<Dispoziţiile date de sultanul Murad ca să fie omorît cînd va încerca să se apropie>.

Răufăcătorul rege, la rîndul său, urmărindu-l pe sultanul plin de strălucire pînă în faţa rîndurilor oştii victorioase <otomane>, <aceasta> i-a dat drumul, dar l-a lăsat la mijloc. Atunci un ienicer, numit Koğa Hîzîr, ajungîndu-l, calul regelui s-a poticnit. Nenorocitului rege, îndată ce s-a răsturnat de pe calul său, fără să fie iertat deodată i s-a tăiat capul, care a fost prezentat padişahului ...

După nenorocirea întîmplată cu regele, oastea maghiară fiind speriată a început să fugă în dezordine. Atunci Iancu <de Hunedoara> a 177
grăit: „Noi n-am venit la luptă pentru crai; noi luptăm pentru credinţa noastră". Cu aceasta încurajîndu-i pe duşmanii netrebnici, i-a aţîţat la luptă. Ei au rezistat un timp oarecare şi chiar, depunînd toate sforţările, au dat de trei ori atacuri asupra oştii islamice. Văzînd însă că partea musulmană este puternică şi că partea lor merge spre înfrîngere, au ales fuga pe drumul pe care veniseră.

<Urmărirea fugarilor de către oastea rumeliotă condusă de Davud paşa. Luarea de robi, a 250 de harabale ş. a. Discuţia sultanului cu beiul de azapi: „toţi morţii sînt tineri, dacă era un bătrîn printre ei, nu ajungeau la această situaţie nenorocită". În cronicile mai vechi acest fragment este dat după lupta de la Cossovo (1448/852). Urmează serbarea victoriei>.

Această luptă norocoasă s-a întîmplat într-o zi de marţi, în a noua 178
zi a lui regeb, din anul opt sute patruzeci şi opt [74].

PLECAREA SULTANULUI MURAD ÎN MAREA EXPEDIŢIE 181
DE PE CÎMPIA COSSOVO ŞI ÎNFRÎNGEREA OŞTILOR ALIATE

După victoria <de la Varna şi insulele greceşti>, cînd s-au întors în capitala sultanului, Adrianopol, a sosit ştirea că Ioan de Hunedoara, fiul craiului maghiar <sic!>, a aţîţat pe beii duşmani pentru devastarea ţărilor islamice. Mulţi bei care duceau o viaţă liberă ca nişte crai, după ce s-au adunat într-un loc, şi-au pus în gînd să pornească la luptă <împotriva turcilor>.

---

[71] A scris în 1502 o cronică intitulată: *Heşt behişt* (Cele opt paradisuri). Despre Idris Bitlisi vezi *Cronici turceşti* ..., vol. I, p. 149—176.

[72] Vladislav I.

[73] Ioan de Hunedoara.

[74] 22 octombrie 1444. De fapt a avut loc la 10—11 noiembrie 1444.

La auzul acestei ştiri triste, suveranul lumii, spre a se informa asupra situaţiei adevărate, a trimis o iscoadă ascultătoare, numită martalosul [75] Doğan, de care se foloseau de obicei în toate treburile importante.

Toată situaţia consta în aceea că, mai înainte, în lupta de la Varna, tăindu-se capul craiului celui nenorocos <Ladislau>, Iancu Huniade, după ce a ajuns în ţara ungurească, a aţîţat pe banul ceh şi pe banul Lük < ?> *(Lek)*, precum şi pe alţi bei duşmani de o seamă cu ei, zicîndu-le : „Dacă, neîncheind înţelegere şi alianţă, nu veţi lua măsuri pentru înlăturarea mahomedanilor, atunci să ştiţi că ceea ce a venit pe capul craiului va veni, cu siguranţă, şi pe capul vostru". <Versuri>.

Martalosul *(martolos)* Doğan, întorcîndu-se la măria sa sultanul Murad, a povestit că „în urma instigărilor lui Iancu, cîţiva bani, unindu-se între ei, au ridicat în picioare pe toţi răufăcătorii şi punînd să se bată tobele sînt gata de a trece cu oşti numeroase prin faţa Belgradului şi au de gînd să atace şi să devasteze ţările islamice <Imperiul otoman>".

<Turcii adună oşti, trec prin Sofia şi înaintează spre Cossovo>.

Mai înainte, cînd hainul căruia i se spunea Iancu de Hunedoara l-a înfrînat pe un bei cu numele de Kula-Şahin şi a nimicit oastea islamică, l-a ucis şi pe Dracula, domnul Ţării Româneşti, numind în locul acestuia pe Lasoğlu [76] <sic !>.

Pe cînd padişahul, ocrotitorul lumii, aştepta adunarea oştilor la Sofia, locuitorii Ţării Româneşti au devastat împrejurimile Nicopolului, provocînd pagube ţării islamice. Atunci emirii de margine : Firuzbeioğlu Mehmed bei şi beii renumiţi ca Mustafa bei şi Isa bei, făcînd înţelegere între ei, au dat cu cîteva mii de akîngii un atac de noapte asupra oştii
182 Ţării Româneşti şi au adus împăratului mulţi duşmani îmbrăcaţi în zale şi cu mîinile şi picioarele ferecate în lanţuri. Sultanul, bucurîndu-se de această victorie, a dat poruncă de înaintare spre Cossovo.

<Participă şi ajutoare din Karamania>.

În şaban 852, într-o vineri [77], forţele erau gata de luptă.

<Descrierea luptei de la Cossovo>.

De asemenea, şi în acea zi, cînd s-a făcut seară, vicleanul numit Iancu Huniade, intrînd mai întîi între harabelele duşmanilor care scăpaseră din bătălie, şi-a întărit locurile din preajmă-i întocmai ca pe o cetate. Iancu s-a hotărît să fugă şi a pornit să-şi salveze capul. Spre dimineaţă, adresîndu-se nenorociţilor care se găseau în jurul său, a zis : „voi să aveţi grijă şi să păziţi aceste harabale, eu merg şi trec în spatele duşmanului şi reped calul meu de acolo de unde ei nu se aşteaptă". Cu acest vicleşug, ieşind pe la spatele harabalelor duşmane, el a fugit cu nişte supuşi de-ai lui spre vilaietul lor. Dimineaţa, cînd s-a luminat pămîntul de razele strălucitoare ale soarelui, restul duşmanilor rămaşi a aflat despre fuga lui
183 Iancu şi negăsind nici un mijloc de scăpare şi-a încordat puterile făcînd ultimele sforţări. Astfel, cu sforţări de ignoranţi, iarăşi au dat un atac

[75] *Martalos* (rom. *martalog*) : ostaş la cetăţile de margine.

[76] „Fiul lui Lazăr", regele Serbiei ; în cronicile mai vechi : *Danoğlu*.

[77] 3 octombrie 1448.

asupra oştii islamice. S-au războit mult şi s-au străduit ca să-şi salveze harabalele, dar n-au reuşit.

<Versuri în legătură cu victoria turcilor şi întoarcerea sultanului spre Adrianopol>.

<În legenda întemeierii Constantinopolului adesea se vorbeşte de un Iancu bin Madian, 201—206
desigur o figură legendară>.

<Expediţia sultanului Mehmed al II-lea împotriva cetăţii Belgrad (860 H/1456) şi lupta 216
cu craiul unguresc, fără a-l menţiona pe Iancu de Hunedoara>.

... Incursiunea lui Evrenosoğlu Isa bei în ţara arnăuţilor şi a unui alt Isa bei, sangeacbei de Vidin, în ţara ungurească.

EXPEDIŢIA SULTANULUI [78] PENTRU SUPUNEREA ŢĂRII ROMÂNEŞTI 224

Pe cînd şahul şahilor *(şehinşah)* lumii <Mehmed al II-lea> era la cucerirea Trapezuntului [79], domnul Ţării Româneşti, voievodul Ţepeş *(Kazıklu)* [80], găsind prilej de pradă şi profitînd de faptul că partea aceea nu era apărată, începuse să-şi întindă mîna asupra locuitorilor Imperiului otoman [81].

Ishak paşa fusese însărcinat cu paza Rumeliei şi apărarea acelor părţi. Acţiunea nereuşită a voievodului Ţepeş fiind raportată de Ishak paşa la picioarele tronului, şahul ocrotitor al lumii a strîns oaste pentru a supune pe acel rebel nenorocit. Dar, la început, i s-a trimis mai sus-pomenitului Ţepeş invitaţie, fiind chemat la Poarta împărăţiei. Atunci el a trimis următoarea ştire : „populaţia ţării mele nu este statornică şi acum dacă voi pleca la Curtea fericirii ocrotitoare, ca să mă închin, toţi se vor supune de îndată ungurului şi vor aduce pe crai [82] în locul meu şi vor preda acestuia ţara mea. Dacă se va găsi de cuviinţă să se trimită în aceste părţi, pentru paza ţării mele, unul dintre emirii de serhat, desigur că mergînd mă voi închina la ţărîna de la Poarta fericirii şi la vestea plăcută a chemării voi mătura Poarta împărăţiei cu genele mele. <Versuri :> Dacă el va păzi vilaietul meu, atunci mergînd, mă voi închina la picioarele tronului şi închinîndu-mă pînă la pămînt să-mi văd capul plin de bucurie".

Cînd a relatat în felul acesta, atunci, potrivit firmanului împără- 225
tesc, a fost trimis Hamza bei ceakîrgibaşi [83], bei de Nicopol, cu o ceată de ostaşi renumiţi, pentru paza Ţării Româneşti. Cînd ei au descins pe malul Dunării, voievodul Ţepeş cel hain cu oastea sa, dînd într-o noapte pe neaşteptate un atac, atît Hamza bei, cît şi musulmanii care se găseau în jurul său şi-au găsit cu toţii moartea de eroi martiri. El a tăiat capul lui Hamza bei şi trimiţîndu-l craiului unguresc, l-a înştiinţat despre ieşirea sa de sub ascultarea padişahului. Cînd padişahul a fost înştiinţat despre această purtare mîrşavă a lui Ţepeş, în primăvara anului opt sute şaizeci şi şase [84] a pornit în grabă cu o oaste victorioasă pentru supunerea Ţării

[78] Mehmed al II-lea (1451—1481).
[79] Asedierea şi cucerirea cetăţii Trapezunt, în 1461.
[80] Vlad Ţepeş (1456—1462).
[81] În text : „ţărılor bine păzite" *(memalık-i mahruse)*.
[82] Matei Corvin (1458 — 1490).
[83] Căpetenie de şoimari.
[84] Martie — mai 1462.

Româneşti. După ce au parcurs în grabă multe localităţi, într-o zi luminoasă au ajuns la hotarul Ţării Româneşti. Ţepeş, neavînd puterea de a se înfăţişa, s-a ascuns în văi prăpăstioase şi în locuri stîncoase, nearătîndu-şi nicăieri capul.

Mevlana Idris Bitlisi povesteşte astfel: „Evrenosoğlu Ali bei, fiind numit serdar asupra cetelor de akîngii, a fost trimis pentru devastarea Ţării Româneşti. Informat despre această situaţie, Ţepeş a trimis asupra akîngiilor aproape zece mii de duşmani rătăciţi, care apropiindu-se au fost atacaţi de vitejii din Rum [85]. Tocmai cînd erau încăieraţi în luptă, ştirea despre aceasta a ajuns la măria sa sultanul, aflat în acele părţi. Atunci el s-a grăbit spre locul de luptă, s-a repezit numaidecît asupra duşmanului, nedîndu-i nici un răgaz. Cînd duşmanul cel nenorocit a aflat de acest fapt, temîndu-se de victorie, de la început a apucat calea înfrîngerii şi cei mai mulţi dintre afurisiţi au fost făcuţi robi şi ferecaţi în lanţuri, iar ceilalţi, aproape şapte mii de duşmani, au fost măcelăriţi cu săbiile".

După această victorie, marele şah Mehmed, stînd timp de o lună în localităţile Ţării Româneşti, a făcut acolo petreceri. Cînd această ştire a ajuns la urechile voievodului Ţepeş, acesta pierzîndu-şi minţile şi-a făcut tot felul de planuri şi pregătiri, de voie sau de nevoie, şi s-a încumetat, numai cu oastea sa proprie, să dea un atac asupra sultanului lumii. Negăsind altă cale, într-o noapte întunecoasă, prinzînd curaj [86], a dat deodată un atac asupra oştii islamice. Vitejii din Rum, luînd la mijloc acea ceată nenorocită, s-au repezit deodată cu săbiile şi au trimis la moarte ca pe nişte balauri pe mulţi duşmani. Deşi voievodul Ţepeş s-a străduit să se războiască, totuşi nu i-a folosit la nimic şi, în cele din urmă, acel nedemn, pierzîndu-şi speranţa în luptă, a fugit în ţara ungurească.

226 După aceasta, toate ţinuturile Ţării Româneşti intrînd în stăpînirea sultanului lumii, a acordat acest eialet voievodului Radul [87], fratele voievodului Ţepeş, care pînă atunci se învrednicise cu cinste şi glorie în slujba de la Poarta fericirii ...

EXPEDIŢIA SULTANULUI PENTRU SUPUNEREA INSULEI MITILENE [88]

<Expediţia pentru cucerirea Bosniei, Caramaniei ş.a.>.

237 <Lupta împotriva lui Uzun-Hasan. Cucerirea cetăţilor Caffa *(Kefe)*, Azov *(Azak)* şi
252—253 Mangup de către vizirul otoman Ghedik Ahmed paşa (1473—1474)>.

251 POVESTIREA EXPEDIŢIEI ÎN MOLDOVA ŞI ÎNFRÎNGERA ACESTEIA ŞI OCUPAREA CETĂŢILOR DE LA SERHATUL UNGURESC

Padişahul ocrotitor al lumii trimisese pe Suleiman paşa, care era beilerbei de Rumelia, cu spahii aleşi pentru cucerirea cetăţii albaneze Scodra [89]. Cetatea de mai sus, neputînd fi cucerită într-un timp scurt din

[85] Ostaşii din Anatolia.
[86] În text: *goz karardub.*
[87] Radu cel Frumos (1462 — 1475).
[88] În text: *Midulu* (Lesbos).
[89] În text: *Arnavud Iskenderiesi.*

pricina fortificaţiilor sale, s-au mulţumit numai cu prada şi au fost nevoiţi să se întoarcă la Poarta împărăţiei.

În acele zile s-a răspîndit ştirea despre răscoala voievodului Ştefan *(Istefan)* [90], domnul Moldovei *(Kara-Boğdan)*, şi întrucît Suleiman paşa, neobţinînd victorie în cucerirea Iskenderiei, n-a reuşit, aşa cum s-a spus, ca acea adunătură să fie împrăştiată, i s-a dat poruncă [91] să meargă cu oastea sa asupra domnului Moldovei şi să supună cu lovituri de sabie acea ţară. Distanţa dintre Iskenderie şi Moldova fiind cale de o lună, era de la sine înţeles să se ajungă acolo cu multe greutăţi şi cu oaste obosită. Dar neavînd putere să se opună firmanului, căruia trebuia să i se dea ascultare, de nevoie s-a hotărît să meargă în acea parte.

Traversînd fluviul Dunărea, el a trecut în partea Ţării Româneşti. Apoi, ajungînd în ţara Moldovei, deoarece domnul acelei ţări nu se arăta, turcii, fiind cuprinşi de dorul de pradă, au început să devasteze ţinuturile şi satele sale.

Pe cînd Suleiman paşa era ocupat cu prada, domnul Moldovei s-a repezit într-una din zile, pe neaşteptate, asupra oştii islamice. Din pricină că nu ştiau că vor fi atacaţi, cei mai mulţi dintre gazii au murit şi au dispărut din această lume. Însuşi Suleiman paşa abia a scăpat de la prăbuşirea pieirii.

Cînd această ştire tristă a ajuns la Poarta împărăţiei, sultanul Mehmed al II-lea, făcînd sforţări să meargă în persoană în vilaietul Moldovei, s-a dat firman pentru adunarea de oşti purtătoare de victorie. În primăvara anului opt sute optzeci şi unu [92] s-au îndreptat cu mare alai spre ţara Moldovei. Au pregătit tot ce era necesar pentru oştile islamice, transportînd zaherele pe galere *(kadırga)* din Marea Neagră pe fluviul Dunărea.

Voievodul Ştefan *(Istefan)*, beiul Moldovei, fiind înştiinţat despre plecarea padişahului cu toată oastea sa împotriva Moldovei, a dat foc ogoarelor ţării sale; şi pîrjolindu-le pe toate, n-a lăsat nici o urmă de fîneţe şi de cereale. După ce şi-a urcat locuitorii vilaietului în munţi prăpăstioşi, şi-a ascuns oastea şi suita sa josnică într-o pădure, care şi astăzi este vestită în acel vilaiet sub numele de „Marea de copaci" [93].

Şahul lumii, Mehmed al II-lea, deşi a cercetat cu atenţie toate ţinuturile duşmanului, nu i-a găsit deloc urma şi nu a întîlnit pe nici unul dintre cei afurisiţi. Oastea călăuzită de victorie a fost nevoită să umble, vagabondînd şi fără căpătîi, timp de mai multe zile, în acel vilaiet plin de primejdii. În sfîrşit, cu ajutorul lui Allah, a fost prinsă o iscoadă care, cerînd aman, a dat una cîte una informaţii asupra situaţiei duşmanului. Îndată, fără să mai zăbovească, s-au îndreptat asupra pădurii. Umilul duşman aşezase în acel ascunziş din pădure tunuri mari şi oamenii lui stăteau la colţurile de intrare cu unelte de luptă, ţinînd pădurea ca nişte fiare sub ocrotirea lor. Cînd acei nenorociţi ‹moldovenii› au văzut atacul oştii islamice asupra lor, şi-au greşit, din zăpăceală, calculele. Astfel, ei au tras foc din tunurile lor cu puţin timp înainte ca oastea islamică să sosească la locul de bătaie a tunurilor şi ghiulelele au trecut peste capetele lor ca nişte turbane de dervişi *(sufii)*, dar n-au adus nimănui nici o vătămare.

[90] Ştefan cel Mare (1457—1504).
[91] Lui Suleiman paşa.
[92] Aprilie — mai 1476.
[93] În text: *Ağac denizi* („Mare arbororum").

Însă <ghiulelele> tunurilor aruncate din partea aceasta <de la turci> nimerind asupra harabalelor de tunuri ale dușmanului, nici una n-a căzut în pustiu. Intrarea în pădure fiind barată, turcii n-au putut să înainteze asupra ghiaurilor. Vitejii ieniceri, în loc să facă din piepturile lor scuturi împotriva tunurilor și puștilor, după cum erau obișnuiți, cînd au tras tunurile din ascunziș, s-au culcat de teamă cu fața în jos. La acea dată Mehmed aga Trabzunlu [94] era sekbanbași [95]. Sultanul Mehmed han, gaziul, cînd a văzut această purtare a ienicerilor, adresîndu-se către agă i-a reproșat, zicîndu-i : „E de mirare că acești oglani [96] s-au mișcat slab. Oare așa sînt acei ce încing brîul vitejiei ?”. Și luînd personal în mîinile sale binecuvîntate scutul, și-a repezit calul înainte.

Ienicerii, la rîndul lor, rușinîndu-se de ceea ce au făcut, s-au hotărît să-și sacrifice sufletul și trupul pentru norocul padișahului și au trecut înaintea lui. De asemenea ostașii de bulucuri [97], pornind deodată, nu s-au despărțit de suita împărătească. Oștile din Rumelia și Anatolia, la rîndul lor, văzînd de asemenea o astfel de încordare din partea sultanului, făcînd sforțări mari și-au expus piepturile în fața tunurilor și puștilor. S-au războit între ei pînă la chindie [98], <turcii> fiind la șes, iar ei <moldovenii> în pădure.

În cele din urmă, victoria strălucită fiind a oștii islamice, cei mai mulți dintre bogdanlîi [99] au fost măcelăriți cu săbiile. Cei care au supraviețuit s-au întărit împreună cu serdarul [100] lor, Ștefan *(Istefan)*, în munți, salvîndu-și cu greu sufletele. Dușmanul a fost nimicit în așa măsură încît din capetele *(kelle)* lor tăiate s-au făcut multe minaretei.

256 Dar mulți gazii murind ca eroi martiri pe acel cîmp al vitejiei, sîngele lor s-a scurs asemenea fluviului Ğeihun [101].

Potrivit înaltului firman, toată oastea islamică timp de două luni devastînd necontenit vilaietul Moldovei, s-a săturat de pradă și, afară de aceasta, s-a bucurat și de darurile padișahului. Apoi, s-a întors spre părțile Adrianopolului, vechea capitală a sultanatului.

Beiul Țării Românești [102], care slujise cu oastea sa în această expediție, a fost cinstit cu favoruri împărătești. De asemenea, i-au fost dăruite și lui, potrivit situației sale, lucruri dintre prăzile din Moldova *(Boğdania)*, și chiar turmele de porci care se găseau în acel vilaiet întins au fost date oștii Țării Românești.

La întoarcerea din expediția moldovenească, în momentul cînd au trecut Dunărea, venind un om din partea lui Mihaloğlu Ali bei, a adus vestea despre răzvrătirea craiului unguresc, Matei Corvin, care construise

---

[94] Din Trapezunt.

[95] Căpetenia seimenilor (trupe de ieniceri).

[96] „Băieți”, aici în sens de „ostași tineri, recruți”.

[97] *Bölük halkı*, o categorie din oastea permanentă.

[98] *Bein es-salatein olunca* : textual „pînă la timpul dintre cele două rugăciuni”.

[99] Adică moldoveni.

[100] Aici în sens de conducător, domn.

[101] *Djeihun* : Amu-Daria (în Asia Centrală).

[102] Laiotă Basarab (1474—1476).

două cetăţi la Koiuluğ împotriva turcilor. Această cucerire a cetăţilor ungureşti s-a întîmplat la o jumătate de lună după expediţia împotriva Moldovei.

<Acordarea de feude, timare şi ziamete participanţilor la expediţie>.

Sultanul era continuu neliniştit de faptul că Iskenderia [103] nu a fost
cucerită, deoarece Suleiman paşa nu îndeplinise această sarcină. Fiind 257
nevoie însă de expediţie împotriva Moldovei, problema cetăţii Iskenderia a fost amînată. Cînd s-au întors cu noroc din acea expediţie victorioasă <din Moldova>, s-a dat poruncă pentru odihnă pe doi ani. În acel timp s-a pus temelia şi s-a construit noul serai din Istanbul [104].

Iar emirii de serhat au fost trimişi cu oastea de akîngii, după vechiul obicei osmănesc, pentru devastarea vilaietului duşman. Dintre toţi, Mihaloğlu Ali bei, fiind trimis în anul opt sute optzeci şi doi [105] din părţile Ţării Româneşti în vilaietul unguresc, n-a avut nici un noroc. În incursiunea aceea, musulmanii au suferit o înfrîngere.

ALTE EVENIMENTE... ÎNFRÎNGEREA OŞTII... 263

Pe la sfîrşitul anului mai sus-arătat [106], Hasan Beioğlu Isa bei şi Mihaloğlu Ali bei şi Malcocioğlu Bali bei, cu firmanul padişahului, au făcut incursiune în vilaietul unguresc cu 30 000 de călăreţi dornici de sînge, trecînd prin Ţara Românească. Ei au fost înfrînţi [107]...

ASEDIEREA INSULEI RODOS...

<Descrierea evenimentelor din Karamania. Cucerirea cetăţilor Chilia şi Akkerman>. 292

Padişahul [108], măreţ ca şi Ğem [109], şi comandant de oşti, pornind împărăteşte să cucerească Chilia şi Akkermanul, în a patra zi a lunii rebi ul-ahîr a anului opt sute nouăzeci [110] a trecut cu cinste şi glorie din Istanbul la Adrianopol.

Tunurile şi puştile, precum şi alte unelte de luptă, au fost transportate cu harabalele, iar restul de muniţii şi zaherele au fost trimise pe galere [111] prin Marea Neagră la Dunăre.

La sosirea în Adrianopol, pe baza unui firman împărătesc s-a început 293
construirea unei geamii, a unui seminar *(medrese)* şi a unui spital împărătesc pe malul rîului Tunğa. Apoi, s-au îndreptat cu oastea islamică spre vilaietul Dobrogea [112] şi cînd au sosit la malul Dunării au trecut-o cu coră-

---

[103] Scodra (Albania).
[104] Este vorba de palatul Topkapı Sarayi.
[105] 15 aprilie 1477 — 2 aprilie 1478.
[106] În 1479.
[107] La Cîmpul-Pîinii, lîngă Orăştie, de Paul Chinezul şi Ştefan Báthory, principele Transilvaniei (1479 — 1493).
[108] Baiazid al II-lea „Veli” (1481—1512).
[109] Rege legendar al Persiei.
[110] 20 aprilie 1485 (de fapt în 889 H. /1484).
[111] *Kadırga*, din gr. *katergon*: vas, corabie.
[112] În text: *Toiranca*, greşit din cauza semnelor diacritice.

biile din cunoscuta schelă Isaccea [113] pe partea Țării Românești [114], în a doua zi a lunii ğemazi ül-ahîr [115].

Beiul Țării Românești [116], slujind de multă vreme pentru Poarta fericirii, plătea tribut *(cizye)*. Întîmpinîndu-l cu ocazia descinderii pe șahul Baiazid al II-lea cel norocos, a îndeplinit cele necesare. Astfel, închinîndu-se pînă la pămînt, a făcut alai cu douăzeci de mii de ostași [117], cu care venise pentru a sluji împărăția turcească.

În a unsprezecea zi a lunii de mai sus [118] au ajuns în fața cetății Chilia, pe care au asediat-o. Versuri :

„Cînd în zori de zi șahul la Chilia a călcat,
A împresurat cetatea de pe mare și de pe uscat".

După ce cu ajutorul tunurilor zgomotoase au făcut breșe în poarta și în zidul cetății, populația și comandantul cetății, speriindu-se, au predat fortăreața cu *aman* și fără condiții.

Măria sa împăratul, făcînd rugăciunea de vineri în biserica fortăreței, după ce a pus stăpînire pe cetate s-a îndreptat spre reședința Akkerman.

În acest timp, venind hanul Crimeei, Megli Ghirai han [119] din familia lui Ginghis [120], cu cincizeci de mii de tătari iuți ca vîntul, s-a unit cu oastea purtătoare de victorii. Acesta a fost primit cu cinste și cu mari onoruri de către șah. Apoi, călărind alături, scară lîngă scară, cu gloriosul padișah, în a patra zi au ajuns la cetatea Akkerman. Bătînd cetatea de pe mare și de pe uscat cu tunuri și puști, au doborît doi pîrcăabi [121] de seamă. În cele din urmă, după un asediu de douăzeci de zile, destinul a făcut ca preafericitul șah ‹Baiazid› să cucerească cetatea.

Cînd a fost cucerită cetatea, s-a poruncit ca bogăția și comoara care au fost găsite în vistieria *(hazine)* acesteia să fie folosite pentru cheltuiala și nevoile geamiei, precum și ale clădirilor și fundațiilor pioase începute la Adrianopol.

Mengli Ghirai han, hanul Deșt-i Chipceacului [122], după ce a primit binefaceri împărătești s-a întors în țara sa; însuși sultanul, urmînd drumul care trece prin Sarî-Saltuk-Baba [123] din Dobrogea, a descins cu glorie în capitala Adrianopol.

113 În text : *Ishaklu*.
114 De fapt a Moldovei.
115 27 iunie 1484.
116 Vlad Călugărul (1482–1483).
117 Cifră vădit exagerată.
118 6 iulie 1484.
119 Mengli Ghirai I (1467–1515).
120 Ginghis han (1155 — 1227).
121 Gherman și Oanea (vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 210).
122 De fapt hanul Crimeei.
123 După numele starețului *Sarî-Sultuk*, care venise la Babadag pe la mijlocul veacului al XIII-lea.

RĂSCOALA DOMNULUI MOLDOVEI[124] ŞI ÎNDEPĂRTAREA INTRIGILOR ACESTUIA

Cînd s-a întors de la cucerirea cetăţilor Chilia şi Akkerman, sultanul,
înlăturîndu-l pe Mesih paşa[125] de la înaltul post al viziratului, l-a pus 294
în retragere la Filipopol *(Filibe)*. Mazilindu-l pe Iskender paşa[126] din
eialetul Rumeliei, a acordat postul său lui Hadîm Ali paşa...

SOSIREA UNOR SOLI LA POARTĂ

De asemenea a venit un sol din partea craiului unguresc, care s-a închinat la curtea ocrotitoare a lumii.

În acest timp, a sosit vestea că cei care rămăseseră la Akkerman, trimiţînd ştire lui Bogdanoğlu[127], i-au spus : „dacă veţi veni pe neaşteptate, atunci va fi posibilă cucerirea cetăţii''. Încîntîndu-l pe acest nedemn <Ştefan cel Mare>, acesta, la rîndul său, a pregătit scări şi cînd a venit cu navele, pe la miezul nopţii, în faţa cetăţii, păzitorii cetăţii au simţit planul rătăciţilor care trădaseră şi toţi aceştia au fost trecuţi prin sabie.

Turcii fiind foarte atenţi spre partea duşmană, cînd hainul de Boğdanoğlu <Ştefan>, venind sub cetate, şi-a pus scările la ziduri, pe cînd unii intraseră în cetate, iar alţii erau încă pe treptele scărilor, gaziii strigînd „Allah-Allah'' i-au lovit aşa de tare cu săbiile, încît capetele lor au căzut la pămînt. Cînd această ştire îmbucurătoare a sosit la tabăra padişahului lumii, l-a numit serdar asupra oştii purtătoare de victorie pe Ali paşa[128], beilerbei de Rumelia. Oastea rumeliotă, unindu-se cu oastea Ţării Româneşti şi cu cîteva bulucuri din oastea de Poartă *(kapu halkı)*, a intrat în vilaietul Moldovei, în ziua de douăzeci şi cinci a lui şaban din anul opt sute nouăzeci şi unu[129]. Cea mai mare parte dintre boierii *(bey)* Bogdaniei <Moldovei> au venit şi s-au supus lui Ali paşa. Domnul Moldovei *<Boğdanoğlu)*, fugind însă în vilaietul leşesc, a dispărut, din care pricină au făcut incursiune în toate părţile Moldovei. Apoi, la Poarta împărăţiei au fost prezentate tot felul de prăzi.

În anul opt sute nouăzeci şi unu[130], pe cînd şahul lumii şi generosul suveran, Baiazid, se odihnea la Istanbul, s-a auzit de pregătirea voievodului Moldovei pentru a veni din nou asupra Akkermanului. Apelîndu-se numaidecît la Malkocioğlu Ali bei din eialetul Silistrei, acesta a intrat în vilaietul Moldovei cu akîngiii Rumeliei şi s-a dedat la prăzi şi jafuri.

Domnul Moldovei, cerînd ajutor de la craiul leşesc[131] şi de la ungur, a atacat cu multe cete pe Malkocioğlu Bali bei[132], trecînd peste rîul Prut *(Berut)*. Cea mai mare parte a oştii turceşti fiind împrăştiată pentru pradă, lîngă Malkocioğlu rămăseseră foarte puţini oameni. Ali bei Malko-

[124] Ştefan cel Mare.
[125] Mare vizir între 1499 şi 1501 (905—907 H.).
[126] Mihaloğlu ?
[127] Ştefan cel Mare.
[128] Mihaloğlu Ali paşa, beilerbei la Dunăre.
[129] 26 august 1486.
[130] 7 ianuarie — 27 decembrie 1486.
[131] Cazimir al IV-lea Iagiellonczyk (1444—1492).
[132] Dacă nu este o confuzie cu Ali bei, înseamnă că au participat cei doi Malkocioğlii.

cioğlu, la rîndul său, pornind degrabă din locul său, a scos sabia răzbunării din teacă, apucîndu-se de luptă cu duşmanul umil. S-a dat o luptă mare pînă seara. Între timp, el ascunsese într-un loc ferit mulţi viteji
295 aleşi. Îndată după apusul soarelui, acei viteji au sărit din ascunzişul lor şi, cînd au început lupta, mîinile duşmanilor umili n-au mai putut face nimic şi, preschimbînd şederea lor în fugă, s-au risipit într-o clipă. Într-un cuvînt, mai sus-pomenitul Ali bei, întorcîndu-se teafăr şi sănătos, a sosit la Pragul fericirii.

302 EXPEDIŢIA LUI BALI PENTRU ALUNGAREA DUŞMANULUI

Craiul ţărilor leşeşti [133] se gîndea să-şi întindă mîna asupra ţării islamice. Deoarece avea în drumul său vilaietul Moldovei, trebuia să treacă pe acolo pentru a se duce împotriva turcilor. Atunci domnul Moldovei i-a înştiinţat pe emirii de serhat [134] şi, făcînd înţelegere între ei, au ascuns într-o pădure apropiată de vilaietul polon pe vitejii care se găseau în ţinutul stăpînirii sale, spre a fi pîndari şi hărţuitori.

Cînd craiul leşesc trecea cu oastea sa în apropiere de acel loc, vitejii ‹moldoveni şi turci› meşteri în ale războiului au ieşit cu toţii din păduri asupra duşmanului, aşa cum iese săgeata din arc.

Ei şi-au repezit iute caii, trecînd în spatele afurisiţilor de leşi. Patru mii de moldoveni *(Boğdanlı)*, îmbrăcîndu-se ca oastea din Rumelia, au
307 atacat din altă parte. Cînd oştenii craiului leşesc au văzut acest hal, fiind apucaţi de tremurături şi de bîlbîială, s-au zăpăcit aşa de tare, încît n-au ştiut în ce parte s-o rupă la fugă. Fiecare leah, cu sufletul speriat, apucînd la întîmplare drumul pe care-l vedea, a traversat multe dealuri şi cîmpii...

Spahiii islamului, prinzîndu-i, pe acei pe care îi ajungeau îi făceau prizonieri şi pe mulţi îi măcelăreau cu sabia. Fugind cam aproximativ o mie de duşmani, ei au scăpat cu mii de necazuri, întocmai ca o marfă în bazarul bătăliei [135].

Mai sus-numitul crai leşesc cel rătăcit, din cauza grabei şi a zăpăcelii lăsîndu-şi în acel loc toate uneltele şi toată bogăţia, a fugit repede şi cu greu în ţara sa. Se povesteşte că vreo douăzeci de mii de harabale de unelte şi îmbrăcăminte rămînînd pe loc, au încăput pe mîinile vitejilor oştii islamice şi ale voievodului Moldovei. Cînd partea cea mai aleasă a acelei prăzi fără număr a fost trimisă, împreună cu prizonierii, la Curtea fericirii celei ocrotitoare, voievodul de mai sus a obţinut favoarea padişahului. Atunci s-a dat firman ca Malkocioğlu Ali bei, dintre emirii Rumeliei, unindu-se cu acel Ştefan să facă incursiune şi să atace vilaietul leşesc. Mai sus-numitul Bali bei, trecînd Dunărea cu patruzeci de mii de ostaşi victorioşi, cînd a intrat în vilaietul Moldova, domnul i-a ieşit în întîmpinare şi a luat asupră-şi îndeplinirea slujbei de călăuză.

Apoi, traversînd localităţi după localităţi şi menziluri după menziluri, cînd au intrat în ţara leşească, au ajuns la Farkova [136]. După aceasta, parcurgînd multe menziluri, au incendiat şi au devastat cetăţile leşeşti...

---

[133] Ioan I Albert (1492–1501).
[134] Bei de margine.
[135] Este vorba de bătălia de la Codrul Cosminului (1497).
[136] Sau *Karkova*, nu poate fi decît Cracovia (Polonia).

<Urmează descrierea devastării unor tîrguri şi cetăţi din Polonia, după care turcii se întorc>.

Au venit teferi şi sănătoşi în părţile Chiliei şi Akkermanului, de la serhatul ţărilor islamice, unde după ce au intrat, au dat învoire oştii islamice.

<1511/917> 346

<Răzvrătirea prinţului Selim împotriva tatălui său Baiazid al II-lea, pentru domnie>.

... Fiul şahului, în bucuria sa a acceptat invitaţia preafericitului sultan şi fiind o vreme aspră de iarnă, a mers în mare grabă pe drumul Chiliei şi Akkermanului, îndreptîndu-se spre Constantinopol.

<Întronarea sultanului Selim I, în 1512/918, şi războaiele sale în Orient>. 347

În acea luptă periculoasă împotriva perşilor era unul dintre Malkocioğlîi, numit Ali bei de Sofia, şi un alt Ali bei, comandant *(hakim)* de Silistra. Aceştia erau dintre emirii din Rumelia, care din moşi strămoşi slujiseră familia osmană.

<Descrierea luptei de la Mohaci *(Mohac)* în august 1526, moartea regelui Ludovic 451–456
(Laioş)[137] al II-lea şi măcelul care a urmat>.

... În sfîrşit, unii dintre emirii şi luptătorii leahului şi cehului şi 457
rusului şi ungurului şi austriacului *(nemçe)* şi alamanului şi Timişoarei şi al altor neamuri ale duşmanului au fost făcuţi prizonieri, iar alţii au fost măcelăriţi cu sabia...

<Decapitarea lui Tomar Pal[138] ş.a.>.

PLECAREA SULTANULUI ÎN PĂRŢILE PESTEI (*PEŞTE*) 460

<Construirea unui pod mare de 980 de coţi pe Dunăre şi trecerea dincolo>.

... Craiul unguresc slujind cu devotament Înaltei Curţi, potrivit promisiunilor ce i s-au făcut în şesul Pesta, <Ţara ungurească şi Transilvania> i-au fost acordate lui Ianoş[139], fiul banului din Transilvania.

<Întoarcerea sultanului la Istanbul. Cucerirea cetăţii Seghedin>.

Afară de aceasta, la confluenţa rîului mai sus-numit, Tisa, cu Dunărea, 461
pe malul lor, era o fortăreaţă numită *kastel* ai cărei ostaşi, auzind de cucerirea cetăţii Seghedin, au fugit cu toţii.

PLECAREA MARELUI ŞAH[140], MĂREŢ CA ĞEM, ÎN EXPEDIŢIA 470
ÎMPOTRIVA VIENEI (*BEÇ*), ADICĂ ÎN NENOROCITA UNGARIE

Mai înainte s-a povestit cum că după expediţia de la Mohaci, măria sa padişahul, acoperit de glorie, a acordat lui Ianoş[141], care era ban de Ardeal, crăiia Ungariei nenorocite.

<Despre duşmănia lui Ferdinand *(Ferenduş)* de Austria în legătură cu acapararea posesiunilor Ungariei>.

---

137 În alte izvoare : *Lavuş*.
138 În text : *Tumar Bali*.
139 Ioan Zápolya (1526–1541).
140 Soliman Magnificul.
141 În text : *Banoş*, grafiat greşit în loc de *Ianoş*.

Cînd însă Ferdinand a depus sforţări pentru ocuparea Budei, craiul Ianoş <Zápolya> şi-a dat seama că nu are puteri să se lupte cu el şi a cerut ajutor de la turci, şi s-a hotărît să se pornească asupra oraşului Beçi, capitala acelui crai rătăcit.

În 2 ramazan 935[142], padişahul, înconjurat de o oaste numeroasă ca stelele, a ieşit cu noroc şi cu mare pompă prin poarta adrianopolitană...

<Înaintarea spre Ungaria>.

POVESTE CURIOASĂ

471 Descrierea expediţiei după povestirile istoriografului Mustafa ben Ğelal<zade>, *Tabakat al-memalik ve Dereğat al-mesalik*[143]...

În a treisprezecea zi a lunii zilhiğğe din anul mai sus arătat[144], împăratul a descins în şesul Sirmium *(Srem)*. Craiul Ioan *(Ianoş)*, împreună cu oastea ungurească, a întîmpinat în acel menzil pe măria sa padişahul fără seamăn. Şi în ziua următoare, fiind cinstit cu sărutarea mîinii <padişahului>, i-a fost acordată din nou crăiia ungurească. Apoi, pornindu-se de la menzilul mai sus pomenit <Sirmium>, la 1 muharrem din anul 936[145] au ajuns lîngă Buda, unde s-au dat lupte crîncene timp de cîteva zile. În cele din urmă, ţipetele de aman umplînd văzduhul, tuturor duşmanilor asediaţi în cetate le-a fost acordată iertarea. Potrivit vechiului tratat *(ahd)*, domnia a fost acordată lui Ianoş craiul.

<Descrierea altor evenimente după ocuparea Budei>.

474 În a douăzeci şi şasea zi a lunii safer[146], cînd măria sa padişahul a venit la Buda cu o oaste cît marea, craiul Ianoş <Zápolya>, grăbindu-se în întîmpinarea <sultanului> şi închinîndu-se la pămîntul preţios, a fost cinstit cu vorbe frumoase din partea padişahului. Apoi, după ce au trecut în părţile Pestei, la menzilul de mai sus s-a dat învoire oştii, iar sultanul s-a întors, cu suita sa, la Constantinopol, la 14 ale lunii rebi I[147]...

478 PLECAREA SULTANULUI ÎN EXPEDIŢIA SFÎNTĂ ÎMPOTRIVA AUSTRIACULUI (*ALAMAN*)

Pricina expediţiei în părţile Austriei este aceea că Ferdinand *(Ferenduş)*, craiul nemţesc, aducînd oşti nenumărate în luna ğemazi ül-evvel din anul nouă sute treizeci şi şapte[148], a venit asupra craiului de Buda, Ioan (*Ianoş*) <Zápolya>, pe care l-a asediat. Timp de cincizeci şi şapte de zile, <Ferdinand> a făcut sforţări pentru ocuparea Budei. În faţa tuturor acestor sforţări şi atacuri ale duşmanului, Ianoş, din cetate, a găsit de cuviinţă să se ascundă şi să fugă din faţa greutăţilor... şi s-a ascuns într-un colţ...

<Asediul Budei de către austrieci şi respingerea lor de către turci>.

---

[142] 10 mai 1529.
[143] Despre Mustafa Gelalzade şi cronica sa, vezi *Cronici turceşti* ..., vol. I, p. 257—258.
[144] 17 august 1529.
[145] 5 septembrie 1529.
[146] 30 octombrie 1529.
[147] 16 noiembrie 1529.
[148] 21 decembrie 1530 — 19 ianuarie 1531.

În acest timp, Ianoş <Zápolya>, cel fără de ruşine, la rîndul său, 479
ieşind din locul unde se ascunsese, a apărut iarăşi în cetate. Din partea măriei sale paşa [149] cel purtător de generozitate, nefăcîndu-i-se mustrări pentru fuga sa, Ianoş iarăşi a fost cinstit cu domnie asupra Budei. Sultanul Suleiman însă, auzind că şi de data aceasta crăiia Budei a fost acordată lui Ianoş craiul şi că <turcii> au pornit la atac, de pe apă şi de pe uscat [150], a pregătit prin înaltele sale porunci toată oastea din Rumelia şi Anatolia şi în 19 ale lui ramazan, într-o zi de joi, din anul 938 [151], el însuşi a ieşit din Istanbul în fruntea unei oşti victorioase.

<Situaţia hanatului din Crimeea, omorîrea marelui vizir Ibrahim paşa, luptele cu 482—493
veneţienii>.

EXPEDIŢIA SULTANULUI <SULEIMAN> ÎN PĂRŢILE MOLDOVEI... 495

<Capudanul *(amiral)* Hair ed-Din paşa Barbarossa [152] pleacă pe mare cu 3 000 de ostaşi puşcaşi etc., ca răspuns la alianţa dintre portughezi, spanioli şi veneţieni, care atacă Imperiul otoman>.

... În a cincisprezecea zi a lui safer <din anul> nouă sute patruzeci şi cinci [153], măria sa padişahul a ieşit cu cinste şi onoare din Istanbul, cu gîndul de a face război sfînt împotriva duşmanilor condamnaţi focului din infern. Cortul împărătesc a poposit într-un loc înalt de la marginea unei vii şi pe la sfîrşitul lunii mai sus arătate [154], ajungîndu-se la Adrianopol, a avut loc un mare divan <unde emirul Raşid, fiul lui Maan, a predat cheile oraşului Basra>... Pînă atunci nu se ştia în ce parte se va îndrepta expediţia împărătească.

Nelegiuitul numit Petre [155], voievodul Moldovei, numai în aparenţă era supus Porţii; dar padişahul ştia că în realitate el era un răzvrătit. De aceea, fără îndoială, marele padişah şi-a încordat sforţările, îndreptîndu-se în părţile Moldovei. În douăzeci ale lunii rebi ül-evvel [156], cînd au descins la schela Isaccea, Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, cu oastea sa rumeliotă s-a unit în acel loc cu oastea împărătească.

Trecînd fluviul Dunărea şi apoi traversînd menziluri după menziluri, cînd au ajuns pe malul rîului numit Prut *(Purud)*, care curge din ţara
leşească în vilaietul Moldovei, cu sforţările marelui vizir Lutfi paşa s-a 496
construit, într-un timp scurt, un pod peste rîu. În timpul trecerii peste pod, au venit olaci din partea lui Hüsein Şah-bei, sangeacbei de Karlova *(Karlı-ili)*.

<Se descrie victoria asupra ghiaurilor lîngă cetatea Perveza>.

Luîndu-se această ştire de bun augur, s-a pornit îndată asupra Moldovei. Cînd au venit pe această cale la cunoscutul şi înfloritorul oraş numit *Falcin* [157], al voievodului Moldovei, au devastat împrejurimile acestuia.

---

149 Ibrahim paşa, mare vizir (1523 — 1536).
150 E vorba de luptele de la Buda.
151 25 aprilie 1532.
152 Beilerbeiul de Alger, cunoscut pirat al mărilor.
153 13 iulie 1538.
154 18—27 iulie 1538.
155 Petru Rareş (1527—1538 şi 1541—1546).
156 18 august 1538.
157 În text grafiat greşit *Nalcın*; în alte izvoare *Falcin* sau *Kalcın*, adică *Fălciu*.

La un menzil mai înainte, pe drumul de trecere a padişahului, ocrotitorul lumii, a sosit Sahib Ghirai [158], hanul Crimeei, cu un număr de cincizeci de mii de tătari [159], iuţi ca vîntul, ataşîndu-se oştii călăuzite de victorie. Cînd a intrat în ordia împărătească, împroşcîndu-se din tunuri, ienicerii s-au înveselit în trei rînduri.

Hanul mai sus-pomenit ‹Sahib Ghirai›, întîlnindu-se călare cu marele padişah ‹Suleiman›, a obţinut mari favoruri din partea acestuia. El ‹hanul› l-a însoţit ‹pe sultan› pînă la locul de conăcire, vorbind despre expediţie, şi cînd au sosit în apropiere de cort, după ce l-a salutat, s-a întors la oastea sa. În ziua următoare, hanul şi cu mîrzacii săi, prezentîndu-se în faţa cortului împărătesc, au fost onoraţi cu sărutarea mîinii ‹padişahului›. Atunci ei au primit tot felul de daruri.

În menzilul de mai sus [160], s-a primit ştirea că neascultătorul voievod al Moldovei, numit Petru Rareş, şi-a aşezat alaiurile de optzeci de mii de ostaşi [161] prin pădurile din fundul munţilor prăpăstioşi ai Botoşanilor şi că avea de gînd să atace şi să provoace pagube oştii islamice la trecerea ei pe acolo. Dar au sosit ştiri că, văzînd măreţia şi puterea oştii islamice, precum şi numărul copleşitor al oştii lui Suleiman, el a fost cuprins de mare spaimă şi deodată, într-o noapte, a dispărut, repezindu-se în fortăreaţa sa ‹Ciceiul› şi că oastea ‹ghiaură› purtătoare de înfrîngere s-a împrăştiat pentru a-şi salva viaţa, risipindu-se în toate părţile.

Din acel menzil, ‹turcii şi tătarii› au mers asupra oraşului important Iaşpazari [162], din vechime locul de reşedinţă al mai sus-arătatului ‹voievod› [163]. După ce l-au devastat şi l-au ruinat într-o clipă, au plecat prin văile strîmte, de la poalele muntelui Botoşani [164], despre care s-a vorbit mai înainte.

497

În a douăzeci şi şaptea zi a lunei rebi ül-ahîr [165] a avut loc descinderea împărătească în oraşul Suceava [166] care, la început, era capitala Moldovei. Cetatea aceea era foarte puternică şi întărită şi, deşi era plină cu duşmani războinici, totuşi aceştia au înţeles bine că dacă nu se vor supune unei oştiri ca marea, nici unul nu va putea să-şi salveze sufletul. Deodată, ţipetele lor de aman, izbucnite din diferite părţi, au umplut cerul şi pămîntul şi ei au predat cheile cetăţii. Toţi emirii Moldovei şi aianii duşmanului, fiecare cerînd iertare, s-au adunat în faţa cortului împărătesc puternic ca cerul. La rugămintea tuturor, vilaietul a fost acordat, din partea padişahului, voievodului *Gestene* [167], fiul lui Ştefan *(Istefan)* [168] voievod, unul dintre urmaşii vechilor voievozi ai Moldovei, care slujea la înalta Poartă. Cînd situaţia ţării Moldovei a fost hotărîtă, hanul glorios de mai sus, fiind

[158] Sahib Ghirai (1532 — 1551).

[159] Credem că cifra este exagerată, deşi în alte cronici apare chiar 70 000.

[160] În alte izvoare turceşti : „În şesul tîrgului Iaşi" ; în izvoarele europene : Ştefăneşti.

[161] Cifră exagerată ; în izvoarele europene 8 000.

[162] Tîrgul Iaşilor.

[163] Adică a lui Petru Rareş.

[164] În text : *Budşan*.

[165] 23 septembrie 1538.

[166] În text : *Süca*.

[167] În alte cronici (cf. *Cronici turceşti ...*, vol. I) : *Cetne, Cetina* ; Ştefan Lăcustă, fiul lui Alexandru.

[168] De fapt, nepotul lui Ştefan cel Mare, fiul lui Alexandru, ostatec la Poartă.

onorat în diferite feluri de către sultanul lumii, a fost învrednicit cu permisiunea împărătească de a se întoarce în vilaieturile sale <în Crimeea>.

De asemenea, i s-a dat permisiunea de a se întoarce unui sol[169] de-al craiului leşesc[170], care, venind încă de mai înainte, se găsea în suita împărătească. Răspîndindu-se zvonul despre fuga voievodului, au fost trimişi olăcari la craiul unguresc, Ianoş[171], pentru a-l prinde. După aceasta, sultanul întorcîndu-se cu noroc spre părţile capitalei împărăţiei <Istanbul>, cînd au venit în apropiere de schela Isaccea, acolo aşteptau oamenii trimişi de capudanul Hair ed-Din paşa cu ştiri despre cuceririle şi victoriile sale.

<Se descriu faptele vitejeşti ale amiralului Hair ed-Din *Barbarossa* împotriva veneţienilor, spaniolilor lui Andrei Doria ş.a., din Marea Mediterană şi Adriatică, în special la Perveza şi Kefalonia>.

Cei care au venit la padişah cu astfel de ştiri îmbucurătoare au fost 498
cinstiţi cu favoruri mai multe decît se aşteptau. În a douăzeci şi noua zi a lunii ğemazi ül-evvel[172], padişahul, ocrotitor al victoriei pentru credinţă, împodobea deja, cu războinicii săi, reşedinţa din Adrianopol prin ilustra sa sosire.

DESPRE SALVAREA ŢĂRII UNGUREŞTI DIN MÎINILE DUŞMANULUI 501

După cum s-a explicat mai înainte, cînd cu ajutorul lui Allah atotstăpînitorul cel sfînt ţara ungurească a fost cucerită de padişahul tuturor victoriilor, crăiia acesteia a fost acordată craiului Ioan <Zápolya>. Apoi Ianoş, la rîndul său, avînd nenorocul să moară, cetatea Buda *(Budin)* a rămas în mîna fiului său minor, numit *Istefan*[173], şi a soţiei sale numită Crăiasa *(Kraliçe)*[174], fiica craiului <leşesc[175]>.

<Asediul Budei de către Ferdinand, expediţia turcilor — în iunie 1541 — împotriva 502
austriecilor, luptele de lîngă Buda. După înfrîngerea austriecilor, pentru apărarea şi siguranţa cetăţii Buda sultanul a pus acolo o garnizoană turcească>.

Iar lui Ştefan *(Istefan)*, fiul craiului Ioan, care era încă minor, i s-a dat un sangeac[176] în vilaietul Ardealului cu angajamentul de a i se da crăiia cînd va deveni major.

<Se dau date privitoare la transformarea Budei în paşalîc>.

---

[169] Kretkovski, castelan de Bresc, care aştepta la Adrianopol, încă din mai 1538, desfăşurarea acestei campanii.

[170] Sigismund I cel Bătrîn (1506 — 1548).

[171] Ioan Zápolya.

[172] 22 octombrie 1538.

[173] Ştefan, denumirea turcească pentru Ioan Sigismund, principele Transilvaniei (1540 — 1559).

[174] Adică regina Isabella (1541 — 1551 ; 1556 — 1559).

[175] Sigismund I cel Bătrîn.

[176] Lipova.

514 ## DESCRIEREA CUCERIRII UNOR PUTERNICE CETĂŢI UNGUREŞTI

<Expediţia lui Sokollu Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, împotriva unor cetăţi şi cucerirea unor fortăreţe>.

Cînd au ajuns la cetatea Becicherec, înainte de a o asedia, duşmanul dinăuntru a predat-o cu aman. După ce au aranjat acolo cele necesare, au pornit asupra cetăţii Lipova, cheia şi poarta vilaietului Ardeal. Pe cînd se străduiau s-o cucerească şi s-o supună, populaţia cetăţii, speriindu-se, de teamă a fugit. Găsind cetatea <Lipovei> goală, norocosul serdar[177], după ce a numit şi a pus şi aici apărători *(hafiza)* şi un pîrcălab *(dizdar)*, precum şi tot ceea ce era trebuincios cetăţii, a acordat stăpînirea acesteia lui Ulama paşa.

După cucerirea Lipovei au mers asupra cetăţii Timişoara, poarta acelor ţinuturi. Însuşi <serdarul>, stînd cu toiagul în mînă în faţa cetăţii, a supravegheat oastea şi a pus să se sape adăposturi şi să se aşeze tunuri. Au început apoi s-o bată cu tunurile din toate părţile şi deşi au depus multe sforţări pentru a o cuceri, totuşi au socotit că e mai bine să renunţe, din
515 pricina sosirii iernii friguroase şi a vremii ploioase, care nu permiteau împroşcarea din tunuri. Apoi, întorcîndu-se la Belgrad pentru iernare, au făcut cunoscute prin olaci, la Poarta fericirii, evenimentele, aşa cum s-au întîmplat ele.

CUCERIREA MĂREŢEI FORTĂREŢE A TIMIŞOAREI

Locuitorii Timişoarei ştiau că oastea islamică în acea primăvară plăcută va veni cu siguranţă iarăşi asupra lor. De aceea, tot timpul în iarna aceea ei au săpat un şanţ *(hendek)* adînc în interior pentru întărirea cetăţii lor şi, îndeplinind toate cele trebuincioase, au pregătit muniţii într-o măsură foarte mare. Toate acestea au fost făcute arz la măria sa marele suveran al lumii, cel renumit ca Husrev[178]. Socotind că ocuparea Timişoarei numai de oastea rumeliotă va fi grea, au numit ca serdar pe al doilea vizir, Ahmed paşa, împreună cu *sekbanbaşî*, cu cîteva mii de ieniceri şi cele patru agale de buluci cu bulucurile lor şi tunuri şi gebegii, precum şi cu multe alte oşti. În a douăzeci şi şaptea zi a lui rebi ül-ahîr din nouă sute cincizeci şi nouă[179], mai sus-pomenitul vizir a ajuns la Belgrad cu oastea victorioasă arătată mai sus. Trecînd Dunărea în apropiere de Belgrad împreună cu mai sus-numitul Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, au asediat din nou cetatea Timişoara, în a cincea zi a lui regeb din anul mai sus arătat[180].

Pe de o parte oastea de Poartă[181] şi pe de alta vitejii din Rumelia, înconjurînd cetatea din toate părţile, au aşezat în acelaşi timp şi un număr de şaisprezece tunuri *baliemez*[182] care nu ştiu de glumă. Timp de o lună

[177] Sokollu Mehmed paşa, comandant al oştilor din Rumelia.

[178] Rege legendar al Persiei; aici este vorba de Soliman Magnificul.

[179] 22 aprilie 1552.

[180] 27 iunie 1552.

[181] *Kapu-kullarî*, adică oastea permanentă.

[182] Tun de calibru mare, folosit pentru asediul şi apărarea cetăţilor medievale. Termenul, de origine italiană — *balmiezzo* sau *pallamezza* — , se întîlneşte şi în izvoarele noastre istorice.

încheiată, dîndu-se lupte crîncene cu tunuri și cu puști, dușmanul dinăuntrul cetății a rămas neputincios din cauza atacului victorios al gaziilor.

Dușmanul a scris în cronicile sale că era capudan, adică comandant al cetății, unul cu numele de *Loșanğa* [183], care fusese asediat și anul trecut [184]. Afară de maghiari, croați și alți creștini, în cetate mai erau vreo trei sau patru sute de pușcași spanioli și, de asemenea, vreo sută sau două sute de luptători austriaci *(nemçe)*.

Chiar în ziua cînd musulmanii s-au așezat lîngă cetate, sosind aceștia în grabă au intrat în cetate.

Între timp, craiul cel rătăcit [185] făcuse un mare *turvin (torvin)*, termen care în limba lor înseamnă „sfat". Se spune că îndărătnicul de mai sus ‹Loșanğa› era un îngîmfat, un cîine afurisit care mușca tare. Acesta fiind prezent la sfat *(turvin)*, cînd i s-a conferit din nou paza și apărarea cetății Timișoara, a spus cu oarecare indiferență : „Eu mi-am făcut datoria anul trecut, acum să plece cei care pretind că sînt viteji și să se închidă acolo în cetate ; cel care intră se închide pentru a muri". În sfîrșit, el a mai spus : „Cel care este capabil de efort și eroism nu fuge
de moarte și nu renunță din lașitate la cinstea sa. Eu pot să-mi sacrific 516
trupul și sufletul pentru fericirea voastră a tuturora. Fără îndoială, voi merge să îndeplinesc această slujbă". Și el se îngîmfa, spunînd toate acestea.

Beii dușmani, susținîndu-l pe acesta, l-au trimis pe sus-numitul orgolios ‹la apărarea Timișoarei›. Cînd să pornească, îmbrățișîndu-și familia și copiii și luîndu-și adio unii de la alții, au prezis că nu se vor mai revedea !

După ce a venit și a intrat în cetate, ‹Losoncz› trecînd în revistă oastea asediată, a găsit două mii cinci sute de războinici. Așa s-a scris în cronicile dușmane. Se mai spune că afurisitul era în același timp un mare viteaz și capabil de fapte mari, fiind un priceput rar întîlnit între dușmanii de o seamă cu el.

Făcîndu-se eforturi timp de mai multe zile pentru cucerirea cetății, s-a aflat că cetatea nu putea fi luată din pricina sforțărilor acestuia. Atunci și vitejii musulmani au arătat atîta bărbăție și vitejie încît prin breșele deschise s-au întrecut în iureș unii pe alții. Fără ca măcar vreunul să dea înapoi, ei înaintau, mergînd ca oile care aleargă la sare. Pașalele, vizitînd zilnic întăriturile, încurajau și aduceau laude gaziilor aflați în rînduri.

În acest timp, calul lui Mehmed pașa, beilerbei de Rumelia, fiind împușcat, dar el, prin grija preaînaltului Allah, rămînînd teafăr și încălecînd din nou pe un cal iute ca vîntul, a înaintat neatins și s-a repezit în luptă.

În cele din urmă, apărînd semiluna cuceririi, în prima zi a lui șaban [186] a fost cucerit în întregime orașul cetății mai sus-amintite. În luptele care s-au dat în orașul cetății, a fost ucis seraschierul și comandantul oștii pușcașilor spanioli, numit Avri [187], chiar în timpul luptelor din oraș,

183 Ștefan Losoncz.

184 În toamna lui 1551.

185 Împăratul Austriei, Ferdinand I (1526 — 1564).

186 23 iulie 1552.

187 Sau *Evri* (?).

iar nenorocosul său cap a fost adus serdarului. Apoi, duşmanii umili asediaţi în cetatea interioară, cînd au slăbit şi au rămas neputincioşi, au strigat *aman*, predînd fortăreaţa. Norocosul serdar [188], acceptînd strigătul de *aman* al duşmanului, le-a dat chiar învoire să plece şi să meargă în vilaieturile lor. Dar, pe cînd ‹ghiaurii› ieşeau ‹din cetate› şi se retrăgeau, un *inoşa* [189], care în limba lor înseamnă „pag" [190], scump căpeteniei lor, Loşanğa, s-a încăierat cu un ienicer. Mai sus-arătatul Loşanğa, fără să vrea, a lovit pe ienicer cu sabia, rănindu-l. Atunci, deodată, în jurul său făcîndu-se o învălmăşeală, într-o clipă n-a rămas măcar un suflet, deoarece toţi au fost trecuţi prin ascuţişul săbiei. Cîţiva dintre demnitari, fiind făcuţi prizonieri şi puşi în lanţuri, au fost înfăţişaţi serdarului... Afurisitul numit Loşanğa, rănit grav într-un loc sau două, era, în acelaşi timp, întristat şi se credea rob. L-au luat şi l-au dus la paşa cel împărătesc purtător de victorie. Acest nedemn, necăjindu-se că a fost salvat, şi-a
517 deschis gura şi a vorbit astfel: „Păcat că populaţia cetăţii nu m-a lăsat să fac ce voiam, n-aţi fi reuşit chiar dacă aţi fi dat o mie de capete pentru fiecare piatră a cetăţii. Nici n-aţi fi visat şi nici prin gîndul vostru n-ar fi trecut". Zicînd toate acestea, el a spus multe cuvinte fără noimă.

În cronicile lor, ei au scris în mod amănunţit că măria sa marele serdar, mîniindu-se din pricina unui astfel de răspuns fără sens şi dat fiind că rănile lui erau nevindecabile, a dat poruncă fără întîrziere să i se taie capul şi desprinzîndu-l de nefericitul său trup, l-a trimis la glorioasa Poartă a împărăţiei.

În cele din urmă s-a simţit nevoia reparării cetăţii, care, fiind capitala vilaietului Ardeal, a fost transformată într-un beilerbeilic independent şi a fost acordată lui Gazi Kasîm paşa [191], unul dintre emirii din rîndul vechilor războinici.

În sfîrşit, cucerirea Timişoarei vîrînd frică în emirii unui număr de şaptesprezece sau optsprezece cetăţi din jur, acestea s-au supus ‹cu toatele› la curtea padişahului, ocrotitorul lumii, avînd împreună cu tîrguşoarele şi satele lor un număr de treizeci de mii de raiale. Apoi fixîndu-se vama [192] şi tributul lor *(harac)*, fiecare a plecat liniştit la locul său.

După aceea, renumitul serdar, ridicîndu-se din Timişoara, a plecat cu oastea victorioasă asupra ‹cetăţii› Solnoc. Ajungînd acolo, la al şaptelea menzil s-au aşezat în faţa cetăţii.

Hadîm Ali, beilerbei de Buda, venind mai înainte, asediase cetatea mai sus-arătată ‹Solnoc›. Aducînd tunuri şi construind întărituri a început s-o bată aşa cum trebuie. Afurisiţii, asediaţi în ea ‹în cetate›, nu erau siguri de oastea din Buda şi, văzînd că de astă dată au mai venit asupra lor încă atîtea oşti, au început să aibă grijă de capul lor şi în noaptea aceea, pe la miezul nopţii, au transformat în fugă şederea lor. Oastea purtătoare de victorie, aflînd de fuga duşmanilor, i-a gonit, punîndu-se pe urmele lor. Ei au nimicit corpurile nenorocite ale celor mai mulţi dintre ei. Numai afurisitul care era beiul lor a fost prins de viu şi a fost adus în faţa serda-

---

188 Mehmed paşa.

189 *Inoş*, în ungureşte: „ucenic", „discipol".

190 În text: *iç-oğlan*.

191 Kasîm paşa, primul beilerbei de Timişoara (1552, iulie).

192 *Baç*: taxă de negoţ, vamă.

rului celui demn, împreună cu steaguri, tobe şi ţimbale şi cu capetele tăiate. Atunci gaziii aflaţi în slujba sa <a lui Ahmed paşa> au fost onoraţi şi cinstiţi cu favoruri mai mult decît sperau ei înşişi.

<Descrierea asedierii cetăţii Agria în august 1554>. 518

DESCRIEREA SITUAŢIEI LUI DÜZME MUSTAFA[193] 532

<Despre răscoala prinţului otoman numit falsul Mustafa>, care strînge în jurul său sofii simaviţi *(simavnalı)*[194] din ţinuturile Silistrei şi Dobrogei, renumiţi ca *rafizi*[195] şi erezi şi ca sprijinitori ai pretenţiilor *(dava)* mai sus-numitului <Mustafa>. Ei îl ajutaseră să devină din ce în ce mai vestit.

<Se arată măsurile pe care le luau răsculaţii: încasarea de biruri, confiscarea de averi; se descrie înăbuşirea răscoalei>.

DESPRE OMORÎREA LUI KARA AHMED PAŞA 533

Marele vizir Ahmed paşa, înainte de a trece în postul marelui vizirat, a fost de cîteva ori serdar asupra unor oşti victorioase. Avînd succes mai cu seamă la cucerirea unei cetăţi aşa de puternice ca Timişoara, făcuse 534
ca slujbele sale să fie pe placul norocosului padişah al islamului şi al tuturor marilor demnitari.

<A fost ucis la 13 zilkade, din anul 961 H.[196], iar marele vizirat a fost acordat iarăşi lui Rustem paşa>.

DESCRIEREA AVENTURII SCRIBULUI LUI SEIDI ALI

<Seidi Ali Celebi fiind trimis ca sol în India de către Mîrza şah, în conversaţia sa cu împăratul Indiei acesta l-a întrebat de puterea împărăţiei otomane>.

A spus că se întindea din al şaptelea ţinut... fac parte Oceakov 538
(Özü) şi Akkerman, precum şi multe alte oraşe ca acestea de prin părţile Deşt-i Kîpceacului...

<Întoarcerea la Poartă>.

<Prinţul Baiazid, fiul lui Suleiman, intervine ca sangeacul Pojega să nu fie acordat lui 555
Lala Mustafa paşa. Se propune să fie trimis iarăşi la beilerbeilicul din Timişoara. Dar Baiazid cere să fie numit beilerbei de Van>.

<Descrierea ultimei expediţii împotriva cetăţii Sighetvar, din 1566 (974 H.) şi moartea 573
lui Suleiman>.

Suleiman paşa, beilerbei de Karaman, cu oastea sa şi voievodul Ştefan *(Istvan)*, crai de Ardeal, alăturîndu-se ordiei imperiale, purtătoare de fericire, <în şesul Belgradului> fiecare a găsit favoruri din partea padişahului. Apoi, au trecut podul aşezat peste rîul Sava...

---

[193] „Falsul" Mustafa, cunoscut şi ca istoriograf sub epitetul de *Ferdi*.

[194] Din Simavna, lîngă Adrianopol, de unde era originar învăţatul Bedreddin.

[195] *Rafızi*: o categorie de dervişi, socotiţi eretici, schizmatici.

[196] 10 octombrie 1554.

Afară de aceasta, cînd au ieşit din capitala Istanbul, lui Pertev paşa [197], cel de-al doilea vizir, i s-au alăturat 2 000 de ieniceri şi lefegii ai bulucurilor din dreapta şi din stînga. De asemenea, i-au fost daţi mai sus-pomenitului serdar Pertev paşa *iağmagii* [198] veniţi din partea hanului tătăresc [199] şi Ştefan, fiul craiului din Ardeal, şi cei din ţinuturile Ţării Româneşti şi Moldovei care fuseseră numiţi să slujească, precum şi încă
574 multe cete de ostaşi, cuceritori de ţări, care se aflau în sangeacul *(liva)* lui Mustafa paşa, beilerbei de Timişoara. Se dăduse firman <lui Pertev paşa> pentru cucerirea cetăţii Gyula <cu ajutorul celor de mai sus>.

<Urmează descrierea cetăţii Gyula, la 4 safer 974 H. [200]>.

620–621 <După moartea sultanului Murad al III-lea şi urcarea pe tron a lui Mehmed al III-lea, în luna ğemazi II 1003 H. [201] au avut loc schimbări de demnitari în ierarhia Porţii şi mazilirea lui Sinan paşa>.

622 Noul sigiliu, prin confirmarea sultanului <Mehmed al III-lea>, a fost acordat mai sus-pomenitul Ferhad paşa, pe atunci caimacam, care a devenit mare vizir şi diriguitor al treburilor împărăţiei.

În acel timp, Mihai [202] *(Mihal)* rătăcitul, voievodul Ţării Româneşti, răzvrătindu-se, a atacat tîrgurile şi oraşele care se aflau pe ţărmul Dunării. Pentru că Mihai făcuse o mulţime de răutăţi, mai sus-arătatul Ferhad paşa a fost numit serdar peste oastea victorioasă şi i s-a dat firman ca în primăvara aceea să meargă asupra Ţării Româneşti şi să se răzbune pe răufăcătorul Mihai.

DESCRIEREA SITUAŢIEI ŢĂRII ROMÂNEŞTI [203]

Cînd Ferhad paşa a ajuns în postul marelui vizirat, a fost însărcinat cu înăbuşirea răzvrătiţilor valahi şi cu nimicirea lui Mihai, rătăcitul. Ocupîndu-se de pregătirea celor necesare pentru expediţie şi pentru adunarea de oşti, el a trimis în mare grabă ilustre porunci, cu olăcari, beilerbeilor şi beilor din împrejurimi, înştiinţîndu-i ca înainte de sosirea strălucitului *nevruz* [204] să vie la oastea împărătească şi să fie gata pentru luptă cu oastea eialeturilor lor, aşteptînd ziua bătăliei. De asemenea, a cerut ca şi agaua de ieniceri, precum şi cele şase agale de buluc să iasă în apropiere de cortul măreţ. El <Ferhad paşa> făcea sforţări peste sforţări să nu lipsească nimic din toate cele necesare unei expediţii mari: tunuri şi puşti şi alte unelte de luptă şi muniţii şi praf de puşcă şi alte lucruri.

Pentru trecerea oştii islamice de la orăşelul Rusciuk la cetatea Giurgiu *(Yerkökü)*, el a pregătit din timp tot ce era necesar pentru construirea podului peste Dunăre, ca vase de scînduri *(tonbaz)* [205] şi cherestea pentru pod. Pentru pregătirea acestora la Rusciuk, pînă la sosirea în persoană a serdarului cu sfîrşit victorios, împreună cu oastea islamică au fost tri-

---

[197] Amiral şi vizir otoman.
[198] *Iağmaci*: devastator, jefuitor.
[199] Devlet Ghirai I (1550–1577).
[200] 21 august 1566.
[201] Februarie 1595.
[202] Mihai Viteazul, domnul Ţării Româneşti (1593–1601).
[203] În text *Kala-i Eflak*: *„Cetatea Ţării Româneşti"*.
[204] Prima zi a anului persan, echinoxul de primăvară (21 martie).
[205] Termen care se întîlneşte şi în vechile noastre izvoare istorice şi înseamnă luntre, butoi mare servind la construirea podurilor.

mişi oameni şi constructori *(mimar)* pricepuţi, cu ilustre porunci, dîndu-se ordine severe beilor din Nicopol, Silistra şi Vidin.

<Înainte de pornirea expediţiei în Ţara Românească a avut loc la Istanbul răscoala kuloglîilor [206] din *Genğe* [207] şi a spahiilor, care cereau capul lui Ferhad paşa. După înăbuşirea răsculaţilor cu ajutorul gărzii palatului şi al ienicerilor, Ferhad paşa obţine de la sultan pentru
Sinan paşa pedeapsa prin orbirea cu fierul roşu, care se înlocuieşte însă cu exilul la Malgara ; 624
Gigalazade Sinan, considerat cel de-al doilea vinovat, a fost exilat la Kara-Hisar [208]>.

Apoi <Ferhad paşa> s-a ocupat iarăşi de pregătirea armelor pentru 625
expediţia în Ţara Românească.

<În primăvara aceea, cu o săptămînă înainte de Ruz-i Hîzîr [209], serdarul a ieşit cu mare pompă din Istanbul şi a descins la Halkalî-Bunar. Rămase caimacam la Istanbul Ibrahim paşa, omul lui Sinan paşa, care ori de cîte ori avea ocazia îl calomnia pe Ferhad paşa la sultan şi nu-l sprijinea cu cele necesare pentru expediţia împotriva Ţării Româneşti>.

Ferhad paşa, plecînd, a trimis o plîngere *(şikiaetname)* în care spu- 626
nea : „Ostaşii din ordia împărătească sînt puţini la număr şi cei mai mulţi dintre ei sînt bolnavi, iar drumul nostru este lung. Fiind o ţară de duşmani, oastea Ţării Româneşti se află pregătită în văzul tuturor, lîngă Bucureşti. Oastea victorioasă adunată pe lîngă noi trebuie să se opună duşmanilor celor umili. Dar, pînă la obţinerea unei cuceriri şi victorii plăcute, mai este încă, deoarece serhatul nostru este abia la Rusciuk. Ne-am apropiat de acesta, dar din oaste nu a mai rămas decît o zecime. Oastea de pe lîngă noi fiind foarte puţină şi adunarea noastră nefiind pregătită, duşmanul poate veni asupra noastră şi poate pricinui pagube, care nu vor face cinste împărăţiei". Dar pe cînd prezenta un astfel de arz, caimacamul Ibrahim paşa răspundea sultanului : „Sub un astfel de serdar, oastea nu va pleca în expediţie ca să lupte cu duşmanul. Chiar dacă toţi vor fi trecuţi prin sabie, nu se vor supune, deoarece inimile lor sînt foarte scîrbite şi cei mai mulţi sînt înspăimîntaţi...".

<La cele spuse mai sus raliindu-se şi marele muftiu Bostanzade, cadiul Rumeliei, Baki efendi ş.a., au început cu toţii să-l calomnieze pe Ferhad paşa>.

Aceştia au făcut ca Ferhad paşa să se ocupe cu construirea podului la Rusciuk, să fie mazilit pe neaşteptate şi înlocuit cu Sinan paşa, care a venit de la Malgara la Poarta fericirii şi a ocupat postul de mare vizir. Sinan paşa, în marea sa ură faţă de Ferhad, a zis <sultanului> că „Ferhad paşa are înţelegere cu răufăcătorul de Mihai şi că va îngădui acestuia să aducă pagube şi stricăciuni ţărilor islamice. Din nepăsare este un ghiaur corupt şi rătăcit".

<Sinan paşa a obţinut de la marele muftiu Bostanzade o sentinţă *(fetva)* pentru omorîrea rivalului său Ferhad>.

Trimiţîndu-l pe Ahmed aga, pe atunci chehaia de capugii [210], <Sinan 627
paşa> a adresat o ilustră poruncă şi lui Saturgi paşa, care fusese numit valiu în Ţara Românească, cu rangul de vizir, zicîndu-i : „În această treabă, tu, de asemenea, să-l ajuţi pe chehaiaua capugiilor". Iar pînă la sosirea lui Sinan paşa, s-a dat un alt ordin mai sus-numitului Saturgi

[206] Recrut ienicer ; termenul se întîlneşte şi în limba română.

[207] Oraş în U.R.S.S., în apropiere de Baku.

[208] „Fortăreaţa neagră", în Asia Mică.

[209] 23 aprilie, zi sfîntă la musulmani.

[210] *Capugilar kethudasi* : intendentul capugiilor, „prim portar".

pentru a păstra vistieria *(hazine)* şi muniţiile *(cebehane)* şi celelalte unelte şi arme ale miriei. Ferhad paşa, fiind informat despre mazilirea sa şi despre scopul urmărit de Sinan paşa, predă comanda lui Saturgi şi se întoarce îndată cu suita şi averea sa la Constantinopol. Spre a evita întîlnirea cu delegaţia care venea pentru a-l mazili şi ucide, el a apucat pe un drum lăturalnic, numit *Tavukčiu yolu* („calea găinarului"), mai încoace de Ahioli [211].

Kehaiaua de capugii, sosind la Rusciuk şi intrînd în oastea împărătească, află că Ferhad paşa plecase de două zile spre Istanbul; atunci, împreună cu Saturgi paşa, au făcut cunoscut situaţia aceasta la Poarta fericirii.

<Sinan paşa, în mînia sa, trimite o ceată de călăreţi siriaci, zicîndu-le: „avuţia lui Ferhad paşa să fie a voastră, iar capul lui al meu". Ferhad paşa, aruncînd gonacilor cîteva pungi de bani şi profitînd de faptul că aceştia erau ocupaţi cu jefuirea avutului său, a scăpat în munţi. Un timp a reuşit să se ascundă la ciflicul său, unde şi-a creat anumite legături>.

Sinan paşa, la rîndul său, renunţînd [212], s-a îngrijit de cele necesare expediţiei şi a plecat pentru a trece cu oastea, prin trecătoarea Rusciuk, în partea Ţării Româneşti şi a ajuns pe această cale pînă la Tîrgovişte.

628 <Prin mijlocirea unui evreu, numit *Selmum* (Solomon) *Alamanoğlu* [213], Ferhad paşa, obţinînd iertarea sultanului, îşi reia vechile legături, dar datorită intrigilor caimacamului Ibrahim paşa, este ridicat într-o dimineaţă din ciflicul său de către Ferhad aga şi închis la Yedikule. În scurt timp este ucis, pe baza unei *fetva* scrise de Okcizade>.

... În acest timp, marele vizir Sinan paşa, intrînd cu oastea cuceritoare de ţări în vilaietul Ţării Româneşti, sosise în cetatea Bucureşti [214]. Dar în cursul acelui an nenorocos, acţiunea lui Sinan paşa a fost de asemenea nenorocită. În timp ce construia cetăţile Bucureşti şi Tîrgovişte *(Bükreş ve Tırgosta)*, venind cu oaste craiul răufăcător [215] şi rătăcitul de Mihai, au incendiat şi au dărîmat cetăţile mai sus arătate. În acelaşi timp,
629 au făcut ca serdarul mai sus-pomenit <Sinan paşa> ba să cadă în mlaştină [216], ba s-o ia la fugă cu mii de necazuri şi suferinţe, ajungînd cu greu la Rusciuk. Duşmanul, condamnat focului din infern, dărîmînd podul în văzul lui Sinan paşa, a distrus şi toată cetatea Giurgiului şi şi-a luat toate tunurile şi muniţiile. El <Mihai> a pricinuit atîta pagubă musulmanilor, încît aşa ceva nu s-a văzut în nici un secol.

De asemenea, au venit ştiri că fiul lui Sinan paşa, <Mehmed bei>, scăpînd din mînă cetatea Strigoniu, dincolo de Buda, a fugit de acolo şi s-a oprit abia la Buda. Astfel, nenorocirile au urmat unele după altele.

Cînd s-a făcut arz padişahului despre înfrîngerea mai sus-numitului Sinan paşa în Ţara Românească şi despre paguba mare suferită de oaste din pricina măsurilor sale nechibzuite, el a fost mazilit din postul de mare vizir şi exilat la Malgara.

<Noul mare vizir, Lala Mehmed paşa, murind după cîteva zile, Sinan paşa este rechemat pentru a cincea oară la marele vizirat. Pregătiri pentru expediţie, moartea şi înmormîntarea lui Sinan paşa. Despre numirea lui Ibrahim paşa ca mare vizir>.

[211] Localitate în Bulgaria.

[212] La omorîrea lui Ferhad paşa.

[213] „Fiul neamţului",

[214] În text: *Bükreş*.

[215] Sigismund Báthory, principele Transilvaniei (1581–1597).

[216] De fapt în timp ce înainta, cu ocazia luptei de la Călugăreni.

PLECAREA SULTANULUI ASUPRA AGRIEI 630

A treia zi, era o zi de vineri, dimineaţa, printre ulemalele care veniseră <să-l felicite> şi să stea de vorbă cu noul vizir Ibrahim paşa, se afla şi mevlana Sadeddin[217] efendi, dascălul padişahului.

... În adunarea aceea, pe cînd începură să se citească arzurile şi 631
mahzarurile venite din partea lui Hasan paşa, fiul lui <Sokollu> Mehmed paşa, care se afla la paza ţărmurilor Dunării, şi de la Mihai, voievodul Ţării Româneşti, ca şi de la boierii români, a venit pe neaşteptate pentru felicitare şi Bostanzade, care pe atunci se afla în postul de muftiu; amîndoi <Sadeddin şi Bostanzade> s-au aşezat cu cinste pe onoratele divanuri din cele două părţi ale sus-numitului mare vizir Ibrahim paşa. Apoi au început să citească, cu voce tare, hîrtiile care sosiseră <de la Hasan paşa şi din Ţara Românească> şi care se găseau în mîinile hogei de mai sus.

Cu această ocazie, cînd au deschis discuţia şi cînd hogea efendi a găsit <scrisorile> acceptabile, muftiul de mai sus a început să contrazică măsurile pe care hogea efendi le găsea potrivite. Discuţiile şi răspunsurile şi contrazicerile din ambele părţi crescînd şi repetîndu-se, ei au ridicat vocile, împărţindu-se în două tabere.

Contrazicerile continuîndu-se şi nefiind nici o posibilitate pentru curmarea lor, mufti efendi, fără să mai stea, s-a ridicat în picioare şi s-a adresat marelui vizir de mai sus astfel: „Am venit pentru felicitare şi nu pentru ceartă. Măria sa Allah să vă binecuvînteze postul şi să fiţi fericit şi norocos". Spunînd acestea, el s-a întors la casa sa.

Din pricina plecării lui Bostanzade, hogea efendi <Sadeddin> s-a neliniştit şi necăjindu-se mult a zis: „Prin faptul că am îndeplinit funcţia de *reis ül-küttab*[218] şi pentru că am citit cu voce tare arzurile, se cuvine
oare unui şeih ül-islam să părăsească sfatul şi să plece? Dacă ar fi fost 632
de acord, fiind cauza credinţei şi a împărăţiei, să fi luat el personal aceste măsuri. În astfel de sfaturi, fie în legătură cu Mihai, fie în legătură cu alţii de o seamă cu el, n-ar fi fost oare bine dacă am fi luat măsuri potrivite? Ce înseamnă să părăseşti sfatul şi să pleci?". După ce a vorbit multe, <Sadeddin> luînd singur măsurile cuvenite, a dictat lui reis ül-küttab Musa Celebi[219] răspunsurile necesare atît lui Mihai <Viteazul>, cît şi boierilor. Apoi, după un timp oarecare de discuţie, ridicîndu-se, a plecat la norocoasa sa locuinţă.

<Despre plecarea lui Sadeddin, împreună cu padişahul, în expediţia împotriva Agriei 633—635
şi descrierea ordinii de bătaie a trupelor otomane, victoria lor etc.>.

Vizirul Hasan paşa, emir al emirilor[220] de Rumelia, şi beilerbeii din 636
Timişoara şi Bosnia şi Lala Mehmed paşa, beilerbeii din Anatolia şi beilerbeii din Karaman, din Alep, din Sivas şi Maraş stăteau cu toţii în aripa dreaptă.

<Urmează descrierea modului de aşezare a oştilor>.

---

[217] Sadeddin Hoğa efendi (m. oct. 1599), dascălul sultanului Murad al III-lea; a rămas cunoscut printr-o cronică intitulată: *Tac ül-Tevarih* (Coroana istoriilor) (vezi *Cronici turceşti*..., vol. I, p. 297—332.

[218] Mai tîrziu (după 1600) *reis efendi*, prim cancelar şi ministru de externe.

[219] A fost de trei ori reis-efendi: 1591—1592 (1000 H.); 1595 — 1596) (1004 — 1005 H); 1599—1600 (1008 H.).

[220] *Emir ül-umera*, sinonim cu *beilerbei* şi *mirimiran*.

646 1006 H.[221]

PLECAREA LUI SATURGI <MEHMED PAŞA> PENTRU SUPUNEREA CETĂŢII ORADEA *(VARAT)*

<Despre pierderea cetăţii Ianîk în primul an de expediţie a lui Saturgi paşa>.

În al doilea an <de expediţie>, au trimis în ajutorul său oaste în număr mare şi vistierie *(hazine)* şi alte muniţii şi afară de acestea au trimis în sprijinul său şi pe hanul tătăresc [222].

În anul una mie şapte [223], s-a dat firman pentru ruinarea vilaietului Ardeal şi pentru urmărirea şi prinderea voievodului său Rikmum [224]. În acel an plin de nenorociri, umilul de mine [225], care scriu aceste rînduri, am fost trimis, împreună cu oastea victorioasă, în expediţie împotriva Oradiei.

<Plecarea din Belgrad, trecerea Dunării la Panciova, popasuri la Severin şi la Becicherec, unde hanul tătăresc Gazi Ghirai a fost aşteptat 55 de zile. Are loc un divan în care se hotărăşte planul de înaintare asupra Transilvaniei şi Oradiei>.

Oamenii bine informaţi asupra serhatului <fiind prezenţi la divan>
647 au spus : „Pentru a intra în Ardeal sînt trei drumuri : unul este drumul pe la Ineu [226] şi Lipova, altul pe la Sebeş şi Lugoş şi unul este drumul Oradiei''. Gazi Ghirai han a grăit : „Nouă ne trebuie un drum pe care să poată merge în voie carele de tunuri ale oştii islamice, împreună cu toate muniţiile şi bagajele, pentru ca în cazul că duşmanul va năvăli, să se poată lupta''. Atunci, oamenii cunoscători ai locului au răspuns că drumurile prin Sebeş şi Lugoş şi Lipova sînt înguste şi anevoioase, dar drumul Oradiei fiind larg, se poate mişca după voie şi se poate înainta după plac. Faţă de acest <răspuns>, hanul a zis : „Dar dacă în cetatea Oradiei sînt mulţi duşmani care, fie la ducere, fie la întoarcere, ieşind <din cetate> şi ajungîndu-ne, afurisiţii ar putea să ne necăjească, să ne provoace pagube? Dacă aceasta s-ar putea întîmpla, atunci nu este oare mai potrivit ca întîi să fie cucerită această cetate şi abia după înlăturarea acestei griji să se meargă în interiorul ei <al Transilvaniei>? Va fi nevoie de multă şedere? Dacă vom lovi de două sau de trei ori cu tunul, cetatea poate fi luată, deci, înainte de toate, cetatea trebuie să fie cucerită''. În acest sfat s-a hotărît astfel că trebuie să se înainteze pe drumul Oradiei şi au numit drept călăuză pe Iogun aga, una dintre agalele Timişoarei. Adunarea terminîndu-se, fiecare s-a întors la menzilul său şi în ziua următoare, pornindu-se din menzilul acela, s-au aşezat lîngă cetate [227]. Duşmanii din mai sus-numitul Cenad, cînd au văzut cît sînt de înconjuraţi de o astfel de oaste nenumărată, în noaptea aceea, ieşind din cetate, s-au grăbit să fugă şi împrăştiindu-se printre păduri şi munţi au lăsat cetatea goală. Oastea islamică, în special ceata tătărească, urmărindu-i şi vînîndu-i cîte unul, cîte doi, de prin munţi şi păduri, i-a făcut prizonieri, ferecîndu-i în lanţuri. În ziua aceea au fost măcelăriţi în faţa cortului lui Saturgi

[221] 14 august 1597 — 3 august 1598.
[222] Gazi Ghirai al II-lea.
[223] 4 august 1598—23 iulie 1599.
[224] Formă coruptă pentru Sigismund Báthory.
[225] Solakzade, autorul cronicii de faţă.
[226] În text: *Yanova*.
[227] Lîngă Cenad.

pașa 150 de dușmani prinși. Sangeacbeilicul de Cenad a fost acordat lui Șakșaki Ibrahim bei, care era *nazîr*[228] la Belgrad. Mai sus-pomenitul Ibrahim bei, după ce a intrat într-însa ‹Cenad›, a luat-o în stăpînire.

‹Urmează două versuri satirice ale poetului Abdi Celebi în legătură cu instalarea lui Șakșaki›.

De acolo, după ce au traversat multe menziluri și distanțe, au trecut prin apropiere de Ineu *(Yanova)* și au descins la poalele unei pălănci numite Vilagroș, aflată pe o mare înălțime. La a opta stație de acolo au descins în cadiatul[229] cetății Oradea. Varoșul cetății mai sus-arătate este așa de întins, încît pot să se întărească acolo douăzeci de mii de oameni. În afară de varoșul său, și casele sale erau de piatră și se întindeau aproape cît orașul acela. ‹Orașul Oradea› are vii și grădini frumoase și întinse care cuprind cazaua, ca și viile și grădinile Adrianopolului. 648
În împrejurimile orașului erau atîtea cirezi și turme de vite, încît oastea islamică s-a săturat de carne de oaie, de berbec și de bou.

Tunurile care se găseau ‹la oaste› fiind așezate în împrejurimile sale, au început s-o bată. Casele orașului, fiind construite din piatră și cărămidă, nu a mai fost nevoie de întărituri pentru beilerbei. Beilerbeii, intrînd cu oștile lor în case și instalîndu-se acolo, au făcut din ele metereze. Cetatea mai sus-arătată nu a fost așa cum l-au informat călăuzele. Era o fortăreață puternică și bine întărită și prin faptul că o băteau numai cu cele trei-patru tunuri pe care le aveau, nu s-au putut deschide breșe și nu au putut face nici iureșuri ‹asupra cetății Oradea›.

‹Poruncă împărătească către Sofu Sinan pașa, beilerbei de Agria, ca să aducă zece tunuri împărătești cu carele lor pentru asediul Oradiei. Se întîrzie trimiterea tunurilor sub diferite pretexte, ca de pildă : lipsa de bivoli pentru transportul lor, sosirea strigătorilor *(feriadci)*[230] care cer insistent ajutor pentru Buda asediată de ghiauri ; zăpăcirea serdarului Mehmet 649
Saturgi în fața acestei situații grele. Descrierea greutăților la întoarcere din cauza anotimpului ploios›.

Șanțurile care erau pe drum se umpluseră cu apă și semănau cu Marea de Oman. De asemenea, podurile, la plecare, nu au fost reparate de Ismail pașa, beilerbei de Timișoara, deși i s-a dat firman prin care se arăta că este nevoie de poduri și la întoarcere. Din această cauză, oastea victorioasă tătărească, trecînd cu plutele peste rîurile care se aflau în cale, animalele multora au pierit și mulți, îmbolnăvindu-se din pricina lapoviței, tremurînd, mureau ‹pe drum›. În oaste, negăsindu-se nici zaherea, care se terminase, cei mai mulți din ceată s-au îmbolnăvit din cauza ploilor, iar pedestrașii mureau pentru că mîncau, după ce-l prăjeau, grîul cumpărat din mîinile tătarilor. În acest hal și cu astfel de suferințe au sosit în cetatea Solnoc.

După ce au poposit și acolo timp de o zi, oastea, care văzuse și suferise atîta mizerie, a mai observat că pe Tisa nu este nici urmă de corabie imperială cu zaharele. Din această pricină ienicerii, răsculîndu-se îndată, au tăbărît și au răsturnat peste el cortul serdarului. Fiecare dintre

[228] Intendent, supraveghetor, comandant de cetate.

[229] În text : *kaza*, unitate administrativă-ecleziastică din jurisdicția unui *cadiu* (judecător).

[230] Crainic, vestitor.

ei luînd în mîini cîte o bîtă şi lovind cu putere în serdar <Mehmet Saturgi>, i-au spart capul şi i-au rănit mîna. Au devastat bucătăria şi chelarul serdarului şi dacă nu interveneau zabiţii lui, erau cît pe-aici să-l sfîşie.

650 <În loc de Pesta pleacă la Seghedin, unde găsesc vasele cu zaherele>.

664 DESCRIEREA SERDARIATULUI ŞI VIZIRATULUI LUI IEMIŞCI [231] HASAN PAŞA [232] ...

667 <Îndreptarea oştii islamice din Belgrad spre Buda>.

Trecînd din Buda, pe un pod mare, în şesul Pestei, au pornit cu oastea islamică pentru a instala ca principe *(kıral)* în vilaietul Ardeal o persoană numită Sekil Moreş [233], din neamul Bátoreştilor, care se afla cu ei. Dar Ali paşa, beilerbei de Buda, bănuind, s-a prezentat la serdar şi a zis : „Este drept că mîine, ridicîndu-ne din această localitate, mergem în părţile vilaietului Ardeal? Dar este sigur că de îndată ce vă veţi îndepărta cu două menziluri împreună cu oastea islamică cea victorioasă, noi vom fi asediaţi în Buda" ...

<Cu toate insistenţele comandanţilor turci, Iemişci Hasan paşa, fiind „un albanez încăpăţînat", n-a rămas pe loc>.

Cu oastea islamică şi cu alte oşti de asediere au trecut rîul Tisa pe podul cetăţii Solnoc *(Soltok)*, mergînd spre Gyula ...

<Cu ocazia întronării sultanului Ahmed I a avut loc în luna şevval 1012 [234] schimbarea dregătorilor şi demnitarilor Porţii; printre altele Egiptul a fost acordat lui Ibrahim paşa, iar
686 lui Murad paşa i s-a conferit marele vizirat; Hasan paşa, fratele lui Kaza-Iazîği, fiind ucis la Timişoara, eialetul acestuia a fost acordat altuia şi în zılkade [235], Nakkaş Hasan aga, unul dintre capugibaşii, a fost numit agă de ieniceri>.

699 DESCRIEREA AMĂNUNŢITĂ A ÎNTRONĂRII SULTANULUI OSMAN

... În acest an ciudat, cînd se ocupau cu pregătirea celor necesare
700 pentru expediţia împotriva Hotinului, a fost o iarnă aşa de grea, încît a îngheţat Cornul de Aur *(Halic-i Kostantinie)* şi oamenii treceau fără vase la Galata şi la Üsküdar.

701 DESCRIEREA AMĂNUNŢITĂ A EXPEDIŢIEI LA HOTIN

Cînd padişahul lumii şi al vremii, Osman han, şi-a pus în gînd să facă expediţie împotriva Hotinului şi cînd marele vizir Hüsein paşa [236] a pregătit tot ce este necesar expediţiei, cortul său a fost pornit din Istanbul şi a fost aşezat la Halkalı-Pınar. În ziua a douăprezecea a lunii ğemazi

[231] „Vînzător de fructe, om căruia îi plac fructele".
[232] Mare vizir (1 august 1601 — decembrie 1603/1010 — 1012 H.).
[233] Moise Secuiul (1603—1604).
[234] 3 — 31 martie 1603.
[235] 30 aprilie 1603.
[236] Mare vizir în 1621— 1622.

ül-ahîr din anul una mie treizeci[237], padişahul, ieşind din palatul său, a înaintat cu alaiurile sale ca valurile mării.

<Popas de cîteva zile la Adrianopol şi traversarea Rumeliei>.

Avînd loc un popas în tîrguşorul Isaccea, au aşteptat pînă ce oastea victorioasă a trecut, cu tot felul de bagaje şi unelte, peste podul fără de cusur construit peste Dunăre. Apoi, pe urmele oştii, după ce a trecut cu 702
noroc, însuşi <padişahul> a descins la capătul podului. De acolo, înaintîndu-se spre părţile mai depărtate, au trecut de asemenea şi apa Tuzla[238] şi s-au aşezat într-un şes întins din faţa Hotinului. Tabăra duşmanului umil fiind pregătită, aştepta să se înfăţişeze şi să se lupte cu oastea islamului.

Au venit şi tătarii cei vînători de duşmani, cu preafericitul han. De asemenea a sosit şi Radul[239], voievodul Ţării Româneşti, care a făcut pe călăuza. Apoi, oastea islamică şi nenorociţii de duşmani cufundaţi în întuneric au stat faţă în faţă. După aceasta au făcut iureşuri asupra taberei blestemate.

<Se descriu pe larg cîteva atacuri turceşti, care s-au lovit de rezistenţa apărătorilor cetăţii, ajutaţi de cazaci. Invidia marelui vizir Hüsein paşa faţă de Karakaş Mehmed paşa şi moartea acestuia>.

Cortul împărătesc, puternic ca cerul, aşteptînd zile întregi în acel loc, n-a avut succes în faţa blestemaţilor.

Între timp, mazilindu-l pe Hüsein paşa, l-au numit caraulă în partea cealaltă a apei <Nistru>, iar în locul lui au numit mare vizir pe Dilaver paşa. De asemenea şi acesta neavînd plan <de luptă>, cazacul cel neascultător a atacat oastea islamică aşezată pe malul rîului cunoscut, care curge între cetăţile Cameniţa şi Hotin, precum şi pe fostul mare vizir Hüsein paşa care fusese însărcinat cu apărarea în acest menzil. Fugărindu-l pe mai sus-pomenitul vizir, <cazacii> pricinuiau pagubă multă oştii <musulmane>, dar cu ajutorul lui Allah, Kantemir Mîrza[240], trecînd în partea de sus a rîului mai sus-arătat, a atacat pe cazacul neascultător care năvălise asupra oştii islamice.

Cu tătarii iuţi ca vîntul care se aflau lîngă el repezind săbiile asupra 703
umililor duşmani, cei mai mulţi au fost măcelăriţi şi străpunşi cu lăncile şi săgeţile şi mulţi <cazaci> au fost luaţi în robie. Ridicaseră ţipete de Allah atît de multe, încît ele au atins înălţimile văzduhului, iar cadavrele duşmanului au umplut valea aceea. Apoi, întorcîndu-se cu cinste şi fiind cauza salvării musulmanilor care se găseau acolo, <Mîrza Kantemir> a fost onorat cu favoruri şi *hilaturi* din partea padişahului.

După toate acestea, au înţeles că dacă vor mai zăbovi, va sosi iarna şi vremea aspră şi că ploile abundente vor slăbi şi vor scîrbi alaiurile musulmanilor la întoarcerea <din expediţie>. Au zis că nu va ieşi nimic <bun> din aceasta.

Domnul Ţării Româneşti, făcînd cunoscute toate acestea la persoana padişahului, a cerut să se întoarcă. De aceea, pornind <din faţa Hotinului>,

[237] 4 mai 1621.

[238] Grafiat greşit; corect: *Turla*, adică Nistru.

[239] Radu Mihnea (1620–1623).

[240] Căpetenia tătarilor din Bugeac. A fost şi beilerbei de Silistra.

s-au înapoiat în părţile Istanbulului. Luîndu-se un număr de cîteva mii de prizonieri duşmani, ferecaţi în lanţuri, unii dintre ei, fiind aduşi, au fost măcelăriţi cu săbiile în faţa cortului împărătesc şi mulţi au fost striviţi de elefanţi şi astfel au intrat cu toţii în infern.

704 <Cauzele nereuşitei au fost numeroase, printre care şi laşitatea oştii. Întoarcerea la Constantinopol, zorbalele ieniccreşti şi uciderea sultanului[241]. Răscoala ienicerilor în 1031[242] şi cauzele acesteia>.

705 Cu un an înainte de a pleca în expediţie <la Hotin>, norocosul padişah trimiţînd oameni de încredere cu porunci ilustre beilerbeilor şi oştii de Poartă, le-a poruncit să se pregătească pentru expediţie. Cînd padişahul a pornit în campanie, s-a construit un pod mare la orăşelul Isaccea, şi după ce, cu porunci ilustre, s-a adunat oastea islamică, padişahul a împărţit favoruri oştii de Poartă aflată acolo. Însă acei care au venit mai tîrziu au fost lipsiţi de o astfel de cinste. Din această cauză, la porunca de luptă, ostaşii care nu primiseră bacşişuri s-au luptat cu duşmanul cu nepăsare şi s-au războit cu greu. Apoi, neputînd cuceri tabăra duşmanilor celor umili, au fost forţaţi să încheie pace.

<Din această cauză, sultanul Osman începe campania împotriva ienicerilor>.

717 <Schimbări între demnitarii Porţii. Sultanul Osman îl mazileşte pe vizirul Davud paşa[243] pentru faptul că era înrudit cu sultanul Mustafa[244] şi îi acordă beilerbeilîcul Rumeliei>.

Apoi i-a dat paşalîcul de Silistra. După mazilire, plecînd în expediţie cu sultanul Osman, iarăşi i s-a conferit beilerbeilicul de Rumelia.

725 <Descrierea situaţiei lui Abaza paşa (1623 — 1624) care restabileşte ordinea după răscoala
729 ienicerilor şi omorîrea sultanului Osman al II-lea. Uciderea marelui vizir Davud paşa de către ieniceri, la Yedicule>.

Unul, de asemenea mazilit de la agalîcul ienicerilor, era Derviş paşa, căruia acum, fiind mazilit din Buda, i s-a dat eialetul Timişoarei. De asemenea a fost trimis un capugibaşî pentru omorîrea lui <Derviş paşa> care fusese mazilit ...

737 <Întronarea sultanului Murad al IV-lea în 1623>.

763 ... În anul una mie patruzeci şi cinci[245], Inaiet Ghirai[246] a apucat fără ruşine calea nepotrivită a răzvrătirii. Atunci Kenan paşa, aflîndu-se în ţinuturile Akkermanului, a făcut cunoscută padişahului posibilitatea hăinirii acestuia. Cînd Inaiet Ghirai a sosit la Istanbul, la firmanul stăpînului lumii, a fost pedepsit pentru răzvrătirea hanatului. Apoi, în ramazanul <anului> una mie patruzeci şi şase[247], pe cînd Mehmed paşa[248] era la Diarbekir, caimacamul de atunci, Bairam paşa[249], cu poruncă împărătească a devenit mare vizir. <Lui Mehmed paşa>, la sosirea la Istanbul, i s-a acordat eialetul Silistra şi apoi ţinutul Buda.

<Întoarcerea sultanului din Orient, cu mare alai, şi intrarea sa în palatul împărătesc>.

765

[241] Osman al II-ia, 1 regeb 1031 H. (20 mai 1622).

[242] 16 noiembrie 1621 — 4 noiembrie 1622.

[243] Mare vizir: 1622, iunie—iulie (1031 H.).

[244] Mustafa I (20 mai 1622 — 10 septembrie 1623, a doua oară).

[245] 17 iunie 1635 — 4 iunie 1636.

[246] Han al Crimeei, fiul lui Gazi Ghirai (1635—1637/1044—1046 H.).

[247] 27 ianuarie—24 februarie 1637.

[248] Tabani Mehmed paşa, mare vizir (1632—1637).

[249] Locţiitor de mare vizir (1637—1638).

Musa pașa fiind mazilit [250] Tabani Buiuk Mehmed pașa a devenit caimacamul marelui vizir. Mai sus-pomenitul Mehmed pașa, fiind necăjit din pricina Țării Românești și a Moldovei [251], a fost închis cîteva zile la Yedikule, în ğemazi ül-ahîr din anul una mie patruzeci și nouă [252], iar în locul său a fost numit caimacam amiralul Hüsein pașa . . .

<Întronarea sultanului Ibrahim han, acordarea marelui vizirat lui Mehmed pașa și caima- 766—773
camatul lui Kenan pașa>.

250 A fost un timp beilerbei de Buda, avînd relații cu principii Transilvaniei.
251 Din pricina conflictului dintre Matei Basarab și Vasile Lupu.
252 29 septembrie — 8 octombrie 1639.

III

HASAN VEGIHI

Viața lui Hasan [1] Vegihi *(Vecihi)*, istoriograf otoman de pe la mijlocul veacului al XVII-ea, este puțin cunoscută. Originar din orașul Bagce-Saray, capitala hanatului gheraid din Crimeea [2], ajunge la Istanbul, unde devine „purtător al sigiliului" *(mühürdar)* marelui amiral otoman *(kapudan paşa)*, apoi al marelui vizir Kara Mustafa pașa [3]. A murit în anul 1661 (1071 H.) la Istanbul și a fost îngropat la cimitirul de la Poarta adrianopolitană *(Edirne-kapusu)*. Autor al unei colecții de poezii intitulată *Divan*, a rămas cunoscut în literatura otomană [4] și ca poet.

Opera istorică a lui H. Vegihi, intitulată *Tarih*, începe tratarea evenimentelor istorice odată cu expediția sultanului Murad al IV-lea pentru cucerirea Bagdadului (1637/1047 H.—1638/1048 H.), la care probabil a participat și el. Cronica poartă și denumirea de *Feth-i Bağdad* (Cucerirea Bagdadului). După ce încheie descrierea domniei acestui sultan (m. 1640/1050 H.), din îndemnul lui Kara Mustafa pașa, continuă cu domnia sultanului Ibrahim (1640—1648), precum și cu 12 ani din domnia sultanului Mehmed al IV-lea. H. Vegihi și-a încheiat opera odată cu viața, adică după anul Hegirei 1070 (1660). Pentru o anumită perioadă coincide cu partea finală (1656—1660) a cronicii lui M. Naima și cu începutul cronicilor lui Silahdar Fındıklılı Mehmed aga și Mehmed Rașid, care l-au folosit ca izvor istoric. Însemnătatea cronicii lui H. Vegihi stă și în faptul că tratează amănunțit o perioadă de timp (1637—1660), abia un sfert de veac, dar pentru care nu avem alte izvoare narative, făcînd astfel legătura între Şarih ül-Menaroğlu și cei doi cronicari pomeniți mai sus. Scrie într-o turcească destul de pură și are un stil curgător.

Pînă astăzi nu există o ediție sau traducere completă a cronicii lui Vegihi, deși se cunosc cîteva manuscrise bune (Wien, Nat. Bibl., nr. 1060; Leyden, Univ. Bibl., cod. Warn. 894 etc.). Pe baza *Catalogului de manuscrise turcești* din Biblioteca Topkapı Sarayi Müzesi [5], am cercetat unul dintre manuscrise, în copie *(suret)* (de 150 f.), pe care l-am microfilmat.

---

[1] La F. Babinger, *G.O.W.*, p. 208 și *E.I.*, IV, p. 1197—1198, apare: Husein și, respectiv, Husain.

[2] Cf. *Bahçe-Saray, Bagçe Saray*, în *I.A.*, ed. a II-a (1949), p. 225—227 (W. Barthold).

[3] Între anii 1676 și 1683, decapitat în decembrie pentru dezastrul de la Viena.

[4] Nu este menționat de Vasfi Mahir Kocatürk, în *Türk Edebiyati Tarihi*, Ankara, Edebiyat Yayim evi, 1970.

[5] *Topkapı Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu — Hazırlyan* Fehmi Edhem Karatay C.(= vol.)I . . ., Istanbul Topkapı Sarayi Müzesi, 1961, p. 258, nr. 793 R⟨evan⟩ 1153: *Tarih-i Vecihi* (Cronica lui Vegihi) și nr. 794 E. H. 1425, f. 1—100.

Făcînd abstracţie de cîteva pagini restaurate, manuscrisul nr. 1153 este o copie bună, în tipul de scris *neshî*. În biblioteca de mai sus se păstrează şi un al doilea manuscris (nr. E. H. 1425), tot în copie, scris în *talik* [6]. Ambele variante, nesemnalate în *G.O.W.*, sînt microfilmate pentru Arh. stat. Buc. (rola 3, cadrele 1—151 şi rola 51, cadrele 1—100).

Ca bază pentru traducerea fragmentelor care privesc ţările române am luat primul manuscris, ţinînd seama însă şi de alte trei manuscrise din bibliotecile oraşului Istanbul: de la Moscheea Nur-i Osmaniyye, nr. 3198; de la Bibl. Süleimaniye, fd. Hammidiye, nr. 917 şi de la Bibl. Koprülü Mehmet paşa, nr. 225.

Cronica lui Vegihi a fost cunoscută în Europa încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, dar nu ştim după ce manuscris. Astfel, unul dintre dragomanii Veneţiei pentru Orient, dintre acei „Jeunes de langues", adică tîlmaci, Giacomo Tarsia, totodată şi *bailo* la Poartă, ne-a lăsat o traducere italiană, sub titlul: *Relatione delli successi nell imperio ottomanno, principiando dall'anno di Mahometto 1047 sino li 1071, e di Christo Nostro Signore 1638 sino li 1660, composta in lingua turca da Hassan Vezhi e tradotta nell'idioma italiano da Giacomo Tarsia, dragomano Veneto, in Pera di Constantinopoli, li 20 octobre 1675.*

Cu ocazia cercetărilor sale în arhivele Veneţiei, marele istoric N. Iorga, descoperind acest manuscris la Biblioteca Sf. Marcu din Veneţia (sub cota VI, cod. 84), l-a copiat şi a publicat părţile care ne privesc direct şi care tratează relaţiile dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu (în *Manuscripte din biblioteci străine. Relative la istoria românilor*, Bucureşti, 1899, p. 53—62). N. Iorga a însoţit textul italian de o introducere şi de traducerea românească de care am ţinut seama.

Manuscrisul lui Giacomo Tarsia nu este menţionat de F. Babinger (vezi *G.O.W.*, p. 208). În schimb, este citat în *E. I.*, IV (1934), p. 1197—1198, cu specificarea că a fost editat fragmentar de N. Iorga. Iată ce spunea Iorga într-o lucrare din tinereţe despre importanţa cronicilor tuceşti: „Un izvor de informaţiune care nu trebuie neglijat în studiul istoriei noastre sînt cronicile turceşti. Aceste cronici nu dau faptele în legătură strînsă, ci într-o expunere umflată, dezordonată şi naivă, dar ele cuprind o sumă de lucruri noi, foarte interesante, de care trebuie să ţinem seama. Traducerea acestui jargon oriental în cugetarea europeană nu e tocmai un lucru aşa de greu pentru cine are curajul să încerce ...".

Deşi este o cronică minoră, are totuşi fragmente şi ştiri interesante şi pentru trecutul ţărilor române. Privite în ansamblu, acestea se referă la relaţiile dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu, la expediţia principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy al II-lea, în Polonia, fără asentimentul Porţii otomane (1657), la mazilirea domnilor Constantin Şerban, vv. Ţării Româneşti, şi Gheorghe Ştefan, vv. Moldovei (1658), pentru vina de a-l fi sprijinit pe principele ardelean. Urmează descrierea expediţiei turcilor, din 1659, în Moldova, pentru alungarea lui Constantin Cîrnul *(Burunsuz)* şi întronarea lui Ştefăniţă Lupu. Are o descriere interesantă a răzvrătirii lui Radu al III-lea Mihnea (1659) în Ţara Românească, a expediţiei împotriva Transilvaniei, care se încheie cu dramatica cucerire a cetăţii Oradea (1660). Toate aceste evenimente sînt descrise amănunţit

[6] T.K.S.M. Ktp., fd. E. H. 1425 (cf. F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 253, nr. 794 şi 795).

şi de contemporanul Evliya Celebi (1612—1682), dar într-o formă umflată, cu naivităţi şi exagerări. Vegihi, spre deosebire de globtrotterul otoman, le redă într-o formă sobră şi concisă, uneori cu o adevărată viziune de istoric.

B i b l i o g r a f i e : *S.O.*, IV, p. 603; *O.M.*, III, p. 159; Mehmed Tahir, *Krım mü'ellifıeri* (Autori dın Crimeea), Istanbul, 1335, p. 32; G. Flugel, *Katalog* ..., II, p. 271; *G.O.W.*, p. 208; F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., p. 258. În ultimii ani a constituit subiectul unei teze de doctorat, cu prof. H. Inalcıc la Universıtatea din Ankara: *Tarıh-ı Vecihi* (Cronica lui Vegihi), ms. Bıbl. T.K.S.M. (Istanbul), fd. Revan, nr. 1153, 150 f.

TARIH-I VEGIHI

(ms. în Bibl. T.K.S.M., Istanbul, fd. Revan (R.), nr. 1153, 150 f., şi fd. Hazine (H.), nr. 1425, 100 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 3, cadre 1—150 şi rola 51, cadre 1—100)

R. 3 r.—v. H. 2 v. <Descriind acordarea unor demnităţi şi unele schimbări în ierarhia Porţii otomane în cursul anului 1637/1047 H., se spune>:

... Vizirul Musa paşa, beilerbei de Buda *(Budin)*, fiind însărcinat cu paza capitalei împărăteşti *(Dar us-sultanat)*, ţinutul Buda a fost acordat vizirului de la paza Silistrei, Mehmed paşa. Fostului valiu de Silistra Nasuh Paşa-zade Hüsein paşa, însărcinat cu surghiunurile *(sürmek)* în Rumelia, i-a fost dată provincia *(eyalet)* Silistra.

H. 4 r.—v. <Descrierea luptelor şi relaţiilor încordate dintre cazaci, turci şi tătari, situaţia cetăţii Azov şi pornirea expediţiei împărăteşti din Üskudar împotriva Bagdadului>.

H. 13 r. DESCRIEREA UCIDERII FOSTULUI VIZIR MEHMED PAŞA, SUPRANUMIT TABANI IASÎ BÜYÜK[1]

În timp ce sus-numitul paşă era comandant *(hakim)* la Silistra, se certase cu voievozii Ţării Româneşti *(Eflak)* şi Moldovei *(Boğdan)*[2] pentru ceea ce îi făcuseră din pricina unor părtiniri care nu erau favorabile pentru onoarea lui. Astfel încît, pentru ura şi ranchiuna pe care le-o păstra, se gîndi să se jeluiască cuiva de pe lîngă sultan *(şehşah)*, care pentru răzbunare, procedînd potrivit voinţei lui, porunci imediat să fie schimbaţi şi desemnaţi alţii în locul lor ... Însă cazul fiind cunoscut de către oamenii celor înlăturaţi, au apelat la Silahtar paşa[3] în schimbul unei sume

[1] Este vorba de marele vizir Mehmed Buyuk Tabani, mazilit la 15 decembrie şi executat imediat la închisoarea Yedıkule. Vezi şi Constantin C. Giurescu, *Uciderea vizirului Mohamed Tabani Buiuc, sprijinitorul lui Vasile Lupu. O scrisoare inedită*, în „Rev. ist.", XII (1926), p. 98—103.

[2] Matei Basarab şi Vasile Lupu.

[3] *Silihtar*: „spătar:", cel care purta sabia, spada sultanului; o categorie de cavalerie otomană.

Fig. 7. — Hasan Vegıhi, *Tarıh*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, E.H. 1425, f. 1 v., cu miniatură. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 51, c. 2 I.

بسم الله الرحمن الرحيم

considerabile, rugîndu-l să exercite protecția lui autoritară pentru a favoriza pe cei oprimați. Numitul Silahtar pașa, fiind în relații proaste cu Mehmed pașa, promițîndu-le orice favoare, răspunse că pentru moment era imposibil să revoce cuvîntul majestății sale, dar să anunțe pe stăpînii lor că atunci cînd domnii desemnați vor merge să intre în stăpînirea Principatelor, nu trebuie să le cedeze conducerea, ci chiar să li se opună și imediat să alcătuiască arzuri, adică jalbe, la Poartă, lăsînd confirmarea în grija sa, că atunci se va vedea cît va lucra în favoarea lor, asigurîndu-i că va fi de partea lor, cu promsiunea de a obține, fără nici o îndoială, ceea ce doreau ei. Primind aceste știri, numiții domni făcură în mod cît mai chibzuit ceea ce i-a sfătuit Silahtar pașa și neadmițînd pe domnii noi, au trimis oamenii lor la Poartă cu arzuri și cu daruri, cerînd confirmarea domniei în persoana lor; fapt care fiind cunoscut de sultan și displăcîndu-i peste măsură, pentru puțina lor ascultare dovedită, se mînie așa de tare, încît era gata să ordone unui serdar să meargă să-i nimicească; sus-numitul Silahtar pașa, pentru a liniști mînia Majestății Sale și pentru a face să reușească planul său, a încercat să-i schimbe hotărîrea, spunîndu-i că sînt mulți ani de cînd oastea a fost în mod continuu angajată, atît pe mare, cît și pe uscat, fără să i se acorde un ceas de odihnă, și nu i se pare potrivit să mai lucreze încă; că firește era necesar să reprime pe acei care au fost cauza acestor tulburări și să confirme pe sus-numiții domni în posturile lor, pentru a împiedica neplăcerile față de Majestatea Sa; care socotind bun sfatul aceluia, se liniști împotriva acelora și își întoarse mînia împotriva meschinului Mehmed pașa și, confirmînd pe ambii domni în posturile lor, ordonă ca numitul caimacam să fie trimis la închisoarea celor „Șapte turnuri” *(Yedikule)*, unde de asemenea i-a luat viața, la căimăcămie urmînd Hüsein pașa.

R. 23 <Continuarea descrierii unor schimbări în ierarhia politică și administrativă a Porții>.

... Apoi, celui care era mare amiral *(kapudan)*, lui Silahtar pașa ... acordîndu-i-se provincia Budei *(Budin)*, amiralitatea *(kapudanlık)* i-a fost dată lui Deli Hüsein pașa. Dar, tocmai cînd se acorda mai sus-numitului <Silahtar pașa> Buda și i se dăduse provincia Rumelia, nesosind nici acolo, a fost mutat la Timișoara *(Tamışuar)* [4] ... în anul 1050 [5].

R. 26 v. La 15 muharrem 1062 [6] s-a născut cel de-al doilea prinț, sultanul Suleiman [7]. Valiul [8] de Silistra, Ğiovan kapuğibași Mehmed pașa, fiind serdar asupra cetății Azov *(Azak)*, cînd a mers acolo cu flota împărăției și cu chehaiaua *(kethuda)* Piale pașa ... După predarea soldaților, zaharelei și munițiilor necesare, fiind învoiți, s-au întors. Și beilerbeiul de Timișoara, care era Silahtar Mustafa pașa [9] ..., a ajuns acolo cu supușii și cu gloatele sale, cu mare pompă ...

---

[4] Deli Hüsein pașa de Timișoara.

[5] 23 aprilie 1640—11 aprilie 1641.

[6] 15 aprilie 1642.

[7] Soliman al II-lea (1687—1691).

[8] Aici în sens de sangeacbei, adică guvernator.

[9] În lista lui N. Ilieșiu (după I. Preyer), în *Timișoara. Monografia istorică*, I (1943), p. 62—72, nu figurează.

... Acordîndu-i-se lui Mustafa paşa provincia Silistrei, a dispre- R. 36 r.
ţuit să accepte acordarea generoasă şi a fost închis între două porţi *(kapu arasına)*; apoi a fost acordată mai sus-numitului Damat [10] Iusuf paşa.

<Povestindu-se evenimentele anilor 1647/1057 H., se spune>: R. 39 r.

„... Şi scoţînd de asemenea 2 000 de ieniceri de la Poartă şi acordîndu-i-se cu favoare Timişoara, au fost trimişi la cetatea de mai sus cu Nogai Paşazade Arslan paşa.

... Acordîndu-i-se lui Derviş Mehmed paşa provincia Silistrei, R. 52 r.
a fost trimis la paza fortăreţei Bosforului *(Boğaz hisarı)* ...

Dîndu-se sangeacul Brusa lui Bektaşi aga şi provincia Timişoara lui R. 64 r.
ieniceri agasî şi beilerbeilicul de Bosnia chehaielei de oaste *(kul-kethudası)* Mustafa aga, s-a poruncit chiar în acel ceas să iasă din oraş şi să meargă la posturile lor ... Fostului mare vizir Melek Ahmed paşa [11] dîndu-i-se R. 64 v.
provincia Silistrei, fostul muftiu Aziz efendi a fost exilat în insula Chios H. 42 v.
(Sakız) ... şi Timişoara a fost acordată lui Kara Ceauş Mustafa aga [12].

<Urmează ştiri despre amiralitate, unde au fost trimişi nişte capugii>.

... Amiralului *(kapudan)* Mustafa paşa acordîndu-i-se ca binefa- R. 81 r.
cere provincia Egipt, amiralitatea a fost dată vizirului Kenan paşa, valiu de Silistra.

Haidar Agazade Mehmed paşa devenind caimacam [13], înaintaşul R. 82 r.
său Iusuf paşa a fost trimis la paza Silistrei ... H. 53 v.

<Acordarea unor favoruri lui Seidi Ahmed paşa din partea padişahului>.

Procedîndu-se potrivit cu cuprinsul firmanului marelui padişah, odată cu venirea lui la Poarta fericirii, i s-a dat provincia Silistra. Lui Iusuf paşa i-a venit înaltul firman ca să locuiască la Silistra.

... Seidi Ahmed paşa, pe cînd mergea la postul său la Silistra, fiind R. 83 v.
înştiinţat asupra situaţiei flotei împărăteşti, cu oastea aflată acolo a mers în grabă *(ilgarile)* la paza fortăreţei Bosforului ... şi caimacamului Haidar Agazade, pe cînd i se acordase Silistra, căzînd în patima dorinţei viziratului <şi deoarece a fost în legătură cu fostul şeih ül-islam cel decapitat, oastea ogeacului răzvrătindu-se, a fost trimis un bostangi başî pentru omorîrea lui>.

ANUL 1064 [14]. ÎNTÎMPLĂRILE DIN ŢARA MOLDOVEI

Voievodul Lupul era stăpîn în ţara Moldovei de mai mult de 20 de ani, fără să fi fost înlocuit, pentru că era puternic, atît în ceea ce priveşte armata, cît şi în bani, în aşa măsură că dacă ar fi urmat mazilirea sa, cu siguranţă că ar fi dat naştere la răscoală şi la mari tulburări în acele părţi. În cele din urmă, chiar oştile sale s-au ridicat împotriva lui, unin-

[10] *Damat*: ginerele sultanului.
[11] Unchiul călătorului Evliya Celebi. Mare vizir (1650 aug. — 1651 sept.). Ca sangeacbei de Silistra a condus, în 1657, o expediţie prin Moldova împotriva lui Gheorghe al II-lea Rákóczy, principele Transilvaniei, care ţinea să ocupe regatul Polonia.
[12] Nu este pe lista I. Preyer şi N. Ilieşiu.
[13] Locţiitor al marelui vizir.
[14] 22 noiembrie 1653 — 21 noiembrie 1654.

du-se cu boierii, şi au mers să-l atace, însă el a fugit cu un număr oarecare de oameni. Numiţii boieri sau cei mai mari din acel vilaiet, după ce au ales pe unul dintre ei, au făcut cunoscut acest fapt la Poartă, de unde le-a fost trimisă confirmarea [15] prin capugilar-chehaiasî şi, pentru că apoi s-a aflat că voievodul fugit aducea trupe pentru a veni să se bată cu cel nou, i s-a poruncit numitului capugilar-chehaiasî să se oprească în ţara aceea pentru a trimite, din cînd în cînd, veşti la Poartă. Noul domn, pînă la urmă, cu trupele pe care le-a adunat s-a bătut cu cel vechi, însă victoria n-ar fi putut continua, dacă n-ar fi avut de partea sa pe mai marii ţării, cu ajutorul cărora l-a învins pe cel vechi, care, fugind, s-a dus să se adăpostească sub protecţia hanului tătar [16], care n-a făcut altceva decît să-l trimită la Poarta fericirii, unde abia sosit a fost întemniţat în cele „Şapte turnuri", şi numitul capugilar-chehaiasî, potrivit ordinului împărătesc, a făcut să aparţină noului domn întreaga posesiune a locurilor respective, şi cu aceasta au fost înlăturate toate neajunsurile care se puteau naşte în acel serhat.

R. 92 r.—v. <Descriindu-se evenimentele anilor 1655 — 1656/1066 H., se arată lupta lui Seidi Ahmed paşa, valiu de Bosnia, la graniţa Veneţiei. Aici au fost trecuţi prin sabie peste 2 000 de ghiauri
R. 93 r. şi 800 luaţi prizonieri, după care a fost ocupată cetatea Zadra>.

H. 60 r. Toate acestea ajungînd la auzul padişahului, au fost trimise paşei de mai sus, odată cu o scrisoare de afecţiune *(nüvazişname)*, sabie şi caftan.

LUPTA HANULUI TĂTĂRESC [17] CU PRINCIPELE TRANSILVANIEI *(BE-ERDEL KIRAL)* [18]

Sub fostul han tătar [19], din pricina unor duşmănii, avînd loc timp de zece ani expediţii împotriva lor, ţara lor <Transilvania> a fost robită şi oastea împrăştiată, starea lor s-a înrăutăţit şi ficaţii lor au sîngerat. Dar acum, hanul ţărilor tătăreşti, Mehmed Ghirai, făcînd pace un timp, pe cînd era linişte, principele Transilvaniei, afurisitul, numit Rákóczy [20], a semănat tulburare şi dezordine în ţările de mai sus. Considerînd că este cu putinţă să ocupe împrejurimile sale [21] pentru a fi independent, a cerut ajutor de la regele Suediei [22], apoi a încheiat înţelegere şi s-a unit cu voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei [23]. Apoi, la reşedinţa stăpînirii sale <strîngînd> şaizeci de mii de ostaşi ghiauri renumiţi, au pornit împotriva ţărilor polone *(memalik-i leihe)*. Îndată ce aceasta s-a făcut cunoscut la Poarta fericirii şi că este cu putinţă să facă expediţii şi împotriva marelui han tătar de mai sus, atunci, spre a-l pedepsi într-un fel oarecare

---

[15] La 27 septembrie 1653, Poarta s-a decis să-l confirme pe Gheorghe Ştefan (Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 201). *Capugilar-chehaiasî* însărcinat cu instalarea se întoarce la Constantinopol prin decembrie (*ibidem*, p. 206); cf. *Doc.*, V2, p. 6, nr. IX.

[16] Islam Ghirai (după Evliya Celebi).

[17] Mehmed Ghirai al IV-lea (1654—1665).

[18] Gheorghe Rákóczy al II-lea.

[19] Islam Ghirai al III-lea (1644—1654).

[20] În text: *Rakoci*.

[21] Ţările vecine, adică Polonia.

[22] Gustav Adolf (?).

[23] Constantin Şerban şi Gheorghe Ştefan.

<pe Rákóczy>, la început i s-a trimis un hatt-i humaiun purtător de fericire. Potrivit cu firmanul în vigoare, şi hanul, ca semn al favorii, a pornit şi a sosit la hotarul *(serhad)* ţărilor de mai sus, cu un număr de 150 000 R. 93 v.
de ostaşi pentru pradă. Îndată ce au fost înştiinţaţi despre situaţia acestora H. 62 v.
<a transilvănenilor> de către iscoadele numite pentru aceasta, fără să stea o clipă s-au scurs ca un torent puternic în acea parte. Cînd s-au apropiat, blestemaţii condamnaţi infernului <transilvănenii>, de asemenea fiind în aşteptare, erau pregătiţi pentru luptă şi război. Îndată ce s-au întîlnit, aducînd mulţumire prea înaltului Allah ca să aibă grijă de ei pe pămîntul lumii şi <să iasă> din încurcătură şi zăpăceală, s-au aruncat cu curaj şi s-au războit. Între cele două oşti s-au întins parcă valurile mării şi cîmpul de luptă, în lumina şi sub bătaia săbiilor, s-a umplut cu sîngele duşmanilor.

<Datorită vitejiei şi victoriei spahiilor, duşmanii au fost zdrobiţi întocmai ca într-o epopee>.

Nedînd răgaz şi îndreptîndu-se privirile şi concentrîndu-se puterile asupra transilvanilor, au fost umiliţi pe cîmpul de luptă ... Astfel, un număr de 15 000 dintre ei fiind trecuţi prin sabie, 20 000 din ai lor, cu
mai mult de 700 <de căpitani> renumiţi, au fost prinşi de oastea tătară. R. 94 r.
Afurisitul lor serdar a scăpat cu trei sute dintre ei. Restul a pierit şi s-a împrăştiat. Vestea cuceririi şi a victoriei cînd a ajuns la auzul împărătesc al sultanului *(şehinşah)*, acesta s-a bucurat mult şi ca <aceasta> să fie generală a făcut petreceri şi veselii mari. Astfel, s-a trimis hanului celui purtător de semne ale favoarei, prin chehaiaua capugiilor, o sabie artistic lucrată, un hanger cu pietre preţioase şi un halat strălucitor *(hilat-i fahire)* cu o scrisoare împărătească.

SCHIMBAREA VOIEVOZILOR DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA[24] R. 97 r.
<1658/1068> H.> H. 63 r.

Despre faptul că, mai înainte, ardeleanul cel umil [25] cu oastea pe care o adunase în ţara sa, de şaizeci de mii de oameni, a mers împotriva Poloniei, unde din porunca padişahului a fost învins de tătari, s-a scris mai sus. Voievozii din Ţara Românească şi din Moldova [26], fiind în înţelegere şi unire ascunsă cu mai sus-numitul <Rákóczy>, desigur că în ceea ce-i priveşte au arătat înaltei Porţi supunerea lor. Dar Măria Sa padişahul [27] lumii, Allah să-i eternizeze califatul, pentru a se răzbuna împotriva ghiaurilor veneţieni [28] a poruncit, de asemenea, pe cît era cu putinţă şi celor de mai sus <domnilor români>, zicîndu-le să se pregătească bine cu oştile ţărilor lor şi să se găsească la tabăra împărătească pentru expediţia victorioasă. Le-a trimis <în acest sens> de cîteva ori ilustre porunci. Dar aceştia <domnii români>, îngîmfîndu-se de forţele şi puterile lor, au împiedicat şi au trimis ştiri cu întîrziere. După înţelegerea lor veche, fiind de

[24] Vezi nota 23.
[25] Gheorghe Rákóczy al II-lea.
[26] Adică Constantin Şerban şi Gheorghe Ştefan.
[27] Sultanul Mehmed al IV-lea (1648—1687).
[28] Războiul pentru Candia, cf. *Storia della guerra di Candia* di Andrea Valiero, senatore veneto, 2 vol. (f. a.).

acord să se ajute şi să se sprijine unul pe altul, cînd au început să se răscoale, s-a găsit de cuviinţă că trebuie înlăturaţi şi schimbaţi. Dar mai întîi, înainte ca acest gînd să fie cunoscut domnilor respectivi, a fost trimis un hatt-i humaiun gloriosului han ca să trimită un serdar renumit cu treizeci sau patruzeci de mii de ostaşi tătari; <aceştia>, aşezîndu-se în părţile Chiliei şi Cetăţii Albe *(Akkerman)*, aşteptau acolo să se dea ilustrul firman. De asemenea, dîndu-i-se firman lui Fazîl paşa, muhafîz de Silistra, să fie gata cu oastea serhatului de mai sus, s-a trimis în partea sus-zisului paşă cîţiva bei din partea Rumeliei. Apoi, după ce a fost adunată şi recrutată oastea în părţile Silistrei, în timp ce aşteptau porunci, voievodatele Ţării Româneşti şi Moldovei au fost acordate la doi ghiauri greci de la
H. 63 v. Poarta fericirii, socotiţi apţi şi potriviţi pentru domnie [29]. Potrivit cu vechiul obicei, după ce au fost îmbrăcaţi la Divanul împărătesc cu cucă *(üsküf)* şi caftan *(hilat)*, au fost trimişi împreună cu ceauşbaşî Ismail aga spre a fi înscăunaţi la locurile lor de stăpînire. Înaintaşii lor fiind înştiinţaţi că sînt maziliţi şi că <cei noi> sosiseră deja la Silistra, cu mari pregătiri au adunat toate oştile lor şi au intrat cu ele în tabără ca să se lupte.

În acest timp, însă, oastea tătară cu emirii săi faimoşi şi cu oastea victorioasă s-a dedat la jaf şi pustiire în toată Moldova şi în împrejurimi. <Tătarii> dădeau hrană săbiei pe toţi acei care încercau să li se opună, lăsau viaţă numai acelora care se predau, dar îi ferecau în lanţuri, făcîndu-i robi. Jefuiau şi pustiiau în toate părţile şi în împrejurimi, ardeau şi distrugeau satele, tîrgurile şi cimitirele, aşa încît toate colţurile sufereau o mare nenorocire. În sfîrşit, pentru că nu puteau merge să-i atace pe duşmani în tabără, unde erau bine întăriţi, au prefăcut totul în ruină şi au scăldat în sînge, <au înfăptuit> jafuri şi stricăciuni care nu mai conteneau în acele împrejurimi. Acei care erau în taberele amintite au început să se împrăştie şi numai unii dintre ei, cerînd iertare, s-au supus ascultării; astfel încît, văzîndu-se părăsit, afurisitul de mai sus a fugit de acolo cu o ceată de-ai săi, pe care i-a vrăjit, şi cu o vistierie bogată. Fazîl paşa, care era serdar, a spus că nu este potrivit să se meargă cu atîta oaste asupra taberelor, spre a se lupta şi a le distruge, nefiind altă putinţă decît împrăştierea lor. În acest timp, potrivit cu calea de mai sus, din pricina jafurilor mari, a incendiilor de peste tot, a omorîrii celor bătrîni, deci a pagubelor, toată raiaua fiind nevoită, s-a ridicat şi s-a rugat să fie iertată şi s-a supus. De asemenea, acei care erau în tabără, împrăştiindu-se pe rînd, afurisitul cel fără de credinţă, neputînd să reziste, a fugit cu cîţiva prieteni şi rude în părţile Transilvaniei.

R. 98 v. Înscăunînd pe noul voievod la reşedinţa stăpînirii sale şi după înlăturarea răscoalei, au venit nenorociri asupra Ţării Româneşti. Rînduiala pe care o făcuse voievodul de mai sus nefiind bună, căpeteniile raialei *(raia-i namdarları)* au venit şi s-au supus; de asemenea ei au arătat că <fostul voievod>, ridicîndu-şi toată averea şi familia, cu toată puterea sa a fugit în partea lui Rákóczyoğlu. Şi astfel, fiind însăcunat şi celălalt voievod la reşedinţa stăpînirii sale de la serhatul de mai sus, a fost înlă-
H. 64 r. turată cu uşurinţă nenorocirea ambilor <voievozi>. Cînd s-a făcut cunoscut la Curtea împărăţiei, azilul califatului, că au fost înlăturate tulbură-

[29] Radu al III-lea Mihnea, voievod în Ţara Românească, fiind protejat de o sultană; Gheorghe Ghica, voievod în Moldova.

rile de la acel serhat, sultanul *(șehinșah)* lumii l-a copleșit cu favoruri pe serdarul tătăresc, care era moștenitorul tronului *(kağlgai)*, Gazi Ghirai sultan [30], trimițîndu-i prin Kadri aga, chehaia de capugii, un lanț de aur și un hanger lucrat artistic cu giuvaieruri.

<După înlăturarea tulburărilor din țările române, urmează distribuirea de funcții>. R.99 r.

Lui Kadri aga, care era chehaia de capugii, acordîndu-i-se stăpînirea Silistrei, a fost trimis un hatt-i humaiun pentru sosirea în grabă a predecesorului său Fazlı pașa ... mazilit din Silistra, potrivit cu mărețul firman, și care sosise mai înainte. Fazlı pașa, la sosire la Adrianopol, a fost găsit neglijent și vinovat în acțiunea și expediția sa împotriva Țării Românești și Moldovei ...

<După exilarea unor demnitari la Malgara a urmat> :

EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA TRANSILVANIEI

Mai înainte, cînd voievozii Țării Românești și Moldovei au fost invitați la expediția victorioasă <împotriva venețienilor>, de asemenea a fost trimisă o poruncă împărătească lui Rákóczy, care era principele Transilvaniei. Țara de mai sus fiind un principat independent *(mustakil krallık)*, răposatul sultan Suleiman [31], cel din paradis, cînd a cucerit Buda și cînd a pustiit și a ruinat țările austriece și germane *(nemçe ve alaman)*, de asemenea a fost ocupată și cucerită și acea țară <Transilvania>. Spre a fi numiți de înaltul Devlet, principii săi s-au angajat să plătească haraci. Astfel, pînă astăzi ei dădeau pe an vizirilor și demnitarilor împărăției, pe lîngă un haraci de 15 000 de galbeni, după obicei, daruri și peșcheșuri, trimițîndu-le an de an. Dealtfel, ca și voievozii Țării Românești și Moldovei, cînd murea unul dintre ei, după legea lor, ca să fie cineva principe în locul acestuia se adresau Sublimei Porți. Atunci, acordîndu-i-se cucă *(üsküf)* și *surguci* [32] din partea înaltului Devlet, se trimitea un capugibașî care înscăuna <pe principi> la reședința guvernării lor.

Acum, fiul lui Rákóczy, care luase cîrmuirea aceea de la începutul domniei răposatului sultan Ibrahim han [33] și pînă în acest timp, era în stăpînirea sa. Neacordîndu-i <însă> nici o atenție firmanului împărătesc care i-a fost adresat, a trimis răspunsuri amestecate cu scuze. De asemenea, nu a arătat ascultare gloriosului firman, trimis de data aceasta, ca să expedieze la Înalta Poartă pe voievozii Țării Românești și Moldovei care fugiseră la el și refuză să vină la pragul împărăției pentru reînnoirea domniei, și astfel nu s-a supus mărețului firman ce i s-a trimis a treia oară. Și amînîndu-se în acel an expediția împotriva Veneției, s-a hotărît pornirea expediției pentru întărirea stărilor din Țara Românească, ca și din Moldova, și pentru pedepsirea și răzbunarea mai sus-numitului <Rákóczy>. Și de

---

[30] Cihan Ghirai (1654—1666).

[31] Soliman Magnificul (1520—1566).

[32] Pene de struț cu diamante și pietre prețioase, care împodobeau un turban. Dimitrie Cantemir are o bună descriere a acestui obiect de podoabă numit *sorguč* (cf. Mihail Guboglu, *Dimitrie Cantemir — Orientaliste*, în „Studia et Acta Orientalia", III (Bucarest, 1960), p. 142, nota 4).

[33] Ibrahim (1640 — 1648).

aceea în a zecea zi a lui regeb [34] din anul mai sus amintit, cortul împărătesc, puternic ca cerul, a fost așezat în cîmpia Adrianopolului.

<Urmează descrierea relațiilor cu insula Tenedos, numită Bozğa-ada>.

R. 101 r. Trimițîndu-se un hatt-i humaiun, însoțit de victorie, s-a cerut ca hanul tătăresc să înainteze, în grabă, și cu oastea căzăcească împotriva Transilvaniei.

R. 101 v. În a 22-a zi a lui ramazan din anul mai sus arătat [35], marele vizir cu mare pompă și cu toată oastea islamului s-a îndreptat asupra Transilvaniei <dar expediția a întîrziat din cauza evenimentelor din Anatolia, unde a izbucnit răscoala gelalîilor lui Abaza Hasan pașa, care se îndrepta asupra capitalei>.

R. 106 r.
H. 69 r.

PLECAREA MARELUI VIZIR ÎN VILAIETUL TRANSILVANIA ȘI CUCERIREA CETĂȚII INEU *(YANOVA)*

S-a arătat mai înainte cum, cu ajutorul lui Allah cel preaînalt, marele vizir a înaintat cu toată oastea islamului asupra Transilvaniei, în ramazan din anul 1068 [36]. Traversînd districte și menziluri, cînd au descins la Belgrad, valiul de Buda și emirii de serhat cu oști nenumărate s-au unit cu măreție cu oastea cea puternică. După o odihnă de cîteva zile <s-au> apropiat de serhatul dușman și au început, iarăși, să construiască un pod peste un rîu, care curgea la două menziluri mai departe de cetatea Timișoara, spre a trece rîul Mureș. Au poposit acolo cîteva zile. Apoi, după terminarea acelui pod, spahiii victorioși au trecut ca un torent, fără șovăială, hotarul dușman. În acel loc se găsea lacătul țărilor ghiaure, cetatea puternică și întărită numită Ineu *(Yanova)*, care pe timpul expedițiilor conduse de sultanul Suleiman în Austria și Germania a fost anexată țărilor osmane. Și astfel a fost stăpînită printre țările sultanului. Apoi, pe timpul sultanului Mehmed al III-lea, ivindu-se nenorocirea expedițiilor ungurești, a căzut iarăși în mîna ghiaurilor ; și din pricina neglijenței comandanților serhatului, pînă astăzi a rămas <în această situație>. Mai întîi, spre a grăbi cucerirea și eliberarea cetății de mai sus, în anul mai sus arătat, la 1 zilhiğğe [37], descinzînd în împrejurimile orașului, parcă toată fața pămîntului s-a acoperit de spahii și ostași beilerbei, care au fost însărcinați cu pustiirea, jefuirea, ruinarea și păgubirea împrejurimilor, au incendiat deodată varoșul, care ardea în flăcări. Afară de cetate n-au lăsat nici o urmă de veselie. Au avut loc lupte și război. Dîndu-se poruncă ca ienicerii, în noaptea aceea, să intre în întărituri, s-au pregătit pînă la miezul nopții
H. 69 v. și după ce fiecare s-a așezat în spărtură, au adus în jurul lor niște tunuri mari în formă de balauri. Iar în locurile unde era cu putință înaintarea, s-au așezat emirii cu vizirul cel puternic și cu pușcașii. După fiecare asediu dădeau populația dușmană hrană săbiilor și hangerelor și săpau sub cetate tuneluri spre turnuri...

---

[34] 13 aprilie 1658.

[35] 23 iunie 1658.

[36] 2 iunie — 1 iulie 1658.

[37] 30 august 1658.

Dis-de-dimineaţă, duşmanii răufăcători, cînd au văzut în toate R. 107 r.
părţile ‹întinsă› ca marea oastea de asediu, s-au speriat de năvală şi atac. Apoi, zăpăcindu-se şi îngrozindu-se, n-au găsit altă cale de scăpare decît să predea cetatea. De aceea au trimis, cu rugămintea pentru iertare, pe cîţiva dintre cei mai renumiţi, cărora cu permisiunea şi bunăvoinţa vizirului cel lăudat li s-a dat aman, cu condiţia ca pînă în seara zilei să iasă din cetate. După cucerirea şi ocuparea cetăţii de mai sus, dîndu-se învoire oştii pentru pustiirea ţării duşmanului, s-au repezit cete după cete asupra acelui detaşament de dispreţuit. Potrivit cu firmanul care sosise mai înainte, marele han, cu mai mult de 200‹000› de oşteni tătari şi cazaci, a atacat serhatul duşman. Locurile pe care le nimereau, dacă arătau reavoinţă, le prădau şi le jefuiau; pe unii dintre locuitori îi luau prizonieri, iar altora le luau viaţa. Cînd au sosit la reşedinţa stăpînirii blestematului de mai sus, la oraşul numit *Novograd* [38], deodată oastea căzăcească, fără să se uite la tunuri şi la puşti, a intrat sub cetate. Lupta neţinînd nici treipatru ore, s-au urcat cu scările sus pe cetate, apoi după ce au deschis porţile oraşului, oastea tătărească gata pentru jaf şi pradă a pătruns ceată după ceată ‹în cetate›. Au devastat şi au prădat fiecare colţ al oraşului de sus în jos, obţinînd o pradă bogată şi preţioasă.

Blestematul fără de credinţă, neputînd să stea în acele părţi, s-a
refugiat într-o cetate întărită care se afla în apropiere de graniţa Austriei. H. 70 r.
De asemenea şi restul oştii sale, disperată că nu avea serdar şi neputînd rezista, a fugit în locuri stîncoase şi prăpăstioase în munţi. Ţara de mai sus fiind fără oaste şi fără serdar, vitejii luptători tătari, vînători de duşmani, fără frică şi fără teamă au devastat-o şi au prădat-o, pe cei mai mulţi dîndu-i hrană săbiilor şi familiile lor făcîndu-le prizoniere. Raiaua fiind disperată, s-a ridicat şi cu umilinţă a prezentat jalbă *(arz)* la ordia victorioasă, cu rugămintea să i se acorde iertare *(aman)*. După ce rugămintea lor a fost primită şi jafurile oprite, l-au numit ca principe peste ţara de mai sus ‹Transilvania› pe Barča Ioan *(Yanoş)* [39], care se găsea în slujba de vistiernic *(defterdar)* al blestematului fără credinţă. Au hotărît ca în fiecare an să dea înaltului Devlet, pe lîngă haraciul de 15 000 de galbeni, încă 25 000 de galbeni, în total 40 000 de galbeni, pentru întărirea domniei. Şi după ce ‹Acaţiu Barcsai› s-a angajat să trimită 1 000 de
pungi pentru suita sultanului, a fost trimis la reşedinţa stăpînirii sale. R. 108 r.

Hotărîndu-se plecarea asupra cetăţii în care se întărise afurisitul de mai sus, şi tocmai cînd se făceau pregătiri, au fost trimise hatt-i şerifuri împărăteşti ‹cu următorul conţinut›: „deoarece răutăţile rebelilor care au apărut în Anatolia cresc mereu, oastea islamului trebuie să se întoarcă în grabă, pentru că ‹rebelii› vor să vină chiar asupra padişahului, umbră a lui Allah". Întărind situaţia de la serhat şi neputînd să se răzbune pe blestematul de mai sus aşa cum doreau, l-au pus pe valiul de Buda, Kenan paşa, cu oastea de serhat la paza Ineului. Apoi s-au întors în părţile Adrianopolului.

‹Descrierea altor evenimente ale anului 1069 H. /1658 şi distribuirea de demnităţi, re- R. 124 r.
latarea unei expediţii împotriva ruşilor şi lupta cu hanul tătăresc›. H. 70 v.

---

[38] Sau *Neograd*; în ms. H. nr. 1425 : *Belgrad* (Alba Iulia).

[39] Acaţiu Barcsai (1658—1660).

H. 81 v. Ghiaurul l-a dat uitării pe ducele de Moscova, s-a dedat cu mare îndemînare, timp de doi ani fără întrerupere, la a omorî oameni şi a pregăti tot ceea ce era necesar pentru război împotriva voievozilor Ungariei, Ţării Româneşti şi Moldovei. El arăta că toţi sînt de acelaşi neam şi aceeaşi lege; deşi plin de necredinţă, a fost mai mult încurajat în a se mişca pentru a oferi ajutor şi sprijin celor oprimaţi de aceeaşi lege cu el. El, de asemenea, aţîţa pe umilii de cazaci ca toţi să fie sub aceeaşi comandă.

R. 125 r.
H. 82—84 <Cazacii din Polonia şi Rusia coborau cu şăicile lor pe Marea Neagră, lovind satele şi tîrgurile islamice de la serhat. Relaţiile încordate între ruşi, poloni şi tătari din pricina cazacilor>.

R. 129 v.
H. 85 r. Între timp, fostul principe al Transilvaniei, afurisitul căruia i se spunea Rákóczyoğlu, adunînd oşti, a supus stăpînirii sale cea mai mare parte a ţării lui. Noul voievod <numit de către marele vizir> avea tulburări în ţara sa, nu se pricepea la conducere şi nu avea putere să i se împotrivească <lui Rákóczy>. Mai mult decît aceasta, infernalul cel fără de credinţă, numit Constantin [40], care fugise mai înainte, pe cînd era voievod al Ţării Româneşti, venind cu ajutor de la Rákóczyoğlu şi avînd victorie, a pus stăpînire pe Moldova.

De asemenea, şi voievodul Ţării Româneşti, Ğivan bei [41], răsculîndu-se, a poruncit să fie ucişi toţi <turcii> negustori, precum şi alţii, care se găseau în acele locuri. Stricîndu-se deci nizamul şi ordinea acelor serhaturi, măria sa sultanul s-a hotărît ca iarăşi să vină la binepăzitul Adrianopol; spre a supune acele hotare, a poruncit să fie pregătit totul pentru pornirea expediţiei, care trebuia să treacă prin trecătoarea Galipoli.

<În muharrem 1070[42] au făcut favoruri amiralului Ali paşa pentru renovarea şi zidirea unor fortăreţe de la Bosfor>.

R. 130 r.
H. 85 v. . . . Marele vizir [43], dîndu-i-se firman spre a înfricoşa şi a împiedica intenţiile duşmanului, făcea să se vadă, prin poruncile sale, cu cîtă grijă întreprindea această treabă; apoi i-a cerut onoratului vizir Seidi Ahmed paşa, de la paza Budei, precum şi lui Rustem Haidar bei, de la paza Ineului, să înlăture îndrăzneala afurisitului care era Rákóczyoğlu cel fără de credinţă; şi împotriva domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei, considerînd că este potrivită o oaste tătărească, iute ca vîntul, <sultanul> a trimis măriei sale, preaputernicului şi generosului han [44], porunci împărăteşti cu hatt-i humaiun, sabie şi caftan *(hilat)*, spre a-l cinsti şi mai mult. De asemenea şi lui Ahmed bei, viceguvernator *(mutesarrıf)* de Elbasan [45], care mai înainte, în luptele din Ţara Românească şi din Moldova, dăduse dovadă de vitejie, şi pentru serviciile sale, i s-a acordat ţinutul *(liva)* de mai sus; dar pentru aceasta i s-a poruncit să meargă cu o mie de ostaşi *(nefer)* destoinici din Rumelia şi cu oastea din Silistra şi să aştepte la acest serhat sosirea oştii tătăreşti; apoi să se unească şi să se înţeleagă cu ea şi împreună să nu precupeţească, ci potrivit dorinţelor majestăţii sale să depună osteneală pentru distrugerea duşmanilor credinţei. După

---

[40] Constantin Şerban.
[41] Radu al III-lea Mihnea.
[42] 18 septembrie — 17 octombrie 1659.
[43] Koprülu Mehmed paşa (1656 — 1661).
[44] Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665) (a doua oară).
[45] Sangeac (ţinut) în Albania (?)

ce astfel a fost înştiinţat de preaputernicul şi preafericitul sultan, a fost trimis la serhatul de mai sus. Afurisitul voievod al Ţării Româneşti [46], care a fost numit anul trecut domn al Moldovei, din pricina atacurilor continui în această parte ale sus-numiţilor, fugise şi venise la Adrianopol. Deşi acesta rămăsese confirmat în domnia principatului respectiv, totuşi acela al Moldovei a fost acordat fiului lui Lupul voievod [47], <principat> în care părintele său timp de 20 de ani fusese domn în postul respectiv şi acum se găsea închis în cele „Şapte turnuri"; şi astfel cei doi domni au fost trimişi în acele ţări, unde cînd au ajuns, potrivit firmanului împărătesc de mai înainte, l-au găsit pe kalgaua măritului han, care era Gazi Ghirai, cu 50 000 de ostaşi. Oştii tătare i s-a alăturat, de asemenea, cîte o ceată de cazaci şi poloni, trimişi pentru ajutor. Toţi aceştia, uniţi, au fost îndrumaţi către duşman, care ţinea în cele şapte tabere pe care le aranjase înaintea oraşului numit Iaşi, în afară de alţi luptători, 13 000 de puşcaşi *(tüfenk endaz)* şi 12 tunuri pregătite, aşezate dinainte pentru H. 86 r.
luptă şi război. Mulţi dintre locuitori, raialele şi oastea din acel vilaiet <Moldova> s-au supus noului domn, fiul lui Lupul, şi au intrat în rîndurile oştii sale. Chibzuindu-se deci modul în care trebuie să se ţină lupta, au pornit la drum. Potrivit cu înţelegerea, a pornit mai întîi oastea polonă şi cazacă şi urma <armata> musulmană, dar cum au sosit cu toţii lîngă tabără şi a început lupta şi războiul, cea mai mare parte din oştirea polo- R. 131 r.
neză şi cazacă, fiindcă se găsea înainte, a fost ucisă şi făcută talmeş-balmeş. În timp ce erau gata să atace, tătarii au socotit că este greu să se bată cu duşmanul pe cînd se află în tabere şi s-au prefăcut că sînt înfrînţi, punîndu-se pe fugă, spre a fi urmăriţi de duşmani şi în felul acesta să-l îndepărteze de la respectivele tabere şi să sfîrşească cu bătălia pe şes. Ghiaurii cei nemernici, necăzînd pe urmele lor, au stat şi au rămas puternici în taberele lor, au renunţat să lupte în acea zi. A doua zi, dis-de-dimineaţă, i-au asaltat din toate părţile, dar blestemaţii cei fără credinţă, luptînd cu îndîrjire, i-au respins cu tunurile şi cu puştile, aşa încît nici nu le-au permis să se apropie de ei. Deci şi această zi s-a scurs în acea stare <de unde se înţeleseră ca în ziua următoare să înceteze de a-i urmări înainte de încăierare>; însă a treia <zi> dis-de-dimineaţă, iarăşi au început <turcii> o luptă şi un război din toate părţile. Cu toate că ghiaurii cei umili au făcut toate eforturile pentru a se apăra, deşi au început să creadă că musulmanii se îndoiesc de victoria lor, cu această încurajare, <turcii> i-au atacat cu îndrăzneală şi mai mare, astfel încît i-au făcut să se retragă şi să se îndepărteze de taberele lor. Şi astfel, cînd oastea cea victorioasă <turco-tătară> i-a văzut pe cei de mai sus împrăştiaţi pe cîmp deschis şi spre a avea mai cu uşurinţă victorie şi spre a-i învinge cu oarecare înşelătorie, s-a prefăcut că fuge, şi atunci ialî-agasi [48] Mehmed bei, cu vreo 3 000 de H. 86 v.
viteji pe care îi avea sub comanda sa, pentru a nu-i lăsa să fugă, a mers la muntele învecinat cu locul bătăliei; pe de altă parte, a îndemnat şi oastea de Rumelia să meargă într-o parte cu Ahmet bei, şi renumitul comandant de tătari Gazi Ghirai [49], cu oştirea victorioasă, s-a deplasat

[46] Gheorghe Ghica (1658 — 1659).
[47] Ştefăniţă Lupu (1659—1661).
[48] În cronica lui Miron Costin apare *El-Agasi*: căpetenia tătarilor din Bugeac, textual „agaua ţărmurilor".
[49] Moştenitorul tronului tătăresc.

de-a dreptul în cîmp deschis, şi în aceste locuri au făcut ca duşmanul să fie învins. Acesta, buimăcit de tot, nu mai ştia unde să se ascundă şi împrăştiindu-se prin acele cîmpii şi munţi, de la musulmani şi de la ei înşişi a sosit ultima lovitură, în aşa fel încît prin toate acele împrejurimi nu se zăreau altceva decît capete de duşmani, şi cu acestea s-au terminat răscoalele din acel loc, prin voia lui Allah, gaziii musulmani obţinînd victorie totală asupra duşmanilor credinţei. Sus-numitul voievod, cu o mică suită de supuşi creştini, a fugit de acolo spre părţile Ţării Româneşti, dar cei care îşi puseseră în gînd să-i ajungă i-au prins şi i-au omorît, pe toţi cei din suita lui i-au trecut prin spadă şi, în sfîrşit, acei trădători care s-au
R. 132 r. afundat în întunecimea iadului au primit băutura morţii veşnice...

În fine, luptătorii musulmani au rămas mulţumiţi de marea şi nesfîrşita pradă de război pe care au făcut-o şi, după ce s-au odihnit în aceleaşi părţi două sau trei zile, pentru a-l vedea pe noul domn al Ţării Româneşti [50] s-au îndreptat spre acele părţi pentru a pune în domnia acesteia pe noul voievod. Necredinciosul, zis Givan bei [51], făcînd atîtea răutăţi şi nelegiuri' se răzvrătise şi se răsculase. El a dat poruncă să fie ucişi mai mult de zece mii de negustori <turci>, care se găseau în ţările de sub stăpînirea sa ; apoi
H. 87 r. adunînd pe lîngă el o ceată de zăpăciţi, dintre ghiauri şi croaţi *(hırvat)*, cu aceştia a căutat să se opună poruncilor din partea stăpînirii. Voievodul Moldovei [52], venind, a făcut cunoscut că nu a putut să reziste şi a fost învins cu toată oastea sa. De aceea hotărî să nu se mai bată pentru că se temea de distrugerea sa; unindu-se cu sus-numitul domn al Moldovei, fugi lîngă fiul lui Rákóczy, împreună cu toată averea şi cu tot ce putea ; însă îndată ce fu plecat, îl şi ajunse armata musulmană, care, găsind duş-
R. 132 v. manul fugit, se împărţi în diferite cete şi străbătu toată Ţara Românească pentru a-l căuta pînă la serhat, trecînd prin spadă pe toţi aliaţii nesupusului care le căzură în mîini şi cu aceasta toate acele state se curăţară de nesupuşii care nu ascultau de poruncile împărăteşti. Şi după ce au fost tăiaţi în bucăţi toţi acei 12 700 de pedepsiţi şi a fost instalat în acel principat domnul de mai sus, s-a făcut cunoscut majestăţii imperiale, care, cu diferite dovezi de simpatie, după ce a onorat pe tătari şi pe alţi şefi care se găseau în acel serviciu, le-a dat voie să se întoarcă şi să meargă în ţinuturile lor [53].

R. 134 r. <Schimbări în ierahia oştii; întoarcerea la Adrianopol>.

H. 88 r. LUPTA LUI SEIDI AHMET PAŞA CU TRANSILVĂNENII

R. 134 v. Cînd mai înainte Rákóczy, principele Transilvaniei, necredinciosul,
H. 88 v. din răutate rîvnise la stăpînirea Poloniei, a pus, în vederea acestui scop, la dispoziţie 60 000 de oameni; despre înfrîngerea pe care i-a provocat-o vitejeşte victorioasa oştire tătară la începutul anului 1067 s-a scris la

[50] Gheorghe Ghica.
[51] Radu al III-lea Mihnea.
[52] Ştefăniţă Lupul sau Gheorghe Ghica? (1658 — 1659).
[53] Asupra luptelor lui Constantin Şerban Basarab în Moldova cu turcii, vezi Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, Bucureşti, 1942, p. 107—111.

locul său. Atunci a căzut rob sfetnicul său, numit *Kelianoş*[54] blestematul, în mîinile tătarilor amintiţi şi, după ce a stat mult timp închis, s-a salvat cu o pungă de 100 de mii de galbeni, şi fiind acceptată plecarea sa, a trimis un om la rudele sale şi la cei care îi erau favorabili, spre a se îngriji să-i trimită acea sumă. Şi în timp ce sus-zisele rude se sileau cu mare grijă în această treabă, domnul din Ţara Românească, Ğivan bei, aflînd aceasta şi pentru că era cunoştinţă veche cu el, a trimis într-adins om la majestosul han şi promiţîndu-i punga cu cei 100 de galbeni stabiliţi, a cercetat misiunea sa referitoare la numitul întemniţat. Marele han, acordînd toată încrederea promisiunii respectivului principe, i-a trimis cu cîteva căpetenii tătare pe sus-numitul prizonier, care ajungînd, şi numitul Ğivan bei văzîndu-l deja eliberat, amintindu-şi de obişnuitele sale trădări, în care era meşter, şi dovedind şi alte dăţi cu mare îndrăzneală nesupunere faţă de aceeaşi Sublimă Poartă, a făcut să fie tăiaţi în bucăţi nu numai tătarii care veniseră cu el pentru a primi banii sus-zişi, dar chiar şi pe toţi negustorii musulmani care erau în situaţia lui, în număr mai mare de 1 000 de persoane, primind martiriul; şi apoi a trimis pe acel om la Rákóczy, cu lămurirea de a fi gata cu vreo zece mii de oameni în favoarea lui şi care de fapt la sfîrşit se făcuse cunoscut ca răsculat şi nesupus la Poartă. Sus-numitul Ioan Kemény *(Kelianoş)*, vechiul său binefăcător, a vrut să dovedească zelul pe care îl păstra de a-l servi în mod credincios şi de aceea s-a hotărît să facă tot posibilul pentru a redobîndi situaţia pierdută a stăpînului său, şi în puţine zile a adunat vreo 20 de mii ghiauri înarmaţi, cu H. 89 r.
care a pornit să meargă pentru a-l ataca pe noul principe Barča Ianoş[55]. Mai sus-numitul, ca să aibă putere să reziste, a făcut cunoscută situaţia sa şi a cerut ajutor de la valiul de Buda, vizirul ţinutului, Seidi Ahmet paşa, care cu oastea victorioasă a serhatului se găsea la paza Ineului. Acela, la rîndul său, a trimis mai întîi, în ajutorul mai sus-numitului, un număr de 4 000 de viteji renumiţi, dintre vitejii de serhat, din Ineu, sub comanda lui Husein paşa, fratele lui Siavuş paşa. De asemenea şi el, pregătind cele necesare, imediat l-a urmat. Îndată, comandantul ‹Seidi Ahmet paşa›, ajungînd cu o oaste nenumărată pe cei 4 000 de viteji trimişi cu paşa de mai sus, a înaintat împotriva celor răsculaţi.

... Dar au fost înştiinţaţi că drumurile au fost barate şi pericu- R. 155 v. (text defectuos)
loase...[56] de aceea, pentru paza lor, a fost trimisă oaste islamică, acolo unde trecerea era anevoioasă... ca să înlesnească trecerea. De aceea a fost însărcinată şi trimisă o ceată de ostaşi... Cînd au fost înştiinţaţi despre afacerea de mai sus... a trimis vestitor renumitului şi puternicului serdar... înainte de sosirea ghiaurului ca să nu poată trece... ‹au fost› atacaţi şi nici unul dintre ostaşii islamului nu a scăpat. Cînd au fost înştiinţaţi de tăierea lor în bucăţi... cu ajutorul lui Allah cel atotputernic şi iertător, oastea ghiaură a ajuns şi a trecut din trecătoarea de mai sus. Noul voievod, la rîndul său, supunîndu-se acestuia şi venind cu o ceată de patru-cinci mii de ostaşi, care i se supuneau, s-a unit cu oastea islamului. Atunci, pe cînd se cerceta situaţia, cu o mulţime numeroasă, dînd atac

---

[54] Ioan Kemény, principe al Transilvaniei între 1 şi 22 ianuarie 1661.

[55] Acaţiu Barcsai, principele pus de turci în Transilvania. La Miron Costin apare sub numele de *Borcea Ianoş*.

[56] Punctele de suspensie înlocuiesc rîndurile ilizibile.

asupra lui Hüsein paşa, după ce s-au luptat şi s-au războit, cu ajutorul
marelui Allah, s-au îndreptat în acele părţi. Victoriosul paşă, cu o ceată
de patru mii de ostaşi, dînd un atac asupra cetelor *(alay)*, ghiaurul fără
de credinţă, la fiecare atac, a amestecat rîndurile lor. În acest timp, de
asemenea, şi Seidi Ahmet paşa cu ostaşii săi, ajungînd într-un suflet, fără
R. 136 r. ezitare, a intrat în luptă. Din toate părţile, dînd dovadă de bravură şi
H. 89 v. dibăcie în mînuirea sabiei, s-au luptat şi s-au războit, nimicind pe ghiaurii
răi din fire. Apoi, cei din ţara cu vinuri, îngîmfîndu-se şi fălindu-se, au fost
făcuţi una cu pămîntul. Duşmanul rebel, pentru a stinge flacăra focului,
de cîte ori repezea sabia stropea pămîntul cu sînge. Cu acei prieteni bucu-
rîndu-se, arunca ţărîna de sub picioare..., dar pămîntul se acoperise de
trupurile duşmane. Au traversat distanţe şi cu ajutorul lui Allah în trei
menziluri am obţinut victoria în luptă. Cînd au văzut ghiaurii că sînt strîm-
toraţi şi spre a-şi scăpa capetele de nenorocire, şi-au întors feţele şi au rupt-o
la fugă, întorcîndu-se în sensul înfrîngerii. Atunci, vitejii <musulmani>
victorioşi, repezindu-se pe urmele lor în acele părţi, i-au călcat cu copitele
cailor şi i-au nimicit. Duşmanul, în disperare, <condus de> doi austrieci
(nemse), neputînd rămîne într-un loc, mai mult de zece mii au fost ucişi
R. 136 v. cu săbiile şi trei mii au fost prinşi şi făcuţi prizonieri. Oastea islamului
bucurîndu-se de o victorie strălucită, a făcut cunoscut aceasta padişa-
hului. Apoi, împodobindu-şi alaiurile cu steagurile lor sfîşiate şi cu 4 000
de prinşi, au sosit la binepăzitul oraş Adrianopol.

H. 90 r. După înfrîngerea sa, blestematul de mai sus <Rákóczy>, neputînd
sta liniştit într-un loc, a fugit pînă la hotarul Austriei. Notabilii Transil-
vaniei, fiecare spre a rămîne stăpîn pe avuţia sa, s-au supus cu toţii noului
voievod al Transilvaniei [57]. Pentru supunerea şi ascultarea de atunci încolo,
mai sus-numitul <principe>, încheind pact şi înţelegere, s-au angajat cu
toţii să-şi respecte jurămîntul. În reşedinţa de stăpînire a noului principe,
care era cetatea Sibiu [58], au lăsat trei mii de oameni din oastea islamului,
spre a ajuta pe mai sus-numitul. Anotimpul de iarnă apropiindu-se, ono-
ratul serdar întorcîndu-se cu oaste victorioasă, a descins în cîmpia Timi-
şoarei. Spre a feri populaţia acestui vilaiet de strîmtoare, în acea iarnă
nu i-a permis oştii să stea în case, ci a fost aşezată în corturi. Dar fiind
înştiinţaţi în acest sens, unii dintre ei au construit locuinţe din pietre,
alţii din lemne şi mulţi dintre ei, săpînd pămîntul, au petrecut iarna în
acele locuri pline de greutăţi. Aşteptînd primăvara, după cum se cuvine,
şi-au îndeplinit sarcina lor.

H. 90 v. Pe de altă parte, blestematul Rákóczy demn de un rău sfîrşit, după
plecarea oştii islamice, cu mii de viclenii diavoleşti a ademenit şi a supus
R. 137 r. pe toţi acei afurisiţi care încheiaseră un pact şi înţelegere. Şi în afară de
ai săi aducînd 40 000 de ostaşi dintre haiduci *(haiduşak)* şi din Ungaria
de mijloc, au venit cu toţii asupra cetăţii Sibiu, unde era noul voievod
<Acaţiu Barcsai>. Aceştia văzînd necesitatea <cuceririi> întregii cetăţi,
s-au hotărît să lupte şi s-o atace. Oastea islamului care era <afectată>
pentru paza sa, din cînd în cînd repezindu-se dădea atacuri asupra taberei
lor, dar cu ajutorul lui Allah cel preaînalt fiind învinsă, nu s-au făcut
pagube duşmanilor. Pe această cale fiind asediaţi continuu timp de cinci

[57] Acaţiu Barcsai.
[58] În text : *Sitil.*

luni, au venit de multe ori oameni la puternicul paşă şi i-au făcut cunoscută situaţia. Atunci s-a văzut ce pagube au adus puterii împărăţiei... De aceea, în timp de iarnă, înainte de apropierea primăverii, s-au făcut mari pregătiri şi toată oastea parcă a înflorit. După ce s-au făcut pregătiri şi au întins corturile pe cîmpie pentru expediţia împotriva ţării ghiaurilor, s-au sfătuit cu populaţia serhatului pentru plecare şi luptă. Aceasta a arătat <următoarele> : „Populaţia Transilvaniei se compune din trei neamuri, din care o parte, dornică de război, voia să se aventureze cu sabia. Printre aceştia erau şi cei cunoscuţi sub numele de *haiduşak*. Aceia, după ce au jefuit şi au pustiit ţara şi cetăţile celor de mai sus...". Într-un cuvînt, acceptînd aceasta, s-au hotărît să nu mai întreprindă o expediţie în acea parte. De aceea, ridicîndu-se din Timişoara cu gaziii de la serhatul victorios şi cu vitejii din slujba sa, după ce au traversat distanţe şi menziluri, au intrat în <ţinutul unde erau cei numiţi> *haiduşak*. Mai sus-numiţii, cînd au fost înştiinţaţi de sosirea oştii islamului, s-au întărit în cunoscuta cetate din acea ţară, numită Oradea *(Varat)*. Spre a împiedica intrarea oştii islamice în ţara lor, comandantul cetăţii Oradea, una dintre rudele lui Rákóczyoğlu, zis Barkofci blestematul, a plecat cu mai mult de 20 000 de ostaşi să se aşeze şi să întărească un vad *(ghecid)* îngust de la serhatul lor. Dar aceştia temîndu-se de aşezarea lor, teama şi groaza căzînd în mijlocul lor, n-au avut putere să reziste la luptă. Văzînd aceasta, şi-au schimbat hotărîrea
<de a lupta> în fugă ; strădania <adversarilor> de a-i înfrînge i-a împrăştiat R. 138 r.
cu multe supărări şi necazuri în toate părţile. Oastea cea victorioasă H. 91 r.
<musulmanii> traversînd distanţe şi urmărindu-i, pe unii pe care i-a ajuns i-a dat hrană săbiilor, iar pe cei mai mulţi i-a prins şi i-a făcut prizonieri. De asemenea, au pus mîna şi au luat tunurile şi muniţiile armatei lor *(alay)*. Apoi toate satele, tîrgurile, cetăţile şi pălăncile care se nimereau în calea lor le ardeau şi le pustiau. După aceea, au descins cu hotărîre lîngă vestita cetate numită Bočai [59], unde cu ajutorul lui Allah cel preaînalt toată avuţia şi proviziile ei au fost date cu uşurinţă vitejilor musulmani. Pe cînd erau în acele împrejurimi, încă două cetăţi au fost cucerite cu aman. După ce au aprins în flăcări puternicele lor întărituri, au mers împotriva unei cetăţi. De asemenea şi aceasta fiind cucerită într-un timp scurt, a încăput în mîna vitejilor toată bogăţia pe care o avea înăuntru şi în afară. Astfel, s-a distribuit oştii din cetatea sus-amintită un număr de 20 de tunuri de cetate, afară de 170 de puşti, muniţii, praf de puşcă şi
unelte de luptă nenumărate. Avînd atîtea succese mari şi cuceriri în cetă- R. 138 v.
ţile cu *haiduşak*, s-au îndreptat apoi cu pietate şi tărie înspre <altele din>
Transilvania. Astfel, pe la începutul binecuvîntatului ramazam <1069> [60], R. 139 r.
cînd s-au apropiat de împrejurimile cetăţii Cluj *(Konuşvar)*, necredinciosul numit Rákóczyoğlu s-a ridicat de sub cetatea Sibiu, pe care o asediase timp îndelungat, apoi, înaintînd cu 40 000 de ghiauri răufăcători pentru luptă cu oastea islamului, şi-a întins tabăra şi s-a aşezat în faţa <turcilor>. Amînînd lupta pentru a doua zi dimineaţa, s-au pregătit din ambele părţi pentru luptă şi război.

---

[59] Nu poate fi decît *Bocşa* sau *Pecica* din Banat.

[60] 24 aprilie — 3 mai 1659.

În acest timp, serdarul cel viteaz ca Rustem[61], fiind îngrijorat de spaima vitejilor din pricina numărului prea mare al duşmanilor şi cînd a văzut frica şi teama lor, a căzut pe gînduri, şi-a aranjat sabia, a căutat să încurajeze pe fiecare, căci el nu putea părăsi cîmpul de luptă, unde trebuia să dea dovadă de bravură şi vitejie. Prin efortul său şi al altora, duşmanii condamnaţi focului din infern trebuiau să piară. În acelaşi timp, vitejia strămoşilor de la serhat trebuia să fie întărită cu sabia. Astfel că duşmanii cei răi din fire trebuiau să piară prin focul sabiei. Acum era lîngă ei şi avea mii de necazuri din partea lor, de aceea trebuia să-i rănească cu sabia. Cerînd ajutor de la creatorul celor două lumi ‹de la Allah›, se străduia din răsputeri să fie sfătuit cum trebuie să se lupte cu duşmanii.

De asemenea şi cei de mai sus ‹ardelenii›, fiind îndepărtaţi din părţile şi împrejurimile ţărilor islamice şi cînd s-au convins că nu vor avea ajutoare, s-au pregătit din răsputeri cu capul şi cu trupul pentru luptă şi războî. Atît cei mici, cît şi cei mari dintre ei, ştiind toate acestea, şi-au cerut iertare unii de la alţii şi s-au rugat pentru victoria deplină, aşteptînd porunci pînă înspre dimineaţă. Odată cu sosirea lor, cînd şi-au dat pe faţă adevărata lor dorinţă *(arz)* pentru mînuirea de săbii, s-a întrevăzut o zi luminoasă.

Cînd s-a îndeplinit rugăciunea noastră de dimineaţă, serdarul nostru, puternic ca Rustem, după ce a citit Coranul cel sfînt, şi-a încins sabia şi a încălecat falnicul său cal. Atunci, în aripa dreaptă şi stîngă, aranjîndu-se
R. 139 v. într-o desăvîrşită ordine rîndurile, braţ la braţ alaibeii[62], vitejii serhatului
II. 92 r. cel victorios şi eroii ienicerilor au legat patru rînduri de cete *(alai)* şi au stat în faţa duşmanului. Cînd toate acestea erau gata şi oastea s-a agitat ca valurile Mării Negre pentru plecare şi plimbare, atunci era în a douăsprezecea zi a binecuvîntatului ramazan ‹1070›[63]. Întîlnirea ‹celor două oşti› apropiindu-se cu emoţie, iscoadele alergau din ambele părţi. Cînd a apărut focul în cîmpul de bătălie şi s-a dat semnalul pentru luptă, gaziii musulmani şi cetele au înălţat spre cer prin vocile lor un „mare-i Allah'' şi din toate locurile au atacat pe duşman.

Atît prin aruncarea săgeţilor sfîşietoare de suflete, cît şi prin lansarea săbiilor setoase de sînge, au adus potop pe capul lor; toţi vitejii au arătat bravură ca în faptele lui Rustem şi după toată legea s-au achitat de tot ceea ce se cuvenea. Au făcut ca din trupurile duşmanilor să curgă valuri de sînge, care devenind ca marea au scufundat în grabă sufletele duşmanilor. Dar şi duşmanul, rău din fire, văzînd că e un război sfînt *(cihad)*, murind, pe mulţi ‹musulmani› i-a rănit şi i-a omorît. Cînd ‹turcii› au atacat a doua oară, i-au împins pe ghiauri pînă în taberele lor. Dar din pricina harabalelor lor de tunuri şi a vicleniilor lor, nu a fost cu putinţă să li se vină de hac. De aceea, cea mai mare parte a oştii, întorcîndu-se
R. 140 r. din luptă, a arătat o bravură greu de descris..., dar tot timpul erau stăpîni pe pămîntul de sub picioarele lor... Onoratul serdar Seidi Ahmed paşa spunînd: „Oare se poate înota în frămîntata mare de Oman şi în mijlocul cetei ghiaurului să fie astfel de vitejie şi ca epopeea lui Rustem să aparţină duşmanului, care s-a luptat cu atîta bravură devas-

[61] Erou legendar din mitologia persană.
[62] *Alay beyi* (tc.): bei de alai; colonel.
[63] 29 mai 1660.

tînd şi pustiind cîmpul de luptă?". Cînd vitejii islamului au auzit toate acestea, s-a trezit în fiecare zelul şi sentimentul victoriei şi au dat un atac aşa de mare asupra duşmanilor, încît pînă şi pietrele de marmură se trezeau, devenind lumînări..., în timpul luptei au depus atîtea sforţări încît au făcut talmeş-balmeş tabăra şi aşezările ghiaure. Văzînd că victoria va fi a acestora, căpetenia nelegiuiţilor, care era Rákóczy cel zăpăcit, rănit de asemenea în trei locuri, a fugit şi pînă la cetatea numită Oradea *(Varat)* nu s-a odihnit nici într-un loc. Cu sufletul său înfricoşat a constatat că din atîta oaste abia dacă o zecime a scăpat din marea disperare. Restul, ori a devenit hrană săbiei, ori a fost prinsă şi făcută prizonieră. Afară de cei răniţi, care fugind au murit pe drumuri şi în ascunzişuri, au fost adunate 4 700 de capete de la ordie. De asemenea, au încăput în mîna <turcilor> două sute de steaguri, tobe şi ţimbale şi însuşi steagul aurit al lui Rákóczy; totodată au mai fost luate şi capturate 12 tunuri mari *baliameze*, 18 tunuri împărăteşti *şahi* şi atîta praf de puşcă şi muniţii! R. 140 v
În acelaşi timp, în lupta de mai sus au fost făcuţi prizonieri 51 de pîrcălabi de cetăţi *(kale kapudanı)*. Paşalele, cu sforţări leonine, şi restul oştii islamice, bucurîndu-se de cucerire şi victorie şi de prada avuţiei, au mulţumit lui Allah. Apoi, scriindu-se scrisori de bucurie şi păzind cu grijă tot ce aveau, lucrurile şi capetele tăiate care trebuia expediate, fiind încărcate în harabale, au fost trimise cu agalele lor la Timişoara. Apoi, adresîndu-se comandanţilor cetăţii şi zabiţilor [64] ţării, le-au spus: dacă cineva dintre voi va fugi, e cu neputinţă să nu fie prins şi nu-i va scăpa sufletul de sabia noastră. Cu astfel de angajamente, i-au trimis.

Tocmai cînd se străduiau şi depuneau astfel de eforturi, a sosit H 92 v.
ştirea că blestematul de mai sus Rákóczyoğlu, care fugise, a murit, din pricina rănilor amintite, în cetatea Oradiei, în a 26-a zi a lunii ramazan <1070> [65]. Cînd <turcii> au fost înştiinţaţi că pentru îngroparea cadavrului lui într-un anumit loc au fost trimişi 4 000 de ghiauri, au trimis îndată pe urmele lor o oaste, în număr de 5 000 de viteji, sub comanda lui Hüsein paşa, fratele lui Siavuş paşa. Ajungîndu-i în a şaptea zi a lui şevval [66], H. 93 r.
cînd s-au încăierat ghiaurii, neavînd putere să reziste, au fugit, părăsind R. 141 r.
de frică stîrvul blestematului <Rákóczy>. O parte din oastea <musulmană> punîndu-se pe urmele lor, pe acei pe care i-a ajuns i-a făcut dispăruţi <din această lume>. S-au întors cu prăzi nenumărate. De asemenea, au adus şi cadavrul blestematului de mai sus şi, tăindu-i-se capul cel fără de noroc, <acesta> a fost trimis la Poarta împărăţiei. Aşa s-a întîmplat cu acel nenorocit, care un timp se răsculase împotriva şahului. În ceea ce priveşte luptele pe care paşa de mai sus le-a dus cu oastea maghiară, au intrat în epopee...

Într-un cuvînt, pe cînd paşa de mai sus, înainte de războiul cu Rákózyoğlu, prădase şi pustiise ţara cu *haiduşak*, un număr de 6 000 de blestemaţi, fugind din ţara nemţească (*Nemče* = Austria), s-a întărit în acel serhat. Dar, nezăbovind pînă la sosirea răspunsului de scoaterea lor din vilaietul cezarului, au trimis oaste în ţara austriacă şi i-au tăiat în bucăţi,

[64] *Zabit*: „cel care stăpîneşte"; dregător, demnitar, ofiţer.

[65] 7 iunie 1660.

[66] 16 iunie 1660.

cu săbiile, omorîndu-i pe toţi cei de mai sus. Dar şi nenorocitul de cezar, care din cauza unor plîngeri răuvoitoare a fost mazilit, fiind supărat, a rupt pacea, deoarece ţara sa a fost călcată de oaste, ceea ce a făcut cunoscut la înaltul sultanat.

<Într-o notă marginală se notează sfîrşitul lui Seidi Ahmed paşa: „din pricina oştii">.

Postul său fiind acordat lui Ismail paşa, vizir de Buda, acesta, în mare grabă, a fost trimis la paza Ineului.

EXPEDIŢIILE SERDARULUI ALI PAŞA ŞI CUCERIREA CETĂŢII ORADEA

În acel timp, serdarul de mai sus înaintînd cu atenţie din binepăzi-
H. 93 v. tul Adrianopol, cu ienicerii şi cu spahiii dintre ostaşii de Poartă, s-a aşezat în oraşul Belgrad. Apoi, emirii şi beilerbeii *(mirimiran)* din Anatolia şi Rumelia, care au fost însărcinaţi... s-au adunat cu oastea vilaieturilor lor. Spre a îndeplini poruncile împărăteşti în ţinuturile Transilvaniei, au înaintat ca un torent de primăvară, traversînd distanţe de pe cîmpii şi munţi. Astfel, în a 25-a zi a lunii şevval [67], au descins la hotarul cetăţii Ineu, care se reînnoise. În acea zi, Seidi Ahmed paşa, intrînd cu alai în ordie, a fost îmbrăcat cu blană de samur din partea serdarului. Aşteptînd încă o săptămînă la Ineu, cetatea numită Oradea, una dintre fortăreţele
R. 142 r. Transilvaniei, se găsea la o distanţă de 15 ore de Ineu. Avea o climă plăcută, oameni sănătoşi şi o cetate foarte puternică şi întărită cu turnuri mari de piatră care se înălţau spre cer; jumătate din ea fiind pe un rîu mare [68], zidul fortăreţei era de trei rînduri, toate construite din cărămizi şi ciment *(horosan)*. Lăţimea şanţului care era în jurul ei era de o sută de arşini *(zira)* [69], iar adîncimea lui, fiind de doi arşini, era plin cu apă... toate acestea înconjurau cetatea dîndu-i forma unui balaur. Nimeni nu putea să treacă peste apa aceea. Pînă şi o pasăre, în zbor, nu putea să o atingă cu aripa ei. Dar, potrivit cu puterea şi hotărîrea firmanului împărătesc, s-a hotărît să fie cucerită şi ocupată de oastea islamului. Plecînd asupra ei, mai întîi a fost însărcinat Hüsein paşa, fratele lui Siavuş paşa, cu repararea şi aranjarea podurilor de pe drumuri, spre a le trece cu uşurinţă. De aceea l-au trimis pe acesta şi apoi au expediat tunurile şi depozitele de muniţii cu Seidi Ahmed paşa şi, într-o zi luminoasă, cu toţii s-au pus în marş. Dar, cînd erau pe la mijlocul drumului, sosind vestitori
H. 94 r. *(feriadci)* de la serhatul Kanizsei, au făcut cunoscut că „blestemaţii" numiţi Zrinoğlu [70] şi Bekianoğlu [71], venind asupra cetăţii de mai sus, au incendiat varoşul său, ⌈au⌉ prădat şi au pustiit satele sale, pricinuind mari pagube musulmanilor. În vederea ajutorării, au trimis imediat
R. 142 v. cu valiul de Buda, Ismail paşa, oştile de la Agria *(Eğre)*, Kanizsa şi Semendria pentru apărare. Dar aceştia abia s-au pus pe drum, cînd iarăşi a fost trimis să fie înştiinţaţi că, întîlnindu-se cu ghiaurul şi neavînd

---

[67] 19 iulie 1660.

[68] Crişul Repede, la sud de Oradea.

[69] Unitate de măsură mai mică decît metrul: cca 0,60–0,75 m.

[70] „Fiul lui Zrini", din familia Zrinski.

[71] „Fiul lui Bekian".

putere, au fugit şi, de aceea, au cerut iarăşi ajutorul oştii victorioase.
În a cincea zi a lunii zilkade [72] descinzînd la cetatea Peiran [73], s-a ocupat
de asedierea ei...

În acea noapte, onoratul serdar <Ali paşa> cu valiul de Anatolia,
Ceauşzade Mehmed paşa, şi cu beilerbeiul de Rumelia, Hüsein Mehmed
paşa, au intrat în întăriturile din partea răsăriteană a cetăţii <Oradea>;
iar în cele din partea apuseană intrînd beilerbeiul Karamaniei, Čatalbaş,
cu oastea eialetului său, de asemenea, dintr-o aripă muhafîzul Silistrei,
Ğan Arslan paşa, şi principele de Adana (?) *(Edirne)*, Sinan paşa, cu
mari eforturi schimbîndu-şi locurile, în cîteva zile s-a ajuns la capătul
şanţului *(hendek)*. Fiind nevoie de îndepărtarea apei, au început să taie
într-un loc, cu un număr de o sută de *lagîmgii* [74]. Cu mii de sforţări deschi-
zîndu-se o breşă, au făcut să curgă o cantitate de apă <egală> cu mişcarea R. 143 r.
a trei mori. Astfel curgînd trei zile şi trei nopţi, s-a golit de jumătate de
arşin. Pe această cale era nevoie de un timp îndelungat pentru scurgerea
ei, ceea ce întîrzia ocuparea cetăţii, fapt pentru care s-au întristat. Dar H. 94 v.
Allah ştie să aranjeze toate lucrurile. În acel timp, un ghiaur căzuse în
mîna vitejilor <gazii>. Cînd s-a făcut cunoscută grija şi efortul pentru
înlăturarea apei din şanţ, mama acelui prizonier s-a angajat să arate legă-
tura <pentru scurgerea> şanţului, cu condiţia eliberării copilului ei. Atunci,
fiind dusă în faţa serdarului celui onorat spre a obţine permisiunea <înde-
plinirii> dorinţei sale, ea a fost trimisă cu doi-trei oameni pe marginea
şanţului, pentru a arăta locul cu pricina. Se găsea pe coloana lui Čatalbaş.
După ce i s-a făcut cunoscută însărcinarea mai sus-numitei, s-a poruncit
numitului paşă să fie cu atenţie şi să aibă grijă de toate acestea. Paşa,
la rîndul său, a mers cu oastea eialetului său.

La începutul expediţiei, blestemaţii, avînd mai multă grijă pentru
întărirea acelui loc, au făcut să plouă asupra lor din tunuri, puşti şi cum-
barale o ploaie a nenorocirii. De cîte ori atacau <cetatea> cu ardoare şi zel,
fiind răniţi şi morţi, n-a fost cu putinţă să se apropie de ea. Fiind forţaţi
să se retragă, au întîrziat pînă în noapte. Apoi, iarăşi, cît a fost cu putinţă, R. 143 v.
depunîndu-se eforturi pînă la aflarea adevărului adevărat, s-au odihnit.
În a treia noapte, în timpul somnului, deschizînd legătura sau barajul
<şanţului>, au scurs apa înspre cîmpie. Scurgîndu-se în întregime, după
golirea şanţului s-au luat măsuri spre a se intra în el; după sfat, văzîndu-se
interiorul lui printr-o gaură a zidului din şanţ, au intrat uşor. De acolo,
apropiindu-se treptat de cetate, au încercat să intre în ea prin locurile
distruse cu tunul; dar în <unul din> asalturile zilnice murind *zagargibaşî* [75]
Hasan aga, căpetenia *(zabit)* ienicerilor, Ahmed efendi, din slujba de scrib H. 95 r.
(tezkereci) a generosului serdar, vechilul lui başceauş, agaua voluntarilor
(gonüllü) şi afară de acesta încă mulţi alţii dintre ieniceri şi spahii nu mai
sperau în cucerirea acelei cetăţi. Au întîrziat aşteptînd să distrugă zidul
cetăţii prin canaluri *(lagımları ile)*. În sfîrşit, în a 17-a zi a lui zilhiğğe [76],

---

[72] 12 august 1660.

[73] *Piran*: Bran (?).

[74] Ostaşi pionieri.

[75] Căpetenie de *zagargi* („cîini"): unitate de ieniceri cu cîini.

[76] 24 august 1660.

făcîndu-se un canal subteran, cînd zidul cetăţii s-a dărîmat, oastea islamului a atacat din toate părţile. Timp de trei ore, avînd loc o mare luptă,
R 144 r. 400 de oameni au fost răniţi şi peste 1 200 au fost ucişi. Cu toate acestea, nefiind cu putinţă, iarăşi, intrarea <în cetate>, fiind forţaţi, s-au retras din luptă. Din pricină că a avut loc cucerirea şi victoria, fiecare căzînd pe gînduri s-a întristat, aşteptînd binefacerea lui Allah.

În a 20-a zi a lunii de mai sus [77], era a patruzeci şi cincea zi de asediere, cînd, ieşind din cetate, a arătat că cei care sînt înăuntru vor să predea cetatea, cu condiţia să se poată retrage cu avuţia şi familiile lor într-un loc. Şi pe această cale a fost numit beilerbeiul de Rumelia pentru transportul celor de mai sus la locul lor şi pentru predarea cetăţii cu *aman*. În acea zi, cetatea fiind evacuată, s-a putut ocupa cu forţa. Atunci, Seidi Ahmed paşa, fiind informat că cinci sute de călăreţi au venit în ajutorul cetăţii, a plecat asupra lor cu vitejii care erau pe lîngă el. La locul de întîlnire întîmplîndu-se un atac şi neputîndu-se rezista, mai mult de o sută au fost pradă sîngeroasă a săbiei, un număr de 150 a fost prins, iar restul a fugit. Venind oameni cu daruri şi peşcheşuri de la căpeteniile cetăţilor şi regiunilor învecinate, s-au supus. Vestea cuceririi şi victoriei, cînd a ajuns la
R. 144 v. auzul sultanului *(şah)* cel măreţ ca Feridun [78], de bucurie a poruncit ca în tot Imperiul otoman să fie gătire şi veselie. Victoriosului serdar şi celorlalţi emiri renumiţi li s-au trimis scrisori de afecţiune *(nüvazişname)* şi caftane *(hilat)* strălucitoare. Pentru cetatea de mai sus fiind numit stăpîn *(hakim)* şi valiu mutasarrîful de Adana, Sinan paşa, s-a dat firman oştii victorioase ca în acea iarnă să ierneze la Belgrad...

R.148—150 H.95v.—100 <Urmează descrierea unor incendii la Istanbul, relaţiile cu hatmanul cazacilor şi cu fiul său, luptele tătarilor cu ruşii şi polonii, asedierea cetăţii Azov, pătrunderea lui nureddin sultan cu tătarii în ţara căzăcească, măcelărirea a 10 000 de cazaci, cucerirea a două cetăţi în partea leşească, unde au fost trecuţi prin sabie 38 000 de „scîrbe" *(pelid)*>.

---

[77] 27 august 1660.
[78] Rege al Persiei antice, din dinastia Psachadia (?).

IV

MEHMED HALIFA[1]

Istoriografia otomană din veacul al XVII-lea cunoaşte doi sau chiar trei cronicari sub acest nume. Astfel, Mehmed Halifa I a rămas cunoscut printr-o cronică consacrată domniei sultanului Mustafa I (vezi *G.O.W.*, p. 159), Mehmed Halifa al II-lea ne-a lăsat o descriere privind istoria osmanlîilor între 1633 şi 1659 (vezi *G.O.W.*, p. 209), iar Mehmed Halifa al III-lea, de care ne ocupăm, contemporan cu precedentul, a fost slujbaş la administraţia bunurilor Curţii sultanului, în calitate de „călăreţ înarmat" *(seferli)*. Trăind pe vremea sultanilor Murad al IV-lea (1623—1640), Ibrahim I (1640—1648) şi Mehmed al IV-lea (1648—1687), a descris o bună parte din evenimentele istorice din timpul domniei lor. În tinereţe fiind pajul *(içoğlan)* marelui amiral şi vizir Kogia Kenan paşa [2], l-a însoţit în toate expediţiile sale. Astfel, în octombrie 1636 (1046 H.) a luat parte la înăbuşirea răscoalei lui Gheorghe I Rákóczy în Transilvania. Cu această ocazie, ajunge pînă la cetatea Ofen sau Gran, dincolo de Buda. Mai tîrziu, apare în preajma marilor demnitari şi viziri otomani, ca Suleiman paşa, Köprülü Mehmed paşa ş.a., ocupînd, printre altele, şi dregătoria de *ibrikdar* [3].

Mehmed Halifa a rămas cunoscut în cultura otomană şi ca poet sub pseudonimul *(mahlas) Ülfeti.*

Opera sa principală, *Tarih-i gîlmani* (Istoria robilor), este o cronică compusă din patru capitole *(bab)*, 15 paragrafe *(fasl)* şi un epilog *(hatime)*. Ea tratează evenimentele istoriei otomane începînd din anul 1632 (1042 H.), dar mult mai amănunţit de la 6 octombrie 1650 (1060 H., şevval 10) pînă la 12 martie 1665 (1075 H., şaban 24).

Cronica lui Mehmed Halifa a fost unul din izvoarele lui M. Naima, continuatorul lui Şarih ul-Menaroğlu Ahmed efendi, care însă, după cum a reliefat Ahmed Refik, l-a folosit defectuos. Ştirile cuprinse în acest izvor merită o deosebită atenţie, fiind prezentate cît se poate de amănunţit de un martor ocular al evenimentelor.

Traducerea noastră a fost făcută după ediţia lui A. Refik întocmită pe baza a două manuscrise din colecţia sa şi publicată în revista Institutului de istorie otomană: „T.O.E.M.", nr. 78—83, Istanbul, 1924—1925. În manuscrisul păstrat la Bibl. T. K. S. Müzesi (Istanbul), fd. Revan 1306, autorul figurează sub pseudonimul său — Ülfeti. Şi acest manuscris, ca dealtfel şi ediţia lui A. Refik, cuprinde domnia sultanilor Murad al

---

[1] *Halife*: scrib în cancelaria Divanului imperial. Are şi alte sensuri, vezi *I.A.*, fasc. 40 (1918), p. 148—155 (T. W. Arnold).

[2] Despre Kenan paşa, poreclit *Sarî* („cel galben"), cf. *E.I.*, p. 905 (F. Babinger).

[3] Dregător la palat, care turna apă cu ibricul ca padişahul să-şi spele mîinile; însărcinat cu ibricele.

IV-lea, Ibrahim şi Mehmed al IV-lea, tratînd în special unele evenimente mai curioase de la palat *(veka-i acîbe ve fitne-i garibe)*. În traducerea care urmează s-a ţinut seama şi de acest manuscris [4], pe care l-am microfilmat pentru Arh. stat. Buc. (rola 22, cadrele 478—572). Comparîndu-l cu ediţia lui Refik se constată că avem de-a face cu o variantă.

Bibliografie: Mehmed Sureyyia, *S.O.*, IV, p. 511; M. Bursalı Tahir, *O.M.*, III, p. 142; F. Babinger, *G.O.W.*, p. 209—210 şi F. E. Karatay, *Kataloğu...*, I, p. 271, nr. 842.

TARIH-I GÎLMANI

(„T.O.E.M.", Istanbul, 1924—1925, nr. 78—83)

<Întoarcerea lui Kenan paşa, după cuceririle făcute, în părţile Irakului>.

14 În anul o mie patruzeci şi cinci, în a şaisprezecea zi a lunii regeb [1], s-a întors de acolo la Istanbul... Preafericitul padişah [2] a acordat şi a
15 dăruit stăpînului meu [3] eialetul Silistra, împreună cu hasurile [4], şi cînd, pornind spre eialetul său, a ajuns aproape de Babadag, s-a răspîndit ştirea întemeiată şi s-a adeverit că cetatea Azovului *(Azak)* a fost luată de ghiauri. Atunci musulmanii au fost cuprinşi de o mare îngrijorare. După aceea, ghiaurii devenind din ce în ce mai cutezători, cînd s-a mers spre Silistra au avut loc lupte şi războiri cu ghiaurii în cîteva locuri, pe malul mării. În anul una mie patruzeci şi şase [5], craiul Transilvaniei, ghiaurul numit Rákóczy <I> cel nedemn, răsculîndu-se, au fost desemnaţi să meargă asupra lui, fiecare cu cîte patruzeci de mii de oşteni, demnitarii eialeturilor de Buda şi de Bosnia, precum şi beii de Silistra, de Ţara Românească şi de Moldova. De asemenea, a fost însărcinat şi Kantemir paşa cu patruzeci de mii de tătari, iuţi ca vîntul. Stăpînul meu, Kenan paşa, fiind numit serdar, cînd a pornit împotriva Transilvaniei cu o asemenea oaste şi cînd a pus piciorul în vilaietul Ţării Româneşti, a auzit că paşa de Buda, Nasuh Paşaoğlu Hüsein paşa, s-a întîlnit cu ghiaurii înaintea noastră şi cu voia lui Allah ghiaurii fiind biruitori, iar Hüsein paşa fiind înfrînt şi zdrobit, s-a înapoiat la Buda şi s-a întristat. Dar ce folos, căci stăpînul meu paşa a renunţat să meargă asupra Transilvaniei după înfrîngerea lui Hüsein paşa, fiindcă era după <sărbătoarea> *Ruz-i Kasîm* şi apropiindu-se iarna grea, erau zăpezi în munţi. În special pe drumurile ce duc în Transilvania existînd nişte trecători înguste şi munţi înalţi,

---

[4] Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fd. Hazine (Revan), nr. 1306, 99 f.

[1] 26 decembrie 1635.

[2] Sultanul Murad al IV-lea (1623 — 1640).

[3] Kenan paşa.

[4] *Hass*: domeniu viziral şi imperial, cu un venit anual de peste 100 000 de aspri.

[5] 5 iunie 1636 — 25 mai 1637.

Fig. 8. — Mehmed Halifa, *Tarih-i gilmani*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, H. (R.) 1306, f. 1, cu miniatură, Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 22, c. 479.

بعد حمد خدای عز وجل و نعت حبیب رب کریم
و ترضیه صکره آل و اصحابه اولیه ایدرم بو نسخه یی تعظیم
سلطان سلاطین جهان مقتدای خواقین دوران سرلوحه
مجموعه پادشاهان عنوان ساز منظومه دیوان خاقان
دیباجه طراز سلسله نامه اکاسره آبان المؤید بتأیید الله
الملك المستعان السلطان الغازی عثمان خان ابن الغازی
ارطغرل بن شاه سلیمان حضرتلرینك نیر دولت نشان
سعد افزالری ضیاکستر زمین زمان اولوب باعث
عنایت ربانی فرمان فرمای ایوان صاحبقرانی اولدقلری
سال فرخنده فال بیك یوز اون بش سنه سی حدودینه
منتهی اولنجه نسل نسیل جلیل المرتبه شرفبخشای سریر
سلطنت و رونق افزای اریکه وراثت واولاد ملوك عظام

dacă se depune zăpadă, trecerea prin ele devine anevoioasă. Potrivit vorbei „pacea este folositoare”, făcîndu-se împăcare, s-a întors în partea Silistrei. Pe drum, a trecut prin necazuri din pricina iernii cumplite. Mulţumită lui Allah, în luna lui şaban o mie patruzeci şi şase [6] am ajuns la Silistra. După cîteva zile s-a răspîndit vestea îngrijorătoare că hanul tătar [7], nemaivoind să asculte de padişah, a luat cu el oastea tătară numeroasă... şi că vine să cauzeze pagube reşedinţei sultanului osmănesc. De fapt, în mijlocul iernii, el a venit asupra lui Kantemir paşa cu o sută cincizeci de mii de tătari şi i-a prăpădit vilaietul. Cînd a descins într-un loc în apropiere de Ismailğic [8], care este în prezent vacuful [9] Medinei, a trecut şi Kenan paşa peste Dunăre cu oştile Silistrei şi Rumeliei şi intrînd în Ismailğic, a pus să se sape în jurul lui întărituri trainice. Aşezînd tunuri, a zis ca ei ‹tătarii› să nu treacă înspre Adrianopol şi Istanbul, şi au rămas pe loc. N-au îndrăznit, pînă la urmă, să vină asupra noastră. În sfîrşit, făcîndu-se pace din ambele părţi, cînd plecau spre Crimeea iscîndu-se o mare duşmănie şi vrajbă între ei, s-au măcelărit unii pe alţii şi s-au împrăştiat. Sultanul Murad han, punînd să-i aducă cu uşurinţă la Pragul fericirii [10] pe hanul tătar şi pe Kantemir paşa, i-a omorît pe amîndoi, nedîndu-le răgaz. După aceea stăpînul nostru [11] fiind mazilit, a venit la Pragul fericirii...

Cînd toate cele necesare expediţiei au fost pregătite, în anul mai sus arătat, în a nouăsprezecea zi a lunii ğemazi I [12] şi în a douăzeci şi treia zi de februarie, luni, în primăvara aceea, tuiul *(tuğ)* împărătesc de cuceriri a fost aşezat în faţa arsenalului pentru expediţie, în timpul marelui vizir Köprülü Mehmed paşa [13]. Înainte de plecarea marelui vizir în expediţie, craiul Ardealului, care era tributar, murind [14], în locul său domnia Ardealului fusese dăruită, cu acceptarea sultanului, unui ghiaur numit Gheorghe [15], care se afla închis la Yedikule. Apoi, s-a primit ştirea că ducîndu-se în partea aceea, cînd s-a urcat şi s-a stabilit pe tronul său nenorocos, el a relatat demnitarilor şi oamenilor săi pricepuţi toate evenimentele ce s-au petrecut de cînd s-a urcat pe tron padişahul nostru, zicîndu-le : „De acum încolo devletul osmanlîilor este în decădere. Şi armata lor nefiindu-le credincioasă, nu mai sînt în stare să facă faţă duşmanilor [16] din jurul lor. De acum încolo prilejul este al nostru, deoarece ne-a ajutat legea prealuminatului Isus. Să ne înţelegem imediat cu cei din Creta *(Kirid)* pentru ca ei să desfăşoare steagul lui Isus de pe mare, iar noi de pe uscat şi, lovindu-le astfel vilaietul, să-i atacăm pînă la Istanbul”. Cînd s-au consfătuit asupra acestor treburi, cu toţii găsindu-le potrivite, au hotărît să pornească, cu scopul de a cauza stricăciuni ţărilor islamice, înţelegîndu-se şi cu veneţienii. Şi atunci s-a poruncit ca hanul tătar să meargă asupra craiului din

---

6 29 decembrie 1636 — 26 ianuarie 1637.
7 Bahadîr Ghirai (1636 — 1641).
8 Diminutiv pentru cetatea Ismail, de pe Dunăre (R. S. S. Ucraineană).
9 Vakîf (tc.) : „fundaţie pioasă”.
10 Adică la Istanbul.
11 Kenan paşa.
12 9 octombrie 1637.
13 Mare vizir (1656 — 1661).
14 Ştefan Bethlen (1630).
15 Gheorghe al II-lea Rákóczy.
16 E vorba de veneţieni.

Transilvania. După aceea, marele vizir a trimis asupra veneţienilor în Marea Mediterană, în a douăzeci şi opta zi a lunii mai sus arătate [17], într-o 46
marţi, pe capudanul Topan [18] Mehmed paşa, cu ajutor şi cu treizeci de galere...

Iar marele vizir a plecat personal, cu oastea islamică, din insula 48
Bozğa-ada [19], pentru a ierna la Adrianopol, cu scopul de a face expediţie în primăvara aceea asupra principelui *(hakim)* Transilvaniei Rákóczy Gheorghe.

Preafericitul padişah [20], în iarna anului o mie şaizeci şi opt [21], petrecîndu-şi iarna la Adrianopol cu oastea sa de gardă, a trimis în toate părţile porunci ilustre, arătînd că în primăvara aceea va porni în expediţie şi-i va schimba pe voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei. Cu voia lui Allah, pe lîngă faptul că a sosit la Adrianopol atîta oaste pe un timp nepotrivit, a fost pe deasupra şi o iarnă foarte grea...

Iar marele vizir [22], mîndrindu-se de răspunsul ipocrit [23], a plecat 51
spre Belgrad, cu oastea de lîngă el, după strîngerea recoltei, în anul o mie şaizeci şi opt, în a douăzeci şi doua zi a lui ramazan [24]. De asemenea au plecat împotriva Transilvaniei, fiind însărcinaţi, împreună cu marele vizir, şi hanul tătar [25] cu nenumăraţi tătari, şi paşa de Silistra, Kadri paşa, cu ‹oastea› eialetului său şi cu levenzii din Dobrogea şi cu peste cincizeci de mii de ostaşi din partea craiului leşesc [26], şi paşa de Buda cu oştile de serhat.

... Iar preafericitul nostru padişah, cînd s-a gîndit la atîta lume, 54
precum şi la răutăţile şi intrigile, precum şi la revolta lor din cale afară [27], a trimis în grabă om la marele serdar, spunîndu-i: „Dacă ai nevoie de sigiliu, atunci să te străduieşti să vii cu o zi mai devreme încoace şi să nu îngădui nici o neglijenţă". Omul a venit din partea padişahului tocmai cînd marele vizir era să asedieze cetatea Ineul [28] şi dîndu-i hatişeriful, a cerut răspuns. Dar marele vizir nu a dat răspuns omului care a venit, ci l-a oprit lîngă el. Asediind cetatea şi cucerind-o cu uşurinţă, în prima zi a lunii zilhiğğe în anul mai sus arătat [29], a trimis cu imbrohorul *(mirahor)* său scrisori de cucerire către preafericitul padişah, răspunzîndu-i: „Padişahul meu, am hotărît să venim, cu ajutorul lui Allah, pînă în douăzeci de zile; să nu fiţi îngrijorat".

---

[17] 18 octombrie 1637.
[18] Recte *Topal*: „şchiop".
[19] Insula Tenedos.
[20] Mehmed al IV-lea (1648—1687).
[21] 9 octombrie 1657 — 28 ianuarie 1658.
[22] Koprülu Mehmed paşa.
[23] Al lui Husein paşa din Anatolia.
[24] 23 iunie 1658.
[25] Arslan Ghirai (1644—1666).
[26] Ioan al II-lea Cazimir (1648—1668).
[27] Este vorba de izbucnirea unor tulburări în Anatolia.
[28] În text: *Yanova*.
[29] 30 august 1658.

56—57 DATA CUCERIRII INEULUI. MEHMED PAŞA[30] A LUAT CU UŞURINŢĂ INEUL[31]

<Răscoala lui Hasan paşa în părţile Alepului a fost înăbuşită, iar conducătorii ei au fost decapitaţi>.

LEGĂTURILE TĂTARILOR CU MOSCOVIŢII

59 ... Beiul de Ineu răsculîndu-se, Rákóczyoğlu Gheorghe, care fusese schimbat de la tronul nenorocos, nu a lăsat pe craiul cel nou[32], numit din partea padişahului, să pună stăpînire pe vilaietul Transilvania. Fiind cuprins de patima de a pune mîna din nou pe crăie, l-a ales ca sprijinitor al său pe cezarul austriac[33], care a trimis la preafericitul padişah un sol mic, spre a interveni pentru Rákóczyoğlu. Cînd solul, venind în faţa padişahului, a predat scrisoarea, padişahul, neacceptînd intervenţia lor, a zis: „Dacă cezarul austriac vrea în mod sigur să facă pace şi înţelegere cu noi, atunci să-l prindă pe ghiaurul acela afurisit şi să-l trimită la noi, dacă nu, apoi îl priveşte, căci m-am hotărît să vin asupra lui". După acest răspuns, solul, nemaifiind reţinut, a fost trimis înapoi cu scrisoarea. În afară de aceasta, voievodul nou numit al Ţării Româneşti[34], cel fără de lege, răsculîndu-se, făcuse înţelegere cu Rákóczyoğlu, trecînd de partea sa. Atunci preafericitul padişah, vrînd-nevrînd, a iernat la Adrianopol. În primăvara aceea trebuia să se pornească în expediţie asupra lui. Au plecat de la Brusa şi, traversînd popasuri, în a doua zi a lunii muharrem[35], într-o marţi, au intrat la locul numit Ceardak[36].

60 ... Apoi, pornindu-se de la Galipoli, s-a mers la Adrianopol. La jumătatea lunii safer[37], <padişahul> a intrat cu mare alai în oraş şi descinzînd în seraiul său purtător de fericire, acel cuib de fericire reşedinţă a dinastiei osmane, a numit cîte un serdar destoinic, vestit şi vînător de inamici, cu steaguri norocoase şi cu drapele purtătoare de victorii şi cu oşti numeroase ca stelele şi aducătoare de ordine, împotriva craiului Ardealului, Rákóczyoğlu Gheorghe, şi împotriva voievodului Ţării Româneşti, care fuseseră mai înainte de aceasta cauza întoarcerii sale la Adrianopol şi a sforţării sale de a veni la locul mai sus-arătat. Astfel, a trimis doi serdari ca nişte vulturi, renumiţi şi viteji ca leii.

Cu ajutorul atotstăpînitorului Allah, paşa de Silistra, Ğan Arslan paşa, a fost însărcinat să meargă asupra voievodului Ţării Româneşti cu cei din eialetul său, cu levenzii din Dobrogea, cu agalele a patru bulucuri şi cu mîrzacii tătari, iar el, încercîndu-şi norocul pentru lege, i-a atacat pe ghiauri cu oşti puternice. Şi astfel s-a dat luptă mare. Pînă la urmă oştile islamice, fiind norocoase, au ieşit biruitoare, iar duşmanii legii au fost împrăştiaţi şi zdrobiţi. Domnul Ţării Româneşti a ales fuga şi s-a refugiat în părţile Transilvaniei cu restul din oastea sa diabolică ce a scăpat

[30] Koprulu Mehmed paşa.
[31] Datare după calculul zis *abged* sau *abcad*: 1658.
[32] Acaţiu Barcsai.
[33] Leopold I (1655 — 1705).
[34] Mihnea al III-lea Radu (1658—1659).
[35] 30 septembrie 1658.
[36] Din text rezultă că ar fi o localitate în Asia-Mică, în partea apuseană.
[37] 29 octombrie — 26 noiembrie 1658.

de sabie. Unii dintre ghiaurii din Țara Românească fiind trecuți prin săbiile gaziilor, iar alții devenind prizonieri, și numindu-se din nou domn, au devenit ca mai înainte tributari și supuși firmanului. Ghiaurul zis domn al Țării Românești, care s-a răsculat acum împotriva padișahului nostru, stătuse mai mult de douăzeci de ani în seraiul lui Koğa Gürğü Kenan pașa, cuceritorul Ahsakului [38]. Umblînd îmbrăcat ca un bei și pașă în haine frumoase de musulman și citind cărți islamice, spunea că va deveni musulman. Cînd sărmanul de mine [39] eram pag *(iç-oğlan)* pe lîngă Koğa Kenan pașa, el era un băiat tînăr și, fiind printre pagi, scria și citea. În timpul sultanului Murad [40], el s-a străduit să devină domn în Țara Românească. Pașa de Buda, Seidi Ahmed pașa, fiind însărcinat să meargă asupra lui
Gheorghe Rákóczy cu douăsprezece mii de ostași de serhat și cu beii 61
și pașalale din eialetul său, a devenit, cu ajutorul lui Allah, serdar și călăuză a oștilor islamice și a pornit asupra ținuturilor Transilvaniei. Astfel, supunîndu-se firmanului care cerea să lupte pentru Allah în războiul sfînt și supunîndu-se înaltei porunci... a pornit asupra lui Rákóczyoğlu. Parcurgînd menziluri cu oștile islamice norocoase, i-a întîlnit pe ghiauri la Porțile de Fier. Cu ajutorul preaslăvitului atotstăpînitor, oastea islamică norocoasă a fost biruitoare numaidecît, iar dușmanii legii au fost înfrînți și zdrobiți. Atunci Rákóczyoğlu a ales calea fugii și oastea islamică norocoasă a avut parte de cuceriri nesfîrșite și de avuții și de prăzi. Se relatează chiar că pe cîmpul de luptă mai sus-arătat au fost trecuți prin săbiile gaziilor șaisprezece mii de ghiauri și au fost luate șapte tunuri. După aceste strălucite cuceriri, au venit la Seidi Ahmed pașa nobilii celor trei neamuri [41] din vilaietul Ardealului și i-au spus : „Sultanul meu, în prezent în vilaietul nostru fiind mari lipsuri, rugăm să lași pe lîngă craiul nostru un număr de oști de pază". Apoi, venind cu bine și cu prăzi la Timișoara, însoțit de restul oștii, el a început să pregătească cele necesare pentru expediții cu scopul de a porni în primăvara aceea asupra lui Rákóczyoğlu. La rîndul său, Rákóczyoğlu, cu multe mii de ghiauri maghiari și de Oradea, a închis oastea islamică, reținută lîngă noul crai, în cetatea numită Sibiu, renumită în Ardeal prin întăriturile ei, și a asediat-o strașnic. Timp de șase luni de zile a bătut-o cu tunurile cu înverșunare și a atacat de mai multe ori meterezele musulmanilor dinăuntru și le-a încuiat tunurile, nimicind o mulțime de ghiauri. Sosind la Seidi Ahmed pașa vestea că după atîta vreme ghiaurii au fost biruitori asupra cetății, n-a fost posibilă venirea în ajutorul ei din pricina iernii cumplite și s-a amînat pentru primăvara viitoare. Apoi, îndată după sosirea zilelor de Nevruz [42], Seidi Ahmed pașa, neîngăduind nici o amînare, a ieșit cu corturile în șesul Timișoarei. El a stat acolo pînă la adunarea oștii, iar oștile, venind din toate părțile, s-au strîns acolo. Cînd s-a strîns armata, Seidi Ahmed pașa a invitat la el pe bătrînii de la serhat și pe cărturari... și sfătuindu-se cu ei, s-au înțeles pe ce drum anume să meargă. Traversîndu-se menziluri, cînd s-a intrat în ținutul ghiaur, peste douăzeci de mii de ghiauri demni de infern din partea lui Rákóczy s-au unit cu afurisitul zis *Efrenci* [43], care era capudan în cetatea Transil-

[38] *Ahıska* (?), localitate în Anatolia între Van și Erzerum.
[39] Adică autorul cronicii, Mehmed Halifa.
[40] Murad al IV-lea.
[41] Adică unguri, sași și secui, românii nefiind națiune receptă.
[42] Anul nou la persani *(21 martie)*, prima zi a primăverii.
[43] „Venețian" : aici probabil o formă coruptă a numelui Francisc.

vaniei, din partea lui Rákóczy, şi s-au pregătit să închidă drumurile oştii islamice. Or, voia lui Allah a fost ca atunci cînd armata islamică s-a apropiat de aceştia, inimile lor să fie cuprinse de o mare teamă, ca rezultat al rugilor făcute mai înainte, şi astfel ei au apucat calea fugii. Cu ajutorul lui Allah, gaziii de la margine au atacat aşa cum atacă lupii flămînzi vînatul : pe unii i-au prins, iar pe alţii i-au trecut prin sabie. Prădînd şi devastînd, ei au dat foc la toate pălăncile, oraşele şi satele lor. După aceea au mers asupra cetăţii vestite a mamei lui Rákóczyoğlu, sub numele de cetatea Boceai [44]. Cu voia lui Allah, ea a fost luată sub stăpînire cu uşurinţă. Pe unii dintre ghiaurii dinăuntru i-au luat prizonieri, iar pe alţii i-au trecut prin sabie. După ce au fost prădate avuturile şi proviziile ‹ghiaurilor›, muniţiile şi tunurile dinăuntru au fost scoase şi toate palatele *(serai)*
63 şi bisericile au fost arse. După aceea au mers în cetatea sa [45] şi au asediat-o straşnic. Cînd au atacat cetatea cu cîntări islamice, ghiaurii, neputînd rezista, au predat-o, cerînd *aman*, iar oastea islamică, prădînd avuturile şi proviziile din cetate, a luat în robie femeile şi copiii. Luînd tunurile şi muniţiile din'ea, au dat foc cetăţii. A doua zi, fiind luat şi varoşul, după ce au pus mîna pe prizonierii, avuţiile şi proviziile dinăuntrul cetăţii, i-au dat foc. Cînd s-a făcut numărătoarea tunurilor şi a muniţiilor capturate în aceste cuceriri strălucite, s-a văzut că erau douăzeci de tunuri mari şi o sută şaptezeci şi patru de tunuri mici, iar celelalte muniţii, avuţii şi provizii, fiind peste măsură de multe, au fost trecute în condică.

Pornindu-se şi de acolo, după ce au traversat menziluri, au venit la locul numit cetatea Maria ‹?› din Transilvania. La o distanţă de două ore hainul fără de lege Rákóczy stătea în ascunzătoare şi gata de luptă pentru a întîmpina armata islamică care mai înainte de aceasta asediase şi bătea de şase luni cetatea numită Sibiu din Transilvania şi, renunţînd la ea, cu treizeci de mii de ghiauri făcuse acum mari pregătiri. Iar în partea aceasta, în rîndurile armatei islamice, strigătorii au anunţat şi au pus în vedere tuturor că „mîine se va da lupta, toţi să fie gata". Atunci, fiecare şi-a luat rămas bun de la prieteni şi fratele de la frate, tatăl de la fiu şi tovarăşul de drum de la tovarăşul său şi s-au îmbrăţişat unii cu alţii şi şi-au sărutat unii altora ochii şi s-au rugat pentru alţii, încît în noaptea aceea, în douăsprezece ale ilustrei luni a ramazanului [46], nimeni nu şi-a pus capul jos pînă dimineaţa... Fiecare încălecîndu-şi calul... beilerbeii, sangeacbeii şi gaziii de serhat, fiecare cu trupele sale, aşteptau ca nişte bei sau ca nişte viteji setoşi de sîngele ghiaurilor, în a trei‹sprezecea› zi a ilustrului ramazan, aşezîndu-se un rînd de alai şi de săpători ‹?›, un rînd de pedestraşi şi un rînd de alai de centru. ‹Aşa› au înaintat asupra ghiaurilor şi aceştia în marea lor îngîmfare, ieşindu-le în întîmpinare, cele două oşti au venit faţă în faţă. Atunci înaintînd încet-încet şi în ordine, cînd i-au atacat pe ghiauri au împroşcat din cele două *baliamezze* şi din cele opt tunuri împărăteşti [47]. Dar, cu ajutorul lui Allah, acestea necauzînd nici o pagubă şi ghiaurii din ascunzişuri ieşind afară, au început să se lupte cu oastea islamică. Atunci luptîndu-se suliţă la suliţă, sabie la sabie şi

[44] Bucea (?) în jud. Bihor.

[45] A lui Rákóczy al II-lea.

[46] 3 iunie 1659.

[47] În text : *şahi* ; tun cu bătaie mare.

corp la corp, văzduhul s-a umplut şi s-a cutremurat de strigătele gaziilor viteji, de zgomotul uneltelor de luptă, de nechezatul cailor şi de detunăturile tunurilor şi ale puştilor din care se trăgea... Cu ajutorul lui Allah, în ziua aceea au căzut ghiauri nenumăraţi... Şi de la noi mulţi oameni au gustat plăcerea morţii de martir. Într-un cuvînt, în ziua aceea, de dimineaţă şi pînă la prînz, din pricina prafului stîrnit de bătălie, musulmanii nu s-au distins de ghiauri. De trei-patru ori oastea ghiaură i-a urnit din loc pe musulmani, pricinuind oştii islamice oarecare înfrîngere. Oastea noastră islamică, depunînd mari sforţări, cu nădejdea în ajutorul lui Allah, a atacat pe ghiauri dintr-o parte. Atunci, cu voia lui Allah, nenorocitul crai a fost rănit grav de la ceafă pînă la umărul stîng de către un zaim[48] din Timişoara. Din pricina marii dureri simţite, el a apucat calea fugii şi ceilalţi ghiauri cînd l-au văzut, zicîndu-şi că fuga este sănătoasă..., au apucat cu toţii calea fugii. Iar oastea islamică urmărindu-i, pe unii i-au luat prizonieri, iar pe alţii i-au trecut prin săbii. Prădîndu-le avuturile şi proviziile şi toţi depunînd la un loc prăzile luate, au adus mii de mulţumiri lui Allah pentru că a înlesnit robilor săi musulmani să aibă parte de un asemenea prilej şi ajutor. Cu ajutorul celui drept, şi pe cîmpul acesta de luptă au fost trecuţi prin săbiile gaziilor peste opt mii de ghiauri şi cincizeci şi unu de capudani şi beizadele de frunte. Mulţi dintre ei, neputînd scăpa, au pierit prin mlaştini şi prin ape, iar dintre aceia care, salvîndu-se, au fugit, mulţi erau răniţi. Au fost luate din tabăra lor două tunuri baliamezza şi opt tunuri de alai, împreună cu muniţiile şi tobele, precum şi steagurile lor lucrate în aur, şi două sute de drapele de alai. Pe drapelele lor era scris : „Eu sînt craiul Transilvaniei, Rákóczyoğlu Gheorghe, care nu am teamă de duşmani în luptă. În prezent sînt viteazul acestei ţări şi sînt slujitorul devotat al religiei lui Isus". Răufăcătorul zis crai, din pricina acelei răni grave, s-a aruncat pe gîtul calului şi cu cîţiva ghiauri a mers în cetatea Oradea. Chemînd la dînsul pe capudanii din Transilvania, de sub ascultarea sa, le-a zis : „Eu nu voi scăpa de această rană, ceea ce vă cer este să nu mă înmormîntaţi timp de un an şi să mă aşezaţi aşa încît toţi trecătorii să vadă aceste răni ale mele şi să înţeleagă în ce măsură m-am luptat şi m-am războit cu duşmanii pentru legea lui Isus *(Isa)*, căpătînd pînă la urmă această suferinţă. Pentru vitejia mea numele meu să ajungă legendar în rîndurile crailor din lume".

După această întîmplare, în a treia zi, ghiaurul murind, mama lui 65
şi fiul său, împreună cu cîţiva supuşi de-ai săi, i-au luat cadavrul murdar şi l-au dus în cetatea Şerbatak <?>. Cînd Seidi Ahmed paşa a aflat de aceasta, a trimis în urmărirea lor pe paşa de Timişoara, Hüsein paşa, împreună cu gazii de serhat. Aceştia au mers trei zile în grabă, dar neajungîndu-i din urmă, s-au întors înapoi. „Slavă lui Allah, iarăşi slavă lui Allah, în împărăţia padişahului n-a avut loc de curînd un război sfînt atît de frumos ca acesta". Cînd marele vizir s-a însănătoşit, acordîndu-i-se după aceea eialetul de Buda, <Ismail paşa> a plecat în grabă la Buda. Cînd, în iarnă, preafericitul padişah a venit de la Brusa la Adrianopol, au sosit zi de zi ştiri îmbucurătoare din toate părţile şi din toate ţinuturile, încît în iarna aceea, pînă în vară, cu mare bucurie şi-a petrecut timpul în plimbări, vizite şi mergînd la vînătoare. Afară de acestea, făcînd pregătiri

[48] *Sipahi* (spahiu) feudal cu venit la zeamet de peste 20 000 akce.

pentru expediţie, l-a numit serdar pe capudanul Ali paşa care fusese în slujba de chehaia *(kethuda)* al sultanei mamă [49], şi l-a trimis cu oştile islamice spre a asedia cetatea numită Oradea, ce se află sub stăpînirea lui Rákóczyoğlu...

70 ACEST CAPITOL RELATEAZĂ, AŞA CUM AM ARĂTAT MAI SUS, CELE ÎNTÎMPLATE DUPĂ SOSIREA SERDARULUI GENEROS ALI PAŞA, PE BAZA FIRMANULUI ÎMPĂRĂTESC, ÎN PRIMĂVARA ACEEA, CU AJUTORUL LUI ALLAH, LA CETATEA ORADEA ŞI DESPRE CUCERIREA EI

Iar serdarul Ali paşa, potrivit însărcinării avute, traversînd distanţe şi parcurgînd menziluri cu oştile islamice, în a cincea zi a lunii zilkade [50], într-o miercuri, a descins cu oştile islamice lîngă cetatea Oradea. A doua zi, punînd să se facă întărituri în şapte locuri, a aşezat tunuri producătoare de tunete şi aruncătoare de fulgere şi înfricoşătoare de inimi, avînd forme ciudate. Zi şi noapte, războindu-se în focul luptei, s-au străduit din răsputeri să înainteze sub apărarea întăriturilor. Cu ajutorul atotstăpînitorului, în a douăzeci şi şasea zi a lunii zilkade [51] au mers pînă la capătul şanţului, însă şanţul, larg de... şi adînc de cincizeci ‹arşini› fiind plin cu apă, semăna cu un mare port, unde puteau să meargă trei galioane [52]. În afară de faptul că acesta era greu de trecut, s-a observat că în toate părţile cetăţii existau întărituri mari şi desăvîrşite, cu tunuri sprijinite de cetate şi aşezate faţă în faţă, precum şi alte unelte de luptă. Lucrul cel mai important şi cel mai necesar era scurgerea apei din şanţ într-o parte. Deoarece oastea islamică norocoasă s-a folosit de puterea mîinilor, cu ajutorul lui Allah în treisprezece zile apa a fost scoasă. Fiind aşezate poduri mari peste locurile mlăştinoase, pentru ca să se poată umbla, s-a început să se facă întărituri pînă la zidul cetăţii. Cînd s-a apropiat timpul pentru aruncarea ‹în aer› a tunelurilor, din aripile oştilor de Rumelia şi de Anatolia oastea islamică a fost retrasă puţin înapoi în timpul nopţii. Apoi cu toţii, zicînd că au încredere în Allah, s-au pregătit pentru iureş şi pe cînd erau în aşteptare, tunelurile au fost aruncate şi toată lumea aştepta să se producă spărturi în cetate. Cu voia lui Allah, după ruga de dimineaţă, tunelurile fiind aruncate în aer, s-au produs spărturi. Atunci oastea islamică a făcut un iureş şi a atacat spărturile, cu scopul de a-şi sacrifica viaţa pentru lege şi pentru Devlet, zicîndu-şi: „Sau cucerirea cetăţii, sau moarte de martir". Dar voia lui Allah a fost ca punctele de spărtură să fie astupate cu molozul şi mormanul azvîrlit în timpul cînd au fost aruncate tunelurile, încît n-a fost posibil să se meargă, în grabă, dintr-un loc oarecare şi nici să se ajungă la spărturi. Afară de aceasta, afurisiţii răufăcători, ocupînd imediat punctele de spărturi, aruncau şi împrăştiau foc şi pietre cu tunurile şi cu puştile, cu cumbarale şi cu pulbere. Astfel, timp de zece zile s-au dat, din zorii zilei şi pînă spre seară, lupte şi războiri, în aşa măsură încît descrierea lor este cu neputinţă. Mulţi gazii norocoşi şi fericiţi au avut parte ca unii din ei să fie răniţi, iar alţii să moară ca martiri. Şi dintre ghiaurii nenorocoşi,

[49] *Valide sultan.*
[50] 25 iulie 1659.
[51] 15 august 1659.
[52] *Kalyon*: corabie mare, vas de război.

mulţi fiind nimiciţi, au plecat în iad... Cu ajutorul slăvitului Allah, steagurile noastre, care au intrat în spărturi, şi-au păstrat locurile lor; gaziii musulmani, renumiţi, se avîntau cu vitejie, păstrîndu-şi poziţiile din spărturi; şi aşezînd îndată, în faţa lor, tunuri baliamezza, au călcat în picioare şi au trecut peste mormanele îngrămădite în momentul aruncării tunelelor şi peste butoaiele umplute cu pămînt, precum şi peste alte lucruri pe care le îngrămădiseră afurisiţii la gura spărturii; apoi le astupau ‹aruncîndu-le› peste afurisiţii care trăgeau asupra oştii islamice cu puşti, pietre, cumbarale şi pulbere. În felul acesta, au continuat luptele în zilele de miercuri şi joi. Ghiaurii nenorocoşi, presupunînd că luarea cetăţii de către oastea islamică, ce înainta pas cu pas, este sigură şi hotărîtă, au fost nevoiţi să ceară aman, spre a-şi salva viaţa... Astfel, în a douăzecea zi a lunii mai sus arătate [53], într-o vineri în zorii zilei, ridicîndu-şi steagurile nefaste, au înfipt pe fortificaţiile lor drapelele albe de predare. Strigătele de îndurare şi de aman ale celor mici şi mari au umplut văzduhul şi au ajuns la urechile musulmanilor din ţinuturile cucerite şi îndată după aceea oamenii lor au ieşit afară. Cînd mărinimosul serdar a ascultat rugăminţile ghiaurilor care cereau cruţare, solicitînd îngăduinţa ca trei zile să iasă din cetate şi să plece, iar vieţile şi avuturile lor să fie cruţate, trezindu-se sentimentul său de milă le-a acordat aman, cu condiţia să predea cetatea întreagă, cu toate muniţiile, uneltele, tunurile şi puştile din ea. Ei au fost trimişi numaidecît înapoi în cetate, pentru ca începînd chiar de sîmbătă să plece din cetate şi punctele de spărtură să fie ocupate de partea noastră. Atunci, ei au cerut să dăm şi noi doi oameni, aşa cum dădeau ei doi oameni de seamă ca garanţie a îndeplinirii dorinţei lor şi au fost trimişi din partea noastră doi oameni din ogeacul de ieniceri. Atunci, de îndată au fost numiţi ciorbagiii [54], cu ostaşii lor, pentru cucerirea spărturilor. Steagurile de biruinţă fiind înălţate, văzduhul a răsunat de ecourile cîntărilor de chemare la slujbă *(ezan)* şi oastea islamică a fost cuprinsă de mari bucurii. A doua zi înainte de prînz, comandantul cetăţii, căpetenia pazei ei, alaibeiul, precum şi comandantul austriac, venind în faţa serdarului, au predat cheile cetăţii şi, arătînd dorinţa de a pleca cu lucrurile lor în partea rîului Tisa, au fost lăsaţi să plece, dîndu-li-se ca însoţitori beilerbei, pentru a fi feriţi de pagube. Cu voia slăvitului Allah, îndeosebi în zilele domniei padişahului, ni s-a înlesnit cucerirea şi luarea în stăpînire a unei astfel de cetăţi de pe faţa pămîntului cum este Oradea, care fiind foarte întărită şi un obstacol puternic, cucerirea ei era peste puterile omeneşti şi părea imposibilă, ceea ce însă ni s-a înlesnit datorită faptului că gaziii musulmani, timp de peste patruzeci şi cinci de zile, s-au culcat pe pietre, în întărituri, şi au stat pe pămînt şi au renunţat la somn şi la odihnă. Cetatea mai sus-arătată, care era plină de tot soiul de ghiauri şi rătăciţi nedemni, a fost curăţată, iar bisericile şi casele de rugăciuni fiind transformate în moschei şi geamii... s-au adus rugi şi tot felul de slăvi lui Allah. Mulţumită lui Allah, musulmanii într-un timp scurt au avut parte de un mare război sfînt ca acesta... şi s-au bucurat de un renume atît de mare şi de un serviciu complet ‹adus împărăţiei› prin cucerirea şi victoria obţinută asupra ei. Oamenii din ţinuturile Arabiei şi Iranului care au participat la expediţii şi care sînt cunoscă-

[53] 8 septembrie 1659.
[54] Grad în armata otomană (colonel).

tori ai lumii, cutreierînd ţările osmanice de la un capăt la celălalt, nu au văzut vreo cetate asemănătoare acesteia. Ea este mai puternică decît Bagdadul, decît Hanie [55] şi decît Rodosul. Oastea islamică n-a putut să facă o spărtură de doi paşi, cu toate că a bătut două fortificaţii ale ei timp de peste patruzeci şi trei de nopţi şi de zile, cu patruzeci de tunuri împărăteşti şi cu treisprezece tunuri *baliamezza*. Cucerirea unei cetăţi atît de întărite şi de puternice, cu toate că era peste puterile omeneşti, a fost totuşi îndeplinită, datorită ajutorului lui Allah şi rugilor fierbinţi ale musulmanilor şi încrederii totale, precum şi rugilor preafericitului nostru padişah. În interiorul ei s-au găsit şapte sute de tunuri. Tot aşa erau şi multe alte lucruri din cetate. Existau şase întărituri, dintre care fiecare era fortificată şi puternică întocmai ca o cetate. În fiecare din aceste întărituri s-au găsit cîte zece tunuri *baliamezza* şi cîte două tunuri mari *(makras)*. Cînd vestea îmbucurătoare despre aceste cuceriri strălucite a sosit, la sfîrşitul lunii zilhiğğe [56], la preafericitul nostru padişah şi la musulmani, în inima lui s-a produs o mare bucurie, ca un leac împotriva amărăciunii şi tristeţii pricinuite de incendiile din Istanbul. Atunci au fost trimise porunci strălucite în fiecare oraş, pentru a le împodobi timp de trei zile şi trei nopţi...

Îndeosebi sultanul Murad a trimis de cîteva ori oşti islamice către fiecare dintre domnii Ţării Româneşti şi Moldovei, precum şi către Rákóczyolğu, spre a-i schimba, nefiind însă posibilă înlocuirea lor. Chiar cu un an mai înainte de expediţia la Bagdad, cînd Nasuh Paşazade cu oastea din Buda şi din Bosnia, trecînd în partea Timişoarei, iar Koğa Kenan paşa, cu oastea eialetului de Silistra, precum şi Kantemir ‹mîrza› cu oastea tătară, trecînd prin vilaietul Ţării Româneşti, se pregătiseră să meargă asupra Transilvaniei, i-a sosit lui Kenan paşa vestea că Hüsein paşa a fost înfrînt şi că a venit la Buda cu faţa înnegrită şi, împăcîndu-se cu ghiaurul, s-a întors la Silistra. Cînd sultanul Murad a venit la Bagdad, Tabani Yassî Mehmed paşa a vrut să-l înlocuiască pe voievodul Ţării Româneşti [57], dar sultanul Murad nu a fost de acord; Mehmed paşa însă a pus condiţia, zicînd : „În caz că nu-i vin de hac, gîtul meu vă stă la dispoziţie". Voia lui Allah a fost ca oastea islamică ce a mers asupra voievodului Ţării Româneşti să nu fie în stare să-l schimbe. Intoarcerea lor, cu înfrîngere, ajungînd la cunoştinţa sultanului Murad, el nu l-a iertat pe Mehmed paşa şi l-a omorît. Slavă lui Allah, potrivit vorbei „lucrurile se limpezesc la timpul lor", deşi de patruzeci—cincizeci de ani încoace, ridicîndu-şi capul, ei nu au arătat o supunere mulţumitoare, totuşi de data aceasta, cu ajutorul lui Allah, i s-a venit fiecăruia de hac. S-au numit voievozi noi şi au devenit ghiauri tributari, în condiţii mulţumitoare. Deşi răposatul sultan Murad a fost un padişah atît de renumit şi s-a răzbunat pe oaste şi pe schismaticii ‹şiiţii› perşi *(kızılbaşı)* [58], totuşi, viaţa lui curmîndu-se nu s-a răzbunat pe ghiauri.

78 În a paisprezecea zi a lunii mai sus arătate [59], într-o vineri, înaintea prînzului, un tînăr voinic a apucat de mijloc pe cineva îmbrăcat ca unul

[55] Sau *Canea*, capitala insulei Creta.
[56] 8—17 septembrie 1659.
[57] Matei Basarab (1632—1654).
[58] *Kizilbaş* : „bonetă roşie".
[59] 1 octombrie 1659.

de la serhat şi a strigat, zicînd : „Bre musulmane, acest individ este iscoadă !", şi punînd mîna pe el l-au dus imediat la chehaia. Atunci l-a întrebat pe *oğlan*[60] : „De unde ştii că este iscoadă ?". Oglanul a spus : „Sultanul meu, sînt din Ineu şi păşteam nişte cai ai unui agă în cutare sat; lîngă un pod a apărut deodată în faţa mea acest ghiaur, care dîndu-mi bună ziua, pe cînd vorbea cu mine, deodată s-au strîns zece ghiauri şi m-au dus împreună cu un tovarăş al meu la un austriac şi pe mine m-au vîndut la un ghiaur ce vindea vin. Timp de şase luni am fost astfel în serviciul lui şi am servit cu paharele la mai marii ghiaurilor. În anul cuceririi Oradiei, Allah ne-a dat prilejul să ne salvăm. Acum, întîlnindu-l aici pe acest ghiaur, l-am prins. Slavă lui Allah, el nu este un ghiaur care poate să mai fie prins. El a prins mulţi musulmani şi i-a făcut prizonieri". Într-adevăr, ghiaurul avea pe cap căciulă verde subţire, purta şi şalvari *(çakşır)* cu copci, fiind îmbrăcat ca unul de la serhat. El a fost dus în faţa marelui vizir. Marele vizir l-a predat lui Muhzir aga spre a-i veni de hac . . .

În a douăzecea zi a lunii mai sus-arătate[61], au venit paşa 79
de Silistra, Ğan Arslan şi un bei. Deşi ei au fost îmbrăcaţi cu caftane, totuşi nedîndu-li-se atenţie, în ziua aceea <Ğan Arslan> a fost numit pentru paza podului . . .

Ţara numită Ungaria de mijloc, ca lungime şi ca lăţime are mai mult 80
de douăzeci de zile de mers. Partea ei de răsărit şi de miază-zi se mărgineşte cu Dunărea şi cu Tisa. Iar în partea aceasta, fiind legată de Buda, de Strigoniu, de Agria şi de ţinuturile islamice şi de ţinuturile Ardealului, ea se sfîrşeşte numai la Dunăre şi la Tisa.

Inimile ghiaurilor fiind cuprinse de teamă, ei au fost nevoiţi să predea cetatea <*Novgrad*>[62], care a fost anexată ţărilor islamice. După aceea, cînd oastea islamică se afla lîngă Uivar[63], în a douăzeci şi patra zi a lunii muharrem <1075>[64], într-o miercuri, prinţul Gazi Ahmed Ghirai[65] fiul bun al prealuminatului han tătăresc[66] care bătea monede şi în numele căruia se citea *hutbe*[67] şi care stătea în Deşt-i Kîpceak[68], fiind sub mîna ocrotitoare a sultanatului osmănesc, cu kalgai *(kagılgai)*[69] ce ocupa demnitatea de vizir, împreună cu ialîagası[70] şi cu mulţi mîrzaci de-ai săi renumiţi şi cu gazii, precum şi cu patruzeci de mii de tătari, iuţi ca vîntul şi năvalnici ca apa, avînd pe lîngă dînsul şi pe hatmanul cazacilor fraţi[71], cel potrivit pentru <interesele> lumeşti, dar de altă lege, cu cinci

---

[60] Băieţandru.

[61] 6 octombrie 1659 (?).

[62] *Novograd, Belgrad* : Alba Iulia.

[63] Újvár (Ungaria).

[64] 18 august 1664.

[65] Fiul lui Mehmed Ghirai al III-lea, zis „Boğdan", deoarece a fost în captivitate în Moldova.

[66] Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665).

[67] Rugăciune de vineri, liturghie musulmană.

[68] Aici în sens de Crimeea.

[69] Moştenitorul tronului.

[70] Ahmet, agaua ţărmurilor din Bugeac.

[71] În text : *Kazak-Kardaş*.

mii de puşcaşi ; totodată au sosit voievozii Țării Româneşti [72] şi Moldovei[73] cu treizeci de mii de călăreţi şi pedestraşi înarmaţi cu puşti, cu arcuri şi cu săbii. Cînd ei s-au întîlnit cu marele vizir, s-au dat ospăţuri mari, şi fiecare a fost cinstit cu caftane *(hîlat))* şi distins potrivit rangului său. Apoi pe cînd oastea islamică se străduia să pună stăpînire pe cetatea mai sus-arătată, s-a dat învoire trupelor să facă incursiuni în ţinuturile ghiaure din cele patru părţi. Atunci, în trei zile parcurgînd distanţa de o lună, au umplut armata împărătească cu prizonieri, cu avuţii, cu vite şi cu prăzi nenumărate. Repezindu-se din nou asupra ţinuturilor rătăcite, s-au întors cu peste o sută de mii de fete şi băieţi tineri, femei şi sclave şi cazaci luaţi robi, încît în fiecare cort era nesfîrşit numărul celor care au luat cîte doi, cinci, zece şi douăzeci de robi.

[72] Grigore Ghica (1660 — 1664).
[73] Eustratie Dabija (1661 — 1665).

V

HAGI ALI

Viaţa acestui istoriograf, cunoscut şi sub numele de Ali Ali, poate fi uşor reconstituită pe baza unor date din opera sa. A fost fiul lui ciorbagizade Hagi Halil aga din oraşul Amasia. După ce a studiat în tîrgul său natal din Anatolia, a venit la Istanbul. Aici, între anii 1643 şi 1650 (1053—1060 H.) a fost scrib, mai întîi la calemul Divanului şi apoi la biroul „tahvil", după care a ocupat funcţia de teşcheregiu *(tezkereci)*, iar în timp ce compatriotul său Hagi paşa din Amasia era valiu de Egipt, a fost scrib *(kâtip)* la Divan. În fine, sub marele vizir Amasya'lı Abdullah Naili paşa, o rudă a cronicarului, se afla la casieria *(kesedar)* Divanului împărătesc. Mai tîrziu, pe timpul campaniei turcilor împotriva cetăţii Cameniţa (1672/1083 H.), la care participă, apare ca raportor *(tezkereci)* al vizirului caimacam Mustafa paşa. În această calitate ne-a lăsat o preţioasă descriere a acestui eveniment.

Hagi Ali a tradus din arabă, pe la 1650 (1060 H.), opera cronicarului turc Kutub ad-Din Ahmed (m. 1582) privind cucerirea Iemenului de către otomani *(Al-bark al Yamānī fi'l-fath al-Usmānī)*, sub conducerea marelui vizir Sinan paşa, prescurtîndu-i titlul în *Talhis al-Yamānī* (Raport privind Iemenul) şi prelucrîndu-i şi sintetizîndu-i cuprinsul. În 1663 îşi termină lucrarea din domeniul hagiografiei musulmane şi asupra vieţii unor cărturari *('ulema)* otomani, intitulată *Tuhfet ül-mecahiddin*. Moare în anul Hegirei 1086 (1675—1676).

Opera lui Hagi Ali care ne interesează direct este cronica privind expediţia din 1672 (1083 H.) a turcilor împotriva cetăţii Cameniţa, care a rămas necunoscută („unbekannt") lui F. Babinger: *Tarih-i Qamanice*. Se ştie că acest eveniment se încheie cu cucerirea Cameniţei şi a Podoliei.

Cu ocazia cercetării manuscriselor istorice din bibliotecile oraşului Istanbul, în 1966, am dat şi de manuscrisul acestei cronici, care se păstrează la Biblioteca Suleymanie, fd. Lala Ismail, nr. 308, 136 f. La f. 2 r. aflăm că „sărmanul Hagi Ali era tezkeregi în cancelaria vizirului caimacam Mustafa paşa" pe care îl însoţeşte în expediţia împotriva Cameniţei.

Privit în ansamblu, este vorba de un jurnal de expediţie *(ruzname)*, avînd o interesantă descriere a expediţiei împotriva Poloniei, care călcase tratatul de pace cu Poarta.

Partea introductivă cuprinde un „menzılname" (f. I—IV), în care se dă lista tuturor staţiilor parcurse de la Adrianopol pînă la Cameniţa şi înapoi, în cursul celor 189 de zile cît a durat expediţia. Urmează apoi descrierea amănunţită a celor 85 de conace *(konak)* şi 104 popasuri *(oturak)*, descriere care formează cuprinsul propriu-zis al operei.

Descrierea drumului parcurs prin Dobrogea şi Moldova, partea care ne interesează direct, este tradusă aproape integral. Fragmentele

care privesc alte țări din sud-estul Europei sînt numai semnalate și uneori rezumate succint, indicîndu-se în paranteze ascuțite.

Expediția a fost condusă de însuși sultanul Mehmed al IV-lea, care aproape pe tot parcursul drumului — semnalează cronicarul — s-a ținut de vînătoare. Dealtfel a rămas cunoscut în istoria otomană cu epitetul de *avgi*, adică „vînătorul". Însoțit de vizirii săi, în frunte cu Köprülü Ahmed pașa și caimacamul Mustafa pașa, la stațiile unde oastea făcea un popas mai îndelungat, trecea în revistă trupele și căftănea pe unii comandanți. Printre cei căftăniți a fost și Grigore Ghica, domnul Țării Românești. După traversarea Bulgariei și a Dobrogei, prin Karasu sau Techirghiol, ajungînd la Babadag, smulg știri privind situația taberei polone, de la polonii prinși și trimiși de Gheorghe Duca, voievodul Moldovei.

În cronică sînt deseori specificate condițiile atmosferice, clima locurilor străbătute. Astrologul și medicul Curții *(hekimbașı)*, care însoțeau oastea expediționară, făceau prevestiri asupra timpului.

Este de reținut că această cronică a expediției cuprinde și un tablou interesant al prețurilor diverselor provizii sau *zahere*, atît în Dobrogea, cît și în Moldova. Se arată că la Isaccea era belșug mare de „zahere" și turcii se aprovizionează plătind ocaua (1,283 kg) de făină cu 5 aspri *(akçe)*, ocaua de pesmeți cu 10 aspri, ocaua de seu cu 35 aspri, ocaua de miere cu 25 aspri, chila de Istanbul de orz cu 170 aspri etc. După trecerea în Moldova, pînă la Țuțora oastea expediționară suferă din pricina lipsei de zaherea, a drumurilor înfundate și a podurilor nereparate. Toate acestea duc la mazilirea domnului Gheorghe Duca, înlocuit cu Ștefan Petriceicu, care procură zaherea din belșug pentru aprovizionarea oștii.

Un popas îndelungat la Țuțora a prilejuit sultanului și suitei sale de viziri și bei vizitarea orașului Iași. Aici — spune Hagi Ali — au fost admirați pentru strălucirea lor.

Din cronică reiese participarea efectivă a Moldovei și Țării Românești, alături de turci, la această expediție. Grigore Ghica, domnul Țării Românești, defilează cu 4 000 de ostași români în fața sultanului și a marelui vizir, fapt pentru care este căftănit. Apoi participă, alături de moldoveni, la diverse corvezi și la paza unor pălănci. În schimb, principele Transilvaniei, Mihail Apafi, se mărginește cu trimiterea a 500 de care de zaherea și a unor daruri pentru sultan.

Printre numeroasele manuscrise consacrate expediției de la Camenița, dintre care cele mai multe aparțin poetului Yusuf Nabi, socotim că relatarea lui Hagi Ali este cea mai prețioasă, cea mai concretă, constituind izvorul de bază pentru cunoașterea acestui eveniment. A fost folosit de istoriograful Silahdar Fındıklılı Mehmed, care în cronica sa consacră o amplă descriere acestui eveniment important.

Traducerea fragmentelor care urmează a fost făcută după unicul manuscris existent, de la Biblioteca Suleymaniye (Istanbul), nr. 308, din care am făcut un microfilm și pentru Arh. stat. Buc. (rola 8, cadrele 706—566 (inversate)).

Bibliografie: Bursalı Mehmed Tahir, *O.M.*, III, p. 47 și 101 (Ali Ali); F. Babinger, *G.O.W.*, p. 178—179; *Istanbul Kutup. T.-C. Yazm. Kat...*, 1944, p. 127—188 și A. S. Levend, *Gazaval-nameler ...*, Ankara, 1956, p. 127—128.

KAMANIÇE SEFERINE DAIR TARIHÇE

(ms. Bibl. Süleymaniye, Istanbul, fd. Lala Ismail, nr. 308, 136 f.; Arh. stat. Buc., mf. rola 8, cadre 706—566 inversate).

Plecarea cu noroc şi sănătate a Măriei sale padişahul islamului, cel I
plin de măreţie, din oraşul Adrianopol *(Edirne)*, timpul şi menzilurile cu ocazia îndreptării sale împotriva ghiaurilor poloni care călcaseră legămîntul *(ahd)*.

În anul 1083 [1]

Menzilname...

<Listă de menziluri şi popasuri de la Adrianopol pînă la Cameniţa şi înapoi (f. I — IV)>.

Tuiul *(tuğ)* şi cortul împărătesc, puternic ca cerul, au fost aşezate şi întinse la Čukur-Čairî [2].

Luna muharrem ul-haram („cel binecuvîntat"), zi de sîmbătă *(şenbe)*, <ora>2; luna nisan 20 [3].

Padişahul islamului cel plin de măreţie a descins cu mare alai în Adrianopol la cortul împărătesc.

Luna muharrem, zi de sîmbătă, 9; luna nisan 27, zi de popas [4], *menzilul Çömlek-Köy* [5], ora 2 [6]; *menzilul Deyerman-Deresi* [7], ora 5.

Luna safer, zi de sîmbătă, 25 mai *(Mayis)*; luna safer 9, zi de duminică, mai 26.

Menzilul al 9-lea; Yenice-Kîzîlagçaç [8], ora 2; menzilul al 10-lea: *Yanbol* [9] *(Yanbuk)*, orele 7.

Luna safer, zi de luni, 10, mai 27; luna safer, zi de marţi, 11, mai 28, popas.

Menzilul Saray [10], ora 4; *menzilul Karın-Abad* [11], ora 4.

Luna safer, zi de joi, mai 29, luna safer, zi de vineri, mai 31.

Menzilul Aydos [12], ora 4; *menzilul Abdullah Ömer* <?>, ora 3.

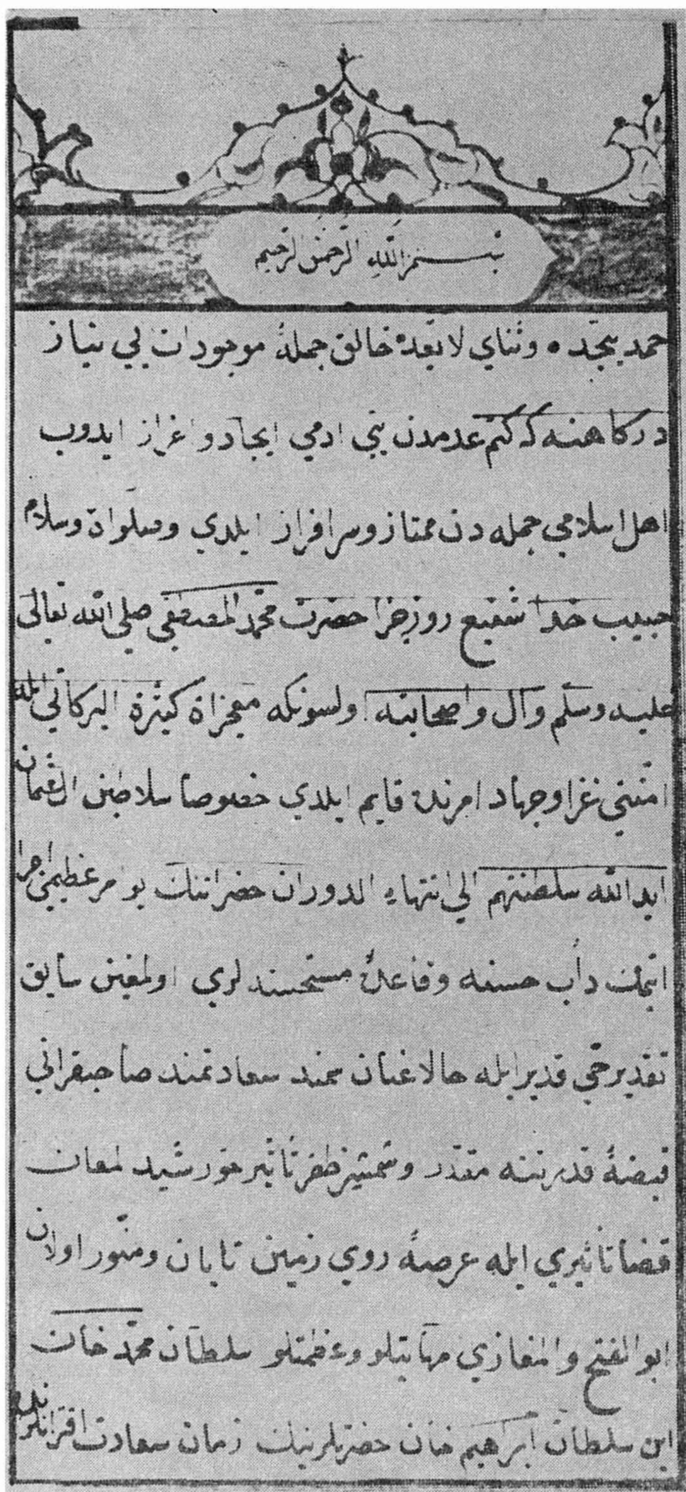
Luna safer, zi de sîmbătă, 3, iunie *(haziran)* 10; popas; luna safer, zi de luni, 16, iunie 3<0>, popas 1.

Menzilul Kopadan [13], ora 4; menzilul *Sugîli*, ora 6.

Luna safer, zi de miercuri, 19, iunie 5; luna safer, zi de joi, 20, II
iunie 6.

---

[1] 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.
[2] „Lunca rîpoasă".
[3] 20 aprilie 1672 (stil vechi).
[4] În text: *olurak*.
[5] „Satul cu oale".
[6] După numărătoarea ceasurilor la turci, care începe după apusul soarelui.
[7] „Gîrla Morii".
[8] „Copacul roşu".
[9] Iampol (Bulgaria).
[10] „Palat".
[11] Sau *Karînova*: Karnabad (Bulgaria).
[12] Localitate în Bulgaria.
[13] Sau *Kuparan* (?).

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بیحد وثنای لا یعد خالق جمله موجودات بی نیاز
درگاهنه که کم عدمدن بنی ادمی ایجاد و اعزاز ایدوب
اهل اسلامی جمله دن ممتاز و سرافراز ایلدی وصلوات وسلام
حبیب خدا شفیع روز جزا حضرت محمد المصطفی صلی الله تعالی
علیه وسلم وآل واصحابنه ولسونکه معجزات کثیرة البرکاتی ملة
امتنی غزا وجهاد امرنده قایم ایلدی خصوصا سلاطین آل عثمان
ابد الله سلطنتهم الی انتهاء الدوران حضراتنک بو امر عظیمی اجرا
ایتمک داب حسنه وافعال مستحسنه لری اولمغین سابق
تقدیر حی قدیر ایله حالا عنان سمند سعادتمند صاحبقرانی
قبضهٔ قدرتنه مقدر وشمشیر ظفر تاثیر خورشید لمعان
قضا تاثیری ایله عرصهٔ روی زمینی تابان ومنور اولان
ابو الفتح والمغازی مهابتلو وعظمتلو سلطان محمد خان
ابن سلطان ابراهیم خان حضرتلرینک زمان سعادت اقترانلرنده

Fig. 9. — Hagi Ali, *Kamaniçe seferıne dair tarıhçe*, ms. Bibl. Suleımaniye, Istanbul, fd. Lala Ismail, nr. 308, f. 1 v., cu mıniatură şi *basmala*. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola, 8, c. 700.

Menzilul Köprü-Köy[14], ora 6 ; *menzilul Devina*[15], ora 6.

Luna safer, zi de vineri, 21, iunie 7 ; popas 1 ; luna safer, zi de duminică, 23, iunie 9 ; popas 2.

Menzilul Üşenki <?> *(Avşenki)*, ora 6 ; *menzilul Hagioğlu*[16], ora 4.

Luna safer, zi de miercuri, 26, iunie 12.

<Miniatură simplă, avînd la mijloc obişnuita formulă *basmala*: *Bismullah ur-rahman* 1
ur-rahim — „În numele lui Allah — atotmilos şi milostiv">.

<Descrierea cauzelor expediţiei şi a înaintării ei prin localităţile dintre Gomlek-koy 2—14 v.
şi Üsengi *(menzilul 19)*>.

... *Menzilul 20: Hagioğlu-Bazar*, ora 3, luna safer, zi de joi, 27, iunie 13.

În ziua de mai sus, măria sa padişahul islamului, potrivit cu obiceiul, a descins în norocoasa sa reşedinţă şi după ce s-a odihnit puţin a plecat la vînătoare în partea <satului> Kadî-Köy[17], apoi s-au întors de la vînătoare. Tot în ziua de mai sus, timpul fiind binecuvîntat, după amiază a urmat o ploaie binefăcătoare şi vremea s-a îndreptat. Nefiind lipsă de merinde şi zaherea, fiecare a găsit de cuviinţă să se odihnească.

Menzilul 21: satul Musa Bey, ora 5 ; luna safer, zi de vineri, 28, 15 r.
iunie 14.

Prin graţia lui Allah cel preaînalt, în ziua de mai sus, vremea fiind deschisă şi potrivită, măreţul padişah al islamului, care luase masa cu vizirii cei mari, după ce s-a odihnit în satul Il-Beyli (Beñli?), după amiază a descins cu noroc şi fericire la cortul împărătesc.

În menzilul de mai sus, găsindu-se zaherea din belşug, raiaua a umblat cu harabalele sale de pîine şi orz în ordie. O troacă de orz pentru un cal vînzîndu-se cu şase aspri, s-au găsit din belşug şi alte provizii.

Menzilul 22: Kurnalî-Deresi[18], ora 6 ; luna safer, zi de sîmbătă, 29, iunie 15.

În ziua de mai sus, padişahul islamului, potrivit cu obiceiul odihnindu-se puţin, la prînz *(yemeklikte)* împreună cu vizirii cei mari a descins pentru masă. Şi în menzilul de mai sus găsindu-se, de asemenea, provizii şi zaherea mai multe şi la un preţ mai mic *(noksan)*, a fost o mare binefacere pentru padişahul islamului.

Menzilul 23: Kara-Su[19], ora 6 ; luna safer, zi de duminică 30, 15 v.
iunie 16.

În ziua de mai sus măria sa padişahul islamului, plin de măreţie şi putere, a mers cu vizirii cei mari şi, potrivit cu obiceiul, a salutat ienicerii şi alaiurile vizirilor celor mari, care erau pregătiţi pentru onor în aripile dreaptă şi stîngă ; după ce a trecut cu noroc şi fericire, a descins în reşedinţa sa împărătească. Crainicii *(telal)* au strigat că s-a dat firman pentru popasul celor angajaţi la expediţia împărătească.

[14] „Satul podarilor".

[15] Se poate citi şi *Duna, Done* (lîngă Varna, Bulgaria).

[16] Pazargic (Bazargic), azi Tolbukin (Bulgaria).

[17] „Satul judecătorului", în Dobrogea.

[18] „Gîrla Kurnalî", în Dobrogea.

[19] „Apa neagră" : Medgidia sau Techirghiol.

Menzilul 24: Kara-Su, popas, luna rebi ül-evvel, luni 1, iunie 17.

În ziua de mai sus, avînd loc popas, o parte din oastea islamului a sosit la ordia împărătească. În împărăţia padişahului găsindu-se merinde din belşug, se vînduse chila *(kile)* de orz de Istanbul [20] cu şase aspri *(akçe)*. Tot în ziua de mai sus, fiind dorinţa împărătească a măriei sale padişahului islamului cel plin de măreţie să plece la vînat în partea <satului> Boğaz-Köy [21], au pornit împreună cu un număr de patru-cinci sute de
16 r. oameni dintre agalele şi levenţii *(levend)* [22] măriei sale marelui vizir [23] cel norocos şi ale măriei sale preafericitului caimacam paşa [24] şi la întoarcerea de la vînătoare, după prînz, au descins la corturile lor împărăteşti.

Menzilul 25: Uzun Ali Çayrı [25], ora 6; luna rebi ül-evvel, zi de marţi 2, iunie 18.

În ziua de mai sus, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, potrivit cu obiceiul, după ce a mers cu vizirii cei mari şi a dat salutul de onor alaiurilor, pregătite în aripa dreaptă şi stîngă, s-a întors. Tot în ziua de mai sus, ivindu-se călduri mari, şi după amiază fiind o ploaie binecuvîntată, timpul s-a răcorit.

Menzilul 26: Deli Ali-Vasûla Yayla [26], ora 6; rebi ül-evvel, zi de miercuri, 3, iunie 19.

În ziua de mai sus, în zori de zi, măreţul padişah al islamului, potri-
16 v. vit obiceiului mergînd cu vizirii cei mari, după ce a salutat alaiurile din ambele aripi, s-a întors şi s-a odihnit puţin. Apoi, cu suita sa de viziri mari, a încălecat şi după ce au vînat s-au întors la cortul împărătesc.

Menzilul 27: Babadağ, ora 4, luna rebi ül-evvel, zi de joi 4, iunie 20.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, potrivit cu obiceiul mergînd cu vizirii cei mari, a salutat alaiurile pregătite în ambele părţi; la sosirea cu hrană < ? >, alaiurile fiind aşezate fiecare la locurile lor, s-a dat firman să se aranjeze, după care măreţul padişah al islamului <să înainteze> şi să treacă prin Babadag şi să sosească la ordia împărătească; şi pornindu-se astfel, deşi era o cale de patru ceasuri după nevoia mişcării alaiurilor, în opt sau nouă ceasuri fiecare a sosit la locul său. În ziua de mai sus, pe cînd vremea era foarte călduroasă, după amiază, din pricina ploii binecuvîntate, timpul s-a răcorit, merinde şi zaherea după dorinţă găsindu-se din belşug, nu s-a dus lipsă.

17 r. *Menzilul 28: Babadağı*, popas; rebi ül-evvel, zi de vineri 5, iunie 21.

În ziua de mai sus avînd loc un popas, s-a dat firman ca vizirul Ibrahim paşa de la paza Bosniei, care sosise la ordia împărătească, să arate alai cu 1 500 de oameni, agale şi levenţi pedestraşi şi călăreţi. Arătînd un alai desăvîrşit cu zaimii şi timarioţii sangeacurilor Bosniei, Semendriei, Zvornicului, Klisului şi Cernicului < ? > din stăpînirea sa şi fiindcă suita sa a fost desăvîrşită, i-a fost acordat lui însuşi din partea împărăţiei un caftan strălucitor *(hilat-i fahire)*. Apoi, cînd au venit în faţa marelui vizir li s-au

---

[20] Unitate pentru cereale avînd 22 de ocale.
[21] Azi Cernavoda.
[22] Categorie de oaste, care a existat şi în organizarea militară a ţărilor române.
[23] Koprülü Fazıl Ahmed paşa.
[24] Locţiitorul marelui vizir era Merzifonlu Kara Mustafa paşa.
[25] „Lunca lui Ali cel lung", în Dobrogea.
[26] „Lunca lui Deli Alı".

mai acordat, ca favoare, caftane strălucitoare atît lui, cît şi la zece agale ale sale.

Menzilul 29: Hagi Kışlaki [27]; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 6, iunie 22.

În ziua de mai sus, padişahul islamului, potrivit cu obiceiul trecînd 17 v.
în revistă alaiurile, cu salut din ambele părţi, pe la prînz s-au întors la corturile împărăteşti.

După dorinţa împărătească, cînd măria sa *haseki sultan* [28] cea plină de noroc şi măria sa fiul de şah *(şehzade)*, de viţă nobilă, au rămas să se odihnească în tîrgul Babadag, de asemenea şi generosul vizir Ibrahim paşa a fost aşezat acolo.

Tot în ziua de mai sus sosind iscoadele *(diller)* din partea voievodului moldovean, au înştiinţat că la paza Cameniţei se găsesc printre alţii şi blestemaţii de maghiari şi austrieci, precum şi despre pregătirea regelui polon de a-şi aşeza acolo tabăra.

Menzilul 30: Isakci [29], ora 5; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 7, iunie 23.

În ziua de mai sus, fiind firman pentru marele alai, suita vizirilor mari a pregătit într-un mod desăvîrşit, de la locul de mîncare *(yemeklik)* şi pînă la ordia împărătească, de ambele părţi, unelte pentru luptă şi război.

Măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, îmbrăcînd cabaniţa căptuşită cu blană de samur, şi vizirii cei mari cu armuri de zale şi platoşe aurii, cu credinţa într-un singur Allah, cu padişahul islamic înainte, după obicei, au trecut <în revistă> ambele părţi <ale oştii>, cu spahii şi silahdari
la dreapta şi la stînga, îndeplinind salutul; iar slujitorii stelelor purtînd 18 r.
pe cap cuirase <zale> şi platoşe aurii, au descins cu măreţie şi hotărîre la cortul împărătesc, aşezat în apropiere de colina împăratului defunct Osman han, aflată în apropierea Isaccei; apoi trăgîndu-se din tunuri şi puşti, atît din cetate cît şi din galerele emirilor de mare, au avut loc petreceri mari.

Tot în ziua de mai sus, oamenii cunoscători ai expediţiilor din apus au povestit şi au descris desăvîrşitele şi marile alaiuri ale marilor viziri. În ziua de mai sus, cînd vremea se încălzise peste măsură, din pricina ploii binecuvîntate praful a fost înlăturat şi timpul s-a răcorit. Merinde şi zaherea ivindu-se din belşug, atît de pe mare, cît şi de pe uscat, a fost înlăturată orice lipsă, fapt pentru care au mulţumit mult padişahului musulman.

Menzilul 31: Isaccea (Isakcı), popas; luna rebi ül-evvel, zi de luni 8; iunie 24.

În ziua de mai sus, avînd loc un popas, şi deoarece măria sa padi- 18 v.
şahul islamului, cel plin de măreţie, dăduse poruncă pentru vînătoare, au plecat cu înalte porunci o ceată de oameni din suita vizirilor celor mari. Muhafîzul de Bosnia, Ibrahim paşa, trecînd podul <peste Dunăre> s-a aşezat în jurul <localităţii> Kartal.

Menzilul 32: Isaccea, popas; luna rebi ül-evvel, zi de marţi, 9, iunie 25.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, avînd dorinţa împărătească de a-l vizita pe prinţul cel de neam nobil care era la Babadag, au pornit <într-acolo>, cu înalte porunci împărăteşti, ostaşii din Alep

[27] „Cîşlaua lui Hagi", loc de iernat în Dobrogea.
[28] Sultana favorită.
[29] Isaccea.

(Haleb) călare pe cai dintre agalele şi levenzii măriei sale norocosului mare vizir şi ai măriei sale preafericitului caimacam paşa.

Atunci cînd primul medic al palatului *(hekimbaşı)* a zis : „Clima Isaccei este mai bună decît aceea a Babadagului", s-a răspîndit <zvonul> pentru pregătirea de conac la Isaccea.

Dis-de-dimineaţă, în ziua de mai sus, agaua ienicerilor înaltei curţi,
19 r. pornind cu ienicerii, a trecut podul şi a plecat să se aşeze acolo unde va fi ordia împărătească. Unii dintre ostaşii musulmani, care aveau multe efecte şi bagaje, s-au străduit să le lase în cetate şi în tîrg şi au cumpărat zaherea multă. În împărăţia padişahului <se cumpăra> ocaua de făină cu 5 aspri, ocaua de pesmet *(peksemed)* cu 10 aspri, ocaua de seu *(rugan-i sade)* cu 35 de aspri, calitatea foarte bună cu 40 de aspri, ocaua de miere *(assel)* cu 25 de aspri, calitatea cea mai bună cu 27 de aspri, chila de orez cu 170 de aspri, ocaua de cafea *(kahve)* cu 300 de aspri, chila de Istanbul de orz cu 24 de aspri, potcoave *(nal)* cu 50 şi 60 de aspri; preţul unor calităţi de cafea a început să scadă...

Menzilul 33 : *Isaccea*, popas ; luna rebi ül-evvel, ziua de miercuri 10 ; iunie 26.

În ziua de mai sus, trecîndu-se peste pod, tuiul împărătesc, tuiurile vizirilor celor mari şi ale demnitarilor împărăţiei *(erkan-i devlet)* au fost înălţate la ora norocoasă *(eşref saat)* de bun augur.

Menzilul 34 : *cîmpia (Sahra-i) Kartal* [30], ora 2 ; luna rebi ül-evvel, zi de joi 11, iunie 27.

În ziua mai sus arătată, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, împreună cu vizirii cei mari, a trecut cu noroc şi sănătate de pe
19 v. pod şi a descins la corturile împărăteşti.

În timpul trecerii peste pod, cîmpia s-a umplut de bubuitul veseliei tunurilor şi puştilor din cetate şi din galere *(kadirga)*.

De asemenea şi alaiurile vizirilor celor mari, trecînd de la început, au sosit fiecare la locul lor.

Menzilul 35 : *şesul Kartal*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 12, iunie 28.

În menzilul de mai sus, fiind popas, s-a dat firman ca vizirii şi emirii emirilor *(mirimiran)* să arate alai ; muhafîzul de Alep, vizirul Kaplan paşa, Küçük Mehmed paşa, posesorul unei feude *(arpalık)* în sangeacul Hamid [31], beilerbeiul Karamaniei [32], Ali paşa, posesorul sangeacului de Nicopol, Osman paşa, emirii posesori din Kîr-şehir [33] şi din sangeacurile Serem [34], păşind cu alaiurile lor în faţa împăratului, au fost cinstiţi cu caftane strălucitoare, după rangurile lor. Apoi, cînd au sosit în faţa marelui vizir cel norocos, atît aceştia, cît şi unele agale de-ale lor, fiind căftăniţi *(hilat)*, fiecare s-a aşezat la locul său.

20 r. *Menzilul 36* : *Kartal*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 13, iunie 29.

În ziua de mai sus, fiind popas, i-au făcut să grăiască în faţa marelui vizir pe cei zece ghiauri poloni care fuseseră prinşi şi trimişi de voievodul

[30] În R.S.S. Moldovenească.
[31] *Hamid-ıli*, provincie în Anatolie.
[32] Karaman, provincie în Anatolia, cu centrul la Konya (*Ikonium*).
[33] În Anatolia.
[34] Srem, Sırmıum, pe Dunăre, în Iugoslavia.

Moldovei. Aceştia au dat de ştire că 2 000 de ghiauri, însărcinaţi de regele polon să aducă „limbă”, nimerind peste moldoveni, unii au fost omorîţi, alţii au fugit, iar aceştia au fost prinşi. Ei au mai spus că rătăcitul lor de rege a cerut ajutor din părţile Austriei *(Nemçe)* şi Rusiei *(Moskov)*. Saiği bölük-başî, căpitanul de buluc al lui Ali paşa, beilerbei de Karaman, nefiind mulţumit de bacşişul oferit seimenilor *(sekbanan)* de la porţile vizirilor şi mirimiranilor, deoarece avea şi o vină mai veche, s-a luat măsura, cu ştirea cortului principal, să fie pedepsit. Astfel a fost un sfat şi o pildă pentru alţii.

Menzilul 37 : *Kartal*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 14, iunie 30.

În ziua mai sus arătată, avînd loc popas, marele vizir cel norocos 20 v.
a distribuit soldele *(mevacib)* cetei de spahii şi silihtari. Tot în ziua de mai sus, sosind vestitorul pelerinilor musulmani, a arătat‹călătoria pelerinilor musulmani la Mecca, în împărăţia padişahului, întoarcerea lor cu bine, precum şi faptul că răufăcătorii arabi n-au îndrăznit să-i atace pe drum, ca în anul trecut›.

Vizirul Hüsein paşa, muhafîz de Ierusalim *(Şam-i şerif)*, fratele răposatului vizir Siyavuş paşa, fost mare vizir, căruia printr-un ilustru firman i s-au dat în sarcină pelerinii de la sfînta Mecca *(Kac-i şerife)*, a fost îmbrăcat cu un caftan strălucitor şi înălţat la rangul de caimacam pentru slujba îndeplinită. Mai sus-arătatul, de asemenea, a fost numit, cu poruncile padişahului islamic, la paza şi apărarea celor două oraşe sfinte : Mecca şi Medina *(Haremein)*, acordîndu-i-se totodată ‹o ceată› din oastea Egiptului.

Aducerea acestor ştiri a pricinuit musulmanilor mari bucurii.

Menzilul 38 : *Kartal*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de luni 15, luna iulie 1.

În zorii zilei de mai sus, avînd loc conac, conacciii încîntaţi au înălţat tuiul împărătesc şi tuiurile au pornit înainte.

Dîndu-se firman ca o parte din corturile împărăteşti ale măriei sale padişahului cel măreţ şi puternic să rămînă la Isaccea, vizirii cei mari au făcut, potrivit acestui firman, ca oastea musulmană să fie mai uşoară, mai odihnită, mai bine dotată cu zaherea spre a avea puteri în luptă, pentru padişah. 22 r.

Menzilul 39 : *Kara ‹Kire›-Kul*, ora 5 ; luna rebi ül-evvel, zi de marţi 16, iulie 2.

În ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, măria sa padişahul islamului cel măreţ, după ce s-a odihnit la prînz, a salutat cu vizirii cei mari ‹oastea›, trecînd în revistă alaiurile celor două părţi, care au fost pregătite ; apoi beilerbeiul de Adana, Hüsein paşa, a arătat alai şi oastea sa fiind desăvîrşită a fost cinstit cu un caftan strălucitor în faţa împăratului şi a marelui vizir. De asemenea şi Küçük Mehmed Paşazade Ibrahim bei, posesorul sangeacului Selefke, arătînd alai şi deoarece copia şi urma pe tatăl său, a fost cinstit cu mai multe onoruri decît cei de rangul său.

Din porunca lui Allah cel preaînalt, în ziua de mai sus, din pricina unei ploi binefăcătoare, căldura mare a dispărut şi vremea s-a răcorit. Găsindu-se multă pîine şi orz la populaţie, oastea musulmană s-a îndestulat aşa cum a vrut.

22 v. *Menzilul 40*: *Karlînos Mabeyr Papas*[35], ora 5; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri 17; luna iunie 3.

Cînd s-a pornit în ziua de mai sus, din pricina ploii binefăcătoare neavînd loc alai, potrivit cu firmanul, fiecare a plecat la locul său. A pornit şi padişahul islamului cu vizirii cei mari şi au descins <la conac>.

În menzilul de mai sus, chila de Istanbul de orz s-a vîndut cu 25—30 de aspri şi neamul tătăresc, plimbîndu-se cu harabalele în mijlocul ordiei împărăteşti, vindea ocaua de seu cu 30—35 de aspri.

Menzilul 41: *şesul Isak-Sadîk*[36], ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de joi 18, luna iulie 4.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, potrivit obiceiului, pornindu-se cu vizirii cei mari, a dat firman pentru purcederea alaiurilor din ambele aripi ale ambelor părţi. Pornindu-se pe această cale, după o scurtă odihnă la prînz, au descins.

Agaua măriei sale marelui vizir cel plin de noroc, trimis mai înainte în partea hanului <tătăresc>, s-a întors cu agaua acestuia, numit Behadîr aga; ei au înştiinţat că măria sa hanul, potrivit cu firmanul împărătesc, s-a îndreptat spre ordia împărătească cu oastea tătărească, nenumărată, dar nu s-a încumetat să vină în ţara duşmanului.

Menzilul de mai sus fiind pe marginea Prutului *(Berut)*, se găsea din belşug carne de oaie şi de berbec, iar ocaua de făină se vindea cu cinci aspri, făina de pesmeţi cu 15 aspri şi o troacă de orz cu 11 aspri.

Menziul 42: *cîmpia Kulğak*[37], în apropiere de Văneşti *(Vaneş)*, ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 19, luna iulie 5.

În ziua de mai sus, dealtfel ca şi în ziua trecută, alaiurile din ambele părţi fiind aranjate, au descins după amiază. Acolo, pe marginea rîului Prut, era într-o luncă *(çayr)* un menzil mare.

Menzilul 43: *Kuneșt Vala Agzî*[38], ora 4, luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 20, luna iulie 6.

De asemenea şi în ziua de mai sus, alaiurile fiind <întinse> în două aripi, s-a descins după prînz; pe malul rîului Prut, unde se aflau cei din luncă *(çayrla)*, a plouat puţin.

Menzilul 44: *Purtede* <*Pertede?*>[39], ora 8; luna rebi ül-evvel, zi
23 v. de duminică 21, luna iulie <7>.

În ziua de mai sus, alaiurile fiind în cele două aripi, au plecat şi tot în ziua de mai sus au poposit la Gura Tigheciului *(Gheghez Ağızı)*[40]. Atunci, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, avînd scrisori <?> spre a se răzbuna pe duşmanul credinţei, a făcut din două conace unul şi pe la amiază a sosit la cortul împărătesc. De asemenea şi menzilul de mai sus avea o luncă întinsă.

Menzilul 45: *Mabein Pagul, şesul (sahra-i) Piskopos*[41], ora 4; luna rebi ül-evvel, zi de luni 22, luna iulie 7.

---

[35] Bărboşi (?).
[36] Sadîklia (U.R.S.S.).
[37] *Kolceak, Kogealak* (U.R.S.S.).
[38] „Gura văii Conesti”.
[39] *Putreda* (?).
[40] Codri în regiunea Huşilor.
[41] „Cîmpia Episcopului”.

În ziua de mai sus, dîndu-se firman ca alaiurile să meargă la locurile lor şi după ce s-a făcut întocmai, măreţul padişah al islamului, potrivit cu obiceiul, a pornit şi a descins cu vizirii cei mari.

Menzilul de mai sus fiind, de asemenea, pe malul rîului Prut, se găsea acolo zaherea din plin.

Deoarece <turcii> sperau că vor cumpăra <merinde> după trei sau patru conace, dar populaţia vilaietului Moldovei neivindu-se, în acest menzil chila de Istanbul de orz se găsea cu greu, la 120 de aspri. Zvonin- 24 r.
du-se că pricina unei astfel de strîmtorări mari pentru zaherea în ţara Moldovei este însuşi voievodul Moldovei, răutatea sa s-a răspîndit în mijlocul oştii.

Menzilul 46 : *Brudeşte*[42], ora 5 ; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 27, luna iulie 9.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului şi vizirii cei mari, potrivit cu obiceiul, după ce s-au odihnit puţin la prînz, au pornit alaiurile ambelor aripi, < adică > din cele două părţi. Voievodul Moldovei, care era Duca, după ce a arătat alai, pe la prînz a descins în partea dreaptă.

La menzilul de mai sus, vînzîndu-se chila de Istanbul de orz cu 160 de aspri şi chiar cu mai mult, <turcii> au avut de suferit. Era atîta lipsă în ţara Moldovei, încît s-a făcut supărare raielei satelor de pe drum şi de către voievodul Moldovei. De aceea la aţîţarea oştii islamice s-a manifestat şi mînia padişahului.

În ziua de mai sus, după prînz, din porunca preaînaltului Allah fiind o ploaie binefăcătoare, îndată timpul s-a deschis şi vremea a devenit mai plăcută. 24 v.

Menzilul 47 : *Çuçora*[43], ora 6 ; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri 24, luna iulie 10.

În ziua de mai sus, fiind firman împărătesc al măriei sale, augustul padişah al islamului, cel plin de măreţie, după pregătirea marilor viziri acoperiţi cu platoşe şi zale aurii, a hotărît rînduirea aripilor în cele două părţi, care reuşiseră mai înainte. Primii slujitori ai împărăţiei : vizirii, mirimiranii şi emirii, s-au aşezat, adunîndu-se buluc după buluc. Vizirii cei mari au slujit, aşa cum fusese trimisă poruncă de la împărăţie, alcătuind un buluc dintr-o ceată de trei oameni dintre tunari şi cu suita agalelor, precum şi un alt buluc separat, compus dintre seimeni *(sekbanan)* cu căpeteniile lor de bulucuri. Pe această cale, toată oastea musulmană de la locul unde luau masa *(yemeklikden)* şi pînă la ordia împărătească şi-a aranjat alaiurile într-un chip atît de desăvîrşit, încît cîmpia s-a umplut de vuietul oştii islamice.

În menzilul Ţuţorei, fiind în apropiere de oraşul Iaşi, scaunul de reşedinţă al voievozilor Moldovei, numărul alaiurilor ghiaure pregătite din locuri îndepărtate şi din faţa Prutului era fără socoteală.

După astfel de măsuri chibzuite, padişahul islamului a descins la cortul său împărătesc, iar crainicii au strigat că are loc un popas. 25 r.

Menzilul 48 : *Ţuţora*, popas ; luna rebi ül-evvel, zi de joi 24, luna iulie 18.

---

[42] Brudeşti, Budeşti sau Brăieşti (?), în jud. Iaşi.
[43] Ţuţora (jud. Iaşi).

În ziua de mai sus, avînd loc popas, măria sa padişahul islamului cel măreţ a avut dorinţa împărătească să viziteze oraşul Iaşi. De aceea slobozindu-se firman împărătesc ca preafericitul caimacam, puternicul vizir Mustafa paşa, să plece cu caimăcămia marelui vizirat, împreună cu măria sa augustul padişah al islamului, au pregătit un număr de 1 500 de oameni viteji dintre agale şi levenţi. De asemenea şi muhafîzul de Alep, Kaplan paşa, fiind pregătit cu 500—600 de oameni pentru aşteptarea ilustrului împărat, a trecut podul de peste rîul Prut. Dar din pricina unei ploi mari şi podul de mai sus nefiind trainic, au apărut greutăţi pentru
25 v. trecerea în partea cealaltă. De aceea, în ziua de mai sus, s-a renunţat la plecare. În ziua următoare au luat hotărîrea şi au trecut ‹podul peste Prut›. Apoi, fiecare, după ce s-a întors, s-a aşezat la locul său. În ziua următoare, de asemenea fiind puţine merinde şi zaherea în ordia împărătească, tulburarea oştii a ajuns la auzul ilustru al demnitarilor împărăţiei.

Menzilul 49: Ţuţora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de vineri 26; luna iulie 12.

În ziua de mai sus, după cum se hotărîse mai înainte, măria sa augustul padişah al islamului a pornit în zori cu suita pregătită, a trecut podul şi a descins la cortul umbrit din împrejurimile oraşului Iaşi. Voievodului Moldovei, care era Duca, cînd s-a înfăţişat măriei sale Mustafa paşa, preafericitul caimacam, i s-a spus ca să ştie că, din lipsă de merinde şi zaherea pentru oastea islamului, au suferit mari greutăţi; din pricina răutăţii şi a nebuniei sale s-au iscat supărarea şi mînia măriei sale padişahului musulman spre a-l pedepsi aşa de tare, încît nu s-ar fi găsit o altă măsură
26 r. decît omorîrea lui. Datorită mîniei măriei sale şi a tratamentului rău, voievodul de mai sus, neavînd putere să răspundă sau să-şi ceară într-un fel scuze şi să arate vreun pretext, s-a aşezat într-un colţ, zăpăcit, tremurînd. Măriei sale padişahul islamului, plin de măreţie, după o odihnă scurtă într-un mod chibzuit, i s-au prezentat blănurile de samur şi cei trei cai trăpaşi *(yorga)* vărgaţi, oferiţi de voievodul Moldovei. Apoi, padişahul islamului s-a ocupat de vînătoare şi pe la prînz a sosit la reşedinţa împărătească. Voievodul de mai sus, în urma dojenii şi a reproşurilor primite din partea ‹caimacamului›, pe care nu le avusese în viaţa sa, îndată a făcut ca merindele şi zahereaua să apară din belşug în ordia împărătească.

După legea otomană, în ziua de mai sus s-a dat firman şi a început să se dea cetei de ostaşi toată zahereaua sa.

Menzilul 50: Ţuţora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de sîmbătă 27; luna iulie ‹13›.

În ziua de mai sus fiind popas, potrivit cu firmanul împărătesc
26 v. toată zahereaua sa a fost împărţită. În ordia împărătească găsindu-se zaherea din belşug şi lipsurile oştii islamice fiind înlăturate, demnitarii împărăţiei au fost foarte mulţumiţi, privind aceasta ca o binecuvîntare nesfîrşită.

Menzilul 51: Ţuţora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de duminică 28, luna iulie 14.

În ziua de mai sus, muhafîzul de Oceakov *(Özi)*, vizirul Halil paşa, şi beilerbeiul de Rumelia, Mehmed paşa, şi posesorul sangeacului de Niğde [44],

[44] Oraş în Anatolia.

Mehmet paşa, şi posesorul sangeacului Malatia[45], Mehmed paşa, emirii şi oastea vilaietului Rumelia şi agalele bulucurilor de mai jos trecînd cu neferii lor, ceată după ceată, prin faţa împăratului, au fost cinstiţi, după obişnuinţă, cu caftane strălucitoare. De asemenea, după ce au fost cinstiţi cu caftane, potrivit cu cetele şi rangurile lor, în faţa marelui vizir, fiecare s-a întors la locul său. Deşi în ordia împărătească se găseau din belşug merinde şi zaherea, totuşi spre a nu avea greutăţi pe drum, fiecare a cumpărat pentru oastea islamică la menzilul de mai sus o cantitate cît mai mare de zaherea. De aceea, pentru procurarea proviziilor au fost însărcinaţi ceauşii din partea ogeacurilor, împreună cu agalele de încredere ale marelui vizir cel norocos şi puternic. Pentru vînzarea zaherelelor luate de 27 r.
către acaparatori, au făcut ca aceştia să apară în faţa locului de fîneţe. Preaînaltul Allah fie lăudat, găsindu-se merinde şi zaherea din belşug, oastea islamului a fost îndestulată.

Menzilul 53: Ţuţora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de luni 29, luna iulie 15.

Dîndu-se firman pentru un divan împărătesc potrivit cu legea, au plecat după obicei vizirii cei mari şi ceilalţi demnitari ai împărăţiei. Fiind obiceiul ca pe timpul expediţiei împărăteşti să se dea bacşiş, s-au oferit, ca un dar măreţ din partea padişahului, 696 de pungi de bani pentru ceata de ostaşi. Acestea au fost date ca binefacere celor în drept, fiind primite ca o mare binecuvîntare:

— ienicerilor	18 150 — pungi	363
— spahiilor	6 300 — pungi	126
— silihdarilor	6 525 — pungi	112,50
— lefegiilor *(ulufeci)* de dreapta	550 — pungi	11
— ulufegiilor de stînga	500 — pungi	10
— mercenarilor de dreapta *(gureba-i emin)*	350 — pungi	7
— mercenarilor de stînga *(gureba-i yesar)*	250 — pungi	5
— gebegiilor	1 800 — pungi	36
— tunarilor *(topcian)*	1 300 — pungi	26
Totalul neferilor	34 825 — 34 825 000 aspri[46]	

După cum s-a arătat, au fost acordate ca binefacere împărătească 27 v.
celor 34 825 de neferi din ceata ostăşească cîte 1 000 de aspri la fiecare nefer, deci 348 de poveri *(yük)*[47] şi 25 000 de aspri. De aceea, oastea împărătească bucuroasă s-a angajat să slujească ca şi mai înainte, la poala împărăţiei.

În ziua de mai sus, fiind angajaţi ca hărţuitori *(çerhaci)* vizirul Halil paşa, muhafîz de Oceakov, şi Ali paşa, beilerbei de Anatolia, şi beilerbeii de Karamania şi Adana, au pornit înainte cu oştile ţinuturilor lor.

Menzilul 53: Ţuţora, popas; luna rebi ül-evvel, zi de marţi 1 *(gurre)*, luna iulie 16.

În ziua de mai sus, fiind popas, merinde şi zaherea se găseau din belşug în locurile *(daire)* vizirilor mari; chila de Istanbul de orz se oferea pentru vînzare, ‹costînd› pînă la trei aspri.

---

[45] Regiune în Asia Mică.
[46] De fapt, 35 725 neferi şi 35 725 000 aspri.
[47] 1 yuk sau o povară fiind de 100 000 de aspri, deci 34 800 000 de aspri.

Tunurile numite *baliemez*, care fuseseră pregătite pentru expediţia împărătească, sosiseră la ordia împărătească. La menzilul de mai sus, oastea islamului, care îşi procurase zaherea la Isaccea, unii lăsînd o cantitate din zaherelele lor în oraşul Iaşi, au luat măsuri spre a fi păzite.

28 r. *Menzilul 35: Ţuţora*, popas; luna rebi ül-evvel, zi de miercuri, 2; luna iulie 17.

În ziua de mai sus a avut loc popas; agaua ienicerilor înaltei curţi ridicîndu-se, a pornit înainte agaua ulufegiilor *(ulafgii)*; Ahmed aga fiind însărcinat să rămînă cu neferii săi la paza podului de peste rîul Prut, i s-a acordat firman să rămînă la Ţuţora.

Menzilul 55: Iepureni (Yepuren)[48], ora 5; luna rebi ül-ahîr, zi de joi, 3, luna iulie 18.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, pornind cu vizirii cei mari, potrivit cu obiceiul, după ce au trecut şi au dat salut alaiurilor pregătite cu tunuri în ambele părţi, au descins după amiază. De asemenea, în menzilul de mai sus, în apropiere de rîul Prut, fiind două locuri cu mlaştini, s-a hotărît să se treacă cu uşurinţă peste podurile construite.

Menzilul 56: Kopîciak[49], ora 6; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 4, luna iulie 19.

28 v. În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, după obicei, a pornit cu vizirii cei mari şi după ce s-a odihnit puţin la prînz, trecînd, a salutat alaiurile din ambele părţi şi apoi a descins. Tot în ziua mai sus-arătată, a venit micul vistiernic *(hazinedar)* al măriei sale hanul cel norocos şi a înfăţişat împăratului trei iscoade *(dil)*. Aceştia, fiind dintre cazacii blestematului de Hanenko [50], au fost ucişi. O ceată de cazaci, întorcîndu-şi faţa de la hatmanul ‹Petre› Doroşenko, s-a supus ghiaurului de Hanenko. Dar pe cînd aceştia porniseră, emirii, zaimii şi timarioţii din cele şase sangeacuri ale Rumeliei, cu ajutorul lui Nureddin sultan [51] şi al hatmanului Doroşenko, au plecat asupra acestora. Hanenko, cînd a fost înştiinţat, a făcut să ajungă în ajutorul lor un număr de 4 000 de călăreţi cazaci. Dar în momentul sosirii lor, fiind ajunşi de musulmani, ‹aceştia› au dat atac asupra duşmanilor credinţei; după ce s-au luptat şi s-au războit, prin grija celui de mai sus, musulmanii au devenit victorioşi şi duşmanii cei josnici, fiind învinşi, cei mai mulţi au fost făcuţi prizonieri, iar alţii au fost daţi hrană săbiei. Atunci, blestematul de Hanenko a fugit şi s-a închis în cetatea Ladrug̃ [52]. Prin scrisoarea măriei sale hanului şi prin ilamul amănunţit făcut de hatmanul căzăcesc Doroşenko, au sosit ştiri plăcute, care au fost de bun augur şi pline cu veşti bucuroase de victorie pentru musulmani.

În ziua de mai sus, din pricina mersului ‹oştii› s-a ridicat un colb dens, dar urmînd o ploaie binefăcătoare, timpul s-a răcorit, devenind şi mai plăcut.

---

[48] Localitate în jud. Vaslui.

[49] Copăceni (?).

[50] Hatman căzăcesc, rivalul lui Petre Doroşenko.

[51] Prim sfetnic al tronului tătar din Crimeea.

[52] Ladžin (?).

Tot în ziua de mai sus, beilerbeiul de Adana, Hüsein paşa, a fost numit conacci[53], tuiul împărătesc a fost înălţat, dîndu-se firman pentru pornire.

Menzilul 57: cîmpia Sahra-i Sahuru, ora 5; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 5, luna iulie 20.

În ziua de mai sus, măreţul padişah al islamului, potrivit cu obişnuinţa sa, s-a plimbat şi după ce s-a odihnit puţin, la prînz, împreună cu vizirii cei mari şi-a salutat alaiurile din ambele părţi, apoi au descins. Tot în ziua de mai sus, Halil paşa, care era hărţuitor, a trimis ‹la tabără› cinci ghiauri, luaţi din împrejurimile Cameniţei *(Kamaniçe)*. Dar aceştia, fiind dintre raiele, n-aveau nici o ştire din partea regelui polon şi au fost lăsaţi liberi.

Tot în ziua de mai sus, după chindie, a plouat. Aici troaca de orz se vindea cu 20—30 de aspri.

Menzilul 58: şesul (sahra-i) Berberina ‹?›, ora 5; luna rebi ül-ahîr, 29 v.
zi de duminică 6, luna iulie 21.

În ziua de mai sus, padişahul islamului, plin de măreţie, potrivit cu obiceiul s-a plimbat cu vizirii cei mari şi, după o mică odihnă la prînz, a trecut în revistă alaiurile din ambele părţi, apoi a descins pe timpul prînzului.

În menzilul de mai sus, găsindu-se merinde şi zaherea din belşug, ‹turcii› s-au îndestulat şi s-au odihnit bine. O dată sau de două ori a plouat şi vremea echilibrîndu-se, timpul s-a răcorit.

Menzilul 59: şesul (sahra-i) Lobnice[54], ora 5, luna rebi ül-ahîr, zi de luni 7, luna iulie 22.

În ziua de mai sus, alaiurile fiind în două părţi *(cenaheyn)*, padişahul islamului, plin de măreţie, a descins cu vizirii cei mari la norocoasa sa reşedinţă. După ce s-a odihnit puţin, potrivit cu firmanul, mulţi oameni dintre agalele şi leventii măriei sale marelui vizir cel norocos şi ai măriei sale preafericitului caimacam au încălecat ‹pe cai›. Apoi, măreţul padişah al islamului, după ce a petrecut la vînătoare cu ei, pe timp de chindie a descins la corturile sale împărăteşti. În localitatea de mai sus, chila de Istanbul de orz se vindea cu 100 de aspri.

Menzilul 60: şesul (sahra)..., ora 2; luna rebi ül-ahîr, zi de marţi, 30 r.
luna iulie 23.

În ziua de mai sus, măria sa padişahul feţei pămînteşti, plin de măreţie, potrivit obiceiului s-a plimbat cu vizirii cei mari. Apoi, după ce s-a odihnit puţin la prînz, a trecut în revistă alaiurile ambelor părţi ‹aripi›, cu îndeplinirea salutului cuvenit; după prînz a sosit la reşedinţa sa împărătească. Cu trei zile mai înainte a fost trimis pentru a lua limbă măscăriciul *(nedim)* măriei sale împăratului împreună cu agaua tătărească şi cu mulţi tătari. În aceeaşi zi a fost adusă la ordia împărătească o ceată de prizonieri ‹robi› cazaci cu soţiile şi cu copiii. De asemenea şi în menzilul de mai sus, fiind pe malul rîului Prut, unde erau lunci din belşug, chila de Istanbul de orz s-a vîndut cu 100 de aspri.

---

[53] Ofiţer de încartiruire.

[54] Lubniţa, Lobniţa (?).

Menzilul Pînar-bașî [55], în apropiere de cetatea Hotin, ora 5; luna rebi ül-evvel <sic>, zi de miercuri 9, luna iulie 24.

În ziua de mai sus, fiind firman pentru mare alai, după așezarea la masă măria sa padișahul cel măreț, ocrotitorul lumii, potrivit cu obiceiul, a îmbrăcat cabaniță căptușită cu samur. De asemenea și vizirii cei mari, îmbrăcați în zale și platoșe aurii, erau rînduiți cu mulțimea lor de slujbași
31 r. și ostași.

După ce au așteptat, în frunte cu vizirii cei mari, și-au aranjat suita lor ca și mai înainte, desăvîrșiți și înarmați, și s-au prezentat cu toții la locurile lor. Și ceilalți viziri, emiri ai emirilor *(mirimiran)* și ceata ostășească, unindu-și alaiurile, după ce s-au așezat, padișahul islamului cel plin de măreție a înaintat cu măreție și fericire. Vizirii cei mari, aranjați tot așa, au pornit pe timpul prînzului, au descins și s-au așezat la corturile lor princiare.

La menzilul de mai sus, fiind apropiați de fluviul Nistru *(Turla)*, corturile oștii islamice s-au întins de la Pînar-Bașî pînă la malul Nistrului, în partea cealaltă fiind țara leșească... Fiind deal, de pe înălțimile lui, unde s-au întins corturile oștii, se vedeau părțile Cameniței *(Kamanice)*.

În sfîrșit, cîmpia fiind plină de vestitori, în locurile unde au ajuns forțele mari n-a rămas nici un loc <care să nu fie> ocupat de oaste. După ce au descins, s-au așezat și s-au odihnit puțin; măria sa norocosul mare vizir și măria sa preafericitul caimacam pașa au încălecat <pe cai> și au ajuns la capătul unui pod care începuse să fie construit peste fluviul Nistru. La
31 v. stăruința lui defterdar pașa, după ce l-au privit, au mers la cetatea Hotin. Neputînd să se odihnească, au luat-o pe malul Nistrului și au ajuns în fața cetății Zwaniec *(Izvance)*, unde s-au așezat. Ghiaurii leși care erau în fortăreața cetății de mai sus, cu o zi mai înainte părăsind cetatea, fugiseră.

<Trecerea Nistrului cu caice și ocuparea cetății Zwaniec, unde au înălțat steaguri pe turnurile fortăreței și au rostit sfînta rugăciune *(ezan-i șerif)*>.

Cu ajutorul lui Allah cel preaînalt, după ce și-au îndeplinit această țintă, pe la chindie s-au întors și au venit la ordia împărătească. <Trecerea sultanului peste Nistru și descrierea cetății Zwaniec>, unde defunctul și răposatul sultan Osman han [56], pe cînd sosise în împrejurimile Hotinului și regele Poloniei era în tabără, l-a însărcinat pe fostul mare vizir Hüsein pașa, cu multă oaste și cu tunuri *kolomborna*, pentru cucerirea cetății Zwaniec. Dar după o asediere și după lupte de cîteva zile, n-a putut să fie cucerită.

<Acum, însă, dușmanii neputînd să reziste, au părăsit cetatea și au fugit>.

În ziua mai sus arătată, mai mult de o mie de tătari din Bugeac, care erau în partea măriei sale preafericitului caimacam pașa, au făcut incursiuni timp de cîteva zile în țara polonă, între fluviul Nistru și Prut. După ce au luat mai mult de 400 de prizonieri, oi și vite, s-au întors la ordia împărătească, unde au fost copleșiți cu favoruri spre văzul tuturor.

32 r. *Menzilul Pînarbașî*, popas; luna rebi ül-ahîr, zi de joi, luna iulie 25.

În ziua de mai sus, vizirul Halil pașa, muhafîz de Oceakov, a fost însărcinat cu oastea eialetului său să treacă la capătul celălalt al podului

[55] „Capătul fîntînii".

[56] Osman al II-lea (1617 — 1622); după expediția sa împotriva cetății Hotinului a fost ucis la Yedikule.

clădit peste Nistru, spre a se așeza acolo. Procurîndu-se cai și luntri *(sal)*, au început să treacă, la paza cetății Zwaniec fiind numit Küçük Mehmed pașa. La sosirea lor ‹turcilor›, s-a răspîndit zvonul că semănăturile ghiaurilor au fost strînse de levenții lor. În sfîrșit, robul căpeteniei unui ciorbagiu, care fugise de lîngă Iași în cetatea Camenița ademenit de vreo zece ghiauri, a venit spre ordia împărătească spre a prinde o limbă *(dil)*. Dar fiind întîmpinați de cei de la serhat, au fost prinși. Apoi, cînd au fost înfățișați împăratului, după ce au recunoscut ce fel de faptă au săvîrșit, tăindu-li-se capul și-au găsit pedeapsa ‹meritată›.

În împrejurimile menzilului de mai sus fiind o luncă *(çayır)* întinsă, aveau lemne *(odun)* din abundență, iar merinde și zaherea se găseau aici din belșug. De aceea, musulmanii au făcut bine că au așteptat terminarea podului și trecerea oștii în țara dușmanului. 32 v.

Semănăturile dușmanilor celor umili fiind incendiate dincolo de Nistru, din întîmplare desigur, au îngreuiat atît de mult înaintarea, la fel ca și lipsa de merinde a oștii islamice, încît este cu neputință de descris.

Menzilul 63 : *Pınarbașı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 11, luna iulie 26.

Fiind popas în ziua de mai sus, măria sa norocosul marele vizir și măria sa preafericitul caimacam pașa au aranjat cîte un cort *(cerhe)* și s-au așezat pe malul Nistrului urmărind terminarea podului. Oastea care trecuse în partea cealaltă a început să facă o clădire de palisade pentru întărire.

Ceata tătărească, după ce a îngrămădit caii oștii care trecuse, a plecat în partea cealaltă. Apoi, au mai trecut, după chindie, în partea cealaltă trei sute de ostași de sacrificiu *(serdengheçidi)*. Emițîndu-se un hatt-i humaiun purtător de fericire, au fost trecuți în partea cealaltă toți cîți erau din neamul tătăresc în slujba vizirilor și mirimiranilor, ca să meargă pe lîngă Halil pașa, muhafîz de Oceakov.

‹Prinderea unor ghiauri poloni trimiși din cetatea Camenița pentru a lua iscoade, dintre care unii au fost uciși, iar unul, fiind prezentat padișahului, l-a înștiințat că regele se află la reședința sa›.

Menzilul 64 : *Pınarbașı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 12, luna iulie 27. 33 r.

‹Distribuirea de daruri și solde de către marele vizir și defterdar pașa, terminarea întăririlor în palisade, întreaga oaste este trecută în caice, în partea opusă, de către tătari›.

Menzilul 65 : *Pınarbașı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de duminică 13, luna iulie 28. 33 v.

În ziua de mai sus, vechilii împărăției, plecînd la capătul podului, au cerut să se depună sforțări pentru terminarea lui. Sosind vestea despre intrarea hanului de viță nobilă în cetatea Bar din țara polonă, a fost trimis în partea sa și micul vistiernic, care venise mai înainte cu iscoadele. Tot în ziua de mai sus, spre seară plouînd, praful s-a stins și vremea s-a deschis.

Menzilul 66 : *Pınarbașı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de luni 14, luna iulie 29.

În ziua de mai sus, vechilii împărăției, așezîndu-se la capătul podului, au cerut terminarea lui.

‹În continuare manuscrisul acestei pagini este defectuos›.

Kücük Mehmed pașa, care era la paza <cetății> Zwaniec, a trimis în partea Cameniței pe chehaiaua *(kethuda)* sa cu un număr de 500 de oameni. Aceștia, apropiindu-se de Camenița, au atacat varoșul unei palănci din împrejurimile sale, pe care, după lupte, l-au ocupat. Măria sa marele vizir a fost înștiințat în amănunțime că aceștia, după ce au luat prizonieri și au
34 r. luat vite, au incendiat varoșul și s-au întors. Apoi, trimițîndu-l pe mai sus-numitul chehaia cu iscoadele prinse, acesta a fost cinstit cu un caftan strălucitor.

Din porunca preaînaltului Allah, în ziua de mai sus, între cele două rugăciuni plouînd, <înăbușeala> a fost înlăturată...

34 v. *Menzilul 69* : *Pınarbașı*, popas ; luna rebi ül-evvel ahîr, zi de joi 17, luna august *(agustos)* 1.

În ziua de mai sus, terminîndu-se construirea podului <peste Nistru>... au hotărît trecerea oștii islamice ; pe la prînz, beilerbeiul de Sivas, Murtaza pașa, și-a aranjat alaiurile și cînd a trecut prin fața împăratului, suita sa *(kapu)* fiind desăvîrșită, a fost cinstit cu caftan. Apoi, ajungînd la măria sa marele vizir cel plin de noroc, le-au acordat caftane atît lui, cît și celor opt agale ale sale.

După aceea, arătînd alaiurile lor, Iahia bei, posesorul *(mutasarrıf)* sangeacului Boz-Ok [57], Ğan-Arslan pașazade Mehmed bei, posesorul sangeacului Ğanik [58],... au fost căftăniți în fața împăratului și a marelui vizir ; apoi fiecare a plecat la locul său.

După aceștia, și voievodul Țării Românești *(Eflak)*, care era Ligorașcu [59], a arătat alai cu 4 000 de călăreți și pedestrași din oastea Țării Românești, <defilînd> în fața împăratului. Și cînd au ajuns în fața măriei sale marele vizir cel plin de noroc, și ei <românii> au fost cinstiți cu caftane.

În ziua de mai sus, sosind starostele de șelari *(seracbașı)* al măriei sale hanului, a adus știrea că măria sa hanul și hatmanul Doroșenko au ajuns în împrejurimile Cameniței și s-au hotărît ca în <ziua> următoare să staționeze într-un loc apropiat de Nistru.

35 v. <Înaintarea tătarilor și pregătirile oștii din Rumelia pentru asedierea Cameniței, care era o cetate bine întărită>.

Menzilul 70 : *Bınarbașı*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de vineri 18, august 2.

În ziua de mai sus, podul fiind terminat și întărit după dorință, au început să-l treacă în zori de zi muhafîzul de Alep, Kaplan pașa, muhafîzul de Bosnia, Ibrahim pașa, și beilerbeiul de Rumelia, Mehmed pașa, cu zaimii, timarioții și emirii ținuturilor lor. Apoi, pe timpul prînzului a pornit agaua ienicerilor Înaltei Porți cu agalele de ogeacuri și cu ienicerii.

36 r. *Mezilul 71* : *Bınarbașî*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de sîmbătă 19, august 3.

În ziua de mai sus, în zori, au trecut peste pod tuiurile măriei sale padișahul cel plin de măreție, ale vizirilor celor mari și ale demnitarilor împărăției. Acestea au fost fixate într-un loc din fața localității *Pînarbașî*, unde era ordia împărătească.

---

[57] Ținut în Anatolia.
[58] Ținut în Anatolia, pe malul lacului Van.
[59] Grigore Ghica.

<Urmează ştiri despre ploaie şi răcorirea timpului>.

Menzilul 72 : *în faţa (mukabil) Bînarbaşîului*, ora 6 ; luna rebi ül-ahîr, zi de duminică 20, august 3.

În ziua de mai sus, în zori, măria sa padişahul islamului plin de măreţie a trecut podul cu vizirii săi cei mari şi a descins cu noroc la cortul împărătesc.

<Plecarea caimacamului Mustafa paşa pentru pregătirea asedierii cetăţii Cameniţa din toate părţile. Pregătirile oştii din urmă lîngă Hotin, de unde de pe o înălţime se vede Cameniţa, fiind la o depărtare de trei ceasuri. Începerea unui asediu general>.

Menzilul 73 : *în faţa Pînarbaşîului*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de luni 21, august 5. 38 v.

<Descrierea întîlnirii hanului tătar şi a suitei sale cu sultanul>.

Menzilul 74 : *în faţa Pînarbaşîului*, popas ; luna rebi ül-ahîr, zi de marţi 22, august 6. 41 v.

<Trecerea tunurilor *baliemez* peste pod şi prezenţa hatmanului căzăcesc Petre Doroşenko în tabăra turcească, unde primeşte diverse daruri de la sultan, printre care şi un topuz de aur>.

Menzilul 75 : *cîmpia Cameniţa (sahra-i Kamanice)*, ora 4 ; luna rebi ül-ahîr, zi de miercuri 23, august 8. 42 r.

<Descrierea amănunţită a forţelor pregătite pentru asedierea Cameniţei, conduse de marele vizir>.

Atîtea alaiuri nu s-au văzut nici la campania asupra Hotinului, nici la expediţiile împotriva Bagdadului şi Revanului şi nici într-o altă expediţie.

<La 8 august cetatea este asediată de ieniceri, care aduc în tabără doi prinşi. Deşi se ridică un steag alb pe reduta cetăţii, asediul continuă. Trimiterea unui sol din partea regelui polon pentru tratative şi retragerea ruşilor din luptă. Ştiri despre participarea cazacilor la asediu, săparea unui tunel şi prăbuşirea unui turn al fortăreţei>.

Menzilul 88 : *cîmpia Cameniţei*, popas ; luna ğemazi ül-evvel, zi de sîmbătă 6, august 20. 86 r.

<Efectivul hanului tătar se ridică la 100 000 de ostaşi[60]>. 86 v.

... Era şi hatmanul cazacilor Doroşenko cu 20 000—30 000 de oameni din neamul căzăcesc. De asemenea şi voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei erau prezenţi cu oştile lor în împrejurimile cetăţii şi oraşului Cameniţa. 87 r.

<Rezistenţa fortăreţei Cameniţa>.
<Căftănirea hatmanului Doroşenko, căruia i s-au supus ostaşii ruşi din cetate>. 89 r.—v.

Menzilul 93 : *cîmpia din apropiere, Keşişan-Korusu* [61], ora 6 ; luna ğemezi ül-evvel, zi de sîmbătă 10, luna august 23. 90 r.

Menzilul 96 : *cîmpia din apropiere, Koru* [62] ; august 28. 92 v.

<Enumerarea condiţiilor primite de aliaţi>. 93 r.

... Şi hatmanul căzăcesc Doroşenko cu oastea sa căzăcească şi voievodul Ţării Româneşti cu oştenii săi fiind însărcinaţi, au primit haraciul

[60] Cifră evident exagerată.
[61] „Femeia călugărilor".
[62] „Codru".

ghiaurilor din cetăţile şi pălăncile care erau în împrejurimile Lembergului *(Ilbav)* şi ale varoşului său. Aceştia, cerînd iertare, s-au supus cu condiţia că dacă se vor răzvrăti vor fi daţi hrană sabiei.

Menzilul 97 : *şesul Koru*, popas ; luna ğemazi ül-evvel, zi de joi 15, august 29.

93 v. În ziua de mai sus, fiind popas, oastea musulmană, cazacii şi oastea Ţării Româneşti, fiind însărcinaţi cu pîrjolirea şi ruinarea ţării polone, s-au ridicat şi au pornit spre locurile unde primiseră porunci <să plece>...

Menzilul 98 : *Palanca Urîna* < ? >, luna ğemazi ül-evvel, zi de vineri 16, august 30.

<Popas pînă la 3 septembrie şi incursiuni la duşmani ; relatările hanului tătar>.

Menzilul 103 : *palanca Izberice*, ora 4 ; luna ğemazi ül-evvel, zi de miercuri 21, septembrie 4.

<Inspectarea alaiurilor de spahii şi silahdari de către padişah şi marele vizir, plata soldelor de către marele vizir, ruinarea împrejurimilor şi jefuirea populaţiei de către tătari>.

97 v. *Menzilul 105* : *palanca Izberice*, popas ; luna ğemazi ül-evvel, zi de vineri 23, septembrie 6, popas.

<Atacarea şi uciderea ghiaurilor din palanca *Izbarava*[63], aflată pe drumul lui Kaptan paşa, deoarece nu arătaseră supunere. Predarea armelor şi a muniţiilor, prezentarea căpitanului lor *(kapudan)* în faţa marelui vizir>.

Potrivit cu porunca dată principelui Transilvaniei *(Erdel Kıralına)* [64], acesta şi-a trimis zahereaua cu 500 de harabale şi a făcut dar măriei sale padişahului un binoclu *(billür)*, o trăsură frumoasă *(hinto mükemmel)*, trei cai trăpaşi *(yorga)* şi două gaiţe *(saksun)*, arătîndu-şi astfel supunerea sa. A mai făcut cunoscut că este pregătit cu oastea sa şi aşteaptă să îndeplinească orice poruncă i s-ar da.

98 r. <Plecarea lui Husein paşa, beilerbei de Adana, cu zaimii şi timarioţii sangeacului de *Semendire* şi împreună cu trei-patru mii de seimeni *(segban)* de-ai marelui vizir, pentru prinderea de iscoade care să cunoască situaţia ghiaurilor poloni. La 7—8 septembrie, la palanca *Izberce*, repararea unui pod din apropiere şi omorîrea unor ghiauri>.

99 v. *14 septembrie, popas la Izberce...*

<Prezenţa unor oameni de-ai regelui Poloniei, din părţile hanului, şi a lui Kaplan paşa cu scrisori de supunere ... ; incursiuni de pradă, aducere de robi, vite>.

100 v. *Menzilul 116* : *palanca Kolodan*, ora 5, popas ; luna ğemazi ül-ahîr, zi de marţi 5, septembrie 17.

<Incursiuni de pradă prin împrejurimi>.

101 r. *Menzilul 118* : *cîmpia pălăncii Bakalnice* ; zi de joi, septembrie 19.

102 r. La 21 septembrie <popas la Yakalnice> [65], vizita sultanului şi a vizirilor săi..., varoşul cetăţii Bozonora [66] fiind plin de ghiauri, aici au fost ucişi mulţi dintre ei ; ceilalţi s-au închis în cetate.

105 v. <Înaintarea turcilor spre oraşul şi cetatea Buczacz *(Buçai)*>.

---

[63] Zborow, oraş în Galiţia.
[64] Mihail Apafi (1661—1690).
[65] Recte *Bakalnice*, greşeală de grafie.
[66] Boznova (?).

Menzilul 123 : *șesul Buczacz*, ora 4 ; luna ğemazi ül-ahîr, zi de luni 11, septembrie 23.

<Atac asupra cetății, prăzi multe din împrejurimi>.

Menzilul 133, 3 octombrie. 109 v.

<În cîmpia de lîngă Buczacz sosesc trei soli din partea regelui polon, care sînt primiți și cu care tratează caimacam pașa. La sfat participă și reis ul-küttab[67] Mustafa efendi și ceaușbași[68] Suleiman aga și primul tîlmaci *(baștercuman)*[69], care duc tratative tainice pentru pace>.

La 4 octombrie continuă în taină, timp de cinci ore, tratativele pentru încheierea păcii, duse cu caimacamul Mustafa pașa, care ține legătura cu marele vizir. În acest timp au loc lupte cu ghiaurii în pălăncile Zolva și Taruflu...

La 5 octombrie, lîngă Buczacz, solii craiului leșesc, pe la timpul prînzului, au vorbit trei ore ; aceștia, plîngîndu-se de hatmanul cazacilor Doroșenko, au grăit : „Cu ajutorul vostru <al turcilor> a ocupat o parte din țara noastră și acum cetatea Cameniței cu pălăncile din împrejurimi a intrat sub stăpînirea voastră".

<Discutarea problemei haraciului, dar cererea polonilor nu este luată în seamă>.

La 6 octombrie, lîngă cîmpia Buczacz, se prezintă iarăși solii poloni pentru tratative de pace, discutîndu-se chestiunea haraciului, problema granițelor și în special situația cetății Camenița și a ținutului Podolia, barieră și lacăt al țării leșești...

<Se cere solilor poloni ca ținutul hatmanului căzăcesc Petre Doroșenko să nu mai fie atacat, 112 r.
ci respectat, deoarece găsise azil la turci. De asemenea cer protecție pentru cazacii *sarı kamış*[70]
și discută problema celor oferite pentru haraci>. 113 r.

La 7 octombrie, tot lîngă șesul Buczacz, cei trei soli poloni sînt primiți de marele vizir, iar beizadelele lor au fost cinstite pentru încheierea păcii cu 13 caftane *(hilat)*... 115 r.

<Condiția principală impusă de turci pentru încheierea păcii a fost evacuarea cetății Camenița într-un răstimp de nouă zile și lăsarea ei în stăpînirea lor>.

La 8 octombrie, lîngă cîmpia Buczacz, popas, spre a nu avea lipsă prea mare ; lîngă cetatea Lemberg *(Ilba)* au procurat zaherea plătind ocaua de făină cu 50—60 de aspri, în timp ce fusese cu 30 de aspri ; ocaua de pesmet cu 70—80 de aspri, pe cînd <înainte> era cu 40 de aspri ; troaca de orz, care era 30 de aspri, s-a vîndut cu 40—50 de aspri și ocaua de seu, în timp ce <înainte> era 50—60 de aspri, s-a urcat la 81, iar ocaua de cafea, care era 140, s-a urcat la 180 și 200 de aspri. 116 v.

<Discuții asupra prețurilor vechi și noi>.

... Tunurile *baliemez*, care fuseseră trimise asupra Ilbei, au fost aduse și predate ordiei împărătești de către voievodul Țării Românești... 117 r.

---

[67] *Reis efendi* : la început marele cancelar, acum un fel de ministru de externe.

[68] Marele șambelan.

[69] Marele dragoman.

[70] „Stuf galben", denumirea dată cazacilor zaporojeni de pe Nipru.

<La 9 octombrie, pe o vreme plăcută, a avut loc în tabăra turcească ceremonialul împărţirii de caftane de către marele vizir, caimacam paşa şi în prezenţa solilor. Supărarea polonilor pentru pierderea cetăţii Cameniţa şi a ţinutului Podoliei. Acordarea unor avantaje şi privilegii hatmanului Doroşenko>.

119 r. În ziua de mai sus, potrivit cu preaînaltul firman, pe timpul prînzului, tuiul împărătesc şi tuiurile altor demnitari ai împărăţiei fiind ridicate de Hüsein paşa, beilerbei de Adana, au fost îndreptate spre partea Hotinului.

<Tot într-acolo a pornit şi agaua de ieniceri cu ienicerii săi. La 9 octombrie, orele 6, de la „palanca ruinată" *(palanka-i harabe)*, începe întoarcerea oştii împărăteşti>.

120 v. *Menzilul 141* : *şesul Zwaniec*, ora 7 ; luna ğemazi II, zi de sîmbătă 30, octombrie 12, sînt la Izvance...

<Sultanul şi vizirii, după odihnă, asistă la trecerea oştii peste rîul care curge prin Zwaniec>.

121 r. Dar în momentul trecerii peste rîul de la Zwaniec, deşi apăruse lipsa unor merinde şi zaherea, unii obţinînd totuşi provizii din cele lăsate ca amanet la cetatea Hotin din faţa Cameniţei, această lipsă a fost înlăturată.

La 14 octombrie popas în şesul Zwaniec.

<Înapoierea solilor poloni regelui lor, sub escorta oştii vizirului Ibrahim paşa, beilerbei de Bosnia>.

Lăudat fie Allah, în ziua de mai sus, timpul răcorindu-se, a devenit mai plăcut şi deoarece s-a răspîndit zvonul că în cetatea Hotin se găsesc din abundenţă merinde şi zaherea, oastea musulmană a trecut pe poduri, iar unii au trecut cu caicele. În acelaşi timp, s-au străduit să-şi procure tot de ce aveau nevoie.

122 r. Deşi în cetatea Hotin se găseau merinde şi zaherea din abundenţă, fiecare a depus eforturi să şi le procure înainte de a se divulga aceasta oştii islamice, fără să se gîndească că după un pas făcut înainte cumpărarea va fi mai uşoară. Aici se vindea ocaua de făină cu 8—10 aspri, chila de orez cu 150 de aspri, chila de pesmet cu 15—20 de aspri, ocaua de seu cu 40—50 de aspri, ocaua de cafea cu 120 de aspri, iar preţurile la papuci, cizme... erau ca la Adrianopol, o troacă de orz se vindea cu 25—30 de aspri... Lăudat să fie Allah cel preaînalt, atîta abundenţă a fost aici că fiecare şi-a luat atîta zaherea cît îl ducea puterea să transporte.

<Invitarea hanului tătar pe lîngă marele vizir, ceremonia acordării unor daruri : cai etc.>.

În ziua de mai sus, beilerbeiul de Sivas, Mustafa paşa, şi posesorul sangeacului de Nicopol, Osman paşa, au fost însărcinaţi cu paza cetăţii Cameniţa. De asemenea, a fost recrutat un număr de 1 000 de seimeni puternici pentru luptă şi război, slujitori la porţile vizirilor celor mari, care despărţindu-se <de oaste> au fost aşezaţi acolo.

122 v. *Menzilul 135* : *şesul Zwaniec*, popas ; luna regeb, zi de miercuri 4, octombrie 15.

În zorii zilei de mai sus, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, poruncind plecarea la cetatea Cameniţei, a pornit împreună cu măria sa marele vizir şi cu Hüsein paşa, care era conacci. Tuiul împărătesc fiind înălţat, şi tuiurile vizirilor mari au fost trecute de pe podul care era peste fluviul Nistru şi le-au înfipt în împrejurimile Hotinului.

<După aprovizionarea cetăţii Cameniţa cu zaherea şi întărirea ei cu tunuri *baliemez*, cumbarale etc. pentru pază, padişahul se întoarce la oaste>. 123 r.

Menzilul 146: *Bînarbaşî*, şesul Hotin, orele 3; luna regeb, zi de joi 5, octombrie 17.

În ziua mai sus arătată, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie a trecut cu vizirii cei mari de pe podul care a fost construit mai înainte şi pe la prînz au descins . . .

<Trecerea oştii islamice şi înălţarea tuiurilor de către conacciul Hüsein paşa>.

Menzilul 147: *şesul Haduka*, ora 5; luna regeb, zi de vineri 6, octombrie <18>.

În zorii acestei zile, pornindu-se, pe timpul prînzului au descins.

<*Notă marginală*>: În ziua de mai sus, hanul cel de viţă nobilă fiind invitat să se înfăţişeze împăratului, a primit învoirea împărătească de a se întoarce în partea Crimeei şi <a fost însărcinat> să ridice pe tătarii de la bugeacul Akkermanului. Apoi, a primit ca dar din partea padişahului o cabaniţă de samur căptuşită cu catifea, o sabie purtătoare de victorie încrustată cu pietre preţioase şi o tolbă *(tirkeş)* împodobită cu pietre preţioase.

<*Notă marginală*>: Pornindu-se la ridicarea întregului neam tătăresc de pe partea de dincoace a fluviului Nistru *(Turla)*, dinlăuntrul Moldovei şi pînă la colţul *(bucak)* Akkermanului, pentru mutarea lui în Crimeea a fost însărcinat Halil paşa, fost beilerbei de Tunis-Siria *(Tarablus-i Şam)*. În acele locuri ivindu-se unele nelegiuri ale neamului tătăresc, <sultanul> a fost împotriva răufăcătorilor tribului tătar, de aceea, ridicîndu-i pe toţi, i-a mutat în partea Crimeei. Din porunca preamarelui 123 v.
Allah, timpul fiind înaintat, ploua des.

Menzilul 148: *Mabein-Berberina*, în apropiere de rîul Prut, ora 7; luna regeb, zi de duminică 7, octombrie 19.

În ziua de mai sus, măria sa măreţul padişah al feţei pămînteşti, potrivit cu obiceiul, s-a plimbat pe la prînz, s-a odihnit puţin şi apoi după timpul de amiază a descins la reşedinţa sa. Din porunca preaînaltului Allah a plouat necontenit de dimineaţa pînă seara şi din această pricină au apărut multe mlaştini.

Menzilul 149: *şesul Usluca*, în apropiere de Prut, ora 5; luna regeb, zi de duminică 8, octombrie 20.

Din porunca lui Allah în ziua de mai sus fiind ploaie mare, de cu seară şi pînă spre dimineaţă a apărut mereu mult noroi. De aceea, pînă la construirea podurilor pe drum, oastea musulmană a întîmpinat multe greutăţi la trecere. Locurile de încărcare şi descărcare pentru lucrurile *(barhanelei)* vizirilor celor mari <fiind> pe vremea apusului <de soare> şi unele neajungînd la timp, s-a dat firman pentru popas, ca un act de binefacere din partea padişahului, şi fiecare s-a odihnit.

Menzilul 150: *cîmpia Usluca* în apropiere de Prut, popas; luna regeb, 124 r.
zi de luni 9, octombrie 21.

În ziua de mai sus ploaia a încetat şi vremea s-a răcorit şi fiind popas oastea rămasă în urmă şi majoritatea bagajelor *(barhane)* au intrat în ordia împărătească. Merinde şi zaherea găsindu-se într-o măsură oarecare, musulmanii nu aveau alte greutăţi decît băltoacele şi noroiul.

De asemenea, în ziua de mai sus, sosind o scrisoare din partea hanului, acesta făcea cunoscut că fiind în expediţie împărătească şi Crimeea rămînînd pustie, au venit 10 000 de cazaci ***baraboşi*** cu gîndul de a devasta. Dar Gagîlgai sultan [71], care era la paza Crimeei, ajungîndu-i din urmă cu oastea tătărească, a făcut ca cei mai mulţi dintre acei blestemaţi să fie daţi hrană săbiei şi alţii luaţi prizonieri şi ferecaţi în lanţuri. Aceasta a pricinuit bucuria musulmanilor, care au mulţumit lui Allah.

124 v. *Menzilul 151*: *şesul Koiucian şi Kobocii*, în apropiere de Prut, ora 6; luna regeb, zi de marţi 10, octombrie 22.

În ziua de mai sus, suita vizirilor mari a înaintat. Măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, după ce s-a odihnit puţin, pe la prînz *(yemeklik)* au descins <cu toţii> spre corturile lor împărăteşti. În această zi timpul a fost potrivit.

Menzilul 153: *Iepuren<i>*, în apropiere de rîul Prut, ora 6; luna regeb, zi de miercuri, octombrie 23.

În ziua de mai sus, pe la miezul nopţii a plouat şi a nins, ceea ce a pricinuit mari greutăţi musulmanilor şi vitelor lor; dar padişahul era pe drum de vînătoare şi fiecare cu greu se aşeza pe locul său.

125 r. La plecarea în expediţie, în acest menzil nu s-a putut găsi o troacă de orz <nici> pentru 40 de aspri şi în obţinerea altor zaherele a fost o mare greutate, fiind lipsă. Din această pricină, a răutăţii, a fost nevoie de mazilirea lui Duca voievod...

Acum, însă, voievodul Moldovei, care era Ştefan *(Istefan)* [72], a făcut să apară cît mai multă zaherea la locul de mai sus. Chila de orz se putea lua cu 20 de aspri şi alte provizii se găseau din abundenţă.

Menzilul 153: *Ţuţora*, în apropiere de Iaşi, ora 6; luna regeb, zi de joi 12, octombrie 24.

În menzilul de mai sus, de asemenea, măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie, după o mică şedere la prînz, a descins cu vizirii cei mari la corturile lor împărăteşti. Suitele marilor viziri au venit înainte.

Tot în menzilul de mai sus, fiind belşug, ocaua de făină se vindea cu 10 aspri, pesmetul de cea mai bună calitate cu 20 de aspri, chila de orez cu 200 de aspri, ocaua de seu cu 50 de aspri, troaca de orz cu 15 aspri;
125 v. oastea musulmană s-a îndestulat cu zaherea după dorinţa sa.

Menzilul 154: *Ţuţora*, popas; luna regeb, zi de vineri 13, octombrie 25.

În ziua de mai sus fiind popas, cea mai mare parte a oştii musulmane a sosit cu sănătate la ordia împărătească. De asemenea, cei care aveau trebuinţă de merinde şi zaherea, şi le-au procurat...

Menzilul 155: *Gurzeşti* [73], ora 5; luna regeb, zi de sîmbătă 14, octombrie 26 (*Ruz-i Kaısm*).

În ziua de mai sus, fiind sf. Dumitru, pe la miezul nopţii, vîntul de apus aducînd ploaie amestecată cu zăpadă, s-a dezlănţuit furtuna lui Kasîm.

Din porunca lui Allah, la întoarcerea din expediţia împărătească pînă la menzilul de mai sus, din cauza ploii dese, drumurile s-au umplut de noroaie şi băltoace. Din această pricină, din mila măriei sale padişahul islamului cel plin de măreţie pentru musulmani, au avut loc popasuri pe
126 r. drum şi pînă la Ţuţora unii au putut să ajungă ordia împărătească. <Între

[71] Numit şi *Kalga-i sultan*, moştenitorul tronului tătar.
[72] Ştefan Petriceicu (1672—1673).
[73] Grozăveşti (?).

timp> au înştiinţat că mulţi dintre musulmanii care rămăseseră în urmă, mai cu seamă multe dintre femeile şi copiii prizonierilor, au murit pe drum. Astfel, pentru mulţi sosirea fiind grea, cu eforturi au ajuns pe malul mîntuirii !

Menzilul 156 : *cîmpia Pagul*, ora 5 ; luna regeb, zi de duminică 15, octombrie 27.

Pornindu-se în ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, pe timpul prînzului măreţul padişah al islamului a intrat în cîmpia Pagul.

Din porunca lui Allah, noaptea, din pricina vîntului sălbatec şi a lapoviţei *(berf ü baran)*, s-au făcut pe drumuri băltoace mari şi noroaie, de aceea unii au intrat la ordia împărătească după chindie, iar alţii chiar pe timpul asfinţitului de soare. De asemenea, la menzilul de mai sus fiind zaherea în cantitate mică, s-au rugat lui Allah pentru îndreptarea vremii.

Menzilul 157 : *şesul Ceretin<?> (Karutin)*, ora 5 ; luna regeb, zi de luni 126 v.
16, octombrie 28.

În ziua de mai sus, timpul fiind ceţos şi apoi suflînd şi un vînt din vest, precum şi din pricina lapoviţei, s-au odihnit puţin. Au dus lipsă de merinde şi zaherea deoarece nu se mai găsea nici în cantităţi mici.

Menzilul 158 : *Gura Tigheciului (Kegheci-Ağazı)*, ora 5 ; luna regeb, zi de marţi 17, octombrie 29.

Cu ajutorul lui Allah, în ziua de mai sus timpul fiind potrivit, măria sa padişahul islamului şi cu vizirii cei mari au intrat în ordia împărătească. Spunîndu-li-se că menzilul de mai sus este una din schele, au sperat să găsească din belşug merinde şi zaherea ; dar, împotriva aşteptărilor, s-au găsit cu greu chiar în cantităţi mici, troaca de orz fiind 40—50 de aspri.

Menzilul 159 : *Zerneş<ti>* [74], ora 6 ; luna regeb, zi de miercuri 18, octombrie 30.

În ziua de mai sus, nefiind zăpadă şi ploaie, măria sa padişahul
islamului pe timpul prînzului a intrat cu vizirii săi cei mari în ordia împă- 127 r.
rătească. În menzilul de mai sus, cea mai mare parte a zaherelei fiind luată de oastea musulmană sosită mai înainte, se găsea cu greu o troacă de orz chiar cu 50—60 de aspri. Deşi era lipsă şi de alte feluri de provizii, totuşi carne de oaie şi de berbec s-a găsit din belşug. Se găseau lemne de foc în cantităţi mari, dar nu erau doritori să le ia.

Menzilul 160 : *Isak-Sadık*, ora 4 ; luna regeb, zi de joi 19, noiembrie <?> *(teşrin evvel)* 1.

În ziua de mai sus, potrivit cu obiceiul, pornindu-se mai departe, au descins pe timpul prînzului. Dimineaţa bătea un vînt aspru cu zăpadă şi ploaie, dar prin graţia lui Allah timpul s-a îndreptat...

În menzilul de mai sus de asemenea fiind lipsă, troaca de orz se vindea cu 70 de aspri şi unii nici nu au găsit ca să cumpere...

Menzilul 161 : *satul Kere (Kara?)-Kul* [75]; luna regeb, zi de vineri 127 v.
20, noiembrie 2.

În zorii zilei de mai sus, fiind un vînt aspru, care din porunca celui de sus tulbura pe musulmani, pe timpul prînzului, prin temperare, timpul s-a îndreptat. Troaca de orz se găsea, din belşug, cu 10 şi 12 aspri. Apoi populaţia satului a pregătit din belşug pîine pentru musulmani. În împă-

[74] Localitate în Moldova (?).
[75] *Karakui* (R.S.S. Moldovenească).

răţia padişahului fiind belşug, zilele de lipsuri au fost uitate şi au mulţumit pentru abundenţa împărăţiei...

Menzilul 163 : *Isaccea*, ora 8 ; luna regeb, zi de sîmbătă, 21 ; noiembrie 3.

În ziua de mai sus, neaşezîndu-se la satul Kartal, s-a dat firman ca să se descindă de-a dreptul la Isaccea. Răspîndindu-se această <ştire>, cea mai mare parte a oştii islamice a pornit pe la miezul nopţii, unii au trecut podul şi alţii au descins în împrejurimile <localităţii> Kartal ; zi şi noapte s-au străduit să treacă <Dunărea> şi să ajungă la Isaccea.

128 r. În ziua de mai sus, iarna de asemenea s-a înăsprit aşa de tare, încît este cu neputinţă de descris. Din pricina iernii aspre şi a lipsei de lemne pentru foc, s-a dat firman ca oastea musulmană să depună sforţări ca să treacă dincolo de pod, să facă popas şi fiecare să-şi găsească odihna.

Lăudat fie marele Allah, la Isaccea se găseau merinde şi rachiu mai multe decît se spera ; era aşa de <mare> belşug, încît troaca de orz se cumpăra cu 10 şi 12 aspri, ocaua de făină se vindea cu 8 şi 10 aspri, ocaua de pesmet cu 12 şi 15 aspri, chila de orez cu 180 şi 200 de aspri şi ocaua de cafea *(kahve)* cu 130 şi 140 de aspri. Deci, erau toate din belşug, fapt pentru care au adus mulţumiri celui atoatedătător <Allah>...

Menzilul 163 : *Isaccea*, popas ; luna regeb, zi de duminică 22, noiembrie 3.

În ziua de mai sus fiind popas, unii din oastea musulmană, rămaşi în urmă, au trecut podul şi au intrat în ordia împărătească, iar alţii venind încă din urmă s-au aşezat la Kartal.

128 v. *Menzilul 164* : *Isaccea*, popas ; luna regeb, zi de luni 23, noiembrie 4.

În menzilul de mai sus, măria sa padişahul islamului plin de măreţie, manifestîndu-şi dorinţa împărătească de a vedea pe prinţii de viţă nobilă, potrivit cu înaltul firman, a plecat, împreună cu măria sa norocosul vizir şi cu măscăriciul *(nedîm)* împărătesc şi cu preafericitul Mustafa paşa, la Kara-Su.

Măria sa preafericitul caimacam Mustafa paşa, rămînînd cu ordia împărătească, s-a străduit să dea lefurile *(ulufe)* spahiilor şi silihdarilor. Dîndu-i-se firman să pornească împreună cu oştile rămase în urmă, de la timpul prînzului şi pînă la chindie au plătit lefurile celor de mai sus.

Unii abţinîndu-se de a-şi vinde zaherelele şi apoi aflînd că le pot vinde cu preţuri mari dacă doresc, au scos la iveală atîtea zaherele, încît oastea musulmană s-a îndestulat aşa cum a vrut. De aceea au binecuvîntat cu toţii pe măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie.

129 r. *Menzılul 165* : *Isaccea*, popas ; luna regeb, zi de marţi 24, noiembrie 5.

În ziua de mai sus, fiind popas ca şi în ziua de mai înainte, măria sa preafericitul caimacam paşa şi defterdar paşa au plătit lefurile ostaşilor şi au hotărît, prin îndepărtarea celor mulţı, plecarea din Isaccea.

Menzılul 166 : *Haciki-Kışlası*, ora 6 ; luna regeb, zi de miercuri 25, noiembrie 6.

În ziua de mai sus, cînd pe drumuri erau multe băltoace şi noroaie, au pornit, unii la prînz, iar alţii pe la asfinţitul soarelui, să ajungă ordia împărătească.

Cu voia lui Allah, nefiind zăpadă şi nici ploaie, totuşi se cam simţea asprimea iernii, dar nu s-a dus lipsă de merinde şi zaherea.

Menzilul 167 : *satul Çagatai*, ora 6, luna regeb, zi de joi, 26, noiembrie 7.

În ziua de mai sus, prin graţia lui Allah timpul îndreptîndu-se, măria sa caimacam paşa a descins şi pe la prînz şi-a aşezat cortul cel mic, l-a poftit pe defterdar paşa şi au dat lefurile spahiilor şi silihdarilor.

În ziua de mai sus, de asemenea, nefiind strîmtorare din pricina merindelor şi zaherelei, belşugul nimeri peste musulmani.

Menzilul 168 : *Uzun Ali Çayir*, luna regeb, zi de vineri 27, noiembrie 8.

În ziua de mai sus, prin grija lui Allah timpul îndreptîndu-se şi deoarece pe drum nu mai erau băltoace şi noroaie, pînă la chindie au sosit cu toţii la menzil pentru odihnă.

Nefiind strîmtorare pentru zaherea, <turcii> au ridicat imn de laudă celui de sus.

Menzilul 169 : *Kara-Su*, ora 6 ; luna regeb, zi de sîmbătă 28, noiembrie 9.

În ziua de mai sus, cu ajutorul lui Allah cel preaînalt timpul înmuindu-se, padişahul islamului cel plin de măreţie, care poftise să se odihnească la Kara-Su, de asemenea sosind la ordia împărătească, a dat firman pentru un popas de o zi ; aceasta era pentru ca cei rămaşi în urmă să ajungă <oastea>, iar celor sosiţi li s-a dat timp să-şi procure merinde şi zaherea.

Menzilul 170 : *Kara-Su*, popas ; luna regeb, zi de duminică 29, 130 r.
noiembrie 10.

În ziua de mai sus, avînd loc popas, prin graţia lui Allah timpul s-a deschis ; Hüsein paşa, care era conacci, înălţînd tuiurile a pornit înainte.

Menzilul 171 : *Kurnalı deresi*, luna regeb, zi de luni 30, noiembrie 11.

În zorii zilei de mai sus, pe cînd era un vînt aspru cu ploaie, potrivit cu obiceiul au înaintat şi îndată timpul deschizîndu-se, vremea s-a îndreptat. Măria sa padişahul islamului cel plin de măreţie a pornit cu vizirii cei mari spre cîmpie, pentru vînătoare. Apoi, întorcîndu-se, au descins la cortul împărătesc.

La menzilul de mai sus, de asemenea, găsindu-se merinde şi zaherea, oastea musulmană s-a îndestulat după dorinţă, aducînd binecuvîntare padişahului islamic.

Menzilul 172 : *satul Musa bei*, ora 6 ; luna şaban, zi de marţi 1, 130 v.
noiembrie 12.

În ziua mai sus arătată, măria sa padişahul islamului în zori de zi *(akide)* pornind cu vizirii cei mari, s-au înfăţişat şi raialele pentru vînătoarea împărătească. Cînd au sosit la Keçi-Deresi [76], după alungarea vînatului *(sürgün avı)*, au vînat cîţiva cerbi *(karaca)*. Deşi au venit pe la asfinţitul soarelui la locul unde era masa *(yemeklik)*, nu s-au oprit acolo ; padişahul islamului a plecat în satul unde era Haseki sultan. Măria sa norocosul mare vizir şi măria sa preafericitul caimacam paşa, deoarece s-au întors, la sosirea lor norocoasă, seara, împreună cu vizirii lor cei mari au intrat în ordia împărătească.

Menzilul 173 : *satul Musa Bei*, popas ; luna şaban, zi de miercuri 2, noiembrie 13.

---

[76] „Gîrla caprei".

În ziua de mai sus fiind popas, a avut loc iarăşi goana *(sürgün)* vînatului. După menzilul de mai sus, măria sa padişahul islamului fiind
131 r. la vînătoarea împărătească s-a îndreptat spre Silistra. S-a dat firman că preafericitul caimacam paşă să fie împreună <cu sultanul>, iar măria sa marele vizir să pornească cu ordia împărătească. Dar cînd se luase o astfel de hotărîre, cu voia lui Allah cel atotputernic, pe la miezul nopţii, avînd loc zăpadă şi ploaie, măria sa padişahul a renunţat la vînătoare... şi apoi fiind în partea Silistrei, a luat hotărîrea de a merge spre Adrianopol. Însă, cînd fiecare căuta să-şi găsească o cale pentru transportarea cortului său, prin grija lui Allah cel puternic timpul s-a îmbunătăţit.

Menzilul 174 : *Hacioğlu-Pazarı*, ora 5; luna şaban, zi de 3, octombrie 14.

<Înaintarea oştii otomane>.

Menzilul 175 : *Kadı-Köy*, noiembrie 15.

<Vînătoare şi înaintarea armatei> .

Menzilul 176 : *Kozluce* [77]; luna şaban..., noiembrie 16.

<Traversarea localităţilor Provadia, Kopru-Köy, Aidos, Karin-Abad, Padışah-Yurdu, Paşa-Köy ş.a.>.

<La 29 noiembrie 1672, are loc primirea sultanului de către ieniceri, la Adrianopol, şi
136 intrarea sa în palatul împărătesc. Se relatează apoi plecarea marilor viziri şi aşezarea lor în posturi, lăsarea oştii expediţionare la vatră şi încheierea campaniei împotriva Cameniţei>.

---

[77] „Nucet" (în Bulgaria).

VI

MÜNEĞĞIMBAŞI
DERVIŞ AHMED DEDE B. LÜTFÜLLAH

După Kiatip Celebi, figura cea mai proeminentă a istoriografiei otomane din a doua jumătate a veacului al XVII-lea a fost Müneğğimbaşı *(Müneccimbaşı)*. Se poate spune că el este autorul celei mai importante istorii universale din istoriografia otomană. Numele său adevărat era Ahmed efendi, fiul lui Lütfüllah. Tatăl său, originar din tîrgul Ereğli, din apropiere de Konya, provincia Karaman (Anatolia), a făcut parte din ordinul dervişilor mevlevi [1]. Autorul, născut la Salonic în 1631, a luat în copilărie lecţii de la Abdullah efendi, muftiu în acest oraş. Timp de 15 ani a slujit la Mevlevi-hane [2] a lui Kasîm paşa, sub şeihul Halil dede. Apoi s-a consacrat studiilor de astrologie şi astronomie, devenind pe la 1667—1668 (1078 H.) astrologul Curţii împărăteşti. De aici şi denumirea de Müneğğimbaşı, nume cu care a rămas cunoscut în istoriografia otomană. Mai tîrziu, în noiembrie 1675 (1086 H.), este primit în suita sultanului ca favorit *(musahib-i padişahi)*. În noiembrie 1687 (muharrem 1099 H.) a fost surghiunit în Egipt. După cîţiva ani pleacă la Mekka, unde slujeşte ca şeih la Mevlevi-hane. Pe la 1693—1694 (1105 H.) se duce la Medina, unde stă şapte ani, apoi se reîntoarce la Mekka. Moare la 27 februarie 1702 (29 ramazan 1113 H.) şi este înmormîntat lîngă mausoleul Hadigei, soţia profetului Mohammed.

Müneğğimbaşı a fost nu numai un bun istoric, ci a desfăşurat şi o bogată activitate literară. Din acest domeniu merită să fie menţionate, de pildă, opera sa *Hasia*, privind comentariul Coranului de Baidavi, un *Letaifname*, traducerea unei colecţii de anecdote arabe întocmite de Ubai-i Zakani, un *Divan* turc, adică o „colecţie de poezii", care i-a asigurat un loc important în literatura otomană. În acelaşi timp, este autorul unor lucrări de geometrie şi chiar de muzică. În ultima parte a vieţii sale, Müneğğimbaşı a compus o operă istorică de seamă, în limba arabă, intitulată *Cami' al-duvval* (Totalitatea statelor). Este o istorie universală, fundamentată pe un număr de peste 70 de izvoare arabo-persane şi turceşti. Manuscrisele originale nu s-au pierdut, cum s-a crezut un timp, ci se păstrează, unul în Biblioteca Moscheii Selim al II-lea, la Adrianopol, altul la Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayi din Istanbul (fd. Ahmed al III-lea). Există

[1] *Mevlevi*: denumirea unui ordin călugăresc de dervişi musulmani, fondat de mevlâna Gelal ed-Din (sec. XIII); sectă religioasă musulmană.
[2] *Mevlevi-hane*: mănăstire de dervişi mevleviţi.

şi alte manuscrise ale acestei opere. O listă a lor ne-a lăsat J. v. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottomane*, ed. Hellert, Paris, 1839, XIII, p. 359, iar o bună prezentare face prof. M. Tayyib Gökbilgin de la Universitatea din Istanbul, în articolul său din *Islâm Ansiklopedisi.*

Manuscrisele arabe ale acestei opere nu s-au bucurat de o circulaţie prea mare. În schimb, traducerea turcă a poetului Ahmed Nedim (m. oct. 1730/rebi I 1143 H.) [3], din 1720 (1132 H.), editată mai tîrziu sub titlul *Sahaif ül-ahbar* (Pagini informative) (Istanbul, Matbaa-i Amire, 1285 H./ 1868—1869, 3 vol.), a contribuit mult la răspîndirea ei în lumea ştiinţifică.

În ceea ce priveşte metoda folosită, nu are aproape nimic original, urmînd pe vechii istorici Raşid al-Din (m. 1316), Gaffari, Mirhvand etc. Materialul este aranjat după metoda operelor arabe similare, axat pe dinastii, şi este împărţit în trei părţi distincte. În prima parte se tratează începuturile islamului, în special istoria profetului Mohammed, dinastiile nemusulmane, în a doua dinastiile musulmane, ultima parte fiind consacrată tătarilor şi osmanlîilor.

În introducere autorul citează un mare număr de izvoare istorice, din care o bună parte, mai ales cele originale, este pierdută sau încă nedescoperită. Are o importanţă deosebită în special pentru cunoaşterea micilor dinastii i lamice. Sub acest raport a constituit un izvor de bază pentru învăţatul german E. Sachau în al său *Ein Verzeichnis muhammedanischer Dynastien* (în *Sb. Pr. Ak.*, Berlin, 1925). Conţine multe date interesante şi despre popoarele europene. Ultima dinastie musulmană de care se ocupă mai îndeaproape este a sultanilor otomani începînd de la Osman I, fiul lui Ertogrul, şi pînă la Mehmed al IV-lea. Această parte este mai dezvoltată şi este fundamentată pe un număr considerabil de surse istorice puţin cunoscute. Pentru perioada mai veche, pînă pe la începutul secolului al IV-lea, autorul s-a bazat în special pe Mehmed Neşri şi pe Sad ed-Din Hogea efendi. Perioada mai nouă, finele secolului al XVI-lea şi începutul celui următor, are la bază operele lui Ahmed b. Mehmet Hasan Beyzade, Kiatip Celebi şi alţii. Partea cea mai originală este, desigur, veacul al XVII-lea, cînd autorul este contemporan şi martor ocular la multe evenimente istorice. Fiind scrisă în exil, şi nu din porunca sultanului, lucrarea se caracterizează prin prezentarea obiectivă a faptelor istorice. Este nu numai o bună descriere a evenimentelor politice şi militare, ci încearcă să redea şi unele aspecte sociale, conţinînd şi cîteva date economice interesante.

Ultimul mare eveniment pe care îl descrie succint este cucerirea Cameniţei (sept.-oct. 1672/1083 H.), la care participă şi domnii noştri. Unele manuscrise merg însă pînă în anii 1673, 1678 (1089 H.) şi chiar 1683. Începînd de pe la mijlocul veacului al XIX-lea, fragmente din această operă au fost traduse în germană, rusă etc. (vezi *G.O.W.*, p. 235).

Datorită traducerii lui A. Nedim, într-o turcească clară şi într-un stil curgător, această operă se citeşte uşor, ca o poemă istorică. Fragmente din ea au fost chiar inserate într-o crestomaţie literară, în antologia de texte otomane a lui Ebuzziya Tevfik, *Numane-i Edebiyat-i Osmaniye* (Istanbul, 1912/1330 H.).

Traducerea fragmentelor care privesc istoria ţărilor române a fost făcută după ediţia lui A. Nedim. În acelaşi timp, s-a ţinut seama şi de

[3] Despre A. Nedim, vezi *E. I.*, III, p. 865 (*Nadim Ahmad*), *I.A.*, vol. IX *(sub voce)* şi Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyati Tarıhı* , Ankara, 1964, p. 502—513 (ed. a II-a, Ankara, 1970).

manuscrisul turc de la Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayi, catalogat şi descris de F. E. Karatay [4], după care am făcut parţial un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 28, cadrele 497—510).

Bibliografie: M. Süreia, *S.O.*, p. 232; J. v. Hammer, *G.O.R.*, IV, p. 21; Bursalı Mehmed Tahir, *O.M.*, III, p. 142; *G.A.L.*, II, p. 443; *G.O.W.*, p. 234—235, şi mai cu seamă M. Tayyıb Gokbilgin, *Muneccım Başı* ..., în *I.A.*, vol. VIII (Istanbul, 1955), p. 801—806 (89. Cuz, 1960); vezi şi Enver Koray, *Turkiye Tarih Yayınları Bibliografıyası 1729 — 1955*, 2. Basım, Istanbul, 1959, Maarif Basımevi, p. 41, nr. 254.

SAHAIF ÜL-AHBAR

(ed. Istanbul, 1285H./1868 — 1869)

Volumul I

Erau nişte neamuri turceşti aparte [1], care pe atunci nu aveau o 566
denumire specială. Apoi, înmulţindu-se, s-au aşezat în locurile din ţările Europei care le-au plăcut. Din aceştia se trag maghiarii, valahii şi moldovenii <sic>. Apoi, creştinîndu-se de voie sau de nevoie, fiecare grup s-a făcut cunoscut după locul unde se găsea, sau după limbă, sau după strămoşi. Dar şi bulgarii, deşi erau de neam turcesc, între ei şi ceata constantinopolitană au avut loc lupte. Padişahul bulgar a asediat Adrianopolul.

<Se descriu înfrîngerea suferită de bulgari din partea bizantinilor, intervenţia ungurilor
în regiunea Dunării ş.a.>. 567
<Descrierea ridicării creştinilor, din îndemnul papei, împotriva otomanilor>. 604

Domnul Daciei [2], adică al Ţării Româneşti, Dracula [3], şi Gevgius [4], principele de Tiriballî, adică de Laz [5], care s-a ataşat mai sus-numitului, au trecut cu o mare gloată fluviul Dunărea. Devastînd şi ruinînd, ei au venit pînă la Sofia.

... Apoi, pe vremea acestuia [6], a avut loc evenimentul de la Varna. 632
În acea luptă Vladislav [7], afurisitul crai al Ungariei, serdarul ghiaurilor umili, a fost aţîţat la această răzvrătire de împăratul Bizanţului [8]. După aceea, el a luat ajutoare de la toate neamurile creştine. De asemenea, a cerut sprijin de la Dracula, beiul Ţării Româneşti. Acesta neacordîndu-i ajutor şi cerîndu-i să renunţe la această dorinţă deşartă, Vladislav s-a

---

[4] *Kataloğu* ..., I, p. 265, nr. 818, Hazine 1345 etc.

[1] Este vorba de vechile popoare turce: hunii, pecenegii, cumanii şi uzii *(oguzi)*.

[2] În text: *Dasla*.

[3] În text: *Dirakulüs*; Vlad Dracul (1436 — 1442; 1443—1446).

[4] Sau *Cuğius, Guğius*, adică Gheorghe Brancovici.

[5] Al sîrbilor.

[6] A lui Frederic al IV-lea, împărat german şi pentru scurt timp rege al Ungariei (n. 1415 — m. 1493).

[7] În text: *Uladis-Laios*; rege al Poloniei sub numele de Vladislav al III-lea (1434—1444). şi al Ungariei sub numele de Vladislav I (1433 — 1444).

[8] În text: *Kaiser-i-Rum*: „împărat roman”.

بسم الله الرحمن الرحيم العون من الله

Fig. 10. — Müneğğimbaşı Ahmed, *Sahaif-ül-ahbar*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, H. 1345, f. 1, cu *basmala*. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 28, c. 498.

sfătuit cu cel mai sus-arătat [9] şi cu Ioan de Huniade [10], care era sfetnicul său. Însă acesta, fiind un tînăr încrezut, nu a ascultat cuvintele sale şi a înaintat cu o oaste mare.

<Urmează descrierea amănunţită a luptei de la Varna, 1444/848 H.>.

În <anul> 1605 [11], Transilvania [12] s-a supus musulmanilor. Pe atunci principele lor era Ştefan Bocskay [13], care făcea parte din secta *Zunveia*. Secta aceea, întorcîndu-şi faţa de la Papa, el a fost numit „Antichrist" *(Deccal)*. Apoi măria sa sultanul Ahmed han [14], luînd coroana din mîinile neamului unguresc *(Hungaria)*, care era coroana vestitului crai al lor, Vladislav [15], a predat-o mai sus-zisului Ştefan. În acest an musulmanii înşişi au luat iarăşi Strigoniul [16] din mîinile ghiaurilor.

În o mie şase sute şase, măria sa padişahul islamului <Ahmed>, ocrotitorul lumii, a încheiat o pace [17] pentru douăzeci de ani cu Rudolf [18]. În <1>608, iscîndu-se ceartă între Rudolf şi fratele său Matiaş [19], stăpîn *(hakim)* asupra vilaieturilor Ungariei şi Austriei, tocmai cînd era să izbucnească războiul, a intervenit Papa [20] şi i-a împăcat.

Tot în anul acesta, Gabriel Báthory, care era principele Transilvaniei, răcindu-se de Papă şi întorcînd spatele lui Rudolf, s-a supus musulmanilor.

Pentru că predecesorul său, Sigismund, era de aceeaşi sectă cu Papa, iară măria sa padişahul, ocrotitorul lumii, fiind încă ocupat cu luptele împotriva rebelilor *(celalîi)*, nu a putut să le dea ungurilor sprijinul cuvenit şi din aceste motive, neputînd să-i ocrotească, ei s-au supus lui *Rudolfus*.

<Descrierea luptelor dintre Polonia, Rusia, Suedia şi Austria>. 638

În anul 1612, murind Gabriel Báthory [21], craiul Transilvaniei, în locul acestuia Gabriel Bethlen [22] a fost numit cu cinste, de către sultanul Ahmed, principe al Ardealului. Acesta, ca şi predecesorul său, căuta să simuleze prietenie cu ambele părţi. Şi iarăşi, în anul mai sus-zis, ceata căzăcească, invadînd ţările Moscovei şi devastînd multe ţinuturi, a luat multă pradă. De asemenea şi ceata tătărească, năvălind în Podolia în anul 1614, a devastat-o.

<Războiul dintre Austria şi Germania, certurile dintre urmaşii lui Matiaş şi venirea la tron a lui Ferdinand al II-lea>. 639

Însă, pe timpul interregnului de mai sus cea mai mare parte dintre ţări scăpînd din mîinile lor, chiar şi Gabriel Bethlen, principele Transil-

[9] Cu împăratul bizantin.
[10] În text: *Güranes Hunias.*
[11] Muneğğimbaşi dă anii erei noastre cînd este vorba de istoria popoarelor din Europa.
[12] În text: *Erdel.*
[13] În text: *Istefanos Beskaios.*
[14] Ahmed I (1603—1617).
[15] În text: *Ladislau.*
[16] În text: *Estergon, Usturgon* (Ungaria).
[17] Este vorba de pacea de la Szitvatorok (6 noiembrie 1606).
[18] În text: *Rudolfus.*
[19] Matiaş al II-lea: 1608 (Ungaria); 1611 (Boemia); 1612 (împărat roman) — 1619.
[20] Paul al V-lea (Camillo Borgheze) (1605—1621).
[21] De fapt a murit în octombrie 1613.
[22] 23 octombrie 1613 — 15 noiembrie 1629.

vaniei, a năvălit în Ungaria şi făcîndu-se crai în acel vilaiet, s-a încoronat acolo...

În 1620 [23], măria sa sultanul Osman han [24], Allah să-l ierte şi să-l milostivească şi să-l binecuvînteze, a pornit personal în expediţia sfîntă <de la Hotin>.

Atunci Graţiani [25], beiul Moldovei, răsculîndu-se, a cerut ajutor de la Sigismund, regele Poloniei de atunci, care i l-a şi acordat. Desigur, măria sa padişahul islamului a trimis la început asupra duşmanului legii pe hanul tătăresc şi după ce ţinuturile aceluia au fost călcate, el însuşi a pornit în expediţia sfîntă, care va fi descrisă în mod amănunţit la locul cuvenit.

640 <După descrierea evenimentelor din Apus şi din Răsărit, în special din Ungaria, se spune> :

Murtaza paşa, valiu de Buda, făcînd alianţă cu Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, au purtat război cu cel de mai sus [26] şi s-au luptat. Ghiaurii întărindu-şi şanţurile, viteazul paşă a început asedierea. Într-o noapte, cei salvaţi de ascuţişul sabiei au fugit, dar din acea oaste au scăpat puţini oameni. După aceea, craiul a cerut de nevoie pace de la măria sa sultanul Murad han, ocrotitorul lumii. Acesta a trimis sol şi principele Transilvaniei mijlocind, au încheiat pace pe timp de 25 de ani, începînd din anul erei creştine *(miladî)* 1630 şi al Hegirei 1037 <recte 1039 H.>. Principele Transilvaniei, Bethlen <Gabriel>, a făcut însă arz la Sublima Poartă, cerînd să nu se consimtă la toate condiţiile cerute de cezar, deoarece e posibil ca ele să fie în dauna serhatului. Dar aianii împărăţiei nu i-au dat ascultare şi, în scurt timp, s-au văzut pagubele. Pe la anul creştin 1633 [27], Ferdinand şi-a încredinţat împărăţia fiului său Ferdinand al III-lea [28]...

După cîţiva ani, principele Transilvaniei, Rákóczyoğlu [29], pricinuindu-i necazuri <austriacului>, a luat o parte din teritoriile acestuia.

<Expunerea conflictelor dintre diverse state europene : Franţa, Spania, Austria, Suedia. Astfel, regele Franţei şi al Suediei încheie o alianţă împotriva Austriei>.

Apoi Ferdinand, trimiţînd sol la înalta Curte otomană, a cerut reînnoirea păcii şi s-a rugat să înceteze atacurile pe care le săvîrşea Rákóczyoğlu, contrar tratatului imperial.

642 ... Împăratul Ferdinand nefiind în stare să reziste acestora şi Rákóczy stînd gata să invadeze o parte din ţara sa, el a trimis cu oaste asupra lui, spre a-l înlătura, pe principele Palatinus, unul dintre principii electori. Rákóczyoğlu, bătîndu-i pe aceştia în mai multe rînduri, i-a trecut pe cei mai mulţi prin ascuţişul sabiei. La rîndul său şi craiul Suediei, atacînd de cîteva ori dintr-altă parte, şi-a petrecut vara şi iarna acolo, în vilaietul Austriei. După cum s-a arătat mai sus, craiul a trimis scrisoare de umilinţă la înalta Poartă otomană, Allah s-o întărească, şi a intervenit pentru îndepărtarea atacului lui Rákóczyoğlu. Dar mai înainte de aceasta şi Rákóczyoğlu a trimis scrisoare de supunere la Pragul împărătesc cu rugămintea să nu se accepte cererile austriacului şi a rugat să fie ajutat cu o

---

[23] De fapt 1621.
[24] Osman al II-lea (m. 1622).
[25] În text : *Grasianos* : Gaspar Graţiani (1619—1620).
[26] Ferdinand al II-lea (1618 — 1637).
[27] În realitate 1637.
[28] 1637 — 1657.
[29] Gheorghe Rákóczy I (1630—1648).

parte din oastea de graniţă. Rugămintea sa fiind acceptată, i s-a dat o dată un ajutor de vreo 1 500 de oameni viteji din oastea de graniţă, care, ciocnindu-se de mai multe ori cu oastea nemţească, au înfrînt-o.

<Descrierea luptelor dintre suedezi şi austrieci>.

Cezarul creştin [30], fiind însă slab, a trimis în toate părţile şi în special la Poarta otomană, Allah s-o întărească, soli cu scrisori şi cu rugămintea de a fi feriţi de atacurile lui Rákóczyoğlu. La rîndul său, şi Rákóczyoğlu s-a rugat, în mai multe rînduri, ca încheierea păcii să se mai amîne un timp, dar cuvîntul său nefiind ascultat, s-a încheiat pace cu Austria. Lui 643
Rákóczyoğlu, trimiţîndu-i-se ştirea, i s-a interzis de a mai ataca ţările cezarului. Cauza acestei situaţii a fost aceea că Rákóczyoğlu, trimiţîndu-l pe principele maghiar al Ungariei de mijloc la Înalta Poartă, îi aţîţa mereu şi astfel distrugeau satele şi oraşele <austriece>. Atunci, s-a ajuns la concluzia că scopul lui <Rákóczy> este acela de a-şi aranja propriile sale treburi şi nu de a sluji Înalta Poartă. Acesta fiind adevărul, au găsit că este potrivit să-l împiedice pe Rákóczyoğlu <de a mai ataca Austria>. După cum s-a explicat, Rákóczyoğlu a fost împiedicat de la asemenea fapte şi aceasta a fost cauza răzvrătirii sale...

Pe cînd Rákóczyoğlu ataca cetatea Semendria şi se afla în apropiere de Agria, l-a ajuns ceauşul Mehmed, în anul 1055 [31], şi i-a interzis printr-o scrisoare să atace ţara cezarului. Atunci, renunţînd la această cetate, a mers asupra cetăţii Fülek *(Filek)*, care era una dintre cetăţile cezarului, şi a început să-i devasteze şi să-i ruineze împrejurimile. În această privinţă, el a pretextat şi s-a scuzat zicînd că fiind prietenie sinceră între el şi comandantul oştilor suedeze, a venit în acele părţi ca să se întîlnească cu el. Mergînd pe drumul de la Süğan [32] la Uivar, a aşteptat acolo sosirea serdarului suedez. Suedezul însă, venind cu oaste mare la opt mile de Viena, a atacat apoi cetatea *Perime* [33] care depindea de cetatea Vienei.

La rîndul său, serascherul lui Rákóczyoğlu, venind cu oastea Transilvaniei, s-a unit cu acesta. Împăratul creştin, fiind cuprins de mare spaimă, a început iarăşi să sape şanţuri şi să pună palisade împrejurul Vienei.

Fratele cezarului, părăsind treburile lumeşti, s-a retras într-un colţ. Cezarul însă, trimiţînd după dînsul pe notabilii împărăţiei, l-a adus şi punîndu-l comandant peste 25 000 de ostaşi, l-a trimis împotriva suedezilor. De asemenea, l-a făcut comandant peste 20 000 de ostaşi austrieci, croaţi şi maghiari pe groful Puhah [34].

Aceştia s-au aşezat în şesul Bozon [35]; Zirinoğlu [36] şi Bekianoğlu [37] şi Nazadlioğlu [38], sosind cu 12 000 de ostaşi aleşi, s-au unit cu ei. Cezarul i-a trimis pe toţi la Fülek pentru înlăturarea pagubelor săvîrşite de Rákóc-

---

[30] Maximilian de Bavaria (n. 1597 — m. 1651) sau regina Cristina (1632 — 1654), fiica lui Gustav-Adolf (m. 1632). Cronicarul se referă la evenimentele din timpul războiului de 30 de ani.

[31] 27 februarie 1645 — 16 februarie 1646.

[32] Sau *Güğan*.

[33] Sau *Prime, Bern*, probabil cetatea Brno (Cehoslovacia).

[34] Sau *Puhan, Puhai, Pohai* (?).

[35] Pojon.

[36] „Fiul lui Zrin".

[37] „Fiul lui Bekian".

[38] „Fiul lui Nazad", toţi trei probabil guvernatori prin părţile Transilvaniei şi Croaţiei.

zyoğlu. A mai poruncit ca și căpitanul cetății Uivar, numit Kurgağa, de
644 asemenea, mergînd cu oaste, să se alăture acestora. Groful amintit mai sus, trecînd peste Dunăre cu oastea în partea cetății Fülek, i-a explicat lui Hüsein pașa, valiu de Buda, de ce anume a venit în partea aceea. Atunci, prin intermediul pașei de mai sus, în anul 1645, s-a încheiat pace între ei, groful întorcîndu-se la Viena. Rákóczyoğlu, la rîndul său, a plecat la Cașovia.

<Urmează descrierea evenimentelor din Austria, încheierea păcii cu Suedia și Franța, după un schimb de solii, în 1647 (1057 H.), și venirea la tron a lui Leopold>.

Acesta <Leopold>, călcînd tratatul încheiat de tatăl său cu musulmanii, și-a întins mîna asupra Transilvaniei și a construit în fața Kanizsei vreo două cetăți.

<Urmează descrierea acțiunilor marelui vizir Ahmed pașa în Ungaria de mijloc și a încheierii unei păci pe 20 de ani>.

Volumul al II-lea

700 <Relatîndu-se faptele hanului tătăresc Sahib Ghirai [39], se spune> :

Și în anul 945 [40], el l-a însoțit pe măria sa sultanul Suleiman <Magnificul>, participînd cu 100 000 [41] de ostași tătari la expediția împotriva Moldovei. Apoi, certîndu-se cu marele vizir Rustem pașa, au început să caute prilej unul împotriva altuia...

701 <Se descriu certurile din familia hanilor tătari>.

Devlet Ghirai [42], odată ajuns la Akkerman, a trimis iscoade *(casus)* în Crimeea...

703 <Povestindu-se viața lui Gazi Ghirai [43] se spune>:

În anul 1002 [44], trecînd cu 100 000 de ostași tătari prin țara leșească și prin Transilvania *(Erdel)*, s-a întîlnit cu Sinan pașa care era serdar în expediția din Ungaria...

705—706 <Descriindu-se relațiile dintre Inaiet Ghirai [45] și Kantemir Mîrza, se spune> :

Cu oastea strînsă pentru expediția în Iran, el <Inaiet Ghirai> s-a pus în mișcare împotriva lui Kantemir. Kantemir fiind neputincios să-i reziste acestuia, s-a refugiat la Poarta împărăției și i s-a acordat eialetul Silistra. Atunci Inaiet Ghirai, mergînd, a atacat și a luat în robie tribul acestuia...

707 <Relatarea faptelor lui Islam Ghirai [46], care adunase oaste tătărească și căruia i s-au supus și cetele căzăcești>.

Apoi, mergînd cu toți aceștia, l-a asediat pe craiul leșesc în apropiere de Hotin, în cetatea numită Zwaniec (Izvancea).

---

[39] 1532 — 1551.
[40] 30 mai 1538 — 18 mai 1539.
[41] Cifră foarte exagerată.
[42] 1551 — 1577.
[43] Gazi Ghirai al II-lea (1588—1594 și 1596—1608).
[44] 27 septembrie 1593 — 15 septembrie 1594.
[45] Han între 1635 și 1638.
[46] Islam Ghirai al II-lea (1584—1588).

Volumul al III-lea

<Istoria principatului Kastamonu, cu reşedinţa la Sinope, sub dinastia Isfendiarilor şi enumerarea calităţilor lui Baiazid bei, supranumit *Kotürum*, adică „cel şchiop", fiul lui Adîl bei. Apoi, continuîndu-se descrierea relaţiilor ostile dintre Baiazid I Fulgerul şi Kötürun Baiazid, se spune> :

Kötürüm îi aţîţa pe ghiaurii din Ţara Românească [47] şi prin aceasta reuşea să aibă izbîndă, punîndu-l în încurcătură pe Baiazid han. Şi astfel, a avut parte de o viaţă şi o domnie îndelungată. În cele din urmă, vicleşugurile sale fiind cunoscute, hanul Ildîrîm s-a hotărît să-l nimicească. Dar în timp ce pornise o expediţie şi ocupase <o parte> din ţara sa, a sosit ştirea morţii lui Kötürüm Baiazid.

<Încheierea păcii cu Isfendiar bei, fiul lui Baiazid cel Şchiop, care se închisese la Sinope, Vorbindu-se de primele cuceriri turceşti în Peninsula Balcanică, după anii 1358—1359 (760 H.), se pomeneşte de participarea Ţării Româneşti la o coaliţie antiotomană>.

Măria sa Suleiman paşa [48] a început să trimită oşti în toate părţile. Numindu-l şi trimiţîndu-l pe Hağî Ilbeki, acesta a cucerit localităţile Malgara şi Ipsala [49] cu împrejurimile lor. Apoi a cucerit Rodosto *(Tekfurdağı)* şi a pustiit împrejurimile <cetăţii> Haireboli şi musulmanii s-au îmbogăţit de pradă. În scurt timp, vestea acestor cuceriri a ajuns la urechea crailor frînci, valahi [50], unguri, ruşi, bulgari şi sîrbi [51]. Trimiţînd atunci om la împăratul din Istanbul, l-au indus în eroare, zicîndu-i : „Pentru nimicirea musulmanilor te ajutăm cu toţii", şi au expediat 3 000 de ostaşi cu 60 de vase. Această ştire ajungînd la auzul măriei sale gazjului <Suleiman paşa>, acesta a poruncit adunarea tuturor mahomedanilor.

<Urmează ştiri despre moartea lui Suleiman paşa, într-un accident de călărie, la Bulair [52], în 1359, pe cînd era la vînătoare ş.a.>.

<Descriindu-se lupta de pe malul rîului Mariţa *(Meric)*, la Sîrf-Sîndîğî, între popoarele
balcanice şi turci, pe la 1364—1365 (766 H.), se spune> : 293

Lala-Şahin [53] paşa, luînd oraşul Filipopoli [54], al cărui crai fugise la despotul Serbiei, a trimis la picioarele sultanului, pe lîngă plăcuta veste a cuceririi, şi a cincea parte din pradă *(pencik)*.

Blestematul de rege *(tekfür)* s-a plîns principelui *(hakim)* sîrb
de atacul musulmanilor şi mai sus-arătatul despot, cerînd ajutoare de la 294
principii Bosniei, Ţării Româneşti şi Ungariei şi pregătind o oaste mare, a înaintat asupra lui Lala-Şahin paşa, care se găsea la Adrianopol [55].

<Urmează descrierea luptei de la Cernomen *(Cirmen)* pe Mariţa şi uciderea lui Hagi-Ilbeki de către Lala-Şahin, pentru că cel dintîi se acoperise de glorie>.

În anul 778 [56], dîndu-se poruncă de plecare pentru cucerirea cetăţilor 298
ţinuturilor Silistra şi Nicopole, în momentul cînd s-au apropiat, coman-

---

[47] În text : *Eflak kefresini*.
[48] Fiul lui Orhan şi al Niluferei, fiica unui senior grec. Sub comanda acestuia, turcii au trecut în Rumelia (cca. 1350) şi s-au aşezat definitiv în Tracia orientală.
[49] În Tracia orientală, între Adrianopol şi Galipole.
[50] În text : *Eflak*, adică ai Ţării Româneşti.
[51] În text : *lazi*, după regele lor Lazăr.
[52] Localitate în apropiere de Galipole.
[53] Primul beilerbei de Rumelia.
[54] În text : *Filis-boli*.
[55] În text : *Edirne*.
[56] 21 mai 1376 — 9 mai 1377.

dantul Şişman[57], prezentîndu-se cu daruri bogate, a cerut iertare, plecîndu-şi faţa la picioarele sultanului <Murad I>. El a fost lăsat la locul său, dar i s-a cerut să participe cu oşti la expediţie. Apoi <turcii> au iernat la Adrianopol.

302 <Descriindu-se cuceririle marelui vizir Ğandarlızade Ali paşa în Bulgaria, se spune>:

Apoi Ali paşa, fiind trimis din nou, l-a asediat timp îndelungat pe Şişman în cetatea Nicopole.

În sfîrşit, dînd tribut *(harac)* pentru cîţiva ani, precum şi cetatea Silistra, deşi prin mijlocirea lui Ali paşa păcatele sale au fost iertate, afurisitul a refuzat totuşi predarea Silistrei. De aceea a fost trimis Ali paşa spre a smulge ţara din mîna sa... Atunci afurisitul a cerut iertare pentru el şi pentru familia sa, dar i s-a luat din mînă Nicopole şi Silistra, iar el a fost trimis cu suita sa ca să fie prezentat la picioarele sultanului, la menzilul Tavuslu[58]. Prin generozitatea lui Ali paşa a fost pus în libertate şi i s-au acordat unele bogăţii, iar ţara sa a fost adăugată la ţările bine păzite *(memalik-i mahruse)*. Aceste cuceriri s-au întîmplat în anul 790[59].

După toate acestea, în 791[60], Lazoğlu şi despotul Bosniei, spre a-l răzbuna pe herţogul <Şişman> şi luînd ştire despre aşezarea <turcilor> pentru iernare la Filipopol, au cerut ajutoare de la regii *(kıral)* Ungariei, Poloniei *(leh)*, Cehiei, Bosniei, Herţegovinei, frîncilor, Ţării Româneşti[61], Albaniei[62], Moldovei[63] <sic!> şi cu toţii laolaltă au strîns un număr de două sute de mii de ostaşi călăreţi şi pedestraşi. De asemenea şi măria sa sultanul <Murad> a făcut pregătiri mari, cerînd ajutoare din toate părţile, de la principii de Kastamuni, Ghermian, Hamidili, Aidın, Saruhan şi de la alţi principi musulmani. Apoi, l-a trimis pe Iahşi bei cu cinci mii de oameni...

<Urmează descrierea amănunţită a luptei de la Cossovo, din vara anului 1389, unde sultanul Murad I şi-a pierdut viaţa, iar sîrbii libertatea>.

307 În acest timp[64], Timurtaş paşa, după ce a cucerit minele din Kratova[65] şi alte cetăţi din ţara lui Laz<ăr>, întorcîndu-se cu pradă bogată, s-a prezentat la picioarele sultanului; Ighit paşa a cucerit marginile Bosniei, iar Firuz bei, trecînd Dunărea pe la Vidin, a devastat ţinutul Ţării Româneşti *(Eflak)*. Fiecare s-a întors cu pradă bogată. Sultanul *(şehriyar)* a folosit toate aceste bogăţii pentru construirea unor fundaţii pioase...

<Urmează descrierea fundaţiilor pioase din Adrianopol şi întoarcerea lui Baiazid la Brusa>.

308 În anul 793[66], răsculîndu-se domnul Ţării Româneşti[67] din cauza instigării lui Kötürüm-Baiazid, principe de Kastamuni, <sultanul[68]>

[57] În text: *Susmanus*: Ioan Alexandru Şişman, ţarul Bulgariei (1331—1370).
[58] Localitate în Rumelia.
[59] 11 ianuarie — 30 decembrie 1388.
[60] 31 decembrie 1388 — 19 decembrie 1389.
[61] În text: *Eflak*.
[62] În text: *Arnabud*.
[63] În text: *Bogdan*.
[64] 1389.
[65] În text: *Kara-Tova*.
[66] 9 decembrie 1390 — 28 noiembrie 1391.
[67] Mircea cel Bătrîn.
[68] Baiazid *Ildîrîm* (1389 — 1402).

a venit la Adrianopol şi a strîns acolo oşti. Apoi Ţara Românească a fost călcată sub copitele cailor musulmanilor. Atunci domnul <Mircea> a cerut iertare, obligîndu-se să dea înapoi lucrurile prădate din ţinuturile islamice, precum şi haraciul, mărit, pe care-l dădea mai înainte.

<În lupta de la Nicopole (1396), participanţii creştini sînt amintiţi doar cu denumirea de ghiauri>.

<Descriindu-se luptele dintre emirul Suleiman şi Mehmed Celebi, fiii şi urmaşii lui Baiazid 315
Fulgerul, se spune printre altele> :

Aianii împărăţiei au văzut că domnia sa < a lui Suleiman> nu poartă noroc. Atunci, marele vizir Ali paşa şi alţi emiri s-au înţeles între ei şi, trimiţînd ştire lui Isfendiar bei, l-au cerut pe Musa Celebi.

Isfendiar bei l-a trimis <din Sinope> pe mare [69] şi Musa Celebi a sosit în Ţara Românească. Beiul Ţării Româneşti, care era pe atunci Mircea bei, slăbit din cauza <incursiunilor> lui Suleiman Celebi, l-a primit pe Musa cu mare cinste şi cu onoruri. Acordîndu-i apoi ajutor, Musa Celebi s-a dus la Silistra, unde beii din Rumelia s-au adunat în jurul său şi s-au îndreptat spre Adrianopol. Fiind înştiinţat la Niceea [70] de aceste întîmplări, Suleiman Celebi a venit în mare grabă şi a intrat în Adrianopol. Dar iarăşi, zile şi nopţi, s-a dedat beţiei şi petrecerilor.

<Lupta între cei doi fraţi, după care Musa, cu ajutor românesc şi sîrbesc, ocupă Adrianopolul, iar Suleiman, pe cînd încerca să fugă la Constantinopol, este prins şi ucis în satul Düğunci>.

În sfîrşit, Musa Celebi s-a dus la Kastamonu, dar temîndu-se de principele de acolo, Isfendiar bei, a plecat la Karamanoğlu, unde a fost primit cu mare cinste şi cu onoruri. Tocmai cînd acesta intenţiona să-l trimită în Rumelia, beiul Ţării Româneşti [71], fiind înştiinţat despre sosirea lui Musa Celebi la Kastamonu, a trimis o scrisoare lui Isfendiar bei, cerîndu-l pe şehzade <Musa Celebi>. După dorinţa celui de mai sus, cînd Isfendiar a trimis acea scrisoare fiului de şah, atunci Ibni Karaman l-a trimis pe Musa cu o ceată de ostaşi la Isfendiar bei. Acela, la rîndul său, l-a trimis prin schela Sinope în Ţara Românească. La sosirea sa, domnul Ţării Româneşti, primindu-l cu mare cinste şi onoruri, i-a dat în căsătorie pe fiica sa <sic !>. Apoi l-a ajutat cu avuţii şi cu oşti şi l-a trimis în ţinuturile islamice. Cea mai mare parte dintre emirii Rumeliei i s-au supus.

<Urmează descrierea amănunţită a luptei dintre Musa Celebi şi Suleiman Celebi şi căderea acestuia din urmă>.

Şi fiul lui Suleiman Celebi [72] era ostatec pe lîngă împăratul Bizanţului *(Istanbul tekfürü)* încă de pe cînd tatăl lui era în viaţă. Împăratul bizantin, pe baza tratatului de alianţă cu măria sa padişahul şi pe baza păcii încheiate, i-a atras atenţia acestui şehzade că nu poate să mai stea acolo. Acesta, ieşind din Constantinopol, a mers pînă la Karînabad [73]. Tocmai cînd se gîndea să treacă spre Ţara Românească, s-a adunat în jurul său un mare număr de rebeli, care au atacat împrejurimile <localităţii> Iam-

---

[69] Marea Neagră.
[70] În text: *Iznik*.
[71] Mircea cel Bătrîn. Cronicarul prezintă o altă variantă asupra relaţiilor dintre Mircea şi Musa Celebi.
[72] După unele izvoare îl chema *Orhan*.
[73] În alte cronici : *Karînovasî*; Karnabat (Bulgaria).

bolu, adică Iampol. Pentru înlăturarea și nimicirea acestora s-a pornit expediție în partea aceea.

<Prințul otoman din fruntea răscoalei este prins și adus în fața sultanului Mehmed Celebi care, orbindu-l, îl trimite la Brusa>.

331 <Expediția împotriva lui Karamanoğlu, în care acesta a fost înfrînt; iertarea vinei celor doi Karamanoğlîi și punerea lor în libertate>.

Aceste evenimente s-au întîmplat în 818 [74].

După ce <turcii> s-au întors la Brusa și au poposit acolo un timp, o dată cu venirea știrii despre răzvrătirea domnului Țării Românești, în 819 [75], au venit la Adrianopol și, pentru a aduna oști, au poposit aici timp de cîteva zile. Apoi, dîndu-se poruncă de plecare, au construit cetatea Giurgiu [76] pe malul Dunării și au reparat cetățile Isaccea [77] și Ieni-Sala *(Yeni-Sale)*.

După aceea, dîndu-se învoire cetelor de akîngii, aceștia au făcut incursiune în ținuturile dușmanului. Devastînd și prădînd în mod cumplit, s-au întors cu pradă bogată și cu un mare număr de robi. Atunci domnul Țării Românești a cerut iertare și a plătit haraciul pe trei ani și l-a predat pe Izzet bei [78], unul dintre demnitarii lui Musa Celebi, care fugise în Țara Românească. De asemenea, s-a obligat să-și plătească tributul, an de an, și pe viitor.

Apoi, mergîndu-se împotriva țării ungurești <a Transilvaniei>, cînd a fost cucerită cetatea Severan [79], craiul unguresc a cerut pace și, acceptîndu-se, s-au îndreptat spre părțile Adrianopolului. În anul mai sus arătat, măria sa sultanul, căzînd de pe cal, a avut necaz timp de cîteva zile.

333 <Despre personalitatea șeihului Bedr ed-Din Mahmud și descrierea răscoalei lui Borüklüğe Mustafa din Aidîn. Închiderea lui Bedr ed-Din la Niceea>.

334 Cînd această știre a ajuns la urechile lui Bedr ed-Din [80], atunci speriindu-se, el a fugit mai întîi în țara lui Isfendiar bei și de acolo în Țara Românească. Domnul Țării Românești [81], fiindu-i prieten prin legătura sa cu Musa Celebi, i-a arătat cinste.

În acest timp, steagurile împărătești erau desfășurate pentru cucerirea Salonicului [82].

<Descrierea înăbușirii răscoalelor din vilaietele Aidın și Saruhan de către vizirul Baiazid pașa și prințul Murad>.

Apoi, șeihul Bedr ed-Din, ieșind din Țara Românească, a venit la Silistra și de acolo a intrat în ținutul Deliormanului din vilaietul Dobrogea.

Ajungînd la auzul împărăției că el a strîns în jurul său mulți rebeli, cucerirea Salonicului a fost amînata pe altă dată și, mergînd, sultanul a stat la Serres [83] și l-au trimis pe Elvan bei ceașneghirbașı <împotriva răsculaților>.

---

[74] 13 martie 1415 — 29 februarie 1416.

[75] 1 martie 1416 — 17 februarie 1417.

[76] În text: *Ierkokü (Yergovü)*.

[77] În text: *Isakci*.

[78] În alte cronici: *Azeb bei*.

[79] Turnu-Severin.

[80] Șeih Bedr ed-Din Mahmud Simavnakadısıoğlu, cărturar, conducătorul unor răscoale țărănești între 1418 și 1420. A fost magistrat militar *(kadiasker)* sub Musa Celebi.

[81] În text: *Eflak-hakimi*.

[82] În text: *Selanik*.

[83] În text: *Sıröz, Siruz* (în Macedonia).

<Înfrîngerea, prinderea lui la Zagora, judecarea și condamnarea la moarte a lui Bedr ed-Din Mahmud, fiul cadiului din Simavna, la Serres>.

<Descriindu-se evenimentele din primii ani de domnie a sultanului Murad al II-lea, se spune> : 342

În acest timp, s-a auzit că domnul Țării Românești, Dracula [84], trecînd în partea Silistrei, a atacat ținuturile împărăției otomane, pricinuindu-le pagube. Atunci, Firuz bei <oğlu Mehmed bei>, la porunca padișahului trecînd în Țara Românească, a devastat-o și a distrus-o în mod cumplit. Atunci Dracula, auzind toate acestea, s-a căit de răscoala sa și s-a prezentat la Adrianopol cu daruri bogate, aducînd și haraciul pe doi ani, precum și pe cei doi fii ai săi. Închinîndu-se aici la picioarele sultanului și cerînd îndurare pentru păcatele sale, a fost iertat și a fost lăsat mai departe în vilaietul său, iar pe fiii săi i-a lăsat ca ostateci la scara împărătească. Acest eveniment a avut loc în 827 [85]...

La început, Evrenosoğlu Ali bei, trimis în 840 [86] cu oastea Rumeliei, trecînd fluviul Dunărea, a devastat timp de vreo patruzeci de zile și a pustiit împrejurimile Timișoarei și apoi s-a prezentat cu pradă nenumărată la scara împărătească. 352

Apoi, marele și puternicul sultan, pornind cu oastea sa victorioasă în 841 [87], a trecut pe partea Zemlinului [88], iar Vîlkoğlu [89], despotul Serbiei, de asemenea și Dracula, domnul Țării Românești, venind cu oștile lor, s-au alăturat taberei împărătești. Au supus șase cetăți din țara ungurească, dar afurisitul de crai n-a apărut pe cîmpul de luptă. Atunci s-au întors prin Țara Românească și au sosit la Adrianopol.

<Povestindu-se cucerirea Semendriei de către beiul de serhat Ishak bei, în 1440 (844 H.), se spune> : 353

În anul mai sus-arătat, pregătindu-se pentru cucerirea Semendriei, l-au invitat iarăși pe Vîlkoğlu și pe Dracula pentru a sluji <împărăției>. Cînd a venit Dracula cu cei doi fii ai săi, el a fost închis în cetatea Galipol [90], iar fiii săi au fost închiși în fortăreața Eğri-Göz [91] din ținutul Ghermian, dar Vîlkoğlu, neprezentîndu-se, i-a trimis pe cei doi fii ai săi. Aceștia, de asemenea, au fost prinși și închiși în cetatea Tokat. Vîlkoğlu a fugit și s-a închis în cetate.

... În anul mai sus-arătat [92], oștile musulmane au suferit cîteva înfrîngeri. Cauza este aceea că mai înainte, Dracula, domnul Țării Românești, fiind închis cu cei doi fii ai săi, țara sa rămînînd fără domn, s-a supus craiului unguresc [93]. Craiul, la rîndul său, a numit din partea sa ca domn pe un fiu de domn din Țara Românească. Măria sa padișahul, la sosirea la Adrianopol, l-a trimis pe Mezid bei <beilerbeiul Rumeliei> cu o ceată de akîngii care, ajungînd acolo, i-a ucis pe dușmani la prima poruncă dată. 354

[84] Vlad I Dracul (1432 — 1447).
[85] 5 decembrie 1423—21 noiembrie 1424. De fapt Vlad Dracul domnește abia din 1432.
[86] 16 iulie 1436 — 4 iulie 1437.
[87] 1437—1438.
[88] În text : *Zemun.*
[89] Vuk Branković.
[90] În text : *Ghelibolu.*
[91] În vechime : *Phafeion.*
[92] 1441—1442.
[93] Vladislav I.

Nefiind însă prevăzători, oştenii săi s-au împrăştiat în împrejurimi. El <Mezid bei> a rămas cu puţini oameni şi s-a dedat băuturii, mîncării şi petrecerii.

Despotul Serbiei *(Laz)* [94], întărit în munţi, aştepta prilejul. De aceea, odată înştiinţat despre această situaţie, l-a atacat prin surprindere pe Mezid bei şi l-a ucis. Gaziii care se găseau în jurul său au murit cu toţii ca nişte eroi martiri, iar cei care plecaseră după pradă şi cei care se găseau în apropierea ţinuturilor islamice au scăpat. Ceilalţi au fost ucişi cu toţii. Cînd această ştire tristă a ajuns la Adrianopol la urechile sultanului, s-a poruncit să se ţină un sfat *(meclis)*. La adunarea aceea, Kula Şahin paşa, sărutînd pămîntul, s-a rugat ca el să primească această sarcină [95]. Tuturor oştilor din provinciile Rumeliei adăugîndu-li-se încă şase sangeacuri din Anatolia, a fost trimis împotriva Ţării Româneşti. La sosirea lor, ghiaurii iarăşi s-au retras într-o parte, urmărindu-i cu atenţie. Serascherul <Kula-Şahin>, ca şi înaintaşul său, şi-a văzut de propriile sale plăceri. Deşi cei cîţiva emiri care erau în jurul său îi dădeau sfaturi, totuşi ele n-au ajutat la nimic. Celor care îl sfătuiau, el le răspundea cu aroganţă : „Voi mă comparaţi oare cu Mezid bei? Ghiaurii se tem de mine şi frica lor este aşa de mare încît, la auzul numelui meu, nu mai au răbdare şi putere să mai stea. Deci, cum să vină ei asupra mea?”. În acest timp, ajungînd ştirea despre sosirea oştii ungureşti, serdarul s-a hotărît să fugă. Dar emirii i-au spus : „Ce înseamnă asta? Ce aţi văzut, de fugiţi?”. Atunci, el a răbdat pînă seara, dar îndată ce s-a lăsat noaptea, a fugit cu suita sa şi a trecut fluviul Dunărea.

Oastea fiind cuprinsă de frică, cei mai mulţi au apucat pe urmele serdarului. Umurbeizade Osman Celebi, rămînînd pe loc, s-a strîns în jurul său o ceată de emiri şi de ostaşi şi toţi aceştia s-au luptat pînă la unul. După povestirea lui Neşri [96], Osman Celebi a murit în lupta de la Varna, a cărei descriere amănunţită urmează. În unele cronici, în loc de Kula-Şahin se vorbeşte de Tavaşi [97] Şehab ed-Din paşa [98], iar printre cei din ceata celor căzuţi ca martiri sînt amintiţi : Firuz Beioğlu, Iakub bei, fiul lui Durmuzak, Hîzır bei şi Ömer bei, iar în alte povestiri <se spune că> măria sa sultanul se găsea la Sofia. Aceste evenimente s-au întîmplat în 845 [99].

<Răscolala principelui de Karaman, planul acestuia de a împărţi Imperiul otoman şi
356 descrierea luptei care a avut loc în trecătoarea Zlatiţa între Ioan de Hunedoara şi turci>.

Afurisitul de crai unguresc, aducînd apoi multă oaste din împrejurimi, a trimis împreună cu fiul său şi pe afurisitul numit Iancu [100], care era un fel de emir al emirilor săi... Aceştia, sub conducerea blestematului despot Vîlkoğlu, au pustiit şi au ruinat mai întîi împrejurimile Cruşavăţului *(Alaca-Hisar)*, Nişului şi Şehir-Köyülui. Apoi, îndreptîndu-se spre părţile Sofiei, au vrut să treacă prin trecătoarea Zlatiţa *(Izladi der-*

---

[94] Pe atunci domnea Vuk Branković. De fapt lupta s-a dat cu Ioan de Hunedoara.

[95] Aceea de a merge împotriva lui Ioan de Hunedoara pentru a răzbuna moartea lui Mezid bei.

[96] Cronicar turc (m. 1520) ; vezi *Cronici turceşti ...*, vol. I, p. 121–123.

[97] *Tavaşi* : eunuc, slujbaş ; o categorie de oaste.

[98] Deci *Kulaşahin* şi *Şehab ed-Din* este una şi aceeaşi persoană.

[99] 22 mai 1441 – 11 mai 1442.

[100] Ioan de Hunedoara.

bendi)[101]. Auzindu-se că vor să cucerească şi Adrianopolul, măria sa sultanul a trimis împotriva lor pe vitejii musulmani. Aceştia au ajuns la trecătoarea Zlatiţa înainte de trecerea ghiaurilor. Apropiindu-se iarna, ghiaurii cei umili n-au trecut trecătoarea, ci s-au ocupat de paza hotarelor.

<Urmează înfrîngerea turcilor de către Ioan de Hunedoara, luarea în captivitate a unor comandanţi, în frunte cu Mahmud bei, fratele lui Halil paşa>.

<Vorbindu-se despre renunţarea la tron a sultanului Murad al II-lea, pe la 1443—1444 357
(847 H.), se mai spune că principele de Karaman încheie o alianţă cu regele Ungariei pentru nimicirea şi împărţirea Imperiului otoman, urmînd ca Anatolia să rămînă Karamanoğliilor, iar Rumelia ungurilor>.

De aceea, blestematul de mai sus a cerut ajutoare de la germani[102], din Herţegovina[103], din Bosnia şi din Moldova[104] şi de la cetele frînce şi, după relatări demne de încredere, a trecut prin Belgrad cu 80 000 de ostaşi. Mai întîi, au devastat şi au pustiit împrejurimile Nicopolului. Firuz beizade Mehmed bei, valiu de Nicopol, fiind un om viteaz şi curajos, i-a urmărit pe ghiauri şi a luat mulţi robi. O dată cu vestea despre atac, i-a trimis pe aceştia la suita sultanului. Măria sa Mehmed han s-a sfătuit cu
vizirii... 358

<Urmează relatarea chemării şi sosirii sultanului Murad al II-lea>.

Ghiaurii, trecînd prin Ţara Românească, au ajuns în împrejurimile Varnei. De asemenea, sosind între timp şi oastea musulmană, rîndurile s-au aşezat faţă în faţă, la marginea Varnei...

<La prima ciocnire, turcii sînt respinşi>.

... Cînd au văzut ghiaurii această înfrîngere, serdarul lor, care era blestematul de Iancu, a spus: „Padişahul islamului a rămas cu puţini oameni şi acum este prilejul <să-l prindem>". Regele fiind înflăcărat, şi-a scos sabia şi a înaintat spunînd fel de fel de palavre la adresa măriei sale padişahului.

<Calul regelui fiind răsturnat de ienicerul Koges Hızır, turcii au reuşit să-l omoare pe rege tăindu-i capul. Aliaţii, demoralizaţi de moartea tragică a regelui ungur Vladislav „Varnensis" sînt puşi pe fugă>.

... Bătălia a avut loc marţi, în 9 regeb 848[105]...

<După descrierea luptelor împotriva Albaniei urmează>: 359

Afurisitul de Iancu[106] a cerut ajutor de la esnafurile[107] ghiaurilor 361
şi s-a auzit despre adunarea unor oşti mari. În oastea lui Iancu se aflau, cu oştile lor, comandanţi din şapte ţări. Poate că această adunare <ghiaură> era şi mai puternică decît aceea de la Varna, deoarece ostaşii, fiind răniţi mai înainte, deveniseră asemenea unor fiare rănite. Măria sa sultanul a înaintat[108] spre Sofia şi au fost emise alte porunci, anunţîndu-se că este „ridicarea gloatelor".

De asemenea, s-a emis poruncă şi către beilerbeiul de Anatolia să trimită, din partea sa, strîngători de bani pentru cheltuială. Pe vremea

---

101 În Bulgaria.
102 În text: *Almani*.
103 În text: *Hersek*.
104 *Kara-Boğdan*, în loc de *Eflak* (Ţara Românească).
105 22 octombrie 1444.
106 Iancu de Hunedoara.
107 *Esnaf*: breaslă.
108 Este vorba de înfrîngerea creştinilor la Varna (noiembrie 1444).

aceea, beiul Țării Românești era numit din partea ungurului <Iancu> și
362 Țara Românească era supusă acestuia. De aceea Iancu afurisitul l-a trimis pe domnul Țării Românești spre a devasta și a distruge împrejurimile Nicopolului. Atunci, Firuz Beizade Mehmed bei, care era valiu de Nicopol, Hasan Beizade Mustafa bei și Uzgurzade Isa bei, făcînd înțelegere între ei, l-au atacat într-o noapte pe beiul Țării Românești. Trecînd cea mai mare parte a oștii sale prin ascuțișul sabiei, restul oștii s-a răspîndit. Mehmed bei a trimis sultanului vestea îmbucurătoare, împreună cu mulți robi și capete tăiate. La sosirea lor, măria sa sultanul, luîndu-i de bun augur, s-a bucurat foarte mult. Apoi, pornind din Sofia, într-o zi de vineri, a patra zi a lunii şaban din 852 [109], s-au întîlnit cu dușmanul legii în localitatea Cossovo.

<Urmează descrierea luptei de la Cossovo, unde creștinii au fost din nou înfrînți, și fuga strategică a lui Ioan de Hunedoara>.

372 În 860 [110], sultanul Mehmed al II-lea a pornit cu mari pregătiri împotriva Belgradului și l-a asediat... Deși cucerirea era aproape, totuși a sosit cu oaste mare, în ajutor, afurisitul de Iancu <Huniade>, craiul unguresc, și atacîndu-i pe musulmani, a împiedicat cucerirea cetății... Beilerbeiul Karagea pașa și Hasan, agaua de ieniceri, au murit în această luptă.

<Turcii au avut pierderi mari>.

375 <După ocuparea Semendriei, în noiembrie — decembrie 1459 (safer 864 H.), urmează cucerirea cetății Amastris, între Trapezunt și Sinope>.

În anul mai sus-arătat <864 H.>, s-a poruncit smulgerea de la ghiauri <genovezi> a cetății Amasra, care se afla pe țărmul Mării Negre. Deși cetatea era a noastră, totuși populația ei, de cîte ori avea prilej, pricinuia pagube musulmanilor. <Știrea despre> această situație ajungînd la scara împărătească *(rikiab-i humayun)*, turcii au pornit în acea parte sub pretextul unei vînători; cetatea de mai sus fiind luată, populația și conducătorii ei *(hakimleri)* au fost deportați la Istanbul, iar în locul lor a fost dusă populație vlahă *(Eflakan ehalisi)* [110a]...

<Cucerirea provinciei Kastamunu și a cetății Sinope de la Isfendiaroğlu Ismail bei>.

De asemenea și Ishak pașa, care era însărcinat cu paza serhaturilor
378 Rumeliei, prezentîndu-se <la Poartă>, s-a plîns împotriva voievodului Țepeș [111], fiul lui Dracula, care era domnul Țării Românești, făcînd cunoscut că acesta a pricinuit pagube ținuturilor islamice. Atunci, s-a trimis om din partea înaltului Devlet spre a-l invita pe cel amintit mai sus la scara împărătească. Afurisitul a recurs însă la vicleșug, spunînd: „Dacă plec în acea parte, locuitorii Țării Românești vor preda, fără nici o îndoială, vilaietul meu craiului unguresc". Scuzîndu-se astfel, la rugămintea și la dorința sa, au fost trimiși cîțiva emiri, cu o ceată de ostași, pentru paza ținuturilor sale, pînă la sosirea și întoarcerea lui de la Curtea imperială. Măria sa suveranul, crezînd în minciuna acestuia, a dat un firman ilustru, de care ascultă toată lumea, pentru ca, pînă la venirea și întoarcerea lui Vlad Țepeș, să fie trimiși: pașa de Nicopol, ceakırc bașî [112], Hamza bei

---

109 3 octombrie 1448.

110 11 decembrie 1455 — 28 noiembrie 1456.

110a În alte cronici: *Eflakan taifesi* — „neamul valah"; nu este exclus să fie *Eflani* — „cei din Paflagonia".

111 În text: *Kazıklu voivoda*; Vlad Țepeș (1456 — 1462).

112 Căpetenia șoimarilor.

şi Iunus [113] bei şi alţi cîţiva bei, cu oştile provinciilor lor, pentru paza Ţării Româneşti... Toţi aceştia s-au grăbit să se supună şi s-au dus acolo, la marginea fluviului Dunărea. Fiind vreme de iarnă, s-au aşezat acolo. Tocmai cînd făceau pregătiri să treacă fluviul, afurisitul de Ţepeş *(Kazıklı)* a atacat, într-o zi, pe neaşteptate oastea islamului. Hamza bei şi Iunus bei au căzut ca nişte eroi martiri pe cîmpul de bătălie. De asemenea, dintre ostaşi, foarte puţini au scăpat. Cînd această veste a ajuns la urechile sultanului, acesta s-a mîniat tare şi a poruncit să fie supusă Ţara Românească. Astfel, în primăvara anului 866 [114], s-a poruncit plecarea în mare grabă. Cînd au ajuns în apropiere, l-au trimis înainte pe Evrenoszade Ali bei cu o ceată de ostaşi. El însuşi <sultanul> a trecut imediat în Ţara Românească. Afurisitul de <Vlad> Ţepeş se întărise în munţii prăpăstioşi. Cînd a auzit că a sosit <Mihaloğlu> bei cu ceata akîngiilor şi că au început să-i
devasteze ţara, şi-a trimis oastea pentru a ataca drumurile. Afurisiţii 379
<de „ghiauri"> erau foarte atenţi. Măria sa împăratul trecuse însă prin acele drumuri înaintea akîngiilor. Ghiaurii, crezînd că aceştia sînt akîngiii, i-au atacat, dar, aflînd care este situaţia, au început să fugă în toate părţile.

În acest timp, Ali bei, prezentîndu-se cu pradă îmbelşugată, s-a închinat la scara împărătească. După aceea, măria sa padişahul, umblînd timp de vreo lună prin Ţara Românească, s-a ocupat de vînătoare.

Într-o noapte, venind iscoadele, au dat de ştire că ghiaurii au de gînd să-i atace pe musulmani. De aceea, oastea s-a pregătit. La miezul nopţii, sosind ghiaurii, au început lupta care a ţinut pînă în zori. În cele din urmă, ghiaurii fiind înfrînţi, au fugit pe unde au putut.

La porunca padişahului, Evrenoszade Ali bei i-a urmărit pe aceştia şi nu s-a lăsat pînă ce Ţepeş vodă *(Kazıklu voivoda)* n-a trecut în ţara ungurească <Transilvania>. Pe mulţi i-a trecut prin sabie. Apoi, întorcîndu-se, a sosit la tabăra împărătească. După aceea, din porunca padişahului, vitejii musulmani atacîndu-i, pe mulţi dintre ghiaurii cei josnici aflaţi în munţi i-au scos în cîmpie şi i-au ucis. În felul acesta, cei mai mulţi au fost trecuţi prin ascuţişul săbiilor strălucitoare, iar prada încăpută în mîinile musulmanilor era nenumărată.

Măria sa padişahul a acordat domnia acelei ţări fratelui lui Ţepeş, voievodului numit Radul [115], care, la moartea părintelui său Dracula, se găsea ca slujbaş *(mülazım)* în suita împărătească.

Măria sa împăratul s-a întors cu demnitate la Adrianopol şi, după ce a dat permisiune oştii, s-a întors cu nobilii săi cei mai distinşi şi a dat firman pentru pregătirea unei flote mari, spre a cuceri insula Mitilene [116] din mîinile frîncilor.

<Descrierea cuceririi Crimeei de către vizirul Ghedik Ahmed paşa, în primăvara anului 394
1475>.

<Victoria lui Malkoci beizade Ali bei, muhafîz de Semendria, în şesul Sirmium *(Serem)*, 395
în 880 H. [117]>.

---

113 După izvoarele bizantine grecul *Catavolinos* (cf. Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice. Creşterea puterii turceşti. Căderea împărăţiei bizantine*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1958, p. 283).

114 6 octombrie 1461—25 septembrie 1462.

115 În text grafiat greşit; *Darul*; Radu cel Frumos (1462—1475, cu întreruperi).

116 În text: *Midılü*; insula Lesbos.

117 7 mai 1475 — 25 aprilie 1476.

În anul 881[118] s-a întreprins o expediţie împotriva Moldovei[119]. Cauza a fost aceea că Hadım Suleiman paşa, fiind însărcinat mai înainte cu cucerirea Iskenderiei[120] <din Albania> n-a obţinut biruinţă şi s-a mărginit la devastarea împrejurimilor sale, iar la întoarcere a fost însărcinat să supună Moldova. Oastea sa era obosită. Cu toate acestea supunîndu-se de nevoie poruncii, a mers în ţara Moldovei. Domnul acesteia, fiind un diavol şmecher, s-a ascuns într-un colţ şi, îndată ce oastea musulmană s-a împrăştiat după pradă, venind a atacat pe neaşteptate. Suleiman paşa a scăpat cu foarte puţini oameni, ceilalţi şi-au găsit o moarte de eroi martiri. Din cauza aceasta, padişahul, mîniindu-se, a hotărît ca el personal să plece în expediţie. Afurisitul de voievod al Moldovei, aruncînd în foc toată zahereaua pe care o avea, a luat numai atîta cît avea nevoie şi s-a întărit în munţii prăpăstioşi. Încă de la început, dîndu-se de ştire că nu se mai găsesc zaherele, au fost trimise pe Marea Neagră cîteva vase cu zaherele în acele ţinuturi. Oştile islamului, mergînd în ţara ghiaurilor, au umblat un timp, lihniţi de foame, de capul lor. Zelosului padişah fiindu-i ruşine să se întoarcă, a trimis iscoade în toate părţile şi în împrejurimi. În cele din urmă, dîndu-se de ştire că oastea lor <a Moldovei> se găseşte într-o pădure deasă şi pe un munte stîncos, au dat atac asupra lor, cu ajutorul lui Allah obţinîndu-se victorie; voievodul a fugit cu puţini oameni pe alt munte.
396 Cea mai mare parte dintre ghiauri a fost trecută prin ascuţişul săbiei şi, după ce au apucat o pradă bogată, oştile turcilor s-au întors la Adrianopol...

399 În anul mai sus-arătat <884 H.[121]>, pe Hasan Beizade Isa bei şi pe Mihalzade Ali bei şi pe Malkocioğlu Bali bei i-au trimis în ţările ungureşti cu vreo 30 000 de călăreţi pentru o incursiune de pradă. După ce au trecut prin Ţara Românească, cînd au intrat în ţara duşmanului[122], a început cearta dintre ei, deoarece fiecare cerea ca vorba sa să fie ascultată.

<Urmează descrierea înfrîngerii turcilor>.

409 În 889[123] au pornit la cucerirea Chiliei şi Akkermanului şi pentru aceasta au sosit mai întîi la Adrianopol. De acolo au fost trimise la Dunăre, cu vasele din Marea Neagră, zaherele şi muniţii de expediţie, pentru ca de acolo să fie expediate în partea plănuită <Moldova>.

Plecarea din Istanbul a avut loc în anul 889, arătat mai sus, într-o zi de vineri, a patra zi a lui rebi II[124] ...

Apoi, pornind din Adrianopol, au trecut cu corăbiile fluviul Dunărea pe la tîrgul Isaccea[125]. De asemenea şi voievodul Ţării Româneşti[126], prezentîndu-se cu oaste, s-a alăturat ordiei împărăteşti. După ce au asediat cetatea Chilia timp de cîteva zile, au cucerit-o, cei asediaţi cerînd iertare.

După aceea au pornit la cucerirea Akkermanului. În acest timp, stăpînul Deştului[127], Mengli Ghirai han, din familia lui Ginghis, ieşind din

[118] 26 aprilie 1476 — 14 aprilie 1477.
[119] În text: *Kara-Bogdan*.
[120] Scodra.
[121] 25 martie 1479 — 12 martie 1480.
[122] *Darul harb*: „teatru de luptă".
[123] 30 ianuarie 1484 — 17 ianuarie 1485.
[124] 1 mai 1484.
[125] În text: *Isakci*.
[126] Vlad Călugărul (1482 — 1495).
[127] Deşt-i Kıpceak; de fapt se referă la hanul Crimeei.

Crimeea cu 50 000 de ostaşi, a sosit să-l slujească pe suveran. Fiind felicitat pentru domnie, a fost copleşit cu daruri bogate din partea sultanului.

După ce şi Akkermanul a fost asediat un timp, a fost silit să se predea cu aman, în a 16-a zi a lui regeb din anul mai sus-arătat [128]. Musulmanii punînd mîna pe o pradă bogată, măria sa sultanul a folosit pentru fundaţiile pioase partea care i se cuvenea. Din aceste prăzi au mai fost făcute daruri atît hanului, cît şi suitei sale ...

Această povestire este menţionată de Hoğea efendi [129] şi din ea se înţelege că începînd din această vreme hanii tătarilor au început să se supună Sublimei Porţi. Această povestire însă este contrară cu alta, care este mai adevărată şi anume că atunci cînd Ghedik Ahmed paşa a cucerit cetatea Mangub, găsindu-l acolo pe Mengli Ghirai han, l-a adus în slujba sultanului Mehmed [130]. Apoi, populaţia din Crimeea a cerut de la scara imperială pe cel arătat mai sus, pentru ca el să fie stăpîn peste ea şi astfel acesta a fost numit, din partea împărăţiei, han al Crimeei.

După terminarea cuceririlor au trecut din Chilia într-o insulă şi s-au 410
întors, pe drumul de la Sarî-Saltuk-Baba [131], la Varna şi de acolo la Adrianopol, pe la finele lui şaban <889> [132]. În anul mai sus-menţionat, Mesih paşa a fost mazilit de la vizirat şi dîndu-i-se o pensie de retragere, s-a dat firman să stea la Filipopol.

<Cîteva schimbări de demnitari ai Porţii şi prezenţa unor soli cu daruri din Egipt şi din Ungaria>.

În acest timp, a venit ştirea că domnul Moldovei [133], mergînd, ar fi asediat cetatea Akkerman. În timpul asediului însă, luptătorii musulmani, atacîndu-l prin surprindere pe acest afurisit, au nimicit pe mulţi dintre ostaşii săi. El însuşi s-a întors în vilaietul său copleşit de necaz şi de ruşine. Această veste plăcută l-a bucurat pe măria sa <sultanul> [134].

Apoi, sosind poruncă împărătească lui Hadım Ali paşa, valiu de Rumelia, acesta, în şaban 890 [135], s-a îndreptat prin Ţara Românească spre ţara Moldovei. De asemenea, mergînd împreună şi voievodul Ţării Româneşti [136], din poruncă împărătească au intrat cu toţii în Moldova. Domnul Moldovei fugise în ţara leşească ; cei mai mulţi dintre boierii Moldovei s-au supus. Ali paşa a împrăştiat în împrejurimi cete de călăreţi, iar aceştia au devastat şi i-au prădat pe toţi, afară de cei care s-au supus. Luînd multe prăzi şi robi, a cincea parte a fost trimisă la scara împărătească.

După aceea a venit ştire lui Iskendar paşa că domnul Moldovei, întorcîndu-se în ţara sa, se ocupă cu strîngerea de oşti spre a se răzbuna. Atunci, Iskendar paşa l-a învoit şi l-a trimis îndată pe Malkocioğlu Ali bei, unul dintre vechii bei viteji, acordîndu-i-se eialetul Silistra, ca să provoace stricăciuni în ţara Moldovei. Cel de mai sus a adunat mulţi akîngii şi pornind într-acolo şi trecînd Dunărea, a intrat în Moldova. Oastea care era pe

---

[128] 9 august 1484.
[129] Sadedin, istoriograf otoman (m. 1599).
[130] Mehmed al II-lea Cuceritorul (1451 — 1481).
[131] Babadag.
[132] 12 — 21 septembrie 1484.
[133] Ştefan cel Mare.
[134] Baiazid al II-lea.
[135] 13 august — 10 septembrie 1485.
[136] Vlad Călugărul.

lîngă el s-a împrăștiat după pradă, iar el a rămas cu foarte puțini oameni. Domnul Moldovei strînsese o oaste mare, căci îi venise ajutor din partea craiului unguresc și de la alții. Fiind înștiințat că pașa cel mai sus-amintit a rămas cu puțini oameni, a apărut într-o zi prin surprindere și a dat un atac. Viteazul pașă, întărindu-se, a început să se războiască. El obișnuia întotdeauna să ascundă o ceată de ostași în locul unde poposea, dîndu-le numeroase tobe și trompete. Și de această dată, el procedase la fel. Încăierîndu-se un
411 timp oarecare cu ghiaurii, odată cu sosirea serii, ostașii care erau în ascunziș au apărut bătînd din tobe și sunînd din trompete. Ghiaurii, neputînd să reziste, au fugit. Pașa, căzînd pe urmele lor, pe mulți i-a ucis și i-a luat în robie și apoi, întorcîndu-se, a venit la locul său. La rîndul lor, akîngiii care plecaseră prin împrejurimi s-au întors de asemenea cu pradă bogată. A cincea parte din pradă a fost trimisă, cu vestea îmbucurătoare, la scara împărăției, iar el însuși <pașa> s-a întors la sangeacul său.

<Prezența unor soli la Curtea sultanului>.

<Descrierea evenimentelor din anii 1490—1491 : expediția pentru ocuparea ultimei părți a Albaniei, trimiterea marelui amiral Sinan pașa cu 300 de vase, pe mare, spre țărmurile Avloniei ; plecarea spre Sofia>.

... Căci Hadım Suleiman pașa [137], muhafîz de Smederevo, și alți emiri de la acele hotare *(serhadlarda)* au trimis arzuri la Poarta împărăției. Ei au anunțat moartea craiului unguresc Iancu [138], care n-a avut copil spre a fi locțiitor. Avea un bastard, dar cei mai mulți dintre generalii săi nu arătau supunere față de acesta.

<Relațiile generalului de la Belgrad cu turcii>.

420 În anul 900 [139] afurisitul de crai leșesc [140], intrînd în dușmănie cu musulmanii, a început să adune oști. Spre a-l atrage de partea sa pe domnul Moldovei [141], i-a trimis o scrisoare. Domnul de pe atunci al Moldovei, fiind un om cu minte și chibzuit și înțelegînd că urmările opoziției sale față de Înalta Poartă ar fi rele, prefăcîndu-se că este prieten cu craiul de mai sus, a înștiințat în taină Poarta împărăției și a cerut să se trimită în grabă în vilaietul său un pașă de sangeac. Potrivit cu rugămintea sa, a fost trimis unul dintre emiri, cu 600 de oameni viteji. La sosirea lor, el i-a așezat într-un loc de pîndă. De asemenea și el a îmbrăcat 4 000 de oameni din suita sa în îmbrăcăminte musulmană și i-a ascuns într-un loc din apropiere.

În acest timp, craiul <polon>, ajungînd la hotarul Moldovei, a mers acolo și domnul Bogdaniei, care s-a întîlnit cu craiul, i-a spus că hărțuitorii din oastea musulmană au ajuns în părțile Moldovei și că și-au făcut ascunzișuri în cîteva locuri și că oastea care vine pe urmele lor este nenumărată.

Atunci craiul cel afurisit s-a speriat. Cînd s-au sfătuit ce trebuie să facă, el <Ștefan> i-a spus : „Dă-mi o ceată de ostași ca să-i atac pe turci". Craiul avea vreo 80 000 de ostași și a ales dintre ei 6 000 de neferi ghiauri, pe care i-a trimis împreună cu el. Domnul Moldovei, luîndu-i pe aceștia, a

---

[137] Același Suleiman pașa Hadîmbul care a fost bătut de Ștefan cel Mare la 1475, în bătălia de la Vaslui.

[138] De fapt a fiului său, Matias Corvin (1458 — 1490).

[139] 2 octombrie 1494 — 20 septembrie 1495.

[140] Ioan Albert.

[141] Ștefan cel Mare.

plecat cu ei. Pe drum a cercetat cu atenţie locurile de pîndă ca să se apropie de ghiauri <poloni>. El i-a adus pe leşi, cu mare atenţie, pînă la locul unde îi pusese în ascunziş pe musulmani. Atunci vitejii islamului, ieşind deodată din ascunziş, au dat un atac asupra ghiaurilor. De asemenea, din
altă parte sărind şi moldovenii în haine de musulmani, s-au arătat din de- 421
părtare. Domnul Moldovei întorcîndu-şi îndată faţa, a rupt-o la fugă. La rîndul lor şi leşii, neputînd rezista, au fugit şi ei după el. Musulmanii, urmărindu-i pe aceştia, au nimicit pe cei mai mulţi dintre ei. Ceilalţi au scăpat, ascunzîndu-se în munţii şi în pădurile din împrejurimi. Venind la craiul leşesc, domnul Moldovei i-a povestit în mod amănunţit situaţia, zicîndu-i: „Oastea musulmană este foarte multă şi este un neam care în război nu ştie ce este *aman*. Nu ştiu în ce hal ne va aduce''. Astfel de cuvinte înspăimîntătoare l-au înfricoşat pe crai în aşa măsură, încît nu i-a rămas putere să mai stea pe loc. Aruncîndu-şi lucrurile şi luîndu-şi oastea, echipată uşor, el fugit aşa de tare, încît nu a tras de frîu pînă ce nu a ajuns în mijlocul vilaietului său.

Dincoace, oastea <musulmană> a pus mîna pe 20 000 de care de boi pline cu bagaje, cu arme şi cu unelte de luptă. Domnul Moldovei, luînd cea mai mare parte din acestea, le-a trimis, cu robii lor cu tot, la Poarta împărăţiei.

Acest serviciu al său fiind primit cu bucurie, i s-a trimis un *hilat* strălucitor şi o „bonetă ornată'' *(üsküf)*[141a], fiind astfel distins printre cei de o seamă cu el.

Apoi s-a emis un firman lui Malkocioğlu Bali bei, valiu de Silistra, ca să strîngă akîngii[142] din Rumelia şi să întreprindă o incursiune în vilaietul leşesc. Bali bei a strîns îndată un număr de 40 000 de ostaşi, iar cînd a ajuns în Moldova, domnul Moldovei, întîmpinîndu-l, i-a făcut multe onoruri şi binefaceri şi l-a călăuzit în ţara leşească pe un drum mai uşor. Bali bei a construit un pod mic peste apa Nistrului[143] şi, trecîndu-şi oastea dincolo, a pătruns în vilaietul duşman.

<Urmează descrierea campaniei lui Malkocioğlu Bali bei în Polonia pînă la Cracovia>.

Trecînd cu uşurinţă şi pe acolo, au pornit spre Akkermanul de la 422
hotarele împărăţiei otomane.

<Urmează descrierea ciocnirii cu o ceată de „ghiauri'' şi întoarcerea la Akkerman>.
<Vorbindu-se de peregrinările prinţului Selim, care umbla după domnie, se spune>: 433

... S-a dat firman ca el <Selim>, cu bagajele sale mai uşoare, să se îndrepte, prin Akkerman, la Poarta fericirii. După ce a ieşit din Caffa
(Kefe), a fost primit cu mare alai de hanul din Crimeea[144], care i-a făcut 434
toate onorurile cuvenite. Apoi, după ce s-a îmbrăţişat cu hanul şi şi-a luat rămas bun de la acesta, a plecat mai departe. Înaintînd cu mare grabă, a trecut pe vase fluviul Dunărea şi, sosind la Silistra, a descins la marginea acesteia. Valiul ei, care era Kasım paşa, a făcut arz la Poarta împărăţiei, unde duşmanii lui Selim s-au zăpăcit ...

Selim povesteşte că prin Akkerman s-a îndreptat spre Poartă ... 441

141a Cucă.
142 *Tagugı-tavgi*, o categorie de dregători locali; oaste locală.
143 În text *Turla*.
144 Mengli Ghirai (1478 — 1514), a treia domnie; este socrul lui Selim I.

<Urmează descrierea primirii lui Selim de către ieniceri și ceremonia întronării sale, în aprilie 1512 ; lupta lui Selim I cu perșii șahului Ismail, la 1514>.

453 ... Dintre beii aleși ai Rumeliei : Mihaloğlu Ali bei, Malkocizade
454 Bali bei și Tor Ali bei, unul era bei de Sofia și altul de Silistra, iar bei de Moreea era Hașim bei, ... <cu toții> au gustat din cupa morții.

485 Mai înainte fusese cucerită cetatea Budei [145] și, după cum s-a explicat mai sus, prin moartea regelui Ungariei [146] crăiia Ungariei fusese acordată banului din Transilvania, Ianoș [147]. De asemenea și orașul Buda, care era capitala ungurului, a fost acordat acestuia. Din această pricină, craiul Austriei [148], Ferdinand [149], al cărui frate era craiul Spaniei [150], supărîndu-se, a mers asupra Budei. S-a auzit că Ianoș craiul, neavînd putere să reziste, a predat cetatea Budei lui Ferdinand.

<Urmează descrierea expediției turcești împotriva lui Ferdinand de Austria, avînd ca serdar pe marele vizir Ibrahim pașa. Se dă un firman și pentru cucerirea Vienei. Itinerarul turcilor prin Filipopol, Sofia și Belgrad>.

486 Trecînd podul întins peste Sava, oastea a sosit în cîmpia Mohács. Venind și craiul Ianoș cu oastea sa, s-a alăturat acesteia.

Apoi la 1 muharrem 936 [151] au început să asedieze cetatea Buda. După cîteva zile, ghiaurii austrieci care erau într-însa au predat cetatea cu iertare. Și de data aceasta a fost predată tot regelui Ioan <Zápolya>. Ei înșiși <turcii>, trecînd prin Strigoniu, au sosit la cetatea Karavana, a cărei populație fugise și o lăsase goală.

487 <Trecerea graniței unguresti, primul asediu al Vienei, soldat cu eșec, și întoarcerea turcilor spre Buda>.

Cînd au sosit la cetatea Praga *(Parug)* <deoarece> a nins foarte mult, au murit mulți oameni și multe animale de transport. În 22 safer [152], au venit la cetatea Buda, unde au fost întîmpinați cu bucurie și binefacere de regele Ioan. Mai sus-numitul a fost cinstit cu onoruri împărătești, punîndu-i-se pe cap coroana *(karuna)* rămasă de la regii Ungariei. Apoi, <turcii> au trecut în partea Pestei și la 4 al lui rebi ül-evvel [153] s-au îndreptat spre Istanbul, capitala împărăției ...

În 937 [154], împăratul Austriei *(Nemçe kıralı)*, Ferdinand *(Ferenduș)*, a trimis multă oaste împotriva Budei. Regele Ioan *(Banoș kıral)* a lăsat în cetate numai o ceată de ostași, iar el însuși a ieșit.

<Austriecii asediază Buda timp de două luni. Urmează expediția turcilor pentru despresurarea Budei>.

494 <După ce povestește despre intensele pregătiri turcești și despre plecarea flotei otomane, sub comanda capudanului Haireddin pașa, urmează descrierea drumului de la Istanbul spre Moldova cu ocazia expediției lui Suleiman I Magnificul împotriva lui Petru Rareș, în 1538>.

---

145 1526, după lupta de la Mohács.
146 Ludovic al II-lea (1516 — 1526).
147 Ioan Zápolya (1526 — 1540), în text grafiat greșit : *Banoș*.
148 În text : *Alaman*.
149 În text : *Ferandus*.
150 Carol Quintul.
151 5 sept. 1529.
152 26 octombrie 1529.
153 6 noiembrie 1529.
154 28 august 1540 — 14 august 1541.

Cauza expediţiei era aceea că Petru [155], voievodul Moldovei, se arăta pe faţă a fi ascultător, dar pe ascuns îndrăznea să facă tot felul de răutăţi. Ipocriziile sale fiind aduse la cunoştinţa luminatei împărăţii, în 20 ale lui rebi ül-evvel <945> [156] au sosit la Isaccea pentru a i se da pedeapsa pe care o merita. Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, închinîndu-se în faţa sultanului, a fost cinstit cu rangul de vizir După ce au trecut podul întins peste Dunăre, în a şasea zi a lui rebi ül-ahîr [157] au ajuns la rîul Prut *(Perüd)*, peste care, mulţumită străduinţelor marelui vizir, Lüfti paşa, fusese aşezat un pod în cîteva zile. În acest timp, a sosit plăcuta veste că ghiaurii cei josnici, venind cu 80 de corăbii, au atacat pe mare şi pe uscat cetatea Preveza. Apoi, Hüseinşah bei, guvernatorul *(mırlıva)* de Karliili [158], mergînd cu oastea sangeacului său asupra acelor cete mari, după o luptă crîncenă a obţinut victorie şi nenumăraţi ghiauri au fost trecuţi prin sabie. Această ştire a produs mare bucurie şi cinste în inima sultanului.

După aceea, au mers la cetatea numită Fălciu *(Kalcin)* [159] din vila- 495
ietul Moldovei, iar cînd au descins la conacul numit Buvada [160], a venit şi Sahib Ghirai, hanul Crimeei, şi li s-a alăturat cu 50 000 de tătari.

S-a aflat că domnul Moldovei, ascunzîndu-se cu 80 000 de ostaşi într-un ascunziş păduros *(cengülistan)* numit Botoşani [161], aştepta ocazia de a ataca. Îndată ce s-a dat de ştire despre aceasta, s-au îndreptat asupra sa. Afurisitul <de domn>, cînd a fost înştiinţat, a fugit singur în vilaietul Transilvania şi gloata sa s-a împrăştiat. <Turcii>, mergînd în oraşul moldovenesc numit tîrgul Iaşilor [162], după ce l-au distrus, au trecut printre ascunzişurile pădurilor mai sus-amintite. În 27 ale lui rebi ül-ahîr [163], cînd au descins la marginea oraşului numit Bogdan [164], care ţinea loc de scaun al acelui vilaiet, populaţia lui, cerînd iertare, a predat cetatea. În acea localitate, prezentîndu-se mulţi dintre boierii *(emir)* Moldovei, s-au închinat la picioarele împărăţiei şi s-au rugat să le vină domn Cetne [165], fiul lui Istefan [166], unul dintre vechile beizadele ale Moldovei, care de multă vreme era în slujba împărăţiei. Potrivit dorinţei lor, Cetne a fost numit bei al Moldovei.

După aceea s-a dat permisiunea împărătească măriei sale Sahib Ghirai de a se întoarce în Crimeea. De asemenea s-a dat firman şi pentru a prinde pe afurisitul de Petru, care fugise în părţile craiului unguresc <Ioan Zápolya>, spre a fi adus la scara împărătească.

De acolo, înapoindu-se la Isaccea şi de acolo la Iamboli [167], timp de cîteva zile <sultanul> s-a ocupat de vînătoare.

<Urmează descrierea victoriilor amiralului Haireddin Barbaros împotriva veneţienilor, în timp ce oastea se afla la Isaccea>.

---

[155] În text : *Petre* ; Petru Rareş (1527 — 1538 ; 1541 — 1546).
[156] 16 august 1538.
[157] 1 septembrie 1538.
[158] Karlova (Bulgaria).
[159] În text : *Falğın,* greşeală de grafie.
[160] Corect ar fi : *Voivoda-Konağı.*
[161] În text : *Butşan.*
[162] În text : *Iaş-Bazarî.*
[163] 22 septembrie 1538.
[164] Fără îndoială că este vorba de *Boğdan-Tahtî* : Suceava, oraşul de scaun al Moldovei.
[165] *Cetına* : Ştefan Lăcustă (1538 — 1540).
[166] Ştefan cel Mare ; de fapt nepotul său, fiul lui Alexandru.
[167] Iampol (Bulgaria).

496 În anul mai sus-arătat (946)[168] craiul unguresc Ianoş[169], numit de
497 măria sa sultanul, murind, în locul său a rămas fiul său minor, numit Ştefan[170]. Pentru conducerea treburilor a rămas mama acelui minor, crăiasa[171], care era fiica craiului leşesc[172]. Această ştire ajungînd la urechile lui Ferdinand, craiul nemţesc, acesta a găsit îndată prilej să adune 80 000 de ostaşi. Pedestraşii săi venind pe Dunăre cu vase, iar călăreţii pe uscat, începuseră să asedieze cetatea Budei. Atunci au sosit la Curtea ocrotitoare a lumii strigătorii după ajutor[173].

<Descrierea expediţiei turceşti împotriva Budei, începută la 25 safer 948[174], avînd ca serascher pe Mehmed paşa>.

Cetatea Budei a fost recucerită în a cincea noapte a lui rebi ül-ahîr[175]. În a patra zi a lui ğemazi I[176], măria sa sultanul, sosind la Buda, a acordat craiului Ştefan[177] un sangeac[178] în Transilvania şi, luînd Buda, i-a dărîmat bisericile şi a construit temple <musulmane> de rugăciune şi moschei *(mescid)* şi a aşezat în ea o ceată de paznici, iar pe Suleiman paşa, fost beilerbei de Bagdad, l-a numit muhafîz de Buda, înălţîndu-l la rangul de vizir ...

500 În acest timp, a sosit vestea că craiul nemţesc, Ferdinand, a ocupat unele cetăţi din ţinuturile Transilvaniei, smulgîndu-le din mîinile lui Ştefan, fiul craiului Ioan[179].

Atunci a fost trimis Mehmed paşa cu oastea eialetului său. În a şasea zi a binecuvîntatului ramazan[180], el a trecut fluviul Tisa, cucerind cetăţile
501 Ibtida[181] şi apoi cetăţile Becicherec, Arag[182] şi Cenad. După aceea, s-a întîlnit cu tabăra ghiaurilor în faţa cetăţii Lipova, unul dintre oraşele Transilvaniei. Atunci, hărţuitorii fiind înfrînţi, ghiaurii n-au mai putut rezista şi, părăsindu-şi taberele, au rupt-o la fugă. Mehmed paşa a luat cetatea şi a numit într-însa ca muhafîz pe Ulama paşa. Apoi, mergînd de aici, a asediat cetatea Timişoara, care era capitala ţării de mai sus.

Apropiindu-se însă iarna, s-a retras înapoi la Belgrad.

<Se descrie asedierea şi apărarea cetăţii Seghedin de către Mıhaloğlu Hızır bei>.

Acest eveniment s-a întîmplat în 958[183]. După aceea, cel de-al treilea vizir, Ahmed paşa, fiind înarmat, a fost trimis cu o ceată din oastea de Poartă *(Kapu-kulu)* împotriva Timişoarei, în primăvara anului 959[184].

---

168 19 mai 1539 — 7 mai 1540.
169 Ioan Zápolya.
170 În text: *Istefan*; Ioan Sigismund Zápolya.
171 Isabella.
172 Sigismund I cel Bătrîn.
173 *Feriadcı*.
174 20 iunie 1541.
175 29 iulie 1541.
176 26 august 1541.
177 Ioan Sigismund.
178 În sens de provincie.
179 Zápolya.
180 27 decembrie 1549.
181 Probabil o grafie greşită, coruptă.
182 Arad (?).
183 9 ianuarie — 28 decembrie 1551.
184 29 decembrie 1551 — 17 decembrie 1552.

În regeb [185], întîlnindu-se cu Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, în apropiere de Belgrad, după ce au asediat împreună Timişoara timp de o lună, au cucerit-o cu forţa. Apoi, au luat de asemenea şi cetăţile numite Lipova şi Solmoş [186] şi Bartak [187] şi Ebris [188]. Au prădat şi au devastat ţara ghiaură pînă la hotarele Transilvaniei.

<Se descrie cucerirea unor cetăţi din Ungaria, la graniţa Banatului şi Transilvaniei, la 960 H. [189]>.

MAZILIREA MARELUI VIZIR 502

În acest timp, Rustem paşa şi cel de-al treilea vizir, Haidar paşa, fiind mazilişi, marele vizirat a fost acordat celui de-al doilea vizir Ahmed paşa, cuceritorul Timişoarei.

<Descriindu-se campania împotriva Szigetvárului, pornită din Istanbul, la 9 şevval 515
973 [190], se spune :>

Sosind în şesul Belgradului, s-au alăturat ordiei împărăteşti cu oştile lor : Kızıl-Ahmedli Ahmed paşa, valiu de Rumelia, Suleiman paşa, valiu de Karaman, şi voievodul Ştefan <adică Ioan Sigismund>, principele Transilvaniei.

<Urmează descrierea înaintării spre Szigetvár, asedierii cetăţii Gyula de către Pertev paşa cu ieniceri, azapi şi bulucuri de mercenari>.

Apoi , fiind trimişi în ajutor Ştefan, craiul Transilvaniei, cu oastea 516
sa, beilerbeiul de Timişoara, Mustafa paşa, cu oastea eialetului său, şi oştile Moldovei şi ale Ţării Româneşti şi ale cazacilor şi beii tătari, veniţi din partea hanului Crimeei, aceştia au asediat cetatea <Gyula>. În a 26-a zi a lui muharrem <974> [191], oastea musulmană din această parte a ocupat cetatea exterioară a Szigetvárului. Dintre cele patru rînduri de cetăţi, al doilea a fost cucerit în a patra zi a lui safer [192], dar au pierit mulţi oameni. După cîteva zile a fost cucerit şi cel de-al treilea zid, rămînînd doar cetatea
interioară. 569

<Moartea sultanului Suleiman Magnificul ţinută în taină, pînă la cucerirea cetăţii, de către marele vizir Sokolli Mehmed paşa şi canelarul Feridun Bey>.

<Descriindu-se evenimentele din Ungaria pe la anul 1002 H. [193], se spune> :

În acest timp, în a şaptea zi din ramazan [194], ajungînd Aiarlî <?> bei cu ceata sa de ostaşi din partea marelui vizir, iar după acesta venind

---

[185] 23 iunie — 22 iulie 1552.

[186] Şoimoş (?).

[187] Şerbatac (?).

[188] Sau *Abris* (?).

[189] 18 decembrie 1552 — 6 decembrie 1553.

[190] 29 aprilie 1566.

[191] 13 august 1566.

[192] 21 august 1566.

[193] 1593—1594.

[194] 27 mai 1594.

şi beilerbeiul de Timişoara şi beilerbeiul Bosniei, s-au adunat cu toţii în şesul Pestei ...

572 <Trecîndu-se în revistă greşelile lui Sinan paşa, se spune, printre altele, că cei mai norocoşi dintre raiale, ieşind din munţi, s-au făcut haiduci şi au închis drumurile>.

Într-un cuvînt, domnii Ţării Româneşti şi Moldovei, precum şi principele Transilvaniei s-au răsculat. Cauza răscoalei rătăcitului de Mihai [195], voievodul Ţării Româneşti, este aceasta : Sinan paşa i-a trimis acestuia scrisori pline de violenţă şi ameninţare, zicîndu-i : ,,După terminarea acestei expediţii vom întreprinde o campanie împotriva ţării tale !'' ... Afurisitul de mai sus <Mihai Viteazul> se înglodase în datorii din cauza dărilor prea mari. La sosirea unor astfel de hîrtii din partea marelui vizir, la început afurisitul, avînd vreo mie de datornici musulmani, i-a invitat pe neaşteptate la el şi după ce i-a ucis pe toţi prin viclenie, a venit şi a atacat orăşelul Giurgiu *(Yerkökü)*, trecînd prin sabie pe toţi locuitorii săi. Au scăpat numai ajutorul cadiului şi încă un om, care a trecut Dunărea înotînd.

573 De asemenea, Sinan paşa numise un voievod în Moldova. La plecarea celui de mai sus <a lui Sinan paşa> în expediţie, caimacamul Ferhad paşa, mazilindu-l, l-a înlocuit cu un alt voievod. Apoi, fostul voievod a ridicat steagul răscoalei. Noul domn cerînd sprijin de la Ferhad paşa, acesta i-a trimis în ajutor, cu o ceată de oaste, pe Mustafa paşa, mazilit din Maraş. Pe cînd mai sus-arătatul <Mustafa paşa> trecea Dunărea,voievodul cel răsculat l-a atacat. După ce l-au ucis pe Mustafa paşa şi pe toţi musulmanii, răscoalele au început să crească zi de zi.

579 <Moartea sultanului Murad al III-lea în noaptea de 5 ğemazi I[196] şi urcarea pe tron a fiului său Mehmed al III-lea ; numirea lui Ferhad paşa ca mare vizir şi exilarea lui Sinan paşa la Malgara, în Rumelia>.

În anul mai sus arătat, voievodul Moldovei [197], care se răsculase mai înainte, a atacat cetatea Bender. Ahmed bei, muhafîz de Bender, adunînd în jurul său pe vitejii musulmani care se găseau în acele părţi, a apărat cetatea şi, războindu-se cu ghiaurii, a obţinut victoria cu ajutorul lui Allah. Urmărindu-l pînă la graniţa Moldovei, pe mulţi dintre ei i-au luat în robie şi pe mulţi alţii i-au ucis. După aceea, afurisitul de mai sus, mergînd, a asediat cetatea Akkerman. Populaţia cetăţii cerînd sprijin de la Gazi Ghirai, hanul Crimeei, acesta l-a trimis pe fratele său Adil Ghirai sultan cu ceata de ostaşi tătari. Mai sus-numitul, venind, i-a atacat pe ghiauri. Omorîndu-i pe unii şi luîndu-i în robie pe alţii, a salvat împărăţia otomană de amestecul ghiaurilor josnici.

În acest timp, domnul Ţării Româneşti, Mihai, trimiţînd pe afurisitul numit Mihalcea [198], care era serdarul oştii sale, acesta a asediat cetatea Brăila [199]. Populaţia cetăţii cerînd ajutor de la locuitorii Dobrogei, s-au adunat din împrejurimi cîteva mii de călăreţi. Un oarecare Musa ceauş devenind căpetenie peste ei, aceştia au trecut Dunărea pe gheaţă. Atacînd tabăra ghiaură, au ucis mai mult de o mie de ghiauri şi cam tot atîţia au luat în robie. Cînd Mihalcea, fugind, a ajuns lîngă voievodul Mihai, afurisitul acesta a strîns 20 000 de ostaşi de la ardeleni şi de la unguri şi i-a trimis cu Mihalcea. Aceştia, venind, au asediat timp de 16 zile cetatea Brăila,

[195] În text : *Mihal* : Mihai Viteazul.
[196] 27 ianuarie 1595.
[197] Aron Tiranul (1592 —1595).
[198] În text : *Mihalice* ; banul Mihalcea.
[199] În text : *Ibrail.*

ai cărei locuitori, pierzîndu-şi cumpătul, au încheiat pace după dorinţa asediatorilor. La ieşirea din cetate, lăsînd toate avuţiile, ghiaurii iarăşi i-au atacat. Pe unii i-au ucis şi altora le-au smuls veşmintele. Atunci, căpeteniile maghiare i-au oprit şi i-au alungat pe aceştia, iar musulmanii au trecut Dunărea flămînzi şi goi.

După aceea, afurisitul de Mihalcea, trecînd Dunărea pe gheaţă, a
devastat şi a ruinat Rusciukul, Şiştovul [200], Turtucaia [201], Silistra şi Hîrşova. 580
De asemenea, au distrus şi oraşele şi satele învecinate acestora şi au ucis multe suflete. Cea mai mare parte a locuitorilor, fugind, s-a întărit în munţi.

Cînd această ştire a ajuns la auzul împărăţiei, l-a numit serdar pe marele vizir Ferhat paşa şi a poruncit, prin firman, să dea ghiaurilor pedeapsa meritată.

Beilerbeiul Anatoliei, Dala Mehmed paşa, care era la paza cetăţii Ustüni-Belgrad [202], a fost numit la paza *(muhafız)* Budei şi Sinan-Paşazade Mehmed paşa a fost mazilit de la beilerbeilicul Rumeliei şi înlocuit cu Tavilzade-Hasan paşa şi s-a dat firman pentru pregătirea podului ...

<Certurile dintre Ferhat paşa şi Sinan paşa şi venirea lui Ferhat paşa la putere>.

În primăvara anului mai sus-arătat, marele vizir Ferhat paşa pornind împotriva Ţării Româneşti cu zagargibaşî [203] şi cu zece mii de ieniceri şi cu alte oşti victorioase, au rămas la scara împărăţiei *(rikiab)* : caimacamul Ibrahim paşa, al doilea vizir, şi Ienişehirli Hasan aga, agă de ieniceri. De asemenea, au fost trimise, pe Marea Neagră, un număr de zece galere *(çekdiri)* cu muniţii pentru război.

La sosirea marelui vizir la Adrianopol, Moldova a fost acordată lui
Ğiafer paşa, mazilit din Şirvan, şi Ţara Românească lui Saturgi Mehmed 581
paşa, pe Mehmed bei din Ienişehir l-au numit defterdar în acele ţări şi totodată s-a emis poruncă pentru recrutarea a 12 000 de ostaşi pentru paşale. De aici sosind în oraşul Rusciuk în prima zi a lui zilkade [204], au început să construiască un pod. Înainte de sosirea serdarului, o ceată de ghiauri dăduse un atac asupra lui Hasan paşa, beilerbei de Rumelia. După luptă, cu ajutorul lui Allah, bătîndu-i pe ghiauri, au nimicit un număr de 4 000 dintre ei şi, întorcîndu-se cu un mare număr de prizonieri şi de capete tăiate, s-au alăturat cu cinste la ordia serdarului. Cînd a ajuns la auzul serdarului că blestematul de Mihai ar fi strîns un număr de 70 000 de ostaşi, făcînd arz la poarta împărăţiei a cerut oaste. Însă partizanii lui Sinan paşa, de cîte ori găseau prilej, spuneau : „Dorinţa lui nu este de a se război cu ghiaurii, deoarece <mereu> se văicăreşte, zicînd sau că oastea islamului este puţină, sau că ghiaurii sînt mulţi, pretextînd astfel de lucruri". Mai spuneau că „dacă el ar vrea să-şi vadă de treabă, nu ar proceda astfel". Spunînd tot felul de vorbe în faţa padişahului, în cele din urmă l-au cîştigat pe împărăţia sa şi l-au scîrbit pe marele vizir. De aceea, la 1 al lui zilkade <1003> [205], aducîndu-l pe Sinan paşa de la Malgara, l-au numit mare vizir. Chehaiaua de capugii fiind trimis să ia sigiliul imperial de la Ferhat paşa, Sinan paşa a obţinut din partea împărăţiei încuviinţarea de a-l omorî

[200] În text : *Zişţoyi.*
[201] În text : *Tutrakan.*
[202] Stolni-Belgrad (Ungaria).
[203] Comandantul de ieniceri.
[204] 8 iulie 1595.
[205] 8 iulie 1595.

pe Ferhat paşa. Dînd chehaialei de capugii [206] multă avuţie, el l-a sfătuit, zicîndu-i : „Dacă vei găsi prilej, să-l ucizi". Încă înainte de a sosi la ordie, partizanii lui Ferhat paşa, aflînd această ştire, i-au adus-o îndată la cunoştinţă acestuia. Atunci el a predat sigiliul imperial lui Saturgi Mehmed paşa, apoi cu 3 000 de neferi din suita sa, ridicîndu-şi tot bagajul, s-a îndreptat spre capitala sultanului. Chehaiaua capugiilor, sosind şi luînd sigiliul imperial de la Mehmed paşa, s-a întors <la Istanbul>. În această parte, Sinan paşa a făcut tot felul de tertipuri pentru a-l omorî pe Ferhat paşa. Şeih ül-islam Mehmed Bostanzade avea ură pe Ferhat paşa şi trecuse de partea lui Sinan paşa. Făcîndu-l partizanul său <pe Bostanzade>, el <Sinan> s-a folosit de următoarele cuvinte pe care, mai înainte, Ferhat paşa le adresase musulmanilor care veniseră în faţa sa să se plîngă : „Voi de atîta vreme încoace le-aţi ruinat ţara <Ţara Românească> şi aţi robit populaţia şi familiile lor. Oare ce s-ar întîmpla dacă şi aceştia v-ar robi familiile?". El a spus că după ce a vorbit astfel, <Ferhat paşa> l-a gonit din faţa sa.
582 În sfîrşit, după multe calomnii şi pretexte, <marele muftiu> a emis o *fetva* [207] pentru uciderea lui Ferhat paşa.

Apoi, cînd ostaşii siriaci sosiseră la Poartă spre a merge în expediţie, el <Sinan paşa> le-a dat firman, spunîndu-le: „Mergeţi şi ucideţi-l pe Ferhad paşa, şi toate lucrurile sale să fie ale voastre; jefuiţi-l!". Şi i-a trimis, numind asupra lor comandant pe Rıdvan aga, agă de silihdari. Aceştia s-au dus şi l-au atact pe Ferhat paşa, dar el a fugit cu cîţiva partizani de-ai săi în munţii Strangea [208]. Privind cu atenţie de pe stînci la felul cum erau devastate şi prădate avuţia şi lucrurile sale, i s-a zdrobit inima. Apoi, trimiţînd pe ascuns măriei sale Valide-sultan [209] cîteva obiecte preţioase şi diamante, pe care le avea asupra sa, prin mijlocirea acesteia a fost emis un hatt-i humaiun de iertare. Mîndrindu-se cu acest hatt-i humaiun, el a venit pe ascuns la grădina sa din apropiere de Istanbul şi, după ce a stat ascuns timp de cîteva zile, a ieşit la iveală singur. Sinan paşa însă, care, înainte de apariţia lui Ferhat paşa, plecase în expediţie, îi sfătuise atît pe Ibrahim paşa, pe care îl lăsase în locul său caimacam, cît şi pe alţii, ca şi pe marii demnitari ai împărăţiei, dîndu-le multă avuţie :" Faceţi tot ce vă stă în putinţă ca să-l omorîţi pe Ferhat paşa". De aceea Ibrahim paşa a scos din nou un hatt-i humaiun şi, trimiţîndu-l pe Bostancibaşî, l-au ridicat pe Ferhat paşa de la locuinţa sa şi l-au dus la Yedikule. Apoi, trimiţîndu-l pe ceauşbaşî [210], în a cincea noapte a lui safer 1004 [211] l-au ucis pe vizirul acela, care făcuse numai binefaceri.

Sinan paşa, sosit cu mare grabă la ordie, pe la sfîrşitul lui zilkade <1004> [212] a trecut de pe podul construit de Ferhat paşa în a 14-a zi a lunii de mai sus. Descins în partea Giurgiului [213], l-a trimis pe Tavilzade Hasan paşa, beilerbei de Rumelia, ca hărţuitor, iar...cînd au ajuns la

---

[206] În text: *kapuğülar kethudası* — „ intendent de portari".
[207] Sentinţă juridică, act de anatemă.
[208] În text: *Istirance.*
[209] „Sultana-mamă", veneţiana *Baffa.*
[210] Primul şambelan al Porţii.
[211] 10 octombrie 1595.
[212] 28 iulie — 6 august 1595.
[213] În text: *Yerkökü.*

podul trecătorii Călugăreni [214], s-au ivit cete ghiaure și după o luptă au fost înfrînți. Autorul operei *Nuhbe*<*t*> [215] povestește că, ajungînd la trecătoarea Călugăreni, au dat acolo peste un loc păduros și mlăștinos. Ivindu-se alaiurile ghiaure, au înaintat dintr-o parte Saturgi Mehmed pașa și Haidar 583
pașa și Uveispașazade Mustafa pașa. Din zori de zi și pînă la rugăciunea de amiază, i-au respins pe ghiauri cu țipete și gemete și au luat un număr de 12 tunuri.

Locul acela fiind foarte strîmt, Haidar pașa, beilerbei de Sivas, Aias Pașazade Mustafa pașa și Hüsein pașa, valiu de Nicopol, au murit ca niște eroi martiri, iar Mehmed pașa a fost rănit. Cînd serdarul s-a împotmolit într-o băltoacă, un viteaz din oastea rumeliotă, numit Deli Hasan, l-a scos luîndu-l în spinare și l-a dus teafăr la mal. Vitejii, întorcîndu-se din două părți, s-au așezat într-un loc. În noaptea aceea, din porunca lui Allah focul atingînd depozitele de praf de pușcă, s-a produs o detunătură. Înălțîndu-se țipete mari și zarvă, ghiaurii au crezut că sînt atacați de musulmani și, lăsînd îndată tabăra, au fugit spre București. În ziua următoare, văzîndu-se că ordia ghiaură a plecat, musulmanii au devastat <tabăra acestora>. Dar, temîndu-se ca „ghiaurii să nu facă vreo viclenie”, din precauție și-au schimbat locul și s-au așezat mai înapoi. Apoi cînd a sosit știrea că ghiaurii într-adevăr au fugit, s-au îndreptat spre București. Sosind la popasul Copăceni [216], s-a aflat că ghiaurii, ieșind din tabără, s-au întărit în munți. De acolo <turcii> au sosit în orașul București, care era capitala Țării Românești și pe care ghiaurii, incendiindu-l și distrugîndu-l, îl făcuseră una cu pămîntul.

Serdarul <Sinan pașa>, sosind, a descins la mănăstirea pe care o zidise Alexandru voievod [217]. Mai înainte, aceasta era o fortăreață puternică. Mănăstirea de acolo fiind cuprinsă în cetate, au construit, în timp de 22 de zile, o cetate din lemn în partea ei exterioară, precum și o geamie sfîntă. În cetate s-au pus tunuri, muniții, iar pentru pază un beilerbei, cu o ceată de ostași. Apoi au plecat din localitatea aceea. Plecarea a avut loc în a opta zi a lui muharrem din anul mai sus-arătat [218]; îndreptîndu-se spre Tîrgoviște, numărau cu toții vreo 100 000 de ostași. Dîndu-li-se voie să devasteze, ei au adus în ruină o mare parte din țară, au ucis mulți ghiauri și au luat vreo 100 000 de ghiauri valahi ca robi. De asemenea și ghiaurii au ucis pe mulți dintre zahiregiii [219] musulmanilor. În 13 ale lui muharrem [220] au sosit la Tîrgoviște. Acesta era un oraș așezat la poalele munților dinspre maghiari [221] <Transilvania> și avea multe vii și grădini. Ghiaurii îl lăsaseră pustiu și fugiseră în munți. În timp de 30 de zile au construit aici o cetate și oastea islamică, împrăștiindu-se în împrejurimile sale, a luat multă pradă. Apoi, pentru paza cetății au fost însărcinați Haidar Pașazade Ali bei, beilerbei de Trapezunt, cu oastea sa, și Koğea bei, sangeacbei de Amasia. După ce aceștia au fost lăsați acolo, în a 12-a zi a lui safer [222], s-au întors.

[214] În text: *Kalukeran*.

[215] *Nuhbet-et-Tevarih* ..., opera cronicarului Mehmed bin Mehmed (Vezi *Cronici turcești*..., vol. 1, p. 399–430).

[216] În text: *Kopağan*.

[217] Nicolae Alexandru (1352 – 1364).

[218] 13 septembrie 1595.

[219] Cumpărători de cereale.

[220] 18 septembrie 1595.

[221] În text: *Macar Balkanî*; e vorba de Carpații meridionali.

[222] 17 octombrie 1595.

584 Oastea musulmană abia înaintase cu un conac și afurisitul de Mihai, ieșind cu oastea sa din pădure, a asediat cetatea <Tîrgoviște>, pe care a luat-o după trei zile. Atunci, prinzîndu-i pe Ali bei, pe Koğea bei și pe alți emiri, le-au înfipt în coaste sulițe și, făcîndu-i frigărui *(kebab)*, i-au dat ca hrană ghiaurilor. El <Mihai> a distrus cetatea, făcînd-o una cu pămîntul, și toată muniția care a fost într-însa fiind luată, abia putură veni cîțiva neferi, care au dat de știre serdarului despre situație. Restul musulmanilor au fost uciși. Atunci serdarul și ostașii, fiind cuprinși de teamă, și-au schimbat șederea în fugă. Ajungînd cu mare grabă, au distrus și au incendiat cetatea pe care o construiseră la București. În a 18-a zi a lui safer[223] au sosit la Giurgiu. Beilerbeiul Rumeliei fiind în slujba de sacagiu, tunurile mari și munițiile *(cebehane)* se aflau cu el. Dacă el nu ar fi depus eforturi <să le salveze>, atunci din cauza grabei cu care pleca oastea, toate acestea ar fi rămas în țara dușmană.

<Se descriu înfrîngerile pe care le-a suferit în Ungaria Mehmed pașa, fiul lui Sinan pașa, care era muhafîz de Buda. 60 000 — 80 000 de austrieci au asediat în șevval 1004 [224] Strigoniul și alte cetăți. În luptele de aici a participat și Mihaliçilu Ahmed pașa, muhafîz de Timișoara, cu 2 000 de ostași. Turcii au fost înfrînți aici pe toate fronturile>.

585 Această veste înspăimîntătoare ajungînd la marele vizir Sinan pașa pe cînd era la Giurgiu, acesta s-a mirat și s-a zăpăcit foarte mult. Ba voia să lărgească paza cetății Giurgiu, ba se gîndea să recruteze din nou oști și să se răzbune pe dușmani. Pe cînd se găsea într-o astfel de șovăire și zăpăceală, a venit știrea că Mihai afurisitul s-a apropiat de localitate cu o mare oaste din Ungaria, din Transilvania și din Țara Românească. Atunci, de îndată, renunțînd la toate planurile, a trecut cu suita sa aleasă peste pod, în partea Rusciukului, și a dat învoire ca să treacă și oastea. Una din măsurile proaste a fost și aceea că în astfel de momente grele au fost puși oameni la capătul podului pentru a încasa a cincea parte din robii luați. Avînd loc o mare gîlceavă, s-a așteptat timp de trei zile și trei nopți și s-a trecut cu multe greutăți peste pod, fără contenire.

Dar, în acest timp, blestematul de Mihai, afurisitul, ajungînd, a pricinuit pagube celor neputincioși dintre ostași și celor care rămăseseră în urma oștii.

586 Hasan pașa, fiind comandantul ariergărzii (*dümdar*), pe cînd era ocupat cu trecerea oștii, a fost înștiințat că afurisitul de Mihai, venind, a ocupat cortul său. Pe cînd se gîndea să dea un atac asupra lor, un buluc de maghiari i-a atact. Fiindu-i rușine să întoarcă spatele împreună cu cei trei sute de viteji din suita sa, el s-a luptat și a gonit ceata aceea. Dar ghiaurii care l-au înconjurat erau mulți și-l atacau necontenit. Cu toate acestea, <Hasan pașa> s-a luptat pînă ce au rămas lîngă dînsul numai doi tineri. Atunci, venind unul dintre agale, i-a zis : „Oare singur puteți face față la atîtea mii de dușmani? Și apoi, trăgînd cu forța de frîul calului său, l-a trecut peste pod pe Hasan pașa. Acest curaj și îndrăzneală a viteazului pașă a fost de mare ajutor pentru oastea islamului ca să treacă între timp podul.

Știrea despre bravura vizirului erou răspîndindu-se în oastea islamică din această parte, acest fapt mișcat pînă și inimile înfricoșate ale celorlalți ostași. Cînd acesta a sosit teafăr, s-au înviorat cu toții, căpătînd viață.

[223] 23 octombrie 1595.
[224] 29 iunie — 27 iulie 1596.

Dar, duşmanii din partea cealaltă au pus stăpînire pe ordie şi au ucis pe musulmanii pe care i-au găsit, şi, totodată, au început să asedieze cetatea Giurgiu în văzul nenorocitului serdar. Nefiind nici o posibilitate de ajutorare, ghiaurii au luat cu forţa cetatea, au dus în robie femei şi copii şi au distrus fortăreaţa pînă la pămînt. Această ruşine s-a întîmplat în a 26-a zi a lui safer [225]. După aceea, stînd acolo trei zile, şi-au bătut joc de musulmani şi cu cele 40 de tunuri pe care le-au luat, au tras asupra podului şi ordiei. După multe necazuri, <turcii> au înlăturat nenorocirile. Serdarul a dat poruncă oştii să meargă la locurile de iernare *(kışla)*, dar nefiind ascultat de nimeni, fiecare a plecat unde a vrut.

Serdarul, lăsînd la oaste pe Hasan paşa, s-a îndreptat cu ruşine şi sfială spre Înalta Poartă.

În a 16-a zi a lui rebi ül-evvel 1004 [226], ajungîndu-l pe drum un om trimis de la Poartă, i s-a luat sigiliul imperial şi l-au surghiunit pe Sinan paşa la Malgara. Sigiliul a fost dat lui Lala-Mehmed paşa.

<Acesta murind în scurt timp, Sinan paşa a fost rechemat la marele vizirat>.

<Vorbindu-se despre evenimentele din Ungaria şi Serbia, unde fiul lui Sinan paşa înregistrase numai înfrîngeri, se spune :> 587

După aceea, avîndu-se loc un consiliu la Belgrad, unii au preferat să meargă împotriva ghiaurilor din Transilvania, deoarece se răsculaseră, iar alţii preferau expediţia împotriva craiului austriac, cauza răutăţilor. În sfîrşit, drumurile Transilvaniei fiind foarte grele pentru trecere şi fiind locuri mlăştinoase, se constata că este foarte greu de a înainta cu o oaste mare şi craiul asedia şi presa mereu cetatea Hatvan [227], pentru care a sosit ştire. De aceea s-a hotărît să se meargă împotriva Austriei. În a 27-a zi a lui zilhiğğe <1004> [228] au trecut peste podul întins pe rîul Sava. S-a dat firman lui Hızır paşa, beilerbei de Karaman, ca să meargă şi să se unească cu vizirul Hadım Ğiafer paşa, care era la paza Timişoarei. Apoi, la 1 muharrem 1005 [229], din poruncă împărătească, agaua de ieniceri mergînd înainte, au trecut Dunărea pe un pod, în apropiere de Varadin ...

Trecînd podul pe la sfîrşitul lui zilhiğğe <1006> [230], au mers împotriva 597
Transilvaniei, în luna muharrem a anului 1007 [231]. În acest timp, în a 26-a zi a lunii de mai sus, sosind Gazi Ghirai, s-a alăturat pe drum ordiei. În anul de mai sus, serdarul a asediat cetatea Oradiei [232] timp de 40 de zile, dar nu a putut-o cuceri din cauza abundenţei ploilor. În acest timp au venit strigători de ajutor din Buda şi au anunţat că 80 000 de ghiauri asediază cetatea şi dacă nu vine îndată serdarul, ei <duşmanii> nu pot fi îndepărtaţi. Îndată ce a ajuns la ghiauri ştirea despre plecarea serdarului suprem împo-

---

[225] 31 octombrie 1595.

[226] 19 noiembrie 1595.

[227] Localitate în Ungaria.

[228] 22 august 1596.

[229] 25 august 1596.

[230] 5 iulie — 3 august 1598.

[231] 4 august — 2 septembrie 1598.

[232] În text: *Varad*.

triva Transilvaniei, fraţii craiului austriac [233], Maximilian şi Matias, fiecare a strîns cîte o oaste mare şi au atacat cetăţile Vesprem, Polata, Tata ş.a.

598 Mai sus-arătatul Mehmed paşa, pornind în rebi ül-evvel [234] din Vidin, s-a îndreptat spre Rusciuk şi Silistra. Sosind pe şesul Senadin, din apropierea Nicopolului, cînd a descins acolo cu nepăsare, l-a atacat pe neaşteptate cu 20 000 de ostaşi afurisitul de Mihai, domnul Ţării Româneşti. Musulmanii erau vreo 3 000 de oameni. Ei s-au împărţit în grupe, iar paşa a rămas singur şi, la rîndul său, fugind după un timp de<la locul>lupte<i>, a venit la Tîrnovo. Adunînd un număr oarecare de ostaşi de prin părţile Dobrogei şi Zagrei, el s-a îndreptat pentru salvarea Nicopolului, pe care afurisitul de Mihai îl asedia de 20 de zile. Afurisitul de Mihai, aflînd aceasta, a lăsat cetatea şi s-a îndreptat spre Bucureşti. Paşa, venind, a reparat şi a completat părţile dărîmate ale cetăţii...

(1008 H.)[235]

600 ... De asemenea, serdarul cel ilustru se îndrepta dinspre Vac şi Sonbor spre Belgrad, cînd a sosit pe drum ştirea depre moartea şeih ül-islamului hoğea Sadeddin efendi [236].

La sosirea serdarului la Sonbor, a venit sol [237] din partea lui Mihai, care se răsculase. Acesta se ruga de iertarea păcatelor sale anterioare şi dădea ştiri despre felul cum a cucerit Transilvania. Ajungînd din nou la Belgrad, s-a dat solda oştii, iar agalei de ieniceri i s-a dat permisiunea să se întoarcă la Poarta fericirii.

605 <După descrierea marilor răscoale din 1009 H. [238] din Imperiul otoman, conduse de Kara-Iazıci, Deli Hasan ş.a., urmează> :

Deoarece răscoalele afurisitului de Mihai, voievodul Ţării Româneşti, întrecuseră de cîţiva ani orice limită, a fost trimis împotriva sa, în anul mai sus-arătat, al treilea vizir Mahmud paşa, dinspre Dunăre şi Marea Neagră. Acesta, după ce a ajuns, a construit mai întîi şi a întărit cetatea Giurgiului şi apoi a început să aşeze din localitatea de mai sus un pod peste Dunăre. Vitejii islamului au devastat şi au prădat Ţara Românească pînă
606 la Bucureşti şi Tîrgovişte. Atunci Mihai, afurisitul, a trimis multă oaste cu Ban-Filita [239]. Cu ajutorul lui Allah, <ghiaurii> au fost învinşi, iar Ban-Filita şi mulţi ghiauri au fost ucişi. Capetele tăiate şi steagurile plecate au sosit la serdar. Acesta, la rîndul său, le-a trimis la Poarta împărăţiei. După aceea Mihai, afurisitul, venind de două ori împotriva serdarului cu sprijinul lui Allah, a fost învins de fiecare dată. Toate tunurile şi muniţia sa fiind capturate <de turci>, el însuşi a dispărut. Apoi, Ţara Românească intrînd în sfera stăpînirii musulmane, cei din acele ţinuturi s-au înveselit, făcînd petreceri.

[233] Rudolf al II-lea, împărat roman-german (1576 — 1612).
[234] 2 octombrie 1598.
[235] 24 iulie 1599—12 iulie 1600.
[236] În octombrie 1599.
[237] În alte cronici : *Dimo*.
[238] 13 iulie 1600 — 1 iulie 1601.
[239] În alte izvoare : *Ban-Kalita*, adică banul Calotă.

<Descrierea evenimentelor din Ungaria>.

... După aceea <serdarul> a plecat la Buda. De acolo a trecut în 608
partea Pestei, cu gîndul de a devasta şi pustii Transilvania. Cunoscînd 609
situaţia acelei ţări, unii oameni prevăzători l-au înştiinţat pe cel de mai sus că odată cu plecarea sa, ghiaurii vor ataca Buda şi au fost de părere să se renunţe la plecare. Nedînd ascultare <acestui sfat>, cînd au plecat împotriva ţării Transilvania, au venit ghiaurii cei josnici, au ocupat cetatea Pestei, au ucis populaţia de acolo şi au luat-o în robie. Apoi au asediat cetatea Budei [240] ...

<Din biografia lui Ferhat paşa : în 1003 ğemazi II [241], devenind pentru a doua oară 616
mare vizir, a fost numit serdar împotriva Ţării Româneşti; apoi, prin viclenia lui Sinan paşa,
a fost mazilit şi ucis. Descrierea luptelor turco-austriece din vara anului 1605/1014 H., pentru 622
cetatea Strigoniu, care a fost luată din mîna serdarului Lala Mehmed paşa>.

Dar norocul serdarului a fost acela că unul dintre marii bei maghiari, 623
numit Bocskay *(Bocikai)* bei, a făcut înţelegere cu ceilalţi bei maghiari şi şi-au întors feţele dinspre Austria [242]. Anul trecut cînd au prezentat arz la înalta Poartă pentru supunere, închinarea lor a fost acceptată. De data aceasta Bocskay, strîngîndu-şi oastea, a distrus un buluc din armata Austriei ; a nimicit mulţi austrieci. Acest eveniment s-a întîmplat în a 27-a zi a lunii ğemazi ül-evvel <1014>[243]. Apoi a ocupat cetatea Oradea [244], pe care austriecii o luaseră din mîna transilvanilor. Apoi, distrugînd încă un buluc din oastea austriacului, a trimis în partea serdarului multe capete tăiate şi prizonieri. După aceasta, a mai luat cetăţile Tokai [245] şi Kaşa [246]. Serdarul i-a trimis o dată, în ajutor, o ceată de ostaşi <în frunte> cu Bektaş paşa. După cucerirea Strigoniului, a trimis iarăşi în ajutorul mai susnumitului pe Sinan paşa, beilerbei de Agria *(Egre)*, cu mulţi bei şi cu oşti victorioase. În cele din urmă, luînd şi cetatea Uivar din mîna Austriei, i-a fost acordată această cetate din partea serdarului. Bocskay, prezentîndu-se la ordie, l-a îndemnat pe serdar să cucerească cetăţile Polata *(Bulata)* şi Wesprem *(Pesprem)*. Atunci a fost trimis acolo Tiriyaki Hasan paşa şi cele două cetăţi au fost ocupate, paza lor fiind întărită. După aceea, generosul serdar, după ce s-a întors la Belgrad, l-a lăsat la paza Budei, cu o ceată de oaste, pe Kadizade Ali paşa. <Serdarul>, după ce i-a acordat lui Bocskay din partea padişahului caftan *(hilat)* şi crăiia ungurească, i-a permis să se întoarcă.

<Descrierea evenimentelor din Orient>. 633

... În anul mai sus-arătat [247], pe cînd măria sa sultanul lumii era la Adrianopol, ghiaurii Transilvaniei lăsînd goale cetăţile Lipova şi Ineu, le-au ocupat musulmanii. Apoi, auzindu-se că ghiaurii din Transilvania au scos o tabără cu gîndul de a călca ţara Moldovei, a fost însărcinat pentru

240 În text : *Budun.*

241 11 februarie — 11 martie 1594.

242 Adică i-au părăsit pe austrieci.

243 11 septembrie 1605.

244 În text grafiat greşit : *Darat.*

245 Oraş în Ungaria.

246 Caşovia, azi Košice (Cehoslovacia).

247 1613.

înlăturarea lor Deli Ibrahim paşa, beilerbei de Silistra, cu oastea provinciei sale. Acesta, ajungînd cu ajutorul lui Allah, a împrăştiat adunările lor ...

634 <Vorbindu-se de incursiunile făcute de cazaci, care atacaseră pînă şi cetatea Sinope, în august 1614, se aminteşte de mînia sultanului>.

De aceea a fost emis şi adresat un firman împărătesc lui Ahmed paşa, beilerbeiul Rumeliei, pentru ca, trecînd prin Moldova, să construiască două cetăţi pe Bug [248], spre a închide drumurile cetelor căzăceşti, pe care aceştia pătrundeau în Imperiul otoman ...

636 În anul mai sus-arătat [249], Bethlen Gabriel fiind numit crai al Transilvaniei, a fost trimis Iskender paşa să-l ajute. Adevărul în aceasta era că mai sus-arătatul Gabriel Bethlen făcea parte dintre rudele craiului Báthory[250]. Speriindu-se de răutatea celui de mai sus, pe vremea viziratului lui Iemişci <Hasan> paşa, acesta [251] s-a refugiat la Poarta împărăţiei. Din această pricină i se acordase, ca favoare, tain. După aceea, mergînd iarăşi în Transilvania pe la începutul viziratului lui Nasuh paşa şi întorcîndu-se iarăşi, s-a refugiat la Înalta Poartă şi, prin mijlocirea lui Iskender paşa, chehaia lui Teriyaki Hasan paşa, s-a apropiat şi s-a ataşat de marele vizir. Apoi, cînd Nasuh paşa i-a acordat lui Iskender paşa provincia Kanizsa, a dat firman ca Gabriel Bethlen să fie numit în ţara Transilvania, în locul craiului celui nebun [252], iar pe Ketenci-Ömer paşa, de asemenea, l-au numit în suita sa, împreună cu oastea Ţării Româneşti şi Moldovei. Mergînd, Iskender paşa l-a numit pe Gabriel Bethlen crai al Transilvaniei şi a făcut ca generalii Transilvaniei să treacă sub ascultarea celui de mai sus. Craiul cel nebun, fugind, s-a întărit în cetatea Oradiei. După întoarcerea lui Iskender paşa, craiul cel nebun a mers împotriva sa [253], dar beii maghiari, întorcîndu-şi faţa de la acesta [254] şi numind oameni, l-au împuşcat într-o trecătoare. Apoi, ţara rămînînd lui Gabriel Bethlen, acesta i-a trimis lui Iskender paşa un crainic cu veste bună *(müjdeci)* şi s-a rugat pentru emiterea unui tratat *(ahidname)* împărătesc din partea înaltului sultan, ca pe vremea fericitului Suleiman han. Rugămintea sa fiind acceptată, suretul tratatului împărătesc care a fost acordat ca favoare se găseşte în *Fezleke* a lui Kiatib Celebi [255]. Noi, ferindu-ne de a lungi vorba, am renunţat. După aceasta, prin mijlocirea lui Gabriel Bethlen, toţi beii maghiari s-au supus. De asemenea, în *Fezleke* a lui Kiatib Celebi se mai găseşte şi suretul unui ilustru tratat imperial dat pentru ei. Aşa s-a întîmplat că Bocskay, care era cel mai mare dintre beii maghiari, s-a supus înaltului Devlet şi i-a întors spatele cezarului [256], aşa cum s-a arătat mai sus. După un timp însă, cel de mai sus murind, între beii maghiari s-a iscat ceartă şi, în cele din urmă s-au supus cezarului.

248 În text: *Aksu*.
249 1613 (23 octombrie).
250 Nu era din neamul Báthóreştilor, ci de origine mai obscură.
251 Gabriel Bethlen.
252 În text: *Deli kıral*. E vorba de Gabriel Báthóry (1608 — 1613).
253 Adică asupra lui Gabriel Báthóry.
254 De la Gabriel Báthóry.
255 Cronicar turc (vezi volumul de faţă, p. 71—72.
256 Împăratul Matias al II-lea.

Cezarul, exercitînd o putere absolută asupra acestora, a smuls din 637
mîinile lor cea mai mare din cetăţile lor. Apoi maghiarii s-au căit şi
au regretat supunerea lor <faţă de austrieci>. De aceea, de astă dată
intervenind Gabriel Bethlen, acesta a cerut iertarea vinovăţiilor lor şi s-a
rugat să li se dea în mîini, ca favoare, un tratat împărătesc *(ahidhame-i*
humaiun). De aceea s-a dat învoire pentru aceasta ...

În anul mai sus-arătat [257], Iskender paşa, valiu de Bosnia, a fost însăr- 638
cinat şi trimis pentru înlăturarea rebeliunii care se ivise în Moldova. Ca-
uza a fost că murind Ieremia [258], domnul Moldovei, soţia sa Do<a>mna [259]
a plecat în ţara leşească, deoarece mai sus-arătatul avea multe proprietăţi
în acel vilaiet. El îşi măritase fiica acolo cu un notabil cunoscut, numit
Koreţki [260]. Prin înrudire cu acesta şi cheltuind o avere, ea a strîns o ceată
de 40 000 de ostaşi ruşi şi poloni, cu care s-a îndreptat apoi asupra ţinu- 639
turilor Moldovei. Mai sus pomenita avea doi fii minori de la soţul ei, Ieremia,
care se prăpădise. Domnul Moldovei, Ştefan [261], mergînd asupra lor, s-a
războit, dar fiind învins, a ieşit şi a plecat din ţara Moldovei, iar Do<a>mna,
venind, a pus stăpînire pe ţară. Pentru înlăturarea acestei nenorociri, la
început a fost însărcinat Serhoş Ibrahim paşa, beilerbei de Silistra. Acesta
a plecat în Moldova cu ceata eialetului său. Neputînd însă să facă vreo
treabă, a fost învins. În acel timp, Iskender paşa, mazilit din sangeacul
Agriei [262], stătea la Pragul împărăţiei. Apoi, la arzul caimacamului Gürgi
Mehmed paşa, mai sus-menţionatul a fost numit valiu de Bosnia şi însărcinat
să conducă expediţia împotriva Moldovei. Acesta s-a pus în mişcare cu oas-
tea eialetului său şi cu oştile fortăreţelor Sirmium [263], Semendria şi Cru-
şavăţ [264], cu un număr total de 10 000 de ostaşi. De asemenea i s-a ataşat
şi oastea de Silistra şi Serhoş Ibrahim paşa, cu oastea eialetului său. <Is-
kender paşa>, ajungînd acolo, a înfrînt oastea moldovenească, a luat în
robie pe Doamna cu cei doi fii ai ei, şi pe ginerele ei, Koreţki, împreună
cu 500 de ghiauri dintre căpeteniile oştii, pe care i-a trimis legaţi la Poarta
împărăţiei. Fiica Doamnei, soţia lui Koreţki, căzînd în robie în mîna tă-
tarilor, a fost eliberată mai tîrziu cu un preţ de 30 000 de guruşi. Fiind însăr-
cinată de tătari, ea a născut două fetiţe. Această întîmplare devenise
vestită în ţara leşească. Pentru un astfel de serviciu i s-a acordat lui
Iskender paşa rangul de vizir şi totodată i s-a dat firman să meargă şi să-l
înscăuneze pe voievodul Radul [265] în ţara moldovenească. După ce sus-
zisul a îndeplinit şi această slujbă, s-a întors în vilaietul său ...

Deoarece de cîţiva ani încoace, ceata căzăcească devasta şi ruina 640
necontenit ţărmurile Mării Negre, în anul mai sus-arătat, Iskender paşa,
beilerbei de Bosnia, a fost numit şi trimis pentru alungarea celor de mai
sus. De asemenea au fost numiţi sub comanda sa : Gabriel Bethlen, prin-
cipele Transilvaniei, şi Radul, voievodul Moldovei, şi Alexandru [266], vo-

---

257 20 ianuarie 1616 — 8 ianuarie 1617.
258 Ieremia Movilă (1595 — 1606).
259 Elisabeta Movilă.
260 În text : *Koresca.*
261 În text : *Istefan*; Ştefan al II-lea Tomşa (1611 — 1615).
262 În text : *Eğri.*
263 În text : *Serem.*
264 În text : *Alağahisar.*
265 Radu Mihnea (1616 — 1619).
266 Alexandru Iliaş (1616 — 1618).

ievodul Ţării Româneşti. Iskender paşa a descins cu această adunare pe malul rîului Nistru de la graniţele Moldovei. În acest timp a sosit ştirea că serdarul oştii craiului Sigismund [267], numit Istan-Sertifus [268], afurisitul, a sosit la fortăreaţa Bazuca [269]. Ambele părţi se pregătiseră pentru luptă. În acest timp, intervenind tratative de pace, craiul leşesc s-a angajat să oprească atacurile cazacilor asupra ţărilor islamice, adică Imperiului otoman, iar înaltul Devlet s-a angajat, la rîndul său, să nu îndrepte incursiunile de pradă ale cetelor tătăreşti în acele ţinuturi. Încheindu-se pace, s-au scris acte în acest sens şi apoi ambele oşti s-au întors iarăşi la locurile lor . . .

647 În anul mai sus-arătat [270], Iskender paşa, beilerbei de Oceakov [271], a distrus tabăra ghiaurilor. Cauza a fost următoarea : Afurisitul de domn al Moldovei, numit Gaspar [272], era, la origine, unul dintre negustorii frînci. Cu ajutorul lui Iskender paşa, îndeosebi cu ocazia <încheierii> păcii cu austriecii, el adusese servicii mari înaltului Devlet şi fusese trimis cu misiune la austrieci. Apoi, pentru serviciile făcute, i se acordase insula Naksos [273]. După aceea, prin intermediul lui Iskender paşa şi cheltuind multă avere, el a obţinut voievodatul Moldovei. După doi ani, cînd a fost mazilit, el s-a răsculat şi a cerut ajutor de la craiul leşesc, iar acesta i-a trimis îndată multă oaste. Astfel, afurisitul şi-a strîns o tabără de 53 000 de ostaşi dintre călăreţi şi pedestraşi şi a plecat împotriva Iaşului. Iskender paşa, valiu de Oceakov, înfruntîndu-l pe afurisitul acela cu 10 000 de oameni
648 din oastea eialetului său şi din ceata tătărească, s-a luptat timp de o lună fără contenire. În cele din urmă, ghiaurii fiind înfrînţi, mulţi din ei au fost nimiciţi. O sută de oameni dintre căpeteniile leşeşti, împreună cu serdarul lor Balkosî [274], au fost ucişi, iar al doilea general Kulboşki [275] <a fost luat> în captivitate. De asemenea au fost capturate 100 de tunuri şi multe harabale cu bani, cu zaherele şi cu muniţii. De asemenea s-a luat şi pradă fără număr. Iskender paşa a trimis la Înalta Poartă pe unele căpetenii dintre robii luaţi, mai multe capete tăiate ale comandanţilor şi o pradă preţioasă...

(1030[276])

Pe la începutul lunii regeb [277] cel ilustru, <sultanul Osman>, sosind la Adrianopol, a stat acolo cîteva zile pentru a recruta oşti. Apoi, pornind, au trecut, pe la începutul lunii ramazan [278], peste podul care a fost întins pe fluviul Dunărea, în apropiere de Isaccea. În acest timp a ajuns pe Dunăre şi capudanul Halil paşa, cu vasele flotei împărăteşti.

---

[267] În text : *Zidmun*; Sigismund al III-lea Wasa, rege polon.

[268] După cum se ştie, această bătălie de pe Nistru s-a dat cu hatmanii polonezi Kalinowky, Zolkiewski şi Koniecpolsky (cf. J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, trad. J. J. Hellert, VIII, Paris, 1837, p. 260).

[269] *Yazuca* (?); poate Zwancea, Zwaniec.

[270] 8 decembrie 1619 — 25 noiembrie 1620.

[271] În text : *Özü*.

[272] Gaspar Graţiani; în text *Gaşir*.

[273] În text : *Nakşa*.

[274] Kalinowsky sau Zolkiewsky.

[275] Koniecpolski.

[276] 26 noiembrie 1620 — 15 noiembrie 1621.

[277] 22 mai — 20 iunie 1621.

[278] 20 iulie — 18 august 1629.

Întîlnindu-se iarăşi cu caicele căzăceşti pe Marea Neagră, unele din ele au fost capturate, iar altele scufundate. Robii luaţi au fost aduşi la picioarele împărăţiei. Toţi aceştia au fost trecuţi prin sabie. Apoi, sosind ştirea că fiul craiului leşesc s-a aşezat cu tabăra sa de 50 000 de ostaşi pe malul apei Nistru, lîngă cetatea Hotin, în a 16-a zi a lui şevval[279] a pornit şi oastea islamică şi s-a aşezat în faţa taberei leşeşti. Începînd războiul şi în a 21-a zi a lunii de mai sus [280] avînd loc un atac, vitejii musulmani au intrat în tabără. Tocmai cînd erau pe punctul de a-i risipi pe ghiauri, <turcii> au pornit la pradă şi ghiaurii i-au atacat. Cei care au reuşit să iasă din tabără au scăpat, dar dintre cei care au rămas înăuntru, mulţi oameni au murit ca nişte eroi martiri. După aceea, dîndu-se în total şase atacuri, iar după o altă povestire chiar opt atacuri, de fiecare dată au pierit mulţi ostaşi din ambele părţi şi nu a fost cu putinţă să se obţină victoria. Kantemir Mîrza, dintre emirii nogai, a arătat în aceste lupte multă bravură. Pornind de multe ori cu vitejii nogai la incursiuni de jaf în ţara ghiaurilor, el a scos multă zaherea şi mulţi robi. Aducîndu-le în faţa împăratului, <mîrzacul Kantemir> a fost cinstit cu caftan şi cu ţinutul Oceakov ... 649

<Descrierea celor patru atacuri disperate asupra cetăţii Hotin şi căderea lui Kara Mehmed paşa>.

În acest timp a sosit, din partea lui Gabriel Bethlen, craiul Transilvaniei, o scrisoare la scara împărătească, în care se spunea că întîlnindu-se cu oastea împăratului nemţesc, trimisă în ajutorul leşilor, el a distrus-o după o luptă mare. 650

... El a trimis cu sol la înalta scară un buluc de robi austrieci şi un număr de steaguri capturate.

<Schimbări în ierarhia Porţii>.

În a cincea zi a lui zilkade [281], terminîndu-se construirea unui pod peste Nistru, Hüsein paşa a trecut cu 300 de tunuri în partea cealaltă, unde a început să bată tabăra cu tunurile. Apoi, ghiaurii fiind constrînşi, la rugămintea lor de a face pace, în a 20-a zi a lui zilkade [282] s-a încheiat pace cu numeroase condiţii, printre care era şi aceea ca cetatea Hotinul să rămînă în mîna voievodului Moldovei. Sosind vremea de iarnă, s-au întors în a 23-a zi a lunii de mai sus [283] ...

În acest timp, marele vizir Hüsein paşa a acordat eialetul Bosniei lui Serhoş Ibrahim paşa şi l-a trimis în ajutorul lui Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei. Mai sus pomeniţii, plecînd împreună cu el, au devastat şi au pustiit unele părţi din ţinuturile Austriei. 654

Pe la începutul lui muharrem 1032 [284], au venit <la Poartă> solii craiului leşesc şi ai craiului moscovit. Fiind gîlceavă între ei, s-au adunat la divanul marelui vizirat şi s-au certat acolo între ei. Pricina sosirii acestor soli era aceea că craiul leşesc trimisese un buluc de oaste împotriva Moldovei şi Ţării Româneşti. Domnul acelei ţări [285], la rîndul său, cerînd 655

[279] 3 septembrie 1621.
[280] 8 septembrie 1621.
[281] 21 septembrie 1621.
[282] 1 octombrie 1621.
[283] 3 octombrie 1621.
[284] 5 noiembrie — 24 octombrie 1622.
[285] Al Moldovei.

ajutor de la Kantemir Mîrza, beilerbei de Silistra, mai sus-numitul a mers cu oastea eialetului său şi cu ceata de tătari nogai şi i-a distrus pe leşi, pricinuindu-le o înfrîngere îngrozitoare; pe mulţi i-a trecut prin sabie. Apoi, craiul leşesc a trimis la Poartă pe solul său pomenit mai sus, care s-a plîns de Kantemir, cerînd mazilirea lui. Marele vizir nu a arătat însă bunăvoinţă faţă de vorbele acestuia.

663 În anul mai sus-arătat [286], Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, mergînd în ţara austriacă, a luat o pradă îmbelşugată. Venind solul craiului leşesc cu rugămintea de a întări pacea, s-a dat permisiune pentru cererea sa...

664 Apoi, îndată ce Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, a trimis ştire valiului de Buda, Murtaza paşa, acesta şi-a strîns oastea vilaietului său. De asemenea, venind şi Gabriel Bethlen, au mers cu toţii asupra taberei austriece. Ghiaurii, ieşind din tabără, au stat gata de luptă. Cu ajutorul lui Allah musulmanii obţinînd victorie, duşmanul a fost învins. O ceată de 20 000 de austrieci s-a închis în tabără. Gabriel Bethlen i-a asediat un timp pe aceştia şi cei mai mulţi au pierit de foame şi de molimă. Foarte puţini oameni au scăpat, dar de la musulmani şi de la transilvani numai 100 de oameni au pierit. După aceea cezarul nemţesc a cerut pace prin mijlocirea lui Bethlen. Neavînd fiu, Bethlen s-a rugat ca în schimbul serviciilor sale, după dînsul crăiia Transilvaniei să fie încredinţată, din partea împărăţiei, soţiei sale Caterina, ceea ce s-a aprobat . . .

672 Kantemir <Mîrza> refugiindu-se la Poarta fericirii, Inaiet Ghirai a distrus satele care aparţineau celui de mai sus, din împrejurimile Akkermanului şi Chiliei, iar populaţia lor a fost surghiunită în Crimeea. El a pricinuit împărăţiei multe pagube. Apoi, după ce a asediat cetăţile Chilia şi Akkerman, a luat în robie familia lui Kantemir, care era înăuntru, precum şi avutul său şi a trimis ştiri înspăimîntătoare la Poartă, cerîndu-l pe Kantemir. Pe fraţii săi, Husam Ghirai şi Saadet Ghirai, i-a trimis pentru paza ţinuturilor Oceakovului.

672—673 <Ştiri despre Kantemir Mîrza, tătarii bugeceni şi despre cazaci>.

676 Mehmed paşa a fost numit caimacam la Poartă. Avînd dorinţa să devină chiar mare vizir şi simţindu-se aceasta, partizanii lui Mustafa paşa au spus : „El a luat ruşfet de la beii Ţării Româneşti şi Moldovei". Aceştia, calomniindu-l şi ponegrindu-l şi susţinînd şi alte lucruri, au determinat ca împărăţia sa să dea firman ca mai sus-arătatul să fie închis la Yedikule şi să fie trimis pe lumea cealaltă chiar în noaptea aceea. În locul său a fost numit Deli-Hüsein paşa . . .

678 <Vorbindu-se de mazilirea şi de închiderea lui Tabani-Mehmed paşa, urmează :>

Eliberat după trei luni, el a fost onorat mai întîi cu provincia Silistra şi apoi cu Buda. Apoi, la întoarcerea sa din Moldova, a fost numit caimacam.

<Se arată dorinţa acestuia de a deveni mare vizir, dar este omorît>.

679 <Descriindu-se domnia sultanului Ibrahim se aminteşte de marii săi demnitari>.

La început, pentru a-l îndepărta pe Silahdar paşa, i-a dat eialetul Budei, dar înainte de sosirea sa acolo l-a schimbat la Timişoara şi i-a luat toată averea [287].

[286] 3 octombrie 1625 — 21 septembrie 1626.

[287] 23 aprilie 1640 — 11 aprilie 1641.

... În anul mai sus-arătat [288], dîndu-i-se poruncă lui bostangibașî 680
de Adrianopol, acesta l-a ucis pe Silahdar pașa la Timișoara ...

În anul mai sus-arătat [289], a sosit la Poarta împărăției un sol, cu 683
scrisoare din partea împăratului Austriei, cu rugămintea ca Rákóczyoğlu [290]
să fie împiedicat de a ataca țara nemțească. De asemenea, a venit scrisoare
(name) din partea moscovitului, prin care se plîngea de atacurile tătărești
asupra țărilor rusești. A mai venit scrisoare și de la craiul leșesc, cu rugămintea ca tătarii din Bugeac să fie ridicați de la frontierele țărilor lor.

În anul mai sus-arătat [291], s-au dat cîteva lupte între cezarul Austriei 684
și Rákóczyoğlu, principele Transilvaniei. Rákóczyoğlu încheiase alianță
cu craiul Suediei. În aceste zile aranjîndu-se treburile sale privind tributul
de 10 000 de galbeni, pe care îl dădea Transilvania înaltului Devlet pe vremea sultanului Suleiman, s-au scăzut cei 5 000 de galbeni adăugați pe vremea măriei sale sultanul Selim han [292].

În anul mai sus-arătat [293], prin mijlocirea hanului tătăresc [294], toți 689
cazacii de la Don, întorcîndu-și fața de la craiul leșesc, s-au supus înaltului
Devlet. Aceștia au dat ostateci de seamă hanului tătăresc. Provincia Silistra
a fost acordată lui Derviș Mehmed pașa ... Apoi a fost dat un firman prin
care Silistra a fost acordată lui Ibrahim pașa, fost valiu de Bosnia ...

<Mențiune desprc participarea lui Kara Mustafa pașa la expediția asupra cetății Hotinului>.

... Pe la chindie, i-a fost acordat lui Kara Hasanzade agalîcul ieni- 701
ceresc, iar predecesorul său a fost izgonit, dîndu-i-se eialetul Timișoara ...
El a fost ucis.

<Descriindu-se evenimentele anului 1063 [295], se arată anumite schimbări politice și admi- 702
nistrative>.

<Gürci Mehmed pașa>, fost mare vizir, a fost închis cîteva zile la
Yedikule și după ce a fost izgonit, dîndu-i-se sangeacul Ohrida *(Ohri)*, a
fost mutat la Timișoara.

În anul mai sus-arătat, între domnii Țării Românești și Moldovei [296] 704
s-a iscat ceartă și discordie. Ceata căzăcească a rugat să fie numiți din partea
înaltei Porți voievozi auspra lor, ca și beiul Țării Românești și Moldovei.
Dar ei fiind supuși tătarilor și oamenii hanului care erau la Poartă nefiind
de acord cu aceasta, răspunsul lor a fost lăsat pe seama lui Siavuș pașa,
beilerbei de Silistra.

<Urmează descrierea luptei dintre poloni, cazaci și tătari>.

În anul mai sus-arătat [297], murind și voievodul Țării Românești, 706
Matei [298], au fost luate din avutul său 1 000 de poveri [299] de aspri.

---

288 1 aprilie 1642 — 21 martie 1643.
289 22 martie 1643 — 9 martie 1644.
290 Gheorghe Rákóczy (1630 — 1648).
291 10 martie 1644 — 26 februarie 1645.
292 Selim al II-lea (1566 — 1574).
293 21 ianuarie 1648 — 14 ianuarie 1649 .
294 Islam Ghirai al III-lea (1644 — 1654).
295 2 decembrie 1652 — 21 noiembrie 1653.
296 Matei Basarab și Vasile Lupu.
297 22 noiembrie 1653 — 10 noiembrie 1654.
298 În text: grafiat greșit *Maki*.
299 În text: *yuk*.

711 <Descrierea evenimentelor din anul următor din Egipt>.

Amiralitatea a fost acordată lui Kenan paşa, valiu de Silistra ...

În acest timp, Haidar Agazade Mehmed paşa a fost numit caimacam, iar predecesorul său, Iusuf paşa, a fost trimis la Silistra ...

Cînd <Ahmed Seidi paşa> a venit la Poartă, i s-a acordat eialetul Silistra ...

712 Pe cînd mergea la Silistra, întorcîndu-se din drum, Ahmed paşa s-a interesat de paza ţărmurilor Mării <Negre> ...

715 În anul mai sus-arătat [300], măria sa hanul tătăresc, distrugîndu-l pe Rákóczy, principele Transilvaniei, a ucis 15 000 de ghiauri şi a mai luat 20 000 de robi, din care 700 de oameni *(neferi)* erau dintre căpeteniile
716 Transilvaniei. Cauza acestora a fost faptul că Rákóczy, răsculîndu-se de cîteva ori, cu sprijinul cerut de la craiul Suediei [301], s-a îndreptat asupra republicilor leşeşti, deoarece <craiul lor> se refugiase la înalta Poartă şi în ţinuturile nobilului han. Apoi, spre a face ca blestematul să se astîmpere, măria sa hanul tătăresc, cu permisiunea împărăţiei, a plecat în ţara Transilvaniei cu 150 000 de tătari. La rîndul său, Rákóczyoğlu, cu ajutorul venit din Suedia, s-a pregătit de război. În cele din urmă, după cum s-a explicat mai sus, obţinîndu-se victorie, afurisitul de mai sus a scăpat cu o suită de 300 de oameni răniţi. La sosirea acestei veşti îmbucurătoare, au fost trimise din partea împăratului, cu chehaia de capugii, măriei sale hanului: un *hilat* strălucitor, sabie *(semşir)* şi un hanger împodobit cu pietre preţioase ...

717 Începînd pregătirea celor necesare pentru expediţia din anul următor [302], ceata ienicerilor, care era în Boğaz-Hisarı, a fost aşezată pentru tabăra de iarnă la Gümülğine.

Voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei [303] erau pe ascuns partizani ai lui Rákóczyoğlu şi luaseră parte la pagubele aduse ţărilor leşeşti. De aceea amîndoi au fost mazilіţi, iar în locul lor au fost numiţi alţii. Pentru aşezarea acestora în posturile lor au fost însărcinaţi, în acest scop, măria sa hanul tătăresc şi valiul de Silistra, Fazıl paşa. Voievozii care au fost mazilіţi, sperînd în ajutorul cerut de la ghiaurul din Transilvania, aveau de gînd să se războiască. Atunci cetele tătăreşti, atacînd satele din Ţara Românească şi Moldova, le-au ruinat. Cetele ghiaurilor fiind numeroase, Fazıl paşa a şovăit la luptă în faţa acestora, dar, cu ajutorul lui Allah, şi-a realizat dorinţa. Ambii mazilіţi au fugit şi au găsit azil la Rákóczyoğlu. Mai întîi l-au aşezat pe voievodul Ţării Româneşti şi toată populaţia s-a supus fără ceartă şi împotrivire. Pentru îndeplinirea acestui serviciu de către fratele hanului tătăresc, Kalgai Gazi Ghirai, însărcinat din partea hanului <tătăresc>, i s-a trimis celui de mai sus, cu chehaiaua de capugii, după terminarea misiunii, un lanţ de aur şi un hanger încrustat cu pietre preţioase.

<Se consemnează anumite schimbări în ierarhia Porţii. Pentru paza Istanbulului a fost trimis bostangibaşı din Adrianopol>.

---

[300] 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.
[301] În text: *Isvec*.
[302] 29 septembrie 1658 — 17 septembrie 1659.
[303] Constantin Şerban (1654 — 1658) şi Gheorghe Ştefan (1653 — 1658).

Eialetul Silistrei a fost acordat lui Kadri aga, chehaiaua de capugii, iar predecesorului său, Fazıl paşa, i s-a dat firman să vină la Adrianopol ... Pentru că a dat dovadă de nepăsare în timpul luptei cu răzvrătiţii din Ţara Românească şi Moldova, Fazıl paşa a fost ucis ...

De această dată, pe cînd se hotărîse în mod definitiv o expediţie îm- 718
potriva Veneţiei, s-a recomandat, de asemenea, să se întreprindă o acţiune şi asupra lui Rákóczyoğlu, care se răsculase. În a zecea zi a lui regeb 1068 [304], cortul împărătesc a fost aşezat în şesul Adrianopolului.

Apoi a fost trimis firman măriei sale hanului tătăresc spre a se uni cu ordia împărătească.

<Urmează unele menţiuni despre cazaci şi tătari; asedierea unor cetăţi ca Ineu ş.a., devastarea Transilvaniei>.

Rákóczyoğlu s-a refugiat într-o cetate de la graniţa austriacă, iar ceilalţi s-au întărit în munţi. La cererea de iertare a raialelor, acestea au fost iertate şi s-a interzis tătarilor şi altora de a mai repeta devastarea. Acaţiu Barcsai [305], care avea rangul de vistiernic *(defterdar)* al lui Rákóczyoğlu, a fost numit principe al ţării. La început haraciul lor era de 15 000 de galbeni. Adăugîndu-se la aceasta încă 25 000, s-a ridicat în total la 40 000 de galbeni. Principele de mai sus s-a angajat să dea suitei împărăteşti 1 000 de pungi de aspri ca dar de domnie şi apoi a fost trimis la reşedinţa sa. Pe cînd marele vizir se îndrepta pentru asedierea cetăţii în care se întărise Rákóczyoğlu, ivindu-se răscoale în Anatolia, a sosit un hatt-i humaiun ca el <marele vizir> să vină în grabă la scara împărăţiei. Atunci, lăsîndu-l pe Kenan paşa, valiu de Buda, la paza <cetăţii> Ineu, el s-a grăbit spre Adrianopol.

<Descrierea răscoalelor din Anatolia>.

Apoi, pornindu-se expediţie împotriva Transilvaniei, s-au emis ordine înalte către valiii din Anatolia pentru a fi prezenţi în expediţia împărătească.

... În acest timp, au sosit ştirile că Rákoczyoğlu a pus stăpînire pe 727
ţinuturile Transilvaniei, iar răzvrătitul Constantin [306], la rîndul său, a pus stăpînire, cu ajutorul acestuia, pe ţinuturile Moldovei şi că voievodul Ţării Româneşti, Radu Mihnea [307], de asemenea s-a răsculat şi i-a ucis pe toţi musulmanii aflaţi în vilaietul său. Atunci padişahul a pornit spre Adrianopol.

După aceea, pedepsirea lui Rákóczyoğlu a fost lăsată pe seama lui Ahmed paşa, beilerbei de Buda, iar pricina Ţării Româneşti şi a Moldovei
a fost lăsată pe seama măriei sale hanului. Ahmed bei, sangeacbei de Elba- 728
san, cunoscînd situaţia acelor ţinuturi, a fost trimis cu 1 000 de ostaşi. De asemenea s-a emis înalt firman ca şi oastea de Silistra să intre în slujba celui mai sus-arătat. Mergînd cu toţii, au aşteptat sosirea oştii tătare. Afurisitul de Constantin <Şerban> îşi aranjase tabăra înafara Iaşilor şi pregătise mulţi ostaşi şi zece tunuri. În acest timp, sosind prinţul Kalgai cu 10 000 de tătari şi cu un număr oarecare de ostaşi, au asediat împreună tabăra moldovenească şi s-au războit. Dar tabăra fiind puternică şi avînd

[304] 13 aprilie 1658.
[305] În text: *Barca Ianoş*.
[306] Constantin Şerban Cîrnul (1654 — 1658).
[307] În text: *Givan*, poreclă dată de turci lui Radu al III-lea Mihnea.

puşcaşi mulţi, s-au sfătuit să ia măsuri pentru a-i scoate pe ghiauri în afara taberei. Într-o zi prefăcîndu-se că sînt înfrînţi, Ahmed bei şi ialî-agasî au fugit în altă parte cu un buluc de ostaşi. Gazi Ghirai a fugit cu ceata tătărească în şes. Ghiaurii, fiind păcăliţi, au ieşit din tabără şi au pornit pe urmele ostaşilor musulmani. Tocmai cînd s-au îndepărtat de tabără, musulmanii s-au îndreptat din nou, cu toţii, asupra afurisiţilor şi năpustindu-se cu săbiile, au omorît mulţi din ei. Dar afurisitul de Constantin, scăpînd cu greu, cu un număr oarecare de afurisiţi, a fugit în Ţara Românească. Apoi fiul lui Lupul [308], care fusese numit voievod în Moldova, a fost pus în scaun. De acolo au mers asupra Ţării Româneşti. Voievodul Mihnea [309], neputînd să reziste, a fugit lîngă Rákóczyoğlu cu familia şi cu avuţia sa. Atunci, l-au aşezat la locul său şi pe voievodul Ţării Româneşti. În aceste lupte au fost trecuţi prin sabie 12 700 de ghiauri. Beilerbeiul de Damasc punînd în libertate pe unul dintre rebelii prinşi, acest fapt a pricinuit mînia padişahului şi el a fost ucis, după ce a stat închis timp de cîteva zile.

729 Seidi Ahmed paşa, beilerbei de Buda, a fost însărcinat cu paza Ineului. De astădată el a fost numit să îndepărteze şi neajunsurile provocate de Rákóczyoğlu. De aceea, mai sus-arătatul Rákóczyoğlu strîngînd vreo 20 000 de ostaşi, porni asupra lui Acaţiu Barcsai [310], care fusese numit principe în Transilvania din partea înaltului Devlet. Şi Barcsai [311], la rîndul său, făcuse cunoscute acestea la Poarta împărăţiei. Apoi, mai sus-arătatul <Ahmed paşa> a primit un ilustru firman imperial ca să-l ajute şi să-l sprijine, la nevoie, pe Barcsai. În acest timp, Barcsai cerînd ajutor, Ahmed paşa l-a trimis cu 4 000 de oameni pe Hüsein paşa, fratele lui Siavuş paşa. Apoi el însuşi a pornit la drum, cu restul oştii islamice, invocînd ajutorul lui Allah cel preaînalt. Iscoadele au dat de ştire că ghiaurii au de gînd să închidă o trecătoare greu de străbătut, prin care urma să se pătrundă în Ardeal. Paşa cel viteaz a ajuns însă în mare grabă şi a trecut cu bine trecătoarea. S-a auzit că ghiaurii au atacat pe Husein paşa. Atunci el <Ahmed paşa>, ridicîndu-se, s-a grăbit să-l ajute. Barcsai, la rîndul său, venise şi se ataşase cu 4 000 de ostaşi. Mergînd în grabă, au ajuns într-un loc unde au văzut că, aşezîndu-se taberele, focul luptei se şi înteţise. Paşa cel viteaz ca Rustem [312], fără să aştepte, a atacat ceata răufăcătoare. Afurisiţii au fost înfrînţi numaidecît. Vreo zece mii de ghiauri au fost trecuţi prin sabie, iar trei mii au fost luaţi prizonieri. Apoi, Rákóczyoğlu a fugit la austrieci cu un număr oarecare de afurisiţi şi vilaietul Transilvaniei i-a rămas lui Barcsai Ianoş. Viteazul Seidi <Ahmed paşa> a trimis la Adrianopol, la scara împărătească, capetele luate de la ghiauri, steagurile nenorocite, precum şi pe prizonieri. El a lăsat lîngă Barcsai Ianoş, în cetatea Sibiu [313], care era capitala ţării, vreo 3 000 de viteji şi, sosind vremea de iarnă, a venit la Timişoara unde a iernat cu corturile în afara cetăţii. El nu a dat voie oştii să locuiască în case pentru ca populaţia oraşului să nu fie necăjită. Au iernat săpînd locuinţe în pămînt. Rákóczyoğlu, auzind de ieşirea din Transilvania a lui Seidi Ahmed paşa, a trimis ştiri nobililor din Transilva-

[308] *Lupul-oğlu* : Stefăniţă Lupu (1659 — 1661).
[309] În text: *Givan.*
[310] În text: *Barceai Ianoş.*
[311] În text: *Ianoş.*
[312] Rege legendar la perşi.
[313] În text grafuit greşit *Sılıl.*

nia, cerîndu-le ajutor. Fiind ajutat de căpeteniile celor de neam haiduşac 730
din Ungaria de mijloc [314], a strîns vreo patruzeci de mii de ostaşi şi l-a asediat pe Barcsai în cetatea Sibiu. Acolo, vitejii musulmani lăsaţi de Seidi <Ahmed> paşa îi atacau din cînd în cînd pe ghiauri, pricinuindu-le destule pierderi, şi apoi intrau din nou în cetate. Trecînd în felul acesta şase luni, s-a terminat iarna. Apoi, Seidi paşa, adunînd pe ostaşii de serhaturi, s-a sfătuit cu cei cunoscători ai locului cu privire la această situaţie. Atunci, au găsit potrivit să atace mai întîi vilaietul căpeteniilor de haiduşaci, să-l distrugă şi, în felul acesta, să împrăştie adunătura necredincioşilor, deoarece, pe lîngă faptul că din toate neamurile ghiaure maghiarii erau viteji, afurisiţii cărora li se spunea „haiducşahi'' [315] erau şi ei vitejii neamului maghiar. Apoi, paşa cel viteaz a aprobat vorbele celor cunoscători ai locului şi s-a îndreptat într-acolo. Stăpînul cetăţii Oradea [316], afurisitul numit Batcoci, care era una dintre rudele lui Rákóczyoğlu, a vrut să astupe trecătoarea aflată în drum cu vreo 20 000 de afurisiţi. Dar, teama şi spaima cuprinzînd inimile lor, ei s-au risipit ...

Pe la începutul lui ramazan din 1070 [317], <Ahmed paşa> s-a îndreptat spre Ardeal. Cînd a ajuns în cetatea numită Cluj [318], a sosit ştirea că Rákóczyoğlu, părăsind asediul Sibiului, intenţionează să-i atace pe musulmani.

Afurisitul mai sus arătat a venit îndată cu 40 000 de ostaşi. Afurisiţii s-au aşezat în faţa oştii islamice. Vitejii musulmani au văzut numărul mare al ghiaurilor şi întăriturile lor. Fiind puţini la număr, inimile ostaşilor au fost cuprinse de teamă ....

<Încurajarea oştii otomane de către Ahmed paşa>.

Toţi gaziii musulmani atacînd deodată cu devotament, au împrăştiat 731
şi au risipit pe duşmanii legii, în aşa fel încît doar a zecea parte din ei au plecat răniţi de pe cîmpul de bătălie, dar au pierit şi ei cu toţii pe drumuri. Rákóczyoğlu, fiind rănit în trei locuri, s-a dus în această stare în cetatea Oradea. Au fost capturate 4 700 de capete, 200 de steaguri nenorocite şi multe arme. Au fost făcuţi prizonieri un număr de 51 de ghiauri şi fiecare dintre aceştia era stăpîn de cetate sau de vilaiet. Serdarul cel viteaz i-a trimis pe toţi la scara împărătească. Apoi, în a 26-a zi a lui ramazan [319], s-a auzit că Rákóczyoğlu a pierit din cauza acelor răni şi că vreo 4 000 de oameni din supuşii săi, luînd cadavrul lui din cetatea Oradea, îl duc spre locul de mormînt al strămoşilor săi.

<Plecarea lui Hüsein paşa împotriva lor şi capturarea leşului lui Rákóczyoğlu>.

Ismail paşa a fost numit pentru paza Ineului [320].

<El a fost numit şi beilerbei de Buda în locul lui Ahmed paşa, care a fost mazilit>.

Cînd noul serdar a ajuns la hotarul Ineului, viteazul timpului, Seidi Ahmed paşa, a venit şi s-a întîlnit cu el şi l-a onorat, îmbrăcîndu-l cu blană de samur. După o săptămînă, au pornit cu toţii şi s-au îndreptat asupra

---

[314] *Orta-Macar.*
[315] Locuitori din Ungaria de mijloc.
[316] În text: *Varad.*
[317] 11 — 20 mai 1660.
[318] În text: *Koloşvar.*
[319] 6 iunie 1660.
[320] În text: *Ianova.*

cetăţii Oradea din ţinuturile Transilvaniei. Cetatea mai sus-arătată se află la o distanţă de 15 ore de Ineu. Prin ea curge un rîu mare. Are trei rînduri
732 de ziduri de piatră, iar în jurul ei se află un şanţ lat de 100 de arşini şi adînc de 20 de arşini. Acest şanţ era plin cu apă...

În a cincea zi a lunii zilkade <1070>[321], a început asediul acelei cetăţi. La această expediţie erau prezenţi şi beilerbeiul de Anatolia... şi beilerbeiul de Silistra, Ğan-Arslan paşa. Cînd s-au sfătuit în privinţa şanţului, toţi au găsit de cuviinţă ca, săpîndu-se împrejurul lui, apa să fie scursă în şes. După ce a curs trei zile şi trei nopţi, apa a scăzut doar cu jumătate de arşin. În această situaţie, era nevoie de vreme îndelungată pentru golirea întregului şanţ. De aceea, oamenii pricepuţi se gîndeau să ia şi alte măsuri. Tocmai atunci un ghiaur ieşind din cetate a spus : „Dacă-mi daţi aman cu familia şi cu copiii mei, vă arăt locul pe unde se poate goli şanţul''. Serdarul, primind cererea acestuia, i-a dat ostaşi şi l-a trimis. Acesta a arătat barajul şanţului şi ostaşii musulmani, neţinînd seama de tunurile şi puştile ghiaurilor, au depus mari străduinţe şi au deschis barajul în a treia noapte. Scurgîndu-se apa, pînă la ziuă în şanţ n-a mai rămas nimic. Musulmanii, bucurîndu-se, s-au gîndit ca după aceea să sape subterane în cetate. Acestea au fost terminate în 17 zile. Apoi, s-a dat iureş, dar, prin porunca lui Allah, nu s-a obţinut victorie. Întorcîndu-se înapoi, au început să ia alte măsuri, dar după trei zile acestea s-au dovedit de prisos, deoarece ghiaurii au cerut aman. De aceea, cetatea a fost luată în a 20-a zi a lui zilhiğğe[322], după un asediu de 45 de zile. Ghiaurii au fost duşi cu avuţiile si cu familiile lor la locurile dorite, iar părţile distruse ale cetăţii au fost reparate...

734 <Informaţii asupra relaţiilor cazacilor cu tătarii>.

736 <Pornirea expediţiei turceşti împotriva Austriei, în 1073[323], deoarece aceasta, de cîţiva ani, călca mereu pacea>.

Ei zidiseră o cetate în faţa Kanizsei, ocupaseră cîteva cetăţi în Transilvania şi ostaşii *(katane)* lor, repezindu-se de mai multe ori, atacau hotarele islamice şi pricinuiau pagube satelor acestuia...

738 La 1 rebi ül-ahîr <1074>[324], <serdarul suprem> a cucerit cu aman şi cetatea puternică Lipova. Completînd muniţiile tuturor <cetăţilor cucerite>, s-a întors la Belgrad pentru iernare. Cînd a ajuns în cetatea Buda, a dat învoire ostaşilor din Ţara Românească, din Moldova şi cazacilor, precum şi lui Mihail Apafi[325], principele Transilvaniei...

740 Palatinul[326], stăpînul Transilvaniei, aflînd că Mihail Apafi, craiul Transilvaniei, a trimis scrisori nobililor din Ungaria de mijloc, cerîndu-le să se lase de cezar şi să i se supună lui, a găsit pe oamenii care duceau scrisorile şi i-a ucis.

<Atacurile ungurilor, împreună cu *Zrinyoğlu* şi Bathyani, asupra unor cetăţi. Descrierea luptelor dintre austrieci şi turci în 1075 H.[327]>.

---

[321] 13 iulie 1660.
[322] 27 august 1660.
[323] 16 august 1662 — 4 august 1663.
[324] 2 noiembrie 1663.
[325] În text : *Abaki Mıhal*; principe al Transilvaniei între 1661 şi 1690.
[326] Maximilian al II-lea, principe elector de Bavaria (n. 1662—m. 1726).
[327] 25 iulie 1664 — 13 iulie 1665.

Atunci a sosit un sol din partea locțiitorului *(vekil)* cezarului, cu rugămintea de pace. Au avut loc discuții în fața serdarului suprem, împreună cu capuchehaiaua austriacului. În acest timp, musulmanii stăteau și umblau într-o parte a rîului Raab, iar ghiaurii transilvani în cealaltă 741
parte. Ghiaurii căutau să-i împiedice pe musulmani să treacă apa.

<Măsurile luate de turci pentru trecerea rîului>.

Apoi, beilerbeiul de Buda, Hüsein pașa, la rîndul său, a fost numit pentru salvarea cetății mai sus-arătate, împreună cu un număr de spahii și de tătari, precum și cu oștile din Țara Românească și din Moldova. Acesta, mergînd, pe cînd asediase cetatea, a venit serdarul austriac, afurisitul numit *Joj* [328], cu 40 000 de ostași, și a dat un atac. Atunci, ostașii valahi și moldoveni, trădînd, și-au întors fețele. Aceasta a devenit un pretext de înfrîngere și pentru ceilalți. De aceea Hüsein pașa, fugind, s-a întărit în cetatea Uivar.

<Urmează relatarea încheierii unei păci pe timp de 20 de ani, începînd din muharrem 1075 [329]>. 748

<Călcarea păcii de către poloni și luptele lor cu tătarii>.

De aceea, impunîndu-se o expediție, s-a pornit din Adrianopol, cu noroc și cinste, în primăvară, în a opta zi a lui safer <1083> [330], zi de sîmbătă. Au trecut fluviul Dunărea la Isaccea. Cînd au sosit la cetatea numită Zwaniec *(Izvance)* au găsit-o goală. Intrînd într-însa, au stăpînit și împrejurimile sale. În acest menzil, Selim Ghirai sosind în tabăra împărătească, i s-a acordat o sabie împodobită cu diamante, o tolbă cu săgeți, o blană de samur și un cal împodobit, fiind cinstit și cu alte daruri împărătești. Apoi, au trecut podul care a fost întins peste fluviul Nistru *(Turla)*. În acest menzil a fost mazilit voievodul Moldovei [331], fiind vinovat de ajutorul acordat dușmanului. Apoi au sosit la cetatea Camenița.

<Asedierea și cucerirea cetății Camenița, în septembrie-octombrie 1672, de către turci și tătari, fără a menționa participarea oștilor Țării Românești, a Moldovei și a cazacilor sub conducerea hatmanului Petre Doroșenko>.

[328] *Juj* (?).
[329] 25 iulie 1664.
[330] 5 iunie 1672.
[331] Gheorghe Duca (10 august 1672).

YUSUF NABI

În istoria literaturii turceşti din a doua jumătate a veacului al XVII-lea şi începutul celui următor, Yusuf Nabi este socotit cel mai mare poet liric otoman. În acelaşi timp, el a avut şi unele preocupări cronicăreşti.

După propria sa mărturisire (vezi *Divan*, ed. Bulak, Cairo, 1257 H./1841, p. 31)[1], s-a născut în 1642 (1052 H.), la Urfa, dintr-o familie cu renume. A studiat în oraşul său natal, unde încă din tinereţe a început să scrie versuri în arabă şi persană. Şi-a început cariera cu funcţia de *arzuhalci*[2]. Atrăgînd atenţia guvernatorului de Urfa prin abilitatea şi vioiciunea sa, la vîrsta de 23 de ani, în 1665 (1076 H.) a fost trimis la Istanbul. Cu sprijinul vizirului sfetnic Mustafa paşa a fost numit scrib la Divan. În această calitate i-a însoţit adeseori pe sultanul Mehmed al IV-lea şi pe Mustafa paşa la Adrianopol pentru vînătoare, precum şi în expediţia din 1672 (1083 H.) împotriva Poloniei, care se încheie cu cucerirea cetăţii Cameniţa. Cu această ocazie Yusuf Nabi a scris două inscripţii în versuri *(tarih manzumesi)*, dintre care una, fiind pe placul sultanului, a fost aşezată deasupra porţii cetăţii Cameniţa. Din porunca vizirului Mustafa paşa, Yusuf Nabi compune poemul istoric *Fetihname-i Kamanice* (Cartea cuceririi Cameniţei), care este una din primele sale opere de proporţii mai mari. Cîştigînd cu această lucrare simpatia sultanului, a devenit poet de curte. În 1675 (1086 H.), participînd la circumciziunea prinţului împărătesc, scrie în legătură cu aceasta o operă de ceremonial otoman (vezi A. S. Levend, *Nabî'nin surnamesi*, Istanbul, 1944). Pentru servicii aduse curţii sultanului, este făcut chehaia *(kethuda)*, un fel de administrator al vizirului Mustafa paşa, fiind căftănit de sultan. Îndepărtarea lui Mustafa paşa de la palat (1684/1095 H.) şi apoi moartea protectorului său îl determină pe Nabi efendi să se mute la Alep. Aici se dedică literaturii şi creşterii fiilor săi (vezi *Conseils de Nabi Efendi à son fils Abou'l Khair...*, par Mr. Pavet de Curteille, Paris, 1857).

Fiind foarte bun prieten cu Baltagi Mehmed paşa, guvernatorul de Alep, la numirea acestuia ca mare vizir (1710) se mută iarăşi la Istanbul. A ocupat un loc de frunte printre cărturari *(hocekân)*, fiind în acelaşi timp şi şeful contabilităţii din Anatolia *(Anadolu muhasebecisi)*, iar mai apoi controlorul trupelor de cavalerie *(süvari mukabelecisi)*. A murit la Istanbul, la 10 aprilie 1712 (3 rebi I 1124 H.), fiind înmormîntat la cimitirul Karagea Ahmet din Üsküdar.

A lăsat o operă vastă din care cităm: colecţia de poezii turceşti *(Divan)*, transpuse şi în persană *(Divance)*; *Hayriye* (1701), opera sa

---

[1] Are şi o ediţie din 1292 H. (1875), apărută la Istanbul.

[2] Dregător sau funcţionar care redacta şi prezenta jalbele.

cea mai importantă, cuprinzînd sfaturi către fiul său, traduse şi în franceză, cum am arătat mai sus ; *Münşeat*, colecţie epistolară, în care se expune modul de a redacta scrisorile oficiale ; *Tuhfat ul-Haramayn*, descrierea pelerinajului său la Mekka (1678/1088 H.).

Din proza lui Nabi, un loc de frunte îl ocupă *Fetihname-i Kameniçe*. Manuscrise ale acestei cronici se păstrează în diferite biblioteci din Istanbul, de la Paris, Londra, Viena şi Budapesta. A fost editată sub titlul de *Tarih-i Kameniçe* (Istoria Cameniţei), la Istanbul, în 1281 H. (1864—1865). Deşi în proză, această operă este presărată cu numeroase versuri.

Prin opera sa bogată şi prin calităţile sale deosebite, Nabi a exercitat o influenţă profundă asupra urmaşilor săi. Din opera sa istorică ne interesează *Fetihname-i Kameniçe*, care cuprinde şi unele ştiri privind Dobrogea, Moldova şi Ţara Românească. Traducerea părţilor care ne privesc direct am făcut-o pe baza manuscrisului aflat în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı, Istanbul, fd. Hazine, nr. 1629 (62 f.), după care s-a făcut un microfilm pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 2, cadrele 736—799).

Bibliografie: Blochet, *Cat*., p. 114—115, 378, 1109 şi 1274 ; G. Flügel, *Kat*., I, p. 672 şi II, p. 281 — 282 ; A. Muhlınskı, *Osmanskaia krestomatıa*, St. Petersburg, 1859 ; F. Babınger, *G.O.W.*, p. 237—238, nr. 209 ; *E.I.*, III (1936), p. 857—858 ; Istanbul, Ktp., I, *T.C. Yazm. Kat*., 1944. F. E. Karatay, *Kataloğu* ..., I (1961), p. 264, nr. 818 ; Abdulkadır Karahan, *Nabi*, *Nabi*, *I.A.*, 90 cuz (Istanbul, 1960), p. 3 — 7 ; Vasfı Mahir Koca-Turk, *Turk Edebıyat Tarıhi*..., Ankara, 1964, p. 457—463 ; idem, *Türk Edebıyat Antolojısi* ..., Ankara, 1967, p. 190—194, etc.

FETIHNAME-i KAMANIÇE

(ms. Istanbul, Bibl. T K.S.M. fd. Hazıne, nr. 1629, 62 f. ; Arh. stat. Buc., mf. rola 2, cadre 736—799)

< Pregătirile turcilor, pe la începutul anului 1672, împotriva regelui polon Mıhail, care violase tratatul de pace cu Poarta. 5 r.

La începutul primăverıı (21 martıe), sultanul Mehmed al IV-lea porneşte, cu suita şi oastea sa, din Istanbul spre Adrıanopol. 6 r.

Urmează descrierea relaţiilor dintre cazacıı zaporojeni, zişı *sarî-kamîş* („stuf galben"), şi polonı, precum şi a politıcii hatmanului căzăcesc Petre Doroşenko, care trecuse de partea turcılor. 6 v.

Descrierea suitei şi oştii sultanului, în frunte cu marele vizir Koprulu Ahmed paşa ; caimacamul acestuia, Mustafa paşa, fostul defterdar Ibrahim paşa, beilerbeı de Egipt *(Mısır)*, Abdurrahman paşa[1], purtătorul tugralei împărăteştı, şeıhul Mehmed efendi şi cadıul de Rumelia, Ali efendi, Damad efendi ş.a. au fost cinstiţi cu blănuri de samur şı îmbrăcămınte de onoare. Apoi, sînt căftăniţı scrıbıı, cărturarıı (ulema), spahııı, sılıhdarii şi aianii>. 7 r.—8 v. 9 r.

La 24 martie are loc expedierea lui Ahmed aga, chehaia de capugii[2], cu scrisoare şi 15 000 de galbeni, potrivit obiceiului, la hanul tătăresc Selim Ghirai, ca să participe cu oastea sa la expediţia împotriva Poloniei. 10 r.—v.

---

[1] Numit şi Abdi paşa, este autorul uneı cronici otomane, care începe cu anul 1648, şi este socotit primul *vakanuvıs* (ıstorıc aulic), înainte de Mustafa Naima.

[2] În text : *Kapucular Kethudası*.

11 r.—v. <Înaintarea oştii la Ciukur-Çairi, în apropiere de rîul Tunğa [3]. Plecarea ienicerilor, în frunte cu zabitul lor Abdurrahman şerif, şi sosirea unor soli cu scrisoare de la crai [4]>.

12 r. La 29 mai 1672 (1 safer 1083), are loc întoarcerea lui Ahmed aga,
chehaiaua de capugii, din Crimeea, cu scrisoare de la Selim Ghirai şi pre-
zentarea la sultan.
12 v. La 1 iunie (4 safer), beilerbeiul *(mirimiran)* de Anatolia, Ali paşa,
defilînd cu oastea sa în faţa padişahului, a fost căftănit ; în timp ce vizirul
Ibrahim paşa, la acelaşi menzil al satului *(kariye)* Çölemk, a fost cinstit
cu paza prinţului *(şehzade)* Mustafa [5] şi a haremului împărătesc.
La 5 iunie *(8 safer)* începe înaintarea oştii, se traversează localită-
ţile *(menzileri)* Deghermen Deresi şi Yenice [6] şi după patru zile se ajunge
13 r. la Iampol *(Yanbuli)*. Aici, fiind zi de odihnă, şesul s-a umplut de corturi.
Apoi au traversat menzilurile Karîn-Abad şi au descins la menzilul numit
Aydos.
Urmează odihnă de o zi la menzilul Iliţa *(Ilice)* [7] ; după traversarea
14 r. localităţii Koparan [8], au descins la menzilul numit *Süciler* [9], unde a plouat.
14 v. După o odihnă la Köprü-Köy [10], au sosit la şesul Devina [11], unde
a avut loc popas timp de două zile. Acolo a sosit şi Katîrgizade [12] Ibrahim
bei, cu garda sa şi cu oastea sangeacului său *(mirliva)*. Oastea sultanului,
după ce a strălucit timp de o zi la menzilul Üşenli [13], ordia s-a aşezat cu
măreţie la Hagioğlu-Pazarî.
După ce au sosit într-o zi la satul Musa Bey, s-au odihnit încă o zi
15 r. la Kurnalî-Deresi [14]. Oastea amestecată, de asemenea, după ce s-a liniştit
asemenea valurilor <mării> două zile la Techirghiol *(Tekfürgöl)* [15] şi a prins
puţine puteri, la 27 iunie, cînd era o zi luminoasă, a sosit la Uzun-Ali
Çairî [16]. După ce au plecat şi de aici, au ajuns la Deli-Ali Çairî [17], pe care
l-au împodobit cu suita lor. Apoi, după ce l-au văzut la orizont pe măria sa
padişahul, cel asemenea cavaleriei lui Alexandru <cel Mare> *(Iskender)*,
împreună cu fiul şi cu mama sa, după cum se obişnuieşte, şi-au aranjat
rîndurile împodobite, au trecut pe strada din mijlocul oraşului numit
Babadag şi au pregătit Curtea, azilul fericirii. În văzul bektaşiilor [18] din
oraş, stelele din suita marelui cuceritor *(sahib-i kıran)* [19] şi-au întins cor-
15 v. turile şi perdelele strălucitoare în ambele părţi, ca două ziduri.

<Descrierea poetică a aşezării turcilor şi odihna lor în acel menzil>.

---

[3] Rîu care curge prin Bulgaria şi Turcia europeană şi se varsă în Mariţa lîngă Adrianopol.
[4] Regele Poloniei, Mihai Wisniowiecki.
[5] Mai tîrziu sultanul Mustafa al II-lea (1695 — 1703).
[6] Yenice-Karasu (?), în Grecia, lîngă Kavala.
[7] Iliţa *(Ilice?)*, în Bulgaria.
[8] În Bulgaria (?).
[9] În Bulgaria (?).
[10] În Bulgaria (?).
[11] Devina, lîngă Varna (Bulgaria).
[12] „Fiul catîrgiului".
[13] În Bulgaria (?).
[14] În Dobrogea (?).
[15] „Ghiolul principelui".
[16] Localitate dispărută (?).
[17] Localitate dispărută (?).
[18] Sectă religioasă de rit ortodox *(sunnit)*, ordin de dervişi fondat de Hagi Bektaş Veli.
[19] „Eroul timpului", „suveranul victorios".

Clima sa plăcută, bună *(afiyet)* a mărit bucuria sultanului cuceritor şi s-a luat hotărîrea ca pînă la întoarcerea <din expediţie> la acel menzil să fie haremul cu palatul împărătesc, împodobit cu perdele, şi să fie un menzil de odihnă.

Şi iarăşi, în acel menzil, muhafîzul Bosniei, Ibrahim paşa, cu toţi gazi!i Bosniei, vînători iuţi ca fulgerul ai duşmanilor, şi cu oastea sangeac-beiului de Smederevo *(Semendire)* [20], cu războinici ca nişte salamandre 16 r.
aruncătoare de foc, şi-a arătat alai [21]; apoi s-au aranjat în ordine la menzilul unde era ordia victorioasă. Oastea cea biruitoare, după ce şi-a semănat încă o zi sămînţa de grîu la menzilul Hagiki-Ciftliği [22] şi şi-a potcovit animalele cu scîntei fulgerătoare, dis-de-dimineaţă s-a scurs iute, cu tunurile sale aurii şi cu corturile albăstrui. Apoi, <după ce au mers>, au apărut la orizont şi împreună cu suita sultanului purtătoare de victorie şi-au întins corturile în cazaua Isaccei *(Isakci)*, într-o margine unde curgea Dunărea. Au staţionat în locul unde răposatul sultan, mila lui Allah asupra lui, îşi întinsese corturile împărăteşti. Aici s-au depus eforturi pentru întîmpinarea marelui padişah şi ridicînd spre cer încă un cort [23], au hotărît să descindă în acel loc.

În acea zi, deoarece din partea voievodului Moldovei, Duca [24], 16 v.
sosiseră la tejgheaua Curţii glorioase cîţiva neferi pentru judecată *(dad-kah)* <versuri>, s-a aflat de la ei că este cu putinţă un atac duşman asupra moldovenilor. De aceea au fost însărcinaţi, pînă la sosirea suitei împărăteşti, cu paza Moldovei şi au fost numiţi în această slujbă viteazul vizir al Bosniei, Ibrahim paşa, beilerbeiul *(mirimiran)* de Anatolia, Ali paşa, beilerbeiul de Ciankîrî *(Kiangırı)* [25], Murad paşa, şi mirlivaua de Balikeser [26], Ibrahim bei. De aceea, în acea zi s-a hotărît îndată să se treacă, cu bagajele şi animalele pregătite, dincolo de fluviul Dunărea, pentru paza ţării Moldovei împotriva vreunui atac din partea duşmanului. După ce 17 r.
au staţionat acolo trei zile, au trecut împotriva duşmanului, ca pe calea lactee, peste podul trainic aşezat pe fluviul Dunărea. Acesta a fost început de Osman paşa, beilerbei de Nicopol *(Nikbuli)*, <şi a fost făcut din> 57 de tombazuri [27], de pe care au descins şi s-au aşezat la menzilul de la Kartal [28]. După două zile de popas în acel menzil, au trecut ca nişte lei înfuriaţi capudanul Mustafa paşa şi mirlivaua din Kırşehiri [29] cu oştile sangeacului său; cînd au ajuns şi au poposit, au fost cinstiţi cu caftane, hotărînd locul de întîlnire al ordiei. După ce au poposit cinci zile la menzilul de mai sus, Osman paşa, cel care începuse construirea podului, a fost însărcinat iarăşi cu paza acestuia, rămînînd pe loc.

Cu galerele *(kadriga)* venite mai înainte din Istanbul cu o grabă de 17 v.
se cutremura şi apa, au transportat la trecătoarea Isaccei 40—50 de

[20] Pe Dunăre, în Serbia, la sud de Belgrad.
[21] Adică a defilat cu oastea.
[22] Ciftlicul Hagiki (?) în Dobrogea.
[23] *Saıvan* sau *saiban*: „cort mic".
[24] Gheorghe Duca.
[25] Ţinut lîngă Ankara, în Anatolia.
[26] Ţinut şi oraş în Anatolia apuseană.
[27] Luntre.
[28] În R. S. S. Moldovenească.
[29] În Anatolia.

اولدیلر اول کون بغدان ویوده سی دوقه طرفندن
درکاه جلالت دستکاهه بر قاچ نفر داخواهلر کلوب تقدیم
بصوب بغدانده غم ملك دلده صبر و آرامی
اوشاه حسنه وادسون بیك آهم بر خبر ویرسونلر مقالی اعدودن
واهمه احتمال هجوم اعدا اغادتکو متاع آسایش نفیس نبات
اولدوغی مرفوع پایه سریر اعلا اتمیلریله محافظ
بوسنه اولان وزیر دلیر ابراهیم پاشا میرمیران اناطولی
علی پاشا و میرمیران کانغری هر اعه پاشا و میرلوا پاکیزه
ابراهیم بك وصول موکب همایونه دك حوالی
بغدانه نکهبان اولمق اوزره اول حضرته تعیین سوریلدی:
همان اول کونده نهر طونه دن عبور و ملك بغدانه
دست تعرض اعادیدن حفظ ایچون نقش سیمم سپیوت ایله
معهود ایدیلر ضد یو دشمن شکار و حمی المقامه وقوع کون

Fig. 11. — Yusuf Nabi, *Fetihname-i Kamanıçe*, ms. Bibl. TKSM, Istanbul, H. 1629, f. 2 v., Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 2, c. 738 I.

tunuri... Acestea, după ce au fost încărcate pe nişte harabale, predate şi puse sub comanda lui Murad paşa, au pornit spre părţile duşmanului <în Polonia>.

La primul menzil <în Moldova>, mirimiranul de Adana [30], Hüsein paşa, mirlivaua de Selefke [31], Paşazade Küçük Mehmed paşa, şi Ibrahim bei, arătîndu-se cu oştile lor, au fost <însărcinaţi> cu însoţirea oştii imperiale victorioase.

La cel de-al doilea menzil, din partea hanului <tătar> soseşte la
Înaltul prag Behadîr [32] aga, care, potrivit cu porunca împărătească, fusese
trimis mai înainte <în Crimeea> ... Acesta a anunţat că hanul Selim 18 r.
Ghirai al Crimeei a trecut apa Oceakovului *(Özi)*, cu peste 100 000 de tătari
războinici, pe la ghecetul *Divan (Doğan?)* şi, îndreptîndu-se spre ţara
duşmană, au început s-o încalce, ceea ce l-a bucurat pe padişah... <care
a acordat favoruri aducătorului de veşti>.

Măria sa suveranul pămîntului şi al mării, în a opta zi, după ce s-a
îndepărtat de ţărmul Dunării, şi-a înălţat spre cer cortul său în localitatea
numită Ţuţora *(Çuçora)*, care se află în faţa oraşului înfloritor al ghiaurilor
numit tîrgul Iaşi *(Yaş-Bazarı)*, care era capitala Ţării Moldovei... Aici, 18 v.
fiind aproape de duşman, cele şase bulucuri de spahii au primit firman
să se aprovizioneze cu zaherea, după lege *(kanun)*, cu orz şi făină; dar
neputîndu-se obţine zahereaua de mai sus, s-au trezit în faţa porţii agalelor
şi li s-au dat fiecăruia în mînă nişte scrisori ticluite şi aranjate din partea
dregătorului, pentru încartiruire *(nezilemin)*, acordate parcă <pentru
astîmpărarea lor>.

După ce au poposit patru zile la menzilul de mai sus <Ţuţora>, spre
a înainta mai uşor asupra craiului celui răufăcător, au fost numiţi şi însărcinaţi
pentru paza hatmanului <Petre Doroşenko> vizirul Halil paşa, 19 r.
muhafîz de Silistra, beilerbeiul de Rumelia, Mehmed paşa, iar alaibeii din
aripa dreaptă şi stîngă au arătat alai. Au urmat pe rînd Ali paşa, beilerbeiul
(mirimiran) al livalei Köstendil [33], Osman paşa, mirliva de Prizren
[34], Ibrahim bei, mirliva de Scodra *(Iskenderiyye)* [35], Hüsein bei,
mirliva de Ohrida *(Ohri)* [36], Osman bei, mirliva de Scoplje *(Üsküp)*,
Suleiman bei, mirliva de Cruşavăţ *(Alacahisar)*, Malik bei şi mirliva de
Serem [37], Ibrahim bei, care au trecut cu alaiurile şi oştile lor prin faţa
padişahului. Apoi au urmat cei din Anatolia, ca Firari [38] Mustafa paşa-

---

30 Ţinut în Anatolia de sud, spre Marea Mediterană.

31 Seleucia, în Irak.

32 În limbile tătară şi turcă: „viteaz".

33 Kustendil, oraş în Bulgaria, lîngă rîul Struma, la sud-vest de Sofia.

34 Localitate în valea rîului Drin (Iugoslavia).

35 Albania.

36 În Iugoslavia, la graniţa cu Albania.

37 Vechiul Sirmium (Iugoslavia).

38 „Fugarul".

zade Mehmed paşa, mirimiranul livalei de Malatia [39] şi Avabkir Mehmed paşa. După ce au fost priviţi şi admiraţi cu oştile lor, au fost răsplătiţi cu caftane *(hilat)* strălucitoare, <apoi> s-au răspîndit la corturile lor.

... S-a hotărît construirea unui pod peste fluviul Nistru *(Turla)*, pentru trecerea oştii victorioase, şi s-au trimis oşti pentru o eventuală împiedicare a trecerii duşmane. De aceea s-a dat firman, pentru apărarea podului, vizirului Halil paşa şi mirimiranului de Anatolia, Halil paşa, care în două zile, pornind în grabă, au ajuns pe malul Nistrului. În acest timp, potrivit cu firmanul, muhafîzul de Silistra, Halil paşa, împreună cu oastea sa şi cu a mirimiranului de Avlonia [40], Iusuf paşa, au fost trimişi pentru
20 r. ajutorarea şi paza hatmanului Doroşenko. Aceştia, împreună cu Nureddin sultan [41], cu 10 000 de viteji şi cu cetele numeroase de tătari de-ai lui Selim Ghirai, hanul Crimeei, de unde erau cu toţii, au înaintat opt ceasuri şi s-au ciocnit cu zabitul cetăţii numite Ladijin, ghiaurul cu numele de Hanenko (Canenko), şi apoi s-au luptat cu o mie de cazaci lîngă curtea
20 v Braşayet [42]. În timp ce Hanenko se grăbea să-i ajute, a fost împiedicat şi înfrînt de oastea <noastră>, iar cei 10 000 de cazaci au fost zdrobiţi. Astfel, 3 000 dintre ei au fost trecuţi prin sabie, 6 000 făcuţi prizonieri, iar restul ghiaurilor abia a scăpat cu Hanenko.

<Descrierea predării a peste 150 de prizonieri tătari, de către al doilea vizir şi caimacam Mustafa paşa>.

22 r.—v. <După victoria lui Selim Ghirai asupra lui Hanenko, au fost căftăniţi vizirii Ahmed paşa şi Mustafa paşa, precum şi defterdarul. Trecerea Nistrului cu bărcile şi întărirea cu palisade a localităţii Zwaniec situate în faţă>.

În faţa cetăţii Hotin, asediată mai înainte timp de 15 zile de hanul
23 r. Crimeei, se găsea Zwaniec *(Izvance)*, unde se întăriseră ghiaurii. Pentru alungarea acestora au fost trimişi patru companii *(orta)* de ieniceri. Un pag, rus de neam, al unui ciorbagiu de ieniceri, fugit la poloni, s-a întors cu alţi răufăcători din faţa Cameniţei, dar, fiind prinşi, au fost pedepsiţi aşa cum meritau.

23 v. <Trecerea în revistă a trupelor>.

După ce toate sangeacurile şi cei din Crimeea şi-au arătat alaiurile cu oştile lor, a urmat voievodul Ţării Româneşti Ligoraşcu *(Livuraşku)* cu peste 10 000 de ostaşi ghiauri împodobiţi şi aranjaţi, care timp de o oră-două şi-au arătat rîndurile în faţa cortului împărătesc. Apoi s-au aşezat într-o parte...

24 r.—v. În acest timp, cel de-al doilea vizir, caimacamul favorit, sfetnicul *(musahib)* Mustafa paşa, dînd năvală cu 400 de viteji asupra cetăţii cu numele de Sudniţa *(Sudnice)*, s-a aşezat în varoş şi a cuprins cetatea... <unde au luat peste o sută de prizonieri>.

---

[39] Regiune şi oraş în Anatolia, lîngă Eufrat.

[40] Vlöra (Albania), lîngă Marea Adriatică.

[41] Comandantul suprem al oştii tătare.

[42] Broslawitz (?).

<Construirea unui pod peste Nistru şi trecerea oştii victorioase la Zwaniec, în ţara 25 r.
duşmană; insuficienta aprovizionare a oştii>.

Neaprovizionarea <cu merinde> a oştii victorioase din pricina nepăsării şi a cusurului lui <Gheorghe> Duca, voievodul Moldovei, a făcut să izbucnească mînia padişahului; deoarece, de la întoarcerea sa în Moldova, arătase nepăsare şi în alte slujbe importante, s-a dat firman, la care se supune şi cerul, pentru mazilirea sa, rupîndu-se fila numirii sale <ca domn>. De aceea a fost pus în lanţuri şi cătuşe *(halka)* şi aruncat în închisoarea primului ceauş *(Çavuşbaşı)* Suleiman aga, ca să se îmbrăţişeze între ei....

În acea zi a sosit în tabăra sultanului oastea hanului tătăresc din 25 v.
Crimeea, Selim Ghirai, numeroasă ca stelele. Potrivit cu înaltul firman, în întîmpinarea lui s-au grăbit să iasă vizirul Kaplan paşa, vizirul Halil paşa, beilerbeii de Rumelia şi Anatolia... Cînd au descins la cortul marelui vizir, după ce şi-au aranjat corturile lor frumoase, au fost primiţi cu cinste şi onoruri.

<Descrierea ceromoniei de întîlnire a hanului tătar cu sultanul Mehmed al IV-lea şi apoi cu caimacam paşa>.

După o convorbire plăcută, la un semn al padişahului, hanul a fost cinstit cu o blană de samur, căftănit pe deasupra şi, afară de aceasta, i s-a acordat o sabie împodobită cu pietre preţioase. De asemenea, şi
fratelui său nureddin sultan, celor trei fii de han *(hanzade)* şi la mai mult 26 r.
de trei sute de mîrzaci renumiţi li s-au dat caftane brodate cu fire de aur. Aceştia s-au bucurat că au fost cinstiţi cu sărutarea mîinii padişahului.

<Descrierea întoarcerii hanului la ordia sa, îndeplinirea misiunii de însoţire din partea 26. v.—27r.
lui Halil paşa şi Kaplan paşa, căftănirea lor cu blănuri de samur ş.a.>.

Atunci şi sus-numitul hatman <Petre> Doroşenko, grăbindu-se 27 v.
să se închine la Curtea cea măreaţă ca cerul, la sosirea sa la mareţele perdele de la poarta marelui vizir a fost cinstit cu caftan; apoi fiind condus de marele şambelan *(Çavuşbaşı)* şi de agaua spahiilor la tabăra împărătească, i-a fost acordat un caftan, un topuz *(dobuz)* şi un cal trăpaş, de cursă *(yorga)*.

<Pregătirile oştii şi descrierea cetăţii Cameniţa, o fortăreaţă puternică cu şanţuri mari 28 r.—30 v.
şi turnuri de apărare>.

<Incursiuni prin împrejurimile cetăţii şi începerea asedierii fortăreţei de către Ahmed 37 r.
aga şi alţii; intrarea ienicerilor în întărituri *(metris)*; lovindu-se de rezistenţa dîrză a apărăto- 40 r.—v.
rilor, asediatorii sînt nevoiţi să sape canaluri subterane *(lağım)*>.

<La un nou atac al aripii drepte, condus de Mustafa paşa, se prăbuşeeşte unul din tur- 43 r.
nurile cetăţii, surpîndu-se şi zidul legat de acesta>.

La un alt atac al agalelor de ogeac, într-o oră au dispărut ghiaurii
din cetate şi din oraş, fiind acolo mai mult de 1 000 de ghiauri. În cele din 46 v.
urmă, ienicerii şi serdenghecidiii ocupă cu forţa şi iau în stăpînire cetatea. În acelaşi timp, spahiii şi serdarii şi-au înălţat steagurile, aşteptînd ca ghiaurii să-şi încarce calabalîcul în trăsuri şi să plece din cetate..., iar

beilerbeiul Rumeliei, Hüsein paşa, a fost numit pentru pază şi suprave-
47 r. gherea drumurilor...

<După cucerirea cetăţii Cameniţa, vizirii cei mari şi ulemalele au fost cinstite cu cîte o blană preţioasă, iar aianii divanului şi alţi fruntaşi au fost căftăniţi, fiind o zi de mare veselie
48 v. şi petrecere. În acelaşi timp, a fost aşezată acolo o inscripţie *(tarih)*, în care se arăta că cetatea Cameniţa a fost cucerită în nouă zile de către sultanul Mehmed al IV-lea, în anul 1083 H. (1672), autorul inscripţiei în versuri fiind Y. Nabi>.

Apoi după obiceiul osmănesc, au anunţat victoria, iar vizirul Kaplan paşa, beilerbeiul de Rumelia, Mehmed paşa, şi beileirbeiul de Adana, Hüsein paşa, au fost lăsaţi chezaşi pentru stăpînirea acestei cetăţi...
50 r. mulţi au fost căftăniţi.

În faţa acestei situaţii, şapte pălănci de-ale ghiaurilor au cerut
50 v. iertare, cu condiţia să plătească tribut *(cizye)*, să trimită haraci *(hazine)* şi daruri; în această zi au venit, de asemenea, nişte soli, care, potrivit cu legea osmănească, au fost căftăniţi şi cinstiţi...

51 r. Pentru pază a fost însărcinat hanul Crimeei Selim Ghirai şi vizirul Kaplan paşa, numit serdar <şi avînd> cîteva tunuri *baliemez*; iar pentru alte nevoi beilerbeii de Rumelia şi Anatolia, cu oştile lor, o căpetenie de seimeni *(sekbanbaşı)* cu 15 companii *(oda)* dintre ienicerii săi cei mai energici *(şahbaz)* şi cu magazia de muniţii *(cebhane)*.

De asemenea, <hatmanul căzăcesc Petre> Doroşenko cu 40 000 de ostaşi ai săi şi voievodul Ţării Româneşti Grigore Ghica cu toată oastea sa valahă *(cümle Eflak askeri)*, s-au pus pe drum spre părţile cetăţii Lemberg *(Ilbav)*, bănuindu-se că acolo ar fi toată adunătura regelui celui răufăcător.

51 v. Pe de altă parte, înainta împotriva regelui <polon> şi oastea tătă-
52 r. rească numeroasă... Ghiaurii fiind întăriţi în cetatea Bozanova <?> din apropiere, unde erau cantităţi de grîu şi zaherea, l-au trimis acolo, cu tunuri şi puşti, pentru supunerea lor, pe Ibrahim paşa, beilerbeiul de Bosnia. După cucerirea acestei cetăţi, apărătorii şi războinicii ei au fost trecuţi prin sabie, iar restul a scăpat cu *aman*... Apoi, într-o dimineaţă, au ajuns la apa cetăţii Buczacz *(Buçaş)* [43], în apropierea căreia toată oastea osmană a descins cu grabă. După supunerea cetăţilor Bozanova şi Buczacz urma rîndul fortăreţei Bazlavice <?>, a cărei populaţie, de frică,
53 v. s-a grăbit să ceară pace. La o incursiune a celui de-al doilea vizir <Mustafa paşa>, de asemenea, şi populaţia cetăţii Zulapov <?> a cerut iertare şi ajutor. La năvala muhafîzului de Bosnia <Ibrahim paşa> de asemenea populaţia cetăţii Tarabnul <?> s-a grăbit să ceară iertare şi să arate supunere. Aşa încît nu a rămas în acea parte nici un cuib de răzvrătiţi... în ţara ghiaurilor.

54 r.—v. <În faţa ocupării Poloniei, regele este nevoit să ceară pace şi tratativele în acest sens încep a fi duse de către Mustafa paşa, caimacamul marelui vizir Köprülü Fazîl Ahmed paşa>.

---

[43] În Galiţia (?).

După dorinţa padişahului, afară de condiţia că Polonia trebuia 55 r.
să plătească <Porţii>, în fiecare an, tribut *(cizye)* de o sută *(sad)* de pungi, mai trebuia să adauge la cetatea Cameniţa tot ţinutul ei numit Podolia, avînd 40 de cetăţi. De asemenea, şi ţinutul numit Ucraina al cazacilor Sarî-Kamîş ai hatmanului <Petre Doroşenko>, care de 200 de ani încoace gemea sub ghiauri, să nu fie atacat ; în acelaşi timp, ceata tătărească de lipcani, ei fiind musulmani, să fie volnică de a pleca în ţara islamului.

De asemenea şi cetatea Lemberg *(Ilbav)*, ocupată de Kaplan paşa 55 v.
şi Selim Ghirai, trebuia să plătească ca despăgubire 80 000 de guruşi, reprezentînd „preţul sîngelui" *(kan beha)*.

După ce toate aceste <condiţii> au fost înfăţişate acelor soli <polo- 56 r.
nezi>, a avut loc un divan împărătesc, unde hanul tătar a fost cinstit cu o blană lungă de samur şi cu un hanger încrustat cu pietre preţioase. După retragerea ordiei tătăreşti s-a acordat cîte un caftan *(hilat)* celor patru soli şi altor 20 de oameni din suita lor, veniţi cu sarcini din partea craiului lor. Apoi, s-a mai dat cîte o blană mare vizirului<Köprülü>Ahmed paşa, lui Kaplan paşa şi celor care îndeplineau slujbe mari.

Apoi, după invitaţia la rugăciunea *(ezan)* pentru cucerire, a fost 56 v.
ridicat tuiul plin de strălucire *(tuğ furuğ)*, dîndu-se şi porunca pentru întoarcerea în capitala adrianopolitană.

<La cel de-al doilea menzil are loc ceremonia despărţirii de Selim Ghirai, hanul Crimeei, la care participă călări toţi vizirii împreună cu padişahul; în a treia zi padişahul îşi întinde
corturile în şesul Zwaniec, în faţa cetăţii Hotin, unde are loc ceremonia pentru sărbăto- 57 r.
rirea cuceririi Cameniţei>.

<Întoarcerea solilor poloni la rege, trecerea în revistă a armelor şi muniţiilor de la Cameniţa şi misiunea încredinţată lui Ibrahim paşa, muhafîz de Bosnia, beilerbeiului *(mirimiran)* de Diarbekir[44], Hasan paşa, mirimiranului de Sivas[45], Fazıl <?> paşa, mirimiranului de Nicopol, Osman paşa, însoţiţi de Halil paşa, spre a merge la slujbă în ţinutul Podolia şi pentru paza cetăţii Cameniţa. Apoi, pe la finele lunii regeb, în a cincea zi, au trecut podul de peste Nistru şi şi-au întins corturile în cîmpia Hotinului>.

<Despre serviciile aduse de Selim Ghirai Porţii; descrierea succintă a întoarcerii, turcii 58 r.—59 r.
ajungînd pe la sfîrşitul lui noiembrie *(şaban)* la Dunăre, unde traversează podul spre Isaccea>.

Mai înainte, la plecare, deşi haremul padişahului a fost aşezat la Babadag, totuşi, în urma schimbării timpului, a fost transportat la Hagioglu-Pazarî.

<Plecarea sultanului, însoţit de vizirii săi, spre Bazargic, unde era aşteptat de familia sa>.

La malul Dunării s-a dat permisiune oştii victorioase pentru o odihnă de trei zile, iar padişahul în persoană, însoţit de marele vizir <Köprülü Fazıl> Ahmed paşa şi de însoţitorul favorit *(musahib)* Mustafa paşa,

---

[44] Ţinut în Anatolia, pe rîul Tigru, în Kurdistan.

[45] Oraş în Anatolia, pe rîul *Kızıl-Irmak*. adică „Rîul Roşu".

s-au grăbit să plece la Hagioğlu-Pazarî. Între timp, oştile întîlnindu-se la Techirghiol *(Tekfurgölü)* şi la Kara-Su, s-au grăbit să-l ajungă pe padişah şi să-l privească ca pe o stea călătoare.

60 r.—61 v. <Descrierea întoarcerii padişahului din expediţia înpotriva Poloniei, care a durat 6 luni şi 10 zile; în acest timp scurt a fost cucerită o cetate mare, Cameniţa, şi a fost înfrînt craiul polon>.

Cronica se încheie cu menţionarea copistului> :

62 r. În anul 1152 H., cu ocazia expediţiei împotriva Austriei, în şesul cetăţii Adrianopol a fost făcută această copie *(suret)* de către Suleiman
62 v. Izzi [46], scribul divanului..., după care au înaintat spre şesul Sofiei...
La 8 iunie 1739 (gurre rebi ül-evvel 1152).

[46] Suleiman Izzi, fiul lui Halil chehaia de baltagii, începînd din 1745 (1158 H.) a ocupat postul de istoric aulic *(vakanüvis)*, urmînd pe Mehmed Şüphi. A avut şi alte demnităţi, ca, de pildă, maistru de ceremonii *(teşrifatçi)*, în 1747 (1160 H.) Moare la Istanbul, în 1755 (1168 H.). Este autorul unei *Cronici a evenimentelor (Tarih-i veka-i)* otomane pentru anii 1744 —1751 (1157 — 1165 H) (vezi Babinger, *G.O.W.*, p. 287—288).

SILAHDAR FINDIKLILI MEHMED AGA

Făcînd abstracţie de perioada domniei sultanului Mustafa al II-lea (1695 febr. — 1703 apr.) şi spre deosebire de contemporanii săi Mustafa Naima şi Mehmed Raşid (m. 1736), Mehmed aga din Fındıklı n-a fost un istoric de Curte *(vak'anüvis)*. Cea mai mare parte a operei sale istorice nu poartă amprenta prezentării oficiale. Tocmai în aceasta rezidă valoarea acestei opere, preţioasă atît pentru istoria turcilor, cît şi pentru a altor popoare din fostul Imperiu otoman.

Născut la Fındıklı, o suburbie a cartierului Galatei din Istanbul, la 8 decembrie 1658 (12 rebi I 1069 H.), Hogeazade Mehmed a intrat de tînăr la Curtea imperială, unde a fost crescut şi instruit sub îndrumarea lui Şahin Ahmed aga, aflat în slujba sultanului [1]. De la vîrsta de 19 ani a fost rînd pe rînd bostangi [2], baltagi [3], seferli [4] (1679) ş.a. După întoarcerea sa din expediţia asupra Vienei (1683), şi-a continuat slujba sub sultanii Mehmed al IV-lea (1648—1687), Suleiman al II-lea (1687—1691), Ahmet al II-lea (1691—1695) şi Mustafa al II-lea, care l-a însărcinat să scrie o lucrare cu titlul *Nusretname* (Cetatea victoriilor), unde să descrie evenimentele de la urcarea sa pe tron. Deci, cel care a urmat primului *vak'anüvis*, Abdurrahman paşa (m. 1692), a fost Fındıklılı Mehmed aga şi nu M. Naima (1702).

Sub Mustafa al II-lea, Fındıklılı a fost avansat ciohodar [5], iar în 1703, la începutul domniei sultanului Ahmet al III-lea, spătar [6] împărătesc. La urcarea pe tron a sultanului Ahmet al III-lea, i s-a oferit o provincie şi rangul de vizir, dar a refuzat, preferînd să fie pus în retragere. Fındıklılı Mehmed aga a continuat să-şi scrie cronica şi după scoaterea din slujba Curţii, dar nemaifiind în vîltoarea evenimentelor, le-a descris mai succint, mergînd pînă în anul 1721. A încetat din viaţă în 1723 (1136 H.), în vîrstă de 65 de ani, şi a fost înmormîntat la cimitirul Ayas paşa.

Silahdar aga a fost nu numai istoriograf, ci şi poet şi prozator, fapt pentru care ocupă un loc important şi în istoria literaturii turceşti.

Evenimentele contemporane le-a urmărit cu viu interes şi le-a descris cît se poate de amănunţit în cronica *Zeyil-i Fezleke*, pentru partea mai veche folosind izvoarele vremii. Opera lui Silahdar are mulţi termeni euro-

[1] Cf. *Silahdar tarihi*, Istanbul, 1928, vol. I, p. 2.
[2] *Bostangi*: „grădinar", o categorie din oastea otomană constituind garda saraiului.
[3] *Baltagi*: pionier halebardier.
[4] *Seferli*: participant la expediţie.
[5] *Ciuhadar*: slujitor la palat, care se îngrijea de îmbrăcămintea şi încălţămintea sultanului.
[6] *Silahdar*: purtătorul spadei sultanului, spătar; silhadarii erau trupe de cavalerie.

peni, știri importante cu privire la instituțiile europene etc. Continuare a cronicii lui Kiatip Celebi, începe descrierea istoriei Imperiului otoman cu anul 1655 (1065 H.). În prima parte, pînă la sfîrșitul viziratului lui Köprülüzade Ahmed pașa (1676), autorul a folosit cronicile lui Hasan Vegihi, Naima, Rașid, precum și alte izvoare. În schimb, partea a doua, începînd cu viziratul lui Kara Mustafa pașa (1676) și pînă la 1695 (1106 H.), cuprinde evenimente la care a fost martor ocular, ceea ce face ca ea să fie originală și mai interesantă. Cronica s-a păstrat în patru manuscrise, dintre care trei la Istanbul și unul la Manisa. Manuscrisul cel mai important se păstrează în Biblioteca de stat *(Devlet Kütüphanesi)* Beyazit din Istanbul, fd. *(Vakıf)* Veliyüddin efendi, nr. 2369 (326 f. a cîte 65—70 de rînduri). Este manuscris original, fapt menționat de o însemnare pe prima pagină : „...Kendi hattı ile yazılmış", cu scris *sülüs*. O copie se găsește în palatul Yıldiz și alta în Biblioteca fostului Institut de istorie turcă [7]. În ce privește manuscrisul din Biblioteca regională a orașului Manisa *(Yl-kütüphanesi)* [8], pe care l-am cercetat în fugă, deși a fost socotit de editorul I. Parmaksızoğlu drept cel „mai bun", este totuși o copie din 1789 (1203 H.). Sub raport caligrafic și al artei miniaturistice este, însă, un manuscris superior. Un alt manuscris se păstrează la Biblioteca Națională din Viena, sub nr. 1095.

Opera istorică a lui Fındıklılı a fost editată de <Altinay> Ahmet Refik, în două volume, sub titlul *Silahdar tarihi* (Cronica lui Silahdar), în 1928, la Istanbul [9]. Editorul publică la începutul cronicii o succintă introducere (I—XII p.), cuprinzînd unele date asupra vieții autorului și o scurtă analiză a conținutului ei. După cum reiese din cuprinsul cronicii sale, rapoartele trimise la Sarai din partea comandanților, dar scrise de scribi speciali *(telhisci)*, au furnizat cronicarului nostru informații de prima mînă. Privită din acest punct de vedere, cronica lui Silahdar rămîne un izvor interesant, bogat și prețios pentru cercetătorii istoriei Imperiului otoman din cea de a doua jumătate a veacului al XVII-lea și începutul celui următor. Această operă istorică oglindește o bună parte din epoca de decădere a Imperiului otoman, constatată, în special, cu ocazia înfrîngerii turcilor la asediul Vienei (1683), la care participă autorul și pe care îl descrie amănunțit. Fındıklılı Mehmed aga completează cu știri noi *Jurnalul asedierii Vienei* (10 iulie — 14 septembrie 1683), ținut la zi de Ahmed aga, marele maestru de ceremonii al înaltului Devlet [10]. Așa sînt, de exemplu, amănuntele privind figura, portul și suita viitorului principe al Transilvaniei, Emeric Thökoli [11].

În 1933, tot istoricul turc Altinay Ahmet Refik publică o prezentare a vieții și operei lui Fındıklılı Silahdar aga (vezi *Bibliografia*). Menționăm și ediția de popularizare, din 1947, în caractere latine, a lui Mustafa Nihat

---

[7] Despre aceste manuscrise păstrate în bibliotecile din Istanbul vezi *Istanbul Kütüphaneleri Tarih-Cografya Yazmaları Katalogları*, Istanbul, 1944.

[8] *Manisa Kutuphaneleri Kataloğu*, Istanbul, 1952.

[9] În colecțiile Societății de istorie turcă : *Turk tarih encumeni kulliyati*, nr. 10 și 14, cu o introducere de Ahmet Refik, vol. I, XXI + 723 p. și vol. II, 7 + 805 p.

[10] Cf. *Devlet-i Aliyye teșrifatçıbașı Ahmet aga'nın, Viyana kușatması gunluğu* ... Turkcesi Esat Nermi <S. l.>, 1970, 196 p.

[11] Tot Ahmet Refik a publicat *Türk Hizmetinde Kıral Thokoli Imre (1683—1705)* (Regele Emeric Thokoli în slujba turcească), Istanbul, Muallim Ahmet Halit Kutuphanesi, 1932, 59 p.

Özön, cuprinzînd extrase din ediţia lui A. Refik (în special din vol. II), precum şi cîteva fragmente din *Nusretnâme*, după un manuscris bun păstrat într-o bibliotecă din Manisa. În linii generale, această ediţie cuprinde evenimentele mai importante dintre anii 1683 şi 1704 (1094—1115 H.). Deşi din subtitlu s-ar părea că s-au grupat numai ştirile privind viata de la palat în secolul al XVII-lea, totuşi partea introductivă cuprinde şi o serie de fragmente în legătură cu evenimentele din afară. Printre acestea sînt şi unele ştiri care privesc direct istoria ţărilor române, ca de pildă : sosirea lui Mihail Apafi, principele Transilvaniei, defilarea domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei, cu oştile lor, în faţa marelui vizir la 22 august 1683, înainte de asediul Vienei (p. 35—36), trecerea tătarilor prin Giurgiu şi pe la hotarele Ţării Româneşti (p. 50) etc.

În volumul de faţă, puţinele ştiri care ne privesc au fost traduse după ediţia lui A. Refik (1928), care este mai bună şi mai completă, avînd textul transcris în caractere arabe, confruntată cu manuscrisul autograf din Biblioteca Beyazit (Istanbul), fd. Veliyüddin efendi, nr. 2369 (326 f.), pe care l-am microfilmat pentru Arh. stat. Buc.

În ceea ce priveşte *Nusretnâme* (Cartea victoriilor), are două manuscrise bune în Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayi din Istanbul, catalogate şi descrise de F. E. Karatay [12]. În alte manuscrise, *Nusretnâme* apare ca o urmare a cronicii *Fezleke*.

Un interes deosebit prezintă pentru noi şi editarea în transcriere latină a acestei opere, făcută după cele mai bune manuscrise din Turcia, de către istoricul Ismet Parmaksızoğlu (Istanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1962—1969, 2 vol.). *Cartea victoriilor* cuprinde o serie de fragmente interesante, care privesc în special Banatul, Crişana şi Transilvania. Ştirile pentru Ţara Românească sînt răzleţe, dar preţioase. În volumul I ştirile sînt axate pe războaiele turco-austriece din anii 1595, 1696 şi 1697, pe urmările bătăliei de la Zenta (1697), pînă la pacea de la Carlowitz (1699). Volumul al II-lea tratează situaţia Imperiului otoman după încheierea păcii pînă pe la începutul domniei sultanului Ahmed al III-lea (1703). Conţine şi ştiri răzleţe care ne privesc direct ca, de pildă, aprovizionarea cetăţii Cameniţa cu zaherea din Moldova, evacuarea acestei fortăreţe de turci (p. 3, 26), rolul jucat de muhafîzul de Babadag, vizirul Cerkez Yusuf paşa, de muhafîzul de Timişoara, Cetrefilzade Yusuf paşa (p. 9 şi 23) etc.

Nusretnâme a fost unul dintre izvoarele istoriografului Mehmed Raşid [13], care, în linii mari, descrie aceeaşi epocă.

La traducerea părţilor care ne interesează din *Nusretnâme*, am ţinut seama, pe lîngă ediţia lui I. Parmaksızoğlu, şi de manuscrisele care merg pînă la 1721, de asemenea microfilmate pentru Arh. stat. Buc. (mf. rola 23, cadrul 212—330).

B i b l i o g r a f i e : Mehmed Sureya S. O., vol. IV, p. 220; Bursalı Mehmed Tahir, O.M., vol. III, p. 69; Ahmed Refık, *Alımler ve san'atkârlar* (Învăţaţi, şi artişti), Istanbul, 1924, p. 228; F. Babinger, *G.O.W.*, p. 253; Altınay Ahmed Refık, *Fındıklılı Silahdar Mehmed Aga*, Istanbul, Kanaatkitabevi, 1933,

[12] Vezi *T.K.S.M. Ktp. Turkçe yazmaları Kataloğu* ... I, p. 283, nr. 881, E. H. 1413 şi 882 R. 1313.

[13] Orhan F. Köprülü, *Raşidin Kaynaklarından biri : Sılahdarın Nusretnamesi*, în „Belleten", Ankara, nr. 43 (1947), p. 473 şi urm.

52 p. (Millî Kütüphanesi Tarıh serisi, 24); Silâhdar Mehmed Aga, *Silâhdar tarihi XVII-nci asırın Saray Hayatı* (Cronıca lui Silahdar. Viaţa din palat în secolul al XVII-lea); Bucăţi alese cu un cuvînt introductiv de Mustafa Özön, Ankara, Akba-Kitabevi <1947>, 256 p.; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Aga, *Nusretnâme* (Cartea victoriilor), adaptare de Ismet Parmaksızoğlu, vol. I, fasc. I, Istanbul, 1962. Millî Eğitim Basımevı, 140 p. + 1 h.; vol. I, fasc. II (1963), p. 141—257 +1 h. şi vol. I, fasc. III (1964), p. 259—421 + 1 h.; vol. II, fasc. 1 (1966), 180 p. şi vol. II, fasc. II (1969), p. 185—473.

Despre Silâhdar Fındıklılı Mehmed Aga ca literat vezi: Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Nesri Antolojısi* (Antologia prozei turceşti), Ankara, Ayyıldız Matbaasi, 1963, p. 263—265 (Edebiyat Yayinevi); idem, *Türk Edebiyat Tarıhi*. Başlangıçtan bugüne kadar (Istoria literaturii turceşti de la început pînă astăzi), Ankara, Edebiyat Yayinevi, 1964, p. 565; o prezentare generală în I. A., vol. X (1972).

SILAHDAR TARIHI
(ZEYIL-I FEZLEKE)

(ms. Bibl. Beyazid, Istanbul, fd. Veliyüddin Efendi, nr. 2369, 326 f.; ed. Istanbul, 1928, 2 vol; Arh. st. Buc., 16 f., rola 23, c. 1—326).

Volumul I

1 r.—v. <Imn de laudă, în versuri, lui Allah şi padişahului Mehmed al IV-lea.
(1) Datele biografıce ale autorului; relatarea iernării sultanului la Hagioğlu-Pazarî (Ba-
(2) zargic), în februarie-martie 1674; motivări pentru continuarea cronicii *Fezleke* a lui
2 r—v. Kiatip Celebi; schimbări în ierarhia Porţii etc.>.

3 r. Anul o mie şaizeci şi şase [1]

(20) <Situaţia de la Poartă şi serdariatul lui Siavuş paşa[2] în insula Creta *(Kirid)*>.
(25)
4 v. ... Apoi, s-a luat hotărîrea ca muhafîzul de Silistra, Siavuş paşa,
fost mare vizir *(sadr)*, să treacă de la Benefşa [3] la Creta, cu rangul de
(26) serascher, împreună cu o parte a oştii de buluc [4]. Eialetul Silistra a fost
acordat vizirului Sarî Kenan paşa [5]...

(32) <Acordarea sigiliului viziral, pentru a doua oară, lui Siavuş paşa. Schimbări în ierarhia
5. v Porţii otomane>.

Socotindu-se că este potrivit, sigiliul imperial a fost acordat, pentru
6 r. a doua oară, lui Abaza Siavuş paşa, fost mare vizir. El a fost invitat să
vină de prin părţile Silistrei la Poarta fericirii.

(35) SOSIREA MARELUI VIZIR SIAVUŞ PAŞA LA POARTĂ

Şi în a 19-a zi a lunii mai sus-arătate [6], într-o zi de joi, potrivit firmanului împărătesc, Siavuş paşa a pornit de la Silistra cu titlul de mare

---

[1] 31 octombrie 1655 — 19 octombrie 1656.
[2] Abaza Siavuş paşa, mare vizir în 5 martie — 30 aprilie 1656 şi 1687—1688.
[3] Monemvasia, în Moreea.
[4] În text: *aşağıbolük halkı*.
[5] Rus de origine, cunoscut ca mare amiral otoman.
[6] 15 martie 1656.

vizir şi, străbătînd menziluri, a intrat doar cu patruzeci sau cincizeci de 6 v.
oameni în Istanbul, unde a fost cinstit de padişah...

MOARTEA MARELUI VIZIR SIAVUŞ PAŞA ŞI ACORDAREA SIGILIULUI VIZIRAL LUI BOYNU YARALÎ MEHMED PAŞA (38)

În a noua zi a lunii [7], marelui amiral *(kapudan)*, vizirului Kara Mustafa paşa... i s-a acordat guvernarea oraşului Cairo din Egipt, iar funcţia de kapudan a fost dăruită beilerbeiului de Silistra, vizirului Sarî Kenan paşa... 7 r.

<Caimacamul vizir Iusuf paşa a fost transferat la eialetul Silistra. Dar, fiind scos imediat (42)
la pensie, nu a putut ajunge acolo>.

<Răzvrătitul Seidi Ahmed paşa, beilerbei de Sivas [8], deşi a fost numit în eialetul Silistra, (43)
totuşi, înţelegînd pericolul ce-l aşteaptă, a întîrziat un timp să se prezinte, aşteptînd să fie iertat>. 7 v.

Vizirul Seidi Ahmed paşa, în timp ce mergea spre Silistra, unde (47)
fusese numit, auzind de situaţia flotei împărăteşti a plecat spre Dardanele cu oastea sa, fără să aştepte porunca sultanului, pentru a se lupta cu veneţienii. (51)

În a douăzeci şi şasea zi a lunii mai sus-arătate [9], vizirului Seidi 8 r.
Ahmed paşa, valiu de Silistra, care se afla la paza Dardanelelor *(Boğaz-Hisar)*, i s-a acordat funcţia de kapudan...

<Vizirul Haidar Agazade Mehmed paşa, fost caimacam, a fost numit în eialetul Silistrei. (52)
Dar, din pricină că întreţinea relaţii cu oameni vinovaţi, a fost omorît în drum spre Silistra, 8 v.
în timp ce se odihnea la ciflicul său>.

Atunci, în eialetul Silistra a fost numit Melek Ahmed paşa [10], care (53)
stătea mazilit în locuinţa sa. A doua zi el a şi pornit la drum.

<Lui Abaza Siavuş paşa> i s-a acordat, în scurt timp, eialetul Bosniei, 10 r.
apoi eialetul Silistrei. În anul una mie şaizeci şi şase, <luna> ğemazi I [11], (62)
prin mazilirea lui Deli Hüsein paşa, a devenit pentru a doua oară mare vizir.

<A murit la 50 de zile după ce a plecat de la Silistra venind la Istanbul>.

Anul o mie şaizeci şi şapte [12] 11 r.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LA INSULA CRETA (68)

S-a pus mîna pe o scrisoare eretică, plină de minciuni şi de aţîţare la intrigă, trimisă de patriarhul grec [13] din Istanbul nedemnului voievod al Ţării Româneşti, numit Constantin [14]. Hăinia lui <a patriarhului> fiind descoperită, i s-a arătat scrisoarea mai sus-amintită şi cînd a fost

---

[7] 3 mai 1656.

[8] Oraş şi provincie în Anatolia.

[9] 20 mai 1656.

[10] Melek Ahmed paşa, unchiul călătorului Evliya Celebi, a fost şi mare vizir în anii 1650—1651.

[11] 26 februarie — 26 martie 1656.

[12] 20 octombrie 1656 — 8 octombrie 1657.

[13] Partenie al III-lea (1656 — 1657) (cf. „Hrisovul", VII (1947), p. 155).

[14] Constantin Şerban (1654 — 1658).

întrebat, el a declarat în răspunsul său : „În fiecare an obişnuiam să trimitem astfel de scrisori pentru încasarea obolului". De aceea el a fost spînzurat la Parmak-Kapu [15].

16 r. (103) SOSIREA SOLULUI CĂZĂCESC

Hatmanul căzăcesc [16], trimiţînd un sol cu o scrisoare de umilire şi de supunere, cere de la Curtea sultanului să i se acorde, din partea înaltei Curţi, un *bürk* roşu cu fire de aur şi un tui *(tuğ)* şi un steag, aşa cum se dau voievozilor Ţării Româneşti şi Moldovei...

<Sultanul, neacceptînd această cerere, l-a sfătuit să fie doar în bune relaţii cu hanul tătăresc>.

(104) LUPTA HANULUI TĂTAR ŞI ÎNFRÎNGEREA CRAIULUI TRANSILVANIEI *(ERDEL)*

... Rákóczy [17], craiul Transilvaniei, fiind cuprins de dorinţa de a deveni rege al Poloniei, făcea mereu pregătiri ca să supună această ţară. Mai sus-numitul afurisit, socotind că acele ţări sînt într-o stare de tulburare şi de răzvrătire şi socotind că pot fi supuse numaidecît, în urma unei simple expediţii, a cerut ajutor de la regele suedez [18], precum şi de la ceilalţi de acelaşi neam cu el, cu scopul de a deveni stăpînitor independent. De asemenea, din pricina lăcomiei sale de a avea oşti răufăcătoare şi intrigante, el a făcut alianţă şi cu voievozii din Ţara Românească [19] şi Moldova [20] şi a pornit apoi la reşedinţa sa de domnie cu vreo şaizeci de mii de ostaşi renumiţi dintre ghiauri, îndreptîndu-se asupra ţinuturilor polone. Această ştire fiind comunicată la Poarta împărăţiei, s-a emis mai înainte un hatt-i humaiun pentru ca vestitul han [21], pornind expediţie împotriva acestuia < a lui Rákóczy>, să-l pedepsească pe cît va fi posibil. Ilustrul han, la rîndul său, aflînd această stare de lucruri, a depus străduinţe, potrivit obligaţiilor ce decurg din firman, pentru pregătirea oştii şi a pornit, ridicînd
16 v. (105) steagurile celor de patru ori cîte 100 000 de ostaşi tătari, vînători de duşmani.

Cînd tătarii au ajuns la serhatul ţinuturilor respective <polone>, vitejii care erau numiţi pentru iscodirea lor <a oştilor lui Rákóczy> au dat de ştire despre locul unde se aflau. Atunci ei <tătarii> nu au zăbovit nici o clipă şi s-au îndreptat într-acolo ca un torent. Dar afurisitul Rákóczy, la rîndul său, în timp ce mergea ca un torent asupra ţării leşeşti, aflînd de plecarea hanului tătăresc cu oaste nenumărată, şi-a aşezat îndată tabăra în locul unde ajunsese, cu gîndul de a împiedica trecerea tătarilor celor agitaţi ca marea. Cînd tătarii s-au apropiat de tabără, afurisiţii cei demni de infern s-au pregătit la început de luptă şi măcel. Dar, pentru a-i împrăş-

---

[15] Cartier din Istanbul.
[16] Bogdan Hmelniţki.
[17] Gheorghe Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei (1648—1660).
[18] Carol al X-lea Gustav (1654 — 1660).
[19] Constantin Şerban.
[20] Gheorghe Ştefan (1653 — 1658).
[21] Mehmed Ghirai al IV-lea (1654 — 1665).

tia pe ignoranţi prin şesuri, hanul a trimis în ţara Transilvaniei pe prinţul calgai [22] cu mai mult de 100 000 de ostaşi [23], ca să devasteze şi să prade vilaietul lui Rákóczy şi să pricinuiască pagube populaţiei. De asemenea, el a trimis acea oaste devastatoare ca o pacoste, un torent revărsat, asupra vetrelor şi ţinuturilor lor... Rákóczy, aflînd de această măsură bine chibzuită, s-a gîndit să-şi apere mai întîi vilaietul, renunţînd la dorinţa de a deveni crai leşesc, şi şi-a scos din cap acest gînd. Atunci, părăsind tabăra pe care o pregătise pentru a se apăra, a început să ia din răsputeri măsuri pentru paza ţării sale.

<Urmează descrierea luptei dintre tătari şi Gheorghe Rákóczy>.

În timpul măcelului, din partea oştii islamice au plecat în lumea veşniciei doar nouăzeci de ostaşi tătari, iar dintre păgîni au fost trecuţi prin sabie cel puţin 80 000 de răufăcători fără de lege. Afară de aceştia, dintre păgînii răufăcători peste 700 de ostaşi renumiţi au căzut în mîinile musulmanilor, iar pungile musulmanilor s-au umplut cu drahme, dinari şi cu tot felul de obiecte de preţ. Au fost capturate de tătari şi multe mii de care şi o sută cincizeci de tunuri de cetate *(kala güp)*. Afurisitul de Rákóczy, după cum precizează cunoscătorii evenimentelor, a scăpat abia cu vreo cincisprezece oameni, iar după o altă versiune cu trei sute de oameni fără de lege... Anul 1068 <1657-1658>.

<Relatarea zvonului că o rudă a lui Rákóczy a dat hanului trei sute de mii de guruşi ca plată pentru salvarea acestuia>. (106)

De asemenea, din partea hanului tătăresc a fost transmisă la Poarta fericirii ştirea cum că atunci cînd Rákóczyoğlu a pornit înfrînt spre reşedinţa sa, cu <această> veste şi cu necazuri, populaţia vilaietului, de teama unui sfîrşit nefericit, a pus piedici în calea mai sus-arătatului rebel nenorocit, iar cînd acesta a ajuns în ţinutul său, l-a alungat şi l-a îndepărtat, aşezînd pe tron, după ce s-a ţinut sfat, pe beizadeaua numit Ruffen [24].

Anul o mie şaizeci şi opt [25] (108) 17 v.

SCHIMBAREA VOIEVOZILOR DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA (114)

Scopul pentru care s-a pornit de la Adrianopol în această expediţie a fost acela de a-i pedepsi pe voievozii din Ţara Românească şi Moldova, care se întrecuseră cu firea, şi de a înlătura răscoala şi intrigile ce avuseseră loc în ţările lor. S-a spus şi s-a povestit că, mai înainte, cînd Rákóczyoğlu, craiul nedemn din Transilvania, pornise de la reşedinţa sa de domnie asupra leahului, cu şaizeci de mii de ostaşi, precum şi cu cei strînşi de la popoarele creştine, în total cu peste o sută de mii de oşteni, el fusese înfrînt de către hanul tătăresc, potrivit firmanului dat de padişah. Era necesar şi important ca cei care au scăpat de săbii să se întoarcă umiliţi la căminele lor infernale, să se aşeze ca nişte nenorociţi în colţurile lor şi, căindu-se de cele ce au săvîrşit, să meargă pe calea cea dreaptă. Totuşi ei, arătîndu-şi necredinţa şi răzvrătirea, precum şi dorinţa de răscoală ce zăcea în făptu-

[22] În text *Kalga-i sultan*: moştenitorul şi locţiitorul hanului tătar din Crimeea.
[23] Evident o cifră exagerată.
[24] Numele deformat al lui Francisc Rhédei (1657—1658).
[25] 9 octombrie 1657 — 28 septembrie 1658.

rile lor pline de răutate, au trimis lui Ştefan, voievodul Ţării Româneşti [26], şi lui Constantin al Moldovei [27], precum şi boierilor şi celorlalţi ghiauri de aceeaşi lege cu ei, scrisori prin care îi aţîţau să aprindă focul intrigilor şi să strice ordinea. Astfel, tulburătorii aceia s-au unit între ei şi au făcut înţelegere pe ascuns şi cu voievozii din Ţara Românească şi Moldova. Totuşi, ei arătau de formă supunere faţă de înalta Poartă. Atunci cînd prealuminatul padişah al feţei pămînteşti a pornit pentru a se răzbuna împotriva ghiaurilor veneţieni, au fost trimise porunci ilustre, de cîteva ori, mai susnumiţilor <voievozi>, spunîndu-li-se: „Fiţi prezenţi cu oştile din ţările voastre la expediţia călăuzită de victorie, pregătindu-vă pe cît puteţi". Dar ei, fiind aţîţaţi de acel nedemn şi îndărătnic [28], au apucat calea răzvrătirii şi a încălcării obligaţiilor de supunere şi, îngîmfîndu-se de puterea lor, au trimis ştiri cu motive de întîrziere. Prinzînd curaj, ei au pornit la răscoală făţişă, cerînd şi primind ajutor unul de la altul, potrivit înţelegerii lor dinainte. Cînd vizirul cel prevăzător [29] a raportat şi a descris toate acestea la Pragul împărătesc, sultanul şi-a pierdut răbdarea şi focul mîniei sale s-a aprins din nou, ca razele soarelui ce luminează universul. Depunînd sforţări pentru nimicirea acelor rătăciţi şi răufăcători, sultanul [30] a pornit cu putere şi cu măreţie şi cu noroc şi fericire de la reşedinţa stăpînirii sale şi a onorat cu prezenţa sa tronul de la Adrianopol. Dar, afurisiţii aceia <voievozii> fiind din neamul maghiarilor nedemni, era necesar ca de acum încolo ei să fie înlăturaţi şi schimbaţi, iar locurile lor să fie încredinţate altora de către Poarta cea ocrotitoare a lumii. De aceea, întîi s-a trimis un hatt-i humaiun, purtător de fericire, prea măritului han, spre a trimite un serdar renumit cu treizeci-patruzeci de mii de oşteni tătari, care să se aşeze în părţile Chiliei şi Akkermanului, aşteptînd acolo <ilustrul firman>.
(115) În al doilea rînd s-a dat poruncă vizirului Fazlî paşa, muhafîz de Oceakov *(Özi)*, să fie gata cu oastea de la acea margine de ţară. De asemenea au mai fost trimişi lîngă sus-numitul paşă cîţiva sangeacbei dintre emirii din Rumelia. Apoi, oastea care a fost numită a aşteptat firmanul, adunîndu-se în jurul Silistrei. În timpul acesta, voievodatele Ţării Româneşti şi Moldovei au fost încredinţate ghiaurilor greci *(rum)* care se aflau la Poarta fericirii şi care erau în stare să guverneze. Astfel, voievodatul Ţării Româneşti a fost acordat şi dăruit supusului creştin *(zimmi)* numit Mihnea [31], fiul legitim al fostului voievod al Ţării Româneşti, numit Radu [32], care se bucurase de mare prietenie din partea înaltei Porţi, iar el <Mihnea> se bucura încă din anii copilăriei de toate binefacerile sultanului. Voievodatul Moldovei a fost dăruit supusului creştin numit *Lika* [33], cel care, avînd o bună creştere, îşi petrecuse viaţa la înalta Curte, fiind merituos şi drept şi distingîndu-se între cei de o seamă cu el printr-o faimă de om încercat
18 r. şi devotat. Potrivit vechiului ceremonial, după ce au fost îmbrăcaţi

[26] De fapt al Moldovei.
[27] De fapt al Ţării Româneşti.
[28] Gheorghe Rákóczy.
[29] Marele vizir Koprulü Mehmed paşa (1656 — 1661).
[30] Mehmed al IV-lea (1648 — 1687).
[31] Mihnea al III-lea Radu (1658 — 1659).
[32] Radu Mihnea (1620 — 1623) sau Radu Iliaş (1629).
[33] Gheorghe Ghica (1659 — 1660).

cu cucă *(üsküf)* şi cu caftan *(hilat)* la divanul împărătesc, au fost trimişi, împreună cu ceauş-başî [34] Ismail aga, pentru a fi înscăunaţi la reşedinţele lor de domnie.

Cînd aceştia au intrat în Silistra, afurisiţii care erau predecesorii lor au aflat că sînt maziliţi, dar nu s-au astîmpărat. Rebelii aceia nenorociţi care au fost înlăturaţi, fiind nemulţumiţi de mazilirea lor, s-au răzvrătit de tot. Bizuindu-se că vor fi sprijiniţi de acel nedemn fără de lege numit Rákóczyoğlu, ei au strîns, dintre nenorociţii din Transilvania şi Ţara Românească, multe oşti şi făcînd mari pregătiri, s-au înţeles să pornească la luptă şi la măcel. Aşezîndu-se în tabără, ei au luat poziţie şi stăteau gata de luptă. Atunci, oştile tătare, sosind cu comandanţi renumiţi şi purtători de victorii, fiind însărcinate să devasteze împrejurimile acelea şi să înlăture tulburările, au trecut prin sabie pe cei care s-au opus şi au luat în robie, ferecînd în lanţuri, pe cei care au cerut iertare. Devastînd împrejurimile, incendiind şi ruinînd satele şi ogoarele, ei au răscolit toate colţurile, semănînd jale pretutindeni. Afurisiţii mai sus-arătaţi s-au întărit în tabere cu un alai de nenorociţi şi cu bogăţii. De aceea oştile nerînduite nu au putut să meargă fără pregătiri asupra lor, căci erau preocupate de devastarea împrejurimilor. Iar vizirul Fazlî paşa [35], care era serdar, tărăgăna lucrurile, zicînd : „a merge asupra taberei <duşmane> cu puţine oşti islamice şi a da lupta nu va avea ca urmare decît înfrîngerea şi stricarea rînduielii''. În timpul acela însă, aşa cum s-a relatat mai sus, raialele <din ţările lor> suferind mult de pe urma pagubelor, jafurilor şi a focurilor provocate de devastatorii musulmani, s-au supus cu toţii cerînd iertare. Şi cei din tabere, la rîndul lor, împrăştiindu-se treptat, afurisitul fără de lege (Rákóczy) (116)
nu s-a putut menţine şi a fugit în părţile Ardealului, împreună cu cîţiva prieteni de-ai săi. Însă, cînd s-a făcut arz la Curtea ocrotitoare a lumii din partea celor demni de încredere despre adunarea într-un loc a afurisiţilor, au fost emise şi trimise în grabă înalte porunci către muhafîzul de Oceakov, către vizirul Fazlî paşa şi către preaînaltul han pentru înlăturarea şi nimicirea lor. Şi aceştia supunîndu-se înaltei porunci, s-au străduit îndată să-i supună şi pentru aceasta au ajuns în timpul iernii la tabăra creştină. Vizirul Fazlî paşa, cu oastea Oceakovului, a venit din partea aceasta, iar din partea cealaltă a pornit prinţul calgai Gazi Ghirai, cu tătarii sîngeroşi, şi au ajuns la tabăra spre care au fost trimişi. Aşezîndu-se în rînduri şi ridicînd săbiile, cu ajutorul lui Allah, au văzut că răufăcătorii nedemni nu sînt în stare să opună rezistenţă. Atunci vitejii din Rumelia şi tătarii au atacat cu noroc adunarea ghiaurilor. Ghiaurii fiind de îndată înfrînţi şi zdrobiţi, luptătorii pentru lege au ieşit biruitori şi multe mii de ghiauri au fost trecute prin tăişul săbiilor distrugătoare de duşmani. De asemenea, mulţi dintre ei au fost legaţi de mîini, iar ceilalţi, fugind care încotro, s-au împrăştiat cu toţii. Dar tătarii cei devastatori, urmărindu-i, au luat prizonieri pe cei mici şi pe cei mari, bărbaţi şi femei, şi s-au întors în ţinuturile lor cu prăzi nenumărate. Apoi, fiind aşezat în scaunul domniei noul voievod <al Moldovei>, necazurile au fost înlăturate. De acolo s-a pornit asupra Ţării Româneşti. Pregătirile de luptă făcute de voievodul mai sus-arătat nedînd, de asemenea, nici un rezultat, iar raialele de frunte

[34] Căpetenie de ceauşi, prim şambelan al sultanului.

[35] Kopruluzade Fazlî Ahmed paşa (1661—1676).

din ţara sa venind şi supunîndu-se, acesta la rîndul său şi-a ridicat averea şi familia şi a fugit spre Rákóczyoğlu. Astfel şi voievodul de la mai sus-amintita margine <de ţară> a fost înscăunat la reşedinţa sa de domnie. Cînd s-a raportat la reşedinţa califatului cum că neliniştea pricinuită de ambii <voievozi> a fost înlăturată cu uşurinţă şi că vilaieturile Ţării Româneşti şi Moldovei, datorită loviturilor de sabie împărăteşti şi în urma numirii de noi domnitori, au fost orînduite şi organizate mai bine ca înainte, atunci prinţul calgai Gazi Ghirai, serdarul oştilor tătare, s-a bucurat de atenţia padişahului lumii şi i s-a trimis prin capuchehaia capugiilor, Kadri aga, un lanţ de aur şi un hanger încrustat cu pietre preţioase.

18 v. ... OMORÎREA LUI FAZLÎ PAŞA ...

<Trimiterea unui hatt-i humaiun pentru acordarea Silistrei lui Kadri aga şi întoarcerea înaintaşului său vizirul Fazlî paşa la Adrianopol>.

(118) ... Fazlî paşa cel mazilit din Silistra, potrivit firmanului sosit mai înainte, era însărcinat ca atunci cînd va sosi la Adrianopole să meargă şi să stea iarna în localitatea numită Giurgiu *(Yerkökü)*, dar el, petrecîndu-şi iarna pe coasta de dincoace a Dunării, la Rusciuk, făcuse fără motiv contrar firmanului. De asemenea, arătînd nepăsare în pornirea sa asupra Ţării Româneşti şi Moldovei, aceasta a pricinuit mînia sultanului. Afară de aceasta şi vina din trecut în legătură cu întîmplările unor agale a făcut ca împărăţia *(humayun)* să-şi aducă aminte de ele, încît mînia împărătească a crescut mult; de aceea după *meğlis*, în a 11-a zi a lunii ramazan [36] a fost ucis...

(119) EXPEDIŢIA ASUPRA ARDEALULUI, RĂZVRĂTIREA ŞI OMORÎREA LUI MUHTESIB[37] HASAN AGA, PRECUM ŞI A LUI SILAHDAR AGA

Mai înainte, cînd voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei fuseseră invitaţi să participe la expediţia aducătoare de victorie, se trimisese poruncă împărătească şi lui Rákóczyoğlu, care era principele Ardealului. Atunci cînd răposatul sultan Suleiman han cucerise Buda [38], el ruinase şi distrusese ţările austriece şi germane, iar ţinuturile acelea fuseseră cucerite şi luate sub stăpînire, ţara aceea devenise o crăiie independentă. De atunci ea acceptase să plătească haraciul, urmînd ca şi principii să fie numiţi de către înaltul Devlet. Astfel, de atunci şi pînă acum, ei <transilvănenii> au trimis în fiecare an cincisprezece mii de galbeni drept haraci, împreună cu plocoanele şi peşcheşurile destinate vizirilor şi demnitarilor, aşa cum se stabilise din vechime. De asemenea, aşa cum se procedează cu voievozii Ţării Româneşti şi Moldovei, în cazul morţii unuia, cel care, potrivit legii, urmează să devină stăpînitor în locul său, intervine la Pragul fericirii, de unde i se dă încă o bonetă *(üsküf)* şi *sorguci* [39] şi apoi este înscăunat la reşedinţa lui de către un capugibaşî desemnat de înaltul Devlet. Stăpînitorul de acum, Rákóczyoğlu, a fost numit la începutul domniei

[36] 12 iunie 1658.
[37] Contabil, ofiţer însărcinat cu supravegherea măsurilor şi greutăţilor.
[38] În 1541.
[39] Pană de struţ împodobită cu pietre preţioase, care se punea pe cuca voievozilor, sultanilor şi demnitarilor Porţii.

răposatului Ibrahim han [40] şi se afla pînă acum la domnie. Nedînd deloc ascultare firmanului împărătesc ce fusese emis, el a trimis răspunsuri cerîndu-şi scuze, iar pe mai sus-arătaţii voievozi din Ţara Românească şi Moldova, adăpostiţi la el, nu i-a trimis la înalta reşedinţă. De asemenea, el nu a dat ascultare nici firmanului împărătesc ce i s-a trimis pentru a treia oară, cerîndu-i-se să se închine la Pragul sultanului pentru reînnoirea domniei. Renunţîndu-se a se merge asupra lui, vilaietiurile Ţării Româneşti şi Moldovei au intrat, cu ajutorul lui Allah, sub stăpînirea padişahului şi atunci odată cu instaurarea ordinii, bobocii de trandafiri din grădini au înflorit ca rod al victoriei cîştigate. Dar căpetenia aceea a afurisiţilor fără de lege şi a răufăcătorilor, cu numele de Rákóczyoğlu, neascultînd şi neluînd în seamă sfaturile date, a apucat calea răzvrătirii. De asemenea, neretrăgîndu-şi mîna de pe mai sus-arătatele ţări [41], el n-a încetat atacurile sale. Trimiţîndu-i-se din nou scrisori de ameninţare şi dîndu-i-se sfaturi nenumărate, s-a spus : „Să ai o purtare bună şi mergînd în felul acesta pe calea înaintaşilor tăi, să renunţi la faptele neîngăduite şi să nu te abaţi din calea ce trebuie să urmezi, căci altfel, mergîndu-se cu oaste numeroasă în vilaietul tău, reşedinţa domniei tale poate fi ţinta săgeţilor aducătoare de nenorociri, iar vilaietul tău poate fi devastat şi pustiit''. Însă el, îngîmfat ca un faraon şi îndărătnic ca Nemrud [42], pretinzînd independenţă şi domnie absolută, a trecut de partea răsculaţilor şi a scris vorbe gîlcevitoare, prin care arăta că a apucat calea tăinuirii adevărului şi drumul răzvrătirii şi că se grăbeşte să-i strîngă pe rebeli. Astfel, el îşi arăta îngîmfarea prin roşeaţa urechilor sale. De aceea, expediţia împotriva veneţienilor a fost amînată în anul acela pentru că a fost necesar să se pună ordine şi să se întărească situaţia din Ţara Românească şi Moldova, urmînd ca după aceea să se facă expediţie împotriva celui mai sus-arătat <Rákóczy> pentru răzbunare şi pedepsire... (120)

<Urmează relatarea pregătirilor pentru expediţie şi a sosirii oştilor la Adrianopol, 19 r.
în anul o mie şaizeci şi opt [43]>.

<Descrierea răscoalei din Moreea împotriva împilărilor lui Abdi paşa>.

NUMIREA MARELUI VIZIR KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA CA SERDAR ÎN PĂRŢILE ŢINUTULUI TRANSILVANIA ŞI CUCERIREA ŞI SUPUNEREA CETĂŢILOR INEU *(YANOVA)*, SEBEŞ ŞI LUGOJ (122)

După ce a fost trimis un hatt-i humaiun purtător de fericire pentru ca hanul tătăresc, gloriosul Mehmed Ghirai han, să pornească de îndată şi să plece împotriva Transilvaniei cu oştile tătare şi căzăceşti, în a douăzeci şi doua zi a sfintei luni a ramazanului [44], prealuminatul padişah cel preaputernic... a descins în cortul împărătesc. Apoi, sultanul a cercetat armata şi a dat sfat vizirilor în vederea expediţiei.

<Trimiterea marelui vizir împotriva Transilvaniei>. (123)

---

[40] Sultanul Ibrahim I (1640 — 1648).

[41] Ţara Românească şi Moldova.

[42] Este vorba de personajul legendar Nimrod, vestit prin răutăţile sale.

[43] 9 octombrie 1657—28 septembrie 1658.

[44] 23 iunie 1658.

El a pornit la drum cu noroc. Plecînd spre Transilvania, a traversat popasuri şi a parcurs menziluri. În a treia zi a lunii şevval [45] a ajuns cu toată armata islamică în şesul Belgradului, unde, descinzînd, şi-a aşezat corturile. La locul de popas amintit mai sus, s-a poposit cincisprezece zile, aşteptîndu-se veşti de la preaînaltul han. Înainte de a se porni din cîmpia Adrianopolului, au fost trimise hatt-i humaiunuri şi porunci înalte ilustrului han <Mehmed Ghirai> şi beilerbeiului de Oceakov, Abdul Kadir paşa, precum şi voievozilor Ţării Româneşti [46] şi Moldovei [47], atrăgîndu-li-se cu străşnicie atenţia : „În primăvară, fiecare din voi să porniţi, strîngînd multe oşti, şi să plecaţi cu o zi mai devreme în ţara Transilvaniei şi să depuneţi sforţări pentru sprijinirea norocului padişahului''. Primul a pornit prealuminatul şi preaînaltul han, care a plecat de la reşedinţa sa cu nenumăraţi tătari şi vînători de duşmani şi cu cazacii aliaţi. De asemenea şi mirimiranii [48] şi emirii, care au fost numiţi, s-au adunat în scurt timp la un loc. Apoi, au mers cu toţii laolaltă şi au intrat în <Transilvania> prin trecătoarea care se găsea la graniţa Ţării Româneşti. Cînd această ştire a fost adusă de Tătar-Suleiman aga care fusese trimis în mare grabă din Belgrad, în a şaptea zi a lunii zilkade [49], pornind din cîmpia Belgradului, oştile au trecut marele pod care a fost construit, în opt zile, peste Dunăre şi au descins în cîmpia *Purcid*, de pe malul celălalt, unde şi-au aşezat corturile.

<Urmează descrierea podului de pe Dunăre>.

(124) Afară de aceasta, mai este rîul Mureş, de lîngă cetatea Arad, care străbate munţii Transilvaniei. Şi peste acest mare rîu s-a construit, în scurt timp, un pod lung şi fără seamăn, iar în apropierea lui s-a întemeiat un oraş, unde au fost construite şi geamii şi şcoli şi astfel acest loc de trecere, atît de primejdios, a fost pus în stare de siguranţă. Şi peste celelalte ape asemănătoare, precum şi peste locurile mlăştinoase, construindu-se poduri şi făcîndu-le înfloritoare, ele s-au bucurat de binecuvîntarea trecătorilor şi a urmaşilor lor. Binefacerile şi darurile acestea vor fi pomenite pînă la sfîrşitul lumii în graiul celor sus-puşi şi al populaţiei. Pornindu-se şi de acolo cu toată armata împărătească, s-a ajuns şi s-a descins în şesul Panciova. Pînă la terminarea împărţirii întregii zaherele de la Belgrad oştilor islamice, acestea au rămas în acel loc timp de cinci zile. În a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătate [50], pornind şi din menzilul Panciovei, au parcurs distanţe şi, ajungînd, au descins în cîmpia Timişoarei, unde au fost aşezate corturile. Şi în acest loc au rămas de nevoie şase zile, în care timp beilerbeiul de Buda, vizirul Kenan-paşa, potrivit înaltului firman care se emisese pentru despărţirea sa de oastea împărătească, a intrat în ţinuturile de margine ale duşmanului cel fără de lege, împreună cu trupele
(125) sale de gardă, precum şi cu oştile eialetului său, în frunte cu emirii de la margine şi cu oştile islamice nenumărate, cu oştile cuceritoare de ţări,

---

[45] 4 iulie 1658.

[46] Mihnea al III-lea Radu.

[47] Gheorghe Ghica.

[48] Adică beilerbeii.

[49] 6 august 1658.

[50] 11 august 1658.

din acele ţinuturi, şi cu vitejii distrugători de duşmani pe cîmpul de luptă. După aceea, în a douăzeci şi cincea zi a lunii mai sus-arătate [51], plecînd 19 v.
şi de acolo, au ajuns pe neaşteptate într-un loc unde s-a căutat apă şi nu s-a găsit nici o picătură... În acel loc se afla cetatea numită Ineu, care era cheia ţărilor ghiaure şi care era puternică şi întărită. Ea fusese anexată ţărilor osmane atunci cînd răposatul sultan Suleiman han plecase în expediţie contra austriecilor şi germanilor. În timpul domniei sultanului Mehmed [52], din pricina expediţiilor maghiare, ea trecuse, într-un fel oarecare, la ţările ghiaure şi rămăsese în mîinile lor pînă acum, din pricina neglijenţei comandanţilor de serhat. Cucerirea şi eliberarea în primul rînd a cetăţii mai sus-arătate fiind importante, în prima zi a lunii zilhiğğe a anului mai sus-arătat [53] s-a ajuns în cîmpia cetăţii Ineu şi corturile au fost aşezate în jurul oraşului, astfel încît, din pricina oştilor de diferite feluri, faţa pămîntului semăna cu învălmăşeala din lumea cealaltă.

<Turcii atacă împrejurimile cetăţii>.

După ce împrejurimile au fost devastate şi prădate, numiţii beilerbei au incendiat şi oraşul cetăţii...

Cînd armata tătară nenumărată ce se găsea cu prealuminatul şi gloriosul han a pornit să treacă prin trecătoarea mai sus-amintită, nenorocitul şi nedemnul Rákóczyoğlu a trimis la trecători un mare număr de ghiauri, punînd piedici cu săbiile lor răufăcătoare în toate locurile de trecere ale luptătorilor pentru lege... Într-un cuvînt, toate cetăţile, oraşele, satele şi regiunile în stare înfloritoare ce se găseau între trecătoarea mai sus-amintită şi cetatea Oradea au fost făcute una cu pămîntul şi înghiţite de focul mîniei, iar populaţia toată, pentru că aşa a vrut soarta, a fost nimicită şi pusă în lanţurile robiei.

ASEDIUL ŞI CUCERIREA CETĂŢII INEU, NUMIREA NOULUI CRAI AL TRANSILVANIEI ŞI PREDAREA CHEILOR DE LA CETĂŢILE <CARAN>SEBEŞ ŞI LUGOJ (126)

A doua zi noaptea, cînd s-a ajuns sub zidurile cetăţii Ineu, tunurile cele cu guri de balaur, zdrobitoare de cetăţi şi dărîmătoare de turnuri, fiind transportate cu ajutorul carelor în apropierea cetăţii asediate, au fost aşezate în locurile de tragere, iar ienicerii, la rîndul lor, potrivit firmanului vizirului, au făcut în jurul cetăţii cîte trei rînduri de întărituri, care au fost terminate la miezul nopţii. După ce fiecare s-a aşezat în şanţul său, s-au pregătit cu toţii de luptă... Cînd <duşmanii> cei josnici au privit din vîrfurile turnurilor afară, au văzut că cetatea era înconjurată din toate părţile de o mare mulţime de oşti, asemenea unui ocean.

Atunci <îngrozindu-se>, au înţeles că nu există altă cale de scăpare decît predarea cetăţii Ineu. Chiar în ziua aceea, a treia zi a lunii mai sus-arătate [54], <ghiaurii> au aşezat steagul alb pe vîrful cetăţii şi au trimis la serdarul mărinimos cîţiva oameni renumiţi cu scrisoare şi cu rugămintea de iertare...

[51] 24 august 1658.
[52] Mehmed al III-lea (1595 — 1603).
[53] 30 august 1658.
[54] 2 septembrie 1658.

Astfel, ei au predat cetatea şi potrivit vorbei „iertarea este pomana victoriei"..., li s-a dat învoire şi au fost iertaţi, cu condiţia de a ieşi <din cetate> pînă în seara acelei zile.

<Se relatează că, totuşi, li s-a îngăduit să părăsească cetatea în răstimp de trei zile, împreună cu familiile şi cu averile lor>.

(127) Pentru paza cetăţii au fost recrutate oşti de călăreţi şi de pedestraşi şi au fost desemnaţi ieniceri de la înalta reşedinţă, beilerbeiul de Timişoara, Cenghizade Ali paşa, cu oastea eialetului său, precum şi beilerbeiul de Buda, vizirul Kenan paşa, şi emirii din împrejurimi...

După cucerirea cetăţii, banii, nemeşii, *calamarii* <?>, precum şi raialele care trăiau în acea regiune, mari şi mici, au trebuit să arate cu toţii supunere faţă de înaltul Devlet. Însă ei, sub aţiţarea afurisitului aceluia, pe lîngă faptul că s-au împrăştiat prin munţi şi dealuri, au îndrăznit să apuce şi calea răzvrătirii. Din această pricină, din porunca victoriosului serdar, douăzeci de mii de oşteni, pedeştri şi călări, au fost trimişi în toate părţile, ca şi asupra tuturor oraşelor, pentru a aduce la ascultare şi la supunere pe acel răufăcător îndîrjit. Ca nişte cuceritori victorioşi oştenii au zburat în toate părţile acelor ţinuturi şi au luat prizonieri pe toţi bărbaţii şi toate femeile şi toţi copiii ce le cădeau în mîini şi le-au pricinuit pagube şi le-au devastat avuţiile şi toate bunurile. Astfel, din şesuri şi de pe cîmpii, au intrat în mîinile lor hotare întinse şi numeroase vite. În felul acesta, acele ţinuturi au fost călcate de caii luptătorilor, care s-au
(128) întors şi s-au alăturat trupelor ce se aflau la locul de adunare a oştii... iar pentru a-l face <pe Rákóczy> să părăsească acele ţinuturi, împreună cu ceata de maghiari de lîngă el, şi pentru a nu mai lăsa să se ivească acolo tulburări felurite, s-a trimis scrisoare preamăritului han, chemîndu-l în părţile acelea cu armată numeroasă, în scopul de a pune stăpînire pe cetatea pe care o ocupa <Rákóczy>... După o versiune, gloriosul han a trecut prin trecătoare şi, intrînd înăuntrul graniţelor duşmane răufăcătoare cu mai mult de două sute de mii de oşteni tătari şi cazaci, acestea au devastat şi au prădat locurile pe unde au trecut, luînd în captivitate pe unii dintre locuitori şi nimicindu-i pe alţii. În felul acesta, îndată ce au ajuns la oraşul de reşedinţă a afurisitului mai sus-arătat <Rákóczy>, numit Belgrad-i Erdel [55], oastea căzăcească, neţinînd seama de tunuri şi de puşti, a intrat sub zidurile cetăţii şi, în mai puţin de trei ore de luptă şi de măcel, s-a urcat pe scări deasupra cetăţii, iar cînd a deschis porţile oraşului, oştile tătare, care erau pregătite să devasteze, au intrat valuri după valuri şi au prădat toate colţurile oraşului, de jos pînă sus, capturînd bogăţii nenumărate.

Afurisiţii fără de lege, neputînd rămîne în acele locuri, fugiseră pînă la o cetate puternică din apropierea graniţei austriece. Restul oştilor lor, de asemenea, rămînînd fără serdar, nu s-a putut menţine şi s-a refugiat în munţii greu de străbătut. Ţările mai sus-arătate rămînînd fără oaste şi fără serdar, bravii tătari vînători de duşmani le-au răscolit fără teamă, pricinuindu-le pagube. Pe cei mai mulţi i-au trecut prin sabie, iar familiile
20 r. şi copiii lor i-au luat în captivitate. Suferind din pricina persecuţiilor oştilor,

[55] „Belgradul ardelenesc", adică Alba Iulia.

raialele s-au prezentat la oastea norocoasă şi s-au supus, rugînd totodată să fie iertate. Rugămintea lor fiind acceptată, vorbele lor au fost ascultate, iar devastările au fost oprite. După aceea, a sosit un om, cu scrisoare, din partea supusului creştin numit Parcea Iakoş [56], care ocupa slujba de defterdar al lui Rákóczyoğlu şi care era banul ţinutului Ineu.

<Cererea de supunere a fost acceptată>. (129)

ÎNTĂRIREA PĂCII CU ŢĂRILE TRANSILVANIEI ŞI ÎNSĂRCINAREA LUI KENAN PAŞA, VALIU DE BUDA, PENTRU ÎNCEPEREA TRATATIVELOR

Ţara Transilvaniei avea nevoie de domnitor. Mai înainte de aceasta a fost numit în ţările Transilvaniei, ca principe, de către reprezentanţii celor trei neamuri din vilaietul Transilvaniei, mai sus-arătatul ghiaur Acaţiu Barcsai *(Parcea Iakoş)*. Purtarea negocierilor a fost încredinţată valiului de Buda, Kenan paşa. La primul *meğlis* [57], s-a vorbit despre întrebările şi răspunsurile ambelor părţi.

După ce au avut loc cîteva întruniri, domnia Transilvaniei a fost luată din mîna hainului de Rákóczyoğlu. Dar raialele şi beraialele, din cauza bănuielii că aceştia ar putea să se restabilească, s-au neliniştit.

<Turcii convoacă un mare divan cu toţi demnitarii cunoscători ai situaţiei de acolo>.

În urma sfatului ţinut, s-a hotărît ca, nefiind altul mai potrivit şi mai demn pentru domnie decît mai sus-arătatul Acaţiu Barcsai, acesta să fie numit crai în ţinutul Transilvaniei. După trei zile s-a întrunit un mare divan, unde au fost de faţă cei mari şi cei mici, cei tineri şi cei bătrîni şi unde a venit mai sus-numitul ban <Acaţiu Barcsai>, împreună cu banii şi cu nemeşii ce se aflau cu el.

Potrivit vechii legi, s-a recomandat să respecte condiţiile <din trecut>. Afară de aceasta, priceperea şi judecata banului au fost lăudate. La cele cincisprezece mii de galbeni anual, cît era haraciul vilaietului Transilvaniei, s-au adăugat încă douăzeci şi cinci de mii de galbeni. Astfel, el s-a angajat ca în fiecare an să dea cîte patruzeci de mii de galbeni ca haraci, iar această expediţie fiind provocată din vina lor, şi-a mai luat obligaţia să mai depună, numai în anul acela, la vistieria imperială, încă o mie de pungi de aspri pentru acoperirea cheltuielilor. De la cele două cetăţi, numite <Caran>Sebeş şi Lugoj, cucerite mai înainte de către valiul din Timişoara, se percepeau în fiecare an trei mii cinci sute de galbeni <*altun*> pentru săracii celor două oraşe sfinte [58]. Ele fiind însă cucerite prin biruinţă de către ghiauri, <Barcsai> şi-a luat obligaţia să le înapoieze împreună cu toate tunurile şi cu muniţiile ce se aflau în ele, precum şi cu toate satele din jurul lor. El s-a mai obligat să înapoieze toate raialele care, părăsind (130)
satele de la graniţă, plecaseră şi se supuseseră Transilvaniei. După ce ambele părţi au căzut de acord, prin înţelegerea tuturor din acea adunare, mai sus-arătatul principe al Transilvaniei a fost îmbrăcat cu caftan şi punîndu-i-se pe cap obişnuitul *sorguci*, s-a hotărît în acest fel.

---

[56] Acaţiu Barcsai.

[57] *Meğlis* : adunare, întrunire, consiliu, sfat.

[58] Mecca şi Medina.

ÎNTÎLNIREA VALIULUI DE BUDA, VIZIRUL KENAN PAŞA, CU BANUL <BARCSAI> ŞI DISCUŢIILE DINTRE EI

Cînd li s-a spus[59] : „în primul rînd trebuie evacuată cetatea Oradea şi predată padişahului, iar <în ceea ce priveşte> localităţile <Caran>Sebeşul şi Lugojul şi Fereng, anexele ţărilor bine păzite ale padişahului, ultima dorinţă împărătească este ca graniţa să se fixeze pe acolo ; această chestiune trebuie să fie astfel rezolvată", ei au răspuns : „dreptul de a porunci aparţine celui care dă firman, căci toată ţara Transilvaniei este proprietatea moştenită a preaputernicului şi preamăritului nostru padişah şi raiaua ei îi este tributară, iar noi sîntem robii săi cu mîinile legate. Dar în tratatul împărătesc ce fusese acordat sărmanilor ardeleni în timpul măreţei domnii a răposatului şi prealuminatului sultan Suleiman han, se hotărîse şi se prevăzuse ca de azi înainte să nu se mai ceară cetate şi pămînt din vilaietul Transilvania. De aceea, pînă acum nu s-a făcut vreo propunere în legătură cu această înţelegere. Afară de aceasta, în fiecare an s-au încasat de la raiaua din <Caran>Sebeş şi din Lugoj cîte trei mii cinci sute de galbeni pentru sfînta Medina şi este cunoscut de către demnitarii împărăţiei că această sumă se trimite împreună cu vistieria padişahului[60]. Înălţăm rugăciuni de la pămînt pînă la cer, în privinţa acestor cetăţi şi a acestui pămînt, ca să ni se acorde milă nouă supuşilor şi să nu se mai ceară lucruri peste puterile noastre, deoarece dacă vom spune că vom da şi nu vom fi în stare să respectăm obligaţiile asumate, atunci înseamnă că vom greşi. În cazul cînd cetăţile şi pămînturile mai sus-arătate vor fi date, atunci hainul de Rákóczyoğlu şi toate popoarele ghiaure din jurul nostru ne vor ataca şi ne vor face de rîs. Sperăm că în această privinţă norocosul şi preafericitul vizir şi prealuminatul serdar suprem va arăta bunăvoinţă faţă de noi. În locul celor cerute mai sus, să aranjăm lucrurile mărind haraciul în măsura puterilor noastre. Potrivit ilustrului firman, ne vom strădui din toate puterile noastre pentru a ajuta tezaurul împărătesc, dînd pînă şi cămaşa de pe noi. În această privinţă aşteptăm ilustrul său firman"...

Articolul 2 (ikinci made) : „Cetăţile Ineu îi sînt supuse din vechime, satele înscrise în condicile vistieriei *(defterhane)*[61] împărăţiei şi ele trebuie
(131) să fie stăpînite de acum înainte de către înaltul sultanat. Care este răspunsul vostru în această privinţă ?". Ei au răspuns : „În această privinţă nu avem nici o împotrivire. Cetatea Ineu este, din vechime, proprietatea moştenită a măreţului şi ilustrului nostru padişah. Nu avem nici un amestec şi nici o legătură cu raiaua ei. Rugămintea noastră este doar ca graniţa veche, înregistrată în condicile împărăteşti ca vilaiet, să fie luată drept bază şi să nu se mai permită călcarea ei".

Articolul 3 : „Majoritatea satelor din sangeacul Solnoc, înregistrate în trecut în condicile împărăteşti de slujbaşul vilaietului, ca *zeamete*, *timaruri* şi *vacufuri*, nesupunîndu-se cetăţii Ineu, dorinţa padişahului este ca ele să fie supuse, ca mai înainte, părţii noastre. Care este răspunsul vostru în această privinţă ?". Ei au răspuns : „Nici în privinţa aceasta nu avem vreo vorbă de împotrivire cîtuşi de mică faţă de dorinţa împărătească.

---

[59] Lui Barcsai şi oamenilor săi.
[60] Adică împreună cu haraciul.
[61] Adică condica de venituri.

De fapt toate aceste sate aparţin neamului haiducesc şi rebelilor. Aceştia sînt cei care au dat întotdeauna exemplu de răscoale şi de intrigi în vilaietul Ardealului. Vom trimite curînd scrisori şi-i vom sfătui drastic ca şi ei să se supună de acum înainte din adîncul inimii, ca şi sărmanul de mine, faţă de Pragul fericirii al marelui padişah, umbra lui Allah, iar satele mai sus-arătate să fie stăpînite cum se cuvine de către căpeteniile lor. Dacă vor asculta cuvîntul nostru şi nu se vor despărţi de voia împărătească, vor fi fericiţi, iar dacă, acţionînd de acum înainte împotriva firmanului împărătesc, nu vor accepta sfaturi, vor fi răspunzători ei înşişi şi noi, la rîndul nostru, întorcîndu-ne faţa de la ei, vom raporta la Poarta fericirii că ei sînt împotrivă. Apoi să se facă aşa cum va cere zelul padişahului".

Articolul 4. Ei au fost întrebaţi : „Padişahul doreşte ca Rákóczyoğlu cel necredincios să fie înlăturat de pe lumea aceasta. Care dintre voi este în stare să facă acest lucru?". Atunci banul <Barcsai> a răspuns : „În zilele fericite ale padişahului, nimeni nu este în stare să facă aceasta afară de mine. Dacă domnia Transilvaniei, găsindu-se potrivită robului de mine, îmi va fi dăruită prin unirea notabilităţilor celor trei neamuri [62], imi iau angajamentul, cu voia lui Allah, să-l omor pe Rákóczyoğlu". De asemenea, notabilii celor trei neamuri, ce se aflau lîngă el, au întărit spusele sale, zicînd că „este în stare să facă precum a spus".

Articolul 5. Apoi li s-a spus astfel : „În ceea ce priveşte această expe- (132)
diţie, ştiţi că s-au făcut foarte multe cheltuieli din vistierie şi toate aceste cheltuieli au fost din cauza voastră, deci urmează să fie despăgubite tot de voi". Atunci el <Barcsai> a răspuns : „Ce va porunci sultanul, vom sluji în măsura puterii noastre şi nu ne vom da în lături atît cît ne permit
puterile noastre. În orice caz, implorăm mila sultanului". Scuzele şi rugă- 20 v.
minţile lor fiind primite de către demnitarii împărăţiei, i s-a dat în mînă din partea sultanului, ca semn de domnie, buzdugan *(topuz)* de aur şi, fiind distins cu titlul de crai, a fost trimis la locul său cu favoruri şi cu steag ilustru. Iar el, drept mulţumire pentru această binefacere, a trimis cheile cetăţilor <Caran>Sebeş şi Lugoj... Cînd toate acestea au fost aduse, împreună cu cheile cetăţilor, la cunoştinţa padişahului, a fost desemnat, potrivit obiceiului înscăunării, Iusuf aga, care era unul dintre capugibaşîii înaltei Porţi, împreună cu un număr oarecare de oşti de serhat, şi a fost trimis la Belgradul transilvan [63], care era reşedinţa sa de domnie.

<Refuzul lui Abaza paşa de a participa la expediţia din Transilvania de teamă de a nu fi omorît. Întoarcerea marelui vizir la Istanbul; răscoala gelalîilor în Anatolia>.

Beilerbeiul de Buda, vizirul Kenan paşa, fiind lăsat cu oastea de (141)
serhat pentru paza Ineului, marele vizir şi-a luat rămas bun de la gaziii musulmani la 18 ale lunii zilhiğğe [64] şi, pornind de lîngă cetatea Ineu, după ce a străbătut menziluri, a sosit în şesul Timişoarei...

---

[62] Adică unguri, saşi şi secui, români nefiind recunoscuţi ca naţiune receptă.

[63] Alba Iulia.

[64] 16 septembrie 1658.

21 v. ## ANUL O MIE ŞAIZECI ŞI NOUĂ [65]

(142) <Izbucnirea unor răscoale în Anatolia, Karaman, Adrianopol, Maraş, Arabia etc. şi trimiterea lui Boşnak Ismail paşa gentru reprimarea lor. Omorîrea lui Abaza Hasan paşa şi a lui Bostangi-başî Hasan aga din Malta; schimbări în ierarhia Porţii>.

(143) ... Lui Kadri paşa, beilerbei de Silistra, i-a fost acordat ţinutul Siria.

(166) ### SOSIREA SOLULUI AUSTRIAC

Fiind tradusă scrisoarea sa şi prezentată padişahului la 23 şevval 1069 [66], în ea se făcea cunoscut că împăratul înclina să intervină pentru afurisitul, izgonitul şi hainul zis Rákóczyoğlu, care, fiind mai înainte crai în Transilvania, se răsculase. Această intervenţie nefiind demnă pentru lege şi stat, buna dispoziţie a padişahului, stăpînitor al lumii, s-a resimţit din pricina acestei intrigi. De aceea, focul zelului său de stăpînitor aprinzîndu-se, au fost emise hatt-i humaiunuri către cei de la Adrianopol pentru ca în primăvara aceea să se pornească din nou în expediţie asupra vilaietului Transilvania.

22 r. ### ALTĂ POVESTIRE

(173) Vegihi Celebi [67], fiind din Crimeea, a descris în cronica sa aceste mari războaie în felul următor : „Zicîndu-şi că din pricina faptului că de peste zece ani n-a fost înlăturat necazul provocat de ghiaurul veneţian şi că fie din pricina răscoalei în Anatolia a gelalîilor, fie că trebuia făcută o expediţie împotriva Ungariei, o parte a oştii islamice se află în insulă şi o altă parte se află la paza ţărmurilor, majoritatea <oştii> fiind astfel împărţită şi împrăştiată pentru lupte şi la asediile cetăţilor de la marginile de ţară, iar adunarea ei la un loc fiind socotită cu neputinţă, afurisitul fără de lege şi rătăcitul crai al Moscovei [68] a considerat că este prilejul nimerit ca, pornind cu oaste numeroasă, să distrugă cămine şi ţinuturi, să le ruineze şi astfel să provoace tulburări şi destrămări în imperiul cel veşnic al osmanlîilor. El a fost preocupat de aceasta mai bine de doi ani, strîngînd oşti şi muniţii pentru expediţie. În timpul acesta, potrivit adevărului că „ghiaurii sînt o naţie unită", pierzîndu-şi cu totul răbdarea din pricina răzvrătirii voievozilor maghiari, valahi şi moldoveni, a socotit necesar să treacă la fapte istorice pentru ocrotirea credinţei şi a neamurilor acestora.

<Se descriu atacurile permanente ale cazacilor asupra satelor şi oraşelor de pe ţărmul
26 v. Mării Negre>.

În timpul acesta, fostul crai al Transilvaniei, afurisitul de Rákóczy,
(178) strîngînd oaste şi supunînd cea mai mare parte a ţării, a tulburat domnia noului voievod Acaţiu Barcsai. Acesta a făcut cunoscut că nu poate să i se opună şi că afurisitul fără de lege numit Constantin [69], care fusese mai

[65] 29 septembrie 1658 — 17 septembrie 1659.
[66] 14 iulie 1659.
[67] Hasan Veğihi, cronicar otoman, originar din Crimeea (vezi volumul de faţă, p. 166—168).
[68] Alexei Mihailovici Romanov (1645 — 1676), ţarul Rusiei.
[69] Constantin Şerban (1654—1658).

înainte voievod în Țara Românească și care fugise, venind acum cu ajutor de la Rákóczyoğlu, a pus stăpînire asupra Moldovei [70], obținînd victorie. El a mai arătat că voievodul Țării Românești, Givan-bei [71], răsculîndu-se, a omorît pe toți turcii, fie negustori, fie altceva, care se aflau în vremea aceea în ținuturile sale, dîndu-și pe față răzvrătirea. Astfel, stricarea și destrămarea ordinii de la acele serhaturi au ajuns la urechile preaslăvitului împărat, păzitor al dreptății. Atunci, el a hotărît să pornească de îndată spre Adrianopolul cel bine păzit și s-a dat firman să se pregătească toate cele necesare pentru plecarea în expediție și pentru trecerea prin strîmtoarea de la Galipoli. Cu aceasta s-a terminat și anul".

ANUL O MIE ȘAPTEZECI [72] 27 r. (181)

În ziua de vineri, 10 ğemazi II [73], eialetul Silistrei a fost acordat micului mirahor Merzifonlu [74] Kara Mustafa aga. 27 v (182)

NUMIREA VOIEVOZILOR ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI (185)

Voievodatul Moldovei a fost încredințat și dăruit fiului [75] voievodului Lupu [76] închis la Yedicule și care mai înainte a fost domn în Moldova timp de aproape douăzeci de ani, iar voievodatul Țării Românești a fost încredințat și dăruit supusului nemusulman numit Mihnea [77], care fusese numit anul trecut domn în Moldova din partea înaltului Devlet și care fugise și venise la Adrianopol din pricina ocupării <țării> de către cei arătați mai sus. A fost trimis hatt-i humaiun, cu poruncă imperială, împreună cu sabie și *hilat*, preamăritului han ca să meargă cu oastea tătărească, iute ca vîntul, să-i așeze la reședințele lor de domnie și să recucerească acele vilaieturi din mîinile acaparatoare ale răufăcătorilor și răsculaților, care le cuceriseră prin biruințe, și să le vină de hac. De asemenea, din partea aceasta fusese numit ca serascher Arnavud Ahmed bei, căruia i se acordase, ca recompensă, sangeacul Ilbasan pentru multele sale fapte de vitejie, arătate mai înainte, pe cîmpurile de luptă din Țara Românească și Moldova. Atașîndu-i-se, pe lîngă toate trupele sale de gardă, o mie de oșteni din oastea din Rumelia, precum și oastea din eialetul Silistrei, i s-au dat sfaturi să aștepte sosirea oștii tătare și, împreună cu ea, să se străduiască să împrăștie pe dușmanii legii, potrivit dorinței sultanului celui fericit. Aceștia, la rîndul lor, luîndu-i pe voievozi, în zilele cînd au ajuns la granița Moldovei s-au întîlnit mai întîi cu calgai Gazi Ghirai sultan care, potrivit obligațiilor ce decurg din firmanul împărătesc, fusese numit de către preamăritul han, împreună cu vreo cincizeci de mii de ostași

70 În noiembrie 1659.
71 Mihnea al III-lea Radu (1658 — 1659); *civan* (tc.): „om tînăr și frumos".
72 18 septembrie 1659 — 5 septembrie 1660.
73 22 februarie 1660.
74 Din Merzifon, localitate în Anatolia.
75 Ștefăniță Lupu (1659 — 1661).
76 Vasile Lupu (1634 — 1653).
77 Mihnea al III-lea Radu.

tătari vînători de duşmani. S-a alăturat de îndată oştilor tătare şi un număr oarecare de oşti trimise în ajutor de către craiul leşesc şi hatmanul căzăcesc. Iar ghiaurul fără de lege ce pusese stăpînire pe Moldova aşezase în faţa oraşului numit Iaşi şapte tabere şi, afară de alţi luptători, pusese în tabere şi pe cei treizeci de mii de puşcaşi. De asemenea, aşezînd în faţa lor şi cele douăsprezece tunuri, se pregătise pentru luptă. Oastea numeroasă de raia, formată din populaţia vilaietului, a venit şi s-a supus noului domn, fiul lui Lupu. Atunci, luîndu-se măsuri pentru înlăturarea taberelor, în urma înţelegerii cu oştile islamice, oştile leşeşti şi căzăceşti au fost puse să meargă în faţă, iar <musulmanii> au mers în urma lor. Astfel au pornit asupra taberei. Îndată ce au ajuns şi s-au aşezat în faţă, au şi început să se lupte şi să se măcelărească, iar la primele ciocniri <moldovenii> au omorît cea mai mare parte din oştile leşeşti şi căzăceşti ce se găseau în faţă şi s-au împrăştiat. Duşmanii mai sus-arătaţi începînd să atace şi restul oştii, înfruntarea lor şi continuarea bătăliei a devenit grea din pricina întăritu-
(186) rilor pe care le aveau în tabere. De aceea <musulmanii>, pentru a-i despărţi de tabără pe afurisiţi şi pentru a-i scoate la cîmp deschis, s-au prefăcut că sînt înfrînţi şi au plecat de pe cîmpul de luptă spre vale. Dar ghiaurii nedemni n-au mers asupra lor, ci s-au întors în tabără, din care pricină, în ziua aceea, s-a renunţat la luptă. A doua zi, dis-de-dimineaţă, cînd s-a mers din nou asupra lor, afurisiţii cei fără de lege, trăgînd cu tunurile şi cu puştile din toate părţile, au făcut ca terenul de luptă să pară îngust ochilor tătarilor şi în felul acesta nu i-au lăsat să se apropie de ei. Şi ziua aceea a trecut aşa. A treia zi, în zorii zilei, s-a început iarăşi lupta din toate părţile. Ori de cîte ori ghiaurii nedemni treceau la atac, oastea islamică, la rîndul ei, prefăcîndu-se că este înfrîntă, se retrăgea mereu şi, pînă la urmă, ghiaurii cei nenorociţi au ieşit din tabere şi au mers asupra ei, îndepărtîndu-se în felul acesta de taberele lor. Atunci, oştile purtătoare de noroc, despărţindu-i prin viclenie pe cei mai sus-arătaţi, au luat măsuri pentru a-i distruge cu uşurinţă şi a-i urmări, renunţînd la calea fugii, potrivit înţelesului vorbei : „Război înseamnă viclenie''. Atunci, ialîagası [78] Mehmed bei, împreună cu cei trei mii de viteji care făceau parte din suita sa şi împreună cu prietenii săi, a pornit îndată într-o parte. De asemenea şi vitejii din Rumelia, care plecaseră într-o parte a munţilor din apropierea cîmpului de luptă, au pornit şi ei, împreună cu Mehmed bei, în altă parte. De asemenea, cînd şi renumitul comandant al oştii tătare, Gazi Ghirai sultan, a plecat spre cîmpie cu restul oştii tătare, iute ca vîntul, duşmanii cei răi au socotit că <musulmanii> sînt înfrînţi total. De aceea oştile lor au pornit pe urmele oştilor <musulmane> împrăştiate. În felul acesta oastea lor s-a risipit şi cînd s-a răspîndit prin munţi şi cîmpii, vitejii luptători şi bravii gazii s-au întors asupra lor şi i-au atacat cu săbiile sîngeroase şi au îndreptat arcurile asupra lor. Venind mereu din toate părţile ca nişte lei, i-au nimicit pe duşmanii înspăimîntaţi. Munţii s-au umplut de cadavrele lor, iar văile de sîngele lor. Atunci, cu ajutorul lui Allah cel binefăcător, s-a dovedit că prin voinţa lui duşmanii legii au fost înfrînţi şi zdrobiţi, iar gazii musulmani au devenit victorioşi şi norocoşi. Mai sus-numitul voievod a fugit în părţile Ţării Româneşti, cu un număr mic de supuşi creştini răufăcători *(zimmi)*. Cei care i-au ajuns din urmă, i-au trecut prin săbii

[78] Aga de litoral, reprezentantul hanului Crimeei în Bugeac.

fără să le dea aman. De asemenea celor setoşi de răzvrătire, cu ajutorul loviturilor de săbii le-au dat să bea din şerbetul morţii. După aceea, armata islamică, bucurîndu-se de nenumărate prăzi, l-a înscăunat pe noul voievod [79] la reşedinţa sa de domnie. După ce au stat cîteva zile, pornind de acolo, au plecat în Ţara Românească pentru a-l pune la locul său şi pe voievodul acelei ţări [80]. Ghiaurul fără de lege numit Ğivan bei, punînd la cale multe intrigi şi răutăţi, se răsculase şi omorîse peste zece mii de negustori care se găseau în ţara sa şi îndrăznise să treacă de partea cealaltă, sprijinindu-se /(187)
pe un număr oarecare de rebeli, dintre răufăcătorii unguri şi croaţi, ce se adunaseră în jurul său. Voievodul Moldovei venind şi dîndu-i de ştire că el nu a putut rezista cu oastea de care dispunea şi că a fost înfrînt şi, de asemenea, informîndu-l că <musulmanii> urmează să sosească imediat, ceata nemiloasă <a lui Ğivan bei> n-a îndrăznit să mai stea nici o clipă şi el <Ğivan bei>, luîndu-şi vistieria şi avuţiile, a fugit la Rákóczyoğlu, împreună cu mai sus-arătatul <voievod al Moldovei>. După puţin timp, trupele islamice au sosit, dar n-au găsit nici urmele celor amintiţi mai sus. Ei au mers pînă la capătul celălalt al serhatului, cete după cete, şi, răscolind cîmpiile şi munţii, ori de cîte ori au dat peste supuşii celor de mai sus i-au trecut prin sabie şi au curăţat ţara aceea de duşmani şi i-au zdrobit, distrugînd şi nimicind în total douăsprezece mii şapte sute de nenorociţi. Astfel, cînd s-a raportat preamăritului împărat despre înscăunarea mai sus-arătatului voievod la reşedinţa domniei sale, căpetenia oştilor tătare şi ceilalţi emiri renumiţi au primit din partea onoratului padişah caftane strălucitoare, precum şi nenumărate favoruri, fiind astfel distinşi cu diferite daruri. Apoi, dîndu-li-se învoire, s-au întors la reşedinţele lor de guvernare. În timpul acesta, sosind la Pragul imperial scrisoarea gloriosului han tătăresc, se anunţa că „hatmanul cazacilor a încetat din viaţă şi s-au ivit între ei certuri, încît cea mai mare parte din ei au încetat de a ni se mai supune nouă".

<Sultanul dă învoire pentru plecarea tătarilor; hanul tătăresc relatează printr-o scrisoare despre moartea hatmanului căzăcesc, nesupunerea cazacilor faţă de tătari şi eventualitatea unor atacuri căzăceşti în Marea Neagră>.

IZBUCNIREA RĂSCOALEI VOIEVODULUI DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ, RĂUFĂCĂTORUL MIHNEA, ŞI TRIMITEREA DE EMIRI ŞI DE OŞTI STRĂLUCITE ÎMPOTRIVA ACELUI RĂU CRESCUT ŞI PLIN DE INTRIGI (188)

Această veste înspăimîntătoare ajungînd la Pragul imperial, s-a trimis un număr oarecare de ieniceri şi oşti din cele patru bulucuri *(bölük-halkı)*, precum şi beilerbeiul de Rumelia, Hadîm Mehmed paşa, care era la paza strîmtorilor *(Boğaz-Hisar)*, şi beilerbeiul de Anatolia, Ali paşa, cu toate trupele lui de gardă. Ei au plecat în mare grabă spre Giurgiu. Cînd i s-au alăturat lui Ğan Arslan paşa, care era serascher peste oastea norocoasă din partea aceea, acel afurısit şi fără de lege şi nerecunoscător numit Mihnea, trimiţînd cîteva mii de răufăcători dintre ghiaurii din Ţara Românească, i-a pus să atace împrejurimile Giurgiului şi să ia cirezile,

---

[79] Ştefăniţă Lupu.
[80] Gheorghe Ghica (1659 — 1660).

de vite, prădînd şi provocînd pagube. El şi-a manifestat, în felul acesta, necredinţa şi răzvrătirea şi a strîns în jurul său pe rebelii din Ţara Românească. După ce şi-a aşezat raiaua în locuri greu de trecut şi în munţii Transilvaniei, a pus să se sape şanţuri în cele patru părţi ale Tîrgoviştei şi, făcînd tabere şi procurînd tunuri, a pregătit cantităţi îndestulătoare de muniţii. El s-a întărit acolo cu aceşti ghiauri josnici adunaţi la îndemnul rebelului Rákóczyoğlu, care i-a spus : „Am făcut înţelegere şi alianţă
(189) cu ghiaurii şi infidelii din împrejurimi, iar tu, ieşind din cercul supunerii ‹faţă de turci›, să începi, cu ghiaurii adunaţi, să distrugi căminele şi ţinuturile lor ‹musulmanilor›; dacă ai nevoie de oaste, te voi ajuta". ... În felul acesta, şi acest afurisit şi izgonit, uitînd de binefacerile sultanului, a apucat calea răscoalei, începînd astfel să omoare pe nedrept mulţi oameni nenorociţi şi nevinovaţi şi să le devasteze avuţiile şi să le pricinuiască diferite pagube. De aceea emirii oştilor care se aflau în serviciul de pază au zdrobit mai înainte, de mai multe ori, rătăcitele oşti diavoleşti ale acestui
28 r. răufăcător, pe mulţi dintre oşteni trecîndu-i prin săbiile distrugătoare de inamici, iar pe alţii făcîndu-i prizonieri şi punîndu-i în lanţuri. Presupunîndu-se că aceste fapte pline de învăţăminte îi vor fi o lecţie bună, fuseseră oprite ‹oştile otomane›. Cînd răscoala lui s-a extins şi a devenit violentă, voievodatul Ţării Româneşti a fost încredinţat supusului nemusulman *(zimmi)* numit Lika [81], care fusese mazilit de la domnia Moldovei. Cînd s-a dat înaltă poruncă pentru înscăunarea sa, el a pornit în Ţara Românească, iar Constantin [82] cel fără de lege, care fusese mai înainte voievod în Moldova, zicînd că „ţara este liberă şi poate să-mi fie acordată mie", în urma aţîţării intrigantului de Rákóczyoğlu s-a dus în vilaietul Moldovei cu un număr mare de răufăcători de-ai săi. De asemenea, s-a făcut arz la Curtea ocrotitoare a lumii că cea mai mare parte dintre moldoveni s-a supus cetelor răsculate. Atunci s-a trimis îndată poruncă imperială către gloriosul han, care, după primirea ei, i-a dat în sarcină prinţului calgai *(kagılgai)* un număr suficient de ostaşi tătari. Cînd aceştia au sosit în mare grabă în ţinuturile moldoveneşti, păgînii aceia, aflînd de aceasta, le-au ieşit înainte cu alaiurile lor gata de luptă. La începutul luptei, ţinutul ghiauresc fiind nepotrivit pentru oştile tătare, acestea, pentru a-i aţîţa ‹pe moldoveni›, s-au prefăcut că fug. Tabăra păgînilor, socotind că e momentul potrivit ‹pentru a-i ataca›, a ieşit pe cîmpul de luptă. Atunci ‹ostaşii tătari› s-au întors de îndată asupra ghiaurilor şi i-au împresurat din toate părţile. Dîndu-se o luptă crîncenă şi, cu ajutorul lui Allah, toţi ghiaurii fiind trecuţi prin sabie, din capetele nefaste şi trupurile barbare ale ghiaurilor omorîţi s-au făcut movile. Îndărătnicul şi afurisitul numit Constantin, văzînd această situaţie, a luat cu el cîţiva afurisiţi şi a dispărut, fugind în munţii Transilvaniei, iar oştile tătare, însărcinate cu urmărirea lui, au răscolit munţii cei înalţi, dar nu l-au putut prinde în nici un chip. Astfel, de acum încolo, vilaietul Moldovei a scăpat de răufăcătorii aceia. De asemenea şi prinţul calgai a plecat după aceea spre Ţara Românească. În partea aceea, Mihnea cel fără de lege şi răufăcător pornise în mare grabă de la Tîrgovişte, cu multe mii de ghiauri

[81] Gheorghe Ghica.

[82] De fapt este vorba de Gheorghe Ştefan (1653 — 1658), dar cronicarul îl confundă cu Constantin Şerban (1659) care a domnit şi în Ţara Românească (1654—1658).

nedemni, cu scopul de a pricinui pagube oştilor islamice care fuseseră trimise împotriva lui. Cînd s-a apropiat de locul unde se găseau oştile islamice, gaziii musulmani, aflînd aceasta, şi-au aranjat rîndurile şi mergînd împotriva ghiaurilor nedemni, au început lupta şi măcelul. Cu toate că focul luptei se aprinsese, totuşi pentru că se lăsa noaptea, s-a renunţat la luptă.
S-au odihnit, urmînd ca să li se dea pedeapsa meritată a doua zi dis-de- (190)
dimineaţă, atunci cînd cîmpul de bătălie se va încălzi. Acei nenorociţi, la rîndul lor, stăteau într-un loc mai îndepărtat şi îşi făceau socotelile.În acest timp, au sosit din bezna nopţii, din partea Tîrgoviştei, vestitorii lor şi le-au răspuns în scris, anunţîndu-i că ,,prinţul calgai, înfrîngîndu-i pe moldoveni, vine încoace în mare grabă. Să aveţi grijă de voi cu mare băgare de seamă, deoarece, în cazul cînd veţi fi nepăsători, nici unul dintre voi nu va scăpa cu viaţă''. Întunecîndu-li-se îndată vederea şi inimile lor fiind cuprinse de spaimă, şederea lor s-a transformat în fugă şi, în zorii zilei, au ajuns cu multă greutate, uluiţi şi zăpăciţi, în tabăra lor de la Tîrgovişte. Dar neputînd să stea nici acolo, boierii, dintre locuitorii Ţării Româneşti, au început să strige, zicînd astfel : ,,mai înainte am fost înfrînţi, dar acuma am fugit. De aceea pe tine te vor cere de la noi, aşa încît nu te vom lăsa să fugi''. Şi cu mare mulţime de oameni ei au înconjurat palatul său <al domnului> din toate părţile, aşteptînd sosirea oştilor purtătoare de victorii. Dis-de-dimineaţă sosind şi vitejii oştilor islamice, cînd i-au întrebat despre ghiauri, primind vestea îmbucurătoare despre fuga lor, în noaptea aceea, au încălecat cu toţii şi au pornit în goana cailor pe urmele lor. Potrivit înţelepciunii lui Allah, pe lîngă faptul că prinţul calgai, mergînd pe un drum greşit, nu a putut să vină, oştile islamice ce se aflau în partea aceasta se mişcau şi ele încet. De aceea afurisitul fără de lege, care era asediat <de ai săi>, zicînd că e momentul să profite de acest prilej pentru a-şi salva viaţa nedemnă, a dăruit puşcaşilor care se aflau lîngă el multe bogăţii.

<Între timp, s-a aflat că boierii şi ostaşii Ţării Româneşti au fugit spre Transilvania>.

Astfel, ajungînd în munţii Transilvaniei, ei au umblat în dreapta şi în stînga fără încetare şi, fugind zi şi noapte, au dispărut fără urmă. Sosind apoi oştile tătare şi cele islamice şi aflînd de fuga acelui duşman norocos [83], au desemnat şi au trimis oameni şi oşti pentru a-i ieşi înainte şi pentru a-l prinde şi neputînd fi prins, se părea că-l înghiţise pămîntul. Ei au raportat atunci că, fiind timp de iarnă şi zile ploioase, oştile islamice sînt în mare măsură stînjenite. Au făcut arz şi despre fuga celui fără de lege, precum şi despre faptul că în oraşul Tîrgovişte sînt multe biserici întărite şi că oraşul se află între ele şi că în apropiere se află munţi. De aceea, s-a spus că atît timp cît acestea <bisericile> nu vor fi dărîmate şi distruse din temelii, ei nu vor înceta să se adune şi să facă intrigi. Atunci a fost dată înaltă poruncă pentru dărîmarea şi distrugerea lor, spre a fi prefăcute în ruine şi în cuiburi pentru ciori, voievozii Ţării Româneşti urmînd să locuiască de azi înainte în oraşul Bucureşti *(Bükreş)*. Atunci au fost distruse, aşa cum s-a arătat, acele biserici, iar tunurile şi muniţiile, precum şi celelalte unelte pregătite de acei necredincioşi, fiind luate în stăpînire, împreună cu tot ce s-a găsit acolo, au fost capturate, iar mai sus-

[83] Domnul fugar ~~Radu Mihnea.~~

arătatul Ghica *(Lika)*, voievodul de acum, a fost înscăunat la reşedinţa
(191) sa de domnie. Potrivit ceremonialului lor păgînesc, boierii şi ceilalţi ghiauri nedemni i-au sărutat mîna.

Apoi, dîndu-se învoire prinţului calgai şi oştii tătare, precum şi oştilor islamice, le-au fost dăruite caftane şi fiecare s-a îndreptat spre patria sa.

MARELE RĂZBOI SFÎNT AL LUI SEIDI AHMED PAŞA, ÎNFRÎNGEREA ŞI OMORÎREA RĂUFĂCĂTORILOR DIN TRANSILVANIA, PRECUM ŞI NIMICIREA AFURISITULUI DE GHEORGHE, FIUL LUI RÁKÓCZY [84]

Nu trebuie să fie ascuns şi învăluit oamenilor cu vederi largi faptul că afurisitul fără de lege şi rătăcitul cu credinţa urîtă numit Rákóczyoğlu Gheorghe, care fusese principele Transilvaniei în trecut, fiind cuprins de
29 r. patimă, pornise pe la începutul anului 1067[85], de la reşedinţa stăpînirii sale, în ţara leşească, cu vreo şaizeci de mii de oşteni pe care îi strînsese călăuzit de satana. S-a descris mai sus cum, prin lovituri crîncene date de vitejii tătari, aceştia fuseseră distruşi în locul unde se adunaseră, iar afurisitul şi nenorocosul numit Kemény Ianoş[86], care era unul dintre conducătorii ţării sale, căzînd în mîinile oştilor tătare, fusese închis multă vreme. Rugînd apoi să fie eliberat în schimbul unui preţ de răscumpărare de o sută de mii de galbeni, el şi-a mărturisit această dorinţă faţă de gloriosul han şi acesta i-a îngăduit să trimită un om din partea sa pentru încasarea <sumei respective>. Însă, pe cînd rudele sale se străduiau să strîngă amintita sumă, sus-numitul Ğivan bei [87], cel izgonit de la domnia Ţării Româneşti, aflînd aceasta şi fiind cu el în relaţii <prieteneşti> încă din trecut, a trimis om la gloriosul han, care, la rîndul său, l-a trimis cu cîţiva tătari <pe Ioan Kemény>. Dar, cînd afurisitul cel fără de lege <Ioan Kemény> a venit lîngă mai sus-arătatul Ğivan bei, l-a aţîţat pe acesta, prin felurite viclenii, împotriva padişahului şi astfel a dat pe faţă toată revolta şi ura pe care de multă vreme le ţinea ascunse în inima sa. Astfel, după ce i-a ucis pe tătarii care veniseră să ceară banii [88], el <Mihnea> a omorît pe cei peste o mie de negustori ce se găseau în ţinuturile acelea, trimiţînd totodată şi pe Kemény lîngă Rákóczyoğlu. Apoi, pregătind peste 10 000 de ghiauri răzbunători şi dîndu-şi pe faţă alianţa şi unirea sa <cu ceilalţi>, precum şi nesupunerea sa faţă de înaltul Devlet, şi-a găsit beleaua. Iar mai sus-numitul Ioan Kemény, mergînd lîngă vechiul său binefăcător, s-a grăbit să se unească şi să se alieze cu el <cu Rákóczyoğlu>, cerînd ţara Transilvania, care era proprietatea sa moştenită. Începînd să strîngă oaste, el a mers în scurt timp asupra lui Acaţiu Barcsai *(Akuş Barçai)*, care era noul voievod al Transilvaniei, cu douăzeci de mii de ghiauri pregătiţi şi înarmaţi. Mai sus-numitul, nefiind în stare să se apere, a arătat situaţia beilerbeiului de Buda, cuceritorului de ţinuturi, vizirul Seidi

[84] Gheorghe Rákóczy al II-lea, principele Transilvaniei (1648—1660).

[85] 20 octombrie 1656—8 octombrie 1657.

[86] În text: *Kelianoş*.

[87] Mihnea al III-lea Radu.

[88] Cei 100 000 de galbeni.

Ahmed pașa, însărcinat cu paza Ineului *(Yanova)*, cerînd totodată ajutor de la el și de la oastea norocoasă de margine.

Potrivit relatării lui Deli-Hüsein efendi, *reis ül-küttab* [89], nenorocitul cel umil și fugarul cel distrus numit Rákóczyoğlu, pierzîndu-și speranța (192)
din cauza întîmplărilor din Țara Românească și Moldova și gîndurile sale nefaste nefiind realizate, ar fi trebuit să se retragă într-un colț pentru a-și salva trupul nedemn. Dar el, nemulțumindu-se cu aceasta, a strîns din nou un număr oarecare de nedemni dintre ghiaurii netrebnici și a început să se arate, ca un cîine îndrăzneț, cînd în părțile de la Alba Iulia[90], cînd în părțile Sibiului *(Zibin)*, cînd în părțile cetății Deveboynu [91], cînd în părțile cetăților Brașovului [92] și Oradiei [93]. Uneori se ascundea, alteori apărea în munți și pe cîmpii, pentru a dispărea din nou, în felul acesta el necăjea și supăra raiaua din Transilvania. Cînd purtările sale de acest fel au fost aduse la cunoștința Pragului califatului, s-au emis hatt-i humaiun purtător de fericire și înalte porunci pentru vizirul Seidi Ahmed pașa, care era însărcinat cu paza vilaietурilor Ineu și Timișoara, ca să strîngă oștile și să pornească împreună cu toți supușii care se aflau lîngă el, precum și cu oștile de la Buda și de la Agria, și să meargă în ținutul Transilvaniei, dîndu-și osteneală, împreună cu oastea, într-un chip demn de legea împărăției și de cinstea sultanului. Pentru distrugerea oștii acelui fără de lege și cu credință detestabilă și îndrăzneț ca un cîine fusese trimis vizirul Seidi Ahmed pașa ca să-l prindă oriunde s-ar găsi el și în orice stare s-ar afla. Și acesta <Ahmed pașa> a pornit, supunîndu-se cu toată sinceritatea și cu tot devotamentul poruncii demne de supunere și, luînd cu el chiar a doua zi toată oastea, a considerat că de acum încolo așteptarea este dăunătoare. Și în anul o mie șaptezeci, în a douăzeci și una zi a lunii safer [94] cel binefăcător, Seidi Ahmed pașa a pornit spre Porțile de Fier [95], cu gîndul de a trece în Transilvania. Alegînd patru mii de viteji renumiți dintre bravii de la serhat ce se găseau lîngă el, i-a trimis cu Sarî Hüsein pașa, fratele beilerbeiului de Agria Siavuș Mustafa pașa, în ajutorul lui Acațiu Barcsai care a fost amintit mai sus. Și el <Ahmed pașa>, pregătindu-și munițiile necesare, a pornit îndată la drum. Aflînd că mai sus-numitul pașă vine cu patru mii de bravi, răzvrătiții cei necurați s-au oprit pe loc acolo unde se aflau. Ei au mai prins de veste că și serdarul cel renumit <Ahmed pașa>, la rîndul său, va veni îndată cu oaste nenumărată. Atunci ei au trimis un oarecare număr de ostași ghiauri ca să împiedice trecerea oștilor islamice, păzind o trecătoare *(derbend)* greu de străbătut aflată în drumul lor. Hüsein pașa, la rîndul său, cînd a aflat de aceasta, l-a înștiințat imediat pe serdarul cel renumit, anunțîndu-l că dacă nu va trece înainte de sosirea oștilor ghiaure, nici un ostaș dintre gazii musulmani ce se află cu el nu va scăpa cu viața și cu toții vor putea fi trecuți prin tăișul săbiilor inamice. Preacinstitul serdar, îndată ce a aflat despre (193)
aceasta, a încălecat și, cu ajutorul stăpînului cel milos, a trecut prin tre-

[89] Mare cancelar, ministru de externe.
[90] În text: *Erdel-Belgradı.*
[91] *Deva.*
[92] În text: *Prasova.*
[93] În text: *Varat.*
[94] 7 noiembrie 1659.
[95] În text: *Demir-Kapu*; poate fi vorba de Porțile de Fier ale Transilvaniei, nu de Porțile de Fier de la Dunăre.

cătoarea mai sus-arătată înainte de sosirea oştilor ghiaure. Noul voievod al Transilvaniei, Acaţiu Barcsai, venind cu patru-cinci mii de oameni ce-i arătau supunere, s-a alăturat oştilor islamice. Mai înainte, marele vizir Köprülü Mehmed paşa, cucerind cetatea Ineu, numise din partea împărăţiei în vilaietul Transilvaniei, în calitate de crai, în locul lui Rákóczyoğlu, craiul Transilvaniei, care se răsculase cu furie, pe ghiaurul numit Acaţiu Barcsai, care era tot dintre transilvăneni. Dar, din pricina răutăţilor lui Rákóczyoğlu, craiul mai sus-arătat nu era în stare să stăpînească şi să guverneze Transilvania. De aceea el <Köprülü> îl mutase pe vizirul Seidi Ahmed paşa din vilaietul Bosnia în eialetul Buda şi, numindu-l muhafîz al Ineului *(Yanova)*, îl însărcinase să-l aducă pe craiul Acaţiu Barcsai în Transilvania şi să facă în aşa fel ca s-o ia în stăpînire. Atunci <Ahmed paşa>, trecînd prin menziluri şi străbătînd distanţe, în a şaptea zi a lunii ğemazi I [96] din anul mai sus-arătat, într-o vineri, a ajuns în apropierea unui loc greu de trecut, numit Porţile de Fier, pe unde urma să intre în Transilvania. Însă afurisitul acela răufăcător aşezase acolo, înainte de sosirea turcilor, o mie cinci sute de puşcaşi cu scopul de a închide trecătoarea, iar el <Rákóczy>, descinzînd în cîmpia comunei *(nahie)* numită *Atak*, situată de partea cealaltă a sus-amintitei trecători, se aşezase acolo cu oastea sa călăuzită de satana şi cu tunurile şi cu puştile sale. Vestea despre pregătirile de luptă ale acestuia ajungînd la urechile serascherului islamic, el a lăsat toate poverile şi alte lucruri necesare şi, pentru a obţine victorie, pornind în mare grabă cu patru-cinci mii de viteji, a ajuns la Porţile de Fier.

<Înfrîngerea ghiaurilor la Porţile de Fier şi apoi în localitatea numită *Atak*, de lîngă Porţile de Fier, unde a participat la luptă şi oastea din Timişoara cu ceata de azapi>.

(196) În schimbul acestui serviciu, lui Abaza Sarî Hüsein paşa i s-a dăruit eialetul Timişoara, acordîndu-i-se şi înalte aprobări pentru toate veniturile *(dirlik)* şi zeameturile pe care le ceruse. Acel fără de lege şi cu rea credinţă neputînd fi prins, împreună cu restul ghiaurilor a dispărut şi nu s-a mai arătat. Raialele acelui ţinut, trecînd peste munţi şi dealuri, prin păduri şi prin peşteri, şi-au ales acolo cîte un loc de adăpost. Nutreţul pentru vite, precum şi alimentele pentru oameni lipsind în mare măsură, s-a abătut asupra lor o mare foamete. Pe deasupra, fiind şi vreme de iarnă, din pricina viscolului şi a ploilor peste toată această ţară s-a abătut un ger năpraznic... În cele din urmă, toate oştile islamice, întorcîndu-se din munţii aceia înalţi şi străbătînd ţara Transilvaniei, au trecut prin trecătoarea Porţilor de Fier şi au descins în partea cealaltă. Dar s-a dat de ştire că două mii cinci sute de pedestraşi şi călăreţi ghiauri, pornind la drum în ajutorul acelui îndărătnic şi nedemn, în timp ce mergeau, au descins într-un loc la o distanţă de vreo patru ceasuri.

(197) «Atacul turcilor asupra ghiaurilor şi înfrîngerea acestora din urmă. Nimicirea a opt sute de călăreţi şi a multor pedestraşi».

S-a aflat că afurisitul cel amintit mai sus, Rákóczyoğlu Gheorghe, după ce a fost zdrobit, neputîndu-se opri şi stabili într-un loc, a pornit cu mare frică spre graniţa austriacă şi s-a oprit într-un loc cu o ceată de ghiauri ce scăpase de săbii. La locul de popas amintit mai sus, nobilii din Transilvania au jurat, potrivit credinţei lor eretice, să arate supunere totală faţă de noul voievod al Transilvaniei, Acaţiu Barcsai, luîndu-şi

[96] 20 ianuarie 1660.

totodată angajamentul să nu mai arate supunere faţă de mai sus-numitul izgonit <Rákóczyoğlu>. Atunci, ducînd pe stăpînitorul mai sus-arătat <Barcsai>, l-au înscăunat în cetatea Sibiului, care este reşedinţa sa de domnie.

<Cerînd de la turci ostaşi de pază, aceştia au trimis la Sibiu, împreună cu Barcsai, cinci sute de ostaşi>.

De asemenea şi serdarul cel puternic, pornind cu oştile islamice purtătoare de victorie şi parcurgînd menziluri, a descins cu noroc în şesul Transilvaniei, iar trupelor norocoase de la marginile de ţară li s-au dat sfaturi să fie prezente în primăvara aceea fericită, în locul mai sus-amintit şi să fie gata pentru expediţie ... Trădătorul numit Rákóczyoğlu, neastîmpărîndu-se şi neînţelegînd ce înseamnă să fii cu băgare de seamă, a reuşit prin mii de viclenii diabolice, după plecarea oştilor islamice la locurile de iernare, să atragă de partea sa pe afurisiţii ce-şi dăduseră cuvîntul şi, strîngînd în felul acesta din nou o armată de patruzeci de mii
de oameni dintre ghiaurii nedemni şi necuraţi din Ungaria de mijloc şi 30 r.
dintre haiduci *(haiduşak)*..., a mers asupra cetăţii Sibiului, unde se (198)
afla noul voievod. Cetatea mai sus-amintită era în apropierea graniţelor Ţării Româneşti şi Moldovei. El avea intenţia rea de a lua sub stăpînirea sa, într-un fel oarecare, fortăreaţa mai sus-numită şi de a trece pe ascuns la intrigi şi de a-i cauza pagube. Pentru aceasta, a sosit într-un loc ce se afla la o distanţă de patru ore de cetatea sus-numită, unde şi-a aşezat tunurile.

În scrisoarea pe care a scris-o şi a trimis-o lui Küciük Mehmed paşa, precum şi craiului <Barcsai>, el <Rákóczy> scria cuvinte potrivite cu făptura lui nenorocită : „să predaţi cetatea <Sibiu> de bună voie şi să nu vă opuneţi. În felul acesta, dîndu-vă consimţămîntul, nu veţi fi persecutaţi, doar pe crai <Acaţiu Barcsai> să-l prindeţi şi să ni-l trimiteţi viu".

<Turcii îl atacă şi-l înfrîng pe Rákóczy, care fuge>.

Ei <turcii> au trimis la cetatea Sibiului tunurile stricate şi s-au întors cu prăzi nenumărate şi au venit la cetate cu mare bucurie... După cîtva timp, ghiaurul fără de lege Rákóczyoğlu a venit iarăşi cu oaste nouă şi a asediat cetatea <Sibiu>. Aceştia <turcii> pregătind toate muniţiile necesare cetăţii, au pornit la luptă din toate părţile... În felul acesta asediul a durat cinci luni de zile. Atunci, cu gaziii care se aflau la punctele
de margine bine păzite, precum şi cu vitejii ce se aflau sub comanda sa, (199)
<Ahmed paşa> a pornit din cîmpia Timişoarei şi, parcurgînd menziluri, a trecut prin locuri de popas, intrînd astfel printre acei *haidukşak*.

<Se descrie bătălia dintre turci şi Rákóczy, care avea peste douăzeci de mii de oameni>

... La începutul binecuvîntatului ramazan din anul acesta [97], (200)
cînd <turcii> au ajuns în apropierea cetăţii Cluj *(Kolojvar)*, Rákóczyoğlu cel fără de lege, plecînd de sub zidurile cetăţii Sibiu, pe care o asedia de multă vreme, a ieşit în calea oştii islamice cu patruzeci de mii de ghiauri răufăcători, cu scopul de a se război. Cînd s-au întîlnit, aşezîndu-şi tabăra, ei au stat acolo. Apoi, amînînd lupta pînă spre dimineaţa, din ambele părţi au stat pregătiţi pentru luptă...

[97] 11–20 mai 1660.

În acest timp, serdarul Seidi Ahmed paşa, viteaz ca Rustem[98], şi vitejii săi musulmani luptară ca nişte lei împotriva lor, speriind pe duşmani...

(202) <Descrierea în versuri şi în proză a unei bătălii crîncene între Rákóczy şi vizirul Seidi Ahmed paşa, la 12 ramazan 1 070 H.[99]. Rákóczy este înfrînt şi, rănit în trei locuri, fuge cu mare greutate la Oradea. După un timp, soseşte vestea că Rákóczy a murit, iar cei care mergeau să-l înmormînteze au fost atacaţi de Sarî Hüsein paşa>.

... În a şaptea zi a lunii şevval[100], ajungîndu-i din urmă în localitatea numită *Şarbatak* <?>, cînd s-au întîlnit, <ghiaurii> neavînd puteri
30 v. să se lupte au fugit, lăsînd cadavrul acelui afurisit <al lui Rákóczy>.

<Turcii i-au tăiat capul, trimiţîndu-l apoi la Poartă>.

(203) SERDARIATUL VIZIRULUI ALI PAŞA ÎN PĂRŢILE UNGUREŞTI ŞI CUCERIREA CETĂŢII ORADEA

Din pricina faptelor lui Rákóczyoğlu, cel care a fost înfrînt şi a pierit, serhaturile ungureşti, precum şi vilaietурile Transilvania şi Ungaria de mijloc, tulburîndu-se şi slăbind, a fost nevoie de grijă pentru a se pune rînduială în starea lor. De aceea a trebuit pornirea unei expediţii împărăteşti în acele ţinuturi. Au fost trimise ilustre porunci tuturor ca să adune oastea la ordia împărătească. După ce au pregătit pe viziri şi beilerbei *(mirmiran)* şi pe emiri cu suitele *(kapu)* lor desăvîrşite şi oştile vilaieturilor lor, în acea primăvară de bun augur au venit pe cîmpia de la Adrianopol.

(204) ... Comandant al expediţiei a fost numit Köse Ali paşa, mazilit de la amiralitate, care împreună cu marele vizir fiind înfăţişat împăratului, după ce a fost cinstit cu *hilat* căptuşit cu blană de samur, a fost trimis spre Belgrad. S-a dat firman ca oştile victorioase musulmane să participe, aşa cum dorea el, cu patru bulucuri de spahii, zagîrgibaşî cu 15 companii *(oda)* de ieniceri, cu gebegii şi tunari, cu muniţii şi tunuri. În caz că va avea nevoie de mai multe <oaste şi muniţii>, i s-a recomandat să mai ia din Belgrad şi din Timişoara.

<Înaintarea expediţiei spre Belgrad şi categoriile de oşti participante>.

Printre acei care au venit şi s-au alăturat ordiei împărăteşti cu oştile lor au fost mai întîi beilerbeiul de Anatolia, Ceauşzade vizirul Mehmed paşa, beilerbeiul de Rumelia, Hîsîm Mehmed paşa, şi beilerbeiul de Silistra, Čan Arslan paşa, beilerbeiul de Karaman, Čatalbaş Mustafa paşa, beilerbeiul de Adana[101], Sinan paşa... După ce s-au adunat spre a face rînduială împărătească în ţinuturile Transilvaniei, potrivit poruncii împărăteşti au trecut fluviul Dunărea lîngă Belgrad şi au înaintat spre Panciova şi apoi au ajuns la Timişoara, parcurgînd ca un torent de primăvară dealuri, munţi şi cîmpii, iar de acolo, în a 25-a zi a lunii şevval <1070>[102], au ajuns şi au descins la hota-

[98] Numele unui erou legendar din mitologia persană, simbolul vitejiei în Orient.

[99] 22 mai 1660.

[100] 16 iunie 1660.

[101] În text: *Varna*, grafie greşită.

[102] 4 iulie 1 660.

rul cetăţii Ineu, de curînd cucerită[103]. În acea zi, vizirul Seidi Ahmed a intrat cu alai în ordia împărătească şi a fost îmbrăcat, în faţa serascherului, cu blană de samur. După ce au poposit încă o săptămînă sub cetatea Ineu, s-au îndreptat spre cetatea numită Oradea *(Varat)*, una din fortăreţele Transilvaniei, care se afla la o cale *(menzil)* de 15 ceasuri de la Ineu. Aceasta avea o climă plăcută şi sănătoasă, fiind întărită şi fortificată asemenea munţilor Elberuz[104].

<Două versuri despre turnurile cetăţii Oradea>.

Fiind pe marginea unui rîu mare, numit Crişul Alb *(Ak-Kiris)*, zidurile fortăreţei erau de trei rînduri şi toate au fost construite din cărămizi şi din mortar *(horasan)*. Şanţul[105] din jurul său era larg de 100 de coţi *(zira)*, adînc de 20 de coţi şi plin cu apă. Astfel, comoara cetăţii era (205)
întărită şi păzită ca de un balaur. Nici pasărea în zborul ei nu cuteza să se aşeze pe turnurile şi pe întăriturile acesteia şi nici lumea nu putea să treacă peste acea apă <din şanţ>. Dar potrivit cu firmanul împărătesc, serdarul cel demn s-a hotărît să plece cu oastea musulmană pentru cucerirea şi stăpînirea ei <Oradiei>. De aceea l-a însărcinat pe Sarî Hüsein paşa cu repararea podurilor din drum, pentru a putea fi trecute cu uşurinţă. L-a trimis îndată, de asemenea, şi pe Seidi Ahmed paşa, cu tunuri şi cu muniţii *(gebehane)*. Apoi el însuşi, pe un timp frumos, s-a ridicat şi s-a aşternut la drum. Dar pe la mijlocul drumului au sosit crainicii *(feriyadci)* de la serhatul Canizsei, care au arătat că blestemaţii Zrini şi Bathyany au atacat şi au incendiat cetatea de mai sus, pricinuind mari pagube. Cîţiva sînt trimişi pentru apărarea cetăţii Canizsa. Ghiaurii, fiind înştiinţaţi, se retrag.

În a cincea zi a lunii zilkade <1070>[106] au descins în împrejurimile cetăţii Oradea, pe care au început s-o asedieze. Mai întîi, în acea noapte <au înaintat>, dinspre partea răsăriteană a cetăţii, serdarul cel demn[107] cu beilerbeiul de Anatolia, Ceauşzade, vizirul Mehmed paşa, beilerbeiul de Rumelia, Hîzîm Mehmed paşa, zagîrgibaşî cu cinci companii *(oda)* de ieniceri şi, de asemenea, din partea apuseană, beilerbeiul de Karaman, Čatalbaş Mustafa paşa, cu garda, cu oastea provinciei sale şi cu cinci companii de ieniceri, şi dintr-o altă aripă de asemenea <s-au repezit> beilerbeiul de Silistra Ğan[108] Arslan paşa şi beilerbeiul de Adana[109], Sinan paşa, cu cinci companii de ieniceri. <Aceştia> au intrat în întărituri şi au depus sforţări, înaintînd mereu, pînă ce au ajuns la capătul şanţului. Dar, fiind necesară scurgerea apei <din şanţ>, 100 de lagîmgii[110] au început să sape într-un loc. Cu mii de eforturi, aceştia deschizînd o breşă *(kedük)*, au făcut să curgă atîta apă cît ar face să meargă trei mori. După ce s-a scurs trei zile şi trei nopţi, s-a golit abia de o jumătate de cot. Pentru o astfel de scurgere fiind nevoie de un timp îndelungat, cucerirea ei <cetăţii> întîrzia mult şi pe de altă parte <turcii> erau împrăştiaţi. Dar, prin voinţa

[103] În 1658 a fost asediată şi cucerită de marele vizir serascher Koprülü Mehmed paşa.
[104] Vîrf greu accesibil în munţii Caucaz.
[105] În text: *handak*, de fapt *hendek*, termen pătruns şi în vechile texte româneşti.
[106] 13 iulie 1660.
[107] Adică Köse Ali paşa.
[108] În text grafiat greşit: *Han*.
[109] În text: *Edirne*, în loc de *Adana*.
[110] Ostaşi pionieri.

lui Allah toate lucrurile se aranjează. Atunci fusese prins şi încăpuse pe
mîna gaziilor un ghiaur. Mama celui care căzuse prizonier, spre a-l scăpa pe
fiul ei, cînd a aflat de sforţările pentru scurgerea apei din şanţ, s-a angajat
(206) să arate locul de scurgere, cu condiţia ca fiul ei să fie eliberat. Aceasta
fiind înfăţişată serdarului, după ce şi-a manifestat dorinţa, a fost trimisă
cu cîţiva oameni la marginea şanţului, pentru a arăta locul legăturii.
Acesta fiind în partea lui Čatalbaş Mustafa, după ce au luat cunoştinţă
de indicaţiile sus-numitei, s-a poruncit paşei de mai sus să aibă grijă de ea.
Acesta, la rîndul său, a înaintat cu oastea eialetului său. Dar cînd au început
să sape, deodată a început, ca o ploaie fatală, să se tragă asupra lor din
tunuri, puşti şi cumbarale [111], deoarece atenţia cea mai mare a ghiaurilor
era îndreptată asupra acelui loc. De cîte ori <turcii> atacau cu mult zel
şi cu eforturi mari, majoritatea erau răniţi. Nefiind cu putinţă să se apro-
pie de aceasta, s-au retras de nevoie şi au întîrziat pînă noaptea. Cînd s-a
înserat nu s-au odihnit, ci au depus iarăşi aceleaşi eforturi pînă la ivirea
zorilor. A treia noapte, la timpul culcării *(yatusu zemani)*, cînd s-a scurs
toată apa şi şanţul a rămas gol, s-au luat măsuri pentru a se intra într-
însul. După sfat, s-a văzut că este foarte potrivit să se intre deschizîndu-se
breşe şi aranjîndu-se scări pe zidurile cetăţii. Cu acestea apropiindu-se
treptat de cetate, loviturile treceau deasupra lor şi sperau să intre în
fortăreaţă prin breşele făcute cu tunurile. Dar zabitul ienicerilor, care
era zagîrgibaşî Hasan aga, Ahmed efendi, teşcheregiu [112] în slujba seras-
cherului, vechilul lui ceauşbaşî, agaua voluntarilor *(gönüllü)* şi afară
de aceştia mulţi dintre spahii şi ieniceri au murit. În acea zi, luîndu-se
speranţa de la ocuparea cetăţii, au zăbovit aşteptînd dărîmarea fortăreţei
prin tunelurile începute sub zidurile cetăţii. În a 17-a zi a lunii zilhiğğe
<1070> [113], au întins un tunel şi cînd s-a dărîmat zidul <cetăţii>, oastea
musulmană a atacat şi a dat iureş din toate părţile. Timp de trei ore fiind
luptă mare, au fost răniţi vreo 400 de gazii şi peste 200 şi-au găsit moartea
de eroi martiri. Şi iarăşi, nefiind cu putinţă să se pătrundă <în cetate> cu
forţa, s-au retras din luptă. După atîtea sforţări, cucerirea şi victoria
neapărînd, fiecare s-a întristat şi a disperat şi nu aştepta decît întoarcerea,
zicînd că aceste lucruri le hotărăşte cel de sus. Dar tot cu ajutorul lui
Allah cel preaînalt, în a 22-a zi a lunii mai sus-arătate [114], cînd era a patru-
zeci şi cincea zi de asediere, a ieşit din cetate un ghiaur. Acesta a înştiinţat
că vor să predea această cetate atît de puternică, cu condiţia să se permită
ca cei din fortăreaţă să fie duşi cu familiile şi avuţiile lor acolo unde vor
dori. Potrivit cu această <cerere> fiind iertaţi, a fost numit pentru mutarea
lor Hîsîm Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia. În acea zi cetatea fiind
evacuată, <turcii> au intrat în ea şi au ocupat-o. Atunci, vizirul Seidi
Ahmed paşa, fiind înştiinţat că vin 500 de călăreţi ghiauri pentru ajuto-
(207) rarea celor din cetate, a plecat asupra lor cu vitejii care erau pe lîngă
el. Atacaţi pe locul unde s-au întîlnit şi neputînd să reziste, mai mult de
100 dintre ei au devenit hrana săbiilor setoase de sînge, 150 au fost prinşi,
iar restul a fugit. Oamenii zabiţilor din cetăţile şi împrejurimile lor, supu-
nîndu-se, au venit cu daruri şi peşcheşuri. Această victorie şi cucerire

[111] *Humbara*: un fel de grenade.
[112] În text: *tezkeregi*; raportor, scrib.
[113] 24 august 1660.
[114] 29 august 1660.

fiind îndeplinite, s-a scris, după cum era obiceiul, la scara măreţului împărat şi s-a făcut arz la împărăţia sa, care era la Adrianopol, pe la sfîrşitul lunii de mai sus[115].

<Iernarea oştii expediţionare la Belgrad şi căftănirea comandanţilor>.

SITUAŢIA CAZACILOR RĂUFĂCĂTORI ŞI ÎNFRÎNGEREA LOR DE CĂTRE (208)
OASTEA TĂTĂREASCĂ, IUTE CA VÎNTUL

<Descrierea relaţiilor dintre hatmanul cazacilor şi tătarii lui Islam Ghirai, care, în unire, atacă Polonia, profitînd de moartea regelui. Relaţiile de prietenie ale cazacilor cu ţarii ruşi şi înfrîngerea lor de către tătarii lui Mehmed Ghirai. Înfrîngerea veneţienilor în insula Creta şi moartea marelui vizir>.

ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI UNU[116] 31 v. (211)

PLECAREA SERDARULUI ALI PAŞA PENTRU SUPUNEREA ŢINUTURILOR (212)
TRANSILVANIEI ŞI NUMIREA NOULUI CRAI MIHAIL APAFI, PRECUM ŞI OMORÎREA LUI SEIDI AHMED PAŞA ŞI ÎNTOARCEREA LA BELGRAD, FORTĂREAŢA LUPTELOR, PENTRU IERNARE

Mai înainte de aceasta, serdarul ţinuturilor ungureşti, Köse Ali paşa, după ce cucerise, cu ajutorul lui Allah, cetatea Oradea, trimisese la reşedinţa sa de guvernare pe ghiaurul numit Acaţiu Barcsai, pe care, mai înainte, la cucerirea Ineului, marele vizir îl numise crai în Ardeal. Şi dăduse totodată porunci severe pentru ca notabilii *(aian)* din Transilvania să se supună acestuia. Mai înainte de aceasta, în timpul luptelor cu vizirul Seidi Ahmed paşa, murise afurisitul cel intrigant numit Rákóczyoğlu, care fugise la austrieci. În timpul vieţii sale, afurisitul <Ioan Kemény> era conducătorul treburilor lui Rákóczyoğlu şi îi slujea ca o coadă de topor. Acesta, aflînd de plecarea lui Acaţiu Barcsai în Transilvania şi de pornirea serdarului Ali paşa spre locul de iernare <Belgrad>, intrase în Transilvania cu scopul de a ajunge crai al Transilvaniei, fiind sprijinit de austrieci cu condiţia de a trece toate cetăţile transilvane sub stăpînirea austriacă. El venise şi cu treizeci de mii de austrieci. Fiind încă din trecut unul dintre fruntaşii ardeleni, toţi i se supuseseră. Punînd austrieci în majoritatea cetăţilor de acolo şi mergînd asupra lui Acaţiu Barcsai, acesta, neavînd putere de a i se opune, se întărise într-o cetate. Afurisitul Kemény[117], după ce a asediat cîteva zile cetatea aceea, l-a scos afară pe Acaţiu Barcsai sub pretextul că-l va ierta şi l-a omorît îndată. Cînd a pus stăpînire pe Transil- (213)
vania, el a trimis o scrisoare vizirului serdar Ali paşa, cu rugămintea ca crăiia să i se încredinţeze lui din partea Înaltei Curţi, arătînd totodată credinţă şi supunere. Gloriosul serdar, la rîndul său, îi pusese condiţia de a-şi trimite fiul drept ostatec, spre a se înlesni realizarea dorinţei sale. De aceea nu a mai sosit de la el nici o altă ştire şi serdarul a făcut cunoscut la Curtea imperială convingerea sa că Ioan Kemény se va răscula. Atunci, prin poruncă imperială, sus-arătatul paşă a fost numit din nou serdar

[115] 5 septembrie 1660.

[116] 6 septembrie 1660—26 august 1661.

[117] În text: *Kimyanoş*.

pentru a-i veni de hac acelui afurisit şi pentru a supune ţinuturile Transilvaniei. Astfel, în primăvara acestui an[118] beilerbeii de Bosnia şi de Oceakov şi de Rumelia şi de Anatolia şi de Karaman şi de Adrianopol şi de Sivas şi de Maraş au pornit cu oştile lor de gardă şi cu oştile din eialeturile lor şi cu oştile celor patru bulucuri de spahii, precum şi cu un număr de ieniceri şi cu trupe în zale şi cu tunari, trimişi anume, avînd cu ei şi tunuri şi muniţii pregătite. După ce s-au adunat în cîmpia Belgradului... la începutul primăverii, toţi ostaşii islamici au pornit la drum şi, trecînd peste fluviul Dunărea, au ajuns la Panciova. Cînd au descins lîngă Timişoara, s-au alăturat oştii serdarului şi gaziii care se aflau acolo pentru iernare.

<Urmează descrierea cauzelor pentru care Seidi Ahmed paşa a fost omorît>.

După aceea, au intrat cu toţii în Transilvania, au devastat satele şi oraşele şi au făcut pagube şi au incendiat, luînd în robie populaţia pentru că i se supusese lui Ioan Kemény. După ce i-au pedepsit, într-un chip destul de aspru, au pus mîna, prin măsuri bine chibzuite, pe unii dintre fruntaşii din Transilvania şi, după discuţiile avute cu toţi, din partea împărăţiei a fost numit crai în ţara Transilvaniei ghiaurul numit Apafi Mihail. Notabilii transilvani de faţă supunîndu-se celui mai sus-arătat, ceata lui Apafi Mihail se înmulţea din ce în ce. De aceea şi Ioan Kemény, văzînd că cea mai mare parte dintre acei care i se supuseseră au plecat de lîngă el şi s-au dus la craiul cel nou, a fugit la austrieci, pătîndu-şi numele. Iar Mihail Apafi, cu ajutorul serdarului padişahului, şi-a căpătat statornicirea şi independenţa în crăiia Transilvaniei. Atunci mai sus-arătatul serdar, la rîndul său, invitînd la el pe vizirii, mirimiranii, emirii, agalele de ogeacuri şi pe cadiul oştii, ce se afla cu el, şi făcînd un divan, a spus: „Se cere de la Mihail Apafi, craiul actual, să dea cele o mie de pungi de aspri pe care se angajase să le plătească fostul crai Acaţiu Barcsai pentru acoperirea cheltuielilor făcute cu prilejul expediţiei împărăteşti întreprinse mai înainte din cauza transilvănenilor". Atunci sus-numitul crai Apafi s-a scuzat, spunînd: „Nu sîntem în stare să procurăm o asemenea sumă de bani, fiindcă ţara Transilvaniei a fost devastată de patru ori". El a arătat foarte mare umilinţă şi de aceea s-a hotărît să se facă *telhis* pentru
(214) iertarea a cinci sute de pungi din această sumă, iar restul de cinci sute de pungi să cadă în sarcina cetăţilor din Transilvania. După ce s-a terminat încasarea lor, banii au fost trimişi la Curtea cea ocrotitoare. După ce
32 r. marele serdar a plecat la Timişoara cu oştile norocoase, noul crai s-a temut să rămînă singur în Transilvania. De aceea au fost lăsaţi acolo, pentru paza lui, cinci sute de oameni din oastea de Timişoara, împreună cu beilerbeiul Ineului, Küciük Mehmed paşa. Dar afurisitul de Ioan Kemény nu şi-a văzut de treabă şi, cu o oaste diabolică strînsă de el, a venit în apropierea cetăţii unde locuia Mihail Apafi, cu scopul de a o cuceri. Totuşi Küciük Mehmed paşa, aflînd aceasta, a mers în mare grabă asupra lui Ioan Kemény şi în timpul luptei ce a avut loc între ei, Ioan Kemény şi-a găsit pedeapsa, fiind omorît pe cîmpul de luptă. Această ştire a fost raportată la Pragul împărătesc al padişahului...

---

[118] Deci în primăvara lui 1661.

ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI DOI[119] 32 v.
VIEŢILE MARILOR VIZIRI (220)
33 v.

... Stînd la locul său[120], el <Mehmed Köprülü paşa> a înăbuşit răscoalele din Ţara Românească şi Moldova. În anul acela <1068 H.>[121] a mers şi a cucerit de asemenea şi cetatea Ineu şi, izgonind pe craiul Transilvaniei, Rákóczyoğlu, a numit în vilaietul Transilvania crai nou pe Acaţiu Barcsai, făcînd astfel rînduială în vilaietul Transilvania. Apoi, din poruncă imperială sosind la pragul reşedinţei imperiale, a pus să se măcelărească între ei răufăcătorii ce se iviseră în părţile Anatoliei. (225) (226)

<Înăbuşirea răscoalei gelalîilor>.

ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI TREI[122] (227)

« Cauzele expediţiei la Uivar, situaţia tulbure din Transilvania cauzată de răscoala lui Rákóczy, ocuparea de către austrieci a celor două cetăţi ardelene Săcuieni şi Cluj, pretenţiile justificate ale lui Mihail Apafi asupra lor ». (235) (237—238)

<Sosirea oştii turceşti la Belgrad, împreună cu marele vizir Ahmed paşa, la 1 şevval 1073 H./9 mai 1663>. (242)

SOSIREA SOLULUI AUSTRIAC ŞI PRIMA CONVORBIRE 34 v.

În afară de solul cel mic, care venise mai înainte din partea împăratului Austriei şi care fusese închis în cetatea Timişoarei, mai sosise la Belgrad şi solul cel mare, numit herţogul Ğivan, care era baron de Goes. Luîndu-i pe amîndoi şi punîndu-i să stea într-un loc, marele vizir i-a pus să privească alaiurile multe şi nenumărate ale gaziilor musulmani...

<Soseşte şi Reninger, capuchehaiaua împăratului Austriei. Discută cu marele vizir despre începerea tratativelor de pace>. (243)

Marele vizir spune: „Dacă dorinţa cezarului vostru a fost pacea, atunci de ce de două luni, călcînd-o, aţi zidit cetăţi noi pe pămînturile de la graniţa puternicului meu stăpîn, prealuminatul padişah al Islamului, şi de ce aţi umplut cu oşti austriece cetăţile din Transilvania, ca Săcuieni *(Sekelhid)* şi Cluj *(Kolojvar)*, şi de ce aţi trimis cetele voastre şi aţi dat foc pălăncilor noastre? Plînsetele şi gemetele credincioşilor lui Mahomed de la serhaturile ţărilor islamice, pe care i-aţi luat în robie şi i-aţi aruncat în temniţe, au cuprins cerul. Ce fel de pace este aceasta?... Acum, însă, pacea cu înalta Poartă poate fi încheiată cu condiţia ca cetatea nou construită în faţa Kanizsei să fie dărîmată, armata austriacă din Transilvania să fie scoasă de acolo, iar poterele *(potra)* să fie oprite şi desfiinţate de ambele părţi. Iar credincioşii lui Mahomed luaţi în robie să fie eliberaţi
fără nici o răscumpărare şi lăsaţi să plece. Dacă una din aceste condiţii (244)
mai sus menţionate va lipsi, acea pace va avea cusur". Atunci capuchehaiaua a spus: „Cezarul meu m-a sfătuit să cer cetăţile Săcuieni şi Cluj, care fiind cetăţi vestite în Transilvania, se află acum sub stăpînirea noastră.
De asemenea mi-a spus să mai cer şi cîteva oraşe din Transilvania, care 35 r.
sînt potrivite pentru noi. El mi-a mai spus că dacă veţi accepta şi le veţi

---

[119] 27 august 1661—15 august 1662.

[120] Adică fiind mare vizir.

[121] 9 octombrie 1657 — 28 septembrie 1658.

[122] 16 august 1662 — 4 august 1663.

da, atunci să închei pace. Apoi, şi noi vom dărîma cetatea cea nouă. Afară de acestea nu sînt în stare de altceva”.

<După înapoierea solilor la Poartă, în copia unor scrisori se arată că propunerile în
(245) vederea încheierii păcii nu sînt acceptate nici de austrieci, nici de turci. Stăpînirea unor cetăţi
de către Mihail Apafi. Plecarea armatei musulmane din Belgrad şi aşezarea ei în cîmpia Semlin>.

În menzilul de mai sus, serdarul din Ungaria, vizirul Köse Ali paşa, beilerbei de Bosnia şi acum la paza Timişoarei, a arătat alai cu oastea Bosniei, cu vreo trei mii de oameni pedeştri şi călări. După ce a intrat în ordia împărătească a fost cinstit cu onoruri...

<Corespondenţă între marele vizir şi căpeteniile austriece>.

(246) ...Marele vizir a spus : „Cetatea nouă construită în faţa Kanizsei
să fie dărîmată, iar oastea austriacă să fie scoasă din Transilvania şi să
daţi suma de 30 000 de galbeni pe care v-aţi obligat să o plătiţi în fiecare
an către înaltul Devlet, încă din timpul cînd aţi făcut pace cu sultanul
36 r. Suleiman han”. Atunci <solii austrieci> au răspuns : „Putem garanta în
privinţa dărîmării cetăţii şi în privinţa scoaterii armatei austriece din
Transilvania, însă împăratul nostru nu va accepta să plătească treizeci
de mii de galbeni drept dare... Acest lucru este cu neputinţă... Stă-
(347) pînul meu, împăratul, nu mai este acum în situaţia de a plăti haraci padi-
36 v. şahului Casei otomane, noi nu vom primi aceasta. Atîta timp cît avem
mijloace, vom lupta pînă ce nu va rămîne nici un om din oastea noastră”.

(248) <Turcii îşi pregătesc oastea pentru luptă>.

Numai lui Hîsîm Mehmed paşa şi valiului de Silistra, Ğan Arslan paşa, rămaşi în urmă, li s-au trimis ilustre porunci să vină în grabă.

(252) <Sosirea marelui serdar la Uivar şi tratative pentru scoaterea oştilor nemţeşti din Transilvania şi dărîmarea celor două cetăţi>.

(256) VIAŢA VIZIRILOR

37 v.

(257) ...În anul 1061[123] Melek Ahmed paşa fiind mazilit în timpul eve-
nimentelor de la Şehirli, i s-a dat eialetul Silistra...

ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI PATRU[124]

(267) Copia scrisorii vizirale... Osman aga, tătarul[125] oştii, aduce scri-
soarea marelui vizir, în care se spune : „Am aflat că aţi asediat cetatea
(269) Uivar şi ne rugăm să reuşească în curînd cucerirea ei. Cînd am ajuns
lîngă cetatea Cluj, au ieşit din ea vreo două sute de călăreţi austrieci şi
maghiari. Aceştia, nimerind peste gaziii musulmani, au fost trecuţi prin
sabie cu ajutorul lui Allah cel preaînalt şi foarte puţini ghiauri au scăpat.
38 v. De asemenea au nimerit peste gaziii luptători nişte călăreţi austrieci şi
unguri din cetatea Sătmar *(Sakmar)*. Nici unul dintre ei nu a scăpat;
toţi au fost trecuţi prin sabie”...

39 v. <Discuţii pentru cetatea Kallo>.

123 25 decembrie 1650 — 13 decembrie 1651.

124 5 august 1663 — 24 iulie 1664.

125 Aici în sens de olăcar, curier.

SOSIREA LUI HANZADE AHMED GHIRAI SULTAN CU OŞTILE TĂTARE, CU CELE CĂZĂCEŞTI ŞI CU CELE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA (271)

În a douăzeci şi una zi a lunii sus-arătate <muharrem>[126], într-o duminică, şi în a noua zi de asediu, s-a primit vestea că „serdarul tătarilor Hanzade Ahmed Ghirai sultan[127], sosind cu oastea tătară iute ca săgeata şi cu un număr de cazaci, precum şi cu beii din Ţara Românească şi Moldova, s-a apropiat de ordia împărătească. Sosind această ştire, ei au fost întîmpinaţi de un alai puternic, împreună cu paşalele care se aflau în afara meterezelor: beilerbeiul de Buda, vizirul Sarî-Hüsein paşa şi...
beilerbeiul de Silistra, Ğan Arslan paşa... În ziua aceea, o sută cincizeci (272)
de mii de ostaşi tătari s-au aşezat cu mare alai în calea duşmanilor. A doua zi, într-o luni, a sosit şi fratele lui Hanzade Ahmed Ghirai cu peste zece mii de ostaşi cazaci... iar în ziua următoare, marţi, a sosit beiul Ţării Româneşti[128] şi, după el, cel al Moldovei[129]. Prezentîndu-se alaiurile lor au avut cinstea şi mîndria să sărute poala prealuminatului mare vizir purtător de victorii, iar mai marii lor au fost respectaţi, acordîndu-li-se hilaturi. Cîinii *(kellab)* de ghiauri, ce se întăriseră în cetatea Uivar, aflînd de sosirea acestor alaiuri la ordia imperială, un ghiaur a privit de pe cetate şi a întrebat pe ienicerii din metereze: „Ce fel de ostaşi sînt cei care au sosit în armata voastră?". Aceştia i-au răspuns că sînt oştile tătare, căzăceşti, valahe şi moldoveneşti şi cînd i s-a spus că toţi împreună formează o armată de două sute de mii de oameni, ghiaurul le-a zis: "Chiar dacă
n-ar fi sosit ele, armata voastră tot ar fi fost de ajuns, căci este nume- 40 r.
roasă..."

<Sosirea oştilor austriece în sprijinul cetăţii, înfrîngerea şi fuga. Ştirea sosirii lui Monte- (273)
cuculli[130] în ajutorul celor asediaţi în cetatea Uivar>.

Pentru înlăturarea lor <marele vizir> a ales vreo optzeci de mii de oameni dintre oştile tătare, căzăceşti, valahe şi moldoveneşti şi i-a numit să meargă asupra acelei tabere nenorocite.

<Urmează descrierea bătăliei cu Montecuculli şi înfrîngerea acestuia. Cucerirea ce- 42 v.
tăţii Uivar şi a altor cetăţi>. (279)

SOSIREA CRAIULUI ARDELEAN MIHAIL APAFI LA ORDIA ÎMPĂRĂTEASCĂ (290)

Încă de la începuturile expediţiei, marele serdar trimisese în repetate rînduri scrisori lui Mihail Apafi, craiul Transilvaniei, cu scopul de a-l aduce la ordia imperială, „să vină cu mine la expediţia imperială şi să fie în slujba padişahului". Cu toate acestea el, din pricină că se temea, avea de gînd să nu participe la expediţia împărătească şi trimitea oameni cu scrisori, motivînd aceasta cu diferite pretexte, precum că „duşmanul se află în vilaietul nostru", sau arăta că „nu am obraz să iau parte la

[126] 25 august 1663.

[127] Fiul hanului Mehmed Ghirai al IV-lea (?) (1654—1665).

[128] Grigore Ghica (1660—1664) sau Radu Leon (1664—1669)?

[129] Eustratie Dabija (1661—1665).

[130] Raimund Montecuculli (1609—1680), feldmareşal în armata austriacă şi guvernator; conduce campania din 1664 împotriva turcilor.

expediţie, din pricina numărului mic de ostaşi pe care-i am şi, îndeosebi, nu am posibilitatea să procur peşcheşul cuvenit înaltei Porţi. Dacă se va procura acesta — spunea el — atunci nu se poate încasa haraciul datorat vistieriei padişahului. Afară de acestea, dacă ţara va fi lăsată goală, duşmanii o vor ataca şi îi vor cauza pagube". În felul acesta, el se scuza cu fel de fel de viclenii, pretexte şi vorbe neînsemnate. De fapt emirii din Transilvania şi notabilii ţării şi ghiaurii maghiari îl atrăgeau pe calea rătăcirii, zicîndu-i: „Crai al nostru, să nu te duci în expediţie, căci turcii au obiceiul să omoare pe oamenii mari şi sînt multe cazuri cînd înaintaşii tăi au fost chemaţi cu această viclenie şi au fost omorîţi". Craiul mai sus-numit, la rîndul său, s-a temut, fiind convins că îndată ce va sosi va fi omorît. În felul acesta, nemeşii îi spuseseră şoapte diavoleşti. A treia zi după cucerirea cetăţii Uivar, marele serdar l-a chemat pe capuchehaia acestuia şi l-a trimis apoi împreună cu Muharrem aga, dîndu-le şi o scrisoare de invitaţie în care jura din nou şi spunea: „Avem de discutat multe lucruri cu privire la situaţia ţării şi nu avem nici un gînd rău; să vină îndată fără teamă, căci astfel va obţine binefacerea şi darurile marelui nostru padişah. Nu cerem de la el oaste şi peşcheş şi nu avem nevoie de oaste şi de plocoane. Numai să vină cu o zi mai devreme, cu cîţiva călăreţi, şi să ajungă la oastea împărătească".

<Sosirea lui Apafi şi întîmpinarea lui în rebi I 1074 (oct. 1664) de către un număr de ostaşi turci împreună cu cîţiva ceauşi de la Istanbul, precum şi de domnii Ţării Româneşti şi Moldovei>.

(292) TERMINAREA REPARĂRII CETĂŢII UIVAR ŞI PLECAREA MARELUI SERDAR PENTRU CUCERIREA CETĂŢII LEVA [131] ŞI A FORTIFICAŢIILOR DIN JUR [132]

43r.

... În special oştile din Ţara Românească şi din Moldova, care de o sută de ani încoace nu au adus asemenea slujbă padişahului, au muncit cu rîvnă la repararea cetăţii [133] şi la curăţirea şanţurilor, săpîndu-le de trei ori mai adînci. Totodată, aducîndu-se două mii de care de fîn, au fost distribuite apărătorilor dinlăuntrul cetăţii.

(294) <Marele vizir porneşte cu oastea spre Leva>.

Fiind însă imposibil de trecut fără pod peste acest rîu *(Gran)* cu ape adînci, marele serdar a poruncit îndată să se construiască poduri în trei locuri şi astfel au rămas acolo timp de două zile. Oştile din Ţara Românească şi din Moldova le-au făcut în timp de o zi şi o noapte prin muncă plină de rîvnă.

(295) <Trecerea oştii islamice peste rîul Gran şi luptele din jurul cetăţii Leva>.

COPIA SCRISORII <SERDARULUI CĂTRE GHIAURII DIN CETATEA LEVA>

Noi sîntem marele vizir şi serdarul suprem al măritului padişah al lumii, iar voi sînteţi căpeteniile *(kapudan)* austriece şi maghiare. Am

[131] Levice, oraş în Slovacia.

[132] La 22 rebi I 1074 H. (24 octombrie 1663).

[133] Uivar.

venit cu toate oştile islamice, tătăreşti, căzăceşti şi cu cele din Ţara 44 r.
Românească şi Moldova. Cu ajutorul lui Allah, ne gîndim să cucerim şi
să supunem cetatea Leva.

<Urmează relatarea predării cetăţii către turci şi a întoarcerii marelui vizir la Belgrad>. (300)

ÎNVOIREA DE PLECARE DATĂ VALAHILOR, MOLDOVENILOR, CAZACILOR ŞI (301)
CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI, LA REŞEDINŢELE LOR

A doua zi, marţi, s-a anunţat învoirea marelui serdar pentru ple-
carea, la reşedinţele lor, a oştilor căzăceşti şi a voievozilor din Moldova
şi Ţara Românească, cu condiţia ca în anul purtător de victorie arătat
mai sus [134], la Nevruz [135], să vină şi să se alăture la tabăra împărătească
cu oştile lor nenumărate. Apoi ei au fost îmbrăcaţi cu caftane şi, fiind (302)
onoraţi potrivit serviciilor îndeplinite de fiecare, li s-a spus : „Aţi adus servicii frumoase şi, cu ajutorul lui Allah, drept recompensă vă veţi bucura de multe favoruri din partea padişahului nostru". De asemenea, i s-a dat învoire lui Apafi Mihail, craiul din Transilvania, dîndu-i-se o blană căptuşită în întregime cu samur, iar unora dintre oamenii săi de frunte li s-au dat numai caftane. Apoi i s-a spus : „Du-te acum, să te văd cum vei servi cu cinste pe padişah, cu toate că pînă ce ai venit aci ai avut geutăţi. Aceasta s-a considerat o binefacere pentru tine, iar pentru greutăţile îndurate vei fi copleşit cu favoruri şi cu daruri din partea padişahului. Apoi să trimiţi pe ascuns scrisori tuturor categoriilor de oameni din Ungaria de mijloc şi să te străduieşti să-i convingi să se supună padişahului nostru, căci anul acesta au văzut cu ochii lor şi au înţeles puterea şi măreţia lui. La primăvară, strîngînd multă oaste, vei merge fie împreună cu noi în expediţie, fie vei scoate oştile duşmane din ţara ta. De care din aceste două treburi va fi nevoie, ţi se va da de ştire prin poruncă". În felul acesta l-a măgulit, spunîndu-i la urmă : „Acum, să te văd". Apoi a fost trimis împreună cu Haseki [136] Mehmed aga, spre a fi dus la Belgradul transilvan unde îşi avea scaunul de domnie.

<Marele serdar îi permite solului austriac, care fusese închis la Buda, să plece în Austria, dîndu-i şi o scrisoare şi spunîndu-i> :

„Să dărîmaţi cetatea nouă şi să scoateţi oastea austriacă din Transil- (303)
vania. <Altfel> cînd vom avea drum pe aici, vom dărîma noi cetatea nouă
şi vom scoate şi oastea austriacă din Transilvania. Aceasta este o treabă
simplă şi se poate îndeplini cu primul prilej. Voi, contrar păcii, aţi con- 45 r.
struit cetatea şi aţi umplut ţinutul şi cetăţile Transilvaniei cu austrieci
fără căpătîi. Noi vă propunem acest lucru în numele prieteniei dintre
noi...".

Mai înainte de aceasta, potrivit poruncii date de marele serdar (307)
cel victorios, craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, trimisese raielelor Ungariei
de mijloc scrisori, cerîndu-le să se supună padişahului Casei otomane.
Acum, el a făcut cunoscut că cea mai mare parte din raiale i-au dat cre- (308)

[134] 1074 H. (5 august 1663 — 24 iulie 1664).

[135] Ziua primăverii, echinocţiul de primăvară.

[136] Haseghiu, comandant al gărzii de la palat, al baltagiilor sau bostangiilor.

zare şi s-au supus. Însă ghiaurul numit Palatinul Bihuş[137], care era, din partea împăratului Austriei, guvernatorul Ungariei de mijloc, aflînd de aceasta, a început să facă intrigi pentru ca nimeni să nu se mai supună înaltului Devlet. Şi, în acest scop, el a trimis raialei şi catanelor din Ungaria de mijloc scrisori prin care îi îndemna la rătăcire.

<Una din aceste scrisori cade în mîna lui Mihail Apafi, care o trimite marelui serdar>.

COPIA SCRISORII DE RĂTĂCIRE A PALATINULUI, SERASCHERUL UNGARIEI DE MIJLOC

Hîrtiile trimise de craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, către satele şi comunele de acolo căzînd în mîinile noastre, ne-am mirat foarte mult. Este evident că el a trimis această hîrtie în toate părţile Ungariei de mijloc. Prin această scrisoare dorim să vă înştiinţăm că nu ne îndoim de răspunsul vostru. Să citiţi cu băgare de seamă scrisoarea lui Mihail Apafi, ca să înţelegeţi bine cuprinsul ei, din care se poate deduce, aşa cum scrie în Evanghelie *(Incil)*, că „lupul răpitor a venit la voi, îmbrăcînd blană de oaie". Dumnezeu mi-e martor că mi-a părut rău de această purtare a lui Apafi. Căci printr-o viclenie oarecare, el credea să ne înşele pe noi şi să ne supună stăpînirii şi asupririi sale. Cît de mişelesc este însă ca, fiind gol şi lipsit de toate, să promiţi altora îmbrăcăminte şi comori. Acel Mihail Apafi, făcînd jurămînt după credinţa sa, şi-a luat obligaţia faţă de marele vizir că voi nu veţi suferi nici o pagubă în privinţa îmbrăcămintei, precum şi în privinţa proviziilor, avuţiilor şi a proprietăţilor voastre. Nu ar fi fost mai folositor pentru el dacă aceste binefaceri le-ar fi făcut el pentru vilaietul Transilvania? Gîndiţi-vă în ce hal au adus <turcii> Transilvania. Într-un timp scurt, au schimbat şapte stăpînitori în Transilvania. Mai întîi, dacă koğa[138] Rákóczy I nu ar fi înlăturat prin bani vicleniile lor, ei l-ar fi sfîşiat şi pe el. Pe fiul său, viteazul Gheorghe, cu toate că le-a făcut atîtea servicii, pînă la urmă tot l-au omorît, cu sute de mii de pretexte. L-au adus apoi pe Francisc Rhédei[139] şi l-au numit principe de Transilvania. Apoi, <i-au numit> pe Acaţiu Barcsai şi pe Ioan Kemény, ca după moartea lor, contrar obiceiurilor vilaietului, să-l aducă şi să-l numească pe Apafi. La cîteva zile după supunere, dacă una dintre raiale ar îndrăzni să ceară ceva mai mult, îl vor omorî fără şovăire şi pe el. Afară de aceasta, sîrbii, grecii şi bulgarii n-au venit asupra noastră,
(309) crezînd în cuvîntul otomanilor ? Osmanliii şi-au ţinut vreodată cuvîntul şi au fost vreodată fideli faţă de actele lor numite tratate *(ahidname)* ? Şi acum ei nu ridică oare, ca pe nişte turme de oi, pe capii raialelor? În privinţa aceasta nu mai e nevoie să mai spunem nici un cuvînt. Mărturiile din Transilvania sînt de ajuns. Din trecut şi pînă acum cît de mult au majorat haraciul Transilvaniei ! Priviţi şi vedeţi în ce hal a ajuns principele Transilvaniei, Mihail Apafi ! Ce s-ar fi întîmplat dacă el ar fi avut curajul să spună ceva şi dacă ar fi arătat situaţia sa în faţa lumii? Cît de nefast este acel neam al cărui cioban este lupul ! Neamul maghiar poate oare să suporte aceasta? El nu este în stare să facă altceva în afară de

[137] Este vorba de Vesselenyi Francisc, proclamat palatin de dietă în 1665.
[138] *Koğa*: „cel mare, cel bătrîn".
[139] În text: *Francez Zervani*.

cele poruncite. Comitatele şi cetăţile Niytra[140] *(Nitra)*, *Oakis*, *Hanot* şi *Novigrad* au plătit mai înainte, timp de cîţiva ani, haraci otomanului. Ce foloase au avut ele decît acela că şi-au văzut acum vilaieturile dărîmate, arse, distruse şi ruinate de către ei? Situaţia lui Apafi este de plîns...

... Deşi cei din vilaietul Transilvaniei, crezînd în cuvîntul otomanilor, au devenit tributarii lor, totuşi nu sînt fericiţi. Fără îndoială, vor
avea în curînd soarta Ţării Româneşti şi a Moldovei. Aşa că, să deschideţi 45 v.
cu toţii ochii şi să gîndiţi asupra celor descrise în scrisoarea lui Apafi. (310)
El vă spune: „Veniţi şi vă supuneţi padişahului islamic". Această supunere poate fi de două feluri. Una este următoarea: să vă supuneţi faţă de otomani, dîndu-le lucrurile şi tot ce aveţi şi lipsindu-vă de toate avuţiile voastre. În acest caz veţi rămîne mai departe supuşii craiului nostru. Cealaltă cale este următoarea: renunţînd la supunerea faţă de craiul nostru, să fiţi sub supuşenia padişahului islamic. Dorinţa noastră este simplă şi vă facem cunoscut că, fiind sub supunere şi pe drumul arătat de craiul nostru, să nu aveţi încredere în poveştile lui Apafi şi în vorbele otomanilor... chiar dacă vom avea puţin de suferit, vom rezista. Ca palatin, eu jur în numele lui Dumnezeu că cine va merge pe calea răzvrătirii faţă de noi nu va fi iertat de acum încolo sub nici o formă... Cu ajutorul lui Dumnezeu, veţi vedea că ceea ce a săvîrşit otomanul va fi ca băşica de săpun. Pe malul celălalt <al Dunării> sînt oameni care s-au răsculat şi vor veni oşti nenumărate de-ale neamului creştin, pe care nici pămîntul nu le poate duce... Ceea ce trebuie să facem acum este să ne încingem săbiile şi să luptăm pentru apărarea noastră şi a familiilor noastre. E de preferat să murim, decît să lăsăm familiile noastre să treacă în robia otomanilor. De asemenea, e mai bine ca neamul maghiar să moară, decît să devină rob şi să plătească haraci, supunîndu-li-se. Tu, Apafi, porţi numele de stăpînitor al Transilvaniei, dar de fapt nu eşti. Te sfătuiesc ca, aşa cum ai scris, dacă cuvîntul tău are trecere faţă de marele vizir, să cauţi să îndepărtezi oprimarea şi persecuţiile pe care le suportă vilaietul Transilvaniei.

<Palatinul cere populaţiei din Transilvania să nu răspîndească scrisorile lui Apafi>.

VENIREA ARMATEI GHIAURE ŞI ASEDIUL CETĂŢILOR SIGHETVAR ŞI PECS *(PECEVI)*: INCENDIEREA PODULUI DE LA ESZEK, AJUTORUL MARE DAT SERDARULUI, ÎNFRÎNGEREA ŞI FUGA DUŞMANULUI (311)

<Atacurile date de austrieci pe cînd oştile otomane se aflau la iernare. Numirea de oşti pentru trimiterea în expediţie>. (312—315)

... În timpul acela, hanzade, prinţul Ahmed Ghirai, cu oastea, şi (316)
beilerbeiul de Timişoara, Cenghizade Ali paşa, cu oastea vilaietului său, au trecut Dunărea îngheţată şi s-au alăturat ordiei imperiale.

<Urmează descrierea drumului spre Szigetvár>.

La Kopan şi la Cluj au fost numiţi pentru pază: capudanul de Behke şi alaibeiul de Bosnia, mütesellimii[141] de Buda şi cîteva grupe de ieniceri.

---

[140] În Slovacia.

[141] O categorie de oaste privilegiată în Imperiul otoman.

La Pecs *(Pecevi)* a fost numit un număr oarecare de ieniceri împreună cu Cenghizade Ali paşa, beilerbeiul de Timişoara.

46 r. <Întoarcerea marelui vizir la Belgrad pentru iernare>.

(317) COPIA HATT-I ŞERIFULUI

<Îndemnuri la fapte de vitejie>.

Din pricina faptelor lui Zrinyoğlu din timpul acestei ierni, populaţia din Istanbul şi fumătorii de tutun de la Adrianopol au provocat o mare panică şi tulburare pe străzi, în pieţe şi cafenele, zicînd că ghiaurii au cucerit toate cetăţile şi fortăreţele de la Buda pînă la Eszek, cum ar fi : Kanizsa, Szigetvár, Pecs şi Cluj şi altele...

(318) <Copia scrisorii de răspuns a primului ministru austriac către marele vizir, în care cel dintîi respinge acuzaţiile aduse de turci precum că austriecii ar fi vinovaţi de răscoalele din Transilvania şi din alte părţi>.

ŞTIRI PRIVIND UNELE SITUAŢII DE LA HOTARUL TRANSILVANIEI...

A noua zi a lunii mai sus-arătate [142], într-o sîmbătă, a sosit la marele serdar chehaiaua craiului din Transilvania, Mihail Apafi, cu o scrisoare din partea lui, în care spunea : „Beii Ţării Româneşti şi Moldovei sînt pe cale de a veni la expediţia împărătească. Ei să nu treacă prin ţara noastră, ci să meargă pe la graniţele lor, căci dacă vor trece, vor călca vilaietul şi-l vor ruina mult. Mai înainte de aceasta, vi se raportase prin Hüsein paşa că iscoadele noastre de încredere, pe care le-am trimis în ţinuturile austriece, potrivit poruncii date din nou, au adus la supusul de mine ştirea exactă precum că papa de la Roma [143] s-a împăcat cu regele Franţei [144]
46 v. şi că au avut loc mari petreceri cu acest prilej... că şi craiul Franţei,
(319) care a trimis în ajutorul austriecilor cîteva mii de oşteni căliţi în lupte,
este gata să trimită oşti alese... Dar nu s-a putut afla în ce parte vor merge. Am supus într-un fel oarecare pe locuitorii cetăţii Cluj din Transilvania, pe care pusese stăpînire austriacul. De asemenea am supus şi am adus în mîna padişahului cîteva cetăţi din Transilvania, pe unele prin puterea braţelor, iar pe altele prin măsuri bine chibzuite. Au rămas doar cîteva cetăţi. Dar şi capudanii lor au venit şi s-au întîlnit cu mine. Făcînd prietenie cu ei şi dînd zaiafete, am schimbat peşcheşuri între noi.

<Se arată că pentru aceste fapte craiul a fost onorat cu *hilat*>.

NUMIREA MARELUI VIZIR FAZÎL AHMED PAŞA CA SERDAR ÎN EXPEDIŢIA ASUPRA AUSTRIEI *(ALAMAN)*

(320) ... În luna ramazan <1074> [145], prin poruncă imperială şi pe motiv de asuprire şi persecutare peste măsură, s-a tăiat capul beilerbeiului de Timişoara, Cenghizade Ali paşa, şi a fost trimis la Pragul împărăţiei...

---

[142] 8 martie 1664.
[143] Alexandru al VII-lea (1655—1667).
[144] Ludovic al XIV-lea (1661—1715).
[145] 28 martie — 26 aprilie 1664.

OCUPAREA CETĂŢII NITRA DE CĂTRE GHIAURI (323)

...De asemenea s-au trimis porunci ilustre şi lui Mihail Apafi, craiul (324)
Transilvaniei, ca să pornească cu un ceas mai devreme, cu oaste transilvană, în ajutorul cetăţii Nitra, spre a fi în slujba padişahului. Însă, înainte de adunarea şi sosirea oştilor islamice, musulmanii care se aflau în cetatea mai sus-arătată au fost asediaţi timp de 20 de zile. Lor nu le-a mai rămas deloc zaherea. Ghiaurii fiind atenţi, au săpat în două locuri tuneluri, iar în unele locuri au făcut spărturi cu tunurile. Gaziii musulmani, fiind siliţi peste măsură, nu au putut rezista în nici un chip atacurilor ghiaure, din care pricină au cedat cetatea, ieşind de acolo prin predare.

COPIA (SURET) SCRISORII

... Scrisoarea ghiaurului nefiind luată deloc în seamă, a sosit, (325)
tot în timpul acela, încă o scrisoare... scrisă de comandantul cetăţii Satmar, unul dintre notabilii cezarului, despre evenimentele de la serhat şi acesta <Apafi>, la rîndul său, a trimis-o întocmai la marele serdar. La sfîrşitul acestei scrisori se spunea: „Ştim că atunci cînd craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, era în cetatea Cluj, venind la tine <la serdar> capugibaşîul trimis de padişahul islamic şi de marele vizir, s-au dat sfaturi să fii gata cu toată oastea Transilvaniei şi, atunci cînd ţi se va porunci, să mergi în vilaietul Ungariei de mijloc şi să-l devastezi împreună cu oştile din Moldova şi Ţara Românească, precum şi cu celelalte oşti islamice desemnate. Ne sînt cunoscute aceste sfaturi ale lor şi ţi le comunicăm. Mai înainte de aceasta, cezarul meu, avînd milă de ţara şi raiaua Transilvaniei, le-a ocrotit în toate privinţele. Aceasta se şi vede. Străduinţele şi faptele sale în privinţa recuceririi a o mulţime de cetăţi din Transilvania, cucerite în timp de pace de oştile islamice şi de marele vizir Ahmed paşa, devenind clare, toţi craii creştini au trimis ajutoare cezarului meu. Apoi, nemaiputînd suporta vicleniile neamului musulman, el s-a bizuit pe puterea braţelor mele.

<Îi avertizează pe turci şi pe Apafi despre sosirea unor ajutoare europene>. (326)

De asemenea şi Ungaria de mijloc este gata. Rákóczyoğlu a strîns multe mii de oşti şi s-a unit cu serascherul austriac, numit *Sezartam* < ? >. I s-a pus în vedere să pornească acolo unde e nevoie pentru paza Ungariei de mijloc. De aceea, dacă în urma acestei situaţii, populaţia vilaietului Transilvaniei va arăta duşmănie faţă de oastea cezarului meu, atunci ocrotirea sa se va schimba în mînie şi oastea din Ungaria, intrînd în Transilvania, le va veni de hac celor care se opun răzbunării tuturor creştinilor. S-a scris şi s-a trimis această scrisoare a noastră ca să nu spuneţi că « nu am fost înştiinţaţi şi nu am ştiut nimic »".

<Urmează textul *hatt-i himaiunului* din care rezultă că principele Transilvaniei ocu- 47 r.
pase cîteva cetăţi din Ungaria>.

(328) COPIA SCRISORII

(331) ... S-a poruncit ca beilerbeiul de Agria să fie numit la Oradea şi să păzească, împreună cu beilerbeiul de Oradea, eialetul acela. Să-l trimiteţi pe drumul cel mai drept spre noi pe beilerbeiul de Ineu, Ğerrah-Kasîm paşa, şi oastea tătărească, împreună cu ialîagasî, care se află acolo, precum şi pe seimenii noştri...

(334) ... Marele serdar, după ce a înlăturat pe duşmanii care veniseră asupra ţinuturilor Kanizsei, avea de gînd să devasteze Ungaria de mijloc. Mai înainte, el trimisese porunci beilor din Ţara Românească şi Moldova, chemîndu-i să vină la ordie. Dar, nemaifiind nevoie de ei, s-a dat poruncă în sensul ca ei să meargă, împreună cu beilerbeii de Agria şi de Oradea, lîngă craiul Transilvaniei. Peste toţi a fost numit serascher beilerbeiul de Buda, vizirul Sarî Hüsein paşa, care era muhafîz de Uivar.

47v.
(346) <După cucerirea „Cetăţii Noi" *(Kale-i Ğedid)*, beilerbeiul de Silistra, vizirul Hağî Husein
(353) paşa, este chemat la marele vizir>.

51r.
(355) ANUL O MIE ŞAPTEZECI ŞI CINCI[146]
(357) PRIMELE MOTIVE ALE ÎNCHEIERII PĂCII CU AUSTRIA

Cezarul Austriei fiind indus în eroare de vorbele mincinoase şi intrigante ale afurisitului de Zrinyoğlu, a cutreierat ţara duşmanilor legii pînă în locul acesta de popas[147], iar mai marii şi demnitarii, precum şi comandanţii îndărătnici şi cu experienţă ai vilaietului austriac, au auzit că acesta a pus stăpînire pe multe cetăţi şi întărituri şi sate şi oraşe, pe care le-a ars pînă în temelie. Atunci ei au venit cu toţii la cezar şi văicărindu-se şi-au aruncat şepcile <de pe cap> şi i-au zis: „Ai călcat coada şarpelui care dormea. Să vezi ce belea ai adus pe capul tău. De atîţia ani încoace, în ţară neputîndu-se semăna cereale, criza şi lipsurile au cauzat suferinţe mari armatei şi raialei. Sute de mii dintre sărmanele raiale fiind călcate sub picioare, au căzut în robie cu familiile lor. Unii au fost trecuţi prin sabie şi cei mai mulţi s-au risipit în alte regiuni. Pe o întindere de multe popasuri n-a rămas nici o urmă a prosperităţii. Locu-
51v. rile înfloritoare au devenit cuiburi pentru cucuvele şi ciori. Care dintre duşmanii puterii otomane a reuşit împotriva ei ca să poţi să izbuteşti şi tu? Mai cu seamă de peste trei sute de ani, de cînd caii lor au pus piciorul în Rumelia, în orice parte s-au îndreptat au fost norocoşi şi victorioşi. Ei au incendiat casele, au stins căminele, au ruinat şi au distrus ţările unor popoare creştine ca valahii, moldovenii, lehii, maghiarii, precum şi altor popoare creştine, fie că s-au unit cu ei, fie că au fost în duşmănie cu ei. Ceea ce trebuie să faceţi voi este să renunţaţi la ambiţie şi să le îndepliniţi dorinţele şi să vă închinaţi în faţa lor".

<Avînd în vedere această situaţie, împăratul Austriei îl împuterniceşte pe un sol al său să încheie pace cu turcii în orice condiţii>.

---

[146] 25 iulie 1664 — 13 iulie 1665.

[147] Este vorba de Czakany de pe malul rîului Raab, pînă unde ajunseseră oştile osmane.

Dar de doi ani încoace oştile islamice, făcînd expediţie, au îndurat mereu suferinţe şi greutăţi. Aşa că pacea este mai folositoare din toate punctele de vedere pentru oaste şi pentru raia. Actul tratatului a fost compus din zece articole.

Articolul I. Din pricina acţiunilor ce au avut loc mai înainte în (358)
Transilvania, s-au iscat multe conflicte grele, care au dus anul trecut la război... Cetăţile pe care le-a cucerit în Transilvania armata cezarului Romei le va preda principelui de Transilvania şi demnitarilor săi. Într-un timp scurt, armatele celor două părţi urmează să iasă din Transilvania şi să plece de la serhaturi, astfel ca principele Transilvaniei să-şi recapete liniştea.

... Cînd tronul Transilvaniei va deveni vacant, ei vor desemna prin bună înţelegere, potrivit tratatului împărătesc de pace care există din vechime, pe cel ce va deveni stăpînitor, pentru ca în felul acesta să dăinuiască obiceiurile vechi...

Articolul II... Îndeosebi neamul *haiduşak*, care în vechime era (359)
supus cezarului austriac şi care diferă de cei supuşi Transilvaniei, să fie lăsat în pace şi să nu se pătrundă în cetăţile acestui neam, şi el să nu fie persecutat nici de musulmani, nici de transilvani, nici de principe şi nici de alţii, sub nici o formă. De la cei de mai sus *(haiduşak)* să nu se mai pretindă haraci sau alte dări. Dacă pînă azi li s-a cerut ceva, de azi încolo să nu se mai ceară.

Articolul III. În cetăţile şi palăncile de la marginea Transilvaniei ... numindu-se ostaşi de pază, aceştia să nu se transforme într-o tabără sau într-o oaste cu serdari. De asemenea nici din partea musulmanilor să nu se creeze o asemenea oaste ...

Articolul IV. Nu se va îngădui sub nici o formă fiilor lui Rákóczy şi nici celor ai lui Ioan Kemény şi nici vreunuia din Ungaria de mijloc sau altcuiva să intre în Transilvania cu oaste şi să facă aţîţări şi tulburări. De asemenea, nu se va îngădui să meargă cineva din partea musulmanilor şi din partea Transilvaniei în ţara şi în comitatele împăratului Austriei.

Articolul V. Răuvoitorii din ambele părţi nu se vor bucura de nici o protecţie, neîngăduindu-se ca vreo dorinţă de-a lor să fie acceptată ...

Articolul VII. Transilvanii care, în timpul luptelor din Transilvania, s-au refugiat în partea aceasta <la turci> sau în partea cealaltă <la austrieci> să se întoarcă în vilaietul lor şi, mergînd la căminele lor, să-şi ia în stăpînire proprietăţile, să-şi vadă de treabă şi să nu fie supăraţi. Supunîndu-se principelui lor <lui Apafi>, să nu săvîrşească fapte rele în vilaietul lor ...

Articolul IX. Ostaşii ambelor părţi să pornească cu un ceas mai devreme de la graniţele Ungariei şi Transilvaniei şi să nu se săvîrşească atacuri din cele două părţi ...

Articolul X. Pentru ca raiaua şi sărăcimea să trăiască în linişte, această sfîntă pace să fie păstrată, cu începere de la această dată, timp de
douăzeci de ani. (360)

<Pacea a fost încheiată la Vasvár, în luna muharrem a anului 1075 H.[148]>.

[148] 25 iulie — 23 august 1664.

(366) NĂVALA GHIAURILOR ASUPRA CETĂŢII *LIVA* ŞI ÎNFRÎNGEREA LUI HÜSEIN PAŞA

Serdarul austriac Joja [149], care era comandantul cetăţii *Comran* [150], venind prin surprindere cu aproape treizeci de mii de austrieci şi maghiari, a asediat cetatea *Liva*, pe care a bătut-o timp de o zi. A doua zi, sosind ştirea că ea a fost luată prin capitulare (*vire*), au fost desemnaţi : beilerbeiul de Anatolia, vizirul Muharrem paşa, beilerbeiul de Agria, Arnavut Halil paşa, beilerbeiul de Oradea, Küciük Osman paşa, beilerbeiul de Kanizsa, beilerbeiul de Ineu (*Yanova*), Ğerrah Hüsein paşa, precum şi o mie de tătari şi beii din Ţara Românească [151] şi Moldova [152]... ca să meargă împotriva lor < austriecilor >. Pornind de la Uivar, ei au mers cu oştile islamice adunate şi au asediat cetatea mai sus arătată ... În timpul luptei, beii din Ţara Românească şi Moldova punînd întrebarea : „se poate ca în acelaşi timp să plătim şi haraci şi să participăm şi la luptă?", s-au întors imediat cu oştile lor şi au fugit spre Porţile de Fier ale Transilvaniei, omorînd chiar şi o mulţime de gazii dintre luptătorii musulmani.

(369) COPIA SCRISORII ÎMPĂRĂTEŞTI <DUPĂ ÎNCHEIEREA PĂCII>

53 r. <Sultanul Mehmed al IV-lea enumeră ţările de sub stăpînirea sa> :

(370) Şi în special ţinuturile tătarilor, vînători de duşmani, şi Deşt-i Kîpceakul şi vilaietul Cafa, Azovul (*Azak*) şi ţinuturile Bosniei şi Kanizsei şi Sighetvarului şi Istolni-Belgradului şi Agriei şi Timişoarei şi Budei, care e capitala Ungariei, şi multe cetăţi şi fortăreţe, care îmi sînt supuse, şi Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, precum şi multe cetăţi şi
55 r. ţinuturi ale căror descriere şi caracterizare sînt peste putinţă ...

(384) <*ANUL 1076* [153]>

(395) MAZILIREA HANULUI TĂTAR MEHMED GHIRAI ŞI NUMIREA LUI ADIL GHIRAI CA HAN

Mai înainte de aceasta, hanul Crimeei, Mehmed Ghirai, cînd a fost însărcinat să participe la expediţia de la Uivar, zicînd că îi e teamă de duşmani şi că s-a ivit necesitatea de a se apăra ţinuturile Crimeei şi arătînd diferite pretexte şi prezentînd diferite scuze, trimisese ca serdar peste tătari pe fiul său, prinţul Ahmed Ghirai. Cu toate că se văzuse de aici o oarecare neascultare din partea sa faţă de porunca imperială, totuşi, trecîndu-se cu vederea peste această vină a sa, toate faptele sale fuseseră
56 v. tolerate cîtva timp. Şi beilerbeiul de Silistra, vizirul Hagi Hüsein paşa, fiind

[149] Este vorba de contele de Souche.
[150] Comaron, oraş pe Dunăre.
[151] Grigore Ghica.
[152] Eustratie Dabija.
[153] 14 iulie 1665 — 3 iulie 1666.

împotriva hanului mai sus-arătat, i-a desființat funcția sa *ialîagasî*. În timpul acela, beilerbeiul de Silistra, vizirul Hağî Hüsein paşa, a raportat şi a adus la cunoştinţa reşedinţei împărăteşti că tătarii nogai, acceptînd supunere faţă de prealuminatul padişah şi angajîndu-se să plătească în fiecare an către vistieria imperială cîte douăzeci de mii de guruşi, vor participa la expediţii ca şi oştile de lefegii *(ulufeci)*. De asemenea, arătînd supunere totală, i-au cerut, în schimb, să li se permită să locuiască în jurul Silistrei. Cererile lor fiind acceptate de padişah, li s-a poruncit să se aşeze în acest ţinut, în locurile unde există pămînturi libere. Aceasta nefiind însă pe placul lui Mehmed Ghirai, el a ieşit în calea tătarilor nogai, amintiţi mai sus. Trecînd o parte din ei prin sabie, pe ceilalţi i-a pus pe fugă. Acest lucru a fost din nou făcut arz <la Pragul imperial> de către vizirul Hağî Hüsein paşa. Hanul nu a dat ascultare hatt-i humaiunului ce i-a fost emis, prin care i se atrăgea atenţia ca să nu-i necăjească pe nogaii care au primit supunerea faţă de înalta împărăţie ...

<Se arată mai departe că Mehmed Ghirai este mazilit şi închis în cetatea din insula (396)
Rhodos. Dar şi vizirul Hüsein paşa este mazılit din eialetul Sılıstra, care a fost dat lui Şeih-Mehmed paşa>.

PLECAREA PADIŞAHULUI ISLAMULUI LA ADRIANOPOL ...

... A doua zi, într-o miercuri, sosind ştirea morţii vizirului Gürği Mehmed paşa, beilerbei de Buda, eialetul vacant <al Budei> a fost acordat, cu titlul de vizir, valiului de Timişoara, Gerrah Hüsein paşa.

<Pentru a înlătura împotrivirea hanului mazılit, turcii trimit ajutoare noului han (397)
Adıl Ghirai, printre care şi pe beilerbeiul de Oceakov>.

Hanul mazilit, răsculîndu-se, a cerut ajutor de la cazaci, leşi şi moscoviţi, precum şi de la celelalte popoare ghiaure din părţile acelea, însă nu a primit nici un ajutor. El a strîns totuşi în jurul său pe unii dintre mîrzacii naivi şi un număr considerabil de oşti tătare dezorientate, care i-au spus că îşi vor sacrifica viaţa pentru el.

<Mehmed Ghirai porneşte împotriva lui Adil Ghirai>.

Cînd prinţul calgai şi ialîagasî au ajuns însă la Oceakov *(Özi)*, toţi tătarii din Bugeac şi Akkerman, precum şi tătarii nogai le-au ieşit cu toţii în întîmpinare.

<Instalarea noului han în Crimeea şi fuga lui Mehmed Ghirai spre Caucaz>.

... Eialetul Silistra a fost acordat lui bostangibaşî de Istanbul, Iusuf 58 r.
aga. (410)

ANUL 1079[154] (479)
67 v.

... A 30-a zi a lunii ğemazi I[155], într-o miercuri, solii Moscovei şi (508)
Transilvaniei au venit împreună şi s-au închinat la picioarele înaltului

[154] 11 iunie 1668 — 31 mai 1669.

[155] 5 noiembrie 1668.

tron, iar în a cincea zi a lunii regeb[156] într-o luni, s-a închinat la tronul
71 v. împărăției și beiul Moldovei, supusul creștin *(zimmi)* numit Duca[157],
care a fost numit din nou, îmbrăcînd caftan.

(509) A șaisprezecea zi[158], într-o vineri, sosind știrea morții vizirului Čeavuș
Ibrahim pașa, valiu de Egipt, în locul lui a fost numit beilerbeiul de Silistra, Kara Ali pașa, iar în locul acestuia a fost numit valiul de Timișoara, Piringi Mehmed pașa, din Filipopol.

A douăzecea zi, într-o marți[159], a venit solul hanului căzăcesc, Doroșenko[160], cu scopul de a se supune față de înaltul Devlet și cu rugămintea de a i se da tuiuri *(tuğ)* și steag. Plecîndu-și fața la picioarele sublimului tron, fapta sa de supunere a fost acceptată ...

(510) În a zecea zi <a lunii șevval>[161], într-o miercuri, supusul creștin care
a fost numit bei nou în Țara Românească[162] a fost investit cu hilat și cu surguci *(süpürge)* și s-a închinat la Pragul împărătesc.

(511) *ANUL 1080*[163]

(551) ... În prima zi a lunii muharrem a acestui an, într-o vineri,
pe cînd prealuminatul padișah se afla în satul Doğan, solul cazacilor, prin mijlocirea unui caimacam pașa, plecîndu-și fața la picioarele sublimului tron în semn de supunere, s-a plîns de neamul tătăresc și, solicitînd ajutorul și protecția padișahului, și-a prezentat scrisoarea. Adresîndu-se îndată cu toată măreția sa împărătească, <sultanul> i-a spus dragomanului ca ei să fie statornici în supunere și că va porunci demnitarilor imperiului său ca ei <cazacii> să fie sub protecția sa față de inamicii lor.

(558) ANUL UNA MIE OPTZECI ȘI UNU[164]

(559) <Intrarea sultanului Mehmed al IV-lea în palatul de la Adrianopol și sosirea marelui
serdar. Schimbări în ierarhia Porții>.

... Lui Șeih Mehmed pașa, unul dintre vizirii de boltă, i s-a dat eialetul Timișoarei, iar înaintașului său Kozbekci Iusuf pașa ținutul Ineu...

(562) ANUL O MIE OPTZECI ȘI DOI[165]
78 v.

(565) <Relatarea sosirii solului hatmanului cazacilor, Doroșenko, cu o scrisoare ; expediția pa-
dișahului împotriva craiului și motivele cuceririi și ocupării cetății Camenița *(Kamanice)*.
Descrierea plîngerii solului căzăcesc împotriva tătarilor și mazilirea lui Adil Ghirai, hanul
79 r. Crimeei. Pregătiri pentru expediția împotriva Poloniei, care călcase tratatul de pace>.

---

[156] 9 decembrie 1668.
[157] Gheorghe Duca (1668–1672).
[158] 20 decembrie 1668.
[159] 24 decembrie 1668.
[160] Petre Doroșenko, hatmanul Ucrainei.
[161] 13 martie 1669.
[162] Antonie din Popești (1669–1672).
[163] 1 iunie 1669– 20 mai 1670.
[164] 21 mai 1670 – 9 mai 1671.
[165] 10 mai 1671 – 28 aprilie 1672.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI TREI[166] (567)

COPIA SCRISORII CRAIULUI <POLON>[167] (569)

<Regele polon arată că a aflat despre supunerea lui Doroşenko, cu cazacii din Ucraina, faţă de sultan şi continuă să ceară să nu se pornească expediţia împotriva Poloniei. Se aminteşte de tătarii din Akkerman. Regele se plînge de Doroşenko, care atacă palănci şi cetăţi la hotare. Discuţii privind faptele lui Doroşenko. Scrisoarea marelui vizir şi pornirea expediţiei turceşti spre Polonia. Sosirea padişahului la Cozlugea, unde Husein aga, unchiul marelui vizir, avea o moşie. De aici trece la Varna, unde Katîrgioğlu Ibrahim bei, arătînd *alai*, a fost căftănit>. 80 r. (570)

În a douăzeci şi şasea zi a lunii safer[168], într-o miercuri, pornindu-se (574) şi de acolo, la al cincilea popas, s-a descins în cîmpia de la Tekürköy[169], de lîngă Karasu, unde s-a poposit o zi pentru sosirea gaziilor norocoşi, însărcinaţi să meargă în expediţie. Strigătorii au adus la cunoştinţă, atrăgînd cu asprime atenţia trupelor, că fiecare trebuie să-şi păzească bine cortul şi să fie cu băgare de seamă. Li s-a pus, în special, în vedere că în cortul cui se va găsi un lucru provenit din furt, stăpînul cortului va fi omorît. În a doua zi a lunii rebi ül-evvel <1083 H.>[170], pornindu-se şi de acolo, la al treilea popas sultanul a descins, cu mic alai, în cortul împărătesc 81 r. (575) special pregătit în cîmpia Babadagului, unde trupele de ieniceri au dat onorul.

În ziua următoare[171], vineri, au făcut popas, apoi au plecat mai departe.

Atunci beilerbeiul de Bosnia, vizirul Uzun Ibrahim paşa, a sosit la ordia imperială cu o mie cinci sute de pedeştraşi şi călăreţi şi cu toate trupele sale de gardă, precum şi cu mulţimea formată din timarioţii mari şi mici, înarmaţi, din sangeacurile Bosnia, Semendria, Zvornik, Kilis, Černik şi, cînd au trecut prin faţa înaltului cort, la locul unde se dădea onorul, el a fost invitat în faţa padişahului ... Atunci, sosind nişte oameni prinşi de <Gheorghe> Duca, voievodul Moldovei, aceştia au dat de ştire că craiul leşesc se pregăteşte să-şi aşeze tabăra cu neamurile austriece şi maghiare din cetatea Cameniţa.

<Haseki sultan şi prinţul Mustafa au fost lăsaţi la Babadag pînă la întoarcerea din expediţie>.

SOSIREA PADIŞAHULUI GAZIU ÎN ÎMPREJURIMILE ISACCEI

În a şasea zi <a lunii rebi I 1083>[172], zi de sîmbătă, pornindu-se de acolo <Babadag>, la al doilea popas, în ziua cînd urmau să sosească la Isaccea, s-a dat firman pentru pregătirea alaiului de cuirasieri, înarmaţi pentru onor, după acelaşi ceremonial care a avut loc la plecarea de la Adrianopol ... Padişahul, cu putere şi măreţie, s-a dus călare pe un cal iute ca vîntul, cu un surguci pe cap ..., şi a descins în cortul imperial aşezat

---

166 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.
167 Mihail Vişneveţchi (1669—1674).
168 23 iunie 1672.
169 Techirghiol.
170 28 iunie 1672.
171 29 iunie 1672.
172 2 iulie 1672.

în apropierea dealului numit Sultan-Osman-Han-Tepesi, după numele răposatului, şi situat în regiunea Isaccei. Atunci s-a tras cu tunuri şi cu puşti din cetate şi din corăbiile emirilor de marină, veniţi pe Dunăre, şi a avut loc o mare veselie. Vizirii ştiau că aceasta fiind prima expediţie a prealuminatului padişah[173], dragostea, sforţarea şi dorinţa sa pentru lupta împotriva ghiaurilor atingea gradul cel mai înalt.

(576) ‹Descrierea măreţiei oştii otomane, mai puternică decît în alte expediţii din Orient sau din Occident›.

În acest loc, ocaua de făină se vindea cu cinci aspri ... , de pesmeţi cu zece aspri, ocaua de seu cu 30 de aspri, ocaua de cafea cu 300, de orez cu 170, chila de orz cu 20, iar o pereche de sandale s-a vîndut cu 50 de aspri. Mai înainte, cînd s-au început pregătirile de expediţie, s-au trimis înalte porunci bătrînului cu mult meşteşug Zaim Iusuf aga, dintre notabilii *(aian)* Belgradului, ca să pregătească vase *(tonbaz)* necesare pentru construirea unui pod peste apa Dunării. Astfel, el a pus să se construiască la Grădişca şi la Pojega, de pe malurile rîurilor Sava şi Drava, vase numite *tonbazuri*. Iar celelalte lucruri trebuincioase au fost aduse de prin părţile Moldovei şi Ţării Româneşti. Sub conducerea lui Osman paşa, beiul sangeacului de Nicopol, s-a construit şi s-a pregătit peste Dunăre un pod mare, pornind de la Isaccea şi mergînd pînă în apropierea satului numit Kartal[174], aflat pe partea Moldovei. Acest pod fusese construit cu cincizeci şi şapte de tonbazuri şi avea lungimea de 750 de arşini şi lăţimea de 10 arşini. În interval de trei zile, cît s-a poposit acolo, au trecut peste podul mai sus-arătat, pe partea cealaltă, potrivit firmanului, valiul de Bosnia, împreună cu ceilalţi mirimirani şi emirii prezenţi acolo, şi au descins la o distanţă oarecare. A doua zi, a trecut şi agaua de ieniceri, după care a urmat tuiul împărătesc. Atunci, prealuminatul padişah, din pricina marii sale afecţiuni faţă de măriile lor şehzadele, care erau la Babadag, luînd cu el numeroşi oameni din curtea interioară *(iç-halkı)*, pe marele vizir, pe al treilea vizir, precum şi mulţi alţi oameni dintre levenzi, s-a dus în mare grabă acolo şi i-a văzut ... Atunci, *hekimbaşî*[175] a adus la cunoştinţă că la Isaccea clima este mai plăcută şi mai temperată decît la Babadag. De aceea s-a dat firman ca să fie alese două îngrijitoare speciale şi să se pregătească cele necesare pentru şederea lor la Isaccea, pînă la întoarcerea sa din expediţie. După aceea, în a unsprezecea zi a lunii mai sus-arătate[176], într-o joi, a pornit din menzilul Isaccea, cu toţi vizirii, înalţii demnitari, precum şi cu spahiii şi cu silahdarii şi, trecînd peste podul mai sus-arătat, a descins cu onoare în cortul său împărătesc din şesul satului Kartal. În clipa aceea s-a tras din cetăţi şi corăbii cu tunurile şi cu puştile de au umplut orizontul cu detunături. Unii afurisiţi din partea duşmanilor răufăcători s-au gîndit să pricinuiască pagube ţării Moldovei. Beiul Moldovei li s-a opus şi a trimis trei prinşi *(dil)* la ordia împărătească. Cînd au fost cercetaţi, aceştia au declarat: „Noi, vreo două mii de leşi, fuseserăm însărcinaţi din partea craiului leşesc să prindem limbi. Întîlnindu-ne însă cu moldoveanul, unii dintre noi au fost omorîţi, alţii au fugit, iar noi am fost prinşi. Acum, cra-

---

[173] Mehmed al IV-lea (1648—1687).

[174] Localitate în nordul Dunării, lîngă Oblucița (U.R.S.S.).

[175] Medicul şef al curţii.

[176] 7 iulie 1672.

iul nostru cere ajutor de la austrieci şi de la moscoviţi". Cînd s-au aflat acestea, au fost trimişi în mare grabă, cu oştile eialeturilor lor, beilerbeiul de Bosnia, vizirul Uzun Ibrahim paşa, şi beilerbeiul de Anatolia, Ali paşa, pentru paza graniţei Moldovei şi a zaherelei ce se găsea depusă la locurile de popas din acele împrejurimi. Iar beiul sangeacului de Hudavendighiar [177], Mehmed paşa, a fost însărcinat cu paza podului mai sus-arătat.

<Misiunea de a transporta cele cincizeci de tunuri *balımeza* şi *colomborna* de la Chilia şi (577)
Isaccea, unde fuseseră aduse din Istanbul, a fost dată lui Murad paşa, sangeacbeiul de Ceankîrî. Urmează descrierea sosirii unor noi trupe la oastea otomană şi trecerea lor prin faţa cortului padişahului]>.

S-a poruncit ca sangeacbeiul de Nicopol, Osman aga, să ducă pe
Dunăre, spre apa Prutului, corăbiile cu zaherele ... Din partea padişa- (578)
hului s-a dat firman de învoire ca toţi să-şi lase la Isaccea echipamentele şi alte poveri ce le aveau peste trebuinţă, precum şi o parte a cortului imperial ... Iar a doua zi, fiind a şaisprezecea zi a lunii sus-arătate, într-o marţi, ce corespunde cu două<sprezece> iulie, padişahul a pornit personal,
cu armata islamică purtătoare de victorii, de pe cîmpia Kartal şi a descins 81 v.
la locul de popas numit Grecul [178], unde beilerbeiul de Adana [179], Abaza-Kör-Hüsein paşa, şi sangeacbeiul de Silifka [180], Küciük Mehmed Paşaoğlu Ibrahim bei, s-au alăturat armatei imperiale cu toate trupele lor de gardă şi cu oştile eialeturilor lor. Cînd au trecut cu alai prin faţa cortului imperial, au fost onoraţi cu *hilate* strălucitoare. În a şaptesprezecea zi [181], miercuri, pornind şi de acolo, la al doilea popas au ajuns la locul numit Zărneşti, de pe malul rîului Prut. Atunci, a sosit omul hanului, numit Bahadîr aga, împreună cu agaua marelui vizir ce fusese trimis mai înainte de han, aducînd ştirea că prealuminatul han, potrivit poruncii padişahului, a pornit din Crimeea cu numeroase oşti tătare, vînătoare de duşmani, îndreptîndu-se spre ordia imperială şi că, decît să vină pe drumul cel drept, au apucat pe drumul ce trece prin ţara duşmanului legii, considerînd această măsură mai potrivită.

În a nouăsprezecea zi [182], vineri, pornind şi de acolo, tot la al doilea popas, s-au oprit la locul numit trecătoarea Tigheci *(Kegheci)*, de pe malul Prutului ...

În a douăzeci şi una zi, duminică [183], plecînd mai departe, au descins, (579)
la al treilea popas, în cîmpia satului numit Bărzăreşti <sau Vărzăreşti?>, tot de pe malul Prutului. În ziua aceea, voievodul Moldovei, <Gheorghe> Duca, a prezentat pe drum alaiurile sale, în aripa dreaptă <a armatei>, cu vreo două mii de oameni. Cu toate că vilaietul Moldovei era plin de zaherele, totuşi, de-a lungul a cinci-şase popasuri oştile islamice au dus mare lipsă de ele, încît la acest popas o chilă de orz a fost vîndută cu o sută şaptezeci de aspri. S-a aflat că de fapt mai sus-numitul afurisit, cu scopul de a ocroti raiaua Moldovei, făcuse hăinie şi provocase această lipsă, trimiţînd pe ascuns <zaherele> în locuri greu de umblat. Pentru a se respecta rangu-

177 Provincie în Anatolia, cu capitala Brusa.
178 Greceni, pe Prut, lîngă Tigheci.
179 Oraş şi provincie în Anatolia.
180 Localitate în Anatolia.
181 13 iulie 1672.
182 15 iulie 1672.
183 17 iulie 1672.

rile eialeturilor în timpul mersului, precum și al onorurilor, după regulile vechi, vizirii și mirimiranii s-au aranjat astfel : ...

<Urmează descrierea așezării oștii otomane>.

În a douăzeci și patra zi[184], într-o miercuri, pornindu-se și de acolo, s-a ajuns la locul de popas Țuțora *(Çoçora)*, din dreptul orașului numit Iași, capitala beiului Moldovei. Apoi, s-a pornit cu alai pompos de la locul unde s-a mîncat și s-a descins cu onoare la ordia îmbrăcată cu armuri, aflată pe malul Prutului, așa cum s-a arătat. În ziua aceea veniseră și se adunaseră, de dincolo de Prut și de la mari depărtări, precum și din Iași, atît de mulți ghiauri ca să privească, încît numărul lor era fără sfîrșit. La locul de popas arătat mai sus, în timpul celor șapte zile de ședere, s-a distribuit oștilor toată zahereaua. Apoi s-au dezlănțuit niște ploi torențiale. Prealuminatul padișah , împreună cu suita sa și cu al treilea vizir, Kara Mustafa pașa, care fusese numit caimacam, precum și împreună cu vizirul Kaplan Mustafa pașa, valiul de Alep, luîndu-și fiecare un număr de oameni, au încălecat în zori de zi și, trecînd podul de pe Prut, s-au dus în orașul Iași ce se afla la o depărtare de patru ore, onorîndu-l cu prezența lor. Acolo au descins cu onoare la cortul împărătesc, așezat la marginea orașului. Atunci Duca, voievodul Moldovei, așternînd sub picioarele calului sultanului stofe prețioase, a oferit drept peșcheș pragului imperial, stăpînului conjuncțiilor stelare, prin intermediul vizirului Kara Mustafa pașa, un hanger încrustat, o blană de samur, cinci boccele de stofe de mătase și trei cai trăpași. În momentul în care s-a închinat la pămîntul de la picioarele împăratului, acesta i-a spus : "Tu, ghiaure, din pricina nepăsării pe care ai arătat-o în pregătirea zaherelei pentru oștile islamice de cînd au trecut ele Dunărea, și din pricina intrigilor și răutăților tale, ce ne-au pricinuit greutăți, ai atras asupra ta mînia și supărarea mea. Să fii pedepsit într-un chip aspru". Cînd sultanul a dat această poruncă, el n-a mai fost în stare să arate vreo scuză, sau să prezinte vreun pretext, sau să dea vreun răspuns. Tremurînd ca un nenorocit, era cît pe ce să cadă jos. Atunci, mai sus-numitul pașă, intervenind, l-a salvat și, îmbrăcîndu-i un caftan *(hilat)*, a făcut ca padișahul să-l gonească din fața lui. Începînd din ziua aceea, la ordia imperială s-a găsit zaherea îndestulătoare.

<Sosirea altor oști, la Țuțora, la oastea împărătească, în frunte cu Halil pașa, beilerbei de Oceakov>.

Pentru ca oastea islamică să nu aibă dificultăți la drum, au fost numiți oameni care să cumpere din fiecare menzil cele necesare. S-a emis firman sever ca zahereaua adusă din împrejurimi, de către cei care o procură, să fie cumpărată în fața cortului de rezerve.

(581) <Trimiterea beilerbeiului de Oceakov, vizirul Halil pașa, în avangardă>.

De asemenea și sangeacbeiul de Ceankîrî, Murad pașa, potrivit însărcinării sale, a transportat de la Chilia pînă la ordia împărătească bunurile, împreună cu munițiile și cu ghiulelele. Ele au fost împărțite timarioților din Rumelia și Bosnia. Iar pentru paza celor două poduri construite peste rîul Prut a fost desemnat agaua ulufegiilor de stînga, Parmaksîz Ahmed

[184] 20 iulie 1672.

aga, împreună cu ostaşii săi. Agaua de ieniceri a plecat în faţă. În ziua următoare, a treia zi a lunii rebi II[185], într-o joi, prealuminatul padişah, pornind împreună cu toată armata imperială şi cu gaziii străluciţi de la locul de popas mai sus-arătat, a trecut peste podurile de pe rîul Prut şi s-a îndreptat cu mare alai spre malul Nistrului *(Turla)* cel însetat de sîngele păgînilor şi a descins la locul de popas Iapura[186]. 82 r.

LUPTA TĂTARILOR ŞI ZDROBIREA RĂUFĂCĂTORULUI HANENKO...

... În a patra zi[187], într-o vineri, pornindu-se şi de acolo, s-a ajuns (582)
la locul numit Berarina < ? >, care era al patrulea menzil. A fost trimis îndată beilerbeiul de Bosnia, vizirul Ibrahim paşa, împreună cu oştile sale de gardă şi cu oastea eialetului său, ca să procure în cel mai scurt timp cheresteaua necesară pentru podul ce se va construi peste fluviul Nistru. Imediat după aceea, potrivit poruncii date, a fost trimis înainte şi defterdarul vizir Ahmed paşa cu materialul necesar pentru pod. Atunci, tătarii celui de-al doilea vizir Musahib Mustafa paşa, întorcîndu-se din incursiune, după o devastare sîngeroasă, au adus, în afară de cîteva mii de oi şi alte vite, şi vreo două sute cincizeci de prizonieri ... De atunci încolo, pe măsură ce se apropiau de hotar, la fiecare loc de popas cădeau în mîinile musulmanilor cîte trei pînă la cinci ghiauri rătăciţi ...

SOSIREA PADIŞAHULUI GAZIU PE MALUL FLUVIULUI NISTRU ŞI PUNEREA TEMELIEI PODULUI PESTE FLUVIUL MAI SUS-ARĂTAT, PRECUM ŞI CUCERIREA FORTĂREŢEI ZWANIEC *(IZVANCEA)* (583)

A noua zi[188], miercuri, pornind şi de acolo, la al doilea popas padişahul a descins cu onoare, împreună cu alaiul său, îmbrăcat în zale, la înaltul său cort aşezat pe locul numit Pînar-Başî[189],situat la o distanţă de aproape o oră de cetatea Hotinului ce se află pe malul de dincoace al Nistrului. Corturile oştilor victorioase fiind aşezate pe distanţa dintre Pînar-Başî şi malul Nistrului, iar malul celălalt fiind ţinut leşesc, se puteau vedea înălţimile dealurilor şi munţilor cetăţii Cameniţa. Dîndu-se firman pentru un popas de cinci zile, vizirul şi defterdarul Ahmed paşa a început construirea podului, iar marele vizir Ahmed paşa, îndată ce a sosit, a plecat din alai şi s-a dus, împreună cu al treilea vizir Kara Mustafa paşa, lîngă pod, în apropierea căruia au aşezat cîte un cort mic. Aşezîndu-se acolo, s-au depus toate silinţele pentru terminarea podului cu un ceas mai devreme. Venind în fiecare zi, ei au urmărit cu mare atenţie, pînă seara, continuarea lucrărilor de construire. Pentru orice eventualitate, ei au luat măsuri bine chibzuite, făcînd întărituri la capătul de dincoace al podului arătat mai sus. Era mai bine ca celălalt capăt să fie apărat prin întărituri. În acest scop, potrivit firmanului, beilerbeiul Oceakovului, vizirul Halil paşa, şi sangeacbeiul de Ceankîrî, Murad paşa, cu toate oştile lor de gardă şi cu oştile din

[185] 29 iulie 1672.
[186] Se poate citi şi *Papura*; Iepureni (?).
[187] 30 iulie 1672.
[188] 4 august 1672.
[189] „Capătul fîntînii"; Fîntînele (?).

eialeturile lor şi împreună cu trei sute de ieniceri şi oştile de sacrificiu (*serden-geçiti)* ce fuseseră recrutate îndată, s-au îmbarcat pe nişte caicuri în formă de plute *(sal)* şi au trecut pe malul celălalt. Mulţi dintre ei au trecut dincolo înot pe cai şi au făcut întărituri de lemn, numite *şîrampo*, la marginea satului din dreptul podului. Ienicerii şi trupele de sacrificiu s-au aşezat în întărituri şi acei bravi renumiţi au înlăturat astfel eventualele zarve ale duşmanului. S-a dat atunci firman ca toţi tătarii aflaţi în suitele vizirilor, mirimiranilor şi emirilor să treacă pe partea cealaltă şi să meargă lîngă mai sus-arătatul paşă. În ziua aceea, marele vizir Ahmed paşa a mers în cetatea Hotinului cu scopul de a o vizita, dar negăsind acolo loc de şedere, a mers un timp oarecare de-a lungul Nistrului şi a văzut că ambele sale maluri sînt formate din stînci, iar patru părţi ale sale sînt apărate de cetăţi puternice. Atunci, ajungînd în faţa unei fortăreţe de piatră nemaivăzută, numită *Zwaniec*, s-a oprit acolo.

<Urmează descrierea cuceririi cetăţii fără luptă, ea fiind evacuată de poloni>.

(581) În trecut, atunci cînd sultanul Osman han[190] se războia cu tabăra leşească în ţinutul Hotinului, Hagi Hüsein paşa, care fusese mazilit din postul de mare vizir, în fruntea unei oşti şi avînd alături şi pe hanul Crimeei, Ğanbek Ghirai, trecînd Nistrul, asediase sus-numita cetate cu tunuri mari de tip *kolonborna* şi, cu toate că o bătuse timp de cîteva zile, nu reuşise totuşi s-o cucerească. Cu ajutorul lui Allah, ... ea a fost supusă acum fără luptă şi măcel. Un rob de origine rusă, aparţinînd unui *ciorbagiu* de ieniceri, apucînd într-o noapte calea renegării, s-a dus la leşi şi s-a înţeles cu cei din ceata de ghiauri nedemni adunaţi în ţinutul cetăţii Cameniţa.

<Se arată că acest rob încearcă prin vicleşug să-i atragă pe turci mai aproape de creştini, dar e prins şi omorît>.

(585) Potrivit însărcinării date, aproape 400 de voluntari bravi, dintre supuşii celui de-al doilea vizir Musahib Mustafa paşa, au făcut incursiuni în părţile ghiaurilor. Cînd au atacat cu succes cetatea numită *Sudingea*[191], nedemnii ce se găseau în oraşul cetăţii au întreprins unele acţiuni cu arcuri şi săbii ... Hagiki Paşaoğlu Eiub, dintre supuşii celui de-al treilea vizir
82 v. Kara Mustafa paşa, plecase într-o incursiune în ţinutul leşesc dintre Nistru şi Prut, cu peste o mie de tătari din Bugeac ... Imediat după aceea şi voievodul Ţării Româneşti, Grigoraşcu[192], potrivit tradiţiei lor, şi-a prezentat alaiul bine rînduit şi împodobit, format din peste zece mii de ostaşi creştini, pedeştri şi călări, cu cuşme albastre pe cap, dar negri la suflet, avînd şi nenumărate steaguri cu cruci. Şi el, de asemenea, a fost îmbrăcat cu caftan în faţa padişahului.

<Trimiterea de oşti spre cercetare la Cameniţa şi vestea sosirii tătarilor şi a cazacilor hatmanului Doroşenko>.

(586) TERMINAREA PODULUI ŞI TRECEREA PADIŞAHULUI GAZIU ÎN PĂRŢILE LEŞEŞTI

<Eforturile vizirilor desemnaţi pentr.ı onstruirea podului de pe Nistru. Vizitarea cetăţii Zwaniec de către marele vizir şi de către pauişah>.

190 Osman al II-lea (1618—1622).

191 Sau *Sudiniţa*; Suliţa (?).

192 În text: *Lıgoraşcu*. Este vorba de Grigore Ghica, domn pentru a doua oară în Ţara Românească (1672—1673).

La întoarcerea sa, sultanul s-a mîniat din pricina nepăsării şi vinei lui Duca, voievodul Moldovei, care pînă în clipa aceea nu avusese grija importantă de a sprijini oştile islamice purtătoare de victorie prin procurarea de zaherele. Potrivit firmanului, pe care-l respectă toată lumea, pe pagina <condica> în care fusese numit <ca domn> s-a scris semnul mazilirii sale şi astfel el a fost aruncat în închisoare, prin ceauşbaşî Sarî Suleiman aga, fiind legat şi în lanţuri. Locul său a fost dat supusului creştin numit Ştefan [193], dintre boierii moldoveni, şi acesta a fost îmbrăcat cu caftan ...
În timpul celor două zile de şedere la locul de popas arătat mai sus, toată (590)
oastea imperială, purtătoare de noroc, şi tunurile *balimezza*, împreună cu muniţiile, au fost trecute peste podul mai sus-arătat spre partea ordiei imperiale. După aceea, Ştefan bei, voievodul Moldovei, a fost însărcinat cu paza podului.

<Urmează descrierea asedierii cetăţii Cameniţa>. (592)

... Cînd afurisiţii cei lipsiţi de noroc, deja slăbiţi, au primit vestea (598)
că <turcii> au pus să se sape un tunel sub întăritura lor, acest fapt a făcut ca ei să-şi piardă curajul şi să fugă în cetate, întărindu-se acolo. În ziua aceea venise solul craiului leşesc. El a fost conăcit în locuinţa lui ceauşbaşî, dîndu-i-se cele necesare. Beilerbeiul de Diarbekir, ciohodar Hasan paşa, în timp ce venea, trecînd pe la Isaccea, a fost întors de nevoie înapoi, fiind însărcinat cu paza Babadagului, împreună cu trupele sale de gardă şi cu oastea eialetului său. Potrivit firmanului, el a trimis la ordia imperială, prin chehaiaua sa, Palu bei, cele două mii de cîntare de pulbere rămase la Isaccea, iar tunurile ce mai rămăseseră le-a trimis la ordia împărătească prin Osman paşa, sangeacbeiul de Nicopol.

CUCERIREA CETĂŢII CAMENIŢA (601)

<După cucerirea Cameniţei, oastea turcească înaintează spre interiorul Poloniei. (604—606)
Acordarea acestei cetăţi lui Halil paşa, beilerbei de Oceakov, care se găseşte acolo cu oastea ţinutului său>.

Beilerbeiul de Alep, vizirul Kaplan Mustafa paşa, a fost numit ser- (608)
dar peste oştile islamice. De asemenea au fost trimişi cu ele şi ostaşii tătari, cu prealuminatul han, oastea căzăcească, împreună cu hatmanul Doroşenko, precum şi oastea Ţării Româneşti, cu voievodul Grigoraşcu.

<Întoarcerea padişahului>. (609)

Sosind la Pragul imperial solul craiului din Ardeal Apafi Mihail, cu scrisoare de supunere din partea sa, precum şi cu cinci sute de care, o trăsurică împodobită cu briliante şi cu trei cai iuţi, precum şi cu două gaiţe, a înştiinţat că este în aşteptarea firmanului imperial, împreună cu oastea sa.

<Misiunea primită de Abaza Kör Hüsein paşa, beilerbei de Adana. Cucerirea unor pălănci polone>.

ÎNCHEIEREA PĂCII CU LEŞII (615)

Art. IV. De asemenea, nici ţinuturilor, nici cetăţilor, nici oraşelor, (616)
precum şi nici celorlalte tîrguri şi sate ale craiului leşesc să nu se mai cauzeze pagube din partea padişahului şi din partea marelui vizir, a mirimira-

[193] Ştefan Petriceicu (1672—1673).

(617) nilor, emirilor, a oştilor victorioase şi nici din partea tătarilor, ce se află în Moldova, în Dobrogea, la Akkerman, la Bender şi la Oceakov, şi nici din partea altora ...

... Dacă după încheierea acestui tratat imperial, va merge în ţara craiului leşesc careva dintre tătari sau moldoveni, sau dintre alţii şi dacă va jefui sau va scoate robi de acolo, cînd aceste fapte vor fi făcute cunoscute din partea craiului, atunci astfel de oameni să nu fie cumpăraţi în ţările islamice, dacă au fost scoşi <ca robi> după încheierea acestui tratat. De asemenea, să nu fie vînduţi ca robi în ţara leşească acei care aparţin părţii noastre. Tot astfel dacă, avînd loc o expediţie victorioasă împotriva craiului unei ţări ghiaure, va trebui să ia parte însuşi prealuminatul padişah
86 v. al musulmanilor, sau numind un serdar, se va îndrepta asupra acelui duşman cu oştile islamice, împreună cu voievozii Transilvaniei, Ţării Româneşti şi Moldovei, atunci craiul leşesc, în semn de devotament şi sinceritate, precum şi pentru asigurarea victoriei, să nu dea ajutor acelui duşman cu oastea sa şi cu vistieria sa.

(618) Dat fiind că în afară de expediţia de la Hotin cu sultanul Osman han, şi aceea rămasă nehotărîtă, între cele două <oşti> n-au avut loc alte ciocniri, erau foarte îngîmfaţi şi ...

(619)

ÎNTOARCEREA GAZIULUI PADIŞAH LA PRAGUL ÎMPĂRĂTESC

Cu ajutorul slăvitului Allah, după marile cuceriri ce au avut loc încheindu-se pacea, prealuminatul şi gaziul padişah a pornit, în a douăzeci şi opta zi a lunii arătate, într-o joi, care corespundea cu a zecea zi a lunii octombrie [194], cu toată armata imperială şi cu toate oştile islamice, în cîmpia Buczacz *(Buçeaş)* şi s-a întors şi s-a îndreptat cu bucuria cuceririi şi cu noroc spre Pragul fericirii. Ajungînd în apropierea podului de peste Siret, a doua zi, vineri, a descins în jurul pălăncii numită Koruğa. Înaintaşului
(620) său, vizirului Sarî Hüsein paşa, i-a fost acordat eialetul Oceakov, iar predecesorului acestuia, vizirului Halil paşa, care era muhafîzul Cameniţei, i s-a acordat ca feudă *(arpalık)* sangeacul Nicopol, împreună cu hassurile
87 r. de acolo.

(621) ... În a cincea zi [195], într-o joi, pornindu-se şi de lîngă Zwaniec, s-a trecut peste podul de pe Nistru pe malul moldovenesc şi s-a descins la locul de popas numit Pînar-Başî. În a şasea zi, vineri, pornindu-se şi de acolo, s-a oprit în apropierea satului numit Modonca <?>, de pe malul Prutului.

PLECAREA HANULUI TĂTAR ŞI A HATMANULUI DOROŞENKO

<Acordarea diferitelor daruri hanului Selım Ghirai>.

El a cerut ca tătarii nogai din Bugeacul Akkermanului, care comiteau fără încetare răutăţi în acele ţinuturi, să fie ridicaţi cu toţii şi să fie trecuţi dincolo de rîul Oceakov, spre a fi mutaţi şi aşezaţi în părţile Crimeei. Sultanul, învoindu-l pentru aceasta, i-a dat în mînă un hattişerif. Totodată

[194] De fapt 21 octombrie 1672.
[195] 27 octombrie 1672.

i s-a dat poruncă şi sfaturi să meargă din partea de dincoace a Nistrului, adică din ţara Moldovei, şi, trecînd pe la cei din Bugeac, să-i ia pe toţi şi să-i ducă în Crimeea ... În a şaptea zi[196], sîmbătă, pornindu-se şi de acolo <de la Modonca>, s-a descins la locul de popas numit Berberiţa <Berbeceni?>, de pe malul Prutului, unde imamului său, Edirnevi efendi, i s-a acordat rangul de *kadiascher* de Rumelia, iar în a opta zi[197], duminică, pornindu-se şi de acolo, s-au aşezat în cîmpia satului numit Vaslunğa, de pe malul Prutului. De ieri, drumurile fiind desfundate de ploile ce au căzut fără încetare, poverile oştii nu au ajuns încă, din cauza noroiului ... Atunci sosind scrisoarea prealuminatului han, se anunţa că, din pricina plecării sale în expediţie imperială, au venit în ţinuturile acelea <Crimeea> vreo zece mii de cazaci barabaşi[198], cu scopul de a devasta (622)
şi de a pricinui pagube, socotind că Crimeea este goală; de asemenea, că calgai sultan, care se afla în partea Crimeei, aflînd aceasta, a mers cu oastea tătărească împotriva lor ...

În a zecea zi[199], într-o marţi, plecînd şi de acolo, s-a descins, la al doilea popas, în apropiere de satul numit Ţuţora, tot de pe malul Prutului, care se află în faţa tîrgului Iaşi, reşedinţa voievodului Moldovei. În noaptea aceea a plouat şi a nins fără încetare, din care pricină drumurile devenind foarte noroioase şi mlăştinoase, cea mai mare parte din cămile n-au mai putut merge. De aceea, o parte din poveri a fost încărcată în corăbiile de sare şi a fost trimisă pe apa Prutului la schela Isaccea. Iar a doua zi, vineri <sic>, au stat pe loc ...

În a paisprezecea zi[200], sîmbătă, era *Ruz-î-Kasîm*, pornindu-se şi de acolo, la al cincilea popas s-a descins în şesul satului numit Zărneşti *(Zerniş)*, pentru a pleca şi de acolo în a nouăsprezecea zi[201], într-o joi, iar la al treilea popas au trecut podul peste Dunăre şi s-au aşezat în şesul Isaccea. În ziua aceea, înainte de amiază *(kuşluk)*[202], vremea a fost rece, însă pe urmă, îndreptîndu-se din ce în ce, s-a încălzit de-a binelea. Atunci, s-a poruncit să se poposească timp de trei zile, aşteptînd să sosească oştile şi lucrurile rămase în urmă. Pentru aceasta s-a dat învoire armatei. Mai înainte, preamăritele şehzadele şi familia <padişahului> fuseseră puse să locuiască la Babadag pînă la întoarcerea din expediţie. De la locul unde a trecut Nistrul, el <sultanul> le-a trimis un hatt-i humaiun pentru ca să plece înainte de a se înrăutăţi timpul. Drept urmare, aceştia porniseră spre Adrianopol. Prealuminatul padişah, la rîndul său, luînd cu el pe marele vizir Ahmed şi pe al doilea vizir, Musahib Mustafa paşa, a pornit şi i-a ajuns din urmă la Techirghiol *(Tekfürköy)*. Cu paza armatei imperiale a fost însărcinat al treilea vizir Kara Mustafa paşa. În a douăzeci şi cincea zi[203], miercuri, pornindu-se şi de la Isaccea, nu s-a mai trecut prin Babadag, ci prin partea dreaptă a acestuia, şi la al patrulea popas s-a descins în şesul

---

196 29 octombrie 1672.

197 30 octombrie 1672.

198 Cazaci zaporojeni.

199 1 noiembrie 1672.

200 5 noiembrie 1672.

201 10 noiembrie 1672.

202 Orele 9 — 10 dimineaţa, cînd se dădea hrană păsărilor.

203 16 noiembrie 1672.

satului *Tekfürköy*. Acolo, prealuminatul padişah, cu haremul său imperial, şi-a aşteptat oştile. În acest loc de popas s-a dus la armata imperială şi a dat poruncă pentru a rămîne acolo o zi. În a treizecea zi [204], într-o luni, pornindu-se şi de acolo şi străbătîndu-se menziluri, la al doilea popas s-a
87 v. ajuns în apropierea satului Musa bei, unde s-a stat o zi ... În a treia zi
(623) a lunii şaban [205], joi, pornindu-se şi de acolo, la al patrulea menzil s-au aşezat în şesul Provadia.

<Popas la Nadar, la poalele Munţilor Balcani>.

(624) ANUL O MIE OPTZECI ŞI PATRU [206]

CĂLCAREA TRATATULUI <DE PACE> DE CĂTRE CRAIUL LEŞESC ŞI PLECAREA, DIN NOU, A PADIŞAHULUI GAZIU ÎN EXPEDIŢIE IMPERIALĂ

Din partea regelui polon, Mihail <Vişneveţchi>, s-au petrecut unele
(625) fapte abuzive ce arătau încălcarea tratatului din partea sa, ca de pildă în special faptul că nu a trimis la Pragul imperial cele douăzeci şi două de mii de galbeni pe care se obligase, potrivit tratatului, să-i trimită în fiecare an, arătînd de formă, ca pretext, neputinţa lui de a-i strînge. Faptele şi purtarea lui duşmănoasă au ajuns la urechile padişahului ...

<Urmează declaraţia de război şi pregătirea expediţiei>.

Astfel, după ce <sultanul> a stat timp de 24 de zile la Ciukur Ceairi, în a douăzeci şi treia zi a lunii rebi I [207], într-o luni, a pornit cu toată ordia imperială purtătoare de victorii şi s-a îndreptat spre părţile duşmanului. Astfel, după ce au stat, de nevoie, timp de 23 de zile pe drumuri, la al douăzeci şi unulea popas, marţi, a opta zi a lunii ğemazi II [208], au ajuns în şesul Isaccea. Cu gîndul de a-i pedepsi pe ghiauri, s-a dat firman ca să se poposească acolo un timp oarecare, iar în a douăzeci şi doua zi [209], marţi, s-au plătit soldele ostaşilor ...

(626) <Atacurile cazacilor în împrejurimile Azovului şi ale Donului>.

Pentru ca răufăcătorii cazaci să nu treacă în părţile Akkermanului şi să nu provoace pagube ţărilor islamice, beiul sangeacului de Avlonia, Iusuf paşa, a fost însărcinat cu paza Benderului, dîndu-i-se un număr oarecare de ieniceri ... A sosit vestea că aceştia, mergînd, în timp ce păzeau trecătoarea *Cioplige* [210], au fost atacaţi de un număr de cazaci din Soroca şi, după lupte mari, ostaşii islamului au ieşit biruitori. Ştefan <Petriceicu> bei, voievodul Moldovei, fugind în părţile leşeşti, locul lui a fost dăruit supusului creştin *(zimmi)* numit Dumitraşcu [211], care era capuchehaiaua sa la ordia imperială. Fiind îmbrăcat cu *hilat*, el a fost trimis la tîrgul Iaşi, care era reşedinţa sa de domnie ...

[204] 21 noiembrie 1672.
[205] 24 noiembrie 1672.
[206] 18 aprilie 1673 — 6 aprilie 1674.
[207] 8 iulie 1673.
[208] 20 septembrie 1673.
[209] 4 octombrie 1673.
[210] Ciufleşti, Ciuburciu (?).
[211] Dumitraşcu Cantacuzino (1674—1675).

COPIA SCRISORII ÎMPĂRĂTEŞTI ⟨PRIVIND CEREREA DE RESPECTARE A TRATATULUI CU POLONIA⟩ 88 r.

. . . S-a auzit la urechile padişahului că el <regele polon>, fiind bolnav, (627)
a rămas în oraşul Cracovia, numind drept căpetenie peste toată armata
sa pe ghiaurul numit Sobieski, care era primul hatman al ţării leşeşti,
fiind cunoscut şi sub numele de Kîrhatman [212]; că trecînd apa Nistrului
din ţara lor în partea Moldovei, ei înaintează spre cetatea Hotinului . . . (628)

<Sultanul porunceşte beilerbeiului de Oceakov să ocupe podul de pe Nistru înainte de sosirea ghiaurilor>.

Potrivit firmanului, el şi-a instalat acolo tabăra cu vreo treizeci de mii de gazii victorioşi. A doua zi, vineri, ziua a doua a lunii regeb [213], au fost trecuţi de la trecătoarea Isaccei pe partea Moldovei vreo douăsprezece mii de gazii norocoşi, dîndu-li-se poruncă de a merge pînă la Iaşi în pas de voie . . .

ATACUL ŞI BIRUINŢA GHIAURILOR; ÎNFRÎNGEREA OŞTILOR ISLAMICE ÎN LUPTA DE LÎNGĂ CETATEA HOTIN

Ghiaurilor leşi care, adunîndu-se, veneau încoace, li s-a alăturat, de
asemenea, şi beiul Ştefan <Petriceicu>, voievodul Moldovei, care fugise.
După aceasta, înţelegîndu-se între ei şi formînd împreună o armată nume-
roasă, s-au dus şi au asediat oştile norocoase care se aflau la paza Hotinului.
Ei le-au trimis soli de vreo două-trei ori, cerîndu-le să se predea. Dar ser-
darul vizir, Sarî Hüsein paşa, înţelegîndu-se cu căpeteniile oştii, a hotă-
rît să se lupte. Atunci, afurisitul de intrigant Grigoraşcu <Grigore Ghica>,
care era voievod al Ţării Româneşti, plecînd pe ascuns din rîndurile oştilor
islamice, s-a supus oştilor leşeşti, trimiţîndu-le ştirea să vină la locul ară-
tat de el. Afurisiţii de răufăcători, alcătuiţi din pedestraşi şi călăreţi, la
rîndul lor, au atacat din mai multe părţi. Tabăra fiind foarte întinsă, oş-
tile islamice întărite n-au putut să se apere în nici un chip şi astfel a intrat
înăuntru un mare număr de ghiauri şi a pus stăpînire pe ei. Atunci serdarul
vizir Hüsein paşa, după cîteva lupte date, pierzîndu-şi curajul, a ieşit din
tabără, împreună cu beilerbeii şi cu vreo două sute de oameni, care erau
cu ei, fiind uşor echipaţi . . . Trecînd înapoi pe podul de pe Nistru, în
partea cealaltă, spre Podolia, aceştia au fugit în cetatea Cameniţa. În (629)
timpul acela, din pricina învălmăşelii, prăbuşindu-se podul şi nefiind posi-
bilă trecerea, unii dintre gaziii credincioşi, care rămăseseră în urmă, s-au
aruncat în apă cu speranţa de a scăpa şi s-au înecat . . . Prilejul fiind de
partea afurisiţilor, aceştia au pus mîna pe toate vitele, tunurile şi muni-
ţiile ce se găseau în tabără. În cetatea Hotinului se închiseseră vreo optzeci
de gazii norocoşi; ei au ieşit prin capitulare. Polonii, cucerind cetatea, au
umplut-o cu ghiauri ca s-o păzească. Deşi se gîndeau să înainteze spre malu-
rile Dunării, au renunţat totuşi la aceasta din pricina iernii grele. Afară de

[212] „Hatmanul de cîmp", nume dat de turci lui Sobieski.

[213] 13 octombrie 1673.

aceasta, a sosit şi ştirea morţii craiului leşesc, a rătăcitului Mihail <Vişne-veţchi> ...

<Oastea polonă a fost chemată pentru alegerea unui nou rege>.

Pentru paza graniţelor Moldovei a fost lăsat atunci, în ţinuturile acelea, voievodul Ştefan [214], cu cîteva mii de ghiauri de adunătură. El <Sobieski>, mergînd cu oştile lui diabolice în oraşul Cracovia, a ţinut acolo sfat.

<Alegerea lui Sobieski ca rege al Poloniei>.

88 v. NUMIREA MARELUI VIZIR AHMED PAŞA CA SERDAR ŞI RĂMÎNEREA LUI ÎN ORAŞUL BABADAG. PLECAREA PADIŞAHULUI, PENTRU IERNARE, ÎN TÎRGUL HAGIOĞLU-PAZARÎ [215]

Mai înainte, prealuminatul padişah hotărîse să-şi petreacă lunile de iarnă la Silistra. De aceea, cele mai multe dintre cetele de oşti fuseseră răspîndite în acele ţinuturi. În prima zi a lunii şaban <1084> [216], într-o vineri, sosind din nou strigătul disperat de ajutor al vizirului serascher Sarî Hüsein paşa, în a treia zi, duminică, prealuminatul padişah a chemat pe marele vizir în cortul său imperial şi l-a numit serdar pentru a ajuta oştile islamice care se aflau la paza Hotinului ...

<Se emisese firman imperial ca oastea aflată la ordia împărătească şi toţi cei care plecaseră
(630) pentru iernare să se pregătească de expediţie>.

A treia zi, duminică, sosind scrisoare la pragul imperial din partea vizirului Kaplan Mustafa paşa, de la locul de popas Ţuţora, prin ea se înştiinţa că gaziii musulmani care se aflau la paza Hotinului au fost înfrînţi cu toţii şi că el, nemaiputînd înainta, a rămas în acel loc. Atunci, făcîndu-se sfat, au căzut de acord cu toţii că, decît să pornească pe o vreme de iarnă aşa de cumplită, ... este mai bine să amîne expediţia pentru primăvară. Deşi prealuminatul padişah, care urma să ierneze la Silistra, îşi schimbase locul de iernare în oraşul Babadag, iar marele serdar urma să ierneze în oraşul Isaccea, împreună cu ordia imperială, totuşi, oraşul Isaccea neavînd destulă întindere pentru a fi loc de iernare pentru oastea imperială, prealuminatul padişah a trebuit să ierneze la Hagioğlu-Pazarî, iar marele serdar, împreună cu toţi vizirii, cu membrii divanului şi cu oastea de ieniceri, în oraşul Babadag, iar ceilalţi mirimirani şi emiri au primit poruncă să ierneze tot în acele ţinuturi ... Atunci s-a ridicat titlul de vizir serdarului vizir Sarî Hüsein paşa, iar el a fost trimis în exil la Boğaz-Hisarî [217] din Marea Mediterană. Eialetul Oceakov s-a încredinţat ceauşului Hasan paşa, care ieşise din slujba de favorit *(musahib)* al sultanului ... Luni, în a unsprezecea zi [218], prealuminatul padişah, la rîndul său, după ce a stat pe cîmpia Isaccei timp de 61 de zile ... s-a despărţit de armata impe-
(631) rială şi a plecat spre locul ce i-a fost ales pentru iernare ... La al doilea popas, onorînd cu prezenţa sa împărătească tîrgul Babadag, a dat poruncă

214 Ştefan Petriceicu, care fugise la poloni.
215 Bazargic, azi Tolbuhin (Bulgaria).
216 11 noiembrie 1673.
217 Dardanele.
218 21 noiembrie 1673.

de şedere aici timp de zece zile. În timpul popasului, beilerbeiul de Diarbekir, Şatîr Mehmed paşa, care abia sosise cu oştile sale de gardă şi cu oastea eialetului său, a fost trimis la Isaccea. În a douăzeci şi treia zi a lunii mai sus-arătate [219], într-o luni, prealuminatul padişah, împreună cu caimacamul vizir Musahib Mustafa paşa, pornind, au plecat spre Hagioğlu-Pazarî, desemnat ca loc de iernare, urmînd ca să fie găzduiţi în timpul călătoriei şi la menziluri ...

<Călătoria spre Hagioğlu-Pazarî şi sosirea sultanului în acest tîrg, unde Conakcibaşî şi alţii sînt căftăniţi>.

NAŞTEREA PRINŢULUI *(ŞEHZADE)* SULTAN AHMED HAN

În a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate <şaban 1084> [220], în noaptea de duminică, venind pe lume un prinţ, numit Ahmed [221], al măriei sale padişahului, atît în tabăra împărătească, aici la Hagioğlu-Pazarî, cît şi la ordia împărătească de la tîrgul Babadag, şi în al treilea oraş ..., oraşele au fost împodobite < şi au avut loc petreceri >.

<Mazilirea marelui muftiu Iahia efendi şi numirea lui Ali efendi>.

ÎNFRÎNGEREA ŞI FUGA VOIEVODULUI ŞTEFAN <PETRICEICU> (633)

Mai înainte de aceasta, beilerbeii plecînd la locurile lor de iernare, iar voievodul Moldovei, Dumitraşcu, plecînd împreună cu ei de la Ţuţora în părţile Isaccei, s-a auzit că mai sus-arătatul domn al Moldovei, netrebnicul Ştefan, care, răsculîndu-se, fugise, zicînd că este momentul potrivit, a venit cu cîteva mii de afurisiţi din partea hatmanului leşesc şi a ocupat ţara Moldovei, intrînd în Iaşi. Mai înainte, beilerbeiul de Adana, Abaza Kör Hüsein paşa, fusese însărcinat să meargă la Hotin cu două mii de ostaşi de sacrificiu, dintre silahdari, împreună cu prinţul calgai care avea douăzeci de mii de ostaşi tătari. Situaţia de la Hotin devenind însă aşa cum s-a (634)
arătat mai sus, aceştia s-au îndreptat spre Iaşi. Pe drum, avangărzile lor s-au încăierat cu cîteva mii de afurisiţi, care porniseră din partea inamicilor să devasteze ţărmurile Dunării. Cu ajutorul preaslăvitului Allah repurtînd victorie, prin luptă, asupra afurisiţilor, ghiaurii nedemni au fugit de teamă şi de la Iaşi. Hüsein paşa şi prinţul calgai, oprindu-se la Iaşi, au trimis la Pragul imperial un mare număr de capete tăiate, care au fost lăsate la Poartă.

EXPEDIŢIA IMPERIALĂ

În a paisprezecea zi a lunii zilhiğğe [222], într-o joi, a fost scos tuiul împărătesc al stăpînului conjuncţiilor stelare. De asemenea, a fost trimisă scrisoare de chemare la expediţie către hanul Crimeei, Selim Ghirai [223],

---

219 3 decembrie 1673.
220 2 decembrie 1673.
221 Viitorul sultan Ahmed al III-lea (1703—1730).
222 22 martie 1674.
223 Selim Ghirai, hanul Crimeei (1671—1677).

prin capugibaşî Ömer bei, care i-a adus şi sabie şi caftan şi cincisprezece mii de galbeni pentru cheltuieli de drum. Beilerbeiului de Alep, vizirul Kaplan Mustafa paşa, fiind numit comandant peste mirimiranii şi emirii ce se găseau la locurile lor de iernare, i s-a dat firman să se adune la locul de popas numit Ţuţora, cu toate oştile lor de gardă, cu oştile eialeturilor lor, şi aici s-a încheiat anul.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI CINCI [224]
PLECAREA GAZIULUI PADIŞAH PENTRU DISTRUGEREA ŢINUTURILOR GHIAURE DIN ŢARA UCRAINEI *(UKRANIA)*

În a douăzeci şi opta zi a lunii muharrem a anului mai sus-arătat [225], într-o sîmbătă, cortul împărătesc fiind pornit, a fost aşezat pe cîmpia de
89 r. la Hagioğlu-Pazarî...

(635) În a unsprezecea zi [226], sîmbătă, prealuminatul padişah pornind din cîmpia Hagioğlu-Pazarî cu toată strălucirea împărătească şi cu toată măreţia sa de padişah, a descins în a şaisprezecea zi [227], într-o joi, în localitatea numită Ciftai.

În ziua sosirii sale, marele serdar a venit din oraşul Babadag pentru a-l întîmpina pe prealuminatul padişah ...

În a şaptesprezecea zi [228], vineri, într-o dimineaţă binefăcătoare, marele serdar şi Musahib ‹Mustafa› paşa, împreună cu înalţii viziri, membrii Divanului, care erau în oraşul Babadag, potrivit obiceiului au venit cu toţii la uşa cortului imperial, unde l-au salutat pe padişah şi au descins apoi cu mare alai la locul numit Deniz-Tepesi ‹„Colina dinspre mare“›... Atunci, plîngerile împotriva beilerbeiului de Oceakov *(Özu)*, Leahu *(Leh)* Hasan paşa, înmulţindu-se, ele au ajuns la urechile padişahului, stîrnind mînia sa. De aceea, el ‹Hasan paşa› a fugit de frică. Sultanul auzind că el s-a ascuns, eialetul Oceakov a fost încredinţat agalei de spahii Ahmed aga ... Sosind atunci cîţiva prinşi din oastea voievodului Moldovei, li s-au tăiat capetele în faţa cortului împărătesc. În a douăzecea zi [229], luni, pornind şi de acolo, la al doilea popas ‹padişahul› a descins cu onoare la cortul său înalt ce era aşezat pe şesul Isaccea, unde a rămas cinci zile ...
(636) Potrivit înaltei porunci, toţi mirimiranii, emirii, ienicerii, gebegiii şi tunarii au trecut pe malul celălalt, peste podul de la Isaccea. În a douăzeci şi şaptea zi a lunii mai sus-arătate [230], luni, a trecut şi prealuminatul padişah, împreună cu înalţii viziri mari, cu învăţaţii, cu demnitarii Divanului şi cu grupul spahiilor de silahdari, şi a stat două zile în apropierea satului numit Kartal, unde s-a dat oştii toată zahereaua. În prima zi a lunii rebi I [231], joi, pornindu-se şi de acolo, la al doilea popas s-a ajuns la locul numit Isak, de pe malul Prutului, care se mai numeşte şi Hendek-Ili, unde începe

[224] 7 aprilie 1674 — 27 martie 1675.
[225] 4 mai 1674.
[226] 17 mai 1674.
[227] 22 mai 1674.
[228] 23 mai 1674.
[229] 26 mai 1674.
[230] 2 iunie 1674.
[231] 5 iunie 1674.

granița Moldovei ... În a patra zi [232], diminică, plecîndu-se și de acolo, la al cincilea popas au descins la locul numit Iagul [233], unde de asemenea <padișahul> a stat o zi.

SOSIREA HANULUI SELIM GHIRAI

În a zecea zi [234], sîmbătă, pornindu-se și de acolo, la al doilea popas (637) s-a ajuns pe cîmpia Țuțora, unde mirimiranii și oștile provinciilor lor, precum și oștile de ogeac, care sosiseră mai înainte, s-au adunat spre a da onorurile. Deoarece corăbiile cu zaherele din schela Isaccea nu sosiseră încă în acel loc de popas, prețul unui braț de fîn se urcase pînă la 60 de aspri.

CUCERIREA CETĂȚII HOTIN

Cetatea Hotin fiind, din anul trecut, sub stăpînirea ghiaurilor leși, se întărise în ea un număr de ghiauri. De aceea beilerbeiul de Damasc, Abaza Kör Hüsein pașa, a fost însărcinat pentru a o elibera din mîinile nefaste ale acelor nedemni. Asediind-o, împreună cu trei unități de ieniceri din cetatea Camenița și cu hambaragiii și lagîmgiii, au tras de cîteva ori cu tunurile de humbara și, înainte de a fi săpat tuneluri subterane, ghiaurii au predat cetatea prin capitulare condiționată. Această veste bună a fost făcută cunoscută la Pragul imperial.

PLECAREA PADIȘAHULUI SPRE VILAIETUL UCRAINEI

<Amînarea expediției împotriva Poloniei și plecarea împotriva rușilor, deoarece atacaseră pe hatmanul Doroșenko>.

După aceea, în a douăzeci și doua zi a lunii mai sus-arătate [235], într-o joi, pornindu-se și de acolo, în a treia zi s-a ajuns la locul de popas numit Copăceni *(Copıcean)*, de unde s-a cotit la dreapta și s-au așezat pe malul Cociorinei <Țuțorina ?> care era foarte scăzută și tulbure. În a douăzeci și cincea zi [236], duminică, a fost trecută și apa Balgerut <Răut ?>, descinzîndu-se mai departe. În ziua aceea vizirul defterilor, Ahmed pașa, a pornit noaptea și a plecat înainte pentru a construi un pod peste Nistru, spre a se trece în ținutul cazacilor, în apropierea cetății Soroca, iar în a două- (638) zeci și șasea zi (rebi I) [237], luni, s-au oprit la locul numit Kainargea <Căinari ?>.

În a douăzeci și șaptea zi [238], marți, s-a mers cu alai și s-a poposit pe malul Nistrului, în cîmpia cetății Soroca. Aici se află capătul graniței Moldovei. De ieri s-a început construirea podului ... și în răstimpul de șapte zile cît s-a poposit acolo, podul a fost terminat, cu ajutorul lui Allah.

---

[232] 8 iunie 1674.
[233] Ialpugul.
[234] 14 iunie 1674.
[235] 26 iunie 1674.
[236] 29 iunie 1674.
[237] 30 iunie 1674.
[238] 1 iulie 1674.

89 r. Voievodul Moldovei a fost întors la Iaşi pentru a trimite cincizeci de mii de chile de grîu şi făină, voievodul Ţării Româneşti, trecînd peste pod, a fost trimis mai înainte să construiască podurile necesare la menzilul din faţă ...

<Acordarea cetăţii Bar, supusă Cameniţei, unui mîrza de-al lipcanilor>.

CUCERIREA PĂLĂNCII ISTONE

89 v. <Atacarea cetăţii Cehrin de către ruşi>.

(639) Beilerbeiul de Alep, Şişman Ibrahim paşa, care mergea în avangarda oştii, plecînd mai înainte, a pornit, şi voievodul Ţării Româneşti a plecat de asemenea în faţă, pentru a construi poduri la locurile unde era nevoie ...

<Devastarea satelor căzăceşti>.

(640) CUCERIREA PĂLĂNCII LADZYN *(LADIJIN)*

(641) Apoi, <800 de ostaşi inamici> fiind predaţi beilerbeiului de Oceakov şi Ahmed paşa, la rîndul său, ţinîndu-i sub pază cu trupele sale de gardă şi cu oastea eialetului său, i-a dus la podul de la Soroca ca să-i predea sangeacbeiului de Avlonia, lui Iusuf paşa, care se afla la paza Benderului, şi apoi să se întoarcă la oastea împărătească; iar Iusuf paşa, la rîndul său, luînd cu el trupele sale de gardă, precum şi pe cei mai vîrstnici din Bender, Akkerman şi Chilia, a trebuit să vină să ia în primire prizonierii la locul mai sus-arătat, pentru ca apoi să-i ducă la Chilia, spre a fi îmbarcaţi pe corăbiile din Marea Neagră ...

Nesosind încă proviziile de la unele cazale, în rîndurile armatei imperiale s-a produs mare lipsă, din care pricină au fost trimise porunci către mutesellimii de la Silistra şi Nicopol, pentru ca nouăsprezece cadii şi cîte trei oameni de slujbă din Silistra, Nicopol şi din regiunile din împrejurimi să fie aduşi legaţi la ordia imperială.

(642) <Întoarcerea din expediţie a hanului tătar şi a hatmanului Doroşenko, după cucerirea
90 v. cetăţii Ladzyn şi a altor localităţi>.

(643) ÎNTOARCEREA GAZIULUI PADIŞAH LA REŞEDINŢA SULTANULUI

În a şaptesprezecea zi a lunii mai sus-arătate [239], într-o marţi, <padişahul>, pornind de la Ladzyn împreună cu toată ordia împărătească şi cu trupele strălucitoare, a venit şi s-a aşezat, la al patrulea menzil, în cîmpia Ispel [240], de lîngă pod ... A doua zi, sîmbătă, de dimineaţă, prealuminatul padişah, îmbrăcînd pe marele vizir cu două *hilate* de onoare, unul de blană şi celălalt simplu, şi despărţindu-se cu fericire de ordia imperială, a plecat spre Isaccea, împreună cu al doilea vizir Mustafa paşa. Iar marele vizir, trecînd peste podul de la Soroca, împreună cu armata imperială, în a două-

[239] 17 octombrie 1674.

[240] Spaiva, vale lîngă Soroca.

zeci şi treia zi a lunii regeb [241], într-o marţi, a ajuns la Isaccea ... Şi beilerbeiul de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, fiind numit serdar, a fost reţinut pentru paza Babadagului, iar toţi mirimiranii şi emirii au primit poruncă de a ierna în acele ţinuturi împreună cu trupele lor de gardă. Apoi, în a patra zi a lunii şaban [242], sîmbătă, pornindu-se şi de la Isaccea, s-au îndreptat spre Adrianopol.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI ŞASE [243] (644)
DISTRUGEREA ŢINUTURILOR LEŞEŞTI DE CĂTRE SERDARUL IBRAHIM PAŞA (648)

Beilerbeiul de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, care iernase în oraşul Babadag, fiind numit serdar împotriva leahului în primăvara acestui an sfînt, potrivit poruncii primite a adunat în şesul Isaccea pe beilerbeii din Anatolia, Rumelia, Bosnia, Oceakov, Karaman, Adana, Damasc, Sivas (649)
şi Maraş, care au fost daţi sub comanda sa, împreună cu oştile lor de gardă şi cu oştile eialeturilor lor, precum şi cu oştile sangeacurilor lor, cu mirimiranii şi cu emirii din eialeturile lor, ca şi pe cei din ogeacurile de ieniceri, gebegii şi pe tunari, cu tunurile lor. Ei au trecut pe partea cealaltă a Dunării, în Moldova. Traversînd popasuri şi parcurgînd distanţe, ei au ajuns la podul de pe Nistru şi au trecut pe partea cealaltă, spre Cameniţa. Cînd a sosit în locul acela şi hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, cu oastea tătară, cele două oşti s-au unit.

După aceea, timp de aproape două luni, au lovit toate părţile ţinuturilor Podoliei, au făcut cuceriri, ca mai înainte, prin lovituri. Pe unele din cele patruzeci şi opt de palănci, care erau supuse cetăţii Cameniţa şi cuprinse în tratatul de pace şi care erau în stare de răscoală, le-a distrus el însuşi, iar altele au fost arse şi dărîmate de trupele victorioase desemnate de el ... Astfel, pricinuindu-se multe nenorociri şi pagube, s-au întors cu prăzi şi prizonieri nenumăraţi ... iar el <serdarul>, întorcîndu-se în tîrgul Babadag, care fusese desemnat ca tabără de iernare, şi-a aşezat armata în satele şi oraşele din împrejurimi, raportînd cele petrecute la Pragul imperial ...

ANUL O MIE OPTZECI ŞI ŞAPTE [244] 91 r.
MOARTEA SERDARULUI IBRAHIM PAŞA ŞI NUMIREA CA SERDAR A CELUILALT (650)
IBRAHIM PAŞA <ZIS ŞEITAN> (651)

A sosit ştirea morţii beilerbeiului de Alep, vizirul Şişman Ibrahim paşa, care iernase în oraşul Babadag şi care, fiind serdar împotriva leahului, potrivit însărcinării primite, aduna în şesul Isaccei oştile victorioase ce erau sub comanda sa....

[241] 23 octombrie 1674.

[242] 3 noiembrie 1674.

[243] 28 martie 1675 — 15 martie 1676.

[244] 16 martie 1676 — 5 martie 1677.

(653) BIRUINŢA SERDARULUI <ŞEITAN> IBRAHIM PAŞA ŞI ÎNTĂRIREA PĂCII CU CRAIUL LEŞESC [245]

Beilerbeiul de Damasc, vizirul Şeitan Ibrahim paşa, care fusese numit serdar împotriva leahului, şi hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, potrivit poruncii primite au pornit şi au pricinuit mari pagube ţării leşeşti, distrugînd şi devastînd multe fortăreţe. Şi cu toate că afurisiţii de răufăcători leşi au dat lupte cîteva zile în şir, totuşi, cu ajutorul preaslăvitului Allah, ei <turcii> au obţinut biruinţă, iar tabăra lor <a leşilor> a fost împresurată timp de şaisprezece zile în apropiere de Zwaniec *(Izvancea)*. În timpul acesta, dîndu-se din nou lupte, pînă la urmă ghiaurii nedemni au fost înfrînţi şi nemaiputînd ieşi din tabăra lor nenorocită, craiul lor a fost silit să ceară pace. Astfel s-a încheiat pace, cele două părţi hotărînd ca ţările Podoliei şi Ucrainei, cu graniţele lor vechi, să aparţină Sublimei puteri, iar cele două cetăţi, denumite Piarzko şi Pawlocza, care se găseau în interiorul graniţelor Ucrainei şi care din timpuri vechi şi pînă acum au fost sub stăpînirea lor, urma să le fie dăruite din partea Sublimei puteri, pentru ca să rămînă sub stăpînirea lor, ca mai înainte. În afară de stipulaţia privitoare la haraci, celelalte puncte ale păcii au rămas aceleaşi care erau prevăzute în tratatul împărătesc dăruit mai înainte la *Buceaş* [246], încît pacea a fost încheiată în urma hotărîrii celor două părţi. După ce au fost date semnăturile din ambele părţi, precum şi după ce a fost primit solul lor de rang mic, craiului polon i s-a dat drumul. Cînd au sosit scrisorile marelui serdar la reşedinţa imperială, anunţînd întoarcerea sa în oraşelul Babadag, care fusese desemnat ca loc de iernat, au sosit la Poarta imperială şi scrisorile trimise de hanul Crimeei. Ele s-au bucurat de aprobarea sultanului ...

<Acordarea de caftane hanului, lui calgai sultan, lui nur ed-din sultan şi altora, precum şi beilor şi mîrzacilor tătari>.

S-a emis firman împărătesc ca atît satele de pe ţărm, cît şi tătarii din
(654) Bugeac să aparţină stăpînirii hanului.

<Porunci împărăteşti pentru nimicirea rebelilor din Anatolia>.

(656) VIAŢA (VEFIYAT) MARILOR VIZIRI

Şişman Ibrahim paşa ... în a douăzeci şi şaptea zi a lunii safer a
(657) anului o mie optzeci şi cinci [247], într-o duminică, la Hagioğlu-Pazarî a arătat în faţa prealuminatului padişah alai cu cei douăsprezece mii de ostaşi din garda sa personală ...

91 v. La întoarcerea sa din expediţia împotriva ţării polone, fiind serdar peste oştile islamice, a iernat în oraşelul Babadag. În optzeci şi şase [248], trimiţîndu-i-se din partea padişahului sabie şi caftan şi dîndu-i-se poruncă

[245] Ioan al III-lea Sobieski (1674—1696).
[246] *Buczacz*, unde s-a încheiat pacea dinte turci şi poloni, din 1674.
[247] 2 iunie 1674.
[248] 28 martie 1675 — 15 martie 1676.

să-i pedepsească pe ghiauri, el a mers împreună cu gaziii norocoşi la cetatea Cameniţa şi le-a predat muniţiile, zahereaua şi soldele lor. Atunci el a răscolit de la un capăt la celălalt ţinutul Podoliei şi, întorcîndu-se cu noroc şi cu bine, a iernat din nou în oraşul Babadag. În optzeci şi şapte [249], fiind iarăşi numit serdar, a trecut fluviul Dunărea, cu treizeci de mii de oşteni, pentru distrugerea vilaietului leşesc. După ce a descins pe malul celălalt şi a poposit la locul numit Kartal, a murit într-o duminică, în prima zi a 92 r.
lunii ğemazi I al anului mai sus-arătat [250]. Şi este înmormîntat la Isaccea, în geamia Sultan Osman-Han ...

<În timpul celei de a doua expediţii în Polonia>, prealuminatul padişah şi-a petrecut iarna în oraşul Hagioğlu-Pazarî, iar el <Fazîl Ahmed (659)
paşa>, fiind serdar, a iernat în tîrgul Babadag ...

ANUL O MIE OPTZECI ŞI OPT [251]

RĂSCOALA HATMANULUI CĂZĂCESC DOROŞENKO ÎMPOTRIVA CURŢII IMPE- (660)
RIALE ŞI SUPUNEREA SA FAŢĂ DE ŢARUL MOSCOVEI, PRECUM ŞI PREDAREA (663)
CETĂŢII CEHRIN MOSCOVIŢILOR, NUMIREA CA SERDAR A LUI ŞEITAN IBRAHIM PAŞA ŞI PLECAREA LUI ÎMPREUNĂ CU HANUL CRIMEEI, SELIM GHIRAI, LA CETATEA MAI SUS-ARĂTATĂ, ASEDIEREA EI ŞI ÎNTOARCEREA LOR FĂRĂ CUCERIRE, PRECUM ŞI MAZILIREA ŞI ADUCEREA LOR LA PRAGUL ÎMPĂRĂTESC, ARESTAREA ŞI EXILAREA CELOR DOI. TRIMITEREA PORUNCII DE A FI SERDAR CĂTRE ABAZA KÖR HÜSEIN PAŞA ŞI MOTIVELE PORNIRII PREALUMINATULUI PADIŞAH ASUPRA CETĂŢII CEHRINULUI. DESPRE NUMIREA PRINŢULUI MURAD GHIRAI, FRATELE MAI MARE AL HANULUI MAZILIT, CA HAN ÎN CRIMEEA ŞI TRIMITEREA SA ACOLO

<Atacarea cetăţii Cehrin de către ţarul Moscovei şi predarea cetăţii de către cazacii nemulţumiţi de Doroşenko. Trecerea lui Doroşenko de partea ţarului. Pornirea turcilor şi a tătarilor în expediţie>.

... În primăvara anului o mie optzeci şi opt [252], în urma sfatului (664)
ţinut, beilerbeiul de Oceakov, vizirul Şeitan Ibrahim paşa, care era deja serdar *(sipehsalar)* împotriva leahului, a fost numit serdar pentru lupta şi pentru eliberarea cetăţii mai sus-arătate *(Cehrin)*.

(665)
Cînd hatmanul Doroşenko a predat moscoviţilor cetatea Cehrin, a trebuit să fie numit un hatman din partea puterii împărăteşti peste cazacii care refuzaseră să i se supună acestuia. A fost găsit potrivit pentru aceasta creştinul *(zimmi)* numit *Iorgi Ehmilgiki* [253], care mai înainte, renunţînd la demnitatea de hatman, preferase să fie călugăr şi care, în timp ce-şi vedea de treabă, căzînd în mîinile tătarilor din Bugeac, fusese adus la Adrianopol, unde, potrivit firmanului padişahului, zicîndu-se că poate va fi nevoie de el cîndva, era de cinci-şase ani închis la Yedicule.

... Serdarul vizir Ibrahim paşa şi-a adunat la Isaccea oştile islamice norocoase, ce fuseseră însărcinate de a pleca <în expediţie>. După sosirea

[249] 16 martie 1676 — 5 martie 1677.
[250] 12 iulie 1676.
[251] 6 martie 1677 — 22 februarie 1678.
[252] 1677.
[253] Gheorghe Hmelniţki, fiul lui Bogdan Hmelniţki, care trecuse de partea turcilor.

tunurilor şi a muniţiilor de la Pragul împărătesc cu şăicile pe Marea Neagră, el a trecut, cu încredere în Allah, în luna rebi I a anului mai sus-arătat [254], peste Dunăre, în şesul Kartal. După o şedere de cîteva zile, a pornit iarăşi, îndreptîndu-se spre cetatea Cehrin, care era dorinţa lor cea mai mare. Astfel, trecînd peste Nistru *(Turla)*, pe la cetatea Bender, au parcurs distanţe şi au traversat popasuri, pînă la locul numit Onkul [255], unde s-au întîlnit cu prealuminatul han.

<Asedierea cetăţii timp de 23 de zile, sosirea de ajutoare ruşilor asediaţi la Cehrin. Retragerea turcilor>.

(666) ... După ce cadiul ordiei a înregistrat <cele discutate în *meğlis* privitor la retragere>, chiar în noaptea aceea au renunţat la asediul cetăţii. Atunci, retrăgînd oştile islamice şi tunurile care erau în întărituri, deoarece, potrivit cerinţei sorţii, nu au izbutit, au plecat de sub cetate şi s-au întors, îndreptîndu-se în mare grabă spre cetatea Bender. În a douăzeci şi cincea zi a lunii regeb [256], sosind la Pragul împărătesc scrisorile lor, au înştiinţat
(667) că au sosit cu bine la graniţa < ţărilor > islamice şi că prealuminatul han s-a întors în Crimeea. Ele au fost raportate la Pragul împărătesc. Atunci, din pricină că serdarul mai sus-arătat şi hanul tătar n-au fost de nici o ispravă şi că atîtea tezaure au fost cheltuite în zadar şi că s-au întors ruşinaţi şi cu pagube, zelul padişahului s-a răscolit. De aceea s-a emis firman împărătesc pentru îndeplinirea celor necesare expediţiei şi în vederea pedepsirii lor, cu ajutorul celui drept ...

De asemenea, cînd serdarul vizir Ibrahim paşa a descins cu bine în cetatea Bender, s-a emis firman împărătesc, potrivit căruia el a stat în Bender pînă în ziua de *Ruz-i Kasîm* şi cu oştile islamice pe care le avea cu el a păzit de duşmani ţinuturile acelea. Apoi, a trimis o parte din tunuri şi muniţii la Isaccea, iar restul le-a reţinut acolo. Pornind din nou cu oştile de acolo, el a venit în oraşul Babadag, care fusese desemnat ca loc pentru
(668) a-şi petrece iarna. În a cincisprezecea zi a lunii ramazan [257], într-o joi,cînd a raportat despre intrarea sa în oraş, diploma *(menşur)* de serdar de Oceakov a fost trimisă beilerbeiului de Anatolia, Abaza Kör Hüsein paşa, care se afla la ordia împărătească.

<Mazilirea şi rechemarea lui Şeitan Ibrahim paşa la Istanbul; reproşul sultanului :>

„Bre cîine bătrîn, te-ai întors înfrînt, nefiind în stare să cucereşti o mică palancă de pămînt ca cetatea Cehrinului, pentru salvarea căreia ai fost însărcinat ... Îndeosebi, în zilele întoarcerii tale, luînd cu sila de la populaţia Benderului treizeci de mii de guruşi, ai asuprit-o şi din cauza aceasta Divanul meu împărătesc s-a umplut de plîngerile sărmanilor ...". El <Ibrahim paşa> a răspuns : „Cînd Ramadanski [258], care a fost numit serdar din partea craiului Moscovei, a venit în ajutorul păgînilor impresuraţi, cu peste o sută de mii de afurisiţi lipsiţi de onoare, am dat supusului vostru han tătăresc, afară de oştile tătare, şi un număr de oameni din cele-
(669) lalte oşti şi l-am trimis în întîmpinarea <duşmanilor> cu scopul de a le închide

[254] 4 mai — 2 iunie 1677.
[255] Ungheni (?).
[256] 24 septembrie 1677.
[257] 11 noiembrie 1677.
[258] Generalul Ramadanovski, comandantul oştii ruseşti.

calea. Înştiinţîndu-mă că nu poate să-i împiedice ... şi că de îndată să caut cale scăpării ..., am socotit că nu-i cu putinţă să merg asupra taberei lor cu oaste puţină şi să opun rezistenţă ... Cu banii ce i-am luat de la Bender am recrutat oşti ...". Hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, arătase şi el nepăsare în sarcinile deosebite pe care le avea în privinţa cetăţii Cehrin ... De aceea în locul său a fost numit ca han al Crimeei fratele său mai mare, prinţul Murad Ghirai, care era reţinut la insula arătată <Rhodos> ... După ce i s-a poruncit şi i s-a atras atenţia ca să se pregătească cu multe oşti tătare ..., el a fost trimis pe uscat în Crimeea în mare grabă ... 93 v.

ANUL O MIE OPTZECI ŞI NOUĂ [259] (670)
CERTURILE ŞI PACEA CU SOLUL CRAIULUI LEŞESC

<S-a acordat un nou *ahidname* potrivit condiţiilor păcii anterioare încheiate cu Şeitan Ibrahim paşa>.

S-a emis şi s-a trimis hatt-i humaiun către vizirul Abdurrahman paşa, valiu de Cairo, din Egipt, ca să trimită în expediţie împărătească trei mii de ostaşi din oştile egiptene ... După plecarea la expediţie a prealuminatului padişah gaziu, aceştia au sosit la Istanbul şi, venind din urmă, s-au alăturat ordiei împărăteşti la Isaccea ... (671)

<Trecerea padişahului prin localitatea Hagioğlu-Pazarî la 1 rebi II (23 mai 1678). Plecarea padişahului în expediţie împotriva ruşilor>. (674)

RĂMÎNEREA PADIŞAHULUI GAZI ÎN ŢINUTURILE ORAŞULUI SILISTRA ŞI SERDARIATUL MARELUI VIZIR MUSTAFA PAŞA ÎMPOTRIVA CEHRINULUI 94 r.

... El <sultanul> s-a hotărît să-şi petreacă timpul, pînă la sfîrşitul expediţiei norocoase, în locul numit Silistra .... În a zecea zi a lunii mai sus-arătate [260], într-o luni, despărţindu-se de Pragul împărătesc cu toată tabăra împărătească şi cu oştile islamice, <turcii> au pornit din şesul Hagioğlu-Pazarî. La al optulea menzil, descinzînd la Isaccea, au stat timp de şase zile pentru ca oştile norocoase însărcinate să participe la expediţie să vină din toate părţile şi să se alăture armatei imperiale. În timpul acela, mirimiranii, emirii şi cea mai mare parte din celelalte cete de oşti, care erau în apropiere, adunîndu-se la un loc, marţi, în a douăzeci şi patra zi a lunii mai sus-arătate, ce corespunde cu patru iunie, s-a pornit şi de acolo. Trecînd podul de pe fluviul Dunărea, au descins în cîmpia numită Kartal, de pe partea cealaltă. După o şedere de două zile, s-au îndreptat, cu încredere în Allah şi în ajutorul său, asupra cetăţii Cehrin pentru care erau însărcinaţi. În a cincea zi a lunii ğemazi I [261], într-o vineri, la al optulea menzil, au descins în apropierea cetăţii Bender. După o şedere de trei zile, au trecut podul de pe Nistru. După o şedere de alte trei zile în partea cealaltă, s-a pornit şi de acolo şi la al şaptelea menzil au ajuns la podul de pe Bug *(Ak-Su)*, unde au poposit o zi. (675) (676)

<Sosirea la cetatea Cehrin>. (676—714)

[259] 23 februarie 1678 — 11 februarie 1679.

[260] 1 iunie 1678.

[261] 25 iunie 1678.

<Descrierea asedierii Cehrinului, participarea zaimilor şi timarioţilor din Timişoara şi cucerirea acestei cetăţi după multe lupte>.

(715) Marele serdar, descriind detaliat desfăşurarea evenimentelor şi cuceririle ce au avut loc pînă atunci, le-a raportat, prin chehaiaua capugiilor săi, Cealîk Ali aga, la măreaţa Poartă împărătească a prealuminatului padişah care stătea în părţile Silistrei.

ŞEDEREA ÎMPĂRĂTEASCĂ A PREALUMINATULUI PADIŞAH GAZIU LA SILISTRA ŞI PLECAREA SA, DUPĂ CUCERIRE, SPRE LOCUL DE IERNARE, LA ADRIANOPOL

Prealuminatul padişah ... a sosit cu noroc şi fericire ... în cîmpia de la Hagioğlu-Pazarî, unde l-a numit serdar pe marele vizir Mustafa paşa ... După două zile de şedere ... a plecat la oraşul numit Balcic, de pe malul
(716) Mării Negre. După ce au petrecut acolo foarte bine, s-au întors din nou la ordia imperială din cîmpia Hagioğlu-Pazarî ... În urma sfatului ţinut, au socotit potrivit ca <padişahul> să stea în locul numit Kumburnu, de pe malul Dunării, în partea de jos a locului de plimbare numit Mustafagic, care se afla mai sus de oraşul Silistra, la o depărtate de un ceas. Apoi, după două zile de şedere la locul de popas mai sus-arătat, în a douăzecea zi a lunii rebi II [262], a pornit cu toată ordia împărătească spre locul ce va deveni locuinţa sa împărătească. La al patrulea menzil s-a descins în apropierea satului de ghiauri numit Almalî [263].

În ziua aceea, mergîndu-se o distanţă de două conace, s-a ajuns cu greu spre chindie la locul de popas. Îndeosebi din pricina marilor călduri şi a prafului de pe drumuri, solakciii *(solagan)*, peikianii[264] şi şatîranii [265] au rămas împrăştiaţi. Numai şatîrbaşî Salin aga nu s-a despărţit de scara împărătească, iar cînd au venit cu toţii şi au descins <la Almalî>, el a fost întrebat <de către padişah> : „Cîte ore mai sînt pînă la Silistra de la acest menzil?". S-a răspuns că sînt patru ceasuri. Atunci, adresîndu-se lui şatîrbaşî, i-a spus : „Cu toată oboseala ta, dacă pînă diseară poţi să mergi <pe jos> pînă la Silistra şi să te întorci, atunci te vei bucura de atenţiile mele mai mult decît speri". Atunci el a răspuns : „Acesta este un lucru de nimic, numai dorinţa padişahului meu să fie îndeplinită" şi a sărutat pămîntul. Dîndu-i-se ca însoţitor chehaiaua capugiilor Gazzazoğlu Ahmed aga, acesta <şatîrbaşî> şi-a desfăcut centura de la brîu şi-a scos sabia şi a pornit la drum pentru îndeplinirea dorinţei padişahului. În mai puţin de două ore, el s-a întors, luînd şi o hîrtie semnată de cadiu şi semnînd totodată şi în registrul de la cadiatul din Silistra. Sosind la cortul împărătesc cu o jumătate de oră înainte de a se însera, el s-a închinat la picioarele înaltului tron. Cînd a predat la Pragul împărătesc dovada de la cadiu, i s-au adus sute de mii de laude < şi i s-au dat daruri multe>. După cucerirea cetăţii Cehrin, el a fost trimis şi în Egipt cu această veste bună. A doua zi, în a douăzecea zi a lunii mai sus-arătate <sic>, pornindu-se şi de la locul de popas amintit mai sus, el <sultanul> a descins, în timpul prînzului, cu alai împărătesc, la înalta locuinţă pregătită la locul cunoscut din apropierea Silistrei.

---

[262] 11 iunie 1678.
[263] O localitate cu acest nume se află în apropiere de Ostrov (Dobrogea).
[264] Ostaşi din garda sultanului.
[265] Cei care erau însărcinaţi cu transportul şi aranjarea cortului padişahului ; saltimbancii.

<O parte din suita sultanului a fost aşezată lîngă cetatea Silistra, lîngă fortăreaţă>. 99 r.—99 v.

<Construirea a două castele noi lîngă Silistra pentru suita padişahului. Găzduirea solului polon la locul numit Mastafagic din apropierea Silistrei. La răspîndirea ştirii precum că unii cazaci din Soroca, tăind drumul Cehrinului, vor să împiedice trecerea oştilor islamice, se recrutează voluntari, care sînt trimişi în direcţia aceea. Padişahul este îngrijorat din pricina lipsei veştilor din partea oştilor de la Cehrin>. (717)

În timpul acesta, în rîndurile populaţiei s-a răspîndit o veste înspăimîntătoare precum că treizeci de mii de ghiauri din tabăra moscovită, trecînd printr-un loc necunoscut, au atacat, au devastat şi au făcut stricăciuni prin părţile Benderului, Bugeacului, Akkermanului, Oceakovului şi Chiliei, după care, trecînd şi apa Dunării, se gîndesc să dea peste noapte un atac asupra taberei împărăteşti de la Silistra. Populaţia fiind cuprinsă de o mare teamă, se uita în toate părţile cu ochii în patru şi cu urechile la pîndă, întrebîndu-se : „Oare este adevărat? Cînd şi pe unde vor veni? Nici de la gaziii norocoşi de lîngă Cehrin nu s-a primit nici o ştire''. Atunci (718) a sosit la caimacam paşa o scrisoare din partea marelui serdar, printr-un tătar de-al său, prin care se înştiinţa că oştile islamice norocoase, cu ajutorul lui Allah, ajungînd cu bine, au asediat din toate părţile cetatea Cehrinului şi că în prezent se dau lupte. Caimacamul a raportat toate acestea la Pragul împărătesc. Dar, din cauza acelei ştiri înspăimîntătoare care se răspîndise, nu s-a liniştit nici inima sultanului şi nici inimile celor din tabăra împărătească. Teama lor a crescut tot mai mult. Cu voia lui Allah, în a douăsprezecea zi a lui regeb [266], într-o noapte cu lună, la trei ore <de la apusul soarelui>, una din agalele lui caimacam paşa îl certa pe unul din robii săi, care nu se bărbierise. De aceea, în clipa cînd a strigat : „prindeţi-l pe acest ghiaur !'', robul a fugit afară din cort. Aceştia, la rîndul lor, pornind în urma lui, au început să strige : „Nu-l lăsaţi, urmăriţi-l pe ghiaur !'' Atunci, cei care se aflau în corturile din apropiere, unii dormind, alţii la petreceri, iar alţii vorbind între ei, au fugit afară din corturile lor strigînd : „Hai, ghiaurul a atacat tabăra !''. Această larmă s-a răspîndit în toată tabăra. Populaţia şi aşa căuta un pretext şi în felul acesta ţipetele au cuprins văzduhul. Din cauza zăpăcelii, unii se aruncau spre uşile corturilor lor, alţii îşi puneau cizmele sau şalvarii pe cap, iar alţii îşi înşeuau caii de-andoaselea şi încălecau. Unii îşi luau lucrurile ce le puteau băga în sîn, iar alţii, încărcînd pe vite lucrurile lor, fugeau spre Hagioğlu-Pazarî.

<În timpul acestei zarve, de teamă ca solul leşesc, aflat la Mustafagic. să nu trimită călăuze pentru a-i ajuta pe duşmani, caimacamul îndreaptă iscoade în partea aceea. Pînă la urmă se află despre ce este vorba şi robul este prins şi ucis>. 100 r.

În a douăzeci şi cincea zi a lunii mai sus-arătate [267], s-au împlinit (719) tocmai nouăzeci de zile de şedere. Pornind din şesul Silistrei, <sultanul> s-a întors, îndreptîndu-se spre Pragul împărătesc. În timpul şederii de trei zile pe cîmpia Hagioğlu-Pazarî a sosit din nou ştirea că marele serdar a renunţat, cu oştile norocoase, la asedierea taberei <leşeşti> şi că se întoarce înapoi. Atunci solul leşesc a fost reţinut la menzilul mai sus-arătat ...

---

[266] 30 august 1678.

[267] 12 septembrie 1678.

(724) În a optsprezecea zi a lunii mai sus-arătate [268], pornindu-se şi de acolo [269], la al patrulea menzil s-a descins în apropierea pălăncii Soroca [270] de pe malul Nistrului ...

(725) <Numirea oştilor de pază la cetăţile Camenıţa şi Iazlovice>.

În a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate[271], duminică, pornindu-se şi de acolo <de la Soroca>, au trecut pe podul de pe Nistru şi au descins într-un loc din apropiere.

Vineri, în a douăzeci şi şaptea zi [272], care coincide cu patru octombrie <sic>, pornindu-se şi de acolo, la al optulea menzil au trecut podul de la Isaccea şi s-au aşezat acolo.

SERDARIATUL LUI KARA MEHMED PAŞA ŞI RĂMÎNEREA LUI LA BABADAG. ÎNVOIREA SOLULUI LEŞESC ŞI SOSIREA MARELUI SERDAR LA PRAGUL ÎMPĂRĂTESC

Şi la menzilul mai sus-arătat poposind patru zile, s-a acordat titlul de vizir beilerbeiului de Alep, Kara Mehmed paşa. De asemenea el a fost numit şi serascher pentru pedepsirea duşmanului şi pentru paza acelor ţinuturi. I s-a poruncit să-şi petreacă iarna în orăşelul Babadag, dîndu-i-se şi un număr oarecare de ostaşi. Terminîndu-se treburile în aceste părţi, în a şaptesprezecea zi a lunii mai sus-arătate *(ramazan)* [273], într-o miercuri, el a pornit de acolo şi, la al şaptelea menzil, s-a ajuns în orăşelul Hagioğlu-Pazarî, unde a poposit două zile.

101 r. <Sosirea solului leşesc>.

(727) ANUL O MIE NOUĂZECI [274]

(729) Sosind scrisori din partea vizirului Kara Mehmed paşa, care era serascher la Babadag, precum şi din partea hanului Crimeei [275], în ele se raporta şi se făcea cunoscut că „deşi cetăţile de pe apa Oceakov au fost terminate, potrivit firmanului prin care se cerea construirea lor, totuşi ghiaurii moscoviţi strîng oşti mari” ...

<Raportîndu-i-se toate acestea sultanului, la trei ramazan (8 octombrie 1679) el ţine un divan, hotărînd expediţie împotriva Moscovei>.

(730) ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI UNU [276]

(736) ... Într-adevăr, în anul următor a început expediţia asupra austriecilor. Din pricina atacurilor, pe ici pe colo, ale tuturor regilor creştini, uniţi între ei, asupra Imperiului otoman, s-au dus fără încetare lupte timp

[268] 5 octombrie 1678.
[269] De la palanca *Ladzin*.
[270] În text: *Sorıka*.
[271] 9 octombrie 1678.
[272] 14 octombrie 1678.
[273] 2 noiembrie 1678.
[274] 12 februarie 1679 — 1 februarie 1680.
[275] Murad Ghırai (1677—1682).
[276] 2 februarie 1680 — 20 ianuarie 1681.

de optsprezece ani. În aceste lupte, duşmanii ieşind învingători de cele mai multe ori, s-a vărsat mult sînge din ambele părţi. Multe ţinuturi otomane, ieşind de sub stăpînirea imperiului, au trecut la duşmani. Aşa cum se descrie mai departe, în special vilaieturile înfloritoare otomane au fost foarte mult ruinate din pricina intriganţilor şi rebelilor care au apărut la Istanbul, în Anatolia şi în ţinuturile Arabiei ...

În a douăzeci şi treia zi [277], într-o marţi, a fost invitat şi ospătat la Divanul împărătesc solul Transilvaniei [278], care, potrivit obiceiului, s-a închinat la picioarele înaltului tron, după vizir, în *arzodasî* [279], prezentînd scrisoarea craiului său. De asemenea, el a prezentat şi haraciul fixat, împreună cu peşcheşul său ... 102 r.

DIN EVENIMENTELE ANULUI O MIE NOUĂZECI ŞI DOI [280] (737)

<Încheierea păcii cu moscoviţii pe timp de douăzeci de ani>.

,,Apa Oceakov să fie graniţa între cele două părţi. Ţinutul aflat dincoace de apa Oceakov să aparţină ţărilor islamice ale prealuminatului padişah islamic...

Pe ambele părţi ale apei Oceakov, pînă la graniţa cetăţii Kiev şi pînă la *Potkal* [281] să nu se construiască cetăţi de către ambele părţi'' ...

CAUZELE SUPUNERII LUI EMERIC THÖKÖLI, CRAIUL UNGARIEI DE MIJLOC, ŞI ÎNCEPUTUL EXPEDIŢIEI ÎMPOTRIVA AUSTRIEI (741)

<Propaganda religioasă din partea Austriei şi împotrivirea ungurilor. Ocuparea cetăţilor Caşovia, Fulek ş.a. de către austrieci şi luptele cu ungurii. Ajutorul dat de turci>.

În ziua aceea, vizirul Kara Mehmed paşa, beilerbei de Alep, mazilit (749)
de la serdariatul pentru paza Babadagului, s-a închinat la picioarele înaltului tron prin mijlocirea marelui vizir. 104 v.

ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI TREI [282] (750)

<Predarea Ungariei de mijloc lui Emeric Thoköli din partea lui Ibrahim paşa şi sosirea (753)
solului austriac la Poartă>.

... Beilerbeiul de Buda, vizirul serdar Arnavud Ibrahim paşa, potrivit însărcinării sale, a strîns în cîmpia Pestei oastea islamică norocoasă care i-a fost dată. Apoi, a pornit într-o zi de luni, în a douăzeci şi una zi a lunii mai sus-arătate regeb [283] ...

Ghiaurii *haiduşak* şi catanele care locuiesc înăuntrul cetăţii duşmane numită Honod, una din cetăţile vestite ale Ungariei de mijloc, situată în

---

[277] 14 ianuarie 1681.

[278] În acest an vin la Poartă mai mulţi soli din Transilvania: Borosjenci Szekely, Laszlo, Vojda László ş.a. (cf. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 135).

[279] ,,Odaia arzurilor'', adică sala de audienţe.

[280] 21 ianuarie 1681 — 9 ianuarie 1682.

[281] Zaporojie, regiune stăpînită de cazaci.

[282] 10 ianuarie — 30 decembrie 1682.

[283] 26 iulie 1682.

apropierea cetății Agria, care la rîndul ei se află în apropierea graniței islamice, atacînd în goana cailor pînă în ținuturile Agriei, Pesthei, Novigradului, Seghedinului, Oradiei, Ineului, Gyulei și Cenadului, se obișnuiseră să pricinuiască pagube țărilor islamice. Aceștia formau un alai de afurisiți lipsiți de noroc. Înlăturarea lor fiind una din poruncile importante ale legii <musulmane>, s-a pornit asupra lor și, străbătîndu-se menziluri și parcurgîndu-se distanțe, în a doua zi a lunii șaban[284], într-o joi, s-a descins în apropierea cetății mai sus-arătate <Honod>. Trimițînd un om în cetate, s-a cerut s-o predea prin capitulare. Afurisiții de răufăcători, încrezîndu-se însă în tăria și rezistența cetății lor, s-au mîndrit și s-au îndărătnicit. De aceea, neprimindu-i pe cei care au venit la ei și închizînd porțile, ei s-au întărit în ea foarte bine. Atunci gloriosul serdar, vizirul Ibrahim pașa, și beilerbeiul de Rumelia, Küciük Hasan pașa, precum și zağargi Mehmed aga au mers îndată pe drumul de mijloc, împreună cu oștile lor de gardă și cu cele ale eialeturilor lor. Beilerbeiul de Oceakov, vizirul Mustafa pașa din Mitilene, a mers prin aripa dreaptă, iar beilerbeiul de Ineu, Seidizade Mehmed pașa, a mers prin aripa stîngă. De asemenea, beilerbeiul de Agria, Șeihoğlu Ali pașa, și valiul de Nicopole, Ahmed pașa, au mers prin altă aripă, împreună cu cîțiva sangeacbei și cu un număr oarecare de oști de serhat. Astfel, asediind <cetatea>, ei au intrat în întărituri ... În felul acesta, oștile islamice norocoase au împresurat-o din toate părțile și focul tunurilor și ale cumbaralelor nu le-a dat răgaz afurisiților. Dîndu-se lupte crîncene, teama a pătruns în inimile nefaste ale păgînilor nedemni care erau asediați. A doua zi, vineri,
(754) zi de bairam, dis-de-dimineață, înfigînd steagul de capitulare pe vîrful turnului, ei au cerut iertare...

În a noua zi a lunii mai sus-arătate [285], într-o joi, la al cincilea menzil, trecîndu-se rîul Saiur <?> ce curge în apropierea Cașoviei *(Kașa)*, s-a ajuns în cîmpia marii cetăți mai sus-arătate, Kașa, reședința de domnie a crailor Ungariei de mijloc, căreia îi purtau o deosebită stimă. În ziua aceea, craiul Ungariei de mijloc, Thököli Emeric, a pornit cu vreo douăsprezece mii de unguri pedeștri și călări, pe care-i avea, și s-a întîlnit cu serdarul. Dîndu-se
(755) fără încetare, timp de două zile și două nopți, lupte mari și măceluri crunte, afurisiții răufăcători n-au mai avut putere să reziste ... și au cerut iertare ...Craiului Emeric Thököli, care ceruse protecția padișahului și ajutor, i s-a predat, pe baza firmanului împărătesc, cetatea mai sus-arătată, fiind înscăunat la reședința sa de domnie ... , împreună cu patru orașe mari ... Dasvar <Satu-Mare> și Fersene și Bodoc, precum și încă douăzeci și opt de cetăți și pălănci asemănătoare cu acestea, supunîndu-se <turcilor>, au fost predate craiului Emeric Thököli. Pornind apoi și de la locul mai sus-arătat, au traversat menziluri și, în a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătate [286], într-o joi, au descins în apropierea cetății de luptă Fülek *(Filek)*.

(757) <Sosirea solului austriac Albert de Caprara *(Kabarara)* și discutarea problemelor de pace și de război la Divanul împărătesc>.

[284] 6 august 1682.

[285] 13 august 1682.

[286] 27 august 1682.

PLECAREA ÎMPĂRATULUI LA ADRIANOPOL (759)

În a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate [287], marţi, ... solul Transilvaniei [288] a fost invitat şi ospătat la Divanul împărătesc. După vizir, el a fost onorat cu sărutarea pămîntului în arzodasî. Totodată, dînd şi scrisoarea pe care a adus-o de la craiul său, el a prezentat şi haraciul fixat, precum şi peşcheşul său. (762)

Volumul al II-lea 105 v.

ANUL 1094 [289] (1)

EXPEDIŢIA IMPERIALĂ

SOSIREA LUI EMERIC THÖKÖLI, REGELE UNGARIEI DE MIJLOC, LA ORDIA ÎMPĂRĂTEASCĂ ŞI ÎNCHINAREA SA LA SERDAR (21)

<Descrierea expediţiei împotriva Austriei>.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LA CETATEA UIVAR (23)

Cînd marele serdar a sosit la Essek, au venit feriadcii de la Uivar şi au anunţat că cetatea a fost asediată. Beilerbeiul de Buda, vizirul Koğa Arnavud Ibrahim paşa, fiind numit comandant al oştii, au fost desemnaţi să meargă să-l ajute: beilerbeiul de Ineu, fostul defterdar, vizirul Ahmed paşa, şi beilerbeiul de Oceakov, vizirul Midillülî Mustafa paşa... şi valiul de Nicopole, Abaza Kör Hüsein paşa...

În a douăzeci şi opta zi [290], într-o joi, la locul de popas Bakoşta (26)
(Iakoşta?), pe la orele cinci, voievodul Ţării Româneşti, beiul Şerban *(Şervan)* [291], alăturîndu-se cu alai armatei împărăteşti, a îmbrăcat *hilat*.

<Beilerbeiul Silistrei, vizirul Mustafa paşa, a plecat în întîmpinarea hanului tătăresc>. (27)

... Beilerbeiul de Silistra, avînd titlul de vizir, a descălecat cînd a ajuns la uşa cortului <împărătesc> şi a mers înainte...

<Ceremonia întîmpinării hanului tătăresc, Murad Ghirai>.

SOSIREA MARELUI SERDAR LA CETATEA IANÎK [292] (31)

... Spre seară, marele serdar, încălecînd pe cal, s-a dus la locurile unde urmau să fie construite podurile pe apa Ianîk şi a poruncit construirea a trei poduri. Astfel, unul dintre ele urma să fie construit de către valiul de Bosnia, vizirul Hîzîr paşa, împreună cu valiul de Oceakov, vizirul Midillülî Mustafa paşa, în apropierea cortului său. Altul urma să fie construit spre tabăra ienicerilor de către agaua de ieniceri, iar al treilea pod, care urma să fie aşezat mai jos, trebuia să fie construit de către valiul de (33)

287 22 decembrie 1682.
288 Şi în acest an au fost mai mulţi soli (cf. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 135).
289 31 decembrie 1682 — 19 decembrie 1683.
290 24 iunie 1683.
291 Şerban Cantacuzino (1678—1688).
292 Raab, azi Gyor (Ungaria).

Ineu, vizirul Ahmed paşa. S-a poruncit ca ei să depună toată munca şi străduinţa, precum şi toată priceperea lor pentru ca podurile să fie terminate cu un ceas mai devreme. Pentru aceasta li s-au dat toate cele trebuincioase. Potrivit legii, voievodul Ţării Româneşti, beiul Şerban <Cantacuzino>, şi voievodul Moldovei [293] au fost puşi în slujba sa <a marelui
110 r. vizir>, iar în a şaptea zi, vineri, s-au odihnit...

(31) Pentru apărarea cetăţii <Ianîk> au fost însărcinaţi sangeacbeiul de Čenad, Mehmed bei, şi cinci sute de ostaşi dintre trupele de pedestraşi din Timişoara. Şi a opta zi, duminică, a fost zi de odihnă... Marele serdar, încălecînd, s-a dus la cortul său de pe malul rîului Ianîk... Apoi, el a pornit la drum cu oştile Ţării Româneşti şi ale Moldovei. Între cele două rîuri arătate mai sus, adică între apele Ianîk şi Raicea, au fost reparate cîteva poduri mici...

(38) SERDARIATUL LUI KÖR HÜSEIN PAŞA PENTRU CUCERIREA CETĂŢII POJON

Guvernatorului sangeacului de Nicopol, Abaza Kör Hüsein paşa, acordîndu-i-se ţinutul Agria, acesta a fost numit şi serdar... În înţelegere cu craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, el a fost însărcinat să cucerească cetatea întărită Pojon, aflată în faţa Dunării. Pe lîngă cei cinci sute de soldaţi dintre oamenii săi, i s-au mai dat şi beilerbeiul de Oradea, Mazülzade Gürğü Mehmed paşa... şi nouă sute treizeci şi unu de pedestraşi şi patru sute şaizeci de călăreţi şi trei sute patruzeci şi nouă de oameni dintre zaimii şi timarioţii cetăţii Oradea şi 1 200 de pedestraşi din Buda, ca şi dintre beşliii de Timişoara, Ineu şi Uivar, în total vreo 6 000 de gazii victorioşi de serhat... Iar mazilitului de la Agria, lui Şeihoğlu Ali paşa, i s-a dat sangeacul de Nicopol.

(44) <Urmează descrierea începutului asediului Vienei în iulie 1683. Din propriile sale consta-
(48) tări, marele vizir Kara Mustafa paşa a ajuns acum la convingerea că apărarea insulei din faţa Vienei este lucrul cel mai important şi că prima acţiune ce trebuie făcută este să cucerească şi să distrugă podurile ce duc la cetate>.

111 v. ... El a dat această misiune beilerbeiului de Damasc, vizirului Abaza Sarî Hüsein paşa, şi oştilor Ţării Româneşti şi Moldovei, şi apoi, încălecînd, a trecut în oraş spre podul din faţa cetăţii.

(67) SOSIREA CRAIULUI TRANSILVANIEI

Astăzi, cînd marele serdar a onorat cortul său şi de asemenea şi craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, sosise în apropierea ordiei imperiale, s-au dus în întîmpinarea acestuia ostaşii delii şi voluntarii *(gönüllü)* săi <ai marelui vizir>, precum şi beii Ţării Româneşti şi Moldovei.

(68) <Urmează descrierea întîmpinării acestuia cu muzică, sunîndu-se din trompete, zurnale şi alte instrumente; primirea lui Apafi de către marele vizir; discuţii despre asedierea şi cuce-
113 v. rirea Vienei, principele Transilvaniei fiind convins că Viena nu va capitula>.

(82) <Discuţii între hanul tătăresc şi sfetnicul său cu privire la raporturile dintre turci şi tătari>.

---

[293] Gheorghe Duca (1678—1684).

Imamul [294] său, apropiindu-se de el <de han>, i-a spus : „Hanul meu, dacă aţi pune să-i omoare pe toţi ghiaurii aceştia care trec cete după cete, oare nu s-ar termina cu ei?”. Hanul i-a răspuns : „Tu nu ştii cîte necazuri ne fac aceşti osmanlîi. Sîntem în situaţia de a nu mai avea pe lîngă ei nici măcar atîta trecere cît au ghiaurii valahi şi moldoveni. În repetate rînduri le-am scris şi i-am înştiinţat despre adunarea şi faptele acestor duşmani, spunîndu-le: „Duşmanii sînt mulţi, de aceea nu e cu putinţă să rezistăm. Scoateţi tunurile şi ostaşii din întărituri şi, dacă va fi nevoie, să luptăm aşezaţi în rînduri, în caz contrar să plecăm cu bine. Or, el [295] a persistat în îndărătnicia lui şi nu a fost cu putinţă să-l fac să înţeleagă. În scrisorile ce mi le-a trimis, pe lîngă mii de feluri de reproşuri, ne mai învinuieşte pînă şi de faptul că mîncăm carne putredă de cal. În realitate, Allah mi-e martor, respingerea acestor duşmani era un lucru de nimic pentru mine. Ştiu că aceasta este trădare, care nu se cuvine credinţei noastre, însă n-am mai putut răbda. Să vadă şi ei cîte parale fac şi să ştie să-i preţuiască pe tătari”. Zicînd astfel, el a dat pinteni calului său şi, luînd oastea tătară cu el, <a venit la cortul marelui vizir şi i-a povestit despre situaţia duşmanului>.

... Venind om de la vizirul Kara Ibrahim paşa, acesta a adus ştirea (83)
că duşmanii legii, venind pe malul apei şi prin spatele armatei împărăteşti, pe două drumuri, s-au aşezat la o distanţă de trei ore. Dînd poruncă în sensul ca toţi supuşii şi trupele auxiliare să vină cu tobele şi steagurile lor, aceştia au venit şi s-au pregătit de luptă. Beilerbeiul de Bosnia, vizirul Hîzîr paşa, a plecat de la paza insulei *(ada)* cu care era însărcinat, împreună cu trupele sale de gardă şi cu oştile eialetului său. În locul lui a fost numit guvernatorul sangeacului de Saruhan, Şeihoğlu Ahmed paşa, împreună cu beii Ţării Româneşti şi Moldovei...

A DOUĂZECEA ZI A LUNII RAMAZAN, DUMINICĂ, CE CORESPUNDE CU<1>2 SEPTEM- (85)
BRIE <1683> ŞI ESTE A ŞAIZECEA ZI DE ASEDIU, ESTE ZI DE LUPTĂ, ADICĂ ESTE ULTIMA ZI DE ŞEDERE SUB ZIDURILE VIENEI. ATUNCI S-AU DAT LUPTE CORP LA CORP. ACEASTA ESTE ZIUA CÎND <OSMANLÎII>, FIIND ÎNFRÎNŢI, S-AU RETRAS SPRE CETATEA RAAB *(IANÎK)*

... Binamaz Halil paşa şi unii mirimirani s-au aşezat la marginea dinspre Dunăre, beii Ţării Româneşti şi Moldovei spre insulă, iar în stînga sa [296] se aflau aşezate trupele de silahdari şi mai încolo vizirii Abaza Sarî Hüsein paşa...

Ghiaurii, venind pînă la palanca din spatele muntelui, şi-au trimis trupele alcătuite din pedestraşi şi călăreţi îmbrăcaţi în armuri cenuşii-albastre ce păreau ca un nor întunecat. Un capăt al lor atingea malul Dunării, în faţa oştilor din Ţara Românească şi Moldova, iar celălalt capăt se termina spre marginea oştii tătare.

Aceştia, acoperind munţii şi cîmpiile, s-au aşezat în formă de coarne de bou <în semicerc> şi păreau un catran negru şi fierbinte care curgea acoperind şi pîrjolind tot ce întîlnea în cale. Ei aveau intenţia nefastă de a-i încercui pe gaziii musulmani.

[294] Cel care conduce slujbele religioase, rang în ierarhia ecleziastică musulmană.
[295] Marele vizir Kara Mustafa paşa.
[296] A marelui vizir.

114 v. <Urmează descrierea înfrîngerii şi retragerii turcilor din faţa Vienei>.

(88) ... În ziua următoare, fiind a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate[297], într-o marţi, marele vizir, călărind, a pornit şi de acolo[298] şi, spre dimineaţă, a trecut pe podurile de peste rîurile Raicea şi Raab şi, înainte de amiază, a ajuns şi a descins la cortul vizirului Mustafa paşa, beilerbei de Silistra, care se afla lîngă cetatea Ianîk. În aceeaşi zi, valiul mai sus-amintit şi craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, l-au întîmpinat pe marele serdar lîngă pod...

(94) <Descrierea marii dezordini din oastea otomană>.

... Atunci, beilerbeiul de Silistra, vizirul Midillülî Mustafa paşa, beilerbeiul de Anatolia, Osman Paşaoğlu Ahmed paşa, şi Berber Ali paşa au fost numiţi să înlăture dezordinea mai sus arătată.

116 v. <Urmează descrierea măsurilor luate în vederea confiscării proprietăţii dezertorilor din armată>.

(95) Iar principele Transilvaniei, Mihail Apafi, pornind cu oastea sa, s-a aşezat într-un loc deschis din depărtare... În ziua de duminică fiind a douăzeci şi şasea zi a lunii ramazan[299]... beilerbeiul de Anatolia, Osman paşa, şi beiul Ţării Româneşti au plecat, fiind desemnaţi cu distrugerea cetăţii Tata. Duşmanii legii, care se aflau în ea, fugiseră încă dinainte. Cînd au ajuns acolo, ei au găsit trei mii de chile de grîu, cîteva tunuri şi multe muniţii, pe care le-au luat. Apoi, aruncîndu-i în aer turnurile şi zidurile, cu ajutorul tunurilor, au dărîmat-o pînă la temelie şi după aceea, întorcîndu-se, au avut onoarea să sărute poalele serdarului...

<Numirea lui Kara Mehmed paşa ca serascher în părţile Geğerdilenului. Descrierea efectivelor participante la expediţie>.

Avea pe lîngă el oastea de poartă *(kapu kulu)* şi cu oastea provinciilor era beilerbeiul de Silistra, vizirul Midillülî Mustafa, şi beilerbeiul de Bosnia, Hîzîr paşa...

117 r.

(105) ÎNTOARCEREA CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI

Întrucît şi craiul Transilvaniei, Mihail Apafi, a primit învoirea de a pleca în vilaietul său, astăzi el a fost cinstit cu sărutarea poalei serdarului... Craiul, la rîndul său, venind cu vreo cincizeci de oameni de-ai săi şi descălecînd de pe cal în faţa uşii cortului, a intrat în cort şi s-a aşezat pe scau-
(106) nul pus lîngă stîlp.

<După ceremonialul de plecare, a fost căftănit şi a trecut Dunărea spre Pesta, înaintînd apoi spre Transilvania>.

(107) ÎNTOARCEREA MARELUI VIZIR LA BELGRAD PENTRU IERNARE

(108) Beilerbeiul de Oradea, Gürğü Mehmed paşa, a fost învoit să plece la postul său; iar lui Emeric Thököli i s-a permis să plece în ţara sa; iar beilerbeiul de Agria, chehaiaua Serhoş Ahmed paşa, a venit la ordie ...

[297] 14 septembrie 1683.
[298] Loc neprecizat în cronică.
[299] 18 septembrie 1683.

În a patra zi[300], luni, s-a ajuns la locul de popas numit Bataszek *(Batuşek)*. Astăzi a sosit ştirea că duşmanul a asediat fortăreaţa Brezence *(Berzence)*, de lîngă cetatea Canizsa. Atunci a fost însărcinat cu apărarea Sighetvarului beilerbeiul de Bosnia, Osman Paşaoğlu Ahmed paşa. Caii de la carele cu tunuri fiind slabi, transportul lor a fost dat pe seama valahilor şi moldovenilor. Şi în a cincea zi[301], marţi, au ajuns la menzilul pălăncii Mihağ... au fost trimişi şi cei din Silistra la paza Budei. (109) (111)

Şi în a nouă<sprezecea> zi[302], marţi, fiind zi de odihnă, astăzi a venit un om de la înalta reşedinţă, aducînd ştirea că, potrivit cererii de mai înainte a marelui serdar, ţinutul Silistrei, împreună cu sangeacul Nicopol, a fost dat muhafîzului de Adrianopol, lui Köprülüzade Fazîl Mustafa paşa... În acest loc[303] de popas au rămas trei zile... Beiul Moldovei a obţinut învoirea de a pleca în vilaietul său, iar în a douăzeci şi patra zi[304], duminică, au ajuns la menzilul Zemlin. (113) 120 r.

Beiul Ţării Româneşti, fiind în posesia a cincizeci de pungi *(kise)* de akcele şi ezitînd să le dea, chehaiaua marelui vizir l-a reţinut la locuinţa sa şi după ce a încasat banii, a doua zi, luni, îmbrăcîndu-i caftan *(hilat)*, l-a eliberat, dîndu-i şi învoirea de a pleca în vilaietul său. (114) 121 r.

ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI CINCI[305] (122)

A sosit vestea că răufăcătorii poloni, care veniseră să devasteze Bugeacul, au suferit înfrîngere totală, fiind măcelăriţi... într-o joi, 9 safer 1095[306]. (125)

Voievodul Ştefan[307], care fugise mai înainte la poloni, în timpul cuceririi Cameniţei aţîţîndu-i pe leşi, aceştia nu încetau devastările şi prădăciunile în acele părţi. Tot el îi călăuzise pe răufăcătorii de poloni, înfrînţi lîngă apa Prutului, salvîndu-i în felul acesta de ghiarele luptătorilor musulmani. Afurisitul de Ştefan, pe cînd pribegea în părţile acelea, împreună cu un număr de leşi fără muniţii, scăpaţi din măcel, auzind că beiul Duca[308], voievodul Moldovei, bănuind că duşmanul s-a împrăştiat, a dat învoire oştirii sale şi că el însuşi s-a apucat de petreceri şi băutură, la o moşie a sa *(ciftlik)*, aşezată la o distanţă de trei ore[309]..., l-a atacat prin surprindere şi, prinzîndu-l, l-a dus cu mîinile legate în ţinutul său nefast. Acestea fiind aduse la cunoştinţa Pragului împărătesc de către muhafîzul Babadagului, vizirul Fazîl Mustafa paşa, s-a ţinut un sfat şi a fost adus de la Istanbul[310] Dumitraş[311], care fusese mazilit mai înainte, şi a fost numit bei în Moldova. În a douăzeci şi una zi a lunii mai

[300] 25 octombrie 1683.
[301] 26 octombrie 1683.
[302] 9 noiembrie 1683.
[303] La Mitroviţa *(Mitrofcea)*.
[304] 14 noiembrie 1683.
[305] 20 decembrie 1683 — 7 decembrie 1684.
[306] 27 ianuarie 1684.
[307] Ştefan Petriceicu (1683—1684, ultima domnie).
[308] Gheorghe Duca.
[309] Poate la Iaşi.
[310] Sultanul se afla la Adrianopol.
[311] Dumitraşcu Cantacuzino (1684—1685).

sus-arătate [312], într-o marţi, el ‹Dumitraş› a fost invitat la Divanul împărătesc şi ospătat. Potrivit obiceiului, a fost îmbrăcat cu blană de samur cu catifea roşie, primind şi cucă şi pană *(süpürqe)*. Apoi, după viziri, a avut onoarea să sărute pămîntul de la picioarele padişahului,
121 v. plecînd după aceea în capitala sa...

(126) ...MARE SFAT LA ADRIANOPOL

...Sosind de la Belgrad arzul serdarului din Ungaria, vizirul Bekri Mustafa paşa, s-a aflat că împăratul Austriei, în afară de cei şapte crai de sub stăpînirea sa, primind ajutor şi de la toţi regii ghiauri, adică de la moscoviţi, de la leşi, de la suedezi, de la francezi, de la spanioli, de la englezi, de la olandezi şi de la Papă şi de la dogii din Genova şi din Veneţia, are de gînd să pornească pentru a cuceri cetatea Buda şi că de asemenea, aţîţînd şi pe ţarul Moscovei, pe leşi, precum şi Republica Veneţiei, intenţionează să atace astfel: oastea moscovită să meargă asupra Crimeei, oastea leşească să meargă asupra Cameniţei şi Moldovei, iar veneţienii vor forma două tabere din care una va merge pe uscat la graniţele Bosniei, iar cealaltă va merge cu flotă puternică spre Creta...

(127) SERDARIATUL LUI SULEIMAN PAŞA ÎN PĂRŢILE LEŞEŞTI

Afurisitul cel fără de lege, craiul polon numit Ioan al III-lea, cunoscut în prezent sub numele de Kîzhatman şi poreclit Sobiesky, călcînd tratatul, răufăcătorii poloni nu încetau devastarea vilaietului Oceakov. Afară de aceasta, aşa cum a raportat şi voievodul Moldovei la reşedinţa împărătească, el ‹Sobiesky› strîngea o mare oaste în scopul de a cuceri Cameniţa şi Moldova. Atunci, demnitarii împărăţiei fiind invitaţi în seraiul marelui vizir, s-au sfătuit în această privinţă şi au hotărît că muhafîzul de Oceakov, vizirul Fazîl Mustafa paşa, nu este un om potrivit pentru lumea aceasta şi că în părţile acelea e nevoie de un om potrivit şi de un serdar independent şi puternic, cu armată numeroasă, precum şi cu tunuri şi cu muniţii foarte multe. Astfel, al treilea vizir, Boşnak Sarî Suleiman paşa, a fost numit serascher pentru părţile Oceakovului ... şi a pornit în direcţia Babadagului, iar tunurile, uneltele şi muniţiile destinate lui au fost trimise de la Istanbul, în cantităţi mari, cu şăicile din Marea Neagră, la Isaccea de pe malul Dunării ...

(128) În a opta zi a lunii ğemazi I [313], duminică, solul Transilvaniei a fost invitat şi ospătat la Divanul împărătesc. Potrivit obiceiului osmănesc, după ce a fost îmbrăcat cu caftan, a fost onorat, după vizir, cu sărutarea poalei împărăteşti la *arzodasî* şi a prezentat scrisoarea de supunere a craiului său, împreună cu haraciul şi peşcheşul trimis ...

[312] 8 februarie 1684.

[313] 23 aprilie 1684.

122 r.

SCHIMBAREA CRAIULUI TRANSILVANIEI, MIHAIL APAFI, ŞI NUMIREA FIULUI SĂU (133)

În a douăzeci şi şasea zi a lunii <şaban> [314], într-o luni, solul [315] craiului transilvănean, Mihail Apafi, care venise cu scrisoare din partea lui, a fost primit, prin mijlocirea marelui vizir, la palatul său <al sultanului>, unde s-a închinat la picioarele tronului. El a prezentat, totodată, rugămintea craiului mai sus-arătat de a se dărui fiului său domnia Transilvaniei, deoarece craiul amintit mai sus, fiind bătrîn şi bolnav, voia să cedeze de bună voie domnia Transilvaniei fiului său, celălalt Mihail Apafi, solicitînd pentru aceasta mila şi învoirea padişahului. Domnia fiind acordată celuilalt, i s-a dat beratul împărătesc pentru înscăunarea sa, acordîndu-i-se şi blană cu catifea roşie şi cucă *(üsküf)* şi pană *(surguc)*. A fost numit să meargă în Transilvania Dogangi Musa aga, dintre capugibaşîii înaltei Porţi, împreună cu lucrurile dăruite, fiind însoţit şi de solul lui Mihail Apafi. Totodată şi haraciul Transilvaniei pe anul acesta i-a fost dăruit acestuia, cu condiţia de a procura zaherea pentru ordia islamică . . .

<Descrierea desfăşurării luptelor cu austriecii, polonii etc.>. (133—172)

. . . Sosind scrisori de la Celebioğlu Mustafa aga şi de la Bairam aga, (173)
căpeteniile oştii tătare, ei făceau cunoscut că au sosit la Belgrad şi mai dădeau şi alte ştiri, ca cele ce urmează : „Fiind în ascultarea poruncilor înaltei împărăţii, cînd am ajuns în felul acesta, în mare grabă, în localitatea numită Giurgiu *(Yerkökü)*, cu oastea tătară vînătoare de duşmani, a sosit din nou hatt-i humaiun de la Pragul fericirii, prin care se cerea să ne alăturăm cu o zi mai devreme la armata împărătească. În timpul cînd se pregăteau corăbiile pentru a ne transporta în partea Rusciukului, locuitorii acelui vilaiet s-au opus, arătînd cu îngrijorare că dacă oastea tătară va trece prin partea aceea, ea le va distruge ţinutul şi că drumul spre cetatea Buda este mai drept prin Ţara Românească, deci ea să meargă prin partea aceea. Faţă de plîngerile locuitorilor, conducătorii tătari au obiectat : « În partea Ţării Româneşti, pe o întindere de zece zile, nu există nici un fel de prosperitate şi sînt locuri pustii. Noi mergem la luptă şi cum credeţi că e posibil să trăim fără mîncare şi fără apă ? Dacă nu ni se permite să trecem prin partea Rusciukului, atunci noi ne întoarcem înapoi şi ne ducem să luptăm cu ghiaurii poloni, din moment ce omul moare numai o dată ».
După multe discuţii, vrînd nevrînd, ne-au permis şi noi am trecut, timp de (174)
o zi şi o noapte, peste Dunăre în oraşul Rusciuk. Apoi, mergînd zi şi noapte, cînd am ajuns la palanca lui Hasan paşa, ne-am întîlnit cu supusul vostru care fusese trimis la Pragul împărătesc cu vestea că au fost date ajutoare cetăţii Buda . . . ”.

ÎNFRÎNGEREA OŞTII GHIAURILOR POLONI (185)

Afurisitul de crai polon, cel fără de lege, numit Ioan al III-lea şi poreclit Sobiesky, a strîns în oraşul său, numit Cracovia, unde-şi avea reşedinţa blestemată, optzeci de mii de ostaşi nedemni, formaţi din pedes-

[314] 8 august 1684.
[315] În anul acesta au fost patru soli transilvani la Poartă (cf. Biro Vencel, *op. cit.*, p. 136).

trași și călăreți, precum și mari cantități de tunuri, unelte și muniții, și a pornit să cucerească cetatea Camenița și țara Moldovei și să devasteze și să provoace pagube cetăților Chilia și Akkerman, precum și orașului Ismail și împrejurimilor sale, situate pe malul Dunării și al Mării Negre și, dacă îi va da mîna, să pună stăpînire și pe acele cetăți.

Astfel, mergînd cu aceste gînduri nefaste, el a trecut pe lîngă Lemberg *(Ilbau)* și Camenița și, în a șasea zi a lunii ramazan [316], a ajuns și s-a așezat în apropierea pălăncii Zwaniec, situată în fața cetății Hotin de pe malul fluviului Nistru. Atunci, alegînd vreo treizeci de mii de ostași diabolici, el i-a numit pentru construirea unui pod peste Nistru, spre a trece încoace către Hotin. Mai înainte, hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai, plecînd de la Pragul împărătesc, se întîlnise la Isaccea cu muhafîzul de Oceakov, serdarul vizir Sarî Suleiman pașa, și, după ce poposise o zi, trecuse Dunărea și Nistrul pe la Akkerman și rîul Oceakov *(Özi)*, din dreptul cetății Oceakov. Apoi, în a cincisprezecea zi, el a intrat în Crimeea și, ajungînd la tronul său din Bahcesarai, emirii tătari au venit și i s-au supus. După aceea, în cel mai scurt timp, pornind din Crimeea cu o sută de mii de oșteni tătari adunați și trecînd peste rîurile Özu și Nistru, prin locurile mai sus-arătate, el ‹hanul› a descins în Bugeac unde, potrivit hatt-i humaiunului primit de la înaltul Prag, a ales și a predat lui Karan Bairam aga 3 000 de ostași tătari, trimițîndu-i fiului său mijlociu, prințul Azamet Ghirai, care era *nureddin* și care se afla în expediția din Ungaria. Apoi, hanul a trimis știre serdarului Suleiman pașa, anunțîndu-l că a sosit în Bugeac cu oastea tătară vînătoare de dușmani, invitîndu-l totodată să vină și el împreună cu oastea norocoasă, trecînd Dunărea încoace, spre a se întîlni într-un loc din apropierea Nistrului *(Turla)*. El a pornit din Bugeac și, dînd fiului său mai mare, prințul Devlet Ghirai, care era și calgai, vreo treizeci de mii de ostași tătari, l-a trimis asupra dușmanului legii, ca avangardă, de-a lungul Nistrului, spre Hotin. În timpul acela și craiul polon tocmai se așezase lîngă palanca Zwaniec și era pe cale să construiască un pod, dar în timpul acela apele Nistrului fiind foarte crescute, nu se putuse
(186) pune temelia ‹podului›. Atunci el a trecut în partea Hotinului cu scopul de a păzi capul de pod de acolo. Au mai trecut în partea aceea și opt mii de cazaci barabași [317] înarmați. Pe cînd el se străduia să construiască podul, prințul calgai, luînd cunoștință de aceasta, s-a dus în cursul dimineții de i-a atacat. Afurisiții și răufăcătorii, aflîndu-se în stare de beție, au fost prinși cu toții fără luptă și legați. După aceea, el i-a adus pe toți tîrîș, prezentîndu-i tatălui său. La porunca acestuia, au fost cu toții măcelăriți într-o clipă cu săbiile. Poposind în acel loc timp de o zi, în ziua următoare au plecat. În apropierea apei Nistrului, prealuminatul han s-a urcat pe un loc înalt și, potrivit poruncii sale, oastea tătară s-a adunat în jurul său. Atunci, cu vocea ridicată, el a spus : „Slăbind credința noastră, dușmanul legii a devenit biruitor asupra noastră în toate părțile. Sîntem ca la Kerbela [318]. Această luptă să nu o faceți nici pentru dinastia otomană și nici pentru mine, ci să luptăm pe drumul credinței pînă la moarte și să nu ne întoarcem cu spatele la dușmanul legii și să fim pomeniți cu cinste pînă la sfîrșitul lumii". Zicînd astfel, el a descălecat și, căzînd în genunchi, s-a

[316] 17 august 1684.
[317] Cazaci zaporojeni.
[318] Localitate în Irak, unde califul Ali dăduse o bătălie cu adversarii săi.

închinat cu faţa la pămînt. Ostaşii tătari, văzînd aceasta, au căzut cu toţii la pămînt ca frunzele în timpul toamnei şi au jurat cu toţii, cu lacrimi în ochi şi cu suspine, că vor lupta pînă la moarte. Apoi, încălecînd, au mers lîngă cetatea Hotin de pe malul fluviului Nistru. Serdarul vizir Sarî Suleiman paşa, la rîndul său, în ziua de vineri, a şaptea zi a lunii şevval [319], a trecut Dunărea pe la Isaccea şi a ajuns în partea cealaltă, la Kartal, împreună cu al treilea vizir, Bozoklu Mustafa paşa, şi cu oastea din patru sangeacuri, şi cu beilerbeiul de Oceakov, vizirul Tokatlî Mahmud paşa, şi cu guvernatorul sangeacului de Bolu, Kabakulak Ahmed paşa, şi cu guvernatorul sangeacului Hudavendikiar, Ahmed paşa, şi împreună cu oastea de sacrificiu *(serdengeçiti)* de ieniceri, şi cu trupele de gebegii şi tunari şi chesonari, şi împreună cu tunurile, uneltele şi cu muniţiile, precum şi cu intendentul fundaţiilor pioase *(mütevelli)* din Ismail, precum şi cu nazîrii din Chilia şi Akkerman. Pornind apoi asupra duşmanului legii, ei au traversat mai multe popasuri şi, cînd au ajuns la menzilul numit Ţuţora, a sosit scrisoare din partea prealuminatului han în care se spunea să nu aştepte trupele care vor veni mai tîrziu, ci să ajungă cu o zi mai devreme. Atunci serdarul Suleiman paşa a lăsat trupele pedestre cu Kabakulak Ahmed paşa şi, luînd trupele de călăreţi şi cinsprezece tunuri, a pornit în grabă pentru a descinde în a şasea zi la locul de popas numit Ştefăneşti. Cu ajutorul lui Allah, de cînd venise prealuminatul han lîngă Hotin, mulţi dintre ghiaurii nedemni fuseseră luaţi prizonieri şi omorîţi, încît, băgînd mare frică în ei, nu-i lăsase pe ghiauri să iasă din tabăra lor nenorocită nici pentru procurarea de nutreţ şi de zaherea.

În afară de aceasta, ei ‹ghiaurii› au mai aflat că multe oşti islamice, (187)
împreună cu serdarul Casei osmane, au sosit la o distanţă de trei popasuri de Hotin. De aceea, inimile lor fiind cuprinse de teamă, n-au mai avut curajul să mai stea acolo nici o clipă şi astfel, luînd lîngă el [320] pe cei treizeci de mii de ostaşi ai săi ce se găseau în faţa Hotinului, a plecat cu pagube de lîngă Zwaniec şi, mergînd, s-a aşezat la locul unde apa Cameniţei se varsă în Nistru. A doua zi, plecînd şi de acolo, s-a dus şi s-a aşezat tot pe apa Cameniţei, în partea ei superioară. În ziua aceea, şi serdarul vizir Suleiman paşa s-a dus pe malul Nistrului cu prealuminatul han şi s-au întîlnit cu el. Îndată după sfat, prinţul calgai *(kagılgai)* şi după el hanul însuşi au trecut Nistrul înot cu oastea tătară în partea palăncii Zwaniec. A doua zi au atacat de mai multe ori tabăra nenorocită şi au dat lupta. Din partea aceasta şi serdarul vizir Suleiman paşa, la rîndul său, a numit şi l-a trimis, cu trupele sale de gardă, pe chehaia sa Ciorumlu Mehmed aga, împreună cu oştile din patru sangeacuri, precum şi cu oastea de levenzi şi cu cea a beilerbeiului de Oceakov *(Özi)*, vizirul Tokatlî Mehmed paşa, precum şi pe Ahmed paşa, beiul sangeacului de Hudavendighiar, şi, numind peste ei comandant pe vizirul Bozoklu Mustafa paşa, i-a trimis din urmă cu ajutorul hanului, iar el, găsind un drum făcut de ghiauri, a trecut, împreună cu vizirul Mehmed paşa şi cu ienicerii, cu gebegiii, cu tunarii şi cu cinsprezece tunuri, peste Nistru, în partea Zwaniecului *(Izvanca)* şi a pornit spre şesul Cameniţei. A poruncit beilor Ţării Româneşti şi Moldovei să construiască în locul acela, pînă la întoarcerea oştilor islamice, un pod durabil şi a hotărît că de nu va fi gata, ei şi ostaşii lor vor

[319] 17 septembrie 1684.
[320] Jan Sobiesky.

fi omorîţi pînă la ultimul. Armata ghiaură, apărîndu-se, mergea cîte două-trei ore şi trecea din mlaştină în mlaştină.

<Retragerea polonilor şi întoarcerea oştilor musulmane>.

Prealuminatul han, împreună cu oastea tătară, şi vizirul Bozoklu Mustafa paşa au venit victorioşi lîngă Cameniţa, unde s-au întîlnit cu toţii. În a cinsprezecea zi a lunii zilkade [321], înapoindu-se, au ajuns la malul Nistrului. Acolo au trecut peste marele pod, avînd lungimea de nouă sute de arşini şi lăţimea de zece paşi, construit peste Nistru prin străduinţa beilor Ţării Româneşti şi Moldovei. Cînd au trecut pe partea cealaltă, lîngă
(188) Hotin, mai sus-numiţii bei au fost îmbrăcaţi cu caftane *(hilat)*. De acolo au mers şi s-au aşezat la menzilul numit Ştefăneşti. Prealuminatul han a desemnat o mie de soldaţi tătari să rămînă cu serdarul vizir Suleiman paşa, iar el, împreună cu restul oştilor tătare, plecînd de acolo, s-a îndreptat spre Crimeea. Cînd serdarul vizir Suleiman paşa a sosit cu armata victorioasă la menzilul Ţuţora, a găsit acolo pe vizirul Gümrükci-Hüsein paşa, împreună cu oşteni strînşi din rîndurile întregii populaţii. Cu ajutorul lui Allah, nemaifiind nevoie de ei, toţi au fost lăsaţi liberi, iar el, pornind, a ajuns la locul de popas Kartal. De acolo a trecut Dunărea încoace la Isaccea. Potrivit poruncii primite, el a intrat în oraşul Babadag pentru iernare, repartizînd trupele sale de gardă şi paşalele la locurile de iernare pe care le-a desemnat. Apoi, descriind amănunţit această expediţie, a trimis scrisoare la reşedinţa împărătească prin chehaiaua trupelor sale de gardă, Ibrahim aga ...

Vizirului al treilea, Bozoklu Mustafa paşa, care se afla la moşiile *(hass)* sale de la Babadag pentru iernare, i s-a încredinţat eialetul Oceakovului, iar predecesorului său, vizirul Tokatlî Mehmed paşa, i s-a acordat eialetul Cameniţei. Însă, plecînd în timpul iernii aprige, peste o sută de oameni au pierit pe drum din cauza gerului. El însuşi a murit în ziua cînd a intrat în cetate. Atunci eialetul Cameniţei a fost dat beilerbeiului de Oceakov, vizirului Bozoklu Mustafa paşa, iar eialetul Oceakovului şi hassurile sale,
128 v. precum şi viziratul său i-au fost menţinute ...

(190) ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI ŞASE [322]

(192) ÎNTOARCEREA SULTANULUI LA ADRIANOPOL

... În a paisprezecea zi [323], într-o marţi, ieşind armata, a fost trimisă la Belgrad, pe lîngă serdarul din Ungaria, vizirul Melek Ibrahim paşa. Prealuminatul padişah a privit alaiurile stînd la seraiul Sarağhane. În a cinsprezecea zi, miercuri, a fost sărbătoarea Anului-Nou *(Nevruz)*. În a douăzeci şi una zi, marţi, sosind scrisoare de supunere şi haraciul din partea craiului Transilvaniei, Mihail Apafi, solul [324] său a fost invitat şi ospătat la Divanul împărătesc şi, potrivit obiceiului, el le-a predat în arzodasî, plecîndu-şi faţa la picioarele înaltului tron împărătesc ...

---

[321] 24 octombrie 1684.
[322] 8 decembrie 1684 — 27 noiembrie 1685.
[323] 20 martie 1685.
[324] În acest an au venit din Transilvania trei soli (cf. V. Biro, *op. cit.*, p. 136—137).

Anul trecut <1683 — 1684>, cînd oastea polonă a mers asupra țări- (200)
lor islamice, beii Țării Românești [325] și Moldovei [326], pentru a <nu> da pe față trădarea ce zăcea în inimile lor nefaste, pregătiseră și ascunseseră în bălțile greu de străbătut o sută cincizeci de corăbii, cu gîndul rău ca, în cazul cînd serdarul Oceakovului, vizirul Sarî Suleiman pașa, neputînd să reziste în fața oștii leșești, ar fi înfrînt, atunci ei să treacă cu ele oastea leșească peste Nistru spre Moldova și spre părțile Oceakovului și, călăuzind-o, să devasteze, să strice și să ocupe țările islamice, pînă la marginile [327] Dunării și Mării Negre. Dar, schimbîndu-se situația, contrar așteptărilor lor, hăinia lor a ieșit la iveală și corăbiile au fost descoperite. Atunci, mai sus-numiții haini fiind duși în fața serdarului vizir Suleiman pașa, acesta i-a întrebat asupra celor de mai sus. Ei au declarat că „acestea sînt corăbiile ce au prisosit la construirea podului peste apa Nistrului, pentru care dăduseră poruncă". Deși trebuiau să fie omorîți pe loc, totuși ei au fost legați și luîndu-le, ca mită *(rușvet)*, pe ascuns, cîte cincizeci de chisele, drept preț de răscumpărare a sîngelui, i-a lăsat să plece spre Istanbul. În locurile lor a numit ca bei cîte un boier de încredere, dintre boierii băștinași, și a luat de la ei ostateci de seamă, iar ei și-au luat angajamentul în felul următor: „Dacă vom face hăinie și dacă se va auzi că un singur ghiaur
dintre poloni a trecut încoace de Nistru, atunci să ni se vină de hac". 130 r.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR LEȘI

(204)

Al treilea vizir, Boșnak Sarî Suleiman pașa, care fusese numit serdar împotriva leșilor, potrivit misiunii sale urma să apere de atacurile dușmanilor granițele Cameniței, Moldovei, Țării Românești, Oceakovului, Benderului și Akkermanului, care fac parte din granițele islamice. Totodată urma să meargă asupra lor, în cazul cînd aceștia vor apare în acel eținuturi. În acest scop, el a plecat de la locul de iernare Babadag, împreună cu toate trupele sale de gardă și cu oastea eialetului său și împreună cu beilerbeiul de Oceakov, vizirul Gümrükci Hüsein pașa, cu chehaia valiului de Nicopol, Mehmed pașa, și cu Ahmed pașa și cu valiul de Bolu, Kabakulak Ahmed pașa, și cu beiul de Amasia, Iusuf bei, precum și cu oastea de sacrificiu *(serdengeçiti)* de ieniceri și spahii, cu gebegii, tunari, chesonari *(toparabacı)*, avînd și treizeci de tunuri. S-au adunat cu toții la Isaccea.

Între timp serdarul s-a înțeles, prin scrisori, cu hanul Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai han, însărcinat de a lua parte și el la această expediție, ca să se întîlnească la locul de popas Țuțora. Astfel, în prima zi a lunii șaban [328], el a trecut Dunărea pe la Isaccea cu cei cinci mii de gazii victorioși care erau cu el și a descins pe cîmpia de lîngă satul numit Kartal, ce se află în față, pe partea Moldovei.

După cîteva zile de ședere, pornind de acolo în a șaptea zi a lunii mai sus-arătate, au reușit să ajungă la Țuțora. De asemenea, și prealuminatul han, din cei șaizeci de mii de oșteni tătari vînători de dușmani, pe care îi strînsese înainte, trimisese douăzeci de mii, atașîndu-le fiului său mai mare, prințului calgai Devlet Ghirai, iar el, împreună cu restul armatei

[325] Șerban Cantacuzino.
[326] Gheorghe Duca.
[327] În text grafiat greșit *kiafir* („ghiaur"), în loc de *kenar* („margine").
[328] 3 iulie 1685.

victorioase, a pornit din Crimeea, în prima zi a lunii mai sus-arătate <şaban 1096>, spre armata împărătească. Traversînd menziluri şi trecînd prin mai multe locuri de popas, a sosit în ziua aceea la menzilul dorit şi s-a întîlnit cu serdarul vizir Suleiman paşa. Acolo au rămas timp de trei zile şi au avut loc mari ospăţuri *(ziyafet)* împărăteşti cu multe daruri şi cu mult fast.

Din veştile obţinute de la moldovenii care au fost trimişi mai înainte în ţara leşească pentru a culege ştiri, precum şi de la iscoadele leşeşti care au fost prinse şi întrebate, au aflat că afurisitul de Sobieski, craiul polon, în prezent strînge oşti de pedestraşi şi călăreţi şi în afară de cei treizeci de mii de soldaţi poloni pe care i-a adunat, şi pe lîngă cei opt mii de cazaci din Oceakov ai hatmanului Ioan, precum şi pe lîngă cei zece mii de ghiauri suedezi cu generalul *Dimokin Lacin* şi zece mii de ostaşi austrieci cu generalul *Grofkian*, au mai venit în ajutorul său încă douăzeci de mii de ostaşi lituanieni, împreună cu al doilea hatman al Lituaniei, *Ghiveşghir*, şi trei mii de răufăcători moldoveni, aflaţi deja cu el. Astfel, el a numit comandant
(205) peste cei optzeci şi trei de mii de ghiauri pe primul hatman polon, afurisitul *Zitorky*. Datorită îngîmfării sale peste măsură, el a trimis această oaste cu gîndul necurat de a intra în Ţara Românească şi în Moldova şi supunînd pe ghiaurii infideli din aceste ţări, să devasteze şi să cauzeze stricăciuni ţărilor islamice, împiedicînd totodată aprovizionarea cu zaherea a cetăţii Cameniţa, spre a pune stăpînire pe ea prin înfometare; <au mai aflat> că trecînd fluviul Nistru încoace, în partea Moldovei, şi venind din ţara lor, înaintează de la un menzil la altul şi se apropie. În urma acestor ştiri, ţinîndu-se un sfat, s-a hotărît ca <duşmanul> să fie întîmpinat potrivit cerinţei legii lui Mahomed...

A doua zi s-a pornit spre armata nenorocită a ghiaurilor şi s-a ajuns în localitatea aflată la o distanţă de şapte ceasuri de marea trecătoare din munţi *(balkan)* denumită trecătoarea *Pornahasky*. Duşmanul legii a trecut graniţa Moldovei, în ziua aceea, prin această trecătoare...

<Descrierea bătăliei cu polonii şi înfrîngerea lor pe malurile Prutului>.

(208) ... Şi serdarul Suleiman paşa, pornind împreună cu prealuminatul han, s-a întors în ziua aceea de la locul mai sus-amintit şi s-a aşezat pe malul fluviului Nistru, cu scopul de a merge asupra cetăţii Nemirova, dacă se va găsi loc de trecere cu piciorul. Astfel au mers în această parte, dar n-au găsit vad de trecere cu piciorul pînă la cetatea Soroca. Apele crescînd din zi în zi, a fost nevoie de poduri peste Nistru şi peste Bug. Însă timpul nepermiţînd să se începă din nou o lucrare pentru construirea de poduri noi în vederea trecerii oştilor norocoase, s-a renunţat <la aceasta>. Numai prealuminatul han, găsind potrivit, a hotărît ca el, luînd trupele de gardă ale serdarului Suleiman paşa şi împreună cu chethudaua sa... să se despartă de armata împărătească, în a douăzeci şi una zi a lunii mai sus-arătate [329], şi, plecînd, să treacă Nistrul în apropierea cetăţii Soroca în partea căzăcească din faţă şi a pornit să cucerească cetatea mai sus-arătată. În cazul în care cucerirea ei n-ar fi cu putinţă, el se gîndea să atace întăriturile din jurul ei.

[329] 23 iulie 1685.

Astfel, după terminarea treburilor, urma ca ostaşii ordiei împărăteşti să fie trimişi de la Bender în partea aceasta, iar el, trecînd peste apa Oceakov pe la trecătoarea Doğan, să plece în Crimeea. Descriind evenimentele petrecute pînă atunci, serdarul Suleiman paşa le-a trimis la Pragul fericirii prin *divan efendisi*. După aceea, pornind de lîngă Soroca, împreună cu armata împărătească, a apucat drumul cel mic care duce la Orhei *(Orhai)* şi la *Iakceş*, ajungînd cu noroc şi cu victorie la Isaccea. Astfel au ajuns şi au descins în oraşul Babadag în vederea iernării...

Duşmanii legii <austriecii> fiind victorioşi, cînd au ieşit cu toţii (214)
afară cerînd iertare, i-au luat pe toţi <turcii> prizonieri şi, plecînd de acolo, au atacat fortăreaţa Solnoc, care se afla pe malul fluviului Tisa la o distanţă de zece ore. Populaţia de aci, scoţîndu-şi din vreme familiile şi copiii, avuturile şi proviziile, fugise, trecînd peste podul din faţa cetăţii. <Ghiaurii> venind, au găsit cetatea goală şi au pus stăpînire pe ea. Fugarii, cuprinşi de teamă, au încercat să distrugă podul, după ce au trecut peste el. Călăreţii ghiauri, <venind şi trecînd> în grabă podul, i-au ajuns din urmă; pe ei i-au luat prizonieri, iar lucrurile lor le-au prădat şi numai cei care au fugit cu o zi mai înainte au scăpat, iar chehaiaua lui Seitzade Osman paşa, care era numit la paza cetăţii mai sus-arătate, cînd au ajuns la Timişoara a fost omorît... Iar serascherul vizir Melek Ibrahim paşa, petrecînd ziua de *Kasîm* <26 octombrie> lîngă Buda, s-a întors la locul său de iernat, Belgrad, şi l-a desemnat să ierneze la palanca Arad *(Arat)* pe beilerbeiul de Rumelia, vizirul Celebi Ismail paşa, împreună cu oastea eialetului său, iar la cetatea Seghedin au pus oastea egipteană...

OCUPAREA PĂLĂNCII ARAD DE CĂTRE GHIAURI (215)

În timpul iernii, duşmanii legii, mergînd, au atacat pe neaşteptate palanca Arad. Vizirul Celebi paşa a fugit şi o mare parte din trupele sale de gardă şi din oştile sale, dintre localnici, a căzut prizonieră, iar mulţi alţii au murit ca nişte eroi martiri. Lucrurile lor au fost prădate, iar fortăreaţa a rămas în mîinile lor <ale ghiaurilor>. După cîteva zile, afurisiţii de răufăcători, punîndu-se din nou pe picioare, s-au dus şi au asediat prin surprindere cetatea Seghedin. (132)

<Participarea sangeacbeiului de Silistra la asedierea unei cetăţi>. (218)

EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE NOUĂZECI ŞI ŞAPTE[330] (225)
APARIŢIA REBELILOR ÎN ANATOLIA (228)

Vizirul Bozoklu Mustafa paşa, aflat la Cameniţa, a primit poruncă (230)
să vină la Babadag, fiind numit serdar împotriva polonilor...

<El era muhafîz de Oceakov. Schimbări în ierarhia Porţii>.

... Vizirul Gürğü Kör Ibrahim paşa a fost numit la paza Timişoarei... (248)

330 28 noiembrie 1685 — 16 noiembrie 1686.

(256) VIEȚILE MARILOR VIZIRI

133 v. Melek Ibrahim pașa în 1083 [331] a iernat la Babadag. La <o mie>
optzeci și șase [332], după moartea lui Șișman Ibrahim pașa, primind ținu-
tul Damascului, a fost numit serdar împotriva țării polone, iar în optzeci
și șapte [333], alungîndu-l pe craiul polon din vecinătatea Cameniței, l-a
(257) silit să ceară pace prin puterea săbiei sale și, dăruindu-i iertare, l-a lăsat
să plece și, întorcîndu-se de acolo, a iernat la Babadag, iar la optzeci și
opt [334], dîndu-i-se ținutul Oceakov, la care s-a anexat și Nicopolul, a fost
numit serdar pentru cucerirea Cehrinului, dar cînd s-a întors a atras asupra
sa mînia padișahului...

137 v. EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE NOUĂZECI ȘI OPT [335]
(260)
(292)

<Atacul dat de poloni asupra Cameniței și fuga lor la vestea sosirii tătarilor>.

Lîngă muhafîzul Oceakovului, Bozoklu Mustafa pașa, nu exista oaste. El tocmai recruta oști. Dar i-a sosit vestea că tabăra polonă a fugit. Atunci, potrivit sarcinii ce i s-a dat, el a ridicat munițiile și zahereaua pentru Camenița și a plecat.

Cînd a ajuns la locul de popas Țuțora, a rămas acolo și a ales dintre
oștile înarmate un număr oarecare de ostași, pe care, dîndu-i beilerbeiului
de Silistra, Arab Regeb pașa, i-a trimis cu munițiile, cu zahereaua și cu
soldele. Aceștia au dus toate acestea la destinație și s-au întors cu bine
142 v. lîngă serdarul Mustafa pașa, intrînd în Babadag, locul lor de iernare...
(293) Suleiman pașa, în anul <o mie> șaptezeci și doi [336], a fost numit
pentru paza eialetului Oceakov, iar la <o mie șaptezeci și> trei [337] a fost
mazilit, fiind numit pentru paza Akkermanului...
(294) Kîz Hüsein pașa... <după anul o mie optzeci> [338] a fost valiu în
eialeturile Diarbekir..., Timișoara...

(295) EVENIMENTELE ANULUI O MIE NOUĂZECI ȘI NOUĂ [339]
DETRONAREA SULTANULUI MEHMED HAN ȘI URCAREA PE TRON A SULTANULUI SULEIMAN HAN [340]

<Mehmed al IV-lea este arestat împreună cu cei doi fii ai săi: Mustafa și Ahmed, iar fratele său Suleiman este adus la domnie în prima zi a lunii muharrem [341]>.

---

[331] 29 aprilie 1672 — 17 aprilie 1673.
[332] 28 martie 1675 — 15 martie 1676.
[333] 16 martie 1676 — 5 martie 1677.
[334] 6 martie 1677 — 22 februarie 1678.
[335] 17 noiembrie 1686 — 6 noiembrie 1687.
[336] 27 august 1661 — 15 august 1662.
[337] 16 august 1662 — 4 august 1663.
[338] 1 iunie 1669 — 20 mai 1670.
[339] 7 noiembrie 1687 — 26 octombrie 1688.
[340] Suleiman han al III-lea (1687—1891).
[341] 7 noiembrie 1687.

OCUPAREA CETĂȚILOR AGRIA ȘI LIPOVA DE CĂTRE GHIAURI ȘI RĂSCOALA POPULAȚIEI DIN TIMIȘOARA. UCIDEREA LUI IBRAHIM PAȘA (315) 145 v.

<Turcii predau cetăţile Solnoc şi Agria austriecilor>.

Cînd au ieşit afară, mari şi mici, cinci sute de oameni, comandantul (316)
ghiaur i-a trimis cu circa cinci sute de ghiauri, care i-au dus pînă la cetatea Oradea *(Varat)*, unde i-a predat.

Pe drum... unii au primit să devină prizonieri, iar alţii, creştinîndu-se, şi-au lepădat credinţa... Muhafîzul Belgradului, vizirul Hazinedar Hasan paşa, auzind cele întîmplate, a numit pentru apărarea Oradiei pe timarioţii şi pe pedestraşii şi pe călăreţii care erau ostaşi păzitori ai cetăţii mai sus-amintite <Belgrad>.

El a raportat la reşedinţa împărătească precum că apărătorul Timişoarei, vizirul Gurgi Kor Ibrahim paşa, a pus mîna pe magaziile miriei şi a necăjit pe locuitorii cetăţii, din care pricină aceştia, răsculîndu-se cu toţii, l-au omorît şi că de aceea el <Hasan paşa> l-a numit pe vizirul Ǵiafer paşa cu apărarea Timişoarei şi l-a trimis într-acolo.

CERCETAREA AMĂNUNȚITĂ A PRICINILOR CARE AU PROVOCAT RĂSCOALA PĂZITORILOR CETĂȚII TIMIȘOARA ȘI OMORÎREA LUI GÜRGI IBRAHIM PAȘA. MOARTEA LUI MEHMED PAȘA, VALIUL DE ORADEA...

Cînd a sosit la serascherul Belgradului, vizirul Hazinedar Hasan paşa, vestea că apărătorul Timişoarei, vizirul Gürgi Ibrahim paşa, punînd mîna pe şapte hambare, a asuprit pe păzitorii cetăţii şi aceştia, răsculîndu-se cu toţii, l-au omorît, precum şi vestea că a murit şi beilerbeiul de Oradea, vizirul Kadiköyli Mehmed paşa, atunci <Hasan paşa> l-a chemat pe beilerbeiul de Diarbekir, vizirul Ǵiafer paşa, care-şi petrecea iarna păzind <cetatea> *Irik*. După ce acesta i-a dat mită însemnată, l-a numit să păzească Timişoara şi l-a trimis, îmbrăcîndu-l cu haină de blană. Drumurile Oradiei din partea aceasta fiind tăiate şi trecerea fiind oprită... el a trimis porunci, printr-un om, acordînd eialetul Oradiei lui Hair paşa, sangeacbei de Gyula... Omul a plecat şi, în noaptea în care a ajuns la cetatea Lipova, defterdarul ţinuturilor austriece, afurisitul numit Kraf [342], venind cu zece mii de ghiauri, pe care-i strînsese dintre pedestraşii şi călăreţii austrieci şi maghiari, a asediat cetatea Lipova. Bătînd-o trei
zile, în a patra zi aceasta a fost predată prin capitulare. Toţi musulmanii (317)
mari şi mici care au ieşit din cetate fiind luaţi prizonieri, ei au pus mîna şi pe ordinele şi scrisorile trimise de către vizirul Hasan paşa. Hair Ali paşa a făcut cunoscut... serascherului vizir Hasan paşa că... s-a dus şi a ocupat cetatea Oradea şi i-a spus : „Nu sînt numai eu stăpînitor din partea padişahului dinastiei otomane ; şi din partea austriecilor e numit un valiu". Hasan paşa, la rîndul său, a auzit de luarea Lipovei şi de faptul că scrisorile şi poruncile trimise de el prin omul său au căzut în mîinile duşmanilor...

[342] Antonio Caraffa, feldmareşal austriac.

(353) <Devastarea ţinuturilor polone de către tătarii din Crimeea, din Bugeac şi de către nogaii de sub conducerea lui Azamet Ghirai, fiul lui Selim Ghirai>.

(354) NUMIREA LUI HASAN PAŞA CA SERDAR ÎN PĂRŢILE UNGARIEI ŞI NIMICIREA LUI IEGHEN OSMAN PAŞA

(356) ... De aceea s-au scris peste treizeci de porunci pentru strîngerea gloatei şi s-au trimis lui bostangibaşî de Adrianopol şi în partea dreaptă, la cazalele de Vize, Iamboli, Hezargrad şi Şumla şi apărătorului de Oceakov, vizirul Mustafa paşa, precum şi la Silistra, la Rusciuk şi la Nicopol şi de la Semendria pînă la serdarul Hasan paşa din Belgrad... <pentru nimicirea lui Ieghen Osman paşa aflat în Rumelia>.

(368) <Atacul austriecilor asupra Belgradului> ...

... Toate aceste fapte fiind aduse la cunoştinţa înaltei împărăţii, s-a ţinut un sfat în urma căruia au fost trimise porunci de ridicare în masă a locuitorilor din Rumelia, începînd de la Sofia şi pînă la Silistra, ca să se pregătească pentru a merge în ajutorul Belgradului...

(369) ... Zulfikar efendi, plecat în solie, a fost trimis să meargă la comandantul oştii ghiaure, numit Barfiş[343]. El a raportat la Pragul împărătesc că toate raialele Rumeliei, răsculîndu-se, s-au supus inamicului...

În ziua de joi, cînd a ajuns la locul de popas Burgaz, a sosit hîrtie de la craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli. Mai înainte de asedierea cetăţii Belgrad, serdarul Ieghen Osman paşa, evacuînd pe cît îi fusese cu
(370) putinţă cetatea şi oraşul, îmbarcase în cinci sute de corăbii femeile şi copiii, împreună cu lucrurile şi bagajele lor, şi îi trimisese în părţile Nicopolului, Rusciukului, Silistrei, spre Isaccea, Şumla, Hezargrad şi în părţile Dobrogei, iar locuitorii cetăţilor şi pălăncilor aflate mai jos de Belgrad, numite: Hisarğik, Semendria, Ieni-Palanca, Orşova, Tahtalu, Golumbaci *(Güvercinlik)*, Koiloviğ şi Cladova *(Fetih ül-Islam)*, de asemenea şi din locuitorii sărmani ai ţinuturilor, atît din apropierea malurilor Dunării, cît şi de mai departe, fugiseră cu harabalele în părţile Sofiei şi Filipopolului. Cea mai mare parte se îmbarcase în corăbii, toate numărînd vreo mie de corăbii. Pe cînd mergeau aşa pe Dunăre, la vale, serascherul ghiaurilor, alegînd din tabără vreo şase mii de austrieci şi maghiari, i-a ataşat afurisitului numit Caraffa şi i-a trimis spre Panciova pentru a le tăia calea. Astfel, aceştia, venind în dreptul cetăţii numită Orşova, aflată în partea de sus a Porţilor de Fier, i-au ajuns lîngă o cotitură şi au intrat în întărituri. Trecerea lor fiind cu neputinţă în nici un chip, toţi mahomedanii au tras spre cetatea Cladova *(Fetih-ül Islam)*. Cînd <ghiaurii> au fost întrebaţi ce doresc <să facă cu ei>, aceştia le-au răspuns: „Nimănui nu i se face vreun rău. Dacă daţi o sută de mii de galbeni, cu condiţia ca să fiţi lăsaţi cu toate lucrurile voastre, e bine, dacă nu, atunci avuţiile voastre vor fi prădate, iar femeile şi copiii voştri şi voi înşivă veţi fi ucişi cu săbiile". După ce s-au sfătuit, aceştia au primit, iar suma mai sus-arătată a fost repartizată fiecăruia după starea sa. Trimiţînd la oastea ghiaură din faţă douăzeci şi patru de oameni dintre notabili, ca chezaşi, au obţinut un

---

[343] Caraffa (?).

termen de o zi, pentru ca a doua zi să predea ‹suma› întreagă. Şi de la ghiauri, trecînd în partea aceasta defterdarul lor, cu vreo zece oameni ai săi, s-au aşezat în cetatea Cladova pentru a lua banii. În timpul acesta, vreo zece mii de ghiauri dintre raialele răsculate, venind, i-au asediat pe mahomedani şi dinspre uscat şi astfel ei au rămas între doi duşmani. Afurisiţii au plănuit ca, după luarea sumei mai sus-arătate, să treacă totuşi prin sabie pe toţi bărbaţii lor ‹ai musulmanilor› şi să le ia în robie femeile şi copiii, iar avuţiile şi bagajele lor să le prade.

Pentru aceasta ei au aşteptat sosirea dimineţii. Însă voia lui Allah a fost ca Emeric Thököli, craiul Ungariei de mijloc, să fie în trecere prin părţile acelea. Iscoadele sale s-au dus la el şi i-au adus la cunoştinţă acest fapt. Pornind îndată cu vreo patru mii de ostaşi ghiauri şi mergînd în mare grabă, el i-a atacat noaptea, înainte ca raialele ghiaure să prindă de veste. Pînă dimineaţa, pe vreo patru mii din ei i-a trecut prin sabie şi pe mulţi i-a aruncat în Dunăre şi i-a nimicit înecîndu-i. Pe cei rămaşi luîndu-i prizonieri pe toţi, a scos din cetatea Cladova trei tunuri şi le-a aşezat în dreptul întăriturilor ghiaure. Apoi, trăgînd pe rînd cu ele, i-a scos pe ghiauri, vrînd nevrînd, din întărituri şi a deschis imediat drum mahomedanilor. Venind cu toţii şi aruncîndu-se la picioarele lui, i-au zis : „Ai fost cauza salvării noastre cu familiile, cu copiii, cu avuţiile şi cu bogă- (371)
ţiile noastre, încît am reînviat". Au căzut la picioarele lui şi i-au oferit avuţii, zicîndu-i : „Spune tot ce doreşti, ne vom sacrifica pentru tine". Cînd acesta i-a întrebat ce sumă de bani au făgăduit ghiaurului, i-au zis : „Făgăduiserăm o sută de mii de galbeni, vouă să vă dăm două sute de pungi" [344]. El a spus : „E mult, daţi-mi ‹numai› o sută [345] de pungi". Iar ei au zis : „Pe noi ne-ai scos la limanul salvării ; să le strîngem şi să ţi le dăm". La rîndul său, el ‹Emeric Thököli› a trimis cu bine pe fiecare la locul unde a vrut. I-au dat treizeci de pungi. Restul nu i l-au dat. Atunci craiul mai sus-numit s-a plîns şi a relatat această întîmplare la înalta Poartă. De aceea la menzilul amintit s-a făcut raport la Pragul împărătesc şi s-a emis hatt-i humaiun pentru strîngerea sumei respective de la cei amintiţi mai sus pentru predarea ei craiului respectiv...

... Iar cetatea Cladova fiind fortăreaţă mică şi ruinată şi paza ei nefiind posibilă, capudanul de Dunăre, Boşnak Ali paşa, însărcinat cu paza ei, a evacuat-o şi a venit la Rusciuk...

ASEDIEREA ŞI LUAREA BELGRADULUI DE CĂTRE GHIAURI 153 v.

... Cu scopul nefast de a lua în captivitate toate femeile şi toţi (374)
copiii lor, ‹austriecii› au desemnat două mii de ghiauri, aleşi dintre pedestraşi şi călăreţi, şi numind peste ei comandant pe generalul conte Caraffa, din oastea lor, care era în acelaşi timp primul defterdar al ţării austriece, i-au trecut în grabă în partea dinspre Panciova. Acesta găsindu-le goale, atît Panciova, cît şi pălăncile noi le-a ocupat. Apoi, punînd în mişcare pe răufăcătorii ce erau cu el şi mergînd în mare grabă, a ajuns la Porţile de Fier înainte de trecerea musulmanilor şi a intrat în adăposturi, cu pedes-

[344] Adică 200 000 de galbeni.

[345] Adică 100 000 de galbeni.

traşii lui puşcaşi, la trecătoarea îngustă care era locul lor de trecere şi care se află în dreptul cetăţii Orşova de pe malul Dunării şi aşezîndu-şi tunurile acolo, au început să tragă.

Dar asedierea Belgradului ajunsese mai din timp la cunoştinţa populaţiei din cetăţile şi fortăreţele situate pe malul Dunării. De aceea mai întîi locuitorii din Semendria, apoi cei din Hisarğic şi Golumbaci *(Güverğinlik)*, Ahram şi Koiloviğ şi Tahtalu, precum şi cei din cetăţile şi fortăreţele de pe malul Dunării şi din partea Timişoarei, ca Panciova, Noua Palancă şi locuitorii din Lugoj, <Caran->Sebeş, Mehadia şi Orşova, părăsindu-şi cetăţile şi fortăreţele lor, s-au îmbarcat şi ei în corăbiile pe care le-au găsit şi s-au alăturat corăbiilor care plecaseră din Belgrad, formînd, în total, peste o mie cinci sute de corăbii. Cufundîndu-se în vîltoarea apei şi pierind o mare parte din oameni în mijlocul valurilor, cînd au ajuns în dreptul Orşovei, au aflat de întăriturile duşmanilor legii şi trecerea mai departe fiind cu neputinţă în nici un chip, au tras cu toţii corăbiile la Sirmium *(Serem)*. Aşa cum am arătat mai sus, s-a raportat la Pragul împărăţiei că ei au fost salvaţi din mîinile duşmanilor cu ajutorul craiului Ungariei de mijloc, Emeric Thököli...

(377) Sosind jalbă *(mahzar)* din părţile Nicopolului şi Rusciukului, se arată că „de nu se va trimite un număr de oşti pentru paza acelor ţinuturi, e sigur că raialele răsculate se vor uni cu toţi ghiaurii duşmani şi vor înainta în ţinuturile noastre" ...

(378) ASEDIEREA CETĂŢII CAMENIŢA ŞI VENIREA ÎN AJUTOR A OŞTII TĂTARE, CARE I-A ÎNVINS ŞI I-A ALUNGAT PE GHIAURI

(379) <Trecerea oştilor tătăreşti peste Nistru, prin Zwaniec, spre Cameniţa>.

(380) Iar oastea tătară, atacîndu-i în fiecare zi <pe poloni>, i-a urmărit pînă spre interiorul ţării lor, de unde apoi s-a întors victorioasă şi plină de prăzi...

... De asemenea şi serdarul vizir Bozoklu Mustafa paşa, ajungînd la malul fluviului Nistru *(Turla)*, după ce a predat toată cantitatea de zaherea şi muniţii aparţinînd trupelor de la Cameniţa, s-a întors cu oastea islamică şi, trecînd prin Isaccea, s-a aşezat la locul de iernare Babadag... la sfîrşitul lunii zilhiğğe <1099> [346].

158 r. ANUL O MIE O SUTĂ [347]

(400) ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR ÎN APROPIEREA VIDINULUI

Craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, care se refugiase la Poarta fericirii şi care fusese cauza acestor expediţii, a fost numit pentru paza Vidinului şi a malurilor Dunării. Primind scrisoare de la împăratul Austriei, mai sus-numitului crai i se reproşa că, deşi din moşi-strămoşi fusese supusul lor, a devenit totuşi omul padişahului turcesc... craiul curuţilor.

---

[346] 16—25 octombrie 1688.

[347] 26 octombrie 1688 — 14 octombrie 1689.

<Încercarea austriecilor de a-l prinde de viu pe Thokoli şi înfrîngerea lor>.

Din pricină că duşmanii trecuseră la acţiune prin aţîţarea voievodului actual al Ţării Româneşti, Cantemir [348], intrigile şi răutatea, precum şi intenţiile duşmănoase ale acestuia au ieşit la iveală şi a trebuit să se ia măsuri pentru înlăturarea sa. S-a dat de ştire că dacă craiul mai susamintit [349] va fi numit domn în vilaietul Ţării Româneşti se va pune rînduială în ţară şi li se va veni de hac şi răufăcătorilor din acea ţară şi că, de asemenea, el va scoate din Transilvania oastea austriecilor care pusese mîna pe ţară, aducînd astfel, ca mai înainte, ordinea. În acelaşi timp,se spera ca el să facă şi multe cuceriri strălucite. De aceea pe mai susnumitul crai l-au înştiinţat astfel, în secret, oamenii săi de vază, care au venit din Ardeal pe ascuns: „Toţi demnitarii Ardealului au jurat că în caz dacă mai sus-arătatul crai <Thököli Emeric> va veni în vilaietul nostru dinspre Ţara Românească, atunci noi toţi, încingînd săbiile, îl vom ajuta şi, înlăturînd pe răufăcătorii austrieci, care au pus stăpînire pe Transilvania, vom servi cu devotament înalta Poartă". Baiazid bei a raportat aceasta la înalta Poartă... (401)

Nu s-a dat învoire pentru numirea craiului de curuţi <Thököli Emeric> ca domn în Ţara Românească într-o vreme tulbure, socotind că aceasta ar putea fi motivul unei mari răscoale...

Predecesorului meu, defterdarul vizir Boşnak Hüsein paşa, i s-a acordat eialetul Silistrei, fiind numit serascher pentru paza Vidinului... iar Arap Regeb, care fusese mazilit de la Silistra, a fost numit pentru paza Vidinului... (402)

UNELE CUCERIRI ÎN BOSNIA 158 v.

În ziua de joi, a douăzeci şi treia zi a lunii mai sus-arătate [350], sosind scrisoare de la serdarul vizir Ieghen Osman paşa, se arăta că un număr oarecare de austrieci şi unguri, din Belgrad şi Semendria, împreună cu valahii meşteri *(ustad)*, care se răsculaseră, şi alte raiale şi haiducii rebeli, formînd în total douăsprezece mii de ghiauri, s-au adunat la locul numit *Ceacika* şi că se gîndesc să atace Ienibazarul [351]. Acest lucru a fost auzit de muhafîzul oraşului mai sus-arătat, ca şi de către Mahmud beizade Mehmed paşa şi de Zornapa Mustafa paşa, care au pornit împreună cu trupele lor de gardă şi cu vreo patru mii de gazii din oastea victorioasă de la graniţă şi au mers în primul rînd asupra răsculaţilor ghiauri, raiale din localitatea Dirağaği <?>, care se află în cazaua vlahilor meşteri *(Ustad-i Eflak)* [351a]. Deoarece aceştia erau aţîţătorii ghiaurilor la răscoală, ei au fost atacaţi numaidecît. Unii din ei au fost măcelăriţi, iar cei mai mulţi, fiind prinşi, au fost legaţi cu lanţuri. Unii, fugind şi împrăştiindu-se prin munţi, s-au întărit în locuri greu de străbătut. Atunci satele lor au fost incendiate, femeile şi copiii lor au fost luaţi în captivitate, iar avuţiile lor au fost capturate. După aceea au mers asupra ghiaurilor care se adunaseră la Ceacika şi, în ziua de joi, a douăzeci şi patra zi a lunii muharrem [352], fiind (405)

[348] Constantin Cantemir, în timpul acela domn în Moldova (1685—1693); în Ţara Românească domnea Şerban Cantacuzino (1678—1688).

[349] Thokoli.

[350] 17 decembrie 1688.

[351] Novi-Pazar.

[351a] Recte: *Istar-i Eflak*.

[352] 18 noiembrie 1688.

atacaţi deodată de alaiurile islamice de sacrificiu, purtătoare de săbii, cu ajutorul lui Allah vîntul victoriei a suflat de partea oştii islamice, iar duşmanii nu au putut rezista în nici un chip şi au fost zdrobiţi îndată. Au fost tăiaţi vreo şapte mii de ghiauri, unii dintre cei care au scăpat s-au înecat în apa Moraviei, iar alţii, trecînd dincolo, au fugit...

(406) MOTIVUL PORNIRII HANULUI TĂTAR DIN PĂRŢILE CRIMEEI ŞI AŞEZAREA LUI ÎN LOCURILE DE IERNARE DIN BUGEAC ...

<Justificările hanului Selim Ghirai faţă de bănuielile de a se fi răsculat împotriva turcilor pentru independenţă>.

(407) „Dacă eu, în timp ce duşmanul este în picioare, voi rămîne în această vreme de iarnă în părţile Crimeei, atunci raialele din Moldova, Ţara Românească şi ceea ce a mai rămas din Ardeal, precum şi raialele din toată Rumelia, răsculîndu-se, vor putea pune mîna pe ţările padişahului pînă la ţărmurile Mării Negre. Zelul meu islamic trezindu-se, trebuie neapărat să plec cu armata Crimeei pentru a ierna în Buceag şi sînt gata de pornire. Dacă nu se va da atenţie, atunci posesiunile *(mülk)* padişahului vor fi pierdute".

159 r. Hanul a lăsat pentru paza Crimeei pe fiul său mai mare, prinţul Devlet Ghirai, care era şi moştenitorul hanatului Crimeei, iar el pornind îndată din Crimeea cu aproape o sută de mii de ostaşi, a venit în Bugeac. După aceea a cerut învoire de la înalta Poartă pentru a-şi pleca faţa la Pragul imperial şi pentru a-şi reînnoi supunerea. Hainul cel fără de lege Cantemir [353], beiul Ţării Româneşti, primind însărcinare din partea lui [354], cu gîndul duşmănos de a ocupa satele şi oraşele de pe malurile Dunării, construise vreo două mii de caice, zicînd că ţara este goală şi că prilejul se va ivi. Auzind însă de sosirea prealuminatului han în Bugeac, inimile ticăloşilor nenorociţi fiind cuprinse de spaimă, Cantemir a dat foc de
(408) îndată tuturor caicelor pe care le construise, de teamă ca ele să nu fie descoperite, înştiinţînd în acelaşi timp pe prealuminatul han că va fi în slujba sa cu fidelitate...

În ziua de vineri, a opta zi a lunii rebi I [355], sus-numitul aga a fost trimis în Bugeac, iar vizirul Arab Regeb paşa, care era numit mai înainte cu apărarea Vidinului, a fost rechemat din drum, cu gîndul de a fi folosit cu ocazia venirii hanului din Crimeea.

(409) PLECAREA HANULUI TĂTAR DIN BUGEAC

(421) <Întoarcerea sa la Istanbul, unde s-a închinat>.

---

[353] Constantin Cantemir era atunci domnul Moldovei (1685—1693), iar în Ţara Românească domnea Constantin Brîncoveanu (1688—1714).

[354] Leopold I (1658—1705).

[355] 31 decembrie 1688.

PLECAREA SULTANULUI ÎN EXPEDIȚIA DIN UNGARIA (425)

În vremea aceea, oștile leșești, răsculîndu-se împotriva craiului lor, i-au zis : „De șase ani, de cînd am stricat pacea, sultanii osmanlîi, făcînd mereu expediții și <noi> fiind înfrînți, ținuturile noastre s-au ruinat și am rămas fără familii și fără copii. Hanul tătăresc, stînd „în Bugeac cu două sute de mii de oameni, ar putea ataca o parte din țara noastră peste cinci sau șase zile. Sau să faci pace din nou, trimițînd soli la înalta Poartă, sau te vom scoate din crăiie". Dieta leșească, refugiindu-se la han, i-a trimis soli și scrisori de iertare prealuminatului han, rugîndu-l să intervină pe lîngă înalta Poartă. Totodată ea s-a obligat să-și plătească haraciul ca pînă acum, promițînd că va avea față de prietenii lui purtare de prieten și față de dușmanii săi purtare de dușman. De asemenea, a promis că va fi cu credință în serviciul înaltei Porți, stînd gata să vină în ajutor cu armata, oricînd și în orice parte i se va porunci. (427)

Tot prealuminatul han, trimițînd scrisori la unii dintre nobilii din Ardeal, le-a spus : „Ca să arătați într-adevăr că sînteți sub ocrotirea Înaltei Porți, ca pe vremea răposatului sultan Suleiman han, pentru aceasta, după cum pretindeți că sînteți supușii noștri, atunci să scoateți și voi sabia și să mergeți și voi asupra austriecilor". Iar ei au răspuns : „Țara Ardealului, care fără încetare a fost supusă față de înalta Poartă, a intrat acum în întregime sub stăpînirea austriecilor, încît vreo șaizeci de mii de austrieci și unguri se află în tabăra de iarnă *(kîșla)*. De asemenea, dintre emirii Ardealului, cei mai mulți au trecut de partea austriecilor. De asemenea nu avem putere să strîngem oaste, căci s-au răsculat. Poftiți și veniți cu fericire <în țara noastră> și atunci veți vedea credința noastră". Toate acestea fiind aduse la înalta cunoștință imperială de către han, i s-a dat răspunsul : „Procedați așa cum vă este mai de folos : aveți învoirea noastră". După aceasta oastea tătară, împărțindu-se în două bulucuri, s-a hotărît ca unul dintre ele să pornească în Transilvania, iar celălalt să meargă împreună cu prealuminatul han la ordia imperială. În acest scop au fost desemnați oamenii care să înceapă construirea podului peste Dunăre, la Vidin... (428)

Prealuminatul han tătăresc, așezîndu-se la Chilia, a trimis scrisori cu oamenii săi către nogai, circazieni, camuci, calmuci, la tătarii iamansadîk și la tătarii din Bugeac, chemîndu-i să participe la expediția împărătească. Astfel, el începuse să strîngă oști cu scopul de a-și lua revanșa de la austrieci și de la leși, precum și de a pedepsi pe ceilalți dușmani ai legii. (432)

<Polonii cer pace, trimițînd un sol> [356].

Astfel, trimisul său a venit la Chilia, rugînd să fie iertat stăpînul său și să i se șteargă toate vinovățiile sale. El s-a întîlnit cu hanul.

<În acest timp, oastea moscovită vine în părțile Crimeei. Sosesc scrisori ca hanul să vină din Bugeac în ajutor>.

Aceste scrisori <din Crimeea> ajungînd la prealuminatul han, aflat la Chilia, acesta a căzut pe gînduri și, arătîndu-le solului leșesc, i-a zis : „A venit dușmanul peste țara noastră, dar după ce îl vom alunga cu aju-

---

[356] Pe Wladislaw Lós (cf. A. Zajaczkowski și J. Reychman, *op. cit.*, p. 119).

torul lui Allah, se va întări pacea între cele două părţi". Apoi, l-a pus în închisoare în cetatea Chilia. A sosit ştirea că, deşi solul cel mare al leşilor ieşise din ţara leşească, totuşi, văzînd că se apropie trupele moscovite, s-a înapoiat, zicînd că e mai bine să facă potrivit situaţiei care se va crea. Prealuminatul han, strîngînd la un loc oastea tătară ce ierna la Chilia şi în Bugeac, a comunicat la Pragul împărătesc, scriind de pe cal, miercuri, în a douăzeci şi opta zi a lunii regeb [357], că a plecat din Chilia, îndreptîndu-se să ajute Crimeea.

(440) RĂZBOIUL HANULUI TĂTĂRESC ŞI ÎNFRÎNGEREA TABEREI MOSCOVITE...

<Se repetă relatarea plecării tătarilor, din Chilia în Crimeea>.

(446) A doua zi, duminică, ajun de sărbătoare, agaua steagurilor osmane de voluntari de pe lîngă craiul Emeric Thököli, ce se afla lîngă muhafîzul Vidinului, vizirul Husein paşa, şi un om dintre ostaşii maghiari, pedeştri şi călări, au adus o scrisoare de la Thököli, în care se anunţă că afurisiţii fără de lege săpaseră şanţuri şi adăposturi adînci pentru apărarea trecătorii *(boğaz)* Orşova *(Irşova)* de pe malul de dincoace al Dunării, în faţa cetăţii Orşova. Craiul mai sus-arătat, auzind că afurisiţii au cucerit-o cu o numeroasă oaste de pedestraşi şi de puşcaşi, a trimis din oastea sa maghiară de pedestraşi cîteva steaguri alese. Duşmanii legii, aflînd aceasta, s-au îmbarcat pe corăbiile lor şi au fugit pe partea cealaltă, la Orşova. Cînd <Thököli> a auzit că au fost luate adăposturile, echipamentele şi o parte din corăbiile lor, a trimis din nou oastea maghiară de pedestraşi în ajutorul
165 v. lor. De asemenea, la Orşova, duşmanul legii, îndîrjindu-se, au trecut dis-
(447) de-dimineaţă în partea aceasta, cu scopul de a recuceri adăposturile. Însă oastea maghiară fiind prevăzătoare, a dat loc la multe lupte şi duşmanul legii a fost înfrînt şi, cu ajutorul celui drept, mulţi dintre ei au fost trecuţi prin sabie, iar mulţi alţii s-au înecat în Dunăre sau au căzut prizonieri. Pentru a se da crezare, s-a trimis la Pragul împărătesc un prins şi steagurile capturate. <Thokoli>, aducînd la cunoştinţa Pragului împărătesc <rugămintea sa> în privinţa dăruirii din partea padişahului a unei cantităţi de pînză *boğasî*, cu care promisese să-şi îmbrace oastea pentru fală faţă de duşmani, spunea : „Să nu ne faceţi de rîs faţă de oastea noastră, iar duşmanul cu care sîntem în luptă, auzind că măreţul nostru padişah arată faţă de oastea noastră maghiară grijă în toate felurile, va veni cu siguranţă să se supună". Oamenii care au venit din partea sa au fost îmbrăcaţi cu caftane; totodată i s-a trimis pînză *boğasî* pentru o mie de nădragi *(ton)*...

<Ceauşul cel mic, venind la sultan, i-a adus la cunoştinţă motivele pentru care oastea nu ataca tabăra ghiaură de la Cruşevăţ *(Alacahısar)*>.

(453) ...El a mai spus că şi muhafîzul Vidinului, vizirul Hüsein paşa, care avea sarcina apărării trecătorii Mehaver [358], dinspre Timişoara, îşi petrece
166 r. timpul în zadar. Marele vizir a trimis îndată la Pragul împărătesc firmanele ce i-au fost scrise lui Regeb paşa, lui Hüsein paşa, craiului curuţilor, lui Mahmud paşa şi lui Kemankeş vizir Ahmed paşa, ce se afla în Albania.

[357] 18 mai 1689.
[358] Probabil că este vorba de o grafie greşită : Mehadia.

S-a emis hatt-i humaiun, cerîndu-li-se fiecăruia cu severitate ca „procedînd potrivit ilustrei mele porunci, să vă adunaţi într-un loc înainte de venirea iernii şi, depunînd eforturi în deplină înţelegere şi unire, să mergeţi asupra taberei <duşmane> în cinci sau zece zile şi să rezolvaţi situaţia într-un fel, cu orice chip". Firmanele adresate lui Hüsein paşa şi lui Emeric Thököli au fost trimise cu Ahmed aga fost serceavuş [359] al capugibaşîilor de la reşedinţa împărătească, iar ale celorlalţi au fost trimise prin Tümengi Ömer aga...

În ziua aceea, sosind mirahorul beiului Moldovei cu depeşă, se da (454)
de ştire că a pornit craiul şi că şi-a aşezat tabăra în localitatea numită *Istebri* <?>. În a şasea zi [360], într-o luni, care este a douăsprezecea zi a lunii august, spre seară, în apropierea acelei localităţi s-a produs un cutremur foarte puternic, venind dinspre apus...

CUCERIREA CETĂŢII CLADOVA *(FETIH ISLAM)* ŞI ORŞOVEI *(IRŞOVA)* ŞI ÎNFRÎNGEREA FLOTEI GHIAURE (455)

Muhafîzul de Vidin, vizirul Hüsein paşa, potrivit poruncii primite, a pornit de la Vidin pe Dunăre spre Belgradul de Sus, împreună cu toată
oastea islamică ce se găsea lîngă el şi cu craiul Ungariei de mijloc, Emeric (456)
Thököli, cu scopul de a pune stăpînire pe ţară. Mai înainte au fost numiţi împotriva cetăţii Cladova chehaiaua sa, toţi supuşii şi beii, precum şi Emeric Thököli.

<Urmează descrierea luptelor şi a cuceririi cetăţii>.

... Cei dinăuntru, predînd-o, au ieşit din ea şi astfel cetatea, fiind cucerită, a fost luată în stăpînire...

... Aşa cum Dardanelele *(Boğaz-Hisar)* din Marea Mediterană formează poarta mării, tot aşa şi ea, Cladova, constituie poarta Dunării. De aceea, avînd nevoie de refaceri mari, s-a început repararea zidurilor cetăţii, precum şi a zidurilor interioare. S-a început totodată şi construirea de noi întărituri şi fortificaţii. În privinţa aceasta, s-a dat poruncă beiului Ţării Româneşti [361] să pregătească piatră, chirpici, lemne pentru întărituri şi să aducă baltagii şi salahori *(çerahor)*, harabale şi fier, precum şi zece mii de chile de grîu, făină şi orz. Mai înainte, mulţi dintre locuitorii Cladovei pieriseră sau fugiseră, iar unii dintre ei, aflîndu-se împreună <cu turcii> în luptă, şi-au cucerit proprietăţile care le-au fost date, iar proprietăţile rămase <fără stăpîn> au fost acordate apărătorilor cetăţii. Mai sus se scrisese despre lupta din şanţuri în partea de dincoace a Orşovei. După aceasta, Hüsein paşa l-a însărcinat pe capudanul [362] Dunării, Ali paşa, şi pe chehaiaua *(kethuda)* craiului Emeric Thököli să meargă cu oastea maghiară asupra cetăţii Orşova de pe malul celălalt al Dunării. Cînd au atacat de pe uscat şi de pe apă, nenorociţii ce se întăriseră acolo i-au întîmpinat şi s-au dat multe lupte, după care duşmanii legii fiind înfrînţi, mulţi dintre ei au fost măcelăriţi. Cei care au scăpat de săbii au

[359] Forma persană a cuvîntului *baş ceavuş (ceauş-başî)* : „prim ceauş".
[360] 22 august 1689 (stil nou).
[361] Constantin Brîncoveanu.
[362] Amiral.

fugit din nou în cetatea Orşova. Neputîndu-se menţine acolo, au fugit şi mai departe, salvîndu-şi doar sufletele.

Astfel, gaziii luptători pentru lege şi oastea maghiară au pus stăpînire pe cetate, devastînd şi capturînd proviziile ce se găseau acolo. În felul acesta, cu ajutorul lui Allah, au fost deschise drumurile spre Timi-
167 r. şoara. Palanca Mehadia se află la o trecătoare, la o distanţă de patru ceasuri de Orşova, pe drumul Timişoarei şi al Transilvaniei. Austriecii şi maghiarii, precum şi afurisitul de Heissler *(Haizer)*, care au plecat din Orşova,
(457) punînd stăpînire pe mai sus-arătata trecătoare, cu şanţuri şi întărituri mari, erau pe cale de a opune rezistenţă gaziilor islamici. Auzind aceasta, Hüsein paşa l-a numit pe chehaiaua sa împreună cu valiul de Vidin, Iusuf paşa, precum şi pe chehaiaua craiului Emeric Thököli, împreună cu oastea sa pedestră. Duşmanul legii a aflat de trecerea lor cu corăbiile pe malul dinspre Orşova. Atunci, austriecii şi maghiarii, împreună cu Heissler, au fugit din părţile Ardealului spre Porţile de Fier *(Demir Kapu)*, iar răufăcătorii sîrbi au fugit de-a lungul Dunării şi Moraviei. În urmărirea austriecilor şi a maghiarilor au plecat: chehaiaua craiului Emeric Thököli şi oastea aleasă cu solda mărită *(terekkili)*, precum şi steagurile tătare şi cele din Lipca ale lui Hüsein paşa, urmărindu-i pînă la cetatea Sebeş [353]. Fugind şi de acolo, i-au urmărit pînă în interiorul Transilvaniei şi tăind capete şi luînd robi de la ghiauri, s-au întors cu bine lîngă Orşova. De asemenea, Iusuf aga, împreună cu chehaiaua lui Hüsein paşa, ajungîndu-i pe răufăcătorii sîrbi la marginea comunei Salmaş [364], după multe lupte ghiaurii au fost înfrînţi. Au fost luate vreo şase sute de capete şi vreo două sute de prizonieri, iar ceilalţi, risipindu-se prin munţi, au dispărut cu toţii. Aceştia <turcii>, întorcîndu-se victorioşi, au intrat în Orşova. Atunci s-a ţinut un sfat şi au hotărît cu toţii să se meargă la trecătoarea Mehadia, cu toată oastea islamică, însă craiul Thököli, considerînd nepotrivită această măsură, Hüsein paşa a rămas cu oastea islamică pentru paza Orşovei, iar chehaiaua sa şi toate trupele de gardă şi oastea aleasă cu solde mărite şi patru sute de ostaşi călăreţi şi ieniceri, precum şi toată oastea maghiară, împreună cu craiul Thököli, au fost numiţi şi trecuţi la trecătoarea Mehadia. Hüsein paşa, la rîndul său, a reparat locurile din cetate ce aveau nevoie de reparaţii, precum şi oraşul ei, aşezînd tunurile şi făcînd întăriturile la locurile lor. Fiind o trecătoare şi o insulă neîngrijită şi neavînd multe terenuri de cultivat, el a numit acolo ca apărători, cu solde mai mari, două mii de pedestraşi, cu opt agale şi un bei. Ostaşilor Orşovei, care aveau din vechime timare şi zeamete, li s-au dat din nou apanajele *(dirlik)* lor, cu condiţia de a locui mai departe la Orşova. De asemenea, li s-au dat şi cîte o casă, cîte o tarla şi cîte o vie. Dirlicurile celor care nu s-au prezentat pînă la sfîrşitul termenului fixat, adică pînă la sfîrşitul lui şevval [365], au fost acordate altora care erau îndreptăţiţi. În prima zi a lunii zilkade [366], într-o marţi, vreo opt mii de ghiauri, venind prin surprindere, au asediat cetatea Orşova. În timpul acela, flota împărătească de sub comanda capudanului Ali paşa, aflîndu-se pe malul de

[363] Caransebeş.

[364] Salmoş.

[365] 7—16 august 1689.

[366] 17 august 1689.

dincoace, a atacat de cîteva ori şi a dat iureş cu corăbiile asupra duşmanului legii. Respingîndu-i întrucîtva, au făcut şanţuri pe malul Dunării, în dreptul cetăţii Orşova. Scoţînd apoi tunurile flotei împărăteşti, le-au aşezat în şanţuri... şi slobozindu-le unul după altul, au apărat de pe uscat porţile din cele două părţi ale cetăţii. Astfel, cu tunurile şi cu puştile, au fost nimiciţi mulţi afurisiţi. Fiind asediaţi o zi şi o noapte şi neputîndu-se menţine din pricina tunurilor, ei au hotărît, în cele din urmă, să fugă. După plecarea lor, au sosit acolo Hüsein paşa şi craiul Thököli. (458)
Deşi craiul Thököli a fost numit şi trimis, împreună cu pedestraşii ţării şi cu oastea aleasă, pe urmele ghiaurilor, totuşi el nu i-a putut ajunge. În timpul acesta, venind corabia care fusese trimisă pentru serviciul de caraulă şi care mersese înainte la o distanţă de şapte ore, s-a făcut cunoscut din timp că treisprezece şăici, cu cîte treizeci de vîsle, precum şi opt corăbii mari de brad şi douăzeci de corăbii mici, numite *espelatii* <?>, împreună cu două caice destinate pentru trecerea cailor, vor veni cu vreo 4 000 de ostaşi ghiauri pe Dunăre asupra flotei împărăteşti...

La o distanţă de două ore mai sus de Orşova, ei i-au întîmpinat pe ghiauri, iar aceştia, cînd au văzut flota împărătească, au ieşit pe uscat, scoţîndu-şi afară pedestraşii şi intrînd în şanţuri. Pe cînd se luptau cu tunurile şi cu puştile, craiul Thököli a venit în ajutor de pe uscat, cu pedestraşii săi şi cu oastea aleasă. Şi capudanul Ali paşa, scoţînd pe uscat vreo patru mii de oameni din oastea flotei împărăteşti, i-a atacat de pe uscat cu tunurile, pornind la luptă...

Năpustindu-se asupra duşmanilor legii, o parte din ei au fost măcelăriţi, iar alţii au căzut prizonieri, fiind legaţi cu lanţuri. O altă parte a fugit în munţi... Atunci au fost capturate douăzeci şi şase de tunuri nemaivăzute pînă acum, căci asemenea tunuri nu existau în toată flota împărătească. Cei prinşi au spus că aceste tunuri au fost anume turnate pentru flotă de către cezarul de la Viena şi că flota a fost înzestrată <cu asemenea tunuri> pe insula Komorn [367]. Descriind detaliat venirea lor cu bine lîngă Orşova, precum şi faptul că sînt la paza ei, de asemenea şi toate cuceririle strălucite ce au avut loc, el <capudanul Ali paşa> le-a raportat la reşedinţa împărătească. În a paisprezecea zi a lunii zilkade [368], într-o luni, arzul a fost prezentat la Pragul împărătesc de la Sofia. În noaptea aceea, ostaşii din tabăra împărătească au tras din loc în loc cu armele şi au strigat, zicînd că tabăra <austriacă> a fost înfrîntă. Locuitorii oraşului auzind acestea, s-a răspîndit printre ei vestea înspăimîntătoare că „ordia <împărătească> este atacată de ghiauri". Atunci, înşeuîndu-şi caii şi pregătindu-şi harabalele pentru fugă, cei săraci şi cei slabi, precum şi femeile şi copiii, cu capetele şi picioarele goale, au început să strige şi să se agite, năvălind în stradă, iar unii de la marginea taberei, neştiind ce se petrece, îşi lăsau corturile şi fugeau spre Istanbul, călări sau pe jos. Unii s-au prăvălit în şanţuri şi mulţi alţii, căzînd în apă, s-au înecat. Alţii şi-au rupt mîinile şi picioarele sau şi-au spart capetele, încît era o mare panică. Strigătele de larmă au fost oprite cu mare greutate tocmai spre seară, şi astfel s-a liniştit zarva produsă de detunăturile de armă... (459)

[367] Velky Zitny, insulă pe Dunăre, în Slovacia ; în partea ei sud-estică este situat oraşul Komorno.

[368] 30 august 1689.

THÖKÖLI ŞI SITUAŢIA EXPEDIŢIEI. ÎNFRÎNGEREA LUI REGEB PAŞA

(462) <Mustafa paşa apare în calitate de mutasarrîf de Timişoara>.

(471) În a douăsprezecea zi [369], într-o luni, sosind hîrtiile de la voievodul Moldovei, Cantemir [370], se dădea de ştire că afurisiţii de leşi au asediat cetatea Camenița, făcînd mari pregătiri cu scopul de a provoca pagube. Înainte de sosirea în ajutor a oştilor tătare, care au pornit din părţile Crimeei, sub comanda prinţilor calgai şi a lui nureddin sultan, precum şi a apărătorului Oceakovului, vizirul Mustafa paşa, din partea aceasta, apărătorii cetăţii <Camenița>, Kahraman paşa, şi căpeteniile de oşti, împreună cu gaziii musulmani aflaţi acolo, unindu-se între ei, au trecut la fapte cu bărbăţie şi curaj, pentru îndepărtarea duşmanilor şi au rezistat, cu ajutorul lui Allah, aşa cum trebuia. Mulţi dintre afurisiţi fură distruşi de loviturile de tunuri şi de puşti, iar mulţi alţii fură prinşi de vii sau omorîţi. Aflînd şi de sosirea în ajutor, într-un loc apropiat, a gaziilor musulmani, afurisiţii, renunţînd de nevoie la asedierea cetăţii, şi-au scos tunurile şi oştile din adăposturi şi au intrat în tabăra lor, aflată la o distanţă de două ore. El a mai înştiinţat că <duşmanii>, lăsîndu-şi poverile, au fugit şi de acolo înfrînţi şi cu feţele înnegrite.

169 r.

ÎNFRÎNGEREA LUI REGEB PAŞA ŞI OCUPAREA ORAŞULUI NIŞ DE CĂTRE GHIAURI

(474) . . . Şi muhafîzul Dunării, vizirul Sarî Hüsein paşa, auzind de aceste evenimente <adică de ocuparea Nişului de către austrieci>, a lăsat cetăţile Orşova şi Cladova pe care le cucerise mai înainte şi a venit la Vidin pentru pază, împreună cu oastea islamică de lîngă el şi cu craiul Emeric Thököli.

(481)

ANUL O MIE O SUTĂ UNU [371]

(482)

OCUPAREA CETĂŢII VIDIN DE CĂTRE GHIAURI

Marele serdar [372], zicîndu-şi că „dacă îl voi omorî pe craiul Thököli, încheindu-se pacea cu cezarul nemţesc, mă voi răzbuna pe împărăţie şi voi face şi o prietenie", l-a invitat pe mai sus-numitul crai la tabără, sub motivul de a discuta unele chestiuni referitoare la graniţă.

La început, Emeric Thököli s-a temut, dar apoi, lăsîndu-şi oastea într-un loc din apropierea Vidinului, a venit cu trei sute de unguri şi s-a întîlnit la Sofia <cu marele vizir>. Pentru a se linişti, <Thököli>, deschizînd uşile cortului, înconjurat de ostaşi maghiari care stăteau gata în jurul craiului lor, a spus : „De ce m-aţi invitat ? Poftiţi şi spuneţi, căci a venit spionul meu de la Niş, care a spus că duşmanul s-a împărţit în două cete, dintre care una va veni în părţile acestea, iar cealaltă va merge asupra Vidinului". Atunci <marele vizir> s-a gîndit că dacă l-ar omorî <pe Thököli>, s-ar putea ivi o mare tulburare. De aceea a amînat aceasta pentru altă dată şi i-a spus : „Am vrut doar să te văd. Acum, după ce

[369] 27 septembrie 1689.

[370] Constantin Cantemir.

[371] 15 octombrie 1689 — 4 octombrie 1690.

[372] Bekri Mustafa paşa.

ne-am văzut, să te vedem dacă, acolo unde eşti numit să faci ceva, vei putea lucra fără cusur. Arătîndu-i-se prietenie, <Thököli> a fost îmbrăcat cu blană din cap pînă în picioare, iar supuşii săi au fost îmbrăcaţi numai cu *hilate*. A doua zi, <Thököli> a plecat călare. De la cei prinşi din Niş, el aflase mai înainte că comandantul de oaste, numit *Preşlob*, va merge asupra Vidinului, împreună cu douăzeci de mii de austrieci şi maghiari, şi atunci el dăduse de ştire muhafîzului de Vidin, vizirului Sarî Hüsein paşa, zicîndu-i: „Eu voi lupta din afară, iar voi să apăraţi cetatea cu tărie”.

<Ocuparea Vidinului de către austrieci în lipsa lui Thököli, aflat la Sofia, şi retragerea turcilor spre Rahova. Mazilirea vizirului Bekri Mustafa paşa>.

<Mazilirea vizirului Bekri Mustafa paşa şi numirea lui Fazîl Mustafa paşa. Acordarea eialetului Silistra lui Mehmed paşa şi apoi lui Cerchez Ahmed paşa>.

(483—484)
170 r.

FUGA LUI HEISSLER DIN ORAŞUL BUCUREŞTI

(488)

Generalul austriac numit Heissler, alungîndu-l mai înainte pe beiul Ţării Româneşti [373], ocupase Bucureştiul. Auzind însă că hanzade, prinţul Azamet Ghirai, şi apărătorul Dunării, vizirul Mustafa paşa, trecînd Dunărea pe la Rusciuk, s-au întîlnit pe cîmpia Giurgiului *(Yerkökü)*, duşmanii legii au fugit din Bucureşti. Fiul hanului i-a urmărit şi, ajungîndu-i din urmă într-un loc, a măcelărit o parte din ghiauri, luînd prizonier şi pe defterdarul [374] lor. Punînd stăpînire asupra Bucureştiului, ca mai înainte, el l-a suit în scaunul domniei pe beiul Ţării Româneşti [375]. Acestea au fost raportate la Pragul imperial, în ziua de luni, a treisprezecea zi a lunii mai sus-arătate [376]...

OCUPAREA ŢINUTURILOR RUMELIEI DE CĂTRE GHIAURI. PORNIREA ŞI SOSIREA HANULUI TĂTAR ŞI A LUI MAHMUD PAŞA PENTRU ÎNLĂTURAREA DUŞMANILOR (490)

... Din pricina zăpezii şi a frigului nu-şi mai simţeau mîinile şi (491)
picioarele şi toată lumea era descurajată în oastea imperială. Cu steagul cel ilustru rămăseseră numai agalele cu trei mii de spahii şi cu trupele de voluntari, precum şi ceauşul. Restul armatei se risipise. Vizirii, mirimiranii şi comandanţii au rămas numai cu pajii *(içoğlan)* şi cu ostaşii lor de pază. Oastea a fost cuprinsă de frămîntare şi dezorientare. O asemenea situaţie nu avuseseră musulmanii de la începutul împărăţiei osmane. Nenorocirea îi cuprinsese pe toţi. Mai înainte, hanul Crimeei, Selim Ghirai, şi prinţul Gazi Ghirai şi Tokhtamîş Ghirai, porniseră din Crimeea în a opta zi a lunii şevval [377], într-o luni, dar la al doilea popas hanul s-a îmbolnăvit. După unsprezece zile de şedere, el a pornit de acolo şi s-a dus în Bugeac. Cînd vestea sosirii sale în Bugeac a ajuns la urechile fostului mare vizir,

---

[373] Constantin Brîncoveanu.
[374] Controlor financiar în oastea austriacă.
[375] Constantin Brîncoveanu.
[376] 24 ianuarie 1690.
[377] 15 iulie 1690.

Mustafa paşa, el a spus, din invidie, că nu e nevoie să se ostenească, deoarece îndatorirea sa faţă de padişah a fost îndeplinită şi i-a cerut să se întoarcă în Crimeea. Dar hanul nu a dat ascultare celor scrise de marele
(492) vizir şi, străduindu-se, a mers cîte trei popasuri fără oprire pînă cînd a ajuns la graniţa Ţării Româneşti, unde a aflat de înfrîngerea <turcilor> la Batgine <?>, iar cînd a ajuns la Nicopol a aflat şi de înfrîngerea de la Niş. Întristîndu-se mult, el a plîns şi, pornind în mare grabă şi mergînd cu mare iuţeală, a sosit la ordia imperială de la Sofia, în a doua zi a lunii safer, într-o luni [378]. Toate căpeteniile armatei au ieşit în întîmpinarea lui şi l-au condus cu mare alai la cortul serascherului vizir Mahmud paşa. Atunci şi în rîndurile gaziilor musulmani s-a produs o mare bucurie şi o bună dispoziţie generală.

171 r. <Descrierea luptelor de la Usküp (Scoplje)>.

(493) Atunci hanul a vorbit astfel : „Am venit traversînd munţii Moldovei şi Ţării Româneşti, trecînd prin Nicopole. Dacă plecăm fără să-l înlăturăm pe acest duşman, atunci nu vom avea în ochii lui nici o consideraţie şi nici o onoare. De aceea astăzi, pînă diseară, ori vom distruge oastea lor, ori vom muri cu toţii lăsînd după noi un renume care să dăinuiască pînă la sfîrşitul lumii...

(496) <Obţinerea unor victorii de către oştile turco-tătare>.

(497) Într-o scrisoare trimisă de craiul Thököly se dădea de ştire că craiul sus-amintit <Thököli>, auzind că de la Vidin li s-au trimis ghiaurilor de la Niş solde şi stofe, a plecat într-o noapte de la Nicopol în grabă şi a atacat pe neaşteptate vreo mie de ghiauri în clipa cînd aceştia treceau printr-un loc şi măcelărindu-i cu săbiile, le-a jefuit banii şi toate lucrurile ce le aveau cu ei...

(498—499) <Situaţia lui Salih paşa; schimbări în ierarhia Porţii>.

Muhafîzul de Rusciuk, vizirul Bozoklu Mustafa paşa, fiind numit serascher, în locul său a fost numit beilerbeiul de Silistra, Cerchez Ahmed paşa.

(504) SERDARIATUL LUI CERCHEZ AHMED PAŞA ŞI ÎNCREDINŢAREA DOMNIEI TRANSILVANIEI CRAIULUI CURUŢILOR, EMERIC THÖKÖLI

Mai înainte, cînd prealuminatul han pornise cu o oaste tătară spre Sofia şi descinsese la Nicopol, el primise o scrisoare din partea notabililor *(aian)* din Transilvania, în care se spunea : „Eşti un han al cărui renume şi glorie s-au răspîndit în toată lumea şi ai călcat sub picioarele calului tău numeroase ţări, distrugîndu-le. Să ai milă de starea noastră. Dorim ca Emeric Thököli să fie principele nostru. Vă rugăm să mijlociţi pe lîngă înalta Poartă şi să obţineţi numirea şi trimiterea lui ca crai. Cînd el va intra în Transilvania, noi toţi din vilaiet vom încăleca pe cai şi, înarmîndu-ne cu săbii, îi vom măcelări şi îi vom scoate pe ghiaurii austrieci, care, fiind o pacoste pe capul nostru, iernează în ţara noastră. În felul acesta, încre-

---

[378] Trebuie să fie zilkade sau zilhiğğe 1101 : august — septembrie 1690.

dinţînd vilaietul în mîinile statului <otoman>, veţi vedea devotamentul nostru faţă de padişah".

<Hanul respinge solia transilvanilor, dar ei trimit o scrisoare şi marelui vizir, spunîndu-i> :

„Craiul Emeric Thököli să fie numit principe în Transilvania, căci faţă de el sîntem supuşi întru totul şi, cu voia lui Allah, veţi vedea că sîntem devotaţi şi oameni cinstiţi". Marele vizir a invitat în seraiul său pe prealuminatul han şi pe căpeteniile oştii, cu care s-a sfătuit în privinţa aceasta. Prealuminatul han a spus : „Renunţaţi la aceste gînduri fiindcă Transilvania este o ţară aşezată departe de graniţa islamică. Nu o veţi putea apăra. Atîta timp cît cetatea Buda, care este capitala ţării, nu va intra în mîinile înaltului Devlet, Transilvania nu poate fi ocupată. Regretul din urmă nu foloseşte la nimic. Nu numai duşmanii noştri, ci şi ceilalţi ghiauri vor rîde de noi, numărînd firele bărbilor noastre". Marele vizir a spus însă că nu se îndoieşte de înfăptuirea acestui lucru şi nu a renunţat la planurile sale, spunînd că este posibilă ocuparea acelei ţări şi că să-i dea pentru aceasta, îndată, un număr oarecare de tătari ca ajutor. Unii au spus că nu se ştie dacă într-adevăr Ardealul se va supune şi că aceasta poate fi o vorbă născocită chiar de duşmani. De aceea au propus să fie trimişi oameni, pe ascuns, ca să iscodească şi dacă va fi adevărat, numai atunci să se procedeze ca atare. Apoi au fost trimişi oameni, pe ascuns, din partea craiului Thököli şi, aflîndu-se că este adevărat, i s-a scris beratul de crăiie care i-a fost trimis prin aga de înscăunare, împreună cu o blană de samur şi un *bürk* roşu, pentru a fi înscăunat <în Transilvania>. Totodată şi beilerbeiul de Silistra, Cerchez Ahmed paşa, muhafîz de Dunăre, a fost numit ca serdar în părţile capitalei ţării sale, împreună cu cele şaisprezece *oda* [379] de ieniceri ce se aflau lîngă el şi cu un număr oarecare de gebegii şi de tunari, cu muniţiile necesare, precum şi cu treizeci de tunuri mari *(darbzen)* şi cu o mie de ostaşi silahdari [380] de sacrificiu care se aflau lîngă el.

De asemenea, au fost numiţi şi guvernatorul sangeacului de Nicopol, (505)
Tatar Salih paşa, şi Tatar Islam paşa şi Mehmed paşa şi Ibrahim paşa şi prinţul Gazi Ghirai, fiul hanului, cu douăzeci de mii de ostaşi tătari şi craiul Thököli, cu zece mii de ostaşi maghiari, precum şi beiul Ţării Româneşti, Constantin <Brîncoveanu>. După ce toţi aceştia, formînd în total vreo patruzeci de mii de ostaşi, s-au adunat pe cîmpia Giurgiului, s-a trimis firman ca, unindu-se cu toţii, să intre în Transilvania printr-un loc potrivit.

... Dîndu-se bătălie cu ghiaurii care veniseră de la Vidin asupra (507)
oştii musulmane care apăra ţinutul Nicopolului şi asupra craiului Thököli, aceşti ghiauri au fost înfrînţi numaidecît şi au fugit. Au fost prinse atunci multe persoane şi au fost tăiate multe capete. Dar, din pricina neatenţiei au fost omorîţi şi mulţi gazii. Cînd a sosit vestea că ei cer ajutor, s-au trimis craiului Thököli douăzeci de mii de aspri din partea miriei [381] ca să recruteze oşti dintre oamenii pe care-i va găsi potriviţi în acele părţi.

<Trimiterea de oşti pentru expediţie în Transilvania>. (510)

[379] Companie.
[380] Unităţi de cavalerie.
[381] Fiscul de stat.

(516) În ziua aceea <şaban 1101> [382], a sosit ştirea că serdarul nenorocit al împăratului Austriei, nedemnul fiu de nedemn numit generalul Heissler *(Haizer)*, fiind înfrînt în Ardeal cu oştile sale diabolice, a fost prins şi că împreună cu el au căzut şi optsprezece comandanţi austrieci...

... Sosind scrisoare şi de la serdarul de Dunăre, vizirul Tursun Mehmed paşa, se făcea cunoscut că, potrivit misiunii sale, el a mers împreună cu oastea islamică aflată lîngă el şi a asediat cetatea Vidin, pe care a cucerit-o, cu iertare, în a şaptea zi <de asediu>...

(517) În timpul acela, oştile islamice, punînd mîna din toate părţile pe zidurile <cetăţii> Nicopol, se pregăteau să înainteze. Aceasta a ajuns la cunoştinţa păgînilor nenorociţi care se ascunseseră înăuntru. Afară de aceasta, ei au auzit şi de înfrîngerea oştilor lor ce se găseau în Transilvania, precum şi despre capturarea generalului Heissler.

(520) <Urmează descrierea ocupării cetăţii Niş de către turci, prin capitulare>.

În timpul acesta, sosind scrisoare din partea vizirului Tursun Meh-
(521) med paşa, apărătorul Dunării şi cuceritorul Vidinului, se făcea cunoscut că vreo cinci mii de ghiauri austrieci şi maghiari... au trecut pe insula mică [383], aflată la trecătoarea Orşova, şi au făcut adăposturi în cele patru puncte cardinale şi au aşezat tunuri şi că, întărindu-se cu muniţii şi cu zaherea în cantităţi suficiente, au gînduri necurate de a pune stăpînire pe Dunăre şi de a împiedica trecerea şi circulaţia corăbiilor islamice şi că nu este cu putinţă în nici un chip să se meargă asupra lor din nici o
175 r. parte...

(522) <Fostul mare vizir Köprülü Mehmed paşa se îndreaptă spre Ineu>.

(524) CUCERIRILE LUI AHMED PAŞA

Împreună cu oştile tătare şi egiptene care au fost numite la urmărirea oştii austriece ce venise mai înainte în ajutorul celor de la Niş şi fugise peste rîul Morava, a pornit în grabă şi beilerbeiul de Diarbekir, vizirul Seid Kemankeş Ahmed paşa. Afurisiţii fiind oaste de adunătură, unii din ei s-au dus în părţile Semendriei şi un număr oarecare a trecut în părţile Sirmiumului *(Srem)*, iar o parte a intrat în Belgrad, iar cea mai mare parte, împreună cu comandantul lor, afurisitul Preşlav, a trecut din Semendria la Panciova, fugind de acolo în Ardeal. Iar vizirul Ahmed paşa a mers, potrivit însărcinării sale, avînd în dreapta sa Dunărea, iar la stînga drumul cel mare, şi a răscolit acele regiuni spre Cruşevaţ.

<Cuceririle turcilor în Bosnia>.

Mai înainte, marele serdar trecuse în partea Timişoarei pe balgibaşîii [384] prealuminatului han, împreună cu vreo două mii de tătari, iuţi ca vîntul şi vînători de duşmani. A sosit vestea că, după ce au răscolit ţinutul acela, mergînd mai departe, l-au luat a doua zi prizonier pe generalul eretic
(525) care, predînd condiţionat cetatea Vidinului, mergea de la Orşova la Seghedin, împreună cu supuşii săi şi cu trei harabale încărcate cu lucrurile sale şi cu tezaurul său.

---

[382] Între 10 mai şi 7 iunie 1690.
[383] Este vorba desigur de insula Adakale.
[384] Starostele celor care se ocupă de procurarea mierei.

DESPRE ÎNFRÎNGEREA ARMATEI AUSTRIECE ȘI PRINDEREA GENERALULUI HEISSLER ȘI A COMANDANȚILOR. MOARTEA LUI AHMED PAȘA

Fîndîk Mustafa pașa și valiul de Nicopol, Tatar Salih pașa, și Tatar Islam pașa și Arab Kasîm pașa și Mehmed pașa și Ibrahim pașa de la serhat și Zor Mustafa pașa de la serhat și Mehmed bei de la serhat, care fuseseră numiți, mai înainte de aceasta, lîngă beilerbeiul de Silistra, Cerchez Ahmed pașa, desemnat să așeze în Ardeal pe craiul Ungariei de mijloc, Thököli Emeric, adunîndu-se cu oștile alese de spahii, cu gebegiii și cu tunarii și luînd munițiile și tunurile, în total peste cinsprezece mii de gazii musulmani, au trecut cu toții Dunărea la Nicopol și Rusciuk și și-au așezat corturile pe cîmpia Giurgiului. În timpul șederii lor, sosind și craiul mai sus-numit, Thököli, acesta s-a alăturat ordiei imperiale cu vreo zece mii de ostași maghiari. După ce a sosit vestea că și fiul hanului, prințul Gazi Ghirai, a sosit la granița Țării Românești cu peste douăzeci de mii de ostași tătari, iuți ca vîntul și vînători de dușmani, au pornit pe o vreme binecuvîntată de la locul de popas amintit mai sus și s-au dus în părțile Transilvaniei. Dar mai întîi au ajuns în orașul București. Domnul acelei țări, voievodul Constantin [385], întîmpinîndu-i cu vreo trei mii de ostași valahi, s-a alăturat armatei imperiale purtătoare de victorie și, fără a fi lăsat să zăbovească, a fost numit în avangardă. Ceilalți au pornit îndată după el. În drum, a sosit și fiul hanului, împreună cu oastea, și s-a alăturat oștilor islamice. Traversînd popasuri și parcurgînd distanțe, (526) ei au trecut cu bine granița Ardealului. Hanul, în drumul său, urma să intre într-o mare trecătoare, numită Rokal [386], care era locul de trecere din părțile Țării Românești în țara Ardealului. În apropierea pălăncii Katri-Ili <?>, ce se găsea în mijlocul trecătorii, în locurile înguste pe unde urmau să treacă oștile islamice, afurisiții inamici făcuseră întărituri de copaci, pe care le numeau șanțuri *(șans)*, pentru a se fortifica, pregătind și tunuri. Ghiaurii păzitori puseseră stăpînire pe acele locuri cu vreo mie de pușcași, astupîndu-le astfel foarte bine. Atunci un număr de două mii de pedestrași din armata craiului Thököli, trecînd munții prin niște locuri greu de străbătut, i-au lovit din spate pe afurisiți. Cu voia lui Allah, ghiaurii nenorociți, crezînd la început că au venit ajutoare pentru ei, i-au întîmpinat cu mulțumire și cu respect și au ieșit astfel înaintea lor. Dar oastea maghiară, nedîndu-le răgaz, i-a atacat deodată cu un torent de săbii și, nimicindu-i pe toți acești nedemni și pe păzitorii drumurilor, pe mulți dintre ei i-a legat în lanțuri, luîndu-le lucrurile. După ce au pus stăpînire pe întărituri, ca și pe două tunuri, precum și pe multe muniții aparținînd inamicilor, <oamenii lui Thököli> s-au dus asupra cetății numite Barad [387], care este situată la capătul celălalt, spre locul de trecere în Transilvania, și care constituie adevărata cheie a trecătorii. Locul de trecere fiind însă foarte prăpăstios și trecerea pe acolo, spre a ajunge la cîmpie, fiind foarte anevoioasă, a trebuit să se facă popas de cîteva zile pentru a se pregăti cele necesare. Afară de aceasta, patru mii de austrieci și șase mii de maghiari,

[385] Constantin Brîncoveanu.

[386] Rucăr.

[387] Bran.

precum şi o adunătură de haiduci şi răufăcători din Transilvania, formînd cu toţii vreo şaisprezece mii de ostaşi austrieci, pedeştri şi călări, îşi aşezaseră tabăra în spatele cetăţii mai sus-amintite, sub comanda afurisitului general Heissler. Sosind ştirea că ei s-au pregătit să se apere şi să împiedice trecerea gaziilor prin trecătoare, au fost chemaţi în cortul serdarului Cerkez Ahmed paşa <pentru sfat> toţi comandanţii de oaste, hanzade [388], craiul Thököli şi beiul Ţării Româneşti [389]. S-au înţeles ca ei să treacă munţii şi să-i înconjure pe la spate pe duşmanii legii. În acest scop, au fost pregătite călăuze pricepute şi, lăsîndu-se pe loc toate poverile, tunurile şi muniţiile, în ziua de luni, a şaisprezecea zi a lunii zilkade [390], gaziii musulmani *(islam)*, echipaţi uşor, au urcat pe jos <munţii>. Călăreţii, de asemenea, au devenit pedeştri. Ei s-au urcat pe un munte mare şi fără poteci, aflat
175 v. în dreapta lor, asemănător muntelui Kaf [391].

<Descrierea trecerii munţilor Carpaţi din Ţara Românească în Transilvania>.

(527) Cînd gaziii musulmani coborau prin munţi, zgomotele scoase de caii lor au fost auzite de afurisitul general Heissler, comandantul cel mare al oştii ghiaurilor austrieci. Atunci el şi afurisitul numit Thököli <sic>, care fiind unul dintre boierii ardeleni se supusese austriacului şi, pretinzînd scaunul Transilvaniei din partea austriecilor, fusese numit căpetenia afurisită a răufăcătorilor ardeleni, au sunat din trompete şi şi-au aranjat alaiurile ghiaure formate din pedestraşi şi călăreţi, îmbrăcaţi în armuri albastre-cenuşii, aşezîndu-şi şi tunurile în faţa oştii. Ei au înaintat încet-încet, pe o cîmpie netedă, asupra gaziilor musulmani. De asemenea şi oştile islamice şi-au aşezat alaiurile de pedestraşi şi călăreţi. Astfel, la capătul aripii drepte a luat loc hanzade împreună cu oastea tătară...

<Descrierea ordinii de bătaie a oştii otomane>.

Mai încoace s-a aşezat scriitorul acestei bătălii, Mehmed bei..., mai încolo s-a aşezat craiul Thököli, iar la capătul aripei stîngi a stat beiul Ţării Româneşti şi şi-a aranjat acolo rîndurile. În centru a luat loc serdarul Cerkez Ahmed paşa, iar în spatele lui s-au aşezat gebegiii, precum şi alte trupe de pedestraşi... În felul acesta ei au înaintat pas cu pas spre duşmani. Mai rămăsese jumătate de ceas pînă la înserare, cînd i-au atacat deodată...

... Într-un sfert de ceas, Thököli <sic>, pretendentul la domnia Transilvaniei, şi boierii din Transilvania, banii şi nemeşii, precum şi toate căpeteniile care se supuseseră austriacului au fost măcelăriţi. Numai vreo două sute de inşi dintre aceşti nedemni, găsindu-şi scăparea, au fugit în cetatea Braşov[392]. A doua zi şi aceştia, predîndu-se luptătorilor musulmani,
(528) care merseseră pe urmele lor, au fost omorîţi. Comandantul ghiaurilor, afurisitul Heissler, şi optsprezece căpetenii *(kapudan)* fiind luaţi prizonieri, au fost legaţi în lanţuri. S-a tăiat şi capul ghiaurului numit Bălăceanu [393], care era ginerele fostului voievod al Ţării Româneşti, Şerban

[388] Gazi Ghirai.
[389] Constantin Brîncoveanu.
[390] 21 august 1690.
[391] Munte legendar în Caucaz.
[392] În text: *Pîraşova*.
[393] Constantin Bălăceanu.

bei [394], şi care, fiind unul dintre boierii Ţării Româneşti, fugise şi se supusese austriecilor. Capul său a fost trimis la Bucureşti, unde a fost expus pentru învăţătură de minte. Tabăra lor a fost devastată şi prădată. Au fost capturate treizeci de tunuri şi alte muniţii, împreună cu şapte steaguri trimise de Papa, care erau lucrate minunat cu franjuri şi aveau pe ele figuri, precum şi cincisprezece steaguri cu cruci...

În noaptea aceea oştile islamice au rămas pe loc. Fîndîk Mustafa (529)
paşa a fost numit comandant peste ele, iar evenimentele petrecute, fiind descrise, au fost făcute arz marelui serdar care se găsea lîngă Niş, trimiţîndu-i-se şi steagurile capturate. A doua zi, marţi, pornind de acolo, s-au aşezat în apropierea cetăţii Braşov. În ziua următoare, plecînd şi de acolo, la al patrulea popas s-au aşezat lîngă cetatea Sibiului [395]. Aici au poposit într-un loc unde nu ajungea bătaia tunurilor. Atunci, din partea craiului Emeric Thököli au fost trimise scrisori către toţi nobilii din Transilvania, aceştia fiind invitaţi să i se supună. O parte dintre nobilii din cetăţile Braşov, Cluj *(Kolojvar)* şi Sekelbit [396], venind pe ascuns, şi-au adus darurile, arătînd supunere. Apoi au venit şi i s-au supus şi alţii. Cu gîndul că numirea sa ca crai va fi primită de către toţi <nobilii din Transilvania> în chip favorabil, au rămas acolo timp de zece zile. În timpul acesta, din pricină că austriecii erau stăpînii tuturor regiunilor transilvane, scrisorile trimise n-au putut fi duse la destinaţie şi nici vreunul dintre ei <ardeleni> nu a dat semn de supunere. <Turcii> au auzit că va veni asupra lor comandantul oştii austriece, pe nume contele Caraffa [397], cu mulţi ghiauri răufăcători, unii din ei fiind pedestraşi şi alţii călăreţi, ceea ce i-a îndemnat pe cei mai mulţi dintre pedestraşii <turci> să fugă, zicînd: ,,După luptele cu Heissler, noi am risipit pe duşmani''. Cu ostaşii rămaşi nu se putea opune rezistenţă duşmanului care urma să sosească. În privinţa aceasta, căpeteniile de oşti s-au sfătuit şi au găsit că e mai bine să se întoarcă înapoi. Dar craiul Emeric Thököli a grăit: ,,Armata ce se va întoarce nu va fi compactă, iar oastea care se duce împrăştiat este ca şi pierdută. Ghiaurii raiale, precum şi cei din cetăţile şi din fortăreţele de pretutindeni, tăindu-le calea, îi vor nimici pe toţi, iar duşmanul, venind din spate, ne va împresura, în felul acesta vom fi distruşi''. Atunci, luînd şase mii de călăreţi aleşi din rîndurile armatei, el i-a trimis la trecătoarea prin care urma să vină contele Caraffa, iar el, luînd toată armata islamică, s-a întors şi, trecînd prin multe trecători, a venit la locul unde îşi lăsaseră poverile. Oştile care plecaseră înapoi au venit şi ele fără a fi dat lupte şi li s-au alăturat lor. Conducînd astfel oastea cu pricepere, el a călăuzit-o bine, mergînd prin locuri ferite de orice pericol. Apoi oştile au fost lăsate libere, iar el a raportat, în scris, marelui serdar, desfăşurarea expediţiei, precum şi faptul că a rămas la Bucureşti împreună cu generalul Heissler şi cu optsprezece căpetenii căzute în captivitate...

[394] Şerban Cantacuzino (1678–1688), socrul lui Constantin Bălăceanu.

[395] În text: *Sıbin.*

[396] Săcuieni.

[397] În sext: *Kerefe.*

(532) ÎNFRÎNGEREA OŞTII CĂZĂCEŞTI LA GURA RÎULUI OCEAKOV...PLECAREA HANULUI TĂTĂRESC LA OASTEA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<Sosirea la Poartă a miralemului Ebşir Hasan aga de la oastea împărătească, raportînd cele petrecute prin părţile Vidinului>.

(533) El <Ebşir Hasan aga> a mai spus că beilerbeiul de Silistra, care fusese numit ca împreună cu trupele islamice ce i s-au dat să-l înscăuneze pe craiul Emeric Thököli la domnia Transilvaniei, s-au dus la Bucureşti cu oastea maghiară de vreo zece mii de oameni a craiului mai sus-amintit, precum şi cu oastea Ţării Româneşti. Apoi, trecînd prin trecătoarea Rokal[398], au distrus întăriturile de pe drum, formate din copaci, şi fortificaţiile pe care austriecii le denumeau *şanţ* şi care erau aşezate în apropierea pălăncii numite Katri-Ili. Trecînd prin faţa cetăţii numite Bran, aflată la capătul celălalt al trecătorii, şi ieşirea din cîmpie fiind cu neputinţă, au trecut cum au putut peste munţi şi apoi, coborînd în cîmpie, au mers asupra afurisitului celui fără de lege şi nedemnului îndărătnic numit generalul Heissler, care era comandantul oştii austriece. În timpul bătăliei, Thököli <sic>, care era pretendent la tronul Ardealului, şi toţi banii şi nemeşii şi boierii şi notabilii, precum şi toţi afurisiţii de răufăcători, fiind trecuţi prin sabie, afurisitul de Heissler, comandantul ghiaurilor,
176 v. ...şi cele optsprezece căpetenii au fost prinşi şi legaţi în lanţuri. De asemenea, el a mai anunţat că a murit serdarul Ahmed paşa...

(534) EVENIMENTELE ANULUI O MIE O SUTĂ DOI[399]
ASEDIEREA ŞI CUCERIREA CETĂŢII BELGRAD <DE CĂTRE TURCI>

(538) CUCERIREA CETĂŢII IENI-PALANKA

...În ziua aceea Kurd Regeboglu plecase, împreună cu <oştile> eialetului Anatoliei, fiind numit să cucerească Ieni-Palanca ce se găsea în partea Timişoarei şi în faţa pălăncii Ahram. El a raportat că, găsind-o părăsită, a pus stăpînire pe ea. Aceasta <Ieni-Palanka> a fost desemnată ca loc de şedere pentru craiul Emeric Thököli, dîndu-i-se în pază generalul Heissler şi cei optsprezece comandanţi care se găseau închişi sub paza lui.

177 r. ASEDIEREA CETĂŢII ESZEK ŞI ÎNTOARCEREA FĂRĂ CUCERIRE

(539)

...De doi ani cetatea Timişoara a rămas între duşmani, din care pricină legătura cu ea era tăiată, iar cei de acolo îşi pierduseră speranţa de a mai obţine zaherea şi ajutor militar. Marele serdar, descriind toate cuceririle făcute, le-a trimis o scrisoare, promiţînd muhafizului de Timişoara, vizirul <Büyük Giafer Paşa>, că în scurt timp li se va trimite

[398] Adică Rucăr.
[399] 5 octombrie 1690 — 23 septembrie 1691.

zaherea, bani şi ajutor militar. El a trimis scrisori asemănătoare şi locuitorilor acelui ţinut. De asemenea el le-a atras atenţia ca să trimită ştirea îmbucurătoare şi cetăţilor Gyula, Ineu şi Oradea, care au rămas dincolo...

178 r.

SERDARIATUL LUI SULEIMAN PAŞA PENTRU ŢINUTURILE ARDEALULUI (540)

Măria sa marele serdar l-a numit serascher pe beilerbeiul de Sivas, vizirul Silahdar Suleiman paşa, cu scopul de a supune ţara Transilvaniei şi de a-l aşeza pe craiul Thököli Emeric la locul său. Dîndu-i oştile din vilaietul său, din Anatolia şi din Diarbekir, la care s-a adăugat şi Kadana Mustafa paşa şi un număr oarecare de oşti de sacrificiu dintre spahii, precum şi prinţul calgai *(kagılgai)*, cu toată oastea tătărească, au fost trecuţi cu corăbiile la Panciova. Totodată a trimis, predîndu-le tot lor, şi zaherea şi o sumă de bani reprezentînd soldele trupelor din cetăţile Timişoara, Gyula, Ineu şi Oradea.

CUCERIREA CETĂŢII VIDIN ŞI A INSULEI ŞANS[400]

Beilerbeiul de Karaman, vizirul Tursun Mehmed paşa, potrivit însărcinării primite, a mers împreună cu trupele islamice ce se găseau lîngă el la cetatea Vidinului, asediind-o dinspre uscat, iar capudanul Mării Negre, Mezamorta Hagi Hüsein paşa, cu patru caice mari şi cu treizeci de caice mici, precum şi capudanul Dunării, Boşnak Bîyîklî Ali paşa, cu şaizeci de caice, au asediat-o dinspre Dunăre, bătînd-o cu tunurile şi cu puştile şapte zile şi şapte nopţi, fără încetare. Dîndu-se lupte mari, păgînii împresuraţi şi-au pierdut speranţa scăpării. De aceea, austriecii şi ungurii au predat cetatea prin capitulare *(vire)*. Ieşind din cetate, ei au trecut cu corăbiile pe partea cealaltă, în Ţara Românească. Pe *haiduşak* şi pe renegaţi i-au trecut prin sabie.

<Descrierea întăririi poziţiei turcilor la Vidin. Vizirul Tursun paşa aduce la cunoştinţa marelui vizir următoarele> :

Fortăreaţa Firordin[401] şi cetatea Cladova, precum şi oraşul Orşova[402] se află în mîinile duşmanilor şi în afară de acestea, pe mica insulă liniştită care se află la trecătoarea Orşova, pe Dunăre, vreo cinci mii de ghiauri dintre austrieci şi maghiari au aşezat în toate părţile tunuri şi au făcut bastioane şi s-au întărit acolo, avînd cu ei cantităţi suficiente de muniţii şi zaherele şi scopul lor nefast este de a împiedica trecerea corăbiilor islamice şi de a pune stăpînire pe Dunăre.

Reţinîndu-l la paza Vidinului, i s-au dat noului serdar sfaturi în (541)
privinţa cuceririi şi luării sub stăpînire a regiunilor mai sus-arătate. Acesta, potrivit firmanului, lăsîndu-l lîngă Vidin pe capudanul Mării Negre, Mezamorta Hüsein paşa, cu corabia *(çekdiri)* şi cu treizeci de fregate şi cu şaizeci de şăici, a pornit şi s-a aşezat lîngă palanca Firordin. De asemenea şi capudanul Dunării, Ali paşa, pornind pe Dunăre, precum şi

---

400 *Şans-Adası* : e vorba de insula Adakale de pe Dunăre.

401 Localitatea Lerin, lîngă Vidin.

402 În text : *Irşova*.

seraschetul Mazulzade Gürgi Mehmed paşa, mergînd pe uscat, de-a lungul Dunării, cu gaziii ce se aflau cu el, s-au aşezat lîngă palanca Firordin. Ghiaurii asediaţi, neavînd forţe îndestulătoare pentru a rezista, au ieşit prin capitulare condiţionată şi au plecat. Înscriindu-se alte oşti localnice pentru paza sa, li s-au pregătit muniţiile. Pornindu-se de acolo, au mers în oraşul Orşova, iar de acolo la Cladova care, fiind găsită goală, a fost ocupată. Acelora din armată care aveau proprietăţi *(emlak)* li s-au restituit locuinţele şi pămînturile, iar în cetate au fost aşezate oşti localnice. Plecînd şi de acolo, au descins în interiorul văii de mai sus, din faţa insulei mai sus-arătate [403]. Corăbiile flotei împărăteşti s-au oprit după cotitură mai la vale, lîngă un promontoriu. Afurisiţii de răufăcători, aşezînd stîlpi de întăritură în apă şi în spatele lor îngrămădind pămînt, întăriseră astfel insula mai sus-arătată şi puseseră stăpînire pe ea, încît, pe lîngă că nu se putea debarca pe ţărm şi nu se putea intra nici în adăposturi, nu exista nici măcar loc de pus piciorul. De aceea era necesară debarcarea pe malul celălalt şi astfel, scoţîndu-se tunurile din corăbii şi ienicerii intrînd în întărituri, laolaltă cu marinarii din fregate, s-a început lupta. Ghiaurii fără de lege, rezistînd, au luptat în aşa fel încît nu se poate imagina ceva mai mult ca aceasta. În a douăzeci şi patra zi de asediu a sosit în ajutor
(542) şi Arnavut Mehmed paşa. El a îmbarcat imediat în cincizeci de şăici de Dunăre pe pedestraşii albanezi şi, neţinînd seama de tunurile şi de puştile inamicilor legii, a trecut îndată pe lîngă insula mai sus-arătată şi s-a oprit lîngă o altă insulă din apropiere, pe partea Ţării Româneşti. Acolo, el i-a debarcat pe arnăuţi şi făcînd numaidecît adăposturi, a atacat cu tunurile şi cu puştile, derutîndu-i pe ghiauri.

Umilul de mine, autorul [404], am văzut că această insulă, fiind situată puţin mai sus decît insula duşmanului, ‹prin ocuparea ei› el a ars inima duşmanului şi l-a slăbit.

Din partea Rumeliei seraschetul Mehmed paşa, iar din partea aceasta Arnavut Mahmud [405] paşa i-au bătut ca pe nişte maimuţe pe ghiaurii rămaşi . . . Dar afurisiţii, zicîndu-şi că Nişul şi Belgradul sînt în mîinile lor, îşi puneau toată nădejdea în ele, şi îndărătnicindu-se să nu capituleze, se războiau cu îndîrjire.

Auzind însă că Nişul şi împrejurimile sale au căzut în mîinile musulmanilor şi că Belgradul, fiind asediat, a fost cucerit şi mai văzînd cum timp de trei zile şi de trei nopţi leşurile murdare ‹ale ghiaurilor› au curs pe Dunăre prin faţa lor, şi-au pierdut speranţa de a mai primi ajutor şi de a mai scăpa. De aceea, în a douăzeci şi şaptea zi de asediu, ridicînd steagul predării, au cerut iertare.

‹Plecarea ghiaurilor cu ajutorul vaselor turceşti›.

. . . Insula mai sus-arătată a fost cucerită, capturîndu-se treizeci de tunuri mari şi mici şi muniţiile existente acolo şi, ţinîndu-se seama că locul acela de trecere este important pentru trupele islamice, s-a cerut învoire de la marele serdar şi astfel, toate oştile fiind mobilizate, s-a construit acolo o mare întăritură de pămînt, transformînd-o într-o cetate mare.

[403] Adakale.

[404] Adică Silahdar Fîndîklîlî Mehmed aga, autorul cronicii de faţă.

[405] Puţin mai înainte a fost menţionat sub numele de Mehmed.

Pentru paza ei au fost recrutaţi patru sute de ostaşi din trupele locale, cărora li s-au procurat toate cele necesare. Ea a fost denumită Insula şanţului *(Şans-Adası)*. Cu ajutorul lui Allah, în urma cuceririi acestei insule, toată Dunărea a intrat sub stăpînirea islamică şi astfel îngrijorarea aceasta a fost înlăturată în chip fericit.

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC LA POARTĂ (546)

... Fiul mai mare <al hanului>, prinţul calgai Devlet Ghirai, fiind în serviciul împărăţiei, potrivit înaltei dorinţi, a fost trimis cu oastea tătărească să supună ţara Ardealului.

<Sosirea la Poartă a hanului tătăresc şi a unor vase de la Azov şi Oceakov>.

Împreună cu agaua de sansongi [406], Abbas aga, au fost numiţi şase (547)
mii de ieniceri de pază, o mie de ostaşi în armuri *(cebeci)*, cinci sute de tunari, o sută de tunuri şi arabagii, ca şi un număr de oşti de sacrificiu şi două mii de ostaşi egipteni. Peste toţi aceştia a fost numit serascher beilerbeiul de Diarbekir, vizirul Kemankeş Seid Ahmed paşa, fiind încredinţaţi cu toţii în paza lui Allah. Iar în a doua zi a lunii safer <1102> [407], duminică, el, cu toată armata împărătească, pornind de lîngă Belgrad, a plecat, întorcîndu-se spre Pragul fericirii ...

În a cincea zi <a lunii safer> [408], pe cînd şedea acolo, a spus despre ghiaurii care, după ce plecaseră din insula Şans, predînd-o prin capitulare, au venit acolo cu corăbiile islamice : „De ce îi eliberaţi pe aceştia? Oare ei au dat padişahului cetatea? ... ". Luîndu-i prizonieri pe toţi, după ce i-a trimis la Belgrad, a plecat <de la Koblici> şi ajungînd la Şans-Adasî, a vizitat-o. Plecînd şi de acolo, s-a oprit în şesul Cladovei, unde comandanţii de oşti şi Mazulzade Gürgi Mehmed paşa, care aşteptau sosirea sa spre a-i săruta poala, au îmbrăcat *hilaturi*. Apoi, marele serdar, plecînd de acolo, a sosit la Vidin ...

... Însă serviciile aduse de acesta [409] sînt cu mult superioare sluj- (548)
belor făcute de celălalt [410], lucru recunoscut de toţi, căci întreaga Rumelie ieşind de sub stăpînirea imperiului, poporul căzuse în disperare, iar majoritatea locuitorilor, părăsindu-şi ţara, fugise în alte părţi şi se împrăştiase, pe cînd cei rămaşi îşi îndreptau privirile spre Anatolia. În aceste condiţii,
mergînd cu o mică oaste demoralizată şi cu muniţii reduse, el a cucerit din (549)
nou ţinuturile Rumeliei ...

CUCERIREA CETĂŢII LIPOVA ŞI MOARTEA LUI SULEIMAN PAŞA. SERDARIATLU LUI ĞIAFER PAŞA PENTRU DEVASTAREA ŢINUTURILOR TRANSILVANE 178 v.

Serascherul vizir Salahor Suleiman paşa, care fusese însărcinat cu ocuparea Transilvaniei, plecînd de la Panciova, a ajuns cu bine, în două zile, lîngă Timişoara, unde a trimis zaherea şi solde, apoi a chemat în

---

[406] Funcţie în oastea otomană, comandant de ieniceri.
[407] 5 noiembrie 1690.
[408] 8 noiembrie 1690.
[409] Marele vizir (Köprülüzade) Fazîl Mustafa paşa.
[410] Özdemiroğlu Osman paşa, care a recucerit Persia în timpul lui Murad al III-lea (1574—1595).

cortul său pe căpeteniile oştii şi pe muhafîzul Timişoarei, vizirul Ğiafer paşa, şi s-au sfătuit cu privire la locul unde este bine să intre în Transilvania. Au fost de acord cu toţii ca această intrare să se facă din partea Oradiei. Dar apa Mureşului nu putea fi trecută fără pod. Cetatea Lipovei fiind în mîinile duşmanului, aceştia nu-i vor lăsa să construiască podul, iar în cazul cînd s-ar face totuşi un pod şi se va merge mai departe, nu
(550) este bine să fie lăsat în spate un număr aşa de mare de duşmani.

De aceea au hotărît să cucerească mai întîi această cetate şi apoi, construind podul, să meargă în Ardeal. Adunarea a găsit potrivită această părere ...

Atunci vizirul Ğiafer paşa, fiind numit să asedieze cetatea cu oastea de la serhat, a sosit cu un număr oarecare de gazii şi, luînd din cetate [411] cîteva tunuri, s-a îndreptat spre cetatea Lipova şi a asediat-o. După ce au bătut-o timp de trei zile, în a patra zi, făcînd un iureş, au reuşit s-o cucerească. Apoi, făcînd podul peste apa Mureşului, au trecut de partea cealaltă. Iar Ğiafer paşa, luînd tunurile şi trecînd pe lîngă Timişoara, s-a dus la Belgrad, unde a adus la cunoştinţa marelui serdar evenimentele petrecute. Apoi, pornind de acolo şi parcurgînd distanţa, a sosit la cetatea Oradea *(Varat)*.

Pe de altă parte, însă, marele serdar s-a supărat pe Suleiman paşa din pricina cuceririi Lipovei, deoarece nu avea misiunea s-o facă, spunîndu-i că a întreprins un lucru ce nu-i cădea în sarcină şi că a pricinuit distrugerea oştirii fără vreun sens. El a numit atunci ca serdar pe muhafîzul Timişoarei, vizirul Ğiafer paşa, şi l-a trimis în urma lui. Acesta a pornit şi l-a ajuns.

<Moartea lui Suleiman paşa>.

Serascherul vizir Ğiafer paşa luînd oştile islamice, a intrat în Transilvania şi a mers asupra comandantului oştirii austriece, herţogul Preşlav. Însă afurisitul, prinzînd dinainte de veste, a ieşit din Transilvania cu trupele sale diabolice şi a trecut apa Someşului de la graniţa austriacă. Acolo, el şi-a aşezat tabăra cu spatele spre cetatea numită Sătmar *(Sakmar)*. Dar, fiind perioada de creştere a apelor rîului mai sus-arătat şi trecerea peste el fiind cu neputinţă, s-a renunţat la urmărirea lui şi a fost trimis ialî agasî Osman aga numai pentru prinderea de iscoade *(dil)*. Apoi, întorcîndu-se, s-au dus în cetatea Braşovului *(Pıraşova)*. Generalul Veterani *(Feterani)*, care plecase de la Niş, strîngînd zece mii de ghiauri dintre pedestraşii şi călăreţii austrieci şi maghiari, precum şi dintre haiduci, devenise în Transilvania o căpetenie. Atunci, s-a ţinut un sfat şi s-a hotărît să se meargă asupra lui. Dar mai tîrziu s-a căzut de acord să se meargă asupra celuilalt comandat de oşti austriece, numit contele Caraffa, care venise pînă în apropierea cetăţii Cluj [412]. Astfel, în a zecea zi a lunii rebi I <1102> [413], pornind de la Braşov, a doua zi au mers şi s-au aşezat lîngă cetatea Cluj. Poposind acolo timp de trei zile, au trimis populaţiei din cetate de cîteva ori hîrtii, cerîndu-i să predea cetatea. În schimb, se dădea locuitorilor libertatea de a merge împreună cu familiile, corturile şi hrana lor şi de a ajunge

[411] Din Timişoara.

[412] În text: *Kolojvar*.

[413] 12 decembrie 1690.

cu bine la locurile unde doresc. Dar ei n-au luat în seamă scrisorile trimise și s-au pregătit pentru luptă. Atunci bravii gazii, cu vitejia lor firească, precum și oștile tătare, vînătoare de inamici și iuți ca vîntul, așezîndu-se în rînduri, în aripa dreaptă și în aripa stîngă, au înaintat pas cu pas și au atacat orașul cetății <Cluj>. Tăind capetele a șapte sute de ghiauri, pe care i-au găsit, pe ceilalți i-au făcut prizonieri. Devastînd și prădînd lucrurile și luînd femeile și copiii, i-au dat apoi foc <cetății>. Din oastea musulmană doar zece oameni au căzut ca niște eroi martiri, iar vreo treizeci au fost (551)
răniți. A doua zi, plecînd și de acolo, au pornit spre cetatea Sibiului [414]. Într-un sat, cei numiți în avangardă au dat peste o mie de austrieci afuriși care, presupunînd că aceste trupe islamice sînt în număr mic, i-au respins și aceștia s-au prefăcut că fug.

<La sosirea grosului armatei, austriecii au fost prinși și măcelăriți>.

De acolo au ajuns în orașul Turda [415], de unde calgai sultan a trimis tătari pentru a prinde iscoade de prin părțile Sibiului și la Belgradcik [416], Sazsebeș și Sasvaroș și ei au adus prinși de seamă din fiecare cetate. Cînd au fost întrebați despre dușmani, aceștia au spus: „Generalul Veterani a întărit trecătoarea Brașovului și trecătoarea pe unde a mers craiul Emeric Thököli, precum și celelalte trecători, tăind copacii, și a venit apoi cu oastea de la Sibiu. Iar Mihail Apafi, fiul fostului crai al Transilvaniei, strîngînd la Togaraș [417] pe toți răufăcătorii pedeștri și călări din Transilvania, i-a omorît pe toți demnitarii pe care i-a găsit acolo, afară de cei care se aflau lîngă craiul Emeric Thököli. El i-a învinuit că au trimis scrisoare la osmanlîi și li s-au supus de curînd, acceptîndu-l pe Emeric Thököli la crăiie. Ceilalți demnitari ai raialei din Transilvania au fost supuși de către acesta prin puterea sabiei". Ei au mai dat de știre că herțogul care se afla lîngă cetatea Sătmar, trecînd dincoace de apa Someșului cu oastea austriacă, a intrat în Transilvania și cu cincisprezece mii de ghiauri a sosit la cetatea Cluj. Mai înainte, cînd craiul Emeric Thököli intrase în Transilvania, trimisese de trei-patru ori scrisori oamenilor săi și nobililor din Transilvania, cerîndu-le supunere. Dar maghiarii care plecaseră cu aceste scrisori, negăsind cale să ajungă și să intre în cetăți și neputîndu-le preda, veniseră cu ele înapoi și serascherul vizir Ğiafer pașa a trimis scrisori de încurajare pentru supunerea lor, dar n-a putut să aducă la supunere pe nici unul dintre ei. Din teama pe care o aveau față de sabia austriacă, supunerea Transilvaniei nu a fost posibilă sub nici un chip. Față de această situație, toți demnitarii de la graniță și emirii tătari s-au sfătuit între ei și și-au zis: „Chiar dacă vom merge înainte, trecătorile fiind ocupate de dușmani, n-avem o cale de ieșire și dacă trecătorile rămase în urmă vor intra și ele sub stăpînirea dușmanilor, atunci, în această vreme de iarnă grea, toate oștile islamice vor fi distruse cu siguranță". De aceea mulțumindu-se cu (552)
atîtea izbînzi și distrugeri cauzate în țară, ei au găsit mai cu cale să iasă la liman. Așa că, plecînd de acolo, de la varoșul Turda, cînd veneau spre tre-

414 În text: *Sıbin.*

415 În text: *Nurda.*

416 „Belgradul cel mic": Alba Iulia.

417 Făgăraș.

cătoarea Sebeşvar, au dat peste vreo trei mii de austrieci care fuseseră însărcinaţi cu paza acelei trecători, pentru a împiedica trecerea trupelor islamice. De îndată, voinicii, viteji din fire, înconjurîndu-i din toate părţile, i-au atacat ca nişte lei, încît mulţi dintre aceştia au fost trecuţi prin tăişul sabiei, iar acei care au scăpat cu viaţa au căzut în mîinile oştilor tătare. Cu ajutorul lui Allah cel preaînalt, toate cetăţile şi pălăncile dintre cetatea Sătmar şi împrejurimile cetăţii Sibiului, împreună cu varoşurile lor, au fost incendiate, iar femeile şi copiii, împreună cu avuţiile şi cu proviziile lor, au căzut în mîinile trupelor islamice devastatoare. În afară de cei omorîţi, au căzut <în mîinile trupelor islamice> circa trei mii de austrieci. Oştile islamice desemnate pentru această expediţie asupra Transilvaniei, pornind după *Ruz-î Kasîm* <26 octombrie>, cu voia lui Allah, au suferit destul din pricina zăpezii, a ploilor şi frigului, căci zăpada, ajungînd pînă la pieptul cailor, a închis drumurile, iar oştile pedestre nu s-au mai putut mişca. Umblînd timp de două luni prin Ardeal, au trebuit să se culce pe zăpadă. Din această cauză, atît oamenii, cît şi animalele au rămas fără puteri şi chiar multe animale au murit, gaziii rămînînd astfel pedeştri. Pe de altă parte, producîndu-se şi o mare lipsă <de provizii>, atît ei, cît şi animalele lor au slăbit aşa de mult, încît greutăţile şi suferinţele pe care le-au îndurat <au fost cum> nu s-au mai văzut niciodată. În special cea mai mare parte a ostaşilor tătari rămînînd pedeştri, beii şirinilor şi ai nogailor [418], precum şi mîrzacii din Crimeea şi ceilalţi demnitari tătari s-au adunat la un loc şi s-au năpustit asupra lui calgai sultan, spunîndu-i: „Allah să te blesteme atît pe tine, cît şi pe tatăl tău ! Ce-i cu atîtea suferinţe pe capul nostru, din cauza voastră? Ruinîndu-ne pe noi, voi aţi sădit în Crimeea smochini şi ne-aţi stins gospodăriile. Ce interes aveam noi în această expediţie de ne-aţi tîrît pe aceste drumuri, pe această vreme de iarnă cumplită şi ne-aţi adus această ruşine? Osmanlîii au luat tot ce aveau de luat şi, terminîndu-şi treburile, au plecat în vilaieturile lor. De ce trebuia ca noi să fim purtaţi pe aceste văi înguste pentru interesele voastre? Motanul de tatăl tău s-a dus la Istanbul să lingă strachina osmanlîului. Nu-l vrem nici pe el ca han şi nici pe tine calgai. Nu vrem nici hanlîcul lui şi nici calgailîcul tău. Ce foloase avem că am lăsat Crimeea şi am venit să iernăm în alte ţinuturi? Dacă el s-a plictisit de hanat, nu se va mai găsi oare om în locul lui? Că doar nu e lipsă de oameni vestiţi. Să dea Allah ca amîndoi să pieriţi din lumea asta!" Astfel, i-au dojenit cu mii de blesteme, batjocorindu-le cinstea în faţa oştii. De acolo au pornit şi au plecat cu bine la cetatea Oradea, iar de acolo au mers lîngă cetatea Timişoara. De acolo, serascherul vizir Ğiafer paşa, descriind cuceririle făcute de către paşă şi prinţul calgai, a trimis arzul la Pragul fericirii împreună cu cei prinşi de la austrieci . . .

Iar în ziua de douăzeci şi trei a lunii rebi I [419], într-o marţi, cele raportate fiind aduse la cunoştinţa Pragului împărătesc, s-a dat învoire armatei. Din partea marelui vizir s-au trimis beilerbeiului de Oradea, vizirul Şahin Mehmed paşa, două mii de galbeni pentru cheltuieli, o blană, soldă pentru ostaşii apărători, zaherea, precum şi scrisoare de încurajare.

---

418 Triburi ale tătarilor.

419 25 decembrie 1690.

180 r.
SERDARIATUL MARELUI VIZIR FAZÎL MUSTAFA PENTRU PĂRȚILE UNGUREȘTI (562)

... S-au trimis porunci beilor Moldovei[420] și Țării Românești[421] (563)
să aducă, din cetatea Camenița, la București douăsprezece tunuri *balimezza* de cîte cincisprezece sau douăzeci de ocale, în vederea supunerii cetăților Sibiu, Brașov și Cluj din Ardeal.

Muhafîzul Cameniței, Kahraman Mehmed pașa, chemînd la un sfat (564)
pe comandanții de serhat, a spus : „Am da <o parte> din tunuri, deoarece în cetate sînt multe, dar aceasta nu este treaba unor păzitori ai cetății și nici a voievozilor din Țara Românească și Moldova. Cum va fi oare posibil transportul acestor tunuri, în timp ce craiul leșesc stă la malul Nistrului? Cinci sau zece mii de ghiauri călăreți vor veni într-o noapte, îi vor ajunge din urmă și le vor captura. Pentru aceasta e nevoie de cel puțin două mii de tătari călări dintre ostașii otomani". Atunci, fiind chemați beii <Țării Românești și Moldovei>, aceștia nu au putut lua asupra lor <transportul tunurilor>.

<Se renunță la tunurile de la Camenița>.

183 r.
DESCRIEREA SITUAȚIEI MARELUI VIZIR ÎN PĂRȚILE UNGUREȘTI (583)

<Plata soldelor oștii cu condiția de a fi majorate. Adunarea oștii islamice la Belgrad și sosirea vaselor cu zaherea din Rusciuk și Nicopol>.

CUCERIREA CETĂȚII TITEL (585)

... Capudanlîcul a fost dat lui Uzun Mustafa, unul dintre căpeteniile flotei, dîndu-i-se sfaturi să ocupe trecătoarea Tisei și împrejurimile Salankemenului *(Islankamin)* și să nu lase flota dușmană să treacă în părțile acestea ... Trupele de gardă ale lui Bekir pașa erau formate din diferite categorii de ostași. Din pricina supărărilor pe care le-a pricinuit, el a fost mazilit, acordîndu-i-se sangeacul Lipova ...

Dîndu-li-se solda pe un trimestru, și <*serdenghecitiii*> au fost însăr- (586)
cinați să transporte zaherea la Timișoara, împreună cu chehaiaua lui Kemankeș Ahmed pașa. Beilerbeiul de Silistra, vizirul Topal Hüsein pașa, împreună cu trupele sale de gardă și cu oastea eialetului său, precum și craiul Emeric Thököli[422], cu opt mii de ostași maghiari, fuseseră, în timpul iernii, desemnați cu paza Timișoarei. Oastea craiului Emeric Thököli, împreună cu bașcapudanul său, Sapanoș Mihail[423], au rămas lîngă Hüsein pașa ... <iar ei au fost invitați la ordia împărătească>.

În Ardeal, el <Thököli> luase mai înainte prizonieri pe generalul Heissler *(Haizer)*, împreună cu optsprezece comandanți austrieci.

---

[420] Constantin Cantemir.

[421] Constantin Brîncoveanu.

[422] La 16 septembrie 1692 acesta fusese recunoscut de către sultan crai al Ungariei.

[423] Căpetenia oștii lui Thokoli.

183 v. <Thököli este invitat la marele vizir. El cere ca Heissler şi ceilalţi comandanţi să fie daţi din nou în paza sa. Închiderea acestora în satul Yeşnige>.

(591) MOARTEA MARELUI VIZIR FAZÎL MUSTAFA PAŞA ÎN TIMPUL LUPTELOR DE LA SALANKEMEN . . .

(595) OCUPAREA CETĂŢII LIPOVA DE CĂTRE GHIAURI

În a treia zi a lunii zilhiğğe [424], într-o luni, Bahadîr aga, vizirul prealuminatului han, avînd sub comanda sa aproape 7 000 de ostaşi tătari, la care adăugase încă un număr de şapte sute de soldaţi voluntari, a fost trimis în părţile Varadinului, ca să treacă în spatele taberei ghiaure.

<Descrierea trecerii austriecilor de la Varadin la Seghedin>.

S-a dat de ştire că un comandant de-al lor s-a dus şi a trecut peste apa Mureşului, pe partea Timişoarei, la Cenad, de unde a asediat cetatea Lipova şi au bătut-o timp de trei zile şi, în a patra zi, musulmanii împresuraţi au fost nevoiţi să predea cetatea prin capitulare, dar <ghiaurii>, nerespectînd condiţiile capitulării, l-au luat prizonier pe sangeacbeiul *(mirliva)* Bekir paşa din Malatia, cu toate trupele de pază ale cetăţii, punînd astfel stăpînire pe cetate . . .

(596) În a douăsprezecea zi a lunii zilhiğğe [425], miercuri, beilerbeiul de Sivas, vizirul Deli Ömer paşa, împreună cu oastea sa de gardă şi cu oastea eialetului său şi cu trei mii de tătari şi cu trei mii de spahii silihdari, avînd harabale, cămile şi catîri, a transportat la apărătorii Timişoarei şapte mii de chile de zaherea, întorcîndu-se în a unsprezecea zi după plecare. Acest ajutor ajungînd într-un timp cînd gaziii musulmani se găseau într-o mare strîmtoare, cei din cetate au prins noi puteri . . .

(599) . . . În a şaptesprezecea zi <a lunii zilhiğğe> [426], luni, a fost trimis hatt-i humaiun prealuminatului han, prin Arab Salahor Beşir aga. I s-a poruncit ca, trecînd la Panciova, să cerceteze acele părţi pentru paza cetăţilor Timişoara, Ineu, Gyula şi Oradea, pînă ce, odată cu sosirea zilelor de iarnă, duşmanul se va retrage din acele ţinuturi . . .

Mai înainte, pe cîmpul de bătălie de la Strigoniu *(Estergon)* căzuseră prizonieri în mîinile hatmanului de Lemberg *(Ilbav)*, din armata leşească, vizirul Mustafa paşa din Mitilene, căruia i s-au fixat ca preţ de răscumpărare şaptezeci de mii de guruşi, şi Binamaz Halil paşa, căruia i s-au fixat ca preţ de răscumpărare 45 000 de guruşi. Abia sosiseră prin chezăşia voie-
185 r. vodului Moldovei [427] şi ei s-au şi întîlnit cu marele vizir . . .

(601) EVENIMENTELE ANULUI O MIE O SUTĂ TREI [428]

(606) <Trimiterea unor sume de bani, drept soldă, apărătorilor Timişoarei, printr-un grup de ostaşi în care se afla şi Thököli, principele Transilvaniei>.

---

[424] 28 august 1691.
[425] 6 septembrie 1691.
[426] 11 septembrie 1691.
[427] Constantin Cantemir.
[428] 24 septembrie 1691 — 11 septembrie 1692.

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR ŞI LUAREA CORĂBIILOR LOR (607)

În a douăzeci şi doua zi [429], duminică, capudanul de Dunăre, Bîyîklî Ali paşa, venind de la serdar, i-a spus următoarele : „Am aflat de la iscoadele mele care au sosit că afurisiţii răufăcători au trecut apa Tisei, cu un mare număr de corăbii, în apropierea cetăţii Seghedin şi că, mai înainte de aceasta, oastea lor lipsită de noroc a trecut peste podul din faţa cetăţii Varadin în şesul Seghedin şi că de acolo au pornit în părţile Ardealului, iar oştile lor de pedestraşi, precum şi zaherelele lor, au fost trimise după ei, cu corăbiile, pentru ajutor"...

<Lupta cu austriecii pe Dunăre lîngă cetatea Varadın şi înfrîngerea acestora>.

... Spre sfîrşitul lunii safer [430], afurisiţii de răufăcători, aşezîndu-se (608)
cu tabăra lor nenorocită lîngă cetatea Oradea, se gîndeau s-o asedieze. Acestea fiind raportate serdarului Halil paşa de către emirii de margine, el a invitat în cortul său pe demnitarii oştii şi s-au sfătuit în această privinţă. Agaua de ieniceri, Ekinli Mehmed aga, luînd cuvîntul, a spus : „Cetăţile Oradea, Ineu şi Gyula fiind aşezate în mijlocul unor mlaştini, ele au posibilitatea să reziste cîtva timp. În situaţia de faţă, ceea ce trebuie să facem este să aşezăm trupele de pază în cetatea Timişoara, asigurîndu-le cantităţi suficiente de zaherea, şi să ne ocupăm aşa cum se cuvine de aranjarea treburilor de acolo. Pentru aceasta e nevoie însă ca să mergeţi acolo personal, împreună cu toată oastea islamică, deoarece altfel este absolut cu neputinţă desemnarea de ostaşi, ei fiind un grup de alaiuri fără căpătîi, iar ţara fiind întinsă. De aceea ei nu vor intra în cetate şi vor pleca în alte părţi". Această părere fiind întemeiată, ea a fost primită.

<Urmează relatarea plecării oştii la Timişoara>.

Ei au trecut cu bacuri *(üstü-açık)* deschise şi cu plute pe partea cealaltă a Dunării, în cîmpia Panciovei. Îndată după ei a trecut şi serdarul Koğia Halil paşa, ducînd zahereaua ce se pregătise, şi au pornit cu toţii. A patra zi au ajuns lîngă Timişoara unde, după ce au predat zahereaua, s-au sfătuit din nou. În timpul sfatului s-a pus întrebarea : „Într-adevăr oştile satanice s-au dus cu gîndul de a asedia cetatea Oradea ? Care este modalitatea de a se trimite ajutor gaziilor musulmani închişi acolo şi cum este posibilă înlăturarea pagubelor pricinuite de duşmanii legii ?". Cu toţii au răspuns : „Nu există altă cale decît aceea de a merge asupra lor. Dar fiind vremea cînd apele cresc, va fi necesară construirea cîtorva poduri, cu mii de greutăţi, în unele locuri. Altfel trecerea peste ape este cu neputinţă".
Tocmai în clipa aceea a sosit şi un om din cetatea Oradea cu o scrisoare. Se 185 v.
anunţa că sînt mari dificultăţi în primirea de ajutoare şi zaherele.

<Se cerea totuşi ca ajutorul să fie dat la primăvară, altfel cetatea era ameninţată>.

Sangeacbeiul de Bolu [431], Fîndîk Mustafa paşa, care se găsea la ordia (609)
imperială, a fost numit muhafîz pentru Timişoara, iar trupele de pază au fost tratate cu bunăvoinţă. Înaintaşul său, vizirul Kandilği Hüsein paşa,

[429] 14 noiembrie 1691.
[430] 12—21 noiembrie 1691.
[431] Ţinut în Anatolia.

a fost scos afară. După o şedere de douăsprezece zile, plecînd de acolo, <marele vizir> a ajuns cu bine la Belgrad ... Prealuminatului han i s-a dat învoire să plece în Crimeea, împreună cu oastea tătară. Căpetenia curuţilor, Emeric Thököli, s-a dus în cele două pălănci unde-şi avea reşedinţa, luînd cu el şi pe generalul Heissler şi pe comandanţii austrieci care erau închişi la Vişniţa. El le-a dat drumul, în schimbul membrilor familiei sale, care se găseau în mîinile împăratului Austriei. Beilerbeiul de Sivas, vizirul Deli Ömer paşa, a fost numit la paza Vidinului ...

... Pe vizirul Topal Hüsein paşa, beilerbei de Silistra, pe care <serdarul > l-a adus la Timişoara, l-a reţinut ca muhafîz de căpetenie pentru paza Belgradului ...

(614) UCIDEREA LUI EKINLI MEHMED AGA, AGAUA DE IENICERI

Mai înainte, pe cînd Fazîl Mustafa paşa era muhafîz de Oceakov, agaua de ieniceri, Ekinli Mehmed aga, se afla ca *haseki* [432] la oastea de ieniceri *(ocak)*. Atunci el intrase la Babadag în legătură directă cu acesta. Apreciind priceperea sa, cînd <Fazîl Mustafa paşa> a devenit mare vizir l-a adus <pe Ekinli Mehmed aga> şi l-a făcut chehaia de zağargi şi al trupelor de gardă. Astfel, încredinţîndu-i toate treburile oştirii şi dîndu-i încuviinţarea de a rezolva multe probleme, spusele acestuia ajunseseră atît de influente şi atît de puternice încît erau totdeauna acceptate şi niciodată refuzate şi nimeni nu era mai mare peste el ...

<Din această cauză Ekinli Mehmed aga a fost ucis la Istanbul>.

187 r.

(615) MAZILIREA HANULUI TĂTĂRESC SAADET GHIRAI [433] ŞI NUMIREA LUI SAFA GHIRAI [434] CA HAN

<Tătarii erau nemulţumiţi de Saadet Ghirai>.

De aceea, crîmlenii au început să se întrebe cu nemulţumire, zicîndu-şi : „Oare s-au terminat prinţii din Crimeea, încît tronul Crimeei să rămînă unui chior?". Apoi, începînd să se agite şi înţelegîndu-se cu oştile de nogai, de cerchezi şi de calmuci, nu i s-au supus deloc. În orice caz, hanul, fie prin rugăminţi, fie prin puterea sabiei, a strîns vreo zece mii de tătari dintre tătarii din Crimeea şi din Bugeac. Pentru ca să se mai strîngă oaste, el a pornit încet-încet, şi, cînd, trecînd prin Moldova şi Ţara Românească,
(616) a ajuns la Porţile de Fier de la Dunăre, a auzit de înfrîngerea oştii islamice.

< Ajungînd tîrziu la armata otomană, hanul a fost de îndată mazilit, în locul lui fiind numit Safa Ghirai>.

(619) <Potrivit cu un hatt-ı humaiun eialetul Silistra a fost acordat lui Gaşlı Mahmud paşa; mai înainte aici fusese mutasarıf Topa Husein paşa, acum serdar de Belgrad>.

(620 — 636) <Sosirea lui Thoköli la ordia împărătească, primirea fastuoasă organizată de demnitarii
(637) turci, închinarea lui la scara împărătească şi plecarea la Yeni-Palanca>.

... În ziua aceea [435], marţi, chehaiaua de capugii al marelui vizir a fost chemat din Moldova şi aruncat în închisoare ...

[432] Ostaş din garda palatului, din rîndul baltagiilor sau al bostangiilor.
[433] Saadet Ghirai (1691—1692).
[434] Safa Ghirai (1692—1699).
[435] 16 martie 1692.

<Transferarea vizirului Şahin Mehmed paşa, de opt ani beilerbei de Ineu *(Yanova)*, (640)
de la acel serhat la Diarbekir>. (641)

ÎNFRÎNGEREA GHIAURILOR ŞI CUCERIREA FORTĂREŢEI INLEK DE PE MALUL FLUVIULUI DUNĂREA

În peştera numită Inlek, care se află pe malul Dunării, mai sus de Orşova, pe partea Timişoarei, s-au închis vreo trei mii de oameni de adunătură, dintre răufăcătorii austrieci şi maghiari veniţi din Transilvania. Malurile stîng şi drept ale Dunării fiind formate din stînci mari, nu exista nici un drum. Iar în spate se aflau de asemenea stînci mari. În faţa ei existau temeliile unei cetăţi vechi. Peştera era înconjurată din trei părţi cu ziduri şi, în afara ei, se aflau şanţuri. Afurisiţii, punînd stăpînire pe ea, construiseră întărituri noi dincolo de şanţuri, în toate părţile, făcînd-o mai rezistentă ca o cetate. Ea a fost înţesată cu tunuri şi cu ghiauri pedeştri şi puşcaşi. Afară de aceasta, în faţa ei, pe malul Dunării, au făcut adăposturi umplîndu-le cu tunuri şi cu puşcaşi şi, punînd astfel stăpînire pe Porţile de Fier ale Dunării, au tăiat drumurile de transport al zaherelelor spre Belgrad. Cînd s-a raportat la Curtea împărătească precum că nu mai este cu putinţă intrarea şi trecerea corăbiilor islamice, a fost numit beilerbeiul de Oceakov, Gaşlî Mahmud paşa, ca serascher, cu scopul de a-i alunga pe duşmanii legii din acel loc, ca şi mai înainte, şi de a le distruge adăposturile, dîndu-i-se sub comandă, pe lîngă trupele sale de gardă, şi oastea eialetului său. De asemenea, i-au mai fost daţi şi valiul de Nicopol, precum şi capudanul Bîyîklî Ali paşa, cu flota imperială, precum şi chehaiaua lui Thököli, împreună cu oastea maghiară. Potrivit înaltelor porunci, fiind trimis şi micul mirahor Abdi aga, au fost expediate totodată şi porunci pentru ridicarea în masă a tuturor bărbaţilor capabili de luptă. Potrivit firmanului, şi serascherul Mahmud paşa, după ce şi-a adunat oastea cu care a fost trimis, a trecut cu corăbiile în partea Orşovei şi, cu încredere în Allah, găsind pe malul Dunării un loc potrivit, s-a aruncat deodată asupra lor <a ghiaurilor>, dînd iureş şi atacîndu-i cu săbiile. La prima ciocnire ghiaurii au fost înfrînţi şi cei mai mulţi au fost trecuţi prin sabie. Vreo patruzeci dintre ei au fost prinşi şi legaţi cu lanţuri. Au fost luate două fortăreţe şi două tunuri şi toate întăriturile lor. Ceilalţi afurisiţi demni de iad, care au scăpat de loviturile săbiilor, s-au retras spre gura peşterii şi au început să se lupte din nou. Pînă la urmă, serascherul Mahmud paşa a trecut în partea Rumeliei, în faţa peşterii, cu două tunuri *kolomborna* şi cu humbabale, iar un număr de ostaşi din trupele sale de gardă şi ale eialetului său şi dintre zaimii şi timarioţii din Nicopol au intrat în adăposturi ...

Aşezînd tunurile, au tras cu ele fără încetare de pe malul celălalt al (642)
Dunării în aşa fel încît afurisiţii, neputîndu-se menţine, au fugit în peşteră. Atunci trupele serascherului Mahmud paşa au stat la pîndă în adăposturile cucerite, aşteptînd prilejul. Vreo trei sute de levenzi din flota imperială, împreună cu chehaiaua lui capudan paşa şi cu levenzii unei corăbii mari şi cu Salih paşa, care venise în ajutor de la Belgrad, au pornit de pe uscat. De asemenea şi capudan paşa a venit şi el pe Dunăre cu douăzeci de şăici de Dunăre. Astfel, au format cu toţii trei cete şi în a şaptesprezecea zi a lunii şaban <1103> [436], într-o vineri dis-de-dimineaţă, au înaintat cu toţii cu strigăte ...

[436] 3 mai 1692.

Trimiţînd în grabă corăbiile încărcate cu zahereaua miriei şi cu muni-
ţiile ce trebuiau duse la Belgrad, ele au fost însoţite de oameni anume
însărcinaţi şi trimişi de-a lungul Dunării pentru a le duce la destinaţie cu
o zi mai devreme. Iar capudan paşa, oprindu-se cu flota împărătească prin
părţile Inlekului, Orşovei şi Porţilor de Fier şi ţinînd sub supravegherea sa
corăbiile încărcate cu zahereaua miriei şi celelalte caice mari şi mici rămase
în urmă, n-a lăsat să zăbovească caicele care soseau, ci le trecea dincolo de
ghirdapuri. Cetăţile Cladova, Porţile de Fier, Orşova, Inlek, Porcea, Tah-
talî şi Golumbaci *(Guvercinlik)*, care, potrivit firmanului, urmau să fie
reparate anul trecut şi să se aşeze ostaşi de pază în ele, rămăseseră totuşi
în starea în care se găseau. Repararea şi paza lor era importantă, căci toate
sînt strîmtori greu de străbătut, stîncoase şi înguste. Dacă ele nu vor fi
îngrijite, atunci, ferească Allah, duşmanul legii nu va sta liniştit şi, chiar
dacă nu va putea să facă vreun rău, nu va înceta totuşi de a provoca griji
gaziilor musulmani. În a douăzeci şi doua zi a lunii mai sus-arătate [437],
joi, sosind scrisoarea capudanului prin care se înştiinţau cele de mai sus,
(643) aceasta a fost supusă Pragului împărătesc. Apoi prizonierilor li s-a dat
drumul, iar gura peşterii Inlek a fost închisă cu piatră şi cu var. Întăritu-
rile au fost refăcute. De asemenea, s-au trimis firmane prin oameni pentru
ca, în afară de Adakale *(Şans-Adası)*, care se află în faţa Orşovei, <pre-
tutindeni> să se înceapă reparaţiile şi refacerile. Au fost numite trupele de
pază necesare. Mahmud paşa, din pricina lipsei de zaherea, a părăsit Orşova
şi s-a dus să descindă pe cîmpia Cladovei.

RĂSCOALA IENICERILOR LUI KEMAL CEAIRI

. . . În a douăzeci şi cincea zi [438], duminică, măria sa padişahul îşi
petrecea timpul cu plăcere în grădina sa particulară. Fiind inspirat de Allah,
între două rugăciuni [439] a făcut o plimbare în oraş, travestit, şi întîl-
nind pe unul de la serhat, l-a întrebat de unde vine. Acesta
(644) i-a spus : „Vin de la cetatea Oradea. De cinci luni ghiaurii asediază cetatea.
Am adus jalba musulmanilor impresuraţi, care au mare nevoie de zaherea
şi de ajutor şi care sînt în mare suferinţă. Sînt cinci zile de cînd am predat-o
marelui vizir şi totuşi nici pînă acum n-am obţinut un răspuns satisfăcă-
tor". Atunci zelul său islamic trezindu-se şi fiindu-i milă de starea sărmani-
lor acelora, s-a dus în odaia bolnavilor de la harem, ce se afla în oraş, şi
i-a scris marelui vizir un hatt-i humaiun : „De cinci zile nu s-a dat răspuns
(645) oamenilor care au adus plîngerea de la cetatea Oradea. Ghiaurii să ocupe
cetatea Oradea sau să aud că ei au venit în jurul Belgradului ?".

<În urma acestui fapt se ţine un sfat la locuinţa marelui vizir şi se iau hotărîri>.

S-au înţeles şi au trimis, în scris, porunci ilustre ca beilerbeiul de Rumelia, Arnavut Mahmud paşa, să meargă cu ceata sa de gardă şi cu oastea eialetului său şi, mergînd direct la Belgrad, să treacă de acolo la Panciova pentru a veni în ajutorul <celor de la Oradea>. Serdarul Dunării,

---

[437] 9 mai 1692.

[438] 12 mai 1692.

[439] Spre chindie.

Boşnak Hüsein paşa, care mai înainte de aceasta fusese beilerbei de Oceakov, a fost coborît din rang, ridicîndu-i-se titlul de vizir pentru vina de a fi lăsat ca cetatea Vidinului să fie cucerită de ghiauri.

<El a primit funcția de caimacam al Istanbulului>.

În hîrtia sosită de la Fîndîk Mustafa paşa se spunea : „Iscoade tri-
mise în interiorul ținuturilor <duşmane> au adus ştirea că ghiaurii se strîng
şi se mişcă pentru a veni asupra cetății Oradea. Pentru aceasta ei au numit
oameni care să curețe drumurile şi să repare podurile. Apoi, se gîndesc ca
venind în mare grabă, să se năpustească asupra cetății, iar dacă nu vor
izbuti au de gînd să lase un număr oarecare de ghiauri lîngă cetate.
Pornind apoi cu tabăra lor lipsită de noroc, ei se gîndesc să întîmpine
oştile islamice în părțile acestea [440]. Între ei <austrieci> şi francezi dîndu-se
lupte mari, cînd împăratul de la Viena a propus maghiarilor din oraşele 193
<Ungariei> să meargă la război împotriva francezilor, ori să plătească
tribut, aceştia au ezitat, spunînd că „oştile islamice şi tătare vin asupra
noastră şi noi abia ne vom putea apăra țara". De aceea, între ei au loc
tulburări. Pe drumul ce duce la Belgrad, în apropierea Timişoarei, se află
un pod pentru oaste, construit pe apa Timişului. Ghiaurii călăreți, venind
într-o noapte pe neaşteptate, l-au distrus dîndu-i foc. Neputîndu-se cunoaş-
te motivul acestui fapt, a doua zi ei s-au repezit sub zidurile cetății. Su-
pusul de mine, la rîndul meu, ieşind cu oastea din cetate, duc mereu lupta (646)
pe şes". În scrisoarea sosită din partea craiului Emeric Thököli se făcea
cunoscut că iscoadele lui, venite de prin părțile leşeşti, au dat de ştire că
împăratul Austriei [441] a ataşat oştii prințului Ludovic [442] douăzeci de mii
de austrieci, punîndu-i la paza <cetății> Ezsek *(Össek)*.

<În scrisoarea lui Thököli se mai spuneau următoarele> :

„Herțogul de Brandenburg, de teama craiului Suediei, nu a dat ajutor oştilor împăratului austriac care este împotriva Franței şi a osmanlîilor. Împăratul creştin ar fi trimis ştire comandantului Transilvaniei, generalului Veterani, ca să meargă lîngă Timişoara. De asemenea, l-ar fi sfătuit şi pe prințul Ludovic, ca făcînd pod peste rîul Tisa, la Seghedin, să treacă cu oastea ce se află lîngă el în partea Timişoarei, pentru a se întîlni cu celelalte <oşti austriece>, în vederea asedierii Timişoarei. Auzind însă că armata otomană a pornit spre cetatea Essek, au renunțat din nou la asediul pus la cale. Atunci, au socotit mai potrivit ca generalul Veterani să rămînă în Ardeal, cu şase mii de oameni şi cu două mii cinci sute de ghiauri, care asediau cetatea Oradea. De asemenea, a socotit potrivit ca generalul *Nikara*, rămînînd la cetatea numită Caşovia *(Kaşa)*, să fie desemnat comandant şef pentru apărarea tuturor cetăților din Ungaria centrală, precum şi pentru apărarea populației țării. Comandantul maghiar, *Koş Mihai*, care se afla la paza cetății Menghiup <?>, trecînd de partea noastră . . . ni s-a supus nouă în situația de față. El ne-ar fi căutat în țările maghiare, în Transilvania, precum şi în celelalte locuri, venind pînă la Oradea. Împreună cu el şi alți cîțiva comandanți de margine şi-ar fi luat angajamentul, jurînd, ca atunci cînd oastea otomană va veni în ajutorul

[440] În părțile Oradiei.
[441] Leopold I (1657—1705).
[442] În text: *Luiz*.

Oradiei, ei să se supună de îndată şi, atacîndu-i cu săbiile pe austrieci, să-i înfrîngă şi să ne predea cetăţile de sub stăpînirea lor. De asemenea, de la unii dintre nemeşii ardeleni a venit ştirea că populaţia din ţara Transilvaniei, fugind din pricina asupririi austriece, s-a refugiat prin munţi şi că toţi, procurîndu-şi arme de luptă, cînd au primit vestea că trupele islamice vin prin acele părţi, s-au pregătit să-i atace pe austrieci. Se face rugămintea ca aceştia să fie protejaţi sub toate formele şi să nu fie jefuiţi
(647) de ostaşii musulmani. Mai înainte, pe cînd <turcii>, plecînd din pricina generalului Veterani, ajunseseră la Porţile de Fier ale Transilvaniei, generalul mai sus amintit ieşise, la rîndul său, din Sibiu şi se apropiase de Porţile de Fier, cu scopul de a veni în ajutorul celor din peştera Inlek, după ce mai înainte îl trimisese pe prinţul Conte, locţiitorul său, împreună cu trupele de avangardă, spre a intra în cetatea Sebeş [443]. Auzind însă de cucerirea şi supunerea peşterii, ei au fost cuprinşi de teamă şi s-au întors în Transilvania. Aceştia fac pregătiri pentru a aduna, pe cursul rîului Mureş, zaherea în cetatea Lipova şi în prezent strîng bacuri pentru a aduna şi transporta zahereaua în apropierea Belgradului transilvan [444]. Împăratul Austriei, spre deosebire de anul trecut, s-ar interesa de formarea unei flote mai mari pe Dunăre, în aşa fel ca în corăbiile cele mai mici să încapă cîte cinci mii de luptători. Pe capudanul nostru de Kanizsa l-am trimis la leşi''.

(661) <Thököli mai arată că, după informaţiile primite, Sobieski ar fi trecut de partea Franţei, părăsind alianţa cu Austria. Urmează rezultatele tratativelor de pace cu Austria>.

După multe certuri, renunţînd la unele pretenţii de-ale lor, au ajuns în cele din urmă la următoarele hotărîri : Vorbele definitive ale solilor austrieci au fost acelea că locurile pe unde se află trupele lor, precum şi pămînturile aparţinînd cetăţilor cucerite de ei şi cetăţile împresurate, precum şi drumurile închise de ei în ţara Transilvania, în care se află oştile lor, să rămînă în mîinile lor ...

Îndeosebi cetăţile care se află în prezent în mîinile austriecilor, precum şi ţinuturile dependente de cetăţi, vor rămîne sub administraţia lor. Cetăţile Timişoara, Oradea, Ineu şi Gyula, formînd un ţinut aparte, drumurile care fuseseră închise în timpul acestei lupte vor fi deschise, iar fortificaţiile dintre cetăţile mai sus-amintite fiind desfiinţate, ele vor rămîne sub administraţia împărăţiei osmăneşti, ca mai înainte, pentru ca oştile marelui Devlet să poată intra în cetăţile mai sus-arătate. Ţara Transilvaniei, fiind un vilaiet creştin, aşa cum este specificat şi în tratate *(ahidname)*, va fi sub protecţia ambelor părţi şi fiind pusă în vechea ei stare, urmează să plătească în fiecare an, aşa cum se obişnuia, haraciul şi peş-
(662) cheşul către Înalta Poartă ...

(666) <Austriecii cer din nou cetăţile. Ei mai pretind ca Ardealul să le rămînă lor, vrînd totodată să le fie predat şi Thököli. Dar cererea nu le este satisfăcută>.

[443] Caransebeş.

[444] Alba Iulia.

OCUPAREA CETĂŢII ORADEA DE CĂTRE GHIAURI (669)

A doua zi, duminică, caimacam paşa, după ce s-a închinat la picioarele înaltului tron, a adus la cunoştinţa înaltului palat, în arzodasî, precum că ghiaurii, după ce au constrîns-o prin înfometare, au cucerit şi au pus stăpînire pe cetatea Oradea înainte de sosirea ajutoarelor, după şapte luni de asediu, în noaptea de Kadir [445]. El a mai adăugat că ghiaurii haiduci au luat sub controlul lor drumurile ce duc la Belgrad, săvîrşind numeroase crime. Atunci bostangibaşiul Regeb aga, din Adrianopol, a fost însărcinat să îndepărteze pagubele lor din acele regiuni, fiind trimis în acest scop cu vreo trei sute de bostangii. În a douăzeci şi opta zi a lui <şevval> [446], luni, surorile prealuminatului padişah Baihan Han şi Güher Han, venind la Adrianopol, li s-a dat fiecăreia cîte o locuinţă specială.

Beilerbeiul de Diarbekir, vizirul Şahin Mehmed paşa, sosind de la graniţa ungară, în a cincea zi a lunii zilhiğğe [447], luni, caimacam paşa l-a condus la măria sa padişahul, în arzodasî din sarai, unde a sărutat mîna padişahului, care i-a zis : „Fiind lipsit de orice avere şi de orice venit, ai stat fără de cele necesare vieţii tale şi cu inima zdrobită, timp de opt ani, închis, în cetatea Ineu, îndeplinind astfel cu prisosinţă serviciile tale faţă de legea noastră...”. 195 v.

EVENIMENTELE DIN ANUL O MIE O SUTĂ PATRU [448] (681)

Mai sus-numitul Safa Ghirai fusese numit han datorită celor cincizeci de pungi de ruşfet pe care le dăduse fostului mare vizir. Fiind un beţiv şi un hrăpăreţ, îndată ce a ajuns în Crimeea, el a început să stoarcă bani de la bogaţi. Pe cei care nu-i dădeau îi omora, iar pe unii îi trimitea în surghiun. În felul acesta, un mare număr dintre ei, fugind, părăsiseră locurile lor. Astfel a strîns multă avere. Din pricina aceasta populaţia ţării şi locuitorii de acolo, precum şi beii de şirin şi de nogai, s-au scîrbit de el. Sosind vremea expediţiei, nimeni nu s-a dus lîngă el... Cu mii de promisiuni şi făgăduinţe, şi la nevoie cu forţa, el a strîns vreo zece mii de tătari, dar cînd a venit la graniţa Ţării Româneşti, aceştia s-au răsculat zicînd : „Nu-l vrem pe acest han asupritor şi tiran şi nu mergem cu el în expediţie”. Cînd au vrut să se întoarcă înapoi, hanul şi chehaiaua capugiilor <de la Palat>, Iusuf aga, le-au reproşat zicîndu-le : „De ce faceţi asemenea lucru în timpul expediţiei şi tocmai la graniţă?”... (682)

<Oastea tătară nu se supune şi se întoarce în Crimeea, iar hanul se duce în Bugeac. Noul han, Hagi Selim Ghirai, se prezintă la padişah, care îi spune următoarele :> (684)

„Să-ţi faci pregătirile necesare cu o zi mai devreme, spre a fi gata de plecare şi, atrăgînd oastea tătară, să aştepţi în Bugeac gata de a porni asupra duşmanului, din orice parte ar veni el. Anul acesta e deja tîrziu.

[445] Noaptea zilei de 26 ramazan 1103 (12 iunie 1692), venerată de musulmani.

[446] 13 iulie 1692.

[447] 18 august 1692.

[448] 12 septembrie 1692 — 1 septembrie 1693.

Cu ajutorul lui Allah, în primăvara anului viitor te vei alătura oştii mele
imperiale, împreună cu armata tătărească, pe care o vei pregăti după
196 r. posibilităţile ce le ai !".

(685) FAPTELE MARELUI VIZIR LA GRANIŢA UNGARIEI ŞI REPARAREA CETĂŢII
BELGRAD. ÎNTOARCEREA ŞI SOSIREA LA POARTĂ

<Se descrie plecarea marelui vizir Hagi Ali paşa la Belgrad> şi întinderea unui pod peste Dunăre la Panciova>.

196 r.
(686) Întărind cetatea [449] în limita putinţei, au pus în ea şi tunuri. În timpul
acesta, beilerbeiul de Rumelia, Arnavut Mahmud paşa, transporta zaherea
în cetăţile Timişoarei şi Gyulei, cu trupele de spahii, pentru ca spre sfîr-
şitul lunii mai sus-arătate [450] să se întoarcă şi să intre în Belgrad. Dar
prinşii, precum şi cei care fugiseră din armata austriacă, au anunţat că
duşmanii legii, trecînd Dunărea pe la Varadin, au plecat în părţile Seghe-
dinului, cu scopul de a ajunge la Timişoara. Atunci toţi comandanţii
oştirii au fost invitaţi în cortul marelui vizir, în ziua de vineri, douăzeci
(687) şi şapte ale lunii mai sus-arătate [451], şi sfătuindu-se între ei, au hotărît ca
apărarea cetăţilor Timişoara, Ineu şi Gyula, precum şi a acelor ţinuturi
este o datorie faţă de lege, dar, în cazul cînd se va porni cu toată armata
imperială în acele părţi, va fi nevoie de cîteva poduri... S-a spus :

„Din prudenţă, o parte din armata imperială să fie trimisă la Timi-
şoara şi dacă duşmanul se va gîndi să vină asupra cetăţii, atunci va fi
nevoie să meargă cu toţii în ajutor, iar dacă nu <va veni> atunci e mai bine
să se pornească cu toată armata". S-a spus că deocamdată gîndul duşma-
nului legii de a veni asupra Timişoarei nu este cunoscut. Dacă se va porni
cu toată armata, aceasta va dura mult...

196 v. Cu o oaste de peste cincisprezece mii de oameni, cărora li s-au ală-
turat şi craiul Ungariei de mijloc, Emeric Thököli, cu două mii de luptători
pedeştri şi călări din oastea sa, şi după ce s-au dat şi soldele pentru apără-
torii din cetăţile Timişoara, Ineu şi Gyula, în sumă de 60 000 de guruşi,
a doua zi, trecînd Dunărea peste podul de la Panciova, ei s-au aşezat acolo.
În a cincea zi a lunii safer [452] pornind şi de acolo, în a şaptea zi [453] au ajuns
în apropierea Timişoarei. Acolo li s-au distribuit zahereaua, soldele şi
muniţiile. Făcîndu-se cercetări în privinţa ostaşilor austrieci şi primindu-se
vestea că ei s-au retras, el [454] a raportat aceasta marelui vizir. După con-
sfătuire, vizirul Topal Hüsein paşa a fost reţinut pentru paza Timişoarei,
iar restul trupelor islamice a primit porunca de a se întoarce la ordia
imperială.

(692) <Trimisul regelui Angliei, venind de la Viena, soseşte la Belgrad cu scopul de a mijloci
pacea între înaltul Devlet şi Austria, dar moare îndată după prezentarea în faţa marelui vizir>.

(693) În a şaptesprezecea zi [455], într-o marţi, au fost invitaţi la palatul
marelui vizir : vizirii, ulemalele, comandanţii militari, precum şi bătrînii din
oaste împreună cu solii Angliei şi Ţărilor de Jos *(Niederlande)*, iar scri-

[449] Belgradul.
[450] 3—12 octombrie 1692.
[451] 9 octombrie 1692.
[452] 16 octombrie 1692.
[453] 18 octombrie 1692.
[454] Mahmud paşa.
[455] 24 martie 1693.

soarea adusă fiind tradusă, s-a văzut că în ea se spunea: „Renunţînd la ţara Transilvaniei, cetăţile Ineu, Timişoara şi Gyula de la graniţa Ungariei să fie sub stăpînirea Austriei, iar frontiera să se fixeze pe partea cealaltă a Dunării. Ţările Ucrainei şi Podoliei şi cetatea Cameniţa, precum şi vilaieturile Ţara Românească şi Moldova şi ţinuturile din Bugeac, cu toate anexele lor, să nu fie date [456] în stăpînirea craiului <leşesc>, iar Moreea să rămînă în mîinile Republicii Veneţiene. Astfel, dacă, de azi încolo, din partea Sublimei Porţi nu se va ivi vreun amestec sau atac în nordul Dunării, atunci să încheiem pace pe termen de cîţiva ani". 198 r.

... În timpul acesta, sosind ştirea morţii lui Cantemir [457], beiul (697) Moldovei, în a treisprezecea zi [458], duminică, locul său a fost acordat lui Constantin, fiul lui Duca [459], cel care mai înainte, cînd regele Poloniei pusese stăpînire pe Iaşi, către sfîrşitul anului 1094 [460], fiind domn în Moldova, căzuse prizonier la o mănăstire în mîinile mai sus-numitului crai. Fiind adus din Istanbul, în a treisprezecea zi a lunii mai sus-arătate [461], într-o duminică, prin mijlocirea marelui vizir el a îmbrăcat *hilat* în arzodasî, primind şi cucă şi *süpürghe*, şi şi-a plecat faţa la picioarele înaltului tron. Atunci i s-a spus: „Să nu asupreşti raiaua şi să te fereşti foarte mult de tiranie, căci dacă nu vei sluji cu devotament îţi voi tăia capul". I s-a dăruit din partea sultanului buzdugan şi un cal împodobit frumos cu harnaşament încrustat cu pietre scumpe. În a şaptesprezecea zi [462], joi, vizirului Ismail paşa, agă de ieniceri, i s-a acordat eialetul Damasc.

UNELE EVENIMENTE DE LA SERHATUL ISLAMULUI (699)

În a douăzeci şi doua zi [463], miercuri, sosind scrisoare de la muhafîzul Belgradului, serascherul vizir Ğiafer paşa, <în ea> se da de ştire astfel: „Şandor Gaşpar, chehaiaua craiului Thököli, care a fost numit să transporte cîte o mie de chile de grîu la cetăţile Ineu şi Gyula, potrivit firmanului, cu trupele sale de cavalerie, precum şi cu oamenii pricepuţi ai voievodului Ţării Româneşti, trecînd de la Belgrad la Panciova, a întîlnit în multe locuri cete de ghiauri. Atunci chehaiaua, aşezîndu-şi călăreţii în dreapta şi în stînga sa, pînă a ajuns la Timişoara a dat în trei locuri peste cetele duşmanilor, dar, cu ajutorul lui Allah, pe mulţi dintre ei i-a trecut prin sabie, iar pe unii i-a prins. Apoi, chehaiaua luînd cantitatea necesară de zaherea pentru cetatea Gyula, iar valahul *(Eflaklu)* luînd şi el o cantitate oarecare de zaherea pentru cetatea Ineu, cînd au ajuns la rîul Mureş, muhafîzul Timişoarei, vizirul Topal Hüsein paşa, le-a ataşat oastea compusă din pedestraşii trupelor din cetate, din timarioţii şi zaimii beiului de Alep, oşti din trupele Rumeliei, la care a adăugat şi oştile de sacrificiu dintre spahii şi silahdari, dîndu-le şi corăbii, numind peste ei pe alaibeiul de Alep. Însă Mureşul fiind revărsat din cale afară, iar pe malul celălalt fiind un loc cu ape periculoase, era nevoie numai de călăreţi.

---

[456] În text: *virilmeyub*, în loc de *virelüb*: „să fie date".
[457] Constantin Cantemir.
[458] 19 aprilie 1693.
[459] Constantin Duca (1693–1695).
[460] 31 decembrie 1682 — 20 decembrie 1683.
[461] 19 aprilie 1693.
[462] 23 aprilie 1693.
[463] 27 mai 1693.

De aceea intendentul mai sus-numit a trimis înapoi, cu trupele amintite mai înainte şi cu valahul *(Eflaklu)* două sute treizeci şi şapte de chile din cele o mie de chile de grîu transportate. Apoi, punîndu-şi trupele de călăreţi ca pază, el a transportat şi a depozitat în cetatea Gyula cele şapte sute şaizeci şi trei de chile de grîu. O parte din trupele sale a aşezat-o la Gyula, ca observatori, cu scopul de a veni în ajutor în caz de nevoie, iar cu cea mai mare parte a oştii sale s-a pregătit pentru a porni la incursiune... Şandor Gaşpar, după ce s-a sfătuit cu valiul Mehmed paşa şi cu luptătorii musulmani localnici, a luat din cetate un număr de călăreţi şi peste două sute de pedestraşi şi caice. Astfel a făcut o incursiune pe malurile rîului Tisa, între cetăţile Solnoc şi Oradea, luînd din cîteva oraşe numeroase vaci, mulţi cai şi multe prăzi. El a dat celor din Gyula patru sute de vaci, dintre care unele la preţ mic, iar altele chiar fără bani. A mai dat, de asemenea, încă şaptezeci şi doi de boi, tot fără bani, trupelor de ieniceri gebegii şi tunarilor, iar toată zahereaua capturată a predat-o în întregime gaziilor, fără a reţine ceva pentru el; aceasta le va ajunge pe vreo trei luni. Fiindcă de opt luni nu văzuseră carne, ‹turcii› s-au bucurat mult. Şi în cetatea Ineu s-a trimis un mare număr de vaci, iar valahul *(Eflaklu)*, ridicînd zahereaua de la Timişoara cu corăbii şi cu care, a transportat-o la Ineu. Cînd chehaia lui Thököly a sosit în apropierea rîului Mureş cu oastea sa mai sus-arătată, a trimis de la cetatea Seghedinului la Lipova călăreţi şi pedestraşi în număr de cinci sute, ostaşi de-ai cetăţilor Cenad, Seghedin, *Martoş*, *Süpoşka* şi *Sekete*, îmbarcîndu-i în douăsprezece corăbii
(700) mari, cu tunuri şi muniţii, iar el îi urmărea de pe uscat, păzindu-i. Primind vestea că trupele de însoţire se întorc de la Gyula, ‹duşmanii› au mers pe urmele lor, în timp ce valahul *(Eflaklu)* nu se întorsese încă de la Ineu. Cînd afurisiţii ‹austrieci›, ajungîndu-i din urmă, s-au arătat caraulelor trupelor de însoţire, acestea l-au anunţat pe sus-numitul chehaia care, la rîndul său, a stat la pîndă în părţile Cenadului cu cei două sute şaizeci de soldaţi maghiari ce-i avea cu el. Apoi, atacîndu-i pe afurisiţii cei fără de lege, după multe lupte, marele Allah a hotărît înfrîngerea afurisiţilor. Şi au trecut prin sabie pe comandanţii de la Cenad şi Martoş, ca şi cea mai mare parte a oştilor lor. Iar capudanul de Sapoşka a fost prins cu cinci steaguri ale cezarului şi cu vreo douăzeci de afurisiţi. Iar afurisiţii pedestraşi şi cei cu muniţiile, prinzînd de veste, au fugit înapoi întorcînd corăbiile în direcţia cursului apei. De acolo ‹chehaiaua› s-a întors cu
198 v. bine, lăsînd şi în cetatea Timişoarei un mare număr de vaci şi cai, pe un preţ scăzut. De aceea supusul chehaia a fost trimis la Pragul împărătesc împreună cu prinşii şi cu steagurile luate. Prinşii au relatat astfel: „De la Seghedin spre Lipova mergeau trei sute de ostaşi pedestraşi austrieci cu douăsprezece corăbii încărcate cu muniţii. Oastea aceasta care s-a ciocnit şi căpetenia *(kapudan)* de Seghedin au fost însărcinaţi să dea de veste la Lipova. Însă pe drum s-a abătut nenorocirea peste ei. În Ardeal, Veterani este başgeneral. Lîngă el n-a venit încă noua armată şi el stă acolo cu vechea oaste. În afară de oştile austriece rămase la locul de iernat, nu s-au strîns încă trupe noi şi nu s-au adunat la un loc. Şi anul acesta francezii fac o expediţie împotriva austriecilor. Se spune că le-au luat iarăşi unele tîrguri şi cîteva oraşe. Trei amirali au fost însărcinaţi din partea austriacului împreună cu locurile ce atîrnă de el, şi gaziii musulmani se vor sătura de prăzi multe. De cînd Transilvania a intrat în mîna austriacului,

acesta a umplut cetățile de acolo cu oști austriece, punînd stăpînire peste toată țara. Punîndu-și armata să ierneze acolo, ținutul acela a devenit locul ghiaurilor și tot acolo el își alcătuiește armatele pe care le trimite la serhatul Islamului. Pînă ce Transilvania nu va fi luată în stăpînire, nu e posibilă ocuparea altor țări". În a douăzeci și treia zi a lunii mai sus-arătate[464], luni, marele vizir l-a ospătat pe padișah în cortul său... Acolo au fost invitați toți vizirii, ulemalele și căpeteniile de oști și s-a ținut sfat în privința aceasta. Acolo marele serdar a spus: „Dacă dușmanii vin și asediază Belgradul, în el se află treizeci de mii de apărători, care au zaherea și muniții pentru un an, la orice fel de forțare din partea dușmanilor vor putea rezista timp de șase luni". Atunci au căzut cu toții de acord
ca marele serdar, împreună cu toată armata islamică, să pornească împo- 199 r.
triva Transilvaniei.

Această hotărîre fiind raportată la Pragul împărătesc, s-a emis și (703)
hattișeriful cuvenit și astfel s-a mers la Rusciuk pe drumul Hezargradului[465] și al Șumlei, de unde, după adunarea trupelor islamice, s-a hotărît să se treacă în partea Țării Românești, iar de acolo să se meargă în Transilvania.
Atunci au fost numite puternice detașamente pentru strîngerea de zaherea (704)
de-a lungul drumurilor și pentru construirea unui pod nou, spre a se trece pe la Rusciuk în partea Țării Românești, iar un ciorbagiu dintre trupele de tunari a fost trimis să transporte tunuri din cetatea Belgradului la Giurgiu...

PLECAREA MARELUI VIZIR SPRE TRANSILVANIA (706)

... În a treisprezecea zi[466], duminică, chehaia capugiilor <de la (707)
Curte> Abdi aga, care mai înainte se dusese cu *hilat* și cu sabie la hanul tătăresc, a venit de la ordie, iar mai sus-numitul han venea să se alăture oștii islamice. Ținîndu-se sfat, s-a trecut de la Rusciuk pe partea Țării Românești, cu scopul de a se merge asupra Transilvaniei. Pe cînd mergeau apărătorii cetății <Belgradului>, vizirul Ğiafer pașa a comunicat marelui vizir cele relatate de cei trei ostași francezi fugiți din tabăra austriacă.

<Despre asedierea Belgradului și cererea de ajutor>. (708)

Atunci <marele vizir> și demnitarii preaînaltului han și comandanții tătari au hotărît să renunțe la expediția împotriva Transilvaniei, spre a merge cu toată oastea islamică în ajutorul Belgradului...

... La al optulea popas, cînd au descins la Ieșiloğlu[467], a sosit (709)
Cerchez bei din partea hanului tătăresc, aducînd vestea că oastea tătărească s-a așezat în fața Silistrei; la al treisprezecelea popas, era a cincisprezecea zi[468], duminică; ajungînd la locul numit Rusciuk, s-a dat ordin ca oastea să fie aranjată pentru alai...

---

[464] 27 iunie 1693.
[465] Razgrad (Bulgaria).
[466] 16 august 1693.
[467] „Fiul celui verde", „crud".
[468] 18 august 1693 (de fapt marți).

199 v. A doua zi, luni, beiul Țării Românești[469], venind cu cîțiva oameni din suita sa, s-a întîlnit cu serdarul și a doua zi, marți, <au sosit tunurile cerute de la Belgrad>...

SOSIREA HANULUI TĂTĂRESC CU ARMATA GINGHIZIDĂ ȘI SFATUL ȚINUT ÎN PRIVINȚA TRECERII PESTE DUNĂRE; PLECAREA ÎN TRANSILVANIA

În a nouăsprezecea zi[470], într-o joi, beilerbeiul de Adana, Cerchez Ibrahim pașa, venind cu oastea eialetului său, s-a alăturat armatei imperiale. În ziua aceea, sprijinitorul împărăției otomane, ilustrul han al Crimeei, prealuminatul Selim Ghirai han, sosind a descins în cîmpia Giurgiului din fața Rusciukului, cu peste o sută de mii de ostași tătari iuți ca vîntul. A doua zi, sosind onorata zi de vineri, măria sa hanul a fost invitat la ordia împărătească. Au fost trimise caice din flotă și corăbii din schelă și astfel hanul a trecut încoace, în partea Rusciukului. Lîngă schelă au fost așezate corturi și umbrare, iar marele serdar l-a salutat <pe han>, împreună cu chehaia și cu ceaușbașî și, potrivit obiceiului vechi, cu aianii și dregătorii împărăției și cu silahdarii și cu agalele lor...

(710) <Urmează descrierea unui consiliu militar>.

Atunci măria sa hanul cel ilustru, începînd să vorbească, a spus: „De cîțiva ani încoace oastea tătărească, neunindu-se cu armata Casei otomane, nu a izbutit să aducă vreun serviciu față de supușii lui Allah și nu a putut să săvîrșească fapte bune. În acest an binecuvîntat, credeți oare potrivit să mergem în părțile Ardealului?". ... Discutînd cu toții această problemă, au căzut de acord să pornească spre Ardeal. Cînd hanul și marele serdar au venit din nou la sfat, cei de acolo s-au rugat pentru îndeplinirea celor drept chibzuite de prealuminatul han... Cînd s-a pus în discuție de la care schelă urmează să se treacă peste Dunăre și pe
(711) ce drum anume să se meargă și prin care trecătoare să se treacă în Ardeal, s-a spus că dacă vor trece pe la Giurgiu în fața Rusciukului, atunci în partea Țării Românești va fi nevoie de un pod peste apa numită Argeș. De asemenea și unele mlaștini vor trebui să fie umplute. De aceea, este sigur că pe drumurile de acolo vor întîmpina greutăți. Voievodul Țării Românești, precum și oamenii cunoscători ai acelui vilaiet, potrivit cunoștințelor lor, au anunțat că cel mai potrivit și cel mai ușor drum este prin localitatea Turtucaia[471], care se află la douăsprezece ore mai la vale de Rusciuk și unde se poate ajunge traversînd patru menziluri. Tot de aici se poate trece Dunărea cu caice numite bacuri. De asemenea au mai spus că, mergîndu-se apoi de-a lungul marelui rîu, numit Argeș, se va trece prin trecătoarea Plazan[472], care e drumul spre Ardeal, și la al optulea popas se va trece prin trecătoarea numită Brașov. Ei au spus că acesta este drumul cel mai indicat pentru a intra în Transilvania. În cele din urmă, s-au hotărît să facă potrivit acestui gînd bun și astfel sfatul a luat sfîrșit ...

---

[469] Constantin Brîncoveanu.

[470] 21 august 1693.

[471] În text: *Tutrakan*.

[472] Bran.

Potrivit obiceiului vechi, cînd au ajuns la schelă cu alai şi cu meterhanea, şi-au luat rămas bun unul de la altul <hanul şi marele serdar> şi, tot cu ajutorul caicelor, <hanul> a trecut spre Giurgiu şi s-a dus la oastea sa... A doua zi, duminică, au fost trimise la vadul Turtucaia cincizeci de bacuri şi alte caice din schelă... În a douăzeci şi patra zi [473], marţi, s-a dat poruncă pentru trecerea paşalelor şi a oştilor din provincie, aflate dincolo, în partea Ţării Româneşti. Atunci s-a trimis înaltă poruncă pentru ca oastea de pedestraşi din Rumelia, arnăuţii pedestraşi, precum şi guvernatorul sangeacurilor Avlonia şi Dolonia [474], Kaplan paşa, să treacă Dunărea într-un loc potrivit de prin părţile Vidinului şi să se alăture ordiei împărăteşti. De asemenea, capudanul Dunării, Alı paşa, a primit poruncă să meargă cu corăbiile flotei împărăteşti la Belgrad pentru a se îngriji de paza lui, iar chehaia lui, cu cîteva şăici, să aibă grijă de paza ţinuturilor dintre Porţile de Fier şi Belgrad. În ziua aceea, marele serdar, descriind evenimentele petrecute pînă atunci, le-a adus la cunoştinţa Pragului împărătesc prin aga de ceremonii, Bairam aga.

... Şi în a douăzeci şi şasea zi [475], joi, oastea de ieniceri a plecat spre (712) vadul Turtucaia, iar arhiva *(defterhane)* [476], precum şi celelalte condici au fost depuse spre păstrare în cetatea Rusciuk.

... A doua zi [477], vineri, pornind de la Rusciuk, marele serdar, împreună cu toată oastea imperială, a ajuns la locul de popas numit Palatin <?>. Aici, sosind prinşii trimişi de muhafîzul de Belgrad, vizirul Ğiafer paşa, au adus vestea că armata austriacă n-a pornit încă în nici o parte şi că trupele ei sînt adunate pe malurile rîului Tisa... Tot în ziua aceea au scris că ghiaurii răufăcători au venit în mare grabă la Varadin şi că e posibil să vină şi asupra Belgradului. În a doua zi a lunii zilhiğğe [478], într-o miercuri, au ajuns la locul de popas Turtucaia şi au descins lîngă locul de trecere. 200 r.

<Sosirea unei ştiri privind intenţiile austriecilor de a asedia Belgradul>.

La nouă zile după ce oştile islamice au început să treacă Dunărea, (713) s-a terminat trecerea lor pe partea Ţării Româneşti. În ziua următoare, vineri, pornindu-se de acolo, s-au aşezat la locul de popas numit Tengea [479]. În ziua aceea marele serdar şi-a întins cortul lîngă apa Argeş, într-un loc din apropierea oştii, unde se găsea oastea tătărească. Acolo, pregătindu-se un ospăţ, a fost invitat măria sa hanul şi au venit şi toate căpeteniile şi toţi bătrînii din oaste, precum şi cei invitaţi pentru sfat. S-a spus de asemenea că „ghiaurii nedemni, trecînd rîul Sava, se gîndesc să asedieze Belgradul. De aceea trebuie să fie ajutaţi imediat cei de acolo. Pentru aceasta se cere să renunţăm de a mai merge în Transilvania prin trecătoarea *Plazen* şi trebuie să mergem de-a lungul Dunării, prin Ţara Românească, pînă la Porţile de Fier [480]. Dacă Belgradul va fi asediat, să-i dăm ajutor de pe uscat şi de pe Dunăre, şi dacă nu va fi asediat, atunci ne va fi uşor să

---

[473] 27 iulie 1693.
[474] Ţinuturi în Albania.
[475] 29 iulie 1693.
[476] Textual: „depozitul de condici".
[477] 13 iulie 1693.
[478] 4 august 1693.
[479] Teleajen (?).
[480] În text: *Demir-Kapu.*

mergem în Ardeal, potrivit intenţiei noastre de mai înainte, pentru că Ardealul va rămîne în partea dreaptă a Dunării"[481]. Ceata care spera să obţină prăzi din Transilvania susţinea : „Venirea ghiaurilor asupra Belgradului se face precis cu scopul de a ne îndepărta de Transilvania în anul acesta binecuvîntat. De aceea, o parte din armată să meargă acum în ajutorul Belgradului, iar noi se cuvine să mergem încotro am pornit şi să nu ne întoarcem din drumul nostru". Celălalt grup susţinea : „Ferească Allah, dacă ghiaurii reuşesc încă o dată să pună mîna pe Belgrad, atunci din toată Rumelia nu se va alege nimic şi, chiar dacă vom cuceri toate ţinuturile din Ardeal, aceasta nu va compensa Belgradul. De aceea, ceea ce trebuie să facem este ca din acest menzil să se întoarcă oştile de pedestraşi, arnăuţi şi oastea din Rumelia care a rămas în urmă şi care se află încă în jurul Nicopolului, iar Mahmud paşa, care a sosit înarmat mai uşor, să se ducă în grabă înapoi şi să întoarcă oastea din Rumelia şi trupele de arnăuţi şi pedestraşi, împreună cu cîteva paşale, chiar din locul unde se află ele, mergînd apoi de-a lungul Dunării, să-i ducă de la Rusciuk şi Nicopol spre Belgrad, pînă la Vidin şi abia după aceea, ele să se alăture ordiei împărăteşti, într-un loc potrivit. Iar din partea aceasta, trupele armatei împărăteşti să-şi schimbe drumul fixat mai înainte, pe care urma să se meargă spre Transilvania, şi să înainteze de-a lungul Dunării, prin partea Ţării Româneşti, pînă în dreptul Vidinului. În felul acesta se va răspîndi ştirea că oştile islamice, renunţînd la expediţia în Transilvania, s-au îndreptat spre Belgrad cu scopul de a-i veni în ajutor, iar duşmanul legii va auzi aceasta. Pînă ce noi vom ajunge în acele locuri, vom afla cu siguranţă dacă ei[482] intenţionează sau nu să meargă asupra Belgradului, sau au de gînd să îndepărteze oastea islamică de Transilvania. În cazul acesta, informîndu-ne asupra situaţiei, vom proceda după nevoie. În cazul că ei nu vor asedia Belgradul, atunci putem intra în Transilvania prin trecătoarea Sebeş[483] şi Lugoj de lîngă Porţile de Fier, ce se află în apropierea Vidinului. În felul acesta, ne vom continua drumul şi nici măsurile luate mai înainte nu vor fi zadarnice. De asemenea nici ghiaurii din Transilvania, fiind surprinşi de mişcarea noastră, nu vor lua măsuri pentru a închide trecătorile". Astfel au căzut de acord asupra celor discutate...

(714) Chiar în ziua aceea, au fost trimişi paşale şi ceauşi de curte să construiască poduri pe Argeş, Olt şi Ji<u> şi să curețe drumurile pînă la Porţile de Fier. În a şaptea zi a lunii mai sus-arătate[484], luni, pornindu-se de la locul mai sus-arătat, a fost trecut fără pod, cu picioarele, şi rîul Argeş şi au fost traversate locurile de popas Göl-Başî[485] şi Vadova[486] şi, ajungînd la locul numit Cîmpia Hodi, s-au oprit acolo pentru a poposi o zi. Pornind apoi şi de acolo, au trecut prin locurile de popas Benaske[487], Goroza[488], Visora[489] şi Sorba[490] şi s-au aşezat pe malul rîului Olt. Acesta este un rîu

[481] Potrivit direcţiei în care mergeau turcii, de la Turtucaia spre Porţile de Fier.
[482] Austriecii.
[483] Caransebeş.
[484] 9 august 1693.
[485] „Capătul ghiolului".
[486] Valea (?), Vadul (?).
[487] Beneşti (?).
[488] Grozea (?).
[489] Viişoara (?).
[490] Corabia (?).

care se varsă în Dunăre în fața Nicopolului și se află la o jumătate de oră de Kule[491]. Plecînd și de acolo au trecut prin Kartamova[492] și cînd au descins la locul de popas numit Potil[493], a sosit din partea vizirului Ğiafer pașa, muhafîz de Belgrad, prin tătarul său, o scrisoare, prin care acesta anunța că cetatea Belgradului este asediată <de austrieci>. A doua zi, ajungînd la Sava, au descins pe malul rîului Jiu și au trecut peste podul nou construit. A doua zi au trecut și locul de popas numit Komestani[494]. În ziua următoare, în a șaisprezece a zi a lunii mai sus-arătate[495], într-o miercuri, cînd au ajuns la menzilul numit Dinu[496], din fața cetății Vidin, în ziua aceea a sosit din nou jalba *(arzmahzar)* muhafîzului de Belgrad, vizirul Ğiafer pașa, precum și a celorlalți mahomedani asediați, prin care, în afară de venirea armatei austriece, ce fusese anunțată mai înainte, se mai înștiința și faptul că în prezent ghiaurii nedemni, trecînd cu toții pe (715)
podul construit peste rîul Sava, s-au așezat pe cîmpia Belgradului...

ASEDIUL BELGRADULUI. RENUNȚAREA LA EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA TRANSILVANIEI ȘI AJUTORUL DAT CELOR ASEDIAȚI LA BELGRAD

<În urma unui sfat ținut cu comandanții oștilor musulmane, marele vizir cere întoarcerea acestora la Belgrad>.

...De aceea, au început să treacă Dunărea spre partea Vidinului (716)
aflat în față. În a douăzeci și patra zi a lunii mai sus-arătate[497]...

COPIA HATT-I HUMAIUNULUIU

200 v.

Din cuprinsul scrisorii tale[498] se vede că, mai înainte, sfătuindu-vă cu toții, ați trecut Dunărea prin locul numit Turtucaia, cu scopul de a merge în părțile Transilvaniei, dar că nefasta armată a dușmanului legii punînd stăpînire pe împrejurimile Belgradului, ați pornit spre Porțile de Fier, de pe partea cealaltă a Dunării, avînd în vedere Transilvania. De asemenea se mai vede că a doua zi, vineri, oastea de Rumelia, care a pornit spre Nicopol, a ajuns în cîmpia Vidinului, iar duminică oastea tătărească a trecut fluviul Dunărea, pregătindu-se caice pentru echipamentele hanului și șăici din flotă pentru hanul însuși și că s-a dat firman ca luni oastea de ienicei să treacă Dunărea...

<Mahmud pașa se îndreaptă de la Cladova spre Semendria>.

---

[491] Turnu <Măgurele>.

[492] Craiova (?).

[493] Probabil în apropiere de Balta Potelu.

[494] Comănești (?).

[495] 18 august 1693.

[496] De fapt *Diu*, denumirea Vidinului.

[497] 26 august 1693.

[498] A marelui vizir către sultan.

(717) ANUL O MIE O SUTĂ CINCI[499]

TRECEREA MARELUI VIZIR, PLECAREA SPRE BELGRAD ŞI FUGA GHIAURILOR ÎN CÎMPIA VIDINULUI

<Transporturi de zaherea şi muniţii la Belgrad. Luptele din timpul asedierii Belgradului de către austrieci>.

(721) ... La un sfat militar s-au spus următoarele: „În faţa acestei si-
tuaţii, dacă lăsînd <Belgradul> vom merge în părţile Varadinului sau în
părţile Transilvaniei, atunci duşmanii legii, care sînt cu armele în mîini
şi care acum sînt în apropierea noastră, auzind de trecerea noastră pe
Dunăre şi de pornirea noastră spre Transilvania, se vor întoarce fără
202 r. îndoială... Ceea ce trebuie să facem acum este ca, fără să pierdem vremea,
să aşezăm aici[500] trupe de ajutor şi să depunem cantităţi suficiente de
zaherea în cetăţile Timişoara şi Gyula, dintre cetăţile padişahului, aflate
pe malul celălalt, şi apoi să ne îngrijim de situaţia acestor locuri de serhat
şi să facem ordine în treburile lor. Aceste lucruri sînt mai importante şi
mai folositoare decît trecerea în partea Zemlinului. De aceea, au fost de-
semnate trupe suficiente pentru transportul de zaherea...

(726) Luni, în a douăzeci şi şaptea zi a lunii mai sus-arătate[501], beiler-
beiul de Rumelia, Mahmud paşa, a fost numit comandant spre a trece
<zaherea> dincolo, la Panciova şi a o păzi cu oastea eialetului său şi cu
trupele de pedestraşi şi de călăreţi arnăuţi. Astfel, au fost trecute dincolo,
în partea Timişoarei, cu caicele de pe Dunăre, oastea din eialetul beilerbe-
iului de Adana, Cerchez Ibrahim paşa, guvernatorul sangeacului de Nico-
pol, Arif Ali paşa, şi guvernatorul sangeacului de Avlonia, Arnavut Kaplan
paşa, cu trupele lor de gardă, în total o mie de ostaşi dintre călăreţii de
sacrificiu ai ienicerilor, o mie de soldaţi din bulucurile oştii de silahdari şi
un număr suficient de ostaşi aleşi din trupele de gebegii şi tunari. Măria sa
hanul a rămas la Belgrad doar cu trupele sale de gardă din oastea tătărească,
iar calgai sultan şi prinţul Saadet Ghirai, precum şi emirii şi mîrzacii
şi restul oştii tătare, în total cincizeci sau şaizeci de mii de călăreţi şi pedes-
traşi, potrivit misiunii lor, au trecut în ziua aceea cu caicele dincolo peste
Dunăre în partea Timişoarei.

Cinci sute de ostaşi dintre ienicerii înaltei Porţi au fost însărcinaţi
(727) cu paza Timişoarei şi trei sute de ostaşi cu paza cetăţii Gyula. Zaimii şi
timarioţii din sangeacul Alep, precum şi trupele de sacrificiu ale oştii de
silahdari şi Fîndîk Mustafa paşa rămăseseră, încă din anul trecut, la paza
cetăţii Timişoara. Fiind scoşi de acolo, în locul lor au fost desemnaţi
zaimii şi timarioţii din eialetul Karaman şi trupele de sacrificiu de silah-
dari recrutate în anul acesta, împreună cu guvernatorul sangeacului de
205 r. Kiangîrî[502], Bagdadlî Kara Mehmed paşa, şi au fost trimişi la Timişoara,
iar vizirului Topal Hüsein paşa, care era muhafîz de Timişoara, precum şi
lui Ömer paşa, li s-au dat din partea Devletului cîte cinci mii de guruşi.
Transportînd trupele desemnate pentru paza Timişoarei, zahereaua şi

---

[499] 2 septembrie 1693 – 21 august 1694.
[500] Adică la Belgrad.
[501] 28 septembrie 1693.
[502] Ţinut din Anatolia, în regiunea Ankarei.

soldele și, de acolo, mergînd la Gyula, au predat zahereaua și soldele celor de acolo. Afurisitul numit Veterani aflîndu-se în Ardeal cu un număr oarecare de ghiauri, era posibil ca el să fie în apropierea ținuturilor unde se aflau ei. Atunci s-au dat sfaturi severe ca, imediat ce vor avea prilej, <turcii> să meargă fie asupra acelui afurisit, fie asupra celorlalte ținuturi ale dușmanului, provocînd cît mai multe pagube și stricăciuni dușmanilor, prin distrugerea și devastarea provinciilor acestora și prin omoruri, precum și prin luarea de prizonieri în număr cît mai mare...

În a douăzeci și cincea zi a lunii mai sus-arătate[503], luni, gaziii care (728)
au fost însărcinați să transporte zaherea în partea Timișoarei au dat ajutor militar și zaherea, iar oastea tătărească, la rîndul ei, a devastat și a provocat stricăciuni ținuturilor Transilvaniei, pînă la orașele Oradea și Debrețin. În afară de acestea, ei au mai devastat încă două orașe, pricinuindu-le stricăciuni. Apoi s-au întors cu bine, aducînd cu ei peste douăzeci de mii de robi și multe prăzi...

În ziua aceea, oastea eialetului de Oceakov, care venise de la Timi- (730)
șoara, și beilerbeiul de acolo, precum și celelalte oști ale eialetelor de Rumelia și Anatolia, care se aflau în ordia împărătească, au primit învoire de a pleca în provinciile lor...

Potrivit hatt-i humaiunului împărătesc emis mai înainte pentru che- (736)
marea hanului tătăresc, măria sa Hagi Selim Ghirai[504], după ce și-a trecut oastea tătărească de la Rusciuk în partea Țării Românești și după ce a trimis-o spre Crimeea, s-a îndreptat spre Adrianopol...

În ziua aceea s-a întors și s-a întîlnit cu marele serdar beilerbeiul (752)
de Rumelia, Mahmud pașa, care, potrivit însărcinării primite plecase cu oastea eialetului său și predase cu bine zahereaua în cetățile Timișoara
și Gyula. 205 v.

ANUL O MIE O SUTĂ ȘASE[505] (754)

ASEDIUL CETĂȚII VARADIN ȘI ÎNTOARCEREA FĂRĂ A O CUCERI (757)

206 v.

... În ziua aceea au venit de la cetatea Seghedin, din partea Transil- (762)
vaniei, în ajutorul <ghiaurilor>, un nedemn numit Bolond[506], cu patru mii de pedestrași și cu două mii de călăreți, precum și cu cîteva tunuri din cetatea Seghedin...

<Turcii nu pot cuceri cetatea Varadin>.

... Atunci, vrînd-nevrînd, depunînd eforturi pentru a ieși cu bine (767)
din această situație și pentru a se alătura trupelor islamice, au trecut[507] 207 r.
cu picioarele rîul Tisa, iar fluviul Dunărea a fost trecut pe la Panciova, cu caicele. După patru zile s-au unit cu ordia imperială...

[503] 26 octombrie 1693.

[504] Hagi Selim Ghirai (1691—1692).

[505] 22 august 1694 — 11 august 1695.

[506] Balint (?).

[507] Oștile tătare, care fuseseră trimise dincolo de Carlowitz pentru a-i ataca pe austrieci.

(768) ... În ziua aceea, craiul [508] Transilvaniei, afurisitul Veterani *(Feterani)*, a venit cu opt mii de necredincioşi austrieci şi maghiari în regiunea Seghedinului...

(771) Pe zi ce trecea, numărul răniţilor şi morţilor din rîndurile trupelor islamice creştea neîncetat şi puterea lor slăbea mereu. De aceea, devenise clară neputinţa de a cuceri ‹*Varadinul*›, iar ghiaurii ocupau podurile de pe Dunăre şi aveau în mîinile lor şi malul celălalt, încît asedierea ei din toate părţile nu era cu putinţă în nici un chip. Afară de aceasta, aducîndu-li-se rînd pe rînd provizii din toate cetăţile şi fortăreţele, tabăra ghiaurilor s-a întărit neîncetat. Totodată, ajunsese la urechile gaziilor vestea că, potrivit vorbei „ghiaurii sînt o naţie unită", vor veni din partea ‹cetăţii› Össek, în ajutorul lor, ridicînd poporul, Zrinioğlu şi Bathianyoğlu cu oastea croată, iar din partea Transilvaniei va veni craiul Veterani...

‹Întoarcerea turcilor la Belgrad›.

(772) În a optsprezecea zi [509], vineri, toţi demnitarii adunîndu-se pentru sfat în cortul marelui serdar, au fost discutate chestiuni privitoare la trimiterea de materiale şi de muniţii la cetăţile Timişoara şi Gyula de la hotarele ţărilor islamice, precum şi treburile ce trebuie îndeplinite pînă în ziua de *Ruz-î-Kasîm*. S-a pus problema dacă va fi cazul ca marele vizir să meargă sau nu în persoană la nevoie în părţile acelea. S-a hotărît ca unul dintre viziri să fie numit serdar peste oştile islamice şi să se trimită ajutor şi zaherele la cetăţile mai sus-arătate...

(774) În total douăzeci de mii de călăreţi şi patru mii de tătari fiind desemnaţi, împreună cu prinţul calgai, aceştia au început să treacă fluviul Dunărea la Panciova, iar cele 26 000 de chile de făină, precum şi cele 1 400 de ocale de sare ce trebuiau trimise, au fost expediate... Tuturor li s-a pus condiţia de a rămîne în cetatea Timişoara pentru pază şi de a se închide acolo timp de un an întreg. Şi pentru cetatea Gyula au fost numiţi, cu aceleaşi condiţii, şase sute de ostaşi din oştile de spahii şi de silahdari... De asemenea, au mai fost numiţi încă şapte sute de ostaşi dintre ieniceri, gebegii şi tunari.

... Pentru ostaşii din cetăţile mai sus-arătate şi pentru soldele şi cheltuielile gaziilor care au fost trimişi de data aceasta, s-a dat şi s-a trimis din vistieria împărăţiei paisprezece pungi de bani...

În a douăzeci şi şaptea zi [510], duminică, chehaia de oaste, Mehmed aga, a fost însărcinat cu paza Panciovei, acordîndu-i-se rangul de ‹beiler-
208 r. bei› de Maraş...

(775) Trupele islamice desemnate să transporte zaherea şi ajutoare, plecînd de la Panciova, au ajuns, a treia zi, în regiunea Timişoarei, zahereaua şi soldele fiind distribuite celor cărora li se cuveneau. Drumurile cetăţii Gyula fiind primejdioase, au fost trimişi oameni care cunoşteau tainele punctelor de trecere din acele drumuri, pentru a se cunoaşte situaţia din rîndurile duşmanului legii. Trecerea peste rîul Mureş, aflată la o distanţă de zece ceasuri de Timişoara, fiind grea fără pod şi nefiind alt loc de trecere

[508] De fapt era guvernator Gheorghe Bánffy (1691—1708).

[509] 8 octombrie 1694.

[510] 17 octombrie 1694.

decît cele trei puncte dintre Lipova şi Cenad care se află în mîinile duşmanilor, ei au dat de ştire că craiul Transilvaniei, Veterani, cu unsprezece mii de ghiauri răufăcători, plecaţi din tabără, săpînd adăposturi lîngă trecători şi aşezînd acolo tunuri, împiedică cu orice chip trecerea pe partea cealaltă.

<Turcii au primit poruncă să ducă cu orice preţ zaherelele şi banii la Gyula>.

Cînd au ajuns la marginea rîului Mureş au văzut că locurile de trecere, precum şi malul celălalt sînt ocupate de întărituri, tunuri şi puşti, împiedicîndu-se astfel trecerea. Cînd s-a raportat din nou, s-a trimis poruncă în sensul ca zahereaua şi soldele destinate cetăţii mai sus-arătate să fie depuse spre păstrare într-un loc bine păzit din cetatea Timişoara, lăsînd şi ajutoarele care trebuiau să fie duse acolo, pentru ca apoi să se întoarcă, urmînd ca acestea, cu ajutorul lui Allah, să fie transportate în timpul iernii de către muhafîzul cetăţii Timişoara, vizirul Topal Hüsein paşa.

Atunci zahereaua şi soldele, împreună cu trupele de ajutor, au fost
lăsate spre păstrare la Timişoara şi s-a scris o scrisoare din partea marelui (776)
vizir pentru a face cunoscut celor din Gyula că zahereaua şi soldele vor fi trimise în timpul iernii. Scrisoarea a fost trimisă prin aga de Gyula, Mehmed aga, care venise travestit. Dar nici în timpul iernii n-a fost cu putinţă, în nici un chip, transportarea lor, deoarece duşmanii legii, zicînd că a sosit momentul potrivit, au asediat-o cu opt mii de ghiauri luptători şi au bătut-o cu tunurile şi cu puştile. Pierzîndu-şi speranţa în ajutor şi fiind constrînşi de foame, au predat cetatea Gyula prin capitulare şi, ieşind de acolo, fără a lua ceva cu ei, au venit la Timişoara...

... Iar marele serdar a spus că dacă prinţii tătari, cu oastea din (777)
Crimeea, vor ierna în Bugeac, ei se vor afla într-un loc cu cincisprezece conacuri mai încoace de Crimeea şi, în primăvară, pornind cu oastea din Crimeea şi cu un număr suficient de trupe din Bugeac, vor putea fi îndreptaţi la timp spre locul de expediţie împărătească. Prealuminatul han, la rîndul său, găsind bună această părere, a zis : „Dacă se va ierna în Bugeac, atunci ei <tătarii> vor fi aproape de părţile acestea şi, făcînd incursiune în ţara leşească, poate că se vor mai înstări"...

<Hanul a cerut să stea un timp la ciflicul său din Istanbul, lucru care i s-a îngăduit>.

Au fost predate, pentru şase luni, soldele şi zaherelele trupelor de (778)
la cetăţile şi fortăreţele ce se află între cetatea Bögürdelen [511] şi Vidin, 210 v.
de-a lungul Dunării.

JEFUIREA ZAHERELEI PENTRU CAMENIŢA DE CĂTRE GHIAURI (785)

Craiul leşesc [512], reparînd fortăreaţa în stare de ruină numită Zwaniec [513], din apropierea cetăţii Cameniţa, aşezase în ea multe oşti. Ghiaurul care era hatmanul ei a trimis ştire în interiorul ţării, spunînd că în cetatea Cameniţa sînt puţini turci şi ar fi uşor de cucerit printr-un atac neaştep-

---

[511] Sabatz.
[512] Ioan al III-lea Sobieski (1674—1696).
[513] În text: *Iuvancea*.

tat. Atunci, din partea craiului au fost desemnaţi cinci hatmani cu nouăsprezece mii de leşi şi unsprezece mii de ghiauri moldovemi.

Fiind aduse şi patru mii de scări şi aşezate la cetate, au fost desemnaţi pentru fiecare scară cîte patru ghiauri pentru a intra înăuntru. Valiul cetăţii, Kahraman paşa, văzînd că ghiaurii se aşează sub zidurile Cameniţei sub comanda intrigantului de hatman cel mai sus-arătat, a pus să se prindă şi să i se aducă iscoade.

<Ciocnirea dintre turci şi poloni>.

Ghiaurii, opunîndu-se hatmanului intrigant, i-au zis: „Ne-ai înşelat zicînd că turcii sînt puţini. Dar ce sînt aceşti ostaşi numeroşi?[21]"... Şi certîndu-l straşnic, au plecat înapoi. În timpul acesta muhafîzul de Oceakov, vizirul Mustafa paşa, adusese pînă la cetatea Zwaniec vreo două mii de harabale încărcate cu solde, cu zaherea şi cu provizii.

<Urmează descrierea capturării acestor zaherele de către polonezi. Se cere întărirea unor
211 r. insule din Marea Mediterană>

(792) Dar, făcîndu-se rînduială la serhatul islamic şi aşteptînd pe cîmpia Belgradului sosirea oştilor islamice care plecaseră în părţile Timişoarei şi ale Gyulei, nu a fost chip să se mai aibă grijă şi de acele părţi...

(794) În a douăzeci şi şasea zi[514], duminică, silahdarul Osman aga, venind de la cetate, făcuse arz că cetatea Belgradului este puternic întărită, că oştile musulmane sînt în bună stare şi că supusul padişahului, marele serdar, se întoarce cu toate oştile islamice de la Belgrad spre Istanbul, după sosirea trupelor însărcinate cu transportarea zaherelei la cetăţile Timişoara şi Gyula.

În a douăzecia zi a lunii rebi ül-ahîr, care corespunde cu 28 noiembrie <1694>, marele vizir s-a apropiat de Adrianopol...

(799) A sosit ştirea că hanul Crimeei, prealuminatul Hagi Selim Ghirai[515], care, trimiţînd pe fiul său calgai, prinţul Devlet Ghirai, cu oastea tătărească, în Crimeea, rămăsese cîteva zile la Rusciuk, a pornit de acolo şi, în a douăsprezecea zi a lunii mai sus-arătate[516], miercuri, a sosit la Adrianopol..

(801) Patru agale au fost îmbrăcate cu caftane *(hilate)* cu condiţia ca fiecare agalîc să fie alcătuit din 500 de pedestraşi şi călăreţi şi să păzească localităţile numite Golumbaci *(Güvercinlik)* şi Yeni-Palanca, de pe malul Dunării.

De asemenea s-a dat poruncă să li se dea o parte din solde trupelor ce se află în prezent la pază în părţile Golumbaciului, Porţilor de Fier şi la Yeni-Palanca şi care fuseseră controlate cînd marele vizir se dusese în acea parte. Totodată s-a poruncit să se recruteze din nou o mie de ostaşi de sacrificiu de silahdari din sangeacurile Nicopol şi Silistra, urmînd să li se plătească cîte zece accele înainte, iar zaherelele lor să fie date, potrivit obiceiului, cînd <*serdarul*> va merge la Vidin...

(804-805) <Descrierea răscoalei lui Bele Suleiman>.

[514] 14 noiembrie 1694.
[515] Selim Ghirai (1684—1691).
[516] 29 decembrie 1694.

NUSRETNAME

(ms. Bibl. Beyazid, Istanbul, fd. Veliyüddin, nr. 2369, f. 212—326; ed. Ismet Parmaksızoğlu, Istanbul, 1962 — 1969, 2 vol.); Arh. st. Buc., mf. (Turcia) rola 23, cadre 326—212 (inversate).

Volumul I

Capitolul I

<Descrierea calităţilor sultanului Mustafa al II-lea (1695—1703) şi sarcina primită de palatinul *(hasodalı)* cronicar *(muverrih)* Fîndîklîlî Mehmed de a descrie amănunţit toate evenimentele istorice, expediţiile şi cuceririle, întîmplate zi de zi, într-o operă istorică intitulată *Cartea victoriilor*; autorul începe povestirea cu moartea sultanului Ahmet al II-lea (1691 — 1695) şi întronarea *(culus)* lui Mustafa al II-lea (7 febr. 1695); continuă cu descrierea războiului turco-veneţian în Moreea, insula Chios *(Sakız)* etc.>. 213 r. (I,3—21)

PRIMA EXPEDIŢIE ÎMPĂRĂTEASCĂ (I,22)

<În vederea unei noi campanii împotriva Austriei, la 23 martie 1695 (7 şaban 1106) are loc un divan împărătesc, cu împărţiri de daruri, căftăniri, înălţarea tuiului ş.a.>.

Din zilele cuceririi cetăţii Cameniţa *(Kamaniçe)*[1] şi pînă astăzi se hotărîse ca zahereaua şi soldele lunare ale păzitorilor ei să fie luate din vistieria *(hazine)* Moldovei *(Kara-Boğdan)*. Astfel, în fiecare an acest se trimiteau din Moldova la Cameniţa. Cînd ajungeau acolo în bună stare, (I,23) se treceau în catastif şi se înregistrau pe seama contabilităţii, iar în caz că nu soseau sau, pe drum, încăpeau în mîna polonilor *(lehlü)*, tot ceea ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi, tot ceea ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor şi nici nu se trecea măcar în catastiful de zi *(ruznamece)*[2].

Mai înainte de aceasta, spre a cerceta situaţia duşmanului, hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai[3], venise la sultanul Ahmed al II-lea. Apoi, pe cînd se întorcea în ţara sa, i se poruncise să ducă zahereaua şi soldele lunare la această cetate a Cameniţei şi să întreprindă o incursiune *(akın)* în Polonia. Hagi Selim Ghirai, după ce a luat din Moldova zahereaua pregătită şi a dat-o fiului său, Şehbaz Ghirai, s-a întors în Crimeea. Şehbaz Ghirai, după ce s-a dus şi a predat zahereaua şi soldele păzitorilor Cameniţei, a intrat în Polonia împreună cu crîmlenii care erau pe lîngă el şi a prădat satele care se aflau în calea lor, pînă la împrejurimile <cetăţii> Lemberg *(Ilbau)*.

<Pustiirea şi jefuirea Poloniei, timp de 22 de zile, de către tătari>.

A doua zi (şevval 1106)[4], duminică, la cererea ienicerilor, neieşind la iveală vina lui ieniceriagasî, s-a hotărît ca vizirul Iusuf paşa să fie îndepărtat de la treaba sa. Acestuia i s-au dat sangeacurile Brusa *(Bursa)* şi Karesi[5], dar cînd a fost mutat la paza Babadagului, în locul său a fost 217 r. (I, 30)

[1] Septembrie 1672 (1083 H.).
[2] Un fel de condică *(defter)* de venituri şi cheltuieli pentru fiecare zi; foaie zilnică.
[3] Selim Ghirai I (1671—1677, întîi oară; 1692—1698, a doua oară).
[4] 16 mai 1695.
[5] Ţinut în Anatolia apuseană, vechea Misia, cu capitala la Balikeser.

Fig. 12. — Silahtar Findiklili Mehmed, *Nusretname*, ms. Bibl. Suleymaniye, fd. Veliyuddın 2369, f. 202 v. Arh. stat. Buc., mf. (Turcia), rola 23, c. 25 I.

adusă căpetenia de seimeni *(sekbanbaşi)* Mahmud aga, iar în locul acestuia fostul căpitan de seimeni Musli ağa...

În a şasea zi (şevval 1106)[6], miercuri, au fost strînşi 400 de serdenghecidii, spahii dintre locuitorii Adrianopolului, care după ce au defilat *(geçid)* în faţa padişahului, fiind numiţi la Babadag, s-au aşternut la drum <într-acolo>.

... În a noua zi (zilkade 1106)[7], marţi, au ajuns la conacul Mustafa 217 v.
paşa Köprüsü[8]. În această zi a sosit o scrisoare de la vizirul Topal Hüsein (I, 34)
paşa, muhafîz de Timişoara *(Tamuşvar)*. În scrisoare, paşa înştiinţa că puţin mai înainte porniseră la drum Cetrefilzade Iusuf paşa, beilerbei de Oceakov, şi Şarkan Ibrahim paşa, *mutasarrıf* al sangeacului Nicopol *(Nigbolu)*, însărcinaţi cu paza Timişoarei. Dar la sosirea lor la Belgrad, din pricina unei revărsări de mici proporţii a apelor, nu ajunsese încă nici Arnavud Mahmud paşa, beilerbei de Rumelia, însărcinat cu aducerea de zaherea la cetatea Timişoarei; în timp ce Iusuf paşa şi Ibrahim paşa, abia sosiţi cu oştile pedestre *(yaya)* de pe lîngă ei şi cu harabalele de zaherea, lăsîndu-le la Belgrad să vină <din urmă>, au plecat numai cu oştile lor călări şi au sosit în grabă la Timişoara. În afară de aceasta mai dădea de ştire despre intenţia lui Ğiafer paşa de a trimite zaherea la Timişoara, despre pregătirea oştilor pedestre rămase la Belgrad şi că de îndată ce Mahmud paşa va sosi la Belgrad, fără să mai aştepte, să le trimită la Timişoara. Pe de altă parte, duşmanul, care luase ştire mai înainte despre venirea valiului de Oceakov şi a sangeacbeiului de Nicopol în ajutorul Timişoarei, l-a scos pe porcul de Anton, venit cu 600 de călăreţi nemţi din Transilvania
(Erdel), din întăritura *(şans)* din partea de jos a pălăncii Pofcea şi l-a (I, 35)
trimis la conacul Tenine[9] spre a tăia drumul paşalelor. Pe de altă parte, oştile duşmane, care se găseau în cetăţile şi pălăncile Sebeş[10], Bophteza, Ineu *(Yanova)*, Lipova *(Lipve)* şi Cenad, începuseră să se adune sub cetatea Lugoj *(Luguş)*, în timp ce călăreţii care se găseau în cetăţile şi pălăncile din partea Seghedinului, luînd legătura cu ceilalţi, aşteptau clarificarea situaţiei. În acest timp şi călăreţii din cetăţile Seghedin, Martinoş, Sapuşka, Baia[11] *(Baye)* şi Pankofcea[12] s-au întins pe cîmpiile Timişoarei, spre a veni la conacul *Tenine*. Fiind văzuţi de santinelele *(karakolcu)* noastre, acestea au înştiinţat paşalele care se îndreptau spre Timişoara, iar Iusuf paşa şi Ibrahim paşa au trecut la atac asupra lor. Strîmtorîndu-l pe duşman, au obţinut o victorie frumoasă şi au ucis dintre ei şase austrieci, iar ceilalţi, neputînd rezista mai mult, au fugit. Cînd ştirea acestei înfrîngeri a sosit la celelalte oşti adunate lîngă Lugoj, acestea au fost cuprinse de panică. De asemenea, a înştiinţat, separat, întoarcerea teafără şi sănătoasă a paşalelor Iusuf şi Ibrahim, precum şi intrarea lor în cetatea Timişoarea.

---

[6] 20 mai 1695.

[7] 21 iunie 1695.

[8] Azi Svilingrad (Bulgaria)

[9] Localitate dispărută din Banat.

[10] Caransebeş.

[11] În Crişana.

[12] Pîncota (Arad).

218 r. (I, 39) ... Deli Ibrahim paşa, sangeacbei de Kastamunu, fiind surghiunit la Adrianopol pentru vină, s-a hotărît ca sangeacul său să fie dat lui Topal Hüsein paşa, muhafîz de Timişoara.

<Popas la Filipopol>.

219 r. La 1 zilhiğğe (1106)[13] a sosit un mîrzac de la Hanzade Gazi Ghirai sultan care a adus două tunuri *şahi*, o limbă (*(dil)* şi o scrisoare <povestind luptele cu polonii>, în care, pe de altă parte, aducea la cunoştinţă planul lui Pani[14], căpetenia cazacilor *barabaş*[15], de a înainta cu 30 000 de ostaşi de sub comanda sa asupra ţinutului Bugeac.

<Înaintarea tătarilor asupra cetăţii *Kopaslu*, unde se întărise *Pani*>.

(I, 44) <După căftănirea şi răsplătirea tătarilor, iscoada adusă, fiind întrebată asupra situaţiei, a spus următoarele> :

„Aproape cu o lună mai înainte de aceasta, fiind ostaş pedestru, mă aflam pe lîngă căpitanul Pani. Primul hatman *(başhatman)* al cazacilor zaporojeni, Mazzepa *(Mazebaş)*, alegînd 6 000 de cazaci pedestri şi călări, ne-a trimis în partea Bugeacului cu un căpitan cu numele de Pani..."

<Intenţia ţarului rus de a ataca cetatea Azov şi sfatul dat regelui polon de a înainta cu ostaşii săi împotriva Bugeacului>.

După explicaţia dată, acesta <prinsul> a fost ucis din porunca padişahului.

219 v. (I, 48) <La 14 iulie turcii sînt lîngă Sofia. Prinderea a doi haiduci sîrbi de către Küciuk Ğiafer paşa, mutasarrîful sangeacului Ianina *(Yanya)*, însărcinat cu paza drumului dintre Sofia şi Belgrad. Aceştia descriu lupta unei cete de 300 de haiduci sîrbi cu oastea lui Ğiafer paşa şi situaţia taberei austriece la Össek, Varadin etc.>.

(I,49) Ei au mai spus : „La Buda *(Budin)* se găsesc 15 000 de ostaşi austrieci. Oastea de cavalerie austriacă este comandată de generalul Heizer[16], iar oastea pedestră de generalul Caprara[17]. Nu avem ştire despre sosirea în acest an a generalului Ayzi[18] pe ţărmul Dunării. Din pricina continuării luptelor dintre Austria şi Franţa, Austria a trimis în acele părţi forţele pe care le avea în Transilvania. Dar în cursul ultimelor zile, aceste oşti s-au întors iarăşi în Transilvania". După ce au arătat ceea ce ştiau, au fost ucişi. Potrivit cu aceste ştiri, însă, ordia împărătească şi-a luat măsuri de apărare...

(I, 50) La 17 (zilhiğğe 1106)[19], vineri, <cu ocazia unui divan ţinut la chindie> padişahul nostru, întorcîndu-se spre mine, a grăit : „iată ceva de scris pentru tine. Au făcut să vorbească un alt haiduc sîrb, prins şi adus de azapii lui Mustafa aga din palanca Iane, dintre cetatea Vidin şi palanca Dajne.

<Sîrbul mărturiseşte următoarele> :

[13] 13 iulie 1695.
[14] Generalul Vrianowski.
[15] Denumirea cazacilor zaporojeni.
[16] Heissler.
[17] Feldmareşal al Transilvaniei.
[18] Esterhazy.
[19] 29 iulie 1695.

„De cînd am venit pe pămîntul otoman n-am luat nici o știre de la austrieci, de aceea nu au nici o știre despre Austria și Transilvania". După ce a comunicat astfel ceea ce știa, a fost ucis.

<Sosirea la conacul Iagodina și aducerea unui austriac de către Suleiman bei, comandan- 220 r.
tul fregatelor de pe Dunăre. Adus în fața padișahului, acesta relatează despre situația armatei austriece, care, ducînd lipsă de furaje, și-a dispersat forțele în cîteva centre>.

Apoi, dacă victoria va fi de partea austriecilor, gîndul lor era de a (I, 52)
împresura una din cetăți, Belgradul sau Timișoara. Au aflat că generalul *Fredericos Hersekin*, comandant al oștii austriece, a sosit la cetatea Baia <în timp ce generalul Caprara, sosind la cetatea Varadin, o cercetează de la un capăt la altul>.

<Strîmtorarea austriecilor în urma războiului cu Franța>. (I, 53)

La 24 (zilhiğğe 1106) [20], vineri, au ajuns la conacul Batacina, unde a fost adus un prins austriac și altul maghiar de către Mustafa, bei de *Tittel*. Ei au vorbit despre situația oștii la Varadin... „Dar anul trecut în fruntea acestor forțe se găsea generalul șef Caprara și generalul Heiser, iar forțele sășești *(saz)* erau pe cale de a ieși din cetatea *Varad*... Anul acesta austriecii și-au scos oștile din cetățile maghiare și de aceea în fortărețele lor n-a rămas aproape nici un ostaș. Generalul Veterani se găsește cu forțele sale în Transilvania. Din pricina sosirii oștii ardelene în alt loc, situația austriecilor pare a fi grea, deoarece în împrejurimile Lipovei și Oradiei nu există altă forță armată. Toate oștile sînt pe cale de a se strînge la Iylok [21]. Adunarea *(dernek)* austriecilor va fi tot pe aici". După cele mărturisite, s-a poruncit ca aceștia să fie puși la vîsle.

... La 26 (zilhiğğe 1106) [22] au descins la conacul Kolar... Apoi, (I, 54)
după o cale de două ore, cînd au ajuns la cortul împărătesc, aici beilerbeiul Rumeliei, Arnavud Mahmud pașa, îmbrăcat în cabaniță *(kabanice)* căptușită cu postav *(çuha)* roșu, în fruntea oștii sale compuse din garda sau suita sa *(kapusu)* de 3 000 de oameni și, în afară de oștile Rumeliei de la serhaturile Timișoarei, Belgradului și Moreei, cu 2 000 de posesori de feude *(dirlik)*, cu alaibei și 4 500 de pedestrași arnăuți, au salutat cu toții pe padișah.

<Cinstirea lui Mahmud pașa cu un caftan strălucitor>.

La 27 (zilhiğğe 1106) [23] se dă firman tuturor cetelor să arate alai, (I,56)
deoarece se hotărîse intrarea cortului împărătesc la Belgrad.

<Descrierea oștii otomane care înainta dinspre conacul Ceșme cu 17 000 de spahii silahdari>.

... Iar în urma forțelor Anatoliei luase loc craiul curuților *(kurus)*, Thököli Imre, cu o ceată de ostași maghiari. Înaintea lor se găsea, cu suita sa, Ğiafer pașa, muhafîz de Belgrad, și chehaiaua sa.

<Descrierea ordinii în care înainta în partea dreaptă oastea otomană>.

În partea stîngă erau forțele Rumeliei, oștile de levinți *(levent)* ale beilicurilor... , în frunte cu Arnavud Suleiman pașa, mutasarrîf al

[20] 5 august 1695.
[21] Ujlak, Milac (?).
[22] 8 august 1695.
[23] 9 august 1695.

sangeacului Elbassan [24], urma Kaplan paşa cu 1 000 de ostaşi de poartă *(kapu askeri)* [25], beiul Hüdaverdi şi Adem paşa, beiul de Giurgiu *(Yerkökü)*, Ibrahim bei, iar în faţa acestora se afla, cu 150 de oameni, sangeacbeiul de Serem [26] Feyzullah bei; de asemenea luaseră loc, cu 150 de
(I,57) oameni, sangeacbeiul de Tittel, Mustafa bei, cu 3 000 de pedestraşi şi levinţi bosnieci, recrutaţi din Bosnia, şi căpitanul *(bölükbaşı)* Bosnalı Fazîl. În fruntea acestor forţe stătea beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud paşa...

220 v.

EVENIMENTELE ANULUI 1107 [27]

(I,59) ... La 2 ale lunii (muharrem) [28], vineri, s-a dat poruncă împărătească ca să aibă loc un sfat pentru cercetarea situaţiei duşmanului.

<Participă la adunare vizirii, beilerbeii, beii, ulemalele, agalele de ogeacuri, veteranii
(I,60) serhatului în frunte cu sultanul şi, după discuţii, renunţă la asedierea cetăţii Varadın>.

„În această privinţă este zadarnic să pierdem timpul cu împresurarea Varadinului, care va pricinui o pierdere de materiale şi oşti. De aceea, lăsînd în urmă 2 000 de ostaşi la Belgrad şi 1 000 la paza podului care se va aşeza peste Dunăre, restul forţelor noastre să fie trecute la Panciova şi este mai potrivit să mergem asupra cetăţii Timişoara. În cursul ultimilor ani, Timişoara a rezistat cel mai mult la ruină şi, în acelaşi timp, se repară uşor, putîndu-se lăsa într-însa atîta oaste, muniţii, depozite de arme *(cebehane)* cît este trebuinţă. Apoi, odată ce sîntem în împrejurimile Timişoarei, pentru a tăia drumurile spre acestă fortăreaţă se pot cuceri dacă vor fi piedici cetăţile întărite Pofcea, Sebeş, Lugoj, Lipova şi Ineu [29]. În caz că vor fi făcute una cu pămîntul, atunci apărarea Timişoarei se poate întări. Şi astfel se vor putea obţine foloasele aşteptate în acest an de la expediţia împărătească şi va fi cu putinţă întoarcerea. Trebuie să fie ştiut că cetatea Belgradului fără Timişoara şi Timişoara fără Belgrad nu se pot <închipui>. Dacă în timp ce ordia împărătească va fi în împrejurimile Timişoarei, duşmanul va încerca să împresoare Belgradul, acesta, fiind o cetate rezistentă, nu va cădea uşor în mîna duşmanului şi noi, de asemenea, din spatele duşmanului putem să ajungem la ajutorarea Belgradului. După noi, acest lucru este cu putinţă''. Zicînd astfel, şi-au explicat gîndurile lor. Această părere fiind găsită potrivită de toţi acei care au participat la adunare, după ce s-a hotărît plecarea spre cetatea Timişoara, citindu-se rugăciunea *fatiha* [30], adunarea a luat sfîrşit.

Astăzi, fiind adusă o iscoadă de Serhatlı Mehmed paşa, a fost luată la întrebări. Acest om împreună cu 100 de războinici pedeştri sîrbi, fusese la paza cetăţii Pofcea, care era în apropiere de Timişoara. Turcii care se repeziseră de sub Noua Palancă *(Yeni-Palanka)* l-au prins. Acesta a

---

[24] Oraş şi cetate în Albania.
[25] Oaste permanentă.
[26] Vechiul Sirmium; Srem.
[27] 12 august 1695 — 30 iulie 1696.
[28] 13 august 1695.
[29] Ocupate atunci de austrieci.
[30] Primul capitol din Coran; rugăciune pentru odihna morţilor.

explicat ceea ce știa, că în acele împrejurimi comandase generalului Anton, care își așezase tabăra la Sebeș, și tîrguindu-se pentru un om de-al lui Serhadlı Mehmed pașa, rămas prins *(tutsak)* în mîna dușmanului, se hotărîse predarea lui la pașă.

În ziua a patra (muharrem 1107)[31], duminică, ‹au început construirea (I,61)
unui pod de vase *(tombaz)* aduse din satul Vișnița, pentru trecerea oștii împărătești peste Dunăre›. Timp de două zile, înainte de construirea podului peste Dunăre, au trecut pe cealălalt mal cu caicele de pe Dunăre, numite *üstüaçık* [32], beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, beilerbeiul de Anatolia, Mîsîrlîoğlu, vizirul Ibrahim pașa, beilerbeiul de Adana, Cerchez Ibrahim pașa ‹cu suita și oștile lor›. După aceasta, picioarele podului fiind așezate, a început aranjarea vaselor.

Spre a ura bun venit padișahului nostru, astăzi s-a prezentat o solie de cinci oameni din partea muhafîzului de Timișoara, Topal Hüsein pașa, și a apărătorilor acestei cetăți. Aceștia s-au înfățișat padișahului. Cînd au fost întrebați de starea serhatului, au răspuns: „Toată populația Transilvaniei așteaptă onoarea padișahului celui plin de măreție. Din clipa trecerii padișahului în partea Timișoarei, ei spun că vor alunga din Transilvania pe craiul și generalul numit Veterani, care, împreună cu austriecii, de cîțiva ani încoace chinuiește Ardealul, și fără osteneală îl vor preda padișahului. Poftiți la Timișoara, aceasta va bucura mult pe supușii care păzesc această cetate, *Inșallah* — dacă vrea Allah! — după repararea acestei cetăți, care s-a ruinat, se pot cuceri cetățile puternice din împrejurimile sale: Sebeșul, Lugojul, Lipova și Ineul și astfel puteți da un prilej de onoare supușilor și gaziilor voștri".

Prin aceste cuvinte ei au trezit zelul padișahului. După ascultarea celor de la serhat, padișahul a poruncit ca fiecăruia să i se dea în dar cîte cinci galbeni.

După ce au acordat tainuri de hrană și băutură în cantități îndes- (I,62)
tulătoare, și leafă *(ulufe)* atît lui Thököli Imre, craiul curuților, cît și familiei sale, au fost urcați într-unul din vasele de pe Dunăre și trimiși la Istanbul ca să locuiască unde vor dori.

În ziua a șasea (muharrem 1107) [33] s-a alăturat ordiei împărătești beilerbeiul de Karamania, vizirul Hîsîm Mehmed pașa, cu suita și oastea ținutului său. ‹După defilarea și căftănirea acestuia cu blană de samur›, beilerbeiul de Karamania a fost înștiințat, printr-o poruncă, că este însărcinat cu paza părții de dincoace a podului construit la Panciova.

În această zi, padișahul nostru, avînd alături pe marele vizir, a venit la podul de la Panciova și, după ce a cercetat așezarea și trăinicia podului, a dat poruncă pentru terminarea lui. Apoi, a descins la cortul-umbrar *(saiban)* așezat pe o colină din apropierea podului.

. . . În ziua a șaptea (muharrem 1107) [34], miercuri, a sosit o scrisoare de la hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai han. În această scrisoare, măria sa hanul explica, după ce făcuse mai înainte cunoscută înaintarea țarului moscovit [35] cu o oaste mare asupra cetății Azov *(Azak)*: „acum, înain-

---

[31] 15 august 1595.
[32] „Deschis deasupra", bac.
[33] 17 august 1695.
[34] 18 august 1695.
[35] Petru I cel Mare.

tînd cu ordia Crimeei spre părţile Timişoarei, cînd ne-am apropiat la o distanţă de două conace de rîul Prut *(Pürut)*, ne-au ajuns vestitorii *(haberci)* din Azov, care au făcut cunoscute împresurarea şi strîmtorarea acestei cetăţi din partea ruşilor".

<Descrierea situaţiei critice în care se găsea Azovul în faţa atacurilor ruşilor>.

(I,65) În a 13-a zi (muharrem 1107)[36], marţi, a fost luat la întrebări haiducul
221 v. trimis de căpitanul Fazlî lui başceauş. După explicaţiile date de acesta, ei, în număr de 50, după ce au ieşit din palanca Mureş *(Muriş)* şi au trecut apa Sava, au călcat un tîrg, luînd în captivitate 15 femei, pe care le-au închis.

<Apoi s-au împrăştiat pe drumul Nişului şi el a fost prins la Islavkolise[37]>.

(I,66) <Descrierea situaţiei din cetatea Belgrad, efectivul de apărare al acestei cetăţi, cu paza căreia au fost însărcinaţi diverşi comandanţi cu oşti>.

La comanda cetăţii Belgrad a fost adus iarăşi fostul muhafîz, vizirul Ğiafer paşa. După ce padişahul a trecut cu toată ordia împărătească în partea Panciovei, <s-au luat măsuri> ca în caz că austriecii vor porni din Varadin spre a împresura Belgradul, duşmanul să fie împiedicat dincolo de malul Savei ; şi în caz că duşmanul va ieşi din cetatea Varadin şi se va repezi asupra Timişoarei, atunci Ğiafer paşa, muhafîzul cetăţii Belgrad, cu un detaşament ales şi cu o flotă uşoară *(ince donanma)*, să împresoare şi să cucerească cetatea Tittel, de unde va urmări situaţia duşmanului şi nu-i va permite să trimită iscoade prin împrejurimi.

(I,67) Căpitanul *(kapudan)* flotei uşoare, Bîyîklî Ali paşa, de cînd fusese numit la comanda acesteia, făcuse cheltuieli inutile, pricinuind în fiecare an o risipă de 100 000 de guruşi vistieriei împărăteşti. La cercetare, treaba sa fiind curmată, deşi se hotărîse închiderea lui în cetatea Timişoara, totuşi padişahul nostru, trecînd cu vederea vina sa, a dat firman să fie numit la sangeacul Panciova, iar în locul său să fie adus comandantul galerelor *(galite)*, căpitanul Keçi Mehmed.

(I,68) În a 20-a zi (muharrem 1107)[38], marţi, la descinderea în conacul de pe malul apei Denta *(Tente)*, a fost uitată cu totul lipsa de apă de care suferiseră cu o zi mai înainte.

În această zi, Çelik Mustafa, agaua de voluntari *(gönüllü)* al lui Cetrifilzade Iusuf paşa, beilerbei de Silistra, care se găsea în cetatea Timişoara, prinzînd un ostaş din Transilvania, l-a adus în faţa padişahului. Luat la întrebări, acesta a spus : „Cei vreo 7 000 de ostaşi austrieci ai generalului Veterani *(Feterani)*, craiul Ardealului *(Erdel Kıralı)*, care se găsesc în cetăţile Transilvaniei cu depozitele lor de muniţii, conăciseră în satul Kapunas *(Kapubaş?)* din apropiere de palanca *Vradiye (Vajda Huniad)*, la o distanţă de opt ceasuri de Lipova *(Lipve)*. O parte din forţele lui Veterani fiind pe muntele Oradiei, alta pe apa Mureşului şi, în fine, alta pe o întinsă confluenţă de ape, locul lor de conăcit este foarte întărit. Printre aceste forţe nu se găsea oaste maghiară, deoarece maghiarii rămăseseră în

[36] 24 august 1695.
[37] *Konise*, în ms. Manisa.
[38] 31 august 1695.

Transilvania. Încolo, nu au nici o știre despre drumul pe care îl va urma și ce planuri avea generalul Veterani". Transilvanul, după ce a explicat astfel ceea ce știa, a fost trimis la închisoare.

La o cale de cinci ceasuri de conacul unde ne găseam, comandantul *(kapudan)* neamț, numit *Liyori (Livori)* [39], se închisese în palanca Pofcea, cu 200 de austrieci și maghiari și cu 500 de *haidușak* ; și de un timp încoace nu permitea serhaturilor din aceste părți nici măcar să respire și pe drumurile Timișoarei nici pasărea nu mai zbura. Îndată ce măsurile lui Livori au ajuns la auzul padișahului, pînă la așezarea ordiei împărătești în apropiere de Pofcea, l-a numit pe beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud pașa, ca bașbug [40] ; apoi alăturîndu-i pe vizirul Arnavud Suleiman pașa și pe Tatar [41] Salih pașa și, în afară de suitele și forțele provinciilor acestor pașale, încă două companii *(oda)* de gebegii, o companie de tunari *(topçu)*, cinci tunuri împărătești *(șahi)*, un *darbzen* [42] și un tun *havan* [43] de 35 de ocale și o *droaie* de ieniceri, laolaltă alcătuiseră o forță de 10 000 de oameni și apoi, cu atîtea muniții cît era nevoie, i-a trimis pentru cucerirea acestei pălănci. Astfel, Mahmud pașa, părăsind slujba de hărțuitor *(çarha)*, a numit ca înaintași *(öncülük)* forțele provinciei Diarbekir și ale Egiptului, iar comanda lor a fost dată vizirului Șahin Mehmed pașa.

În a 20-a zi [44] (muharrem 1107), miercuri, au ajuns la conacul Ordu-Köprüsü. Deși numele acestui conac era „Podul ordiei", totuși aici, nefiind poduri, a fost nevoie de așezarea unui pod peste apa Timiș *(Tamiș)*. Materialele pentru poduri fiind predate vizirului Șahin Mehmed pașa, a (I,69) început aici așezarea unui pod pe stîlpi. Astăzi, timpul fiind cald, au avut de suferit într-o formă greu de suportat ; mulți dintre bivolii care trăgeau harabalele de zaherea *(gebehane)* au murit de sete și printre osteni au fost multe victime.

<Padışahul ia măsuri pentru înlăturarea lipsei de apă>.

Ajungînd la urechile padișahului nostru că forțele trimise la palanca Pofcea nu aveau muniții îndestulătoare și potrivite, îndată a poruncit ca gebecibașî Ali aga să fie luat de la treaba sa și să fie închis în cetatea Timișoara ; iar în locul său a fost adus bașkethuda [45] Abdurrahman aga. Munițiile și cei 300 de spahii, silahtari și serdenghecidii ai lui Abdurrahman aga, scoși din nou, au fost trimiși la Pofcea.

Astăzi a fost adus pentru întrebări la ordia împărăției, de către Mus- 222 r. tafa pașa, un războinic maghiar. Ostașul maghiar, explicînd ceea ce știa, a zis : „Deoarece în cetatea Lipova au venit raiele și padișahul a trecut cu oastea islamului la Panciova și a înaintat spre Timișoara, în ultimele zile gaziii serhatului cutreierau împrejurimile Lipovei ; atunci au ieșit din cetate 15 oameni, spre a aduce, sub protecția războinicilor, zaherelele necesare Lipovei ; dar pe cînd mergeau pe malul rîului Mureș s-au întîlnit cu cei de la serhat. Atunci o parte din prietenii săi a fugit în cetate, o altă parte s-a

[39] Ducele de Livornia.
[40] Termen vulgar pentru desemnarea unui comandant de oaste.
[41] În turca-osmană înseamnă și olăcar, curier.
[42] Tun de calibru mic, numit și *zarbzan*.
[43] Altă categorie de tun.
[44] 31 august 1695.
[45] Primul administrator sau chehaiaua.

aruncat în apă" ; şi după ce a mai spus că „noi doi fiind prinşi am fost aduşi aici", a arătat că pînă la trecerea ordiei otomane la Panciova, austriecii au strîns populaţia care se găsea în împrejurimile Lipovei şi, spre a deschide drum <spre> Denta *(Tente)*, au început să taie cu topoarele pădurea ; nu aveau nici o ştire despre sosirea oştilor tătăreşti, care împreună cu forţele serhatului se aflau prin împrejurimile Lipovei.

<Au mai relatat despre conăcirea oştilor pedestre din armata austriacă în părţile de dincoace a cetăţii Varadin, în timp ce forţele de călăreţi au făcut trei poduri pe malul Tisei şi aşteptau porunci>.

În ce priveşte cetatea Lipova, se afla sub comanda generalului Toldu[46], din oraşul Tirol. Pe lîngă acesta se găseau 600 de austrieci şi tot atîţia maghiari şi *haiduşaci*, care au întărit cetatea cu un şanţ *(hendek)*, cu palisade *(şarampo)* şi cu o redută *(tabie)*. După ce a explicat că pînă la trecerea cu alai a ordiei otomane în partea Timişoarei, au început să sape din nou un şanţ adînc în jurul cetăţii, a mai arătat că în fortăreaţă se găsea zaherea sub formă de făină. Astfel, în fiecare zi se coc în 15 cuptoare pîini soldăţeşti în greutate de cîte 300 grame *(dirhemlik)* ; cuptoarele beilicului se găsesc pe marginea Mureşului, în timp ce hambarele de făină se află în oraş *(varoş)*. Zahereaua Lipovei se transporta din Transilvania
(I,70) cu căruţe cu calafataj *(kalafatlu koçular)*. Oştile maghiare erau împrăştiate, iar o ceată dintre cei de sub comanda lui Paldiyak înainta împreună cu oastea austriacă din Varadin.

În a 22-a zi (muharrem 1107)[47], joi, oastea rămînînd la conac, padişahul cu suita *(iç halkı)* şi împreună cu marele vizir a venit să privească podul care se construia <peste Dunăre>. După ce a coborît la cortul umbrit *(sayeban)* al agalei de ieniceri, aşezat la capătul podului, i-a dăruit acestuia un cal cu pătură *(çul)* şi o blană de samur căptuşită cu postav verde, iar chehaiaua de ieniceri şi şase tovarăşi de-ai săi au fost numai căftăniţi. La sosirea prînzului, <padişahul> luînd cîteva bucăţi de carne din ciorba pregătită i-a plăcut. Fiind mulţumit, a zis : „Ce bine ar fi dacă totdeauna s-ar găti astfel". Pe timpul prînzului, Hüsein efendi, unul dintre oamenii lui ieniceri agasî, intrînd în apă, a făcut tot felul de jocuri de neînchipuit. Obţinînd favoarea padişahului, a fost răsplătit. Podul care se făcea aici fiind urmărit de însuşi padişahul, a fost terminat repede. În această zi au fost trecute în partea cealaltă, împreună cu ogeacul ienicerilor, toată magazia de muniţii, ogeacul gebegiilor, tunarilor şi bagajele *(ağırlık)*.

În a 23-a zi (muharrem 1107)[48], într-o zi de vineri, deşi ordia a rămas în urmă cu unităţile sale, padişahul nostru a trecut în partea din faţă la locul unde au prînzit *(yemeklik yerinde)* şi şi-a pus pe cap un mic turban *(sarık)*, şi-a aranjat deasupra un surguci de gaziu[49], pe umeri şi-a pus o blană de cacom de serhat[50], iar peste şold s-a încins cu o sabie de aur, în timp ce pe umăr şi-a agăţat o tolbă de cerchez. Apoi a încălecat pe falnicul său armăsar[51] şi cu alaiul aranjat a venit sub cetatea Timişoara. Muha-

---

[46] Ferenč Toldy.
[47] 2 septembrie 1695.
[48] 3 septembrie 1695.
[49] Pană ornamentală pe turbanul unui ostaş.
[50] În text : *kakum serhadlı*.
[51] În text : *mecnunkırı*.

fîzul de Timişoara, Topal Hüsein paşa, valiul de Timişoara, Deli Ömer paşa, belerbeiul de Silistra, Çetrefilzade Iusuf paşa, mutasarrîful sangeacului de Nicopol, Şarkan Ibrahim paşa, Bostangi Mahmud paşa, Bagdadlî Mehmed paşa, Gyulalî Mehmed paşa şi împreună cu ei cadiul, dascălii *(müderrisın)*, hatipii [52] şi şeyhii din Timişoara, precum şi agalele de oşti ale vilaietului, ostaşii localnicii, ienicerii emigraţi, armurierii, tunarii, spahii şi populaţia cetăţii l-au salutat pe padişah. Pînă să ajungă la cortul împărătesc, aşezat în interiorul cetăţii, padişahul a salutat pe fiecare şi în momentul cînd a descins în cort l-a chemat înăuntru pe Topal Hüsein paşa, muhafîz de Timişoara. Hüsein paşa, fiind şchiop *(topal)* şi neputînd să meargă pe jos, a venit călare pînă la uşa cortului. Aici, după ce s-a deschis (I,72)
uşa cortului, a fost îmbrăcat pe cal cu blană de samur de sus pînă jos. Începînd din ziua naşterii sale Topal Hüsein a cutreierat serhaturile, a crescut în acele locuri şi şi-a scurtat viaţa pe căile expediţiilor. Fiind un vizir în vîrstă, s-a ţinut seama de părerile sale în timpul expediţiei împărăteşti. Cu învoirea sa, luat de la paza Timişoarei, se găsea împreună cu ordia, iar în locul său a fost numit vizirul Kandilği Hüsein paşa, beilerbei de Sivas. Fiind printre paşalele angajate pentru expediţia împărătească şi trimise mai înainte pentru ajutor, beilerbeiul de Silistra şi valiul de Nicopol ieşiseră din cetate. Marele vizir, după ce a intrat în cetatea Timişoarei, a cercetat oastea Porţii, a distribuit lefurile pe patru cîştiuri *(kışt)*, dar a constatat că veniturile fundaţiilor pioase *(vakıf)* ale geamiilor şi moscheelor *(mescid)* din cetate nu sînt suficiente pentru susţinerea expediţiei. Cei care se ocupau de aceste slujbe se împrăştiaseră. Lefurile unor astfel de slujitori ai fundaţiilor pioase nefiind plătite în trecut, iar acum dîndu-li-se din vistierie, s-au înseninat inimile multor oameni din Timişoara, întristate de luni de zile.

Sătenii care se găseau aproape, la cale de patru ceasuri de Lipova, au venit astăzi la Timişoara şi au dat de ştire că 30 de corăbii *(gemilik)* cu zaherea, trimise din Transilvania, au sosit la Lipova şi că duşmanul a copt aici pîini cu care a umplut 30 de corăbii; dar cînd erau gata să le expedieze la Seghedin, de frică că vor fi prinşi de turci, s-au întors.

În a 24-a zi (muharrem 1107) [53], sîmbătă, padişahul a venit la cetatea Timişoara şi a ieşit la Turnul Tunarului *(Topçu Kulesî)* legat de fortăreaţa interioară. Aici, padişahul, care primise vizita celor din cetate, a distribuit daruri fiecăruia, cîştigînd inimile tuturor. Deoarece pînă la sultanul Mustafa nici unul dintre strămoşii săi nu călcase în acest ţinut al stăpînirii, toţi cei care trăiau aici, fie bogaţi, fie săraci, abia dacă ştiau numele padişahului lor ... Cinstea acordată cetăţii Timişoara din partea padişahului nostru a făcut ca războinicii, care de atîţia ani încoace se războiseră cu duşmanul, înfruntînd mii de greutăţi, să învioreze viaţa gaziilor de serhat. Această vizită a făcut să se uite atîtea şi atîtea suferinţe îndurate. De aceea, toţi timişorenii de bucurie au ridicat imn de slavă şi glorie lui Allah. Fericirea şi bucuria simţită de ei nu se poate explica cu vorbe şi descrie cu pana, ci numai simţi. Padişahul, care ştia de legăturile lui Halvetî Şeyhi Selim Dede [54] cu sfinţii, i-a pus întrebări despre situaţia expediţiei. Selim Dede

[52] *Hatip* : predicator de moschee.

[53] 8 septembrie 1695.

[54] *Dede* sau *Baba* : stareţ al unei secte de dervişi.

i-a răspuns: „Padişahul meu, sînteţi învingător, duceţi-vă o clipă mai înainte şi veţi vedea", dînd astfel padişahului vestea victoriei. După vizita
(I,73) timişorenilor, a fost chemat să se înfăţişeze <sultanului> Kandilci Hüsein paşa, adus la paza cetăţii. După ce paşa a fost îmbrăcat de sus pînă jos cu blană de samur, padişahul nostru i-a zis: „Rugămintea mea este să fii prevăzător în slujba cu care ai fost însărcinat. Dacă vrea Allah *(Inşallah)*, nu va fi pagubă, se vor procura materiale, muniţii şi tot ce este necesar pentru repararea şi restaurarea cetăţii <Timişoara>. Allah să vă binecuvînteze pe toţi... ". După aceea a căftănit vreo şase agale de oşti, iar lui topçubaşî şi cumbaracibaşî le-a dăruit galbeni.

Beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud paşa, trimis asupra pălăncii Pofça[55] împreună cu forţele sale, sosise miercurea trecută în faţa fortăreţei. Spre seară a avut loc lupta de avangardă cu vreo 150 de ostaşi duşmani, care ieşiseră din cetate, dar oastea noastră, neputînd rezista, s-a retras. După aceasta, Mahmud paşa a trimis ştire celor din palancă, cerîndu-le: „Să luaţi cu voi familiile, avuţiile şi lucrurile voastre şi să predaţi palanca prin capitulare *(vire)*". Dar la această <cerere> cei din palancă răspunseseră: „Atît timp cît sîntem în viaţă nu putem preda palanca cezarului *(çezar)* prin capitulare". Din această pricină, în ziua următoare, miercuri, palanca a fost împresurată din patru părţi, şi după ce au aşezat în redute *(tabiye)* cinci tunuri *şahi* şi cumbarele pedestraşii şi călăreţii au intrat în adăposturi *(metris)* şi au început asediul. Dar Pofça fiind aşezată într-un loc înalt, nu se putea obţine rezultatul aşteptat de la această împresurare. De aceea, Mahmud paşa, sfătuindu-se cu paşalele, beilerbeii *(mirimiran)* şi beii de sub comanda sa, a înţeles că nu este altă cale decît să meargă direct asupra pălăncii. În dimineaţa următoare, forţele noastre au trecut direct la iureş şi la un moment dat, lipindu-se de poarta pălăncii, i-au dat foc acesteia. Focul de la poartă s-a întins şi la turnul de lîngă aceasta. În faţa acestei situaţii, apărătorii pălăncii au fost nevoiţi să se retragă şi să rămînă în turnul interior, dar puţin timp după aceea, focul cuprinzînd şi acest turn, unii dintre cei care se găseau în turn s-au aruncat jos şi s-au distrus, iar o altă parte a pierit de sabie. Tot ce se găsea în palancă, familii şi lucruri, au fost arse şi prefăcute în cenuşă. Abia au pus mîna pe un ostaş duşman ars numai pe jumătate. Cu ocazia acestui iureş, din pricina ghiulelelor *(humbara)* aruncate de duşmani, forţele noastre au pierdut 38 de eroi martiri *(şehid)* şi au avut 193 de răniţi. Din cei 11 turci prizonieri în cetate, numai trei au scăpat, iar opt au ars împreună cu oştile duşmane.

<Din pricina bătăii tunurilor şi a tunelurilor săpate, cetatea crăpase şi de aceea fusese aruncată în aer>.

Căderea a fost făcută arz <la padişah> de către Mahmud paşa printr-un viteaz cu numele de Arnavudoğlu din Oradea *(Varatlı)*. La întoarcerea din luptă, el însuşi <Mahmud paşa> fiind chemat de padişahul nostru, s-a înfăţişat la chioşcul celui drept *(Adil-köşkü)*. După ce a explicat cum a pus stăpînire pe palancă, a fost cinstit cu 15 galbeni şi un caftan
(I,74) *(hilat)* ca favoare din partea padişahului.

Pentru cucerirea cetăţilor Lugoj şi Sebeş a fost desemnat tot Mahmud paşa, căruia, înainte de a porni asupra acestor fortăreţe, la cererea sa, i

55 Bocşa.

s-au dat din forţele ţinutului Rumelia, care de trei luni se găseau la paza Timişoarei, oştile din aripa dreaptă *(sağ kol)* şi stîngă *(sol kol)* împreună cu alaibeii de Dukakin[56], 700 de silahdari serdenghecidii şi 7 companii de ieniceri *(oda)*, 7 companii de gebegii, 2 companii de tunari, în afară de multă oaste aleasă, despărţită din ordia împărătească ; i s-au mai dat pe lîngă aceasta 5 tunuri, unul ‹aruncător› de 3 ocale şi 2 ‹tunuri› kolonborne, precum şi depozitul necesar de muniţii. 222 v.

În a 25-a zi (muharrem 1107)[57], duminică, au trecut *(geçit)* prin faţa padişahului şi după aceea s-au pus pe drum, spre a merge asupra cetăţilor Lugoj şi Sebeş.

La sfîrşitul adunării care a avut loc în cortul marelui vizir *(sadrazam)* Elmas Mehmed paşa, au fost de acord cu toţii că mai întîi trebuie să se meargă asupra cetăţii Lipova. După ce ordia împărătească s-a odihnit două zile la Timişoara, în a 26-a zi (a lui muharrem 1107)[58] s-au pus pe drum spre a merge direct la Lipova. Beilerbeiului de Karamania, Hîsîm Mehmed paşa, numit în ariergardă *(artçı)* cu oastea ţinutului său, în afară de aceste forţe i s-au mai dat ca întărire 500 de silahdari, serdenghecidii şi oştile din ţinuturile Erzerum şi Trabzon. Ordia împărătească a conăcit într-una din pălănci, la o cale de două ceasuri de Timişoara, fiind una din pălăncile care purta numele de Şanad, dar n-avea clădire *(cismi yok)*.

Astăzi, a venit pe lîngă beilerbeiul de Nicopol, Şarkan Ibrahim paşa, o catană maghiară, pe un cal corcit *(çatal)*, înarmat pînă în dinţi. După ce s-a predat, a fost dus în faţa padişahului pentru întrebări . . .

‹Arătînd că este originar din palanca Miskocz *(Mişkocz)* de lîngă Agria *(Egre)*, descrie situaţia armatei austriece din Varadın, unde erau 30 000 de ostaşi, din care numai 4 000 pedeştri, restul călări. Primul comandant era regele Frederic *(Fredenkos Kıral)*, al doilea generalul Caprara, al treilea generalul Heissler. Frederic, după ce a lăsat o mică oaste de 15 000 de oameni la Varadin, a înaintat cu grosul armatei spre podul de pe Zenta. În oastea austriacă se găsesc 1 500 de maghiari, din care 500 sub comanda lui *Paldyiak*, gata să lupte cu otomanii›. (I,75)

Ostaşul maghiar a fost trimis deocamdată la cetatea Timişoara, hotărîndu-se ca la întoarcerea din expediţie să fie convertit la islam. Apoi, s-a găsit că este potrivit să fie înregistrat la poarta ‹suita › marelui vizir, să ajute la ogeacul crescătorilor de armăsari (*yamaklık*)[59].

În a 27-a zi (muharrem 1107)[60], zi de marţi, s-au aşezat într-un menzil pe malul apei Mureş.

În a 28-a zi (muharrem 1107), miercuri, rămînînd pe malul apei Mureş, călăuzele ienicerilor de serhat, care mergeau înainte, au greşit drumul. Ei au luat-o spre stînga şi astfel ordia împărătească s-a împotmolit într-o mlaştină dintre apa Mureşului şi o stîncă. Deoarece tunurile kolomborne şi harabalele cu muniţii rămase în mlaştină astupau drumul, oastea din spate, care înainta, lipsită de ştiri, îngrămădindu-se, a rămas la marginea mlaştinei.

‹Se aşează un mic cort pentru padişah. Urmează descrierea scoaterii tunurilor şi harabalelor de muniţii, împotmolite în mlaştini›.

---

[56] Ţinut în Rumelia.
[57] 5 septembrie 1695.
[58] 6 septembrie 1695.
[59] Categorie de oaste auxiliară în cetăţile dunărene.
[60] 7 septembrie 1695.

Pînă ce s-a aflat că drumul Lipovei a rămas în partea dreaptă şi după ce au întors mersul ordiei spre acea parte, a fost însărcinat pentru salvarea harabalelor şi tunurilor împotmolite în mlaştină vizirul Arnavud Suleiman paşa, împreună cu toţi ceauşii muteferricalelor şi ghedikliilor. După un efort mare, scoţîndu-le din mlaştină, au încălecat pe cai şi ordia şi-a luat iarăşi mersul obişnuit. Apoi, gaziii înarmaţi cu suliţe şi încălecaţi pe cai, unii la dreapta şi alţii la stînga, s-au aşternut pe drum şi au înaintat în această formă pînă la apariţia cetăţii Lipova. Cînd s-au apropiat la o bătaie de tun de Lipova, deşi marele vizir şi alte paşale s-au străduit să-l ia la adăpost *(alarga)* pe sultan, totuşi padişahul nu a luat în seamă vorbele lor. El a trecut printre ghiulelele de marmură ale tunurilor *balyemez* trase din cetatea Lipova, ce cădeau în vale, şi a venit în faţa unui cort umbrit aşezat pe o colină destul de înaltă, în partea de sud *(kıble)* a cetăţii. În acest timp, spătarul *(silahor)* Ibşir aga şi cu sacagiul *(saka)* baltagiilor [61] vechiului sarai au lăsat la picioarele padişahului nostru două ghiulele de cîte 11 ocale, aruncate din cetate. Aceştia au fost răsplătiţi. În acest timp, pe cînd spahiii, silahtarii, ceauşii, muteferricalele şi toate paşalele îl urcau pe padişah pe cal, sunetele tobelor, zurnalelor, trompetelor şi trîmbiţelor au cuprins şesul Lipovei. De fapt , cu cinci ore înainte de sosirea padişahului nostru
(I,76) în faţa cetăţii, forţele noastre de avangardă începuseră să împresoare Lipova. Padişahul nostru, îndată ce a sosit aici, a trimis o poruncă marelui vizir, zicîndu-i : „Acum orice s-ar întîmpla, cer îndată de la tine cucerirea cetăţii”. Potrivit cu aceasta, marele vizir şi-a aşezat ordia împărătească, împreună cu tunurile *şahi (darbzenleri)* venite cu ea, începînd din partea răsăriteană a Lipovei şi pînă la întăriturile de pe înălţimea unei coline, unde stăteau ienicerii, şi a început să bată cetatea.

Atunci chehaiaua de capugii, Eyüblu [62] Hasan aga a venit pe lîngă marele vizir, aducîndu-i un firman în care se spunea : „De ce mai stau? Să înainteze de îndată şi apoi ei ştiu ce urmează”. În partea cealaltă şi agaua de ieniceri îşi fixase locurile în adăposturi pentru cei din ogeac, care veniseră mai înainte ; astfel, el începuse să vîre ienicerii în adăposturi, un braţ *(kol)*‹al acestora› fiind în faţa varoşului ‹cetăţii› şi altul în faţa porţii Battal [63]. În acest timp, în a noua oră de asediu, o ceată din paşalîc *(paşalu)* şi dintre egipteni a ajuns la capătul zidului care se întindea între poarta Battal şi apa Mureş. O ceată *(bayrak)* dintre ostaşii marelui vizir, împreună cu seimenii *(sekban)* şi arnăuţii, cu cinci steaguri de serdenghecidii şi un grup numeros care s-a amestecat printre aceştia, s-au lipit de colţul unei întărituri de la capătul zidului de piatră ce cobora din partea dreaptă a porţii Battal spre apa Mureş. Îndată ce a văzut ridicarea steagurilor, agaua de ieniceri a poruncit, zicînd : „Vitejii mei [64], nu este zi de stat, înaintaţi !”. După aceasta, agaua de ieniceri, fiind lîngă dînsul şi chehaiaua oştii *(kulkethudası)*, strigînd împreună cu ienicerii marelui vizir : „Allah, Allah” [65], au înaintat fără să ţină seama de ploaia grenadelor, tunurilor, pietrelor şi puştilor duşmanului. Într-o clipă au împînzit ca un paianjen fortăreaţa exterioară de pe lîngă poarta Battal, înfigînd steaguri în cele

[61] *Baltaci*, ostaşi din garda palatului înarmaţi cu securi.
[62] Din mahalaua Eyüp de lîngă Istanbul.
[63] Battal : mare, uriaş.
[64] În text : *Kocaklarum*.
[65] În text : *Gulbank*.

patru părţi. În spatele acestora, beilerbeiul de Anatolia, vizirul Mîsîrlîoğlu Ibrahim paşa, şi beilerbeiul de Adana, Cerchez Ibrahim paşa, au trecut la atac cu gărzile şi forţele ţinuturilor lor. Ei n-au acordat nici un aman duşmanului, pe unii i-au omorît, pe alţii i-au făcut prizonieri. Acei dintre duşmani care au scăpat , s-au retras, închizîndu-se în fortăreaţa exterioară. O parte dintre călăreţii duşmanului, care se găseau la fortăreaţa interioară, au ieşit pe Poarta apei *(Sukapu)*, au trecut rîul Mureş şi au apucat drumul munţilor Transilvaniei. Dar cele 7 steaguri de serdenghecidii silahdari, 5 steaguri de călăreţi levinţi şi gaziii din garda *(kapu)* marelui vizir, numiţi mai înainte pentru vegherea acestor părţi, au căzut în spatele lor, întorcîndu-i pe fugari. Astfel, austriecii au intrat iarăşi prin Sukapu şi au fugit în fortăreaţa interioară. În acest timp, o parte dintre gaziii oştii ordiei împărăteşti, amestecaţi cu gaziii care alungaseră oastea duşmană, ocupaseră întăriturile din spatele fortăreţei interioare. Aceşti viteji, deşi de trei ori ridicaseră steagul pe aceste întărituri *(tabya)*, neavînd, însă, alături de ei oaste pedestră, din cauza tunurilor, puştilor, pietrelor şi cumbaralelor duşmanului, n-au putut să reziste şi au fost forţaţi să se retragă. În timp ce aceştia au trimis ştire să li se trimită forţe pedestre în ajutor, văzînd că pedestraşii din ordie au împresurat fortăreaţa interioară, atunci, (I,77)
descălecînd, au legat căpestrele cailor de ţăruşele *(parmak)* şarampoaielor şi iarăşi au trecut la atac. Aşa încît, pe la sfîrşitul acestei năvale, la un moment dat, şanţurile întăriturilor s-au umplut cu trupurile duşmanilor şi redutele *(tabya)* au căzut. Fortăreaţa interioară, legată de capătul acestor întăriri, fiind ocupată de pedestraşi, după un atac de o zi şi jumătate cetatea Lipova a fost cucerită. Pe această cale, tot ce se găsea în cetate: cadîne, familii cu copii şi lucruri au încăput în mîinile gaziilor. Astfel, prin cucerirea acestei cetăţi, mulţi gazii săraci s-au îmbogăţit într-o clipă, devenind domni.

Padişahul nostru, care a urmărit cu binoclul, de la început, atacul asupra Lipovei, de la începerea asaltului şi pînă la lupta cu săbiile, chemînd pe lîngă el pe marele şi pe micul imam efendi, le-a poruncit să citească versetul cuceririi *(Fatiha)*; iar el însuşi, împreună cu cei din jurul său, s-au închinat mulţumind lui Allah ... şi preaînaltul Allah, primind rugăciunea unui alai de robi păcătoşi, a înlesnit cucerirea acestei cetăţi de 223 r.
către oastea musulmană.

Vestea căderii fortăreţei exterioare a fost adusă mai întîi de ordonanţa *(şatìr)* chehaialei de capugii. La puţin timp după aceasta, a venit din partea marelui vizir un *telhisci*, care a adus vestea plăcută. Le încăpuseră în mîini de la duşmani, datorită norocului *(çerh-i felek)*, animale de povară *(gülük)*[66], prăjini cu lănci *(gönder)*, sape, lopeţi, securi *(balta)* şi puşti, care, după ce au fost prezentate padişahului, au început să fie împărţite ca daruri celor viteji. Cei care au adus prinşi şi capete de duşmani tăiate, după ce şi-au luat bacşişul, au continuat uciderea prinşilor în faţa ochilor padişahului. Pînă spre seară faţa cetăţii Lipova a început să amintească una din zilele potopului. În timp ce gaziii viteji răniţi în luptă au fost aşezaţi în corturi pregătite pentru răniţi, s-a continuat împărţirea de medicamente binefăcătoare. Apoi, cînd a sosit marele vizir şi după ce a sărutat piciorul padişahului în *Adil-köşkü*, i-a comunicat vestea victoriei, zicîn-

[66] În text: *gülünk*.

du-i: „Padişahul meu, victoria să fie binecuvîntată". Padişahul nostru l-a cinstit cu răspunsul: „Să fii fericit, ai slujit frumos şi ai arătat bărbăţie". După aceea, cortul împărătesc a fost aşezat şi s-a dat poruncă ca fiecare să se aşeze la locul său. Agaua de ieniceri a luat în paza sa cetatea, gebegibaşîul depozitul de muniţii şi topcibaşîul tunurile capturate. S-a pus mîna în cetate pe 30 de cîntare [67] de pulbere *(barut)*, 700 de cumbarale mari, 6 400 de ghiulele *(yuvarlak)*, una de 14 ocale şi cinci de 11 ocale; 6 tunuri *balyemez* pentru ghiulele de cîte 4,5 şi 10 ocale; 9 tunuri *kolonborne*, 4 pentru cîte 1,50 ocale, 13 pentru cîte o oca şi unul pentru 0,50 ocale; 18 tunuri *darbzen*, cu 23 de puşti „mousqet" *(misket)*; o puşcă de vînătoare de 35 ocale; 4 tunuri *havane*. Iar din cetatea exterioară au scos 50 000 de chile de grîu şi din fortăreaţa interioară 16 000 chile de secară (*çavdar*). Afară de aceasta a încăput în mîna oştii zaherea fără număr.

În a 29-a zi (muharrem 1107) [68], miercuri, s-a înfăţişat padişahului, spre a-l felicita de victorie, şeih ül-islam efendi, care a fost cinstit cu sărutarea mîinii împărăteşti.

Prin crainicii *(tellal)* care se găseau în ordia împărătească, cînd a fost înştiinţată oastea ca cei care au făcut prizonieri la Lipova să-i aducă,
(I,78) fiecare a venit cu prinsul său în faţa cortului liber. Printre aceştia, împreună cu generalul Toldu, comandantul cetăţii, era şi mareşalul numit Martines [69], pîrcălabul fortăreţei *(kale dizdarı)*, care comanda peste 1 500 de ostaşi austrieci, şi arhitectul *(mimar)* cetăţii; ei fiind despărţiţi de ceilalţi, au fost aruncaţi în închisoarea lui Muhzir aga. După aceasta, fiecare i-a tăiat capul prizonierului său şi şi-a luat bacşişul de 25 de guruşi pentru capul tăiat al fiecărui prins de la içhazinedar Nezin aga şi defterdar, prin mijlocirea veznedarului. Celor care au adus capete tăiate li s-au dat cîte 15 kuruşi. Astfel, numărul pungilor *(kese)* de aspri destinate celor care au adus prizonieri şi capete tăiate a atins cifra de 41,50. La sfîrşitul acestor treburi, cadavrele duşmanilor din Lipova şi trupurile prizonierilor decapitaţi în faţa cortului împărătesc au fost transportate în pădure, iar din capetele lor s-a făcut un turn *(kule)*. Din cercetarea făcută s-a văzut că la cucerirea acestei cetăţi au pierit din ordia noastră 100 de eroi martiri *(şehid)* şi au fost 400 de răniţi.

Vestea cuceririi cetăţii Lipova a fost scrisă şi trimisă, prin ciohodarul pedestru *(yaya çukadar)* Uzun Veli, la Valide sultan [70], care se afla la Adrianopol.

În a 30-a zi (muharrem 1107)[71], vineri[71a], padişahul nostru, însoţit de slujitorii palatului, a venit la cetatea Lipova, a vizitat fortăreaţa de la un capăt la altul. După ce a văzut magazia de muniţii şi zahereaua capturate, a înălţat un imn de laudă, mulţumind lui Allah pentru această victorie fericită. La aceste plimbări ale padişahului mă aflam şi eu <autorul cronicii> pe lîngă dînsul.

Cetatea Lipova este aşezată pe un şes întins de pe malul rîului Mureş şi la poalele unui deal înalt. Fortăreaţa sa interioară este înconjurată de

[67] Unitate de măsură pentru greutate, egală cu 44—45 de ocale.
[68] 9 septembrie 1695.
[69] Marchizul Martin de Mirmillis.
[70] Mama sultanului Mustafa al II-lea.
[71] 10 septembrie 1695.
[71a] În text: *Cuma*.

patru ziduri de piatră în patru colţuri, iar în două colţuri avea turnuri de cărămidă. Fortăreaţa exterioară era înconjurată cu un şanţ lipsit de apă. În afară de acest şanţ, se găseau patru întărituri, redute *(tabye)* mari de pămînt, legate una de alta, iar în partea exterioară a întăriturilor era un şanţ plin cu apă. Acest şanţ fiind în afară, cetatea era înconjurată cu palisade şi ţăruşe.

Austriecii au dărîmat fortăreaţa exterioară a Lipovei şi au deschis aici un cîmp de luptă; reduta sau tabia situată între cîmpia şi dealurile din spatele cetăţii, imediat la dreapta lor, a fost transformată într-un pod al fortăreţei. Apoi au înconjurat totul cu un şanţ plin cu apă şi cu şarampoaie; după dărîmarea cetăţii exterioare, locul care a fost lăsat deschis, pînă la tabia din faţa porţii Battal, l-au închis tot cu şarampoaie. În partea exterioară, de la locul unde poarta Battal se unea cu apa Mureşului şi pînă la poarta tabiei, au deschis un nou şanţ şi l-au umplut cu apă. În cei patru ani de la căderea acestei cetăţi în mîna austriecilor [72], după cum s-a văzut mai sus, s-au depus foarte multe eforturi pentru întărirea ei. Lipova ajungînd acum în această stare şi nefiind cu putinţă a o păzi, după ce au retras de aici tunurile, depozitul de muniţii *(cebehane)* şi zahereaua capturată, mai întîi de toate au dărîmat fortăreaţa sa din afară. Toate redu- (I,79) tele *(tabye)* fortăreţei, cîte erau, din toate părţile, au fost distruse cu furie de oastea provinciilor, iar şanţurile au fost umplute. După ce fortăreaţa exterioară a fost făcută una cu pămîntul, cetatea interioară, la care săpaseră canaluri subterane *(lağım)* din şapte locuri, a fost şi ea făcută una cu pămîntul. După aceea au trimis oameni la palanca Şolmoş [73], care se găsea dincolo de apa Mureşului, pe drumul Transilvaniei, şi aceasta a fost incendiată.

În această zi, padişahul nostru venind la cort *(sayeban)*, după ce s-a odihnit pînă la prînz, a chemat pe comandanţii cetăţii Lipova, care se găseau în închisoarea lui Muhzir aga [74]. A vorbit cu aceştia despre cetate şi i-a întrebat de ce au căutat să reziste la o presiune atît de puternică. Generalul Toldu i-a răspuns: „În cetate erau zaherea şi muniţii îndeajuns. În ce priveşte oastea însă, erau abia 600 de austrieci şi tot pe atîţia maghiari. Afară de aceasta, în cetate erau patru tunuri. Dacă s-ar fi găsit şi un număr îndestulător de oşteni, această fortăreaţă se lua cu greu, nu într-o oră şi jumătate, dar nici chiar într-o lună şi jumătate. Cu atît mai mult că ordia noastră din Varadin ne înştiinţase că s-a pus în mişcare spre a ne veni în ajutor. Dar voi ‹turcii› aţi acţionat mai repede ca ei ‹austriecii›, aţi luat cetatea; sîntem mulţumiţi să fim închişi, dar vă rugăm să ne dăruiţi viaţa". Cu aceste cuvinte ei au cîştigat mila padişahului nostru, şi iarăşi au fost trimişi la închisoarea Martin *(Martineş)*, unii pe jos iar alţii urcaţi pe cai.

‹Spînzurarea unora din cei 25 de austrieci aduşi la cort şi răsplătirea acelora care i-au prins›.

În acest timp, un olăcar *(ulak)* austriac fiind pus la întrebări, a răspuns: „Generalul Hayser, care abia sosise şi se găsea la Küciük-Kanija [75], m-a trimis cu multe hîrtii la comandantul *(muhafız)* Lipovei şi afară de

[72] Lipova a fost ocupată de austrieci în 1690—1691.
[73] Şoimoş, în Banat.
[74] Aprod care supraveghează pe cei închişi.
[75] Mica Kanizsa (Canizsa).

aceasta m-a înştiinţat că acesta trebuie să trimită imediat aceste scrisori la craiul Transilvaniei, Veterani *(Feterani)*. N-am nici o ştire ce scrie în aceste hîrtii. Oastea austriacă, care abia venise la Oradea *(Varad)*[76], avea de gînd să-l aştepte aici pe comandantul lor *(komantan)*, craiul Veterani. Nemţii, pînă la unirea lor cu forţele ardelene, fără să-şi dea seama de căderea Lipovei, voiau să meargă asupra oştii turceşti spre a da lupta cu ea pe cîmp deschis. Printre forţele din Oradea erau 90 de tunuri mari şi mici. Fiecare ostaş purta la el hrana pe cinci zile. Produsele de merinde *(zahere)* se prelucrează la Seghedin. Nu ştiu cîte tunuri au cu ei şi nici ce număr de ostaşi au strîns în ordie, deoarece comandanţii nemţi ascund numărul ostaşilor. Numai după spusele populaţiei, sînt nu mai puţin de 50 000 de ostaşi. Olăcarul neamţ, după ce a expus tot ceea ce ştia, a fost trimis la închisoare.

În scrisoarea sosită de la Arnavud Mahmud paşa, beilerbeiul Rume-
(I,80) liei, se arăta şi se cerea *(arz)* : „Veterani, craiul Transilvaniei, a alergat cu 8 000 de călăreţi şi cu 4 000 de pedestraşi în ajutorarea cetăţii Lugoj, oastea pedestră de pe lîngă mine ‹Mahmud paşa› este îndestulătoare, numai din forţele de călăreţi mai este nevoie să fie trimişi încă 3 000 de călăraşi pentru ajutor". Potrivit cu această scrisoare, în sfatul care a avut loc în cortul marelui vizir, s-a găsit că este potrivit ca în ajutorul lui Mahmud paşa să fie trimis hanul Crimeei, Hagi Selim ; acesta venise cu oşti împotriva Austriei şi ajunsese prin împrejurimile Timişoarei, dar la început se considerase că este o greşeală să se despartă de forţele noastre . . . De aceea, potrivit cu aceasta, a fost scris şi trimis un hatt-i humaiun emirului stegar *(mir-i alem)* Frenk [77] Mustafa aga şi lui Selim Ghirai. Mustafa aga, găsindu-l pe Hagi Selim Ghirai sub cetatea Timişoara, şi-a predat hatt-i humaiunul, apoi această scrisoare împărătească *(hatt)* a fost citită în faţa fiilor hanului *(hanzade)* şi a mîrzacilor din Crimeea şi Şirin, care se găseau în ordia tătărească. Aceştia ‹adică tătarii›, după ce s-au văzut în trei, au răspuns : „Am venit din Crimeea pînă aici şi am bătătorit atîtea drumuri, atît noi, cît şi animalele noastre nu mai avem nici o putere. Însă înainte
223 v. de a vedea faţa padişahului nostru, să ne întoarcem sau să plecăm în ajutor este pentru noi o treabă grea. Iată, să vedem faţa padişahului nostru şi după aceea pentru tot ce se va porunci pentru cauza padişahului ne putem sacrifica sufletul şi capul". Crîmlenii, care în acea zi îşi făcuseră rugăciunea de dimineaţă *(sabah namaz)* la Timişoara, s-au pus pe drum şi au continuat să meargă spre ordia împărătească. În această zi, pe la chindie *(ikindı sularında)*, îndată ce sosi un tătar [78] cu ştirea despre apropierea hanului Crimeei de ordia împărătească, marele vizir a trimis înainte meterhaneaua[79] cu ostaşii săi, în frunte cu chehaiaua *(kethuda)*, spre a întîmpina pe hanul Crimeei. Apoi, ‹marele vizir›, luîndu-l pe lîngă el pe Şahin Mehmed paşa, pe Mîsîrlîoğlu, pe vizirul Ibrahim paşa şi pe mai marii ienicerilor cu agalele oştii, l-a întîmpinat pe Selim Ghirai la marginea ordiei împărăteşti. Apoi, cu o mare pompă l-a avut de oaspete pe acesta în cortul său. După ce a petrecut în acea noapte în cortul marelui vizir, în dimineaţa următoare,

---

[76] Grafie neclară. Poate fi citit şi *Varadın*.

[77] Frînc, adică european (veneţian, genovez).

[78] Cu sens de olăcar, curier.

[79] *Mehterhane* : tacîm de muzicanţi ; muzică turcească.

în prima zi a lui safer (1107)[80], prin mijlocirea marelui vizir Selim Ghirai a fost înfăţişat padişahului. Îndată ce padişahul l-a întrebat de sănătate, zicîndu-i : „Bine ai venit, cum eşti după necazurile drumului?“, Selim Ghirai han i-a raspuns : „Slujba la stăpînul meu este o mărinimie pentru aceşti robi ai săi”. După aceasta, i s-a dat învoire să se aşeze pe o manta *(ihram)*, aşternută la picioarele tronului. După ce au vorbit amîndoi un timp despre situaţia duşmanului, hanul Crimeei a fost îmbrăcat cu o cabaniţă de samur, cusută cu catifea roşie, iar de calpacul de pe capul său au fost agăţate două *sorguciuri* lucrate artistic şi în afară de acestea i s-a mai dăruit o tolbă cu o sabie.

<După terminarea întrevederii a urmat căftănirea cu blănuri *(kontaş)* de samur a cîtorva demnitari din suita lui Selim Ghirai, precum şi a fiilor săi care-l însoţiseră : Azamet Ghirai, (I,81)
sultan Hagi Ghiraizade Islam Ghirai, Ganibek Ghiraizade Bath Ghirai sultan [81]>.

Un ienicer, prinzînd o catană, pe nume Topal, care de ani de zile ţinea drumurile din împrejurimile Timişoarei şi teroriza satele din acele părţi, l-ar fi ascuns şi apoi s-ar fi înţeles cu acesta să-l elibereze în schimbul unei sume de bani destul de mari. Kılavuz Piri aga, beşliaga din cetatea Timişoarei, fiind înştiinţat despre aceasta, i-a prezentat situaţia padişahului şi a cerut omorîrea acestui haiduc. Topal, fiind găsit în locul unde era ascuns, a fost adus în faţa padişahului şi capul lui a fost tăiat chiar de ienicerul care îl ascunsese.

Spre seară, vestitorul care venise de la beilerbeiul Rumeliei, Mahmud paşa, pentru ajutor a fost întrebat despre situaţia duşmanului. Şi acesta a dat de ştire că Veterani craiul şi-a lăsat în urmă bagajele şi zahereaua şi că mergea în ajutorarea Lugojului cu 8 000 de călăreţi şi 4 000 de pedestraşi austrieci [82], dar îndată ce a auzit de căderea Lipovei şi-a vîrît în tabără oastea pedestră, iar călăreţii au fost întorşi din drum, ca şi zahereaua şi poverile *(ağırlık)* ; apoi, a început să sape şanţuri *(hendek)* lîngă Lugoj, unde-şi stabilise tabăra. Acesta mai explicase că pe lîngă Mahmud paşa fiind un număr îndestulător de oaste pedestră, dacă i se va mai trimite un număr de călăreţi, poate să înceapă lupta cu Veterani, altfel Mahmud paşa trebuie să se retragă.

Potrivit cu această ştire, conducătorii oştii, adunaţi în divan în cortul marelui vizir, cercetînd situaţia, au spus : „Tunuri, muniţii şi zaherea se găsesc în cantitate îndestulătoare la ordia împărătească. Dar înainte de toate trebuie avută în vedere situaţia cetăţii Timişoara. După ce vom acorda tot ce este necesar acestei fortăreţe, cu toate forţele care rămîn în urmă va fi potrivit să mergem împotriva generalului Veterani”. Hotărîrea luată la adunare a fost adusă şi la ştirea padişahului. După aceea acesta şi-a ales din cele ce se găseau în ordie : 14 000 chile de grîu, toate tunurile luate din cetatea Lipova, cu 71 de butoaie de grenade *(humbara)*, 44 de coşuri pentru cumbarale *(sepet kumbarası)*, 4 500 de grenade de mînă, 5 butoaie *(varil)* de smoală *(zift)* şi răşină de pin *(çam sakızı)*,

[80] 11 septembrie 1695.

[81] Acest fragment nu se găseşte în ms. Veliyüddin efendi.

[82] Autorul cronicii nu este informat asupra efectivelor reale ale lui Veterani. După izvoarele austriece, acesta, în afară de maghiari *(haiduşak)* şi sîrbi, mai avea o oaste austriacă de 15 000 de călăreţi şi 3 000 de pedestraşi, şi o alta de 18 000 (cf. J. v. Hammer, *Histoire de L'Empire Ottoman*, Paris, 1838, XII, p. 386).

ca şi muniţiile trebuincioase. <Împreună cu acestea> la 2 safer (1107) [83], într-o zi de duminică, i s-au dat lui Hagi Mustafa aga 500 de seimeni *(sekban)*, 500 de ieniceri, 500 de spahii serdenghecidii şi 500 de ostaşi egipteni şi a fost trimis la Timişoara, avînd în sprijinul său pe beilerbeiul de Adana, Cerchez Ibrahim paşa.

(1,82) Cadavrele oştenilor duşmani căzuţi în părţile Lipovei începînd să se strice, a fost nevoie de schimbarea locului de conac. Atunci padişahul nostru s-a ridicat din cortul său împărătesc şi a venit la micul său cort umbrit de pe o colină. Aici şi-a petrecut timpul spre prînz. În acest timp, marele vizir şi-a retras ordia înapoi, cale de vreo 15 minute, iar cortul împărătesc a fost aşezat, iarăşi, pe un loc destul de înalt.

În această seară, adică în a 3-a zi (a lui safer 1107) [84], luni noaptea, a venit din nou un crainic *(feriyadci)* de la Mahmud. Cînd a fost întrebat şi acesta despre situaţia duşmanului, a spus acelaşi lucru ca şi omul care venise mai înainte. După ce situaţia a fost iarăşi cercetată de către paşale, au înştiinţat că în dimineaţa următoare îi trimit în ajutor 3 000 de tătari sub comanda lui Baht Ghirai; de asemenea, i-au dat de ştire şi lui Cerchez Ibrahim paşa ca, după ce va lăsa materialele trimise la Timişoara, împreună cu forţele vilaietului Adana să meargă la Lugoj, spre a-l ajuta pe Mahmud paşa.

În ziua de 4 (safer 1107) [85] a venit o iscoadă din partea nemţească, care a adus ştirea despre „trecerea duşmanului pe podul Cenadului *(Çanad)* de pe apa Mureşului, aşezarea lui la Arad *(Arat)* şi că scopul urmărit era de a ocupa văile şi a lovi din spate forţele turceşti din Lipova". Potrivit cu această ştire, îndată a avut loc o adunare, unde s-a spus: „Nemţii venind asupra noastră, noi trebuie să ieşim de aici. După ce vom lăsa efectele noastre *(ağırlık)* în cetatea Timişoara, să mergem asupra Lugojului şi să-l ajutăm pe Mahmud paşa. În acest timp, dacă duşmanul ne va ataca, fie din faţă, fie de la spate, ne vom apuca de luptă; dacă ne războim cîteva zile la Lipova, neamţul va pune stăpînire pe trecători *(boğaz)*, iar pe noi, rămînînd în văgăună, ne va vîrî în pămînt cu focul tunurilor. Deci, ar fi mai bine ca o clipă mai devreme să plecăm de aici". Potrivit cu hotărîrea la care s-a ajuns, s-a scris un hatt-i humaiun şi a fost însărcinat hanul Crimeei ca împreună cu oastea tătărească să ia în stăpînire trecătorile prin care urma să vină duşmanul. În această zi, spre seară, cămilele care plecaseră la Timişoara pentru muniţii şi zaherea au ajuns iarăşi la ordie. După ce au poposit şase zile în cîmpia Lipovei, în a 25—a zi (a lui safer 1107) [86] s-a ridicat toată ordia, fiecare cu coloana sa ieşind la drum. Pe lîngă Suleiman paşa au fost daţi: comandantul caraulelor de ariergardă *(ardı)*, beilerbeiul de Karamania, Hîsîm Mehmed paşa, cu forţele ţinutului său, pentru paza tunurilor şi mutasarrîful sangeacului de Menteşe, Fîndîk Mustafa paşa, cu oştile ţinuturilor de Erzerum şi Trapezunt. S-a poruncit ca mai întîi să fie luate bagajele şi efectele ordiei, iar în urmă să vină ariergarda hanului tătăresc cu ordia sa. În timp ce ordia împărătească pornise <la drum>, ploaia care începuse, deşi părea

[83] 12 septembrie 1695.
[84] 13 septembrie 1695.
[85] 14 septembrie 1695.
[86] 5 octombrie 1695.

trecătoare, a continuat <să cadă>, transformînd drumurile în băltoace. (I,83) Din această pricină, unele harabale de zaherea şi muniţii s-au stricat şi multe din ele s-au împotmolit în mlaştini. Padişahul nostru, cînd a văzut acest hal, i-a întors îndată pe ghedüklii, muterferricale şi pe ceauşi la defterdari cu ordinul <ca harabalele> care pot fi reparate să fie reparate, iar muniţiile şi zaherelele din cele care nu mai pot fi reparate să fie încărcate pe cămile. Astfel au înaintat cu o mie şi una de greutăţi şi seara, după căderea întunericului, s-a ajuns la palanca Şanad. Deşi ploaia s-a oprit a doua zi, pe timpul rugăciunii de dimineaţă, totuşi multe din harabale răsturnîndu-se pe drum, în această zi a avut loc aici un popas, aşteptîndu-se harabalele rămase în urmă. Abia spre prînz harabalele au putut să ajungă la ordia împărătească. Sarcina de ariergardă încredinţată lui Fîndîk Mustafa paşa nefiind la locul ei, mutasarrîflicul de Menteşe i s-a dat lui Bostangi Mahmud paşa, care se găsea în cetatea Timişoarei.

În această zi, beilerbeiul de Rumelia, Arnavud Mahmud paşa, împreună cu forţele de pe lîngă el, s-a întors de la Lugoj la Timişoara. Potrivit cu invitaţia padişahului, a venit el însuşi mai înainte la ordia împărătească şi a fost înfăţişat <sultanului>. Mahmud paşa a povestit lupta care avusese loc, zicînd : „Spre a cuceri cetatea Lugoj ne-am aşezat în satul Boldoz, la o depărtare de aproape un ceas şi jumătate de această cetate, în împrejurimile căreia am săpat şanţuri şi am făcut întărituri. Între timp, am aflat de ascunzişul craiului de Transilvania, afurisitul de Veterani, cu 8 000 de călăreţi şi 4 000 de pedestraşi, într-o pădure de pe malul apei Timiş *(Tamaş)*, la o cale de un ceas de cetatea Lugoj ; am aflat aceasta de la ţăranii care lucrau cu el, precum şi de felul cum se împrejmuia cu şanţuri şi că numai pe la spate rămăsese o bucată de loc deschis. La această ştire, am înaintat cu 2 000 de călăreţi şi am dat un atac peste noapte. Deşi l-am atacat pe Veterani cu tunuri şi puşti, totuşi acesta n-a fost găsit descoperit *(boş)*, ci se întărise din toate părţile cu tunuri, ca un mistreţ, nelăsînd măcar o cale deschisă. După ce am nimicit aproape 200 de 224 r. ghiauri, care ne ieşiseră în faţă, şi am început să înaintăm asupra taberei <duşmane>, am văzut că Veterani porneşte un atac asupra noastră, şi în faţa acestui atac al lui Veterani, la care se putea face faţă abia cu 10 000 de ostaşi aleşi, şi spre a nu distruge pedestraşii de sub comanda mea, potrivit cu porunca voastră, am fost nevoit să mă retrag şi m-am întors teafăr şi sănătos de la Timişoara". După aceasta a fost întrebat şi caporalul *(kapral)* neamţ *(nemçe)* Chirca *(Kirka)* [87], pus peste zece oameni *(onbaşı)*, adus de pe lîngă Mahmud paşa, care a spus : „Oastea austriacă şi Veterani, unindu-se lîngă Lipova, trebuia să dea atac asupra oştii turceşti. Dar din pricina căderii cetăţii Lipova, oastea austriacă retrăgîndu-se la Küciük-Kanije, Veterani s-a închis şi s-a întărit într-o tabără ; în acest timp eu m-am folosit de prilej şi am fugit lîngă Mahmud paşa". După ce a explicat toate acestea, Chirca a fost trimis, pentru moment, la închisoare.

Tot în această zi, Kürd [88] Mehmed paşa, înfăţişîndu-se padişahului, (I,84) a arătat ceea ce dorea, spunînd : „Vizitînd părţile Cenadului, în împrejurimile sale nu s-a găsit nici o urmă de duşman, dar în depărtare, numai

---

[87] După nume pare a fi vorba de un bănăţean sau ardelean.

[88] Din neamul curzilor, care locuiesc în partea răsăriteană a Anatoliei.

din loc în loc şi din cînd în cînd, se vedeau focuri. Însă neavînd în jurul meu o ceată de oameni, n-am putut să mă întind pînă la aceste locuri. Dacă mi s-ar da o ceată, atunci aş putea să culeg ştiri de la duşman şi să aduc o limbă *(dil)*". Arzul sau cererea lui Kürd Mehmed paşa fiind găsită potrivită, i s-au dat atîţia oameni cît a dorit şi iarăşi i s-a dat învoire să plece spre a strînge ştiri de la duşmani.

Lui Hagi Mustafa, chehaiaua marelui vizir, ca să primească paza Timişoarei i s-au dat feude vizirale *(hass)*. În locul său a fost numit socotitorul *(muhasebeci)* pentru haraci Mehmed efendi, din Istanbul.

În a 7-a zi (a lui safer 1107) [89], zi de vineri, ordia împărătească de aici, punîndu-se în mişcare, a conăcit în faţa Timişoarei.

În această zi, capugibaşîia *(kapucubaşlık)* a fost acordată lui Suleiman efendi, agă peste peşkiroğlanii [90] de la odaia palatului *(has-oda)*...

(I,85—86) <Vizirul Ğiafer paşa, muhafız de Belgrad, vizirul Daltaban Mustafa paşa şi alţii au pornit cu o flotilă *(ince donanma)* spre Tittel. Descrierea înfrîngerii austriecilor şi a ocupării acestei cetăţii de către turci. Întors de la Tittel la paza Belgradului, Ğiafer paşa a adresat sultanului o scrisoare în care relatează cucerirea localităţii Tittel>.

Vineri, 8 (safer 1107) [91], a sosit vestitorul *(müjdeci)* lui Ğiafer paşa la ordie, care îndată a fost înfăţişat padişahului.

Hanul Crimeei, poftit în faţa padişahului, a avut cu acesta o întrevedere tainică despre situaţia serhatului.

Pe timpul chindiei a fost adus în faţa padişahului un caporal din Austria *(Nemçelü)*, care fusese prins şi adus la ordie de către unul dintre mîrzacii tătari. Acesta fiind întrebat, a răspuns : „Azi dimineaţă, în timp ce trecusem pe la Cenad şi pe cînd cumpăram orz, am căzut în mîna tătarilor". Apoi a arătat, în continuare, că în ordia austriacă se găsesc 55 000 de oşteni, pedeştri şi călări, şi dacă se adaugă la aceştia şi forţele catane *(katana)*, numărul lor atinge 60 000 de ostaşi. Apoi, după ce a făcut cunoscut că în armata <austriacă> se găsesc 60 de tunuri *şahi* şi că merindele *(zahire)* oştii sînt aduse cu corăbiile din Seghedin, a arătat că generalul Frederikos a lăsat 5 000 de războinici, pedeştri şi călări; după aceea, cu toate forţele sale, s-a pus pe drum şi în şapte zile era la Küciük-Kanije, iar în ziua următoare a sosit la apa Tisei. Apoi, de aici, trecînd la Cenad, urma să pornească pentru salvarea cetăţii Lipova. Dar între timp, aflîndu-se de căderea Lipovei, au trimis iscoade *(dil)* prin împrejurimi, care au prins un turc de la care au aflat că <cetatea> Lipova, după cucerire, a fost făcută una cu pămîntul şi după zdrobirea armatei austriece urma
(1,87) ca padişahul să înainteze asupra cetăţii Oradea. Potrivit cu aceste ştiri, comandanţii austrieci s-au adunat şi s-au sfătuit între ei. Generalul Frederikos şi generalul Haiser doreau să înceapă lupta, generalul Caprara însă ţinea seama de numărul mare al ordiei turceşti.

224 v° <După multe discuţii, au căzut de acord că nu este drept ca ostaşii lor să moară în zadar, ci este mai bine să dea lupta cu turcii atunci cînd aceştia vor fi puşi pe fugă>.

Această părere fiind găsită bună, comandanţii austrieci şi-au trecut îndată oştile pe ţărmul de dincolo al apei Mureş. Pînă atunci încă nu

[89] 17 septembrie 1695.
[90] Pag care avea în grijă prosoapele curţii.
[91] 18 septembrie 1695.

sosise nici o ştire în tabăra austriacă despre unirea forţelor tătăreşti cu cele ale ordiei padişahului. Din pricina apariţiei turcilor în împrejurimile *(yöre)* cetăţilor Tittel şi Varadin, austriecii sînt pe cale de a se întoarce la Varadin. Dar la sosirea ştirii despre întoarcerea padişahului de la Lipova la Timişoara, şi-au ales 3 000 de călăreţi şi 2 000 de pedestraşi şi după ce i-au trimis sub comanda lui Veterani, s-au ridicat din Cenad şi au plecat spre Seghedin; în caz că padişahul va pleca din Timişoara direct spre Belgrad, atunci generalul Frederikos, unindu-se cu craiul Veterani, nutreşte speranţa să-i lovească pe la spate. Apoi, după ce a mai spus că în ordia austriacă oastea este foarte zdruncinată din cauza diareei şi a tifosului *(ishal ve hunemadan)*, caporalul a fost trimis la închisoare, iar tătarilor care l-au adus li s-au dăruit caftane şi 400 de curuşi *(kuruş)*.

În a 9-a zi (safer 1107) [92], zi de duminică, padişahul a sosit în cetatea Timişoara, descinzînd la Turnul tunarilor *(Topçular Kulesine)*. Au fost scoşi din Timişoara, aduşi mai înainte la paza ei, beilerbeiul de Sivas, vizirul Kandilci Hüsein paşa, fostul beilerbei al sangeacului Ineu (*Yanova*), Deli Ömer paşa, fostul mutasarrîf al sangeacului Ceankîrî, Kara Mehmed paşa din Bagdad (*Bağdadlı*), fostul mutasarrîf de Gyula *(Güleli)*, Mehmed paşa; din 14 companii *(oda)* de ieniceri care se găseau în cetate, au fost scoase 4 companii de armurieri şi tunari şi 1 800 de spahii silahtari, care se aflau în cetate. În locul acestora au fost numiţi <pentru paza Timişoarei> mutasarrîful sangeacului de Hamid-ili, Tătar Salih paşa, mutasarrîful sangeacului de Menteşe, Bostangi Mahmud paşa, Katana Mustafa paşa adus la guvernămîntul *(valia)* Ineului, beiul de Cruşavăţ, Bektaş bei, căruia i se acordase beilicul sangeacului de Amasia, spahiii de timare şi feude viagere *(dirlik)* ai ţinuturilor *(eyalet)* Adana şi Maraş cu agalele marilor feude *(hass)* ale Rumeliei, care trebuiau să vină, şi 350 de iamaci *(yamak)*, 5 companii de ieniceri, 5 companii de gebegii, 4 odăi de tunari şi 500 de spahii serdenghecidii, dar cu condiţia să li se plătească leafă *(ulufe)* peşin pe cîte un cîşt. Tot cu condiţia de a rămîne la paza Timişoarei pînă la trecerea a 20 de zile de la *Kasîm* a anului viitor [93], s-a dat poruncă şi spahiilor de timare şi feude ai ţinutului Sivas, lui Küciük Ğiafer paşa, care trebuia să vină de la Belgrad, căpitanului de buluc *(bölük başı)* Bosnalî Fazlî cu 2 000 de ostaşi pedeştri de beilic şi 900 de viteji dintre silahtari. Şi peste aceste forţe a fost numit comandant (I,88) *(başbuğ)* vizirul Hagi Mustafa paşa. Înfăţişat padişahului, Hagi Mustafa paşa a fost îmbrăcat cu blană <de samur> de sus pînă jos, în timp ce Mehmed aga, locţiitorul *(vekil)* lui *yeniceri agası*, a fost numai căftănit. Fiind cinstit cu onoarea împărătească, <padişahul> a zis: „Acum să te văd, în slujba în care ai fost numit să nu ai cusur; bunăvoinţa mea este cu tine!". După ce s-a văzut că Timişoara a fost întărită aşa cum trebuia, cu tunuri care se găseau în ordia împărătească, două *kolonborne*, unul pentru ghiulele de 5 ocale, altul pentru ghiulele de 3 ocale, cu 40 de tunuri *şahî*, au mai fost predate cetăţii şi cele mai bune depozite de muniţii *(cebehane)*. Se hotărîse ca pentru aceasta să se aducă 15 000 de stîlpi mari din satele din împrejurimi, iar arhitectul neamţ căzut în captivitate la Lipova a fost însărcinat cu treburile reparării acestei cetăţi <Timişoara>. Apoi,

---

[92] 19 septembrie 1695.

[93] 26 octombrie 1696.

după ce a fost dată sarcină beilerbeilor de Rumelia şi Anatolia să curețe interiorul şi şanțul cetății, norocosul padişah s-a întors la cortul împărătesc.

Norocosul sultan *(hünkâr)*, după ce şi-a luat rămas bun de la cetatea Timişoara şi de la victoriosul serhat, în a 10-a zi (a lui safer 1107) [94] a pornit direct spre cetatea Lugoj. Pe cînd ordia trecea spre apa Timiş şi tocmai cînd pe pod era o mare îmbulzeală, preafericitul padişah, aşezîndu-şi umbrarul într-un loc apropiat de capătul podului, a urmărit trecerea oştii. După ce o parte din ordie a trecut podul şi alta a folosit vadurile *(geçit)* de trecere din partea din față, pînă la terminarea trecerii ordiei, padişahul nostru a pornit din locul său şi dintr-o săritură *(hamle)* a trecut podul. Apoi, după ce a înaintat trei ore pe malul rîului Timiş, a descins la un conac aşezat în vatra *(yurt)* satului numit Pogonici. În acest conac a fost luată la întrebări o catană maghiară care căzuse în mîna tătarilor. Acesta a spus ceea ce ştia: „Ieri, pe cînd mergeam cu aproape 50 de călăreți spre Seghedin, ne-am întîlnit cu tătarii; tovarăşii mei au putut să fugă, în timp ce eu am fost făcut prizonier. După ce s-a aflat despre apariția forțelor turceşti în părțile dintre Tittel şi Varadin şi despre înaintarea padişahului spre Bacika [95], ieri tabăra nemțească s-a ridicat din Cenad şi s-a aşezat la Macova [96], cale de trei ceasuri mai departe, în fața Serinei. Ordia noastră avînd în față cavaleria şi în spate pedestrimea, cu acest tertip sînt pe cale de a ajunge la Varadin. Dar habar n-am ce au de gînd să facă după Varadin. Să ajungeți numai la Varadin şi acolo voi ‹turcii› veți fi întîmpinați". După ce a spus şi a explicat cele de mai sus, a fost trimis la închisoare.

(I,89) În a 11-a zi (safer 1107) [97], zi de marți, toate bagajele şi efectele *(ağırlık)* şi forțele de ajutor apărînd pe drum au fost încredințate comandei lui Arnavud Suleiman paşa şi lăsate în urmă. Celelalte forțe au pornit în grabă la drum. Pe la mijlocul drumului, hanul tătăresc fiind invitat să se înfățişeze ‹sultanului›, Selim Ghirai apropiindu-se de padişah a descălecat de pe cal. Apoi, după ce a sărutat scara sultanului, iarăşi a urcat pe cal, dîndu-i-se permisiunea să meargă împreună cu împăratul nostru. Aproape o jumătate de oră, pînă la despărțire, au vorbit, călări, despre situația duşmanului, după care, spre Sibiu, Ghirai a fost cinstit, dîndu-i-se o iapă împodobită, dintre caii de edec. Şi iarăşi pe drum, cînd au ieşit la palanca Bocşa s-au întîlnit cu harabalele ostaşilor arnăuți răniți; li s-au dat galbeni drept bacşiş şi inimile lor s-au înviorat. Cînd au sosit în vatra *(yurt)* satului Boldor, la o depărtare de un ceas şi jumătate de cetatea Lugoj, întinzîndu-se cortul împărătesc în şanțul taberei săpat de beilerbeiul Rumeliei, Mahmud paşa, padişahul a aşteptat pînă la aşezarea lui în umbrar. Deşi padişahul era înconjurat de spahii silahtari, totuşi s-au luat măsurile necesare de pază, în timp ce hanul Crimeei a plecat în grabă mai departe. Acesta a început să urmărească mişcările duşmanilor care erau în tabăra din afara cetății. Spre a împiedica un eventual atac din partea duşmanului după trecerea mlaştinei, ceea ce putea să producă învălmăşeală în ordie, forțele Rumeliei şi Anatoliei au fost trimise înainte.

[94] 20 septembrie 1695.
[95] Becse Uj (?).
[96] Mako (?).
[97] 21 septembrie 1695.

Această dorinţă a hanului Crimeei a fost îndeplinită înainte de a se ajunge la locul de conăcit. În acest timp, norocosul sultan *(Hünkâr)*, descinzînd la conac, a început rugăciunea de chindie *(ikindi namazını)* şi, după ce a terminat ritualul mahomedan *(sünneti)*, s-a ridicat în picioare spre a se convinge de ceea ce se petrece. În acest timp, călăuza hanului din Crimeea, grănicerul *(serhadlı)* Topal, adusese marelui imbrohor *(mır-i ahur)* Mehmed aga căciula împodobită *(çeleng)* şi brîul cu cremene şi pistoalele smulse de la o catană maghiară, care se afla la marginea taberei din Lugoj. Padişahul nostru, după ce a primit armele catanei, a dăruit un pumn de galbeni şi o centură împodobită grănicerului Topal, care le adusese. După îndeplinirea rugăciunii de seară, s-a dat permisiune hanului din Crimeea să se apuce de luptă cu duşmanul; această poruncă a fost trimisă prin spătarul *(silahor)* Mîsîrlî Osman aga. În acea noapte, la orele patru, Osman aga, întorcîndu-se de la hanul tătăresc, a adus ştirea că Selim Ghirai şi-a împărţit forţele în trei cete *(bölük)*, cu două a înconjurat ordia austriacă, iar a treia ceată a fost lăsată în urmă. După aceea, fiecare trebuia să se găsească la locul său, iar Suleiman paşa, rămas în urmă cu bagajele şi efectele, a făcut cunoscut prin strigători *(tellal)* că cei care vor rămîne în urmă vor fi ucişi.

În ziua următoare, miercuri, a 12-a zi a lunii (safer 1107) [98], înainte de a trece la acţiune, măria sa padişahul nostru a trimis prin micul imbrohor Cerkez Mehmed aga salutări şi porunci zilnice de îmbărbătare hanului din Crimeea, paşalelor, beilor, agalelor de ogeac şi tuturor oştilor, (I,90)
zicîndu-le : „Această zi este ziua hotărîtoare, cei care s-au angajat să slujească să nu aibă cusur, să urmeze pilda stăpînului lor ; acum este timpul de a-şi arăta zelul, bravura şi supunerea, grija mea cea mai mare va fi acordată celor care vor face acte de vitejie". În acest timp, după ce au fost ucişi un *haiduşak* prins pe cînd spiona şi o catană maghiară, prinsă ieri, alaiurile au fost legate şi ordia împărătească a trecut la acţiune.

Îndată ce s-a văzut cetatea Lugoj, hanul Crimeei s-a întîlnit călare cu padişahul nostru şi i-a zis : „Voi să înaintaţi direct cu ordia asupra taberei, în timp ce eu, robul vostru, cu oastea tătărească de pe lîngă mine, traversînd apa Timişului în partea de jos a cetăţii, voi trece în spatele duşmanului". Luîndu-şi apoi rămas bun de la sultan, ‹hanul s-a îndepărtat›. După ce tabăra a fost aşezată în faţa cetăţii, s-a poruncit ca toţi călăraşii şi pedestraşii rămaşi în urmă să înainteze spre liniile *(hat)* din faţă. Forţele lui Veterani fură aşezate cale de un ceas în faţa cetăţii Lugoj, pe drumul Sebeşului, cu partea dreaptă rezemată de capetele a două mlaştini mari, iar partea stîngă pe o apă curgătoare, izvorîtă dintr-o stîncă 225 r.
adîncă, prăpăstioasă şi despărţită de Timiş ; iar spatele mlaştinilor fuseseră închise cu şanţuri, întărituri, harabale şi tunuri, şi în acest loc se întărise craiul Transilvaniei, Veterani, unde în afară de bucătar *(aşci)*, de slujitori sîrbi şi maghiari, fiecare ales dintre 20—30 de ostaşi, mai avea 4 000 de pedestraşi aleşi, 8 000 de ostaşi călări, într-o întăritură de 5 000 de palisade acoperite cu fier curbat, şi 12 000 de războinici nemţi. Craiul Veterani, arătînd oştenilor săi ordia turcească din faţă, i-a îmbărbătat la luptă, spunîndu-le : „Aceasta este oastea pe care noi am înfrînt-o în fiecare an ; venind, ei vor înconjura cetatea, dar noi îi vom lua pe la spate

[98] 22 septembrie 1695.

şi îi vom nimici. Le vom călca tot spatele şi îi vom împrăştia, căci iată că vînatul a venit pe propriile sale picioare în faţa noastră". Aceste vorbe ale lui Veterani ajungînd la urechile padişahului nostru, s-a dat poruncă tuturor vizirilor, beilerbeilor şi agalelor de ogeacuri să meargă cu atenţie asupra duşmanului.

Potrivit cu această poruncă, s-a trecut la iureş, fără să se atingă de cetatea Lugoj, a cărei fortăreaţă rămînea la stînga, iar apa Timişului de cealaltă parte.

Astfel, după ce au ajuns la un menzil de bătaia tunurilor, pe la orele şase, hîrţuitorii *(çarhacılar)*, iar din spatele lor ogeacul ienicieresc cu tunurile *şahi* pe care le aveau cu ei, s-au apropiat de liniile duşmanului din partea mlaştinei şi au început, cînd şi cînd, să tragă din tunuri. În acest timp, <a început să înainteze> aripa dreaptă a tuturor paşalelor şi oastea egipteană, iar la braţul stîng grăbea înaintarea beilerbeiul Rumeliei, Arnavud Mehmed paşa, împreună cu garda şi oastea ţinutului său şi cu forţele beilicului albanez. La un moment dat, strigînd cu toţii : Allah ! Allah !, au sărit cu mii de greutăţi peste băltoace, stînci şi prăpăstii şi au răvăşit şanţurile, întăriturile *(metris)* şi harabalele duşmanului, intrînd în tabăra <nemţească>. Această aripă care ataca, după ce i-a nimicit pe ostaşii duşmani care i-au ieşit în faţă, a pus mîna pe tunurile duşmane şi
(I,91) a înaintat aproape pînă la mijlocul taberei duşmanului. În acest timp, Mahmud paşa, fiind lovit la rinichiul drept, a căzut. Zelul arnăuţilor care au văzut aceasta <a slăbit>, au rupt-o la fugă şi traversînd apa şi malurile stîncoase... au început să iasă de pe cîmpul de luptă. Atunci duşmanul, cu toate forţele pe care le avea la îndemînă, a tăbărît asupra acestora, <astfel încît> printre adăposturile şi întăriturile *(siper)* duşmane au rămas numai gaziii ienicerilor, cei mai credincioşi şi mai zeloşi, toţi ceilalţi fiind aruncaţi afară. Această ştire fiind adusă în taină padişahului nostru, la cererea de ajutor a sărit de îndată garda marelui vizir <Elmas Mehmed paşa> cu 500 de viteji, trecînd la atac. Padişahul nostru cel măreţ a venit, cu muteferricalele, ceauşii, spahiii şi silahtarii care se găseau în jurul său, la o distanţă de un sfert de ceas de întăriturile duşmanului. A poruncit ca acolo, în spate, să fie aşezată suita sa *(dip alayi)* ; apoi, după ce a întins frîul *(dizgin)* calului său, şi-a desfăşurat steagurile şi a rămas neclintit ca o fortăreaţă puternică ce nu poate fi distrusă. De îndată ce pagii săi, adunaţi în faţa steagurilor, au trecut la citirea versetului Cuceririi *(Fetih süresini)* [99], marele muftiu *(şeyh ül-Islam)* [100], care se afla pe lîngă harabaua cu „mantaua profetului" *(hırka-i şerif)* [101], reprezentantul şerifului de la Meca *(Nakib üs-eşref)* [102] şi kadiul *asker efendi* [103] au început să facă rugăciunea. Suleiman paşa a fost lăsat în urmă, drept ariergardă, apoi s-a dat poruncă tuturor paşalelor să intre cu o clipă mai devreme în luptă, iar cei rămaşi în afara luptei nefiind iertaţi, i s-a făcut cunoscut fiecăruia, atît prin bostangi haseki [104], cît şi prin ceauşii divanului, că li

---

[99] Surat din Coran.

[100] Pe atunci fiind Mehmed Feizullah.

[101] Păstrată şi azi la Muzeul Topkapı din Istanbul într-o cameră special amenajată.

[102] Pe atunci era Mehmed efendi.

[103] Magistrat militar.

[104] Marele călău al imperiului.

se vor tăia capetele. În acest timp, cînd încă nu se dezmeticiseră bine după moartea de erou a lui Mahmud pașa, a început să poruncească chehaiaua de capugii Eyüplü Hasan aga, care se afla pe lîngă cel căzut. Hasan aga, îndată ce a venit și a văzut moartea de erou a lui Mahmud pașa, scoțînd un firman de sub pieptar, a zis: „De ce stați? Dacă Mahmud pașa a murit, eu am devenit pașaua voastră!”. Și așa cu o vorbă născocită a început să adune pe arnăuții împrăștiați în pădure, străduindu-se să-i arunce iarăși în luptă. În acest timp, după ce a culcat la pămînt cîțiva arnăuți stegari încăpățînați, cu oamenii lor, după mii de greutăți, a reușit iarăși să vîre în luptă forțele din Rumelia. Între timp, în partea dreaptă, marele vizir, spre a încuraja la atac pe ieniceri și pe pașale, a venit la locul de luptă și s-a adresat lui ceaușbașî Ahmed aga, lui Ali aga și marelui imbrohor Ahmed aga, zicîndu-le: „De ce stați, padișahul are scrisori pentru voi toți, dacă nu ‹porniți›, știți voi ‹ce pățiți›!”. Cu aceasta i-a înștiințat pe marii comandanți de oaste să treacă imediat la atac. Potrivindu-se celor spuse, pașalele, cuprinse de zel, s-au repezit de două ori cu săbiile goale *(yalın)* asupra liniilor dușmanului. În cîteva locuri, ostașii neputînd să mai reziste, au început să se retragă; atunci padișahul nostru cel măreț, ca să-și încurajeze ordia, și-a mutat înainte, cu încă o aruncătură de pușcă, *dip alayul* său. Astfel, cînd fricoșii începură să fugă, îndată ce s-au întors au văzut la spatele lor steagurile împărătești care fîlfîiau. Din cauza aceasta, cuprinși de frică, ei au zis: „Iată, camarazi, padișahul s-a pus pe urmele noastre, vrea să ne distrugă, cel puțin să nu avem o moarte lașă și murdară, ci mai bine să fim martiri și eroi (I,92)
în lupta cu dușmanul”. Și astfel, încurajîndu-se unul pe altul, au trecut la atac. În partea cealaltă, marele vizir, pașalele, beii și zabiții omorau pe acei ostași și stegari care fugeau și se străduiau să vîre în luptă pe ceilalți. Potrivit cu această situație, au trecut la atac a patra oară, repezindu-se asupra dușmanului, cu care s-au amestecat și s-au încăierat. În partea dreaptă, vizirul Șahin Mehmed pașa, beilerbei de Diarbekir, lovit la sprînceana stîngă și beiul de Scopije *(Üsküp)*, Siroto Hüsein bei, din coloana arnăuților, străpuns de un glonte în obraz, și-au găsit moartea de eroi. Lupta se înverșuna tot mai mult. În acest timp, hanul Crimeei, după ce a trecut cu furie apa Timișului, s-a repezit ca un fulger asupra dușmanului. Cu intrarea acestuia în luptă, ordia împărătească s-a întărit și, în fine, pe la orele 9 era stăpînă pe situație și dușmanul începuse a fi nimicit. În scurt timp, 5 000 de dușmani au fost trecuți prin sabie, au murit, alături de generalul din Sebeș, Anton, cinci maiori *(binbașı)* și apa Timișului se umpluse de sînge. Cînd lupta a ajuns la acest punct, oștile dușmanului s-au împrăștiat și au început să fugă. Aproape 500 dintre ei, după ce au trecut apa Timiș, au ajuns în mîna tătarului Yamak Sadak, care așezase o capcană *(pusu)* pe marginea apei, și au murit. Craiul Veterani, rănit la cap, îndată ce a înțeles că nu va mai putea rezista, a luat cu el aproape 1 000 de oameni, și-a lăsat toate lucrurile și, în dorința de a-și salva numai sufletul, s-a urcat îndată în landou *(hantovin)* și, luîndu-și inima în dinți, a fugit drept spre cetatea Sebeș. Doi viteji *(gazi)*, puși pe urmele lor, nimiceau pe toți cei pe care-i ajungeau. Astfel, după ce l-au fugărit mult timp, la întoarcere au venit la palanca Jidvar [105], aflată pe

---

[105] Zsidvar.

un deal, în partea dreaptă. Cînd au văzut fuga celor 200 de ostaşi duşmani, <turcii> au intrat în palancă şi după ce au jefuit-o au dat foc Jidvarului.

Allah fie lăudat! Astfel, într-un timp atît de scurt, de trei ore, oastea lui Veterani a fost distrusă în întregime. Depozitul de muniţii lăsat în urmă, 12 tunuri *şahi darbsen* de cîte o oca şi jumătate, artistic lucrate, au fost trecute pe seama împărăţiei *(beylik)*; 5 000 de ostaşi scăpaţi de sabie, cu mai mult de 1 000 de femei şi copii, au încăput în mîna gaziilor. Afară de aceasta, mai încăpuse în mîna <turcilor> tot ce era în tabăra duşmană, 1 000 de pungi *(keselik)* de galbeni şi *lipori* [106], diverse obiecte de aur, aramă şi cositor, carafe, cupe, lăzi *(sandık)* pline cu stofe de mătase, aur şi argint, brocart *(diba)* şi postavuri *(kumaş)*, mătăsuri *(ipek)*, pielicele şi pînzeturi *(çuha)*, evanghelii, nenumărate landouri şi trăsuri, alimente şi băuturi cu medicamente, preparate cu zahăr, dulciuri, ciorchini de struguri *(hevenk)* conservaţi <uscaţi>, pregătiţi cu miere şi grăsime. Pe lîngă aceasta, mai căzură în mîinile vitejilor
(I,94) gazii 300 de harabale de zaherea, peste 4 000 de boi, aproape tot atîţia cai şi gîşte fără număr, şi alte lucruri de hrană, ca raţe, şi multe alte lucruri importante, printre care muniţii şi arme, pieptare de fier, săbii, puşti *(şiş)*, săbii foarte înguste şi ascuţite *(meç)*, pumnale şi aproape 600 de corturi şi încă multe alte lucruri, precum şi diverse prăzi, care depăşesc mintea şi imaginaţia omului. În istoria noastră n-a fost niciodată luată atîta pradă, aşa ceva nici nu s-a scris şi nici nu s-a auzit... Desigur, această strălucită victorie a fost obţinută numai cu ajutorul lui Allah *(Tanrı)* şi a puternicului nostru padişah, care în tot timpul luptei a stat ca o cetate neclintită; şi în cele din urmă, efortul său n-a fost zadarnic şi pentru destinul norocului său a dat roade din belşug. Despre această mare, norocoasă şi fericită victorie pe care am văzut-o, am vorbit pe cît a putut capul meu mărginit. De aceea, trebuie să se vadă bine dacă ceva s-a uitat sau s-a spus cu cusur despre această victorie. Pe timpul luptei, cînd toate paşalele şi toţi beii ridicau sultanului imnuri pentru un război norocos, deodată padişahul nostru i-a poruncit lui mehterbaşî [107] să cînte o melodie jalnică de luptă, în tonul muzicii *Saba* [108]. Atunci, unul dintre ofiţerii comandanţi *(zabit)* ai duşmanului, fiind de caraulă *(karakol)* la capătul întăriturilor, auzind această melodie cu sunete sfîşietoare, se zăpăci şi merse îndată la craiul Veterani şi îi zise: „De atîţia ani am participat la lupte, dar numai acum a ajuns la urechea mea această melodie, neauzită pînă acum, o melodie sfîşietoare *(ezci)* care te îmbolnăveşte!". Şi craiul Veterani i-a răspuns: „Da! Şi eu am auzit şi din aceasta am înţeles de sosirea padişahului islamic în faţa noastră". Aceasta ne-a explicat-o şi unul dintre nemţii care, pe atunci, se găsea lîngă Veterani, iar apoi a căzut prizonier la noi, cum că Veterani îşi smulgea părul din cap şi îşi trîntise şapca la pămînt. În tot timpul luptei, măreţul nostru padişah, stînd neclintit ca o stîncă în alaiul *(dip)* său, se gîndea la situaţia oştenilor şi supuşilor săi, la felul cum luptau. Şi pe cînd stătea şi se închina lui Allah cel preaînalt, vestea victoriei i-a fost adusă întîi de un derviş. Apoi, în urma acestuia, a venit cu vestea victoriei ceauşul Bodor Musa, iar din spatele lui

106 Ban austriac care avea reprezentat un peşte.

107 Şeful muzicii militare.

108 Melodie specifică în muzica turcească.

au urmat în şir capetele tăiate şi prinşii. Fiecărui conducător împărţindu-i-se bacşişuri potrivite, într-o clipă în faţa padişahului au fost aranjate 1 500 de capete tăiate. Potrivit cu această situaţie, s-a poruncit celor care întîrziaseră ca prinşii lor să fie aduşi la cortul *yarım aylak*. În acest timp s-a înfăţişat la sultan şi marele vizir : „Padişahul meu ! Vestea să fie de bun augur, tabăra ‹duşmanului› a fost dărîmată şi ghiaurii au fost nimiciţi şi numai puţini dintre ei au fugit". Apoi, cu ochii plini de lacrimi a sărutat poala împăratului, a descris unul după altul pe ostaşii săi care au arătat vitejie şi faţă de bravura arătată de marele vizir ‹padişahul› l-a cinstit, dăruindu-i un cal dintre caii de edec ai palatului. După aceea, s-a poruncit lui silahtar agasî Kürd Mehmed aga să cucerească cu silahdarii săi cetatea Lugojului. Alaiul împărătesc din spate *(dip-alay)* fiind adus mai înainte, locul de reşedinţă şi tabăra *(karargâh)* lui Veterani a fost transformată într-un cort-umbrar *(sayeban)*. În acest timp, s-a înfăţişat şi hanul Crimeei cu felicitări pentru victoria padişahului nostru. Măria sa sultanul nostru, aşezat pe un scaun, iar hanul Crimeei pe o manta, au vorbit un timp despre luptă. De îndată ce Selim Ghirai se despărţi (I,95)
de padişah şi se întoarse la ordia sa, agaua de silahtari Ahmed aga, căzut pe gîtul calului său şi abia respirînd, a adus vestea cuceririi cetăţii Lugoj. Îndată ce padişahul a întrebat de felul cum a fost cucerită această fortăreaţă, Ahmed aga i-a povestit în cele mai mici amănunte, spunînd : „În zbor de şoim şi fără şovăire am trecut apa Timiş, apoi am sărit în şanţul oraşului *(varoş)* şi l-am umplut. Am găsit 400 de ghiauri nemţi închişi în cetate. Am înfipt steagul *(yörük)* în faţa porţii acesteia ; blestemaţii, ieşind din cetate, dar fiind întîmpinaţi de vitejii islamului, s-au speriat şi cîte 10—15 oameni şi-au dat caii să-i ţină un singur om ; unii dintre ei au început să intre în văgăunile de lîngă cetate, alţii s-au căţărat pe dărîmături, alţii au dărîmat poarta şi au intrat înăuntru. Apoi, după ce am omorît cîţiva ghiauri şi pe alţii i-am făcut prizonieri, am luat în stăpînire zahereaua pe care am găsit-o". Pentru această veste, Ahmed aga a fost cinstit cu doi pumni de galbeni şi un caftan. După aceasta s-au întors, tot împreună, la cortul împărătesc.

La sfîrşitul cercetării făcute, s-a înţeles că pe locul de luptă muriseră mai mult de 700 de gazii şi aproape 1 000 au fost răniţi. Au fost aşezate corturi anume pentru cei răniţi, rănile lor au fost bandajate şi fiecăruia dintre ei le-au fost împărţite medicamente pentru vindecare *(merhem bahaları)*. Mai fuseseră răniţi Şarkan Ibrahim paşa, la braţ, şi Hudaverdi bei, la coapsă.

Spre a ridica moralul oştenilor săi, padişahul a poruncit ca trupurile vizirului Şahin Mehmed paşa, al arnăutului Mahmud paşa şi al lui Siroto Hüsein bei să fie aduse la cortul împărătesc, feţele lor să fie descoperite şi pentru fiecare dintre ei să se facă o slujbă religioasă şi să se zică rugăciuni. După ce a bucurat sufletele celor căzuţi ca martiri, a îndeplinit împreună cu suita sa interioară *(içhalk)*, în faţa chioşcului dreptăţii *(adil köşkü)*, rugăciunile de înmormîntare. După cum stă înscris în cărţile şeriatului *(fıkıh)*, Şahin Mehmed paşa şi Hüsein bei au fost înmormîntaţi cu cămăşile lor pline de sînge în mormintele pregătite în cort. Mahmud paşa însă, deoarece vorbise şi propovăduise lumii, trupul său a fost spălat, potrivit cu obiceiul, şi apoi înmormîntat. Aceşti trei eroi martiri, după ce au fost aşezaţi în ţărînă unul lîngă altul, mormintele lor au fost acoperite

cu pămînt şi fîn şi aduse în stare de nerecunoscut. Durerea pe care a simţit-o padişahul nostru pentru moartea lor l-a făcut să zică : „Într-adevăr am împrăştiat ordia duşmană, dar ce folos, m-am despărţit de Mahmud, Şahin şi alţii de-ai mei”.

(I,96) <Acordarea posturilor rămase vacante de pe urma celor căzuţi în luptă, împărţirea de daruri vizirilor, înălţarea în rang a agalei de ieniceri Mahmud aga. Sarcina primită de acesta pentru întărirea pazei de noapte>.

În a 13-a zi (a lui safer 1107) [109], zi de miercuri, măria sa padişahul, coborînd cu supuşii săi palatini *(has kuları)* în partea de dincoace a rîului Timiş spre a privi cetatea Lugoj, scribul [110] acestor rînduri se găsea pe lîngă el.

Cetatea Lugoj, construită din piatră, în patru colţuri, pe malul apei Timiş, este o fortăreaţă care seamănă cu un coteţ de porci. La trecerea cetăţii în mîinile noastre, fiind ruinată de-a binelea şi nefiind cu putinţă de a fi reparată, s-a hotărît dărîmarea ei. După ce au fost scoase din cetate două tunuri de fier de cîte 2 ocale şi magazia de muniţii, mai întîi s-a dat foc oraşului *(varoş)* ; apoi au săpat canale subterane *(lagım)* din patru părţi şi această cetate, dealtfel ca şi celelalte, a fost făcută una cu pămîntul. După aceea, am umblat şi am vizitat cu padişahul cel norocos adăposturile şi întăriturile duşmanului, locurile sale de atac cu toate împrejurimile pentru luptă. În acest timp, muteferricabaşî [111] Osman aga, de cîte ori întîlnea trupurile eroilor noştri martiri, punea să fie îngropaţi unul cîte unul. După aceea, ne-am întors la cortul împărătesc, unde s-a dat poruncă lui defterdar efendi să împartă săbii şi puşti vitejilor gazii care le pierduseră în luptă, deşi unora dintre aceştia, care-şi pierduseră armele, li s-au dat bani pentru ele.

În această zi, în adunarea care a avut loc în cortul marelui vizir s-a găsit că nu e bine să fie ucişi atîţia oameni luaţi în captivitate. S-a hotărît ca toţi să fie duşi la Istanbul şi cei mai tineri dintre ei să fie cumpăraţi cu preţuri de beilic, cu cîte 15 guruşi, de la vitejii gazii, spre a fi puşi în slujba galerelor, iar cei mai în vîrstă au fost lăsaţi vitejilor ostaşi. În acest scop telalîii au făcut strigări în ordia împărătească. Potrivit cu aceasta, au fost aduşi şi aleşi pînă la 1 000 de tineri viteji dintre prizonieri în faţa cortului lui defterdar efendi. Toţi aceştia au fost împărţiţi la ogeacuri, spre a fi duşi la Istanbul, iar vitejilor gazii găsiţi cu capete de duşmani tăiate li s-au dat fiecăruia, drept bacşiş, cîte un galben.

Iarăşi, în această zi, pe la chindie, Selim Ghirai, înfăţişat <la sultan> prin mijlocirea marelui vizir, după ce a fost primit cu strîngerea de mînă cuvenită, norocosul padişah i-a adresat următoarele cuvinte hanului
(I,97) din Crimeea : „Să fiţi fericiţi, aţi slujit frumos, halal să vă fie pîinea şi sarea mea”. Apoi, după ce a acordat favoruri prinţilor *(sultan)* de pe lîngă acesta, l-a îmbrăcat pe Selim Ghirai cu blană de samur preţioasă, căptuşită cu postav *(çuha)*, iar cei trei prinţi de pe lîngă acesta au fost îmbrăcaţi cu anterii *(kontaş)* de postav şi le-a dat permisiunea să se întoarcă la ordia lor.

---

[109] 23 septembrie 1695.

[110] Adică autorul cronicii, Fîndîklîlî Mehmed aga.

[111] Comandant de muteferricale, slujitori ai sultanului, împărţiţi în patru categorii : 1, de palat ; 2, de ieniceri ; 3, ai amiralităţii ; 4, ai marelui vizirat.

<Descrierea căftănirii marelui vizir, a vizirilor, beilerbeilor, beilor ş.a. care arătaseră vitejie în lupta de la Lugoj. Discursul sultanului cu diverse urări pentru oaste>.

La adunarea făcută în cortul marelui vizir s-a spus : „Anul acesta, în partea în care ne-am retras ne-am întîlnit şi cu ordia duşmanului... pe care l-am distrus şi am înlăturat o nenorocire. Dacă mai este de făcut o treabă, desigur după aceasta trebuie să fie cucerirea cetăţii Sebeş. Cînd cu sprijinul lui Allah vom cuceri şi această fortăreaţă, vom putea, în fine, să ne întoarcem pentru iernat. După cucerirea Sebeşului putem să ne hotărîm să alegem ca drum de întoarcere la Istanbul calea dinspre Nicopol, dacă nu tot drumul Belgradului pe care am venit''. După aceste cuvinte, am încheiat cu *fatiha* [112] şi hotărîrea pe care am luat-o au făcut-o arz... la pragul padişahului.

În a 14-a zi (a lui safer 1107) [113], vineri, cînd toată ordia se pusese în mişcare şi cînd încă nu se despărţiseră de vatra *(yurd)* locului, a sosit la ordie un prizonier turc, fugit pe jos din cetatea Sebeş. Acesta a venit mai întîi pe lîngă marele vizir şi apoi, fiind dus alături de scara padişahului, a făcut cunoscută moartea craiului Veterani, la două ore după intrarea în cetatea Sebeş cu 850 de călăreţi, din cauza rănilor căpătate 226 r.
în urma luptei de la Lugoj. Din pricina morţii acestuia, cei aproape 4 000 de (I,98)
pedestraşi austrieci care se găseau în cetatea Sebeş s-au speriat de ordia turcă. Ei au lăsat în cetate tunuri, muniţii şi zaherea, luînd cu ei numai lucrurile pe care le puteau transporta, au fugit şi au dus cu ei în munţii Transilvaniei aproape 80 de prizonieri turci. La aducerea ştirii, turcul a primit bacşişuri foarte bogate, un rînd de haine şi un cal, fiind numit călăuză pentru drumul spre Sebeş. Un gaziu viteaz de la serhat, care l-a ajuns din urmă pe prizonierul turc, a adus din Sebeş un sfeşnic mare *(şamdan)* de aramă, întărind vorbele celui de mai sus.

De aceea, la această ştire, pe cînd toată ordia se înveselea, marele vizir apropiindu-se de padişah l-a felicitat pentru predarea cetăţii Sebeş, iar ca răsplată a fost acordat paşalei un cal împodobit, dintre cei de edec de-ai palatului. După aceasta, s-a dat poruncă hanului din Crimeea, lui Mîsîrlîzade, vizirului Ibrahim paşa şi vizirului Topal Hüsein paşa, numit mai înainte, să pornească în galop şi să intre în cetatea Sebeş.

Iscoada voievodului Ţării Româneşti [114], aflată la Sibiu *(Sibin)*, povestise astfel predarea cetăţii Sebeş: „După lupta de la Lugoj, craiul Veterani, pe cînd fugea, din pricina drumurilor foarte mlăştinoase trăsura în care urcase s-a împotmolit; atunci de teamă că va cădea prizonier la turci şi fiind rănit, şi-a schimbat hainele în haraba şi apoi a încălecat pe calul său *solta kiliginda* <?> şi a lăsat trăsura <pe drum>. Dar după ce a mers un timp, din pricina rănilor pe care le căpătase, a căzut pe marginea drumului, iar cei care erau pe lîngă dînsul au fugit, părăsindu-l pe Veterani. În acest timp, un viteaz de la hotare *(serhad gazisi)*, găsindu-l, s-a repezit asupra lui, deşi Veterani de la locul unde zăcea culcat încerca să se apere cu pumnalul *(meç)* său; grănicerul *(serhatlu)* după ce îi reteză, la iuţeală, cu o lovitură de sabie degetele mîinii cu care ţinea pumnalul, neştiind cine este, îi tăie capul. Unul dintre slujitorii lui Veterani, care urmărise

[112] Primul surat din Coran.
[113] 24 septembrie 1695.
[114] Constantin Brîncoveanu.

toate acestea, fugi la Sebeş, unde povesti cu de-amănuntul păzitorilor care se aflau în cetatea aceasta toate cele ce veniseră pe capul lui. Din această pricină, frica năpădi inimile celor din Sebeş; de aceea cu toţii lăsară cetatea aşa cum era şi fugiră în munţii Transilvaniei. Deşi sluga lui Veterani, venind la Sibiu, povesti moartea acestuia familiei stăpînului său, fiind învinuit că nu-l apărase, a fost aruncat în închisoare. Şi în cele din urmă acest slujitor muri în închisoarea unde fusese închis''.

Iscoada românească află de la acest slujitor povestea ‹morţii› lui Veterani şi apoi o făcu cunoscută domnului *(bey)* său, iar voievodul Ţării Româneşti făcu ‹toate acestea› arz la Pragul padişahului. Scriitorul acestor rînduri ‹Fîndîklîlî Mehmet aga› crede că aceasta este cea mai adevărată dintre toate cele spuse despre pierderea Sebeşului ‹şi moartea lui Veterani›.

(I,99) Drumul pe care înainta ordia noastră spre Sebeş, după ce a trecut de locurile unde se dăduse lupta de la Lugoj, cale de patru ceasuri mai departe a ajuns într-un loc sălbatec *(yaban)* din faţa pălăncii Jidvar, pe malul apei Timiş, numit Kara-Sebeş [115]. În această zi a avut loc aici un popas.

În a 15-a zi (a lui safer 1107) [116], sîmbătă, ne-am aşezat în împrejurimile cetăţii Sebeş. Oastea care venise mai înainte din ordie, după ce s-a predat fortăreaţa, a mai găsit numai un rest de materiale : şase tunuri *balyemez* împodobite *(nakışlı)*, două de cîte 14 ocale şi patru de cîte 11 ocale ; 19 tunuri *kolonborne*, cinci lustruite *(cilali)* de cîte 7 ocale, cinci de cîte 5 ocale şi nouă de cîte 3 ocale ; 10 tunuri *şahi-darbzen* : patru de 4,50 ocale şi şase de cîte o oca; opt puşti misket: şapte de cîte 200 dirhem şi una de 300 dirhemlik [117] ; un tun mare, aruncător de fier, şi alte două tunuri mari de cîte 35 de ocale. Au fost predate 46 de tunuri de topcibaşî, apoi 300 de cîntare de pulbere, 80 de lăzi de cartuşe bătute, 10 000 de felurite bule *(yuvarlak)* şi grenate de mînă *(el-humbarasi)*, 80 de cumbarale mari şi un număr de coşuri de grenate *(sepet humbarası)*, cordaje şi cabluri *(halat)*, şi harabale pentru tunuri ; toate ‹s-au dat în primire› lui gebegibaşî. Afară de aceasta, au mai fost găsite 11 000 chile de făină ... care a fost predată la hambarul beilicului.

În a 16-a zi (a lui safer 1107) [118], duminică, norocosul padişah umblînd prin cetatea Sebeş a privit, pe rînd, tunurile şi muniţiile capturate, precum şi întăriturile fortăreţei. În timpul acestei plimbări, şi eu ‹Fîndîklîlî Mehmet aga› eram împreună cu padişahul nostru. Această cetate este o fortăreaţă de piatră cu patru colţuri, aşezată într-un şes neted, în partea de dincoace a trecătorii Porţile de Fier ale Transilvaniei *(Erdel Demirkapusu)*. Fiecare colţ al fortăreţei are cîte o întindere mare în care pot încăpea cu uşurinţă cîte 5 000 de războinici ; în partea sa exterioară se găsesc patru fortificaţii, redute *(tabya)*, avînd îngrădiri de spini şi mărăcini *(çit)* umplute cu pămînt. Aceste redute puteau fi urmărite cu privirea una după alta. Pe lîngă aceasta, spre a feri zidurile cetăţii, au fost construite în faţa şi în spatele fiecărei întărituri adăposturi de apărare, unite şi umplute cu pămînt ; partea de deasupra a acestora forma nişte metereze, în timp ce în spatele lor erau zidurile de piatră ale cetăţii. Printre acestea, în împrejuri-

[115] „Sebeşul Negru'', Caransebeş.

[116] 25 septembrie 1695.

[117] *Dirhem (drahmă)*, unitate de măsură pentru greutăţi, corespunzînd cu 0,31 grame.

[118] 26 septembrie 1695.

mile cetăţii erau drumurile războinicilor. În exterior se găsea un şanţ *(hendek)* lat de 40 de coţi *(zira)* şi adînc de zece coţi. În faţa porţii cetăţii se construise un turn înalt de piatră şi în faţa cetăţii se făcuse o redută puternică de aceeaşi formă. Austriecii întăriseră aşa de mult cetatea Sebeş, încît depăşea orice închipuire. O fortăreaţă atît de puternică a încăput în mîna padişahului fără să sîngereze măcar nasul unui ostaş, de aceea toţi cei care se găseau în ordie au adus imnuri de laudă şi mulţumire lui Allah. Deşi cetatea Sebeş a fost zidită solid, totuşi văzîndu-se că paza ei va aduce mai multă pagubă decît foloase, potrivit cu porunca padişahului a fost dărîmată. Astfel, după ce au fost transportate la ordia împărătească tunurile, magaziile de muniţii şi zahereaua găsite în cetate, au fost dărîmate cu furie de către oştile Rumeliei, Anatoliei şi Karamaniei, atît întăriturile şi redutele porţii, cît şi alte întărituri. Astfel, după ce şanţul cetăţii a fost umplut, întăriturile ei de afară au fost făcute una cu pămîntul. Apoi, prin săparea a 30 de tunele, au fost distruse, cu 500 de cîntare de pulbere, crenelurile şi părţile nedărîmate ale cetăţii. În sfîrşit, după ce s-a dat foc şi clădirilor din cetate, nu s-a lăsat pe faţa pămîntului nici o urmă din cetatea Sebeş.

Au fost trimise multor ţinuturi scrisori *(fetihname)* cu privire la cuce- (I,100)
rirea fortăreţei Sebeş; de asemenea plăcuta veste a cuceririi Sebeşului a fost trimisă, prin ceauşbaşî şi müsahib[119] Ahmed aga, la valide sultan în Adrianopol. Spre a păstra amintirea acestei victorii, padişahul nostru a emis un hatt-i humaiun ca tunurile cu desenuri *(nakışlı)*, *balyemezele* şi *kolonbornele* luate din cetatea Sebeş să fie aduse la Istanbul şi aşezate la promontoriul palatului *(Saray-Burnu)*.

Astăzi, avînd loc adunare în cortul marelui vizir ‹s-a discutat modalitatea întoarcerii la Istanbul›. Sebeşul fiind la o depărtare destul de mare de Belgrad, s-au gîndit că acest drum nu va fi suportat nici de vitejii gazii şi nici de animale. De asemenea s-a ţinut seama că acest drum este plin de băltoace şi dacă se întorc de aci prin Belgrad, atît oamenii, cît şi animalele vor pieri pe drum, iar tunurile se vor înfunda în mlaştini şi noroaie. În acelaşi timp, fiind şi pericolul întîlnirii cu oastea austriacă ce mişună prin părţile rîului Tisa, s-a hotărît o coborîre directă de la Mehadia *(Mihadiye)*, aflată în spatele Sebeşului, la Orşova *(Irşova)*. Tunurile, adică 6 *balyemeze*, 19 *kolonborne* şi o *bidaloşka*, urmau să fie încărcate la Nicopol, sau în- (I,101)
tr-un loc mai din jos, în şăicile Mării Negre şi apoi trimise la Istanbul. De asemenea, s-a văzut că este potrivit ca tunurile mari şi mici, depozitele, muniţiile şi bacurile să fie expediate de aici la Belgrad. Astfel, pînă ce toate bagajele şi efectele vor fi duse la locurile lor, s-a hotărît înaintarea ‹oştii› prin partea *(yaka)* Ţării Româneşti, traversarea Dunării la Nicopol şi întoarcerea în ţară. Spre a obţine porunca necesară pentru aceasta, au făcut arz la norocosul padişah.

Potrivit cu această hotărîre, a fost trimisă la Belgrad chehaiaua defterdarului, ca la ordia împărătească să ajungă cu un ceas mai devreme corturile meterhanelei, bagajele şi bacurile necesare lăsate acolo la începutul expediţiei. Pentru paza tunurilor şi a muniţiilor care se găseau în faţa ordiei împărăteşti au fost numiţi vizirul Topal Hüsein paşa, vizirul Hîsîm Ahmed paşa şi Cetrifiloğlu Iusuf paşa.

---

[119] „Favorit", sfetnic.

Astăzi, pe cînd eram pe lîngă craiul curuţilor, Imre Thököli, şi după ce ne-am despărţit de acesta, au fost descoperiţi doi căpitani *(kapudan)*, prinşi în munţii Transilvaniei, care fuseseră la paza cetăţii Sebeş.

Astfel, după o şedere de două ore în faţa cetăţii Sebeş, în a 18-a zi (a lui safer 1107)[120], zi de marţi, aşternîndu-se la drum, au intrat în defi-
(I,102) leul Orşovei şi au trecut la conacul din vatra satului Slatina *(Islatine)*. În acest timp, cîteva tunuri *balyemeze*, înţepenindu-se într-un loc strîmt al defileului, au rămas pe loc. De aceea marele vizir s-a întors cu ceauşii şi muteferricalele la locul unde se împotmoliseră tunurile şi, după ce le-au scos, au fost aduse la oaste.

Astăzi au venit la ordie vizirul Dursun Mehmed paşa, împreună cu Daltaban Mustafa paşa, Kanijeli[121] Osman paşa şi Arnavud Kaplan paşa, însărcinaţi cu transportul zaherelelor din Belgrad la Timişoara. Aceste paşale, care s-au înfăţişat ‹padişahului›, au făcut arz să fie trimise la Timişoara 150 de harabale de zaherea cu gărzile agalelor palatului, cu oastea permanentă, cu cei 1 000 de pedestraşi ai beilicului Bosniei, sub comanda şi cu sprijinul lui Arnavud Küciuk Ğiafer paşa şi Eyüp paşa.

În a 19-a zi (a lui safer 1107)[122], s-au aşezat pe pămîntul satului Doragora. De ieri ploua într-una, fără milă, ceea ce a făcut ca drumul să fie cu neputinţă de urmat; în acelaşi timp, de ambele părţi ale drumului erau munţi înalţi . . ., era un loc păcătos *(berbad)* pentru urcuş şi coborîş. În timp ce nici un om nu putea să se strecoare pe aici, trebuiau să fie trecute tunurile şi harabalele cu muniţii. Pînă acum, nu numai un padişah, dar nici măcar un beilerbei nu trecuse pe acest drum. Despre acest drum nimeni nu avea vreo ştire. Din această cauză tunurile, pornite la drum cu trei zile mai înainte, s-au împotmolit aici. Cînd această ştire s-a prezentat padişahului, el a rămas pînă spre prînz în cortul său, nevoit fiind să aştepte sosirea tunurilor. În timp ce marele vizir, întors de pe drum, se chinuia cu scoaterea tunurilor împotmolite de dimineaţă, padişahul nostru a venit la locul unde s-au împotmolit tunurile. Apoi a coborît în cortul marelui vizir şi a dat porunci pentru scoaterea tunurilor din mlaştină. Abia scoase din noroi şi cu greu împinse şi căţărate pe primul deal, deodată două kolonborne au sărit din condacele lor şi s-au înfipt în noroi. Una dintre ele a fost aşezată la loc de către Cetrifiloğlu Iusuf paşa, iar alta de către silahtari. Marele vizir, ceauşii, muteferricalele şi oastea de Rumelia, împreună cu vizirul Arnavud Suleiman paşa, opintindu-se, timp de două ore, după mii de greutăţi au putut să le tîrască pînă la dealul unde era aşezat cortul padişahului. Înspre seară, padişahul, după ce se adresă iarăşi printr-o poruncă
226 v. marelui vizir, ca tunurile rămase în urmă să fie aduse neapărat la oaste, se întoarse la cortul său împărătesc. Vizirul-paşa se strădui pînă pe la miezul nopţii şi abia cele 5 tunuri kolomborne au fost tîrîte cu chiu cu vai pînă în deal, dar nici bivolii nu mai aveau putere să le tragă. De aceea s-a înfăţişat ‹sultanului› şi după ce a arătat aceste greutăţi a rugat ca
(I,103) ordia împărătească să rămînă aici cîteva zile. A mai făcut arz că abia pînă atunci tunurile vor fi, poate, duse pînă la oaste. Dar padişahul nostru a făcut cunoscut că într-un defileu atît de îngust şi într-un loc aşa de peri-

[120] 28 septembrie 1695.

[121] Din Kanizsa.

[122] 29 septembrie 1695.

culos nu este potrivit ca oastea să aştepte. De aceea au găsit de cuviinţă ca pînă la sosirea tunurilor oastea să aştepte pe malul Dunării, la Orşova. A poruncit ca în afară de Cerhagi Topal Hüsein paşa, toate paşalele care erau la oaste să rămînă în urmă pentru aducerea tunurilor. Potrivit cu aceasta, în ziua următoare, miercuri, s-au urnit şi au părăsit <palanca>. Sub palancă curgea rîul Cerna, iar în faţa ei se găsea o *ceşme*.

În a 22-a zi (safer 1107)[123], zi de sîmbătă, am pornit din apropiere de Orşova, de pe locul unde rîul Cerna se varsă în Dunăre, şi am trecut la conacul din faţa insulei Adakale *(Şans)*. În acest timp, atît în insula Şans, cît şi pe ţărmul din faţă, s-au tras focuri din tunurile care se găseau în şăicile de menzil şi ordia împărătească a fost salutată.

În această zi, pe cînd oastea trecea spre conac, s-a emis un hatt-i humaiun adresat marelui vizir. În scrisoare padişahul îl întreba : „Cu ajutorul lui Allah, după această expediţie victorioasă, este oare de folos să iernăm la Adrianopol? Dacă am petrece această iarnă la Istanbul ar fi poate de folos şi populaţiei şi se pot mai uşor pregăti muniţii şi materiale pentru expediţia viitoare; iar pe de altă parte se pot repara locurile care au suferit de incendii. Oare ce spui în această privinţă?". Marele vizir, împreună cu vizirii, a găsit că această propunere este bună şi s-a hotărît iernarea la Istanbul.

<Măsuri luate pentru trimiterea la Istanbul a haremului împărătesc şi a poverilor; valide sultan urma să-l aştepte pe padişah la Adrianopol şi de acolo să se plece la Istanbul>. (I,104)

Potrivit cu această hotărîre, a fost emis un hatt-i humaiun şi la 23 ale lunii (safer 1107)[124], zi de duminică, imbrohorul cel mic Cerchez Mehmet aga a fost trimis la Adrianopol.

Astăzi a ajuns la oastea împărătească prima parte din tunurile rămase în urmă. Dar încă nu sosireră bacurile trimise din Belgrad pentru transportul lor. De aceea, după ce s-a hotărît încărcarea tunurilor acolo unde le vor ajunge bacurile, ordia împărătească iarăşi a ieşit la drum.

În a 24-a zi (safer 1107)[125], luni, după ce au înaintat de la marginea Porţilor de Fier ale Dunării *(Tuna Demir Kapusu)*, au conăcit lîngă o palancă ruinată, numită Severin[126], din faţa localităţii Feth-i Islam[127]. Greutăţile întîmpinate azi au făcut să fie uitate supărările şi necazurile avute timp de cinci zile la trecerea strîmtorii <de la> Mehadia. Aici era un defileu atît de strîmt, avînd la dreapta fluviul Dunărea şi la stînga stînci abrupte, că abia puteau trece animalele încărcate cu poveri. Deşi era o cale de trei ceasuri, a trebuit să dureze de dimineaţă pînă seara. În această situaţie nu era cu putinţă ca poverile *(ağırlık)* să ajungă la oaste.

<Descrierea greutăţii din timpul înaintării, încărcarea tunurilor şi a muniţiilor spre a fi trimise la Belgrad, însărcinarea dată beilerbeiului de Rumelia, Arnavud Suleiman paşa, să meargă cu oastea ţinutului său pe ţărmul Dunării, pentru a apăra materialul din aceste corăbii>.

Afară de aceasta, Suleiman paşa a fost însărcinat ca, după ce va preda şi va aşeza aceste materiale în cetatea Belgradului, să ia de aici zaherea şi să o transporte la Timişoara. S-a mai făcut cunoscut paşalei de mai sus,

[123] 2 octombrie 1695.
[124] 3 octombrie 1695.
[125] 4 octombrie 1695.
[126] Turnu-Severin.
[127] Textual „Cucerirea Islamului" : Cladova.

printr-o poruncă ca după îndeplinirea acestor treburi să rămînă pînă la 26 octombrie *(Kasım)* la paza hotarelor *(serhat)*, apoi să se întoarcă la reşedinţa ţinutului său pentru iernat.

Întors de la Adrianopol, ciohodarul Veli aga a prezentat astăzi padişahului salutările sultanei mame *(valide sultan)*.

(I,105) <În a 26-a zi a lui safer 1107[128], într-o miercuri, după cîntecul meterhanelei şi îndeplinirea rugăciunii a avut loc împărţirea de daruri şi s-au făcut schimbări în ierarhia Porţii>.

În a 27-a zi (safer 1107)[129], joi, s-au pus pe drum şi au descins la conacul Oraviţa *(Oravice)*[130].

În a 28-a zi (safer 1107)[131], vineri, pe cînd mergeau la conacul Koşimir, călăuza a rătăcit drumul, trecînd oastea în faţa pălăncii Firordin[132] la o depărtare de un ceas de partea dreaptă a Dunării şi la două ceasuri înapoi. Pînă ce călăuza a observat greşeala, camera sultanului şi cortul marelui vizir au fost ridicate şi pînă la transportarea lor la conacul Koşimir a trecut o bucată de vreme. Din cauza rămînerii la Firordin, suita care înconjura cortul padişahului a fost nevoită, în noaptea aceea, să rămînă în aer liber. Din pricina acestei erori, călăuza, un boier din Ţara Românească *(Eflaklı boyar)*, a fost ciomăgită.

În a 29-a zi (safer 1107)[133], sîmbătă, cînd a ajuns la conacul Moglavit[134], voievodul Ţării Româneşti, Constantin <Brîncoveanu>, a salutat ordia împărătească. Potrivit cu porunca dată, a început să înainteze în faţa ordiei, făcînd pe călăuza.

În a 30-a zi (safer 1107)[135], zi de duminică, <au sosit> la conacul Rastova.

În ziua de 1 a lunii rebi ül-evvel (1107)[136], luni, au ajuns la conacul Pesteregi[137]. Codrul *(Koru)* din Pesteregi fiind ales ca loc de prînz, am dus ca dar din partea padişahului o tipsie de baclavale la masa marelui vizir. Şeih ül-islam, nakib ül-eşref, kadiaskerii şi nişangi efendi, care erau la capătul mesei, au luat cu bucurie baclavalele aduse şi au început să le mănînce cu poftă, rugîndu-se cu toţii ca domnia padişahului să continue.

În a doua zi (rebi ül-evvel 1107)[138], s-a ajuns la conacul Sadva[139], din faţa tîrgului Rahova.

(I,106) În a treia zi (rebi ül-evvel 1107)[140], miercuri, s-a descins la conacul Ordu. Aici au venit cu urări de sănătate şi de bine ceauşbaşî şi müsahib Ahmed aga de la valide sultan, din Adrianopol. Înfăţişate padişahului, ştirile aduse l-au bucurat.

Astăzi s-a luat o scrisoare de la muhafîzîul de Oceakov, Cerchez Iusuf paşa. În această scrisoare, paşa înştiinţa despre prinderea unor iscoade

[128] 6 octombrie 1695.
[129] 7 octombrie 1695.
[130] Vrebiţa, în Bulgaria.
[131] 8 octombrie 1695.
[132] Azi Lerin.
[133] 9 octombrie 1696.
[134] Maglavit (Oltenia).
[135] 10 octombrie 1695.
[136] 11 octombrie 1695.
[137] Pesterić.
[138] 11 octombrie 1695.
[139] Sadova : „loc cu livezi".
[140] 12 octombrie 1695.

de la poloni *(leh)*, plecarea principelui de Liov *(Lio)*, împreună cu polonii, spre a se uni cu oastea hatmanului, fiind pe cale de a se aduna în împrejurimile cetăţii Soroca *(Sorika)*, venirea a doi hatmani aproape de locurile numite *Bugiaci* [141] şi Menastriğ, apoi plecarea lor la o distanţă de trei ceasuri ; plecarea lui Panin [142] din Soroca, întoarcerea lui în ţara sa şi rămînerea la Soroca a unui comandant, numit Abazin [143], împreună cu un număr de oşti.

<Despresurarea cetăţii Azov, asediată de ruşi, de către calgai-sultan Devlet Ghirai şi fratele său, Şehbaz Ghırai, luptele cu cazacii şi înfrîngerea lor la Sărăria Ciorka, lîngă Kızıl Ağaç, apărarea cetăţii Oceakov>. 227 r.

În a patra zi (rebi I 1107) [144], joi, cînd măria sa, norocosul padişah, a descins la cortul aşezat în localitatea numită Turnu *(Kule)* [145], din faţa Nicopolului, au venit pentru întîmpinarea acestuia cadiul de Nicopol şi notabilii oraşului. Aici, după căftănirea voievodului Ţării Româneşti, Constantin <Brîncoveanu>, s-au urcat, pe una din şăicele Dunării, pregătită anume, marele vizir, cu sfîntul steag *(sancak-i şerif)*, şeih ül-islam, nakib üş-eşref şi kadiaskerii, în timp ce pe şaica lui Silahdar Mehmed bei s-a urcat padişahul nostru cu mantia profetului. Apoi, au trecut mulţumiţi la cetatea Nicopol şi de pe ţărmul Dunării au tras salve de tunuri, care anunţau sfîrşitul acestei expediţii norocoase şi victorioase, şi s-au înveselit.

<Trecerea oştii împărăteşti, cu bacuri, peste Dunăre, sub supravegherea lui Cerchez Ibrahim paşa şi conăcirea lor, vızitarea oraşului Nicopol şi a saraıului lui Abdullah aga de către sultan>. (I,107)

În a şaptea zi (rebi ül-evvel 1107) [146], duminică, hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai han, dorind să-şi ia învoire *(izin)* spre a se întoarce în Crimeea, a trecut din partea Ţării Româneşti *(Eflak yakasından)* şi a descins direct în cortul marelui vizir.

<Descrierea întîlnirii hanului tătar cu sultanul Mustafa al II-lea, trecerea Dunării şi întoarcerea tătarilor în Crimeea. Acordarea de sangeacuri şi provincii unor bei şi paşale>. (I,108)

Astfel, ţinutul Silistrei a fost acordat, cu rang de vizir, fostului valiu de Adana, Cerchez Ibrahim paşa ; iar valiul de Silistra Cetrefil-zade Iusuf paşa a fost numit la Van . . .

<Itinerarul întoarcerii prin localităţile balcanice : Rahovice, Akcayar, Radan, Ceairkoyu, Gelincik, Yeşiloğlu, traversarea muntelui Kîzanbalkan şi descinderea la Potova, Cinghene-Sarayi şi conacul Haftan>. (I,109)

În a 20-a zi (rebi ül-evvel 1107) [147], sîmbătă, după ce au trecut de conacul Dobrogea -Köyiu [148], au descins la Ciomlek Köyu . . . 227 v. (I,113)

În a 10-a zi (rebi II 1107) [149], a şaptea zi după *Kasîm (Kasım)*, dîndu-se poruncă pentru intrarea la Istanbul, ordia şi-a aranjat rîndurile.

---

[141] Buczaczi, oraş şi cetate în Polonia.
[142] Generalul Brianowski, comandant al cazacilor.
[143] Generalul Galitzin.
[144] 13 octombrie 1695.
[145] Zis şi Nicopolul Mic ; Hălăvnic în izvoarele slave.
[146] 16 octombrie 1695.
[147] 29 octombrie 1695.
[148] „Satul Dobrogei".
[149] 18 noiembrıe 1695.

<Descrierea intrării oştii otomane la Istanbul, îmbrăcămintea fastuoasă purtată de sultan>.

În acest timp din spatele padişahului înaintau trei căpitani *(kapudan)* cu vreo 10 austrieci de vază, luaţi prizonieri din cetăţile Tittel şi Lipova [150].

(I,116) <Ceremonia intrării sultanului în noul sarai, Topkapî, descrierea evenimentelor din Istanbul,
228 r. luptele cu veneţienii care atacaseră insulele Stanchio *(Istanköy)*, Chios *(Sakız)* şi Samos *(Sisam)*,
(I,117—120) înfrîngerea lor şi sărbătorirea flotei la Istanbul, la care participă şi sultanul>.

... La această veselie a flotei au răsunat şi tunurile aduse de la serhatul Sebeşului şi al Austriei, care au răspuns tunurilor aşezate la Top-
(I,121) hane [151]; acestea au umplut de lacrimi ochii stanbulenilor, adunaţi la liman.

229 v. <Descrierea relaţiilor turco-ruse, asedierea cetăţii Azov de către ţarul Petru I, intervenţia
(I,129) tătarilor din Crimeea. Porunci pentru recrutarea de 1 215 oşteni serdenghecidii pentru hotarul unguresc şi alte părţi>.

De aceea, s-a găsit că este potrivită aşteptarea la Istanbul cu 250 de oşteni dintre aceşti serdenghecidii, care apoi să ajungă pe lîngă muhafîzul de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf paşa, 250 pentru cetatea Cameniţa, 100 la fortăreaţa Oceakovului, iar 615 de serdenghecidii rămaşi în urmă să meargă cu ordia împărătească la serhatul unguresc.

230 r. În a 25-a zi (ğemazi I 1107) [152], sîmbătă, marele amiral *(kapudan-i*
(I,131) *derya)* Mezzomorto Hüsein paşa l-a invitat pe padişahul nostru la un ziyafet dat la arsenalul amiralităţii.

(I,132) <Descrierea banchetului şi luarea unor măsuri pentru întărirea flotei>.

... De asemenea, s-a găsit că este potrivit ca tunurile aduse din Sebeş, 15 balyemeze şi kolonborne aşezate la Sarayburnu, să fie aduse la amiralitate, fiind mai de folos aici ...

Pe capugibaşî Osman aga şi pe toţi cei din jurul său, plecaţi în Moldova pentru a strînge darea anuală *(yıllık vergisi)* [153] a voievodului Moldovei *(Boğdan)*, rebelii *(eşkıya)* moldoveni, numiţi *Dranati (Derneti)*, i-au ucis pe toţi în tîrgul Iaşi. Afară de aceasta, acei tîlhari au prins pe negustorii turci din hanurile Moldovei şi au început să-i omoare şi să le prade avutul pe care îl aveau cu ei. Voievodul Moldovei, Constantin [154], neputînd să facă faţă acestor tîlhari, s-a hotărît să fie mazilit. S-a găsit de cuviinţă că este mai potrivit să fie adus Antioh [155], fiul fostului domn Constantin [156]. De aceea, marţi, 28 (ğemazi I 1107) [157], a fost îmbrăcat la Divanul împărătesc cu caftan, cucă şi *süpürghe* [158] şi apoi, fiind înfăţişat <sultanului>, i s-a permis să i se închine.

---

[150] Numai în luptele de la Lugoj au căzut prizonieri, pe lîngă mulţi alţii, Ernst Guillaume von Hanstein, Seigneur de Henfstadt, Osthein şi soţia sa Anne Sophie de Vippach, cu fiul lor Henri, de şase ani. Acesta din urmă, fiind crescut la sarai, se făcu musulman şi apoi ajunse vizir otoman (cf. H. v. Hammer, *op. cit.*, XII, p. 535).

[151] Arsenalul artileriei, azi un cartier la Cornul de Aur, între Karakoy şi palatul Dolmabahçe.

[152] 1 ianuarie 1696.

[153] Adică haraciul.

[154] Constantin Duca (1693—1695).

[155] Antioh Cantemir (1695—1700).

[156] Constantin Cantemir (1685—1693).

[157] 4 ianuarie 1696.

[158] Textual: „mătură"; aici în sens de sorguci, ornament pentru cucă.

Bostangi Mahmud paşa, abia întors din Timişoara, a fost numit la paza <insulei> Chios (Sakız) . . .

În a 30-a zi a lunii (ğemazi II 1107)[159], a sosit o scrisoare de la beiul 230 v.
de Bender, care înştiinţa că calgai Devlet Ghirai, întărindu-se, a adunat (I,136)
forţe mari dintre ostaşii din Crimeea şi Bugeac şi apoi a întreprins o incursiune în ţara *(ülkü)* <cazacilor> barabaşi [160].

<Descrierea expediţiei lui calgai sultan împotriva cazacilor de la Don>.

. . . După această victorie, Devlet Ghirai a părăsit pămînturile cazacilor barabaşi şi marţi, în a 18-a zi a lunii (regeb 1107)[161], a trecut prin (I,137)
faţa cetăţii Tighina. Aici, la Bender, aproape 10 000 de nogai, ai căror cai rezistă la drum lung, s-au despărţit de Devlet Ghirai şi s-au apucat să întreprindă o incursiune pe pămînturile polone, în timp ce calgai sultan şi-a continuat drumul spre Crimeea.

Capitolul al II-lea

<Descrierea expediţiei a doua împotriva Austriei; începînd din 17 martie 1696 se fac pregătiri; plata soldelor trimestriale>. (I,141)

În a şasea zi a lunii (şevval 1107)[162], marţi, capugibaşî Baltagi Ibra- 231 r.
him aga a fost trimis cu o ilustră poruncă în Bugeac, ca agaua ţărmurilor (I,146)
(yalı-ağası), Osman aga, să plece cu o ceată de tătari bugeceni în expediţie...

. . . Anul trecut, cetăţile Togan, Nusret-Kirman şi Şahin-Kirman 231 v.
căzuseră în mîinile ruşilor, din această cauză controlul apei Oceakov ne-a (I,148)
scăpat şi a înlesnit cazacilor ieşirea cu şăicile pe Marea Neagră şi prădarea ţărmurilor noastre. Această situaţie a fost făcută cunoscută muhafîzului de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf paşa, de către padişahul nostru, care i-a cerut luarea măsurilor necesare. Potrivit cu aceasta, numitul a fost înştiinţat că toţi căpitanii flotei împărăteşti urmau să fie trimişi pe Marea Neagră, cu 5 baştarde [163] ale marelui amiral, ca măsură de pază şi apărare.

<Descrierea relaţiilor încordate cu ruşii, care ameninţau nu numai Azovul şi ţărmurile 232 r.
Mării Negre, ci şi Istanbulul. Înaintarea oştii împărăteşti prin Balcani, trecerea podului *Skara* (I,150—151)
şi intrarea în oraşul Sofia, la 3 iulie 1696>.

<Scrisoarea sosită de la muhafîzul de Belgrad, vizirul Celebi Ibrahim paşa, şi luarea unor (I,152)
măsuri împotriva duşmanului care înainta spre Timişoara>.

Potrivit cu această scrisoare, doi generali austrieci, numiţi Vovodment[164] şi Bolend[165], cu aproape 7000 de ostaşi, începînd din iarnă se găseau la paza Transilvaniei. Ei au fost însărcinaţi să ocupe defileul Devrei *(Deve boğası)* şi mijlocul Devrei [166] şi să sară în ajutorul cetăţilor Austriei care vor fi atacate de către turci. În timpul lunilor de iarnă, la guvernarea

[159] 5 februarie 1696.
[160] Cazacii zaporojeni, de la Don.
[161] 22 februarie 1696.
[162] 9 mai 1696.
[163] Vas de război lung de 57 de arşini, avînd 26—32 perechi de vîsle (cf. M. Sertoğlu, *R.O.T.A.*, p. 34—35).
[164] Prinţul de Vaudemont.
[165] Generalul Dunewald.
[166] Deva (?).

Transilvaniei a fost numit generalul Haizer, dar pe la începutul primăverii a fost numit în locul său un alt general, numit Rabatin[167], adus la defterdariatul oştii cu forţele de cavalerie. Generalul Rabatin, după ce a venit la Sibiu *(Sebin)*, capitala Transilvaniei, şi-a trimis oastea de 8 000 de oameni la cetatea Braşovului, spre a păzi trecătoarea cu acelaşi nume. Primul comandant al oştii Austriei, generalul Frederikus, care a recrutat 10 000 de călăreţi şi 20 000 de pedestraşi la Pesta *(Peşte)*, credea că la hotarele otomane nu se găsesc oşti. De aceea s-a ridicat de acolo cu o mare grabă şi a înaintat spre Seghedin, Zenta *(Sente)* şi apoi, după ce a venit în faţa pălăncii Beçey, a început să construiască un pod pe Tisa. Acum îşi încheia pregătirile, spre a trece apoi în părţile Timişoarei. Toate aceste ştiri au fost aflate de la prizonierii regiunii Tittel, de la apărătorii *(yasakci)* şi
(I,153) knezii[168] satului Jel şi în acelaşi timp de la iscoadele domnului *(bey)* Ţării Româneşti[169] trimise acolo. Potrivit cu această situaţie, muhafîzul de Belgrad, Celebi Ibrahim paşa, spre a putea trimite la Timişoara cele 10 000 chile de zaherea pregătite, a numit pe sangeacbeiul de Avlonia, Arnavud Kaplan paşa, şi pe sangeacbeiul de Ianina *(Yanya)*, Arnavud Zeynel paşa, care veniseră la Belgrad. De asemenea, hotărîse ca alaibeii, spahiii feudelor de ziamet şi timare ai sangeacurilor de Avlonia, Delvina şi Dukakin, împreună cu oastea lor permanentă de 10 000 de oameni, care mai înainte conăciseră la Panciova, împreună cu poverile oştii beilicului albanez, să rămînă pe loc; dar numai cu caii lor iuţi au fost puşi pe drum şi trimişi cu mare grabă în ajutorarea Timişoarei.

Potrivit cu această scrisoare, s-au hotărît să fie trimişi la Timişoara Hasan paşa cu 3 000 de yörüci, Fazıl bölükbaşî cu 2 000 de oşteni pedeştri din Bosnia şi 500 de pedeştri seimeni, aleşi din garda marelui vizir ... în timp ce în porunca scrisă lui Ibrahim paşa i se cerea, ca şi anul trecut, să construiască două poduri, dintre care unul între satul Vişniţa şi Panciova şi altul pe Sava, lîngă Semlin *(Zemun)*. Ambele poduri trebuiau să fie gata înainte de sosirea oştii la Belgrad. De asemenea, s-a scris ca beilerbeiul Rumeliei, Arnavud Suleiman paşa, să treacă în partea Panciovei cu oastea ţinutului său, cu forţele gărzii şi cu oastea de arnăuţi, unde să fie gata pentru orice poruncă ...

În a şaptea zi (zilhiğğe 1107)[170], zi de sîmbătă, Mestan Mehmed aga, omul muhafîzului vizir Hagi Mustafa paşa, a adus în nouă zile scrisoarea paşalei din Timişoara la Sofia. În această scrisoare paşa înştiinţa repararea şi restaurarea *(onarımı)* fortăreţei între poarta Kanlî[171] şi Poarta Horos[172]
(I,154) şi deschiderea, aici, a unui maidan *(meydan)* pentru tragerea cu tunurile, precum şi că, cu ajutorul lui Allah, cetatea a fost reparată cum trebuie. Apoi, între timp, începînd de la şanţul cel mare al cetăţii au fost zidite şapte redute mari, în locurile unde trebuia. În partea exterioară a redutelor, după ce au fost aşezate şarampoaie, au fost săpate şanţuri; mai scria că şanţul cel vechi a fost bine curăţit. În acelaşi timp, ruga să fie adresată porunca cea cuvenită vizirului Celebi Ibrahim paşa, muhafîz de Belgrad,

[167] Comte de Bussy Rabuttin.
[168] În sens de primar în vechile sate bănăţene şi la sîrbi.
[169] Constantin Brîncoveanu.
[170] 8 iulie 1696.
[171] *Kanlı*: „sîngeros".
[172] *Horos*: „cocoş".

ca să fie trimise o clipă mai devreme la Timişoara: magazia de muniţii cu tunarii, pionierii *(lagımcı)* şi ostaşii pentru paza cetăţii pregătiţi la Belgrad. Apoi, paşa înştiinţa în scrisoarea sa tot ce aflase despre situaţia serhatului. Astfel, după spusele duşmanilor prinşi şi ale prizonierilor turci scăpaţi cu fuga, duşmanul trecuse apa Mureşului cu gîndul de a merge împotriva Timişoarei, dar între timp, aflînd de apropierea oştii turceşti, se întoarse din drum şi îşi alese loc de conac într-un loc mlăştinos, numit Nadlak [173]. Mai spunea că muniţiile şi armele duşmanului, deşi erau într-o formă desăvîrşită, totuşi încă mai aşteptau tunurile balyemez care trebuiau să fie trimise din părţile Budei *(Budin)*, Gyulei, ale Seghedinului şi Transilvaniei. Odată cu sosirea acestor tunuri, după aşezarea a patru poduri, urmau să înainteze de la Tutak la Arad şi de acolo pînă în faţa cetăţii Timişoara, pe care hotărîseră s-o împresoare şi s-o asedieze. În timpul asedierii, ostaşii austrieci urmau să fie hrăniţi cu pîini, numite *profond*, coapte la Arad şi apoi transportate cu harabalele la Timişoara. Aproape 3 000 de ostaşi au rămas la Arad pentru îndeplinirea acestor munci. Dacă în timpul asedierii Timişoarei, ‹acesteia îi› va veni în ajutor ordia turcă, atunci vor ridica asediul şi vor veni la Arad; mai hotărîseră ca, după ce vor intra în şanţul *(şans)* făcut aici, să pornească lupta, iar în cazul cînd va exista ameninţarea s-o piardă, atunci vor trece dincolo de apa Mureş. Dacă oastea turcă nu va sosi în zece zile, vor lupta pînă la ultimul om spre a pune mîna pe Timişoara. Dar, în cazul cînd oastea turcă nu va veni la Timişoara, ci va înnainta spre Ösek, atunci ei vor ridica asediul şi vor trece podul de pe Tisa la Küciük-Kanije, Dunărea pe podul de la Varadin, în faţa acestuia urmînd să întîmpine oastea turcă. 232 v.

Potrivit cu această scrisoare, s-a dat poruncă pentru trimiterea prin Iusuf aga a soldelor oştii locale şi ale oştii de poartă *(kapukulu)* a cetăţii Timişoara; cele 500 chile de zaherea, rămase în urmă, se transportau la (I,155)
Timişoara numai cu animalele de povară, ‹însoţite de› garda călare şi spahiii lui Arnavud Suleiman paşa, beilerbeiul Rumeliei.

‹Poposirea armatei turceşti timp de 11 zile la Sofia şi culegerea altor ştiri privind situaţia oştii austriece›.

În a 14-a zi (zilhiğğe 1107) [174] au ajuns la Halkalıpınar. (I,156)

‹Descrierea înaintării oştii pînă la Belgrad›.

Astăzi, printr-o scrisoare sosită de la muhafîzul Belgradului, Celebi (I,157)
Ibrahim paşa, se află ştirea adusă de o iscoadă trimisă în taină la oastea austriacă. Acesta ‹paşa› explica în scrisoare că generalul Hayser cu 8 000 de călăreţi s-a despărţit de oastea austriacă, spre a aduce iscoade, a face cercetări în vederea asedierii Timişoarei şi a împiedica trimiterea de zaherea şi ajutorare pentru această cetate. De asemenea, înştiinţa sosirea austriecilor sub Timişoara la 1 zilhiğğe (1107) [175] şi îngrijorarea care a cuprins oastea din cetate în faţa marii armate venite s-o asedieze. La apropierea austriecilor de cetate, păzitorii fortăreţei Timişoara au tras din tunuri, omorînd o parte dintre ei. Mai scria că după aceste salve de tunuri, aproape 500 de viteji au ieşit din cetate şi pînă la chindie s-au încăierat cu duşmanul, adu-

[173] *Nagylak.*
[174] 15 iulie 1696.
[175] 2 iulie 1696.

cînd aproape 30 de capete tăiate. Din această cauză, generalul Haiser a fost nevoit să se retragă și părea pe la sfîrșitul săptămînii că a renunțat la asedierea Timișoarei. De fapt, însă, spre a o asedia mai vîrtos, a început să aducă tunuri din părțile Varadinului, Seghedinului, Budei și Ardealului. Din pricina ploilor, însă, acestea s-au împotmolit în noroaie și băltoace și s-au răsturnat pe drumuri. De aceea n-au putut să înceapă asediul Timișoarei.

<Asedierea cetății Azov de către Mihail Șeremetev, cu o oaste formată din ruși și
(I,158) cazaci zaporojeni. Înaintarea pînă la Niș și primirea unor știri despre pagubele pricinuite de
233 r. haiduci, în frunte cu Kara Panca, în regiunea Vidin. Situația din Crimeea și luptele tătarilor cu
(I, 160) rușii pentru cetatea Azov>.

(I, 161) În a 24-a zi (zilhiğğe 1107)[176], zi de marți, sosirea la conacul Perakin[177]...

(I, 162) <Printre alții, a fost chemat la expediție și Emeric Thokoli, craiul Ungariei de mijloc, cu speranța de a fi folosit în timpul campaniei. Urmează relatarea opririi la conacul Jagodina, lăsarea la paza podului peste Dunăre de lîngă Panciova a vizirului Suleiman pașa cu oastea sa, acțiunea unor haiduci sub comanda unui căpitan de morlaci, numit Iancu>.

(I, 163) EVENIMENTELE ANULUI 1108[178]

233 v ... TRATATIVE PENTRU ASEDIEREA TIMIȘOAREI ȘI PLECAREA PADIȘAHULUI
(I, 165) ÎN AJUTORUL ACESTEI CETĂȚI

Mai înainte, pe cînd ordia se apropiase de Belgrad, a fost chemat vizirul Hagi Mustafa pașa, muhafîz de Timișoara, spre a ști mișcările dușmanului, a cunoaște *(sıdınmak)* serhatul și a stabili căile de luptă. La sosi-
(I, 166) rea unui astfel de firman din partea padișahului, Mustafa pașa lăsă în locul său pe vizirul Cerchez Ibrahim pașa, muhafîz de Silistra. Luînd pe lîngă el garda sa, împreună cu aproape 2 000 de pedestrași de-ai beilerbeiului de Bosnia, și pe căpitanul de buluc Fazlî aga, într-o zi dis-de-dimineață porni la drum, spre a ajunge la Belgrad. În scurt timp după aceea a fost ajuns din urmă de către Ösekli Abbas. Acesta îl înștiință că Rabatin fusese însărcinat, cu 15 000 de pedestrași și călăreți, pentru paza țării Transilvania, în timp ce doi generali austrieci, numiți Vovodmend și Bolend, <erau> cu 6 000 de călăreți la trecătoarea Brașov; apoi, un număr mai mic de pedestrași și 6 000 de călăreți au fost lăsați în cetățile Transilvaniei; două tunuri kolonborne, 10 tunuri șahî și 400 de harabale de zaherea cu cîte trei perechi de boi au fost date armatei austriece. În afară de acestea, împreună cu forțele de ajutorare, strînse din împrejuri, împreună cu tunurile mari și mici pentru asediere, trimise din Buda și Össek, în armata austriacă se găseau 40 000 de pedestrași, 20 000 de călăreți, 60 de tunuri șahi, 20 de balyemeze, 8 kolonborne și 20 de tunuri havane. După ce își procuraseră atîtea muniții cîte aveau nevoie, s-au pus în marș, apucînd drumul Nagylak. Apoi, după trecerea rîului Tisa, pe la Cenad, în a treia noapte a lunii (muharrem 1108)[179], se așezară la *Berkesu* (*Pereksun*) și în ziua următoare, vineri, ajunseră lîngă Timișoara. Aici începură să împresoare această cetate de la un capăt la altul, de la Poarta Cocoșului *(Horos)* și pînă la tabia Kanlı, pe o distanță de o aruncătură *(menzil)* de tun. Între timp, avan-

[176] 25 iulie 1696.
[177] În Iugoslavia.
[178] 31 iulie 1696 — 19 iulie 1697.
[179] 2 august 1696.

gărzile aruncate în luptă înaintară pînă la capătul şanţului de la Poarta Cocoşului, încercînd, din răsputeri, să pătrundă în cetate. Şi numai la focurile tunurilor şi puştilor vitejilor gazii din cetate au fost nevoiţi să se retragă. Din această cauză, muhafîzul vizir Ibrahim paşa înmînă această scrisoare, cu vestea asedierii, lui Gazi Abbas, trimiţîndu-l înainte de amiază *(kuşluk)* la Belgrad. După mărturia lui Gazi Abbas, Timişoara, fiind o cetate veche, construită din scînduri, putea fi foarte uşor aprinsă şi dacă într-o săptămînă nu sar în ajutorul ei, Allah s-o păzească, putea să încapă în mîna duşmanului. Se temeau mai mult de incendierea ei ; situaţia celor din Timişoara era grea. Dar prin faptul că această cetate fusese vizitată de padişahul nostru, speranţele lor <ale austriecilor> au fost spulberate.

În ziua a şasea (muharrem 1108)[180], duminică, au fost chemaţi la cortul principal *(baş-çadır)*, spre a discuta situaţia Timişoarei, toţi vizirii, ulemalele, beilerbeii, beii, căpeteniile oştii, veteranii hotarelor şi gaziii cei mai viteji şi cu experienţă *(güngörmiş)*. Spre a participa la sfatul demnitarilor împărăţiei, padişahul a intrat în cortul principal şi după ce a luat loc, i-a poftit pe cei care erau de faţă să şadă. Apoi a deschis adunarea, cerînd ca fiecare să-şi spună deschis părerea despre lupta cu duşmanul. După discuţii care au avut loc în acest sens, cu toţii într-un glas au spus : ,,Acum, (I,167)
cînd duşmanul credinţei asediază Timişoara, a merge în alt loc ar însemna o lipsă de judecată şi o greşeală enormă. Odată ce însăşi ţara noastră este în gheara amarului provocat de asediere, ar fi o utopie să se ia o altă măsură. Părerea cea mai justă, asemenea unui verset din Coran *(farz)*, este sosirea noastră cu o oaste numeroasă în ajutorul lor. Dacă noi renunţăm şi ne întoarcem, atunci duşmanul va salva cetatea prin înşelăciune''. După această hotărîre a fost citită rugăciunea pentru odihna morţilor *(fatiha)*, mantia profetului a fost deschisă, apoi slujba religioasă îndeplinită de către şeihul Hafîz Mehmed efendi şi de Mustafa efendi. Cei care au luat parte la această adunare au rostit atîtea discursuri înflăcărate şi sfîşietoare, din inimă, încît a explica aceasta prin cuvinte, aici, nu este cu putinţă pentru pana mea.

Apoi, a fost împărţită hrană oştii, iar poverile şi vistieria au fost lăsate la Belgrad sub răspunderea chehaielei de vistierie *(Hazine kethüdası)*. O gardă a meterhanelei şi haremul împărătesc s-a găsit că este potrivit să rămînă la saraiul paşalei din Belgrad şi tuiul împărătesc a fost înălţat îndată. Oştile paşalelor, cu ogeacul ienicerilor, cu 77 000 de cîntare de pulbere, 30 000 de lopeţi-sape, ogeacul armurierilor *(cebeci ocağı)*, cu magazia de muniţii, 6 tunuri kolonborne de cîte 5 şi 3,3 ocale, 85 de tunuri şahî-darbzen, 4 tunuri havane de cîte 35 ocale, ogeacurile de tunari şi căruţele de tunuri cu 15 000 de ghiulele *(yuvarlak)* au trecut zi şi noapte, fără răgaz, Dunărea, unii pe podul Vişniţa, iar alţii cu bacurile. Apoi, cu toţii s-au aşezat dincolo de partea Panciovei.

În ziua următoare, sîmbătă[180a], 7 (muharrem 1108)[181], a trecut podul şi padişahul nostru, care a descins într-un cort aşezat în partea cealaltă.

<Ibrahim paşa, cu oastea sa, îl însoţeşte pe sultan pînă la Kaya-Burnu şi apoi se întoarce la paza Belgradului>.

---

[180] 5 august 1696.
[180a] În text : *Cumartesi.*
[181] 16 august 1696.

Ca şi anul trecut, înainte de a ajunge la Timişoara, s-a găsit că este potrivit ca la paza oştii aşezată la Panciova paşalele să facă de gardă, pe rînd, iar meterhaneaua să nu cînte ziua, ci numai o dată pe noapte.

234 r. <Sosirea unei scrisori de la Şahin Ghirai sultan şi Tatar Mustafa paşa, beilerbei de Caffa,
(I, 168) privind asedierea cetăţii Azov de către cazacii zaporojeni şi de către ruşi>.

Vestitorul care aducea această scrisoare înştiinţase de înaintarea lui Şehbaz Ghirai sultan, cu 6 000 de oşteni tătari, angajaţi pentru expediţia împărătească, pînă la istmul Perekop (*Or*), trecerea rîului Siret din Moldova de către capugibaşî Ibrahim aga şi yalîağasi Osman aga, însărcinaţi să participe la expediţie cu oastea din Bugeac, avînd pe lîngă ei 7 000 de oameni.

<Mai relata despre înaintarea lui Şeremetoğlu şi a hatmanului de Barabaş, cu 40 000 de cazaci, asupra cetăţii Oceakov>.

În ziua de 8 (muharrem 1108)[182], marţi, sangeacbeiul de Tittel, Mustafa bei, <înştiinţează despre mişcările şi tactica oştii austriece> aflate de la un austriac prins. „Dacă oastea turcă va înainta asupra Varadinului, atunci această cetate va fi apărată de generalul Tonsuz. În cazul cînd <turcii>
(I,169) vor merge în partea Timişoarei, atunci va face potrivit cu ordinul primit de la comandantul general *(başgeneral)*. De asemenea, spunea că îndată ce generalul Tonsuz va fi informat de către săteni despre pornirea oştii turceşti asupra Timişoarei, va înştiinţa tabăra austriacă, dar nu prea avea ştiri despre oastea turcă''. După ce a mărturisit cele de mai sus, neamţul a fost trimis la Belgrad, spre a fi închis.

În ziua de 9 (muharrem 1108)[183], miercuri, au sosit doi gazii viteji de la serhat, spunînd: „Armata austriacă, după o aşteptare de trei zile în faţa Timişoarei, îndată ce a auzit că padişahul a sosit aici sîmbătă cu oastea sa, s-a retras din faţa cetăţii şi s-a aşezat la o depărtare de patru ceasuri pe pămîntul satului Hatzfeld <?> *(Hadfil)*, între rîurile Timiş *(Tamaş)* şi Bega *(Kekey)*. Au mai spus că, pe timpul împresurării, duşmanul, fără a trage vreun foc din tunuri asupra cetăţii, o singură dată a trecut la atac cu pedestraşii şi călăreţii săi. Abia însă înaintară pînă la geamia ruinată *(viran)*, cînd văzînd că sînt aşteptaţi de vitejii noştri gazii pregătiţi pentru luptă, s-au retras; de asemenea au arătat că săpau şanţuri şi adăposturi *(metris)* în împrejurimile cetăţii. În acelaşi timp, au făcut cunoscută dezertarea a 60 de nemţi, maghiari, croaţi (*hırvat)*, francezi ... şi refugierea lor la Timişoara. Celor doi grăniceri *(serhadlı)* care aduseseră ştirea salvării Timişoarei, li s-a dăruit cîte un pumn de galbeni. Hagi Mustafa paşa, care pornise mai înainte la drum, spre a veni la oastea împărătească, cu 2 000 de oşteni *(beylik)*, oastea pedestră din Bosnia a marelui vizir şi 500 de oameni de sub comanda căpitanului de buluc au arătat astăzi alai.

<Naşterea prinţului Mahmud, viitorul sultan Mahmud I (1730—1754) şi unele întîmplări din tabăra turcească, care înainta spre Timişoara>.

(I,170) În ziua a 12-a (muharrem 1108)[184], sîmbătă, se întoarse la ordia împărătească Abbas aga, beşliaga de Timişoara, cu patru viteji, spre a înştiinţa

[182] 7 august 1696.
[183] 8 august 1696.
[184] 11 august 1696.

înaintarea padişahului la Timişoara. Abbas aga expune astfel ştirile pe care le-a cules pe drumul pînă la Timişoara şi înapoi : „După ce ne-am despărţit de ordia împărătească şi pe cînd plecam la Timişoara ne-am întîlnit cu caraulele duşmane. Cît pe-aci era să nimerim în oastea nemţească. După ce am scăpat de caraule, miercuri dis-de-dimineaţă am intrat în cetate; strecurîndu-ne în cetate am predat paşei scrisoarea măriei sale sultanul. Vitejii gazii, cum au aflat că sultanul cu ordia sa se află pe drum, s-au bucurat atîta cu toţii, parcă s-au născut din nou. Au mai aflat de la nişte francezi şi nemţi, fugiţi din oastea austriacă, că ‹austriecii› au cam bănuit de trecerea osmanlîilor peste Timiş şi s-au retras lîngă Bega *(Bekey)*, unde aveau de gînd să primească lupta. Apoi, miercuri, cînd am ieşit pe drum (I,171 spre a veni la Timişoara, n-am observat nici o frămîntare deosebită în forţele duşmanului. Numai pe drum, după ce s-au întîlnit de cinci ori cu catanele duşmane, au povestit ceea ce au păţit. Atît lui Abbas aga, cît şi celor de pe lîngă el, li s-a dăruit un pumn de galbeni pentru aceste slujbe.

Astăzi, mutasarrîful de Kastamonu, Ali paşa, şi beilerbeiul de Maraş, Çöteli *(Çüteli)* Ahmed paşa, au sosit la oastea împărătească.

‹În urma unor plîngeri împotriva lui Ahmed paşa, acesta fiind găsit vinovat a fost aruncat în închisoarea lui ceauşbaşî şi apoi ucis în faţa cortului împărătesc›.

PORNIREA PADIŞAHULUI LA DRUM, ARANJAREA OŞTII ŞI OCUPAREA INSULEI ADAKALE *(ŞANS)*. LUAREA GALIOANELOR DUŞMANULUI GĂSITE LA UN COT AL TISEI ŞI INCENDIEREA LOR

Aici, în acest menzil au conăcit 6 zile. În acest timp au fost făcute pregătirile necesare în oaste, aducîndu-se şi zahereaua. În a 14 -a zi a lunii (muharrem 1108) [185], într-o zi de luni, cu sprijinul şi cu voia lui Allah, începînd înaintarea pe ţărmul rîului Timiş, s-au pus în marş împotriva duşmanului. Poverile oştii şi vistieria împărătească, după ce au fost lăsate în urmă, la comanda ariergardei a fost adus Osman paşa din Kanizsa *(Kanijeli)*. I-au fost încredinţate patru companii *(bölük)* de spahii, veteranii silahdarilor, oştile pedestre ale comandanţilor de spahii şi ale fruntaşilor divanului, agalele marilor feude *(has agaları)* din ţinutul Rumeliei cu căpitanul teberdarilor *(Tırpan)*, Osman aga cu 200 de oşti din Siria *(Şam)*. Osman paşa primise porunca să nu le dea iertare *(aman)* celor rămaşi în urmă şi celor fugari. În timp ce beilerbeiul de Sivas, vizirul Dursun Mehmed paşa, a fost numit comandant *(başbuğ)* al iscoditorilor *(çarhaci)*, avînd alături pe mutasarrîful Ali paşa din Ankara *(Engürülü)*, Asçi Mustafa paşa şi curdul *(kürd)* Mehmed paşa cu timarioţii, zaimii, spahiii silihdarilor serdengheçidiii, cu gărzile şi oştile provinciilor lor, au alcătuit o forţă de 4 820 de oameni. În urma iscoditorilor *cerhagii* înainta cortul împărătesc cu 26 de tunuri şahi, vizirul Mahmud paşa, agaua de ieniceri, în frunte cu ogeacurile din jurul său ; în partea sa stîngă, cu 8 tunuri şahi şi cu 2 havane, mergea zagrağî Mehmed aga ; în dreapta sa, sansongi Mehmed aga, din Salonic *(Selânikli)*, cu 2 tunuri şahi şi 2 havane ; mai spre stînga armurierul *(cebeci)* cu 10 tunuri şahi. În spatele acestora urmau ogea- (I,172) curile tunarilor cu 7 tunuri şahi ; în timp ce mai în urmă, la capătul flancu-

[185] 13 august 1696.

lui drept <erau> beilerbeiul Anatoliei, vizirul Daltaban Mustafa paşa, beilerbeiul Adanei şi Karamaniei, Hagi Hüsein paşa, beilerbeiul de Maraş
234 v. Iunus paşa, mutasarrîful de Çankırı, Küciük Ismail paşa, şi mutasarrîful de Ankara, Uzun Ali paşa, cu forţele ţinuturilor lor, împreună cu beii din Ayintab şi Karahisarul răsăritean şi cu ogeacurile de spahii care primiseră solde mărite. Din spatele acestora, urmau cu o ceată de oaste pedestră de arnăuţi Şarkan Ibrahim paşa, la capătul flancului stîng se găsea beilerbeiul Rumeliei, vizirul Arnavud Suleiman paşa, cu 7 tunuri şahi şi cu forţele vilaietului său ; apoi, mai erau lîngă acesta cu oştile lor : Hagi Mustafa paşa, cu 3 tunuri şahi, forţele egiptene, Hüdaverdi paşa, Adem paşa, Ibşir Hasan paşa, Mevlüd paşa, Abdizade Mehmed paşa din Siria şi Ahmed paşa din Niş. Potrivit cu porunca dată, au fost aranjaţi să urmeze agalele de gebelii, Mustafa şi Bayram aga, cu o unitate compusă din 500 de zaimi *(zuama)*, silahdarii cu solde mărite, la capătul lor mergea cu oastea pedestră a Bosniei căpitanul de buluc Fazlî cu 4 tunuri şahi ; în timp ce în spatele lor, se găsea Tatar Salih paşa cu 8 tunuri şahi şi o ceată de pedestraşi arnăuţi. Apoi, se mai hotărîse ca în locul cel mai din urmă, înaintea tuiurilor, în partea stîngă să se găsească marele vizir cu ogeacul bostangiilor [186] şi cu 8 tunuri şahi. S-a poruncit ca pînă aproape de momentul luptei să se înainteze şi să se păstreze această formaţie, atît pe drum, cît şi în conace, iar în timp de popas şi de conac să se facă tabără cu harabale împrejurul oştii împărăteşti. Odată ce acest aranjament a fost găsit cel mai potrivit, pe timp de conac s-a interzis oştii să facă altfel. În această ordine, oastea, pornind la marş în aceeaşi zi, după o cale de trei ore a ajuns la vatra satului *Logon* ; în ziua următoare, marţi, 15 (muharrem 1108)[187], tot la o cale de trei ore, s-au aşezat pe pămîntul satului Baranda. Îndată ce a fost nevoie de construirea unui pod peste rîul Timiş, ca să se poată trece în cîmpia Becicherecului, aflată în faţa oştii împărăteşti, marele vizir, prin mollaua sa, a luat învoire de la padişah ca podarii şi toate paşalele să se despartă de oaste şi, avîndu-i la spate pe ostaşii ţinutului, s-au despărţit de ordie. După ce au fixat locurile unde vor fi construite cele patru poduri de trecere, au cerut din materialele pregătite la Belgrad pentru poduri. Apoi, cînd au transportat cu harabalele 33 de tonbazuri arcuite cu fier şi *gomana*[188], s-au apucat să facă două poduri de cîte 16 <vase>. Pentru fixarea capetelor acestor poduri au fost trecuţi în partea opusă, cu bacuri, cirnicuri *(çirnik)*[189] şi vase *(pota)*, apoi Şarkan Ibrahim paşa, Hüdaverdi paşa sansongi Mehmed aga, din Salonic *(Selanik)*, cu oastea de poartă, 2 000 de ieniceri şi 1 000 de bosnieci. Acolo au fost însărcinaţi să sape un şanţ şi să păzească
(I,173) capătul podului cu 13 tunuri *darbzene*. Începută astfel, construcţia podului a fost terminată aproape de chindie.

<Întoarcerea marelui vizir cu garda sa şi suita sultanului la cortul împărătesc>.

În a 16-a zi (muharrem 1108) [190], într-o zi de miercuri, după ce au trecut peste pod în partea cealaltă, pînă la pregătirea locului de conac în vatra

[186] Textual : „grădinar" ; ostaş din garda sultanului.
[187] 14 august 1696.
[188] Sau *gumana* : măsură de lungime egală cu 120 de braţe *(kulaç)* ; lanţul sau cordajul unei corăbii.
[189] *Sernice* în ms. Manisa ; termen de origine bulgară pentru desemnarea unei corăbii cu un singur catarg, cu un tonaj de 200 de tone, folosită în special pentru transportul zaherelei.
[190] 15 august 1696.

satului Gentehegil[191], cortul împărătesc a adăstat într-o văiugă, unde a fost așezat. În acest timp, tunurile *kolonborne*, harabalele cu muniții și zaherea rămase în urmă au fost trecute peste pod în partea din față. După luarea ultimelor poveri, podul a fost stricat și tonbazurile au fost așezate iarăși în harabalele lor.

CUCERIREA CETĂȚII TITTEL

În timp ce padișahul nostru pornise din Panciova, amiralul Dunării *(Tuna kapudanı)*, Ascioğlu Mehmed pașa, a fost trimis cu o flotilă și 3 000 de oșteni arnăuți pedeștri, dați sub comanda sa, pentru cucerirea cetății Tittel.

<Întărirea fortăreței de către austrieci, trimiterea vizirului Ğiafer pașa cu oști, muniții și tunuri împotriva lor, cucerirea cetății, la 18 august 1696, de către turci; căftănirea lui Ğiafer pașa de către sultan, trimiterea tunurilor, a munițiilor etc. la Belgrad>. (I,174) (I,175)

Astăzi, spre seară, au venit doi ostași din partea locuitorilor *(yerli-kulu)* Timișoarei, care au înștiințat că dușmanul, după ce s-a retras pe pămîntul satului Hodfil, la patru ceasuri mai încoace de cetate, aici timp de trei zile s-a aranjat, pregătind tot ce era necesar pentru adăposturi și asediu. Astfel, după ce au împletit aproape 500 de coșuri pentru tunuri, în a zecea zi a lunii (muharrem 1108)[192], joia, s-au ridicat cu toate forțele și au venit sub cetatea Timișoara. În patru zile au luat loc în adăposturi, și-au așezat tunurile în redute, după care și-au înșirat coșurile, iar în noaptea de luni, 14 (muharrem 1108)[193], s-au întins de la Kanlî-Tabia pînă aproape de poarta Vam (*Bam*) și pe la spatele fortăreței interioare au intrat în adăposturi. După așezarea a trei redute, și-au instalat 20 de tunuri balyemez, 20 de havane, 8 kolonborne și 60 de tunuri șahi și au început să bată cetatea Timișoara. 235 r.

În acest timp, după știrile date de iscoadele austriece care au fost prinse, armata austriacă compusă din 40 000 de pedestrași și 20 000 de călăreți, după spusele altuia din 35 000 de călăreți, urmărea cu atenție înaintarea oștii otomane în ajutorul Timișoarei. De aceea comandantul dușman se despărți, cu 10 000 de călăreți, spre a ieși în fața oștii turcești care venea pe drumul Tentei. Potrivit cu acestea, a avut loc o adunare în cortul marelui vizir, unde, după ce s-a citit rugăciunea pentru odihna morților, s-a hotărît ca imediat să se treacă la salvarea cetății Timișoara. După prezentarea acestei hotărîri padișahului, s-au pus pe drum.

În a 19-a zi (muharrem 1108)[194], sîmbătă, după cum s-a arătat mai înainte, oastea otomană, ridicîndu-se de lîngă Tittel, a pornit la drum. Apoi, s-a așezat la cinci ceasuri depărtare de vatra satului Orhalat, la dreapta rîului Timiș și la stînga apei Bega. (I, 176)

În a 20-a zi (muharrem 1108)[195], duminică, cînd au descins în vatra satului Modoș, cale de șapte ceasuri mai departe, s-a întors din Timișoara

[191] Sat în Banat (?).
[192] 9 august 1696.
[193] 13 august 1696.
[194] 18 august 1696.
[195] 19 august 1696.

Ösekli Abbas aga, trimis mai înainte acolo cu ocazia împresurării cetății Timișoara de către dușman, cu știrea despre sosirea padișahului în ajutorul fortăreței. După explicațiile date de acesta, austriecii împresurînd cetatea din toate părțile, nu se putea intra în cetate spre a se procura nutrețul necesar ; în fața cetății austriecii aruncaseră exact 18 cumbarale. Dar cînd a aflat de sosirea oștii otomane în aceste părți, dușmanul s-a împrăștiat în toate părțile. A mai adăugat că dacă vor trimite o ceată de ostași asupra acestora, vor putea omorî sau lua prizonieri pe foarte mulți. Potrivit cu aceste știri, porunca padișahului a fost strigată în oaste de către telalîi : „slujitorii pedeștri și călări de pe lîngă poveri, în afară de conducătorii cămilelor *(deveci)* și de căruțași, nici unul să nu plece, fiecare să înainteze în coloana sa, sub fiecare steag de ținut să fie călăreți înarmați cu sulițe *(cirid)* și astfel ‹dușmanii› vor fi uciși''.

În a 21-a zi (muharrem 1108) [196], duminică, după ce au poposit o zi la menzilul de mai sus, marți 22 (muharrem) [197] s-au așternut pe drum, spre a se așeza în vatra satului Boldor, cale de șase ceasuri mai departe. Luni a sosit ialîiagasî Osman aga, cu tătarii din Bugeac, avînd în jurul său o forță de 7 000 de oameni, și a făcut o trecere oficială ‹în fața sultanului›. Baltagi Ibrahim aga, însărcinat cu aducerea oștii din Bugeac, a fost căftănit *(hilat)* de padișah. Prin cuvintele „să fii fericit, slujba pe care ai făcut-o a bucurat împărăția mea'', ‹padișahul› a captivat inima acestuia ; în timp ce ialîiagasî Osman aga a fost îmbrăcat în fața marelui vizir cu un anteriu *(kontoș)* din blană de samur, căptușit cu postav verde, 54 de căpetenii tătare au fost cinstite cu cîte un caftan. În conacul Madoș, acolo unde se așezase oastea împărătească, chioșcul Adil a fost instalat pe o colină destul de înaltă, așa încît chiar din locurile sale cele mai joase se vedea toată ordia noastră și această panoramă *(manzara)* ne umfla ‹de mîndrie› piepturile. După chindie, chioșcul desființîndu-se, în locul său au fost așezate covoare *(halı)* pe care s-au pus saltele *(mindir)* și perne, devenind astfel un loc împărătesc special ‹amenajat›. Puțin după aceea a sosit aici padișahul nostru, care s-a retras pentru odihnă. În ce mă privește, după rugăciunea de seară, m-am prezentat în fața sa fiind însăr-
(I, 177) cinat să aduc la îndeplinire orice poruncă pe care o va da.

‹Convorbirea dintre sultan și autorul cronicii cu privire la înfrîngerea austriecilor›.

În dimineața acestei zile, Așci Mustafa pașa, trimis iarăși cu 150 de oameni spre a aduce limbi *(dil)*, s-a despărțit de oaste. Afară de oamenii săi, au mai fost alăturați lui Mustafa pașa : Hüdaverdi pașa cu 80 de oameni, serhadlî Mehmed pașa cu 21 de oameni, 250 de oameni din oastea Rumeliei, 206 din oastea de Sivas și 300 de spahii silahdari, dintre serdenghecidii. Astfel, după alcătuirea unei forțe de 1 001 de oameni, avînd drept călăuză pe Abbas aga, Mustafa pașa a pornit la drum. După rugăciunea de seară, Mustafa pașa, întors la oaste, a adus știri noi despre austrieci. Potrivit cu acestea, dușmanul ridicase asedierea și împresurarea cetății Timișoara și trecuse în partea de dincoace a rîului Bega ; apoi înaintînd pe malul acestei ape, coborîse, iarăși, în vatra conacului Hadfil. La apariția caraulelor dușmane, ceata lui Mustafa pașa a fugit, împrăștiindu-se între apa Bega și pădure. De aceea nu a fost cu putință să ia prinși de la dușman.

[196] 20 august 1696.
[197] 21 august 1696.

ÎNTÎLNIREA CU OASTEA DUŞMANULUI, INTRAREA DE ŞASE ORI ÎN ADĂPOSTURI ŞI CUM AU SCĂPAT GHIAURII PĂGÎNI DE PE CÎMPUL DE LUPTĂ

Într-o zi de marţi, pe cînd ordia împărătească era tocmai gata de plecare, a venit un vestitor din Timişoara cu ştirea că austriecii asediază de opt zile şi opt nopţi cetatea; ‹el a mai arătat că aflînd printr-un› olăcar din Tittel despre înaintarea întregii armate otomane asupra Tittelului, incendierea a 3 galioane pe Dunăre şi capturarea unuia, iar că după luarea cetăţii Tittel gîndul turcilor era de a pătrunde în Ungaria, comandantul armatei austriece a ridicat asediul cetăţii Timişoara şi, după ce a trimis tunurile balyemeze şi havanele în cetatea Arad, s-a întors cu toată oastea şi cu tunurile rămase în urmă spre a da lupta cu oastea otomană. (I, 178) Astfel, ieri a pornit de lîngă Timişoara, s-a îndreptat spre Tittel şi s-a aşezat în vatra satului Hodfil. În acest timp, tocmai venise un vestitor de la iscoditori, care înştiinţa apropierea duşmanului de satul Boldor şi sosirea celor 5 000 de oameni de avangardă la oaste. Potrivit cu această situaţie, marele vizir s-a înfăţişat padişahului şi a cerut învoire pentru luarea unor măsuri de luptă, apoi s-a retras cu ochii plini de lacrimi, rugîndu-se pentru victorie. După porunca padişahului, înainte de toate s-au adunat într-un loc ridicat şi suita sa a început să citească versetul *(surat)* pentru odihna morţilor. În acest timp, ulemalele s-au adunat lîngă harabaua cu mantia profetului şi după ce şeihul Mehmed efendi a îndeplinit slujba religioasă, au spus „amin''. Aranjat astfel, alaiul de luptă s-a pus pe drum. După o înaintare de patru ceasuri, drumul nostru s-a înfundat într-un sat ruinat, numit Fen, care avea lăţimea de o bătaie de tun *(top menzili)*, iar lungimea de cale de două ceasuri. La dreapta şi la stînga sa era cîte o mlaştină mare, de cîte şase ceasuri fiecare, ce se întindea pînă la un defileu foarte strîmt. S-a găsit că este potrivit ca în mijlocul acestei strîmtori să fie aşezat cortul împărătesc şi, în acest fel, padişahul se odihnea în umbrar.

După ce au văzut că este potrivit ca ulemalele şi şeihii să stea în faţa padişahului, s-au apucat iarăşi de rugăciuni. Iată că, în acest timp, patru grăniceri, care au adus un cap tăiat, chel, şi o şapcă, au primit un bacşiş destul de mare. O iscoadă, adusă pe urma lor, a fost de îndată ucisă. Marele vizir, la rîndul său, înainte de a se măsura în luptă cu duşmanul, a început să înainteze cu oastea adevărată şi cu aproape 1 000 de viteji gazii, din oastea de înaintaşi şi de ariergardă *(dürüntü)*. Aceşti gazii viteji, după ce au fugărit avangărzile duşmanului pînă la locul unde se găsea adevărata oaste a Austriei, au luat cîţiva prizonieri drept iscoade şi au adus cîteva capete tăiate. În acest timp, duşmanul îşi aranjase oastea în ordine de bătaie, aşezîndu-şi cele 60 de tunuri şahi şi 8 kolonborne la locurile lor. Generalul Caprara luase loc de comandă la mijloc, generalul Taf [198] pe flancul drept, generalul Haiser pe aripa stîngă, în timp ce comandantul general, craiul Friderikus, neputînd să conducă lupta cu 100 de călăreţi dintr-un loc anumit, hotărîse să-şi schimbe locul după situaţie. Pînă la strîngerea rîndurilor potrivit hotărîrilor luate de duşman, avangărzile noastre, lansate înainte, au fost forţate să se retragă. Pe de altă parte, în acest timp, marele vizir, după ce a ajuns la liniile cele mai înaintate şi a

[198] Contele Taafe.

explicat, pe rînd, vizirilor, beilerbeilor, beilor, spahiilor, silahdarilor, oştenilor cu feude mărite *(terakkili)*, serdenghecidiilor şi oştii cu armuri şi zale *(cebeli)* sarcinile pe care le aveau şi după ce a ieşit pe Colina ghiaurului *(Gâvur tepesine)*, cu o bătaie de tun înainte de trecătoarea prin
235 v. mlaştină, şi-a aranjat oastea de luptă drept în faţa cîmpiei şi a trecătorii prin mlaştină. În timp ce în partea de dincoace, oştile Crimeei, împrăştiate pe cîmpie, căutau să oprească înaintarea duşmanului, oastea de voluntari *(gönüllü)*, puţină la număr, cînd a văzut aceasta a dat pinteni cailor şi a început să pătrundă pe cîmpul de luptă. Iscoditorul vizir Dursun
(I,180) Mehmed paşa, oricît s-a străduit să-i oprească, zicîndu-le : „Încă nu este ordin de la marele vizir pentru luptă, aşteptaţi puţin, vom merge toţi într-un suflet !", totuşi cuvintele sale nu au fost ascultate. Pe la prînz, oştile terakkili, serdenghecidiii, paşalîii şi cei din provincie *(eyalet)*, strigînd deodată „Allah ! Allah", s-au repezit la atac.

Această luptă, care a durat pînă la chindie, prin moartea generalului austriac numit Rangaro [199], lovit la gît, a pricinuit foarte multe pierderi duşmanului. Deoarece în timpul luptei austriecii au folosit tunurile şahi întocmai ca pe nişte puşti, aruncînd foarte multe ghiulele, a început să crească mereu şi numărul eroilor martiri căzuţi în rîndurile noastre. Nu era mic nici numărul celor răniţi; în acest timp au fost omorîţi mulţi cai. Pe la sfîrşitul acestui atac, oastea noastră, care înaintase cu două tunuri şahi pe care pusese mîna la întîmplare, neavînd întărituri din spate, a fost nevoită să se retragă. Armata duşmană a ştiut să se folosească de aceasta şi continuîndu-şi înaintarea a venit pînă aproape de Colina ghiaurului, din faţa defileului din stufăriş, şi şi-a întins aici corturile. Către sfîrşit, toţi cei din avangardă, care continuau lupta, din porunca padişahului au fost luaţi în mijlocul oştii, unde li s-au împărţit ca medicamente unsori *(melhem)* atît pentru răniţi, cît şi pentru cai. După cum a fost şi înainte, oastea a fost întărită de jur împrejur cu harabale, apoi au fost săpate şanţuri şi făcute adăposturi pînă la mlaştină, iar gurile sau intrările drumurilor au fost astupate cu tunurile şahi. Pe lîngă aceste măsuri, codaşul *(ardci)* Osman paşa din Canizsa, mutasarrîful sangeacului Ceankîrî şi Uzun Ali paşa cu 500 de ostaşi dintre bostangiii din Adrianopol, 10 steaguri de pedestraşi dintre ostaşii arnăuţi, întăriţi cu 10 tunuri şahi-darbzen, au fost înştiinţaţi să fie treji în faţa mişcării duşmanului. Şi aşa, mulţumită lui Allah, oastea noastră a fost întărită din două părţi, din faţă şi din spate, cu doage de fier, aşa că nu rămăsese nici un loc liber care să inspire panică sau îngrijorare de la duşman. După aceasta, a mai fost luat un al doilea adăpost, din faţa primului şanţ, aproape la o bătaie de tun şi au fost săpate şanţuri, ale căror capete se întindeau pînă la mlaştină ; după ce au fost aşezate în locurile potrivite 60 de tunuri şahi-darbzen, împreună cu ieniceri, armurieri şi tunari, ‹şanţul› a fost ocupat de către pedestraşii arnăuţi şi bosnieci. Din partea cealaltă, oştile de spahii, silahdari, serdenghecidii, gebelii şi paşalele cu toţi călăreţii rămaşi în afara şanţului, unind rîndurile din dreapta şi stînga, s-au aşezat pe loc. La sfîrşitul şanţului al doilea, pe o colină înaltă, ocupată de oastea de poartă a marelui vizir, au fost aşezate 8 tunuri kolonborne care stăpîneau ca o redută atît forţele duşmane, cît şi toată ordia împărătească. După ce au fost aşezate

---

[199] Rabatta ; în ms. Manisa : *Danamaru General.*

cîte 8 tunuri şahi-darbzen pe cele două coline mai mici, din partea dreaptă şi stîngă a celei de mai sus, pe care se aflau oştile de sansongii şi zagragii, (I,181) oastea a fost gata de luptă. În această noapte, padişahul a trimis firmane şi hatt-i şerifuri tuturor ogeacurilor, paşalelor şi agalelor de silahori, îmbărbătînd oastea prin cuvintele : „Să nu aibă cusur în slujbele din adăposturi, căci sînt zile hotărîtoare pentru vitejie. Zelul nu este pentru mine, ci pentru credinţă. Să văd aceasta !".

În ziua următoare, a 23-a zi a lunii (muharrem 1108) [200], miercuri, marele nostru împărat, cu alaiul din spate şi suita sa de la capătul primului şanţ, au stat pînă la prînz în fruntea oştii. În acest timp, austriecii au ridicat corturile şi, după ce au aranjat oastea pedestră şi cavaleria în ordine de luptă, au venit pînă la Colina ghiaurilor, la cale de un ceas şi jumătate de liniile turceşti. Numai avangărzile lor au înaintat spre cîmpul de luptă şi după un moment de încăierare, neputînd înainta, s-au oprit. În acest timp, padişahul vizita redutele şi adăposturile şi încuraja pe vitejii gazii. Cu ocazia acestei vizite, în faţa fiecărei redute şeihul Mehmed efendi făcea rugăciuni speciale pentru victorie. După această plimbare, padişahul a poruncit înaintarea tuturor forţelor şi, potrivit cu aceasta, oastea împărătească a pornit între două întărituri din spatele adăpostului ienicerilor. Duşmanul nu s-a apropiat mai mult, ci a rămas acolo unde se oprise şi a întins corturile. În acest timp, deşi a fost cu putinţă să se treacă la un atac asupra duşmanului, totuşi, spre a evita numeroasele pierderi pe care le puteau pricinui tunurile duşmanului în rîndurile noastre, s-a văzut că este mai bine ca întăriturile să fie încet-încet transportate mai înainte şi scoase în afara trecătorii. Apoi urmau să se apuce de luptă aşa cum trebuie. În acea noapte, pînă spre dimineaţă, au fost luate încă două întărituri, distanţa dintre ele fiind cît o bătaie de tun, şi au fost săpate şanţuri. De asemenea, capetele acestora au fost întinse pînă la mlaştină. În întăritura din faţă intrase agaua de ieniceri, apoi spre a-i lua înăuntru pe zagragii şi sansongii, a fost făcută, în fiecare flanc, cîte o redută şi au fost aşezate pe locurile lor tunuri mici şi mari. S-a mai dat atenţie şi altor măsuri, ca, de pildă, în anumite locuri din afara oştii, acolo unde trebuia, să fie înşirate vasele tonbaz şi harabalele pentru zaherea. În acest timp, padişahul a dăruit vizirilor cîte un cal şi cîte 1 000 de galbeni, beilerbeilor cîte 200 şi beilor cîte 100. Aceşti bani, aduşi de Ibrahim aga, ciohodarul palatului, au fost împărţiţi demnitarilor de mai sus.

În a 24-a zi (muharrem 1108) [201], joi, toată oastea ieşind în afara şanţurilor, gata de luptă, după ce şi-a unit rîndurile, a rămas în aşteptare. De asemenea duşmanul, care îşi stricase corturile, şi-a pregătit pentru luptă toată oastea pedestră şi cavaleria. Padişahul, aflînd aceasta, îndată veni cu alaiul din spate *(dip)* şi cu suita sa la reduta marelui vizir. Acolo, aşezîndu-se scînduri şi covoare mici *(seccade)* [202] pe afetele *(kundak)* tunurilor, a fost pregătit un loc pentru stat. De aici, padişahul şi şeih ül-islam efendi care era lîngă el au urmărit, aproape pînă seara, cu binoclul *(dürbün)*, oastea duşmană. Între timp, şeih ül-islam, vizitînd ordia printre rînduri, a îmbărbătat oastea pentru luptă, iar la întoarcere a explicat

[200] 22 august 1696.
[201] 23 august 1696.
[202] De obicei covoare pentru rugăciuni.

padişahului măsurile de luptă luate. Astăzi avangărzile, după o mică luptă, au oprit înaintarea duşmanului. Austriecii au aruncat 40 de ghiulele din cele 8 kolonborne aşezate pe Colina ghiaurului, dar n-au îndrăznit să treacă la atac. Spre seară, cînd <turcii> au văzut cum au început iarăşi aşezarea corturilor pe locurile vechi şi după sosirea ştirilor aşteptate de la iscoditori, oastea împărătească a fost dusă să înnopteze între cele două şanţuri.

În ziua următoare a fost dată porunca pentru atac asupra duşmanului. Abia pe timpul rugăciunii de seară, marele vizir a venit la cortul împărătesc şi a arătat ultima situaţie : „Între trecătoarea unde ne găsim şi oastea duşmanului este o nimica toată pentru călăreţi, dar pedestraşii, la traversarea acestui drum, dacă se vor risipi pot avea multe supărări şi pot suferi multe pagube din cauza focurilor tunurilor şi puştilor duşmanului. Căpeteniile oştii au găsit că este mai bine să se stea în adăposturi pînă la ieşirea din trecătoare, iar la ieşirea în cîmpia din afara acesteia, se impunea încă o redută, de unde s-ar putea fulgera duşmanul cu focuri de tunuri. În adăpostul săpat în acest moment a fost aşezată oastea, iar în locurile necesare au fost trimise caraule".

În ziua următoare, a 25-a zi a lunii (muharrem 1108)[203], vineri, pe cînd se ridicau zorile, toată oastea de pedestraşi şi călăreţi a trecut la un iureş deschis, a săpat încă un şanţ, foarte apropiat de liniile duşmanului, şanţ care a fost întins în ambele părţi pînă la mlaştină. Apoi, în locurile mai potrivite, au aşezat tunuri şahi şi 3 kolonborne în redute. După ce oştile de ieniceri, tunari, armurieri, arnăuţi şi bosnieci pedeştri s-au aranjat, călăreţii au trecut, coloane după coloane, din dreapta şi din stînga, intrînd în formaţiile de luptă. Duşmanul, înştiinţat asupra acestei situaţii, odată cu răsăritul soarelui a început mai întîi să tragă din tunurile kolonborne aşezate pe Colina ghiaurului şi apoi din tunurile şahi instalate înaintea ostaşilor care trebuiau să intre în luptă. După ce au fost aşezate şi tunurile noastre, au început să tragă din ambele părţi unii asupra altora, petrecînd astfel timpul pînă seara. În acest duel de artilerie, multe din ghiulelele duşmanului, căzînd în faţa întăriturilor noastre, n-au pricinuit pagube. Numai Gürgi Ismail aga, muteferrica de ghedüklii, în timp ce mergea cu o poruncă la una din aripi, fiind lovit la gît, a căzut ; în schimb tunurile noastre, după cum am aflat de la ostaşii duşmani căzuţi prizonieri, au cauzat austriecilor destul de multe pagube.

(I,183) În noaptea aceea, ialîagasî Osman aga a fost chemat cu 4 000 de ostaşi tătari să dea un atac. După ce au ocolit spatele stufărişului, au trecut prin multe mlaştini şi au ajuns pînă în spatele oştii duşmane, din cauza întăriturilor cu harabale n-au putut să pătrundă în mijlocul duşmanilor ; au reuşit numai să omoare 17 dintre ei, prinşi în loc deschis, şi cinci au fost
236 r. trimişi în faţa padişahului. Patru din aceşti prizonieri au fost ucişi de îndată acolo, iar altul, rămas în urmă, a fost şi el dăruit spadei.

<Un căpitan francez, fugit din oastea austriacă în tabăra turcă, povesteşte dezacordul dintre generalii austrieci şi *craiul Frederikus* cu privire la atacarea oştii turceşti. Mai arată că în oastea austriacă se simte din ce în ce mai acut lipsa de zaherea>.

În acest timp, oastea noastră se pregătea pentru un atac general. Padişahul nostru l-a trimis pe sfetnicul favorit *(müsahip)* Ahmed aga,

[203] 24 august 1696.

împreună cu ceauşbaşî, pe lîngă toţi comandanţii, cu urări şi salutări pentru viziri, beilerbei, bei, agale de ogeac şi ostaşi. Apoi le-a poruncit astfel: „Dacă doresc binecuvîntarea mea, să nu arate cusur în slujba pe care trebuie s-o îndeplinească". Între amiază şi chindie, toată oastea, pregătită să-şi sacrifice sufletul pentru padişahul nostru, şi-a unit rîndurile şi a ocupat locurile cuvenite pentru a trece la atac. Măria sa padişahul, spre a mări curajul ienicerilor şi pentru a le fi de sprijin, s-a hotărît să se aşeze în adăpostul lui ieniceri-agasî şi de acolo să privească atacul. Dar, imediat după îndeplinirea rugăciunii de amiază, după aranjarea mantiei profetului în carul său şi desfăşurarea steagului binecuvîntat, tocmai cînd trebuia să încalece pe cal şi să plece ‹spre adăpost›, a sosit ştire de la marele vizir despre amînarea atacului pentru ziua următoare. Întrebat despre cauza acestei ştiri, marele vizir a expus părerile sale şi ale demnitarilor: „Între întăriturile noastre şi ale duşmanului este o cale de o jumătate de ceas; din această cauză cînd ne vom ridica pentru iureş, nu vom (I,184)
avea putere tocmai atunci cînd va fi mai multă nevoie, deoarece stînd atîtea zile în adăposturi am obosit; dacă însă vom înainta cu încă un adăpost, atunci vom putea să ne amestecăm cu cele ale duşmanului şi să trecem direct la atac". Şi aşa, în noaptea aceea, pînă spre dimineaţă, s-au mişcat cu un loc de adăpost, cît o bătaie de tun; toată oastea a fost aşezată la locul ei, tunurile fixate în redute şi capetele adăposturilor, legate iarăşi de mlaştină, au fost ascunse în locuri cu mărăcini. În sfîrşit, oastea noastră astfel pregătită în ziua următoare aştepta lupta. În acest timp, însă, austriecii simţind mişcarea şi văzînd cum stau lucrurile, încă de cu noapte au început să-şi părăsească adăposturile. Astfel, şi-au retras oastea pedestră şi tunurile, harabalele şi poverile; au rămas în adăposturi numai forţele de cavalerie de sub comanda craiului Frederikus şi a generalilor Haiser şi Caprara. Dar şi aceştia, fiind ultimii, spre dimineaţă au început să se retragă. În dimineaţa zilei de 25 august, sîmbătă, cînd această situaţie a fost adusă la cunoştinţa padişahului, a spus: „Duşmanul este mărinimos, vrea să ne despartă de adăposturi şi să ne scoată în cîmp deschis; păziţi-vă, nimeni să nu se mişte din ele". Atunci l-au trimis pe Tatar Salih paşa şi pe ialîagasî Osman aga cu oastea din Bugeac ca să-l urmărească şi să-l supravegheze pe duşman. Pe urma lor au fost trimise şi toate paşalele cu oştile lor de cavalerie. Cercetaşii şi iscoditorii au surprins pe austrieci cale de trei ceasuri înainte, pe malul apei Bega *(Bekey)*, unde s-au încăierat în luptă. Numai oastea craiului Frederikus era împrejmuită cu harabale, dar toată oastea sa a fost luată înăuntru; aruncînd în foc pe tunarii şi puşcaşii săi, el se apăra, fapt pentru care oastea duşmanului nu a putut fi împrăştiată. Această ştire fiind adusă la oastea noastră, îndată a avut loc o adunare în care s-a hotărît ca toate forţele să treacă la atac asupra duşmanului. În acelaşi timp, s-a înştiinţat că în afară de paşalele caraule, toţi călăreţii trebuie să se întoarcă. Astăzi, pe la amiază, au pornit şi s-au oprit la şanţurile noi. După ce ienicerii s-au aşezat în întăriturile duşmanului, agaua de ieniceri pe Colina ghiaurului şi ceilalţi pe locurile lor, spatele oştii s-a închis în şanţuri, în timp ce partea din faţă, înconjurată cu harabale, a fost transformată într-o tabără *(tabur haline)*. În acest timp, printr-un firman trimis muhafîzului de Timişoara, vizirul Cerchez Ibrahim paşa, i se poruncea ca „în cetatea Timişoara să lase comandant pe beilerbeiul de Ineu, Boşniak Ğiafer paşa, iar el, împreună cu oastea sa de

poartă, cu oastea ţinutului şi luîndu-l pe valiul de Nicopol, Tatar Islam paşa, pe sangeacbeiul de Inanina, Küciük Ğiafer paşa, pe sangeacbeiul de Avlonia, Arnavud Kaplan paşa, forţele sangeacbeiului de Küstendil, Zeinel paşa, oastea pedestră de arnăuţi de 1 000 de oameni, oastea de călăreţi a iurucilor *(yörük)*, împreună cu comandantul lor, Ciakîrcî Hasan paşa, o clipă mai devreme să iasă din Timişoara şi să se unească cu oastea împărătească".

(I,185) NIMICIREA ARMATEI AUSTRIECE ÎN VATRA SATULUI CENEI [204] LÎNGĂ APA BEGA

În ziua următoare, a 27-a zi a lunii (muharrem 1108) [205], luni, au plecat de aici. Cu ajutorul lui Allah, ... duşmanul nu ne aştepta dinspre partea stîngă a locului unde conăcise. La atac a pornit toată oastea pedestră, oastea de cavalerie, rîndurile au fost unite pentru ordinea de bătaie, după cum s-a arătat şi mai înainte fiecare flanc avea în faţă tunuri şahi-darbzene. De frică, austriecii nu dădeau semne de viaţă, parcă se îngropaseră în tabăra lor. Oastea noastră, după ce a înconjurat pe la spate locul lor de conac, la o cale de un ceas mai departe a lăsat spre dreapta apa Bega şi a conăcit în vatra satului Cenei. Faţa oştii împărăteşti era întoarsă spre duşman, iar cetatea Timişoara rămasă în urmă ; ca şi mai înainte, oastea a fost înconjurată cu harabale, de parcă ar fi fost împrejmuită de un zid. În timp ce se aşezau la conac, i-au făcut să vorbească pe cei nouă haiduci şi pe prizonierii turci aduşi de tătari. După povestirea lor, aceştia au ieşit din satul Yeniköy, cazaua Bazargic, şi cînd s-au apucat de haiducie erau în ceata lui Sereny *(Sirayil)*, care acum slujea cu 100 de călăreţi şi 200 de pedestraşi în oastea austriacă. Pornind azi de dimineaţă cu 40 de călăreţi pentru a vîna lîngă Timişoara, s-au încăierat cu 11 grăniceri *(serhadlı)* ieşiţi din cetate ‹pentru urmărirea› cetelor. Lupta s-a terminat prin moartea a doi grăniceri, prin rănirea unuia şi luarea ca prizonieri a celorlalţi. Dar pe cînd se întorceau cu aceştia la oastea austriacă, s-au întîlnit faţă în faţă cu tătarii ; pînă atunci nu se ştia de unirea tătarilor cu oastea otomană. Tătarii, îndată ce s-au apucat de luptă, au ucis 31 dintre ei, iar cei rămaşi în urmă au fost prinşi şi aduşi aici. Unul dintre haiduci a fost lăsat liber spre a relata ‹austriecilor› participarea tătarilor la expediţia sultanului, ceilalţi au fost ucişi. Celor care i-au prins li s-a dat bacşiş. Pe de altă parte, austriecii, crezînd că oastea otomană n-a intrat încă în conac, că harabalele lor n-au sosit încă pentru tabără şi şanţurile lor n-au fost încă săpate, au vrut să profite de acest prilej. De aceea, cu multă ardoare s-au aranjat în ordine de luptă şi au trecut după amiază la un iureş asupra noastră. În mijlocul oştii era generalul Caprara, sprijinit de 60 de tunuri şahi, 8 kolonborne şi alte unelte de luptă *(çerh-i felek)*, la aripa dreaptă generalul Taffe, la cea stîngă generalul Haizer, care luaseră astfel comanda, în timp ce comandantul
(I,186) general, herzogul de Saxonia, craiul Friderıkus, luase loc în urmă. Aceasstă ştire a fost adusă la cortul împărătesc de către caraulele tătare ieşite pentru incursiune şi de către grăniceri. La sosirea veştii despre iureşul duşman, flancul drept al oştii noastre era sprijinit pe apa Bega, căci se în-

[204] Sat în Banat ; în text : *Cena.*

[205] 26 august 1696.

tinsese cu harabalele pînă la rîu. Aici au fost așezați zagragi Mehmed aga cu 3 tunuri kolonborne, 8 șahi și 2 havane, după acesta căpitanul de buluc Fazlî, cu 4 tunuri șahi și 2 000 de ostași pedeștri din Bosnia, pe lîngă acesta agaua de ieniceri, vizirul Mahmud pașa, cu 26 de tunuri șahi, chehaiaua de oaste *(kulkethudası)* Abbas aga, mai încoace ‹era› sansongi Mehmed aga, turnagi[206] Mehmed aga și pedestrașii gărzii *(kapu)* marelui vizir, cu 8 tunuri șahi și 2 havane; mai încoace de aceștia ‹erau› bostangiii 236 v.
cu 13 tunuri șahi, în timp ce pe lîngă aceștia se aflau forțele egiptene cu 3 tunuri șahi; și mai încoace luaseră loc oștile pedestre ale beilerbeilicului de Rumelia, arnăuții de beilic cu 7 tunuri șahi. Apoi, a patra parte a oștii a început s-o înconjure cu harabale ca niște metereze. În acest timp, marele vizir a vizitat toate coloanele și a îmbărbătat oastea; după ce a lăsat pe lîngă el cinci sau zece ciohodari și măscărici *(şatır)*, l-a trimis pe chehaiaua sa, Fazlî efendi, cu toate agalele palatului *(enderun ve bırun)* aflate în garda sa, să lupte piept la piept cu dușmanul și și-a dat pînă și calul lui chehaia efendi. Spatele oștii imperiale, întinse pînă la apa Bega, fusese lăsat pe seama comandantului de ariergardă Osman pașa din Canizsa. După aceasta, toți vizirii, beilerbeii și beii fiecărui ținut cu oștile lor, spahiii, silahdarii, serdenghecidiii, terakkiliii, gebeliii, ienicerii pedeștri și călări, oștile egiptene și toți călăreții au ieșit din ordia împărătească, și-au aranjat coloanele una după alta și s-au pregătit pentru luptă. Comandantul armurierilor și muniţiilor *(cebecibaşı)*, Abdurrahan aga, avînd pe lîngă el o jumătate dintre ogeaclîi și o altă jumătate din serdenghecidiii cu ogeacuri, a fost trimis cu 10 tunuri șahi în partea dreaptă a coloanei lui zagragi, în timp ce chehaiaua de gebegii Mustafa aga, cu ogeaclîii și serdenghecidiii ogeacurilor, a fost trimis la comanda lui Osman pașa din Canizsa. S-a poruncit din partea padișahului ca toate corturile din partea cealaltă, de pe marginea drumului, să fie dărîmate și călăreții care vor fi prinși acolo să fie uciși fără milă. De aceea, agalele de ghediklii au răsturnat corturile și pe cei găsiți acolo i-au bătut, i-au tăiat și i-au tîrît lîngă pașale. Măria sa padișahul, după îndeplinirea rugăciunii de chindie, pe la orele 10 și-a încălecat calul, numit Toybuk, și îndată ce a apărut printre ostași, strigătele de „Ajutorul lui Allah asupra lui" *(Aleyke avni'llah)* au umplut văzduhul. Înfățișarea celor adunați în fața cortului în acest timp amintea de ziua judecății de apoi.

‹Descrierea îndeplinirii slujbei religioase în fața sultanului și a oștii›. (I,187)

Potrivit cu această situație, măria sa padișahul și-a luat în mînă sabia. Vitejii gazii care au văzut aceasta și-au ridicat săbiile. Strălucirea atîtor săbii întunecase lumina soarelui. După aceasta, cu ajutorul lui Allah, au pășit cu toții spre dușman. Dar cînd au mers înainte cam cît o aruncătură de săgeată, mii de sminitiți cu înfățișare de monștri, cu fețele încruntate, înnebuniți de îngîmfare, păgîni cu obiceiuri rele și ghiauri fără de credință, de la orele zece și jumătate au dat foc din tunurile și puștile lor, plecînd un pic mai înainte din fața adăposturilor. Nu se uitau la ghiulele de tunuri și puști aruncate de noi, nu țineau seama de cei care cădeau, treceau peste orice piedică întîlnită și ca niște turme de mistreți se alăturaseră adăposturilor noastre. Acestea, fiind abia în curs de săpare, erau deschise ca de un

---

[206] Grad în armata otomană, căpitan de ieniceri.

arşin ; după ce au sărit peste ele, s-au repezit la linia unde se găseau harabalele. Au dărîmat cîteva harabale rămase între flancurile lui ieniceriagasî şi sansongi ; aproape 70 ‹austrieci› înaintară peste harabale. Oastea noastră i-a înconjurat şi pe toţi i-a ucis. În partea cealaltă, pedestraşii noştri din fiecare flanc, unii cu focuri de tunuri, alţii cu săbiile, i-au aruncat pe duşmani, pas cu pas, din harabale; cînd i-au respins la o aruncătură de glonţ, au început iarăşi să sape adăposturi. Pe cînd o parte din oaste săpa, cei care erau între harabale căutau să folosească acoperişurile pentru ascunderea zaherelei şi unii, cu focuri de tunuri şi puşti, se străduiau să-l întîrzie pe duşman. Pe de altă parte, în timp ce duşmanul înainta şi pe flancul drept, la un moment dat ghiaurii au nimerit peste călăreţii noştri. Trăgînd o dată din tunuri şi puşti, i-au mişcat pe călăreţii noştri fricoşi de pe locurile lor, în timp ce bostangiii, egiptenii şi arnăuţii au fost trîntiţi în adăposturile pe care se găseau. Cei din adăposturi, speriaţi de asemenea de aceste focuri, au fost forţaţi să se retragă. Duşmanul, crezînd că turcul este înfrînt, a trecut din nou la atac cu cetele sale de pedestraşi şi călăreţi. Această situaţie îndată ce a fost arătată la pragul padişahului, au fost trimise hatt-i şerifuri, prin ceauşii divanului, müsahipii, silahdarii şi agalele de ghediklii. Tuturor flancurilor li se cerea : „Să nu ieşiţi afară din adăposturi, ci ca şi mai înainte staţi liniştiţi pe locurile voastre . . ." ; iar paşalelor li se porunci : „Înaintaţi cu inima deschisă, vitejeşte şi aşa să muriţi !" În ajutorul călăreţilor zdrobiţi au fost trimişi silahdarii. Chehaiaua silahdarilor, pornind la drum cu aproape 1 000 de ostaşi, spuse unor ţărănoi rămaşi în urmă : „Sîntem însărcinaţi pentru paza sfîntului steag, voi de ce nu mergeţi?". Iar padişahul nostru i-a poruncit gărzii sale, zicînd :
(I, 188) „Mînaţi pe acei blestemaţi, dacă nu merg, distrugeţi-i". Potrivit cu aceasta, müsahip agalarî [207], hasodaliii [208], içoğlanii[209], rikap agalarî[210], ghedükli agalarî [211] şi ceauşii divanului şi-au scos săbiile şi aşa de frica sabiei şi a ciomagului au ieşit afară din corturile lor o parte din ei. În timp ce unii au fost vîrîţi în întăriturile din spatele adăposturilor, garda cortului împărătesc a umblat din cort în cort, bătînd şi tăind pe cei ce se ascundeau şi fugiseră din luptă. Pedestraşii sînt trimişi în adăposturi, iar călăreţii pe lîngă paşale. Acum spahiii au fost însărcinaţi să apere spatele ordiei împărăteşti. Deoarece aceştia văzuseră împuternicirea dată silahdarilor, au plecat, fără insistenţă, ca să îndeplinească datoria primită. Toate acestea se terminaseră cînd duşmanul se ridică a doua oară la atac asupra adăposturilor noastre. Abia de data aceasta pedestraşii şi călăreţii noştri au stat neclintiţi, s-au apărat vitejeşte, întîmpinînd pe duşmani cu ghiulele, proiectile de tunuri şi ‹focuri de› puşti. În timpul luptei nu era socoteală şi măsură pentru muniţiile care ardeau. Toate tunurile kolonborne şi şahi au deschis foc şi din această cauză mulţi dintre duşmani au apucat calea focului din iad. În coloana stîngă călăreţii noştri au început să atace atît de tare cu săgeţi, săbii, puşti, baionete *(herbe)* şi lănci *(mızrak)*, încît marele Allah putea să fie martor; aşa că flăcările au cuprins toate părţile, lupta creştea mereu, încît nu se poate descrie cu condeiul. În sfîrşit, după rugăciunea de seară, duşmanul, forţat de săbii, a fost aruncat din adăposturile

[207] „Agalele favorite".
[208] Palatinii, cei care aveau odăi la palat.
[209] Pagii de curte.
[210] Cei care ţineau scara de la şaua sultanului.
[211] Agalele care aveau un apanaj, mai marii slujitorilor din palat.

noastre; rezistenţa fiind sfărîmată, buimăcit, a început să fugă înapoi. Ofiţerii, generalii, căpitanii, mareşalii şi craiul lor, cu toţii în frunte, trăgînd cu tunurile şi puştile în oştile lor, au încercat să le tîrască ‹din nou› în luptă. Dar n-a fost cu putinţă să fie întorşi, căci oştile lor erau cuprinse de groază. Din această pricină, înşişi zabiţii lor au părăsit cîmpul de luptă şi au început să fugă. Tocmai în acest timp, oastea tătărească a intrat în luptă şi îndată ce a prins o întreagă companie a oştii duşmane, a distrus-o. În lupta care a durat pînă în pragul nopţii *(yatsı)*[212] au fost distruşi şi amestecaţi cu pămîntul mii de soldaţi duşmani din ultima ceată, care încerca să reziste. La sfîrşitul acestei lupte mari, austriecii au pierdut, afară de răniţi, cinci generali numiţi: Haizer, Haister[213], Dünewald *(Bolend)*, Karaieli[214], pe prinţul Podmovin[215] şi peste 16 000 de ostaşi. Acei dintre austrieci care au scăpat de sabie şi au rămas teferi au fugit în dezordine la adăposturile lor. Pedestraşii noştri au rămas teferi şi sănătoşi în adăposturi. Deoarece întunericul nopţii cuprinsese toate părţile, şi călăreţii noştri au fost forţaţi să se întoarcă la adăposturi. În urma acestei situaţii, oastea împărătească, împrejmuită lîngă rîul Bega, a fost păzită pînă spre dimineaţă de următoarele coloane înşirate una după alta : beilerbeiul de Alep Ğiafer paşa cu oastea sa permanentă *(kapu-kulu)* şi oştile provinciei sale, între coloana ienicerilor *(turnaci)* şi coloana bostangiilor Hüdaverdi paşa, în partea de dincoace a coloanei egiptene beilerbeiul Rumeliei vizirul Arnavud Suleiman paşa, cu oastea sa permanentă şi cu oştile provinciilor; pe lîngă aceştia Hogeazade Eyüp paşa cu agalele de mutasarrîf; căpitanul de baltagii *(tırpan)* Osman-aga, la paza drumurilor, cu seimenii pedeştri şi călări; mai încoace de aceştia ‹se aflau›, cu forţele lor pedestre, marele vizir, defterdar efendi şi Zeynel aga, apoi slujitorii divanului cu arnăuţi pedeştri; pe lîngă aceştia beilerbeiul de Alep, vizirul Osman paşa din Canizsa cu forţele sale şi cu gebegiii; mai încoace, ‹sta› beilerbeiul de Anatolia, viteazul Daltaban Mustafa paşa, cu oştile sale permanente şi cu armata ţinutului său; împreună cu beilerbeiul de Maraş, Iunus paşa, beilerbeiul de Sivas, vizirul Dursun Mehmed paşa, beilerbeiul de Karamania şi Adana, vizirul Hagi Hüsein paşa, ‹erau› cîte unul sau doi bei cu tuiuri, agalele de gebelii, oştile de spahii, silahdarii, serdenghecidiii şi terakkıl ii. Aceştia, încălecaţi pe cai, cu piepturile drepte, au rămas în aşteptare; în acelaşi timp şi oastea tătărească era însărcinată să păzească oastea împărătească.

În acest timp, duşmanul, care îşi aşezase pe o înălţime împădurită întăriturile şi tunurile sale şahi, la al cincilea ceas din noapte a început să 237 r.
tragă focuri de tun asupra noastră. Dar, Allah să fie lăudat, focul duşmanului a zburat deasupra capetelor noastre şi nu ne-a cauzat nici o pagubă. Opt din proiectilele *(mermi)* trase au trecut peste capul padişahului. Numai unul a căzut înaintea sultanului *(Hünkâr)*, lîngă carul cu mantia profetului. Din cauza acestei situaţii, au găsit de cuviinţă pregătirea unui adăpost *(tabia)* pentru padişah. De aceea, garda palatului şi agalele suitei împărăteşti *(rikab-ağaları)*, puşi cu ardoare pe treabă, au pregătit într-o oră o redută destul de mare. Padişahul şi şeih ül-islam efendi, coborîţi aici, au fost păziţi. Cronicarul ‹Fîndîklîlî› Mehmed, cel care scrie aceste rînduri,

[212] Timpul de culcare, socotit la două-trei ore după apusul soarelui.
[213] Contele de Heidersheim.
[214] Caiaccioli.
[215] Generalul Joerger.

împreună cu toți frații noștri palatini *(hasodalı)*, tovarășii noștri pagi *(içoğlan)*, agalele de müsahip, agalele suitei și agalele ghedikli și toți slujitorii divanului, poate mai mult de 3 000 de frați viteji, au înconjurat pe padișah din patru părți și am stat pînă dimineața încălecați pe cai și cu săbiile scoase. Șeih ül-islam efendi <stînd> în fața padișahului pînă aproape dimineața, l-a încurajat pentru victorie, povestindu-i faptele
(I,191) strămoșilor noștri în lupta cu ghiaurii. Din cînd în cînd, ca să-l consoleze, rostea rugăciuni ... În timp ce dușmanul continua să tragă din tunuri, forțele noastre s-au repezit pentru a le face să înceteze și le-au călcat întăriturile. Au ucis acolo cîteva mii de ghiauri, care trăgeau cu tunurile, cei mai mulți fiind nimiciți de focul tunurilor și al puștilor. O parte însă a fost prădată de tătari. Aici au pus mîna pe un car cu fitiluri pentru tun, 5 tunuri kolonborne de bronz de cîte 7 ocale și 17 tunuri șahi-darbzen, care au fost aduse la ordia noastră pe la miezul nopții. Marele vizir s-a prezentat la cortul împărătesc ca să anunțe sfîrșitul luptei, dispariția oricărei urme de dușman pe cîmpul de luptă și fuga ostașilor dușmani, rămași sănătoși, în tabăra lor. Apoi, după ce a arătat că brațul stîng al fratelui său, vizirul Hagi Mustafa Pașa, a fost rupt de ghiuleaua unui tun șahi, <a anunțat> moartea de erou martir a lui Mustafa aga, chehaiaua de capugii a marelui vizir, a lui Bektaș aga, agaua de spahii serdenghecidii, a beiului egiptean Murad bei, a scribului de ieniceri Ilçi Zülfikar efendi și a doi colonei *(çorbacı)*, precum și rănirea cu gloanțe în trei locuri, la braț, a lui ieniceri-agasî, vizirul Mahmud pașa, <marele vizir> s-a întors la cortul său. Între amiază și chindie, mulți dintre austrieci au trecut la atac, dar primul lor iureș a fost oprit. De aceea, azi dimineața, spre a fi atenți la un nou atac din partea lor, viteazul nostru padișah a trimis cu silahdarul palatului, Cerchez Hasan aga, un hatt-i humaniun la chehaiaua de ieniceri, Abbas aga, înștiințîndu-l pe acesta că a fost numit locțiitor *(vekil)* al agalei de ieniceri. De asemenea a trimis porunci speciale pașalelor din toate coloanele, ca să fie atenți la atacurile neașteptate din partea dușmanului.

<Cuvinte de îmbărbătare a oștii, prilejuite de înfrîngerea austriecilor>.

Aceste firmane au fost trimise prin agalele de musahibi, silahdari și ghediklii. Pașalele care au primit aceste porunci, încălecînd pe cai, i-au urmărit pe dușmani pînă spre dimineață; apoi, după ce au săpat șanțuri și au pregătit adăposturi, au rămas în așteptare. Toți vitejii din oastea noastră au slujit cu dragoste împotriva dușmanului din porunca și de frica padișahului. În acest timp, un detașament dușman, care dăduse un atac asupra lor, a fost pus pe fugă cu focuri de tunuri și puști de către bostangii. Numai în aceste lupte au fost trase, afară de gloanțe, 580 de proiectile din tunurile *șahi*.

În ziua următoare, a 28-a zi a lunii (muharrem 1108) [216], luni, cînd soarele se ridicase la o aruncătură de suliță, padișahul a ieșit din redută și ajungînd la cortul împărătesc, l-a chemat pe marele vizir. Cînd acesta s-a închinat în fața tronului împărătesc, i-a zis : „Să fii fericit, ai slujit bine,
(I,192) pîinea și sarea mea să-ți fie halal"; l-a căftănit cu două rînduri de blăni <de samur>. După aceasta, a fost numit la secretariatul ienicerilor Nazim Mustafa efendi, bașhalife al ogeacului; la beilicul Egiptului, Iacubzade

[216] 27 august 1696.

Ahmed aga, muteferricabaşî de Egipt. De la început, de cînd pornisem lupta cu duşmanul, cei care rămaseră în urmă cu poverile, aproape 3 000 de musulmani, după ce au prădat corturile şi harabalele, au pornit pe drumul Timişoarei. Au fost văzuţi de cei din ariergardă, dar nici unul dintre aceşti fricoşi nu a îndrăznit să-i prindă. Acestea ajungînd la urechile padişahului, îndată porunci lui Osman paşa din Canizsa, din ariergardă, ca astfel de laşi fugari să fie prinşi şi capetele lor tăiate să fie trimise înaintea cortului împărătesc. Osman paşa, la primirea acestei porunci, zise : „Noi i-am văzut pe aceşti fugari, dar neavînd o poruncă în acest sens, i-am trecut cu vederea, dînd dovadă de o mare neglijenţă, căci şi noi, aici, i-am ajutat pe cei care erau în luptă”. Apoi, a trecut la îndeplinirea poruncii primite.

În timpul luptei, numai garda palatului a fost înştiinţată ca nici unul să nu intre în luptă, ci să păzească cortul împărătesc. Cu toate acestea, unii, care erau foarte inimoşi, s-au furişat pe la spate şi au participat la luptă. Astfel, corpurile lui Hazinelî Ömer bei, fiul defterdarului Ahmed paşa, şi cel al lui Katuzade Kilerli Ahmed Celebi, morţi în coloana de luptă a egiptenilor, au fost căutate din porunca padişahului; aduse în faţa chioşcului Adil, au fost date ţărînii sub binecuvîntarea padişahului. Cei care au povestit în faţa sultanului faptele lor vitejeşti ... au primit pentru bravura lor bacşişuri de la marele ruznamegi Kara Bekir efendi. Prizonierii luaţi în timpul luptei n-au fost iertaţi, ci azi au fost ucişi cu pompă. Răniţilor, aşezaţi în corturi speciale, li s-au împărţit unsori pentru rănile lor ... În această luptă au încăput în mîinile noastre 5 steaguri împodobite cu cruci, 4 steaguri ale papei. Afară de acestea au mai fost capturate tobe, zurnale, trîmbiţe, trompete şi nenumărate unelte de luptă. Celor care le aduceau, li se dădeau bacşişuri şi apoi erau aşezate în magazia de muniţii. După aceasta, potrivit cu porunca padişahului, au fost controlate oştile ogeacurilor ieniapereşti, oştile din paşalîcuri şi armata în general. La sfîrşitul acestei cercetări s-au găsit aproape 1 500 de eroi martiri morţi, 2 032 de răniţi ... 237 v.
2 172 de viteji îşi pierduseră caii şi de asemenea unii dintre cai au fost (I,193)
răniţi. Toate acestea au fost făcute cunoscute padişahului de către scriitorul acestei cărţi <Fîndîklîlî Mehmed>. Din catastiful contabilităţii generale s-a înţeles că 67 852,5 kuruşi, adică 136 pungi şi 147,5 kuruşi au fost împărţiţi, ca bacşiş, oştii, în afară de darurile făcute de vistiernicul Nezir aga.

Potrivit cu porunca dată, s-a făcut cunoscut ca nimeni, afară de paşaua caraulă *(karakolcu)*, să nu se despartă de oaste; pedestraşii şi călăreţii, la fel ca şi păzitorii *(yasakçi)* de la uşile oştii împărăteşti, trebuiau să fie în orice clipă gata de luptă. Spre amiază a venit din Timişoara ciakîrgi Hasan paşa cu oastea sa pedestră şi cu călăreţii iörüci, care au intrat în ordia împărătească. După ce a fost căftănit în faţa <sultanului>, au găsit că este potrivit să se aşeze cu forţele sale pe malul apei Bega, în partea dreaptă a ogeacului de gebegii. În timp ce padişahul voia să viziteze cîmpul de luptă al zilei de ieri, au sosit ştiri de la paşaua caraulă, de la grăniceri şi de la tătari. Aceştia înştiinţau că duşmanul, după ce şi-a ridicat corturile, s-a aranjat pentru luptă spre a trece apoi la atac; după aceea au arătat că dincolo de rîul Bega se vedea o ceată de ostaşi duşmani. Apoi, au păşit la pregătiri ca, din două părţi laterale, să dea un atac asupra duşmanului. Defterdarul a fost însărcinat să întărească din nou reduta sultanului, care fusese părăsită. Pe de altă parte, marele vizir, spre a stăpîni malul rîului <Bega>, l-a însărcinat <cu paza> pe casapbaşî cu casapii şi cio-

banii săi, iar în locurile din spate rămase deschise a aşezat oştile de beldari [217] şi de pedestraşi şi oastea împărătească a fost înconjurată cu cinci rînduri de întărituri. Astfel pregătiţi pentru luptă, aproape pînă spre seară au aşteptat atacul duşmanului. În acest timp, padişahul trimise pe rînd agalele musahip şi agalele de silahdari cu porunci către viziri, beilerbei şi bei, zicîndu-le : „Să păziţi bine locurile ocupate, să nu aveţi cusur, dorinţa mea este ca şi a voastră". Marele vizir, însă, după ce a vizitat fiecare coloană în parte, a pregătit oastea pentru luptă. Astfel, din cele cinci tunuri kolonborne din coloana lui ieniceriagasî, acum s-a găsit de cuviinţă ca două dintre ele să fie trimise la coloana lui sansongi ; din cele trei kolonborne <rămase>, una <s-a trimis> la coloana lui gebegibaşî, patru tunuri şahi şi două havane la coloana oştii de iörüci, trei tunuri şahi la coloana valiului de Siria ; apoi, din tunurile luate de la duşman, două tunuri kolonborne şi cinci şahi au fost trimise la coloana Rumeliei ; trei kolonborne şi şapte şahi la coloana Anatoliei, două tunuri şahi la coloana lui ieniceriagasî şi trei tunuri la coloana marelui vizir. În timp ce noi ne pregăteam astfel pentru
(I,194) luptă, austriecii, de frică şi din cauza părerilor diferite, spuneau : „Dacă în locul nostru vor ataca turcii, nu ne-au mai rămas puteri de luptă. Cei mai buni luptători de-ai noştri au pierit în luptă. Zaherelele noastre s-au isprăvit şi zilnic se simte tot mai mult foametea ; nu ne-au mai rămas nici muniţii, cele mai bune tunuri au fost luate din mîinile noastre. Lupta noastră este cu tunuri şi puşti, în lupta cu săbiile nu putem să rezistăm turcilor". De aceea, spre a scăpa o clipă mai devreme, începură să treacă harabalele pe malul celălalt al rîului <Bega>. În acest timp, ei s-au pus în ordine de bătaie pentru luptă numai ca să împiedice atacul nostru. În acest chip, austriecii pînă spre dimineaţă au trecut apa Bega ; după ce au distrus podul, au traversat cîmpia Baçika, spre a merge la Seghedin, îndreptîndu-se spre rîul Tisa. În timp ce bătrînii, femeile, copiii şi răniţii din armata lor nu mai aveau puteri să meargă şi au fost părăsiţi, ei au fugit. În ce ne priveşte, în seara acelei zile sosiră de la Timişoara beilerbeiul de Silistra, vizirul Cerchez Ibrahim paşa, cu oastea sa permanentă şi oştile ţinutului său, valiul de Nicopol, Tatar Islam paşa, Küciük Ğiafer paşa, Kaplan paşa, Zeynel paşa şi aproape 1 000 de pedeştri arnăuţi. Toţi aceştia luară loc dincolo de coloana vizirului Yeğen Hüsein paşa, care mai înainte se unise cu ordia împărătească. După ce şi celelalte paşale au plecat la locurile lor, în partea dinspre adăpostul lui gebegibaşî au mai fost trimise încă două companii de ieniceri. În dimineaţa următoare într-o zi de marţi, pe cînd se ridicau zorile, cîteva caraule ce treceau prin adăposturi nu au răspuns la parola santinelei ; atunci una din santinelele de aici ţipă tare : „A atacat necredinciosul" *(Gâvur bastı)*. Atunci, toţi ostaşii au început să ţipe deodată : „Allah ! Allah ! " şi au tras din peste o mie de puşti. Din cauza acestui zgomot, toată oastea a încălecat pe cai. Imediat s-a înţeles că este o greşeală, dar un ostaş crezînd că lupul care ieşise la marginea pădurii este duşmanul, ţipă : „*Koman, Varde!* ". De data aceasta au crezut că duşmanul a atacat spatele oştii şi iarăşi au sărit pe cai. Puţin după aceea au înţeles că nici aceasta nu este adevărat. Iată că în acest timp, tătarii veniţi în faţa padişahului au făcut cunoscută fuga duşmanului, capturarea a aproape 50 de harabale de zaherea, femei şi copii, precum şi strîngerea

[217] *Beldar, boldür* : după I. Parmaksızoğlu, păzitori pentru trecători.

a 3 000 de oi şi 500 de boi. Potrivit cu aceasta, s-a dat poruncă pentru urmărirea coloanei duşmane, paza avutului de război şi a lucrurilor rămase în urma oştii împărăteşti, ca nu cumva să fie prădată de oaste. Beilerbeiul de Alep, vizirul Ğiafer paşa, numit comandant *(başbuğ)* pentru această treabă, avea pe lîngă el pe beilerbeii de Rumelia, Anatolia, Karamania, Sivas, Maraş, Silistra, cu oştile lor permanente; iar oastea permanentă a marelui vizir era sub comanda chehaialei Fazlî efendi. De asemenea, au fost trimişi pentru această treabă şi alţii, cîte una sau cîte două paşale cu (I,195) tuiuri, bei, spahii, silahdari, serdenghecidii, terakkilii, gebelii, ieniceri călări şi oastea egipteană. Afară de aceştia, au mai fost trimişi şi alţi războinici viteji din oastea împărătească. Apoi, o forţă mai mare de 20 000 de călăreţi cu suliţe, cu trei tunuri şahi darbzen, tătarii din Bugeac cu ialiagasî Osman aga, ataşaţi acestora, după ce au trecut podul de pe rîul Bega, construit între coloana lui gebeğibaşî şi zagargibaşî, au plecat cu toţii pentru alungarea duşmanului. Ğiafer paşa, după ce a fugărit aproape trei ceasuri pe duşman, i-a văzut pe austrieci intrînd într-un stufăriş întins, unde aşezînd la mijloc oastea pedestră, întărind părţile laterale cu tunuri şi harabale şi punîndu-i la exterior pe călăreţi, au luat poziţie de apărare. Îndată ce a înţeles că faţă de focul tunurilor duşmanului nu poate să treacă la atac fără pedestraşi, a zis: „Nu este o vitejie să alungi o ceată de ghiauri nenorociţi". Apoi, mulţumit şi cu atîta, şi-a strîns forţele.

Astăzi, între amiază şi chindie, padişahul nostru, împreună cu şeih ül-islam, marele vizir şi garda palatului, după ce au ieşit din coloana lui zagargibaşî, au vizitat cîmpul de luptă. La vederea grămezilor mari de cadavre duşmane, padişahul i-a mulţumit ‹lui› Allah, apoi din coloana egipteană s-a întors la oastea împărătească. Această victorie a fost pentru noi o binefacere, o favoare de la Allah cel drept.

‹Însemnătatea acestei lupte pentru Imperiul otoman şi aprecierile autorului faţă de oastea 238 r. austriacă›.

Din contră, în această luptă oastea duşmanului era compusă numai din forţele Austriei şi o armată atît de puternică nu se mai văzuse, nu se mai întîlnise niciodată. Spre a urmări mişcările duşmanului şi spre a înţelege unde se va aşeza, apoi încotro se va îndrepta, a fost trimis Şarkan Ibrahim paşa, cu 500 de grăniceri *(serhadlı)* şi cu oştile sale permanente. Astfel, spre seară, după ce a trecut apa Bega, a pornit împotriva duşmanului. La un moment dat, din pricina timpului ceţos, a nimerit în tabăra duşmană, unde s-a dat o luptă mare pînă la răpirea paşalei şi a cîtorva oameni din spate de către coloanele maghiare. La sfîrşitul luptei, paşa şi cîţiva oameni din jurul său au fost făcuţi prizonieri, în timp ce ceilalţi, după o luptă crîncenă, au spart încercuirea duşmanului şi după ce au ieşit afară, au conăcit lîngă biserica Horosin. Au făcut cunoscut padişahului moartea cîtorva în luptă şi situaţia lor de acuma.

Oastea împărătească, după ce a poposit în acest menzil două zile, în a 30-a zi a lunii (muharrem 1108)[218], miercuri, aranjînd harabalele de jur împrejur, astfel ca padişahul cu oştile pedestre şi cu poverile să rămînă (I,196) în centru, iar forţele de cavalerie în afară, a pornit la drum. Cale de trei ceasuri mai departe s-au aşezat în vatra satului Hadfil. În apropiere de

[218] 29 august 1696.

conac, padişahul nostru s-a văzut pentru scurt timp cu marele vizir şi în semn de binefacere i-a dăruit un cal care mergea înainte cu poverile palatului. Faţă de această favoare, marele vizir îndată a descălecat de pe calul său şi a încălecat pe calul de curînd primit şi a mulţumit domnului nostru.

În ziua următoare, joi, prima zi a lunii safer (1108) [219], cînd am ajuns în cîmpia Timişoarei, s-a descins în cortul împărătesc care era pregătit. Acum, muhafîzul cetăţii, Boşnak Ğiafer paşa, Bektaş paşa, oastea locului şi notabilii Timişoarei l-au întîmpinat şi l-au salutat pe padişahul nostru în faţa întăriturilor austriecilor. Astăzi, s-au trimis din partea padişahului un hatt-i humaiun şi 600 chile *(kile)* de orez *(pirinç)* ogeacului ienicerese, care a fost predat marelui imbrohor Ahmed aga, ieniceriagasî. Hatt-i humaiunul fu citit în faţa ciorbagiilor adunaţi în cortul agalei de ieniceri; această atenţie vrăjind inima tuturor, cu toţii s-au rugat pentru viaţa padişahului. Iarăşi, în această zi, a sosit la oastea împărătească, cu 6 000 de ostaşi din Crimeea, fiul hanului Şehbaz Ghirai sultan. Dar nu i s-a arătat prea multă atenţie, deoarece sosise după terminarea nunţii, adică întîrziase.

Vineri, a doua zi a lunii (safer 1108) [220], padişahul cu şeih ül-islam, marele vizir şi garda palatului au plecat la cetatea Timişoara. Cînd au descins la noul chioşc, construit în reduta tunarilor din faţa porţii azapilor *(azeb)*, s-au tras salve de tunuri din cetate. După ce s-au împărţit favoruri tunarilor care se găseau în această cetate, rugăciunea de vineri a fost îndeplinită în geamia cea mare *(ulu cami)*. După aceasta, tot ce era în cetatea interioară sau în afară, toate şanţurile, fortăreţele, noile redute din faţa marilor şanţuri, şarampoaiele şi celelalte şanţuri şi muniţiile cetăţii au fost cercetate. În cele din urmă, cînd au descins la Turnul tunarilor *(Topçu Kulesine)*, legat de fortăreaţa interioară, a fost înfăţişat ‹sultanului› vizirul Ğiafer paşa, beilerbei de Alep, care a fost înştiinţat că este numit cu oastea sa permanentă şi oştile ţinutului său la paza Timişoarei. De aceea, paşa a fost căftănit, de sus pînă jos, cu blană de samur, după care s-au întors la cortul împărătesc. Ienicerii, armurierii şi tunarii care au fost anul trecut la paza Timişoarei au fost scoşi. În locul acestora au fost puse 17 companii de ieniceri, 4 companii de armurieri şi 4 companii de tunari. De asemenea, a fost văzută şi zahereaua din cetate. Astfel la cele 4 868,5 chile de zaherea, aflate în cetate, au mai fost adăugate încă 12 347 chile de zaherea şi 836 ocale de pesmeţi de la oastea împărătească. Afară de aceasta, au fost predate vizirului Ğiafer paşa, pe lîngă cele 15 pungi cu aspri pentru lefurile *(ulufe)* oştii locale din cetate şi slujitorilor geamiei şi meceturilor, încă 45 de pungi de aspri pentru cheltuielile cetăţii. Astăzi a fost dat lui Hüsein bei sangeacul Panciova, iar lui Mehmed paşa din Gyula *(Göleli)*, mazilit din Panciova, i-a fost acordată guvernarea *(valilik)* ţinutului Ineu. Fostul valiu de Ineu, Boşnak Ğiafer paşa, şi Bektaş paşa au fost scoşi din cetate şi pînă la primăvara următoare au fost însărcinaţi cu paza cetăţii beilerbeiul Rumeliei, Arnavud Suleiman paşa, cu oastea sa de poartă şi cu oştile ţinutului său, precum şi oastea egipteană, în timp ce oştilor din provinciile Alep şi Adana, care se găseau la Timişoara, li s-au dat ordine să se întoarcă în patrie, dar numai după *Ruz-i Kasım* [221]. Victoriile şi cuceririle care au

[219] 30 august 1696.
[220] 31 august 1696.
[221] 26 octombrie 1696.

avut loc în cursul acestui an, scrise pe rînd, au fost făcute cunoscute, astăzi, a 3-a zi a lunii (safer 1108)[222], fericitei valide sultan, prin favoritul *(musahip)* Hafız Mehmed aga.

ÎNTOARCEREA SULTANULUI LA BELGRAD

După ce chibzuiră tot ce este necesar pentru întărirea cetăţii Timişoara şi se hotărîse întoarcerea la Belgrad, vizirul Dursun Mehmed paşa a pornit la drum, spre a face podul <pentru trecerea> oştii <peste Dunăre>. Au găsit că este mai potrivit să se întoarcă tot pe drumul pe care au venit la Timişoara, plecarea pe un alt drum nu era cu putinţă, deoarece ghiolul Alipînarî [223] secase şi de la Denta la Panciova trebuiau să străbată o cîmpie fără apă, exact o cale de 20 de ceasuri.

După ce au rămas două zile lîngă Timişoara, în a patra zi a lunii safer [224] toată oastea s-a aranjat de drum. Abia ieşiseră pe drum, cînd sosi Baltagi Ali, cahvegibaşî al lui hazinedar aga, care înştiinţă naşterea unei fetiţe a padişahului, <botezată> cu numele de Emine sultan. Oastea noastră, astăzi, s-a aşezat în vatra satului Hetil, la o cale de un ceas şi jumătate de cîmpul de luptă. În această seară a murit vizirul Hagi Mustafa paşa [225] de o boală nervoasă *(teşennüc)*. Corpul său a fost trimis la Timişoara, spre a fi înmormîntat în mausoleul *(türbe)* lui Seidi Ahmed paşa.

Luni, în a cincea zi a lunii (safer 1108)[226], au intrat în strîmtoarea unui stufăriş, unde fuseseră lupte, şi după ce au ieşit în spatele adăposturilor săpate, la o cale de şase ceasuri mai înainte au descins în vatra satului Pardan.

În a şasea zi (safer 1108) [227], marţi, s-au aşezat în vatra satului Topolofça, de pe malul apei Timiş, la o cale de cinci ceasuri înainte. Spre a trece în partea de dincolo, defterdar efendi şi vizirul Dursun Mehmed paşa, din ariergardă, au descins pe malul apei şi au început să construiască două poduri, unul din 15 tonbazuri pentru călăreţi şi altul din 5 tonbazuri pentru pedestraşi. Aceste două poduri fiind terminate între amiază şi chindie, au (I, 198)
trecut mai întîi tunurile şi harabalele de muniţii, iar după chindie <a trecut> măria sa padişahul, care a descins la conac. În noaptea aceea şi în ziua următoare, miercuri, a şaptea zi a lunii (safer 1108) [228], pînă la prînz, a trecut toată oastea şi poverile. După aceea, podurile au fost stricate, uneltele pentru poduri aşezate în harabale şi iarăşi au pornit la drum. După ce au mers o cale de cinci ceasuri înainte, au trecut la conac în satul Şakule.

În a opta zi a lunii (safer 1108) [229], miercuri, la cale de şase ceasuri înainte, au descins în satul Iabolka, tot pe malul Timişului; a sosit chehaiaua amiralului de Dunăre, Mehmed paşa, cu o scrisoare.

<Descrierea situaţiei austriecilor după înfrîngere>.

---

[222] 1 septembrie 1696.
[223] „Fîntîna lui Ali".
[224] 2 septembrie 1696.
[225] În ms. Manissa : Ğiafer paşa.
[226] 3 septembrie 1696.
[227] 4 septembrie 1696.
[228] 5 septembrie 1696.
[229] 6 septembrie 1696.

Un prizonier turc, fugit din armata austriacă, a povestit că după înfrîngerea oștii austriece, generalul Tonsuz a fost nevoit să fugă pe malul apei Bega și să aștepte la Tittel, iar cei 6 000 de austrieci și 600 de catane maghiare, care erau pe lîngă el, s-au unit cu armata austriacă în apropiere de biserica Horoșin. Indată ce a primit acest ajutor, craiul Frederikus, nerenunțînd la retragere, s-a înapoiat pînă la Cenad, unde și-a ales forțele și apoi a plecat. De aceea, comanda oștii a fost luată de generalul Caprara,
(I,199) care după ce despărți răniții și oastea pentru iernat de oastea aleasă pen-
238 v. tru sine, împreună cu căpitanul Paldiyak apucă drumul Transilvaniei.

În a noua zi a lunii (safer 1108) [230], într-o zi de vineri, la o cale de trei ceasuri înainte, au trecut de Panciova, și la o cale de un ceas și jumătate și mai înainte s-au așezat la capătul podului cel mare, de unde au trecut la conacul din fața satului Vișnița.

Sîmbătă, în a 10-a zi (safer 1108) [231], padișahul, sosit la tabăra cea nouă *(yenitabiye)*, a vizitat galionul austriac adus din Kubile. Nefiind cu putință a fi transportat la Istanbul, s-a hotărît ca acest galion să fie distrus, iar tunurile sale să fie predate cetății Belgrad. Spre a păzi cetatea Timișoara, pe timp de un an, au fost recrutați 200 de ieniceri cu condiția să li se dea cîte două cîștiuri de lefuri și cîte zece aspri peșin. De asemenea, au fost date 50 de pungi (aspri) pentru soldele lunare ale celor din cetate. Din hambarul beilicului de Panciova au fost luate 9 000 de chile de orz și 12 000 de chile de grîu, care urmau să fie duse, sub comanda beilerbeiului de Sivas, Dursun Mehmed pașa, de Küciük Ğiafer pașa, Kaplan pașa, Hüdaverdi pașa, Asçi Mustafa pașa, Șamlî Mustafa pașa, Tatar Islam pașa și Kürd Mehmed pașa cu oștile lor de poartă și ale provinciilor lor, precum și de spahiii serdenghecidii; astfel, aceștia împreună cu 200 de călăreți și 1 900 de arnăuți de beilic, de curînd sosiți din Konya, în a 12-a zi a lunii (safer 1108) [232], într-o zi de duminică, dis-de-dimineață, au pornit drept spre Timișoara. Astfel, în cetatea Timișoara se găsea, în total, o cantitate
(I,200) de 38 215,5 chile de zaherea . . .

Potrivit cu porunca padișahului, vineri, în a 16-a zi a lunii (safer 1108)[233], oastea împărătească a pornit din Panciova și după ce a trecut pe podul mai sus amintit, a conăcit în cîmpia Belgradului.

<Nesiguranța drumului de întoarcere, spre Sofia, din cauza cetelor de haiduci. Însărcinarea dată vizirului căftănit Daltaban Mustafa pașa, ajutat de beilerbeiul de Silistra și de alții cu oștile lor, de a-i stîrpi>.

(I,201) În a 19-a zi (safer 1108)[234], luni, s-au întors cei care transportaseră zaherea la Timișoara, fapt pentru care au fost ridicate produsele din ambele părți.

În a 21-a zi (safer 1108) [235], miercuri, <schimbare în ierarhia porții, în urma expediției în Banat>, Bektaș Mehmed pașa a fost adus la sangeacul
239 r. Ianina, fostului sangeacbei Küciük Ğiafer pașa i s-a dat Rumelia cu san-
(I,202) geacul Ilbasan, în timp ce fostul valiu al Rumeliei, Arnavud Suleiman

[230] 7 septembrie 1696.
[231] 8 septembrie 1696.
[232] 10 septembrie 1696.
[233] 14 septembrie 1696.
[234] 17 septembrie 1696.
[235] 19 septembrie 1696.

pașa, a fost numit, pînă la moarte, cu toate moșiile *(has)*, la paza Timișoarei.

<Cucerirea pălăncii Moravık de către vizirul Daltaban pașa cu ajutorul iurucılor dın Silis- (I,203-204)
tra și al altor trupe. Întoarcerea sultanului în capıtală. Cele 500 de cîntare de tunuri (împreună cu 239 v
cele strıcate) aduse din Timișoara, precum și munițıile, tonbazurile etc. capturate de la austrieci, (I,205)
au fost în parte lăsate la Belgrad, în parte predate lui capudan pașa pentru flotilă>.

Duminică, 10 rebi I (1108)[236], la menzilul Perakin <are loc căftănirea, (I,206)
avansarea unor viziri și pașale>. Căpetenia iurucilor, Ciakîrgi Hasan pașa, a primit o feudă *(arpalık)* cu rang de vizir în sangeacul Salonic ..., Ibșir pașa a fost numit cu rang de vizir la Silistra, în timp ce <fostul> valiu de Silistra, vizirul Cerchez Ibrahim pașa, a fost cinstit cu sangeacbeilicul Karamaniei, la care s-a adăugat sangeacul de Saruhan ...

Duminică, 17 rebi I (1108) [237] sînt la Sofia. Luni, 18 rebi I[238] a fost popas *(oturak)* și vizirul Celebi Ibrahim pașa a fost adus la căimăcămia de Istanbul. Potrivit cu aceasta, fostul caimacan, vizirul Cerchez Osman pașa, a fost mutat la Alep, iar valiului de Alep, muhafîz de Timișoara, i s-au dat moșiile unui vizir cu greutate *(agır vezaret)*.

<Întoarcerea oștii expediționare prin Ormanlı, Ihtiman, Yenikoy, Plovdiv *(Filıbe)*, (I,208)
Papazlî, Govendeli, Harmanlî, Mustafa Pașa Koprusu și Adrıanopol>. 240 r.
(I,209)

Miercuri, a 5-a zi a lunii (rebi II 1108) [239] <schimbări în ierarhia
Porții>. Deli Ömer pașa, mazilit din Timișoara, a fost adus la paza <insulei> (I,210)
Mitilene *(Midilli)*, iar Bahri Mehmed pașa, mazilit din Mitilene, a fost numit valiu de Cipru *(Kıbrıs)* ...

<Textul unei ilustre porunci model *(hükm-i hümayun örneğıdir)*>. (I,213)

EXPLICAREA UNOR EVENIMENTE DE LA HOTARE, ÎNCEPÎND DE LA RUZ-I KASÎM (26 OCTOMBRIE) ȘI PÎNĂ LA IEȘIREA ÎNTR-O NOUĂ EXPEDIȚIE

<Cuprinsul unei scrisori trimise de vizirul Hüsein pașa, muhafiz de Belgrad>. (I,215)

... Afară de aceasta, Hüsein pașa mai înștiința că cele peste 30 de
pungi lăsate la Belgrad pentru soldele oștii locale *(yerlikulu)* din Timișoara 210 v.
și zahereaua oștii egiptene au fost transportate în bună stare la această cetate.

<Descrierea unor evenimente din Balcani, situația cetății Camenița amenințată de 2 000 241 r.
de călăreți poloni și incursiunea de pradă a lui Saadet Ghirai sultan în Polonıa pînă la Lemberg (I,217)
(Ilbav)>.

Într-o altă scrisoare a muhafîzului de Belgrad, vizirul Hagi Hüsein
pașa, <se descriu acțiunea haiducilor și lupta cu niște catane> ... afară (I,218)
de acestea, după ce a scris despre prinderea unui număr de opt haiduci, care trecuseră de Valova *(Iliv)* pe pămînturile noastre, mai înștiința că cei care umblau mereu pe drumul dintre Timișoara și Belgrad n-au observat încă nici o mișcare din partea dușmanului ...

---

[236] 7 octombrie 1696.

[237] 14 octombrie 1696.

[238] 15 octombrie 1696.

[239] 1 noiembrie 1696.

(I,219) Pe cînd vorbeau cu agaua de voluntari *(gönüllü)* Mestan aga, venit de la Timişoara, acesta a spus că ieşise cu 80 de oameni pentru luptă *(çetye)* lîngă cetatea Gyula şi prinse şase sîrbi cu 80 de boi. L-am mai întrebat despre situaţia duşmanului şi acesta ne-a povestit: „După înfrîngerea oştii duşmane, căpeteniile austriece, adunate la Buda, s-au certat în privinţa înfrîngerii. Aceştia au spus: „Odată ce noi am ieşit din timp la drum, oare de ce am pierdut o lună pe malul Mureşului, de ce n-am cucerit cetatea Timişoara pînă la sosirea osmanlîilor, aşa cum ne-am înţeles la Buda?".

<Plecarea reprezentanţilor fiecărei cetăţi pentru ceremonia încoronării *(torvin)* la Viena>.

În ceea ce priveşte situaţia serhatului, a arătat că oastea duşmană, afară de forţele aflate acum în cetăţile din Transilvania, se compune din
(I,220) 12 regimente împrăştiate în taberele de iarnă *(kışlak)* ale satelor de la hotarul nemţesc. Muhafîzul de Timişoara, vizirul Ğiafer paşa, a cerut să se semene *bostan* în împrejurimile cetăţii. Apoi, deoarece făcuse înlesniri raialei, aceasta a început să vină la cetate şi să vîndă cîte ceva. Astfel în timp ce mai înainte chila de orz şi de grîu se vindea cu un curuş, anul acesta, din pricina secetei şi a incendierii şi devastării de către duşman, o oca de fîn s-a ridicat la 5 parale, iar o oca de porumb *(mısır)* la 3 parale. Cetatea Sebeş este păzită de 400 de pedestraşi şi călăreţi ghiauri. Într-o zi, 200 de catane şi 100 de austrieci s-au repezit din spatele Timişoarei şi au atacat harabalele cu lemne pentru foc *(odun)*; ei au luat 30 de boi şi 10 flăcăi şi au ucis doi egipteni. Odată, capudanul de Cenad, cu 300 de călăreţi, 200 de austrieci, maghiari şi haiduci ghiauri, unii din cetatea sa şi alţii adunaţi din pălăncile dintre Sente şi Sapoşka şi din Adakale *(Şans)*, a înaintat pînă aproape de schitul *(tekke)* de lîngă Timişoara. Numai la ieşirea vizirului Ğiafer paşa, Arnavud Suleiman paşa, cu oastea egipteană şi cu alţi viteji gazii din cetate, fiind înfrînt, s-a întors. Cu o zi mai înainte de această întîmplare, 30 de luptători *(çeteci)* din Timişoara, 40 de călăreţi dintre curuţi *(kurslu)* au descins pe malul rîului Mureş. Căpitanul de Sente a lăsat 120 de călăreţi în spatele cetei noastre, în timp ce el însuşi a înaintat cu 180 de călăreţi pînă în faţa Cenadului. Dar, îndată ce hărţuitorii *(çeteci)* noştri au observat aceasta, căpitanul Veddi şi şase ostaşi dintre curuţi au rămas la pîndă, iar ceilalţi au fugit la Cenad. Căpitanul Veddi, la un moment dat, după ce a atras asupra sa 120 de călăreţi, s-a amestecat iarăşi cu cei din ceată, pierzîndu-şi urma. Cei din ceată *(çeteci)*, întîlnindu-se cu ceilalţi 180 de călăreţi, n-au ţinut seama de focul deschis de duşman şi cu săbiile goale au trecut la atac. În faţa acestui atac, duşmanul a fost de îndată înfrînt, la prima ciocnire aproape 100 dintre ei au fost trecuţi prin sabie; iar căpitanul de Sapoşka a fost prins împreună cu 23 de ghiauri. Cei 120 de călăreţi din urmă, care îi urmăreau pe ai noştri, cînd au văzut aceasta, au început să fugă înapoi. Astfel, cetegiii <turci> s-au întors cu o pradă bogată la Timişoara. Deşi mai înainte, Ğiafer paşa dăduse foc întăriturii *(şans)* Hesric, căpitanul Ulin *(Olin)* Ioan *(Iovan)*, după ce o construi din nou, cu 200 de pedestraşi şi 60 de călăreţi intră iarăşi într-însa. De asemenea, şi în palanca Solmuş, din faţa Lipovei, se găsesc 100 de haiduci. În vara aceasta, comandantul oştii austriece va fi iarăşi craiul Friderikus, herzogul Saxoniei, care o să coboare cu oastea sa la Varadin. Am aflat toate acestea, a mărturisit Mestan aga, de la prizonierii noştri scăpaţi din acele părţi.

<Relaţiile tătarilor din Crimeea cu ruşii, cazacii şi calmucii. Legăturile cu veneţienii la Zadra>. (I,221)

Hüsein aga din Agria *(Eğreli)*, întors din Timişoara, într-o scrisoare adresată Porţii arăta situaţia lui Zerinoğlu Ianuş [240] care, după moartea tatălui său, neputînd suporta atacurile cezarului nemţesc, a devenit călugăr rătăcitor şi şi-a părăsit ţara; doi prizonieri care mergeau cu călăuza lor de la Cenad la Sente, în urma convorbirii cu ai noştri, au arătat printre altele ce ştiau : că din Viena au fost trimise soldele ostaşilor austrieci din Transilvania. Dar, 1 200 de curuţi (*kuruslu)*, detaşaţi mai înainte la craiul <Emeric> Thököli, de care apoi s-au despărţit, au atacat şi au ucis pe cei 400 de austrieci, punînd mîna pe această vistierie. Acum, aceştia <sînt> în munţi şi aţin calea trecătorilor, dar se crede că într-un timp scurt iarăşi vor trece de partea osmanlîilor, întorcîndu-se pe lîngă craiul Thököli ... (I,222)

Sapanoş Mihail *(Mihal)*, supusul craiului Thököli, care, pe timpul lui Hagi Mustafa paşa, fratele marelui vizir, venise la Timişoara şi care stă acum aici, într-o scrisoare adresată craiului său, tradusă în limba (I,223)
noastră, povestea <situaţia din Ungaria şi Austria, unde devenise comandant prinţul Eugeniu de Savoia> [241]. De asemenea, arăta că maghiarul Ionferaş [242], unul dintre căpitanii noştri, înştiinţa printr-o scrisoare că „după retragerea apelor, mulţi maghiari se vor aduna la Timişoara şi vor intra în slujba voastră".

<Relaţiile cu polonii şi ungurii>.

Căpitanul maghiar Paldiyak anul acesta n-a putut să strîngă mai mult de 1 500 de războinici; în timp ce generalul austriac Asilik [243], într-o scrisoare pe care o trimisese, spunea : „Craiul Thoköli a murit, ce treabă ai tu cu turcii? Ai un act de privilegiu de la împărat ca să stăpîneşti sate, vino imediat".

<Promite un schimb de prizonieri cu curuţii>.

„Ruda voastră Ioan Zriny, plecat la Timişoara, a căutat să se apropie de noi, dar n-a putut să creadă că va primi un salv-conduct spre a fi trimis la Istanbul. Sper că într-un timp mai potrivit va fi trimis. Nu ştiu ce ai de gînd să faci; austriecii au oprit alîş-verişul cu Serbia de jos şi cu 242 r.
Imperiul otoman; în timp ce în Transilvania se găsesc 6 000 de ostaşi...". (I,221)

<Descrierea situaţiei din Austria; închiderea generalului Caprara la Viena, învinuit de înfrîngerea din Banat; numirea craiului *Frederikus* în calitate de comandant şef într-un nou război cu turcii; efectivele oştii austriece; planul lor de luptă>.

„În cazul că padişahul va înainta asupra cetăţii Azov, noi vom începe împresurarea Belgradului. Dar înainte de sosirea oştii padişahului este potrivit ca încă de pe acum să mergem împotriva Timişoarei şi să asediem această cetate". Mustafa aga, care povestea cele aflate, ţinea ca într-o zi să meargă la Adrianopol şi să arate sultanului însuşi planul duşmanului. Cu acest prilej, urma să ceară ajutorul necesar pentru apărarea Timişoarei ameninţate de duşmani...

---

[240] Contele Ioan Zriny, rudă cu Emeric Thököli.
[241] Eugeniu de Savoia Carignan (1663—1736).
[242] George Horwath.
[243] Baronul d'Asti.

(I,225) S-a găsit că este potrivit ca pentru scăparea lui Ibrahim paşa <din captivitate> să se trimită cineva la Viena, spre a <propune să> fie schimbat cu un austriac, numit Zakakrie <?>, prins anul trecut la Timişoara şi care zăcea la Yedikule.

Potrivit cu aceşte ştiri, au fost trimişi în ajutorul Timişoarei căpitanul de buluc Fazlî, cu oştile sale permanente, sangeacbeiul de Ianina, Bektaş Mehmed paşa, sangeacbeiul de Küstendil, Serhadlî Mehmed paşa, sangeacbeiul de Avlonia şi Delvina, Kaplan paşa, sangeacbeiul de la Ohrida, Recep paşa. Aceştia au fost înştiinţaţi ca în cel mai scurt timp să sosească la această fortăreaţă.

242 v. (I,227) <Interogarea unui croat, trimis de Mehmed paşa, care arată situaţia la hotarul cu Austria>.

Ostaşul rus trimis la hanul tătar a fost luat la întrebări. Acest ostaş, originar din satele <regiunii> Poltava, din ţinutul <cazacilor> barabaşi, povesti cum într-o <zi de> sărbătoare plecaseră aproape 1 000 de oameni
(I,228) mai sus de Crimeea, pînă la Tuzla, de pe apa Prut, care se varsă în Marea Neagră <sic>. Dar în timp ce erau acolo cu căruţele (*talika*) şi sărau peşte, deodată au fost atacaţi de tătarul Mustafa paşa, cu 3 tunuri *şahi* şi 200 de călăreţi. După ce cei mai mulţi au fost ucişi, au fost luate 600 de căruţe şi 250 de oameni.

<Descrierea relaţiilor încordate cu cazacii hatmanului Mazepa şi cu ruşii la Azov, unde
(I,229) comanda cneazul Preobranski <?> (*Petrovic knez*); atacarea cetăţii Tuzla de către Tătar
(I,230) Mustafa paşa>.

Vizirul Ĝiafer paşa, muhafîz de Timişoara, spune într-o scrisoare că 18 curuţi cetaşi (*çeteci*), plecaţi în incursiune, au atacat satul Karsavsalaş [244] din faţa fortăreţei Solnok (*Sonluk*), în apropiere de cetatea Agria (*Eğri*). De unde, după ce au luat 130 de cai şi iepe, s-au întors. Paşa mai spunea că după această izbîndă şi-a ales o ceată de călăreţi dintre oştenii localnici, din garda sa şi dintre curuţi, pe care i-a trimis în incursiune de pradă (*çeteye*) în părţile Ineului. Apoi mai povestea luarea unor măsuri de apărare pentru orice situaţie, fapt pentru care a trimis o parte din oastea sa pedestră cu harabale şi caice pentru a fi ascunsă (*posu*) pe ambele maluri ale rîului Mureş. Astfel, cetaşii, după ce s-au repezit, au atacat împrejurimile cetăţii de mai sus, de unde au luat o iscoadă austriacă vie, au adus un cap tăiat, au ucis cîţiva sîrbi. Apoi au început să mîne 250 de boi şi 30 de cai. Cînd a fost înştiinţat despre aceasta, ghiaurul Petrozzi (*Potura*), cu pedestraşii şi călăreţii din pălăncile Ineu, Solmoş şi Belagoş <?>, s-a aruncat asupra cetaşilor şi i-a hărţuit pe tot parcursul drumului. Dar pedestraşii care în acest timp stăteau la pîndă în ascunzişul din faţa Mureşului, deodată au trecut la atac şi duşmanul a fost distrus. Mai mult de 50 au fost ucişi, 27 au fost prinşi de vii şi împreună cu prăzile au fost aduşi la Timişoara de cetaşii teferi şi sănătoşi. Ĝiafer paşa mai scria că în această încăierare şi-au găsit o moarte de eroi doi turci, iar un curuţ a fost ucis; apoi, din alte cete trimise aiurea pentru incursiuni de pradă, spre norocul padişahului s-au întors cu toţii teferi şi sănătoşi, aducînd pradă în cetate. În scrisoarea sa, Ĝiafer paşa spunea în continuare: „În ceea ce priveşte incursiunile duşmane din pălăncile învecinate cu cetatea

[244] Karezagsuzállaz.

Timişoara, <făcute în scopul de> a ataca Timişoara, datorită caraulelor noastre trimise în toate părţile n-a fost păgubită avuţia şi nici sufletul nimănui, iar duşmanii au fost nevoiţi să se întoarcă fără pradă". Ğiafer paşa mai înştiinţa: „Zahereaua din hambarele cetăţii Timişoara s-a terminat deja, iar cea poruncită împreună cu plăţile şi forţele de ajutor încă n-a sosit, în această privinţă sîntem strîmtoraţi". După ce cerea îndreptarea şi aducerea la îndeplinire a acestora cu un ceas mai devreme, <paşaua> mai arăta că inima duşmanului a fost cuprinsă de frică, deoarece tunurile grele ale cetăţilor Ineu şi Gyula au fost trimise în părţile Oradiei *(Varad)* şi Tokayului, în timp ce tunurile mari din Seghedin <au fost transportate> (I,231)
la Varadin şi Buda; iar în locul acestora au fost aşezate tunuri mici *şahi*...

<Situaţia din Ungaria, plecarea austriecilor de la Seghedin, Zenta şi Becey, acţiunile herţogului de Saxonia, Frederic, care comanda o armată de 30 000 de oameni lîngă Buda, conăcirea unei oşti de 7 000 de oameni la Baia *(Bayede)* şi iernarea a 12 000 de ostaşi austrieci în Croaţia>.

PORNIREA EXPEDIŢIEI ÎMPOTRIVA CETĂŢII AZOV

<Un prizonier cazac, trimis de hanul tătar, informează Poarta asupra efectivelor ruseşti trimise de ţarul Petru I împotriva cetăţii, despre luptele tătarilor cu ruşii şi cazacii etc.>. (I,232–233)

În timp ce la cetatea Oceakov, în afară de cei 1 380 de ostaşi localnici, (I,234)
au fost trimişi sub comanda *(başbuğ)* vizirului Ibşir paşa, beilerbei de Silistra, încă 1 500 de oameni cu garda *(kapu askeri)* şi oştile ţinutului său, au mai fost pregătiţi <pentru a fi trimişi la Oceakov> Arapkirli Ahmed paşa cu 50 de viteji din garda sa, muhafîzul de Kîlburun, Bîyîklî Ali paşa, cu o gardă de 150 de oameni, Haseki Hasan aga cu 730 de spahii silahtari şi serdenghecidii şi 3 655 de ieniceri ai Porţii *(bedergah)* din părţile Dunării.

<Au mai fost trimise şi alte forţe din Istanbul, 21 de şăici de Dunăre, de cîte 840 de levinţi *(levendlık)*, 15 vase *işkampadiye* etc.>.

Astfel, forţele maritime de aici şi apărătorii cetăţii s-au ridicat la un număr de 12 139 de ostaşi.

La comanda *(serdarlık)* acestei părţi a fost adus vizirul Cerchez Iusuf paşa, muhafîz de Babadag, care afară de garda *(kapu)* sa de 300 de oameni mai dispunea de patru bulucuri de jos *(aşağı bölük)* de spahii, de 1 915 serdenghecidii, strînşi de curînd din Dobrogea, şi avea pe lîngă el pe Haseki Hasan aga cu 1 020 de ieniceri, pe vechilul lui gebegibaşî Halil aga cu 245 de gebegii, 92 de tunari şi 97 de chesonari *(top arabaci)*, lefurile şi proviziile lor fiind suportate din haraciul sau dările *(cizye)* Ţării Româneşti şi ale Moldovei; Iusuf paşa a fost însărcinat, prin firman împărătesc, să ajute din afară cetatea Oceakovului cu o oaste de 800 de pedestraşi şi 4 453 de călăreţi, adunaţi de pe ţărmurile Dunării. În afară de aceasta, au fost date porunci speciale, pentru ajutorarea oştii lui Iusuf paşa, lui *ialîagasî* Osman aga, ca să strîngă din Bugeac pe mîrzacii tătarilor nogai, precum şi pe unele dintre căpetenii *(koca)*, cu beii de mîrzaci: Uranoğlu, Mamaioğlu, Remitoğlu. De asemenea, au fost trimise porunci ca, la cererea serdarului, să ajute pe cît este cu putinţă expediţia şi pe cei din ţinuturile: Osman Pazarî, Eskicüma, Şumnu, Tîrnovo, Hatunili, Ruskasri, Islimiye Demirfakih, Çartak, Razgrad *(Hezargrad)*, Ahioli

şi Ianbolu, apoi celor care se ocupau cu treaba luptelor, ca : administratorul *(mütevelli)* şi voievozii din provincia Silistra, precum şi cel din cadiate-
213 v. le Carnabad *(Karinabat)*, Aidos, Misori, Pravadi, Varna, Bazargic *(Hagioğlu-Parazı)*, Yeni-Pazar, Balcic, Mangalia *(Minkalya)*, Medgidia *(Karasu)*, Babadag, Hîrşova, Măcin, Isaccea *(Isakci)*, Brăila, Ismail-Gecidi, Chilia şi Cetatea-Albă *(Akkerman)*.

Duminică, în a 16-a zi a lunii (rebi II 1108) [245] <au loc schimbări în
(I,236) ierarhia Porţii şi se împart misiuni... Kavukci Ibrahim paşa a fost însărcinat cu pregătirile pentru expediţia din Ungaria.

(I,237) 244 v. (I,238—246) 247 r. (I,247—253) <Ceremonia primirii solului persan Ebül-Masum han, a solului şahului din Iran, Hüsein; ştiri de la flota împărătească trimise de marele amiral, vizirul Mezzomorto Hüsein paşa; întoarcerea solului persan; răscoala turcmenilor şi a curzilor; zidirea cetăţii Agiu *(Acu)* de pe rîul Cuban şi scăparea tătarilor nogai rămaşi între ruşi>.

217 v. (I,259)

A TREIA EXPEDIŢIE ÎMPĂRĂTEASCĂ ÎMPOTRIVA AUSTRIEI

Joi, 5 aprilie 1697 <are loc adunarea demnitarilor imperiului la palat>. Joi, 12 aprilie a.c. a fost înălţat cu ceremonie tuiul împărătesc, spre a se răzbuna pe împăratul austriac.

<Recrutarea de oşti din Peninsula Balcanică>.

Afară de aceasta, ca şi în anii trecuţi, s-au trimis firmane pentru 2 000 de pedestraşi din beilicul Bosnia, 60 000 de ostaşi de beilic din ţinu-
248 r. (I,260) tul Silistra, sub comanda sangeacbeiului de Kîrk-Kilise, Hazinedar Ibrahim paşa.

Beilerbeiul de Silistra, Ibşir Hasan paşa, deşi fusese cinstit cu paza Oceakovului, totuşi nu se grăbea şi de aceea a fost trimisă chehaiaua de capugii Eyüplü Hasan aga la Dunăre, spre a-l duce un ceas mai devreme la locul său. Apoi, trimis la Oceakov, Ibşir paşa nu s-a supus poruncilor, ci făcea acolo contrariul, de aceea viziratul său a fost ridicat, iar el a fost închis şi lucrurile sale confiscate pentru vistieria împărăţiei. În această provincie, rămasă liberă, a fost trimis drept comandant vizirul veteran Kandilgi Hüsein paşa, care a fost înştiinţat să ia în primire cetatea cu oastea sa de Poartă.

248 v. (I.261—269) <Descrierea înaintării oştii otomane spre Belgrad, pornirea sultanului Mustafa al II-lea, cu armata sa din Adrianopol, la 13 iunie 1697, împotriva Austriei; popas de opt zile la Filipopol, sosirea unui arz de la marele amiral, vizirul Mezzomorto Hüsein paşa, împresurarea cetăţii, Behke şi respingerea duşmanului>.

249 . (I,270)

RĂSCOALA UNGARIEI DE MIJLOC ŞI CHEMAREA LUI THÖKÖLI EMERIC

În a 30-a zi (zilkade 1108) [246], într-o zi de vineri, au sosit la ordia împărătească Borbil Ianoş şi Şarbo Mihail, maghiari din Ungaria de mijloc, care puseseră mîna pe cetăţile Tokay şi Sáras-Patak (*Şarbatak*), cu ajutorul unei scrisori de la vizirul Ğiafer paşa, muhafîzul Timişoarei.

[245] 12 noiembrie 1696.

[246] 20 iulie 1697.

<Povestirea ultimelor evenimente din Ungaria, nemulţumirea curuţilor, a maghiarilor ş.a. din cauza asupririi austriecilor, răscoala din părţile Debreţinului *(Dobrosin)* şi închiderea austriecilor>. 249 v. (I,271)

Apoi, crainicii (*haberciler*) au înştiinţat că au adus de la comandanţii lor (*başbuğ*) scrisori speciale pentru craiul Thököli prin care îl cereau în Ungaria; aceştia au mers şi mai departe, cerînd chiar acum ajutor de la Imperiul otoman, sub comanda unui vizir, precum şi pe craiul Thököli.

Pe de altă parte, tot după povestirea acestora, fiul principelui (*kıral*) Transilvaniei Apafi Mihail, tînărul Apafi Mihail zăcea închis la Viena. Aceştia au mai arătat că şi ei vor să facă aşa cum făcuse căpitanul Suciu Ioan (*Suc Janoş*), care odinioară slujise pe lîngă Thököli Emeric; pe acesta, Apafi Mihail îl trimisese în taină, în Ardeal, şi, după ce chemase pe ascuns poporul din această ţară la răscoală, i-a ucis pe toţi austriecii, aşa încît nici unul nu scăpă.

<Moartea regelui Poloniei şi încercarea împăratului Austriei de a-l înlocui cu ruda sa Iacob, care, însă, în urma înfrîngerii oştii austriece de 15 000 de oameni la Teschen *(Tezinharum)*, a fost alungat>.

Căpitanul maghiar Paldiyak, în timp ce era la Gyula, potrivit cu porunca pe care o primise din Oradea, trebuia să plece împotriva răsculaţilor din Tokay; dar după ce catanele sale maghiare s-au răzvrătit şi au fugit, a rămas abia cu 150 de oameni. Apoi, a întîmpinat greutăţi şi cu aceştia ca să pornească la drum.

Potrivit cu aceste ştiri, demnitarii împărăţiei au fost poftiţi în cortul (I,272) marelui vizir, unde s-au aşezat la sfat. În sfîrşit, după ce au găsit că este potrivită numirea craiului Thököli la crăiia Transilvaniei şi a Ungariei de mijloc, au făcut arz padişahului despre această situaţie. Apoi, în cel mai scurt timp, pentru participarea lui Thököli Imre la ordia împărătească a fost trimis cu firman la Istanbul başciohodarul marelui vizir.

<După părăsirea Sofiei, cortul împărătesc a fost aşezat lîngă satul Boiana>.

EVENIMENTELE ANULUI 1109 [247]

<La 20 iulie 1697 are loc defilarea unor paşale; interogarea unei iscoade trimise de hanul Crimeei, care relatează despre plecarea muhafîzului de Babadag, vizirul Cerchez Iusuf paşa, serasker de Oceakov, împotriva localităţii Doğan>.

Vineri, a şaptea zi (muharrem 1109) [248], pe cînd eram la Şarköy, (I,273) padişahul a trimis un firman vizirului Hagi Hüsein paşa, muhafîz de Belgrad, poruncindu-i să pregătească două poduri de vase (*tombaz*) la Panciova...

Azi <31 iulie 1697, pe cînd sultanul era la Niş> a sosit o scrisoare de la (I,274) vizirul Ĝiafer paşa, muhafîz de Timişoara, în care spunea: „Cinci olăcari, trimişi de căpitanii cetăţilor Tokay şi *Şarbatak* la Timişoara, pe cînd erau pe drum s-au întîlnit pe malul Mureşului cu *haiduşacii* pedeştri din cetatea Seghedin; după lupta care a avut loc, doi dintre ei au fost prinşi, iar ceilalţi trei au reuşit să ajungă la Timişoara. Potrivit cu povestirea acestor

[247] 20 iulie 1697—9 iulie 1698.

[248] 26 iulie 1697.

250 r. olăcari, 1 000 de călăreţi şi 500 de pedestraşi s-au despărţit de apărătorii maghiari din cetăţile Tokay şi *Şarbatak*, şi după ce au pus mîna pe cetatea Onod (*Honad*), au căutat să cîştige de partea lor pe maghiari.

‹Lupta lor cu austriecii şi catanele lui Paldiyak; omorîrea a 12 stegari şi oşteni de sub comanda generalului baron de Asti›.

După această izbîndă, cetăţile Karczag (*Kişhar*) şi Segnalom (*Sengub*) din apropierea Oradiei au încăput în mîinile lor şi toţi nemţii din aceste cetăţi au fost ucişi. Apoi, ‹Giafer› paşa mai spunea că spre a îndeplini dorinţa maghiarilor din ‹Ungaria de› mijloc, aflaţi în cele două cetăţi, şi spre a-i ajuta pînă în ajunul sosirii grosului forţelor, i-a încurajat pe cîţiva curuţi din Timişoara; după aceea, pe căpitanul Sapanoş, cu 81 de curuţi, împreună cu 115 ostaşi turci voluntari ataşaţi acestora, şi dintre agalele sale pe Egreli Ahmed aga, Bosnalî Ömer aga şi pe Iusuf aga cu oamenii lor, i-a trimis ‹din Timişoara› în Ungaria de mijloc; pentru trecerea lor peste apa Mureş, în jos de Arad, le-a ataşat un număr îndestulător de pedestraşi cu trei caice; cei plecaţi au fost întăriţi cu scrisori
(I,275) către populaţia maghiară din cetăţi pentru acordarea de iertare (*aman*). Pe lîngă toate acestea, paşa mai arăta, în scrisoarea sa, că aflase de la o iscoadă turcească sosită din Transilvania despre adunarea a 15 000 de austrieci, care iernaseră în Ardeal, la Alba-Iulia *(Belgradcik)*, pe malul Tîrnavei *(Çirnova)*, între cetăţile din strîmtoarea Devei (*Deve-Boğazı*) şi că guvernatorul general (*valiu*) al Transilvaniei, numit Rabatin, spre a se feri de populaţie nu s-a despărţit de cetatea Sibiu (*Sebin*); în timp ce în scrisoarea a doi maghiari, trimişi din Tokay şi *Şarbatak*, se spunea despre trimiterea aproape a 3 000 de austrieci din faţa Budei...

‹Duminică, 4 septembrie 1697, sînt la Iagodina› unde au făcut să vorbească un maghiar din Tata, adus din palanca Radanik. Acesta, după ce a arătat situaţia din Austria şi Ungaria, a adăugat în completare despre căderea cetăţii Bistriţa (*Pestrice*), din Transilvania, în mîna maghiarilor din Ungaria de mijloc şi nimicirea austriecilor din ea.

(I,276) ‹Zvonuri despre plecarea sultanului în fruntea unei armate mari asupra cetăţii Azov›.

‹Marţi, 6 septembrie 1697, la conacul *Zlosau*, paşa primeşte ştiri de la vizirul Hagi Hüsein paşa, muhafîz din Belgrad, cu privire la mişcările austriecilor›.

Afară de aceasta, l-au făcut să vorbească şi pe prinsul croat trimis de paşă. Din spusele acestuia s-a înţeles: ridicarea armatei austriece din Mohaci, trecerea Dunării la Vörösmaret (*Veleşmaret*) pe malul dinspre Baçka, între Dunăre şi Tisa, şi conăcirea lor lîngă satul Kubile, la o depărtare de trei ceasuri de Varadin. Cu ocazia adunării generale care urma să aibă loc acolo, a fost înştiinţat muhafîzul de Timişoara, Ğiafer paşa, să vină la Belgrad cu un ceas mai devreme, iar în locul său să-l lase drept
250 v. căpetenie *(baş)* pe vizirul Arnavud Suleiman paşa.

(I,277) ‹Sîmbătă, 10 septembrie 1697, are loc intrarea armatei otomane în Belgrad şi ceremonia primirii sultanului de către vizirul Hagi Hüsein paşa›.

Podurile fiind gata, Hüdaverdi paşa a fost trimis pentru apărarea părţii din faţă a Savei, şi 10 şăici au fost trimise în faţa Panciovei.

Într-o scrisoare sosită de la vizirul Ğiafer paşa, muhafîzul Timişoarei, se înştiinţa: ieşirea pentru incursiune (*çetecilik*) a sangeacbeiului de Ohrida (*Ohri*), Boşnak Regep paşa, cu o ceată de călăreţi, atacarea pe

neaşteptate a cetăţii Sebeş, dărîmarea porţii de la fortăreaţa ei, trecerea prin sabie a nemţilor şi austriecilor din cetate, luarea şi prădarea a tot ce era în cetate, muniţii şi lucruri, incendierea caselor, luarea în captivitate a comandantului cetăţii, împreună cu patru nemţi şi şapte sîrbi... Prinşii austrieci au fost trimişi la închisoare, iar sîrbii şi patru haiduci, prinşi de curînd, au fost pedepsiţi cu moartea, în faţa cortului <împărătesc>.

ADUNAREA CEA MARE ŞI TRECEREA SULTANULUI ÎN PARTEA PANCIOVEI

<Insistenţele îndelungate, care durau de doi ani, ale noului vizir pe lîngă sultan şi marii demnitari otomani de a ataca Varadinul. Dar, prin diverse înşelăciuni, pregătirile necesare întîrzie şi după ce-l momeşte pe sultan, aducîndu-l la Belgrad, îl îndreaptă spre Panciova>.

Sultanul, un om sincer, dar naiv, în urma înfrîngerii lui Veterani şi a (I,278)
austriecilor în Banat de două ori, s-a lăsat convins că marele vizir va împresura Varadinul cu o oaste de 104 000 de ostaşi. Dar, pînă la Belgrad n-au fost întîlniţi nici măcar 50 000 de oameni. De fapt, aici nu erau decît 25 000 de ieniceri, iar cu ocazia trecerii la Panciova, oastea nu dispunea de mai mult de 10 000 de oameni... [249].

<Opoziţia unor paşale de a ataca Varadinul, care era o cetate puternică, mereu întărită de austrieci>.

... Acum, n-au căzut de acord asupra ideii de a trece în partea Timişoarei. Potrivit cu această situaţie, marele vizir a luat pe lîngă el pe şeih ül-islam, kadî askeri efendi, pe beilerbeii de Rumelia, Anatolia, Adana, Alep, Diarbekir şi pe agaua de ieniceri şi s-au înfăţişat cu toţii <la sultan>, care se găsea în cortul principal (*başçadır*). După ce a explicat situaţia, a arătat că n-au ajuns la înţelegere, la o hotărîre. Fiind în impas, adunarea a fost amînată pînă la sosirea vizirului Ğiafer paşa din Timişoara. Chiar în aceeaşi zi, spre seară, Ğiafer paşa a sosit la Belgrad şi a doua zi, marţi, adunarea s-a deschis iarăşi în cortul marelui vizir, unde hotărîrea a fost lăsată pe seama lui Ğiafer paşa. Acesta nu s-a angajat <să pornească>
atacul asupra Varadinului, ci a fost de părere să se înainteze asupra cetăţii (I,279)
Bacika. Potrivit cu părerea sa, <după trecerea la Panciova, trebuia să se înainteze pe drumul de anul trecut> de pe podul aşezat pe Tisa la Tittel. După cucerirea acestei fortăreţe, trebuia să se pună mîna pe cetăţile Gyula şi Ineu cu împrejurimile lor, de unde, odată lăsate acolo muniţiile şi zaherelele, se putea înainta pînă în Ungaria de mijloc. Apoi, alăturarea populaţiei de acolo va cădea în sarcina craiului Thököli.

<Propuneri pentru înaintarea spre Buda şi Varadin>.

Apoi, <paşa de Timişoara> şi-a arătat în mod deschis părerile: „După aceasta trebuie să se trimită akîngii în ţinuturile aflate în război şi odată strînse prăzi bogate, trebuie să se meargă direct asupra Transilvaniei. De aici, prin pasul Rucăr (*Rukal*) să se treacă în Ţara Românească, de unde, pe calea Nicopolului trebuie să se meargă în capitala împărăţiei". <La unele obiecţiuni>, Ğiafer paşa răspunde: „În faţa acestora, dacă duşmanul nu va fi clintit de la locul său, sau dacă îi vine ajutor la Tittel

[249] Aici autorul, învinuindu-l pe marele vizir Elmas Mehmed paşa, se contrazice cu ceea ce spune mai departe.

şi aşezîndu-se în spatele insulei Adakale (*Şans*) se îngreuiază trecerea prin faţă, atunci toată ordia trebuie să traverseze apa Tisei şi să ajungă la pălăncile Beçey, Küciük-Kanizsa şi la cetatea Cenad; apoi, după pustiirea satelor din împrejurimi, trebuie să se ajungă iarăşi la Timişoara. Odată cu aranjarea celor necesare acestei cetăţi, ca şi mai înainte, pe calea Lugoj şi Sebeş, prin Ţara Românească şi Nicopol, se poate face întoarcerea în
251 r. capitala împărăţiei". În cele din urmă, acest plan al lui Ğiafer paşa a fost
(I,280) găsit potrivit.

<Comentarea căilor de inaintare şi de întoarcere; marele vizir ţine să înainteze pînă la pasul Zenta. Marele vizir şi şeih ul-islam îl îmbrăţişează pe Ğiafer paşa în cortul padişahului, iar după căftănirea lui, se hotărăşte trecerea în şesul Panciovei>.

Astăzi, 16 august, vineri, după ascultarea slujbei religioase, sub comanda lui Mevlud Mehmed paşa au fost trimişi la Timişoara, cu gărzile lor, Bodur Suleiman paşa şi Tatar Salih paşa, Mugiur Mehmed paşa cu 500 de călăreţi de beilic, Ciomar Hagi Ali bei cu 500 de călăreţi, apoi cîte doi sangeacbei din provinciile Rumeliei şi Anatoliei şi cîte unul din ţinuturile Karamaniei, Alepului şi Sivasului, cu 1 000 de ostaşi bosnieci şi 1 000 de arnăuţi, Küciük Ğiafer paşa şi o ceată formată dintre nomazi (*yörük*), 30 de chile de zaherea şi o cantitate de muniţii. S-a mai poruncit acestora ca la întoarcere să-l ia cu ei pe Kaplan paşa, pe Regeb paşa şi pe Bektaş Mehmed paşa, cu gărzile lor, precum şi pe cei 1 000 de pedestraşi (arnăuţi de beilic), care fuseseră trimişi la această cetate <Timişoara> pe la începutul primăverii.

În a 29-a zi (muharrem 1109) [250], vineri, beilerbeii de Rumelia şi Anatolia, cu beii şi oştile lor, au trecut pe podul Vişniţa spre partea Panciovei, în faţă.

(I,281) <La 19 august 1697, duminică, sultanul a trecut spre Panciova şi a descins la răsărit de satul Orça. Ascultarea unor prinşi aduşi de curuţi, care, după descrierea situaţiei armatei austriece, mai arătară următoarele> :

(I,282) ... Generalul Vovodmend, care plecase din Transilvania cu 6 000 de austrieci, s-a unit cu oastea duşmanului. Prinşii care au dat aceste ştiri au fost trimişi la închisoare, iar celor care i-au adus li s-au dat caftane şi 3 pungi de aspri.

În a 4-a zi (safer 1109) [251], miercuri, menzilul Panciova. Ceata care dusese zahereaua la Timişoara s-a întors.

<Au loc defilări şi căftănirea a două paşale. Sosirea lui Thököli din Istanbul; atenţia pe care i-o acordă marele vizir. Venirea a 10 000 de tătari sub comanda lui Şehbaz Ghirai>.

(I,283) Zaimul Ramazan aga din Timişoara (*Tamışvarlı*), după ce urcă cu 15 oameni în două caice (*cirnik*), porni dincolo pentru incursiune (*çetye*) şi înhăţă lîngă Varadin şapte austrieci, care duceau, cu harabale, zaherea la oastea austriacă; doi dintre ei au fost ucişi, iar cinci au fost făcuţi prizonieri.

<I se comunică sultanului mişcările şi efectivele oştii austriece>.
251 v. <Miercuri, 28 august, are loc aşezarea oştii otomane în ordine de bătaie, înaintarea şi sosirea ei la satul *Ciaizig* din faţa cetăţii Tittel>.

---

[250] 17 august 1697.
[251] 22 august 1697.

CUCERIREA CETĂȚII TITTEL ŞI TRECEREA PADIŞAHULUI PESTE APA TISEI (I, 284)

... În ziua următoare, a 14-a zi a lunii (safer 1109)[252], duminică, 252 r.
oastea s-a ridicat şi a trecut dincolo de podul Valova *(Vilive)* pentru conac. (I,287)
... Serhadlî Mehmed paşa, trimis cu două zile mai înainte împreună (I,288)
cu tătarii ca să aducă o limbă (*dil*), a înhățat nouă maghiari. Aceştia, puşi să vorbească, au arătat că armata austriacă, pe cînd conăcea în apropiere de Zenta, 10 000 de austrieci şi 500 de catane de sub comanda generalului din Transilvania, Vovodmend, au pornit la drum spre a ajuta cetatea Tittel...

... În a 16-a zi (safer 1109)[253], marți, vizirul Osman paşa, din 252 v.
ariergardă, plecînd, a dat foc podului de pe Volova. (I,289)

<Se arată poziția oştii otomane față de cea austriacă. Interogarea unui prins despre situația duşmanului; el face cunoscut că în oastea primului comandant *(başkomutan)* al Austriei, prințul Eugeniu de Savoia *(Prenç Visavye)*, după trecerea podului de la palanca Martinoş la Küciuk Kanızsa, spre a veni în partea Timişoarei, în momentul coborîrii la Zenta, au mai intrat 3 000 de austrieci din Ungaria de mijloc şi 2 000 de ostaşi din Brandenburg, împreună cu vasele *(tonbaz)* pentru poduri>.

<Sosirea generalului Palfi, din Franța, cu 500 de austrieci şi 500 de maghiari, alte efec- (I,290—291)
tive, situația armamentului austriac şi poziția strategică a acestora între Zenta, Tisa şi Dunăre. Ordinea de bătaie, efectivele şi armamentul oştii otomane, prezența tătarilor, încercări de a împiedica înaintarea austriecilor, scăderea moralului în armata otomană>.

În sfîrşit, nu s-au gîndit decît la salvare prin numirea unui rege în (I,292)
Ungaria de mijloc şi prin trecerea padişahului, a oştii, tunurilor şi munițiilor dincolo de apa Tisei, în partea Timişoarei.

<Alte planuri pentru retragerea turcilor>. (I,293)

Unii au început să răspîndească vestea: „şi noi trebuie să urmăm aceleaşi drumuri <ca austriecii>, iar după ce vom ataca împrejurimile şi vom ajunge la ținta noastră, trecînd peste Tisa într-un loc potrivit, vom merge spre partea Timişoarei".

<Trimiterea tunurilor şi a munițiilor la Belgrad>.

După un popas de trei zile, aici, în a 20-a zi a lunii (safer 1109)[254], într-o zi de sîmbătă, au înaintat cu poverile, avînd călăreții în spate, cu toate forțele aranjate în pîlcuri (*alay*) şi au descins în vatra satului Földwar (*Fogozvarca*).

<De aici au înaintat pînă la satul *Peşir* de pe Tisa. Dimineața, akîngiii şi tătarii, cu 5 000 de ostaşi, au atacat oraşul Zenta; lupta a durat două ore şi au fost luați mai mult de 6 000 de prizonieri şi prăzi nenumărate>.

De data aceasta au încăput în mîna ostaşilor atîtea prăzi şi toate lucrurile care au fost jefuite, de 15 ani încoace, de haiduci, de la călătorii în trecere de la Timişoara la Belgrad şi de aici la Sofia. Printre acestea erau îndeosebi vase de aur şi argint, şei împodobite cu pietre prețioase, postavuri, săbii grele cu două tăişuri *(gaddare)*, săbii obişnuite, îmbrăcăminte felurită, haine scumpe şi obiecte de podoabă. Aşa de multe erau, încît de-

[252] 1 septembrie 1697.
[253] 3 septembrie 1697.
[254] 7 septembrie 1697.

veniseră o problemă specială. În gropi şi fîntîni s-a găsit foarte multă zaherea : făină, orz şi grîu. Chila de grîu s-a luat cu preţul de 4 aspri de către oaste. Oraşul însă a fost incendiat de la un capăt la altul.

În acest timp, alaibeiul de Timişoara, Ahmed aga, care zăcea în închisoare cu 30 de prizonieri turci, a scăpat stricînd poarta.

(I,294) <La 9 septembrie (22 safer), luni, se ridică din satul Peşir şi conăcesc în cîmpia Zentei>.

BĂTĂLIA DE LA ZENTA *(SENTE CENGI)*[255]. MOARTEA DE EROU A MARELUI VIZIR ELMAS MEHMED PAŞA, A VIZIRILOR ŞI BEILERBEILOR ŞI CĂPETENIILOR OŞTII. TRIMITEREA SIGILIULUI VIZIRAL LUI HAGI HÜSEIN PAŞA, MUHAFÎZ DE TIMIŞOARA

... În ziua şi în noaptea aceea, în a 24-a zi a lunii (safer 1109)[256], şi în ziua următoare, vineri, s-a continuat trecerea podului peste Tisa şi pînă aproape de mijlocul timpului dintre dimineaţă şi amiază *(kuşluk)* trecuseră Şehbaz Ghirai sultan cu oastea tătară şi craiul Thököli Imre <principele Transilvaniei>. Iată că în acest timp, un prins duşman, trimis de hanzade, a înştiinţat că cei 12 000 de cavaleri pedeştri din Varadin,
254 r. uniţi cu pedestraşii din Baia *(Bayé)*, o forţă de 60 000 de oameni, pedeştri
(I,296–299) şi călări, trebuia să apere Transilvania, Ungaria de mijloc, Bacika, Seghedinul şi împrejurimile lor; în dorinţa lor de a ataca oastea otomană, s-au ridicat din Varadin şi, după traversarea podului Karagöl, au mers spre satul Peşir.

<O nouă grupare a forţelor turceşti, după aflarea acestei ştiri şi desfăşurarea luptei dramatice de la Zenta. Mulţi dintre turci îşi pierd aici toată prada lor bogată, *chilerul* împărătesc pierde numeroase tacîmuri de aur>.

Şi eu am pierdut <spune autorul> un *sandîk* cu lucrurile mele. În
(I, 300) noaptea aceea şi în ziua următoare, joi, pînă spre seară şi apoi spre noaptea de vineri, pînă la orele 5, am înaintat mereu fără tihnă şi odihnă, fără a sta, şi am ajuns cu greu la Timişoara, unde în faţa varoşului s-a trecut la conac. Vistieria împărătească, 7 tunuri *kolonborne*, 3 *havane*, 12 tunuri *şahi*, tuiurile şi cea mai mare parte a oştii de pe lîngă defterdar efendi, o luaseră spre dreapta şi au ajuns la Timişoara pe drumul drept, cu 6 ore înainte de padişah. Aceştia se împotmoliseră pe drum în mlaştina bisericii Horosia, unde au lăsat 3 tunuri *kolonborne* şi un tun *şahi* cu cîţiva oameni. Duşmanul, <care> strîngea pierderile oştii <turceşti>, le-a scos şi le-a dus cu el.

În ziua următoare, a 26-a zi a lunii (safer 1109)[257], vineri, după ce s-au aşezat în spatele fortăreţei interioare <din Timişoara>, marele vizirat *(sadrazamlık)* fiind acordat vizirului Amugezade Hüsein paşa[258], muhafîz de Belgrad, a fost trimis cu un hatt-i şerif, la Belgrad, micul imbrohor Cerchez Mehmed aga, ca acesta cu o zi mai devreme să sosească la ordie. Pînă la sosirea marelui vizir, valiul de Siria, Bozoklu Mustafa paşa, adus la căimăcămie, a cerut să se facă un nou sigiliu[259] pentru marele vizir.

---

[255] La dezastrul suferit aici de armata otomană a asistat şi Dimitrie Cantemir (cf. *Istoria Imperiului otoman. Creşterea şi scăderea lui...*, II, Bucureşti, 1876, p. 704–710).

[256] 11 septembrie 1697; după calendarul otoman administrativ *(malye)*: 1 septembrie.

[257] 13 septembrie 1697.

[258] Care-l însărcinează mai tîrziu (1702) pe Mustafa Naimà să scrie o cronică a Imperiului otoman.

[259] Vechiul sigiliu viziral, încredinţat lui Elmas Mehmed paşa, a fost pierdut în bătălia de la Zenta.

Sansongi Mehmed aga din Salonic *(Selanikli)*, adus la administrația ienicerilor *(kulkethudası)*, a fost însărcinat să-i adune pe ienicerii împărătești. Padișahul, sosind în cetate, a vizitat fortăreața interioară și cea exterioară. După ce a aruncat o privire asupra redutei și a zidurilor sale, zidite din nou de răposatul vizir Ğiafer pașa <fost muhafîz de Timișoara>, s-a închinat pentru sufletul său și a descins la Turnul tunarului.

PARTICULARITĂȚILE SPECIFICE ALE CETĂȚII TIMIȘOARA ȘI TRANSFORMAREA EI ÎNTR-O REȘEDINȚĂ ÎMPĂRĂTEASCĂ

Ğiafer pașa reparase și restaurase această fortăreață mai mult decît se cerea și se putea. Zidurile dinăuntru și din afară ale fortăreței cu timpul se stricaseră și ajunseseră într-un hal fără de hal, astfel că de pe ele nu se putea trage cu tunul și în caz că se trăgea, stîlpii, bîrnele și bolțile *(çit)* <cetății> se dărîmau, căci ajunsese într-un hal că nu putea suporta nu numai bătăile de tun, dar crenelurile sale *(mazgallar)* nu rezistau nici măcar la ridicarea tunurilor pe zid și nu puteau susține unelte ca balistele *(mancınık)* scoase din *cundacele* tunurilor. Nu harabale și călăreți să stea deasupra zidurilor, dar nici măcar pedestrașii nu puteau merge pe ele. De (I,301)
aceea, Ğiafer pașa, după ce făcu să fie dărîmate zidurile ei dinăuntru și din afară, de la un capăt pînă la altul, le-a făcut din nou mult mai întinse; apoi, după ce a făcut ca stîlpii să fie fixați și înșirați în două părți, legăturile lor strînse le-a umplut cu pămînt. De asemenea și poalele fortăreței *(peçe)* fuseseră reparate și restaurate. Apoi, din interior, în fiecare parte, s-au așezat, în locuri potrivite, scări bătute cu pămînt. De asemenea, drumurile pentru războinici, porțile cetății și podurile de deasupra șanțurilor, toate au fost reînnoite. Acum zidurile ei sînt așa de puternice încît un tun mare ca cel balyemez, cu cundacul său cu tot, poate fi urcat cu ușurință pe ziduri așa cum se găsește la poarta cetății dinăuntru, putîndu-se aduce de la un capăt la altul fără nici o sforțare și supărare. Aceeași situație era și pentru călăreți și harabale. Ğiafer pașa, după ce făcu să fie curățate părțile interioare și exterioare ale șanțurilor, a poruncit să se sape pămîntul cu încă 5—6 arșini înspre marginea din afară; și așa deveniră mai adînci și mai largi ca în trecut. Iar deschizăturile sau urechile *(kulak)* celor patru turnuri mari ale fortăreței interioare, după ce fuseseră lungite, au fost acoperite și învelite cu scînduri, așa cum se obișnuiește. Partea de deasupra a magaziei de muniții, dinspre dreapta, între două turnuri, de la streșinile *(saçak)* turnurilor pînă la clădirile fortăreței și aproape pînă la zidul cu umplutură, a fost umplută cu pămînt; apoi s-a așezat deasupra o redută pentru tunari, înaltă, cu nouă creneluri; după aceea, curățind, s-a netezit drumul spre cele patru părți ale orașului, cale de aproape două ceasuri de la case și copaci. Apoi, <cetatea> a fost întărită cu diverse redute *(tabye)*. Astfel, spre partea dreaptă a fortăreței interioare, parcă forfecată, cu fața spre miază-zi *(kible)*, <se afla> dedesubt o redută cu două creneluri și cu zidul umplut, iar deasupra acesteia o redută cu nouă creneluri; la cele două capete ale fortăreței de afară, cu fața spre sud, deasupra zidului umplut <se aflau> două redute, una cu cinci și alta cu șapte creneluri, iar

deasupra porții turnului Kanlî o altă redută cu nouă creneluri. Sub pămînt, cunoscută sub denumirea de *tabia yamacilor*[260], <se afla> o redută cu un singur crenel; tot aici, deasupra zidului umplut, <era> o altă redută cu nouă creneluri; lîngă vechiul palat *(saray)*, sub reduta spahiilor, o altă tabie cu un crenel, iar deasupra acesteia, în zidul umplut, o redută mare cu 19 creneluri; sub poarta apei *(su-kapısı)* o tabie cu un crenel; odată ce pe zidul umplut era o redută cu 15 creneluri, tăria și rezistența cetății Timișoara crescuse mult; apoi, la toate redutele fuseseră așezate tunuri *balyemez*, cîte două tunuri *havane*, aruncătoare de bombe și grenade *(kumbara)*. Allah să-l milostivească <pe Giafer pașa>.

Apoi, <cetatea> a mai fost întărită și cu oști; în afară de cei 2 063 de viteji *(yiğit)* din oastea locală a cetății, se mai aflau 2 050 de paze ienicerești *(nöbetçi yeniçeriye)*; apoi, la 468 de armurieri *(cebeci)* au mai fost adăugați 300, la 173 de tunari încă 50 de topcii. Solda oștii locale, provenită de la slujitorii pioși ai geamiei și meceturilor, precum și cei 83 175
254 v. de curuși pentru plata a două cîștiuri a oștilor de poartă, au fost predați agalelor ienicerești. Dar oastea locală, nemulțumită din cauza acestor plăți neîndestulătoare, începuse să murmure și de aceea s-a promis trimiterea îndată din Belgrad încă a unui cîști. După ce au păzit această cetate ca oaste de pază pînă aproape în ziua de *Kasîm*, au fost însărcinați să se întoarcă în țările lor vizirul Kanijeli Osman pașa, valiu de Alep, valiul de Sivas, Cetrefilzade Iusuf pașa, valiul de Ankara, Uzun Ali pașa, cu <oștile> provinciilor de Adana și Karamania; 1 000 de pedestrași
(I,302) dintre pedestrașii bosnieci ai marelui vizir, 250 de călăreți ai beilicului arnăuților, adică încă o oaste de aproape 5 000 pentru apărare. Lui Abdi aga, chehaiaua marelui vizir cel răposat, i-a fost acordat ținutul Rumeliei cu rangul de vizir, fapt pentru care a fost chemat lîngă padișah și a fost căftănit. În același timp, și-a luat sarcina să păzească cetatea cu forțele ținutului său. Oastea egipteană, care păzise cetatea anul trecut, a fost scoasă afară. După ce valiul de Timișoara, Mustafa pașa, și agalele oștii locale au fost căftănite, padișahul, luîndu-și rămas bun de la toți, a părăsit cetatea și a descins la cortul împărătesc. În timp ce era încă aici, l-a poftit înăuntru pe beilerbeiul de Alep, Osman pașa, și i-a poruncit să fie căpetenia tuturor acestor forțe, după care l-a căftănit.

În a 28-a zi a lunii (safer 1109)[261], zi de duminică, s-au ridicat cu toată ordia și au coborît la menzilul Çiatal-Geçidi[262].

În a 29-a zi (safer)[263], sînt la Denta *(Tente)*. În prima zi a lui rebi ül-evvel (1109)[264], zi de marți, cînd am ajuns la menzilul Alipînarî[265] a venit marele vizir Hüsein pașa și a intrat în cortul caimacamului Mustafa pașa.

<Prin mijlocirea lui caimacam pașa, marele vizir este introdus în cortul sultanului, unde este felicitat ca prim sfetnic al împărăției, i se înmînează direct de către sultan sigiliul vizira l și apoi este căftănit>.

---

260 În text: *Yamaklar* (pl. de la *yamak*), categorie de oaste auxiliară sedentară în cetățile turcești de la Dunăre.
261 15 septembrie 1697.
262 „Trecătoarea bifurcată".
263 16 septembrie 1697.
264 17 septembrie 1697.
265 „Fîntîna lui Ali".

În a 2-a zi a lunii (rebi I 1109) [266], într-o zi de miercuri, după ce au trecut la Panciova, au descins pe malul Timişului. Numai de la acest conac padişahul a plecat la Belgrad şi a intrat în haremul său împărătesc.

<În ziua următoare, la acelaşi menzil, au loc în oaste avansări şi căftăniri>. (I,303)

În a 4-a zi a lunii (rebi I 1109) [267], vineri, după ce au trecut peste podul Vişniţei, pe cînd intrau în Belgrad, padişahul a coborît din cetate spre a întîmpina mantia profetului şi sfîntul steag...

<Relatările unui prizonier turc fugit despre omorîrea unui paşă şi a 17 comandanţi otomani din porunca lui Eugeniu de Savoia, imediat după bătălia de la Zenta, şi aruncarea cadavrelor lor în Tisa. Pierderile suferite de austrieci : 13 000 de morţi şi 6 000 de răniţi>.

Apoi, acesta mai înştiinţă : venirea <austriecilor> la palanca Martinoş, unde avu loc construirea unui pod de trecere spre partea Timişoarei şi a Küçiük-Kanizsei ; trecerea a 15 000 de călăreţi în partea de dincolo ; după o şedere de trei zile aici <Eugeniu de Savoia> află de întoarcerea padişahului la Belgrad şi îndată trimite din armata sa 8 000 de ostaşi în Transilvania, 8 000 la Varadin, 10 000 în Ungaria de mijloc, sub pază.

<Retragerea austriecilor la Seghedin, adresarea unei scrisori împăratului din Viena>.

În această zi s-a făcut cunoscut padişahului nostru că 600 de grăniceri *(serhadlı)* viteji şi aleşi din Timişoara dintr-o primă incursiune la Solnoc aduseseră 3 000 de oi, iar dintr-a doua 600 de bovine.

... În a 9-a zi (rebi I 1109) [268], miercuri, au fost trimişi, sub comanda (I,304)
lui Hüdaverdi paşa, oştile dalkîlîci şi silahdarii spahii cu feude mărite 255 r.
(terakkili), împreună cu timarioţii lor, să transporte muniţii la Timişoara, apoi au fost numiţi, timp de un an, la paza acestei cetăţi ; în timp ce Cetrefil Iusuf paşa, mazilit din guvernămîntul Sivasului, a fost numit la căpetenia *(başbuğluna)* Timişoarei, acordîndu-i-se feude vizirale *(has-ü vüzera)*. Cînd au văzut că este potrivită întoarcerea craiului din Ungaria de mijloc, Thököli Imre, împreună cu padişahul la Istanbul, primul căpitan Sapanoş Mihal a fost trimis iarăşi la Timişoara cu 500 de oameni ai săi.

<Sultanul, rămas timp de nouă zile în şesul Belgradului, a avut grijă de muniţiile, proviziile şi plata soldelor, în două cîştiuri, pentru cetăţile şi pălăncile de pe ţărmurile Dunării. Se acordă o atenţie deosebită întăririi cetăţii Belgrad>.

Pe de altă parte, după ce a lăsat la paza acestei cetăţi, pînă la 26 (I,305)
octombrie *(Kasım)*, pe chehaiaua de defterdari Mahmud aga, cu spahiii de zeamete ale provinciei Anatolia, şi pe valiul Silistrei, Hazinedar Ibrahim paşa, cu cetele de iörüci, în a 14-a zi a acestei luni (rebi I 1109) [269], luni, s-a întors cu toată ordia sa spre Istanbul.

<Trimiterea de firmane pentru recrutări de oşti în vederea expediţiei din anul viitor împotriva Ungariei ; beilerbeiul de Oceakov, hazinedar Ibrahim paşa, trebuia să aducă 3 800 de ostaşi de pe ţărmurile Dunării, plata întreţinerii lor urmînd să fie suportată de principate *(beylık)*>.

---

[266] 18 septembrie 1697.

[267] 20 septembrie 1697.

[268] 25 septembrie 1697.

[269] 30 septembrie 1698 ; în text se dă corespondentul de 20 septembrie *(Eylûl)*, după calendarul administrativ (stil vechi).

255 v.

(I,308) APARIŢIA UNOR TULBURĂRI ÎN ŢĂRILE LEŞEŞTI

<După moartea regelui Ioan al III-lea Sobieski (1673—1696) urmează la domnie fiul său mai mare, Iacob, care, nefiind recunoscut de panii poloni, trimite pe ascuns un om la Hanzade Gazi Ghirai sultan din ţinutul Bugeac, obţinînd promisiuni de ajutor din partea hanatului Crimeei pentru recunoaşterea sa. Întrevederea boierilor săi cu Gazi Ghirai în apropiere de cetatea Oceakov. Promisiuni făcute turcilor pentru plata unui tribut>.

(I,309) Potrivit cu promisiunea dată, Gazi Ghirai, cu 20 000 de tătari sub comanda sa, s-a pus în mişcare şi a venit în Moldova. După ce a luat din Iaşi soldele cetăţii Cameniţa, a înaintat, ajungînd la Kapaklî-Ceşme, la cale de şase ceasuri mai încolo de apa Nistrului *(Turla)*...

256 r. (I,311—312) <După moartea beilerbeiului de Bosnia, Mehmed paşa, prinţul Eugeniu de Savoia ocupă oraşul *Bosna-Sarai*. Se emit firmane pentru pornirea unei expediţii, sub comanda lui Daltaban Mustafa paşa>.

(I, 313) Cu această poruncă a fost adusă lui Mustafa Daltaban paşa şi o blană de samur, de către chehaiaua de capugii Ali aga. În acelaşi timp un alt firman urgent a fost trimis, cu spătarul Kalfa Hüsein aga, lui Abdi paşa, beilerbei de Rumelia, prin care i se cerea să iasă din Timişoara cu oştile de poartă, oastea ţinutului său şi cu pedestraşii folosiţi ca lefegii ai beilicului şi cu toţii împreună să înainteze în Bosnia...

<Înşirarea tuturor comandanţilor turci care vor participa la această expediţie>.

... Capugibaşî Baltagi Ibrahim aga, după ce a ales 4 000 de ostaşi din forţele Bugeacului, a fost trimis în Crimeea, la măria sa hanul, spre a merge în Bosnia...

(I,315) <Trecerea localităţilor Ienipalanca şi Panciova în mîinile austriecilor>.

... <Trimiterea unor firmane> ca beilerbeiul de Oceakov, Hazinedar
(I,316) Ibrahim paşa, sangeacbeiul de Avlonia, Kaplan Paşaoğlu, Zeynel paşa şi sangeacbeiul de Ilbasan, Arnavud Ali paşa, să ajungă cu oştile lor o zi mai devreme la Timişoara. Afară de aceştia, au fost trimişi la cetatea Cameniţa, pentru paza pe un an şi cu bani peşin, 800 de spahii silahdari serdenghecidii, recrutaţi din Dobrogea, 500 de ieniceri veterani, aleşi din Istanbul, un hasekiu, 200 de călăreţi, precum şi oşteni dintre beşlii. Acestora, care urmau să fie întreţinuţi de beilic şi să ierneze în Ţara Românească, li s-au mai adăugat 500 de călăreţi curuţi.

257 r. (I,317—318) <Unele măsuri de apărare faţă de haiducii de la malurile Dunării. Sosirea unor ştiri de la serhatul Bosniei, care arătau acţiunile austriecilor la cetăţile Doboy, Brod, Esseg etc.>.

(I,319) ... Afară de aceasta, un curuţ, sosit din Belgrad, înştiinţa că zahereaua Timişoarei a fost luată şi transportată din Belgrad de către Abdi paşa, beilerbei de Rumelia.

(I,320) ... PRĂDAREA PĂMÎNTURILOR DUŞMANE DE CĂTRE ORDIA TĂTĂREASCĂ

În cursul iernii, Hanzade Ghirai şi Maksut Ghirai sultan, cu o ordie tătară de 30 000 de oameni, după cum au fost însărcinaţi au luat din Moldova zahereaua şi soldele cetăţii Cameniţa şi au trecut apa Nistrului

la cale de două ceasuri mai încoace de cetatea Camenița. Apoi, ajungînd teferi și sănătoși la fortăreața de mai sus, au predat materialele...

<Incursiuni de jaf în Polonia pînă la palanca *Zapolata*>.

Sultanii de mai sus au rămas aici cu poverile, iar ostașii lor au fost trimiși, sub comanda lui Ceavul Mîrza, pentru incursiuni de pradă *(çapul)*. Ei au prădat toate satele din apropiere de varoșul orașului îngrijit Colomea, din jurul munților Transilvaniei, încăpînd în mîinile lor 20 000 de prizonieri, prăzi și animale nenumărate. Casele și pomii fructiferi au fost arși... La întoarcerea spre Zapolata, după o luptă, au luat în robie populația și de acolo sătui și <plini de> pradă, au coborît din partea superioară a apelor Prut și Nistru în Bugeac, iar de aici s-au întors în Crimeea.

<Toate acestea au fost făcute cunoscute printr-un raport de către Abdurrahman aga, care 257 v.
afirma că pînă atunci pînă aproape de orașul Colomea nu călcase picior de turc. Situația din (I,321)
Ucraina, unde se ciocneau interesele rușilor, tătarilor și cazacilor zaporojeni ai hatmanului (I,323)
Mazepa. Pedepsirea triburilor turcmene și curde ; măsuri pentru ajutorarea forțelor lui Șamhal
han. Versiunea turcă a tratatului de pace între Austria și Franța>. (I,324–329)

258 v.

SOSIREA HANULUI CRIMEEI ÎN CAPITALA ÎMPĂRĂTEASCĂ (I,330)

Cînd hanul Crimeei, Hagi Selim Ghirai, venise mai înainte în capitala împărăției, fuseseră luate multe hotărîri importante. De aceea, acum i s-a trimis iarăși un firman ca să vină <la Istanbul>. Scrisorile sosite astăzi de la han ne înștiințau plecarea în Bugeac...

<Sosirea hanului la Adrianopol și primirea lui în conacul deftedarului Ahmed pașa. Naș- 259 r.–v.
terea unui prinț otoman. Sosirea unor știri de la flota împărătească>. (I,332–337)

ÎNCEPEREA TRATATIVELOR DE PACE CU AUSTRIA, POLONIA, VENEȚIA ȘI RUSIA (I,338)

<Întrevederea împuterniciților Angliei, Guillaume Pagett, și al Țărilor de Jos, marchizul de Colliers, cu marele vizir Husein pașa, la Adrianopol ; aceștia s-au oferit ca intermediari pentru curmarea luptelor, împiedicarea vărsării de sînge și încheierea păcii. Din partea turcilor este împuternicit marele dragoman al Divanului împărătesc, Iskerletzade Alexandru [270]. Participarea lui reis efendi, Rami efendi, și a dragomanului Alexandru Mavrocordat la tratativele de pace de la Carlowitz *(Karlofça)*.

PLECAREA SULTANULUI DIN ADRIANOPOL ȘI TRIMITEREA MARELUI VIZIR ÎN EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA UNGARIEI 260 r. (I,347–348)

<Primirea unor știri din partea lui calgai Devlet Ghirai sultan despre intenția regelui (I,349)
polon, Frederic, de a merge asupra Cameniței, concentrarea armatei acestuia la Erstein *(Halinan)* și apropierea cazacilor zaporojeni de Oceakov>.

Potrivit cu aceasta, pentru a-i înspăimînta pe cei doi dușmani, a fost trimis beilerbeiul de Karamania, vizirul Eyüblü Hasan pașa, muhafîz

[270] Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porții (1673–1709) (cf. Nestor Camariano, *Alexandre Mavrocordato, le grand dragoman, son activité diplomatique (1673–1709)*, Thessaloniki, 1970, 107 p. + pl.).

de Babadag, şi afară de oastea sa i s-au mai alăturat 1 700 de bostangii, în timp ce muhafîzul de Bugeac, Hanzade Kaplan Ghirai sultan, a fost trimis la Cameniţa şi a fost înştiinţat să rămînă acolo pentru ajutorarea acestei cetăţi.

361 v.
(I,350) EVENIMENTELE ANULUI 1110 [271]
262 r. ÎNCHEIEREA PĂCII CU AUSTRIA, POLONIA, VENEŢIA ŞI RUSIA
(I,354)

<Întoarcerea marelui vizir şi serdar Hüsein paşa la Belgrad. Rami efendi şi dragomanul Alexandru Mavrocordat îl înştiinţează pe marele vizir de stadiul tratativelor de pace. În textul
(I,355) tratatului *(ahıtname)* încheiat cu Austria figurează următoarea titulatură a sultanului : „stăpîn al Bosniei şi Timişoarei şi Belgradului, precum şi al cetăţilor supuse acestora şi mai cu seamă padişah al Ţării Româneşti şi Moldovei">.

(I,357) ... *Articolul I* : Ţara Transilvaniei, acum în stăpînirea cezarului de mai sus, să fie tot sub stăpînirea şi în posesia sa ; graniţa, începînd din ţara Podoliei şi pînă la capătul Ţării Româneşti, şi aceea ce este între Ţara Românească şi Moldova, să fie ca înainte de acest război, aşa cum era vechea graniţă ; se mărgineşte cu munţi, şi de la capătul Ţării Româneşti şi pînă la apa Mureşului ; de asemenea să fie ca vechea graniţă, mărginită din ambele părţi cu munţi şi de ambele părţi graniţa veche să fie respectată ; nici de o parte şi nici de alta să nu fie nici un fel de pretenţie.

Articolul II : Ţinutul *(eyalet)* Timişoara, supus cetăţii Timişoara, cu toate părţile <comunele> şi apele aparţine stăpînirii înaltului Devlet
262 v. cel veşnic ; graniţa sa, care este din partea Transilvaniei, de la capătul Ţării Româneşti şi pînă la apa Mureşului <se mărgineşte> cu vechea graniţă a Transilvaniei, arătată mai sus, şi graniţa sa din partea Mureşului, apoi hotărnicită cu malurile de dincoace ale rîului Tisa ; <cetăţile> Sebeş şi Lugoj şi Lipova şi Cenad şi Küciük-Kanizse şi Bekey şi Bechicerec şi Ranik, care sînt înăuntrul hotarului de mai sus, după cum s-a explicat, sînt din hotarele Transilvaniei de înainte de acest război. Astfel, tot ce se găseşte pe pămîntul Timişoarei, mărginită cu malurile de dincoace ale apelor Mureş şi Tisa, de azi încolo să nu fie dărîmat de zisul cezar şi *eyaletul* de mai sus să fie îngrijit în întregime ; de azi înainte nici în locurile mai sus-arătate şi nici în apropierea malurilor Mureşului şi Tisei, în locuri mici şi mari, să nu se mai aşeze nimic pe zidurile cetăţilor şi nici să se mai clădească şi tot ce este între apele Mureş şi Tisa, ca mori de apă *(saky-i dolab)* şi locuri de pescuit sau heleştee *(sayd-i mahi)* şi alte avantaje necesare raialelor ambelor părţi, să le folosească aşa cum se cuvine. Celor care vin din locurile supuse mai sus-zisului cezar nemţesc, aflate în partea de sus a apelor mai sus-numite, atît raialelor austriece cît şi altora, cînd vin cu vase încărcate pe apele Mureşului şi Tisei şi pe fluviul Dunărea, după voia lor, la coborîre şi urcare, la sosire şi plecare, la trecere, să nu li se facă nici o piedică, nici o pagubă ; aceştia să vină şi să meargă cu uşurinţă. De asemenea şi vasele de pescari ale raialei din Timişoara şi alte caice ale lor, potrivit cu prietenia, să lucreze fără piedică ; la hotarele unde sînt mori de apă *(değirmen sefineleri)*, trecerea şi traversarea vaselor de negustori, cu ştirea şi înţelegerea celor care sînt zabiţi, nu vor fi împiedicate sau stînjenite, să se aşeze hotar *(sınur)*

[271] 10 iulie 1698 — 28 iunie 1699.

pe locuri şi apa Mureşului fiind un rîu mare, dările pentru drepturile de moară sau alte pretexte să nu fie luate *(taklil)* în seamă *(icra)*. După cum s-a explicat, să nu fie nici un fel de piedici la trecerea vaselor supuse cezarului de mai sus, de asemenea şi insulele aflate în rîurile de mai sus,
care acum sînt sub stăpînirea împăratului de mai sus, să fie în posesia sa, (I,358)
dar raialele din ambele părţi să trăiască în pace, linişte şi prietenie; orice oprimare şi agresiune, precum şi tot ce este contrar păcii să fie oprite prin firmane întărite...

Articolul X: În timpul acestui război, mulţi dintre maghiari şi (I,360)
ardeleni *(Erdillüden)* şi-au întors faţa de la cezar şi au venit la serhatul meu cel victorios.

<Reglementarea situaţiei acestora prin aşezarea lor în anumite locuri şi modul lor de circulaţie>. 263 v.

Copia *(suret)* actului *(temessük)* sigilat, care a fost dat polonului (I,370)
(lehlüye)...

Articolul I: ... După înlăturarea duşmăniei care a existat cu înaltul 264 r.
Devlet, s-a revenit la vechea prietenie, pentru liniştea şi odihna raialelor (I,371)
din ambele părţi.

... Vechea graniţă, care era în vigoare şi de care se ţinea seamă înainte de aceste două războaie, atît ţara Moldovei, cît şi alte locuri din ţările noastre bine păzite să se mărginească cu vechiul hotar al ţărilor leşeşti *(leh)*. De azi înainte, atît de dincolo, cît şi de dincoace, să nu mai fie atacate. Această veche graniţă să fie păzită cu mare cinste şi fără schimbări.

Articolul II: Înainte de acest război, vechea graniţă a ţării Moldovei a fost atacată; acum din cetăţile mari şi mici şi din toate locurile unde sînt oşti polone, <acestea> să fie scoase şi evacuate. Toată ţara Moldovei să fie curăţată şi să fie liniştită, aşa cum era înainte de acest război.

Articolul III: Oastea care se găseşte în cetatea Cameniţa de dincolo de graniţa veche a ţărilor leşeşti, dinainte de cele două războaie, să fie scoasă şi evacuată; în toate cetăţile, şi de azi încolo în Podolia şi în Ucraina, înaltul Devlet să nu aibă nici un amestec. Hatmanul cazacilor din Ucraina, care stă în Moldova, să fie ridicat de acolo. Vechea graniţă între ţările leşeşti şi Moldova să fie fixată şi dacă timpul va permite, pînă la începutul lunii martie evacuarea lor să se înceapă. Şi pe cît este cu putinţă, cu o zi mai devreme, din Moldova, din toate cetăţile şi locurile ei, oastea le-
şească să fie evacuată. (I,372)

Ţara Moldovei să fie curăţată. De asemenea, şi evacuarea cetăţii Cameniţa trebuie să înceapă la începutul lunii martie <1699>.

<Clauza privind evacuarea cetăţii Cameniţa de către turci>.

Articolul IV: Cetele ostăşeşti şi mai cu seamă neamul tătăresc, supus şi altui devlet, nu va mai ataca sub diverse pretexte graniţa şi nu va pricinui pagube <Poloniei şi nici aceasta lor>, nu vor mai lua prizonieri...

Înaltul Devlet va soma şi va cere vizirilor şi beilerbeilor săi, măriei sale hanului tătăresc, lui calgai şi lui nureddin şi altor sultani, precum şi voievodului Moldovei, să se abţină de la serhat.

<Clauze privind relaţiile turco-tătaro-polone>.

Articolul VI : Bugecenii şi alţi tătari, care pe timpul războiului au ieşit din vechile lor sălaşe şi au intrat pe pămîntul Moldovei, potrivit cu
(I,373) vechiul tratat împărătesc, care a fost acordat regelui polon, nu vor da năvală şi nu vor face agresiuni <asupra Poloniei>. Din toate locurile, ciftlicurile şi cîşlalele pe care neamul tătăresc le-a stăpînit în mod samavolnic, abuziv în Moldova, vor fi scoşi <tătarii> şi trimişi să locuiască în vechile lor sălaşe ; ei îşi vor vedea de treburile lor şi nu vor mai supăra pe nimeni.

(I,374) <Clauze comerciale privind Polonia>.

265 r. *Articolul X* : După cum se scrie şi în tratatele *(ahidname)* date de înaintaşi, fiind cu aceeaşi sinceritate, raialele înaltului Devlet, ca şi supuşii altora, totdeauna să fie liniştiţi şi fugarii din Moldova şi Ţara Românească să nu fie primiţi ; dacă unii găsesc adăpost în ţara leşească şi caută să vîre zîzanii şi să facă tulburări, unii ca aceştia să fie predaţi la cerere...

<Clauze privind pe cazaci şi poloni>.

(I,375—377) ... COPIA HÎRTIEI SIGILATE, CU ARTICOLE, CARE A FOST DATĂ PĂRŢII RUSEŞTI...
265 v.

<Reglementarea litigiilor cu Rusia la Carlowitz (22 ianuarie 1699)>.

Volumul al II-lea

(II,3) PUSTIIREA POLONIEI DE CĂTRE OASTEA TĂTĂREASCĂ

Fiul hanului *(hanzade)*, Kaplan Ghirai sultan, după ce a luat din Moldova zahereaua şi soldele cetăţii Cameniţa pentru toamnă *(Kasım devresi)*, le-a predat în bună stare <la Cameniţa>. Apoi, potrivit cu porunca pe care o primise, cu oştile pe care le avea, a intrat în Polonia cu dorinţa de a cerceta locul de concentrare a oştii polone.

<Multe localităţi sînt prădate>.

(II,4) După această izbîndă, s-au întors teferi şi sănătoşi la Cameniţa, unde au făcut un popas de 15 zile. Din pricină că începuse iarna şi pentru că regele Poloniei nu dădea nici un semn de viaţă, s-au pus pe drum şi cu aproape 60 000 de prinşi pe la sfîrşitul lunii au ajuns în Bugeac. După cum s-a arătat mai sus, această incursiune de pradă a fost raportată de Kaplan Ghirai la Poartă.

226 v. <Pustiirea ţinuturilor veneţiene de către valiul Bosniei, Mustafa paşa ; Selim Ghirai,
(II,9) fiind bolnav şi bătrîn, renunţă la domnie ; întronarea lui Devlet Ghirai>.

SCHIMBĂRI ÎN IERARHIA PORŢII

În a 17-a zi a acestei luni (regeb 1110) [272], zi de sîmbătă, Daltaban Mustafa paşa, mazilit din Bosnia, a fost numit valiu de Rakka..., iar muhafîzul de Bagdad, vizirul Cerchez Iusuf paşa, valiu al Oceakovului... ;

[272] 28 februarie 1699.

lui Cetrefilzade Iusuf paşa, mazilit din Timişoara, i s-a dat provincia Diarbekir...

<Ceremonia primirii hanului tătar Devlet Ghirai la Poartă. Drumul de întoarcere, pe Dunăre, prin Rusciuk, la 1 mai 1699, a ambasadorului *(balyos)* Angliei, care mijlocise tratativele de la Carlowitz şi iernase la Belgrad>. 268 r. (II,17) (II,19)

EVENIMENTELE ANULUI 1111 [273] (II,22)

<Prezenţa sultanului la Adrianopol pentru primirea unui sol persan şi întoarcerea sa la Istanbul>. 268 v.

Sangeacbeiul de Avlonia, Zeynel paşa, fiul răposatului arnăut Kaplan paşa, care a rămas vara trecută la paza şi apărarea Timişoarei, a murit acolo. Din această cauză, în locul rămas liber, a fost numit fratele său mai mic, Hüsein bei. (II,23)

<Este respins de populaţie, care avusese de suferit de pe urma tatălui şi a fratelui său. Pînă la urmă în Avlonia a fost numit Hudaverdi paşa, sangeacbei de Ianina.

Sosirea unui sol rus la Poartă. Descrierea călătoriei acestuia de la Azov la Istanbul şi ceremonia primirii lui>. (269 r. (II,25)

În a 28-a zi a lunii (rebi I 1111) [274], într-o zi de miercuri, a avut loc o eclipsă de lună... (II,26)

Potrivit cu ultima înţelegere <la Carlowitz>, Cameniţa, luată de la padişah, fusese lăsată Poloniei. Pentru evacuarea şi predarea acestei cetăţi polonilor, a fost dată porunca necesară muhafîzului vizir Kahraman paşa. Această poruncă odată sosită la cetate, Kahraman paşa a scos toate tunurile, muniţiile şi materialele ce se găseau în această fortăreaţă; scoţînd şi pe păzitorii cetăţii cu familiile lor, cu tot, a predat polonilor cheile cetăţii. Înainte de plecarea din Cameniţa, oştile noastre au luat de acolo tot ce aveau: merinde, avuţie, vite, pînă şi dulapurile, uşile şi ferestrele caselor au fost scoase şi încărcate în harabale. Şi aşa, cînd cei <ce plecau> din Cameniţa au pornit direct spre graniţa Moldovei, a avut loc o eclipsă de soare. Această întîmplare, sau fenomen, a avut o înrîurire atît de mare asupra călătorilor, încît nu se poate explica. Ţipetele şi plînsetele femeilor şi copiilor aminteau parcă de o caravană la judecata de apoi. Cu ţipete, vaiete şi suspine, drumeţii au coborît pe malul Nistrului, pînă la palanca Zwániec *(Isvance)* din faţa Hotinului. Aici, după ce a fost aşezat un pod de vase *(tonbaz)* peste fluviu, au trecut dincolo, pe pămîntul Moldovei, şi au venit la cetatea Hotin *(Hotun)*. După aceasta, Kahraman paşa a împărţit oastea locală şi cea de poartă, tunurile şi muniţiile. O parte a fost trimisă la o cetate nouă de pe ţărmurile Crimeei, alta la Bender şi restul la cetatea Akkerman. Şi aşa, el a îndeplinit porunca primită.

<Sosirea şi ceremonia primirii unor soli austrieci şi veneţieni la Poartă>. 269 v. (II,27—33)

EVENIMENTELE ANULUI 1112 [275] 270 r.

<Primirea unui sol rus la Poartă. Schimbări în ierarhia Porţii. Întoarcerea solului austriac>. (II,37—41)

---

[273] 29 iunie 1699—17 iunie 1700.
[274] 23 septembrie 1699.
[275] 18 iunie 1700—7 iunie 1701.

270 v. (II,42) ... În a 13-a zi a lunii (ğemazi I 1112)[276], într-o zi de marţi, domnul Moldovei, Nicolai bei[277], fiind mazilit, a fost adus la domnie unul cu numele de Constantin[278]. Potrivit cu ceremonialul Porţii, după ce a fost îmbrăcat cu cucă *(kuka)* şi împodobit cu sorguci *(süpürge)*, a fost onorat *(onur)* să se închine la picioarele înaltului tron de la *arzodasî*.

276 r. (II,80–81)

EVENIMENTELE ANULUI 1113[279]

<Sosirea şi primirea unui ambasador al Rusiei>.

(II,82)

PEDEPSIREA LUI GAZI GHIRAI

Pe cînd erau în curs tratativele cu Polonia, a fost pusă şi condiţia ca tătarii nogai, care locuiau în ţinutul lui Hasan paşa[280] din Bugeac şi apoi, cu timpul, se întinseseră pe pămînturile Moldovei şi în Polonia, să fie scoşi de aici şi aşezaţi dincolo de apa Oceakovului, pe pămînturile Crimeei. Dar Gazi Ghirai, fratele hanului Crimeei, care de doi ani se găsea între nogai, n-a ţinut seamă de poruncile împărăţiei trimise în acest sens.

(II,86) <Chemat la Poartă chipurile să fie numit han al Crimeei, a fost închis>.

În a 11-a zi a lunii (ğemazi I 1113)[281], marele imbrohor Kîblelizade Ali bei s-a întors din Crimeea. Acesta a făcut cunoscut că l-a găsit pe hanul Crimeei la Akkerman şi după ce l-a îmbrăcat cu blană şi l-a încins cu sabia trimisă de padişah, l-a împăcat cu nogaii adunaţi în Bugeac.

<Relaţiile tătarilor cu Polonia şi Rusia>.

281 r. (II,116)

EVENIMENTELE ANULUI 1114[282]

(II,118) <Mazilirea marelui vizir Hüsein paşa şi trimiterea sigiliului viziral lui Daltaban Mustafa paşa. Pregătiri pentru primirea unui sol rus>.

(II,119)

AVANSĂRI ŞI SCHIMBĂRI ÎN IERARHIA ÎMPĂRĂŢIEI

<La 4 august 1702 are loc căftănirea marelui vizir nou numit; beilerbeiul de Ineu, vistiernicul *(hazinedar)* Ibrahim paşa, a fost adus la beilerbeilicul Rumeliei, iar în locul acestuia a fost numit vizirul Kandilgi Husein paşa; ghedukli muteferrika Mustafa aga a fost numit la beilicul sangeacului Kostendil.

(II,121) Spre a continua pacea şi a întări prietenia între cele două împărăţii, la 21 septembrie *(1 receb)* a fost primit *Petrus Androvici Tolstoi*[283], ambasador extraordinar al ţarului Petru I>.

---

[276] 26 octombrie 1700.

[277] Ms. Manissa: *Nikolas Voda*; de fapt Antioh Cantemir (1695–1700).

[278] Constantin Duca (1700–1703).

[279] 8 iunie 1701 — 27 mai 1702.

[280] În text: *Hasan paşa ilinde* (recte Halil paşa).

[281] 14 octombrie 1701.

[282] 28 mai 1702 — 16 mai 1703.

[283] Contele Petr Andreievici Tolstoi (1645–1729).

MAZILIREA LUI DEVLET GHIRAI ŞI NUMIREA LUI HAGI SELIM GHIRAI A PATRA OARĂ LA HANATUL CRIMEEI (II,122–123)

<Întărirea cetăţii Azov, cedată Rusiei, şi pregătirile ruşilor pentru ocuparea Crimeei, în
ciuda tratatului de pace. Scrisoarea de protest a hanului Devlet Ghirai către noul mare vizir 282 r.
Daltaban paşa faţă de acţiunile ruşilor în Ucraina, contrare tratatului de pace de la Carlowitz, (II,124)
unde n-a fost chemat nici „măcar un tătar chior">.

De aceea au fost trimise, în taină, scrisori de aţîţare atît hanului, cît şi căpeteniilor tătare. Marele vizir, în scrisorile sale, dezvăluia ţelurile Porţii de a întreprinde o expediţie împotriva Rusiei, după concentrarea oştii la Bender, în Moldova, pornindu-se împotriva Poloniei şi de acolo urmînd să intre pe pămînturile ruseşti ; apoi vizirul mai spunea : „şi voi să vă pregătiţi potrivit cu aceasta, tătarii din Crimeea şi marii *(Ulu)* nogai şi cei din Bugeac să vă uniţi".

<Marele muftiu şi reis-ul efendi Rami Mehmed, socotind că pregătirile tainice ale marelui vizir sînt pentru aţîţarea „acelui tătar" şi nefiind de acord cu acestea, obţin de la sultan mazilirea lui Devlet Ghirai>.

Dar Devlet Ghirai, mazilit din Crimeea, întocmi împreună cu căpe- (II,125)
teniile tătare un raport şi îl trimise la Adrianopol, spre a atrage atenţia
sultanului asupra pregătirilor ruseşti contrare păcii. Potrivit cu aceasta,
trimise pe mîrzacii nogai, surghiuniţi în Crimeea, cu 5 000 de ostaşi tătari (II,126)
din Crimeea, sub comanda fratelui său, calgai Saadet Ghirai, în Bugeac. Aceştia, după ce plecară din istmul Perekop *(Orkapı)* şi traversară apa Oceakov, mai sus de fortăreaţa Toğan, cu caicele cazacilor *potkali*, coborîră prin trecătoarea *Koyun geçidi* a rîului Bug *(Aksu)*. Apoi, prin ghecetul Moianka, între Akkerman şi Bender, intrară pe pămînturile din Bugeac. Îndată ce se adunară toţi tătarii din Bugeac, ca şi mai înainte, hotărîră împreună supunerea şi ascultarea lor faţă de osmanlîi. În raport se mai arăta călcarea a 12 sate, între cetăţile Chilia şi Ismail, luarea în captivitate a populaţiei lor, prădarea avuţiei şi animalelor acestora ; <aceştia> i-au jefuit şi pe musulmanii întîlniţi, au pus mîna pe lucrurile lor, le-au necinstit femeile şi nu s-au dat în lături nici de la fetiţele mici. Cu prilejul aceastor întîmplări, au ieşit la iveală adevăratele ţeluri ale nogailor şi tătarilor din Bugeac. Pe de altă parte, numărul tîlharilor *(eşkıya)* tătari adunaţi în Bugeac în scurt timp a depăşit cifra de 10 000.

<Intenţiile lor de a se întinde cît mai mult pe malurile Dunării, de a trece în Rumelia şi a o călca pînă la Istanbul, de a-i nimici pe dregătorii şi demnitarii otomani, de a-i ruina şi a le necinsti familiile>.

În faţa unei astfel de situaţii, Saadet Ghirai îndată se pregăti şi în trei zile ajunse în Bugeac pe lîngă aceştia <de unde, deşi Devlet Ghirai fusese mazilit, le chemă pe căpeteniile tătare>. Devlet Ghirai, cu aproape 500 de oameni, veni la Perekop <unde cu supuşii săi protestă împotriva mazilirii sale de către Poartă> şi făcu cunoscut că îşi menţine mai departe
unirea cu nogaii din Bugeac, dar că pe cei care nu vor veni <sub steagul (II,127)
său> îi va spînzura în faţa porţilor lor.

<În raport se arăta că s-au făcut mari pregătiri împotriva Rusiei, dar cu învoirea marelui vizir>.

Amenințat de sultan, față de toate acestea, bietul neghiob tîmpit *(ahmak)* de Daltaban a făcut o adunare cu demnitarii împărăției la conacul său, unde s-a hotărît ca beilerbeiul de Oceakov, vizirul Cerchez Iusuf pașa, care se găsea la paza Babadagului, să treacă imediat Dunărea pentru apărarea cetății Ismail. De asemenea, au obligat toate forțele din Oceakov și din Rumelia să se adune în cel mai scurt timp, sub comanda vizirului Iusuf pașa, în cetatea Ismail, spre a împiedica pe tătari să prade și să ruineze țărmurile Dunării. În legătură cu aceste hotărîri au fost trimise porunci vizirale *(buyruklar)* în partea dreaptă ‹a Rumeliei›, prin chehaiaua de capugii Veli aga, și în cea stîngă, prin micul imbrohor Selim aga. Potrivit cu porunca primită, vizirul Cerchez Iusuf pașa, ridicîndu-se din Babadag, a venit la Tulcea pe malul Dunării. Dintr-un loc de aici unde fluviul se desparte în două brațe, de la Gîrla *(Kırla)* a trecut în partea de dincolo și apoi de pe malul fluviului a descins la Ismail. Aici, în fața tîrgului, a așezat, de la un rîu la altul, șarampoaie, iar spatele a fost împrejmuit cu un șanț ; a făcut adăposturi în locurile potrivite și din loc în loc a poruncit să se facă redute, pe care a instalat cele 25 de tunuri șahi, aduse cu el. În scrisoarea trimisă la Adrianopol înștiințase să i se trimită oaste pedestră. Potrivit cu această ‹cerere›, au fost trimiși acolo, din Istanbul, pe uscat, zagragibașî Osman aga cu 16 companii, 2 000 de ieniceri, serdenghecidii, dintre călăreți, spahii și silahdari angajați cu cîte 4 aspri, cei cu solde mărite *(terakkili)* din Adrianopol, iar cu șăicile de pe Marea Neagră 300 de galioane *(kalyon)* de levinți, pe calea mării, la cetatea Oceakov. De asemenea s-a văzut de aproape tot ce este necesar cetăților Chilia, Akkerman, Bender și Oceakov. Spre o bună pază a tunurilor și spre a întîmpina atacul tătarilor, au luat măsuri de apărare și siguranță în împrejurimile cetăților. Vizirul Iusuf pașa l-a trimis pe chehaiaua sa cu o ceată de călăreți împotriva tătarilor prădalnici. În ciocnirea care a avut loc între cele două părți, tătarii au suferit înfrîngere, murind unul de la osmanlîi și cam 30 de la tătari. După această luptă, forțele noastre unite s-au întors
(II,128) la locurile lor. Capugibașî, trimis cu un firman pentru ridicarea lui Devlet Ghirai, a fost oprit de tătari, care după ce îi luară din mîini hrisovul *(hatt)*, îl dezbrăcară pînă la izmene și apoi îl întoarseră ‹din drum›. Saadet Ghirai îi spuse anume acestui capugibașî : „Noi sîntem mulțumiți de hanul nostru, dacă cineva mai vine la hanat îl vom ucide". Apoi mai adăugă : „Chiar dacă ar veni tatăl meu Selim Ghirai, tot l-aș omorî fără milă". Toate acestea le arătă și în raportul pe care l-a trimis ‹Porții›. Muhafîzul de Oceakov, Keçi Mehmed pașa, nu găsi altă cale pentru ‹a veni în ajutorul› acestui capugibașî și al oamenilor săi ajunși în acest hal, decît să-i îmbrace și să-i expedieze la Adrianopol. După aceasta, s-a observat plecarea tătarilor din împrejurimile Ismailului direct spre Reni *(Tomarova)*, Kartal și Prut. Semnalîndu-se că aceștia vor ataca pămînturile Țării Românești și Moldovei, spre a apăra țările beilor de aici, și spre a păzi granițele, au intrat mulți ‹oameni› sub porunca lui Iusuf pașa.

‹Rușii caută să profite de răscoala tătarilor — spune autorul — și Poarta își concentrează forțele la Sinop și Trapezunt›.

282 v. Slavă lui Allah că în această iarnă Dunărea n-a înghețat și astfel a fost împiedicată îndeplinirea planurilor tătărești. Pe de altă parte, potrivit cu răscoala tătarilor împotriva poruncii sultanului *(huruc ale'*

s-sultan hükmüne), au fost răspîndite sentinţe *(fetva)* pentru ca tătarii să fie ucişi ca nişte duşmani, deşi sînt musulmani.

<Poarta cere mazilirea lui Devlet Ghirai şi Saadet Ghirai, capii răutăţilor, şi aducerea lui Selim Ghirai la hanat ; omorîrea marelui vizir Mustafa paşa, care deschisese calea agresiunii tătăreşti.

În urma celor întîmplate, mulţi dintre tătari au rămas pe gînduri de ceea ce putea să urmeze. În acest timp, noul calgai Gazi Ghirai şi nureddin sultan Kaplan Ghirai, şi în urma lor hanul Hagi Selim Ghirai, cu aproape 1 000 de oşteni tătari, veniră în tîrgul Ismail, unde se uniră cu vizirul Cerchez Iusuf paşa. Aceştia adresară scrisori căpeteniilor tătarilor din Crimeea, nogailor şi celor din Bugeac, cerîndu-le supunere faţă de padişah.

<Răspunsurile primite de la tătarii din Crimeea, care arată supunere faţă de hanul Hagi Selim Ghirai, aruncînd vina pe cei doi fraţi răzvrătiţi>.

În timp ce în răspunsul venit din Bugeac se înştiinţa : „Chiar mai înainte noi am vrut să venim la poruncă, dar am nimerit în cercul lui calgai sultan, care în fruntea fiecăror 10 ostaşi de-ai noştri a pus cîte un caporal *(onbaş)* ; iar celor care au dorit să treacă de partea osmanlîilor le-a luat din mîini avuţiile, zaherelele, apoi le-a ţinut sub teroare, în diverse chipuri, familiile, iar pe cei pe care i-a prins, nu s-a dat în lături să-i omoare ; de aceea am întîrziat să intrăm în slujba osmanlîilor". La apropierea noului han al Crimeei, în timp ce Devlet Ghirai rămăsese singur în răzvrătirea sa, Saadet Ghirai, pe care îl trimisese în Buceag, se dezgustase de această situaţie. Zicîndu-le răufăcătorilor din jurul său : „tot ceea ce (II,129)
am aşteptat de la Adrianopol, toate au ieşit pe dos, nu ne-a mai rămas nimic de făcut, situaţia noastră este disperată şi halul nostru este de plîns", i-a împins la disperare şi deznădejde. Dacă pînă atunci aceştia scriau cuvinte tari, fără respect şi pline de obrăznicie părinţilor lor, cînd situaţia s-a schimbat au început să scrie scrisori de pocăinţă, regretînd ceea ce făcuseră. Din pricina unor astfel de comportări, nogaii şi tătarii din Bugeac şi-au întors feţele de la aceştia. În primul rînd, fiii triburilor Orak şi Azamet *(oğulları)*, cei mai înaintaţi dintre beii nogailor, au făcut cunoscută supunerea faţă de noul han al Crimeei, după care s-au ridicat şi l-au părăsit <pe Saadet Ghirai>. După aceştia şi alţi bei şi mîrzaci s-au despărţit de el. În faţa acestei situaţii, Saadet Ghirai... porunci slugilor rămase pe lîngă el să potcovească caii şi să pregătească merinde pentru drum. După aceste pregătiri se retrase pe pămînturile căzăceşti, dar negăsind aici linişte şi siguranţă, după puţin timp a fugit pe pămînturile Circaziei. Nureddin Kaplan Ghirai, însărcinat cu aproape 1 000 de oşti din Bender ca să-l alunge, cînd află de trecerea lui în ţara cerchezilor *(Cerkezistan)*, renunţă la urmărire, întorcîndu-se. Devlet Ghirai însă, îndată ce a fost înştiinţat de pornirea forţelor otomane asupra sa şi de sosirea tatălui său, făcut din nou han în Bugeac şi de ataşarea tătarilor bugeceni, nu mai avu răbdare, fugi şi el cu aproape 50 de oameni din Perekop în Circazia..

<Uciderea marelui vizir Daltaban Mustafa paşa şi numirea lui Rami Mehmed paşa ca prim sfetnic al sultanului ; schimbări în ierarhia Porţii>. (II,130)

La 1 şevval, vineri (1114) [284], a sosit ştirea că vizirul Spanakci *(Ispanakçi)*, Ismail paşa, mazilit din Kandia, pe cînd pleca spre a lua în primire beilerbeilicul de Ineu, a murit la Tatarpazargic. Spre a nu se împrăştia garda sa, fiul său Burunsuz Mehmed bei, fiind cinstit cu paza Babadagului, a fost trimis îndată acolo...

Vineri, 8 (şevval) [285]... Nişangiul vizir Abdullah paşa a fost adus la caimăcămia de Istanbul, vizirul Helvagi Iusuf paşa, mazilit de acolo, a fost numit la beilerbeilicul de Ineu, iar Ilci Ibrahim paşa la Sofia...

<Naşterea prinţului Ahmed sultan>.

Vineri, 22 (şevval 1114) [286], chehaiaua de capugii Veli aga, trimis la Babadag cu cetele de păzitori, se întoarse la Adrianopol şi se înfăţişă padişahului la Alaykòşkü. El l-a înştiinţat <pe sultan> asupra unor evenimente <şi anume> că hanul Crimeei, Selim Ghirai han, abia sosit la cetatea Ismail, a trimis scrisori pentru adunarea tătarilor din Crimeea. Aceşti bei tătari spunînd : „Oare ce treabă este aceasta să ridicăm armele asupra musulmanilor? Noi sîntem supăraţi de aşa ceva", îşi cereau iertare.

<Sentinţa muftiului din Caffa pentru condamnarea partizanilor lui Devlet Ghirai, părăsirea lui de către tătari şi fuga sa cu 40—50 de oameni în Circazia>.
(II,132)

Nureddin Kaplan Ghirai sultan, cînd află despre aceasta, cu aproape 1 000 de ostaşi din Bender se puse pe urmele acestuia. După aceasta <spune Veli aga>, noul han, Hagi Ghirai sultan, a venit mai întîi la cetatea Chilia şi de acolo a înaintat cu iuţeală spre Crimeea. Apoi, s-a înţeles că Veli aga, după ce a mers încă un conac cu hanul mai sus numit, s-a întors la Adrianopol. Între timp, oştile noastre <turceşti> adunate la gurile Dunări, trecînd în ţinutul Bugeac, au luat în stăpînire satele tătăreşti, curmînd astfel această răscoală. Pentru acest serviciu important făcut de Veli aga, el a fost cinstit cu o blană de samur, care i-a încîntat inima.

283 r. <Abuzurile lui Boşnak Kuşci Mustafa, viceguvernator în sangiacul Herţegovina, au
(II,134) împins la răscoală populaţia, care l-a ucis pe guvernator, pe fiul său şi pe oamenii lor>.

Odată sosită această ştire la Adrianopol, se dădu lui Dizdaroğlu Ahmed paşa, mazilit din Ineu, cîrmuirea şi oblăduirea sangeacului de mai sus.

(II,135)

EVENIMENTELE ANULUI 1115 [287]

283 v. <Construirea unei fortăreţe noi, Yeni-Kale, lîngă cetatea Kerci, de lîngă Marea de Azov.
(II,136) Situaţia din Marea Neagră ; construirea unei flote ruseşti în Marea de Azov>.

În a 11-a zi a lunii (safer 1115) [288], luni, <numiri şi avansări în ierarhia Porţii>.

---

[284] 18 februarie 1703.
[285] 25 februarie 1703.
[286] 11 martie 1703.
[287] 17 mai 1703 — 5 mai 1704.
[288] 26 iunie 1703.

Spre a cerceta unele fapte ale domniei Țării Românești *(Eflak beyliğı)*, voievodul acestei țări, Constantin ‹Brîncoveanu›, a fost adus la Adrianopol de către micul imbrohor Selim aga. După ce au fost discutate la înalta Poartă treburile acestui principat *(beylik)*, în ziua următoare voievodul a fost poftit la divan. După ce a fost îmbrăcat cu cabaniță, căptușită cu blană de samur, și cucă, împodobită cu sorguçi *(süpürge)*, potrivit cu obiceiul, a fost luat de la spatele vizirilor și dus la arzodasî, unde ‹domnul român› s-a închinat la înaltul tron. Apoi, padișahul nostru [289] a îngăduit lui Constantin voievod să se întoarcă în țara sa. (II,137)

IZBUCNIREA RĂSCOALEI CĂRTURARILOR ȘI A OȘTII DIN ISTANBUL

Iureș asupra Adrianopolului. Detronarea sultanului Mustafa al II-lea și întronarea fratelui său Ahmed al III-lea. Mazilirea, surghiunirea și uciderea marelui muftiu Feizullah efendi. Întoarcerea noului împărat la Istanbul. Recrutări de oști de către sultanul Mustafa al II-lea, invitarea oștii de a depune jurămînt ... (II,140—170) 285 r. (II,171—174)

‹Emiterea unui firman din Adrianopol pentru recrutarea de pedestrași, călăreți și levinți›.

Înainte de această răscoală, au fost trimise firmane prin capugibașîii Porții ca beilerbeiul Rumeliei, Hazinedar Ibrahim pașa, să vină cu oștile la Adrianopol, pentru paza Bugeacului, cu toate forțele sale permanente și cu oastea Rumeliei ...

‹Aducerea lui Rami Mehmed pașa la comanda armatei›.

În a 21-a zi (ğemazi I 1115) [290], într-o zi de miercuri, marele amiral *(kapudan-ı derya)* Așçi Mehmed pașa s-a întors teafăr și sănătos la Istanbul din expediția pe Marea Neagră, împreună cu galioanele beilicului și cu flota împărăției. (II,201)

(II,202)

‹Ceremonia primirii și căftănirii lui›.

‹Scrisoarea *(ılam)* hanului Crimeei, Hagi Selim Ghirai, din 2 martie 1704, despre violarea păcii de către „ghiaurul moscovit" ; numirea vizirului Firari Seid Hasan pașa în Rumelia și ca serdar la Oceakov, cu oastea sa de poartă și cu oștile ținutului său›. 285 v. (II,211)

De asemenea, s-a dat firman și beilerbeiului de Oceakov, vizirul Cerchez Iusuf pașa, să păzească cu oastea sa de poartă și cu oștile ținutului său țărmurile Mării Negre, reparînd vechile cetăți și întărindu-le cu cîte 50 de paznici, cu levinți și fregate ; i s-au mai trimis ilustre porunci ca, pînă la sosirea serdarului Hasan pașa, Iusuf pașa să iasă din cîșlaua Babadagului și să facă o adunare. S-a mai hotărît ca pe lîngă aceasta să se trimită 50 de odăi de ieniceri. De asemenea, și al doilea vizir Küciük Osman pașa, al doilea amiral *(kapudan)*, a fost însărcinat cu paza Mării Negre, dîndu-i-se 17 vase *(çekdiri)* și 19 galioane ale miriei, cu căpitanii lor cu tot. (II,212)

... ‹La 19 martie 1704›, sosi la Poarta împărătească știrea că unul dintre fiii fostului principe *(kıral)* al Transilvaniei, care era Rákóczyoğlu [291], adunase pe lîngă el aproape 60 000 de ostași dintre maghiari și alți ghiauri 296 r.

[289] Domnea încă Mustafa al III-lea.
[290] 2 octombrie 1703.
[291] Francisc Rákóczy al II-lea, principe al Transilvaniei (1704—1711).

nemulţumiţi de la serhat; apoi, cu prilejul unei răzvrătiri din Polonia, a dat năvală cu oastea sa asupra Austriei, a ocupat Transilvania şi cea mai mare parte din Ungaria de mijloc. La sosirea acestei ştiri la Poarta împărăţiei, au fost trimişi 500 de ostaşi *(nefer)* ieniceri la paza Belgradului şi a Timişoarei.

<La 14 aprilie mubaşirul Husein bei aduce tributul din Egipt şi îl varsă la vistieria împărăţiei. Schimbări de funcţii>.

296 r. (II,213) Muhafîzul de Niş, Tellak Ali paşa, a fost trimis iarăşi cu rang de vizir la paza Timişoarei.

EVENIMENTELE ANULUI 1116[292]

<Numiri şi maziliri în ierarhia Porţii; trimiterea flotei în Marea Neagră la 12 mai 1704. Vizirul Helvagi Iusuf aga, mazilit din Timişoara, a fost numit, în locul vizirului Eyûblû Hasan
(II,218) paşa, valiu de Diar-Bekir. Alte schimbări în ierarhia Porţii>.

După ce ţinutul Rumelia a fost acordat vizirului Delak Ali paşa, valiu de Timişoara , înaintaşul acestuia, Firari Hasan paşa, a fost numit la paza Belgradului, iar predecesorul acestuia, Ceauşzade Ciakîrgi Hasan paşa, a fost numit la paza Timişoarei. Marele vizir Kalailî Koz Ahmed paşa a fost mazilit şi surghiunit ...

297 r.
EVENIMENTELE ANULUI 1117 [293]
(II,220)
MĂRIREA, REPARAREA ŞI RESTAURAREA CETĂŢII BENDER

<Lupta polonilor împotriva noului lor rege, Iacob, şi pregătirile ruşilor pentru ocuparea cetăţii Cameniţa>.

.. Spre a nu lipsi părţile Mării Negre şi ale Oceakovului de oşti, potrivit cu arzul lui Meveli Mustafa aga, la 1 muharren (1117) [294], vizirul Cerchez Iusuf paşa, beilerbei de Oceakov, de la paza Babadagului a fost numit serasker în acele părţi. Apoi a mers cu oastea sa de poartă, cu oştile ţinutului său şi cu cele ale Rumeliei pentru a mări şi a repara cetatea Bender. Potrivit cu un hatt-i humaiun, el trebuia să apere acele părţi de apariţia duşmanului. În caz că moscovitul ar merge asupra Cameniţei, atunci împreună cu hanul Crimeei, Gazi Ghirai han, şi cu oastea tătărească să-l
(II,221) ajute pe leah. De asemenea o flotă împărătească a fost numită pentru Marea Neagră. De aceea, în a 20-a zi a lunii de mai sus [295], zi de joi, a avut loc ceremonia ieşirii capudanului Firenk Abdurrahman paşa, cu 19 vase *(cekdiri)* şi 10 galioane, din arsenalul amiralităţii ... şi la 24 ale lunii (18 mai), duminică, a pornit din Beşiktaş spre Marea Neagră ...

<Numiri şi avansări în ierarhia Porţii, la 10 februarie 1706>.

(II,227) Vizirul Ceauşzade Ciakîrgi Hasan paşa a fost numit la Belgrad, iar vizirul Cerchez Iusuf paşa la Bender, cu oastea ţinutului Silistra, <iar apoi la reparea cetăţii Oceakov>; vizirului Kîptî Ali paşa, ridicat din bostan-
297 v. gibaşî, care a fost trei zile caimacam de Adrianopol, pe timpul detronării

[292] 6 mai 1704 — 24 aprilie 1705.
[293] 25 aprilie 1705 — 14 aprilie 1706.
[294] 25 aprilie 1705; în text se dă data de 14 aprilie.
[295] 14 mai 1705.

sultanului Mustafa, i s-a acordat ţinutul *(eyalet)* Timişoara [296], iar înaintaşul său Delak Ali paşa a fost numit beilerbei de Egipt.

<La 3 mai 1706 (1118, muharrem 19), marele vizir Baltagi Mehmed paşa a fost mazilit (II,228)
şi înlocuit cu Ciorlu Ali paşa ; alte schimbări>. (II, 229)

... Numan paşa a fost numit, iarăşi, la Kandia, Hazinedar Ibrahim paşa la Eubeea *(Eğriboz)*, în timp ce vizirul Ceauşzade Ciakîrgi Hasan paşa a fost cu putinţă să rămînă iarăşi la Belgrad, iar vizirul Cerchez Iusuf paşa să fie la Bender cu beilicul Silistrei ...

La 7 mai 1706 (23 muharrem 1118) <trimiterea unei scrisori speciale la hanul Crimeei pentru expedierea flotei împărăteşti pe Marea Neagră> ; ... la 16 mai, sîmbătă, după ceremonialul de la Yalî-Köşkü care a avut loc în faţa padişahului şi a marelui vizir, toate vasele *(baştarde)*, 17 *çektiri* şi 4 galioane au trecut sub comanda marelui amiral Veli paşa şi au pornit pe Marea Neagră spre locul de destinaţie.

La 4 septembrie 1706 (25 gemazi I 1118), zi de vineri, s-a întors de (II,231)
pe Marea Neagră flota împărătească cu vizirul Veli paşa, marele amiral.

<Ceremonia primirii lui la Istanbul>.

EVENIMENTELE ANULUI 1119 [297]

299 r.
(II,234)

Între timp, pe la 16 septembrie 1707 (19 gemazi II), s-a răspîndit (II,238)
zvonul despre hăinia, în taină, a voievodului Moldovei, creştinul *(zimmi)* numit Antioh, fiul lui Cantemir [298], care făcuse o înţelegere cu ruşii şi polonii. În locul său a fost numit iarăşi creştinul Mihail [299], care fusese mazilit de la voievodatal Moldovei. În prima zi a lunii regeb (1119)[300], într-o zi de marţi, acesta a fost chemat la Divanul împărătesc, unde potrivit cu obiceiul a fost căftănit *(hilat)*, îmbrăcat cu cabaniţă, căptuşită cu blană de samur şi catifea roşie, cu cucă, împodobită cu sorguci ; apoi, s-a închinat la picioarele înaltului tron, în faţa padişahului, la arzodasî.

EVENIMENTELE ANULUI 1120 [301]

300 r.
(II,243)

<Schimbări în ierarhia Porţii>. (II,245)

În a 25-a zi a lunii regeb, miercuri [302], sosi ştirea despre moartea lui Hazinedar Ibrahim paşa, muhafîz de Belgrad ; în locul său a fost numit muhafîzul de Timişoara, vizirul Kîptî Ali paşa, iar în locul acestuia a fost adus vizirul Ceauşoğlu Ciakîrgi Hasan paşa ... în a 3-a zi a lunii şaban [303].

---

[296] Precizare care lipseşte în ed. I. Parmaksîzoglu a ms. I.K.S.M., Istanbul, fd. E. H. 1413, f. 223 v.

[297] 4 aprilie 1707 — 22 martie 1708.

[298] În text : *Büyük Kantemiroğlu'nun* ; Antioh Cantemir (1705—1707) primeşte firmanul de mazılire la Tighina şi lasă caimacam pe Iordache Ruset ; I. Parmaksızoğlu îl confundă cu Dimitrie Cantemir (II, p. 238, p. 9).

[299] În text : *Mihal* ; Mıhail Racoviţă (1707—1709, a doua oară).

[300] 28 septembrie 1707.

[301] 23 martie 1708— 12 martie 1709.

[302] 10 septembrie 1708.

[303] 18 octombrie 1708.

301 r.—v. ## EVENIMENTELE ANULUI 1121 [304]

(II,252) <La 21 iunie 1709 (12 rebi II) are loc o ceremonie pentru ieșirea flotei pe Marea Neagră; fostul amiral Aşçi Hagi Mehmed pașa a fost trimis cu cinci galioane și patru fregate în Marea Neagră pentru apărarea împotriva rușilor>.

(II,253) ## ÎNFRÎNGEREA CRAIULUI SUEDEZ ŞI ACIUIREA SA ÎN IMPERIUL OTOMAN, LA BENDER

(II,254) <Carol al XII-lea, înfrînt la Poltava de oastea lui Petru I, a fugit cu restul oștii pînă în fața cetății Oceakov. De aici a trecut cu caicele căzăcești rîul Bug *(Aksu)* și a cerut adăpost în Imperiul otoman. Muhafizul cetății, Sarî Abdurrahman pașa, ia măsuri pentru trecerea lor în partea Oceakovului, fiind însă îngrijorat că nu are permisiunea împărăției>.

A făcut cunoscut aceasta și muhafîzului de Bender, vizirul Cerchez Iusuf pașa, care, de asemenea, a înștiințat Poarta împărăției. I s-a trimis firman prin care i se poruncea să se dea din partea miriei, atît lui <Carol al XII-lea>, cît și oștii sale, merinde și băuturi și să se construiască graj-
(II,255) duri *(ahor)* la marginea cetății Bender [305]. Apoi au fost numite și trimise cu cinste și onoruri steaguri împărătești la Bender.

<Se acordă cîte 500 de curuși pe zi pentru întreținerea oștii suedeze>.

În a 4-a zi a lui şaban (1121) [306], zi de marți, a sosit de la Bender solul craiului suedez, care a fost poftit la divanul împărătesc, la ospăț (*ziyafet*); potrivit cu obiceiul, a fost căftănit, apoi mergînd în urma vizirilor, s-a închinat în arzodasî la picioarele înaltului tron, prezentînd scrisoarea de supunere a craiului său. Solul, fără să aștepte mult la Istanbul, a fost întors cu o scrisoare împărătească și trimis la rege cu un cal cu harnașament drept dar.

(II,256) <Poarta îi satisface dorința, trimițînd la Tighina oști pentru paza lui: 1 000 de spahii, 1 000 de silahdari și 1 500 de foști spahii>.

De asemenea, ca loc de iernat *(kışlak)* pentru cei 500 de suedezi din
302 r. oastea craiului suedez, care așteptau lîngă cetatea Bender, și pentru cei 300 de cazaci supuși acestuia, scăpați de urgia țarului, s-au fixat niște sate din Moldova. Dar beiul Moldovei, ghiaurul numit Mihail *(Mihal)* [307] cel afurisit, făcînd binefacere ghiaurilor, care sînt uniți [308], a trimis în taină știri la țarul Moscovei, zicîndu-i că este un bun prilej care nu trebuie pus la îndoială și nu mai trebuie comentat. Acesta <țarul>, a trimis îndată o ceată de ostași însărcinați să vadă și să lovească pregătirile pentru iernare *(kışlakgi)*; apoi, o oaste de diavoli s-a furișat într-o noapte și i-a atacat pe aceștia. Muhafîzul de Bender, Cerchez Iusuf pașa, înștiințat de luarea în robie a suedezilor, trecerea prin sabie a întregii cete căzăcești și despre fuga apropiată a sus-numitului blestemat <Mihail Racoviță> în partea moscovită, a trimis arz la Poarta împărăției. De aceea s-a trimis poruncă *(buyuruldu)*, printr-un om, pentru aducerea imediată a acelui nelegiuit

[304] 13 martie 1709 — 1 martie 1710.
[305] În satul Varnița, la 7 km de Tighina.
[306] 9 octombrie 1709.
[307] Mihail Racoviță.
[308] În text: *Kufran-i nimet.*

la Bender. Trimisul mai fusese avertizat că în caz dacă <voievodul Moldovei> va face opoziţie, să fie prins, legat şi adus. În caz că nu se va opune, de îndată ce va sosi la Poartă trebuie închis. Iusuf paşa mai făcea cunoscut, în acelaşi arz, că dacă acel blestemat nu va fi mazilit şi pedepsit aşa cum merită şi dacă va fi menţinut la locul său, atunci va face hăinii tainice şi răzvrătiri cu ţarul Moscovei. Mihail voievod s-a supus poruncii trimise, venind la Bender, unde îndată a fost închis în cetate.

Atunci a fost dată poruncă de la împărăţie şi a fost trimis capugibaşî Uzun Iusuf paşa, care l-a adus pe afurisitul de mai sus <Mihail Racoviţă> la Poartă, unde a fost închis la Yedikule. Apoi a fost numit ca voievod al Moldovei Nicolae [309], fiul mai mare al marelui dragoman *(baştercüman)* al Divanului împărătesc, Iskerletoğlu Alexandru [310]. În a 8-a zi a lunii de mai sus (şaban 1121) [311], într-o zi de vineri, acesta a fost îmbrăcat în divanul împărătesc, potrivit cu obiceiul, cu o blană de samur, căptuşită cu catifea roşie, cu cucă <împodobită> cu sorguci *(süpürge)*; venind în urma vizirilor <la arzodasî>, s-a închinat la picioarele tronului şi apoi a plecat îndată la locul său de stăpînire.

<Schimbări în ierarhia Porţii>.

După moartea lui Sefer paşa, beilerbei de Bosnia, în locul său a fost numit vizirul Numan paşa, beilerbei de Ağriboz, iar în postul acestu- (II,257)
a vizirul Ceauşoğlu Ciakîrgi Hasan paşa, muhafîz de Timişoara, şi în ocul acestuia <a fost trimis> la Timişoara Boşnak Sarî Mustafa paşa, mutesarrîful sangeacului Ianina.

<La 14 ianuarie 1710 are loc primirea ambasadorului Rusiei la Divan. căftănirea lui şi reînnoirea tratatului de pace *(ahitname)*; se discută situaţia lui Carol al XII-lea la Bender, care la cererea ţarului urma să se întoarcă în ţara sa; drept cheltuieli de drum Poarta îi acordă 1 000 de galbeni, harnaşamente cu diamante şi 30 de cai, trimise cu Kogia Musa aga, numai ca să plece din Bender>.

EVENIMENTELE ANULUI 1122 [312]. 302 v.

(II,257)

Încheierea păcii cu Rusia împiedică ieşirea flotei pe Marea Neagră. (II,258)
Mazilirea marelui vizir Ciorlu Ali paşa şi numirea lui Numan paşa în locul (II,260)
său.

<La 17 iunie 1710, Ciorlu Ali paşa, potrivit cu porunca sultanului, a fost trimis la paza cetăţii Caffa>.

Acesta, după ce a mers cu oastea sa de poartă cea desăvîrşită, a ajuns la cetatea Tulcea, de pe malul Dunării, iar pe cînd trecea această apă spre tîrgul Ismail, a fost ajuns din urmă de capugibaşî Dayîzade Mustafa aga, trimis cu hatt-i şerif de la Poarta împărătească.

<Întors cu suita sa, a fost surghiunit în insula Mitilene; schimbări în ierarhia Porţii:
numirea lui Baltagi Mehmed paşa, beilerbei de Alep, ca mare vizir; întoarcerea flotei amiralului (II,263)
Mehmed paşa din Marea Neagră>.

---

[309] Nicolae Mavrocordat (1709—1710).

[310] Alexandru Mavrocordat.

[311] 13 octombrie 1709.

[312] 2 martie 1710—18 februarie 1711.

303 r. În a 17-a zi a lunii (şaban) [313], zi de sîmbătă, au fost trimişi şi numiţi pentru paza serhatului Babadag 1 500 de ostaşi ieniceri, cu sansongibaşî [314]. Padişahul, care privea alaiurile de la ciftlicul vizirului decapitat, Kara Ibrahim paşa, în afară de Topkapî, l-a căftănit pe sansongibaşî cu 10 ciorbagii de sub comanda sa.

(II,264) **<Sosirea hanului tătăresc Devlet Ghirai la Poartă, care face cunoscut că ţarul Moscovei, Petru, făcea mari pregătiri pentru război, întărindu-se pe uscat şi pe mare>.**

De aceea, spre a cerceta adevărul, a fost trimis pentru ştiri, la cetatea Bender, chehaiaua de capugii Türk Mehmed aga, pe cînd era mic imbrohor. Acesta a aşteptat la Bender timp de aproape opt luni,dar iscoadele pe care le-a trimis în Rusia, la întoarcere n-au putut spune adevărul despre acele pregătiri . . .

Mai sus-numitul neputînd afla nimic despre pregătirile ruşilor, a fost chemat la Istanbul, la 25 octombrie 1710, hanul Devlet Ghirai. După ce a fost ospătat bine şi căftănit, la 20 noiembrie 1710 a avut loc un mare Divan, unde Devlet Ghirai povesteşte cum ţarul Rusiei a călcat tratatul de pace din 1701, ocupînd nu numai Azovul, ci şi multe cetăţi din Ucraina : Kamenka, Samargik, Taygan, între rîul Bug şi fluviul Nistru, unde îşi aşezase oşti.

. . . De asemenea, <ţarul> a călcat pacea, ocupînd Raşcovul *(Raş-*
303 v. *kapu)* la o distanţă de opt ceasuri de Bender, şi apoi cetatea numită Istilin *(Istelein)* [315], dinspre cetatea Hotin, cu partea din afară spre apa Nistrului şi cu faţa spre locul de reşedinţă a voievozilor Moldovei, tîrgul Iaşi, şi de acolo pînă la „palanca maghiară" *(macar palankası)* [316]. Toate acestea
(II,266) au fost ocupate împotriva tratatului de pace. Tot contra păcii moscovitul a trecut hotarul Imperiului otoman, la o cale de 48 de ceasuri mai încoace, şi a răpit 300 de ostaşi suedezi, aşezaţi <în cîşlă> pe malul rîului Bug, şi i-a trimis în ţara moscovită. Apoi, la trei luni după ce craiul suedez a venit şi a intrat în Bender, trimiţînd aproape 700 de suedezi din oastea sa pentru iernat la locul numit Cernăuţi *(Cernoviçe)* din ţara Moldova, pe cînd aceştia stăteau liniştiţi şi nepăsători, contrar condiţiilor tratatului de pace 6 000 de ostaşi moscoviţi au intrat în ţara Moldovei, atacîndu-i pe suedezii care iernau aici ; unii au fost ucişi, iar alţii luaţi în captivitate . . .

<Devlet Ghirai mai arăta că ţarul Rusiei, după ocuparea Ucrainei, unde se unise cu cazacii şi cu polonii, a aşezat oşti în cetatea Cameniţa, urmînd apoi să se întindă treptat în Moldova şi să intre în Imperiul otoman. Se hotărăşte expediţia împotriva Rusiei pe mare şi pe uscat, pentru care se fac pregătiri, recrutări de oşti etc.>.

(II,267) SCHIMBĂRI ÎN POSTURILE DE COMANDĂ

Vizirul Cerchez Iusuf paşa, care de 15 ani era beilerbei de Oceakov, se deprinsese cu toate treburile de acolo, ţinuse piept duşmanilor asemenea zidului lui Alexandru cel Mare *(Sedd-i Iskender)* şi mai ales de trei ani încoace înzestrase Benderul cu o cetate mare. Deşi numele vitejiei sale forma

[313] 11 octombrie 1710.
[314] Căpitan de ieniceri.
[315] Snyatin (U.R.S.S.).
[316] Numită şi *Makareşi*.

subiect pentru o epopee, totuşi măgarul de marele vizir, ştiindu-l duşman de moarte, a venit să-l mişte din locul său. De această dată şi hanul din Crimeea s-a plîns padişahului că acest Iusuf paşa n-ar prezenta suficientă încredere la acel hotar <Tighina>. De aceea a fost mazilit şi închis în cetatea Kîlburun. Locul acestuia a fost acordat vizirului Kara Mehmed paşa, beilerbei de Rumelia, numit şi muhafîzul cetăţii Bender . . . , înaintaşul acestuia vizirul Arnavud Abdi paşa, de la paza Benderului, a fost mutat la paza Belgradului.

La 1 şevval (1122) [317], duminică, are loc *bairam* <adică sărbătoare> la chioşcul Gülhane din grădina palatului <cu participarea lui Devlet Ghirai, care este căftănit>.

Pe voievodul Moldovei, Iskerletoğlu Nicolae <Mavrocordat>, hanul <tătar> l-a pîrît că nu este o slugă credincioasă a măriei sale padişahului, deoarece nu şi-a plecat capul în faţa măriei sale hanul şi îl neglijase la unele onoruri.

Hanul a mai spus că acesta <Nicolae Mavrocordat> în anumite acţiuni poate să facă hăinie. Astfel, supărîndu-l pe padişah, acesta l-a mazilit şi în locul său, la rugămintea <hanului>, a fost numit <Dimitrie Cantemir>, fiul fostului voievod al Moldovei <Constantin> Cantemir, care dăduse *rüşvet* [318] marelui vizir. Şi în zilele de bairam, pe cînd nu se obişnuia să fie Divan la palatul împărătesc, în a treia zi de bairam, zi de marţi, numai de hatîrul hanului s-a convocat Divan special în cinstea unui ghiaur păcătos . . . (II,268)

Potrivit cu obiceiul, acesta <Dimitrie Cantemir> a fost îmbrăcat în cabaniţă roşie, cu cucă împodobită cu sorguci *(süpürge)* şi apoi, după ce a păşit în urma vizirilor , a fost cinstit, în arzodasî, cu sărutarea mîinii împărăteşti. După aceea a plecat la scaunul său de stăpînire.

Căftănirea şi întoarcerea hanului tătar în Crimeea, pregătiri pentru 304 r.
expediţia împotriva Rusiei ; concentrări de oşti la Oceakov, unde era muhafîz Izmirli Ismail paşa, şi în părţile Crimeei, spre a împiedica înaintarea ruşilor ; închiderea ambasadorului Rusiei cu 70 de oameni la Yedikule ; s-a mai dat firman ca, dacă oastea rusească va înainta spre părţile Dunării, atunci să se unească cu toţii şi s-o împiedice ; Boşnak Sarî Ahmed paşa a fost numit la paza cetăţii Oceakov.

EVENIMENTELE ANULUI 1123 [319]

Plecarea marelui vizir <Baltagi Mehmed paşa> ca serdar în expedi- (II,270)
ţia împotriva ruşilor.

În a 19-a zi a lunii de mai sus (muharren 1123) [320], zi de luni, cortul marelui vizir a fost aşezat în şesul Davud-Paşa . . . În a 22-a zi a lunii (muharrem) [321], într-o zi de joi, oastea a ieşit <din Istanbul>, agaua de ieniceri Gürgi Iusuf aga cu 75 de companii de ieniceri au arătat alai.

<Sultanul, care urmăreşte din Alay-Köşkü plecarea trupelor în expediţie, trimite caftane pentru căpeteniile oştii expediţionare. Sînt încărcate pe vase diverse tipuri de tunuri : balyemeze, kolonborne, havane, ca şi zaherea şi muniţii. Toate acestea sînt trimise

[317] 23 noiembrie 1710.
[318] Mită dată unui demnitar sau funcţionar.
[319] 19 februarie 1711—8 februarie 1712.
[320] 9 martie 1711.
[321] 12 martie 1711.

pe Marea Neagră la cetatea Chilia, de unde urmau să fie transportate după trebuințele oștii împărătești. O altă parte a flotei otomane este îndreptată spre cetatea Azov. Primirea unui nou ambasador francez.>

În a 19-a zi (safer 1123) [322], miercuri, marele amiral Mehmed pașa, însărcinat cu expediția pe Marea Neagră, a pornit cu <vase> *baștarde* pline cu 3 300 de levinți, cu 22 de *cektiri*, cu 27 de galioane avînd 16 000 de războinci, 60 de fregate cu cîte 80 de levinți, 101 corăbii numite *valik* etc., în total cu 360 de corăbii și 3 500 de levinți ...

<După ce a trecut flota în revistă înaintea sultanului și a marelui vizir, la Yalı-Köșkü>, a pășit cu bucurie la Beșiktaș și fără să zăbovească și-au întins pînzele spre Marea Neagră.

În această zi pornește la Adrianopol și agaua de ieniceri Gürgi Iusuf aga, care era în avangardă. În ziua următoare, joi, a ieșit din Davud-Pașa și s-a pus pe drum marele vizir cu oastea împărătească care așteptase la Adrianopol forțele Anatoliei și ale Rumeliei. Pînă la adunarea tuturor oștilor, potrivit cu mișcările dușmanului s-a luat hotărîrea să se continue drumul direct spre Bender.

<Sosirea padișahului în cortul marelui vizir și pierderea steagului împărătesc; participarea hanului din Crimeea la expediție>.

(II,273) SOSIREA ȘTIRII PRIVIND ÎNFRÎNGEREA OȘTII *(TABUR)* MOSCOVITE

În a 18-a zi a lunii (ğemazi II 1123) [323], zi de luni, a sosit Osman aga, chehaiaua marelui vizir, cu telhisul [324] cu vestea plăcută prin care se arăta cum a fost învins și zdrobit craiul moscovit Petru, cu toată tabăra, la Prut, în Moldova. Totodată se arăta și încheierea păcii în condițiile cerute : îna-
(II,275) poierea cetății Azov împărăției, dărîmarea cetăților Kamenka și Taigan ... Aducătorul știrii a fost îmbrăcat cu blană de samur, iar în ziua următoare ridicat la rangul de mare imbrohor al împărăției. De bucurie, timp de cinci zile fără întrerupere au avut loc la Istanbul mari petreceri cu salve de tun. Prin capuchehaiaua de capugii Türk Mehmed aga, s-au trimis marelui vizir un hatt-i șerif, sorguci și blană cu două rînduri de caftane strălucitoare. Căpeteniilor oștii, vizirilor <li s-au trimis> blănuri ; beilerbeilor *(mirmiran)*, emirilor și altor aiani, de asemenea, le-au fost trimise caftane *(hilat)*. Un alt hatt-i șerif , două topuri de sorguci și blană au fost trimise măriei sale hanului Devlet Ghirai, iar emirilor tătari numai caftane. Descrierea
304 v. și povestirea acestei victorii am găsit potrivit să fie redate mai jos.

La 23 ale lunii șaban (1123) [325], într-o zi de marți, după plata soldelor pe trimestrul IV *(lezez)*, caimacamul marelui vizir, Celebi Mehmed pașa, îmbrăcat în blană de samur, a intrat cu vizirii la arz. În aceeași zi, Iskerletoğlu Nicolae <Mavrocordat>, invitat la Divanul împărătesc, a fost numit iarăși voievod al Moldovei [326]. Potrivit cu obiceiul, după ce a fost îmbrăcat cu cabaniță, căptușită cu blană și catifea roșie, cucă împodobită cu sorugci

---

[322] 8 aprilie 1711.
[323] 3 august 1711.
[324] Raport prezentat de marele vizir sultanului.
[325] 6 octombrie 1711.
[326] A doua domnie (1711—1715).

(sürpüge), i-a fost îngăduit să sărute covorul împărătesc. A fost sfătuit să-şi stăpînească bine ţara, să-şi strîngă raiaua împrăştiată, să vină de hac (II,274) tîlharilor *(eşkıya)* şi să domnească cu dreptate. La 2 ale binecuvîntatului ramazan (1123) [327], într-o zi de miercuri, marele amiral Eğribozlu Mehmed paşa a venit cu vasele *(çekdirdi)* flotei împărăteşti şi a intrat direct la arsenalul amiralităţii.

Marele vizir <Baltagi> Mehmed paşa, la rîndul său, după ce a dat un cîştiu din soldele oştii la menzilul numit *Koşnuce* [328] de la graniţa Moldovei, la 18 ale lunii şaban (1123) [329], zi de joi, a pornit şi a trecut dincoace de Dunăre, în partea Isaccei *(Isakci)*. Pe cînd aşteptau porunca împărătească, a sosit păzitorul de sofa, Osman efendi, cu un hatt-i humaniun care a fost înmînat marelui vizir. Prin acesta îl înştiinţa pe marele vizir să se întoarcă cu oastea la Adrianopol, de unde, după plata soldelor oştii pe două cîştiuri, pentru octombrie-noiembrie *(Kasım)*, şi după trecerea bairamului, să vină la Istanbul împreună cu hanul Crimeei. Pe cînd marele vizir înainta <prin Dobrogea şi Rumelia> după porunca împărătească, au fost scoase 1 000 de poveri *(yük)* [330] din vistieria împărăţiei şi trimise cu 60 de solaci *(solak)* la Adrianopol, pentru plata soldelor oştii.

MAZILIREA LUI BALTAGI MEHMED PAŞA ŞI NUMIREA LUI IUSUF PAŞA CA MARE VIZIR

<La început căftănit pentru victoria din Moldova, apoi învinuit de unele greşeli în expediţia împotriva ruşilor, marele vizir este surghiunit>.

În a 28-a zi a lunii (şevval 1123)[331], într-o zi de miercuri, vizirul Veli (II,276) paşa, valiu de Egipt, a fost mazilit şi în locul său a fost numit muhafîzul de Bender, vizirul Kara Mehmed paşa, beilerbei de Oceakov.

La 2 zilkade (1123) [332], într-o zi de sîmbătă, padişahul l-a primit pe hanul Crimeei împreună cu marele vizir la Sofa-Köşkü. Cu ocazia acestei întîlniri, Devlet Ghirai, după ce a vorbit despre expediţia împotriva ruşilor, s-a plîns foarte mult de Baltagi Mehmed paşa, de chehaiaua sa, Osman aga, şi de scribul său *(mektupçu)*, Ömer efendi. Aşa, de pildă, a spus :„Această pace nu trebuia să se încheie astfel, nu m-au întrebat nimic şi nici nu m-au chemat la sfat, dar de cîte ori veneam, punîndu-mă pe aceeaşi treaptă cu ghiaurii din Ţara Românească şi din Moldova, spuneau <în derîdere> : «a venit sau a plecat ghiaurul cu calpac !» Astfel de cuvinte <fiind> mereu pe limba şi buzele lor, au ajuns şi la urechile mele. Rămîne ca padişahul islamului, stăpînul înaltului Devlet, <să hotărască> pentru robul său care îl slujeşte şi se închină, să vadă faptele lor".

<Căftănirea lui Devlet Ghirai>.

---

[327] 14 octombrie 1711.

[328] I. Parmaksızoğlu a citit *Koşanca*; de fapt trebuie să fie Cojuşna din Lăpuşna.

[329] 1 octombrie 1711.

[330] 1 yük = 100 000 aspri.

[331] 9 decembrie 1711.

[332] 12 decembrie 1711.

IVIREA UNOR MOTIVE PENTRU UN NOU RĂZBOI CU RUSIA

În acest timp, au sosit hîrtii *(kâğıd)* de la muhafîzul de Bender, vizirul Izmirli Iusuf paşa, şi de la beiul Moldovei <Nicolae Mavrocordat>,
(II,277) în care arătau că ţarul Moscovei, deşi dorea pace, totuşi o călca mereu ; nu renunţase la cazacii potkali şi zaporojeni *(baraboş)*, nici la poloni. Ţarul, după ce îşi aranjase oastea în Polonia, pe de o parte nu permitea întoarcerea craiului suedez, iar pe de alta intenţiona să înainteze asupra ţărilor islamice *(Memalik-i islamiye)*. În arzul de mai sus se arăta că la sosirea primăverii ţarul va înainta cu o oaste mare asupra Imperiului otoman şi de data aceasta va pune stăpînire pe raiaua Ţării Româneşti şi a Moldovei, va aduna oşti multe spre a-şi îndeplini planul.

<După descrierea situaţiei cetăţii Azov, se arată condiţiile tratatului turco-rus>.

Într-o scrisoare a craiului rus către generalul său, se spunea : „Craiul suedez trebuia să plece în ţara sa. Dar cum el n-a plecat şi aşteaptă încă lîngă cetatea Bender, de aceea nici cetăţile Azov şi Taygan n-au fost predate”. Acesta <generalul>, la rîndul său, a trimis ştire la serascherul <Baltagi> Mehmed paşa, spunînd : „a sosit o scrisoare de la ţarul nostru că nu vom putea preda cetatea <Azov> pînă la plecarea craiului suedez de la Bender, iar pînă atunci, turcii trimişi pentru luarea în primire să fie ... musafirii noştri. După plecarea craiului suedez <din Bender> şi noi vom preda cetatea ...”

<Ivaz paşa şi Mîrza Mehmed aga au fost reţinuţi, cu 50 de ceauşi, pe lîngă generalul de
(II,278) Azov. Expediţia împotriva ruşilor şi plecarea lui Carol al XII-lea de la Bender. Problema reînnoirii tratativelor de pace lăsate pe seama marelui ruznamegi Abdul Kerim efendi>.

... Muhafîzul, vizirul Izmirli Ismail paşa, a rămas cu aceeaşi sarcină, dar cu condiţia să fie şi valiu de Alep ...

În această iarnă, pe ţărmurile Dunării fiind lipsă de zaherea, au fost numiţi cumpărători de cereale *(mubayaci)* de la Adrianopol pînă la Galaţi *(Goluz)*, care să strîngă 400 000 chile de făină, şi s-a dat poruncă să fie
(II,279) trimise la Istanbul cu galioane şi caice *(volik)* angajate cu plată.

<Închiderea şi omorîrea lui Baltagi Mehmed paşa, în insula Lemnos, pentru greşeli comise în bătălia de pe Prut>.

În a 28-a zi a lunii de mai sus (zilkade 1123) [333], într-o zi de joi, valiul Egiptului, vizirul Kara Mehmed paşa, sosit de la Bender, a fost îmbrăcat cu blană de samur în faţa marelui vizir ...

307 r.
(II,282)

DIN EVENIMENTELE ANULUI 1124 [334]

... În ziua următoare (29 safer)[335] au sosit scrisori de la muhafîzul de Bender, vizirul Izmirli Ismail paşa. Acesta făcea arz la scara împărătească şi arăta că nefiind pericol de duşmani la acele hotare *(serhad)*,

---

[333] 7 ianuarie 1712.
[334] 9 februarie 1712—27 ianuarie 1713.
[335] 8 aprilie 1712.

nu mai era nevoie de pornirea expediției <împotriva rușilor>, ci trebuiau numai reparate cetăți ca Azov și Bender. După ce raportul a fost cercetat (II,283) în palatul marelui vizir, a fost înștiințat padișahul că nu mai este nevoie de expediție.

SARCINA LUI IZMIRLI ISMAIL PAȘA DE A-L DUCE PE REGELE SUEDIEI ÎN ȚARA SA ȘI RENUNȚAREA LA ACEASTA

La început, muhafîzul de Bender, Ismail pașa, a fost însărcinat să se ocupe de plecarea craiului suedez. Apoi, muhafîzului de Bender, Izmirli Ismail pașa, numit în ținutul Oceakov, i-au fost date, pe lîngă garda și oastea ținutului său, toată oastea Rumeliei și 10 000 de tătari cu <gagîlgai> sultan. În același timp, a primit din vistieria împărăției, pentru cheltuieli de drum, 10 000 de guruși pentru <gagîlgai> sultan, 100 000 de guruși pentru craiul suedez și încă 20 000 de guruși pentru el, Ismail pașa. Apoi, i s-au mai trimis slujitori *(șatır)* și îmbrăcăminte de gardă *(peik)*. Cu trimiterea acestora la locul lor și ridicarea craiului suedez de la Bender a fost însărcinat, împreună cu Ismail pașa, și fostul ceaușbașî Türk Ahmed aga. În sfîrșit, după expedierea acestuia <a regelui Suediei>, ei urmau să se întoarcă. S-a mai poruncit ca pînă la plecarea și întoarcerea acestei oști musulmane, beilerbeiul Rumeliei, arnăutul Abdi pașa, să fie la paza Benderului ...

<Greutăți cu privire la expedierea lui Carol al XII-lea din Bender, prin Polonia. Plecarea (II,286)
și întoarcerea flotei pe Marea Neagră. Hotărîri în vederea unui război cu Rusia. Mazilirea lui (II,287)
Iusuf pașa și numirea lui Suleiman pașa ca mare vizir. Plecarea sultanului la Adrianopol>.

Spre a-l duce pe craiul suedez, au fost însărcinați mai înainte aproape 50 000 de ostași turci și tătari, dar afară de aceștia și regele strînsese pentru el 10 000 de ostași cu plată. Apoi, toți aceștia au început să se adune lîngă Bender.

<Dar tătarii lipcani *(lipka)* l-au anunțat pe țarul Rusiei, care a strîns mai mult de 100 000 de oșteni spre a împiedica trecerea regelui Suediei prin Polonia>.

Această situație a fost comunicată la Poartă și de muhafîzul de Bender, vizirul Izmirli Ismail pașa, și de hanul Crimeei. Despre aceasta fiind întrebat și Türk Mehmed aga, el a răspuns : „... Trebuie să-l trimitem pe craiul suedez și să împiedicăm ocuparea Țării Românești și Moldovei căci altfel rușii vor înainta spre Istanbul, prezentînd un pericol pentru pămînturile otomane”.

La 11 șevval (1124)[336], are loc o adunare la Revan-Köşkü, unde au (II,288) fost citite rapoartele venite de la vizirul Izmirli Ismail pașa, muhafîz de Bender, de la hanul Crimeei, a fost ascultat Türk Ahmed aga, Salma Mehmed aga și Ahmed bei. Toate motivele pledau pentru o nouă expediție împotriva Rusiei și au fost date firmane ca la 21 martie toate oștile să fie la Adrianopol.

<Sosirea unui sol polon la Adrianopol, unde a fost primit de marele vizir și de Iusuf aga ; (II,290)
el roagă în numele regelui Frederic și al altora ca să nu treacă prin Polonia atîtea mii de turci (II,291)
și de tătari căci ei vor ruina țara>.

---

[336] 11 noiembrie 1712.

(II 291) ... La 11 zilhiğğe (1124) [337], zi de duminică, bairam, cînd sultanul s-a întors la palat a sosit un divan efendi de la hanul Crimeei. Acesta a înştiinţat despre pregătirile pentru trimiterea craiului suedez. Pentru aceeaşi treabă, capugibaşî Kadî Halil aga a fost trimis cu o poruncă la hanul Crimeei, iar Türk Ahmed aga la Bender.

LUPTA DIN CAUZA ÎNCĂPĂŢÎNĂRII REGELUI SUEDIEI DE A NU PLECA DIN BENDER, OMORÎREA UNOR OŞTENI, PRĂDAREA LUCRURILOR LUI ŞI ADUCEREA LUI LA ADRIANOPOL

În scrisoarea sa, trimisă printr-un slujitor, ceauş-başî Türk Ahmed aga înştiinţa cum mai sus-numitul rege nu voia să se întoarcă în ţara sa. Acesta spunea : „Calea mea este închisă, plecarea cu un detaşament de oaste otomană şi tătară este stupidă, v-aţi bucura să cad în mîna duşmanului meu şi să fiu ucis, ca eu să scap de acest chin, iar voi de a mai cheltui cu mine !''.

307 r. În această privinţă, după ce a avut loc un sfat, s-a găsit de cuviinţă ca regele Suediei să fie adus la Adrianopol şi de aici să se ia măsuri de plecare. De aceea, capugibaşî Iazîgi Iusuf aga şi marele imbrohor Türk Mehmed aga au fost trimişi cu firman la Bender. Acestora li s-a poruncit drastic că dacă îşi va retrage cuvîntul şi se va încăpăţîna, atunci să fie ridicat şi adus cu forţa. Tot în acest sens, a fost trimis de asemenea un firman şi muhafîzului de Bender. Cînd au ajuns acolo cu oameni de încredere din partea hanului tătar şi a lui Ismail paşa, Türk Ahmed aga a mers iarăşi la rege şi i-a explicat care este porunca împărătească. Dar cînd i-a spus că „firmanul este astfel şi dacă nu te vei supune noi te ridicăm cu forţa şi te ducem'', atunci ghiaurul fără de credinţă <Carol al XII-lea> s-a apucat de luptă. Aceştia <turcii> fiind încă afară, i-au înconjurat casa şi din ambele părţi au pornit lupta. În sfîrşit, răzvrătindu-se şi împotriva padişahului, a închis uşile casei sale, apoi şi-a pus oastea în metereze, de unde au început să tragă o ploaie de gloanţe. Atunci, cei care erau afară, oastea de Bender, ienicerii şi neamul tătăresc, au intrat în întărituri, unde şi-au pus tunurile, şi aproape şapte zile s-au luptat fără întrerupere. După ce au murit mulţi oameni din ambele părţi, i-au dat foc de afară casei sale şi apoi au făcut iureş. Unii dintre luptătorii săi au fost trecuţi prin sabie, iar alţii au fost făcuţi prizonieri. Un ienicer, care nu ştia care este craiul suedez, şi-a repezit sabia împotriva acestuia, tăindu-i degetele. Apoi, de îndată ce a strigat : „mîna mea, eu sînt craiul'', a fost prins şi scăpat de moarte. Restul suede-
(II,293) zilor care luaseră parte la luptă au fost făcuţi prizonieri. Din încăpăţînare, ghiaurul fără de credinţă şi-a vîrît suliţa în burţile cailor trimişi mai înainte <ca dar> de padişah şi de viziri, omorîndu-i, spre nu a cădea în mîinile altora. Restul din avuţia sa a fost prădată şi jefuită, iar pe locul casei sale a început să fluiere vîntul.

Cînd craiul de mai sus a fost adus în faţa muhafîzului de Bender, Ismail paşa, acesta l-a întrebat : „Dece nu te-ai supus poruncii împărăteşti şi în această nenorocire ai făcut să piară atîţia musulmani''; el a răspuns rîzînd în hohote : „Aşa a fost dorinţa lui Allah !''. După ce i s-a

[337] 9 ianuarie 1713.

aranjat un loc de conac în cetate şi s-a văzut de toate cele necesare, neascultarea şi tot ce s-a întîmplat cu el au fost făcute arz la scara împărătească de către <Ismail paşa> împreună cu hanul tătar... Plîngîndu-se tare de hanul tătar şi de Ismail paşa, spre a se cunoaşte cine este adevăratul vinovat, capugibaşî Mustafa aga, numit mubaşir, a fost trimis cu firman ca <regele Suediei> să fie pus într-o haraba şi adus la Adrianopol. Apoi, potrivit unui firman, a fost predat lui Bodur Mustafa paşa, mazilit de la Silistra şi adus la Dimotica *(Dimetoka)* şi de acolo fiind dus la Timurtaş, în apropiere de Adrianopol, a fost aşezat într-un ciftlic, unde, fiind considerat oaspete, i s-au dat merinde...

Atunci cînd padişahul l-a întrebat: „De ce nu te-ai supus poruncii?", el a răspuns: „Hanul tătăresc şi Ismail paşa m-au pizmuit şi m-au pus să fac contrariul, în timp ce eu sînt un rob supus al măriei sale padişahului musulman şi orice aţi porunci, gîtul meu vă stă la dispoziţie, porunca este a voastră, rog mii de scuze pentru iertarea păcatelor mele". Într-adevăr, cele întîmplate erau o mare greşeală care păta onoarea împărăţiei, deoarece acest rege ceruse iertare, intrase pe pămîntul împărăţiei noastre şi primise ocrotirea padişahului! El trebuia să fie apărat pînă la întoarcerea în patria sa.

<Deşi au fost cheltuite cu el în total 5 000 de pungi de aspri, totuşi se impunea o atenţie şi mai mare>.

De aceea, Devlet Ghirai este mazilit şi înlocuit cu Kaplan Ghirai, iar Ismail paşa surghiunit. Toată greşeala fusese a hanului Crimeei şi a lui Ismail paşa, muhafîz de Bender, care prin măsurile lor proaste nu-şi stăpîniseră oastea, ceea ce a pricinuit atîtea nenorociri; ei meritau o pedeapsă mai mare decît moartea. Dar, spre a împiedica fuga sau răzvrătirea hanului tătar, a fost invitat, sub pretextul unui sfat, la Adrianopol, pentru care i-a fost trimis un hatt-i humaiun prin imbrohorul Türk Mehmed aga. Acesta, după ce a ajuns, l-a ridicat din Bender şi l-a adus în chip onorabil la Derbend-Köy, la un conac de Adrianopol...

<Pe baza unui hatt-i humaiun a fost dus la Galipole şi, de aici, surghiunit în insula Chios *(Sakız adası)*. În locul său a fost numit fratele său mai mic, Kaplan Ghirai, exilat în (II,294) Rodos. Întîlnirea celor doi fraţi la Galipole, căftănirea lui Kaplan Ghirai, ca han, la palatul din Adrianopol>.

În acest timp, vizirul arnăut Abdi paşa, beilerbei de Rumelia, fusese trimis la Bender, unde trebuia să cerceteze toate faptele lui Izmirli Ismail paşa şi tot ce avea ca avere să fie luat la împărăţie. <Acesta fiind exilat la Sinope>, la beilerbeilicul de Oceakov a fost adus, iarăşi, Bodur Mustafa paşa.

EVENIMENTELE ANULUI 1125 [338] 308 v.

<Problema trimiterii craiului suedez în ţara sa; iertarea ambasadorului şi demnitarilor ruşi închişi la Yedi-Kule; schimbări în ierarhia Porţii; trimiterea flotei pe Marea Neagră>. (II,295–296)

În a 24-a zi a lunii (ğemazi I 1125) [339], într-o zi de duminică, Ale- 309 r.
xandria *(Iskenderiye)* din sangeacul Albania a fost acordată, cu un tui, (II,298)

[338] 28 ianuarie 1713 — 16 ianuarie 1714.
[339] 18 iunie 1713.

lui Damad Mehmed paşa, iar locul său a fost încredinţat lui Boşniac Sarî
309 v. Mustafa paşa, mazilit a doua oară de la başdefterdarlîcul din Timişoara...

(II,299) <Încheierea unui acord de 11 articole între Turcia şi Rusia, în casa reisului efendi din Istanbul, unde a fost acceptat şi un model de protocol>.

(II,300) ... Ţarul de mai sus n-a respectat condiţiile tratatului de pace şi a aşezat mereu oşti în Polonia, lucru arătat de hanul Crimeei, de muhafîzul de Bender, de păzitorii hotarelor împărăţiei şi de micul imbrohor trimis pentru aceasta în Polonia. Cînd în casa reisului efendi Abdul-Kerim paşa au venit cîţiva plenipotenţiari ruşi însărcinaţi cu încheierea tratatului de pace, acesta le-a spus : „Trebuie să luăm ca bază unele articole ale tratatului de pace încheiat pe malul rîului Prut *(Purut)*, care se deosebesc de articolele actului *(temessük)* lui Iusuf paşa".

Din suretul actului încheiat în a 6-a zi a lunii ğemazi ül-ahîr 1123 [340] din anul Hegirei profetului, reiese că oştile musulmane s-au luptat cu ale ţarului moscovit şi, cu ajutorul lui Allah, ţarul de mai sus a fost înfrînt cu toată oastea sa pe malul rîului Prut. Atunci, ţarul a cerut pace înaltului Devlet şi cu permisiunea acestuia a fost încheiată în condiţiile care s-au spus : predarea către înaltul Devlet a cetăţii Azov, cu tot pămîntul şi dependinţele sale, aşa cum fusese mai înainte...

(II,303) <Condiţii privind Polonia, Ucraina şi Crimeea>.

Articolul 6 : Conform vechiului tratat, care s-a încheiat la hotarul Moldovei, ţarul Moscovei trebuia să dărîme două cetăţi, Kamenka şi Yeni-Kale, din strîmtoarea Iamoşra, dar acum condiţia este ca nici dintr-o
(II,304) parte şi nici dintr-alta să nu se zidească fortăreţe şi să se respecte pacea.

Articolul 7 : ... De asemenea, şi din partea ţarului moscovit să nu mai fie zidite cetăţi, fortăreţe şi pălănci şi să se respecte condiţia din tratatul care a fost încheiat între înaltul Devlet şi Rusia pe malul rîului Prut...

După aceea a fost reînnoit şi întărit, în a 3-a zi a lunii ğemazi ül-ahîr din anul 1125 [341]. Suretul, după ce a fost sigilat, a fost trimis pentru două
(II,305) luni la ţarul lor, spre ratificare. Deşi au fost iarăşi discuţii pentru cetatea Hotin, în sfîrşit, cu ajutorul lui Allah, pacea a fost încheiată.

ZIDIREA FORTĂREŢEI HOTIN

După ce a fost încheiată pacea cu Rusia, a avut loc, iarăşi, o adunare. Aici, de bucurie pentru pace, au spus :

Deoarece au fost adunate atîtea mii de oşti musulmane şi spre a nu fi cheltuieli în zadar, aruncate în vînt, au discutat şi au văzut că este necesar să se facă o fortăreaţă mare pe locul vechii cetăţi Hotin de pe pămîntul Moldovei. Sub acest pretext s-a găsit de cuviinţă ca, pe de o parte să fim stăpînii unei fortăreţe, iar pe de alta, cu oastea musulmană adunată acolo să fim gata totdeauna spre a pedepsi pe duşmanii credinţei. De aceea toţi cei pregătiţi, cu gărzile şi oştile ţinuturilor lor, vizirii, miri-

[340] 22 iulie 1711.

[341] 27 iunie 1713.

miranii şi emirii, au fost angajaţi pentru zidirea cetăţii Hotin. A fost numit peste ei, ca serascher, şi binanazîrî vizirul Köse Halil paşa, beilerbei de Alep. Dar acesta, deoarece a mai pretins la rîndul său suma de 2 000 de pungi aspri, padişahul s-a supărat şi l-a trimis la paza Belgradului. Înaintaşului său, vizirului Kîptî Ali paşa, i-a fost dat ţinutul Alep, iar beilerbeiul de Anatolia a fost numit la paza Benderului; în timp ce muhafîzul care era acolo, vizirul arnăut Abdi paşa, beilerbei de Rumelia, a fost numit serascher la clădirea <cetăţii> Hotin, mulţi alţii au fost numiţi
pe lîngă el <Kaplan Ghirai han, beilerbei de Bosnia, Dizdaroğlu Boşniak 310 r.
Sarî Ahmed paşa etc.>.

Kaplan Ghirai, numit han al Crimeei, <după încheierea păcii cu ţarul Rusiei> s-a ridicat din Adrianopol, întorcîndu-se la Hotin...

La 16 regeb (1125) [342], zi de marţi. (II,307)

<Descrierea unor evenimente din Istanbul şi acordarea de demnităţi>.

Lui Kara Mustafa paşa, mazilit din Basra, i s-a acordat ţinutul Oceakov, iar înaintaşul său Bodur Mustafa paşa, din pricina unor tiranii faţă de locuitori, a fost închis în cetatea Tulcea *(Tolçi)* de pe marginea schelei Dunării.

<La 21 octombrie 1713, după încheierea păcii cu Rusia, oştile s-au întors la Istanbul (II,308)
şi lui Kaplan Ghirai, hanul Crimeei, i s-a trimis un firman>.

Toate cetele de ostaşi însărcinaţi cu zidirea cetăţii Hotin, după ce au trecut coloană după coloană, alai după alai, prin faţa padişahului, s-au
adunat în tabăra seraschemlui Abdi paşa. Aceştia au aşezat temelia cetăţii (II,309)
într-un ceas bun, au construit-o repede şi au terminat-o într-un timp scurt. Înainte de zidirea cetăţii, au fost aleşi pentru paza ei ieniceri, gebegii, tunari, chesonari, ostaşi egipteni şi patru companii de spahii. Ei au primit zahereaua şi muniţiile necesare. Situaţia a fost înştiinţată la Adrianopol, atît de Abdi paşa, cît şi de hanul Crimeei. Pentru zelul depus şi succesul obţinut, s-au trimis, prin ceamaşîrgibaşî Abdurrahman aga, sabie şi caftan hanului Crimeei şi seraschemlui Abdi paşa, în timp ce celorlalţi viziri, beilerbei şi bei, însărcinaţi cu lucrările de zidire la cetatea <Hotin>, li s-a dat permisiunea să se întoarcă la treaba lor... Vizirul Osman paşa, mazilit din ţinutul Karaman, a fost adus la paza cetăţii Bender, avînd ca feudă *(arpalık)* sangeacul de Salonic...

Vizirului Arnăut Abdi paşa, care se găsea la paza cetăţii Hotin, i (II,310)
s-a adăugat şi sarcina sangeacului Nicopol; Kumkapîlî Kara Mustafa paşa a fost adus la beilerbeilicul de Rumelia, iar Bodur Mustafa paşa, care vegeta în cetatea Tulcea, la paza ţinutului Timişoara.

<Numiri şi căftăniri, la 15 decembrie 1713>. (II 311)

... La 16 dec. <1713/1125>, sîmbătă, vizirului de boltă (*Kubbe vezirlerinden)* Halvagi Iusuf paşa i-a fost acordată provincia Anatolia, în timp ce înaintaşului său, vizirului Topal Iusuf paşa, care venise de la paza Benderului, i-a fost acordat ţinutul Alep...

<Întoarcerea sultanului la Istanbul>. 310 v.

---

[342] 8 august 1713.

(II,312) EVENIMENTELE ANULUI 1126 [343]

(II,315) La 30 martie <1714/1126,rebi I> a sosit arzul vizirului Arnavud Abdi
paşa de la paza Hotinului; acesta înştiinţa că regele Poloniei Frederikos,
contrar tratatului de pace, recruta oşti. Din această cauză au fost trimişi
de îndată păzitori la cetatea Hotin...
(II,316) ... Lui Hüsein Ali paşa, mutasarrîf al sangeacului de Köstendil,
i s-a dat sangeacul Nicopol, iar cu această ocazie înaintaşul său, vizirul
311 v Arnavud Abdi paşa, muhafîz de Hotin, a fost mutat cu feudă *(arpalık)*
în sangeacul Teke.
(II,317) În a 21-a zi a lunii de mai sus (muharrem) [344], într-o zi de duminică,
a sosit ştirea morţii vizirului Kandilgi Hüsein paşa, beilerbei de Hania,
iar paşaua Haniei a fost dată lui Sirke Osman paşa de la paza Benderului,
iar paza Benderului i s-a dat lui Damad Mehmed bei...

(II,319) PLECAREA REGELUI SUEDIEI

<Carol al XII-lea, care aştepta la Dimotıca, a aflat prin iscoadele sale că drumurile sînt deschise şı nu va avea nimic de suferit dın partea regılor Europei. De aceea a trimis un sol la Istanbul, spre a obţine permisia de plecare; căftănirea solului şi daruri bogate pentru rege: sabie cu dıamante, 10 cai puternici>.

În acest timp regele, care pornise la drum, coborîse la Ciömlek-Köy,
la trei ceasuri înainte de Adrianopol; Mustafa aga l-a găsit în acest sat
şi i-a prezentat darurile sale. Afară de capugibaşî Iusuf bei, numit mai
înainte pe lîngă el, au fost numiţi de asemenea pentru pază Abaza Kogia
Mustafa paşa, dintre capugibaşîii înaltei Curţi, şi turnagi Hasan aga din
ogeacul ienicieresc; ţinîndu-se seama de însăşi părerea lui <a lui Carol al
XII-lea>, l-au trecut prin Ţara Românească şi s-au angajat să-l ducă pînă
la cetatea Bran *(Barin)*, din strîmtoarea Rucăr *(Rukal)* de la graniţa
dintre Ţara Românească şi Austria <Transilvania>. Şi pînă la localitatea
aceea, s-au dat cheltuieli de drum din banii vistieriei împărăteşti *(miri)*.
Era un ghiaur foarte chibzuit. Înainte de a porni din Dimotica, el şi 15
căpitani de-ai săi şi-au pus cîte o barbă mare; apoi, pe cei aproape 1 500
(II,320) de oameni pe care îi avea i-a împărţit în cinci cete şi în fiecare a repartizat
cîte trei bărboşi, el însuşi ascunzîndu-se printre aceştia. Apoi, după ce a
hotărît ca zilnic să fie numit cîte unul la buluc, a pornit la drum şi aşa au
312 r. trecut prin Transilvania *(Erdel)* şi Ungaria, au ajuns la Buda şi de acolo
la Viena *(Beç)*. Într-o noapte s-a culcat şi nimeni n-a ştiut <unde>;
însăşi oastea sa nu ştia în ce ceată *(buluc)* se afla. Companiile sale cînd
ajungeau într-un loc, celor care îi întrebau, unii le spuneau: „regele
nostru este în urmă”, iar alţii: „este înainte”. Astfel, a ajuns cu trei că-
pitani de-ai săi în ţara sa, de unde a sosit ştirea că s-a făcut mare veselie.

UCIDEREA DOMNULUI ŢĂRII ROMÂNEŞTI, CONSTANTIN *(KATIL-I EFLAK BEYI KONSTANTIN)* [345]

Fiind 26 de ani bei al Ţării Româneşti, se intitula rege *(kıral)* şi în numele său bătea monede. Pe ascuns şi în taină făcea unire şi înţelegere cu regii creştini şi în scurt timp plănuia să se răscoale. De aceea, bleste-

[343] 17 ianuarie 1714—6 ianuarie 1715.
[344] 6 februarie 1714.
[345] Constantin Brîncoveanu.

matul cu numele de Constantin a reuşit să pună stăpînire asupra întregii ţări ; bănuia că asupra sa va fi numită oaste şi de aceea, pentru a-şi ascunde capul în siguranţă, a zidit mănăstiri mari cît nişte cetăţi la capetele serhaturilor Ţării Româneşti şi în Ungaria <Transilvania>, în care şi-a aşezat avuţia.

Deşi se ştia de hăinia sa, dar din cauza marilor cantităţi de aur trimise vizirilor, cu care era în legătură, aceştia mai închideau ochii. În orice caz, cu permisiunea lor, cu timpul, a devenit aşa de puternic încît peste el nu se putea trece şi nici nu era cu putinţă mazilirea şi prinderea lui. Astfel, înainte de toate, cînd cu doi-trei ani în urmă ţarul moscovit fusese înfrînt cu tabăra sa, deşi la sosirea sa în Moldova <Brîncoveanu> îi trimisese în ajutor aproape 20 000 de oameni, în frunte cu ghiaurul prim spătar *(ispadatbaşî)* [346], totuşi şi aceasta a fost trecută sub tăcere, iar el şi-a văzut în linişte de treabă. După ce mai făcuse şi alte hăinii de acest fel, desfiinţarea sa a devenit una din datoriile importante <ale împărăţiei>. Acum însă, marele vizir [347], fiind zelos şi pornit împotriva credinţei ghiaurilor, a făcut un plan bun pentru prinderea ghiaurului de mai sus şi, în cele din urmă, cu ajutorul lui Allah, a reuşit. Astfel, l-a chemat pe Abaza Koğia Mustafa aga, care fiind înainte chehaiaua *(kethuda)* răposatului vizir Cerchez Iusuf paşa, păzitorul cetăţii Bender, avea renumele de bun cunoscător al acelor părţi, şi i-a înmînat un firman. L-a însărcinat să asaneze sau să cureţe apa Prut, spre a se putea transporta muniţii la cetatea Hotin. Astfel, din locul în care rîul de mai sus se varsă în Dunăre şi pînă la hotarul Moldovei, trebuia în aşa fel asanată şi curăţită, ca de pe ambele maluri să poată trece vase, iar salahorilor *(çerahor)* să li se dea dispoziţia să taie pădurea de pe malul apei pe o lăţime de 20 de coţi *(serac)* în vederea asanării *(asanalık)*. De asemenea, fusese trimis firman domnilor *(bey)* Moldovei şi Ţării Româneşti ca să trimită cîte 1 000 de raiale cu topoare *(baltalı)*. Cu un ceas mai înainte de plecarea mubaşirului Mustafa aga, s-au adunat şi au chibzuit ce trebuie să i se dea. Şi iarăşi, cînd Mustafa aga a venit la Poartă pentru a-şi lua rămas bun, i-au spus în taină de această pregătire şi că „scopul nostru, desigur, este mazilirea, închiderea şi înfăţişarea la Poartă a beiului Constantin". Apoi, poruncindu-i-se, i-au mai zis : „În caz că se va încăpăţîna şi se va opune şi nu se va preda, va trebui să lupte şi în această situaţie el trebuie să fie ucis şi tu eşti liber să-l (II,321)
alegi în locul său <ca domn> pe boierul pe care îl vei dori". Apoi, după ce i-au înmînat un firman, cu loc <alb> pentru nume, agaua de mai sus, ca un drumeţ harnic, ca să nu-şi piardă timpul şi să-şi îndeplinească slujba, a mers cu alaiul său direct la palatul *(saray)* domnesc din Bucureşti. Aici, <trecînd> din cameră în cameră, cînd a ajuns în sala divanului *(divanhane)*, de la al treilea etaj, Allah cel prea înalt şi glorios a ajutat ca ghiaurul de mai sus să fie găsit şi împiedicat acolo. Cu mii de graţii şi binefaceri i-a ieşit în întîmpinare, zicînd : „bine ai venit" *(sefa geldin)*, dar în loc de bunăvoinţă din partea lui Mustafa aga că şi-a scos căciula, primul cuvînt al acestuia a fost : „Măria sa padişahul nostru cel plin de măreţie te-a mazilit din domnie" *(beylikden)*, şi apoi i-a mai zis : „te-a cerut împreună cu familia ta la Poartă". El, îndată, a zis : „Poftiţi să

---

[346] Toma Cantacuzino.

[347] Damad Ali paşa (1713—1716).

beţi cafeaua, şerbetul, răspuns nu am". Dar casele Divanului său erau arhipline de ghiauri. Atunci, Mustafa aga, după ce a privit în jurul său, s-a adresat preoţilor, boierilor şi notabililor *(ayian)* Ţării Româneşti, zicîndu-le : „Padişahul nostru l-a cerut pe acesta viu de la voi. Într-o astfel de treabă dacă vă veţi încăpăţîna, la capătul graniţei voastre aşteaptă hanul Crimeei cu 100 000 de ostaşi tătari şi 50 000 de ostaşi din Rumelia pe malul Dunării. Toţi aceştia privesc încoace şi aşteaptă un semn ca să înainteze asupra voastră, atunci familiile voastre vor fi luate în robie, iar voi înşivă veţi deveni hrană săbiilor". Cînd le-a spus acestea, ei l-au prins pe beiul lor şi l-au închis într-o odaie. În acel loc, în faţa lui Mustafa aga stătea primul spătar Ştefan *(Istefan)* <Cantacuzino>, altul care fusese trimis în ajutorul moscovitului. Chemîndu-l pe acesta, i-a zis : „Padişahul nostru te-a numit bei al Ţării Româneşti". Apoi, după ce a scos de pe el blana de samur, iarăşi a îmbrăcat-o. Şi apoi a mai zis : „Brevetul *(berat)* tău împărătesc este gata, acum îl scot şi ţi-l dau, dar l-a cerut viu pe Constantin bei, cu toată familia, avuţia şi lucrurile sale ; chiar în noaptea aceasta să fie scos din oraş, să pornească spre malul Dunării şi să fie trecut dincolo". Acesta însuşi şi populaţia ţării s-au făcut chezaşi de sosirea mai sus-numitului teafăr şi sănătos la Poartă „după dorinţa voastră". Şi astfel, cu ajutorul lui Allah, s-a îndeplinit o treabă grea într-un chip aşa de uşor şi astfel, pe această cale, voievodul Ştefan a ajuns domn *(hakim)* al Ţării Româneşti. Prima sa grijă a fost desfiinţarea adunăturii de cazaci, înfiinţată de Constantin.

Făcînd ca telalîii să strige : „Cine va fi găsit din cei 2 000 de ghiauri cazaci *sirke* <angajat> pe numele oştii blestematului de mai sus, să fie ucis", ei au fugit cu toţii.

În ziua următoare au predat lui Mustafa aga pe blestematul de mai sus, cu toată familia şi avuţia sa ; aşezîndu-i în harabale, i-au trimis cu un steag de oşti *(bayrak asker)*.

Şi în a 3-a zi a lunii rebi ül-ahîr, într-o zi de sîmbătă *(şenbe)*, din anul de mai sus arătat (1126) [348], aducîndu-l la Istanbul, l-au închis, din porunca împărătească, la Yedikule, cu toată familia sa şi cu aproape 200 de inşi din suita sa. Lucrurile pe care le avea au fost trimise la defterdar efendi şi luate în stăpînire pentru vistieria *(miri)* împărăţiei. În acelaşi timp, marele imbrohor *telhisi* [349] Mehmed aga, însărcinat cu luarea şi vînzarea avuţiei şi proprietăţilor sale din Ţara Românească, a plecat acolo Şi spre a da îmbrăcămintea obişnuită domnului Ştefan, devenit bei în locul său, a fost trimis acolo Mostari Hagi Mehmed aga, ostaş din garda palatului *(haseki)*, cu un caftan *(hilat)*, cucă şi sorguci *(süpürge)*. Pentru prinderea şi aducerea hainului de mai sus, lui Abaza Koğia Mustafa aga i s-a dat capugibaşlîcul.

După două luni, hainul de mai sus, fiind ridicat din Yedikule, a fost închis numai cu familia şi rudele sale într-o casă specială, în ceardacul lui bostangibaşî, din grădina palatului, iar ceilalţi din suita sa au fost aruncaţi în închisoarea *(zendan)* amiralităţii. Timp de aproape două luni,
(II,322) au intrat în vistieria împărăţiei aproape 1 000 de pungi de aspri proveniţi

[348] 18 aprilie 1714.

[349] Cel care face rapoarte scurte la sultan.

din comoara şi vînzarea lucrurilor şi proprietăţilor sale; spre a fi pildă şi altora, în a 16-a zi a lui şaban (1126) [350], într-o zi de duminică, s-a dat o scrisoare împărătească de învoire ambasadorului craiului Suediei şi apoi, în această zi, după divan, a fost decapitat el însuşi <Constantin Brîncoveanu>, patru fii ai săi şi başboierii săi, la chioşcul de pe ţărm *(Yalı-Köşkü)*, sub privirea padişahului. Stîrvurile lor murdare au fost lăsate în faţa porţii palatului [351] şi apoi de acolo au fost aruncate în mare. Soţia, fetele, familia sa, au fost surghiunite să locuiască la Brusa. Astfel şi această nenorocire a fost înlăturată cu uşurinţă.

<Întoarcerea solului polon>.

... În a 27-a zi a lunii de mai sus (şaban 1126) [352], într-o zi de joi, măria sa padişahul a plecat din grădina amiralităţii la noul palat. În acea zi au venit Tevki Silahdar Gürgi Ibrahim aga, Mehmed efendi şi beiul de Bender, care, fiind numiţi la fixarea graniţei cu moscovitul, şi-au îndeplinit slujba. Au fost căftăniţi în grădina bucătarului *(aşçi-bağçesi)*, în faţa marelui vizir.

În a 4-a zi a lunii ramazan (1126) [353], zi de joi, după ce s-a dat permisiune împărătească ca solii moscoviţi să se întoarcă în ţara lor, s-a văzut de merindele lor. Spre a ajunge pînă la cetatea Kiev *(Kiuh)*, de sub stăpînirea lor, şi pînă la malul de dincoace a rîului Oceakov, a fost numit ca mubaşir capugibaşî Sarîkgi Mustafa aga. Şi s-a hotărît ca de aici <Istanbul> ajungîndu-se la Bender, să se ataşeze pe lîngă ei pentru pază, pînă la Kiev, şi oastea cetăţii Bender; aceasta fiind la o depărtare de 45 de conace de Istanbul, li s-au dat pe zi cîte 250 de guruşi drept cheltuieli de drum, de aceea, au scos din vistierie 22,5 pungi de aspri şi le-au predat lui Mustafa aga. 312 v.

<Numiri de demnitari şi comandanţi de cetăţi>. (II,323)

La 3 noiembrie 1714 (25 ramazan 1126), vizirului Arnavud Abdi paşa, beilerbei de Silistra, de la paza Hotinului, i s-a dat stăpînirea Egiptului; iar ţinutul Silistra <s-a dat> beilerbeiului de Rumelia, Boşnak Sarî Mustafa paşa, care, fiind la Hotin, a plecat la postul său.

EVENIMENTELE ANULUI 1127 [354] (II,326)

<Pregătiri pentru expediţia turcilor în Moreea impotriva veneţienilor şi schimbări de demnităţi>. (II,328)

La 23 şevval [355], postul beilerbeiului de Alep, Divrikli Abdurrahman paşa, decedat la Istanbul, a fost dat lui Abaza Kogia Mustafa paşa, care avea ca feudă *(arpalık)* sangeacul Kaiseria şi era la paza Benderului; iar la paza cetăţii Bender, şi cu feuda la Kaiseria, a fost numit Derviş paşa, surghiunit la cetatea Hotin. (II,335)

---

[350] 27 august 1714.
[351] În text: *Saray*, adică Topkapî-Sarayî.
[352] 7 septembrie 1714.
[353] 13 septembrie 1714.
[354] 7 ianuarie — 26 decembrie 1715.
[355] 22 octombrie 1715.

(II,336) DECAPITAREA LUI TÜRK MEHMED PAŞA

... Capugibaşî Suleiman aga i-a adus <lui Türk Mehmed aga> un firman de la împărăţie, prin care se simula stăpînirea sangeacului Kaiseria şi paza Benderului..., apoi a fost trimis cu un hatt-i şerif sılahorul
314 v. Küçiük Ali, care i-a tăiat capul la Bender, şi, aducîndu-l, l-a lăsat la Poarta împărătească.

(II,340) DIN EVENIMENTELE ANULUI 1128 [356]

Prima zi *(gurre)* din anul de mai sus, zi de vineri, cădea în a 16-a zi a lunii decembrie *(kianun evvel)*... În a 10-a zi [357], duminică, domnia *(beylik)* Moldovei i-a fost iarăşi dată creştinului *(zimmi)* Mihail *(Mihal)* <Racoviţă>, iar înaintaşului său, beiului Iskerletoğlu Nicolae <Mavrocordat>, i s-a acordat voievodatul Ţării Româneşti. Şi s-a dat poruncă ca înaintaşul său, Ştefan *(Istevan)* <Cantacuzino>, să vină cu familia sa la Istanbul.

(II,341) <Acordarea unor demnităţi şi numirea unor comandanţi de cetăţi>.

În a 21-a zi a lunii (muharrem 1128) [358], într-o zi de joi, s-au închinat la picioarele înaltului tron, de la chioşcul din grădina palatului, cu solul venit de la padişahul Daghestanului, Mehmed han, şi noul domn al Moldovei, Mihail bei, şi solul Veneţiei, cu ocazia aducerii haraciului anual.
(II,342) În a 29-a zi a lunii de mai sus (safer 1128) [359], zi de sîmbătă, beiul mazilit al Ţării Româneşti, Ştefan voievod, cînd a venit la Istanbul, îndată ce a descins la casa sa din Fanar *(Fener)*, a fost închis cu tatăl său în grădina palatului.

EXPEDIŢIA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<Descrierea expediţiei din 1715 în Moreea împotriva veneţienilor> [360].

(II,344) ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI CU AUSTRIA

<După pierderea Moreei, Veneţia îl aţîţă împotriva turcilor pe Carol al III-lea, împăratul Austriei. Sfătuit şi de Eugeniu de Savoia, acesta concentrează la graniţele otomane 400 000 de oameni>.

Potrivit cu planul său de pregătire, împăratul Carol trimite o scrisoare marelui vizir Ali paşa, în care arată că războiul purtat împotriva Veneţiei <de turci> este o încălcare a păcii. De aceea, nici el nu recunoaşte pacea încheiată, ci se gîndeşte la înfrîngerea <turcilor> ca să ocupe, apoi,
(II,345) nu numai Timişoara, ci şi Belgradul. Ticluită astfel, scrisoarea a fost trimisă capuchehaiei sale de la Poartă, care a predat-o marelui vizir. În a

[356] 27 decembrie 1715 — 15 decembrie 1716.
[357] 10 muharrem 1128 : 5 ianuarie 1716.
[358] 16 ianurarie 1716.
[359] 23 februarie 1716.
[360] La această expediţie participă şi un detaşament românesc, condus de paharnicul State Leurdeanu (cf. *Cronica expediţiei turcilor în Moreea 1715...*, atribuită lui Constantin Diichiti şi publicată de Nicolae Iorga, Bucureşti. 1913, XV+228 p.).

4-a zi a lunii ğemazi I (1128) [361], zi de duminică, are loc un divan <în care se hotărăşte războiul împotriva Austriei>. Au fost trimise porunci beilerbeilor şi beilor din Anatolia şi Rumelia să vină la Belgrad. Pe cînd marele vizir continua pregătirile, eu <autorul cronicii> i-am arătat că înainte de toate ne este necesară stăpînirea Porţilor de Fier de pe Dunăre şi zidirea unei cetăţi puternice în Timişoara. Această părere fiind primită, vizirul Cerchez Mehmed paşa, valiu de Belgrad, a fost însărcinat pentru această treabă, iar muniţiile şi cele necesare au fost trecute pe seama beiului Ţării Româneşti. În ce priveşte zidirea cetăţii de mai sus, s-a găsit că este potrivit să fie pe locul unde fusese aşezat cortul împărătesc al răposatului sultan, măria sa Mustafa han, la întoarcerea din expediţia împotriva lui Veterani *(Feterani)*. Aceasta avusese loc după cucerirea Lugojului şi a Sebeşului, după ce a coborît de pe drumul Mehadiei pe malul Dunării, în partea de jos a rîului Cerna *(Cirne)*, care curge între Ţara Românească şi hotarul unguresc <Transilvania> şi apoi se varsă în Dunăre, în apropiere de ruinele pălăncii Orşova *(Irşova)*. Arnavud Hagi Halil paşa, însărcinat cu repararea cetăţii Niş, a fost numit, la rîndul său, la paza Belgradului.

<Pregătiri pentru expediţie împotriva Austriei, plecarea din Adrianopol spre Belgrad; prin Marea Neagră au fost trimise pe Dunăre diverse corăbii : 5 kalite, 30 fregate, 7 *volık*, 5 *kangiabaşî*, sub comanda lui Mîrza Mehmed aga>.

... După ce s-a emis un hatt-i şerif pentru omorîrea fostului voievod (II,346) al Ţării Româneşti, Ştefan bei, împreună cu tatăl său, creştinul bătrîn *(koca)* Nicola, închişi mai înainte în grădina palatului, în a 17-a zi a lunii de mai sus (ğemazi II 1128) [362], în noaptea de luni, după ce au fost strangulaţi la Saray-Burunu [363], capetele lor au fost trimise la scara împărătească de la Adrianopol, iar trupurile lor murdare au fost aruncate.

<Ştiri despre situaţia austriecilor>. (II,347)

Căpitanul de tunari *(topçubaşı)* din Sibiu *(Sibin)*, care a fugit din Transilvania şi s-a onorat cu islamul, a spus : „Cu patru luni înainte de *takrirul* austriecilor, eu eram la Viena, unde am fost chiar la sfat cu başvechilul cezarului austriac, care, fiind serascher, urma să vină la Varadin. Herţogul de *Parfiş* va da un ajutor de 800 de ostaşi austriacului; el însuşi se pregătea să dea năvală asupra Belgradului, başvechilul său asupra Timişoarei, iar generalul Palfi cu 10 000 de ostaşi era în ariergardă în ţinutul Varadin...

<Pregătirile austriecilor de a-i lua prin surprindere pe otomani>, 315 v. speranţa lor de a găsi Belgradul şi Timişoara pustii... şi apoi o aripă a oştii lor va înainta mai sus de Belgrad, direct spre Sofia, Filipopol *(Filibe)* şi Salonic, iar o altă aripă are de gînd să înainteze prin Ţara Românească şi Moldova, de unde să treacă Dunărea la Rusciuk şi apoi să meargă direct la Adrianopol.

<Despre sosirea unui Rákóczyoğlu din Franţa în Imperiul otoman. În a 16-a zi a lunii (II,348) ramazan (1128) [364] uciderea unei chehaıale şi exilarea lui Sarî Deli Mustafa în insula Lemnos>.

---

[361] 26 aprilie 1716.

[362] 8 iunie 1716.

[363] „Promontoriul palatului".

[364] 3 septembrie 1716.

(II,351) Îndată ce s-a auzit de venirea duşmanului asupra Timişoarei, au
(II,352) fost numiţi şi trimişi 10 000 de ieniceri la Timişoara, înmînîndu-li-se cîte 10 aspri de la paşa Brusei, cu condiţia să fie de pază un an.

316 r. <Acordarea de demnităţi şi numiri de comandanţi>.

Ibşir Hasan paşa a fost adus la paza Porţilor de Fier, iar Kurd Mehmed paşa a fost numit la paza Timişoarei.

(II,353) INVAZIA GHIAURILOR ASUPRA CETĂŢII TIMIŞOARA

Başvechilul cezarului nemţesc, un necredincios blestemat, a găsit prilej de pradă şi s-a întors cu harabale de tunuri, muniţii şi zaherea, luate de la noi. Apoi, după ce a aşezat oastea austriacă în faţă, a trecut Dunărea pe la Varadin în cîmpia Pecika. De acolo peste podul aşezat pe rîul Tisa a trecut pe partea Timişoarei.

Cînd a venit pe la mijlocul lunii ramazan (1128) [365], a asediat cetatea Timişoara din patru părţi şi a împrejmuit-o cu un şanţ mare şi şarampoaie. După ce a trecut în cîmpia Bacika din faţa Tisei aproape 100 000 din raialele Timişoarei: bătrîni neputincioşi la lucru, femei cu copii, cu avuţii, cu îmbrăcămintea şi animalele lor, şi-a ales dintre raialele sale ghiaure aproape 30 000 <de oameni> puternici potriviţi pentru război; le-a pus pe cap şepci *(şapkalar)* şi în mîini săbii, pe unii i-a aşezat în întărituri, iar pe alţii i-a însărcinat să taie tufişuri şi lemne spre a le aşterne peste şanţurile cetăţii; după ce au cărat pămînt <pentru astuparea> acestora, au trecut peste ele tunurile, luptînd zi şi noapte. Atunci musulmanii, care erau asediaţi, au scos prin poarta Uğrun un om îmbrăcat în haine de ghiaur şi l-au trimis la marele vizir din Belgrad, să-i dea de ştire. După ce au fost recrutaţi cîte 1 000 de ostaşi serdenghecidii dintre spahii şi silahdari cu cîte 14 aspri <pe zi>, în prima zi a lunii şevval (1128)[366], într-o zi de vineri, potrivit cu dorinţa sa, viziratul a fost acordat agalei de ieniceri Zileli Hüsein aga. Aceştia i-au fost ataşaţi şi numiţi pentru ajutorarea Timişoarei şi chiar în aceeaşi zi au plecat la Panciova. De asemenea, prin aianul oştii Mihter Iusuf aga au fost trimise ilustre porunci întărite, ca şi măria sa hanul Kaplan Ghirai să ajungă o zi mai devreme, cu oastea de pe lîngă el, în ajutorul Timişoarei. Însă Cerchez Mehmed paşa, deşi construise palanca Orşova, pe cînd o păzea, auzind de înfrîngerea turcilor
(II,354) la Varadin s-a speriat că ghiaurii vor veni şi asupra sa. De aceea a dat foc cetăţii pe care o construise cu însăşi mîna sa şi a trecut în partea Vidinului. S-a trimis firman acestuia să se adune cu toată oastea sa într-un loc cu Ibşir Hagi Hüsein aga şi iarăşi să treacă Dunărea în partea Orşovei; apoi, să ajungă împreună cu hanul tătăresc în ajutorarea Timişoarei. Măria sa hanul tătăresc, la rîndul său, după ce a trecut prin Moldova şi Ţara Românească, a venit cu Cerchez Mehmed paşa într-un loc apropiat de Orşova. Drumurile lor, care treceau prin palanca Mehadiei, au fost distruse de ghiaurii care se întăriseră aici, dînd foc pălăncii sale. Apoi,

[365] Sfîrşitul lui august — începutul lui septembrie 1716.

[366] 18 septembrie 1716.

au plecat din platoul *(yayla)* Helmaş *(Halinaş)* sub Yeni-Palanca. Acolo, l-au găsit ca muhafîz pe Kurd Mehmed paşa, care nu putea intra în Timişoara. Luînd un prins *(dil)*, l-au întrebat despre Timişoara, iar el a spus : „Astăzi sînt 12 zile de cînd oastea nemţească a luat Timişoara prin capitulare *(vire)* şi cei care au ieşit dintr-însa au fost duşi şi lăsaţi sub Panciova. A avut loc un sfat, unde s-a spus : Nu se poate înainta, căci duşmanul a luat toate părţile noastre şi nici nu ne putem întoarce, deoarece duşmanul fără de credinţă, venit la Panciova, va ieşi asupra noastră şi nu vom putea rezista nici într-un fel. De aceea am văzut numai putinţa trecerii de la Yeni-Palanca spre Ihram, o localitate din faţă ». Cu cinci sau zece caice au trecut în partea ‹localităţii› Ihram şi cei mai mulţi au vîslit peste Dunăre.

Hüsein paşa, agă de ieniceri, a mers şi cu pericol de moarte a ajuns aproape de Timişoara. Dar a găsit-o ocupată şi cu şanţuri adînci şi lungi, în patru părţi, întărită cu şarampoaie, cu numeroase redute *(tabie)*, metereze şi tunuri. Atunci au mers prin spatele fortăreţei interioare, pe un drum plin de păduri, pe unde nici pasărea nu zboară, dar mulţi au căzut cu caii lor în şanţ şi au fost ucişi de mîna ghiaurului ; de asemenea mulţi au murit ucişi de bătăile tunurilor şi puştilor ghiaure. S-au întors disperaţi şi au venit la Panciova, unde au arătat marelui vizir cele întîmplate. Acesta le-a dat învoire şi au trecut Dunărea în partea Belgradului şi au intrat în cetate. După aceea duşmanul a înteţit asediul cetăţii, a început să tragă şi mai mult cu tunurile asupra cetăţii ; asediatorii rămaşi sub focul duşmanului, îndată ce au înţeles că nu vor veni apărătorii, în a 28-a zi a lui şevval (1128) [367], într-o zi de joi, au predat cetatea Timişoara prin capitulare *(vire)*. Austriecii au dat celor din Timişoara harabale îndeajuns ca să iasă cu avuţia şi lucrurile lor din cetate, aşa cum acceptaseră. Aceştia, în număr de 6 000 de suflete, au fost duşi sub pază la Panciova, unde au fost lăsaţi. ‹Austriecii› găsind cetatea Panciova lăsată de noi pustie, au stăpînit-o, iar de aici s-au întins şi la Yeni-Palanca. Kürd Mehmed paşa neputînd să reziste, a predat cetatea prin capitulare, ieşind de aici şi trecînd în palanca Ihram.

În noaptea zilei de vineri, după ce s-a înnoptat, cînd cei din Timişoara au capitulat, eu, sărmanul autor, l-am visat pe măria sa profetul, care venea trist şi amărît din partea Rumeliei. Şi în a 9-a zi a lunii zil- (II,355)
kade (1128) [368], zi de duminică, a sosit la Adrianopol ştirea cu data capitulării Timişoarei. Neamul lui Muhammed a fost cuprins de amărăciune şi tristeţe, dar porunca este a lui Allah.

DIN EVENIMENTELE ANULUI 1129 [369] 317 r.
OMORÎREA LUI SARÎ AHMED PAŞA (II,356)

‹Acordarea de demnităţi şi numiri de comandanţi de cetăţi›. (II,357)

Ţinutul Alep a fost acordat vizirului Aşçi Ibrahim paşa, iar predecesorul acestuia, Abaza Koğia Mustafa paşa, de la începutul primăverii trecute se afla la paza Brăilei.

[367] 15 octombrie 1716.
[368] 25 octombrie 1716.
[369] 16 decembrie 1716 — 4 decembrie 1717.

După căderea Timişoarei, au venit asupra sa 3 000 de ghiauri sălbateci <trupe> de şoc *(dürünt, derrende)*, iar el, la rîndul său, nu s-a supărat, ci a mers asupra lor. Cu ajutorul lui Allah cel preaînalt i-a trecut pe toţi prin sabie şi cînd a sosit la Poarta împărăţiei vestea despre slujba sa, i s-a dat viziratul şi a fost numit paşaua Hotinului. Înaintaşul său, Damad Mehmed paşa, adus la Poartă, a fost numit *başdefterdar* cu rang de vizir; şi predecesorul acestuia, vizirul Bakkaloğlu Sarî paşa, după ce a strîns 5 000 de ostaşi iurüci *(yürük)* cu plata din vistieria *(miri)* Salonicului, a fost numit la paza Porţilor de Fier *(Demir-Kapu)*...

(II,358) <Descrierea relaţiilor dintre tătari, ruşi şi turci>.

Kaplan Ghirai, neputînd strînge doi tătari într-un loc, n-a fost în stare să plece în expediţie şi a fost cauza evidentă a pierderii cetăţii Timişoara...

<Situaţia tătarilor din Crimeea; criza pentru domnie; înlocuirea lui Selim Ghirai>.

Pe la finele lunii zilhiğğe din anul trecut [370], bătrînii au găsit că este mai potrivit ca hanul Kara Devlet Ghirai, după ce a fost cinstit cu onorurile cuvenite, să fie însărcinat să meargă în Bugeac, fiind numit pentru paza Ţării Româneşti.

(II,359) <Nesupunerea nogailor din Bugeac, numirea şi căftănirea lui Saadet Ghirai, fiul lui Hagi Ghirai, aşezat la Iampol>.

Ahmed aga din Lipova *(Lipveli)* a devenit agă de silahdari.

(II,360) Din pricina nepăsării şi neglijenţei fostului defterdar, Bakkaloğlu Sarî Mehmed paşa, însărcinat cu înscrierea urmaşilor cuceritorilor *(evlad-i fatihan)* din Salonic, cetatea Timişoara a încăput în mîinile duşmanilor. De aceea, padişahul, mîniat, a trimis un capugibaşî, care l-a închis în fortăreaţa Kavala.

317 v.

(II,361) CAMPANIA ÎMPĂRĂTEASCĂ

<La 18 martie 1717 are loc înălţarea tuiului împărătesc pentru expediţia împotriva Austriei; porunci beilerbeilor de Anatolia şi Rumelia pentru adunarea oştilor la Adrianopol>.

La 12 (rebi II 1129) [371], într-o zi de joi, s-a dat poruncă pentru plecarea celor 10 fregate noi de pe Marea Neagră pe Dunăre.

(II,362) ÎNFRÎNGEREA FLOTEI AUSTRIECE PE DUNĂRE

La 16 (ğemazi I) [372], zi de marţi, a venit o scrisoare de la muhafîzul de Belgrad, Sarî Mustafa paşa, care raporta: „De acolo <de la Varadin> au intrat cu caicele pe Dunăre şi au venit pe rîul Tisa şi au descins pe uscat în faţa cetăţii Tittel. Apoi s-au transportat cu harabale şi animale la apa Timişoarei şi de aici au trecut cu caicele spre cetatea Panciova..."

[370] Pe la mijlocul lunii noiembrie 1716.

[371] 26 martie 1717.

[372] 28 aprilie 1717.

Şi iarăşi din această localitate a venit la Adrianopol cu scrisoare spătarul vizirului Cerchez Mehmed paşa, muhafîz de Orşova, care a arătat că „aproape 7 000 de ghiauri austrieci de şoc s-au adunat şi s-au întărit într-o mănăstire vestită, în apropiere de palanca Mehadia, aflată pe drumul dintre Transilvania, Sebeş şi Lugoj. În timp ce aceştia se străduiau să treacă spre părţile Ardealului, Sebeşului, Lugojului şi Timişoarei, vizirul de mai sus a trimis asupra lor spahii şi silahdari dintre serdenghecidii; după ce şi-a ales aproape 1 000 <de oameni> din ceata ostăşească, a numit (II,363) peste toţi un comandant *(başbuğ)*, pe agaua de spahii şi serdenghecidii, Hasan aga. Ajutaţi de Allah, aceştia au mers într-o suflare şi au asediat mănăstirea. Au dus o ceată de gazii pedeştri asupra mănăstirii şi cînd au strigat deodată „Mare-i Allah" şi apoi au atacat cu toţii, duşmanii credinţei n-au putut să reziste şi au ales fuga. Fiind, de asemenea, urmăriţi din spate şi atacaţi cu săbiile pînă la Sebeş şi Lugoj, au fost nimiciţi cu toţii. Dintre ei au fost făcuţi prizonieri primul lor general *(baş-general)*, primul căpitan *(baş-kapudan)* şi doi preoţi vestiţi. În acelaşi timp, au capturat <de la austrieci> 25 de tunuri, 7 tunuri şahi, muniţii şi pulbere. Cu acest prilej au făcut incursiune *(akın)* asupra munţilor Transilvaniei şi după ce au încăput în mîna lor mulţi prizonieri, s-au întors victorioşi, teferi şi sănătoşi la Orşova, unde i-au vîndut pe cei mai mulţi dintre prizonierii aduşi cu cîte 15 şi 20 de guruşi. . .

În acea zi au fost schimbate şi posturile lui Ceauşbaşî Kadî Halil aga şi a lui silahdar aga Ahmed aga din Lipova *(Lipovalı)*.

Anul trecut agaua de ieniceri, vizirul Bairaktar Hüsein aga <paşa>, după ce făcuse unele vitejii grosolane *(hoyrat)* lîngă Belgrad, a spus: „Pot ajuta cetatea Timişoara şi pot împrăştia oastea austriacă care asediază cetatea". Marele vizir Halil paşa, potrivindu-se unor astfel de vorbe deşarte, l-a trimis, numindu-l căpetenie *(baş)* peste o astfel de oaste. Dar ce folos, acesta a fost înfrînt îndată şi vicleşugul său nu era bun de nimic. De asemenea nici în Ţara Romînească *(Eflak'ta)* nu făcuse nici o treabă... Găsind de cuviinţă că un astfel de om nenorocit n-are ce căuta în oastea împărătească, <l-au mazilit şi l-au dat la paza cetăţii Bihke>...

NUMIREA LUI HALIL PAŞA CA SERDAR ÎN EXPEDIŢIA ÎMPOTRIVA UNGARIEI (II,364)

<Conăcirea oştii turceşti la Sofia; trecerea austriecilor pe podul de la Panciova, aşezarea lor în satul Vişniţa şi împresurarea Belgradului; retragerea turcilor, în dezordine, la Semendria şi apoi la Vidin.

Apoi, speriaţi, au început să se împrăştie spre Sofia, Filipopol, (II,365) Galipol şi Rodosto *(Tekirdağı)*. Pe de altă parte, turcii părăseau pălăncile, oraşele, tîrgurile şi satele de pe malurile Dunării şi fugeau drept spre Dobrogea şi Anatolia.

CĂDEREA CETĂŢII BELGRAD (II,366)

<Lupta cu austriecii lîngă satul Vişniţa, apoi la Belgrad, aşezarea unui pod lîngă satul *Poruci* [373] de pe Dunăre>.

---

[373] Insula Porcului lîngă Adakale.

(II,367) Potrivit instrucţiunilor date de capudanul Dunării, Ibrahim paşa, au fost trimise două corăbii cu foc asupra galioanelor de pe lîngă podul de peste Dunăre; din cauza curentului, acestea au fost împinse în partea opusă, unde au luat foc şi s-au scufundat. După aceasta, potrivit cu porunca dată de muhafîzul Sarî Mustafa paşa, Ibrahim paşa a atacat cu flotila galioanele duşmanului; după o luptă de două ore au căzut aproape 300 de gazii şi au fost ucişi foarte mulţi duşmani. Ibrahim paşa, după ce a pus mîna pe întăriturile austriecilor din insula Porcului, a ocupat şi insula. Duşmanul a încercat să atace de cîteva ori, dar n-a avut nici o izbîndă. În a 14-a zi a lui regeb (1129) [374], zi de joi, spre seară s-a dezlănţuit o furtună mare, care a smuls şi a aruncat într-o parte podul ghiaurului de pe Dunăre, iar rămăşiţele au fost duse de apă...

(II,371) <Numiri şi maziliri de demnitari>.

Lui Muhsinzade Abdullah aga i-a fost dat, ca vizirat, ţinutul Alep, iar înaintaşul său vizirul Cerchez Mehmed paşa, muhafîzul Orşovei, a fost lăsat ca un nenorocit, deoarece timp de doi ani nu făcuse nici o treabă pentru împărăţie. Aşa, de pildă, pe cînd trebuia să apere cetatea Orşova de oştile ghiaure, el a evacuat-o şi a trecut la Vidin. Pentru această vină i s-a luat tuiul şi sangeacul, iar el a fost pedepsit, fiind închis la Vidin şi apoi trimis de Mehmed paşa la Varna, iar avuţia sa a fost luată pentru vistieria împărăţiei. În locul său <la paza Orşovei> a fost numit Arnavud Silahtar aga. De asemenea, a fost mazilit ceauşbaşîul ordiei împărăteşti,
(II,372) Ahmed aga, din Lipova, iar în locul său a fost numit Arnavud Mehmed aga.

În timp ce era în regiunea Yeni-Palanca, vizirul Bosniak Regeb
319 r. paşa a fost înştiinţat despre înfrîngerea oştii musulmane lîngă Belgrad; după cinci zile, a urmat pornirea împotriva sa a 12 000 de ghiauri călări din tabăra austriacă. De aceea, a început să se retragă treptat din faţa forţelor austriece, a trecut prin partea de jos a cetăţilor Lugoj şi Sebeş şi a venit la palanca Mehadia. După ce a încărcat tunurile, muniţiile şi alte lucruri, pe care le-a descărcat la Orşova, şi de acolo a trecut cu corăbiile dincolo, la Vidin, a început să se ocupe de apărarea acestei cetăţi. În timp ce forţele duşmane din faţa cărora s-a retras ocupau palanca Orşova, marele vizir cu vizirii, beilerbeii, beii şi cu oştile lor îngrijeau de întărirea cetăţii Niş.

(II,373) EVENIMENTELE ANULUI 1130 [375]

<Numirea unor comandanţi în diverse cetăţi din Rumelia>.

... Vizirul Ibşir Hagi Mustafa paşa, mazilit din Niş, a fost trimis
(II,374) la paza Hotinului, avînd ca feude *(arpalık)* sangeacurile Sparta *(Isparta)* şi Hamid-ili; iar vizirul Abaza Mustafa paşa, mazilit de aici, a fost adus la sangeacul Nicopol şi la paza Vidinului, în timp ce vizirul Muhsinzade Abdullah paşa, mazilit din Vidin, a primit firman să vină la Adrianopol. Muhafîzul de Brăila, vizirul Mîrza Mehmed paşa, nefiind ostaş de carieră

---

[374] 24 iunie 1717.

[375] 5 decembrie 1717 — 23 noiembrie 1718.

n-a ţinut seama de aceasta şi <de aceea> i s-a ridicat rangul de vizir, tuiul şi sangeacul au fost luate din mîinile sale şi numele său a fost şters din condica paşalelor *(paşa defteri)*...

NUMIREA UNUI PRINCIPE *(KIRAL)* ÎN TRANSILVANIA

Împăratul Austriei, ajutat de statele europene, se întărise şi prinsese mult curaj ; apoi, din cauza atacurilor oştii austriece, şi rezistenţa noastră slăbea mereu. Cu ocazia unui sfat care a avut loc în această privinţă, s-a ajuns la concluzia şi s-a găsit de cuviinţă ca Rákóczyoğlu [376], care se aciuise pe lîngă regele Franţei [377], să fie adus şi numit principe al Transilvaniei. Potrivit cu aceasta, au făcut să ajungă în taină ştiri în Transilvania şi Ungaria ca Rákóczyoğlu să fie trimis acolo spre a fi numit principe şi ei au căutat, poate, să se despartă de conducerea Austriei. Îndată ce au sosit răspunsuri potrivite de la nemeşii şi boierii din această regiune, de această dată s-a scris o scrisoare regelui Franţei, prin care l-au rugat ca Rákóczyoğlu să fie trimis la Istanbul. În acest scop, a fost trimis în Franţa, pe mare, capugibaşî Bahrî Mehmed aga. Ajuns la Toulon, Mehmed aga a aşteptat acolo, iar scrisoarea pe care o avea a fost trimisă prin guvernatorul *(hakim)* acelui ţinut la regele Franţei, în Paris, capitala Franţei. Regele Franţei, la rîndul său, a trimis ştire împăratului Austriei şi, după ce văzu că ar fi potrivit, acesta l-a trimis pe Rákóczyoğlu în chip onorabil la Poarta împărăţiei. Ajunşi la Toulon, Rákóczyoğlu şi Mehmed aga, (II,375)
după o călătorie de patru luni pe mare, au sosit pe uscat la schela Galipole şi apoi la Adrianopol. A fost conăcit, ca musafir, într-un conac din mahalaua Podul lui Mihail, unde i s-a oferit tot ce este necesar ca mîncare, băutură şi i s-a făcut multă cinste. În a doua zi a lunii safer (1130) [378], a fost invitat şi ospătat la Divanul împărătesc. Potrivit cu obiceiul, după ce a fost îmbrăcat cu cabaniţă, blană de samur căptuşită cu catifea roşie, s-a închinat la picioarele tronului împărătesc din arzodasî. Aici, s-au discutat pe rînd toate treburile legate de crăiia sa şi el a înţeles gîndurile padişahului. După ce s-au pregătit toate cele necesare pentru drum, au găsit că este potrivit să meargă în Transilvania prin Ţara Românească. Dar pacea între înaltul Devlet şi Austria nefiind încă încheiată, această treabă a rămas în taină.

<Numiri şi maziliri în ierarhia Porţii, la 20 ianuarie 1718>.

Lui Osman efendi din Kaiserie *(Kayserili)* i s-a acordat sangeacbeilicul de Nicopol, cu rangul de vizir, iar vizirul Ibşir Hagi Hasan paşa, mazilit de acolo, a fost numit muhafîz de Turnul *(Kule)* pentru a păzi ţărmurile Dunării.

Campania împărătească şi pornirea <expediţiei din Adrianopol>.
Din cauza căderii Belgradului, flotila de pe Dunăre a încăput în mîna (II,376)
duşmanului..., dar au fost găsite încă 10 fregate la Rusciuk ; în acelaşi (II, 378)
timp au fost reparate 40 de şăici de pe Dunăre.

[376] Francisc Rákóczy al II-lea (1704—1711).

[377] Ludovic al XV-lea.

[378] 5 ianuarie 1718.

(11,379) În a 18-a zi a lunii (rebi I 1130) [379], zi de marţi, au fost împărţite soldele oştii pe trimestrul II *(Recec)* şi trimestrul III *(Reşen)*. Pentru tratativele de pace începute cu Austria la Adrianopol, a fost chemat şi ambasadorul Franţei din Istanbul, cu speranţa că va fi de folos. În acest sfat s-a văzut că după părerea sa Rákóczyoğlu trebuie să fie trimis neapărat în Transilvania şi războiul trebuie să continue. Odată ce nu s-a văzut din partea sa nici un ajutor, a fost trimis iarăşi la Istanbul.

320 v.
(11,383)

EVENIMENTELE ANULUI 1131 [380]

<La 3 februarie 1719 au loc maziliri şi numiri>.

... La paza cetăţii Hotin a fost numit vizirul arnăut Abdi paşa, mazilit din Rumelia, iar la paza Benderului vizirul Mîrza Mehmed paşa, mutat de la Hotin. Derviş Mehmed paşa din Inegöl *(Inegöllü)*, mazilit de la Bender, a fost adus la sangeacul Brusei...

(11,384) <După 21 februarie 1719 (1 rebi II) s-a aflat de moartea regelui Suediei Carol al XII-lea, la asedierea cetăţii Friedburg *(Filardik)*, din Danemarca, şi urcarea pe tron a sorei sale, regina Cristina a X-a *(Kırişline)*>.

Îndată ce a sosit ştirea despre moartea lui Iskerletoğlu Ianachi [381], voievodul Ţării Româneşti, în locul său a fost numit şi căftănit fratele său mai mare, domnul Nicolae *(Nikola bey)* <Mavrocordat>, care abia se întorsese din captivitate [382].

<Interesul sultanului Ahmed al III-lea pentru lectură, cărţi şi zidirea unei biblioteci la palat>.

322 r.
(11,391–392)

EVENIMENTELE ANULUI 1132 [383]

324 r. <Punerea în circulaţie a unor monede noi pe piaţă : zolata, bătută la Istanbul, se schimbă cu 80 de aspri ; cea împodobită, cu 40 de aspri>.

(11,408)
325 v.
(11,416)

EVENIMENTELE ANULUI 1133 [384]

ÎNDREPTAREA ÎNREGISTRĂRII SERDENGHECIDIILOR

Puţin mai înainte de aceasta, cînd oastea împărătească fusese înfrîntă în faţa Varadinului, după moartea de erou a marelui vizir Fazîl Ali paşa, serdarul oştii de acolo, primul defterdar Bakkaloğlu Sarî Mehmed efendi s-a apucat de asedierea cetăţii Timişoara. În timp ce austriecii se îndreptau spre Belgrad, acesta <Sarî Mehmed efendi>, după ce a mers la Timişoara a strîns acolo 1 000 de ostaşi *dalkılıci*—serdenghecidii, dintre spahii şi silahdari, cu cîte 25 de curuşi bacşiş şi cîte 15 aspri adaos la solde *(terakki)*, cu condiţia să aştepte acolo timp de un an. Astfel, după ce i-a

[379] 19 februarie 1718.
[380] 24 noiembrie 1718 — 13 noiembrie 1719.
[381] Ioan Mavrocordat (1716–1719).
[382] În 1716 a fost răpit de un escadron de cavalerie austriacă şi dus la Sibiu.
[383] 14 noiembrie 1719 — 1 noiembrie 1720.
[384] 2 noiembrie 1720—21 octombrie 1721.

trecut pe aceştia cu corăbiile la Panciova, pe malul de dincolo, i-a trimis la Timişoara. Dar aceştia, în loc să intre în Timişoara, chiar înainte de a împresura fortăreaţa şi de a angaja lupta cu forţele duşmanului, s-au întors înapoi, la Belgrad. 326 r.-v.

<Angajări şi recrutări de oşti, în alte condiţii, în vederea războiului cu Austria ; răscoala (II.417)
oştii din Egipt şi sfîrşitul misiunii valiului Regeb paşa ; descrierea evenimentelor din Istanbul ;
prezenţa unui sol uzbec ; scrisoarea ţarului rus, Petru I, către sultanul Ahmed al III-lea, privind (II,419.
înălţarea în rang a ambasadorului *(elçi)* rus, care locuia la Galata. Lupta oştilor de ieniceri
cu trupele locale din cetatea Niş ; beilerbeiul Rumeliei, Muhsinzade Abdullah paşa, muhafizul
cetăţii, fiind apărător al oştii locale, a fost alungat de ieniceri şi s-a retras la Alexinagı, de unde
a fost trimis la paza Bosniei. La cererea vizirului Topal Osman paşa, beilerbeiul Rumeliei, a (II.420)
fost decapitat defterdarul de Niş de către bostangiul Deli Mustafa, deoarece aţıţase oastea
la rebeliune>.

CUPRINSUL

Introducere 5

I. Kiatip Celebi 25
Fezleke-i tarih 29
Takvim et-Tevarih 105
Gihannüma 109
Gihannüma'nin Rumeli kısmı 116
Irşadü'lHayara ila tarihi-Yunan ve'n Nasara 122

II. Solakzade Mehmed Hemdemi 125
Tarih. 126

III. Hasan Vegihi 166
Tarih-i Vegihi 168

IV. Mehmed Halifa 189
Tarih-i gîlmani 190

V. Hagi Ali 203
Kamaniçe seferine dair tarihçe 205

VI. Müneğğimbaşî 231
Sahaif ül-ahbar 233

VII. Yusuf Nabi 276
Fetihname-i Kamaniçe 277

VIII. Silahdar Fındıklılı Mehmed aga 287
Silahdar tarihi 290
Nusretname 421

Redactor: NEONILA PIATNISCHI
Tehnoredactor: PETRU BRUMĂ

Bun de tipar 20 VIII 1974. Tiraj 980. Hîrtie scris I A 80% grad alb netratată, format 16/70 × 100 de 56 G/m². Coli tipar 34. Planșe 1. C.Z. pentru biblioteci mari { *90 (496): 9 (498) „16:17"* / *9 (498) „16:17" (0031)*
C.Z. pentru biblioteci mici 90 (496): 9 (498) „16:17"

Întreprinderea poligrafică Informația,
Str. Brezoianu nr. 23—25, București.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I.P. Informația c. 167